

FILIARCHI, Cosimo

De officio sacerdotis Christo summo,
et aeterno sacerdoti, et eius in terris
vicario : tomus secundus / auctore Cosmo
Philiarco... -- Florentiae : Apud
Antonium Padouanium, 1590

[8], 694, [10] p., *4, A-Z8, 2A-2Y8 ;
4°

Port. con esc. xil. papal. --
Apostillas marginales

1. Orden sacerdotal 2. Apaiz-ordena I.
Título

R-6430 Enc. perg. -- Sello de propiedad
en port.: "Cosmus Philiarchus". --
Ex-libris ms. en port.: "Es de la
Libreria de S[an]ta M[ari]a de Burceña"

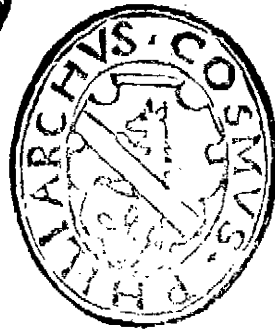
D E
OFFICIO
SACERDOTIS
CHRISTO SVMMO, ET
AETerno SACERDOTI,
ET EIVS IN TERRIS
VICARIO.

TOMVS SECVNDVS.

Auctore Cosmo Philiarco Pistoriensi, Canonico,
& Theologo Florentino.

Cum duplici Indice, & privilegio.

*De la libreria di Don. Cosmo Pistoriense
Dom. de' Medici
12. 81.*

FLORENTIAE Apud Antonium Padouanium.
M D X C.

per g. l. ato.

1940

1941

1942

1943

1944

1945

1946

1947

1948

1949

1950

1951

1952

1953

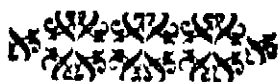
1954

1955

1956

CHRISTO SVMMO, ET AETerno SACERDOTI,

*Cosmus Philiarcus, peccator, &
indignus Sacerdos.*

TIBI CHRISTE benignissime, gratias ago: quod mihi ex tam graui morbo conualescere dedisti; vt hunc secundum tomũ perficere possim: quem ad laudem tui nominis, & ad salutem illorum ad quos pertinet, faciendum suscepi. Omnia quę in his benè dixerim tibi accepta refero, à quo solo bona cuncta procedunt, & ad quem omnia reuertuntur; ut ad omnium rerum principium, & finem. Tibi me totum trado, teq; obsecro, vt in omnibus rebus, atq; actionibus meis, potentissima tua illa dextera regas me; qua Petrum in fluctibus ambulantes, ne mergeretur erexit. Fac, vt te solum in omnibus rebus meis, pro scopo mihi proponam: omniaq; mea dicta, ac facta, ad laudem,

★ 2 & glo-

& gloriam tui sanctissimi nominis, & ad pro-
ximi vtilitatem dirigam: qui cum Patre, & Spi-
ritu Sancto, viuis, & regnas, per omnia secula
seculorum. Amen.

S. D. N. SIXTO V.

Pont. Opt. Max.

Incredibiles tibi gratias ago, Beatissime Pater, quod primum huius operis tomum, benigno vultu accipere dignatus sis, ac tua me sancta benedictione sis profecutus: quamunitus, resumptis viribus quas longo morbo implicitus amiseram: secundum hunc tomum de Officio Sacerdotis absolui: quem nunc Sanctitati tue offero, ac dico: orans, ut illum pari benignitate suscipias, meq; sancta tua benedictione iterum munias. Ego interim Deum rogabo, ut te ad Orbis decorem, ad propulsanda vitia, ad corrigendos mores, & ad totius Christiane Reip. utilitatem natum, diu ac feliciter nobiscum manere sinat: cuius ego Sanctissimos Pedes absens, ut presens, osculor. Florentie die 20. Martij. M D X C.

Ad Sanctissimos Pedes T. E. substratus.

Humilis seruulus.

Cosmus Pbiliarcus.

MO. MO.
ILLVSTR. ET REVER. DOMINO,

D. ALEXANDRO PERETTO
S. R. E. CARDINALI
MONTALTO.

Cosmus Philiarcus. S. P. D.

Vibus ego tibi verbis Illustris-
sime Domine, gratias agam,
non inuenio: qui tanta me
benignitate profecutus sis: vt
non solum primū huius ope-
ris tomum, hilari, ac iucundo vultu acceperis:
sed etiam illum, & me simul, Sanctissimo Si-
xto V. diligentissimè commendare dignatus
sis. En secundum tomum iam absolutum,
ad te mitto: in quo agimus de Contractibus,
Vsura, Simonia, & Restitutione: quæ ad secun-
dam partem pertinent. In tertia verò parte,
de Veritate Christianę fidei, contra Gentiles,
Iudæos, & Hereticos; de Dogmatibus fidei, ac
Virtutibus, & de Interpretatione Sacrę Scri-
pturæ: quę omnia sunt subiectum huius se-
cundi tomi; quem ego nunc ad te mitto, ro-
gans te, atq; obsecrans; ut eadem benignitate
me, & illum prosequaris, ambos eidem San-
ctif-

etissimo Sixto æque diligenter commendando: meq; in tuam tutelam suscipiendo, atq; in famulorum tuorum numerum ascribendo .
Quod reliquum est, totum me tibi trado; atq;
Deum Opt. Max. oro , vt tibi bonorum omnium, ac literatorum Mecænatem longam, ac felicissimam vitam tribuat . Florentiæ die 20. Martij . M D X C.

ERRORS PRAECIPVI SIC CORRIGENDI.

Primus numerus paginam, secundus lineam ostendit.

8. 14. exprobatōne, exprobratione. 12. 27. æquum, equum. 14. in margine Sor.
lib. de iust. q. 7. ar. 3. Sor. lib. 4. de iust. q. 7. ar. 2. 21. in marg. sor. lib. de iust. sot.
lib. 6. de iust. 24 in marg. uenditiones, conditiones. ibid. per usura acquisitus,
per usuram acquisitis. 26. 16. cap. 2. cap. 5. 32. 9. exēplum de iniusta uexatione,
exemplum de iusta uexatione. 36. 38. augeatur, augetur. 40. 15. affecurar, on, af-
fecurari, non. 47. 1. pignoris res, pignoris rei. 61. 40. fœneratoreres, fœneratores.
62. 34. po ruit, posuit. 78. 15. rei propria, rei, proprie. 81. 38. responder, respōdent.
87. 32. ad audiendus, audiendus. 91. 14. has uia, hac uia. 94. 34. vigorem, uigorē.
96. 2. camptor, campfor. 106. 27. per perpetuus, perpetuus. 108. 9. tetigimu du-
biums, tetigimus dubium. 116. 7. habitum, habitam. 130. 2. Lugduni, soluenda
Florentiæ, Lugduni soluenda, Florentiæ. 135. 28. setæ, serici. 147. 24. dicat, dicat.
153. in margine, ut libenter ad, ut liberentur ab. 165. in marg. sylu. v. usura, sylu.
v. simonia. 172. 14. a Papæ, à Papa. 174. 5. ad hac, ad hanc. 180. 24. & an semper,
an semper. 184. 15. credere non ipsi, crederem non ipsi. 197. 21. ministris, ministri.
202. corrige. 198. & ibid. linea 13. usurarius liberatur. usurarius non liberatur.
205. 21. statuum, statuunt. 221. 22. & quod recipiendos. & quoad recipiendos.
222. 21. in incorpore, in corpore. 224. 12. mortale, morale. 226. 31. impedito, im-
pedito. 229. 34. tenentur, tenetur. 247. 24. furi, furti. 247. 3. hunc solum, seque-
retur hunc solum. 251. 12. proiūs, propius. 254. 15. restituendum; ubi, restituē-
dum est, ubi. 258. 15. & quousque, quousque. 256. 28. debeat, debebat. 258. 40.
ueri, uiri. 268. 26. & Angelorū, ut Angelorū. 287. 6. adorētur, adorarētur. 290. 11.
noluerunt, uoluerunt. 296. 28. honestari, dehonestari. 301. 28. an idola, ad idola.
309. 38. ad oppositum, ad oppositam. 314. 18. ut sensus, ut sit sensus. 317. 5. quod
actus, quod per actus. 326. 2. dicimus, didiscimus. 332. 8. orationes, nationes.
333. 15. defeciet, defecit. 345. 35. centuagesimo, centesimo. 350. 40. alapos, alapas.
360. 10. & 12. hæres, hæreses. 375. 33. sermone, sermonem. 376. 20. cellos, cellas.
394. 31. ædificiūs, edificiū. 395. 12. edificio, edifico. 399. 39. cribaret, cribaret. 401.
17. nisi solus, nisi solis. 402. 2. Petrum, Petrus. 422. 41. sequi, sequitur. 432. 26. ne
daretur canibus, ne daretur sanctum canibus. 437. 22. unas, una. 439. 39. conue-
nientium, conuenientiam. 443. 1. fabeli, fabelii. 449. 22. de diu. nat. de duabus
nat. 451. 22. in quo, in qua. 452. 29. proprietatem proprietate. 502. 9. tristatur, tri-
stantur. 528. 35. erant, erat. 536. 36. si positius Deus, positius si Deus. 544. 40.
ut, ui. 452. 36. materiam, maceriam. 561. 1. possit, possint. 571. 12. duobus, duabus.
586. 36. tunc, sunt. 591. 33. tractaturi, tractatui. 602. 29. renocetur, reuocentur.
612. 10. rationibus naturalis, rationibus naturalibus. 636. 10. est etiam est uirtus
est etiam uirtus. 636. 14. purgatoris, purgatorias. 654. 5. distribuitiua, distributiuā
664. 10. haberes, habere. 666. in margine, Dei sensum, inter sensum. 670. 34. dici-
tur, dicit. 675. 17. impetrarent; imperarent. 679. 41. peccata ut non remaneant,
peccata ita remitti, ut non remaneant. 680. 38. remanet, remanent. 704. 9. iungu-
guntur, iunguntur. & 18. iniquo, in quo.

SECUNDAE

PARTIS DE OFFICIO SA- CERDOTIS LIBER QUINTVS.

TOMVS SECVNDVS:

*De Auaritia, & de Septimo, & Decimo
Præcepto Decalogi.*

De Contractibus, Vsurâ, Emptione, & vendi-
tione, Censibus, & Cambijs.

Auctore.

Cosmo Philiarco Pistoriensi Canonico, & Theo-
logo Florentino.

*Quid sit Auaritia, & quæ illius filie, & quæ
sint contra illam præcepta.
Cap. Primum.*

Virtus consistat in medio duorum vitiorum extremorum, quorum alterum ei opponitur per defectum, alterum per excessum, liberalitas quoque habebit duo extrema vitia, illi, & inter se opposita, avaritiam scilicet, quæ illi opponitur per defectum, appetitus dandi, & prodigalitem, quæ opponitur per excessum appetitus dandi, nam avaritia est vitium inclinans ad inordinatum appetitum pecuniæ, prodigalitas vero, est vitium inclinans ad appetitum inordinatum effusionis pecuniæ. Nunc agendum est de Auaritia, quæ est vitium capitale cuius sunt septem filie.

Auaritiæ
septem fi-
lie.

A Prima

Prima est Duritia cordis, quæ est uitium a compassione pauperum auertens, & ad nimis seruandam pecuniam tendit. Secunda. Inquietudo mentis, quæ est uitium ab ordinata quiete auertens, & frequenter nascitur ex nimio acquirendi studio. Tertia, Violentia, quæ est uitium ad uim inferendam inclinans. Quarta, fallacia, quæ est ad decipiendum uerbis. Quinta, periurium, ad confirmandam deceptionem, quæ fit uerbis. Sexta, fraus, ad decipiendum factis, quo ad res. Septima, proditio, ad decipiendum factis quoad personas, quæ omnes tendunt ad nimium studium acquirendi diuitias.

Auaritia, & prodigalitas nõ sunt semper mortalia. Tria præcepta contra auaritiam.

Auaritia, & prodigalitas non sunt semper peccata mortalia, nã appetitus retinendi, & dandi pecuniam, est indifferens, & rectè ordinatus est bonus, & prauè ordinatus est malus: & si pecunia inordinatè retinetur, & datur, sine alterius damno, communiter est ueniale, & si cum alterius damno, communiter est mortale, quia fit etiam contra iustitiam. Contra auaritiam sunt duo præcepta decalogi, quæ uirtualiter sunt tria, nam generaliter loquendo tribus modis per auaritiam mortaliter peccatur. Primo, appetendo animo deliberato aliquid notabile alterius, modo illicito, quod prohibetur decimo præcepto, Non concupisces, &c. Secundo, acquirendo modo illicito, quod prohibetur septimo præcepto. Non furtum facies, quo uirtualiter præcipitur etiam, ut non retineatur alienum inuito domino, qui est tertius modus peccandi ex auaritia.

Contra septimum præceptum, quo prohibetur furtum, multipliciter peccatur, quod etiam ex alijs circumstantijs, in infinitum aggravatur, ut si res sacra, etiam de loco non sacro, & si res non sacra, de loco sacro, furtiuè accipiatur, quod est Sacrilegiũ. Sed quia ex his, quæ dicemus de contractibus, & de restitutione, satis erunt nota peccata, quæ contra illud committuntur, superfluum erit hic singula enumerare peccata.

Contra-
ctuum ge-
nera.

Hic locus exigit, ut de contractibus agamus, qui sunt in duplici differentia, in quibusdam enim non traditur dominium rei, sed solum illius usus, ut est contractus depositi, pignoris, commodati, & locationis, in alijs uerò traditur dominium, ut in mutuo, emptione, & uenditione, sed quia in istis est diutius immorandum, ratione quorum est etiã tractandũ de usura, & de Simonia, prius agemus de illis contractibus in quibus nõ transfertur dominium, sumpto principio à ludo, in quo magis apparet inordinata pecuniæ cupiditas, licet experiẽtia doceat nullũ eo unquã dutescere, sed quam plurimos diuites, ad mendicitatẽ reduci.

*De ludo, & de peccatis, quæ in eo committuntur, de ludentibus
super futuro fortuito euentu, & de dantibus pecunias
quando eis nascuntur filia, ut auctæ reddan-
tur pro illarum dote, si uixe-
rint. Cap. II.*

Ludus, & iocus sunt actus principaliter facti ad animum, uoluptate honestè recreandum, ludus fit factis, & iocus verbis, & ex se sũt boni, si nulla mala circũstantia uestiantur, ex quorum frequentatione generatur habitus, & consuetudo honestè ludendi & iocandi, qui est uirtus, quam Arist. vocat Eutrapeliam. Et cum omnis uirtus moralis sit inter duo extrema, excessum. s. & defectum, ab hac uirtute facilius, & frequentius declinatur per excessum, quam per defectum, quia iuxta Cic. uita, ludo, & ioco æquè parcè, condienda est, ac cibi sale, & propterea loquemur de excessu, & de malis circunstantijs, quibus sæpè ludus uestitur, & ob quas etiam lege prohibetur, & præcipuè loquemur de ludo, qui fit propter lucrum, & quando hic est finis principalis, est potius negociatio, quam ludus, quæ negociatio ferè semper est mala.

Ludus efficitur malus, uel ex circunstantijs, uel ex prohibitione legis. Et ut à prohibitione incipiamus in cap. Episcopus, dist. 35. & cap. Clerici. 2. de uita & honest. Cler. Clericis prohibetur ludus alearum, & taxillorum, & huiusmodi ludis interesse, quæ ludi prohibitio in d. c. Episcopus extenditur etiam ad laicos. prohibetur etiam hic ludus l. i. ff. de aleæ lusu, & aleat. & C. de relig. & sumpt. fun. Alearum usus. Vbi notandum est esse duo ludorum genera, primum quod magis nititur industria, & arte, quam fortuna, ut est ludus scacchorum; alterum, quod licet nitatur industria, & arte, magis tamen nititur casu, & fortuna; ut taxillorum, chartarum, & hoc ludorum genus est prohibitum lege Canonica, & Ciuili, Causa autem prohibitionis non fuit, quia magis nititur fortuna, quam industria; nam si finem ludi spectemus quatenus est uirtus, qui est recreare animum, isti sunt magis liciti, tanquam aptiores ad animi relaxationem, cum animi intentionem magis remittant, quam alij augent: sed causa prohibitionis fuit, refrenare auaritiam, quia quando luditur principaliter animo lucrandi, communiter assumuntur ludi fortunæ, qui omnes sub nomine ludi aleæ, & taxillorum intelliguntur à lege. Ex quo sequitur, quod ui eiusdem legis prohibetur ludus indu-

Ludus est
se bonus.

Ex circun-
stantijs, &
prohibi-
tione ma-
lus,
Prohibitũ
Duo lu-
dorum ge-
nera.

Causa p-
hibitionis

striz, & artis, quando æquè, uel principaliter luditur causa lucrandi, quam relaxandi animum, tum quia militat eadem ratio, tum etiam, quia in d. C. de relig. permittuntur quatuor genera ludorum industriz, & artis, & prohibetur ne præmium maius, quam unius solidi proponatur uincenti. Et meritò prohibetur ludus exercitus principaliter animo lucrandi, quia ex eo multa oriuntur mala, quæ ut per se nota relinquo, & lucrum, quod eo fit, dicitur turpe.

Clerici
quando
peccent
mortaliter.

Ista lex Canonica Monacis, & Clericis ludum fortunæ prohibens, obligat ad mortale, & ita mortaliter peccant ludendo notabilem quãtitatem, uel principaliter, aut æquè principaliter animo lucrandi, quod tunc contingit, quando tanti, aut pluris fit lucrum, ac animi recreatio; peccat etiam mortaliter si ludum mortaliter malum, multo tempore spectant, secus si paruo tempore, sicut etiam si ludis fortunæ parum quid luderent, nam paruitas rei, quando animus non est ad magnam, excusat a mortali, quod autem lex Canonica illos obliget ad mortale, patet, quia Canones iubent Clericum ob alex ludum deponi ab officio, uel beneficio, quod mortalem culpam præsupponit, & Conc. Trid. præcipit seruari iura ante illud per Papas, & Concilia super ludo, & luxu Clericorum statuta.

Cõc. Trid.
sess. 25. c.
1. de refor

De laicis.
Nauar. in
Man. c. 19
nu. 10.

Quoad laicos autem mihi placet sententia Nau. quod prædictæ leges nõ obliget ad mortale, etiã si principaliter ludant ob lucrũ etiam magnum, uel quia non fuit talis legislatorum intentio, uel quia quoad hunc effectum, non uidentur receptæ, uel sunt abrogatæ, cum in omnibus mundi partibus uideamus laicos cuiuscumq; ordinis magnam pecuniarum summam, & maximam eorum partem principaliter ob lucrum ludere, & à confessarijs sine proposito itã nunquam ludendi, absolui, quod facere nequerent si in eo mortaliter peccarent. Et confirmatur, quia illæ leges non sunt de re, quæ ex se fit peccatum mortale, sed ex circumstantia adiuncta, nam intentio etiam principalis lucrandi, de se non est mortalis, ut patet in negotiatione, exponere etiam se periculo, & actualiter magnam pecuniæ quantitatem perdere, est species prodigalitatís, & iuxta S. Tho. prodigalitas de se non est mortalis, grauius tamen peccant uenialiter; Sed credo, quod illi mortaliter peccent, qui propter ludum familias suas, uxores, filios, & filias in necessitatibus relinquunt, & non eis prouident necessaria, & isti non sunt absoluedi, nisi proponant abstinere.

De circumstantiis.

Explicata legis prohibitionem, uidendum nunc est, quæ circumstantiæ efficiant ludum mortalem, & ut à negatiuis incipiamus,

dici-

dicimus cū Nau. quod non fit mortalis ex sola circumstantia ani-
mi principaliter lucrandi aliquid, etiam notabile ab eo, qui do-
nare potest. Neq; ex nimio, & ardenti ludendi appetitu, nisi cum
extenditur ad alicuius legis trāsgressionem, quæ obliget ad mor-
tale. Neq; ex circumstantia loci Sacri, nisi cum specialiter talis in
eo ludus prohibetur, qualis est comædia rerum prophanarum,
c. Cum decorē. de uit. & hon. aut nisi fiat cū notabili scādalo, uel
irreuerentia Dei, uel Ecclesiæ, imo sine ullo peccato, & cum me-
rito, potest quis in eo ob honestā causā ludere, ut ad recreandū
infirmū, qui illic est, ad pellendū otiiū, ut milites, qui tēpore belli
illū custodiunt, solatiū capiant, ludere autē in eo sine iusta causa,
est saltem ueniale. Neq; ex circumstantia personæ, nā sine ulla cul-
pa etiam ueniali, clericus, & monachus potest interdū taxillis, &
chartis ludere ob honestā causam, puta ad recreādū sociū ægro-
tum ea re indigente, modò nō frangat legē superius dictā, eum
ad mortale obligantem. Neq; ex circumstantia tēporis, quia quā-
uis peccatū sit totum diem festum in ludis, præsertim operosis
consumere qualis est ludus pilæ, non est tamen mortale, nisi
omittatur Missa, uel aliud diuinum officium præceptum, uel uo-
to promissum. Neq; ex eo, quod potius fortuna, & sorte, quam
industria nitatur, quia (ut diximus) ille est aptior ad recrean-
dum, & magis habet rationem uirtutis Eutrapeliæ.

Prædictæ igitur circumstantiæ ex se non faciunt ludum morta-
lem, nisi eis sit annexa transgressio alicuius præcepti obligantis
ad mortale, & ita mortaliter peccat. Primo clericus, & mona-
chus ludens principaliter, uel æquè principaliter animo lucrādi
notabilem quātitatē, & ludū mortaliter malū spectans. 2. peccat
mortaliter, qui ob ludū, Missā, uel diuinum officium omittit, ad
quod sub mortali tenetur. 3. qui ludit ré notabilem ludo, uoto,
uel lege ad mortale obligante sibi prohibito, nā licet leges supe-
rius adductæ, nō obligēt laicos ad mortale, & quo ad illos abro-
gatæ censeantur, ut diximus, possunt tamē renouari, & in aliqui-
bus locis esse leges particulares, sub mortali, aliquod genus lu-
di, ad multa mala euitanda, prohibentes. 4. qui ludo se pericu-
lo exponit, ut non possit satisfacere muneri suo de prouidendis
necessarijs familiæ suæ. 5. qui ludit cū notabili irreuerentia Dei,
& Sanctorū, uel dictis, & factis in se mortalibus, uel mortali cir-
cunstātia uestitis. 6. qui rem notabilem ludit etiam ludo licito,
sed cum eo, qui donare nō potest, huiusmodi sunt, stultus, puer,
mancipium, filius qui adhuc est in potestate patris, prodigus,
coniunx, monialis, monachus, & similes, De filio tamen, qui a pa-

Nau. ibid.
nu. 3.

Qui, &
quando
mortali-
ter pec-
cent.

Sot. l. 7. de iust. & iur. q. 5. ar. 1. Nauar. in Man. c. 19. nu. 12.

tre in scholis, aut in curia sustentatur, inquit Sotus, quod licet potest de suo comestu, quatuor, aut quinque de centum, quæ ei dantur ludo impendere, quod Nau. extendit etiam ad religiosum, qui studet, aut negociatur impensis sui Abbatis, modo id faciat honestæ recreationis causa; Id autem, quod addit Sotus filium, non posse plura lucrari ab eo cum quo ludit, quã ille ab ipso uincere possit, merito reiecit Nau. quia communis sententia est in contrarium, & nullus est textus, neq; ratio, quæ cõcludat pauperem non posse amplius lucrari à diuite, quam diues ab ipso. 7. qui aliquem etiam potentem donare, ad ludendum etiam ludo licito, metu cogit, aut dolo, & fraude decipit, & per coactionem non intelligitur leuis, & consueta inuitatio, & inductio, sed ea quæ fit iusto metu, uel tam grandi reuerentiali, uel cum eiusmodi exprobratione, ut inuitatus, & rogatus, si non luderet, uel à ludo discederet, uilis, & abiectus reputaretur, nam metus, dolus, & fraus, omnem contractum quantumlibet aliàs licitum, ita inficiunt, ut irritum, uel irritandum reddant. 8. qui fingit se nescire ludere, ut alium longe imperitiorem ad ludendum attrahat, aut falsis taxillis, uel cartis utitur, & leges ludi, cum notabili alterius damno transgreditur; quia utitur dolo, & fraude. 9. qui scienter ait se habere plura puncta, quam habeat, cum notabili alterius damno, quia illum decipit. Et qui aduertit socium ludi errore calculi dicere se habere pauciora puncta, quam habeat, ex quo perdit, & non illum admonet, quia accipit, quod alter lucratus est, & qui accipit priorẽ locum, quem manum appellant, cum nõ habeat, ut sic cum perdidit lucretur. 10. qui mortaliter ludentibus subministrat domum, mensam, candelas, & alia ad ludum necessaria, quia eis cooperatur. Nec obstat si dicatur nõ peccare famulum ministrantem mensæ concubinariorum, nec uendentes uestes, & huiusmodi meretricibus, quia magis immediatè, & directè ministrat, cooperatur, & consentit ipsi ludo mortali, unde leges prohibentes aleæ ludum, graues etiam penas statuunt contra recipientes lufores. 11. qui iurauit soluere, quod in ludo perdet, si postea non soluit; nam tenetur soluere, sed potest postea repetere, sicut de iurantibus soluere usuras dicitur, c. de bitores de Iureiur. at si ante solutionem, obtinuit absolutionem à iuramento, aut si non iurauit, non peccat non soluendo, non solum in illis locis ubi est specialis lex prohibens ludere pecunia credita, sed etiam in alijs, uigore iuris communis, ut docent Adria. Sot. Couar. & Nau. nam licet acquirens aliquid ludo habeat illius dominium, & ius in eo post eius traditionẽ, ratione

tacitæ,

De coope-
rantibus.

De non
soluenti-
bus, de re-
tentione,
& repeti-
tione.

Adr. in 4.
de rest.

tacite: uel expresse conuentionis, consensu perdentis facte, & in conscientia securè illud retineat, donec per sententiam iudicis ad illius restitutionem condēnetur, quia hanc restitutionem inducit lex in pœnam ludi prohibiti, & propterea ante iudicis condemnationem non inducitur à lege obligatio restituendi, tamen ex quo lex denegat uincenti actionem petendi id, quod in ludo uicit, & dat perdenti actionem repetendi id, quod in ludo perdidit, consequenter etiam expresse approbat perdentis retentionem, nam per regulam iuris, cui datur actio, competit exceptio, & retentio. Nec obstat si dicatur, quod pollicitus est soluere, & iure ciuili non ei prohibetur dare, & consequenter iure naturæ tenetur seruare fidem, nam si simpliciter promisit, non censentur renunciaſſe iuri suo, quod habet repetendi beneficio legis ciuilis, & propterea sicut potest post solutionem repetere, ita etiam, licet promiserit, potest beneficio legis in conscientia à solutione se defendere, quia lex hanc retentionem auctoritate sua approbat, per hoc, quod illi denegat actionem petendi, & ei concedit actionem repetendi. Vbi notandum est, quod hoc beneficium legis in fauorem perdentis, est in pœnam ludi prohibiti, & propterea potest contraria consuetudine tolli, nam licet non possit abrogari lex prohibens ludum alearum, quia ille ludus, ut à lege prohibetur, est malus, ut fons, & origo multorum malorum, pœna tamen restituendi, quod ludo acquiritur, potest consuetudine tolli, non enim prouenit hæc restitutio à iure naturæ, imo iure naturali vnusquisq; potest sua bona in alterius dominium, per ludum transferre; cum enim hæc translatio fiat libera domini uoluntate, iure naturæ tenet; cum ergo sit à lege humana, potest contraria consuetudine tolli, ex quo sequitur, quod ubi hæc pœna esset abrogata, non posset repeti, quod ludo amissum fuit, & perditum sub fide, esset soluendum. 12. peccat mortaliter ille, qui lucratus est aliquid notabile etiam ludo licito, ab eo, qui donare non potest, uel à coacto, & grauitèr inducto, aut dolo, uel fraudolenter, & non uult illud restituere, at si sine ui, & dolo lucratus est, etiam ludo illicito, ab eo, qui donare potest, ante iudicis condemnationem, non tenetur restituere, licet aliqui contrarium dixerint, & ratio differentia est, quia in priori casu uerè non transfertur dominium, sed est potius, quædam species furti, at in posteriori casu, transfertur dominium, & restitutio inducitur à lege in pœnam per iudicis sententiam infligendam.

Couar. in c. peccatū de reg. iur. lib. 6. §. 4. nu. 8.

Nauar. & Sot. ubi supra.

Quando restituendum.

Dubium de inuitante.

Sed tria occurrunt hoc loco dubia. Primum est, an ille, qui

chartis ludit, & certus est se non posse perdere, quia habet supremum punctum, qui effici potest, & primum locum tenet, licite possit sponsonem augere, & inuitare pro tota pecunia ludo exposita, uidetur enim, quod non liceat, & quod sic lucrans teneatur restituere, quia non est æquale utriusq; periculum, nam cum sit certus de lucro, uidetur solum. Respondetur, secundum communem, licere, quia sic poscit natura, & lex ludi, & ludentes huic periculo liberè se exponunt, quod æque potest uni, ac alteri contingere, nam qui modo securè omnia uincit, potest postea securè altero similiter certo existente, omnia perdere; & iuxta eandem ludi naturam, qui certò scit se perdidisse, potest sponsonem augere, ut alter eam recuset, & ipse uincat, quod etiam alter illi facere potest.

Secundum dubium est, de illo, qui ludentes aspiciat, si uidet illum, qui uicit errare computando, uel non capiendo priorem locum, & ita perdere, & non eum admonet, an peccet, & teneatur restituere. Respondetur si à principio ludi statutum est, ut aspicientes nihil dicant, nisi interrogati, non peccat tacendo, quia posset esse dissensionis occasio, at si hoc statutum non fuit peccat, sed non tenetur restituere, quia facit contra charitatem, sed non contra iustitiam, nam sola lex iustitiæ obligat ad restitutionem.

Tertium dubium est, an ille, qui in ludo perdidit possit pro rebus perditis facere compensationem, uel latenter suffurando, uel recompensando cum debitis, quæ ei debet ille, qui uicit. Adrianus asserit id licere, quia cum ille, qui perdidit possit publico iudicio petere, poterit id alia uia recuperare, si timet in iudicio repetere. Sed Sotus, & Io. Medina contrarium tenent; Et ut plenius respondeamus, distinguendo dicimus, quod si luditur pecunia præsentis, statim soluenda, nulla potest fieri compensatio cum alijs debitis, quia sic conuenerunt, & aliàs creditor, saltem uirtualiter, dilationem, sic conueniendo, debitori concedit. Si luditur pecunia credita, qui perdidit, sicut potest etiam in conscientia non soluere, ut diximus, ita potest in compensationem opponere, quod est aliàs illius creditor. Per occultam autem subtractionem, qui iustè perdidit, ante iudicis sententiam non potest sibi compensationem facere, & ratio est clara, nam licet concedatur, quod quis potest occultè recuperare, quod suum est, quando non potest aperte, tamen quando creditum non est clarum, & liquidum, non potest fieri compensatio cum debito liquido, liquidi enim ad non liquidum, non fit com-

pen-

Dubium
de aspi-
ciente,

**De com-
pensatio-
ne.**

pensatio, at ille, qui uicit ei, qui potest donare, sine ui, & dolo, non tenetur restituere ex natura rei, sed in pœnam, per iudicis sententiam, est illi imponenda restitutio, & ei qui perdidit datur solum iudicialis actio. Ille uero, qui tenetur restituere lucrefacta in ludo cum uno, non potest compensare cum perditis, cum alio, sed benè potest compensare cum perditis, cum eodē, etiam in alio ludo, siue ludi fuerint liciti, siue fuerint illiciti, siue uterque sit habilis ad donandum, siue inhabilis, siue alter habilis, & alter inhabilis; in hoc tamen ultimo casu aliqui discordant, quia filius, qui non potest donare, non potest perdere, sed potest vincere, & quicquid acquirat, acquirat patri, & propterea si potens donare, ei uicit, non potest compensare cum eo, quod ille alias ab ipso uicit, quia fuit acquisitum patri, hoc ut dicunt Syluest. & Nau. est uerum de subtilitate iuris, de æquitate tamen conscientiæ potest fieri compensatio. At si quis tenetur restituere ex eo, quod dolo, & fraude uicit, puta falsis chartis, aut taxillis, non potest compensare cum his, quæ iustè perdidit cum eodem, quia non est eadem eorum ratio, nam fraude acquisita sunt ex se restitutioni obnoxia, at iuste acquisita, non nisi in pœnam ex iudicis sententia.

Ex his, quæ diximus patet etiam, quid dicendum sit de concertantibus, & ludentibus super incerto euentu, præterito, uel futuro, quæ italis dicitur *scommessa*, ut de partu certæ mulieris, futurus ne sit masculus, an fœmina; de Papa, an tali tempore sit facturus Cardinales, de numero Cardinalium quos faciet, de persona, an faciet istum, uel illum, & Sede uacante, an iste uel ille Cardinalis sit futurus Papa. & huiusmodi, & hoc ludo aliquando luduntur centum aurei contra alios centum, aliquando quinquaginta, uiginti, decem, etiam duo, contra centum, secundum, quod ille futurus euentus est magis, uel minus probabilis ludentibus, uel ludentes ex nimia cupiditate lucrandi, uolunt se exponere periculis, & secundum, quod ludentes cupiunt perdere, dum asserunt fratrem, aut patrum non futurum Cardinalem, aut Papam, quare hic non æstimatur periculum ex natura rei, sicut fit in assecurationibus, sed ex ludentium æstimatione, & arbitrio, & propterea potest quis spondere centum etiam contra unum, quia quod alicui est probabile, alteri est fere impossibile: Et iste ludus ex se non est illicitus, nisi quatenus procedit ex auaritia, & potest fieri etiam sine peccato ueniali, ut si quis honesto fine exponat se periculo parua pecuniæ quantitate, lucrandi magnam summam pro dote filię. Si fit ex auaritia est uenialis,

De ludo
super in-
certo e-
uentu.

EG

Quando
fit mortalis.

Est autem mortalis. Primo, si quis certò scit à se assertum, esse, uel futurū verum, sed simulat se nescire, ut alium ad sponsonem inducat, ut qui scit Papam nolle, aut uelle in proximis futuris quatuor temporibus facere promotionē Cardinalium, aut uelle promouere hunc, & nō illum, aut tot, & non plures, nec pauciores. Et tenetur restituere, quia est furtum; nec est simile de ludo chartarum in quo diximus eum, qui habet primum locum, & supremum punctum posse augere sponsonem, ut totam summam lucro expositā lucretur, quia illius ludi natura hoc periculū sic certo lucrandi, & perdendi facit omnibus ludētibus cōmune, & omnes voluntarie illi se exponunt. 2. efficitur mortalis ratione circumstantiarū, ut si quis exponeret se periculo deficiēdi, & perdendi omnia, quæ habet, sicut sæpe uidemus multis cōtingere; Si quis deliberatè optaret mortem Papæ ne faciat Cardinales, & etiā si quis in contemptū alicuius Cardinalis, rei minimæ sponsonem faceret, quod non erit Papa, & quādo facta maxima ludentium pecuniæ summa super promotione unius Cardinalis ad Papatum, constituto etiam aliquo lucro pro singulis Cardinalibus extrahendis, pro ut fors dederit, in uno loculo ponuntur nomina Cardinalium, & in alio dicta ludentium, cum aliquo signo, ut postea sciatur quorum fuerint illa dicta, & quid quisq; uicerit, quod Itali uocant, *lotto*, si ponantur dicta inhonesta, & uergentia in uilipendium, & denigrationem famæ Cardinalium, sunt enim Cardines, & columnæ Ecclesiæ, quibus honor, & reuerentia debetur.

Dans 100
pro 300. si
filia uixerit.

Ad hoc genus ludi reducitur ille modus efficiendi dotem filia, quo pater, nata filia, dat alicui mercatori centū aureos, cum pacto, qd si filiā uixerit anno decimo tertio, reddat trecentos aureos pro eius dote, & si ante prædictū annū mortua fuerit, totū lucretur, qui modus est licitus, non ut aliqui dicunt, quia habetur ratio fructuū, ut tantū detur anno decimotertio, quantū illa pecunia toto illo tēpore cū fructibus similiter negotiationi semper expositis, mercator lucratus fuerit, ut intelligatur quædam societas, nam hac ratione potius est illicitus, quia in hac societate usq; ad annum decimū tertiuū pater nimis grauatur, nā si filia moreretur anno duodecimo, perderet capitale cum fructibus, quæ omnia lucraretur socius, cuius conditio est longè melior, & si dicatur hoc esse ratione assecurationis capitalis, & fructuum, casu quod filia sit uiua, respondetur, quod ista assecuratio non est tanti æstimanda: dicimus igitur, quod iste contractus iustificatur, etiam si non habeatur ista ratio, & pactum sit, quod anno
deci-

decimo tertio si uixerit detur longe amplius, quam quis prædicta pecunia lucrari posset, quia potest admitti, & sustineri tanquam ludus de futuro euentu, in quo, ut uidemus sæpe, quis deponit paruum summam contra magnam breui etiam perdendam, aut lucrandam; & miror quosdam dixisse esse usuram, nam si filia illum annum non attigerit, nihil soluendum est, nec fors principalis restituenda, & cum iste contractus non iustificetur, ut societas, sed ut ludus, uel ut contractus innominatus, do ut des, non est usura, etiam si pecunia detur mercaturam non exercendi, sed mercaturam exercens, cum recepta lucretur, potest se maiori periculo exponere.

De Deposito, Pignore, Commodato, & Locatione. Cap. III.

In hoc Capitulo agemus de contractibus per quos non transfertur dominium, & sunt Depositi, Pignoris, Commodati, Locati, & Conducti, ut facile Confessor intelligat, quæ peccata in eis committi solent, Pro quibus præmittendum est, quod culpa est uoluntaria inordinatio actus, seu deuiatio à bono, & quia inordinatio, siue deuiatio uoluntaria, aliquando fit studiosè siue de industria, & aliquando inconsideratè, ideo culpa diuiditur in dolum, & culpam simplicem, dolum autem est caliditas, fallacia, seu machinatio ad circunueniendum, fallendum, & decipiendum adhibita; & duplex est, nam uel fit uerbis, & uocatur fallacia, uel fit rebus tantum, & uocatur fraus. diuiditur etiam dolum in uerum, & præsumptum; quando signa sunt manifesta, dicimus dolum uerum, aliàs dicimus præsumptum, & hoc quo ad forum exterius, nam potest quis de dolo signis conuinci, qui tamen coram Deo in nullo fuit dolo, ut relinquens noctu librum sibi commodatum in platea furibus frequentata; Omnis dolum est culpa, sed non è contra, omnis culpa est dolum, nam dolum scienter, & studiosè fit, culpa uerò etiam ignoranter, & negligenter, Et triplex est culpa, lata, leuis, & lenissima, aliqui alias addunt, sed illæ ad has reducuntur, Lata est deuiatio incircumspecta ab ea diligentia, quam cõmuniter habent omnes homines eiusdè professionis, (dicitur incircumspecta, quia si esset seriosa, esset dolum) ut qui librum sibi cõmodatum reliquit extra domum, super banco, & sublatum est, Lenis est deuiatio incircumspecta ab ea diligentia, quam communiter habent homines diligentes illius professionis, unde omittere, quod diligens

Culpa quid, & quotuplex.

Dolum quod & quotuplex.

Culpa triplex. Culpa lata.

Culpa leuis.

**Culpa le-
uissima.**

**Casus for-
tuitus,
quis.**

**Cuius pe-
riculo res
pereat.**

**Nauar. in
man. c. 17.
au. 179.**

**Peccata
ratione
depositi.**

gens non omisset, & facere, quod diligens non fecisset, est le-
uis culpa, ut si quis vestes sibi pignoras non excusit tempore
quo diligens excusisset, uel illas locauit quidem in camera, sed
ex inaduertentia ostium reliquit apertum. Leuissima est de-
uatiatio incircumspecta a diligentia, quam communiter habent
homines diligentissimi, qualis est eius, qui librum commoda-
tum in cubiculo reliquit, quod claue obserauit, non tamen
manu an bene obseratum esset, tentauit. Sed quia ad sciendum
an aliquis teneatur de damno, non solum consideranda est eius
culpa, sed etiam an casus sit fortuitus, notandum est, quod ca-
sus fortuitus est euentus rei inopinatae, qui prauideri non po-
test, etiam per diligentissimum, & potest esse, quod aliquis ca-
sus sit fortuitus respectu unius, & non respectu alterius, ut in-
cendium domus est casus fortuitus respectu illius, qui per illud
passus est damnum suorum, & alienorum bonorum, quia nul-
lo modo fuit eius conscius, sed non respectu illius, qui dolo, aut
culpa incendit.

Quibus suppositis dico primo, quod si res ita data fuit, ut
translatum sit eius dominium, ut in mutuo, & in emptione, &
nenditione, quomodocumq; pereat, eius domino perit, & ita
soluendum est pretium rei emptae, & restituendum est, quod mu-
tuo acceptum fuit, etiam si furto sine ulla eorum culpa fuerint
eis sublata, quia fuerunt effecti eorum domini. Dico secundo,
quod si non est translatum eorum dominium, ut in deposito,
commodato, & pignore, nemo tenetur de damno, quod casu
fortuito contingit, nisi in tribus casibus quos ponit Nauar. Pri-
mus, quando culpa praecedit, ut qui aequum sibi usq; ad Bononiam
accommodatum, duxit Mediolanum, & post Bononiae transi-
tum, incidit in latrones, qui ei illum rapiunt. Secundus, cum
mora praecedit, & fit deterior, aut perit aliter, quam periisset
apud commodantem. Tertius, cum fit pactum, quod quam-
uis casu fortuito amitteretur, pereat ei, qui recipit. Dico tertio,
quando contractus fit in fauorem, & utilitatem solius alterius
contrahentium, ut commodatio gratuita libri, uestis, ille regula-
riter tenetur de dolo, & culpa, lata, leui, & leuissima, aliàs non te-
netur nisi de dolo, & lata culpa, & si fit in fauorem, & utilitatem
utriusq; uterq; tenetur de dolo, & lata, & leui culpa, ut ex Decio,
inquit Nau.

Quibus praemissis ratione depositi. Primo, peccat, qui depo-
nit rem in numero, pondere, uel mensura consistentem, cum fa-
cultate, ut ea utatur, cum pacto, aut intentione principali, ut ali-
quid

quid inde lucri habeat, quia depositum sic conuertitur in mutuum, ex quo vult lucrū, quod est usura. 2. peccat depositarius, qui non vult reddere depositū deponenti quando illud petit, nisi cū deponens in suū, uel alterius dānū repeteret; ut si quis deposuisset arma, & furens illa, ad se, uel aliū ladendum repeteret, uel nisi bona deponentis essent publicata, siue confiscata, uel etiam apud eum sequestrata, & nisi essent sua, ut quia latro apud eū à quo furatus erat, deposuit. 3. peccat depositarius si nō vult satisfacere pro deposito, dolo, uel eius lata culpa amisso, at si esset amissum leui ipsius culpa, non teneretur, quia regulariter depositū fit gratia solius deponētis, uerū si ob custodiā aliquā mercedem accepit, tenebitur etiam si sua leui culpa amittatur, non autē si leuissima, uel casu fortuito, nisi præcesserit mora in restituēdo, uel pactū, quod ad id eum obliget; tenebitur etiam de leui, quādo depositū factū est gratia depositarij. 4. peccat si utitur deposito cōtra uoluntatē deponentis, sicut dicemus de pignore.

Ratione pignoris peccat. Primo creditor, qui utitur pignore, cū notabili dāno debitoris, absq; eius uoluntate expræssa, uel tacita, & est furtū, q̄ si cū eius uolūtate expræssa, aut tacita utatur, est usura, nisi sit vsus, qui gratis inter amicos cōcedi solet, qualis est libri. 2. peccatur si fiant pacta, quæ uergant in dānū creditoris, uel debitoris, quia est cōtra iustitiā, ut si fiat pactū, q̄ debitor obligetur ad nūquā redimēdū pignus, uel usq; ad certū tēpus sibi præfixū, uel q̄ creditor obligetur ad nō uendendū pignus post legitimā interpellationē debitoris, uel quod illud uēdere possit absq; notificatione. 3. peccatur si dātur, uel accipiūtur in pignus ea, quæ pignorari nō possūt, ut libri, uestimēta, & ornāmēta ecclesiastica, nisi id fiat ex magna necessitate, puta redēptionis captiuorū, subuētioni pauperū, uel aliorū operū ecclesiæ multum necessariorū. 4. si creditor nō vult satisfacere pro pignore, dolo, uel eius lata, aut leui culpa amisso, aut notabiliter damnificato.

Ratione cōmodati. Primo, peccat cōmodās, qui ante tēpus cōstitutū, à cōmodatario, id quod ei cōmodauit, cōtra eius uolūtātē, & cū eius notabili dāno repetit, & tenetur satisfacere pro dāno, q̄ Ang. & Sylu. limitāt eū in cōscientia non teneri, quādo tantū dē dāni pateretur, nisi repeteret, etiā si cōmodatarius aliās sine re cōmodata, sibi prouidere nō potuisset, quia potius ex mea re mihi debeo cōsulere; nec cōmodatarius potest dici deceptus, ex quo aliās sibi prouidere nequiuisset. Nau. hanc limitationē non admittit, tū quia, c. 1. de cōmod. & l. in rebus. ff. cōmo. ex quibus probatur non posse ante tempus repeti, indistinctè loquuntur:

Peccata
ratione pignoris.

Peccata
ratione cōmodati.
Angel. & Sylu. V. commo-
datum.

Nauar. in
Man. c. 17
nu. 182.

tum

tum etiam, quia licet cæteris paribus quis sibi magis, quam alteri obligetur, hic cætera non sunt paria, quia commodans sua voluntate propriæ rei usum alteri concessit, & suam fidem seruare tenetur; Vtraq; sententia est probabilis; at si res non fuisset commodata ad certum usum, & ad certum tempus, (quod uocatur præcarium) potest repeti quodcumque, sed peccat repetens absq; causa, & cum danno alterius, quia id dolo facere uidetur.

2. peccat commodans alicui scienter rem uitiosam, & non dicens ei uitium, & tenetur de danno propter id sequuto commodatario, secus si uitium dixit, vel ignoranter fecit. 3. peccat commodatarius si utitur re commodata ad alium usum, quam acceperit, contra uoluntatem domini. 4. peccat etiam si non uult satisfacere pro danno, quod dominus patitur, ex eo, quod res commodata fuit amissa, vel deterior effecta, quando ad id tenetur. Pro quo notandum est, quod si rem commodatam recepit gratia sui tantum, ut communiter accidit, & perit, uel deterioratur, tenetur de dolo, & culpa lata, leui, & leuissima, sed non de casu fortuito, si non fuit in mora, cap. unico de Commod. si autem recepit gratia dantis tantum, ut uestes præciosas, ut ad eum ornatio accederet, ad illum honorandum, tenetur tantum de dolo, & culpa lata, at si recepit gratia utriusq; ut uasa argentea, & similia, ad splendide aliquem dominum, uel amicum communè excipiendum, tenetur de dolo, & de culpa lata, & leui, sed non de leuissima, quod non est speciale in commodato, sed generale etiam alijs contractibus, ut dicit Abbas, & est communis sententia, a qua recedit Sotus, asserens commodatarium non teneri de danno, eius leui culpa dato, quæ in foro conscientiæ ad mortalem non peruenit; cui benè respondet Nau. pro communi, quod hæc obligatio non tam descendit ex peccato, quam ex natura contractus, Non tenetur autem de danno, si res commodata sine eius culpa perijt, aut deterior est effecta solo usu ad quem commodata fuit, secus si alio usu, at si in conscientia (ut cum Ang. inquit Nau.) res eodem modo apud dominum fuisset peritura, non tenetur nisi ad interesse, quod dominus passus est propter moram.

Cuius periculo pereat.

Abb. in c. unico de comod. Sot. lib. de iust. & iur. q. 7. ar. 3. Nau. c. 27 nu. 184.

Ang. V. comodatum. §. 14

Demissis per nuncium.

Alia est ratio mutui.

Si commodatum, pignus, depositum, & locatum, mittatur per nuncium communiter habitum pro fidei, & eius dolo, aut culpa perijt, non tenetur de danno; secus si mittatur res mutuo accepta: & ratio differentiæ est, quia ea, quæ pereunt, regulariter suo domino pereunt, at dominium eorum, quæ commodantur, pignorantur, deponuntur, locantur, ut domus, bestia, & similia,

non

non transijt in accipientem, sed manet, & sunt eorum qui commodant, pignorant, deponūt, aut locant, & ideo quomodocunq; pereant eisdem pereunt, nisi dolus, culpa, pactum aut mora præcedat, quorum nihil interuenit in missione illarum rerum per nuncium communiter ad illas ferendas pro fideli habitum. In mutuo autem transfertur dominium eorum, quæ mutuantur, quia est de his, quæ usu consumuntur, ut dicemus, & propterea licet mittantur per nuncium fidelem, & diligentem, si actu non perueniunt ad eum quibus mittuntur, & nuncius non fuit missus aut electus ab eo, qui mutuauit; si pereunt, illi qui mutuo accipit pereunt, quia donec peruenerint ad eum, qui mutuauit, eorum dominium est penes ipsum.

Ratione locationis, & conductionis. Primo, peccat, qui rem aliquam locauit pensione accepta, & non vult illam, uel partem reddere quando conductor non potuit ea uti, sine sua culpa. Si conductor non potuit uti re locata, propter locatoris uoluntatem, locator tenetur conductori ad interesse; si per casum fortuitum locatoris, uel rei locatæ, ut quia ex culpa locatoris fundus fuit publicatus, uel quia domus corruit, pensio remittetur pro rata. At si stat per conductorem quominus ea utatur, uel ob eius culpam, tenetur soluere integram pensionem; & etiam tenetur si hoc accidit ob casum fortuitum conductoris, quando locator alteri locando, mercedem habuisset, aliàs non. 2. peccat locator, si non vult minuere pensionem propter rei sterilitatem sine culpa conductoris superuenientem, quam non compensat fertilitas anni præcedentis, uel sequentis, & è contra, sicut remissio fit propter fortuitam sterilitatem, ita etiam potest augeri pensio si augeatur fertilitas casu fortuito, ut quia alia molendina sunt destructa meum plus fructificat, at si augeatur per industriam coloni, uel quia fructus plus ualent, non potest augeri pensio, sicut nec remitteretur propter coloni negligentiam, uel si fructus parum ualere. 3. peccat, qui domum suam in certum tempus locauit, & ante præfinitum tempus illam vult, expulso colono, uel inquilino, nisi adsit una ex quatuor causis. Prima, quando locatio facta fuit in longum tempus, ad minus in quinque annos, & in duobus primis annis non soluit pensionem, aut quando facta est in minus tempus, & non soluit die prestituto, nec celeriter satisfacit. 2. cum ad suam habitationem propter aliquam necessitatem superuenientem, ea opus habet, quæ ut cōtra Sylu. inquit Nau. potest superuenire etiam locanti, qui aliam domum non habet quando locat, ut si cum alio degebat, & postea

De peccatis ratione locationis.

Nau. cod. cap. 27. nu. 193.

stea uxorem duxit, & cum ea separatim ipsi uiuendum sit, at si cōmodè aliter sibi prouidere potest, non dicitur necessitatem habere. Tertia, quando domus indiget refectione, qua tempore locationis non indigebat. Quarta, quando conductor abutitur ea, etiam absque illius damno, recipiendo meretrices, lenones, & huiusmodi homines, quo casu nihil ei de pensione remittere tenetur, at si ea malè utitur, & cum damno, ut fues in cubicula introducendo, arbores cædendo, agrum idoneo tempore non colendo, debet pro rata dimittere de pensione, sed potest in iudicio petere damna. Quarto peccat, locans rem æstimatam periculo conducentis, quo ad perditionem, & deteriorationem, quia hoc est in fraudem usurarum, & non est uera locatio, nam locator rem suo periculo tradit, quia non transfertur dominium. Quinto, qui locat ea, quæ locari non possunt, aut ultra tempus ei concessum, ut si locetur officium ecclesiasticum, uel bona Ecclesie ultra triennium. Sexto peccat, locans rem uitiosam pro bona scienter, & tenetur conductori de damno, & tenetur etiam si ignoranter locauit pro bona, non enim debebat dare pro bono, quod nesciebat esse bonum, at si dedit simpliciter dicendo credo esse bonam, tu uide, non tenetur, hoc tamen non excusaret, si sciret esse uitiosam, & uitium esset occultum. Septimo, peccat, qui suam domum, aut aliam rem locauit ei, quem putabat ea ad mortale peccatum abusurum, ut qui locat arma ei, quem putat uelle interficere, uel alium iniuste percutere, aut locat domum suam ad usuras in ea exercendas. Sed dubium est an possint locari domus meretricibus in ea parte Ciuitatis illis destinata, de quo multi dubitarunt. Sed dicimus licere, nam meretrices licite à publica potestate permittuntur ad euitanda maiora mala, & cum permittantur, sanctè etiam statuitur, ut non habitent ubicumq; uoluerint, sed in certo aliquo ciuitatis loco, ut eorum pestis minus serpat, & tollatur honestis personis peccandi occasio, & consequenter, qui habent domus in illa parte ciuitatis, nō poterunt eas locare personis honestis, sed coguntur, & licite possunt eas locare meretricibus, cum & ipsæ licite cogantur ibi manere, nec est iustum, quod priuentur earum redditibus; accedit, quod hoc ubiq; fit etiam Romæ, Papa sciente, & tolerante, & quod confessarij absolunt, & semper absoluerunt earum locatores, sine proposito abstinendi à tali locatione. Octauo, peccat conductor damnum rei conductæ inferens, pro quo etiam satisfacere tenetur si dolo, lata culpa, uel leui, sua, uel suorum illatum fuit.

De locan-
tibus do-
mus mer-
etricibus.

De Vsurâ.

Quid, & quotnplex sit Vsurâ, & quod sit essentialiter mala. Cap.III.

Cum Vsurâ committatur in mutuo, & reperiatur etiam palliata in emptione, & uenditione, prius de ipsa agendum est, ut eius postea palliatio in contractibus genere suo, licitis detegi possit. Dicitur autem usurâ ab usu, & significat fructum, qui ex usu rei habetur, & in bonam, & malam partem accipitur, sed ex accommodatione usus, & ut de illa modo loquimur, accipitur in malam partem, & sic defini potest. Vsurâ est lucrum pecunia æstimabile, quod principaliter ui mutui, ueri, uel palliati quæritur; usurâ enim, ut est nomen uitij, non est lucrum ex usu cuiuscumq; rei traditæ, sed illud, quod habetur ex usu rei mutuo traditæ; & ubi non est mutuum, uerum, uel palliatum, non est usurâ.

Est autem mutuum actus, uel contractus, quo quis rem cuius usus est eius consumptio, secundum quod ordinatur ad talem usum, concedit alteri, transferendo in illum non tantum eius usum, sed etiam dominium, illo tamen obligato ad reddendum post lapsum temporis idem in genere, & æquiualens, uel tantundem in numero, pondere, & mensura; mutuum enim consistit in rebus usu consumptibilibus, quæ sunt triplices, quædam enim traduntur sub certo numero, ut pecunia; quædam sub certo pondere, ut aromata, metalla; quædam sub certa mensura, ut granum, uinum, oleum, & similia; de quibus possunt etiam fieri alij contractus, nam possunt donari, uendi, permutari, & possunt concedi non ad proprium usum, sed ad alium, ut ad ostentationem; sed modo loquimur de earum mutuo, aliæ autem res quarum usus distinguitur à dominio, propriè non mutuuantur, sed locantur, uel (si gratis conceduntur) accommodantur, non enim dicor uestimentum meum tibi mutuare, si illud tibi gratis ad tempus concedo, sed accommodare, quia illius usus non est consumptio, licet ad consumptionem disponat, & dum eo uteris dominium est penes me, & idem prorsus numero mihi restituitur, quia concedendo illius usum, non transtuli dominium. Licet autem in alijs rebus quarum usus à proprietate distinguitur, non sit propriè ratio mutui, sed de illis fiant alij contractus, ut emptionis,

Vsurâ unde dicatur, & quid sit.

Mutuum quid.

B per-

Mutuum
palliatum

Vsuræ quo
duplex.
Contra-
ctus tripli-
citer dici-
tur usurari-
us.

permutationis, commodati, locati, pignoris, potest tamen in eis esse mutuum palliatum nomine aliorum contractuum in fraudē usurarum, mutuum enim palliatum est, quod secundum suam formam apertam, & contrahentium uerba, est alius contractus, quam mutui, secundum uero latentem formam, & contrahentiū mentem, ueram, uel præsumptam, est mutuum; quale est omnis contractus alius à mutuo, quo quis minoris iusto pretio infimo emit aliquid propter anticipatam solutionem, & è contra, quo quis aliquid uendit maioris pretio iusto supremo, propter dilatam solutionem, quia in effectu ille qui emit, uidetur mutuare pretium, quod dat, & illud minus iusto pretio, quod dare deberet, accipere pro usura, & qui uendit uidetur mutuare pretium rei, quam uendit, accipiendō illud plus iusto pretio quo res uendita ualet, pro usura; Et ita duplex est usura, uera quæ in uero mutuo, & palliata, quæ in palliato uersatur. Diuiditur etiam usura in realem, & mentalem, quia cum contractus in se sit licitus, mens potest esse deprauata, potest etiam diuidi in ueram, præsumptam, & quia prohibita, & ita contractus tripliciter potest dici usurarius. Primo, uerè, & proprie secundum suam formam. 2. quia præsumitur usurarius, licet habeat formam contracti liciti, ut contractus assecurationis, uenditionis cum pacto de retrouendendo, & interesse, sed sunt etiam sæpe sine ulla fraude. 3. quia est prohibitus tanquam usurarius, nam licet aliquis contractus habeat iuris præsumptionem contra se, tamē quia potest etiam sine fraude fieri, hoc quæsito colore, ut plurimum fraudulenter, & in fraudem usurarum fit, ob quam causam Papa illum aliquando, ut usurarium prohibet, & rescindit, quocasu nullo modo fieri potest; & etiam si esset sincere factus, est rescindendus, ut usurarius, qualis est modo contractus societatis in quo assecuratur a socio capitale, uel certa quantitas fructuum. Sicut etiam dicimus de Simonia, quod duplex est, uel uera, uel quia prohibita.

Vsura est
essentiali-
ter mala.

Ex quibus facile probatur usuram esse essentialiter malam, & natura sua peccatum mortale; pro quo notandum est, quod licet res, & eius usus, natura sua differant, tanquam ad diuersa predicamenta pertinentia, nihilominus res in ordine ad earum usum, sunt in duplici differentia (ut diximus) quædam sunt quarum usus, sic ab eis distinguitur, ut retento dominio, possit concedi solum earum usus, quia earum usus, licet ad corruptionē disponat, non tamen in earum corruptione consistit, huiusmodi sunt: fundus, domus, equus, uestis, & similia; & ideo talium rerum po-
test

est locari usus, retento dominio, & è contra potest transferri dominium, retento usu; quædam aliæ res sunt, quarum usus in earum consumptione consistit, ut est vinum, frumentum, oleû, &c. huiusmodi etiam est pecunia, quæ secundum Philosophum principaliter inuenta est ad commutationes faciendas, & eius proprius, & principalis usus est, eius consumptio, seu distractio, qua tenus in commutationibus expenditur; & istæ res mutuo dantur, nec potest concedi earum usus, retento dominio, sed necessario cum eo transferendum etiam est illarum dominium, aliàs enim, nihil conceditur, si enim aliquis concederet alicui vinum, ita tamen, quod non bibatur, uel panem, ita ut non comedatur, uel pecuniam, cum hoc, quod non expendatur, non concederet eorum usum, sed seruanda traderet, nam eorum usus consistit in hoc, quod bibitur, comeditur, expenditur; ac proinde in mutuo simul cum usu necessario transferendum est dominium, & consequenter non est aliud pretium istarum rerum, & aliud earum usus, qui igitur ex mutuo vult aliquid ultra sortem, uel eandem rem bis uendit, uel nouo pretio uendit usum, qui præter rem, nullius est pretij, quod est contra naturam, nam usus rei non ualet nisi quantum ipsa res, quæ usu consumitur, & usus, & rei, nõ sunt duo pretia, sed unum, & idem. Ex quo fundamento aliæ etiam deducuntur rationes, quibus probatur usuram esse contra naturam, nam cum ui mutui transferatur dominium, cum sola obligatione restituendi æquiuales, iniustum est uelle, quod qui mutuo accipit, aliquid etiam soluat pro usu rei, quæ non est amplius sua. Præterea res, quæ mutuo datur non est nata fructificare, quia usu consumitur, ergo uelle aliquem fructum ex eius usu, prout fit in usura, est contra naturam rei.

Et si obijciatur, quod pecunia hominis industria nata est fructificare, sicut & cæteræ res, quæ non nisi hominis industria fructificant, & propterea eadem ratione qua accipitur aliquid pro usu cæterarum rerum, poterit etiam accipi aliquid pro usu pecuniæ mutuo datæ. Respondetur esse diuersam rationem, nam licet aliæ res fructificent mediante hominis industria, nihilominus natura sua ipsis manentibus fructificant, & ut fructiferæ possunt earum usus sine proprietate locari, at res mutuabilis non fructificat ipsa manente, sed per sui corruptionem, nam semina nisi corrumpantur non fructificant, & pecunia ex se nullum fructum affert, & si hominis industria affert, non nisi per sui distractionem, & dominij translationem, quare fructus rei mutua-

Responso.

Obiectio. ta, accedente hominis industria, non est ex usu rei, ipsa manente, sed est ex rei corruptione, unde non potest concedi usus, sine rei dominio, nec rei dominium, sine usu, nec consequenter præter pretium rei, potest etiam accipi pretium vsus illius. Et si dicatur, quod res mutuanti erat eius industria fructifera, qui illo fructu priuatur, per hoc, quod rem mutat, ergo saltem hac ratione poterit ab eo, cui mutuo dat, aliquid pro illius etiam vsu accipere. Respondetur, quod hoc casu, id quod ultra sortem accipitur, non est ratione mutui, aut usus rei mutuatae, sed ratione lucri cessantis, quod licet, concurrentibus debitis circumstantijs, nam vsura est lucrum ex mutuo.

Obiectio. Sed posset obijci, quia lex diuina uidetur in aliquo casu, concedere usuram, nam Deut. 23. dicitur, Non fænerabis fratri tuo ad usuram, sed alieno, leges etiam ciuiles illam concedunt, ut

Solutio. patet totis titulis de usura ff & C. Respondetur, quod accipere usuram ab extraneis non fuit iudæis concessum, tanquam licitum, sed fuit permissum, ut. s. propter hoc non punirentur pœna temporali, & hoc ad euitandum maius malum, ne. f. a Iudæis Deum colentibus, usuras acciperent, propter auaritiam cui dediti erant, quomodo permittuntur etiam meretrices, & multa peccata hic impunita remanent, sed non propterea sequitur, q̄ bene fiant, unde Prophetæ simpliciter prohibuerunt usuram.

Est contra omnem legem.

Ex quo patet grauitè illos errasse, qui dixerunt iudæis ex dispensatione diuina licuisse dare extraneis ad usuram, Deus enim nõ dispensat contra ius naturale. Eodem modo respondetur ad leges ciuiles, quæ illam permittunt, non tanquam licitam, sed ad euitandum maius malum, quæ etiam per alias leges ciuiles superuenientes reuocatae fuerunt, & ita usura est contra omnem legem, naturalem, diuinam, utriusq; testamenti, canonicam, & ciuilem.

Caiet. V. Vsura. Lucrum ex pecunia quãdo sine usura

Cum autem usura sit lucrum ex mutuo, infert Caietanus, q̄ si pecunia non mutuetur, sed accomodetur, locetur, aut uendatur, & inde aliquod moderatum pretium accipiatur, non erit usura, quia illud lucrum nõ est ex mutuo, ut si quis accomodet alicui pecuniam ad ostentationem faciendam, uel aureas pecunias, ad ponendum in balneo, uel iure, uel illas uendat pro argenteis, & inde uelit aliquod moderatum lucrum, nam pecunia in istis contractibus non mutuatur, sed quasi res quædam accomodatur, locatur, uenditur, quemadmodum, & aurum non monetatum, gemmæ, iocalia, & huiusmodi, possunt honesto lucro accommodari, locari, & uendi.

Ex

Ex definitione etiam usuræ sequitur, quod non quodcumq; **Lucrum** ex mutuo quæsitum facit mutationē usurariam, sed illud, quod suapte natura est pecunia æstimabile, si ergo id, quod quæritur non sit pecunia æstimabile, non est usura, ut si quis mutuet alicui, ut illi fiat amicus, amicitia enim non est suapte natura pecunia æstimabilis, nec eadem ratione est usura si quis mutuet, ut aliquid spirituale consequatur, quo casu non usura, sed simonia committitur, quæ etiam potest dici usura simoniaca, nã uerè utramq; iniquitatem continet; ut enim inferius dicemus, cap. 6. conc. 3. causa quare mutuare principaliter propter amicitiam acquirendam non sit usura, non est, quia non est pecunia æstimabilis, sed quia ex ui mutui suapte natura sequitur. Si etiã id quod ni mutui quæritur, non sit uerum lucrum, sed res propria, quæ alia uia recuperari, uel conseruari non possit, non est usura, ut si quis ad suam iniustam uexationem redimendam mutuet alicui comminanti sibi, ut sic liberet se à multis sumptibus, quos ad sui defensionem facere oportebit, uel mutuet, ut suum, quod petens mutuum detinet, recuperet. At cum ui mutui lucrum aliquod, uel minimum pecunia æstimabile quæritur, est usura, ut c. 6. fusius explicabimus.

Lucrum
usurariū,
quod.

De quatuor causis ob quas licet aliquid a mutuuario ultra sortem accipere, ratione scilicet donationis, pœnæ, damni emergentis, & lucri cessantis.

Cap. V.

Quatuor tamen de causis licet aliquid ultra sortem à mutuuario accipere, quia non accipitur ui mutui, sed alia ratione. Prima est, si ex mera liberalitate datur, & illo etiam animo recipitur; at si datur uel recipitur, propter mutuum, est usura mentalis.

Sotus dicit, quod etiam intentio minus principalis, & secundaria aliquid lucrandi ex mutuo, sufficit ad constituendam usuram. Sed cum Glos. Innoc. Nau. & communi, hoc falsum esse dicimus, nam sicut intentio minus principalis non sufficit ad incurrendam simoniam, ita etiam non sufficit ad usuram, unde qui mutuatur principaliter ad comparandam amicitiam, & gratiã mutuuarij, expectando etiam aliquod lucrum pecunia æstimabile ex eius amicitia, & gratitudine, tanquam quid gratuitum, ex libera eius, qui recepit uoluntate prouentum, non committit usuram, nam licet mutuare ex amicitia, & etiam ad acquirendam

De prima
causa, que
est dona-
tio.

Sotus. lib.
de iust. &
iure. q. 1.
ar. 2.

Glos. & In
uoc. in ca.
consuluit
de usur.

Nauar. in
Coment.
de usuris
not. 10.

nu. 19.
Intentio
secunda-
ria nõ suf-
ficit ad y-

suram.

amicitiam, propter rationem, cap 6. dicendam, & expectare lucrum ex mutuo mediante amicitia, & gratitudine, est illud principaliter ex amicitia, & libera uoluntate grati animi expectare, & secundario ex mutuo. Nec obstat si quis ita mutuet cum tali spe lucri, quod sine illa non mutuaret, dummodo (ut diximus) illa spes lucri non sit finis principalis mutuandi, sed amicitia, uel amor Dei, uel uirtus; nam ut aliquis finis sit principalis alicuius actus non sufficit, quod sit causa, sine qua non fieret ille actus, sed oportet, quod ille finis plaris, uel tanti aestimetur, ac alius finis propter quem fit ille actus, sicut patet in illis (ut etiã dicit S. Tho.) qui celebrant, aut ad diuina officia accedunt principaliter propter Deum, & minus principaliter propter distributiones, quas nisi lucrarentur, non celebrarent, nec ad diuina officia accederent, & non propterea sunt simoniaci. Ad usuram igitur mentalem constituendam, requiritur, quod intētio lucri ex mutuo, sit principalis; quod si quis principaliter propter lucrum mutuauit, & postea peccatum suum agnoscens, illam intētionem mutauit in intentionem minus principalem accipiendi, & gratis datum accepit, peccauit quidem mutuando, sed nō peccat accipiendo, nec tenetur restituere acceptum, quia non recipit principaliter propter mutuum, ut dicunt Ric. Ang. & Nau. Si autem ille, qui mutuat non principaliter ob lucrum, aliquid à mutuuario accipit bona fide, existimans illud sibi amanter, & gratis ab eo dari, quod tamen dat non tam ob gratitudinem, quam ob timorem, ne nisi det, pecunia repetatur, uel sibi alia uice mutuum denegetur, non peccat accipiendo, quia bona intentione sibi datum credit, at cum illi constat de eius intentione, tenetur restituere, & si à principio credebatur sibi dari non libera, sed coacta uoluntate, peccauit accipiendo, etiam si ex sola charitate mutuasset, quia est usura mentalis ex parte mutuatarij. Ad cognoscendum autem an mutuarius libera, uel coacta uoluntate moueatur ad dandum illud plus, coniecturis moueri debemus, & attendenda est qualitas personæ, an sit notabiliter pauper, qualitas rei datæ in lucrum, damnum, quod pateretur mutuarius ex restitutione pecuniæ, quantum illa pecunia negociando lucretur, an indigeat frequenter ab eo mutuo accipere, attendenda etiam est liberalitas mutuatarij ex uirtute, uel naturali conditione, an soleat esse gratus erga illos à quibus recipit beneficia. An mutuans soleat egre ferre quando mutuatarij nihil ei donât, & citius repetere mutuatum, & an tempore mutationis uerbis, uel gestibus significauerit se aliquid desiderare

**Solutio
obiectio-
nis.**

**S. Thom.
quodl. 8.
ar. 11.**

**Potest
mutari in
tentio.
Rich. 4. f.
d. 15. ar. 5.
Ang. V.
Usura 1.
S. 1.
Nauar. in
cod. com.
nu. 21.**

**Coniectu-
re ad indi-
candū de
principali
intētionē.**

re ultra sortem. Et licet confessor in foro conscientie debeat credere cuilibet pro se, & contra se, nihilominus debet has coniecturas inquirere, tum quia ex illis potest cognoscere an pœnitens sicte accesserit, tum etiam, quia potest contingere, quod pœnitens bona fide aliquid tanquam donatum acceperit, & quod eius credulitas sit indiscreta cum potius debuerit credere contrarium. Verum sicut intentio minus principalis excusat mutuantem, ita etiam excusat mutuatarium, si igitur asserit se libere donare, & non propter mutuũ, qui mutuauit potest accipere, quod ei ex liberalitate donatur, & illa signa possunt esse signa causæ sine qua non, & non principalis intentionis, sed quia possunt etiam esse huius, debet recusare donatum, & eius restitutionem offerre, & si asserit se libere donare, uel donasse, potest illi credere, acceptare, & retinere, nisi aliunde ei constet de illius principali intentione, ut si alteri illam manifestasset.

Secunda causa ob quam licet aliquid ultra sortem recipere, est ratione pœnæ in mutuo appositæ, nisi infra tale tempus, quod mutuo acceptum est, restituatur: dummodo pœna sit appositæ non spe lucri, sed ut timore eam incurrendi, qui mutuo accepit, statuto tempore soluat, & pœna non imponatur ei, qui iam a principio creditur, quod eo tempore soluere non poterit, nec ab eo exigatur, qui sine sua culpa per impotentiam soluere non potest, ubi enim non est culpa, non debet etiam esse pœna, & soluta parte debiti, non exigatur tota pœna, quando est diuisibilis.

Tertia causa est ratione damni emergentis. Quarta causa est ratione lucri cessantis, exemplum damni emergentis sit, habeo pecunias quibus reficiam domum ne corruat, aut quibus æstate emam triticum in totius anni alimenta, aut debita mea solvam, quas tibi mutuo, sed quia illas ad præstitutum diem non soluisti, domus concidit, triticum duplo carius emi, interesse debitoribus meis soluo, aut res meas uilius uendo, ut illis satisfaciam, hoc damnum, quod patior ex hoc, quod statuto die non soluisti mihi meas pecunias, dicitur interesse damni emergentis. Exemplum lucri cessantis, sum mercator habeo pecunias quibus volo emere merces ad negociandum, & eas tibi mutuo, sed quia die præfixo non restituisti, non possum emere merces, hoc lucrum, quod ob id facere cesso, dicitur interesse lucri cessantis; & mutuans, tam ratione damni emergentis, quam ratione lucri cessantis, potest aliquid ultra sortem accipere, ut suo damno satisfiat, decet enim mutuantem se in demnem seruare.

Verum aliqua conditiones requiruntur, ut percipi possit in-

B 4 teresse

Secunda
causa est
pœna, &
quãdo ha-
beat locũ.

De dama-
no emer-
gente.

De lucro
cessante.

Contra. de
tra. 3. de
cont. q. 30
Sylu. v. usu
ra. 1. q. 19.
Conditio-
nes pro in-
teresse nō
necessa-
ria.

Med. Cod
de rebus
per usura
acquistus
q. 3.
Nau. in d.
Com. de
Usuris nu.
53. & in
Man. c. 17
nu. 2 12.
Quatuor
conditio-
nes neces-
sarie.
Obiectio
Nau.
Solutio.

teresse damni emergentis, uel lucri cessantis, sed non tot quot
ponunt Conradus, Sylu. & alij; pro faciliore explicatione addu-
cemus prius non necessarias, ut illis reiectis necessariae melius
intelligentur. Prima est, ut mutuans non sit dandis usuris assue-
tus, quæ non procedit in foro conscientia, in quo ueritas præua-
let præsumptioni, & fieri potest, ut quis in alijs sit usurarius, &
non in hoc. Secunda, ut mutuarius non egeat extreme, quæ
etiam non uidetur necessaria, quia nō tenetur ex præcepto sub-
uenire illi gratis, & donare, sed si est spes, quod ille sit peruentu-
rus ad pinguiorem fortunam, satisfacit mutuando, ut cum po-
tuerit soluat acceptum, cum interesse, quod ipse patitur, & mu-
tuare sine interesse, esset donare. Tertia, ut mutuans ob hoc non
incurrat infamiam usurarij apud simplices, existimantes illud in-
teresse ob similitudinem, usuram esse, cum omnis species mali
sit fugienda, quæ conditio quamuis sit necessaria ad euitandum
peccatum scandali, non tamen ad euitandam usuram, & obliga-
tionem restituendi, quæ nascitur ex sola iustitia. Quarta, ut non
recipiat interesse prius quam labatur tempus intra quod illud
uerisimiliter lucrifacium fuisset, quia subrogatum debet subire
naturam, seu conditionem eius cui subrogatur, & id quod acci-
pitur pro interesse subrogatur ipsi interesse, quod nō percipitur
ab initio mercium, uel prædiorum emptorum, sed postea tem-
pore messis, uel uindemiæ, & quando uenduntur merces. Sed,
ut benè considerant Io. Med. & Nau. interesse lucri uerisimilis à
principio conuentū, potest accipi, etiam si in fine dum recipitur,
constet nullum lucrum factum fuisse, arg. cap. in Ciuitate de usu-
ris. His igitur conditionibus relictis dicimus quatuor solum-
esse necessarias. Prima est, quod hic modus lucrandi non tan-
tum placeat mutuanti quantum negotiatio, sed malit negocian-
do lucrari, tamen ut satisfaciat amico, & in subsidium necessita-
tis, uitæ, salutis, honoris, aut bonorum proximi sic mutuet, hanc
conditionem Nau. inquit non esse necessariam, nulla enim lege,
uel ratione probatur, quod unus modus lucrandi de se iustus,
fiat in iustus ex sola uoluntate æque libenter utendi eo, ac alio,
etiam meliore; nam iustū, & iniustum nō cōsistit in bonitate, aut
prauitate animorum, sed in rerum, & operum externorū æqua-
litate, & in æqualitate: Verum ista ratio Nauarri secum solutio-
nem affert, & contra ipsum militat, nam mutuare non est modus
lucrandi iustus, sed iniustus, & qui mutuando licitè lucratur nō
est ratione mutui, sed quia propter mutuum cessat à licita nego-
ciatione, cui ergo placet ille modus lucrandi, & cessat à negocia-
tione

zione, ut mutuando lucretur, quærit lucrum ex mutuo, & est usufrarius, ad euitandam igitur usuram necesse est, ut ratio cessandi à negociatione, si idem lucrum quæritur, sit non mutuum, sed pietas ad mutuandū inducens; & ille mercator, qui ita habet pecuniam paratam ad negociandum, ut etiam paratus sit illam dare cum eodem lucro ratione interesse cuiq; mutuo petenti, est usufrarius, quia illam habet indifferenter paratam ad lucrādum mutuo, & negociatione, quare Nauarrus hanc cōditionem reiiciens, nimis fauet usuris, de quo etiam inferius, cap. 7. Secunda conditio est, quod interesse sit uerum, uel saltem probabile, si à principio de illo conuenitur. Tertia, quod mutuatio, uel non solutio sit causa amissionis lucri, uel damni. Quarta, ut non accipiat, nec paciscatur totum interesse, quod uerisimiliter expectatur, sed solum tantum quantum ualet illa uerisimilis expectatio, attentis expensis, & periculis, de quo plura inferius, ca. 7.

De V sura circa mutua octo conclusiones ad decidendos casus particulares. Cap. V I.

VT ad casus particulares descēdamus, & ut methodicè, & scientificè ad similes etiam decidendos procedamus, quasdam generales conclusiones adducemus, quarum Prima sit. Ad committendam usuram, satis est, quod qui mutuat, ui mutui consequatur, uel principaliter speret, aliquod temporale lucrum, etiam si ille, qui mutuum accipit, nullum incommodum patiat, & etiam si mutuantis commodum ab alijs personis proueniat, & non ab illa, quæ mutuum accipit, & etiam si non suum, sed pauperis commodum quærat, deducendo in pactum, quod ei detur eleemosyna. probatur Luc. 6. *Mutuum date, nihil inde sperantes.* quod partim est consilium, partim præceptum; consilium est mutuum dare, at quod ex mutuo nihil speretur, est præceptum; probatur etiam conclusio ex definitione usuræ. Ex qua conclusione soluuntur sequentes casus, ab omnibus communiter positi, Petrus rogat Paulum, ut sibi mutuet, Paulus consentit, sed cum sit artifex, deducit in pactum, uel etiam sine pacto, cum principali intentione, ut à se emat merces quas emere uult, iusto pretio, imo uiliori eo, quo ab alio emeret, uel ut apud eum frumēta molat; est usura realis cum pacto, & mentalis cum sola principali intentione, quia licet ille, qui mutuum accipit, nullum inde detrimentum patiat, imo sit cum eius commodo, & utilitate, quia merces eiusdem
boni.

Prima conclusio.

Exempla.

bonitatis uiliori ab eo pretio habet, quam ab alio; nihilominus ille, qui mutuatur, ex mutuo uult temporale commodum pecunia æstimabile. s. uenditionem suarum mercium, & quod eius officina à pluribus frequentetur, unde uidemus, quod mercator uiliori pretio dat suas merces in magna quantitate, quam in parua, imo quod etiam remissiori pretio, quam ualeant, donando emptoribus partem precij, ut emant, quam donationem non faceret nisi propter temporalem utilitatem, hæc autem est, ut habeat emptores suarum mercium. Idem dicendum est de Doctore, qui mutuatur scholari principali intentione, ut eius lectiones audiat, & sic augeatur auditorum numerus, & consequenter eius fama, & stipendium, at si hæc intentio esset secundaria, & principalis esset solum ad acquirendam beneuolentiam, & amicitiam, non esset usura, licet contrarium aliqui affirmant, quia intentio secundaria non sufficit ad usuram, & simoniam, ut diximus, cap. 3. Ille etiam est usurarius, ut ex Host. inquit Nau. qui mutuatur pecuniam argenteam cum pacto, ut ei soluatur aurea, quamuis enim possit pecuniam argenteam aurea, & auream argentea, cum aliquo lucro emere, & uendere, non tamen potest lucrari ex mutuo, etiam si ille, qui mutuo accepit sine suo incommodo possit restituere auream. Ille quoque, qui sic mutuatur, ut nullum uelit proprium lucrum, sed eleemosynam dari pauperi, est usurarius, quia ultra sortem sibi reddendam, uult aliquid dari tertio, nec excusatur per hoc, quod uult dari pauperi in eleemosynam, quia non licet usuram lucrari etiam ad redimendos captiuos, cap. super eo de Usu. Si igitur est usura uelle lucrum ex mutuo, sine ullo mutuatarij incommodo, & etiam si mutuans non uelit illud pro se, sed pro pauperibus, multo magis erit usura, quando mutuatarius debet soluere lucrum, & mutuanti.

Nauar. in
Man. c. 17
nu. 236.

Secunda
conclusio.

Secunda conclusio. Licet sit usura mutuare principaliter propter commodum temporale uel mutui acquirendum, non est tamen usura uolenti sibi, & alteri commodum facere, quod non potest nisi ei mutuet pecuniam, mutuare, ut illud faciat. Ratio differentie est, quia in priori casu mutuum principaliter fit propter proprium commodum, seu lucrum, & est causa lucri, at in secundo casu, lucrum principaliter sequitur ex alio contractu, puta uenditionis, uel conductionis, cuius contractus per se non est causa mutuum, sed secundario: in priori casu intentio principalis est lucrum, in secundo intentio principalis potest esse illius subuentio. Exempli gratia, Si nolenti colere agrum meum, illi mutuo, ut colat etiam iusto pretio, nisi faciam ad redimendam.

Exempla.

uexationem meam, ut dicam in quinta conclusione, est usura: at si uolenti colere, mutuo, ut colere possit, non est usura, sed charitas. Habeo multas lanas quas uendere uolo, si mutuo mercatori indigenti pecunia, ut illas ad tempus emat, usuram committo, quia ui mutui, uolo, quod emat meas lanas, at si mercator uere uellet emere meas lanas, sed non potest, nec etiam ad tempus quia ut ex illis efficiat pannum, propter quotidianas expensas, sunt ei necessariae pecuniae, quas non habet, non committo usuram si illas ei mutuo, simulq; ei lanas meas uendo, nam licet mutuatio sit causa, sine qua non emeret, & emptio sit causa sine qua non mutuarem, tamen mutuatio non est facta principaliter, ut emat, sed cum uellet emere, ut possit ex illis pannum facere, quod non definit esse charitatis ex secundaria intentione uendendi, in foro quidem exteriori praesumeretur usura, sed loquimur de foro conscientiae, ubi attenditur ueritas, & non praesumptio, & ut praesumptio cesset, & ne aperiatur uia usurae, non est sic uendendum nisi charitas suadeat, manifesteq; constet, quod mutuum non fit principaliter propter emptionem, sed ex charitate.

Tertia conclusio. Non est usura mutuare etiam principaliter propter commodum, quod ex natura mutui sequitur, dummodo non quaeratur maius, & ad euitandum praecise proprium incommodum, quod vi mutui euitatur sine spe lucri, & sine mutuatarij incommodo. Ista conclusio, sicut, & praecedens est declaratio primae conclusionis, & ad magis declarandam naturam usurae, nam cum usura sit lucrum uelle ex mutuo, & omne commodum, quod ex mutuo sequitur sit pecunia aestimabile, aliqui simpliciter, & uniuersaliter affirmant, quod mutuare propter illud commodum sit usura, qui dum nimis emungunt, eliciunt sanguinem. Nos autem indubitate quidem concedimus, & affirmamus cum communi, non licere ex mutuo lucrum quaerere, quia hoc est essentialiter malum, & iniustum, & contra naturam mutui, & rei mutuatae, ut probauimus, cap. 2. Sed cum ex natura mutui sequatur unum commodum, & euitetur unum incommodum, utrumque pecunia aestimabile, propter illa praecise, etiam cum pacto mutuare, dicimus non esse usuram, dummodo nullum maius commodum quaeratur, quam quod ex mutuo per se sequitur, & ratio est manifesta, quia si uelle lucrum ex mutuo, ideo est usura, quia est contra naturam mutui, uelle commodum, quod ex mutuo sequitur non erit usura. quod exemplis manifestius fiet, mutuum est causa amicitiae, & beneuolentiae, ad illam acquirendam mutuare non est usura, secundum

Tertia conclusio.

omnes, qui hanc rationem aſſignant, quia ad uſuram lucrum, debet eſſe pecunia æſtimabile, & amicitia non eſt pecunia æſtimabilis; ſed ueram rationem eſſe credo, quia lucrum eſt contra naturam mutui, & amicitia ſequitur ex mutuo. Et confirmatur quia, qui mutuatur, ut beneficium, uel diſpenſationem obſineat, mutuatur propter rem, quæ non eſt pecunia æſtimabilis, & tamen uerè, & propriè committit uſuram, quatenus uel mutui illud conſequitur, licet ea ratione qua ſpirituale eſt, habeat propriam deformitatem, & dicatur ſimonia, idem enim actus in genere moris poteſt eſſe in diuerſis ſpeciebus. Confirmatur etiam, quia pecunia ſecundum humanum uſum, & humanam æſtimationem, eſt pretium etiam illorum, quæ non ſunt pecunia æſtimabilia, ut fama, uitæ, & reſtitutio damni in eis illati, ſit pecunia. Ex mutuo etiam ſequitur, quod mutuarius ex quodam debito honeſtatis, & amicitia tenetur eſſe gratus ei, qui ſibi mutuando gratiam & beneficium fecit; dicimus ex debito amicitia, quia ex debito iuſtitia ad nihil tenetur & ratio differentia eſt, quia debitum iuſtitia attenditur, ſecundum quantitatem accepti, & ideo, qui accipit mutuum rei cuius uſus eſt eius conſumptio, tenetur ſolum tantundem reddere: at in debito amicitia magis conſideratur affectus quo beneficium confertur, quam id quod datur; ob quam cauſam ille, qui mutuatur, non poteſt ex pacto obligare mutuarium, ut ſibi etiam uiciſſim in neceſſitate mutuet, quia ex pacto oritur ciuilis obligatio, ad quam mutuarius nõ tenetur, poteſt tamen ſperare, quod non erit ingratus, & ille quoque in neceſſitate ei ſubueniet, non ex debito, ſed libere, ut amicus, & gratus, & hac ſpe, & intentione poteſt induci ad mutuandum, iuxta illud etiam, Mat. 7. *Omnia quæcumq; uultis, ut faciant uobis homines, & uos facite illis.* Vnde omnes concedunt, quod qui mutuatur poteſt a mutuuario aliquid, non ut debitum, ſed gratis, & libere ex grato animo donatum, accipere, ex quo ſequitur, quod iſta mutuantis intentio debet eſſe ſecundaria, ſed principalis poteſt eſſe mutuarium ſibi amicum, & beneuolum reddere, nam aliàs donum ex parte mutuantis, non ut donum, ſed ut mutui lucrum acciperetur. Ex natura etiam mutui mutuans poteſt euitare proprium incommodum, ſine ullo mutuarij incommodo, quod eſt pecunia æſtimabile, & ad illud præciſe euitandum, poteſt mutuare; dicimus præciſe, quia non poteſt mutuare ad lucrandum, ſed ſolum ad euitandum incommodum, quod ex natura mutui natum eſt euitari, quia licet euitatio illius incommodi ſit pecunia æſtimabilis, tamen ut ex mutuo oritur, non conſideratur,

ratur, ut lucrum, & hac ratione potest dari granum uetus, ut nouum recipiatur, si hoc fiat ne suum pereat, & recipienti gratiam faciat, salua æqualitate iustitiæ, ut ex Rayn. Gof. & Host. dicunt S. Ant. Sylu. & Nau. licet aliqui dicant esse usuram. Sed hæc Doctorum contrarietas est, quia non plene explicant naturam usuræ, nam omnes vniuersaliter affirmant, quod quærere commodum pecunia æstimabile ex lucro est usura, Sylu. dicit in hoc casu non committi usuram, quia salua æqualitate iustitiæ intenditur euitatio damni, sed subsumit Conradus, quod alicui frumentum suum non pereat, quòd aliàs natum est perire, est pecunia æstimabile, adeo quod si posset precio facere, quod sibi non periret, id ageret, ergo si principaliter mutuatur ad hoc, ut sibi nõ pereat, est usura, Et confirmat, quia per mutationem intendit euitare damnum, quod non est iniustum, sed naturale; Et reuera stante illo communi omnium principio, argumentum Conradi concludit; & propterea principium illud declarandum, & limitandum est, ut in hac nostra conclusione, quod. s. sine usura potest quæri euitatio incommodi, quæ ex natura mutui sequitur, salua æqualitate, sine alterius incommodo, ut in præsentis casu, nam ui mutui transfertur dominium rei mutuatæ, quæ usu consumitur, si quis autem habet frumentum uetus, quod diu conseruari non potest, & illud mutuet egenti, fit illius, qui illud consumit, & ita nulli amplius subiacet periculo corruptionis, cum fuerit consumptum, & hoc ex natura mutui, quod est ad consumptionem, seu distractionem rei mutuatæ, quærere autem ex mutuo consumptionem rei mutuabilis, non est contra naturam mutui, sed secundum illius naturam; ille ergo, qui non potest frumentum uetus consumere, & timet ne sibi corrumpatur, potest illud egenti mutuare, pro nouo tantundem bonitatis, & præcij, ut hoc incõmodum euitet; at si ex mutuo quæreret maius commodum. s. lucrum, ut habeat frumentum melius, ut sic diutius conseruetur, ut postea penurix tempore, carius illud uendat, esset usura, quia intenderet etiam lucrum, quod est contra naturam mutui, imo dans frumentum uetus solum ad euitandum proprium incommodum, potest pacisci, quod ei reddatur frumentum nouum salua æqualitate sine damno recipientis, quod faciunt duces castrorum in quibus semper debent habere copiosam munitionem, & nisi renouarent blada, & mutuo darent uetera pro nouis, corrumperentur, & hoc pactum de recipiendo frumento nouo pro ueteri non reddit mutationem usurariam, quia est de commo, quod non est contra naturam mutui, &

S. Ant. 2. p.
tit. 1. c. 7.
S. 9.
Sylu. V.
Usura. I.
q. 17.
Nauar. in
Man. c. 17
nu. 224.
Conf. de
cõtr. trac.
2. q. 36.

propter quod potest quis principaliter mutuare. Si autem non licet pacisci de amicitia propter quã quis principaliter mutuare potest, est ratione amicitia, quia ei repugnat, quod ex pacto fiat, si etiam non licet pacisci de commodo, quod expectatur ab amico occasione mutui, est, quia illud non est debitum ex iustitia, & non sequitur ex natura mutui, sed libere ex gratitudine, & propterea non licet nisi secundo illud sperare. Nec desunt similia exempla ad ostendendum, quod quis mutuare potest principaliter ad euitandum proprium incommodum, ut si quis habens pecuniam, timeat ne si penes se illam retineat furto sibi surripiatur, potest illam alicui mutuare, solum ad euitandum hoc periculum, & nullus dicet hanc mutuacionem esse usurariam, licet hoc commodum sit pecunia æstimabile. An autem sit eadem ratio de frumento, & de pecunia, quam quis timet in futuro minorari, dicemus in 8. conclusione.

Quarta conclusio.

Quarta conclusio, Si lucrum nõ speratur principaliter ex mutuo, sed ex libera uoluntate, & grato animo mutuatarij donãtis, licet lucrum minus principaliter speratum sit causa sine qua nõ, non committitur usura, nam ille, qui mutuatur, per hoc, quod mutuatur, non redditur peioris conditionis, quam fuisset, si non mutuasset, at si non mutuasset, ei licuisset donum ex mera liberalitate sibi ab amico donatum recipere, ut taliter oblatum, & quod mutuatarius excitetur ad donandum ob receptum beneficium, & quod mutuans speret mutuatarium fore sibi gratum, & quod quis non sit ita promptus, imo nolit mutuare extra extremam necessitatem illi, quem scit esse ingratum, non sunt mala, ut ex mera liberalitate pendentia, ad quæ ipsa met natura, & ipsum met beneficium excitat. hanc conclusionem explicuimus, & probauimus superius, cap. 5.

Quinta conclusio.

Quinta conclusio mutuans, ut consequatur rem suam, quam aliter recuperare non potest, non committit usuram, quia nullum intendit lucrum, sed solum, quod suum est consequi. Exemplum sit, mutuauit quis alteri decem, qui recepit, postea negat, & non vult restituere, ille ut recuperet, quod prius mutuauit, conuenit cum eodem, quod ei mutuabit alia decem, ita tamen, quod scripto confiteatur se recepisse. 20. & pro illis det fideiussorem, non est usurarius, ut ex Host. inquit Sylu. Hac etiam ratione excusatur Dominus mutuans rustico, ut eius possessionem colat, quando iam conductus est, & non vult exhibere operas pro quibus mercedem recepit. Circa quem casum notandum est, quod dominus mutuans rustico committit usuram. Primo, si aliquid lu-

Syl. ibid.
q. 10.
De mutuante rustico, ut possessionem colat.

lucrum intendit, ut, quod colat agrum pro minori mercede, aut ut sibi plures, uel diligentiores operas impendat, quam debet iuxta quantitatem mercedis, aut ut aliquos fructus agri ultra partem debitam illi det, & in hoc omnes conueniunt. 2. quando mutuatur, ut colat agrum suum, de quo est inter doctores controuersia, sed ut sepāremus certa ab incertis, certum est, quod si dominus mutuatur rustico iuxta mercedem iam conducto, ut emat boues, & instrumenta necessaria ad operandum, & nullum uult lucrum ex mutuo, non esse usuram; certum etiam est nō esse usuram si illi mutuatur, ut operas exhibeat pro quibus iustam mercedem recepit, sed dubium est an committat usuram si ideo mutuatur, ut illum pro suo agro conducat, S. Ant. respondet cū Greg. Arim. quod non, quia licet dominus intendat sibi propter mutuum operas prestari per colonos, & coloni eadem ratione illas operas exhibeant, aliās non exhibituri, illæ tamen operæ nō sunt domino lucrum, cum illas iusto pretio emat. Conradus dicit esse usuram, quia ista obligatio coloni ad colendum agrum, quā acquirit dominus ui mutui, est pecunia æstimabilis, nam dominus sæpè ultra mercedem culturæ, daret aliquantulam pecuniā, ut posset habere colonum, eò quod omnes, uel quasi omnes coloni locauerunt operas suas alijs, quod etiam probatur à simili, quia secundum communem, est usura mutuare cum pacto, ut mutuaturus apud ipsum frumentum molat iusto pretio, ut diximus in prima conclusione. Ad istum casum respondemus cum distinctione, si dominus potest habere colonum iusto pretio, est usura ui mutui aliquem ad colendum agrum etiam iusto pretio obligare propter rationem Conradi, & argumentum à simili, at si non potest illum habere iusto pretio, non est usura illi mutuare cum dicto pacto, quia redimit uexationem suam ad euitandū damnum emergens sine culpa mutantis ex defectu culturæ, sed hic casus raro contingit, nam merces operariorum augetur, & minuitur ex eorum penuria, & copia, & ex singulari aliquorū peritia, & industria, uel ad labores aptitudine. Circa hanc conclusionem dubitatur an liceat mutuare ad usuram hostibus, qui iniuste damnum intulerunt, ut hac ratione resarciatur damnū. Respondetur, quod non licet cum usura sit essentialiter mala, sed bene potest quis mutuando ultra sortem aliquid intendere, & recipere, non ratione mutui eis impensi, sed ratione debiti quo ei sunt obligati cōcurrētibz duabus cōditionibus. Prima, quod aliter recuperare non possit refusionē dānorū sibi illatorū. Secūda, q̄ nō oriatur infamatio, uel scādālū ex tali mutuatione.

S. Ant. s.
p. tit. 1. ca.
7. §. 10.

Conrad.
tract. 2. de
Contr. q.
36.

Sexta co-
clusio.

Sexta conclusio, mutuans, ut liberetur ab iniusta uexatione non committit usuram, secus si ut à iusta. de iniusta uexatione sit hoc exemplum: ab aliquo iniuste persecutionem patior, & ne mihi noceat, cogor cōducere armigeros in meam defensionem, ad has expensas euitandas illi mutuo, ut cesset ab iniusta persecutione; non est usura, quia nullum intendo lucrum, nec temporale commodum mihi alias indebitum, sed solum redimere iniustam uexationem, quod licet, cap. dilectus 2. de Symo. Exemplū de iniusta vexatione sit, si ad euitandas collectas iuste impositas, uel imponendas mutuam communitati, est usura, quia lucratur id, quod iuste eram exurbaturus. Dubitatur de illo, qui mutuat inimico cui iniurias intulit, cum pacto, seu principali intentione, ut ei parcat, & sic cessent expensæ. Ad quod respondent S. Ant. Sylu. & Laur. de Ridol. non esse usuram, quia non lucratur, sed redimit suam uexationem, ut sine alicuius damno euitet damnum, quod subire oportebat, etiam si damnum non esset iniustum, modo non sit iustum, sed non iustum; nec obstat, quod dedit causam delicto, quia etiam ille uindicādo se peccat. Sed respondendum est cum distinctione, & uideūdam, quæ nam hic uexatio sit iusta, & quæ iniusta, nam quando dicitur unicuique licere redimere suam uexationem, intelligitur de iniusta: quod quis priuata auctoritate uelit uindicare iniuriam sibi factam, est iniustum, & ad hanc priuam, & iniustam uexationem euitandā mutuare, non est usura; sed qui iniuriam recepit habet ius prosequendi actionem suam contra iniuriantem seruato ordine iuris, in qua prosecutione illator iniuriæ damnificabitur, quæ uexatio est iusta, & uitatio huius iustæ uexationis fiendæ est pecunia estimabilis. & Princeps, qui iniuriam recepit iuste potest assumere arma, & mouere bellum; & licet pœna iniuriæ non debeat in foro conscientia ante condemnationem, debetur tamen satisfactio damni, quod passus est ille, qui iniuriam recepit; Certum est, quod est usura mutuare cum pacto, quod remittatur satisfactio damni in conscientia debita, sed dubium est an sit usura mutuare cum pacto, quod remittatur actio iniuriæ, cum sit iuxta uexatio; Nauarrus respondet nō esse usuram, quia pœna iniuriæ non debetur in foro conscientia ante condemnationem, & actio iniuriæ ipso iure tollitur nudo pacto, unde mutuans non intendit lucrari, sed euitationem damni pœna, quæ ante condemnationem non est in conscientia debita. Sed dicimus cum Conrado esse usuram, quia uitatio huius iustæ uexationis fiendæ, est pecunia æstimabilis, nec obstat, quod pœna in-

S. Ant. ib.
S. 12.
Sylu. ibid.
q. 11.

Nauarr. in
Man. c. 27
nu. 237.

Conr. eod
tract. 2. q.
37.

conscientia non sit debita ante condemnationem, quia iuste potest infligi, & ui mutui euitatur; Christus autem dicit, *Mutuum date nihil inde sperantes*, & hic non tractatur de euitando damno iniusto, ut habeat locum redemptio uexationis, nec de recuperando, quod suum est, nec de acquirendo commodo, quod natum est sequi ex natura mutui, scilicet amicitia, & ne res conseruanda domino corrumpatur, dum indigenti mutuo traditur, ut diximus de dantibus frumentum ad renouandum, sed de euitando damno iusto, & de euitandis debitis expensis, quod est lucrari. Et confirmatur, quia ille usuram committit, qui mutuatur uolenti emere merces, cum pacto, quod suas eniat iusto pretio quo ab alijs emeret, etiam si id faciat ad euitandum proprium damnum, sine ementis incommodo, ne scilicet sibi furto surripiantur, aut ne uinum diurius conseruatum accescat, at lucrum, quod ex hoc mutuo quaeritur est maius. Confirmatur etiam, quia Laur. de Ridol. & qui illum sequuntur, istud mutuum excusant ex falsa causa, quia scilicet eo redimitur propria uexatio, nam ut diximus ista uexatio, tanquam iusta, & pecunia aestimabilis, non potest mutuo redimi, ex quo sequitur, quod causa ob quam illi excusabant istud mutuum illud à contrario sensu, cum non habeat locum, usurarium probat. Et si obijciatur, possum aliquid ei donare ad hoc, ut me non accuset, etiam tuta conscientia, quia licet possit me iuste accusare, potest etiam iuste accusationem remittere, quia est opus charitatis, cum alteri non fiat preiudicium, ergo potero etiam ob eandem causam ei mutuare. Respondetur negando consequentiam, nam multa comoda potest quis sibi comparare uia emptionis, & donationis, quæ non potest uia mutui. In hoc igitur casu principalis intentio sit illius amicitiam sibi reconciliare, ex quo secundo hoc etiam forsan sequetur, & si mutuauit cum illa principali intentione, illam corrigat, & in secundariam mutet, quod si pactum fecit, significet ei, quod non uult eum ad illud ui mutui teneri, sed quod solum suam ab eo amicitiam requirit, sicut etiam dicitur de illo, qui principaliter ad seruiendum Episcopo accessit, ut beneficium adipisceretur.

Septima Conclusio. Ponens pecuniam apud aliquem locum pium, ut Montem Pietatis, uel etiam mercatorem, ut salua sorte principali aliquod consequatur lucrum, ut quinque pro centum, usuram committit. Quæ Conclusio licet sit certa, & clara, etiam probatur, quia tantum abest, quod ille apud quem

Septima
conclusio

C pecu-

pecunia sic deponitur, debeat pro ea dare aliquid lucri, quod illi debetur aliqua merces, pro eius custodia, & asssecuratione, sicut uidemus dari publicis depositarijs; & si dicatur, quod illi conceditur, ut ea utatur, respondetur quod adhuc nihil potest accipere, nam hac concessione depositum transit in mutuum, & si inde aliquod lucrum percipitur, uel speratur, est usura, quia illud lucrum est ex mutuo, etiam si detur mercatori, qui eo multum lucratur, hoc enim est per accidens. Est autem hoc loco notandum excusari loca pia, quæ cum sint in maxima necessitate, & non possint aliter inuenire pecunias, huiusmodi deposita cum istis oneribus accipiunt, quod aliquando faciunt etiam Religiosi, & hospitalia, sed non propterea excusantur, qui illis sic suas pecunias propter illud lucrum quinque pro centum, uel aliud eis dant, nisi forte excusentur ratione lucri cessantis, ut si cognita illorum locorum necessitate, pecunias suas negotiationibus destinatas eis ex charitate dent, aliquid pro eorum interesse accepto; nam hæc est differentia inter dare ad usuram, & accipere, quia nunquam est licitum dare, sed aliquando licitum est accipere, quando scilicet aliter non potest subueniri proprijs necessitatibus.

Octaua conclusio
De mutu
ante rem
restituendam
tempore quo
plus ualebit.

Octaua Conclusio. Mutuans rem sibi restituendam tempore quo plus ualebit, aliquando committit usuram, aliquando non. Vbi notandum est, certum hic esse, quod si probabiliter creditur, quod res mutuo data, ut triticum, tempore solutionis non plus ualebit, uel quod potest ualere, ita plus sicut minus, non esse usuram. Sed dubium est quando probabiliter creditur, quod plus ualebit, Ad quod respondet Sylu. quod si creditor erat seruaturus, & non aufert debitori facultatem liberandi se quando uelit intra terminum, non est usura, sed licitum; peccaret tamen si id faceret in fraudem, ut transferret periculum in debitorem, at si non erat seruaturus, sed interim consumpturus, & si aufert dictam libertatem, etiam si esset seruaturus, est usura, sed præsumptiue quando aufert dictam libertatem, quia præsumitur hoc fecisse, ut rei periculum ex se transferret in debitorem. Laur. autem de Ridol. citatus, & impugnatus à Sylu. indistincte tenet non esse usuram, siue esset seruaturus, siue non, cuius sententia mihi magis placet; Pro cuius solutione notandum est, mutuum esse distinctum ab emptione, & uenditione, & ui mutui, id reddendum est, quod fuit acceptum, in eodem pondere, seu mensura, & in æquali bonitate, siue plus ualeat, siue minus, quia ui mu-

cui non attenditur pretium, sed res ipsa in eadem specie, mensura, & bonitate. Vnde Abbas, & Sotus dicunt, quod si tibi mutuauit frumentum, quod tempore contractus ualebat tres florenos, & tempore satisfactionis ualeat sex, quod licet uarietur pretium, possum salua conscientia recipere frumentum pretiosius, & tu teneris reddere, nam mutuauit frumentum, & ideo debeo etiam recipere frumentum eiusdem bonitatis intrinsicæ, quod etiam recipere debuissim, si tempore mutui ualisset sex florenos, & tempore satisfactionis tres, nam quod carius, uel uilius ualeat, stante eadem bonitate, est quid extrinsecum, & ni mutui non habetur ista consideratio, & hoc dico uerum, etiam si non fuissim illud seruaturus, quia s. uolebã uedere, sed inuento, qui illo eger, & non habet pecuniam ad emendũ, do illi mutuo, ut tali tẽpore reddat, quo dicit se posse, at si hoc fieret in fraudem, ut recepto nouo pro ueteri, conseruetur caritatis tẽpore uendendum, esset usura, ut diximus in 2. conclus. nec obstat, c. Nauiganti de Usu. quia loquitur de emptione anticipata solutione. potest hic tamen interuenire usura. Primo, si mutuo cũ pacto, q̄ tantundem reddas, sed melioris bonitatis intrinsicæ, uel sine pacto, cum sola intentione, ut si do frumentum sub marcidum ac corruptioni proximum, ut tempore messis mihi restituatur nouum. 2. si restituendum sit in alio loco in quo iure non est restituendum, uel si aufertur debitori facultas restituendi infra terminum, nam in mutuo assignatur terminus, ut non possit prius repeti, & non, ut prius restituere non possit, imo hæc facultas debitoris ostendit illud mutuum non esse usurarium, nam si credit frumentum illo tempore pluris ualiturum, restituat prius quando minoris uenditur, nec potest excusari mutuans, quod usq; ad illud tempus erat seruaturus suum frumentum, nam recipit tantundem eiusdem bonitatis, illud seruet: per hoc ergo, quod aufertur facultas restituendi prius, grauatur mutuatarium, & mutuans lucratur. hoc saltem, quod in eius conseruatione nihil expendet, & est securus frumentum sibi non corrumpendum, & consequenter est usura, non tamen peccat, qui non petit frumentum, quod sibi debetur, usque ad annum, aut tempus, in quo carius erit, nisi directè, aut indirectè debitoris solutionem impediatur, qualis (ut inquit Nauar.) est diues, qui nolens, ut pauper Augusto anni fertilis soluat, prædicat ei, ut illo frumento ad suam utilitatem utatur, & nullo pudore afficiatur, eo quod non sol-

Abb. in c.
Nauiganti
de Usu.
Sot. de in
st. & iure
lib. 6. q. 1.
ar. 2.

Nauar. in
Man. c. 17
no. 225.

uit, & censendus est usurarius, quia licet non fecerit pactum, de non restituendo prius, re tamen ipsa impedit solutionem, quam ante terminum faceret debitor, cum ipsius lucro, & debitoris damno, & ad has fraudes tollendas, ut refert Nauar. in Lusitania statutum est, ut qui ante diem Sanctæ Mariæ Augusti non petierit triticum mutuo datum, non possit petere usque ad sequentem annum. At si mutuo soluendo non est assignata certa dies, & mutuator non petit illud tempore quo vilius uenditur, sed postea quando carius, licet sit potius indicium auaritiæ, quam charitatis, nulla tamen ex natura rei est iniustitia, nisi mutuator operam daret ne restituatur tempore quo minoris ualeat, & sibi imputet mutuatarius, ut inquit Sotus, si non sibi consuluit, soluendo quando uili pretio uendebatur.

Sot. ibid.

Quod si in dando, & reddendo rem mutuabilem, habetur ratio pretij, non est mutuum, sed potius uenditio, & emptio, & salua æqualitate, nulla est usura, nec iniustitia, ut si quis tempore caritatis anonæ, triticum æstimatum pretio quo tunc uenditur, alicui mutuet, cum pacto, ut tempore solutionis reddatur triticum pretio quo tunc ualebit; si quando dedit exempli gratia decem modios, singuli modii ualebant ducatum, & tempore solutionis modius non ualeat nisi dimidium ducatum, ei debentur uiginti modii, quia ut dicunt Sotus, & Nauarrus, in effectu fuit uenditum triticum præsens decem ducatis, & illis fuit emptum triticum futurum anticipata solutione. Dubitatur an sit eadem ratio frumenti, & pecuniæ, Syluester dicit non esse usuram si habens pecuniam, quam timet in futuro minorari, iuxta ordinationem dominorum, uel ciuitatum, mutuatur alicui, cum pacto, ut sibi reddatur in æquali pretio, in quo est, quando ei datur, dummodo recipiens uelit eam statim expendere tempore quo tantum ualeat, quia nihil recipit ultra sortem, & quamuis non liceat ex mutuo sperare lucrum, licet tamen sperare euitationem damni, sine alterius damno, sicut superius diximus de frumento in conclus. secunda. Sotus inquit esse differentiam inter ualorem pecuniæ, & ualorem aliarum rerum usu consumptibilium, nam dum pretium uerbigratia frumenti, uel uini augetur, res ipsa in se immutata manet, & ideo est restituenda mensura, quæ mutuo recepta fuit, at quando augetur ualor pecuniæ, ipsa pecunia in natura sua quatenus pecunia, id est rerum

Sot. ibid.

Nau. ibid.

nu. 124.

An sit eadem ratio frumenti, & pecuniæ.

Sylu. ibid.

q. 15.

Sot. de iu

8. & iur.

lib. 6. q. 1.

12.

rerum mensura augetur; ac si augetur mensura frumenti, ut si modius fieret maior, & ideo si ducatus, quando illum mutuauit non valebat nisi undecim iulios, & postea ad duodecim eius æstimatio aucta est, non est mihi restituendus integer ducatus, sed undecim iulij, sicut si mutuassem decem urnas frumenti, dum urnam duodecim tantum modiolii explebant, & postea per legem aucta caperet tredecim modiolos, non debentur mihi nisi urnæ, quæ duodecim præcise reddant; Subdit tamen Sotus hoc intelligendum esse de ualore pecuniæ diuersis temporibus in eadem prouincia, quia falleret si pecunia traderetur ab una prouincia in aliam, ut dicitur in materia cambiorum. Pro pleniori huius dubij solutione notandum est, quod pecunia duplex habet pretium. Primum, commune, ut pecunia, & aliarum rerum mensura, ad emendum, & uendendum. Secundum, peculiare ratione materiæ, ut est res uendibilis, & utrumque augetur, & minuitur. Primum, ex Principis, seu communitatis beneplacito. Secundum, ex copia, & penuria illius materiæ, & ex hoc, quod materia est purior, uel impurior; hinc est, quod in mutuatione pecuniæ possunt haberi quædam peculiare considerationes, nam uel mutuatur ualor pecuniæ restituendus in quacumque materia sit, siue in auro, siue in argento, uel mutuatur pecunia restituenda incerta materia alterius generis, uel restituenda in eadē materia, & de istis duobus casibus est difficultas, cum mutuatarius obligetur ad certum genus monetæ, & ex solutione posterioris dubij tolletur etiam difficultas, quæ esse posset, quando in restitutione pecuniæ mutuo acceptæ, attendendus est solus illius ualor, in quacumque materia sit. Si mutuetur pecunia unius materiæ, cum pacto, quod restituatur pecunia alterius materiæ, ut aurea pro argentea, uel eiusdem materiæ, sed alterius formæ in eodem loco, ut Florentina pro Papali, est usura, quia ex mutuo quæritur lucrum, seu commodum pecunia æstimabile, etiam cum alterius incommodo, & per accidens est, quod quis sine suo incommodo illam dare possit, nam ducatus aureus in auro, plus ualet, quam in alia materia, & Romæ pecunia argentea Florentina, præciosior est Papali, & ideo uenduntur, unde qui mutuo accepit, si non habet pecuniam illius generis, cogetur eam emere; si habet ad uendendum, etiam cum suo damno dabit. Si autem mutuetur pecunia unius materiæ cum pacto, quod restituatur in eadem materia, siue plus, siue minus ualeat, quia in illa

materia est sibi commodior, non est usura, etiam si sit cum damno mutuatarij, qui illam emere cogetur, nam restituitur, quod acceptum est, & decet mutuantem indemnem seruari. Sed dubitatur si post mutuum augeatur pretium illius monetæ, auctoritate publica, quatenus est mensura rerum uendibilium, ut si ducatus auri in auro tempore mutui ualebat undecim iulios, & tempore restitutionis ualet duodecim, an sit restituendus iuxta pretium, quod currebat tempore mutui, nam quando dicitur, quod restituatur pecunia eiusdem materiæ, siue plus, siue minus ualeat, uideatur intelligendum ratione illius copiæ, uel penuriæ, hac enim ratione pretium auri fere quotidie uariatur, at pretium, quod habet, ut aliarum rerum mensura à Principe, uel Communitate est fere semper firmum, & raro uariatur, ut de illo minime dubitandum uideatur. Sotus in hoc repræhendit Sylu. sed immeritò, quia non est idem utriusq; casus, & uterque bene dicit, nam Syluester loquitur de pacto quando timetur ne minuat pretium, ut diximus, Sotus uero quando augetur, in quo casu lucratur mutuans, & damnificatur mutuatarius. Et respondendo dicimus, primo, quando quis mutuatur ducatos aureos cū pacto, quod restituatur in auro sicut dati fuerunt, siue plus, siue minus ualeant, nisi aliud explicetur, intelligitur de quotidiana uariatione pretij, quæ fit propter auri abundantiam, uel penuriam, & non est usura. Dicimus secundo, quando dubitatur an Princeps sit mutaturus pretium auri, sed nescitur an augendo, uel minuendo, mutuatatio cum pacto, quod restituatur ducatus aureus in auro, iuxta illius pretium, quod erit tempore restitutionis, non est usuraria, quia periculum est ex parte utriusq;. Dicimus tertio, quando probabiliter timetur ne imminuendum sit illius pretium, probabilior est sententia Sylu. quod nō sit usura mutuare cum pacto, ut restituatur ducatus aureus in æquali pretio in quo datus fuit, si recipiens uult statim illum expendere tempore quo tantum ualet, quia tantum recipit, quātum dedit, sine damno mutuatarij, nam licet modo cum ualeat decem iulios, restituat undecim, tamen re uera recepit undecim, & hoc mutuantis lucrum non tam consideratur, ut lucrum, quam ut euitatio proprij damni sine damno mutuatarij, quod mutuantis commodum natum est sequi ex natura mutui, ut probauimus in secunda conc. Dicimus quarto, quando scitur, aut probabiliter creditur, augendum esse illius pretium, esse usuram mutuare cum pacto, quod restituatur iuxta pretium, quod erit tempore restitutionis, nisi id fiat ratione proprij interesse, quia mutuans

uolebat illā auream pecuniam seruare, & probatur ratione Soti superius adducta, quia ui mutui queritur lucrum, etiam cū damno mutuatarij, qui plus restituet, quam receperit, unde si nō interuenisset pactum, non teneretur restituere, nisi secundum pretium, quod fuit tempore receptionis, si auctum fuisset ante moram, secus si post moram, & elapsum tempus restitutionis faciendæ, quia interesse non conuentum, non debetur nisi post moram.

Alias possemus adducere conclusiones propter multos alios, & varios casus usurarios, sed quia ratione particularium circumstantiarum induunt, uel saltem videntur induere naturam aliorum contractuum, ut depositi, locationis, emptionis, census, & societatis, proprijs locis de illis agemus, ne idem cogamur repetere.

De eo, quod ultra sortem accipitur ob periculum affecurando susceptum, uel ob proprium interesse, quod mutuando quis patitur. Cap. VII.

Quia periculum, quod quis subit, & interesse, quod quis patitur, sæpe reddunt contractum licitum, sæpe etiam illis palliantur usuræ, ideo de illis in genere sequentes conclusiones ponemus, tanquam fundamentum eorum, quæ dicenda sunt de particularibus contractibus, quarum prima sit, Fideiubens cum pacto, quod ei aliquid detur pro periculo, quod in se suscipit, cessante fraude, non committit usuram, Exempligratia Petrus non vult mutuare Paulo centum, ducatos sine fideiussore, Ioannes rogatus non vult fideiubere, nisi dentur ei quinque ducati pro periculo, quod in se suscipit, dubitatur an Ioannes committat usuram. Sylu. dicit non posse hic esse usuram, quia non est mutuum tacitum, uel expressum Laur. de Rid. dubitat, & arguens in utramq; partem, concludit melius esse ab huiusmodi contractu abstinere, rationes eius ad probandum esse usuram fundantur in hoc, quod est mutuum tacitum, & sine periculo, quod sit mutuum tacitum, probat quia Ioannes fideiubens pro Paulo si ipso deficiente pro eo postea soluit, censetur mutuassee Paulo, & Paulus æque censetur ex mutuo esse debitor Ioannis, sicut erat Petri, ergo fideiussor obligat se ad mutuandum ei pro quo fide iubet, casu, quod non soluat, & pro mutuo vult lucrum, & quod illud lucrum uelit pro mutuo, & non pro periculo, probat quia Ioannes repetet à Paulo, quod pro eo soluit. Sed concedamus ei in fideiussione esse mutuum impli-

Prima conclusio.

Syl V. fideiussor §. fi. Laur. de Rid.

citum, tamen fideiussor non vult illa quinque ratione mutui, & forte faciet, sed ratione periculi, quod suscipit, nã forte Paulus non poterit illi restituere, quod pro eo soluet, & ipse soluendo forte patietur damnum lucri cessantis, uel damni emergentis, & etiam si nihil horum sit, patietur molestias, quæ omnia sũt pecunia æstimabilia, cum ergo istud lucrum non accipiatur ratione mutui, sed ratione periculi suscepti, nulla est hic usura, sed potest esse turpe lucrum, si nullo existente periculo, uel labore, accipiatur ratione facti, & si interuenit fraus, potest esse usura palliata, ut si Petrus mutuans Paulo sit minister Ioannis, uel si Ioannes conuenit cum Petro, ut non mutuet sine fideiussione, ut sic ipse fideiubens lucretur.

Secunda
conclusio.

Secũda conc. Mutuans pecuniã per loca periculosa trajciendã cum lucro, propter periculũ, quod in se suscipit, si ille, qui pecuniã recipit vult uerè asscurari, non cõmittit usuram, at si mutuatur cũ pacto, quod periculum in se suscipiat, ut sic propter periculum susceptum, lucrum consequatur ab eo, qui reuera nollet asscurari, usuram committit. Ista Conclusio duo continet, ad declarandum cap. Naviganti ext. de Usuris, in quo aliqui dicũt huiusmodi contractum simpliciter damnari, cuius uerba sunt, *Naviganti, uel eunti ad nundinas, certam mutuans pecuniæ quantitatem, eo quod suscipit in se periculum, recepturus aliquid ultra sortem, usurarius est censendus.* Vbi non dicit Papa eum esse usurariũ, sed censẽdũ esse, solum præsumptionẽ contra ipsũ inducens, nã duo hic sunt certa, & clara, alterũ est, q̃ mutuare alicui pecuniã trajciendam per loca periculosa eo pacto, ut mutuatarius eã à mutuante asscurare faciat, accepto ob id aliquo pretio, est usura, quia mutuans ultra sortẽ, vult obligationẽ ad subeundũ contractũ asscurationis, & pro eo aliquod pretiũ; Alterum est non esse usurã suscipiẽdo in se periculũ, & asscurando pretio iusto eũ, qui uerè vult pecuniã per loca periculosa trajcere, & uerè vult eã sibi iusto pretio asscurari, quæ cum sint manifesta neutrũ pertinet ad sensũ cap. Naviganti, Sed ibi Greg. 9. uolens obuiare, quã plurimis usuris palliatis, quæ fiebãt mutuãdo cũ asscuratione, suscepto pro eo pretio, ijs qui uolentes sibi mutuari, & non inuenientes, qui gratis mutuarẽt fingebant se uelle trajcere pecuniã in alias terras, & uelle eã sibi asscurari, addito iusto pretio, ut mutuatores inuenirent, ut his fraudibus obuiaret, induxit præsumptionẽ iuris cõtra sic mutuantem, ut præsumatur, & censeatur usurarius. Quod autẽ mutuans non cõmittat usuram, si mutuatarius uerè vult pecuniam mari, aut alijs locis periculosiss transferre, & eam sibi

sibi iusto pretio assecurari, probatur primo, quia nihil accipit ratione mutui, sed ratione periculi vere suscepti. 2. quia alius potest illā assecurare per primā cōclusionē, & assecurata ab alio, cessat iuris presūptio, quia assecurās nō mutuauit, ergo eadē ratione mutuās illā assecurare potest, nō. n. fit peioris cōditionis per hoc, q̄ mutuat, & succurrit proximi necessitati, & de beneficio non debet reportare incommodum, sed commodum. Ex quo sequitur, quod etiam in foro contentioso ista sola præsumptio non sufficiat ad condemnandum usurarium, sed debet administrari alijs etiam præsumptionibus, ut si nullum, uel modicum sit periculum, uel si est notabile. pretium est excessiuum.

Tertia conc. In cōtractu societatis nō potest à socio assecurari alterius socij capitale, nec certa pars fructuū etiā iusto ob id pretio accepto. Ista cōclusio probatur ex Bulla, seu cōstitutione De restabilis Sixti V. super hoc ædita, quæ ponetur inferius in ca. 9. de societatibus. Vbi notandum est primo, quod casus huius cōstitutionis, nō est ille capituli Nauigati, nam c. Nauiganti, loquitur de mutuo, & quando assecurat ille, qui mutuat, hæc autē cōstitutio loquitur de societate, & quando assecurat socius, Et nō declarant istas assecurationes esse usurarias, sed cēsendas, & præsumendas esse tales, differenter tamen, nam hæc Sixti V. cōstitutio, non solū declarat istas assecurationes in contractibus societatis cēsendas esse usurarias, sed etiā addit clausulā derogatoriā & illos contractus nullos declarat, & sic contrahentes subdit censuris, & pænis, quæ sunt contra manifestos usurarios, at cap. Nauiganti adducit solam iuris præsumptionem. Est secundo notandum assecurationes non esse natura sua usurarias, licet sæpe fiant in fraudē usurarum, & ita in dictis c. & cōstitutione, non prohibētur omnes assecurationes, unde extra casus prohibitos possunt fieri, & aliqui illas licitas esse probāt, ex c. unico de cōmod. & c. fi. de Depo. sed ex his cap. non probantur in uniuersū, loquūtur. n. de cōmodato, & de deposito, in quibus cessant fraudes, cum commodatum sit contractus gratuitus, & cōmodatarius solum obligetur restituere, id quod ei commodatum fuit, etiam si casu fortuito perierit, & deponens pro custodia depositi, mercedem soluat; at in alijs contractibus in quibus dantur pecunię, uel alię res lucri causa, assecurationes factæ ab illis, qui accipiunt, uel dant, censentur usurariæ, & istæ non reperiuntur in iure approbatæ, sed potius reprobatæ, tanquam usurariæ, & factæ in fraudem usurarum, non tamen in uniuersum prohibentur, quia possunt cessare omnes fraudes, & licitè fieri.

Sed

Sed Papa quando uidet illas in aliquo alicuius generis contractu communiter, & fraudulentè fieri, illas particulariter prohibet, uel inducendo contra illas præsumptionem iuris, ut in d. c. Naviganti, uel ultra præsumptionem, apponendo clausulam nullitatis contractus, ut in d. constitutione. Et sic prohibita non possunt fieri in illis casibus prohibitis, differenter tamen, sicut etiam differenter prohibentur, nam si contra illas inducitur solum præsumptio iuris, cessante omni fraude tenent, etiam in conscientia, & ad illas in iudicio infirmandas probanda est fraus, at si ultra iuris præsumptionem prohibentur, & nullæ redduntur, ut in contractibus societatis, non possunt fieri, & factæ etiam in conscientia non tenent, & ad illas in iudicio infirmandas, non est probanda fraus, sed satis est, quod constet illas esse contra iuris dispositionem.

Quarta
conclusio.

Quarta conclusio. Rogatus mutuans sponte, sine rationabili causa ad id eum mouente, pecunias expositas negociationi, aut emptioni rerum frugiferarum, & ob id cessans à negociatione, non potest licite accipere interesse lucri cessantis, contingentis ante moram, at mutuans ex rationabili causa, licite illud percipere potest. Ista Conclusio est de lucro cessante, nam de damno emergente omnes conueniunt, quod illud accipere licet, & qui hoc negant de lucro cessante, huius etiam differentia rationem assignant; nam damnum emergens non pendet ex industria, sed est mera passio, & propterea quilibet ab ea se incolumen seruare potest, at lucrum cessans, pendet ex industria, ob quam causam, qui sua sponte distrahit suam pecuniam, non potest dicere, quod ei impediatur lucrum. De lucro cessante sunt duæ extremae sententiæ, quas illis attribuiam, qui eas ex professo, & pro uiribus tuentur. Prima est Soti, quod ante moram, non potest peti, nisi ab illo, qui inuitus cogitur mutuare pecuniam negociationi expositam, etiã si rogatus, & amicitia, seu charitate uictus, mutuet, & probat, quia lucrum cessare, ut nomen sonat, est hominem à lucro cohiberi, nemo autem cohibetur nisi sua impediatur uoluntas, sed inuoluntarium docente Arist. 3. Ethic. sola uis, metusue, aut ignorantia facit, ergo ubi nullum istorum intercedit, nõ censetur proprie cessare lucrum, & consequenter, qui rogatus, uel ex charitate mutuat pecuniam negociationi destinatam, non impeditur à lucro, sed ipse libere à negociando illa pecunia, cessat, & nihil ei ob id debetur, sicut nec mercenario, qui sine ui, uel fraude, suis alterius precibus cessat operari, ut illum ex amicitia adiuuet. Contraria sententia est Nau. quod mutuans sponte, sine ui, pecunias negociationi, aut emptioni rerum frugiferarum

Prima sententia.
Sotus lib.
6. de iust.
& iur. q. 1.
ar. 3.

Secunda
sententia.

rum

rum expositas, & sic cessans à negociatione ac frugiferorum emptione, potest licite capere interesse lucri cessantis, contingentis ante moram, & culpam, quam sententiam tribuit Conr. Sylu. Caiet. Adr. Panor. Host. Anto. Io. And. Io. de Lig. Laur. de Rodul. & S. Ant. illamque probat duodecim rationibus, & Paulo inferius adducit alias quatuor. Sed omnes reducuntur ad tres. Prima, quia id, quod ultra sortem accipitur, non est ratione mutui, sed tatione interesse. Secunda, quia pecunia negociationi exposita pluris ualet. Tertia, quia si mutuans non potest accipere lucrum cessans, neq; etiam poterit illud accipere siue mutuet charitate inductus uel ui coactus, quia parum refert an mutuatio fiat ob misericordiam, aut odium, uel crudelitatem, aut aliqua uiolentia inducta, ad hoc, ut mutuum sit iustum, uel iniustum, uel ad hoc ut aliquid licite ex mutuo accipiatur, nam iustum, & iniustum non consistit in bonitate, aut prauitate animorum, aut intentionum, sed in rerum, & operum externorū æqualitate, & in æqualitate, & uis non facit, ut id quod est natura sua illicitum, sicut mentiri, sit licitum, si ergo requirere ex mutuo lucrum cessans est usura, erit etiam usura si mutuum sit ui extortum.

Nauar. in comēt. de vsur. n. 41.

Sed ueritas in medio consistit, quod scilicet ad mutuandum, ut possit percipi lucrum cessans, requiritur rationabilis causa, quæ inducat potius ad mutuandum, quam ad negociandum, ut amicitia, misericordia, charitas, ad subueniendum proximi necessitati, & citati à Nau. ita tenent, nec potest dici, quod sic etiā est intelligendus Nau. nam illam conditionem ad exigendum interesse, quod. s. hic modus lucrandi non tantum placeat mutuant, quantum negociatio, sed malit negociando lucrari; & illam quod causa principalis mutuandi sit subsidium necessitatis uitæ, salutis, honoris, aut bonorum proximi (quas nos ad unam, reduximus) dixit non esse necessariam, & in reiectione huius conditionis, fundatur hæc eius sententia, quod mercator sponte sine alia causa, quæ ad id illum magis moueat, potest mutuate pecuniam negociationi expositam, & uelle lucrum cessans, quia cum iste sit modus lucrandi licitus, potest æque libenter uelle eo uti, ac alio, & sic amplissimam portam vsuris aperuit, cōtra quem arguimus superius, cap. 5. ubi hanc conditionem necessariam esse ostendimus, & ne repetamus, quæ ibi diximus solum ad tres prædictas illius rationes respondebimus. Ad primam, ibidem responsum est, & ostensum, quod mercator, qui paratus est dare mutuo cuiq; petenti pecuniam negociationi expositam cum eodem lucro, falsò asserit lucrum cessans, sed uerè est lucrū

Solutio.

Solutio argumetorum Nauarri.

ex mutuo, nam ut non sit ex mutuo, necessario requiritur, quod causa cessandi à negociatione, & mutuandi, non sit mutuum, nec lucrum, sed alia causa, quæ magis ad mutuandum inducat, ut pietas, affinitas. Ad secundum respondetur, quod pecunia negociationi exposita pluri ualeat, non ex se, sed ex possidentis industria, & ob id quando sponte mutuat sine alia causa, quam ut sic etiam idem lucrum habeat, quod negociando haberet, libere illam denudat tali ualore, & lucrum est ex solo mutuo, at quando mutuat ob pietatem, quæ illum inducat ad cessandum à negociatione, ut proximi necessitati subueniat, non denudatur illo ualore, quia eadem pietas concedit, ut indemnus seruetur. Ad tertium uerum est, quod ui mutuare, & mutuare libere ex charitate, non faciunt, quod sit licitum ui mutui aliquid accipere, & quod usura, non sit usura, sed concedunt, quod mutuans indemnus seruetur, cum uel ui, uel charitate, quæ est etiam quædam uis amoris, & pietatis, inducatur ad mutuandum aliàs non mutuaturus, quam rationem non potest asserere mutuans solum, ut pecunia negociationi exposita sic etiam magis distrahatur, & lucretur, quia sic mutuans, & cessans à negociatione propter mutuum, non patitur damnum ratione mutui, ut debeat indemnus seruari, quia illud eligit ad lucrum, cum negociatione, quod cum non liceat, usuram committit. Verum sicut Nauarrus aperuit portam usuris, ita Sotus in alio extremo restrinxit viscera pietatis, dum uoluit non posse percipi ante moram lucrum cessans, nisi quando quis ui uel fraude cogitur mutuare, nam mercatores, & ciues deponentes pecunias in societatem apud mercatores, extra extremam necessitatem, proximis quantumcumque indigentibus non mutuabunt, & sic nimis emungendo extrahetur sanguis, & ad rationem Soti respondetur, quod etiam charitas, pietas, & misericordia, cogunt ut quis faciat, quod aliàs non fecisset, non ui extrinseca, & minuente uoluntarium, sed ui intrinseca mutante uoluntatem in melius, & augente uoluntarium, & ita, qui amore, & charitate mutuat, ut proximo in necessitate subueniat, & illum paruo suo dano à maiori liberet, dicitur aliquo modo coactus mutuare, & cessare à negociatione, Sotus ad ostendendum quod hæc charitatis, & pietatis coactio non sufficiat, & consequenter non requiratur illa conditio, quam diximus necessariam, scilicet, quod mercator potius debet expetere, & optare negociatione augere suam pecuniam, quam mutuo, tale format argumentum, Id quod in re natura sua licitum est, nullum est peccatum desiderare, neque tale desiderium vitiat contractum, sed mer-

Quod potest
sit percipi
lucrum cessans
contra
Sotum.

tori habenti pecuniam ad negocia paratam, licitum est recipere lucrum cessans per hoc solum, quod ab egente rogatur, ergo licebit etiam ei desiderare, ut aliquis se rogatum accedat, ut illo modo impediatur a negociatione, Ad quod facile respondetur, concessa maiori, & minori, & etiam consequentia, quatenus ex illis deducitur, quod. scilicet licet ei desiderare, ut indigens ad eum accedat, non ut lucrum sine negociatione habeat, sed ut maiorem charitatem sine suo damno exercent, & non solum licet ei desiderare hanc occasionem exercendi charitatem, sed potest etiam si scit aliquem egere, & non habere, qui ei succurrat, ultro se ei ad mutuandum sine suo damno offerre, & argumentum Socii peccat, quia ex licito conditionato, infert voluntatem absolutam, cum simili modo conditionatam inferre debuisset, ut si dicitur licet occidere ad sui defensionem, ergo licet uelle occidere, est mala consequentia, sed si addatur ad sui defensionem erit bona. Ex quibus remanet explicata, & probata nostra conclusio, cuius ratio est, quia negociatio non debet obdurare viscera charitatis, & quod pro charitate fit, non debet cedere in damnum exercentis charitatem, si potest seruari indemnis.

Quinta conclusio. Post moram potest exigi interesse etiam non conuentum, sed ante moram non potest exigi nisi conuentum. Quando quis mutuatur alicui V. g. centum aureos, sibi infra annum restituendos, nulla facta conventionione de interesse ante moram soluendo, si uere infra annum occasione illius mutui patitur damnum, uel lucri cessantis, uel damni emergentis, non potest de rigore petere illud sibi resarciri, licet de æquitate si damnum non fuit præuisum, & ideo non fuit deductum in pactum, ille qui mutuo accepit debet pro illo satisfacere; & quod de rigore non teneatur probatur, quia gratis illi mutuatum fuit, & ante tempus conuentum non tenetur restituere id quod mutuo accepit, & si sciisset sibi interim esse soluendum interesse, forte non accepisset mutuum ab illo: at si elapso anno non restituit tenetur ad interesse, quod ille sua culpa patitur, dummodo secundum aliquos duo concurrant, quod. scilicet monuerit debitorem damnum emergentem, & quod quaesierit mutuatum gratuitum ad illud euitandum, & non potuerit inuenire. Sed ut bene inquit Nauar. neutrum est necessarium, non secundum, quia nulla lex, nec ratio probat creditorem mutuantem, teneri ad quaerendum mutuatum gratuitum, ut sic liberet mutuatarium a damno, quod ob non solutionem incurreret, non primum, quia mutuatarius satis moneatur per hoc, quod scit transisse diem solutioni destinatum, & se esse

Quinta
conclusio

Nau. in d.
coment.
nu. 55.

in mora, & conſequenter ſe teneri ad damnum, quod eius creditor ſua culpa patitur, ſpecialis autem monitio, & præſertim iudicialis eſt potius ad oſtendendum nullam eſſe fraudem, at ſi ſine illa conſtat de damno, quod eius culpa paſſus eſt mutuans, illud in conſcientia reſarcire tenetur, at ſi nullum paſſus eſt damnum, uſuram committit uolens aliquid ultra ſortem propter moram.

Sexta con-
cluſio.

Sexta concluſio. Extra cambia intereſſe, quod probabiliter timetur, poteſt taxari, & ſi exceditur eſt uſura, & intereſſe à principio cōuentū, poteſt poſtea accipi, etiam ſi non euenierit, ſicut probabiliter credebatur euenturum. Cum intereſſe, quod probabiliter creditur euenturum poſſit paciſci, poteſt etiam à principio taxari, & ſi hoc non licet in cambijs, non eſt quia ex ſe ſit malum, ſed quia Pius V. id in Bulla de cambijs ad tollendas fraudes, quæ in illis fiūt, prohibuit, cuius prohibitio nō eſt extendenda ad alios contractus cum à iure antiquo non ſit recedendū plusquam exprimitur in nouo. Et cauendum eſt ne plus accipiatur, quam ſit uerum intereſſe, quia illud plus eſſet uſurarium. Poteſt autem tribus modis in taxatione intereſſe, quis à principio conuenire. Prīmo, ut intereſſe in fine liquidetur, & tantum pro eo ſoluatur quantum conſtabit fuiſſe. 2. poteſt, qui mutuatur pecunias negotiationi, aut rei frugiferæ emendæ deſtinatas, ſic conuenire (ut inquit Nau.) ut ei ſoluatur pro intereſſe tantum, ſiue multum, ſiue parum, ſiue nihil, quantum alij eiufdem artis, & indiſtriæ, uel ipſe etiam altera tanta pecunia, lucrifecerint, aut quantum fructus rei frugiferæ, quam emere uolebat deductis expenſis ualebunt. 3. poteſt æſtimari, & taxari quantum ualeat illa uerifiſimilis expectatio, attentis expenſis, & periculis, & quando à principio æſtimatur illa uerifiſimilis expectatio intereſſe, & conuenitur, ut in omnem euentum tantum ſoluatur, poteſt percipi illud intereſſe, etiam ſi in fine dum recipitur nullum fuerit intereſſe, ut ex Io. Med.

Nau. in d.
coment.
nu. 54.

inquit Nau. arg. cap. in cinitate de Vſuris, & ratio eſt, quia intereſſe probabiliter timebatur, & expectabatur, & in illius æſtimatione habita eſt ratio, quod poterat non euenire, & poterat etiam eſſe maius.

Med. cod.
de rebus
per uſurā
acquiſitis
q. 3.
Nau. in d.
coment.
nu. 53. &
in Man. c.
n. 7. n. 212.

*De usura ratione dotis, & pignoris, & quare fructus pignoris res
feudalis à Domino feudi non computentur in
sortem. Cap. VIII.*

Agendum nunc est de interesse, & de usura ratione dotis, & pignoris, & de dote sit hæc prima Conclusio, Maritus licite percipit fructus dotis non solutæ propter interesse, quod patitur, sustinendo onera matrimonij, dummodo dilationem non concesserit, nulla fructuum facta mentione. Pro cuius explicatione notandum est, quod dos datur marito ab uxore, uel ab alio eius nomine, pro oneribus matrimonij, eius fructibus saluo capitali sustinendis, & multa sunt privilegia dotis, sed non est tale, quod eius ratione possit percipi usura, nam usura est essentialiter mala, & nulla circumstantia potest honestari, & in nullo casu potest licite committi, & consequenter fructus, qui percipiuntur ratione dotis non solutæ, non possunt simpliciter esse ob dotem non solutam, sed ob interesse, quod maritus patitur, ex hoc, quod non habuit dotem ut sint liciti, alias esset usura: Ex quo sequitur, quod in duobus casibus non potest Maritus illos petere. Primus, quando ad illam soluendam dilationem concessit, nulla facta mentione de fructibus, quia censetur illos ante moram remisisse, etiam si sit cum eius damno, quia sicut potest uxorem ducere sine dote, ita etiam potest ei remittere fructus dotis. Secundus, quando nullum patitur interesse per hoc, quod illam non recepit, quod dupliciter contingit. Primo, quia non sustinet onera matrimonij. 2. etiam si sustineat onera matrimonij, tamen pecuniam dotis reseruasset in arca, ut si illa, aut propria loco illius, nec negociari, nec ad negociandum tradere, nec res frugiferas emere uelit, cum enim illam sic penes se mortuam tenere uelit, & uxore de proprio alere, ex hoc, quod non recepit, nullum patitur interesse, nec ullos consequenter potest ratione interesse percipere illius fructus, ita tenent Abbas, & Sylu. Est etiam hoc loco notandum, quod non datur dos, ut solis illius fructibus sustentetur uxor, unde si dos est parua, non potest maritus percipere nisi tot fructus, quot res frugifera, illa pecunia empta redderet, uel quot mediocriter industrius ex illa, ipsa salua negociando capere posset (licet hoc immerito reprehendat Sotus) & tenetur supplere de suo: est enim ipsius caro, & si in uxore consumpsit integram dotem nihilominus soluto matrimonio integram

Prima conclusio.

Abb. in c. salubriter de usuris. Sylu. V. usura 3. q. 3. Sot. lib. 6. de iust. & iur. q. 1. ar. 2.

gram eius hæredes restituere debent; quia debet salua remanere, & sibi imputet, quod cum tam parua dote uxorem accepit. Et è contra fructus non debent excedere onera matrimonii, seu interesse, quæ communiter, secundum quantitatem dotis æstimantur, aliàs enim debent computari in dotem, cum solum ratione ipsius interesse licitum sit illos percipere, nisi forte illi fructus sint pro oneribus, quæ meritò sustineri debuissent, uel pœnitentiæ, uel etiam lucri causa, propter superuenientes necessitates de uxoris consensu relicta fuerunt, & nisi etiam dos esset excessiua, & maritus illos ultra onera matrimonii percipiat ratione lucri cessantis, quia cum illa negociaretur.

Dubium
de para-
phernali-
bus.

Posset autem hoc loco, quis dubitare an maritus cui non sũt soluta tempore debito bona paraphernalia, possit illa postea cũ fructibus petere, & an conuentio de illorum fructibus soluendis sit usuraria. Respondetur rem esse claram, & indignam, quod in dubium uertatur, unde à Doctoribus non tractatur, & huc usq; est in auditum, quod soluendi sint fructus paraphernalium, & illa conuentio si aliquando fiat, est usuraria, & ratio est, quia paraphernalia non dantur, ut ipsis saluis eorum fructibus provideatur uxoris necessitatibus, sicut dos, sed ut consumentur, cum ergo non dentur ad fructificandum, sed ad consumendum, uelle illa cum fructibus, est manifesta usura, nam uelle cũ fructibus rem, quæ ex se nõ est nata fructificare, nec recipitur, ut recipientis industria fructificet, secundum omnes est usura, nec mora in soluendo facit, ut aliquid ultra sortem debeat, sed solum interesse, quod patitur, aliàs omnes creditores cõtramorosos debitores possent petere fructus ob dilatam solutionem, & in presenti casu non potest esse interesse annui fructus, per rationem assignatam, sed erit forte aliquod paruum, quatenus maritus debuit, cum suo damno emere uxori uestes, sed compensandum est, quia uestes, & mobilia, quæ postea dantur, succedunt illis, quæ debuisset emere, propriis consumptis. Et confirmatur, quia si non possunt percipi fructus dotis non solutæ, quando nullum est interesse, ut diximus, qua ratione poterunt percipi fructus paraphernalium? accedit, quod paraphernalia sunt uxoris, & ipsi reseruata, adeo, quod uir furtum committit, illa sibi, uel alteri accipiens, non ergo poterit uir pacisci de eorũ fructibus, sed solum pro eorum solutione instare.

Secunda
conclusio.

Secunda conclusio. Vidua donec sibi restituatur dos, potest percipere illius fructus ratione interesse, quod patitur, uel nomine pœnæ legalis, dummodo per eam non stet quominus il-

lam

Iam recipiat. Aliqui dixerunt viduam non posse ab hærede mariti percipere fructus dotis, sicut potuit maritus eius à socio, quia maritus sustinebat onera matrimonij, & ipsa non deseruit amplius in oneribus matrimonij, ita tenent Io. And. Host. Innoc. & Io. de Lig. qui etiam consulunt ne recipiat rem pignore obligatam, sed eam uendi faciat, uel recipiat in solum, alias fructus computabuntur in sortem, & dotem extenuabit; Sed dicimus eadem esse utriusque rationem, nam sicut vir fructibus dotis debebat providere necessitatibus uxoris, ita uidua fructibus suæ dotis, debet se ipsam sustentare, illa emendo res frugiferas, uel illam deponendo cum lucro apud mercatorem, iuxta cap. per uestras, de donat. inter uir. & uxo. quia quantum fieri potest debet salua remanere. Et in quibusdam locis est statutum, quod soluto matrimonio quandiu hæredes mariti perstiterint in dote soluenda, teneantur dare uxori relictæ certum quid, ut inde se alere possit, de quo statuto multi dicunt illud esse illicitum, quia fauet usuris, & multi illud, ut licitum defendunt. Sed ut rem plene intelligamus, loquimur primo de re ipsa, & postea de statuto, Certum est, quod quandiu hæres est in mora restituendæ dotis, uxor relictæ, potest percipere interesse, quod patitur, si uere illud patitur, quia. suolebat emere annuum redditum, aut dotem apud mercatorem negotiationis causa deponere, nam dicere, quod ea posset interim alimenta emere pro sui sustentatione, non est uerum interesse, nam sic etiam consumeret dotem, quã integram recipisset, & quilibet creditor pauper posset prætereendere hoc interesse, sed interesse pro quo potest accipi aliquid ultra sortem, est uel damni emergentis, ut si cogatur cum damno uendere, aut pecuniam ad interesse accipere, uel lucri cessantis, ut diximus. Sed dubium est quando nullum patitur interesse. Vbi distinguendum est, si dos consistit in rebus immobilibus, statim soluto matrimonio reddi debet, & sic hæres semper est in mora, at si in rebus mobilibus, debet restitui intra annum. C. de rei uxor. act. l. vnica. §. exactio, & ita solum post annum hæres constituitur in mora. Si dos non est restituenda nisi post annum, omnes conueniunt, quod si hæres non uult illam prius restituere, & relictæ non habet interim unde uiuat, hæres condemnandus est ad aliquid statim ei dandum pro eius sustentatione, quod uidetur expressum in l. si constante §. quoties ff. solut. mat. & inter alios ita tenent Glof. Bart. Abb. & Sylu.

Glof. &
Bart. in d.
§. exactio.
Abb. in c.
salubriter
de Usuris.
Syl. v. dos
q. 10.

Sed dubium est quando hæres est in mora, & illam non re-

D si-

stituit quando tenetur, uel statim, uel post annum. Aliqui dicunt, quod si uidua non habet præter dotem bona ex quibus possit percipere alimenta, poterit ab hærede mariti iuste exigere certam quantitatem loco alimentorum, dum non soluitur dos, cum per eam non stet quin ei reddatur dos, ita tenent Anchar. Paul. de Castr. Imola, Alex. Aymon, citati à Couar. & uidetur sententia communis. Verum ista sententia uidetur potius fundari in quadam æquitate, attenda paupertate uiduæ, sed in rei ueritate est usura, ita tenent Abbas, & Couar. quod manifeste probatur, quia nulla est ratio propter, quam uiduæ pauperi, nullum patienti interesse, aliquid debeatur ultra sortem, nam si aliquid amplius ei debetur, uel est ratione moræ, & hoc non, quia mora hoc solum operatur, quod morosus possit astringi, & teneatur ad interesse, quod creditor eius culpa patitur, at ob solam moram, nihil ultra sortem principalem debetur, ut per se patet; uel est ratione paupertatis, & hoc non, quia paupertas creditoris non facit, quod morosus debitor aliquid amplius ei debeat; uel est ratione alimentorum, & hoc nõ, quia uiduæ inopi non debentur alimenta ab hæredibus mariti, quia non amplius deseruit, onera matrimonij sustinendo; uel ratione priuilegij dotis, & hoc non, quia dos non habet tale priuilegiũ, ut eius ratione usura sit licita, quia usura est essentialiter mala, Sotus dicit, quod iure matrimonij maritus tenetur alere uxorem, quousque suam ei integram soluat dotem, & sic eodem iure tenentur eius hæredes. Sed maritus ad hoc tenetur constante matrimonio, quia uxor ei deseruit, & est cum ipso una caro, & tenetur etiam si nullam habuisset dotem, at soluto matrimonio non tenetur nisi ad restitutionem dotis, & ad interesse, quod relicta patitur ex non solutione dotis, cum cesset ratio alimentorum, ut diximus, & confirmatur, quia si dos est parua, ut 50. ducatorum nullus dicet, quod hæres teneatur ad alimenta sicut tenebatur maritus uiuens, nã excederent ipsam dotem ergo tenetur ratione interesse. Et sententia Soti est contra comunẽ omnium, nam aliqui dicunt ei nihil deberi ultra sortem, alij dicunt ei aliquid deberi si non habet alia bona unde uiuat, ut diximus, Sotus autẽ uolens alimenta deberi iure matrimonij consequenter, secundum ipsum debebuntur etiam uiduis diuitibus illo solo iure, quod est contra omnes. Concludamus ergo, quod relicta, non potest à moroso hærede aliquid ultra sortem accipere, nisi ratione interesse, aliàs committit usuram, debet igitur statuere mortuo uiro cum dotem petit, illa emere

Abb. in d.
c. salubri-
ter, & in
conf. 39.
Couar.
lib. 3. uar.
retol. c. 1.
nu. 3.

Sot. lib. 6.
de iust. &
iur. q. 1.
ar. 2.

annuos fructus, uel illam apud mercatorem deponere, ut uerè possit pacisci de interesse.

Sed occurrit dubiū, quia de uidua, quæ infra annū nō potest petere dotē, dictū est cū cōmuni, q̄ si est pauper potest petere alimēta, eadē autē uidetur ratio intra annum, & post annū. Respondetur esse diuersam rationē, & quod infra annū, etiam si nullum patiatur interesse, potest sine usura recipere alimenta, quia intra annum in dicto casu consideratur à lege quasi esset in matrimonio, ratione cuius, licet causa mulieris, & dotis sit fauorabilior, tamen quia dos non est in immobilibus, quæ possint statim restitui, sed in mobilibus, quæ forte fuerunt cōsumpta, vel distracta, lex concessit hæredibus annum ad illam restituendam, intra quem uxor non potest illos astringere, nec potest ab eis petere interesse, cum non sint in mora, in quo uidetur grauari uidua, sed ex altera parte ei compensatur, quia si nō habet alia bona unde uiuat, ei debentur ab hæredibus illo anno alimenta, non tamen secundum quantitatem dotis, quia si fructus excederent, non tenentur nisi ad alimenta; at si habet unde alatur, hæredes non tenentur, ut dicit Glos. in d. §. exactio, quare uidua intra annum recipit alimenta propter grauamen, à lege ei inductum.

De dicto autem statuto quidam dicunt esse nullum, quia usuram permittit, ita tenent Ioan. lign. Imola, Abbas, & Socin. & Iason dicunt esse communem sententiam, & Abbas dicit esse licitum in casu quo de iure potest petere alimenta, seu fructus, ut infra annum, uel ratione interesse, quo casu statutum limitat quantum sit dandum, at in casu quo uidua de iure non potest petere nisi dotem, dicit esse illicitum, quia concedit usuram. Alij hanc sententiam communem reprobant, in eo casu, quo ratione alimentorum uiduis pauperibus, statutum aliquid annuatim dandum esse sanciret, interim dum dos soluta non fuerit, ita tenent Card. Zab. Paul. de Castro, Bal. Alex. Feli. Io. Iup. Aymon, Anch. & Iason citati à Couar. Sed, ut diximus sola paupertas non facit, ut aliquid ultra sortem debeatur, & non reddit usuras licitas, quare hac ratione nō potest illud statutum saluari, sed intelligendum erit cum Abbate, quo ad illas quibus iure debentur. Potest nihilominus quo ad alias saluari, non ratione paupertatis uiduarum, sed ratione pœnæ legalis, quam lex seu statutum in fauorem uiduarum apponit, contra hæredes differentes eis suas dotes restituere, dummodo concurrant ea, quæ superius, cap. 5. diximus esse necessaria

Abb. in d.
c. salubri-
ter, & in
conf. 39.

Couar.
ibid.

Conrad.
q. 36. de
contract.

ad exactiorem pœnæ, & ita tenet Conradus. Sed Abbas in d. consilio hanc sententiam reprobatur, quia licet lex possit certam pœnam infligere moroso, & contumaci, non tamen potest inducere lucrum parti propter cursum temporis. Sed respondemus, quod lex potest pœnam iuste appositam applicare viduis in quarum favorem est appositam, non ut lucrum propter cursum temporis, sed ut pœnam morositatis, & contumaciæ; & confirmatur, quia secundum communem mutuans potest apponere pœnam sibi à mutuario soluendam, nisi infra tale tempus restituerit, quod mutuo accepit concurrentibus debitis conditionibus de quibus supra in cap. 5. Ex quibus explicata, & probata remanet, secunda conclusio, in qua additum est, dummodo per eam non stet quo minus dotem recipiat, quia debet cessare omnis fraus, nam si posset dotem habere, sed dilationem concederet, quia potius vult fructus ratione interesse, uel ob pœnam legalem, esset usura manifesta, quia dilatio solutionis est mutuum implicate, secundum omnes; & consequenter ibi esset mutuum cum lucro, nam si per eam stat quo minus recipiat, nullum verè patitur interesse, & hæres nullam debet incurrere pœnam, sed debet potius uelle suam dotem, & coacte expectare, uel quia non potest illam habere propter hæredum potentiam, & uiolentiam, uel quia compatitur hæredibus, qui propter paupertatem non possunt tunc illam commode restituere; in quo casu non habet locum pœna, sed interesse.

Tertia conclusio de
pignore.

Tertia conclusio. Creditor percipiens fructus pignoris, & non computans illos in sortem usuram committit, nisi illos percipiat ratione interesse, quod patitur, uel nisi pignus sit tale cuius usus gratis soleat inter amicos concedi. Conclusio est manifesta, quia ultra sortem lucratur fructus pignoris, ex quo sequitur, quod usuram committit, qui mutuat alicui exempligratia mille aureos, & donec ei restituantur, fruitur eius domo, uel possessione, non computando censum, seu fructus in sortem, Et ille qui mutuat alicui quinque aureos, & in pignus accipit uestem, & illa interim utitur, quod si ea utitur incio, uel inuito domino, furtum committit, si ex pacto usuram; at si in pignus accipit libros, cymbalum, testudinem, & eis utitur, non censetur usurarius, quia horum usus gratis inter amicos concedi solet, & maxime si pignus sit de his, quæ usu perfectiora redduntur; si etiam accipit tot fructus, seu tantam utilitatem in pignoris usu, quantum in eo conseruando impen-

pendit, uel quantum est interesse, quod ex mutuo, uel mora patitur non committit usuram, dummodo fructus non excedant interesse, & excedentes computentur in sortem, & hac ratione gener, licite potest percipere fructus pignoris fructiferi, in securitatem dotis soluendæ sibi à socero, uel alio traditi, non computando eos in dotem promissam propter interesse, quod patitur onera matrimonij sustinendo, dummodo fructus non excedant, ut diximus non enim est hoc priuilegium dotis quasi eius ratione possit percipi usura, sed fructus percipiuntur à genero ratione interesse, & quilibet alius eadem ratione illos percipere potest si uere patitur interesse.

Quarta conclusio. Si mutuans recipit ad sui securitatem pignus feudale, uel quod habet conditionem feudi, quod scilicet, sit suum de directo dominio, & de dominio utili sit mutuatarij, siue sit clericus, siue laicus, licite potest accipere fructus pignoris, & non computare illos in sortem. Ista conclusio expresse habetur extra in cap. conquestus de Usuris, & in cap. 1. de Feudis, in quo additur conditio, quod quamdiu percipiuntur fructus non computandi in sortem, uasallus liber sit à seruitio pro feudo debito, & quamuis dicta duo capitula loquantur de Ecclesia, sunt nihilominus etiam intelligenda de laico, ut dicemus, Pro cuius explicatione notandū est, quod ista conclusio de pignore feudali Ecclesiæ, est certa, quia expressa iniure, sed difficultas est in eius reddenda ratione, nam ut in præcedenti conclusione diximus, percipiens fructus pignoris ultra sortem, usuram committit, Glosa dicit hoc esse concessum in fauorem Ecclesiæ, contra quod bene arguit Host. nam hoc, aut est licitum, aut illicitum, si licitum, ergo, etiã laico, quia ubi est eadem ratio, ibi, & idem ius; si illicitum, multo minus debet concedi clerico, quam laico, quia usura execrabilior est in clerico, quam in laico, sed in reddenda ratione Doctores multum laborant, Inno. & Goff. dicunt hoc intelligi de feudo illicito detento, quod recuperari non potest, sed ut bene arguit Syl. tunc posset recipi seruitiū usque ad restorationē totius interesse præteriti, quod canō nō admittit. Host. Io. And. Card. Zab. Abb. Mart. Laudēs. Præpos. Contr. Ang. Syl. & Io. Med. citati, sed nō sequuti à Couar. dicūt hoc procedere ex natura feudi, nā directiū dominiū rei feudalis est domini, utile autē dominiū est uasalli, quia ex cōcessione ei facta percipit illius fructus, pro quo etiã debet domino aliquod seruitiū, cū ergo directiū dominium sit penes

Quarta
conclusio
De pignore
rei feudalis.

Glos. in c.
1. de feudi-

Host. in
summa,
de usuris.
§. 8.

Couar. 1
lib. 3. var.
Resol. c. 1
nu. 4.

mutuantem, seu creditorem, per dationem pignoris trahit ad se utile, & dominium utile simul cum directo consolidatur, & utrumq; ad ipsum dominum pertinet, qui fructus percipit non ratione mutui, sed quia ex natura feudalis contractus sibi debentur, & sunt sui tempore in pignorationis, quo etiam tempore cum feudatarius non percipiat illius fructus, debet esse liber ab omni onere sibi ratione feudis imposito. Et ista sententia, seu ratio dispositionis d. c. est communis, contra quam arguit Couar. quia per dationem pignoris non consolidatur dominium utile cum directo, sed vasallus, qui habet dominium utile, semper est dominus fructuum, & dominus creditor, illos percipit eius nomine, c. 1. de usuris, nec ullibi in iure probatur dominium utile debitoris amitti, & transferri in creditorem habentem directum, cum in eum solum transeat ius retinendi in pignus dominium utile, quod non habet, ut proprium, sed in pignus, ac proinde fructus sunt computandi in sortem; Concesso etiam, quod in hoc contractu consolidetur dominium utile cum directo, non effugiemus (inquit) labem usuræ, nam hoc lucrum consolidationis accipitur ultra sortem mutui, & ideo uere usura committitur. Impugnata igitur communi sententia noua expositione, & ratione ostendit, quare directus dominus rei feudalis sibi impignoratæ possit percipere illius fructus non computando in sortem, quia frequentissime fructus rei feudalis sunt eiusdem estimationis, & ualoris cuius ipsa seruitia, quæ ratione feudi à uasallo domino debentur, à quibus ipse uasallus liberatur interim dum res apud dominum est iure pignoris, & ita inquit prædictas decisiones sanè intelligendas esse, quando onus siue seruitium, quod interim à domino remittitur æquipollet fructibus. Sed contra hanc expositionem Couar. quam dicit etiam esse Innoc. Adria. Carol. Mol. & Paris. arguitur primo, quia canon absolute, & uniuersaliter loquitur, & fere semper seruitium pro re feudali impositum, est longe inferius, ut nihil fere sit respectu utilitatis, quam uasallus percipit. 2. quia si feudatarius uellet potius seruire pro feudo, ad hoc, ut fructus computentur in sortem, dominus non tenetur eum audire, sed potest percipere fructus pignoris, ut inquit Glosa, ergo licite percipit fructus pignoris ratione feudi, nam si ratione seruitij non soluti illos perciperet, reduceretur ad damnum emergens, quia seruitium non redditur, & non quia non acceptatur, sed illud acceptare teneretur, & fructus computare in sortem. Sequemur igitur sententiam communem, contra quam

Glos. in c.
1. de feu-
dis.

quam argumenta Couar. videntur concludere, quia non satis explicatur, reddenda est ergo ratio, ob quam res feudalis data domino directo in pignus, transeat cum suis fructibus, ita ut non sint computandi in sortem, Host. inquit hoc esse, quia uasallus præsumitur uelle donare fructus, cum ad antidora sit naturaliter obligatus, sed ista ratio est nulla, quia etiam si mallet seruire, ut fructus computentur in sortem, non est audiendus, ut diximus ex Glos. Vera ratio est, quia in concessione feudorū semper intelligitur ista conditio, nisi contrarium exprimat, ut quoties redierint ad uerum dominium redeant cum fructibus, etiam si ad tempus impignorata redeant, & interim feudatarij liberi sint ab oneribus, quæ ratione feudorum habent, quæ conditio licite potuit apponi, & præsupponi, & subintelligi à lege, quia dominus directus concedens aliquid in feudum uasallo, ei quædam gratuitam donationem facit, sub quibusdam conditionibus, nam pro feudo nihil à principio pro introitu datur, nec soluitur annua pensio, sicut fit in emphiteusi, sed est quædam beniuola concessio, unde de feudo da. in ui. leg. cōmis. reprob. dicitur feudam non posse constitui sub pacto legis commissoria, quia non sub pretextu pecuniæ, sed amore, & honore domini acquirendum est, feudum igitur non emitur, nec datur sub pretextu pecuniæ, sed ex beniuola concessione, & solet dari pro aliquo seruitio, & sub quibusdam conditionibus, & inter alias hæc est, quod non possit alienari, nec pignorari sine consensu domini directi, quod si eget impignoret domino, cum autem datur directo domino in pignus, ut feudalis concessio datur etiam cum fructibus, & ista conditio feudalis concessio, elicitur ex d. c. i. de feudis, & c. conquestus de usuris, non enim uidetur aliter posse defendi ab usura, quia sic mutuans nihil lucratur ut mutui, sed accipit, quod suum est, ut concessio, & consequenter hoc non est priuilegium feudi, nam idem dicendum est de alijs casibus in quibus militat eadem ratio, ut si quis donasset alicui, & filijs eius possessionem aliquam, cum ea conditione, ut non possit illam alicui uendere, nec in pignus dare, sed quod si contigerit eum egere, & coactus sit illam pignorare, debeat eam dare illi in pignus cum fructibus non computandis in sortem, qui sic donauit, egente donatario, poterit ei mutuare, & in pignus accipere possessionem cum fructibus, & non committet usuram, quia fructus accipit, ut suos non ut mutui, sed ut reservationis in concessione possessionis, quæ reservatio intelligitur à lege facta in feudo, in recognitionem domi-

Host. in
summade
usuris. §. 8

ni directi. Ex quo sequitur, quod Syluester sequutus Card. Zab. & alios, immerito reprehendit Summam Angelicam dicentem, quod hoc etiam intelligitur in feudo libero, & non oneroso, nam ipsi uolunt, quod fructus pignoris percipi possint solum in feudo titulo oneroso, quia si dominus percipit fructus, feudatarius non grauat, quia est liber à seruitio; sed ut diximus non potest directus dominus hac ratione excusari ab usura, quia si feudatarius mallet seruire, ut fructus computentur in sortem, dominus non tenetur hoc acceptare, ergo quo feudum est liberius, & minus onerosum, eo magis dominus potest accipere fructus pignoris. Sequitur etiam, quod cessante in feudo dicta ratione, non potest directus dominus accipere fructus pignoris, cessat autem primo si expressè renunciet dictæ conditioni, seu reservationi à lege in fauorem suum præsuppositæ. Secundo, si concessio feudi non est gratuita, saltem ex parte, nam licet lex citata dicat, quod non datur pretextu pecuniæ, sed amore, ibidem etiam dicit Glosa, quod hodie multa feuda acquiruntur pretextu pecuniæ, quia si datum esset, uel daretur fere æquiuales, non acciperet illos, ut suos uicōcessionis, & reservationis, sed ut feudatarij, uicmutui. Sequitur tertio, contra multos quoad hoc esse differentiam inter feudum, & emphyteusim, nam pro re emphyteutica datur communiter aliquid in introitu, & etiam annua pensio, & conceditur ad meliorandum in utilitatem Ecclesiæ, & consequenter non est gratuita concessio, ut possit intelligi in dicto casu reservatio fructuū, nisi ab Apostolica Sede declaratur, & statuatur, sub intelligi, quatenus non est libera, sed conditionata concessio, licet uenditioni aliquo modo æquipolleat. Concludamus igitur, quod in dicto casu dominus percipit fructus pignoris, ut suos, & feudatarius est interim liber à seruitio, nec ob id amittit dominium utile, seu usum fructum rei feudalis, quia licet non habeat illum quo ad actum, durante tempore impignorationis, habet tamen, quo ad habitum, dominus uero habet interim quo ad actum, cum obligatione restituendi uasallo tempore extinctionis debiti.

Quid

Quid sit Societas, Quot Societatum genera, Qua ratione ex pecunia in societatem tradita possit percipi lucrum. De conditionibus requisitis ad iustam societatem cum multis exemplis.

Cap. IX.

Societas est conuentio plurium suam pecuniam, aut animalia, industriam, uel laborem conferentium ad lucrandum, & fit multipliciter, sed omnes ad duo præcipua genera reducuntur, nam in quibusdam societatibus ponitur pecunia, & in alijs animalia, & utrunque societatis genere rei in societatem positæ tripliciter subdiuiditur, nam uel unus ponit solum pecuniam, & alter solum industriam, uel unus ponit pecuniam, & industriam, cum alter solam pecuniam posuerit, uel uterq; ponit pecuniam, & industriam, & quocumque modo fiat, adhuc multipliciter potest contingere, secundum quod socij æqualiter, uel inæqualiter ad societatem concurrunt, & unus plus, aut minus, aut tantundem in societatem confert, & secundum diuersas condiciones, & pacta quæ societatibus apponuntur.

Societatum genera.

Qua autem ratione ex pecunia alteri ad negociandum in societatem tradita possit percipi lucrum, cum nullum lucrum ex mutuata pecunia sperari possit, S. Tho. communiter sequutus sic ostendit, dicens, quod ille, qui mutuatur pecuniã transfert dominium pecuniæ in eum cui mutuatur, unde ille cui pecunia mutuatur sub suo periculo tenet eam, & tenetur eam integre restituere, ob quam causam ille, qui mutuauit non debet amplius exigere, sed ille, qui committit pecuniam suam, uel mercatori, uel artificio, per modum cuiusdam societatis, non transfert dominium pecuniæ suæ in illum, sed remanet eius, ita quod cum periculo ipsius mercator ea negociatur, uel artifex operatur, & ideo licite potest partem lucri inde prouenientis expetere, tanquam de resua. Verum ista ratio indiget explicatione, sic enim nude sumpta fauet usuris, nam tota ratio ob quam usura probatur essentialiter mala est, quia usus pecuniæ consistit in ipsius distractione, & non potest concedi illius usus quin etiam concedatur dominium, unde uelle ultra pecuniam aliquod lucrum pro illius usu, est uendere eandem rem bis, uel uedere id quod nõ est, quod est cõtra iustitiam, ut docet S. Th. quæ ratio ruit per id quod subiungit,

S. Th. 2. 2. q. 78. ar. 2 ad. 5.

S. Th. ibid. ar. 1.

quod

quod. s. ille, qui dat suam pecuniam mercatori in societatem nō transfert dominium suæ pecuniæ in illum, sed remanet eius, nā si potest separari usus pecuniæ ab illius dominio, poterit seorsum concedi, & pro illo lucrum sperari. Sed cum fundamentum illud contra usurariam prauitatem sit firmum, & indubitatum, dicendum est, quod tradens pecuniam in societatem, transfert illius dominium, quia non potest aliter illius usus ad negociandum concedi, unde mercator habet ius illam alienandi, & distrahendi, etiam suo nomine, & etiam in propriam utilitatem, ut socius. Melius igitur cum Conrado dicimus, quod pecunia duobus modis tradi potest. Primo sic, quod tradens transferat eam in alium, cum eius abdicatione, ita quod tradens exuat se dominio eius, & desinat esse eius dominus, & solus alius sit eius dominus, quo modo traditur in mutuo, & sic non licet aliquid de ea sperare, quia lucrum speraretur de re aliena. 2. sic quod tradens transferat illius dominium sine eius abdicatione, ita ut adhuc remaneat illius dominus, & illū cui pecuniam dedit, eius condominum faciat, pro tempore societatis, & de illa sic alteri tradita licet lucrum sperare cum socio tanquam de re sua. Et si obijciatur, quod si tempore societatis perierit pecunia, socius qui solas operas posuit tenebitur ad partem illius damni, cum fuerit eius condominus, & tamen tota perit ponenti, ergo non fuit translatum illius dominium. Respondetur Socium non teneri, & nihilominus fuisse eius condominum, nam factus est condominus non simpliciter, & absolute, sed in ordine ad societatem (& ita non potest ad libitum, de illa disponere) & pro tempore societatis, & hoc non de se, & immediate, sed concomitanter, quia non potest aliter eius usus, & interusorium concedi, (est autem interusorium ius percipiendi fructum uel utilitatem natam provenire de pecunia negociationi exposita) amisso autem capitali tempore societatis ante illius terminum, terminata, & finita est societas, per illius amissionem, cum sine illo non possit durare, & qui pecuniam posuit non teneatur aliam ponere, & consequenter, qui operas posuit desinit esse illius condominus, & tūc idem prorsus seruatur, ac si societas finita esset tempore conuento, nam si pecunia fuisset amissa in termino conuento societatis, tota perijisset ponenti, & socius suas amisset operas, & non teneretur de amissione capitalis pecuniæ.

De conditionibus
iustæ societatis.

Ut societas sit iusta, tria requiruntur. Primum, ut negotiatio sit licita. Secundum, ut pecunia, uel res alia in societatem

posita subiaceat periculo eam conferentis, ut si pereat, tota illi pereat, & recipiens non teneatur nisi de lata, & leui culpa, cū enim societas fiat in fauorem, & utilitatem utriusque, non teneatur de leuissima, & multo minus de casu fortuito. Tertium, ut in omnibus prudentis iudicio seruetur æqualitas, & pro quantitate partium collatarum, diuidatur lucrum. Sed aliquando contrahitur societas cum quibusdam conditionibus, & pactis, quæ uel sunt contra naturam societatis, & faciunt contractum alterius potius speciei, ut conductionis, & locationis; uel non sunt contra naturam, sed præter, ut quod capitale non pereat ponenti, quod ponentes æqualia, fructus in æqualiter percipiant, quod fructibus existentibus incertis, dentur alteri certi, & determinati, nec propterea debet statim condemnari societas, uel huiusmodi contractus, sed uidendum est, an dum alter grauatur in uno, releuetur in alio, adeo ut seruetur æqualitas, ea enim seruata, contractus ex se est iustus (nisi ratione prohibitionis propter fraudes, quæ communiter in eo fiunt, sit illicitus) si non seruetur, est iniustus, & censetur usura nomine societatis palliata.

Magna inter Doctores fuit hucusque controuersia an socius possit alterius capitale, iusto pretio assecurare, similiter, & certam quantitatem fructuum, omnes quidem conueniunt, quod isti duo contractus assecurationis capitalis, & fructuum possunt fieri cum alio, qui non sit socius, sed an possint etiam fieri cum socio, Sotus negauit, & hanc rationem differentię assignauit, nam cum ego uni trado pecuniam in societatem, & cum altero pacifcor de assecuratione, neutri mutuo, non illi cui trado, quia si perierit non tenetur mihi restituere, & propterea nõ transfero in illum dominium; non alteri, quia licet teneatur mihi restituere meam pecuniam perditam, illam tamen non recepit, at quando ambo in eandem personam concurrunt. s. quod ille idem cui trado teneatur mihi restituere in casu perditionis, ex istis duobus oritur ratio mutui, quæ non oritur si fiat tantum contractus de quantitate lucri, quia per hoc non transfero dominium, nam si pecunia perit mihi perit. Ad hanc rationem Soti respondet Nauarrus, quod per assecurationem capitalis, & fructuum à Socio factam non oritur ratio mutui, nam ille, qui fuit assecuratus ad huc est socius, & illius pecuniæ cō dominus, & qui assecurauit non propterea potest de illa pecunia ad libitum disponere, sed tenetur cum illa negociari iuxta contractū societatis, & ad id potest ab altero cogi, & nisi fecerit, ille suam

De assecu-
ratione ca-
pitalis, &
certæ par-
tis fru-
ctuum.

pecu-

pecuniam repetere potest. Caietanus concessit illos tres contractus posse cum eodem fieri, sed non eodem tempore, primo debet fieri contractus societatis, & alio tempore postea fieri poterunt alij duo contractus, nam si à principio fierent non censerentur liberi, sed in fraudem usurarum. Nauarrus tenet hos tres contractus posse cum eodem fieri, & eodem tempore, & non esse necessarium, quod sint formaliter distincti, & expræsi, sed satis esse, quod tacite, uirtualiter, & æquiualentur fiant. Et probat primo, quia secundum omnes, possunt fieri, cum diuersis hominibus, ergo poterunt etiam fieri cum eodem, cessante omni fraude, nam si quid obstaret esset ratio Soti, sed ostensum est non propterea transferri omnino dominium, nec consequenter confurgere rationem mutui. Probat 2. ex cap. Per uestras de donat. inter uir. & uxor. nam ibi iubet Papa, ut marito uergente ad inopiam, dos deponatur apud aliquem mercatorem, ut de parte honesti lucri, onera matrimonij sustentet, ubi Papæ intentio fuit, ut dos salua apud mercatorem, & cum lucro remaneret, nam ob hoc iussit illam à marito auferri, & dari mercatori. Et omnino reiiciendus est ille sensus, quem huic capitulo dant Io. And. & alij, quod scilicet hoc in fauorem Ecclesiarum, uiduarum, & pupillorum statutum sit, nam si est usura nullo modo illis licet, & si illis licet, non est usura, & licebit etiam alijs, Nauarrus interpretatur, ut procedat, & intelligatur, quod dos detur mercatori in societatem cum his duobus contractibus affecurationis. Sed ex hoc capitulo non habetur horum trium contractuum confirmatio, ut putat Nau. Sed Papa hoc solum iubet, quod uergente marito ad inopiam, dos detur mercatori in societatem, ut aliquod inde habeatur lucrum, quia sunt multi mercatores de quibus nullum fere est periculum, quod deficient, & apud illos dos erit securior, quam apud maritum, qui ad inopiam deuenit.

Sed hæc controuersia iam sublata est per constitutionem Detestabilis. Sixti V. in qua damnantur, & reprobantur illæ societates, in quibus fiunt cum socio illi duo contractus affecurationis capitalis, & certæ quantitatis fructuum, cuius uerba sunt.

Bulle Sixti V. de Societatibus.

Detestabilis auaritia, &c. Damnamus, & reprobamus omnes, & quoscumq; contractus, conuentiones, pactiones posthac ineundos, seu ineundas, per quos, seu quas cauebitur personis pecunias, animalia, aut quaslibet alias res, societatis nomine tradentibus, ut etiam si for-

tuato

tuito casu quālibet iacturā, dānū, aut amissionē sequi cōtingat, fors ipsa, seu capitale sēper saluū sit, & integrū à socio recipiente restituatur, siue ut de certa quātitate, vel sūma in singulos annos, aut menses durāte societate respōdeatur, statuimusq; hūi contractus, conuentiones, & pactiones usurarios, & illicitos post hac censerī deberi, atq; in posterū non licere ijs, qui pecunias, uel animalia, aut alias res in societate tradēt de certo lucro, ut præfertur percipiēdo inter se pacisci, & cōcordare, neq; etiā siue ad certū, siue ad incertū lucrū conuenerint, socios, qui ea recipiēt ad sortē, seu capitale saluū, & integrū, ubi illud casu fortuito perierit, uel amissum erit, reddendum, quouis pacto, aut promissione sibi obligare: ac ne de cætero societates incētur sub huiusmodi pactis, & cōditionibus, quæ usurariā prauitatē sapiunt districte interdiciamus, & prohibemus. Sed potius cuncti noverint societates huiusmodi, cū in posterū unus pecuniā, animalia, aut res alias, & bonas; alter uero operā, uel industriā cōfert, purē, sincerē, & bona fide, sicut decet, iustis, & æquis cōditionibus, & pactis secūdu iuris dispositionē, ac sine ulla prorsus fraude, palliatione, aut usurariæ prauitatis la-be, aut suspicione inēudas esse, ita ut nō ad certā summā, aut quātitatē ab omni periculo, & dāno, ut præfertur immunē lucrī noīe persoluēdā, neq; ad capitale si casu fortuito perit, restituēdū, socius accipiēs teneatur. Si uero finita societate ipsū capitale extat, ei qui illud in societate cōtulerit restituatur, nisi socio recipiēti fuerit cōmunicatū, aut aliter inter ipsos cōtrahētes super eo legitime cōuētū sit. Ac præterea iudē cōtrahētes fructus, expēsas, & dāna in cōe cōferāt, & pro ut æquū, & iustū fuerit, sibi cōcent, atq; diuidāt. Decernētes si qui cōtractus, cōuentiones, & pactiones in futurū cōtra nostrā hūi prohibitionē de facto initi fuerint, nullā ex eis tāquā per hāc eandē cōstitutionē nostrā dānatis, et reprobatis, etiā si in iūro, aut in forma Cam. Apostol. uel alias quolibet roborati fuerint obligationē ciuile, aut naturalē oriri, nullāq; aētionē realē, aut personālē, nec iudicis officii, neq; aliud quodcūq; ius cuiquā cōpetere, neq; quo ad sortē, seu capitale integrū recuperādū, q̄ casu fortuito perierit, aut amissū erit, neq; quo ad certas sūmas, et quātitates in singulos annos, aut mēses lucrī socialis noīe promissos. Si q̄ uero in posterū sub prædictis cōditionibus, et pactis cōtrahere temere psūperint, aut pretextu similiū cōtractuū cōuentionū, et pactio-nū societatis noīe initorū, q̄ huc usq; durāt, ad exactiōem dictæ sortis, seu capitalis, siue illius pretij, et ualoris, postquā illud in toto, uel in parte casu fortuito perierit, uel amissū sit, aut certæ sūmæ, uel quātitatis annuæ, aut mēstruæ sibi promissæ in futurū procedere ausi fuerint, eos uniuersos, & singulos in penas cōtra manifestos usurarios, & feneratores à Sacris canonibus, & cōciliis generalibus latas, & promulgatas eo ipso incur-re, et cōtra illos uti manifestos usurarios, et feneratores uia iuris aliisq; oportunitis remediis procedi posse, & debere, sicq; ab omnibus censerī, & ita quo ad præmissa uniuersa, & singula per quoscūq; iudices, & c.

Quod ca-
pitale nō
sit saluū,
nec cōtra
pars lucrī.

Reiectis igitur à societatibus his duobus affecurationis contractibus, seu pactis, res in societatem posita periculo eam conferentis subiacere debet, si casu fortuito, uel leuissima socij culpa perierit, & lucrum, & damnum debet esse cõmune, sed quia non omnes æqualiter in societatem conueniunt, diuersæ sunt conuentiones, tam quo ad onera, quam quo ad diuisionem lucri, & ut societas sit iusta, omnibus computatis, prudentis iudicio debet seruari æqualitas, ut qui æqualiter cõferunt, æqualiter conueniant ad lucrũ, ad expensas, & dånũ, & qui inæqualiter, in æqualiter etiã iuxta proportionẽ conueniant, Ei autem, qui plus contulit, uel cum æqualiter contulerit, aliquod onus quo grauatur imponitur, dupliciter compẽsatio fieri potest, uel per hoc, quod maior quantitas lucri, ei assignatur, uel quia cũ ipse posuerit solas operas, alterius capitale cum lucro est diuidendum. Ex quo fit, ut quacumq; societate proposita, ad iudicandum de illius iustitia, non est solum uidendum, quid, & quantum socij conferant, & quod diuidatur lucrum iuxta proportionem eorum, quæ posuerunt, sed etiam examinandæ sunt singulæ conuentiones, & pacta, quibus alter grauatur, & uidendũ est an qui grauatur in uno, satis releuetur in alio. Ad cognoscendum autem quantum valeant operæ positæ, resoluenda est societas ad contractum conductionis earundem operarum, & uidendum quantum pro eis deberetur si illa, uel similis persona ad illam negociationem locaret suas operas, & si præter uictum ei deberentur centum aurei, sic debet illa persona in societatem accipi, ut ex illa habeat uictum, & speret non solum lucrum centum aureorum, sed maius, adeo quod si uellet vendere illud lucrum incertum uerisimiliter expectatum pro illo inueniret centum aureos, nam si locaret suas operas earum pretium centum aureorum esset certum, lucrum autem ex societate est incertum, & multis periculis expositum, ob quam causam debet ex societate plus expectare.

**Exempla
societarũ.**

Sed ut hæc exemplis adhuc clariora fiant. Sit trium societas primus posuit mille aureos, Secundus potuit laborem suæ personæ mille aureis æstimatum, tertius posuit suam industriã quingentis æstimatam, lucrum fuit quingentorum aureorum, ut ista societas sit iusta hoc lucrum sic debet diuidi, primus acceptis mille aureis capitalis ab eo positis, habebit ducentos aureos fructuum, secundus habebit alios ducentos, quia eius labor correspondet illis mille aureis, tertius habebit centum; sed hoc non sufficit, ut sit simpliciter iusta, nam uidendum etiam

est

est quomodo singuli cōcurrerint ad expēsas societatis, si æqualiter, fuit iniusta, si pro rata, fuit iusta. Sed ponamus in dicto casu, quod in fine societatis solum capitale remanserit, & nullū fuerit lucrum, posset enim alicui uideri, quod hoc casu sit diuidendum capitale, quia nō uidetur iustum, quod primus habeat saluum suum capitale, & alij duo sua omnino amittant capitalla, quæ fuerunt eorum operæ quas perdiderunt. Ad quod respondetur, quod primus accipiet suos mille aureos, quos posuit, & alij duo nihil habebunt, sed suas operas amittent, nam operæ correspondent capitali pecuniæ, uel eius parti, & tanti ualent quatenus substant huic periculo, alias enim minus ualere, ut patet si locarentur; earum enim merces conuenta esset minor, quam lucrum speratum ex societate, At si operæ essent tanti ualoris, quod etiam considerato hoc periculo, quod nullum ex eis posset sequi lucrum, ad huc plaris ualere, quam alterius pecunia, iuxta proportionem diuidendum esset illius capitale, nō solum quando non sequitur lucrum, sed etiam quando sequitur, nam diuisio capitalis non sumitur ex hoc, quod nullum fuit lucrum, sed ex hoc, quod operæ positæ plaris ualent, quam capitale pecuniæ, & ut seruetur iustitia, uel diuidendum est in fine capitale, uel conueniendum est, quod ille, qui operas posuit plaris estimatas, pro compensatione plus habeat de lucro uerisimiliter sperato.

Ponamus adhuc in dicta societate, quod capitale pecuniæ fuerit perditum in principio, uel medio societatis, nam uideri tunc posset alicui, quod illi, qui operas posuerunt teneātur pro rata ad damnum, hac saltem ratione, quia reliquo tempore societatis non exhibebunt suas operas, & supponimus modo perditum esse casu fortuito sine eorum culpa; nam loquimur de obligatione, quæ oritur ex ui societatis, & non ex culpa. Et duæ sunt sententiæ quas citat Sylu. prima est, quod si capitale perit ante operas exhibitas damnum debet esse commune, si post aliquas, debet esse aliquo modo commune, si post omnes, est proprium ponentis. Secunda est Baldi, quod siue perdatur ante operas, siue post, totum est proprium ponentis, & S. Ber. dicit, quod si capitale est pro parte securum, ibi pro parte est mutuū, & consequenter totus contractus est uitiatus. Et utraq; sententia potest sustineri, & iuxta utramq; possunt fieri pacta, quæ si nulla fuerint standum erit consuetudini loci. Prima quidem sententia est æquissima, non ut sic capitale pro parte sit securū, quia si periret post omnes operas, totum periret ponenti; sed

quia

Syl. V. societatis q. 6.

quia ille, qui operas posuit remanet liber ab operibus quas alias exhibere debuisset. Secunda de iure est uerior, & in conscientia etiam est secuta, nam qui ponit operas pro toto tempore societatis illas ponere tenetur, amisso autem capitali soluitur societas, & operæ sine pecunia exerceri non possunt, & cōsequenter ui societatis remanet liber, ut sic operæ, & industriæ corresponsdeant interuorsorio pecuniæ, & tandiu sint ponendæ, & duret societas quamdiu interuorsorium manet.

De societatis animalium.

Maior difficultas est in cognoscenda iustitia societatum in quibus traduntur animalia, tum quia Doctores, & Confessarij non ita facile possunt cognoscere iustam mercedem operarum rusticorum expensas, quæ sunt, & quantum ualeat expectatio fructuum tot specierum animalium, tum etiam, quia contractus, qui de illis sunt, ut plurimum non sunt puri, sed ratione conuentionum, & pactuum sunt mixti, aliquando enim sunt locationis animalium, aliquando conductionis operarum, aliquando societatis, & aliquando partim societatis, & partim conductionis, & locationis; & à contrahentibus debent scire granamina, quæ consistunt in facto, & de illis postea, ut eis narrantur, & exponuntur quoad factum, iudicare quid iuris. Et tot fraudes in his maxime contractibus committantur, ut in eis non habeant locum illa duo signa iustæ societatis, non primum scilicet uidere an ille modus contrahendi societatem sit consuetus, & communis in illa patria, nam rustici tanquam pauperes necessitate coacti subeunt quodcumq; onus. Non secundum. s. uidere an talem contractum, cum talibus pactis ineant, non solum necessitate expressi, sed etiam alij non ita indigentes; nam rustici non indigentes, cum nō sint diuites, coguntur sæpe subire contractus onerosos, uel ad damnum aliquod euitandum, uel quia iudicant eis magis expedire subire illud onus, quam omnino cessare à lucro. Sed de societatibus, & locatione operarum diximus superius, de locatione autem animalium potest esse hæc regula. s. uidere an commoditates, & fructus quos percipit rusticus ex animalibus sint tanti ualoris, quod illis his quatuor satisfacere possit. Primo expensis quas facere debet in pascendo illa. Secundo, expensis necessarijs pro illorum custodia ne damnificentur à bestijs. Tertio, ut habeat iustam mercedem suorum laborum. Quarto, ut his omnibus deductis tantum superfit, quod possit soluere locatori pensionem conuentam; quod si rusticus subiit aliquod onus præter naturam locationis debebit. Quinto, ex fructibus
iustum

iussum illius pretium percipere, his omnibus concurrentibus, animalium locatio erit iusta, quia æqua est utriusque conditio, sin minus, iniusta, quia melior est conditio locatoris, quod generaliter pro certissima regula habendum est, ne scilicet alter grauetur.

Et ut de his etiam aliquod exemplum adducamus, quidam habet certam quantitatem ouium quas ex uno loco in aliū mittere oportet propter pascua, quæ etiam emenda sunt, & in earum transitu, tã eundo, quã redeundo pro qualibet earū soluedæ sunt gabellæ, & illas dat in societatem pastori ad quinqueñnium, cum pacto, quod pastor faciat omnes expensas, & singulis annis diuidantur omnes fructus lacticiniorum, & lanæ, & in fine societatis diuidantur omnes oues etiam positæ in societatem, & pastor illarum omnium medietatem habeat: ad iudicandum de iustitia huius societatis, uidendum est quantæ sint expensæ quas debet facere pastor, pro quatum compensatione ei datur medietas ouium positarum, quæ erunt in fine societatis, si ista medietas ouium est iusta compensatio expensarum, quæ debuissent esse cõmunes, societas erit licita, sin minus, qui posuit oues debet etiã ultra medietatem ouium positarū aliquid dare pro expensis. Aliud exemplum sit Petrus dat Ioanni in societate 30. oues æstimatas 20. aureis, cum pacto, q̄ de primis earum fructibus ipse habeat decem aureos, quod est pretium medietatis ouium positarum, & postea capitale, lucrum, & damnū, sit commune; Petrus licite potest ex primis fructibus accipere medietatē pretij, quia perinde est ac si ei illud mutuasset, ut ipse etiã poneret in societate quindecim oues, sed ista societas adhuc est iniusta per hoc, quod non datur Ioanni nisi medietas lucri, nã cum Petrus ex primis fructibus acceperit medietatē pretij, perinde est ac si Petrus in societate posuerit quindecim oues, & Ioannes alias quindecim, sed Ioannes ultra oues, ponit etiã suas operas, & Petrus solas oues, ob quã causã Ioannes debet habere maiore partē lucri. At si in eodē exēplo pactū sit, q̄ de primis fructibus Petrus habeat integrū pretiū, Cont. dicit hoc pactū duplici uia posse saluari (nude. n. sumptū constat esse iniquū). Prima per assecurationem capitalis assignato Ioanni pretio assecurationis in fructibus percipiendis, sed modo per dictam Bullam Sixti V. non potest in societatibus fieri assecuratio capitalis. Secunda si Petrus promittit casu, q̄ oues perierint sine culpa Ioannis, earum pretium restituere. Sed adhuc dicimus hoc pactum esse illicitum, nam si Petrus exprimis

Cont. q.
89. casu

fructibus accipit integrum pretium, perinde est ac si uendidisset illas omnes oues Ioāni, & accepto earum integro pretio, ex ouibus Ioannis, & ex eius operibus lucrum uellet, quod si dicatur societatem nihilominus remanere, quia Petrus in euentum, quod oues moriantur sine culpa Ioannis, tenetur restituere illarum pretium; responderetur societatem adhuc esse iniustā, quia capitale restituendum est in fine societatis, & toto societatis tempore debet fructificare socijs; Si autem Petrus à principio ex primis fructibus recipit integrum pretium, perinde est, ac si ex societate extraheret 30. oues capitalis, quod posuit, & desineret esse socius. Si in eodem exemplo pactum sit, quod illæ omnes oues uiuæ conseruentur per restaurationem mortuarum ex fructibus; dicimus esse iniustum, quia si sine Ioannis culpa moriuntur, debent perire Petro, & uigore dictæ bullæ non potest saluari capitale per uiam assecurationis.

Solet etiam societas hoc modo iniri, Petrus dat Ioanni in societatem 30. oues æstimatas 20. aureis, cum pacto, quod in fine societatis diuidantur omnes fructus æquis portionibus, & capitale restituatur Petro, quod si capitale perierit, uel fuerit deterioratum Ioannes sentiat medietatem damni. Ista societas est illicita, quia Petrus uult saltem medietatem capitalis saluam, & modo uigore dictæ Bullæ non potest iustificari etiam per uiam assecurationis, dato Ioanni iusto illius pretio. Potest etiam fieri contractus locationis animalium, de quo fit hoc exemplum; Petrus locat Ioanni duos boues æstimatos uiginti aureis pro quibus deberentur duodecim sextaria frumenti, sed uult sibi dari solum octo, cum pacto, quod Ioannes stet ad periculum tertiarum partium bouum. Iste contractus est locationis uigore cuius boues debent perire Petro si sine Ioannis culpa perierint, sed posset saluari per uiam assecurationis, si illa remissio debitæ pensionis est iustum assecurationis pretium. Verum ob stare uideretur dicta Bulla, quæ in contractu societatis prohibet assecurationem capitalis. Ad quod dici posset, quod iste non est contractus societatis, sed locationis, & à diuersis non fit illatio, non enim prohibetur per illam Bullam, quæcumque assecuratio capitalis, nec etiam in societate, quia potest assecurari ab alio, qui non sit socius. Et campsores duplici eis assignata prouisione pecuniam eis ad cambiendum traditam cambiunt, & assecurant, quod non est per dictam Bullam prohibitum, quia in isto casu campsor non est socius, sed minister. Sed istæ animalium locationes ad longum tempus, cum eorum

assec.

affecuratione, præter naturam locationis, sunt potius societates in quibus lucrum incertum, & capitale per uiam affecurationis certum, & securum redditur, & propterea licet locationis nomine colorentur, affecuratio capitalis uigore d. Bullæ censetur prohibita.

De societatibus officiorum. Cap. X.

CUm Romæ societates officiorum sint admodum frequentes, & in illis etiam si non seruentur debitæ circumstantiæ, committatur usura, non erit inutile aliquid de illis hoc loco tractare; & ut intelligatur quomodo fiant, & quæ fuerit earum origo, notandum est, quod in Romana Curia multa existunt officia, quæ in rei ueritate fructificant, & certo pretio à Summo Pontifice uendi solent, sed quia sunt maximi ualoris, ut Camerariatus, qui ualet ad septuaginta millia ducatorum, Clericatus cameræ ad quadraginta millia, Notariatus cameræ ad decem millia, &c. sæpè unus solus non potest integrum officium emere: ob hanc fortè causam Summus Pontifex concessit his, qui officium aliquod uellent emere, ut socios asciscant, qui partem pretij exponant, & partem fructuum lucrentur, ita tamen, ut officium tanquam indiuisibile sit in uno solo, qui & officialis dicitur, alij uerò respectu fructuum sint, & dicantur socij; & licet hæc fuerit harum societatum origo, & causa, possunt tamen etiam fieri, & fiunt empto officio, & quocumque tempore; imo non solum officiales, sed etiam alij pecunia indigentes, qui nullum officium habent, uia indirecta hos societatis contractus ineunt; accedunt enim ad aliquem, qui officium habet, ab eoque petunt, ut pro eis centum (exempligratia) ducatos ad societatem accipiat, & inuento, qui pecuniam ad societatem tradat, fiunt duo contractus, alter societatis inter officialem, & socium tradentem pecuniam, alter inter eum pro quo accepta est pecunia, & officialem, quo ille officialis beneficium recognoscens confitetur pecuniam pro se acceptam esse, & se illum indemnem seruare obligat, ob quam etiam causam ei dat fideiussores, quod etiam in eodem contractu fit. Hæc autem officia uacant per officialium mortem, & amisso capitali ad Pontificem redeunt, nisi officialis uendiderit, uel resignauerit in manibus Datarij. Et quemadmodum Pontifex per of-

De illarum origine, & quomodo fiant.

officialis mortem lucratur officium, ita etiam officialis per socij mortem lucratur pecuniam in societatem traditam, dum modo socius, & ille tertius ad cuius vitam inter aliquos contractæ fuerunt societates, non moriatur morte uolenta, & per quindecim dies ante mortem, modo quo infra dicitur, societatis solutionem non denunciauerit. At si ab alio tertio pecunia in societatem accepta fuerit, officiali tantum commo- dante officio, ille, & non officialis pecuniam illam per socij mor- tem lucrabitur. Et per officialis mortem soluuntur quidem omnes societates, quæ sunt super illo officio, socij tamen non perdunt suum capitale; si enim non existunt officialis bona, quibus socijs satisfiat, eius prædes illis satisfacere tenentur. Fiunt autem istæ societates communiter ad sex menses, & de- inde ad beneplacitum, & si pro sex primis mensibus accepti fuerunt fructus anticipati, societates dissolui non possunt, ni- si illis elapsis; at si fructus anticipati percepti non fuerint, quocumque tempore societates dirimi poterunt; ille tamen qui uult societatem dissoluere, tenetur alteri per quindecim dies ante societatis solutionem intimare, & ad tollendas frau- des intimationem in actis reproducere, intra quos pecunia subiacet amissionis periculo, ob quod periculum illis die- bus percipiuntur societatis fructus, quibus elapsis pecunia tradita non subest amplius amissionis periculo, & societas per- fectè soluta intelligitur, hæc est quantum intelligere potui ha- rum societatum practica.

Quæ officiorum societates si debitæ conditiones seruentur, licitæ sunt, & non usurariæ, ut quidam falso existimant, qui- bus hoc solum sufficere deberet, has societates quotidie fie- ri in Summi Pontificis conspectu, qui tantum abest, quod il- las reprobauerit, ut potius confirmauerit, dum illis condi- tiones quasdam apposuit, & commisiones ad tollendas dif- ficultates, & lites, quæ ex illis oriuntur terminandas, signa- uerit, & signet. Sed ut etiam eis harum societatum ratio- nem reddam, dico licitas esse; quia socius pecunia in socie- tatem tradita, emit partem fructuum illius officij, modo, & conditionibus expositis. Nec obstat, quod multi pecu- niam ad societatem accipiunt, qui nullum officium ha- bent, quia eis ab officiali accomodatur officium. Quem- admodum enim potest quis uendere suam domum, uel su- per eam censum fundare, & se indemnem seruare, ut amico pecuniam accomodet, ita etiam officialis potest

vendere fructus sui officij, ut eodem modo amico subueniat. Quod autem hic difficultatem facere uidetur, hoc est; quia mortuo officiali, & amisso officio, socius capitale suum non perdit, sed ei redditur ex bonis hæreditatis, uel à fideiussoribus, in cæteris enim omnibus societatibus ea firmissima lex ad earum iustitiam constituitur, ut capitale substat periculo ponentis, ita ut si amittatur, socius non possit illud repetere, aliàs non societas, sed mutuum, & usura esset. Et modò per Bullam Detestabilis Sixti V. in societatibus non potest à socio assecurari capitale, uel certa pars fructuum: hic autem capitale est securum cum certa quantitate fructuum. Quod autem harum societatum capitale pereat, ex eo patet, quia illa pecunia ad societatem data, posita est super officio tanquam officij fructuum præmium, ergo amisso officio, illa quoque amittitur, quemadmodum amissis mercibus, amittuntur etiam sociorum pecuniæ, quibus emptæ sunt. Quo tamen non obstante dicimus has societates debitis conditionibus seruatis licitas esse, & Bullam Sixti V. non loqui de his societatibus, sed de illis in quibus socij conferunt pecuniam, uel animalia, & industriam ad lucrum; istæ autem societates sunt potius emptiones partis fructuum officiorum, sicut, & census fructuum rerum, sed quia ista officia non sunt perpetua sicut res super quibus fundantur census, ideo debuerunt habere aliàs conditiones. Et si per mortem officialis, uel per priuationem, socius amitteret suum capitale nullus uellet hos societatis contractus inire; propterea concessum fuit, quod in dicto casu capitale socij non pereat, in quo officialis uidetur grauari, quia ipso mortuo, uel suo officio priuato reddendum est socio capitale; sed ex altera parte additur socio aliud grauamen compensans, quod ratione societatis subire non deberet, quemadmodum, nec in alijs societatibus subit, ut nimirum per eius mortem admodum expositum, capitale non transeat ad hæredes, sed amittatur, & sit officialis, & ita in hoc contractu interuenit quædam fors in morte officialis, & socij consistens; quæ, quia uterque equaliter grauatur, reprehendenda non est.

Sed transeamus nunc ad conditiones istis societatibus requisitas, quarum prima est, ut societas sit super officio uerè existente, empto, uel emendo, aliàs enim uenderentur, & emerentur fructus officij non existentis, & sic esset usura nomine societatis palliata.

De conditionibus.

Secunda est, ut non exigantur fructus plus iusto, quantum autem possit exigi, si non sit aliqua Pontificis taxatio, inspiciendum est, quid communiter fiat, & natura rei ferat, quæ certè requirit, ut socius non recipiat plusquam officialis, & communiter recipiuntur undecim, aut duodecim pro centenatio: at si officium super quo est instituta societas, ut plurimum, & ad summum non redderet nisi decem pro centum, socius non posset plus accipere, aliàs esset usura. Tertia est, si officium ex parte officialis requirit aliquem laborem, ne socius nisi, & ipse laborem ponat, tot fructus percipiat, quot officialis, quia cetera non sunt paria. Quarta est, ut officialis non admittat ad societatem ultra ualorem sui officij, nec socius aliter potest societatem inire, aliàs enim societas, quæ supra officij ualorem adderetur, esset usuraria, quia esset ficta societas, & ficta emptio, & uenditio; in quo certè multi labuntur, & ad has satis frequètes & palliatas usuras euitandas Leo. x. in bulla super hoc edita, statuit, ut officiali remaneat saltem tercia pars officij non grauata, & Paulus quartus decreuit, ut super aliquo officio non admittatur societas nisi infra dimidium ualoris officij, & quamuis dicant Pium quartum id reuocasse, dicitur etiam ab eodè Pio quarto statutum esse, ut ad requisitionem societatem contrahentis, teneatur officialis in societatis contractu exprimere societates, quibus officium est grauatum, & nisi fideliter expresserit sit ipso iure suo officio priuatus. Quinta est, ut in societatis contractu non apponantur conditiones illicitæ, quibus alter grauetur, ob quam causam Leo. x. instituit, ut istæ societates fierent mediante signatura Papæ, quod à Paulo i i j. renouatum fuit, & decretum, ut in supplicatione substantia rei explicetur, ut discerni possit an societas licita, uel illicita sit. Sed modo fiunt sine signatura. Illud postremò notandum est, quod soluta societate, nõ possunt amplius percipi societatis fructus, & ratio est clara, quia non est amplius societas, cuius nomine percipiantur; soluuntur autem societates per mortem officialis, uel socij, uel illius tertij ad cuius uitam contracta fuerunt, & per officij priuationem, uenditionem, uel resignationem, & etiam si spontè ab altero, ut dicitur, per disdictam soluuntur; ad quod est necessarium, ut per quindecim dies ante, alteri societatis solutionem intimet, ut superius dixi. Quod si officialis, uel ille tertius, cui tradita fuit pecunia, pecuniam in societatem acceptam post quindecim dies elapsos, non restituerit non quidem societatis nomine, cum non sit amplius societas,

sed

sed proprii interesse lucri cessantis, uel damni emergentis, aliter aliquid accipere poterit, dummodo sit uerum, & certum interesse, quod etiam ex non restitutione illius pecuniæ oriatur, & quod prius omnem diligentiam adhibuerit, ut suam pecuniam recuperet, illam etiam per uiam iuris, & omni iuris remedio reposcendo, ut dicunt Pium v. uiræ uocis oraculo statuisse at si in rei ueritate, non adhibuit omnem, quam potuit diligentiam, sed pro forma aliquos actus iuridicos effecit, ut sic saluo capitali, sine usuræ suspitione, societatis fructus interesse nomine percipiat, nihil ultra sortem exigere poterit, & si quid percipit, tanquam usurarius restituere tenetur.

*De peccatis, quæ emendo, & uendendo committuntur
non ratione pretij. Cap. XI.*

EMendo, & uendendo multa committuntur peccata, & præmittemus ea, quæ non sunt ratione pretij, ut in illis ratione usuræ palliatæ diutius immorari possimus. Peccat igitur emendo, uel uendendo. Primo, qui frangit festa. 2. qui mentitur, periurat. 3. qui ad terras infidelium res prohibitas portat. 4. qui uendit arma ei, quem scit emere ad nocendum iniuste; ille autem, qui sine fine malo ob iustum lucrum uendit arma, chartas lusorias, taxillos, fucos, & huiusmodi, illi quem credit eis male usurum, excusatur à mortali cum non uendat illa ob malum finem, & possint bene uti. 5. peccat etiam, qui uendit rem, quam scit esse uitiosam, non monendo emptorem de uitio; ubi tamen distinguendum est cum S. Tho. & Sylu. nam defectus quidam sunt, qui non afferunt damnum ementi, si eorum ratione imminuatur pretium, ut pannus malus; quidam afferunt damnum, & periculum personæ uel rerum, ut cibus corruptus, seu uenenosus, & equus retrocedens; si defectus sit prioris generi uenditor non tenetur illum manifestare emptori, etiam si sit occultus, sed sufficit, quod minuat de pretio rei, cum res defectuosa minus ualeat, alias inferetur damnum emptori, quod limitandum est, ut hoc non sit uerum quando emptor nullo modo rem illam emeret si sciret defectum, sed solum quando non propterea desineret emere, uel si desineret, id esset ex falsa causa, quia illam damnosam esse crederet, uel quia illius occasione uilissimo pretio illam emere uellet; nam tacendo non facit contra charitatem, cum nulla hic urgeat necessitas, nec contra iustitiam, cum iusto pretio sine em-

*Defectus
rei quan-
do sit ma-
nifestan-
dus.*

Nau.c. 23
au. 89.

ptoris damno illam uendiderit, quo etiam casu post uenditionem debet mōnere emptorem per se, uel per alium, illius uitii & quod ob id ei minoris uendit; sed hoc si emisisset, ut uendat, nam si alteri pluris uenderet, esset causa damni illius tertii, ut ex Caiet. inquit Nauar. At si defectus sit posterioris generis, si est manifestus non tenetur illum dicere, sed satis est minuere de pretio, quod iustum est, propter talem defectum, ut si equus sit monoculus, uel claudus, quia nec damnum, nec periculum infert, dummodò non faciat, aut dicat, quo non appareat; Si autem est occultus, non satis est minuere de pretio, sed illum manifestare tenetur, quia exponeret emptorem periculo, nec satisfacit dicendo, se nolle teneri de aliquo eius defectu, & quod rem illam uendit cum omnibus suis defectibus, mendaciter exprimendo lōge plures, quam habeat, etiam si occultum inter illos falsos, exprimat, ita ut emptor moueatur ad credendum non inesse illi occultum uerum, cum uideat eum mentiri in patentibus, ut si dicat uendo tibi hunc equum pro claudo, cæco, manco, & quouis defectu laborante, tum quia tenetur specialiter dicere defectū, quē ipse scit, & emptor ignorat, tū quia mouet emptorē ad credendum ipsum mentiri in occultis, cū in manifestis manifeste mētiatur hac ratione mortaliter etiā peccat, qui rem aliquā ipso iure ob aliquod crimen amissā, uel alteri obligatam uendit emptori id ignorāti; quia tāquā fisco debita, uel alteri obligata, iure potest auferri ab emptore, etiā nō reddito pretio: nisi crimen sit adeo occultum, q̄ probabiliter uendens credat illud nemini detectū iri, & consequēter rem uenditā nō esse ab emptore auferendā.

Dubium
cum solu-
tione.

Sexto, peccat etiam proxeneta, uel licitator, qui aliquid ad uēdendum accipit, & sibi partē pretii retinet, cū obligatione restituendi, nisi pro iusto sui laboris stipendio à domino non soluto acciperet, & etiam si pro stipendio acciperet, si gratis se uenditurum promisit, & qui suo stipendio non contentus, rei domino dixit, neminem pro illa plus quam centum dare uelle, & accepta potestate illam dandi eo pretio, uendit centum, & uiginti, sibi retinens uiginti. Sed dubium est de illo cui datum est aliquid ad uendendū pro decem, & uendit duodecim, an teneatur dare illa duo domino rei, & supponimus, quod pro suo labore habeat iustam mercedem; Summa Ang. dicit, quod potest sibi retinere si non excedunt pretium rigorosum, hoc. n. casu reddenda essent emptori, quia sua industria sibi acquisiuit ex quo habuit, ut daret pro decem, hoc Syluester repræhēdit,

dit, sed non satisfacit plene dubio, ideo distinguendo dicimus, si dominus rei dixit, quod daret pro decem, & expressè, uel tacite significauit se illi donare illud plus, certum est, quod potest sibi retinere; at si dixit, quod ad minus daret pro decem, debet illa duo restituere domino rei, quia intelligitur casu, quod non possit maiori precio uendere; non enim propterea debet effici negligens, & dare statim primo offerenti decem si sperat se plus posse uendere, Si autem absolute dixit, quod daret pro decem, & mediocri industria ad quam tenebatur uendit duodecim tenetur dare etiam illo duo, nam quod dominus dixit intelligendum est ad minus, & ipse non habet titulum quod sibi retineat; at si mediocri adhibita diligentia non potest uendi, nisi decem, sed ipse uendit duodecim, uel quia meliorauit, uel quia maiorem diligentiam adhibuit ad quam non tenebatur, ut duodecim inueniret, puta quia quæsiuit illa re egètes, uel ad eam uendendam iuit in remotiorem locum, iure potest illa sibi retinere, quasi sua peculiari, & non dño debita industria, acquisita.

Septimo, peccat qui facit monopolium cum aliis mercatoribus, ut tanti uendant suas merces, & non minori precio, & qui privilegium à Principe impetrat ne certi generis merces ab alio, quam ipso uendantur, in notabile populi damnum, nisi ad tempus illud obtineret, quia exercitium illud in illum locum asportauit, uel quia sua industria adinuenit; potest etiam Princeps propter bonum publicum obligare aliquos, ut semper habeant aliquod genus mercium, & statuere, ut illi soli possint eas uendere. 8. peccat qui fraudulenter alium mercatorem inducit ad emendum, uel uendendum merces cum eius damno, ut si quis intendens nocere inimico, scribat amico, ut multum emat de lana, uel alia re, quia in posterum erit cara, quod tamen nouit falsum, & postea litteras sibi cadere permittat ubi inueniantur, & legantur ab inimico, qui illis lectis cum suo damno multas lanas emit: peccauit ille quidem mortaliter ex intentione nocendi, non tamen tenetur satisfacere pro damno, ut inquit Syluest. quia non dedit occasionem efficacem; cum ille non debuerit ita leuiter credere. Non peccat autem ille, qui scit multas merces ad illum locum cito uenturas, & uiliori precio esse uendendas, si interim suas uendit, pro precio tunc currente, tacens, quod futurum est. Nec etiam peccat ille, qui literas mercatori scriptas, & ab eo laceratas, & in terram proiectas, colligit, coniungit, & legit, & inuento, quod admonebatur, ut certas merces emeret, quia futuræ erant cariores, illas emit, & lucrum ei præripuit; peccasset qui-

quidem ex curiositate si illas collegisset, & legisset, ut eius secreta sciret, at si id fecit, ut sibi prouideret, fuit prudentia humana, & non peccatum, ut ex Archid. inquit Sylu. quia cuilibet licet accipere, quod habetur pro derelicto, ut dictæ literæ.

Quomodo sumatur iustum rerum pretium, de peccatis ratione iniusti pretii, & qua ratione excusentur multe emptiones pro quibus non uidetur dari iustum pretium. Cap. XII.

Pretia rerum non sunt secundum ipsarum rerum naturam æstimanda, sed quatenus ueniunt in humanos usus, nam cum uiuens præstantius sit non uiuo, formica, musca, & pulex, præstantior est quacumq; gemma, si earum naturam spectemus; sed quia mundus, & quæ in eo continentur sunt facta propter hominem, res ciuili æstimatione tanti ualent quantum hominibus inferuiunt, unde Arist. ait indigentiam causam, & mensuram esse humanarum commutationum, si enim nullus alterius re, uel opera indigeret, omnis humanarum rerum commutatio cessaret; & si homines semper indigerent rebus quas inuicem habent, non esset necessarium fieri commutationem nisi unius rei, cum altera re, puta frumenti cum uino, sed quia sæpe contingit, quod ille cui in præsentia superabundat uinum, non indiget re, quam habet ille, qui indiget uino, ideo, ut prouideatur futuræ indigentia, necesse fuit inuenire aliquid, quod esset pretium rerum omnium usui humano inferuentium, & hæc fuit pecunia, quæ est illarum omnium rerum mensura, & pretium, non ex natura sua, sed lege, & hominum usu. Quanta autem pecunia danda sit pro aliqua re, & quod sit iustum alicuius rei pretium, lege, uel communi usu, & his deficientibus, proprio iudicio sumendum est, & ad illud constituendum multa consideranda sunt. scilicet rei intrinseca bonitas, illius necessitas, copia, uel inopia, præsens, uel futura, mercatoris labor, cura, industria, pericula, si merces sunt in melius, uel deterius mutata, uenditorum, & emptorum frequentia, modus uendendi, an scilicet uendens roget emptorem, uel ab eo rogetur, ex quibus omnibus prudentum iudicio, non solum sumitur pretium rei, sed etiam mutatur, non solum longo temporis interuallo, sed etiam aliquando eadem die, & hora, & illud est iustum pretium rei, quod tradita re, & numerata pecunia inuenitur, omni fraude semota. Si pretium alicuius rei est statutum à lege, uel Principe,

Arist. 5.
Ethic. c. 5.

Iustum
pretium
rerum quo-
modo sit
natur.

cipe, aut Governatore, de terminatè, & indiuisibiliter statuitur, & illud excedere non licet, ut quod modius tritici, uel libra carnis tanti uendatur; quando autem non est sic à publica potestate determinatum, sed est arbitrarium, & à communi usu, uel proprio iudicio sumendum, tunc habet quandam latitudinem, & tres sunt illius gradus, seu tria sunt alicuius rei pretia, supremum, quod dicitur rigorosum, infimum, quod dicitur pium, & medium, & sic res, quæ iuste uenditur decem, potest etiam iuste uendi undecim, & nouem; non enim potest humana prudentia ita perfecte prædictas circumstantias considerare, ut indiuisibile pretium constituat. Si pretium rigorosum excedatur uendendo, & si detur minus pro emendo, est manifesta iniustitia, obligans ad restitutionem.

Pretium legale est indiuisibile aliud habet tres gradus.

Ex quo sequitur fallacissimam, & falsam esse illam mercatorum regulam, ut tanti possint rem uendere, quanti illam emerunt, quantumq; laboris, periculorum, & expensarum subierunt, cum lucri accessione, nam fieri potest, quod mercator re pluris iusto pretio emerit, uel quod in ea fecerit expensas superfluas, fieri etiam potest, quod tanta postea aduenerit illarum mercium copia, ut adeo uiluerint, quod non possit tanti uendere, quanti iuste emit; quod etiam in fine nundinarum læpe uidemus ex defectu emptorum, & necessitate uendendi, adeo quod mercator non potest tanti uendere etiam ad tempus expectata pecunia, quanti in principio nundinarum uendit numerata pecunia, uel ipse emit, cum pretium, quod in principio erat pium, in fine sit rigorosum, uel rigorosum excedat; nec excusatur mercator, quia in illa re perdit, nam hoc periculum subire debet, ut iuste negocietur, nec debet seruari indemnus cum alterius damno. Et sicut non uult habere rationem laborum, periculorum, & expensarum, quando augetur pretium ob penuriam illarum mercium, & multitudinem emptorum, ita nec debet habere quando minuitur.

Falsa mercatorum regula.

Illud autem commune dictum, rem. s. tanti ualere, quanti uendi potest, intelligendum est de pretio quo uendi potest in illo loco, tempore, & modo communi uendendi, præsentem uenditoris pecunia, & cessante omni monopolio, fraude, & dolo, & præsupposita communi rei notitia, illud enim censetur iustum pretium. Id etiam, quod dicitur ff. de minor. l. in causæ. §. Idem. Pompo. in precio emptionis, & uenditionis naturaliter licere contrahentibus se circumuenire, non intelligitur, quod liceat sine culpa, & peccato, sed permissiue, sine pœna in humano fo-

ro, quia leges, tam ciuiles, quam canonicæ, non concedunt rescissionem uenditionis nisi fuerit læsio ultra dimidium iusti pretii, non quod illam tanquam iustam approbent, sed quia tolerant ad tollendas lites, quod autem acceptum ultra pretium rigorosum sit in conscientia restituendum, etiam si sit citra dimidium iusti pretii, optime probat Sotus contra Dur. & Gerf. qui uideri poterit, nolumus enim circa singula immorari, presertim cum hoc sit per se notum; nam iure naturæ in commutationibus, & emptionibus seruanda est æqualitas, qua uiolata, uiolatur iustitia.

Sot. lib. 6.
de iust. &
iur. q. 3.
ar. 1.

De peccatis
ratione iniusti
pretij.

His suppositis uidendum est, quæ peccata committantur in rerum emptione, & uenditione ratione iniusti pretii, & qua etiã ratione multæ uenditiones excusari possint in quibus non uidentur seruari iustū pretiū, & tamen, ut licitæ admittuntur; peccat igitur qui aliquid uendit, uel uult uendere pluris pretio rigoroso, & qui emit, uel uult emere, minoris pretio pio. Nec excusatur ille, qui pluris iusto pretio aliquid uendit sorte extrahendum, dantibus multis pro eo parum quid, ut illius sit cui fors dederit, quod Itali uocant, *lotto*, nam hic modus uendendi nõ facit, quod res possit pluris iusto pretio uendi, & fit etiam iniuria, & iniustitia illis, qui dederunt usque ad pretium rigorosū, nam uni eorum est iure debitum, & forte erit alterius, qui nihil pro eo dedit infra limites iusti pretii. Sic etiam peccat cum obligatione restituendi, qui sciens uili emit rem præciosam ab id ignorante puta aurum, uel equum sanum à putante esse aurichalcum, uel infirmum, & è contra, qui uile uendit pro pretioso, ut uirum pro gemma; at si cessat fraus, quia neuter rem illam cognoscit, sed quilibet se exponit fortunæ sine alia discussione, bona utriusq; fides, & uoluntas sic commutandi, reddit commutationem, seu uenditionem licitam, ut inquit Caiet. quæ tamen nõ sequor in eo, quod subdit, quod si emptor cognoscit pretium gemmæ, & monet rusticum, quod ipse uult, cum bona cõscientia habere absq; scrupulo etiam si ualeret mille aureos, & clare explicat, quod pro donato habeatur quicquid amplius est, non uidetur iniuste emere, ex quo dominus rei monitus cū protestatione non curat discutere rem suam, propterea, quia non emit, sed inuenit eam; & emptor non tenetur ei explicite affirmare quantum ualeat, cum ex aliis possit scire, hoc in quã non approbo per ea, quæ diximus in præcedenti capitulo de simili protestatione facta ab eo, qui uendit rem habentem occultum impedimentum, nam sicut uendens non cognoscit rem,

quam

Caiet. V.
emptio.

quam uendit, ita etiam credit, quod illa emptoris protestatio sit ex eo, quod ipse quoque rem illam non cognoscit. præterea, sicut non excusaretur scienter uendens uicrum pro gemma ignorantem, cum simili protestatione, ita etiam non excusatur emens gemmā pro uitro, nam eadem est utriusque ratio, & in hoc casu protestatio facta, & illius acceptatio hoc solum significat, quod uterque bona fide procedit, & se exponit periculo fortunæ; uirtute cuius protestationis, protestans eo magis creditur ab altero bonæ cōscientiæ, qui etiā eo minus inquit.

Sed cum peccata, quæ emendo, & uendendo ratione pretij committuntur, quædam sint ratione excessus iusti pretij, quædam ratione illius defectus, de istis prius agemus, & uidebimus, quæ emptiones uili pretio factæ sint licitæ, & quæ illicitæ, non enim caret difficultate, cum sæpissime uideamus aliquas res longe infra pium pretium uendi, quales sunt res, quæ publico præcone subhastantur, & illæ quæ uenduntur quæsito emptore, & in fine nundinarum emptoribus deficientibus, & quæ uenduntur ab illo, qui statim cogitur uendere cum ex ciuitate sit ei recedendum, & non possit res illas relinquere, neque secum portare; in quibus casibus, quæ cōmuniter uenduntur centū in eadē ciuitate, & eodē tēpore, dātur pro septuaginta, & pro quinquaginta; uidemus etiam post pestes, bella, & deuestatas urbes, domos, & possessiones ualentes quatuor, & sex millia, dati pro mille, & tamē istæ emptiones nō reputantur iniustæ, & sic emētes ad nullā restitutionē obligātur. Ad quod respondetur istas emptiones nō esse illicitas, quia illud est iustū rerū sic uēditarū pretiū; nā ut diximus inter alia ad cognoscēdū iustū rei pretiū, cōsiderādus est modus uēdēdi; non tamē quicūq; modus facit rē uilescere, sed ille, qui est ex defectu emptorū, ob quē quæritur, & etiā rogatur qui emat, nā ultroneæ merces uilescunt. Ad iustificandū igitur istas emptiones, & uenditiones, ut inquit Caiet. non est recurrēdū ad ea, quæ sūt per accidēs, puta ad donationē admixtā, dicēdo, quod uēditor præsumitur donare, nā in emptionibus, & uēditionibus, cōmutatio exercetur, iustum quæritur, nō donū, iustitia, & nō liberalitas est examināda: quomodo etiā præsumitur donatio si cogitur dare illo pretio? nec etiā iustificātur istæ emptiones ex causā uēditionis factæ, puta ex indigētia uendentis, nisi redundet in causam, quæ per se rem uenalem facit uilescere. s. in paucitatem emptorū, nam siue quis uēdat ex indigētia, siue ex abūdātia, siue ex cōplacētia, siue ex despectu, non augetur per se, nec minuitur pretium, ut si sit certa
merx

De peccatis ratione defectus iusti pretij, & quæ ratione iustificentur multæ emptiones.

Caiet. 2. 2.
q. 77. ar. 6.

merx puta petia serici, quæ nunc Florentiæ ualeat apud mercatores communiter cētum, & sint duo priuati quorum quilibet habeat unam huiusmodi petiam eiusdem bonitatis ualentem, apud mercatores centum, & uterq; uelit suam uendere, sed ex diuersa causa, unus, quia est necessitate coactus, alter diues, quia non ei placet illam domi retinere, quas uenales exponunt ultro offerunt, & emptores quærunt, & non inuento emptore nisi pro septuaginta pro qualibet, illas dant tali pretio, ubi uenditoris paupertas, & opulentia per accidens se habent, & nihil hic faciunt ad pretium; nam si emptor non peccauit emendo à diuite petiam suam pro septuaginta, nec etiam peccauit emendo tūc, & eodem modo illam pauperis eodem pretio, si autem peccauit emendo à paupere, peccauit etiam emendo à diuite, res enim pauperis non pluris ualet, quam similis res diuitis; pretium igitur rei propriæ non mutatur ex sola causa uendendi, nec etiam per se mutatur ex modo uendendi, nam si quando res aliqua ultro offertur, uel publico præcone subhastatur adessent multi emptores, uenderetur etiã eo pretio quo apud mercatores, sed propria causa mutationis pretij est multitudo, uel paucitas emptorum, causæ autem, & modus uendendi, eatenus mutant pretium, quatenus in hanc coincidunt; quod uidemus in gemmis, quæ cum non habent emptores, uilissime uenduntur, cum autem multi sunt earum emptores, magni sūt & pretio notabiliter excessiuo uenduntur; dicimus igitur has venditiones, & emptiones iustificari, quia fuerunt factæ iusto pretio, nam iustum pretium non solum est illud, quod communiter in illa patria currit, sed illud, quod nunc, hic, sub hoc modo uendendi, seu emendi cessante omni fraude potest inueniri, at si paucitas emptorum proueniret ex hoc, quod res occulte uenditur, uel patenter quidem, sed hora qua non confluunt emptores, uel in loco non consueto, uel quia alij rogantur, uel terrentur, ne emant, esset fraus cum obligatione supplendi iustum pretium. Et si dicatur, quod peccant sic parum offerentes. Respondetur, quod melius facerent si plus offerrent, & magis accederent ad pretium, quod communiter currit apud mercatores; sed nihilominus excusantur si cessat fraus, tū quia ultroneæ merces uilescunt, tum etiam quia paucitas emptorū ex hoc, quod non egent illa re, uel non curant illam habere, uel quia non habent pecuniam promptam ad emendum, reddit illius pretium adhuc uilius, & cum sic redditum fuerit uilius potest illa res emi etiam à diuite illa egente pro pretio uili quo alij etiam fuit oblata.

De diminutione pretij, & crediti non maturi, ob anticipatam solutionem, uel ob pactum de retrouendendo.

Cap. XIII.

EX triplici præcipue causa uidentur res uendi infra prius pretium, quod communiter in eodem loco currit. Prima, est paucitas emptorum ex modo uendendi, de qua modo diximus. Secunda, est propter anticipatam solutionem. Tertia, est quia res uenditur cum aliquo onere, nunc secundo loco agemus de emptionibus, quæ sunt anticipata solutione, & dicimus quod propter anticipatam solutionem res, quæ emeretur pretio mediocri, potest emi pio; at si ematur minoris pio pretio, est usura palliata, obligans ad restitutionem, res est clara, & est communis sententia. Sed aduertendum est pro quo tempore fiat emptio, & quare res emptæ alio tempore tradatur, ut intelligatur, quæ emptiones sint licitæ, & quæ illicitæ, nam qui emunt semper quærunt minoris emere, & si non sunt necessitate præssi, emunt tempore, uel pro tempore quo res minus ualet. Si igitur quis emit rem aliquam minori pretio, quam ualeat tempore emptionis, & solutionis, ex eo, quod illam recepturus est alio tempore quo uerisimiliter creditur minus ualitura, ut si quis mense Ienuarij emat frumentum dandum tempore messis, emptio tunc facta intelligitur, & est facta pro tempore messis, & considerandum est quantum creditur tunc ualiturum iuxta communem opinionem, & cursum regionis; si illo pretio emitur, emptio est licita, etiam si tunc ex aliquo accidenti plus ualeat, quia poterat etiam minoris ualere, casus est in terminis, in c. Nauiganti de Usuris, at si minoris iusto pretio uerisimiliter credito, emitur, emptio est illicita, & usuraria censetur; nam quoad deprauatam emptoris intentionem perinde est ac si mutuaret pecuniam illam uenditori, ut recipiat lucrum quod est ultra ueram æstimationem rei; nec excusatur per hoc, quod aliquando frumentum plus ualeat tempore messis, quàm tempore paschæ, quia ut inquit Abb. considerandum est, quid frequenter, & non quid raro accidat, & non est recedendum à communi præsumptione. At si emitur tempore quo minus ualet, ut tempore messis, cum pacto, quod detur in paschate, quando plus ualet, si emens hoc facit, ut triticum illo tempore saluum habeat, sine expensis, & molestia, est illicitum, & usurarium, & multo magis si adimitur uenditori facultas prius dandi, nam

De ementibus anticipata solutione.

cum

cum emptio tunc fuerit completa, perinde est ac si emens, frumentum illud mutaret uenditori, pro tempore quo plus ualebit de quo uide superius, c. 6. concl. 7. At si cessat omnis fraus, & emens relinquit frumentum, uel uinum apud uenditorem, non ut illum grauet, sed ex amicitia, quia non habet ubi secure reponat, & in se recipit omne periculum, & damnum, & paratus est recipere quodcumq; ante tempus præstitutum alter reddere uoluerit, non per hoc redditur emptio illicita.

De dimi-
nutione
debiti nõ
maturi ob
anticipatã
solutionẽ.

Sed est dubium de diminutione debiti non maturi ob anticipatam solutionem, ut si quis v.g. habeat creditum centum aureorum in fine anni exigendorum, an debitor uel alius possit pro illo in principio anni dare 90. & ita lucrari decem. Ut separemus certa à dubiis, certum est hic apud omnes, esse usurã, si hoc fiat ratione temporis, ob anticipatam solutionem. Certum etiã est esse licitum si id fiat rogatu creditoris indigētis pecunia, & illud minus soluatur propter aliquod interesse, puta quia illud creditum non est liquidum, aut labor, expensã, aut periculum subeunda sunt in eis recuperandis, uel quia pecuniã illam destinatam habebat negotiationi, aut emptioni frugiferorum ex qua uerisimiliter illud minus, quod alteri soluit lucraretur. Dubium autem est quando minus soluitur, non propter periculum, quod subitur, uel interesse, quod anticipate soluens patitur, sed propter lucrum, an aliqua ratione excusari possit. Ad quod simpliciter responderi non potest, nam si creditum est ob rem uẽditam ad tempus pretio riguroso, poterit emptor conuenire cum uenditore si pecuniam uult ante tẽpus conuentum, ut pretium rigorosum, reducat ad piũ, uel mediocre, & hac ratione minus anticipate soluẽs excusari potest. At si creditum est ob aliquam aliam causam, uel etiam ob rem uẽditam pio pretio, uel si pretio riguroso id tamen, quod pro eo soluitur est infra piũ pretium, ut non habeat locum prædicta ratio, non potest esse alia ratio excusans, quam emptio iuris exigendi illud creditum; An autem ista ratio sit sufficiens est inter Doctores controuersia.

An possit
emi ius e-
xigendi
creditum.
Caiet. V.
usura in fi-
ne depag-
mõ. Gen.
Nau ar. in
Man. c. 17.
nu. 230.

Caiet. & Nau. tenent non esse usuram, & contractum esse licitum si seruetur iustum pretium; & quod non sit usura probant, quia hic non est mutuum, sed emptio iurium; ubi autem non est mutuum ibi non est usura; quod autem non sit mutuum patet, nam si esset mutuum, qui accipit teneretur reddere pecuniam acceptam, & periculum esset penes illum, qui accipit; at in casu nostro, qui accipit non tenetur reddere pecuniam, sed

ius suum cedere, & tradere, & periculum est dantis; quæ sunt contra rationem mutui, & ad ueram, & realem emptionem pertinent. Quod etiam sit uera emptio probatur, quia non emitur pecunia exigenda, sed ius illam exigendi, ius autem seu actio ad rem, distinguitur ab ipsa re, & uendi potest, ut est certum, apud omnes; Sed quod hic dubitari potest, est de iustitia pretij, nam Bart. & Bald. dicunt, quod illud ius tantum ualeat quantum res ipsa, deductis expensis, & laboribus, si autem hoc est uerum, ius liquidum, & securum, exigendi post annum centum sine expensis, & laboribus, iniuste emitur 90. nam ualeat ceterum; Sed uidetur, quod istud ius minus ualeat, etiã deductis expensis, & laboribus, nam res uænalis per annum inutilis, minor est seipsa utili ab hodierna die; cum ergo illud ius sit acerbum, & per annum inutile, rationabiliter minus ualeat, & minoris uenditur, quã si nunc esset utile, sicut terra sterilis, usq; ad annum, minus ualeat, quã ipsamet, si esset hodie utilis; & ita uidemus secundum humanum usum, plus appretuari pecuniam statim traditam, quam postmodum tradendam, nam iuxta cõmune dictum melior est res, quam spes, & ff. de reg. iur. l. minus, dicitur, quod minus est habere actionem, quam rem; quod idem contra Bartol. & Baldum tenent Innoc. & Abbas, & dicunt, quod cum bona cõscientia potest quis emere actionem iam ortam tempore cõtractus, etiã pro minori pretio; nec uidetur obstare si dicatur, quod plus in termino recipitur, quam nunc detur, nam etiam in emptione ceterus successu temporis longe plus recipitur, quã detur, & tamen non ob id cõdēnatur cõtractus, quia nõ emitur pecunia postea recipiēda, sed ius, & actio presens ad eã postmodum recuperandã.

Cũ doctores adeo insignes hãc sententiã teneant illã probabilẽ reddunt, præsertim cū eorũ argumẽta nõ sint spernẽda, sed cõtraria sētētia, quod sit usura palliata, est cõmunior, uerior, & sequẽda, ita tenet S. Th. S. Ant. Gab. Asten. Ang. Sylu. Tab. Sot. Io. Med. & alij, & quod sit usura palliata, probat eo modo quo probatur uenditionẽ ad rebus pluris iusto pretio, vel minoris pro obanti cipatã solutionẽ esse usurariã; quia hic est mutuũ cū lucro, palliatum nomine emptionis iuris exigendi ceterum in fine anni, nã illud emes pro 90. perinde est ac si mutuaret 90. cū pacto, quod in fine anni ei restituatur ceterum; sed quia illi, qui cõtrariã tenent sententiã, respondet, quod non dantur 90. pro centum, sed pro actione exigendi ceterum, cuius actionis, seu iuris exigendi centum, iustum pretium sunt 90. propterea uidendũ est, quod sit iustum pretium illius actionis; hinc enim pendet solutio huius questionis: & præsupponimus istud

Innoc. in cap. in ciuitate de usur.
Abb. in c. ex parte de alien. mut. iud. cau. fac. S. Thom. opusc. 67. S. Ant. Ast. Ang. Syl. Tab. in eorum summis. locis propriis. Gab. 4. d. 15. q. 1. art. 3. dub. 4. Sot. de iust. & iur. lib. 6. q. 4. art. 1. Med. Cod. de rebus restit. q. 3. in fin.

Rationes
Medinæ.

ius esse liquidum, securum, & exigibile sine súptibus, & laboribus, nã ut diximus his rationibus minuitur eius pretiũ; & probatur, q̄ iustum pretiũ actionis ad cētũ sit cētum, quia actio ad rem tantũ valet, quantũ ipsa res ad quã est actio deductis laboribus, & expensis, ut docent Bart. & Bald. & licet Abb. ex Inno. Bart. & Bald. impugnet, & dicat, q̄ actio ad rem minoris valet, quam res, etiã deductis expensis, & oneribus; dũ tamẽ illius rationẽ reddit, cõmunem cõfirmat sententiã, & à Bart. & Bald. nõ recedit, quia. s. propter dubiũ euentum litis potest perdere causã, etiã iustã, ob iudicis defectũ, & quia debitor potest interim effici inops. vbi vult, q̄ minoris valeat propter periculum, & nõ propter tẽporis expectatiõẽ, q̄ omnes cõcedunt. Hoc etiã Io. Medina probat sequentibus rationibus. 1. Si actio ad pecuniã exigendã ad terminũ minus ualeret, quã pecunia ipsa in promptu soluenda, & inde iustificatur dictus contractus, sequeretur hunc etiam contractum esse iustum. s. Petrus indiget 90. ducatis, quos mutuo petit à mercatore, mercator nõ vult mutuare, sed actionem ad centum in fine anni soluendorum emere, & ita contrahit cum Petro, quod ei actionem ad centum in fine anni uendat, pro 90. ducatis, qui casus certẽ ab omnibus iudicaretur usurarius, ergo eadem ratione iudicãdus etiã est hic noster similis, non. n. obstat si dicatur in casu nostro actionẽ ad cētum esse antiquã, & præcedere ipsam emptionẽ, in casu uero argumẽti actionẽ constitui in ipso contractu, quia nouitas, uel antiquitas actionis ad pecuniam, non tollit ualorem eius, nec impedit quominus possit actio noua emi, & uendi, nec pretium actionis debet ob antiquitatem, uel nouitatẽ uariari, ut patet in contractu censuali, quicquid sit de sententia Innoc. in c. in ciuitate de usuris. 2. quia si pecunia ad terminũ soluenda non ualet, quantũ ualeret in prõptu tradita, sequitur, q̄ mercator posset rẽ carius ad terminũ uẽdere, quã ualeat numerata pecunia, etiã ultra pretiũ rigorosũ, siue mercator esset. rẽ seruaturus siue nõ, & etiã si uerisimile sit rẽ illã nõ plus ualiturã tẽpore solutionis, q̄ cõstat esse falsissimũ, & usurariũ. Sequela patet, quia pecunia, quæ est pretiũ, debet æquari valori mercis loco, & tẽpore quo merx tradẽda est, ut sit iustum pretium, & sit v.g. merx cuius rigorosum pretium sit 90. si 90. modo soluenda, est pretium centũ soluendorũ in fine anni, pretiũ illius mercis ad terminum unius anni erit centũ, etiã omni interesse remoto. 3. si actio ad centum in fine anni soluenda posset pro minori in prõptu emi, posset etiã iuste pro minori in prõptu ab ipso debitore redimi, q̄. n. est emibile

bile est etiã redimibile, & ita poterit Paulus, qui debet soluere in fine anni Petro centũ, dare illi nunc 90. pro centũ. Sed hic casus solet cõmuniter tãquã vsurarius dãnari, quia perinde est ac si Paulus mutuet nũc Petro 90. receptũrus in termino cõtum. licet Nau. hoc licitũ esse concedat, quia sicut potest tertius illam actionẽ emere, ita etiã poterit ipsemet cõtra quẽ datur redimere, & reuera ad iustitiã cõtractus nihil refert una ne, uel alia persona emat, uel uendat, & propterea Nau. ex hoc, q̃ potest alius actionem illã emere, infert, q̃ potest etiam debitor. Et nos è cõtra inferimus ex hoc, q̃ non potest debitor, q̃ non potest etiam alius, cũ in debitore magis appareat ratio mutui, & anticipatæ solutionis. 4. si actio ad centum non ualet nisi 90. in promptu, sequeretur, quod si debitor uellet ante tẽpus soluere, uel alius tertius illam actionem emeret centum, creditor recipiens nũc centum iniuste ageret, & teneretur restituere decem, quia centum in fine anni soluenda ualet nunc 90. quod est absurdum.

Ad rationes Caietani in contrariũ facile, cũ eodẽ Medina respondetur, quãuis. n. hic nõ sit formaliter mutuũ, est tamẽ (vt diximus) uirtualiter, & interpretatiue, & emēs illã actionẽ substituitur loco creditoris, & ista emptio, non fit iusto pretio, & cõsequenter est iniusta, & usura palliata, ut diximus. Ad exemplum autem adductũ, dicitur, quod aliud est de actione ad rẽ fructiferã emptã, aliud uero de actione ad pecuniam, quæ ex solo tẽpore nõ fructificat, nã si in emptione rei fructiferæ, quæ non est statim tradenda, minuitur pretium, est quia interest ipsius emptoris eam statim, aut non statim habere, ratione fructuũ, quibus per dilationem traditionis carere compellitur, quod quidem in emptione præfati debiti non reperitur. Et si homines, ut plurimum, magis estimant, & appretiant pecuniam in promptu datam, quam ad terminum soluendam, est, uel propter periculum debiti, uel ob aliquod interesse damni emergentis, uel lucri cessantis ob quas causas concedimus etiam nos, minui pretium, at nos modo loquimur de debito liquidissimo, certissimo, & omni cessante interesse.

Tertia causa diminutionis pretij est ob onus emptori impositum, quia scilicet res non uenditur libere, sed cum pacto de retrouendendo, sic enim uendita minus ualet, quia emptor non potest de illa ad libitum disponere, ut de re propria. Aliqui dixerunt istum contractum esse illicitum, & usurarium, & re uera potest fieri, & tẽpe etiam fit in fraudem usurarum; quando. i. ille, qui emit uerè non uult emere, sed simulate fit cõ

De uenditione cũ pacto de retrouendendo.

Quod nõ
requiran-
tur tot cõ
ditiones
quot ali-
qui ponũt

tractus emptionis, cum pacto de retrouẽdendo, hoc. n. casu est usura palliata, nam perinde est ac si mutuaret certã summã pecuniã, & in pignus reciperet possessionẽ; & illius fructus, tãquã mutui lucrum perciperet, nõ computando illos in sortem. At si cessat fraus, & emptor uerẽ intẽdit emere, & dat iustum pretiũ, contractus est licitus. Nec requiruntur tot conditiones, quot aliqui ponunt, non illa ne. semens sit solitus dare ad usuram, nam agimus de foro conscientiã in quo rei ueritas, & non presumptio attenditur, sicut in foro exteriori, & pœnitenti pro se, & contra se creditur. nec illa, quod non fiat pactum, ut ante duos uel tres annos uenditor non possit redimere, & postea sic, nam istud pactum posset esse licitum, esset enim iniustum, si ille, qui uendidit agrum non satum uellet eodem anno, & eodem pretio illum satum redimere, uel qui uendidit domum quã indigebat restauratione, si illam statim post restorationẽ uellet, sed recta ratio poscit, quod emptor ad minus tamdiu rem emptam teneat, quod iustum reparationis, seu meliorationis commodum percipiat, nisi emptor pro interesse etiã satisfacere uelit, ob quã causam possunt etiam cõuenire, q̃ emptor infra tempus redimendi non faciat nisi reparationes necessarias, uel certa, & determinata melioramenta. Nec etiam est necessaria illa conditio, ut non fiat pactum, quod ultra certum tempus redimi non possit, quia certum est posse fieri pactum de retrouẽdendo intra solum unum annum duos, tres, aut plures, & quod illis tráfactis non possit amplius redimi, nam sicut in gratiam uenditoris additur pactum de retrouẽdendo, ita æquum est, ut uenditori assignetur certum tempus in gratiam emptoris, ut possit melioramenta facere, uel ad libitum de re emptã disponere, potest igitur fieri pactum de retrouẽdendo quãdocumque, & etiam intra tempus determinatum, quã duo pacta uariant pretium rei, nam primum, illud magis minuit, secundum uero non ita minuit.

Sed de emptione cẽsus est peculiaris ratio propter extrauag. Pij V. ut inferius suo loco dicemus. Additur etiam alia conditio, quod emptor emat, cum pacto de retrouẽdendo solum, ut placeat uenditori, & quod malit ne redimatur, adeo quod si putaret esse redimendum, non emeret. Ista conditio ponitur, ut emptio sit realis, & non ficta, in fraudem usurarum, sed potest nihilominus sine illa esse uera emptio, nam sæpe contingit, quod aliqui uerẽ emunt aliquam rem cum dicto pacto, quam aliã non emerent, quia non habent satis pecuniã ad

ad eam liberè emendam, nam illud pactum minuit eius pretiū, quæ pretij imminutio allicit etiam diuites ad emendum: imo potest contingere, ut inquit Nau. quod aliqui rogatu amicorū, qui res uendere coguntur, illas uerè emant cum dicto pacto, qui tamen libere, uel si crederent non esse redimendas, nō ement; hoc enim non sufficit ad simulatam emptionem, cum non interueniat pactū, quod redimātur, & illa credulitas pertineat ad causam sine qua non, & intentio sit non mutuandi cum lucro, sed uere sic emendi in gratiam uenditoris. Vt igitur iste cōtractus sit licitus, tres sunt necessariæ conditiones. Prima, ut absit simulatio saltem ex parte emptoris, ita ut emptor uere, & principaliter intendat emere. Secunda, ut soluatur iustum pretium, certum est iustum rei pretium per tale pactum emptori in gratiam uenditoris onerosum, imminui, & magis imminui si pactum de retrouendendo sit quodcumq; sine temporis limitatione, quanta autem pars pretij per tale pactum diminuatur standum est consuetudini peritorum, & bonorum arbitrio approbatæ, Nau. inquit diminui quartam partem uel ampliolem. Illud autem pactum saepe apponi solitum, quod nisi res uendita infra tempus conuentum redimatur, emptor illius augeat pretium, reddit emptionem suspectam, uidetur enim, quod fuerit empta minoris pio pretio etiam attento predicto onere, & consequenter esse iniustam, nam si redimitur emptor plures, & indebitos percepit fructus, si non redimitur, licet suppleat pretium, tamen pro tempore quo non fuit redempta, non soluit iustum pretium. Dixi reddi emptionem suspectam, quia fieri potest, quod fuerit solutum pium pretium, sed uenditor nolit eam postea illo liberam dare, & emptor contentus sit augere pretium. Tertia, conditio ne fiat pactum, quod redemptio fiat maiori pretio, quam emptio facta est, nisi illud plus sit ratione melioramentorum, quæ facta fuerint.

Est etiam hoc loco norandum hanc emptionem cum dictis conditionibus, non reddi illicitam per hoc, quod emens domū uel agrum, illum statim locat uenditori sicut in quibusdam locis fit, si locatio fiat in isto pretio, nam sicut potest locari aliis, ita etiam illi, at si in locatione non habetur ratio fructuum, qui deductis expensis ex illo percipiuntur, sed pretij quo ager emptus fuit, ut detur ad rationem quinq; aut sex pro centenario, contractus redditur suspectus, & censetur usurarius, quia uidetur lucrum ex mutuo palliato nomine emptionis, & locationis.

Nauar. in
Man. c. 17
nu. 248.

Conditio
nes neces
sariæ tres.

De auctione pretij. Cap. XIII.

Agendum nunc est de uenditionibus in quibus exceditur iustum rei commune pretium; nam sicut ex circumstantijs, & conuentionibus, sæpe iustum pretium minuitur, ita etiam augetur; ex his autem, quæ diximus de illius diminutione, manifestum etiam est, quibus modis augeatur, ut ex mercium penuria, & emptorum abundantia; Et quando res plaris uenditur per hoc, quod illius pretium augetur, certum est nullam committi iniustitiam, si sine monopolio, & fraude augetur; propterea ne in claris immoremur, & ne eadem repetamus; causas ob quas res plaris uenditur breuiter examinabimus; & dicimus primo, quod si res aliqua uenditur, non ratione substantiæ, & communis illius usus, ob quem secundum communem æstimationem certum habet pretium, sed ratione alicuius qualitatis ob quam est uendenti cara, & res illa maxime desideratur; tanti ualet quanti illã dominus æstimat, & quanti uendi potest. & ita uidemus canes ad uenandum perfectos, uel gesticulosos, & equos ad currendum ueloces, uel fletentes genua, carissime uendi, & longe excedi pretium rigorosum aliarum similium rerum eiusdem, & melioris etiam bonitatis quo ad substantiam.

Dicimus secundo, quod ratione propriij interesse res potest uendi plaris pretio rigoroso, quod tunc currit, hoc autem non est (ut diximus) quia plaris emit, sed quia nollet tunc rem illam uendere, uendit autem rogatus ab eo, qui illa eget, à quo (ut iustum est) debet seruari indemnis, & ita iuxta damnum, quod uendendo patitur potest plaris uendere. non potest autem plaris iusto pretio uendere ob magnam necessitatem emptoris, uel ob magnam utilitatem, quæ illi inde prouenit, quia sic uenderet, quod suum non est, alterius. s. commoditatem; licet honestum sit, ut emptor, qui ea multũ lucratur, aut se inuat, plus aliquid iusto pretio det uenditori. Hac ratione excusari potest, qui uendit triticum, uel aliquid aliud plus, quam tunc ualeat, sed pretio quo ualiturum est alio mense. Verum si non erat illud seruaturus ad illum mensem, peccat, & tenetur restituere id, quod ultra pretium tempore uenditionis accepit, at si erat seruaturus, potest illud uendere pro pretio, quod tunc curret, tribus tamen concurrentibus, ut bene inquit Nauarrus. Primum, ne summum quo illo mense ualiturum est pretium,

accij

accipiat, sed medium, etiam si tunc non taxetur pretium, sed conueniatur, quod soluatur pretium, quod curret illo mense, quia forte uendidisset die quo minus ualeat, credens, quod non sit plus ualiturum. Secundum, ut de pretio deducat tantum quantum seruando diminutum fuisset, iuxta expertorum iudicium. Tertium, ut etiam deducat expensas quas in seruando, usque ad illud tempus facturum erat.

Nau. in 6
17. u. 37.

Dicimus tertio certum à Principe, seu republica pretium taxatum non posse in earum rerum uenditione excedi, illud enim, quod est à publica potestate taxatum, est indiuisibile, & non habet tres predictos gradus; & si notabiliter excedatur est peccatum mortale obligans ad restitutionem, etiam si uendentes sint clerici, nam licet seculari legi non subijciantur, subiecti tamen sunt legi naturali, & diuinæ, quæ præcipit ne quis suum ultra iustum pretium uendat, iustum autem pretium est illud, quod statutum est ab habente ad id potestatem. At si taxatum pretium non est iustum, aut deceptione, aut taxantium malitia, uendentes iusto pretio in conscientia non peccarent, sed solum periculo soluendi poenam se exponunt, quemadmodum etiam in conscientia non excusantur, qui uendunt pretio taxato res corruptas.

Dicimus quarto esse iniustum, & usuram palliatam rem pluris pretio riguroso uendere ob dilatam solutionem, sicut, & minoris pro pretio emere ob anticipatam solutionem. Vbi notandum est, quod res, quæ numerata pecunia daretur pro pretio mediocri, & pro, potest ob dilatam solutionem uendi pretio riguroso; & res, quæ non daretur numerata pecunia, nisi pro pretio mediocri, potest ob anticipatam solutionem dari pro pro, at si ob dilatam solutionem res uenditur pluris pretio riguroso, est usura palliata, in quo omnes conueniunt, quia illud plus accipitur ratione temporis.

Non est autem hoc loco ad audiendum Medina, qui tenet res carius posse uendi credito, quam præsentem pecuniam, & uilius emi, ea anticipata, quia modus uendendi uidetur augere, uel minuere pretium propter periculum, quod contingere potest, eo quod debitor fieri potest inops, & impotens ad soluendum pretium, uel tradendam mercem, uel ingratus, & malignus, ut id facere nolit, nam ista sententia est noua, falsa, & contra omnes theologos, & canonistas, & contra cap. in ciuitate de Usuris. Et si eius rationes aliquid ualerent, eisdem etiam probaretur esse licitum mutuare cum lucro, quia etiam mutuantes subeunt

Med. C.
de rest. q.
39.

ista pericula, quæ tamen nullius sunt considerationis ad augendum pretium, & ad requirendum lucrum ex mutuo, nam qui ista timent non uendant, nec mutuent, uel fideiussorem quærant, non enim coguntur uendere, aut mutuare. Videatur Sotus, qui hanc Medinæ sententiam copiosius impugnat.

Sed cum in aliquibus locis, ut hic Florentiæ sit uniuersalis consuetudo uendendi ad tempus carius, etiam pro pretio, quo res non uenderentur numerata pecunia, uidendū est an ista eorum consuetudo defendi possit. Mercatores, qui sic uendūt, dicunt se uendere iusto pretio, quod nos appellamus rigorosū, si autē illud prætiū non inuenitur numerata pecunia est propter consuetudinem, quæ est apud eos emendi ad tempus, quæ rationabiliter fuit introducta, tum quia sunt uiri industrii, qui licet careant pecunia, uolunt nihilominus mercaturam exercere, unde coguntur emere ad tempus, tum etiam quia sunt multi mercatores diuites, qui cum non indigeant pecunia, nolunt uendere nisi ad tempus, ut carius uendant, ut dicit Paulus de Castro de Florentinis, unde alij, qui uellent uendere numerata pecunia, non inueniunt emptores nisi ad tempus, uel pro pretio mediocri, & pio. Cum uiderim multos mercatores timorata conscientia, & sacramenta frequentantes sic ad tempus carius uendētes, diu cogitavi an aliqua ratione excusari possent, & rem difficilem inueni, & credo nō posse, nā certū est, quod iustum pretium rei est illud, quod inuenitur statim re tradita, & numerata pecunia ff. ad l. falcidiam l. in lege fal. ubi dicitur, *Corpora si qua sunt in bonis defuncti secundum rei ueritatem æstimanda erunt, hoc est secundum præsens pretium, nec quicquam eorum formali pretio æstimandum esse sciendum est*, id est pretio à contrahentibus formato. Hoc etiam est determinatū ab Ecclesia in c. Consuluit de usuris quatenus ibi prohibetur illa uenditio, qua aliquis suas merces longe maiori pretio distrahit si ad solutionē faciendam, prolixioris tēporis dilatio prorogetur, quā si ei incontinēti pretiū soluatur. Et c. in ciuitate, & c. Nauiganti eod. tit. eos qui carius uendant ad tēpus, quā res ualeat numerata pecunia, ea sola ratione excusari posse dicunt, si rem illam usq; ad illud tempus erant seruaturi, & illud probabiliter creditur tunc futurū illius pretium, quasi uelint hac ratione cessante propter dilationem solutionis non posse rem carius uendi, quam uendatur numerata pecunia, & ita tradunt Doctores in d.l. & in d.c. consuluit, & summissæ proprijs locis. Ad dictam ergo consuetudinem dico esse illicitam, quia est contra leges, Canones, & Doctores,

tores, & cōtra rationē, nam iustum pretium rei, est illud, quod numerata pecunia, & re tradita inuenitur, quod si illud pretiū non inuenitur numerata pecunia, dicam ego, ideo non inueniri quia omnibus consideratis non est iustum. Et cōfirmatur, quia secundum Doctores, & tradunt in particulari Sotus, & Nau. in fine nundinarum non potest res tanti uendi quāti in principio ad tempus, quia cum desint emptores, & alij uelint uendere, non inuenitur numerata pecunia illud pretium. Et quando ueniunt externæ merces, & desunt emptores, ita uilescit earū pretium, ut mercatores non possint tanti uendere, quāti iustè emerunt, uel in illis impenderunt, etiam ad tempus, sed tenentur uēdere etiam cum damno, pretio quod tunc inuenitur numerata pecunia si nolunt uendere, non enim coguntur tunc uendere, nam hoc periculum subire debent.

Sed ut etiam dicamus, quod pro illis facere potest Syluest. V. Usura 2. ex sententia etiam Gherar. & Archid. & S. Ant. 2. p. tit. 1. c. 8. §. 1. dicunt, quod quando fraude aliquorum mercatorum diuitum uendentium carius ad tempus alij non possunt uendere iusto pretio numerata pecunia, possunt etiam ipsi carius uendere ad tempus, quam inueniant numerata pecunia, quia illorum fraus non debet eis nocere; & hoc uerum esse concedimus, sed non uidetur casus noster, nec ob id potest iustificari illa cōsuetudo. Primo, quia modus uendēdi carius ad tempus in illis locis, nō uidetur ex aliquorū fraude, sed ex uniuersali, & antiqua illorū locorū consuetudine. Secundo, quia illi Doctores dicunt etiā, quod stante dicta fraude, alij etiam possunt carius uendere ad tempus, nō quanti illi uendunt, sed solū quanti res uenderetur numerata pecunia si nō adesset fraus, at in illis locis omnes uēdūt ad tēpus eodē pretio, & iuxta dilationē tēporis, quasi id esset apud eos lege taxatū. Si dicāt, q̄ tāti uēdūt ad tēpus quanti res uēderetur numerata pecunia pretio rigoroso si nō esset illa cōsuetudo, hoc nō uidetur uerū, quia pretiū nimis excedit, & iuxta dilationē temporis augetur, nā latitudo pretij numerata pecunia erit V. g. 89. uel 90. aut 91. at cū termino sex mensium est 95. & unius anni 100. præterea communiter uenditur cum facultate diminuendi de pretio ad rationē 8. uel 10. pro centum, pro rata temporis, si ante tēpus conuentū soluatur pretium, quo uirtualiter fatentur illud plus, quod nō inuenitur numerata pecunia, esse ratione temporis, & falsum esset, quod dicūt, quod perderent si uenderēt numerata pecunia.

Dubiū est an liceat carius uendere ad tēpus ratione propriū
int-

interesse lucri cessantis, quia si haberet tunc pecuniam, illam negociationi exponeret, & ea lucraretur, aliqui dicunt id licere dummodo sit uerum interesse, alij ut S. Ant. dicunt non esse licitum, quorum sententię adhæreo, & dico esse illicitum, nisi id fiat, non, ut sic magis distrahantur merces, sed ob causam, quæ ad expectandum inducat in beneficium emptoris, sicut diximus de mutuante pecuniam negociationi expositam, ca. 5. & cap. 7. conc. 3.

De illis, qui emunt, ut statim carius uendant, & qui carius emunt ad tempus, ut uilius uendant numerata pecunia. Cap. XV.

TRia hoc loco occurrunt dubia. Primum est de illis, qui emunt, ut statim cum lucro carius uendant, sine ulla rei, temporis, aut loci mutatione, & supponimus rem emi, & uendi intra latitudinem iusti pretij, saltem ex modo emendi, & uendendi, illo enim uariato, uariatur pretiũ: difficultas non est in hoc, quod cum lucro uendant, & uendere intendunt, nam hic est finis mercaturæ, qui licet quandam turpitudinem præ se ferat, tamen cum mercatura sit reipublicæ necessaria, multis de causis potest honestari; sed difficultas consistit in hoc, quod emunt, ut statim carius uendant, ita quod nõ emerent nisi scirent res statim uendendas, imo nisi prius uendidissent, nam quilibet mercator emptis mercibus, paratus est quodcumque, & statim illas uendere, & uendendo statim iusto pretio non peccat, si igitur illi peccant, est quia hac intentione emunt. Syluester contra Ros. dicit esse manifestum eos peccare, & iniuste agere, nos quidem concedimus eos peccare si lucrum, tanquam ultimum finem intendunt, & cupiunt sine labore, & sollicitudine ex auaritia diuitias congregare, at si id faciunt non ut inducant caritatem, sed propter propriam necessitatem, uel ut reipublicæ, & communi utilitati, & maxime pauperibus seruiant; non peccant, ut inquit Tur. Crem. ut mercator, qui adueniente nauis onusta mercibus, illas emit, & statim carius uendit, quia etiam pluri ualent, nam cum erant in nauis quærebat emptor, extra nauim, potius rogatur mercator, qui non ita cogitur uendere; hac etiam ratione excusantur illi, qui emunt bona subhastata, & statim carius uendant etiam in eodem loco, nam ex modo uendendi (ut diximus) mutatur pretium rei, Et sicut mediator quærit emptorem, & uenditorem, ita etiam

Syl. v. em-
ptio. §. 12.

Tur. Cre.
14. q. 4. in
c. canonũ.

mer-

mercator inuento emptore mercium quas non habet, potest illas emere pretio pio, uel mediocri, ut statim carius uendat intra latitudinem iusti pretij, & si peccant, ex auaritia peccant, & non contra iustitiam; nam emptio, & uenditio sunt iusto pretio, & lucrum est ex propria industria, quæ potest licito fine honestari.

Secundum dubium est de illis qui carius emunt ad tempus, ut uilius alijs, uel eisdem statim uendat numerata pecunia, Ad quod dicimus hoc contractandi genere multa committi peccata, tam ex parte mercatorum, qui hac ratione usuras palliant, & res defectuosas, ut bonas uendunt, quæ etiam ex parte eorû, qui ab illis emunt, sunt enim, ut plurimum filij familias, uel homines ludis, crapulæ, & luxuriæ dediti, qui cum non habeant pecunias, has uia illas quærunt, quibus mercatores non debent sic uendere, & uendentes cooperantur eorum peccatis, & digni sunt, ut etiam humano iudicio seuerè puniantur; sed hæc sunt per accidens, iste enim contractandi modus, ex se, si debitis circumstantijs fiat, nõ est illicitus, nam qui indiget pecunia, ut suis necessitatibus subueniat, & non inuenit, qui illam ei mutuet, potest hac uia quærere, nec solû excusatur ipse, quasi redimès suâ vexationem, sed etiam mercator, uendens iusto pretio. Et quamuis de rigore iuris idem mercator possit rem, quam uendit pretio rigoroso ad tempus, ab eodem statim emere pretio mediocri, uel pio, numerata pecunia, eo modo quo quilibet alius rem illam emere potest, non tamen debet, propter scandalum, quia censeretur mercator iniquus, & usurarius, quod scilicet mutuum cum lucro, nomine uenditionis, & emptionis paliauerit, quæ suspicio cessat, si alius emit. Si autem recta intentione procedatur, & caueatur ne ullum inde eueniat scâdalum, ille idem, qui uendit poterit, etiam meritorie, ab eodem eandem rem pio, uel mediocri pretio quo apud eum ualebat emere; nam cum ille, qui emit ad tēpus, cogatur statim rem emptâ uendere numerata pecunia, non inueniet iustum pretium, nec etiam pium quo apud mercatorem ualebat, nam cum ultro illâ offerat, & emptorem quærat, & roget, uilescit, & minuitur pretium (ut diximus) opus igitur charitatis faciet mercator, qui uendit, si illam emat pretio mediocri, uel pio, quo apud ipsû in propria apotheca ualebat; sed quia habenda est etiam ratio famæ, crudelis enim est, qui negligit famam suam, non statim emat, sed significet ei pretium, quo ab eo emet, illumq; dimittat, ut alios emptores quærat, & det plus offerenti, & cum re-

uer-

uertitur, non emat, nisi prius ei constet, quod alios emptores quaesierit.

De illis, qui uendunt concessa dilatione, & interim percipiunt fructus rei. Cap. XV I.

Tertium dubium est de illis, qui rem fructiferam uēdūt, ut domum, aut fundum, non ad emptorum instantiam, sed pro suis gerendis negociis, & non inuenientes, qui statim soluant integrum, & iustum pretium, accepta in confectione contractus parte pretii, pro reliqua, dilationem cōcedunt, imo etiam aliquando pro integro pretio, & cum emptoribus conueniunt, ut interim eis singulis annis ratione fructuū soluant tot pro centenario pretii non soluti. De quo inter Doctores fuit, & est maxima controuersia, Legistæ communiter dicunt cōtractum esse licitum, communior Canonistarū, Summistarum, & Theologorum sententia est, quod sit usurarius, Antonius in Catechesi dicit hoc dubium fuisse nuper à Theologis & Canonistis Romæ disputatum, & Pœnitentiarum S. Petri, & aliorum insignium Theologorum, & Canonistarum refert sententias, quod sit usurarius; quia ex quo uenditio est completa & perfecta, uenditor accipit fructus de re non sua, & cum dilationem concesserit, emptor non est in mora, & ipse nullum potest prætereendere interesse. Sed rei ueritas in se est facilis, & clara, licet tot Doctorum sententiis obscurior reddatur, & ut separemus certa à dubiis.

Dicimus primo, si uenditor re emptori tradita, dilationem pretii non soluti concesserit, nulla facta mentione de fructibus rei interim soluendis, ante terminum ad soluendum concessum nihil potest petere, nec exigere, & nihil ei debetur, nisi in termino solum pretium conuentum probatur, quia uel fructuum interim percipiendorum, qui interim iuxta dicenda percipi à uēditore potuissent, habita est ratio in pretio cōuento, ut propter illos res carius sit uendita, uel si nulla est habita illorum ratio, uenditor censetur eis renunciasse, & forte emptor aliter non emisset, & ita nullum potest interim prætereendere interesse, & emptor non est in mora.

Dicimus secundo, si ex re uendita cum dilatione pretii, emptor nullos potest percipere fructus ante terminum ad soluendum concessum, & uenditor etiam nullos percepisset si rem illam nondum tradidisset, uenditor non potest conuenire cum

emptore

emptore, ut donec soluatur pretium aliquid ei pro fructibus detur. Contrarium tenuit Baldus, quem sequuntur Paul. Anchar. Anania Soci. & Paul. Parisi. quos citat Couarr. Sed hoc est falsum, nam si res illa non est interim fructifera emptori, nec fuisset etiam uenditori, si aliquid percipit, ratione temporis, & dilationis concessæ percipit, & non ratione interesse, quod nullum est, nulla in emptore existente mora, quod est usura, & ita tenent Salicetus, Maria. Soci. Paul. de Castro, & alij multi quos citat, & sequitur Couar.

Dicimus tertio, quod si uenditor pro parte pretij non soluti, sibi retinet dominium rei uenditæ, ita quod in celebratione contractus pro in diuiso tantam partem rei uendat, eiusque dominium tradat iuxta pretium solutum, reliquam uero partem ita emptori tradat, ut illius non sit facta libera uenditio, nisi quando illius pretium soluetur, & interim dominium penes uenditorem remaneat, potest cum emptore conuenire de fructibus interim percipiendis, ut pro illa parte ei dentur fructus, uel illorum pretium. Et in hoc omnes conueniunt, quia percipit fructus de re sua, cum illius dominium sibi retinuerit, & si interim res perierit, sibi periet, & pro illa parte res interim censetur emptori locata. Quo casu potest taxari pretium fructuum ab emptore interim singulis annis uerisimiliter percipiendorum, ut certum quid detur, in qua taxatione non habenda est ratio proprii interesse lucri cessantis, sed damni emergentis, fructuum scilicet rei quos percepisset, nam quod uenditori ab emptore soluitur pro non soluto pretio, ei debetur etiam si uenditor ex pretio sibi statim soluto nihil lucratus fuisset, si enim ratione interesse solueretur, illud considerandum esset, & non fructus, quod aliquando excederet fructuum æstimationem, aliquando minus esset. nec etiã habenda est ratio fructuum quos percipiet emptor, sed quos percepisset uenditor deductis expensis, & oneribus, ex illa parte pro qua non est solutum pretium, & cuius sibi retinuit dominium.

Sed dubium est an uenditor possit pacisci cum emptore, ut certum quid ei detur pro pretio non soluto, quando ei dilationem concedit, & rei dominium sibi pro illa parte non retinet, sed integrum in emptorem transfert. Summa Angelica tenet hoc esse licitum, & multos in eandem sententiã citat. & I. Curabit C. de actio. empt. uidetur expressa. Couar. dicit hoc magis licere, quam si retineatur dominium; idq; probat, quia emptio, & uenditio est quædam cõmutatio, cuius iustitia in æqualitate cõsistit,

Sum. ang.
v. emptio.
§. 5.
Couarr.
lib. 3. Va-
ria. resol.
cap. 4.

ratione cuius nemo tenetur tradere rem uenditam non soluto eius pretio, si autem tradit, & emptor nōdum soluto pretio, fructus percipit rei emptæ, iustitia requirit, ut pro pretio non soluto satisfaciatur uenditori, usq; ad quantitatem fructuum correspondentem; At si uenditor ita rem tradat, ut etiam dominium transferat, plus iuris, & commoditatis dat emptori, quam si solum rem tradidisset retento dominio, ergo ad saluandam iustitiam commutatiuam multo magis illi satisfaciendum erit pro interesse pretij non soluti, iuxta proportionem fructuum, & cōfirmat l. sicut emptio ff. loca. & cond. adiuncta Glosa, nam lex dicit, Interdum locator non obligatur, conductor obligatur, ueluti cum emptor fundum conducit, donec precium exoluat. Vbi inquit Glosa non est enim obligatus locator, idemq; conductor ad exonerationem mercedis si res perierit, quia post perfectam emptionem, omne commodum, & incommodum spectat ad emptorem; hoc autem esset falsum si uenditor sibi retinisset dominium rei, quia sibi periret; in casu igitur huius legis uenditor transfert dominium rei, & ratione eius fructuum, pro pretio non soluto, ab emptore mercedem recipit. Respondent illi, qui contrariam tenent sententiam, hic iniustitiam committi, quia cum uenditor rei dominium transtulerit, percipit fructus de re non sua.

Pro solutione notandum.

Verum cum hanc sententiam probabilem, & ueram esse credam, ut infirmitatem dictæ responsionis ostendam, simulq; hanc sententiam confirmari, notandum est, quod hæc difficultas ad aliam reducitur, an. s. possit concedi dominium rei, retentis illius fructibus; & certum est posse, nam cum fructus rei fructiferæ distinguantur à re cuius sunt fructus, sicut uenduntur fructus retento dominio rei, ut in locatione, ita etiam potest transferri dominium rei, cum reservatione fructuum, ut aliquādo fit in donationibus, & legatis, & etiam in beneficiorum resignatione, nam sæpe resignantur beneficia cum reservatione fructuum; & hac ratione iustificari potest iste contractus, nam uigorē iustæ uenditionis, & iustitiæ commutatiuæ in qua fundatur uenditio, non teneor tibi tradere possessionem meam cum omnibus eius fructibus, nisi integrum mihi illius soluas pretium, & si soluendo partem pretij, ut uenditio rei sit completa, tibi illius dominium trado, cum reliqua pars pretij mihi debita, sit pretium partis rei, & non etiam fructuum ei correspondentium, ante pretij solutionem percipiendorum, & ob eam causam poterim ratione fructuum augere pretium rei, uel fructus, ut

meos tibi uendere cum non sit iustum, ut simul habeas rem, illius pretium, & fructus; & non teneat illos tibi donare, nullam tibi iniustitiam facio, si pretium fructuum singulis annis, donec rei pretium soluas à te exigo, uel eorum ratione augeo pretium rei cuius dilationem uoluisti, ut seruetur indemnis. Et si dicas esse usuram, quia concedendo tibi dilationem, perinde est ac si pecuniam mihi debitam, tibi mutuassem, & ratione mutui, & temporis uellem aliquod lucrum, Respondeo hoc esse uerum in uenditione rei non fructiferæ, secus quando uendo rem fructiferam, ut domum, aut agrum, quia donec integrum pretium persoluas, non debentur tibi omnes fructus, & quod interim percipio, non est ratione dilationis, sed ratione fructuum rei mihi pro rata debitorum. Dices sunt fructus de te mea, cum illius dominium habuerim, ergo non tibi debentur, Respondeo, quod illius dominium habuisti uigore perfectæ uenditionis rei ex parte mea, sed quia sicut ego tibi rem tradidi, tu uicissim non tradidisti mihi integrum illius pretium, contra iustitiam est, quod tu habeas rem, & fructus eius, & pretium, propterea ut seruetur iustitia, ita debes habere dominium rei, quod illius fructus pro rata pretii non soluti, mihi debentur; uigore etiam donationum, & legatorum uidemus sæpe fructus rei propriæ, aliis deberi. Dices ego saltem grauar in hoc, quia si res perit, mihi perit, & propterea hac ratione fructus debent esse mei. Respondeo, quod reuera in nullo grauaris, nam si tibi perit, est quia uenditio fuit perfecta ex parte mea, ac si pretium soluisses, & beneficium, quod tibi feci dilationem concedendo, non debet esse mihi nociuum, & cum res perierit solues mihi suo tempore solum pretium rei, & liber eris interim à solutione fructuum, nam quo ad illos mihi perit, cum mei, & mihi reseruati essent, grauareris autem si re perempta, uel in fructifera sine tua culpa reddita, cogereris mihi soluere etiam illorum fructuum pretium.

Sed cum communior sententia sit, quod iste contractus sit usurarius propter rationes à nobis modo adductas, & solutas; dicimus etiam iuxta horum sententiam iustificari posse, nam ad iudicandum de aliquo contractu, potius attendenda est res ipsa, & uis conventionum, quam uerba, ut docet Abbas, sæpe enim contractus nominatur unius speciei, & in rei ueritate est alterius speciei, etiam cessante omni fraude, quod Conradus quatuordecim exemplis partim ex Sacra scriptura, partim ex doctoribus desumptis ostendit, & Caiet. adducit exemplum de ignorantibus tum cambiorum, qui cum dant suas pecunias

Dubium
cum sol
tionibus.

Ab in c. il
lo uos de
pigno.
Contr. de
contract.
q. 33.
Caiet. in
tract. de
Cambis
cap. ult.

ad

ad cambiendum dicunt se illas dare ad lucrum, & se fructus percipere ex eo, quod campior usus est eorum pecunia, quorū uerba manifestam usuram exprimunt. similiter, & illorum, qui iuxta communem loci consuetudinem uendunt ad tempus pretio rigoroso, & ignorantes hanc pretij distinctionem dicunt se illud plus exigere propter tempus, qui tamen tanquam simplices, & ignari, non sunt ob id statim damnandi, sed examinanda est eorum intentio, & si dicunt se nolle committere usuram, & quod intendunt lucrari eo modo quo iuste lucrantur campiores, & mercatores uendentes ad tempus, non sunt damnandi, tanquam usurarij, sed docendi, & admonendi, ut proprie loquantur, & ratio est, quia uerba debent inseruire intentioni, & non intentio uerbis; Cum autem isti dicant nō esse usuram percipere fructus si referuetur dominium, esse autem usuram si nō referuetur dominium, an re ipsa sit referuatum dominium, nō solum ex uerbis referuationis, sed etiam ex uendentis intentione, & coniecturis sumendum est; nam multi simplices has subtilitates iuris ignorant, & nesciunt, quid referat sibi referuare, uel non referuare dominium, unum sciunt esse iniustum, quod emens simul habeat rem, rei fructus, & pretium, & communiter uendentes res fructiferas dilata solutione, donec soluatur pretium rei, recipere aliquid pro fructibus eiusdem rei; & ita ipsi quoq; petunt sibi interim dari fructus rei uenditæ, clausulæ autem in uenditione de translatione dominij, sunt ordinariæ notariorum, & aliquando emptores illas fraudolenter apponere faciunt, ut rem cum fructibus, & pretio, iniecto uendentes scrupulo, habeant, & licet uenditores consentiant, ignorantes earum uim, eis in conscientia non nocent, si eorum intentio est recta; quando igitur occurrit casus, non sunt statim damnandi uenditores, sed interrogentur, quare cum concesserint, dilationem pretij uelint interim fructus; certè respondebunt, quod illos nolunt ratione dilationis, sed quia cum res sit fructifera, & non habuerint pretium, illos ut sibi iure debitos percipiunt; interrogentur ulterius, an casu, quod res pereat ante moram, uelint sibi perire, ex hoc enim, quod pro parte pretii non soluti, uolunt fructus, uidetur quædam locatio; si dicunt se uelle, uerè intenderunt sibi referuare dominium, licet uerba contrarium sonent, imo si intentio fuisset deprauata, euitandi scilicet periculum perditionis rei, satis est, quod intentionem, corrigant, & significant, & protestentur se uelle subire illud periculum, & fructus, ut rei propriæ percipere, ut emptor in casu per-

perditionis sciat se liberum à solutione pretij, & sic poterit fructus percipere, & perceptos retinere, nã cū contra iustitiã sit, q̄ emptor habeat rem cum fructibus, & pretio, uenditor per hoc quod iniuste periculum rei transtulit in emptorem, non tenetur remittere emptori fructus rei, sed tenetur, & satisfacit reformando contractum; & hæc iuxta secundam sententiam, quæ contractum istum condemnat. At si uenditor nihilominus asserit rei periculū iure pertinere ad emptorem, quia uenditio fuit cōpleta, & fuit translātū dominium cum reseruatione fructuū, ob pretium non solutum, eius intentio non fuit deprauata, sed sequutus est primā opinionē, quæ est probabilis, & contra illam nulla est conuincens ratio, & propterea iuxta illam poterit absolui, ne nimis emungendo eliciatur sanguis.

De censibus, & conditionibus requisitis.
Cap. X VII.

Census prout in præfenti accipitur, est ius exigendi pensionem ex aliqua re utili, sicut enim res aliqua potest à proprio domino uendi, ita etiam si res illa sit fructifera, poterit dominus retenta illius rei proprietate, eius fructus, uel eorum partem uendere in se, uel in pecunia numerata, in qua taxatis fructibus rei soluitur pretium. Census ergo est ius exigendi hos fructus, & multipliciter diuidi solet, in realem, scilicet, & personalem, in fructuarium, & pecuniarium, in perpetuum, & temporalem, in redimibilem, & irredimibilem, in quibus solebant adijci pœnæ, & multæ conditiones, sed quia modo omnes census constituendi sunt iuxta Bullam Pij V. pro eorum sufficienti cognitione, satis erit conditiones à Pio V. eis appositas in medium afferre.

Prius tamen notandum est, quod non omnes conditiones à Pio V. requisitæ sunt eiusdem iuris specifici, nec consequenter eiusdem conditionis, nam quædam sunt de iure naturali, & diuino, ut quod census non constituatur super re, quæ non sit frugifera, quod non constituatur nisi in re immobili, cum census sit fructus rei frugiferæ, qui sine rei consumptione colligitur. & istæ ligant omnes, quædam non sunt iuris naturalis, neque diuini, sed humani noui ab eo requisitæ, ad euitandas fraudes, & usuras, & ad præsumendā census usurarios, qui sine illis fiunt; ut q̄ pretiū soluatur in pecunia numerata, & coram nota-

Namq. in
Com. de
usuris nu.
106.

rio, & testibus, quod non fiat anticipata solutio. quod non apponantur pœnæ; quædam tandem sunt, quæ non sunt iuris naturalis, aut diuini, neq; sunt ad euitandas fraudes usurarum, & ad inducendam præsumptionem iuris de usuraria prauitate, sed requiruntur tanquam rationabiles, & dignæ, quæ in eo seruentur, qualis est, quod censuarius præferatur alijs emptoribus, quod redempturus censum debeat ante duos menses denunciare, & quod facta denunciatione possit infra annum cogi ad restituendum pretiam. Conditiones, quæ sunt de iure naturali, & diuino, necessario ab omnibus sunt seruandæ, sed dubium est, an quo ad alias conditiones iuris positiuæ, illa Bulla obliget, in Regnis quoad temporalia, temporali dominio Ecclesiæ non subiectis, & dicimus cū Nau. quod illæ, quæ inducuntur ad præsumendū cēsū usurarium sunt ubiq; & ab omnibus seruandæ, tū quia leges Pontificis latæ circa ea in quibus vertitur periculum animæ, etiam si non contineant leges naturales, neq; diuinas debent seruari apud omnes christianos in utroque foro, & ubiq; gentiū, tum quia lex Papæ lata circa spiritualia in utroque foro est ubiq; seruanda, quales sunt leges latæ circa matrimoniū, & contra confidentiā illicitam, & simoniacam; & q̄ cōmuniter dicitur leges canonicas obseruandas esse in foro canonico, & ciuiles in foro ciuili, intelligendū est, quādo lex canonica nō fertur circa spirituale, nec circa ea in quibus uertitur periculum animæ, nec spectantia ad religionē christianam, sed fertur circa alia profana utriusque foro subiecta. Ex quo sequitur, q̄ aliæ conditiones tertii generis non obligant eos, qui Regibus laicis subiiciuntur, contra proprias eorū leges, quod. s. censuarius præferatur in emptione rei sibi per cēsū subiectæ, q̄ redempturus censū debeat uoluntatē suā redimēdi, ante bimestre censuario denunciare. & q̄ post denunciationē possit infra annū cogi ad redimendum, quia istæ non declarant aliquid esse peccatum, nec præsumi esse tale; & propterea per illas non intendit Papa derogare legibus, & consuetudinibus aliorum regnorum.

Est secundo notandum, quod Pius V. nihil statuit de pretio censuum, nec ulla reperitur illius à canone, uel ab aliquo Pontifice taxatio, nam uariatur sicut, & pretium aliarum rerum, sed præsupponūt Pontifices pretium esse iustū, & cōtractibus cōditiones apponunt, ut euitentur fraudes, & nō sint usurarij; quod autē sit iustū pretium, uidetur difficile, nam cū cēsus sit emptio fructuum rei fructiferæ, uidetur, q̄ pretium cēsus sit pretiū rei super qua est positus pro illa parte fructuum uenditorum, ut si

uen-

uenditur tertia pars fructuum, eorum pretium sit tertia pars pretij rei, uel pretium debet esse tantum, quod illo posset in illa patria, & illo tempore emere aliquam possessionem, quæ deductis laboribus, & expensis, possit tantam possideti comoditate dare, quantus est redditus cum illa pecunia emptus, & tamen ista regula non feruatur, sed longe minori pretio communiter, & ubique emuntur, nam si attendatur pretium domorum, agrorum, & vinearum, communiter reddunt 4. uel 5. pro centum, & census super illis impositi, sunt 7. & 8. & etiam 10. pro centum, Nauar. dicit, quod in Aragonia dantur 5. pro 100. in Regno Nauarræ 6. in Regno Castellæ 7. in Gallia, 10. Romæ, 8. & 9. in solutionibus casuum Bononiæ coram Illustrissimo Cardinali Paleotto disputatorum dicitur, quod Bononiæ licite dantur 8. & 9. pro 100. quia sic communiter ibi fiunt census sine, uel fraude, & dolo. Extant etiam duæ Bullæ Martini V. & Calixti III. positæ in tit. de empt. inter extrauagantes communes post lib. 6. in quibus approbantur liciti, quidam census impositi ad rationem decem pro centum, secundum, quod communiter fiebant in illis locis, & in Bullario habetur extrau. Sollicitudo Nicol. V. ubi ad instantiam Alphonsi Aragoniæ Regis pro suo Regno approbavit census 10. pro 100. & ita uidetur, quod iustum pretium census sit summendum, non iuxta pretium rei super qua imponitur, sed iuxta communem, & approbatam consuetudinem illius loci, nec ob id est iniustum si illa domus, uel ager cuius fructus uenduntur, pluris ualeat. nam ius percipiendi fructus alicuius rei sine illius dominio, & illius domini sunt duæ res distinctæ uendibiles quarum quælibet habet suum pretium, & pretium cuiusque rei uendibilis sumitur iuxta communem cursum omni uel dolo, & fraude, cessante, & crescit, & minuitur iuxta copiam, uel penuriam mercium, uel emptorum, ius igitur percipiendi fructus alicuius rei, potest uilius æstimari, quam res ipsa, tanquam quid distinctum, & quia plures sunt uenditores censuum, quam rerum, multi enim cum non indigeant tanta pecunia, malunt census constituere, quam res uendere, quos etiam facilius redimere poterunt. & etiam, quia reuera census in se minus ualeat, quam res super qua est positus, nam qui emit dimidios fructus agri non habet dominium mediæ partis illius agri, & non potest illam partem cultiuare, & ad libitum aptare, & de illa disponere, imo nec ad illam animi gratia accedere, & immorari, & pretium datum tenetur totum, & secundum partes ad libitum uenditoris pro totali, uel partiali redemptione census quâdocumque;

accipere, non est ergo iustum, quod pro dimidia parte fructuū in perpetuum percipiendorum det dimidiam partem pretij totius agri, cum illius dominium penes uenditorem remaneat, cū libera facultate redimēdi cēsū quādo cumq; uoluerit. Ad iudicandū igitur de iusto pretio cēsus, inspicienda est lex, & ubi nō est lex, cōsuetudo, & si in aliquo loco nulla est lex, nec cōsuetudo, debet ille locus se conformare loco uiciniori ubi est lex, uel consuetudo; poterit etiam stari arbitrio boni, & periti iuri, qui pretium, fructus, & eorum certitudinem, naturam, seu conditiones census, conferat.

Quibus suppositis ponemus cōditiones cēsū à Pio V. requisiti, quarū Prima est, ut census nō cōstituatur nisi super re immobili, aut quæ pro immobili habeatur, de sui natura fructifera, & quæ nominatim certis finibus designata sit, & ita tollūtur census personales, & census fundati super bonis in communi, qui tamen antea tāquā nō prohibiti liciti habebantur. Res immobiles, quæ nō sunt cōsuetæ locari quales sunt aliquæ turrensentur de sui natura fructiferæ, quia possent ad aliquē usum locari, & per accidens est, q̄ non locētur. & propterea, ut inquit Nau. super illis poterit cōstitui census iuxta illarum pretiū, uel locationē, quæ fieri posset. Secunda est, ut census nō fiant nisi uere, in pecunia numerata, præsentibus testibus, ac notario, & in actu celebrationis instrumēti, nō autē prius recepto integro, & iusto pretio; quæ conditio non est necessaria ex natura rei, sed est ad tollendas fraudes illorum, qui ementes census, male soluebant pretium, in pannis, & alijs mercibus, antea, uel tunc traditis, uel in pecunia numerata ad ludendum, uel in alios malos fines; quas fraudes, ut prædictam conditionem seruare uideantur, contegunt ostentatione pecuniæ, uel ficta traditione; at si cessent fraudes, & integrum, & iustum pretium soluatur, per crediti liquidi recompensationem, uel in mercibus iusto pretio taxatis, quas sine fraude uenditor census emere uolebat, emptor census, ut inquit Nauarr. est in conscientia tutus, quia lex fundata super præsumptione, non ligat aliquem in foro conscientiæ si contrarium eius, quod præsumitur est coram Deo uerum. Est etiam notandum, quod ista cōditio est de emptione census; & nō de illius extinctione. Tertia, ut solutiones, quæ uulgo anticipatæ appellātur, nec fiāt, nec deducantur in pactū. Quarta, ut non fiant conditiones directè, aut indirectè obligātes ad casus fortuitos eū, qui alias ex natura cōtractus non tenetur. Quinta, ut nō fiat pactū auferēs,

aut

Nau. in d.
Com. nu.
113.

Nauar. in
Com. de
usuris nu.
88. & 111

aut restringens facultatem alienandi rem cęsui suppositam, dominus tamen census si illa res uendenda sit, omnibus pręferendus est. Sexta, ut non fiant pacta continentia morosum census debitorem teneri ad interesse lucri cessantis, uel ad cambium, seu certas expensas, aut certa salaria medio iuramento creditoris liquidanda, aut rem censui subiectam, seu aliquam eius partem, aut aliud ius ex eodem contractu siue aliunde acquisitum perdere, aut in aliquam pęnam cadere, quę si fiant, ex toto irrita sunt, & nulla. Vbi notandum est per hanc conditionem non liberari uenditorem census ab obligatione damni emergentis, quod patitur emptor ex dilatione solutionis, quia iure naturali est debitum, sed solum prohibetur deduci in pactum ad tollendas fraudes. Non possunt etiam uigore huius conditionis fieri contractus census in forma camerę, quia secundum illam formam ad soluendum obligati, pęnas, & incommoda incurrunt si differunt soluere. Septima, ut census nō augeatur, nec nouus creetur super eadem uel alia re, in fauorę eiusdem, aut personę per eum suppositę, pro censibus temporis, uel pręteriti, uel futuri. hęc conditio sequitur ex secunda, nam si census debet emi numerata pecunia tempore cōtractus, non potest conueniri, quod ex fructibus census soluendis, uel solutis augeatur, uel creetur nouus census. at si fiat nouus contractus, & noua emptio numerata pecunia iuxta secundam conditionem, potest census constitutus augeri, & nouus constitui. Octaua, ut non fiant pacta continentia solutiones onerū ad eū spectare, ad quem aliās de iure, & ex natura contractus non spectarent. Nona, ut si res super quam constituitur census in totū, uel pro parte pereat, seu etiam in totum, uel pro parte in fructuosa efficiatur, census quoq; ad ratam pereat. At si res non perpetuo perit, sed ex aliquo accidenti ad tempus fructus non reddiderit, non ob id pro illo tempore imminuendus est census, quia non fructus, sed ius ad fructus emitur, & si illo anno non fecit, sequenti eo fertilior erit. Obligationes etiam, & hypothecationes, quę fiunt in uenditione census pro pensionis assecuratione, post hanc Pij V. bullam re precepta, aut in fructuosa effecta, nullius sunt roboris, & fideiussores ad nihil amplius tenentur, quod si res non in totum periit, huiusmodi obligationes non habent uim nisi pro rata parte; hanc conditionem intellige quando res perit, uel infructuosa efficitur sine dolo, & fraude domini, qui super ea constituit, & uendit censum, nam teneretur, uel resti-

tuere pretium, uel constituere nouum censum super alia re immobili. Decima, ut ille, qui censum uendit possit illum quandoque uoluerit pro eodem pretio extinguere, non obstante longissimi etiam temporis, ac immemorabili præscriptione, & non obstantibus aliquibus pactis directe, aut indirecte talè facultatem auferentibus; dominus autem census non possit è contra illius uenditorem pro sua uoluntate cogere ad extinguendum censum, & suum pretium sibi restituendum; debet tamen uenditor cēsus, qui traditione pretij illum extinguere uult per bimestre ante, id domino census, cui pretium dandum erit denunciare, postquam denunciationem, nisi censum extinxerit, illius dominus poterit pretium etiam ab inuito repetere; quod si annus elabatur, & extinctio secuta non fuerit, dominus cēsus non poterit amplius cogere uenditorem, ut sibi pecuniam pro census emptione traditam restituat, uenditor tamen semper potest emptorem cogere, ut pro extinctione census, traditum pretium recipiat, præuia tamen semper dicta denunciatione, & si nec tunc etiam extinxerit, dominus census infra annum pretiū ab eo etiam contradicente repetere poterit, idque obseruandum est etiam si pluries factum fuisset, nec unquam effectus secutus fuisset, & in omnibus censibus, non obstante etiam immemorabili præscriptione: & in posterum fieri non possunt pacta continentia pretium census extra prædictum casum ab inuito, aut ob pœnam, aut ob aliam causam repeti posse. An autem uenditor census possit illum, secundum partes extinguere, Pius v. in hac sua bulla non determinat; Nau. tenet, quod possit, quia iure humano antiquo, & communi creditor potest cogi ad accipiendum partem debiti, quæ ei offertur, nisi cum nimis minutatim offertur, ut tenet Alciat. & Dec. ab eo citati, & quod possit habetur in d. extrauag. Martini, & Calixti de censibus, & si in hoc grauatur emptor census, releuatur in pretio quo censum emit, quia, ut diximus, fructus rei, seu ius ad fructus minoris emit, quam res ualeat, sed credo d. extrauag. non esse intelligendas, quod possit nimis minutatim per partes cēsum extinguere, quia hoc esset cum magno emptoris damno. Undecima, ut pretium semel censui constitutum nunquam possit ob temporum, aut contrahentium qualitatem, seu aliud accidens, nec quo ad ultimo contrahentes, minui, uel augeri. Nau. dicit, quod si uere pretium census minuitur ex eo, quod quæruntur, & non ita facile inueniuntur emptores, uel crescit propter uolentium emere multitudinem, in conscientia poterit pluris, uel minoris

uendi

Nau. in d.
Com. nu.
101.

Nau. in d.
Com. nu.
112.

nendi, quam emptus fuerit, & ita dicit in urbe fierissimo subdit, quod cum ista conditio sit ad tollendas fraudes, in foro etiam exteriori intelligenda, & limitanda est, ut non procedat quādo pretium census creuit, uel decreuit post illius constitutionem, sed solum quando pretium non fuit auctum, nec diminutum. Et quamuis Pontifex constitutionem hanc ad contractus ante eam celebratos non extendat, illos tamen omnes, in quos sub alia forma peruenerunt census, hortatur in domino, ut singulos contractus censuræ bonorum religiosorum subijciant, & animarum saluti cōsulant; contractusq; omnes sub alia forma post hanc constitutionem celebrandos fæneraticios iudicat, & uult à fisco posse uendicari. Quam salutiferam sanctionem nedum in censu nouiter creādo, uerum etiam increato quocumq; tempore alienando, modo post publicationem constitutionis creatus sit, perpetuo, & in omnibus seruari uult.

Dubitatur an possit fieri census super re fidei commissio supposita. Et dico, quod non, quia non potest seruari præcipua conditio census. scilicet quod emens censum percipiat fructus rei suppositæ censui, & nanquam possit repetere pretium; nam mortuo, qui censum uendidit res liberè transibit ad illum cui iugore fidei commissi debetur, & censum soluet de proprio fideiussor, uel emptor repetet pretium; Emptor tamen excusatur si quando emit censum credit rem illam esse liberam uendentis, nec tenetur inquirere an sit eius libera, satis est, quod sciat illum habere dominium, uel possessionem, & quod ei contrarium non constet, hoc enim potius pertinet ad fideiussorem, At quando postea scit rem super qua uendidit censum non esse eius debet instare, quod illum transferat super rem suam, & liberam, uel pretium restituat, quia non est amplius in bona fide, & si cū bona fide illum emerit, uenditor neutrum uult facere, poterit percipere fructus, quia uere est illius dominus dum uiuit, & fraus uenditoris non debet ei nocere, sed illo mortuo non poterit continuare censum illum cum fideiussore, uel hæredibus, quia est sine fundamento, sed debet instare pro illius census translatione, uel noui constitutione super re, quæ sit hæredis, uel pro restitutione pretij.

De dante certam pecuniæ quantitatem pro possessione tenenda, uel annuo redditu percipiendo durante ipsius uita, de iusto pretio huius census, & de dante 100. ut recipiat pro dote filie 300. si uixerit. Cap. XV-III.

Solent aliqui dare Monasterio, uel Ecclesiæ, & etiam priuatæ personæ certam pecuniæ quantitatem, ut ab eis recipiant certas possessiones toto tempore uitæ ipsorum tenendas, uel singulis annis durante ipsorum uita certam, quantitatem frumētī, uini, olei, & etiam pecuniæ, ita quod post eorum mortem possessiones redeant ad suos dominos, & pensiones non amplius soluantur, & de hoc dubitatur modo an sit licitum Rayn. & Gof. ut citat Sylu. dixerunt istum contractum esse usurarium, quia sic dantes sperant multum uiuere, & amplius accipere de prouentibus, quam fuerit pecunia data, usura autem committitur etiam sola spe. Et confirmatur, quia hæc est emptio annui census durante emptoris, uel uenditoris uita in qua non seruatur forma bullæ Pii V. & consequenter iste contractus est per d. bullam tanquam fæneraticius condemnatus. Et quod non seruentur conditiones bullæ patet, quia datur quis centum aureos, ut recipiat singulis annis durante eius uita decem absque assignatione, & descriptione rei fructiferæ cuius fructus emanantur.

Communis sententia est in contrarium, quod iste cōtractus sit licitus si seruetur æqualitas per assignationem iusti pretij, ita tenent Rich. Host. Ang. Sylu. Med. Nau. & alij. Et probatur primo, quia iste non est contractus mutui ueri, uel palliati; nam pecunia non datur reuocabiliter, & in dante non manet actio ad eam, sed solum ad annuam pensionem, & si data pecunia statim moriatur, pecuniam, & pensionem perdit, nec ulla relinquitur ad eam hæredibus actio: quæ omnia sunt contra rationem mutui, ergo nulla hic potest interuenire usura, sed sola iniustitia si non fuit traditum iustum pretium, ut sit æquale utriusque periculum. probatur secundo, quia si iste contractus est illicitus, uel est, quia si dans pecuniam uiuit, spatio octo, aut decem annorum, totam recuperat pecuniam, quam dedit, & toto reliquo uitæ suæ tempore, recipit illius fructus, qui aliquando æquantur sorti principali, & illam etiam excedunt; uel est, quia fructus accipiuntur sine iusto titulo, & contractus tanquā illicitus, non continet iustā causam percipiendi aliquos fructus.

Sed

Rich. q. 1.
2. q. 23.
Ang. Syl.
V. Usura.
Med. Cod.
de reb. p.
usu. acq.
q. 23.
Nauar. in
Com. de
Usuris
nu. 128.

Sed non potest dici illicitus, propter primam causam, tum ratione periculi breui totum perdendi, tum quia etiam in emptio-
 ne censualium, locorum montium, & aliorum reddituum perpetuo-
 rum, decem & octo circiter annis recuperatur tota pecunia,
 qua empti fuerunt, & tamen sunt perpetui, & transeunt ad hæ-
 redes. Nec etiam potest dici illicitus propter defectum iusti-
 tituli percipiendi annuam pecuniæ quantitatem, præsertim,
 quando non fit emptio alicuius rei fructifera, quia iste contra-
 ctus potest iustificari, ut sit quædam donatio, non libera, sed fa-
 cta sub modo, & cum conditione, & potest quis licite donare
 suum conditionate, & cum clausula onerosa, & donatio alteri fa-
 cta cum pacto reddendi ei duplum si certos annos uixerit, &
 aliis nihil, est licita, & tenet; ita in casu nostro donat quis alicui
 centum, cum pacto, ut quoad uixerit recipiat ab eo singulis
 annis decem, quæ donatio licet sit onerosa, & alteri possit
 esse damnoſa, potest tamen etiam esse utilis, quia si ille facta do-
 natione moriatur, nihil soluet, & totum lucrabitur. potest
 etiam dici iste cõtractus innominatus, do, ut des. Potest etiam
 iustificari per uiam emptionis, ut sit emptio iuris exigendi de-
 cem singulis annis quoad uixerit, pro quibus persona, & omnia
 eius bona obligata existant. hac ratione illum Doctores cõmu-
 niter iustificat, sed modo uidetur obstare Bulla Pij V. per quã
 tolluntur census personales, & super omnibus bonis in commu-
 ni, & uult, quod fundentur super certa re fructifera. Verum si
 bene consideretur Bulla, & Pontificis intentio, non loquitur,
 nec intelligitur de censibus quorum solutio pendet ex euentu
 fortunæ quales sunt isti uitalitij, nec etiam loquitur de cõsibus
 per uiam legati, aut donationis constituendis, sed de censibus
 uendendis, & emendis, quorum extinctio est per restitutio-
 nem pretij, in quibus possunt interuenire fraudes usurarum,
 quæ cessant in censibus uitalitiis, quia nunquam restituitur
 pretium, & solutio, & extinctio census, pendet ex uita, & mor-
 te ementis, & lucrandi, & perdendi periculum, est ex utraque
 parte.

Sed difficultas est unde sumendũ sit iustũ pretiũ cõsus uitali-
 tij, & cũ pretiũ debeat equari rei emptæ, & humanitus sciri non
 possit, quã lōga futura sit emētis uita, sed hinc inde sit periculũ
 lucrandi, & perdendi uidetur, q̄ pretium debeat esse tale, quod
 æquale constituat utriusq; partis periculum, & hæc regula sit af-
 signanda, ut habeatur respectus ad annos quibus ille, qui uita-
 litium uult emere, secundum naturæ communem cursum,
 uiuere

uiuere potest, attentis eius ætate, moribus, & complexione, ratione quorum potest de unius uita, magis, quã de alterius dubitari, & illo tempore uitæ probabilis assignato, & medio illius accepto, illud sit iustum pretium talis uitalitii, quod æquiualeat toti summæ in illo tempore medio percipiendæ; Vt si Petrus sit sexagenarius, & attentis eius complexione, & regimine uitæ probabiliter credatur, quod adhuc uicturus sit uiginti annos, quia etiam potest mori ante unum annum completum, sumatur medium huius contingentia, & sunt decem anni, & ita iuxta hanc regulam si uult emere ius percipiendi decem ducatos quolibet anno uitæ residuæ, pretium iustum sit centum ducati, qui æquivalent toti summæ percipiendæ in præfatis decem annis, quia sic æqua est utriusque conditio, cum ambo æquè se periculo, & lucro exponant. Verum ista regula non est uniuersaliter uera, quia alias sequeretur, quod redditus uitalitius, & redditus perpetuus cæteris paribus essent eiusdem pretij, imo, quod uitalitius cæteris paribus esset maioris pretij, quam perpetuus, quod est absurdum; & sequela patet, si Petrus, qui sibi redditum decem ducatorum ad uitam suam uult emere, sit iuuenis uiginti annorum, secundum communem naturæ cursum potest attingere annum octogesimum, & potest etiam ante annum uitam finire; medium tempus inter uigesimum, & octogesimum est, triginta anni, & ita iustum huius uitalitij pretiũ erit 300. ducatorum, nam tota summa percipiendæ 30. annis, est 300. ducatorum, sed pro 300. ducatis posset iuste, secundum communem cursum, & approbatam consuetudinem emi redditus per perpetuus quindecim, & etiam decem, & octo ducatorum. Rich. dicit ad statuendum iustum pretium ex una parte considerandum esse ementis ætatem, sanitatem, uel infirmitatem, & pericula, quæ possunt uitam abbreviare, & ex altera quantitatem reddituum, certitudinem, facilitatem, uel difficultatem, & expensas in illis exigendis, uel percipiendis, quibus consideratis debet tale statui pretium, quod non possit facile discerni cuius conditio sit melior, ementis ne, an uendentis, & si pretium sit tale, est iustum, & si emens moriatur antequam sortem recipiat, uendens non tenetur aliquid restituere de pretio, similiter nec emens de fructibus, si tantum uixerit, quod ultra sortem recipiat, at si compensatis his, quæ dicta sunt, liquido apparet, quod notabiliter sit melior alterius conditio, contractus est illicitus, quia corrumpitur illa æqualitas, quam requirit æquitas iuris naturalis in contractu; & si in æqualitas est ex parte ementis,

quia

quia dedit pretium nimis paruum, tenetur uel supplere iustum pretium, uel restituere totum id, quod accepit ultra sortem; si uero est ex parte uendentis, tenetur uel reddere id, quod accepit ultra iustum pretium, aut rem emptam dimittere in manu hæredis, qui emerat quousque recipiat sortem; hæc Ricardus, & bene, sed pro prædictorum explicatione subiungit, & ponit casum, seu dubium, quia uidemus uiros, & mulieres uiginti quinque annorum emere redditus ad uitam pro tali pretio, quod infra octo annos recipiunt sortem, & quamuis possent mori infra illos octo annos, tamen clarum est, quod probabilius est, quod uiuere debeant in duplo, & frequentius hoc accidit, & sic clarum est, quod in isto contractu emens habet meliorem partem notabiliter, quia habet in fauorem suum illud, quod accidit frequentius. scilicet quod mulier sana uiginti quinque annorum adhuc uiuat plusquam per octo annos, uendens autem habet in fauorem suum id, quod raro accidit. scilicet quod sana mulier uiginti quinque annorum moriatur infra octo annos, & tamen iste contractus non inuenitur reprobatus in iure, imo ab Ecclesia toleratur, & à multis sapientibus consulitur. Ad quod respondet istum contractum non posse in conscientia excusari, nisi illa iuuenis mulier esset tot infirmitatibus grauata, uel tot periculis mortis exposita, quod non clare uidetur, quid istorum probabilius esset, aut ipsam uiuere per tantum tempus, quod uendens ledatur notabiliter pro exigentia rei uenditæ, aut ipsam mori intra octo annos, uel ubi aliquod periculum esset de impedimento solutionis rei emptæ. Verum Richardus hac sua huius dubii solutione, suum modum assignandi iustum pretium, uidetur reducere ad regulam prædictam, & à nobis impugnatam, nam concedendo, quod illud pretium uidetur iniustum, si emens sit iuuenis, & sanus, tamen contractus quo uitalitium à iuvene, sano tali pretio emitur, quod infra decem annos recipitur fors principalis ex eo licitus apparet, quod res perpetuæ, & ad hæredes transeuntes liberè tali emuntur pretio, quod uiginti, & etiam aliquando sexdecim annis integra recipitur fors cum fructificent ad rationem, quinque, aut sex pro centum, imo census perpetui emuntur ad rationem septem, uel octo, & in aliquibus locis decem pro centum. Quare dicimus in constituendo iusto pretio uitalitij, primo, & ante omnia considerandum esse, quot redditus perpetui illa pecunia tradenda emerentur, uel illi redditus ad uitam, quanti emerentur si essent perpetui; & cum res perpetuæ libere ita emantur, ut communiter 20. annis, uel 25.

aut

aut etiam id integrum recuperetur pretium; uitalitium eo minus emendum est; quantus autem sit faciendus descensus in pretio, uidendum est ex considerationibus quas posuit Richardus, ætas. s. sanitas, & pericula, tam uitæ, quam reddituum. Et pro faciliori regula dicimus uidendam, & seruandam esse, communem, & approbaram loci consuetudinem, & si nulla est ibi consuetudo habeantur arbitrio boni, & experti uiri prædictæ considerationes.

In titulo huius capituli aliud tetigimus dubium, non ut hic tractetur, ubi proprius etiam est illius locus, sed ut superius, c. 2. huius libri tractatum fuisse diceremus.

De montibus super certis redditibus constitutis.

Cap. XIX.

P Rincipes, & Respublicæ indigentes pecunijs, solent quosdam ex eorum redditibus constituere montes quos uendunt; & montes ab illis ad inueniendam pecuniam constituti sunt in duplici differentia, quidam sunt ex certis eorum redditibus, & habent ueram formam montis, quidam uero non habent certam formam, sed diuersis contractibus assimilantur, & ut de prioribus loquamur, Cum Respublicæ, & Principes multos habeant redditus, ex gabellis, uectigalibus, & alijs impositionibus, antiquis, uel nouiter statutis, pro ut necessitas exigit; quia isti redditus minutim exigendi sunt, quando uolunt aliquam magnam pecuniæ quantitatem facere, uel pro instanti necessitate, uel sine illa, ut eis multi iuentur, & Principes indemnes seruentur, solent certos aliquos redditus assignare, & in illis pensionem tanquam ueros illorum reddituum fructus singulis annis percipiendam constituere, ut illam uendant; sed quia unus non posset integram omnium reddituum pensionem emere, ob id habita proportione illius magnæ pensionis ad omnes redditus, illam diuidunt in æquales partes, & in multas pensiones, ut in quinque, uel decem ducatos, secundum, quæ pensiones sunt perpetuæ, uel ad uitam ementis, quæ singulæ sunt fructus illorum reddituum, & uenduntur ceterum ducatis, quæ appellantur loca montis, ipsi uero redditus super quibus hæc loca fundantur, dicuntur montes, qui aliquando ex nomine rerum ex quibus pecuniæ extrahuntur nuncupari solent, ut mons farina, mons carniū, aliquando à causa, ut mons redemptionis, fæderis, pacis, aliquando ab instituyente nomen sumunt,

ut mons

ut mons Pius, quæ omnia unius montis loca solent aliquando à multis emi ab ipsomet Principe, seu à suis actoribus, aliquando unus solus illa omnia ab eo emit, quæ postea aliis diuisim uendit. Ex istis montibus aliqui sunt perpetui, aliqui temporales, aliqui redimibiles, & aliqui irredimibiles.

Quo ad horum autem iustitiã dicimus esse licitos quemadmodum etiã, & census liciti sunt, eadẽ. n. est ratio, cum in utrisque emantur fructus; sunt tamen aliquot conditiones ad eorũ iustitiã necessariã, quarum prima est, ut redditus super quos fundantur pensiones, & ista loca, uere existant, aliàs esset usura. Secunda, ne plura loca uendantur, quam contineat ipse mons, nam aliorum locorum, qui non fundantur in monte, esset ficta emptio, & usuraria. Tertia, ut si mons in totum, uel in partem pereat, pereant etiam pro rata locorum redditus, dummodo mons non pereat ex domini culpa, & dominus non se obligauerit pro capitali, & pro certo locorum redditu, casu, quod mons pereat, sed tunc loca tanto carius emenda essent, propter hanc domini obligationem. Quarta, ut maiores pensiones dentur pro temporali loco, quam pro perpetuo, ut etiã fit. Quinta est, de æquitate, ut montes uacabiles non constituantur sine graui causa, propter multa incommoda, quæ inde sequuntur dum hæredes paternis bonis priuantur.

Conditio
nes requi
sitæ.

*De illis, qui coguntur Principi subuenire cum assignatione
fructuum. Cap. X X.*

Licet Princeps, & Respublica in necessitate existens possit compellere suos ciues, & mercatores, nõ solũ ad sibi mutuandũ gratis absq; eo, q̃ statuat aliquid ultra sortẽ dare, sed etiam ad donandũ, tamẽ quia non omnia expediunt, quæ fieri possunt, aliquãdo ita illos ad sibi subueniendũ cogit, ut donec eis pecuniã acceptã restituat, aliquã summã. ut quinque, aut sex pro centenariis singulis annis det aliquibus patris, & conditionibus appositis, quarum Prima est, quod ciues irreuocabiliter dent, ita quod nunquam possint repetere sortẽ, quã dederũt, sed solũ pro illa percipere annuos fructus. Secunda, q̃ ciuitas uel Princeps nunquã teneatur eis restituere sortẽ principalẽ, sed bene possit quãdocumq; uoluerit illã restituẽdo se ab hoc onere liberare. Tertia, quæ aliquando apponitur est, quod ciuitas pro extinctione illius iuris exigẽdi ab ipsa 5. uel 8. pro centum quãdocumque uoluerit, non teneatur resti-

restituere integram sortem, sed illud possit extinguere 28. ducatis. & sit libera, ac si restituisset integram sortem centum ducatorum. Quarta, quod quilibet possit ius suum, quod habet exigendi à ciuitate, uel Principe fructus pecuniæ traditæ alteri uendere, & donare eo modo, quo habet. Quinta, ad tollendos omnes scrupulos, & omnem usuræ suspicionem Respublica, seu Princeps declarat se dare illos annuos fructus omni meliori titulo quo potest, non solum ratione damni emergentis, & lucri cessantis, sed etiam si nullum esset interesse, titulo liberè, & spontaneæ donationis, ob beneficium receptum, ut beneficentibus bene fiat, ut sic iustè, & licitè, etiam in consciëntia, & quoad Deum possint recipi, & retineri, sine ulla restituendi obligatione. Ista pecuniarum centenaria data ciuitati, uel Principi, Florentiæ dicuntur præstantiæ montis, Ianuæ sortes locorum, Venetiis sortes imprestitorum, pensiones Florentiæ dicuntur denarij montis, Ianuæ loca. Venetiis imprestita, & dantes Florentiæ dicuntur creditores montis, Ianuæ habentes loca, Venetiis habentes imprestita, & sic percipientes pensionem dicuntur percipere denarios montis, uel loca, uel imprestita. Et ciuitates, seu Principes pro huiusmodi pensionibus obligant suos redditus, quandoque omnes in communi, quandoque certos in particulari, & quando obligant, & assignant certos redditus particulares, uidentur montes prioris generis de quibus in præcedenti capitulo, sed tamen differunt, nam ad illos, seu illorum loca emendum nullus cogitur, licet emptoribus dentur quædam priuilegia, & illorum pensiones correspondent pretio quo emuntur, & illo secundum iustitiam proportionantur, cum sint etiam instituti propter commoditatem ciuium, unde etiam isti montes sunt securiores; at isti montes posterioris generis cum sint impositi propter necessitatem ciuitatis, uel Principis substant maiori periculo, amissionis. s. fructuum, & sortis principalis, ut si cresceret Principis necessitas ob quam etiam causam ciues, & mercatores sæpe coguntur ad emendum, & pensiones aliquando sunt minores, aliquando maiores iusto alias pretio, sed quo minores sunt, eo securiores. Sed quando sunt minores, (ut cum dantur quinque pro centum cum pacto extinguendi illud ius 28. ducatis) excusantur ciuitates, & Principes, quia ciues, & subditi tenentur etiam illi donare, cum necessitas exigit, quando autem sunt maiores sicut quando Princeps uult allicere, etiam non subditos ad ei dandum, uel non ei expedit cogere suos subditos, excusantur dantes, seu ementes ratione periculi amit-

si amittendi etiam sortem cum fructibus, si contractus est aliis licitus, de quo fuit inter doctores maxima controuersia, & diffuse, etiam usque ad satietatem multorum citatis opinionibus hanc difficultatem tractant Laur. de Rodul. & S. Ant. & tam ipsi quam ab eis citati, præsupponunt hunc esse contractum mutui, & in illius iustificatione multum laborant, multasq; afferunt distinctiones, ut illum ab usura defendant, dicentes uidentum esse an mutuanter ob mutuum uerum patiantur interesse, & an interesse sit tantum, quantum est lucrum, & si nullum patiuntur interesse, an illa donatio sit liberè, & non coacte facta, & an mutuanter intendant illud lucrum; & cum concedatur illis, quod uendant illud suum ius, dubitant de emptoribus, cum non cogantur illud emere, & de eorum dispositione, quia non uidetur quod possint pretendere aliquod interesse, nec quod accipiant fructus, ut libere donatos. Sed pace tantorum uirorum, dico cum Conrado, & Tabienna, quod errant in fundamento præsupponentes istos esse contractus mutui, cum tamen non sint, sed emptionis, & uenditionis, annui redditus. nec obstat, quod uocantur præstationes, & quod ipsi met dantes, & accipientes uentur nomine mutui, nam appellantes mutuum abusiue loquuntur, & inspicienda est potius natura contractus, & iuxta illam de eo iudicandum est, & non iuxta nomen quo sæpe abusiue nuncupatur, ut superius diximus in c. 16. huius libri. quod autem iste contractus non sit mutui, est certissimum, nam pecunia datur irreuocabiliter, ita quod dantes nunquam possint repetere sortem principalem, & Ciuitas, seu Princeps nõquam obligatur ad illius restitutionem, quæ sunt contra rationem mutui, dicimus ergo istos contractus licitos esse, & iustificari eo modo quo liciti sunt, & iustificatur census. nam uere sunt emptiones annuorum censuum, qui fundantur super redditibus ciuitatis, uel Principis. Sed oritur hic dubium, nam inter alias condiciones census à Pio V. requisitas est ista, quod census fundetur super certa, & determinata re immobili, quæ suis terminis describatur, isti autem census fundati sunt super omnibus redditibus Ciuitatis, uel Principis. Ad quod respondetur, quod Principes deberent illos statuere super certis eorum redditibus, sed subditi, quia non possunt illis leges præscribere excusantur si non seruata ista conditione illos statuunt super omnibus suis bonis. & non solum, qui coguntur, sed etiam alij tanta conscientia possunt illos emere, tum quia census, quem quis super omnibus suis bonis in communi fundat, non est de natura sua

S. Ant. 1.
p. tit. 1. c.
11.

Contr. de
contract.
q. 45.
Tab. v. vfu
ra. 14.

ra sua illicitus, sed est modo malus, & illicitus, quia prohibitus ad evitandas fraudes; tum quia respectu Principum cessant fraudes ob quas posita fuit illa conditio, ne. s. census constituatur super re fictitia, & ne percipiantur fructus re perdita, vel infructifera effecta, nam constat Principes habere multos redditus, & quod si eorum pars perierit non solvant census, etiam si perierint alii, & illi sint salvi super quibus particulariter, & nominatim sunt fundati census, quia licet de iure hoc casu sint solvendi, tamen subditi illos iuvare tenentur, & contra illos litigare non possunt. Tum etiam, quia e mentes possunt moveri ex charitate, principaliter animo iuvandi Principes, & secundario spe lucri.

At si Principes verè mutuo accipiunt, & ad sibi mutuandum suos subditos cogunt, promittentes eis restituere cum commode poterunt, quod ab eis mutuo acceperunt, & quousque restituant certos eis assignant fructus pro interesse, vel titulo liberæ donationis; hoc casu cum sit verum mutuû, dicimus, quod mutuantes non possunt accipere illos fructus ratione interesse nisi verum patiantur interesse lucri cessantis, vel damni emergentis, & usque ad illam summam. Ut autem possint percipi titulo donationis, requiritur ex parte Principis, ut donatio sit libera, & non quædam coacta palliatio, ut plures pecunias inueniat, & ex parte mutuantium, quod intentio principalis non sit lucrum, & secundum aliquos, nec etiam secundaria, sed ut diximus secundaria intentio non constituit usuram, sicut nec simoniam, sed primaria. quæ pura intentio raro reperitur, præsertim cum lucrum certum omnibus mutuantibus proponitur propterea consulendum est, ut montes, seu census constituant super suis redditibus iusto pretio, cum pacto redimendi.

De monte Pietatis. Cap. XXI.

Mons pietatis est distinctus ab aliis mōtibus, nam alii reducuntur ad census, iste ad mutuum cum pignore, & ratione excessivæ quantitatis pecuniæ, dicitur mons; de huius montis iustitia, cum sit ad mutuandum, fuit inter Doctores sub Leone X. maxima controuersia, à quo etiam terminata fuit. Est autem iste mons, quædam summa pecuniarum, vel rerum pecunia æstimabilium in loco publico existens, quam Princeps, vel Respublica, vel unus, seu multi diuites pietate moti, in usum pauperum deputarunt, ex qua

Summa

summa datur pauperibus mutuo pecunia gratis sine ulla spe lucri, pignoribus ab eis acceptis; sed ut mons indemnis seruetur, illi qui mutuo accipiunt pro quantitate accepta, & pro tempore quo eam non soluerint, aliquid exiguum pro quolibet mense soluere debent, pro uictu, & salario eorum, qui habent curam dictam pecuniam custodiendi, mutuandi, recuperandi; conseruandi, & restituendi pignora tempore oportuno; & si pecuniam ad præstitutum tempus non restitunt, pignora sub hasta uenduntur, & eorum pretium restituitur dominis, subtracta mutua pecunia, & ministrorum mercede.

Iste mons licet à Caiet. Soto, & alijs fuerit rãquam usurarius reprobatus, est licitus, & sanctus à Lateranēsi Cõcilio sub Leone x. approbatus, qui proculdubio non approbatur nisi quatenus in dubium uertebatur, propter id, quod exigitur in ministrorum sustentationem. Et quod licite possit à pauperibus mutuo accipientibus aliquid sine usura, & ratione mutui, exigi, patet, quia tota pecunia montis est in fauorem pauperum mutuo accipiētium pro cuius, & pignorum custodia sunt necessarij ministri, qui suo etiam periculo illa conseruant, qui etiam mutua re tenentur, quibus de causis necessaria est etiam domus, ubi fere assidue alijs negocijs relictis esse debent, quæ omnes expensæ cum sint necessariae pro hac pauperum subuentione, ratio postulat, ut aliquid non propter mutuum, sed propter has expensas ab eis exigatur, decet enim mutuante seruari indemnem, & qui commodum sentit, debet sentire onus. Sunt autem necessariae quatuor conditiones, ut iste mons sit licitus. Prima, ut id quod accipitur non accipiatur ratione mutui, sed ratione damni emergentis propter necessarios sumptus. Secunda, ut non fiant superflui sumptus. Tertia, ut omnes mutuo accipientes pro rata contribuunt ad hos necessarios sumptus, ne dum ab aliquibus nihil accipitur, eo plus ab alijs exigatur. Quarta, ut ex hoc mutuo nihil prorsus accrescat monti, sed si quid superest, dandum est pauperibus, & illis præcipue, qui mutuo à monte acceperunt.

Sed iste mons in aliquibus locis à sua primeua institutione, & forma desciiuit, & factus est etiam depositarius, ubi multi partim coactè, partim spontè suas deponunt pecunias, & pro fructibus singulis annis à monte quinq; pro cētum accipiunt. Vbi uidedum est unde mōs habeat istos fructus, quos soluit, & an ista deposita sint licita, & an deponentes pecunias super monte licite, percipiant hos fructus, & si iniustè percipiunt, cui sit facien-

Quod sit
licitus.

Quatuor
conditio-
nes.

da restitutio, & à quo quando super eo pecunia coactè deponitur. Quoad primum si mons mutuaret solis pauperibus, & cū pecunia montis non sufficiat, nec inueniat mons, qui ei gratis mutuent, sed benè ex charitate, dummodo saluentur indemnes ob uerum interesse, quod mutuādo patiuntur, res esset clara, nam certum est, quod mons, ut pauperibus subueniat, potest mutuo accipere, & quod mutuantes possunt accipere interesse, quod ob tale mutuum uerè patiuntur, & quod hoc interesse debent soluere pauperes, qui mutuo accipiunt à mōte, aliquid plus soluendo, cum illud mons propter eos, & in eorum utilitatem patiatur, à quibus debet seruari indemnis. Sed dubium est, quando mons accipit deposita, & pro illis soluit quinque pro centum, non pro necessitate pauperum, sed ut diuitibus, & mercatoribus mutuet; Si pauperes propter hoc interesse aliquid amplius soluunt est illicitum, quia non tenentur nisi ad interesse, quod mons propter illos patitur; sed uidetur, quod propter hoc etiam aliquid amplius soluant, nam soluunt quinque pro centum, & pro mensibus non integris quos attingunt, soluant ac si essent integri, si autem non fierent nisi expensæ propter ipsos solum necessariæ, uix soluerent tria pro centum. illud autem amplius, quod pauperes soluunt non sufficit, & quia etiam ratio postulat, ut diuites mutuo accipientes amplius soluant, quam pauperes, cum propter illos mons accipiat ista deposita, ideo mons ab illis exigit sex cum tertio pro centum, à pauperibus autem nihil amplius exigit, quam ipse pro depositis soluat nimirum quinque pro centum. Quoad secundum notandum est, quod pecunia super mōte dupliciter deponitur, uel liberè, uel conditionatè; si liberè, mons tenetur illam restituere, quandocumq; qui deposuit, & uel ille pro quo deposuit eam uoluerit; si conditionatè, adimpleta conditione, tenetur statim illam soluere. Et quomocumq; ponatur, mons illam assecurat, ex quo duo manifestè patent, primum, quod pecunia non ponitur super monte in societatem negociationis, ut quidam imaginatur uolens hac ratione defendere ista deposita, tū quia, ut diximus, mons non est ad negociādum, sed ad mutuandum, tum etiam dato, quod negociaretur ille modus ponendi pecuniam super monte, ut. s. possit quandocumq; repeti, si liberè ponitur, uel statim adimpleta conditione, quandocumque adimpleatur, est contra naturam societatis negociationum, sicut etiam est contra naturam societatis, & illicitum, quod assecuretur capitale, & certa pars fructuum, ut determinauit

Sixt. V. sed est uerè, & propriè depositum. Alterum est, quod qui sic pecuniam ponunt super monte nõ possunt aliquos illius fructus accipere à monte, sed potius tenentur satisfacere monti pro illius custodia, & assecuratione; Et si de hoc dubitas, induas personam montis, & à te peto, ut mille aureos, quos domi cum periculo, & mortuos habeo, his tribus conditionibus à me accipias. Primum, ut quotiescumq; illos uoluerò statim, uel post decem dies mihi restituere tenearis. 2. ut si perierint tibi pereant. 3. ut pro tempore quo penès te reliquero singulis annis mihi soluas quinque pro centum; quod certè dices esse iniustum, cū tibi pro custodia, & assecuratione debeatur merces, quod si respondeam, me tibi concedere facultatem, ut utaris pecunia mea, qua poteris lucrari, & ob hanc causam me uelle aliquod lucrum, dices hac concessione depositum transire in mutuum, & me uelle lucrum ex mutuo, quod est manifesta usura. Quod etiam probatur ex nostra synodo prouinciali Florentina anno 1573. celebrata, ubi in titulo de usuris, c. 7. dicitur. *Deposita, quæ sunt apud Ecclesiastica loca, & religiosa, unde deponentes annuas summas ultra sortem, qualescumq; accipiunt, illicita omnino sūt. Præcipitur igitur quibuscumq; dictorum locorum superioribus, seu administratoribus, ne huiusmodi, contractus celebrare ullo modo audeant, depositaq; cum eis pactis, conditionibus, aut intentione suscipiant, deponentesq; eiusmodi, si quid ultra sortem ea intentione acceperint, usurarios teneri in utroq; foro.* Ex quo sequitur, quod isti fructus, tanquam indebitè percepti, & usurarij sunt restituendi. Est autem hic distinguendum, nam de illis, qui spontè suas pecunias deponunt, res est clara, sed dubium est de illis, qui eas super monte deponere coguntur, uel à publica potestate, ut sunt pupilli, uel à priuatis personis, ut sunt uendentes, quousque assecurèt pretium. Et dico, quod isti pro tempore quo coguntur, & suas nõ possunt repetere pecunias licitè percipiunt illos fructus pro dāno, quod patiuntur, suæ indemnitati consulentes; quod si sunt usurarij, non accipiunt illos à monte, ut ex deposito, sed ut sibi debitos, & assignatos ab illis, qui eas deponere coegerūt, quare illi ad restitutionem tenentur, & sibi imputent, quod illas sic deponunt, uel deponere cogunt, cum potuissent census, uel res frugiferas emere, uel mercatori in societatem tradere. Et confirmatur ex eo, quod dicit Sylu. V. Usura 7. §. 5. de pupillo cuius tutor de illius pecunia multos cōtractus fecit usurarios, quod non pupillus, sed tutor tenetur restituere usuras, licet sint uersæ in utilitatem pupilli, quia potest dicere, quod illa retinet.

pro lucro, quod ex sua pecunia debet habere, & tutor sibi imputet si illam in possessiones, uel iustam negotiationem non exposuit, ut debebat. Et si obijciatur, quod habens rem alienam etiam si ipse non sit illam furatus, sed bona fide emerit, tenetur illam restituere, quia obligatio restituendi consurgit non solum ex iniusta acceptione, sed etiam ex re ipsa, eo quod est aliena.

Responderur esse differentiam inter rem emptam, & habitum a fure, uel ab usurario ex usura acquisita, qua rei furtiue nullum, acquiritur dominium sicut acquiritur rei per usuram acquisita, de quo fusius lib. sequenti, cap. 19. Nec excusatur, qui emit, si dicat, quod soluit pretium, & uult esse securus, quia potuisset illud retinere, & interim soluere fructus rei emptæ, uel constituere censum, uel de consensu uenditoris tradere illud mercatori in societatem, quod si non uult subire hoc periculum, nec fructus soluere de proprio, non emat, non enim cogitur emere, sicut alter uendere, uel a uicino uolente ædificare, uel quia non potest prouidere ruinæ, quam minatur domus, uel quia indiget parte pecuniæ, si autem illi utile est emere, subeat periculum uel retento pretio, soluat fructus, uel emantur loca montis non uacabilis, cum conditione, quod non possint uendi nisi pro emptione bonorum immobilium, & si mons extinguitur, quod non restituatur capitale nisi pro emptione aliorum locorum alterius montis non uacabilis, uel bonorum immobilium. Idem dicitur de socero nolente tradere dotem genero, sed illam sic depo-
nente ne ipse cogatur pro oneribus matrimonij, illius fructus soluere. Restitutio autem facienda est non monti, quia illos fructus non dat de suo, & ab illis habuit, quibus mutuauit, sed pauperibus, cum propter pauperes sit institutus, & his depositis pauperes grauentur, quia alias, ut diximus, non tantum soluerent monti; & si mons facta ei restitutione, restitueret, restitutio ipsi fieri deberet, cum sciat etiam, qui fuerint grauari, si autem non restituit, pauperibus fieri debet, & præcipue

pauperibus, nobilibus, & artificibus in dotem suarum

filiarum, nam ferè omnes pluries suas suppel-

lectiles monti pro mutuo in pignus dede-

runt. Nec potest Mons, aut Princeps re-

stitutionem remittere, quia hoc

esset in præiudicium paupe-

rum quibus, & non mon-

ti facienda est re-

stitutio.

*De cambijs, quid, & quotuplicia sint, & de
illorum conditionibus.*

Cap. XXII.

Quid sit

Cambium proprie est unius rei pro altera commutatio, & diuiditur in cambium pecuniæ numeratæ, & aliarum rerum, & modo loquimur de cambio pecuniæ, etiam ut à vulgo extensum est ad omnem contractum pecuniæ pro pecunia non gratuitum.

Quotuplex sit

Cambium prima sui diuisione, diuiditur in uerum, & reale, & in palliatum, & fictum. Cambium reale est duplex, per minutum, & per litteras. Cambium per minutum (quod proprie cambium dicitur) est illud quo quis cambit præsentem pecuniam, pro præsentem, ut quadrantes pro iulijs, uel iulios pro scutis, &c. & accipit aliquod moderatum lucrum, secundum consuetudinem patriæ pro suo labore, & quia communitati seruit, quod licitum est. & hoc, uoluerunt aliqui non licere nisi personis ex officio à Republica deputatis; sed credimus priuatis etiam licere aliquid exiguum accipere, non ratione cambij, sed ratione alicuius interesse singularis, puta laboris, tædij, & impedimenti. Ad hoc cambium reducitur quartum cambium, quod ponit Nauarrus, nam est aliqua pecunia, quæ minoris ualet in una prouincia, quam in alia, quam quis potest ubi minoris ualet emere, uel cambio, seu permutatione cum pecunia, quæ ibi pluris ualet accipere, quod pertinet ad cambium minutum, & pecuniam illam, ubi pluris ualet realiter transferre, & cum pecunia quæ in sua prouincia pluris ualet cambire ad minutum, uel per litteras, in quo calu translatio pecuniæ cambio acceptæ, non est cambium, sed cambium fit in utraque prouincia, uel ad minutum, uel per litteras, quare hoc quartum cambium & quintum ratione ueri interesse, quæ ponit Nauarrus, non sunt cambia, sed rationes quibus cambiando possumus lucrari, uel aliquid amplius accipere. Cambium reale per litteras est uirtualis pecuniæ translatio ex uno loco in alium, uel commutatio pecuniæ unius loci cum pecunia alterius loci, uel emptio, seu uenditio pecuniæ absentis, quæ pecunia absens, quia communiter uirtute litterarum soluitur, hoc cambium dicitur per litteras, quamuis etiam fieri posset per

De minuto.

De cambio per litteras.

De condi-
tionibus
requiritis.

nuntium, uel per ipsum campforem, & est iustum, & Reipublice necessarium seruatis tamen tribus conditionibus. Prima, ut seruetur æqualitas ualoris inter pecuniam datam, & accipiendam, cum enim in omnibus commertijs, & contractibus iustitię commutatiuę sit seruanda æqualitas, ut tanti ualeat acceptum, quanti datum, & e contratio, in commutatione pecunię, & cambijs, ut sint iusta tanti debet ualere pecunia danda, quanti accipienda, & ita nullo cambio in quo pecunia pro pecunia datur, potest aliquid accipi ultra ualorem pecunię, quę datur ratione cambij, nisi adiungatur alia iusta causa, aliquid amplius accipiendi, ut interesse, affecurationis, mercedis, prohibitionis, periculorum, nam etiam cambium aliarum rerum, non est iustum nisi seruata æqualitate ualoris utriusque rei campse. Secunda, ut campfor non accipiat plus iusta mercede, & quando æstimatur pecunia absens nulla sit fraus, sed habeatur ratio periculorum, & uerę, & realis copię, uel penurię pecunię; & dantium, & accipientium; ita, ut cesset omnis fraus monopolij; nam sæpe in nundinis sunt aliqui præcipui campfores, qui inter se conueniunt, & faciunt pretium augere, & minuere pro ut illis expedit, quod est iniustum, & tenentur de damno. Tertia, quod ille, qui dat litteras, sciat, uel probabiliter credat, quod persona cui eas dat, habeat pecunias, uel fidem, & uoluntatem satisfaciendi litteris quas de illis soluendis tradit, per extrau. Pij V. quę conditio est necessaria ex natura rei, quia alias esset cambium palliatum. Quarta conditio, ut neque à principio, neque postea ante terminum solutionis, fiat pactum de certo, & determinato interesse, etiam in casu non solutionis, quę conditio est in eadem extrauag. in qua additur etiam hæc. Quinta ne cambia exerceantur nisi ad proximas nundinas, uel proximos terminos ad soluendum cambia præfigi consuetos: quod cum Nauarro limitandum esse arbitror quoad effectum catus cambiendi ad secundas, uel tertias nundinas, quam ad proximas ob maiorem temporis dilationem, non enim uidetur Pontifex prohibere ne maior dilatio derur debitori, sine ullo maiori campforis lucro, quemadmodum etiam præcedens conditio, ut non liceat pacisci de interesse, non extenditur ad alios contractus, quia à iure antiquo non receditur plusquam exprimitur, & in cambijs restringenda est ad forum exterius, & præsumptionem iuris, ne cambium censeatur usurariam, in foro tamen conscientię quando interesse esset certum,

rum, id liceret, sicut, & in alijs contractibus, & idem Pontifex asserit se has duas condiciones statuisse ad tollendas fraudes.

Quibus modis fiant cambia per litteras, & quibus de causis campsores lucrentur.

Cap. XXIII.

HAec cambia per litteras uariantur ex parte dantis, & accipientis, nam aliquando dantur pecunię campso-
ri, ut eas in alio loco reddere faciat, aliquando è con-
tra campsor dat pecunias, ut in alio loco infra certum
tempus restituantur. Variantur etiam ex parte pecunię, ali-
quando enim datur pecunia unius regni, uel ualoris, ut in alio
loco respondeatur pecunia alterius regni, uel ualoris; aliquan-
do datur pecunia pro alia simili alibi danda.

Campsores lucrum duabus ex causis oritur. Prima est ra-
tione proprij interesse, & hæc habet locum solum in duobus
casibus, primus, quando accipit pecuniam transferendam,
quia locat operas suas, subit locum portitoris, & uiarum pe-
ricula, ob quam causam ministros alere eisq; mercedem da-
re cogitur, & hac ratione lucrum aliquod recipere potest.
Nec obstat, quod non reddatur eadem numero materialiter,
quia redditur eadem formaliter, uel æquiualemter, idest, se-
cundum eundem ualorem; Nec obstat, quod campsor illam
uere, & realiter non portet in eum locum, sed quod ibi pro-
prium habeat, & cum suo comodo soluat, nam hoc est per
accidens, & ex eius industria. At si campsor pecuniam ac-
ciperet nomine uenditionis, seu commutationis pecunię absen-
tis cū presenti, nihil posset hac ratione interesse accipere, sicut
nec in aliarum rerum uenditione, & commutatione, quia nul-
lum est hic eius interesse. ratione etiam huius interesse cam-
psor nihil potest accipere quando alteri pecuniam dat, ut eam
in alio loco restituat, quia hoc interesse non ille, sed alius po-
tius patitur, qui pecuniam accipit, cum enim campsor det
pecuniam, non potest subire locum portitoris. Sed hoc casu
lucratur secunda causa, ratione scilicet emptionis, uel com-
mutationis, de qua inferius. Secundus casus est, quando
cambium pro alio exercet, dando, uel accipiendo, quia tunc
locat suas operas, & pro quolibet cãbio suam habet mercedem
quod iustum est, si non sit excedens, sed quia campsor posset

Vnde oriatur cã-
psoris lu-
crum.

alterius pecuniam alicui ad cambium dare, qui postea non sit soluendo, qui dant pecuniam cambiendam, uolunt à campfore iusta mercede assecurari, pro sorte principali, quod licitum est, dummodo assecuratio sit de sola sorte, & non de fructu, iste enim non est contractus societatis in quo à Sixto V. prohibita est assecuratio, sed est contractus locationis operum campforis, & Papa non loquitur de cambijs, & ita campfor lucratur etiam mercedem assecurationis. Ista causa iuxta primum modum, quia scilicet campfor assumit officium portitoris, est iuxta primam cambiorum originem, de loco, ad locum, quando. s. campfor accipiebat pecuniam alibi realiter soluendam, pro emendis mercibus, quam propter pericula uia, secum mercator, portare nolebat.

Sed modo cambia à prima eorum origine deuiarunt, & factum est nouum negociandi genus, cuius merx, & pretium, est ipsa met pecunia, diuersis rationibus considerata, quæ hominis industria dum ab uno loco ad alium mittitur, & ad eundem remittitur continuo circulo pecuniam parit, quæ cambia secunda causa iustificatur, quæ est emptio, seu uenditio pecuniæ absentis, uel illius cum præsentis commutatio. Sed dubium est quomodo possit hac ratione Campfor lucrari, cum in emptione, & commutatione, sit seruanda æqualitas dati, & accepti. Respondetur, quod potest lucrari salua æqualitate, propter extrinsecos, & accidentarios respectus. Pro quo notandum est, quod duplex est usus pecuniæ, primarius, & secundarius, sicut, & aliarum rerum, ille est proprius, seu primarius cuiusque rei usus, siue naturalis, siue artificialis, ad quem ipsa rei natura primo ordinatur, ut uestis ad uestitum, panis ad esum, &c. secundarius est quores in quantum talis alteri à primo fine applicatur, ut commutatio tritici cum uino, uel cum pecunia; primarius usus pecuniæ, est illius commutatio pro rebus uenalibus ad uitam humanam necessarijs, scilicet tritico, panno, &c. propter quas commutationes inuenta est pecunia, ut sit mensura, & pretium omnium rerum uenalijs; secundarius usus est commutatio unius pecuniæ pro alia, ut ducati aurei pro iulijs, & hæc commutatio orta est ex inæqualitate, & diuersitate pecuniarum. & cum in commutatione, & emptione sit seruanda æqualitas, ut campfor lucretur debet talis interuenire causa, quæ reddat pecuniam, ut commutabilem, & uendibilem, maioris, uel minoris ualoris se ipsa, ut est pretium. Et octo possunt esse huiusmodi

Duplex
usus pecu-
niæ.

Causæ va-
riætes pre-
tium pecu-
niæ, ut est
uendibilis.

cau-

causæ. Prima est diuersitas metalli. Secunda, diuersitas bonitatis eiusdem metalli. Tertia, diuersitas formæ. Quarta, diuersitas ponderis. Quinta, diuersitas locorum. Sexta, reprobatio totalis, uel partialis. Septima, copia uel defectus omni cessante fraude. Octaua, absentia, uel præsentia: ex eo autem, quod citius, uel tardius traditur, non ualet pluris, uel minoris. Nec obstat, quod auctoritate publica constitutum est pretium pecuniæ, quod priuata auctoritate mutari non potest, quia id intelligitur eo respectu quo pretium est, non autem eo respectu quo est merx campisibilis, & uendibilis. Et quod prædictæ causæ faciant aurum, & argentum pluris, & minoris æstimari, patet quotidiana experientia in cambiis ad minutum eiusdem loci, & temporis, nam ducati aurei propter commoditatem portandi, emuntur argentea pecunia, & propter illam commoditatem, aliquid amplius datur ultra pretium auctoritate publica constitutum, argentea etiam pecunia ex puriori argento, pluris emitur, quam absolute ualeat, tum quia ex illa possunt fieri uasa argentea, tum quia facilius expenditur in aliis locis, tum etiam, quia non est ita periculum, quod prohibeatur, uel eius pretium imminuatur; pecunia etiam in loco in quo nõ est expendibilis minus ualet, quam in eo ubi expeditur, & minoris emitur, ut ibi portetur, ubi expenditur, & pluris ualet; & sicut copia, & defectus auget, & minuit pretium cæterarum rerum, ita etiam pretium pecuniæ, quatenus est uendibilis propter illius peculiarem rationem. Sed maius dubium est qua ratione, absentia pecuniæ, minuat illius pretium, & supponimus cætera esse paria, ut si centum ducati aurei Venetiis, tantum ualeant quantum centum Florentiæ, & sint eiusdem ponderis, & bonitatis, ita ut nulla sit prorsus differentia nisi diuersitas loci, & ratio difficultatis est, quia res tanti emenda est, quanti ualet in loco ubi est, & assignatur, ut si triticum in uilla existens, ematur ab his, qui sunt Florentiæ, emendum est tanti, quanti uenditur non in ciuitate, sed in uilla ubi est, & assignatur, ergo si Florentiæ emo centum ducatos aureos, Venetiis existentes, pro illis debeo dare centum similes, non plus, nec minus. Et tamen uidemus, quod dantur 98. Ad quod responderetur, quod res absens dupliciter potest emi, & uendi, primo pro loco in quo est, ut ibi assignetur ubi est, & sic tanti debet emi, quanti ibi ualet; secundo, ut conducibilis ad locum, ubi fit contractus emptionis, & uenditionis, & sic minus ualet, propter expensas, & pericula uia,

quan-

Dubium.
qua ratio
ne distan-
tia loci va-
riet pre-
tium.

quando res tanti ualeat in loco in quo est quanti in loco in quo fit contractus, in loco contractus non est uendibilis nisi, ut conducibilis, uel ut conducta, ut si frumentum tanti ualeat Florentiæ, quanti Romæ, & quis Florentiæ existens uelit uendere frumentum, quod habet Romæ, non inueniet emptorem, nisi illud conducat, & assignet Florentiæ, quod certè non faciet sine expensis, illud autem sic conducibile, facile uendet, etiam cum lucro, seu cum minori damno, quia inueniet qui illud emet, ut deferendum susceptis in se periculis, & expensis uiæ, quia illud forte uult Romæ consumere, uel ad uiciniorum locum, uel ad alium ubi plurius ualeat, uel etiam Florentiam sine expensis conducere, cum habeat proprios mulos, ob quam etiam causam non deducit omnes expensas ad rigorem, quas faceret dominus frumenti, quod autem emens frumentum, illud, sine expensis conducatur, uel Romæ consumatur, est per accidens, & ex eius industria, nam ex natura sua frumentum sic conducibile ratione expensarum uiæ minus ualeat, quando ergo dicitur, quod res absens tanti emenda est, quanti ualeat in loco ubi est, intelligitur quando emitur pro illo loco, at quando emitur pro loco in quo est, & pro loco in quo fit contractus simul, minus ualeat, quam in loco ubi est. Et hac ratione iustificantur cæmbia per litteras, quando emitur pecunia absens eiusdem generis, ualoris, & bonitatis; sunt. n. aliqui diuites, qui suis pecuniis nolunt emere merces, sed illas ad cambium tradere, & sic cambièdo lucrari; habet V. g. Petrus campfor pecunias Florentiæ, Romæ, & Lugduni, si Florentiæ inuenit indigentem pecunia, & uolentem uendere 100. ducatos quos habet Romæ, emit, & pro illis dat 98. idem facit per suos ministros Romæ, & Lugduni, si ibi inuenit uolentem uendere certam quantitatem pecuniæ, quam habet Florentiæ. Et si aliquis Florentiæ indigeat centum ducatis, & non habeat in alio loco pecuniam, quam uendat, accedit ad campforem, qui non uult ei Florentiæ pecuniam mutuare, sed mutuatur gratis centum ducatos, quos habet Lugduni, & illos ab eo emit. 98. quos tunc exbursat, ut dictos centum, reddat Lugduni (de quo inferius in tertio dubio) & cum ibi non habeat unde soluat, campfor Lugduni ei gratis accomodat 100. ducatos quos habet Florentiæ, & illos ab eo similiter emit 98. & sic Campfor Florentiæ indigenti pecunia, & non habenti alibi creditum mutuatur pecuniam Lugduni existentem, & illam ab eo emit. & Lugduni, ut possit soluere,

Quomodo
fiant
cambia.

primum cambium ei mutuat pecuniam, quam habet Florentiæ, & illam ab eo emit, qua soluit cambium Lugduni completum, sed ut Florentiæ possit soluere aliud cambium ei iterum accomodat pecuniam Lugduni existentem, & ab eo emit, & sic continuis circulis donec ille in effectu exburset pecuniam sibi traditam; ubi in quolibet cambio campfor lucratur vnum, uel duo pro centum quando plus, & quando minus, iuxta paucitatem, uel multitudinem dantium, uel recipientium, & cum in anno multa fiant cambia, & recambia (campforis enim pecunia est uelut pila ludentium, quæ nunquam quiescit, sed illa recepta statim fit nouum cambium.) illius lucrum in fine anni multum crescit. Cum autem pretium pecuniæ, ut campforis multipliciter uarietur, cambia etiam fiunt multis modis, & pro diuerso pecuniæ genere, & pro eodem, & partim pro eodem, partim pro diuerso, & aliquando datur minus, ut alibi plus recipiatur, ut 100. pro 102. & aliquando datur plus, ut minus recipiatur, ut 100. pro 98. aliquando pro æquali, nam ducatus V.g. Florentinus, & ducatus Venetus ex se sunt eiusdem ualoris, & absentia, & copia, & penuria, modo unum, modo alium facit maioris, uel minoris estimationis, & ducatus Florentinus, & Neapolitanus ex se non sunt eiusdem estimationis, nam Florentinus pluris estimatur, & tamen ut campforis copia, & penuria efficere potest, quod Neapolitanus tanti, & pluris etiam ualeat. (non me carpât campforis in exemplis, nam ut inquit Arist. exemplorum non requiritur ueritas, satis est, quod res intelligatur.)

Facile intelligitur illorum cambiorum iustitia, & ratio in quibus minus datur, ut plus recipiatur, quia pecunia absens minus ualet, & propterea campforis illam emunt, ut lucrentur. Sed non ita facile intelligitur iustitia, & ratio illorum cambiorum in quibus campfor plus dat, ut minus recipiat, quia ista uidentur fieri cum damno. Et aliquando fiunt cum dāno, quia campfor cogitur, quandoque mittere pecuniam suam ad certum locum, & non inuenit, qui illam uelit, & etiam quia licet non cogatur illam eo mittere, tamen sperat se magis lucraturum in recambio, quia credit futuros paucos, qui dent, & multos qui uelint, in quibus etiā seruatur iustitia, nā copia uendentium, & defectus ementiū, minuit pretium merciū, ut per se patet. Sed adducamus exemplum, quod adducit, sed non bene ponderat Sotus. Cum in Flandria propter continua bella, sit maxima pecuniæ penuria in genere, dat quis Metinæ

alicui

De ratione, & iustitia cambiorum.

Sot. de iust. & iure lib. 6. q. 1. ar. 2.

alicui quadringentos, & decem denariolos, seu quatrinos (ponamus gratia exempli nullam aliam esse monetam, ne fiat uis in auro, uel argento) ut in Flandria ei restituantur, cui in Flandria non dantur nisi trecenti, & sexaginta, qui si è conuerso det in Flandria quadringentos, & decem quadrantes, pro illis Metinæ dantur quadringenti, & septuaginta quinque, & ita plus lucratur in remittendo pecuniam Metinæ, quam perdidit ex Metina in Flandriam transmittendo, perdidit enim quinquaginta, & lucratur sexaginta quinque. Sotus primum cambium quo pecunia datur Metinæ, ut restituatur in Flandria dicit esse licitum, quia quadringenti, & decem Metinæ, ubi affluentior est pecunia, non pluris habentur, quam trecenti sexaginta in Flandria, ubi pecuniæ penuria laboratur, & dat exemplum de uino, & oleo quorum Metinæ est tanta copia, ut centum cadi non pluris, imo minoris habeantur, quàm sexaginta in Flandria, & propterea potest quis Metinæ maiorem mensuram olei cum minori apud Flandriam habere, & è contra potest quis pauciores Metinæ ulnas lini cambire, pro pluribus soluendis in Flandria, ubi maior est copia. Ex quo probat cambia non posse iustificari per uiam emptionis pecuniæ absentis, quæ minoris ualeat, quia sic ille, qui Metinæ pecuniam numerat, ut recipiat in Flandria, minus deberet Metinæ dare, & plus in Flandria recipere, & tamen hic totum oppositum uidetur. Secundum autem cambium, quo in remittendo pecuniam Metinam maius est lucrum, quam fuerit iactura in transmittendo in Flandriam, dicit esse illicitum, quia non seruatur æqualitas, nam si pro 410. datis Metinæ, recipiuntur in Flandria 360. pro 360. datis in Flandria, recipiendi sunt Metinæ 410. Sed eo modo quo Sotus hæc cambia iustificat, campsores illis nunquam lucrarentur. Eodem modo fiunt nunc in Italia cambia per Lugdunum, & Bisenzum, nam cum prius centum ducati auri rei de Sole, equiualeat centum currentibus Florentiæ. Florentiæ dabantur 98. pro recipiendis 100. Lugduni, modo propter defectum pecuniæ, qui est Lugduni, Florentiæ dantur centum, & quinque, pro centum de sole Lugduni recipiendis, & Lugduni dantur centum de sole, pro centum, & septem Florentiæ recipiendis. Sic etiã fiunt cambia Romæ per Neapolim, & è contra, sed diuersa ratione, nam pro centum ducatis argenteis Romæ datis, Neapoli recipiuntur V. g. centum, & octo, & pro centum Neapoli datis Romæ nõ dantur nisi 92. uel 91. & ratio huius differentię non est penuria pecuniæ, sed quia moneta Neapolitana

minoris ualet extra Regnum, cum in Regno plus ualet, quam
 in ea sit argenti, ne asportetur. Et dicimus ista cambia, & recam-
 bia, posse iustificari per uiam emptionis, nā in Flādria 360. qua-
 drantes, æquivalent 415. Metinensibus, sed quia pecunia ab-
 sens minoris ualet, ob id 360. in Flandria existentes, emun-
 tur Metinæ 410. & sic campfor lucratur quinque, in recambio
 autem lucratur alia quinque, nam in Flandria 360. emuntur
 420. Metinenses. & error Soti consistit in hoc, quod credit
 360. Flandrenses, æquualere 410. Metinensibus, & ob id da-
 ri in Flandria 360. pro 410. Metinensibus, & Metinæ dandos
 esse 410. pro 360. Flandrensis, ut distantia nihil operetur.
 Sed hoc est falsum, nam 360. Flandrenses æquivalent 415.
 Metinensibus, & distantia, tam in cambio, quam in recam-
 bio propter expensas, & pericula uiæ tollit quinque, quæ
 lucratur campfor, similiter etiam de Cambio Lugdunensi, Bi-
 suntino, & Neapolitano, nam 100. Lugdunenses de sole,
 æquivalent 106. Florentinis, sed ratione absentia, 105. Flo-
 rentinis, emuntur 100. Lugdunenses. & 100. Lugdunensibus
 emuntur 107. Florentini. Quod autem recambium possit es-
 se carius, & quod eodem tempore quo Florentiæ pro Lug-
 duno accipitur unum pro centum, possint Lugduni accipi duo
 pro centum pro Florentia, potest sine iniustitia licite accide-
 re, nam quamuis sint eadem uia, eadem expensæ, & eadem
 pericula, tamen possunt Florentiæ esse multi, qui dant, & pau-
 ci qui accipiant, & Lugduni è contra, multi qui accipiant, &
 pauci qui dent, nam copia, & defectus pecuniæ, dupliciter
 potest accidere. Primo, uniuersaliter, propter bella, uel al-
 liam causam, ratione cuius 415. Metinenses, æquivalent
 360. Flandrensis, & 100. ducati de Sole Lugdunenses, 106.
 Florentinis currentibus. Secundo, stante prædicta differen-
 tia, potest accidere etiam differentia ratione dantium, & ac-
 cipientium, nam dum sunt multi Florentiæ, qui dant, & pauci,
 qui accipiunt, possunt Lugduni esse multi, qui accipiant, &
 pauci, qui dent, & è contra, similiter etiam in cambio Nea-
 politano, stante prædicta differentia ratione ponderis, potest
 uariari cambium, nam dum Neapoli multi dant pro Roma,
 Romæ possunt esse pauci, qui dent pro Neapoli, & multi, qui
 uelint accipere. Idem etiam accidit in illis nundinis, quæ fiunt
 pro solis cambiis, nam uideri posset, quod Bisuntii tot sint dan-
 tes, & accipiētes in recambio pro Florétia, quot fuerūt Florétiæ,
 in cābio pro Bisuntio, cum pecunia prima uice cambio accepta,
 tandem

tandem post multos circulos soluatur Florentiæ; sed potest contingere, quod soluatur Bisuntij ad euitandum recambium, & q̄ campfor pecuniam Florentiæ receptam, nolit per recambium remittere Florentiam, sed in alium locum.

S. Ant. 2. p.
t. 1. c. 7. §.
50.

Ex quibus facile potest cognosci iustitia omnium cambiorū realium, siue fiant pro nundinis, siue pro aliis locis, ut Romæ, pro aliqua Ciuitate Hispaniæ in qua non fiant nūdinæ, & sit iste casus Romæ quotidie ferè occurrens, ubi Hispanus cōsecutus beneficium pro bullarū expeditione, accipit centum ducatos, ut in Hispania de fructibus sui beneficij, post octo menses, redat centum, & octo. S. Ant. dicens hunc contractum esse usurarium, loquitur de mutuante, uel de illo, qui ratione dilationis datæ ad soluendum, aliquid ultra sortem accipit, quod colligitur ex dilatione octo mensium, & ex eo, quod inquit eandē pecuniam pluris ualere Parisijs, quā Romæ, ratione cuius præsupponit campsores sui cambii iustum pretiū percepisse, qui non est casus noster, nos enim loquimur de iis, qui aliquid ultra sortem accipiunt, non ratione mutui, uel dilationis, sed ratione emptionis pecuniæ absentis, uel ratione interesse lucri cessantis, uel damni emergentis, quibus de causis iustificari potest iste casus.

De cambiis ficcis, & de dubijs circa cambia occurrentibus. Cap. XXIII.

Quæ sint
cambia
ficca.

Cambia ficca sunt illa, quæ uerè nō sunt cambia, sed sūt ficta, & solo nomine dicuntur cambia (licet aliqui uocauerint cambia ficca, illa omnia cābia, in quibus campfor prius dat, quā accipiat, etiam si sint uera, & realia) & ita confinguntur, ut contrahentes ad certas nundinas, seu ad alia loca, cambire simulent, ad quæ loca, ij qui pecuniam recipiunt litteras quidem sui cambii tradunt, sed non mittuntur, uel ita mittuntur, ut transacto tempore unde processerant inanes referantur, aut etiam nullis huiusmodi litteris traditis, pecunia ibi denique cum interesse reposcitur, ubi contractus fuit celebratus, nam inter se dantes, & recipientes usque à principio ita conuenerant, uel certe talis fuit intentio. Et quod peius est, fit etiam aliquando hoc cambium cum recambio, nam ita contrahentes conueniunt, ut si tempore, & loco statuto ad quem mittuntur litteræ non soluatur accepta pecunia, cū alio cambio in eo restituatur loco, ubi accepta fuit. Aliquando etiā

con-

cōtractus cambii fit pro eodem loco in quo datur pecunia, sed secundum ualorem cambiorum illius, uel alterius loci, quæ omnia cambia sicca, tanquam ficta, & usuraria meritò à Pio V. reprobata, & damnata fuerunt.

Sed notandum est, quod si omnes fraudes, quæ in his cābiis latent, procul remoueantur, possunt etiam hæc cambia recta cōtrahentium intentione excusari, & licita fieri, tunc enim nō ficta, & ficta, sed uera, & realia erunt, ut si uerè cambia fiant pro aliis locis, ad quæ mittuntur litteræ, quia creditur in illis locis receptis litteris pecuniam soluendam esse, quæ si præter cōtrahentium intentionem non soluatur, meritò ibi restituetur pecunia, ubi accepta fuit; & si pecunia recepta danda erat ad cambium, soluendum erit lucrum cessans, & ille qui cambio pecuniam dat pro certo loco in quo uerè credit sibi restituendam esse, potest securitatem petere, & assecurari, ut si in eo loco non reddatur, per recambium in illo reddatur in quo accepta fuit, sicut per recambium remittenda erat. Et si quis uere cambio reali ad proximas alterius loci nundinas suam pecuniam daturus erat, & ut amico subueniat hoc lucro priuetur, merito poterit ratione lucri cessantis ei mutuare, cum pacto, quod ei detur lucrum ad rationem cambii, quod facturus erat; iuxta ea, quæ diximus, cum ageremus de mutuo.

Pro maiori prædictorum, & cambiorū explicatione, aliquot subiiciemus dubia, quorum primum est de cābiis ad proxima loca eiusdem regni de quibus sunt duæ sententiæ. Prima est Soti, qui duas ponit conclusiones, prima, quod si syncere, & candidè fiant sunt licita, uerum subdit in illis lucrum esse adeo exiguum, ut apud mercatores, nullius sit considerationis, & propterea secundam subiungit conclusionem, quod pro cambiis intra regnum soluendis, nulla potest æquitate pretium recipi, & illam declarat de pretiis tantæ æstimationis, quanta campso-ribus in usu esse solent, ne contrarietur primæ. Secunda sententia est Nau. quod ex se sint licita, & subdit, quod licet in aliquibus locis propter fraudes, quæ in illis committuntur prohibeantur, ex eorum tamen prohibitione, plus detrimenti prouenit, quam utilitatis. Cum ista cambia non sint à Papa, nec aliqua uniuersali lege prohibita, nisi sint ex se mala, Doctores non debent illa simpliciter damnare, sed fraudes, & pericula ostendere; propterea uidendum est, an licita sint ex natura sua, & prima fronte uideri possent ex se illicita, quia in illis uidentur deficere duæ causæ præcipuæ, quæ cætera cambia iustificat, quia

scilicet

Quomodo iustificari possint.

Dubiū de cābiis ad proxima loca. Sententiæ.

Ratio difficultatis.

Solutio.

scilicet emitur pecunia alterius generis, & quia emitur pecunia absens, at in eodem Regno pecunia est eiusdem generis, & distantia est adeo parua, quod habetur, ut præsens; accedit, & possunt fieri fraudes, nam mercatores illius Regni, cum illis expedire uidebitur, poterunt eò deferre maximam copiam pecuniæ, & pretium ad libitum augere, & minuere. Verum fraudes possunt fieri etiam in alijs, & modo loquimur de natura rei, seclusis fraudibus, & dicimus, quod istæ causæ, & etiam aliæ, quæ alia iustificanc cambia, hæc licita reddunt, nam licet in eodem Regno sit eadem pecunia ratione formæ, est tamen diuersitas in materia, proximitas etiam loci non tollit, sed minuit pretiũ, quod in istis etiam augetur, & minuitur ratione copiarũ, & penuriarũ pecuniæ, & accipientium, & dantium, ex quibus omnibus simul, pretium tantum crescere potest, ut campsores lucrentur sicut, & cambijs ad loca distantia alterius Regni; quod ex cambijs ad minutum apparet, etiam in locis in quibus nõ sunt nundinæ, ut Romæ ubi pretium auri propter illius penuriam sæpe notabiliter crescit, & ego sæpe habui à campsoresibus 4. & 5. baiochos pro scuto, quando scutum dedi pro argentea moneta. at si cambia ad proxima loca fierent pro simili moneta, haberetur ratio solius distantia, quæ non est tanta, ut ita possit eorum augere pretium; ex quo sequitur, quod cambia Bisuntina quorum nundinæ modo fiunt in Italia, quandoque in una ciuitate, quandoque in alia, & modo fiunt Placentiæ, sed nihilominus retinēt nomen bisuntinum à loco, unde translatae sunt istæ nundinæ; ex parte sunt licita, & ex parte illicita. Cambia enim, quæ fiunt V.g. Florentiæ pro Bisuntio, idest Placentia iustificantur, quia eis emuntur scuta aurea, non quæcumque, sed quinque formarum, iuxta conuentionem, quia si illa scuta aurea ibidem ad minimum emerentur tanti fere uenderentur. at cambia, quæ ibidem è contra fiunt pro Florentia, non ita iustificantur, quia illis emuntur ducati currentes, cuiuscumque moneta, unde non uidetur, quod possit esse tanta penuria pecuniæ absolutè, ut notabiliter augeatur pretium, & cum in illis non sit alia differentia nisi solius loci, & distantia sit breuis, expensæ, & pericula uia, quæ in se recipit campsores, non possunt esse tantæ æstimationis, quare cambijs pro Florentia deberent similiter emere scuta aurea. Vnum etiam est in istis cambijs, quod non intelligo, nam Florentiæ dantur V.g. 105. ducati pro 99. quinque formarum, & Bisuntii (idest Placentiæ, aut in alia ciuitate Italiæ, ubi fiunt nundinæ bisuntinæ) dantur 99. pro 108. Florentiæ recipiendis, in illis

in illis autem locis non est tanta penuria pecuniæ in genere, sicut est V.g. in Flandria, propter continua bella, ut diximus, sed centum placentini æquivalent centum Florentinis, & propterea in utroque cambio deberet dari minus, ut plus recipiatur, centum. s. pro centum, & uno. Bisuntij quando ibi fiebant nundinæ erat forte illa penuria, ut 100. æquivalerent 106. unde signum est, quod campsores in statuendo pretio, non respiciunt naturam cambiorum, quæ faciunt, & qua ratione iustificentur, sed quod tantum lucrentur, & sic modo fiant, sicut olim fiebāt pro Bisuntio, quod est illicitum, nam licet uocentur Bisuntina modo illæ nundinæ sunt Placentiæ, & subest alia ratio.

Secundum dubium est quare distantia temporis non iustificet cambia, sicut distantia loci, & an per accidens aliquid operetur. Respondetur esse maximam differentiam inter temporis, & loci distantiam, nam res in tempore futuro danda, non est deterioris conditionis ex hoc, quod absens à præfenti, reducenda est ad præfens, nec subiacet periculis, & expensis, sicut res in loco distante existens, ut ad præsentem reducatur, nam ipsum met tempus illam reducit, nisi forte dicatur eam perditionis periculo subiacere, quia debitor mori potest, uel pauper fieri, sed hoc periculum pro nihilo reputari, ex eo patet, quia raro accidit, & si accideret, creditores tuti sunt effecti, & etiam, quia propter huiusmodi periculum, nec in mutuis, nec in commutationibus, & uenditionibus aliquid plus exigitur; & quia breuitas, & prolixitas temporis sunt differentiæ temporalis distantia, consequens est, ut nec in cambiis, nec in alijs commutationibus, & uenditionibus ex quantitate temporis aliqua conditio rei commutandæ, & uendendæ per se accidat, ex qua uilior, aut prætiosior æstimari possit. Dixi per se, quia per accidens contingit res æqualis bonitatis, eodem, uel breui tempore assignandas, diuersa notabiliter habere pretia, non propter temporis breuitatem, & prolixitatem, sed propter incidentes euentus, ut propter illarum copiam, uel inopiam, propter paucitatem, uel multitudinem emptorum, & huiusmodi. Ex quo infert Caietanus, quod propter hos incidentes euentus, non est sufficiens signum usuræ minus dare pro multo interiacente tempore, usque ad nundinas, & plus dare quando sunt proximæ, quia licet id prima fronte uideatur fieri ratione temporis intermedij, potest tamen accidere propter inuentionem, uel non inuentionem campsores tenentium loca quasi emptorum, uel pro-

Quare distantia temporis non iustificet cambia sicut illa loci, & an aliquid operetur.

pter eorum multitudinem, aut paucitatem V. g. 100. scuta de Sole in proximis nundinis omnium Sanctorum Lugduni, soluenda Florentiæ, mensibus Augusti emuntur 103. Septembris 104. Octobris 105. uel ponamus, quod 100. ducati Lugdunenses æqui ualeant 100. Florentinis, 100. Lugdunenses emuntur Florentiæ, mense Augusti 96. Septembris 97. Octobris 98. nam mensibus Augusti, & Septembris non inueniuntur emptores, & sunt multi uenditores, & propterea minuitur illorum pretium, sicut, & aliarum rerum, & ista scala non est ratione temporis, sed tempus intermediū est occasio, quod inueniantur emptores, & uenditores, ita quod multum tempus intermedium est occasio multorum uenditorum, & paucum tempus multorum emptorum, & hoc non in fraudem, ut uenditores minuant pretium, sed (ut ipsi dicunt) quia cum damno emerent, quare? quia interim illis duabus mensibus intermediis possent illam pecuniam dare ad cambium pro aliis locis, & lucrari, non enim patiuntur campsores suas pecunias in manibus propriis, nec aliorum, uel minimum quiescere. Et sic breuis fors principalis duplicatur, & triplicatur, nam licet modicum, quid accipiant pro quolibet cambio, tot sūt in anno cambia, & recambia etiam de cambiorum præcedentium fructibus, ut lucrum in fine anni multum excrescat, & anno superiori reddiderunt 20. pro 100. Non reprehendo doctrinam Caietani. Sed uolo campsores docere, modum quo cambiando longe magis lucrentur; in statuendo pretio pecuniæ absentis, omnes causas, quæ illud augere possunt simul coniungant, uiz. s. expensas, & pericula, quod scuta auri soluenda sint unius formæ, & supremi ponderis, & quo magis crescant expensæ uiz, singula cambia fiant pro decem scutis, ita ut in quolibet cambio considerentur decem tantum conducenda, his omnibus rationibus simul coniunctis pretium cambij centum ducatorum erit ad minus 10. aut 15. habeantque cursores, qui litteras cambij, & recambij continuo portent, & nunquam quiescant, & tanta sit distantia, quod vno die fiant câbia, & sequenti recambia, & sic quotidie, ut nullus mediet dies. nam infra septem, aut decem dies, fors principalis duplicabitur, & cum fructus etiam fructificent, centum ducati in fine mensis excedent mille ducatos, & in fine anni, in tantum excrescent, ut uix supputari possint, fundamēta omnia, sunt realia, quod enim inter cambium, & recambium sit parua, uel longa temporis distantia non uariat pretium; si suam possunt explere sitim, & uni-

*Cōtra sū-
nam au-
ditatē lu-
crandi cā-
psorum.*

co haustu ad se accedentes absorbere, ut quid longiori conficiunt tabe? quod certe non sine maximo animi dolore dico, salua reuerentia eorum, qui moderato contenti sunt lucro. quantum autem debeat esse hoc lucrum dicam inferius. ceteri caueant ne dum egentium pecunias absorbunt, ipsorum quoque omnes pecuniae, & bona omnia una die in hac uita, & in altera animae ab inferno absorbeantur.

Tertium dubium est, an liceat accipere ad cambium à seipso pro alio, qui in loco pro quo sunt cambia, non habet pecuniam, nec creditum, & uideretur, quod liceat, cum sic quotidie publice multa fiant, & licita credantur, De hoc genere cambiorum Doctores non loquuntur, sed illius meminit Sotus d. lib. 6. q. x. & dicit huiusmodi cambia esse usuraria, sed non satis probat, cuius sententiae me subscribo. Dico igitur, quod campsor potest accomodare creditum suum egenti pecunia, ut ab alio pecuniam ad cambium uirtute illius crediti accipiat, sed quod illi accomodet, cum hoc, quod nomine illius à se ipso ad cambium accipiat, credo esse illicitum, & usurarium, & probo primo, quia cambia per literas hac ratione iustificuntur, quia illis emitur pecunia absens, uel cum presenti commutatur, ut diximus, unde campsor dans egenti creditum absens, quod habet, ut pro illo fiant cambia, ei mutuatur pecuniam absentem, quae cambiis, & recambiis ematur, ut autem illam ei mutuatur, ipse uult pro eo cambiū facere, & illam à se illius nomine emere, ut sic lucretur, & non uult aliter illam ei mutuare, quod est usura, quia non mutuatur gratis, & uult uel mutui cambia facere, & lucrari, ut patet ex c. Nauiganti ext. de usuris, & ex definitione usurae, & his, quae diximus de usura. Secundo, si hoc licet campfiori, multo magis simile licebit Mercatori pannorum, nam petenti ab eo mutuum, poterit dicere non esse sibi commodum ei mutuare, sed quod ei uendat petiam panni, & illam ab eo statim emit numerata pecunia, quo consentiente ei uendit petiam panni pretio riguroso ad tempus trium mensium, & illam statim ab eo emit numerata pecunia pretio pio. in termino trium mensium cum non habeat pecuniam, quam restituat, idem Mercator iterum uendit illi petiam panni pretio riguroso ad tempus trium mensium, & illam statim ab eo emit pretio pio, & accipit pro extinctione prioris debiti, sed accenditur nouum, quod similiter in fine trium mensium noua emptione, & uenditione extinguatur, & fit aliud. Si mercator sic contraheret, omnes contra eum exclamarent, &

An liceat accipere ad cambiū à se ipso pro alio.

dicerent esse illicitum, & in fraudem usurarum. & tamen hoc ei magis licet, quam campfiori, quia mercator non mutuatur, sed solum uendit, & emit, sed quia statim emit pretio pio, quod uendidit pretio riguroso, præsumitur uirtuale mutuum, & usura palliata, & nihilominus cessare possunt omnes fraudes; at campfior mutuatur egenti, pecuniam absentem, & uult illam ab eo emere, & pro ea cambia facere, ubi mutuum non est præsumptum, sed expressum, & consequenter usura non est palliata, sed manifesta. Dicent campfior accipit ad cambium à seipso nomine illius; sed accipiendo à se ipso illius nomine, ei quidem commodum facit, & ipse multum etiam lucratur, & propter hoc lucrū ei mutuatur pecuniam absentem. Dicent saltem hoc poterit, quando accipit pro uno, & dat pro alio, quia est merus utriusque minister, & sic proprie non accipit pro Paulo à se ipso, sed à Petro cuius pecuniam cambiat. Sed nec etiam sunt licita hoc modo, quia licet campfior mutuet Paulo pecuniam absētem Petri, quā ipse cambiat, Campfior tamen minister Petri non uult illam ei mutua re nisi sit etiam minister Pauli accipiendo pro eo ad cambium; & Petrus uult, quod campfior pecuniā, quam ei dedit, cambiat, & non mutuet gratis, pro cambijs inter alias personas sine ullo suo lucro faciendis. Dicent qua ratione alius potest pro eo facere illa cambia eadem poterit etiam ille qui dedit ei suū creditum cum non sit deterioris conditionis. Respondetur esse diuersam rationem, quia alius non ei mutuatur pecuniam absētem ut pro eo faciat cambia, at iste illam ei mutuatur, & ut mutui uult hoc lucrum. mutuare alicui cum pacto, ut ad suum accedat molendinum iusto pretio dato, secundum omnes est usura, & non erit usura Campfiori mutuare egenti pecuniam absentem cum pacto, quod illam ab eo cambiando emat? Scio aliquos religiosos, & doctos absoluerunt, & dicere hoc non solum campfioribus licere, sed esse etiam opus charitatis, ut sic egentibus subueniant, rationes tamen in contrarium non soluent, quæ me magis mouent, quam eorum auctoritas. hortor ergo Campfores, ut in dicto casu egentibus suum creditum accomodent, ut ab alijs campfioribus pro illis cambia fiant, quod non est, nisi solū nomen præbere, cum sint securi; si enim non essent securi, ipsi cambia pro illis non facerent, si autem non solum nolunt pecuniam effectualiter exbursatam eis mutuare, sed nec etiam solo nomine mutuare, sine ulla unquam futura exbursatione, nisi ad effectum, quod pro eis ipsi met cambia efficiant, & lucrentur,

non

non uideo hanc charitatem, nec intelligo quomodo non committant usuram.

Cum hæc imprimerentur quidam mihi dixit Pium V. per suum Breue ad campsores Bononienses approbasse hoc genus cambij, nam campsores Bononienses miserunt ad Summū Pontificem quædam capitula continentia modos cambiendi ab eis usitatos, inter quæ est istud genus cambij his formaliter uerbis. *Et possa ogni persona ancora dare à cambio, & fare, che siano recapitate le lettere sopra di essi datori, & così tenerli su li cambij sino che saranno rimborsati da chi harà preso il denaro.* Et quod Pius v. approbavit omnia, & singula illa capitula. Non uidi Breue, si hoc cambium approbatur, campsores tuta conscientia tanta auctoritate illud exercent. & ego non contradico, sed cum determinationem, & approbationem non uiderim, interim rationibus animum meum mouentibus ago; paratus subdere, & captiuare intellectum meum Pontificis determinationi, non solum cum uniuersam Ecclesiam docet suis uniuersalibus Bullis, & determinationibus, sed etiam cum particularibus pro tranquillitate eorum conscientia respondet; licet maxima differentia sit inter utrunque modum, nam cum particulariter respondet, possunt per subreptionem aliqua ab eo obtineri non ei narrata re sicuti est, & ita decipi potest, quod non contingit cum uniuersam docet Ecclesiam. Nunc ille idem rediit ad me, & attulit non copiam illius capituli, ut prius, sed ipsum Breue Bononiæ impressum, quod legi, & dico per illud non confirmari hoc cambium, nam ibi ponuntur omnia illorum capitula, & ferè omnia sunt de iurisdictione consulum, de Mercatorum, & illorum, qui dant eis suas pecunias ad cambiendum priuilegiis, de executione facienda contra non soluentes, & alia huiusmodi, quæ sine Principis confirmatione sunt nulla; & credo capitulum illud fraudulenter fuisse ab eis positum, ut cum cætera confirmentur, illud genus cambii à Theologis damnatum, censeatur approbatum; Pontifex autem confirmat illa omnia capitula ad effectum conferendi priuilegia, & iurisdictionem in foro exteriori, & non ut aliquam dirimat controuersiam de subsistentia, & realitate cambii, quod ab illis exercetur, ut patet legenti, & confirmatur etiam ex illis uerbis, *Præinserta capitula, ac prout illa concernunt omnia, & singula in instrumento, seu instrumentis, & c. contenta, & inde secuta quæcumq; licita tamen, & honesta, & c.* nihil igitur approbat, quoad realitatem cambii, & ita approbatio non cadit super illud ca-

pitulum, quod est de huius cambii realitate, sed illud relinquit in sua natura; si licitum est potest exerceri, sin minus non potest, & Breue non concedit quod possit nisi quatenus est licitum, an autem sit licitum non determinat; quare in eadem quam tenui persisto sententia, & dico istud cambium esse usurarium.

Quantum
dubium.

Quantum dubium est, an in cambiis realibus de quibus in præcedenti capitulo, seruentur conditiones bullæ Pij V. nam uidetur, quod litteræ cambij inanes remittantur, cum recambio, quia nulla fit exbursatio in locis pro quibus datæ fuerunt. Respondetur illas nihilominus seruari, quia in istis cambiis apud Mercatores reales solutiones fiunt sola scriptura, sicut etiã sepe fiunt extra cambia, & secundæ litteræ sunt secundi cambii

Aliud du
bium.

nam primum suam habuit perfectionem. Dubitatur etiam de illis, qui dant pecuniam campforibus ad cambiendum, an committant usuram, nam cum non intelligant naturam cambii, ita loquuntur ac si illam deposuissent, & accipiant fructus depositi uel mutui. Respondetur, quod si illorum intentio est dare suã pecuniam campfiori, ut pro ipsis illa licite lucrentur, sicut lucratur propria, sufficit, uerba enim debent inseruare intentioni, & non intentio uerbis. Dubitatur an campfores possint accipere ad cambium, ut postea dent, quando sperant pretium minuendum. Respondent campfores hoc lucrum esse industrię, concedo, sed malę, & ad monopolium tendentis.

Aliud du
bium.

Concludo hanc materiam cambiorum, & dico (surdo fortè canendo fabulam, pro Dei tamen gloria, & ut campfores in excusabiles sint) cambia realia esse licita, qualia non sunt illa in quibus campfor accipit ad cambium à seipso, propter rationes dictas, sed illa in quibus ille, qui accipit, habet in loco pro quo fiunt, proprium creditum, uel sibi accomodatum, sed nõ ab eo, qui pro se cambia facit. Cambia etiam realia sunt licita dummodo lucrum sit mediocre, cuius mediocritas non est attendenda solum in singulis cambiis, sed in fine anni, nam licet parum accipiatur in quolibet cambio, tot in anno fiunt cambia, & recambia, ut lucrum sit excessiuum, & breui ad medicitatem reducantur, qui accipiunt ad cambium; nam anno superiori cambia rediderunt 20. pro 100. considerent terram, & domus, quæ quinque, aut sex pro centum reddunt, considerent etiam alios mercatores, qui industria, continuis sudoribus, & laboribus lucrantur decem, aut duodecim pro centum, & illi à quibus lucratur habent eorum merces; campfores autem quiescendo, & omnia

Quantum
debeat ef
se lucrum
cambiorum

commoda accipiendo, sine labore lucratur, & qui cum illis tractant, his cambiis, & recambiis, in rei ueritate non habent nisi uerba, & tantillum cartæ, & præter pecuniam eis primo datam nihil realiter in eorum manibus uenit, sed tota realitas est tandem in euacuatione eorum crumenæ, & in uenditione domorū & possessionum, ut cum sorte principali soluant hos cambiorū fructus, qui breui æquant imo duplicant, & triplicant sortem principalem, cum semper cambiatur fors cum fructibus præcedentium cambiorum, unde illorum lucrum omnibus computatis, in fine anni non deberet excedere. 7. aut 8. pro ceterum, nec etiā percipere deberent fructus fructuū; ex quo concludo artē campforiam, ut modo exercetur, non pro transferendis pecuniis, iuxta primam suam originem, sed pro continuis emptionibus, & uenditionibus pecuniæ absentis, esse ualde periculosam, quia non fit ad subueniendum egentibus, ut uidetur, sed ad absorbendas egentium facultates, & non attenditur mediocritas lucri, sed eius immoderatus excessus subtilibus ad inuentionibus, quæ licet speculatiue sint ueræ, morali tamen æquitati propter excessuum lucrum in fine anni repugnāt, ut diximus in secundo dubio. Ista etiam cambia licet communitati aliquam commoditatem afferant, plura tamen sunt incommoda, quæ ex illis sequuntur, nam præter superius dicta, omnes ferè uolunt cambiis potius, quam mercatura lucrari, quia lucrum est maius, & sine ullo prorsus labore, & sic relinquitur mercatura qua Mercatores ita lucrantur, ut pauperes etiam sustentent. Et uere summa laude dignus est ditissimus quidā noster campfor, qui contēpto amplo cambiorum lucro, relicta arte campforia suas omnes pecunias mercaturæ pannorum, lanæ, & setæ, exposuit, hac de causa motus, ut det multis pauperibus

Cambia
partim u-
tilia par-
tim dam-
nosa.

occasionem panem lucrandi, & sicut uoces eo-

rum, qui cambiis, & recambiis expoliantur

& ad mendicitatem reducuntur uin-

dictam apud Deum clamant, ita

è contra feruentes pauperū

orationes, caelestes the-

sauros illi impe-

trabunt.

SECUNDAE PARTIS DE OFFICIO SACERDOTIS.

LIBER SEXTVS.

De Simonia, & Restitutione.

De Simonia.

*Simonia unde dicatur, & quid sit; quotuplex sit spirituale,
& quod vendere spirituale naturale, quales
sunt scientiæ, non sit simonia.*

Cap. Primum.

Quare di-
catur si-
monia.

SIMONIAE vitium non ideo dictū est à Si-
mone Mago, quasi ab illo initiū sūperit, nā
ante illum, & in ueteri testamento, ut Ba-
laam, & Giezi, & in nouo, ut Iudas hoc ui-
tium notantur, sed quia in illo fuit perfectis-
sima huius uitii ratio, in cæteris autem
aliis est potius uirtualiter, nam hoc uitium
consistit in emptione, & uenditione gratiæ

Spiritus Sancti, quæ cum sit gratia, & donum gratis datum,
uendi non potest; alioquin si esset uendibilis, non esset gratia:
& non solum ipsa gratia, sed nec etiam eius effectus, & quæ
ad ipsam ordinem habent, uendi possunt, quia esset uendere,
uel emere ipsam gratiam. Alii omnes non uendiderunt, nec
emerunt ipsam gratiam, nec emere tentarunt, sed effectus gra-
tiæ, & ei annexa quatenus sunt temporale commodum, nam
Balaam uoluit uendere donum arcendi hostes per maleditio-
nem, Giezi donum sanitatis, quæ sunt gratiæ gratis datæ, Iu-
das uendidit quidem Christum auctorem gratiæ, non tamen
ut donum, sed ut morte puniendum, alii emunt, & uendunt,
quæ relationem habent ad gratiam, uel tanquam illius causa,
ut sacramenta, uel tanquam illius effectus, uel illi annexa.

At

At Simon uoluit emere ipsammet gratiam Spiritus Sancti, sanctificantem, imo & ipsam personam Spiritus Sancti, ut uenderet, propterea Ecclesia, ut significaret, quam execrandum esset hoc uitium, quia uendere spiritualia, & spiritualibus annexa, est uendere gratiam Spiritus Sancti, à Simone Mago denominari uoluit, & simoniam appellauit.

Est autem Simonia studiosa uoluntas (idest libera, & ex electione procedens, ad excludendos primos motus, & ad denotandum, quod etiam sola uoluntate committitur) emendi, uel uendendi spirituale, uel spirituali annexum, quod spirituale censetur, pro temporali pretio; & nomine emptionis, & uenditionis intelligitur omnis contractus non gratuitus, quales sunt etiam permutationes. transactiones, & redemptiones uexationum, iuxta inferius dicenda, Nomine etiam pretii intelligitur non solum pecunia, sed etiam quicquid pecunia aestimari potest, ut sunt obsequia, laudes, adulationes, preces.

Omniū ferè difficultatum, quæ in hac materia occurrunt solutiones, ex duobus pendent. Primum, ut intelligatur, quid sit id, quod in spiritualibus, & annexis, uendi non potest, nam in eis reperiuntur etiam quædam temporalia, quæ uendi possunt. Secundum, quando, & quomodo detur aliquid pro pretio spiritualis, nam si alio titulo detur, non erit emptio, aut uenditio, nec consequenter Simonia, quæ breuiter explicabimus, & postea ad particulares casus descendemus, ut in materia satis confusa, meliorem quem possumus ordinem seruemus.

Quoad primum, ut quæ sit propria materia Simonia explicemus, distinguendum est spirituale, & spirituali annexum; non enim quodcumque spirituale ad simoniam pertinet. Vbi notandum est, quod spiritus idem est, quod animalium halitus, quæ aspirando, & respirando uiuunt, & inde per similitudinem significat quemcumque uenti flatum, & quia uentus, & spiritus sunt inuisibilia, translatum est nomen ad significandum quæcumque inuisibilia, & corporum expertia, ut Deum, Angelos, & Animam, & etiam accidentia spiritualia. Et quantum ad præsens attinet, duo sunt spiritualium genera, primum est naturalium, quæ scilicet naturaliter à nobis acquiri possunt, ut sunt scientiæ, & uirtutes humanæ. Alterum est supernaturalium, ut sunt gratia, sacramenta, & eis annexa. Multi crediderunt omnia spiritualia, tam prioris, quam posterioris generis, esse materiam Simonia, & ita uendere scientias

Quid sit.

Vnde difficultates omnes.

Quotplex sit spirituale

An possit uendi scientiæ, & consilia.

esse

esse Simoniam cum Prou. 23. dicatur, *Noli uendere Sapientiam, & doctrinam, & intelligentiam.* & S. Aug. in lib. de Magisterio dicat, Spiritus Sanctus est, qui interius homines edocet scientias, etiam naturales. Vnde Glosa 11. q. 3. in cap. Non licet, inquit non licet Doctori uendere consilium sine studij labore præstitum, innuens id esse simoniam. & Host. Card. & Abb. in cap. Quia nonnulli. de Mag. dicunt committere Simoniam illos, qui docent aliquam scientiam pecunia, si habent, unde se aliunde sustentent, quam sententiam tenuerunt etiam aliqui Theologi. Sed dicimus cum Soto, & ab eo citatis, & cum Nauarr. scientias naturales posse sine Simonia, pretio doceri, & diuites etiam posse sua consilia uendere, etiam si sine studij labore illa dent. imo quo quis est doctior, & minus consulendo laborat, eo pluris uendit sua consilia, quæ etiam pluris ualent, si sint de scientia præstantiori, uel quæ in maiori pretio habeatur, ut quotidiana experientia docet, non ergo simpliciter Doctor locat suas operas, nec habetur sola ratio laborum, sed sua consilia uendit. Nec obstat illud Prouer. 23. ibi enim dicitur *Veritatem eme, & noli sapientiam uendere*, ac si dixisset, tanti est pretii, ut qui non habet illam emere debeat, & qui habet nunquam uendere, id est nunquam illa priuari, & Glos. illa cap. Non licet, contrariatur textui, ibi enim dicitur licere aduocato uendere iustum patrocinium, & iurifconsulto rectum consilium. Ad argumentum autem ex S. August. concedimus scientias naturales esse donum Dei, & omnem ueritatem esse à Spiritu Sancto, aliter tamen, quam supernaturales, ut Sacræ Scripturæ mysteria, nam acquiruntur proprio studio per generalem concursum, & si ob hanc causam non possent uendi, nihil posset uendi, quia omnia sunt dona Dei, non igitur omnia dona Dei pertinent ad materiam Simoniam, ut uendi non possint, sed illa, quæ supernaturalia sunt, & gratis à Deo dantur habentibus, ut gratis communicentur non habentibus. Matt. 10. *Gratis accepistis, gratis data.*

Sot. lib. 9.
de iust. &
iur. q. 5.
ar. 1.
Nauar. in
Man. c. 23.
nu. 100.

An theologia, & prædicatione, & quæ ratio differentie.

Sed peculiariter dubitari posset de Theologia, quia uidentur per specialem influxum supernaturaliter esse à Spiritu Sancto, nam Sacræ scripturæ per Theologiæ principia, tanquam per donum Spiritus Sancti exponuntur, & omnes concedunt Euangelii prædicationem non posse pretio uendi, sine simonia, quæ tamen nihil aliud est, quam Theologiam de suggesto docere. Ad quod respondetur Theologicam scientiam, sine si-

monia posse pretio doceri, etiam si sine labore, & expensis doceatur, hæc enim sunt accidentaria, nam licet fides, & mysteriorum fidei reuelatio, sint donum Dei, scientia tamen Theologica humano sudore acquiritur. At illam concionando uendere est simonia, & ratio differentiæ est, quia Theologia, ut scientia, tantummodo intellectum erudit, sicut, & aliæ scientiæ, at prædicatio per se fit ad animarum salutem, & eleuanda corda in Deum, quæ pertinet ad donum prophetiæ, quod Apostolus inter alia dona Spiritus Sancti connumerat, & nemo potest prædicare nisi missus tanquam Dei minister. Concludamus igitur, quod spirituale in definitione simoniæ non accipitur pro naturali munere, sed pro supernaturali, & ideo relicto primo genere spiritualis, secundum prosequemur.

Quod spiritualia supernaturalia quædam sint instituta à Deo, quædam ab Ecclesia, & quod simonia spiritualium ab Ecclesia sit contra ius diuinum. Quid in beneficiis sit spirituale, & quid temporale, & quod eorum uenditio sit simonia contra ius diuinum.

Cap. I I.

Spiritualia supernaturalia primo diuiduntur, quia quædam sunt à solo Deo immediate creata, uel instituta, quædam sunt instituta ab Ecclesia. A Deo creata, uel instituta sunt in triplici differentia. Primo, sunt essentialiter spiritualia, ut gratia, & uirtutes, sub quibus intelliguntur alia spiritualia dona, ut sunt dona Spiritus Sancti, & gratiæ gratis datæ. Secundo, sunt spiritualia causaliter, quæ sunt sacramenta, quæ licet sint materialia, sunt tamen à Deo instituta, ut sint causa gratiæ spiritualis, & consequenter uirtutum. Tertio, sunt spiritualia per causam, tanquam procedentia à spirituali dono, & disponentia ad spirituale, quales sunt actus ex spirituali gratia, & sacro officio, uel quocumq; spirituali dono procedentes, ut baptizare, diuinum officium celebrare, miracula facere, & huiusmodi. Spiritualia ab Ecclesia, potestate supernaturali sibi tradita sunt illa, quæ dicuntur spiritualibus annexa, quia ab Ecclesia sunt superaddita spiritualibus diuinitus datis. Et sunt in duplici differentia,

Spirituale supernaturale quod duplex.

Spiritualibus annexa.

tia, quædam sunt spiritualia antecedenter, quia sunt ab Ecclesia ad diuinitus spiritualia ordinata, & non præsupponunt aliud spirituale, quam Christianismum, qualia sunt ius patronatus, quod ordinatur ad præsentandum clericos ad beneficia, uasa sacra, uestes sacræ, sacramentalia, consecratio, & benedictio Ecclesiæ, altaris, cæmeterii, ius sepulturæ; quædam sunt dependenter, seu consequenter, quia ultra Christianismum requirunt aliquid spirituale, qualia sunt beneficia, decimæ, & officia Ecclesiastica, quæ non competunt nisi clericis.

An omnis simonia sit prohibita iure diuino.

Prima sententia, quod non.

Secunda, quod sic.

Prædicta distinctio requirit, ut antequam ad casus simoniacos descendamus, hic quæstionē illam examinemus an omnis simonia sit prohibita iure diuino, & naturali, uel aliqua sit prohibita iure diuino, aliqua iure Ecclesiastico, ut prima sit prohibita, quia mala, alia sit mala, quia prohibita. Glosa in cap. ex parte 1. de offi. deleg. prædictam distinctionem affert, & ita tenet aliquam Simoniam esse tantum iure humano prohibitam, quam etiam sequuntur multi canonistæ, & Theologi, cui uidetur fauere distinctio, quam fecimus spiritualium, quia quædam sunt ex diuina institutione, quædam ex institutione Ecclesiæ. Durandus, 4. s. d. 25. q. 5. dicit omnem simoniam esse contra ius diuinum, & nullam contra ius merè positium, & probat duplici ratione. Prima, quia circa id, quod non est ex se malum, nisi quia prohibitum, non contingit peccare nisi peccato simplicis inobedienciæ, nam in talibus tota ratio peccati est ex transgressione prohibitionis, & non ex natura facti, ergo si uenditio simplicis beneficii non est de se simoniaca, impossibile est, quod ex prohibitione iuris sit ibi nisi sola inobediencia. Secunda, quia simonia est uenditio rei spiritualis pro temporali, sed prohibitio iuris non mutat naturas rerum, ut de temporali faciat spirituale, uel è conuerso, ergo ubi non est simonia ex natura rei, non potest esse ex prohibitione iuris; Subiungit tamen Duran. quod cum prædicta distinctio in iure notetur per iurisperitos, ne uideatur totaliter eam reprobare, sic exponi potest, ut id, quod non est simoniacum de se, dicatur simoniacum ex prohibitione, non quidem quo ad culpam, quia ibi non potest esse culpa simoniæ, sed ratione inobedienciæ quo ad pœnam, quia faciens contra talem prohibitionem iuris, simili pœna punitur, ac si esset uerè simoniacus, & quia simili pœna punitur, simili etiam nomine appellatur.

Sententia Durandi, quod illa scilicet, quæ de se nõ est simonia nisi quia prohibita, non sit propriè simonia, sed sic dicatur, quia, ut simonia prohibetur, & punitur, & non hac solum ratione, sed etiam, quia ut talis, ut inquit Palud. iuris reputatione, & ordinatione habetur, ac proinde sit etiam quo ad culpam, est uerissima, sed tam ipse, quam alii, in huius explicatione, & probatione deficiunt, ut ex dictis, & dicendis patet; & tota huius rei difficultas consistit in duobus. Primo, quomodo possit dici uerè, & propriè simonia ex natura sua contra ius diuinum, & naturale, illa quæ ex sola institutione, & ordinatione Ecclesiæ dependet. 2. si illa etiam, quæ ex ordinatione Ecclesiæ, est natura sua Simonia, contra ius diuinum, quomodo potest dici aliqua Simonia, quia ab Ecclesia prohibita, & non ex natura sua. Cum primi rationem, & secundi differentiam multi non aduerterint, allucinati sunt.

In quibus consistit difficultas.

Pro quorum solutione sit. Prima Conclusio Simonia illorū spiritualium supernaturalium, quæ à Deo immediate ordinata sunt, est ex se mala, contra ius diuinum, & naturale: quod sit cōtra ius diuinum patet. Mat. 10. *Gratis accipistis, gratis date.* Act. 8. ex historia Simonis. Num. 22. ex historia Balaam. 4. Reg. 5. de Giezi. & in huius figuram Christus Io. 2. eiecit de templo ementes, & uendentes columbas, quod sit etiam contra ius naturale, probatur primo, quia uenduntur ea, quæ nullo terreno pretio æstimari possunt. Secundo, quia illi quibus committuntur, sunt ministri, & non domini. Tertio, quia gratis accipiuntur, ut gratis administrantur, & dentur, ex quibus sequitur, quod sit contra rationem illa uendere, aut emere.

Simonia spiritualis supernaturalium est cōtra ius diuinum.

Secunda conclusio. Vendere, aut emere illa spiritualia, quæ instituta sunt ab Ecclesia, potestate sibi diuinitus tradita, est simonia contra ius diuinum, & naturale. & ratio est, quia licet sint facta spiritualia ab Ecclesia, sunt tamen facta uirtute potestatis diuinitus traditæ, & ut spiritualia sunt, non habent pretium temporale; diuino cultui sunt dicata, & gratis dantur; & illa uendere perinde est simonia, ac si à Deo immediate instituta essent, quam Ecclesia tollere nõ potest: Exemplū habemus de Matrimonio, cuius impedimenta sunt ab Ecclesia, quæ in habiles dispensat, & tamen Ecclesia Matrimonium, quod uirtute illius dispensationis contractum fuit, non potest annullare, tanquam indissolubile de iure diuino, & naturali, idem dicimus de Simonia, Ecclesia potest quidem benedi-

Simonia spiritualium ab Ecclesia est cōtra ius diuinum.

cere calicem, portam aliquam ordinare ad significandum cæli ingressum, & illam benedicere, & consecrare, ut sunt portæ Sanctæ Iubilei, beneficium ecclesiasticum instituire, non tamen potest facere, quod in uenditione calicis aliquid amplius accipiatur ratione benedictionis, quod ingredientes portam sanctam aliquid soluant, & quod uolentes beneficium, pretium tribuant, quia horum spiritualium ab Ecclesia institutorum uenditio, est simonia contra ius diuinum. & sequenti conclusione magis probabitur.

Simonia beneficiorum emptione est contra ius diuinum.

Tres sententia.

Duo explicanda.

In beneficiis, quid ex iure diuino, & quod ex ecclesiastico.

Tertia conclusio. Simonia, quæ committitur in emptione, & uenditione beneficiorum ecclesiasticorum, est iure diuino prohibita, Ista conclusio comprehenditur sub secunda, sed quia multi de ea magis dubitant, & indiget maiori declaratione, illam distinguere, & particularem facere uoluimus. Caietanus in tractatu de Simonia omnes de ista difficultate sententias, ad tres reducit. Prima est extrema, quod Simonia in beneficiis uniuersis, sit tantum prohibita iure positiuo, & hanc sequitur Glos. in c. 1. de Sim. Secunda sententia extrema est communiter Theologorum, quod Simonia in omnibus beneficiis Ecclesiasticis sit prohibita iure diuino. Tertia est media, quod in quibusdam beneficiis sit prohibita iure diuino. scilicet in habentibus administrationem ordinis, uel executionem clauium, in aliis uero committatur tantum iure humano, quæ sententia est Abbatis, in c. 1. de Sim. Sed tenenda est sententia Theologorum à qua non credo Abbatem discrepare, cum de reliquis specificet hospitalia, & alias administrationes temporales. Et ut rem plenius explicemus duo partim cum Caiet. uidebimus. Primo quid in his ecclesiasticis beneficiis sit ex iure diuino, & quid ex iure positiuo. 2. an id, quod est in eis ex iure positiuo, sit ex se uendibile, uel ex sola Ecclesiæ prohibitione sit, quod uendi non possit, & consequenter Simonia, quæ in beneficiis committitur, sit ex sola prohibitione Ecclesiæ.

Quoad primum in Ecclesiastico beneficio duo considerantur, clericatus ad minus, & titulus beneficii, seu præbende, clericatus præsupponitur, & ei annectitur beneficiu, & nullus est capax alicuius ecclesiastici beneficii, nisi sit saltem clericus, clericatus autem, est quid spirituale à Deo institutum, & est omnino inuendibile, Beneficium autem duo dicit, stipendium. scilicet clericale, & certam determinationem talis, & tanti stipendij particulariter determinati, & consequenter in titulo beneficii, seu præbende quatuor considerari possunt. 1. ius stipendij. 2. sti-

pendium. 3. ius tali, & tanti stipendii, in tali loco, &c. 4. ipsum tale, & tantum stipendium. Ius stipendii est, quid spirituale ex iure diuino, quod sequitur ex officio clericali, ex hoc enim, quod aliquis est diuinis addictus mysteriis. ius habet, ut sustentetur à populo pro quo Deo ministrat. Ipsum autem stipendiū est quidem res temporalis, sed iure diuino est debitum, iniquū enim esset, quod assistentibus Deo pro nobis, oportuna non daretur, unde tribus Leui, quia ius hoc habebat, partem inter fratres suos non accepit, & 1. Cor. 9. dicitur, *Qui altari deseruiunt, de altari participant, Quis militat suis stipendiis unquam?* At ius talis, & tanti stipendii, & quod stipendium sit tale, & tantū, prouenit ex iure positiuo, quod quidem ius positiuum in hoc, non est distinctum à iure diuino, sed est illius determinatio, sicut etiā, & in multis aliis uidemus. nam Sacerdotes iure diuino possunt audire Confessiones, sed Ecclesia dat illis subditos super quos habeant iurisdictionem; iure diuino tenemur confiteri, communicare, dies aliquos Deo dicare, ieiunare; sed Ecclesia determinat tempus quando quoties, & quomodo, cum ergo Ecclesia constituit aliquod beneficium, seu præbendam, illud ut stipendium ordinis, seu curæ, & administrationis spiritualis determinat, & assignat, uigore iuris diuini, ratione cuius, deputatis diuino cultui gratis debetur stipendium, & eis competit ius ad illud, & consequenter stipendium sic ab Ecclesia determinatum gratis dandum est clerico cuius est stipendium, & est contra ius diuinum, quod illi uendatur, nam quando illi datur beneficium, non dantur illi primo, & per se fructus, sed ius ad percipiendum illius fructus, quod est spirituale soli clerico, & gratis debitum. Verum cum determinatio, ut diximus sit ab Ecclesia, potest Ecclesia redditus beneficii Ecclesiastici augere, & diminuere, & eorum partem à titulo beneficii separare, & illos redditus etiam laicis, ut res merè temporales, & uendibiles ad tempus, uel in perpetuum cōcedere, imo potest etiam titulum alicuius beneficii penitus tollere, & omnes fructus alteri piji operi tamquam temporales applicare, ut hospitali, uel in alimētum pauperum, uel in stipendium militum pugnantium contra fidei hostes. at quod illos Ecclesia relinquat sub titulo beneficii, & uendantur illi cui datur beneficium, est contra ius diuinum, quia uenderetur beneficium, quod est stipendium iure diuino gratis dandum clerico. Sicut etiam ex hoc, quod ad Ecclesiam pertinet determinare tempus, & modum, quando, & quomodo sint obseruanda Dei præcepta, quæ indeterminatè

tradidit, & benedicere, & sãctificare ea quibus diuinus cultus augetur, potest determinata mutare, alios dies festos, ieiunii, cõfessionis, communionis, relictis prioribus, instituere, & benedicta profanare; at quod stante eius determinatione, benedictione, & consecratione, dies illi habeantur tanquam non deputati ad diuinum cultum, & executionem mandatorum Dei de ieiunio, confessione, & communiõne, & quod benedicta, & cõsecrata, habeantur, emanant, & uendantur, tanquam non benedicta, sed ut profana, non potest facere, quia esset contra ius diuinũ, licet ista determinaciones fuerint ab ea, quia ita sunt ab ea, ut sint determinationis iuris diuini. Et si obijciatur, quod redditus beneficiorum sunt res temporales uendibiles, & uendi possunt, & uenduntur à beneficiatis, ergo poterunt etiam uendi à Papa illis quibus dat beneficia, cum sit dominus beneficiorum, imo, & à quocumque qui illa conferre potest. Respondetur negando consequentiam, est enim maxima differentia, nam fructus beneficij iure beneficii sunt beneficiari, qui illos uendere potest, quia sunt merè temporales, & illos uendens nihil spirituale uendit, non beneficium, nec ius ad illud, ut per se patet, sed rem suam temporalem illi datam pro sui sustentatione ex spirituali iure, quod habet. At dare illi beneficium cum pacto quod emat aliquot illius fructus, uel illos danti beneficium, uel alteri tribuat, est iniustitia, & simonia; iniustitia quidẽ, quia uenditur clerico, quod suum est, nam per hoc, quod confertur alicui clerico beneficium, omnes beneficij fructus sunt illius, iure spirituali ipsius beneficij, & illos percipiendo exercet ius spirituale, quod habet, & prius intelligitur habere titulum, qui dicitur gratis dari, quam illius executionẽ; simonia uero, quia propter hanc fructuum emptionem, uel cessionem datur ei beneficium, & illius titulus, quod consequenter nõ datur gratis, sed emitur, quod ut diximus est ius spirituale, quod nec etiam Papa uendere potest. Sed quo ad Papam diximus, quod potest fructus beneficiorum imminuere ex causa, & ita potest constituere pensiones, imponere decimas, & etiam legem statuere, quod in expeditione bullarum pro sua, & curiæ iusta sustentatione soluantur redditus primi anni, uel eorum pars, & non committit simoniam, quia illos fructus ex iusta causa separat à titulo beneficij, & beneficium gratis concedit, ad quos fructus, stante dicta separatione, beneficiatus nullum ius habet ratione beneficij.

Obiectio

Solutio.

Quod

Quod sit quædam simonia ex sola Ecclesiæ prohibitione, in officiorū uenditione, beneficiorum permutatione, & resignatione in pensionum extinctione, & quomodo tollatur, & de Papa, & Curia an possint committere simoniam. Cap. II 1.

Quarta conclusio. Datur etiam aliqua simonia ex sola prohibitione Ecclesiæ, & hæc committitur in officii Ecclesiæ, quæ licet de se non sint spiritualia, Papa tamen, cum sint de rebus Ecclesiasticis tēporalibus, prohibet illa uendere, & in permutationibus beneficiorum, & etiam in extinctionibus pensionū, quæ simonia purgatur, & tollitur in manibus Papæ, & per relationem ad Papam suspenditur. Primo committitur simonia, quia prohibita in uenditione officiorū Ecclesiæ, quæ de se non sunt spiritualia, & etiā à laicis possunt exerceri, ut officii Oeconomi, Vicedomini Defensoris, Aduocati, Procuratoris, Dispensatoris, quorū emptionē, & uenditionē, Urbanus, & Conc. Calcedon. prohibuerūt & simoniacā esse dixerūt. 1. q. 3. c. Saluator. nō quod sit simonia ex natura rei, sed ratione prohibitionis Ecclesiæ. 2. cōmittitur sic simonia in beneficiorū permutationibus, nam Sacrorū permutationes, nec iure diuino, nec naturali prohibentur, in eis enim non militant illæ rationes, quæ in emptione, & uenditione, quia. s. spiritualia nullo terreno pretio æstimari possunt, nā spiritualia spiritualibus æquiparātur, & illud Christi Gratis accepistis, gratis date, proprie intelligitur de pretio, & nō de cōmutatione, & mutua spiritualium administratione, unde calix potest permutari cū calice, uel ueste sacra, & si Sacerdos alterius sacerdotis audiret cōfessionē, cū pacto, q̄ ille etiā audiat suam, ut inquit Sotus, nō esset simonia. Ecclesia tamē beneficiorū permutationes, & pacta, quę in eorū permutationibus, & renūciationibus fiūt, prohibet tāquā simoniaca, & si contra Ecclesiæ prohibitionē fiāt, cōmittitur simonia; Vnde, qui renūciat beneficium suū in fauorē alicuius, ut ille, uel alius renūciat aliud in fauorē suū, uel alterius, uel sibi, aut alteri aliud impetret ab Episcopo, uel alio collatore, uel suffragatur alicui in aliqua electione, ut alius suffragetur alteri, est simonia, quia id Ecclesia prohibet tāquā simonia; cuius prohibitionis rationē assignat Nau. quia in his omnibus datur, uel relinquitur ius spirituale, cū onere, ut aliquid fiat, quasi pro pretio rei spiritualis, uel causa principali eam habendi. Quare autē Ecclesia magis prohibeat benefi-

Simonia ex sola prohibitione Ecclesiæ committitur.

Primo in uenditione officiorū Ecclesiæ.

Secundo in beneficiorū permutationibus.

Ratio prohibitionis

ciorum permutationes, & earum pacta, quam aliarum rerum spiritualium permutationes, est quia ratione reddituum, in eis est maius periculum simoniae iure diuino prohibita.

Sed quia saepe huiusmodi permutationes, & renunciationes, non solum magis expediunt, sed sunt etiam necessariae, Ecclesia pia mater, modum adhibuit quo fieri possint, etiam cum indemnitate beneficiatorum. Pro quo est primo notandum, quod beneficiati non possunt permutare sua beneficia sine auctoritate

Omne pactum in beneficiis est simoniacum

Superioris, quia permutationem quando ab eis tractatur, præcedit pactum, & omne pactum in beneficiis est ab Ecclesia tanquam illicitum, & simoniacum prohibitum, cap. fin. de pactis, cap. Quæsitum de rer. perm. Est secundo notandum, quod Episcopus ex officio potest beneficiorum permutationes facere, & admittere, quando iudicauerit expedire d. c. Quæsitum. Sed non

Quas permutationes possit Episcopi admittere.

illas, quæ fiunt cum aliquibus pactis, & conditionibus, quia huiusmodi pacta simoniam inducunt, quæ suspenditur per relationem ad Papam, in cuius manibus purgatur, à quo solo huiusmodi permutationes, & renunciationes in alicuius fauorem admitti possunt; Sed cum omne pactum in beneficiis sit simoniacum, & simonia purgetur in manibus solius Papæ, Host. & Io. An. vt citat Ab.

Ab. in ca. quæsitum de rer. perm.

dixerunt, quod beneficiati non possunt tractare inter se de permutatione fienda, sed permutatio debet fieri ab Episcopo; dat autem Host. remedium habenti causam permutandi, ut conferat se ad Episcopum, & narret causam permutationis, supplicando ut dignetur sibi prouidere in aliquo loco, cui etiam potest dicere, quod suum beneficium cõpeteret tali personæ, & illius beneficium sibi; Sed ut inquit Ab. ista opinio est periculosa, quia pauci sunt, qui prius ad inuicem non habeant tractatum, non tamen reddit rationem quare possint habere huiusmodi tractatum in ordine ad Episcopum, cum sit simoniacus; quæ nos reddemus distinguendo de pactis, nam quando pactum est de pura, & simplici beneficiorum permutatione, sine alia conditione, istud pactum purgatur per relationem ad Episcopum, à quo tollitur ista simonia ex Apostolica cõcessione, quæ concessio habetur in c. unico de Rer. perm. in 6. & in Clem. unica eod. tit. per hoc, quod Papa determinat Episcopum beneficia ex causa permutationis ab aliquibus resignata, non posse cõferre aliis, quam ipsis permutare uolentibus, ex quo uerbo uolentibus, infert Glo. in d. Clem. quod tractatus permutationis inter partes præcedere potest, dummodo ipsa permutatio expediatur superioris officio. At alia pacta reddentia permutationem, seu resignationem conditionatam, ut de dada pensione, de cõferendo beneficio alicui certo, ut

Conuētio simplex de beneficiorum permutatione purgatur in manibus Episcopi.

nepoti, & nō alteri, ista pacta nō purgantur nisi per relationē ad Papā, à quo solo tollitur ista simonia, & cōsequēter possunt admitti permutationes conditionatæ, & renūciationes in fauorē alicuius. Ratio autē ob quā Papa cōcessit Episcopis, q̄ tollāt simoniā ex pacto simplicis permutationis, & nō ex pacto permutationis conditionatæ est, quia simplices permutationes uidentur potius fieri propter cōmodū Ecclesiarū, quā beneficiatorū, & Episcopus nō potest ita uigilare, ut omnibus per se ex officio prouideat; & permutationes etiā beneficiorū cōtra uolūtatem ipsorū beneficiatorū, non potest ex officio facere, nisi ob maximā, & urgētē causā. At permutationes cōditionatæ, & renūciationes in alicuius fauorē, sūt potius propter priuatū cōmodū, & p̄pterea illas Papa sibi reseruauit, & etiā quia ex causa aliquā separandi sunt fructus à titulo beneficii, per assignationē pensionis, uel cōcedenda est facultas uēdēdi aliquā possessionē Ecclesiæ, ut quando permutatio fit in perpetuū, & permutatur beneficiū, q̄ habet multos redditus cū alio tenui, cap. Ad quæstiones de rer. perm. ut sic permutantes, & resignātes ex Apostolica benignitate seruentur indemnes, quæ solus Papa facere potest. Sed notandum est, quod licet renunciatio facta in fauorem alterius in manibus Episcopi sit simonia, non est tamen simonia si liberè fiat ea intentione, ut conferatur nepoti, uel alii nulla conditione, uel pacto expressis, nec etiam mentalis iuxta Glof. S. Ant. & Nauarr. licet Abb. & Dec. dicat committi simoniam mentalem. Imo Rota (ut citat Nauar. ex Casi. in decis. 2. de Simo.) declarauit mandatum datum ad renunciandum beneficium in manibus Ordinarii liberè, & ad petendum ab eo post renūciationem liberam, ut prouideat illi, uel illi, non esse simoniacum, & renūciationem uirtute illius factam, & collationem ad petitionē mandatarii consecutā, esse ualidas. & tamen certū est ex illo mādato colligi intentionē renūciantis fuisse, ut cōferretur nominato per eū, sed quia id nō fuit positū sub pacto uel conditione, nō fuit simonia. Est tertio notādū, q̄ si aliquod pactū fiat, nō exprimēdū Papæ, uel si fiat cū hoc, q̄ exprimatur, & postea non exprimitur, est simonia, Si autē omnes cōventiones, & omnia pacta exprimūtur Papæ, & Papa non admittit permutationē, uel resignationē, nō propterea sunt simoniaci, quia sic cōuenerūt casu, q̄ Papa cōventionē admittat, & approbet; q̄ intellige dūmodo pacta sint talia, quæ possint purgari in manibus Papæ. Sed de hoc etiam uide inferius c. 10. dubio 6.

Conditio
nata con-
uentio, &
resignatio
purgatur
in mani-
bus solius
Papæ, &
quare.

Gl. 1. q. 1.
in c. ordi-
nationes.
S. Ant. 2. p.
t. 1. c. 5. §.
11.
Nauar. in
Man. c. 23
nu. 107.

Si aliquod
pactū non
exprimi-
tur Papæ
non pur-
gatur il-
lius simo-
nia.

De extin-
ctione pe-
nionum

Tertia pars cōclusionis est, q̄ Simonia, quia prohibita cōmit-

Prima sen-
tentia.
Caiet. o-
pusc. 31.
resp. x.
Hier. Gig.
de pef. q.
87. Sotus
lib. 9. de
iust. & iur.
q. 7. ar. 2.

titur etiã in extinctione, seu redẽptione pẽsionis, sine auctori-
te Papæ, de qua est inter Doctores controuersia, ista quæstio
est quotidiana, & nõdũ satis explicata. Caiet. dicit nõ esse simo-
niã, quia ius pẽsionis est tẽporale, & cõceditur etiã laicis, quia
respicit solos fructus beneficii Ecclesiastici, vnde nõ obligat ad
officiũ, idẽ tenet Hier. Gig. Sot. in eodẽ loco sibi cõtradicens te-
net cũ Caiet. nã dicit, q̃ pensiones functionibus spiritualibus ad
iudicatã, nõ possũt pretio redimi, secus de illis, quæ sub secula-
ri titulo cõcedũtur; cõtradictio autẽ cõsistit in explicatione, nã
prioris generis dicit esse illas, quæ dãtur coadiutoribus Episco-
porũ, & Curatorũ, cũ non possint soli satisfacere muneri suo, &
in hoc bene dicit; posterioris generis dicit esse illas, quæ dãtur
in cõmutationibus, & simplicibus renũciationibus, quæ possũt
pretio redimi; at dicit, q̃ si pensio daretur seni, & benemerito
Episcopo, aut præsbitero propter exhaustos labores, si quia ui-
res ad seruiendũ deficiunt, uellet renũciare suũ sacerdotium. i.
beneficiũ (sic. n. sæpe illud appellat) ista pẽsio esset prioris gene-
ris, & nõ posset pretio redimi; & in hoc sibi cõtradicit, nã si pen-
sio in renũciatione cõcessa, est quid tẽporale pretio redimibi-
le, parũ refert, q̃ cõcedatur iuueni, aut seni, ob hãc, uel aliã cau-
sam, imo ampliori priuilegio concedenda est seni benemerito.
Contraria sententia est Nau. qui etiã citat Maiorẽ, q̃ sit simonia
& probat primo, quia pẽsio nõ est portio fructuũ beneficii, sed
ius spirituale ad illã pẽsionẽ, seu spirituali annexũ. 2. quia istud
ius est spirituale, uel spirituali annexum, non antecedenter, ut
ius patronatus, sed dependenter, aut consequenter instar bene-
ficii, & per cõsequẽs multo minus potest uẽdi, quam ius patro-
natus, potest addi. 3. ratio, quia habẽtes pẽsionẽ tenẽtur modo
recitare paruum B. Virginis officium, & nõ recitantes nõ faciũt
fructus suos, per extrau. Pij V. concedit tamen Nau. q̃ de licen-
tia Papæ redimi potest, has Nau. rationes plus nimio dilatat au-
ctor casuum, qui Bononiæ coram Illustrissimo Cardinale Pale-
otto disputati fuerunt. Quare Doctores omnes huius quæstio-
nis decisionem tanquam ad proprium principium ad hoc redu-
cunt, an ius pensionis sit spirituale, uel temporale.

Secunda
sententia.
Nauar. in
Man. c. 23
ad 13. nu.
111.

Auãtoris
sententia.

Sed dicimus istud ius esse tẽporale, & nihilominus esse simo-
niã pẽsionẽ pretio extinguere, sine auctoriãte Papæ, & sic cõue-
nimus, cũ secunda sententia, in cõclusionẽ, sed nõ in fundamen-
to, & cũ prima in fundamento, sed non in cõclusionẽ. Si funda-
mentũ tenentiũ esse simoniam, esset uerum, quia. s. ius pẽsionis
est spirituale, saltẽ tanquam spirituali annexum dependenter

sicut

sicut beneficium, sequeretur, quod nec etiam auctoritate Papæ istud ius posset pretio extingui, & uendi, sed esset simonia iure diuino prohibita, licet pensio sit à Papa, nam ut diximus, quamuis Papa possit benedicere, & beneficium constituere, & rem sacram, seu ius spirituale facere, non tamen potest facere, quod res, ut benedicta, & sacra, uendi possit, & quod ius spirituale possit uendi, & pretio extingui; & ita omnes concedunt, quod licet possit diuidere, & diminuere fructus beneficii, & eorū partē aliis dare, imo & titulū, seu beneficiū suppressere, & auferre, ut non sit amplius beneficiū; nō potest tamē beneficium uendere, nec concedere, quod uendatur, quia est, seu importat ius spirituale; si ergo ius pensionis est spirituale, seu spirituali annexū dependēter, instar beneficii, nō poterit pretio auctoritate Papæ extingui, quia esset simonia cōtra ius diuinū, quā ipse tollere nō potest, ut etiā patet ex 2. & 3. conclusione. & tamen omnes concedunt, quod de licentia Papæ pensiones possunt pretio extingui, & quotidie extingui uidemus. Quod autem istud ius pensionis ad fructus alicuius beneficii percipiendos, non sit spirituale, manifestum erit si consideremus, quod sit ius spirituale ad fructus temporales, seu Ecclesiasticos percipiendos, non enim omne ius percipiendi fructus Ecclesiasticos est spirituale, nec omne id, quod dependet ex spirituali, est spirituale, & inuendibile, nam fructus beneficii dependent ex beneficio, cuius sunt fructus, quod est spirituale, & tamen sunt quid temporale uendibile, & si beneficiatus uendit fructus sui beneficii ad uitam suam, emens durante illius uita, habet ius illos percipiendi, quod ex illorum emptione oritur, & tamen istud ius non est spirituale, quia non oritur ex spirituali iure, sed ex emptione. Sed illud ius percipiendi fructus dicitur spirituale, quod est institutum ab Ecclesia, ut stipendium ministrorum Dei iure diuino debitum, quæ sunt beneficium, præbenda, decimæ, primitiæ, & huiusmodi, ut diximus; pensio autem est quidem ius percipiendi fructus Ecclesiasticos, sed Ecclesia non instituit istud ius, ut stipendium iure diuino debitum, diuino cultui deputatis, sed Papa iuxta facultatem, quam habet, super fructibus beneficiorum, eorum portionem separat à beneficiato soluendam, illi cui assignauerit, ut benemerito, aut propter aliam iustam causam, uigore cuius assignationis ille habet ius exigendi portionem sibi assignatam, quæ assignatio non fuit facta à Papa uigore iuris diuini, ut illius determinatio, sed remunerationis, uel pietatis causa; & propterea istud ius, licet dependeat ex beneficio sicut, & fructus

Nō omne
ius perci-
piendi fru-
ctus Eccle-
siasticos
est spiritu-
ale, & q̄
sit illud.

non tamen depêdet à iure supernaturali, propter quod est fundatum beneficium, nec est illi annexum, sed est ab eo separatū, & factum quid temporale, laico etiam concedibile, & nō potest dici spirituale, nec antecedenter, nec consequenter; non antecedenter, quia non ordinatur ad aliquod spirituale supernaturale, sicut ius patronatus; non consequenter, quia non est uigore iuris supernaturalis, tanquam illius determinatio, & executio, sicut est beneficium, sed spirituali annectitur tāquam, quid temporale, sicut fructus beneficij; quemadmodum etiam, & de decimis dicit S. Tho. quod Papa, cum concedit laicis Ecclesiarū decimas, non intelligitur concedere ius spirituale decimarum, sed temporalem actionem circa fructus decimarum, ita & in proposito, quando concedit pensionem, non concedit ius spirituale beneficij, sed ius temporale percipiendi aliquos beneficij fructus. Verum quia pensiones sunt de fructibus beneficiorū, & illas communiter Papa concedit resignantibus sua beneficia, uel alijs, ut benemeritis Ecclesiæ, uel studij causa, ut Ecclesiæ profint; uoluit esse ad instar beneficii, & requirit clericalem tonsuram, & quod recitetur paruum B. Virginis officium, etiam si illas non concedat, ut stipendium clericale iure diuino debitū, sed ut quid tēporale, & quia illas non concedit, ut beneficium, non obligat ad Horas Canonicas, nec ad aliquid faciendum in illis Ecclesijs, & quamuis sint quid temporale, prohibuit etiā ob easdem causas illas uendere, & pretio redimere, sine eius licentia, & earum uenditionem uoluit esse simonicam, si non ex natura sua, uigore saltem prohibitionis, sicut diximus de quibusdam officijs temporalibus Ecclesiæ, quorum uenditionem Papa simonicam esse uoluit. x. q. 3. c. Saluator. Et pensionarum extinctionem Papa facile concedit, quia sic beneficiorum onera tolluntur, & ita seruat stilus Romanæ Curix. De alijs autem concessionibus fructuum beneficiorum, aut decimarum, quas Papa facit laicis, & non propterea requirit, quod primam accipiant tonsuram, & ut aliquod officium recitent, credo non esse eandem rationem, & huiusmodi onera, ex sola partium conuentione redimi posse.

Quinta conclusio, Papa non potest committere simoniam ab eo prohibitam, sed potest illam, quæ est ex se simonia, tanquam prohibita iure diuino, & naturali, nec ob id incurreret in Ecclesiasticas pœnas, & censuras. An autem cum eo simoniace contrahentes illas incurrant est opinio, & probabilior sententia est, quod cum illis quoad pœnas ab eo inflictas, dispense-

per

S. Th. 2. 2.

q. 100. ar.

4.

Quam simoniam Papa committere possit.

per hoc, quod scienter sic contrahit. In hac conclusione non est nobis immorandum, certum enim est Papam non ligari suis legibus, & ligari legibus iuris naturalis, & diuini. Sed notandum est contra detractores, qui dicunt in Curia simoniam committi, dum pro expeditione bullarum soluntur annatæ beneficiorum, & pro dispensationibus fiunt compositiones, nam in his Papa nullam simoniam committit, & de beneficiis quidem diximus, quod potest pro suis, & aliorum necessitatibus ex iusta, & pia causa, beneficiorum fructus à suis titulis separare, & sibi, & aliis applicare, ad tēpus, & in perpetuum prout iudicauerit expedire, & hac ratione in expeditione bullarum, vult solui fructus, uel eorum partem primi anni, non pro iure, seu titulo beneficii, sed pro sustentatione Curia. Sed quo ad dispensationes, quæ gratis fieri debent, maior uidetur difficultas. Verum in his etiam nullam committit simoniam, nam dispensationes gratis concedit, & quicquid exigit, alio iusto titulo exigit. pro quo notandum est, quod quando absolutiones, & dispensationes petuntur pro foro tantum conscientia, nihil prorsus pro illis soluitur, nec etiam pro scriptura, sed omninò gratis conceduntur, & dantur à Sacra Pœnitentiaria, & ministri Pœnitentiaria aliunde suum habent salarium, ut gratis suum ministerium ad eam pro exoneratione conscientia accedentibus exhibeant at si absolutiones, & dispensationes petuntur etiam pro foro exteriori, si ita gratis expedirentur, sicut fiunt, omnes ferè dispensari uellent, & semper infestarentur aures Papæ, & daretur materia delinquendi, & frustra fierent leges, & facile committerentur peccata; quare Papa ad comprimendam hominum malitiã, & ad retrahendum eos à petitione huiusmodi dispensationum, postquam illas uolunt etiam pro foro exteriori, & propter proprium commodum temporale, & non pro sola exoneratione conscientia per uiam Pœnitentiaria; non pro absolutionibus, & dispensationibus quas gratis concedit, sed in pœnam uult fieri pecuniariam compositionem in expeditione, etiam pro foro exteriori, & pro eorum temporali commodo faciēda, & hanc rationem partim tetigit Rebuf. in Prax. benef. Reg. 46. de dispens. in grad. prohib. Glosa 5. nu. 14. Et confirmatur, quia sicut sine usura potest pœna pecuniaria induci, qui mutuum accepit ad restituendum debito tempore mutuum, secundum omnes: ita etiam eadem pœna poterit cohiberi hominum malitia, & poterunt etiam contineri homines in obseruatione Ecclesiasticarum institutionum. Sed has compositiones Episcopi face-

De curia.

De cōpositionibus.

re non possunt, sicut nec etiam annatas exigere in expeditionibus litterarum beneficiorum.

Quid intelligatur nomine pretii, de collatione facta ob consanguinitatem, ob antidota, ob metum, & de duplici diuisione simoniæ. Cap. IIII.

ANtequam ad aliam spiritualium diuisionem ueniamus, postquam uidimus simoniam esse uenditionem spiritualium, aut spiritualibus annexorum, & ex spiritualium diuisione duplicem esse simoniam, alteram ex natura sua, alteram quia ab Ecclesia, ut simonia prohibetur, & utramque exemplis ostendimus; ut meliori quo possumus ordine, ad uniuersales regulas, & particulares casus descendamus, uidentum est quibus modis contingat aliquid dare pro spirituali, nam non est simonia nisi detur, ut pretium, & quid nomine pretij intelligatur. Multis igitur de causis potest aliquid dari pro spirituali. scilicet pro ministrorum sustentatione, gratis ex liberalitate, pro eleemosyna, quia lex vel consuetudo ad id obligat; tanquam causa inductiua, & remota, pro redimenda uexatione, quibus modis non incurritur simonia, quia non datur, ut pretium, uel ut causa principalis spiritualis; sed tunc solum committitur, quando id, quod datur, uel fit pro spirituali, significat pretium, uel causam principalem immediatam, etiam si sit, quid paruum, & minimum, nam quod principaliter uendens intendit est pretium, & quod offertur, ut causa principalis aliquid habendi est pretium; quod autem secundario, & minus principaliter intenditur, non habet rationem pretij, nec empti, uel emendi. in quo errauit Sotus lib. 9. de iust. q. 8. ar. 1. dicens pretium non esse sumendum ex principali intentione, sed ex obiecto, nam eadem res potest dari ut pretium, ut donum, ut eleemosyna, & modus dandi, & intentio distinguit. Pretij nomine non intelligitur sola pecunia, sed etiam quicquid est pecunia æstimabile, ut munus à manu, ab obsequio, & à lingua, quando obsequia, uel laudes, aut preces, quæ sunt munera linguæ, dantur, uel accipiuntur pro pretio, & causa principali, & immediata rei spiritualis, uel ei annexæ, ut si Episcopus precibus alicuius cõferat beneficium, ea principali intentione, ut rogantis fauorem caperet ex quo sibi possit aliqua prouenire utilitas ratione illius collationis, uel famulo Regis beneficium conferat, ut eum apud Regem laudibus efferat, & sic pinguiorem Ecclesiam adipiscatur,

Multis de causis datur aliquid pro spiritualia li.

Quid nomine pretij.

tur, at si solis precibus, & laudibus moueretur, & nullum ex eis quæreret proprium commodum nisi gratiam, & amicitiam, non esset simonia, sed tunc est quando eis principaliter aliquod emolumentum temporale pretio æstimabile quærit, cuius indicium est quando collatio fit indigno.

Sed dubium est an consanguinitas, antidora, & metus, sint pretia, ut beneficiorum propter illa collatio sit simoniaca, nam qui propter aliquam ex prædictis causis confert, non uidetur gratis conferre. Et ut prius de consanguinitate loquamur, quorundam sententia fuit esse simoniam conferre beneficia ratione consanguinitatis, Sed dicimus cum Soto, & Nau. non esse simoniam conferre beneficium consanguineo ratione consanguinitatis; si confertur indigno est quidem peccatum mortale, sed non simonia, si digno non est peccatū mortale, imo aliquando nec ueniale, sed est laudabile, quia consanguinitas est de genere bonorum sicut amicitia; & ratio est, quia in collatione ob consanguinitatem nihil emitur, aut ueditur, sed collatio fit gratis, & non aliquo pretio, licet non pura intentione. Idem dicendum est de collatione, quæ fit ob amicitiam. De conferente etiam beneficium ei cui est obligatus tantum ad antidora, animo se liberandi ab illa obligatione, idem cum Nau. credo esse dicendum, licet Innoc. in c. tuam de ætate, & qualit. dicat esse simoniam, ea ratione motus, quia idem est remittere, quod dare, & remittere obligationem naturalem, quæ est ad antidora, est remittere. Sed si res bene ponderetur, obligatio ad antidora nullam inducit civilem obligationem, nec civile debitum, nisi si interueniat pactum; & obligatio pecunia æstimabilis, est civilis, & hanc obligationem remittere, est idem, quod donare, Et confirmatur à simili, nam quod in temporalibus est usura, in spiritualibus est simonia, & quod excusat ab usura, excusat à Simonia, sicut enim Christus dixit, *Gratis accepistis, gratis date*, ita etiam dixit. *Mutuum date nihil inde sperantes*. Sed mutuare alicui propter consanguinitatem, & propter amicitiam, non est usura, nec etiam est usura mutuare alicui propter debitum antidorale, quia. si ille ad recompensandum beneficium receptum ex naturali, & amicitie debito tenebitur ei indigenti remutuare, dummodo non deducatur in pactum, & civilis obligatio nõ requiratur, ut 2.2.q.78.ar.2. inquit S. Tho. & superius suo loco diximus, nec consequenter est usura remutuare, quia sic liberabitur ab antidorali debito, quod sine civili obligatione habebat, ergo etiam eadem ratione non erit simonia ob eandem cau-

De collatione ratione consanguinitatis.

De conferente, ut libèter ad obligationem ad antidora.

sa beneficium conferre, aut etiam expectare: posset tamē hic esse usura, & simonia mentalis, si intentio principalis sit lucrum, uel Ecclesiasticum beneficium, quæ repugnat debito amicitia, secus si id minus principaliter, & secundario intendatur, ut etiam dicemus.

De collatione ob metum.

De collatione autem ob metum facta, uidendum est an ille metus habeat respectum lucri, si sit metus mundanus relatus ad luctum simoniam inducit, ut si Rex, uel eius aulicus comminaretur Episcopo, quod nisi conferat beneficium tali personæ, Regis gratiam amittet, & nunquam fiet Cardinalis, aut Papa, qui enim tali metu beneficium conferret, id ad Cardinalatū uenandum faceret. At si ei incuteretur metus amittendi uitam, uel temporalia bona, quæ possidet, non esset simonia, quia sic metuens nullum habet respectum lucri, & dare metus causa, non est dare pretio. quo ad peccatum autem, si beneficiū datur ob ralem metum indigno, est suo genere mortale, non quidem simonia, sed iniustitiæ, & infidelitatis; nam cum sit contra ius diuinum, & naturale, mortem potius pati debet, at si datur digno non est genere suo mortale, est tamen aliqua culpa, quatenus collatio non fit debito fine.

Duplex simonia diuisio.

Cum autem non omne, quod datur pro spirituali, detur ut pretium, & inducat simoniam, hinc oritur duplex diuisio simonia, & multiplex subdiuisio. Prima est, quia quædam simonia est tantum quoad Deum, quædam tantum quoad Ecclesiam, quædam quoad Deum, & Ecclesiam. nam cum Ecclesia non iudicet de occultis, quando contractus simoniacus coloratur, & apparenter sit gratuitus, nō potest detegere simoniacam prauitatem, & quando uidet aliquid dari pro spirituali, & indicia sunt, quod detur ut pretium, non potest nisi iudicare esse simoniam, quæ tamen quoad Deum, qui est scrutator cordium forsam non est. Secunda diuisio, Simonia est triplex, mentalis tantum, conuentionalis tantum, & realis. Simonia mentalis est simonia tantum mente concepta citra omnem conuentionem, expressam, uel tacitam, siue res tradatur, siue non, & est duplex altera, quæ neque ad conuentionem, neque ad dationem peruenit, altera quæ peruenit ad dationem, citra omnem conuentionem, & ista est triplex, quædam tantum ex parte dantis, quædam tantum ex parte recipientis, quædam ex parte utriusque, quod enim bona intentione datur, potest accipi mala, & è contra. Simonia conuentionalis tantum, est simonia conuenta expressè, uel tacitè nondum ab utraque parte executà, & est duplex, al-

tera neutra parte executâ, altera ex una tantum parte executâ. Simonia realis est simonia conuêta expræssè, uel tacitè ex utraque parte completa, saltem quo ad aliquam partem promissorum utriusque partis.

Quòd spiritualia quædam sint pura, & quædam mista, & qua ratione in aliquibus eorum dicatur temporale præeminere, & octo generales conclusiones ad dignoscendam simoniam.

Cap. V.

VT ad particulares casus descendamus, notanda est alia spiritualium diuisio, quã hoc loco reseruauimus, nam res spirituales sunt in triplici differentia. Quædam enim sunt merè spirituales, ut uirtutes, dona gratuita, gratia, Sacramentales effectus, & ius spirituale nunciandi ex altari, habendi decimas, & Ecclesiastica beneficia, quædã sunt compositæ ex spirituali, & corporali, sed in earum aliquibus spirituale præminet, & est principale, ut omnia sacramenta, & sacramentalia Missæ, Consecrationes Virginitatis, Ecclesiastica beneficia, Ecclesiasticus cultus, & huiusmodi. In aliis uero è contra temporale præminet, ut calices, cruces, & officia Ecclesiastica.

Sed dubium est qua ratione in aliquibus spiritualibus temporale præminet, & in aliquibus spirituale, nam cum spiritualia temporalia excedant, uidetur, quod spirituale semper debeat præminere. Ad quod respondetur, quod semper spirituale præminet tanquam diuinum, unde non potest uèdi, nec ulla pecunia estimari; dicitur autem in aliquibus temporalibus præminere, quia eis spirituale quodammodo annectitur, & sunt fundamentum spiritualis, & nõ prærequirunt aliquod spirituale cui annectantur, & propterea possunt ex natura sua, ut materialia tanquam priora, seclusa spiritualitate considerari, & tractari. Vnde uidemus, quod huiusmodi spiritualia non requirunt necessariò certam materiam certæ qualitatis, & consequenter rationi consonum est, ut cum crux ita possit fieri ex ligno sicut ex auro, & lapide præcioso, quod habeatur peculiaris ratio materiæ, & materia per se tractari possit, & uendi, quod non derogat diuino cultui, sed potius in eius augmentum cedit, quatenus sic homines etiam excitantur ad faciendum huiusmodi spiritualia ex præciosa materia, qui aliàs sæpe retraherent.

Quæ ratio ne temporale præemint.

ren-

rentur. In aliis autem dicitur spirituale præeminere, nõ quod in eis sit parum temporalis, nam sunt multa beneficia, quæ habent amplissimos redditus, sed quia ex spirituali dependent, & tanquam, quid essentialiter spirituali annectuntur, & propterea illa materialia, ut spiritualibus annexa, non possunt seclusa spiritualitate considerari, & tractari, ut ablutio aquæ sub præscripta forma, non potest considerari nisi, ut materia baptismi, & actiones illæ humanæ, quæ fiunt in Missa, in consecratione Ecclesiarum, Virginum, & huiusmodi, ut tales ceremonias exercentes non possunt considerari nisi, ut quid intrinsecum Missæ, benedictionibus, & consecrationibus, quia considerantur, ut partes essentialiter, in quarum consideratione essentialiter includitur relatio ad totum; alia autem temporalia, quæ non ita intrinsicè concurrunt, possunt etiam in his per se considerari, sicut privatio libertatis, longum iter, & huiusmodi, vt dicemus. Similiter etiam in beneficiis habentibus multos redditus, spirituale in eis est stipendium iure diuino debitum, quod essentialiter debent esse temporales fructus, & stante, quod amplissimi sint, ut stipendium pro executione iuris diuini determinati, illi, cui datur illud stipendium, fructus non possunt uendi, sed omnes gratis dari debent, quia ut eius stipendium considerantur, ipse tamen poterit postea, ut suos illos uendere, & Papa etiam cuius est limitare stipendium, potest aliquos eorum à ratione stipendij eius, & ab illa spiritualitate separare, & alteri dare; at si omnes fructus in ratione stipendij relinquit, beneficium cum omnibus suis fructibus gratis dare debet, ut diximus.

His suppositis octo generales conclusiones ponemus, quarum sex priores sunt Caietani, dubia autem, quæ circa illas occurrunt postea explicabimus, ne dum nimis exacti esse uolumus in explicandis singulis propriis locis, propter casuum similitudinem, confusionem pariamus. Prima conclusio sit nulla res spiritualis, quatenus spiritualis est, potest uendi, uel emi. Secunda. Nulla res composita ex spirituali, & corporali, sic ut illius principale sit spirituale, potest absolutè uendi, uel emi, quod. n. absolutè tractatur, secundum suum principale tractari cõsetur.

Tertia. Res quæcumque composita ex spirituali, & corporali, sic ut principale in illa sit corporale, potest absolutè sine uicio simoniæ uendi, uel emi, quia secundum suum principale, quod est corporale tractari cõsetur, dummodo non pluri uendatur ratione spiritualis, uel ex positio iure uendi non prohibeatur.

Quarta, Stipendium sustentationis exercentium spiritualia licitum

citum est uelle, & accipere, & etiam in articulo necessitatis pacisci, sed quia hoc habet speciem mali, est à positiuo iure prohibitum, & ob id spiritualia prius gratis exerceri debēt, & postea laici Superiorum auctoritate cogi possunt, ut dent eleemosynas, & quæ ex laudabili consuetudine in Sacerdotum sustentatione, dari solent, etiam si aliunde uiuere possint. ext. de Simonia, cap. Ad Apostolicam. Quinta. Locare operas suas ad exercitia spiritualia, quæ principaliter spiritualia sunt, per se non est licitum, quia spiritualia locari, & conduci intelliguntur, & locatio est quædam uenditio; per accidens tamen licitum est illas locare, propter libertatem. f. & alia temporalia illis adiuncta; & ita multi Sacerdotes locant operas suas ad officium aliquam Ecclesiam per annum, menses, uel toties in hebdomada; quamuis enim non liceat Sacerdoti locare operam suam ad celebrandum Missam, licet tamen eidem locare libertatem suam contra quam toties debet se occupatum, & impeditum tenere. Et in huiusmodi annuis, mensuris, & hebdomadariis obligationibus, tot temporalia concurrunt, ut quisque facile intelligere possit, non spirituale aliquam rem, sed temporalia locari, & conduci. Sexta. Licitum est locare operas suas in illis spiritualibus exercitijs, quæ principaliter corporalia sunt, ut patet de officijs, Vicarij, Sacristæ; Prælatus tamen non potest uices suas sub annuo censu committere, nam hoc est eis prohibitum, quia esset uendere officia spiritualia. Septima. Non est simonia dare pecuniam pro redimenda uexatione in re spirituali, c. Dilectus 1. eod. tit. dummodo constet de euidenti in iu-

Quinta cōclusio.

Sexta conclusio.

Septima cōclusio.

Octaua cōclusio.

stitia. Octaua. Ad euitandum simoniam coram Deo, & in conscientia, sufficit, quod quis non intendat pro spiritualibus, uel eis annexis aliquid temporale recipere quasi pretium uel pro eorum commutatione.

Etiam si alijs causis aliquid temporale recipiat.

De

De quibusdam dubiis, & casibus particularibus.

De differentia inter mercedem operum, & stipendium sustentationis, & quibus hoc stipendium iure debeat, & quomodo. Cap. V I.

Primum
dubium.

Differen-
tia inter
mercedē
operū, &
stipēdium
uictus.

Circa quartam, & quintam conclusionem multa occurrunt dubia, quorum Primum est, quia non uidetur differentia inter stipendium sustentationis, & mercedem operum, nam stipendium refertur ad operas, & est propter operas, sed merces habet rationem pretii, ergo etiam stipendium. Respondetur, quod stipendium simpliciter sumptum, est merces, & pretium operum, at stipendium sustentationis, est quidem necessarium propter operas, sed non est merces, & pretium operum, sed operæ gratis exhibentur. & nihilominus stipendium sustentationis propter illas iure debetur: differentia hoc exemplo manifesta erit, sint duo artifices, quorum operæ dignæ sint magno pretio, qui sic cum Domino cōueniāt unus dicit, da mihi uictum, & omnes operas meas tibi impendam. quanticumque fuerint pretii dignæ, alius dicit iuxta operū ualorem tantum mihi solues; quod primus petit non est propter operas, sed uictus causa, quod autem secundus, est pretiū operum. Sed quod gratis exhibens operas, iure possit petere uictum, & petendo non propterea non exhibeat gratis, probatur, quia soli uiuentes operantur, & qui uult alicuius operas gratis exhibendas, debet ei impendere uictum, & quæ necessaria sunt quod autem ille aliunde habeat unde uiuat, est per accidens, & non propterea priuatur iure suo petendi stipendium uictus, nā cum debeat virtute harū operum exhibendarum, alia bona quæ habet, potest ad alios usus reseruare. quod autem nō propterea non exhibeat illas gratis, probatur, quia stipendium uictus respicit subsistentiam, & commoditatem subiecti, & non operum ualorem, & remunerationem; quod si diues non uult etiam hoc stipendium uictus, plus quam gratis operatur, quia remittit, quod gratis operando iure exigere potest. quod etiā iure diuino debeat diuinis ministeriis addictis, superius probauimus.

Secun-

Secundum dubium est, qui nam possint petere hoc stipendium sustentationis. Pro plena huius dubii solutione, & ut magis innotescat stipendium sustentationis pro spiritualibus exercendis, nullo modo habere rationem pretii, sed ita esse debitum, ut etiam gratis detur; aliquot gradatim procedendo subiicemus dicta, quorum primum sit. Stipendium pro spiritualibus ministeriis non debetur laicis, quia eorum non est ministrare diuina. Secundum, Nullus laicus tenetur fieri clericus, & ad sacros Ordines promoueri, sed Ecclesia si aliquos diuinis ministerijs vult applicare, absque coactione, eis stipendia offert, Ecclesiastica. scilicet beneficia, illos autem quibus non dat beneficia ut ordinentur, qui uolunt ad ordines promoueri, si idoneos reperit, & habent unde uiuant libenter admittit, & recipit, qui tamen per hoc nullum acquirunt ius petendi ab Ecclesia aliquod beneficium, quia tam ipsi, quam etiam illi, qui tenui contenti beneficio ordinari uoluerunt, sponte id elegerunt, & si indigent sibi impudent. Tertium. Ecclesiastica beneficia gratis dantur, & debitum oritur ex gratuita electione, & assumptione, quam facit Ecclesia, ex eo enim, quod aliquos eligit, & deputat diuinis ministeriis, si hanc gratuitam electionem acceptare uolunt, eis prouidere debet unde uiuant; ex parte igitur assumpti est gratia, & ratio debiti, ea supposita, est ex parte solius assumptis. Quartum. Ecclesia sufficienter omnibus prouidit, & prouidet pro spiritualibus necessitatibus, deputando Episcopos, & Parochos, quibus beneficia contulit, & confert, ut sibi subditis spiritualia gratis administrent, absque eo, quod teneantur eis aliquid dare; quod si aliquorum Episcoporum, & Curatorum redditus sunt tenues, confidens de laicorum benignitate, & charitate, quod illos, ut Patres iuuabunt, non cogit eos, ut certos redditus, pro illorum sufficienti uictu constituent, ex primitiis, & decimis, sicut facere potest, & aliquando facit. Quintum, Ecclesia ministrorum deputatione, qui ab ea sustentationis stipendia recipiunt, non potest prouidere, & satisfacere in spiritualium administratione, piis omnium desideriis, nam multi uolunt pro se particulariter Missam celebrari, Sacramentum Pœnitentiæ, & Eucharistiæ frequenter, quibus impossibile est Parochum posse satisfacere, ob quam causam Ecclesia pia Mater Ministros suos ad exhibendum necessaria spiritualia subsidia obligat, ad ea autem, quæ sunt supererogationis hortatur, & ad Sacros ordines etiam admittit eos, qui licet non habeant beneficia, (dummodo sint idonei) promoueri uolunt, qui ab ordinarijs

Secundum
dubium.

Ius stipen-
dii uictus
pro spiri-
tualibus,
quibus cõ-
petat octo
dictis.

approbati, poterunt etiam esse in Curatorum auxilium ad satisfaciendum piis subditorum desideriis. Sextum, qui non tenentur ex officio aliis ministrare Diuina, & pro aliis celebrare, licet sint approbati, & debitam licentiam habeant, possunt id non facere, si autem spontè faciunt non uocati, nil possunt petere, & alii nihil tenentur eis dare. Si uocati faciunt, gratis debent celebrare, & diuina ministrare, sed qui uocarunt pro eorum sustentatione tenentur eis aliquid dare, non iuxta eorum necessitatè, sed iuxta laudabilem consuetudinem, & nisi dederint illi Sacerdotes poterunt eos in iudiciũ coram Ordinario uocare, ut compellantur, cap. Ad Apostolicam ext. de Simonia etiam si non indigeant; hoc enim est per accidens, ut diximus. Septimum, Parochi licet ex officio teneantur sibi subditis ministrare diuina, & ab Ecclesia habeant beneficium possunt nihilominus accipere eleemosynas, & alia, quæ eis spontè, & liberè dantur, nihil tamen possunt petere pro spiritualium administratione, at si iuxta laudabilem consuetudinem aliquid eis debetur, ut pro exequiis, & sepultura, possunt etiam in iudicio postea petere. d. c. ad Apostolicam. Octauum. Inter stipendium sustentationis ab Ecclesia datum beneficiorum collatione, & datum à laicis, dum pro particulari actu Diuino, Sacerdotes uocant, seu à Ministris Ecclesiæ, uocantibus alios Sacerdotes in suum auxilium, est maxima differentia, nam Ecclesia deputat Ministros perpetuos, quos aliorum facit, etiam pro corporalibus necessitatibus, patres, protectores, defensores, & auxiliares, fauore, auxilio, & opibus, & propterea multis eorum dat amplissimos redditus, & honores, & stipendia ab ipsa data dicuntur beneficia, & à dignitatibus etiam Ministrorum denominantur, ut Abatia, &c. Alij autem respiciunt particulares actus, cito transeuntes, non dignitatem operis, sed labores, & tempus, & propterea dant modicum quid, & quod dant dicitur potius eleemosyna ad sustentationem. Si autem uolunt perpetuam obligationem, ut quod certis diebus pro ipsis celebrentur Diuina officia, faciunt etiam perpetua legata, ne Sacerdotes & Religiosi defraudentur debitis eleemosynis pro eorum sustentatione.

Stimedio
 rum differ-
 entia.

An elemo

*An eleemosyna consueta, & debita possit deduci in pactum,
& an Moniales possint pacisci de dote, & uten-
silibus pro puellarum receptione.
Cap. VII.*

Tertium dubium est, an hoc stipendium, seu eleemosyna possit deduci in pactum, & an Moniales possint pacisci de dote, & utensilibus pro receptione puellarum. Communis sententia est, quod eleemosyna dari solita non possit prius pacisci, sed prius esse ministranda spiritualia, & postea petenda, & nisi detur, Episcopum ad illam dandam cogere posse, & debere, & probatur per d. cap. Ad Apostolicam, & etiam, quia iura, omnia pacta in spiritualibus damnant, & puniunt; Caietanus autem dicit non esse illicitum ponere hoc stipendium sustentationis sub pacto. Et probat primo, nam ex hoc, quod stipendium istud cōcurrit, ut necessariū, sine quo non potest minister salua sui status honestate, diuina exercere officia, sequitur, quod potest poni sub pacto, non minus, quam reliquorum opportunorum ad diuina seruitia prouisio, ut calicis, sacrarum uestium, & huiusmodi; & sicut Sacerdos celebraturus ad instantiam alicuius, potest pactum facere, quod uocans eum prouideat de calice, altari, uestibus sacris, & huiusmodi, sine quibus non potest celebrare, ita potest ponere sub pacto sustentationem suam, sine qua non potest in Sacerdotis ministerio deservire, & nulla erit simonia. Secundo, quia uelle stipendium sustentationis, non est uelle temporale pro spirituali, ergo uelle ex pacto tale stipendium, non est uendere spiritualia, quia pactum non mutat materiam actuum, eadem enim est materia donationis, & uenditionis, si uas argenteum donatur, uel uenditur, & propterea si absolute uelle stipendium sustentationis, non est uelle temporale pro spirituali, illud uelle ex pacto, non erit sic uelle, quod sit uendere, & consequenter istud pactum nō erit illicitum; nam si esset illicitum, ea ratione esset illicitum, quia esset simonia, uelle, scilicet temporale pro spirituali, ergo sublata hac maliratione, non est illicitum. Subdit autem, quod hoc pactum non possunt facere nisi pauperes; Sed si est ex se licitum, est etiam licitum diuitibus; nam hoc stipendium debetur, quia ministrantur diuina, & non quia ministrantes non habent, unde aliās uiuant, & per accidens est, quod sint diuites.

Tertium
dubium.

Comunis
sententia.

Caiet. sen-
tentia 2. 2.
q. 100. ar.
3.

Quod ista
pacta non
sunt ex na-
tura sua
mala, sed
tanquam
scandalosa
fugienda

Ex causa
cessante
scandalo
potest pri-
us exigi.

Argumenta Caietani probant istud pactum non esse de natu-
ra sua illicitum, est tamen prohibitum, quia habet speciem ma-
li, nam paciscendo uideretur, quod principalis intentio sit tempo-
rale, & quod sit quædam contractatio ad modum emptionis,
& uenditionis, & clerici debent carere omni etiam suspitione
simoniæ. Si autem benè ponderetur d. c. Ad Apostolicam, inue-
niemus non esse ita uniuersaliter prohibitum pactum de solu-
endo prius stipendium sustentationis, quin liceat in aliquo casu.
nam loquitur de clericis, qui pro exequiis mortuorum, & be-
nedictionibus nubentium, & similibus pecuniam exigebant, &
nisi daretur, impedimenta ficticia fraudulenter opponebant,
& prohibet has prauas exactiones fieri, & statuit, quod Eccle-
siastica Sacramenta liberè conferantur, & postea petant, quod
eis ex laudabili consuetudine debetur. Vbi non prohibet,
quod dari consueta, prius recipiantur, sed ne prius exigantur,
& uideretur principaliter loqui de illis clericis, quibus ex officio
incumbit Sacramenta, & alia diuina ministrare. Vnde in itendo
rationi, æquitati, & intentioni canonum, dico, huiusmodi pacta
esse fugienda, & punienda, cum habeant speciem mali, & sint scan-
dalosa, & prohibita, licet de rigore non sint mala, ut probant ra-
tiones Caietani, potest tamen dari aliquis casus in quo cesset
species mali, & scandalum, & licitè prius peti possit consueta
eleemosyna. Et propterea distinguendum est de Sacerdoti-
bus, nam aut tenentur ex officio ministrare illa spiritualia, quæ
ab eis petuntur, aut non, si tenentur, non possunt prius pro
illis aliquod pactum facere, sed debent liberè petentibus mi-
nistrare diuina, & si illi cum possint, nolunt postea dare id,
quod ex laudabili consuetudine debent, Episcopus illos cog-
get, at si paupertas illos impotentes reddit, excusantur, & Pa-
rochi non debent ob id eis denegare diuina. Si autem non ten-
entur, nihil etiam prius debent exigere, sed uocati, celebrent
ad processiones, & mortuorum exequias accedant, & postea
consuetam eleemosynam petant, at si illi à quibus uocantur,
sunt pauperes, uel litigiosi, ita quod ab eis non sperant aliquid
se postea habere posse, uel quia sunt pauperes, uel quia in iudi-
cium illos uocare debebunt, quod nolunt facere, si illis dixe-
rint, quod prius uolunt consueta eleemosynam, sin minus al-
ios uocent, non puto eos esse condemnandos, aut agere con-
tra d. c. Ad Apostolicam, quia non faciunt prauas exactiones,
aut extorsiones.

Et hac ratione excusanda sunt Moniales, quæ nolunt recipere

re puellas, nisi prius, uel in earum ingressu, dent Monasterio certam eleemosynam pro earum uictu, & secum mobilia portent, quæ earum usui necessaria sunt. Pro quo est primo notandum, esse simoniam aliquid dare, uel recipere pro ingressu Religionis, ca. Quam pio 1. q. 2. cap. de regularibus, & cap. quoniam de Simon. & ratio est, quia Religio est status spiritualis, ex Diuina institutione, nam est status seruientium Deo, in perpetua Castitate, Paupertate, & obedientia, Votis Deo promissis, ut sic melius contemplationi uacent, & Christum imitentur, quibus consequenter iure diuino, & naturali, debentur necessaria uictus, ita tamen, quod eorum uoto paupertatis non repugnet, hæc autem necessaria ex eleemosynis habere debent, non tamē repugnat eorum statui, quod eis fiant, & ipsi recipiant tã largas, & amplas eleemosynas, ut perpetuos redditus sibi constituent, dummodo sint Monasterii in communi, & non alicuius in particulari, non enim eis ratione uoti prohibetur habere in communi, sed in particulari, ut proprium. imo uoto paupertatis professi, non amittunt iura hæreditaria, sed cum sint in capaces proprii, pro eis succedit Monasterium. Est secundo notandum quod status Religionis est aliquo modo similis statui clericatus quoad admissionē, & ius sustentationis, nã Ecclesia libet̄ omnes idoneos, & quos utiles fore sperat, qui clerici esse uolunt, ad Ordines promoueret, sed quia illis providere debet necessaria uictus, iuxta possibilitatem suam acceptat, & promouet, nec ob id alios idoneos, & utiles excludit, ex eo, quod non habet beneficia, quæ eis conferat; sed dicit, quod habeant unde uiuant, & si se habere ostendunt illos ordinat. ita etiam Religio omnes eam ingredi uolentibus, si idonei fuerint libenter amplectitur, tamen non nisi iuxta possibilitatem suam admittit, aliis autem dicit, ut portent unde uiuant. & qui hac ratione dant aliquid Monasterio in eorum ingressu, nihil dant pro ingressu, sed pro uictu. Sed quia hoc habet speciem mali, nam cum sit pactum, quod non aliter recipiantur, nisi dent certam summã Monasterio, uidetur dari, & recipi pro ingressu, & quia facile auaritia induceret, ut etiam hac ratione aliquid petatur, ideo canones hoc prohibent tanquam simoniacum, etiã si pre-textu paupertatis aliquid exigerent. quæ quidē canonũ prohibitio, est uera prohibitio quoad recipientes, & dantes pro ingressu religionis, etiam si recipiatur sub pre-textu paupertatis, quia est simonia, quo ad alios uero, qui nõ pro ingressu, sed pro ingredientium uictu aliquid exigunt, inducit solam præsum-

De monialibus.

Aliquid dare pro ingressu est simonia.

Dare pro uictu non est simonia.

ptionem iuris contra illos. & hoc patet ponderando uerba, d. cap. Quoniam, quæ sunt ista. *Quoniam simoniaca labes, adeo plebasque moniales infecit, ut uix aliquas sine precio recipiant in sorores, paupertatis pretextu, &c.* ubi precio recipere, & paupertatis pretextu palliare, significant, quod pro ipsa receptione precium exigebant: quod autem pro uictu possint potius aliquid exigere, quam pulsantibus ianuam claudere, ratio, & pietas docet, & est communis sententia.

Differètia
inter Reli-
giosos, &
Religio-
sas.

Est autem maxima differentia inter Religiosos, & Religiosas, nam Religiosi cum possint de loco ad locum transire, & non retineantur clausi, & in Episcoporum, & Curatorum auxilium, populo seruiant, Verbi Dei prædicatione, & Sacramentorum administratione, non præmuntur tanta necessitate, quanta Moniales, quæ semper in clausura retinentur, & sunt minus aptæ ad sibi in necessitatibus providendum, nec eis ita abundant elemosynæ, imo etiam, ut plurimū à propriis parētibus deseruntur, qui earū quidem protectionē sumunt, non ut in necessitatibus adiutēt, sed ut seditionem, & cōfusionē in Monasteriis excitēt, si ut insolentes corriguntur, & puniuntur; ob quā causam Religiosi non ita facile pro ingredientium uictu aliquid exigere debent, & in illis præsumptio simoniacæ prauitatis esset uehementior, & ita uidemus eos nihil prorsus exigere. At Monialibus ob dictas rationes hoc magis licet, imo etiam possunt taxare, & exigere totum id, quod pro ingredientium uictu est necessarium, iuxta facultates Monasterii, & quia earum paupertas est continua, quo ad illas potest laudabili consuetudine introduci, sicut introductum est, quod omnes illæ, quæ in sorores recipi uolunt, pro earum uictu taxatam elemosynam afferant. Sed apud Doctores dubium est quando Monasterium est locus opulentus, ut possit alere illas quas recipit, an sit simonia aliquid exigere; & Doctores uidētur dicere, quod sit simonia, sed dicimus cū Soto opulentiam Monasterii nihil prorsus facere, ut quæ in paupere nō erat simonia, sit in diuite, nam simonia sortitur speciem ex obiecto, quia scilicet, uenditur spirituale, puta ipsa professio, & locus in Religione, si autem hoc cauetur, & pecunia non detur, nec recipiatur nisi pro uictu, etiam si Monasterium, illo subsidio nullatenus egeat, poterit quidem esse peccatum auaritiæ, non tamen simoniæ. Et confirmatur, quia ex laudabili consuetudine, aliqua Episcopis, & Parochis debentur pro eorum sustentatione, dum aliqua spiritualia ad eorum officium spectantia exercent, ut Episcopis uisitantibus procuratio; id est

necef-

necessariorum sumptuum exhibitio. Et Parochis pro funeribus, iuxta diuersas diuersorum locorum consuetudines, Sacerdotibus etiam pro aliis celebrantibus, ad Processiones, & funera accedentibus, debetur secundum laudabilem consuetudinem aliqua eleemosyna, & illi ad quos spectat, dare tenentur, & si recusant cogi possunt d. cap. Ad Apostolicam de Sim. Et Episcopi, Parochi, & alij Sacerdotes possunt dictas consuetas eleemosynas recipere, & contra nolentes dare, in iudicio petere, etiam si sint diuites, nam hoc est per accidens, & iusto titulo sunt introductæ, scilicet sustentationis; quod aliis est licitum, quare non erit etiam licitum Monialibus? Dico igitur attendendam esse consuetudinem Monasterii, si consuetudo est quod tunc petant quando egent, & non petant quando non egent, cum non egent nihil possunt petere. Si autem consuetudo est, quod omnes secum certam eleemosynam pro earum uictu portent, illam petere, & recipere possunt, etiam si Moniales non egeant, quia iusto titulo petunt, & recipiunt, & per accidens est, quod non egeant, idque eo magis eis licet, quia facile possunt ad paupertatem deuenire, cum tanquam mulieres, & clausæ, ut plurimum ab illis, qui cum eis tractant, & a propriis ministris decipiuntur, & damnificentur, si autem consuetam eleemosynam uolunt ante ingressum, uel in ingressu, est ad euitandas lites, & inimicitias.

At si maiorem eleemosynam uellent ab ignobilibus, esset simonia, similiter etiam si Moniales ex eo, quod diuites sunt, uellent ampliores dotes, quam ratio uictus exigat, esset simonia, quia hoc respicit ingressum, & habere locum inter illas. Si autem aliquis, uel aliqua, facit largas eleemosynas alicui Monasterio, ut facilius recipiatur, si illas facit, quia alias tanquam ignobilis non reciperetur, & uellet potius esse inter illas, uel illos, quia sunt omnes nobiles uideretur simoniacum, quia uideretur dare pro pretio ingressus; at si facit ex deuotione, quam habet ad illud Monasterium sine pacto, & recta intentione, ut facilius recipiatur, secundum S. Tho. non est malum, sicut nec est conuerso malum est aliquem prouocare ad deuotionem Monasterij, per temporalia beneficia, ut ex hoc inclinetur ad ingressum Monasterij.

De societatibus laicorum statutum habentibus, quod qui ingredi uolunt promittant aliquid annuatim soluere, & qui non soluunt de societate cassentur; dico cum Sylu. non esse simoniam, quia illa fraternitas non est religio, sed congregatio ad aliquod bonum opus eleemosynis faciendum, & ad tractandum conueniunt de salute animæ, quod est bonum, & laudabile.

De societatibus laicorum. Syl. v. usura q. 15. di. 7o.

An in spiritualibus actionibus liceat uendere laborem, & locare operas. Cap. VIII.

Caic. 2. 2.
q. 100. ar.
3.

Quartum dubium est, An in spiritualibus actionibus liceat uendere laborem personalem, & locare operas suas sub pacto pretij; & ut inquit Caietanus difficultas est ex vtraque parte, nam quod liceat probatur, quia labor corporeus, & opera corporea non sunt de genere spiritualium, sed temporalium; uendere autem, & locare temporalia non est malum, & confirmatur, quia si hoc est illicitum ex genere suo, non erit licitum in aliquo spirituali, & in alio nõ, sed in toto genere spiritualium hoc erit licitum, aut illicitum, at experientia constat in multis spiritualibus hoc esse licitum, nam Sacerdotes locant operas suas ad celebrandum ter in hebdomada, & laborem eundem in uillam ad celebrandum ponunt sub pretio. Quod autem non liceat probatur, quia cum omnia Ecclesiastica, quæ spiritualia dicuntur, ut Sacramentorum administratio, sacrificium Missæ, prædicatio, diuinus cultus, consistant ex spirituali, & temporali, si licitum est hæc uendere, aut locare ratione actionis humanæ, absolute loquendo omnia ecclesiastica essent venalia, ita quod sicut licitum est uendere calicem ratione materie, ita proportionaliter licitum erit uendere omnia huiusmodi spiritualia ratione actionis humanæ. Et confirmatur ex definitione Simonia in qua ponitur etiam uendere spiritualibus annexa, at constat, quod simultanea magis annexa sunt spiritualibus, quam illa ad quæ spiritualia se habent antecedenter, sed actio humana in istis est simul cum spiritualibus, ergo est magis inuendibilis, quam beneficium ecclesiasticum, quod dicitur omnino inuendibile, quia spirituale ad illud antecedenter se habet.

Pro huius dubii solutione sicut superius distinximus de rebus spiritualibus mixtis, ita nunc distinguendum est de actionibus spiritualibus, nam sunt mixtæ ex spirituali, & temporali, & in aliquibus temporale non potest considerari nisi, ut intrinsicum ipsi spirituali, & si quid temporale secluso spirituali adhuc consideratur, nullius est ferè momenti, in aliquibus uerò secluso temporali intrinsicum ipsi spirituali, adhuc consideratur temporale annexum notabilis estimationis, distinctum à spirituali; qua distinctione supposita, sit Prima Conclusio, Actio humana, & eius labor intrinsicus ipsi spirituali actioni, non potest uendi,

di, aut locari, nec cōsequēter de eo pacisci, ut de labore, & actio-
nibus in celebrando Missam, consecrando Ecclesiam, & huius-
modi, sic enim esset uendere ipsam Missam, & celebrationem,
nam sunt ipsæmet actiones adiunctis uerbis sacris; accedere
autem, & parum expectare si locus non est distans, nullius ferè
sunt considerationis. Secunda conclusio. Si illis actionibus sa-
cris ab aliquibus requiratur adiuncta ars temporalis non ne-
cessaria, usus illius artis in illis actibus potest pacisci, & uendi,
hac ratione musici, organistæ, & alia instrumenta musica tan-
gentes, possunt locare operas suas, & de illas pacisci. Tertia
conclusio. Si illis actionibus sacris adiunguntur temporalia,
distincta notabilis estimationis, illorum ratione potest fieri pa-
ctum, & operum locatio, ut diximus de Sacerdotibus locan-
tibus operas suas ad celebrandum per mensem, uel annum, nō
enim illas præcisè locant ad celebrandum, sed quatenus sic de-
tinentur occupati, & propria priuantur libertate, ut alia eis in-
terim occurrentia relinquere cogantur, idem de Sacerdote cui
eundem est in locum ualde distantem ad celebrandum, nam
potest pacisci de labore itineris. Sed dubium est de Prædica-
tore, quia & studendo, & prædicando ei multum laborandum,
est, an possit uendere istum suum laborem; & respōdetur, quod
non, quia est intrinsecus ipsi prædicationi, & per se requisitus,
& prædicatio est opus spirituale, & Prædicator est quasi instru-
mentum Spiritus sancti ad purgandum, illuminandum, perfici-
endumq; homines, secundum gratiam adoptionis, unde nul-
lus potest prædicare, nisi missus iuxta illud Rom. 10. *Quomodo
prædicabunt nisi mittantur?* Et sic prædicationis functio duplici
de causa uendi non potest, & quia est res spiritualis, & quia
est diuina delegatio. nihil igitur per modum pretii, sed solum
per modum stipendii sustentationis, & eleemosynæ accipere po-
test. Non est autem simonia si Prædicator uult potius accede-
re ad illum locum, ubi scit taxatam esse maiorem eleemosynā,
quam alibi, sed hoc pertinet ad defectum charitatis, quo quis
magis temporalium, quam spiritualium profectui intendit.

De prædi-
catoribus

*An possint uendi uasa sacra sepultura, Ecclesia, & ius
patronatus. Cap. IX.*

Post dubia de stipendio sustentationis, & locatione operū,
mouenda sunt etiam aliquot dubia de uenditione ipsorū
spiritualium, seu annexorum, licet ex dictis eorum solu-

Quintum
dubium.
De uasis
sacris.

tio patere possit. Circa tres priores igitur Conclusiones est Quintum dubium. An possint uendi uasa sacra, sepultura, capella, Ecclesia, & ius patronatus. Certum est, quod ista non possunt uendi quatenus spiritualia sunt; an autem possint uendi, & quomodo ratione materiæ, de uasis sacris habemus expressum in iure, & idem de aliis iudicium facere poterimus; uasa sacra in sua forma uendi possunt, sed non nisi alteri Ecclesiæ, quia non possunt conuerti in alium usum, 10. q. 2. cap. Ea. §. hoc ius, at conuerti possunt etiam uendi laicis, quia non sunt amplius Sacra. 12. q. 2. cap. aurum. Idem dicimus de capella, & Ecclesia, Ecclesia in sua forma perseuerante non potest conuerti in profanos usus, ideo sic non potest uendi laicis, ut de illa ad libitum disponant, poterit tamen uendi ratione materiæ religiosis, qui eam uolunt non ad profanandum, sed ad celebrandum diuina. laicis autem in sua forma simpliciter uendi non potest, quia non possunt esse simpliciter domini Ecclesiæ, aut capellæ; possunt tamen habere ius patronatus alicuius Ecclesiæ, uel capellæ, & hac ratione poterit uendi materiale Ecclesiæ, seu capellæ, idest parietes, ligna, picturæ, &c. laico, ut illam restauret dotet, & sic illius habeat ius patronatus.

De Eccle
sia.

De sepul-
tura.

De sepultura autem canones uidentur prohibere illam uendere, cap. Abolendæ de Sepul. & cap. Cum in Ecclesia. de Simonia. Sed S. Thom. 4. d. 25. q. 3. ar. 2. ql. 3. dicit, quod de uenditione terræ sacræ in sepulturam, est similis ratio sicut de uenditione sacrorum uasorum, quia cœmeterium consecratum potest uendi ratione terræ in necessitate Ecclesiæ, sicut calix ratione materiæ, non autem potest uendi ratione consecrationis, ut scilicet aliquis pro pecunia ibi sepeliatur. Hæc S. Tho. doctrina est uerissima, & sacris canonibus consona, ut deduximus de uasis sacris, quibus autem possit uendi non dixit, nos autem ad hoc idem, quod de Ecclesia, seu capella dicimus, nam laicus licet non possit habere proprietatem domini sepulturæ, potest tamen habere illius proprietatem quoad usum, ut ibi ipse, & sui sepeliantur, & extraneus ibi eis inuitis sepeliri extra casum necessitatis non possit, & hac ratione terra sepulturæ poterit uendi laico, ut illius proprium usum habeat. Et ut sacris canonibus, qui contrarium determinare uidentur, cum Soto lib. 9. de iust. & iur. q. 7. ar. 1. respondeamus, eorumque sensum aperiamus, notandum est, quod locus necessarius sepulturæ uendi non potest, & esset simonia pro eo pro-

rium exigere, ut si clerici nollent mortuum in loco sacro sepelire, nisi aliquid daretur pro terra, & hoc prohibent canones. At si aliquis non vult sepeliri in sepulchro communi aliorum, sed vult in Ecclesia, uel cæmeterio habere locum honorationem, & ibi pro se, & suis facere proprium sepulchrum, non est simonia si aliquid exigatur pro illo loco, & si consuetudo sit, quod uolentes proprium locum, dent certam summam pro fabrica Ecclesiæ, potest concedi cum tali pacto, licet Host. contrarium asserat, quia non uenditur, nec emitur ipsa consecratio, & pro hac sententia facit, quod secundum communem possunt uendi vasa sacra ratione materiæ, & pars Ecclesiæ laico uolenti in ea edificare capellam, & illius ius patronatus acquirere, cum quo etiam potest fieri pactum de illius constructione, seu dotatione.

Quo ad ius patronatus cum sit spirituale uendi non potest, potest tamen uendi illud temporale in quo fundatur, cum quo transit ius patronatus, & si plus uenderetur ratione huius iuris esset simonia, unde si quis uendens uillam in qua est ius patronatus, dicit uendo tibi uillam, & ius patronatus, quod in ea habeo, est simonia, & uenditio non ualet iuxta communem, quia illud ius uendi non potest, sed debet uendere simpliciter uillam, cum qua transit ius patronatus. Similiter, qui habet ius patronatus alicuius capellæ potest uendere parietes, & picturas illius capellæ, quæ sunt, quid materiale in quo fundatur illud ius patronatus, non tamen potest amplius accipere pro ipso iure.

De iure
patronatus.

*De pactis, quæ in beneficijs fiunt, quæ sunt simoniaca
& quomodo suspendantur, & purgetur eorum Simonia.*

Cap. X.

Sextum dubium est. An omnia pacta in beneficiorum collatione, renunciatione, & etiam in electione, & præsentatione, & huiusmodi sint simoniaca. De hoc superius locuti sumus, in capit. 3. conclus. quarta, ut ostenderemus esse aliquam simoniam ex sola prohibitione Ecclesiæ, hic autem generaliter loquemur de omnibus pactis, licet ex superius dictis omnia hic dicenda patere possint. Et ut quantum fieri potest methodicè, & scientificè proceda-

Omne pactum est simoniacū.

Pactum quod inest, eo modo quo inest, non inducit simoniam.

cedamus, dicemus quatuor, quæ erunt uelut fundamenta, ex quibus omnes casus facillè decidi poterunt. Primum est collationem, impetrationem, renunciationem, permutationem, electionem, & præsentationem, liberè, sine aliquo pacto, & conuentione fieri debere, & in eis omne pactum esse tãquam simoniacum prohibitum, uel quia est contra ius diuinum, uel quia est contra prohibitionem Ecclesiæ, d. c. fin. de pactis, & c. quæsitum de rer. permut. & patet etiam ex 3. & 4. concl. cap. 2. & 3. Secundum, exprimere, quod inest, eo modo quo inest, ita ut nõ amplius, nec aliter exprimat, non inducit simoniam in spiritualibus. Ista doctrina est Abb. in c. Olim. de rest. spol. & Felini, in cap. Ad audientiam 2. quam à Feli. satis probatam præsupponimus, & ratio est, quia requirere, & conuenire de eo tantum quod debetur ex natura rei, uel de iure, eo modo quo debetur non est malum. Diximus de eo tantum, quod debetur, & eo modo quo debetur, ut prædicta regula sic declarata nullam patiatur exceptionem, nam si conuentio de eo quod inest est simoniaca, est quia amplius, uel aliter quæritur, quam inest. V. g. electio sepulturæ si fiat ex pacto in loco ubi aliàs de iure sepeliri debebat, est simonia, non quia requiritur id, quod de iure communi debetur, sed quia requiritur amplius, quam iure debetur, nam ius sepulturæ, quod est concessum a iure nõ est firmum, sed uariabile, casu. s. quod alibi sepulturam non elegerit, cum sepultura liberè eligi possit ubicumque, at illud pactum est, quod ibi sepeliatur, & alibi sepulturam eligere non possit. Similiter etiam deducere in pactum obligatorium obligatione ad antidota in spiritualibus est simonia, quia alio modo requiritur, quam prius in esset, nam prius erat obligatio tantum naturalis, & requiritur obligatio ciuili, at si deduceretur in pactum eo modo quo debitor est obligatus, non esset illicitum, ut etiam ex Car. & Ana. inquit Fel. Et ut ad exempla in materia beneficiorum descendamus; duo Hispani quorum unus est Romæ alter in Hispania inter se conuenerunt, ut existens in Hispania moneret de uacantibus alterum residentem in curia, & iste impetret a Papa illa, & postea diuidantur ex æquo utilitas, & impensa, per renunciationes, permutationes, uel pensionum constitutiones, ista conuentio est simoniaca, at si sic conuenirent, ut ille moneret, & iste impetraret utriq; uel utri eorum uellet, & iste pro se impetrat, & postea liberè resignat, uel consentit pensioni, non esset simonia, ut inquit Nau. in Man. c. 23. nu. 107. & ratio differentie est, quia in posteriori casu conuentio est iuxta

obli-

obligationem naturalem ad antidora, quæ est, ut beneficienti beneficiamus, sine aliqua civili obligatione, & consequenter est solum expressio eorum, quæ tacite insunt, & Romæ existens in sua libertate relinquitur, at in priori casu ultra obligationem naturalem, requiritur etiam obligatio civilis ex conuentione, & pacto particulariter obligante, quod autem non possit in iudicio conueniri, ex eo, quod præter uerba nulla extat scriptura est per accidens, nam uerba ligant homines. Episcopus beneficium conferre debet, quod obligat ad residetiam, uel cuius Ecclesia indiget restauratione, quam tenetur facere beneficiatus, & cum petente illud beneficium conuenit, quod resideat, uel Ecclesiam restauret, uel aliud beneficium incompatible, quod habet resignet, & eo promittente ei beneficium confert, nulla est simonia, quia est expressio eorum, quæ tacite insunt, & facere tenetur, at si uellet, quod in Ecclesia faceret restaurationem non necessariam ad quam non tenetur, uel si patronus cū reneatur restaurare Ecclesiam, ut aliquem ad illud beneficium præsentet, uult quod promittat se illam restauraturum, est simonia, quia non est pura, & gratuita collatio, seu præsentatio, & pactum non est eorum, quæ tacite insunt, & patronus præsentationem uendit, cum uelit, quod præsentandus promittat se faciendum expensas quas ipse facere tenetur.

Tertium dictum sit. Pacta eorum, quæ tacite non insunt, & consequenter sunt simoniaca, si fiant cum hac conditione, q̄ Papæ fideliter exprimantur, & si ei placuerint, non sunt illicita, nec inducunt simoniam etiam mentalem, dummodo sint talia quæ purgari possint in manibus Papæ, idest solo iure positio sint prohibita, ut de resignatione cum reservatione pensionis. & probatur cum Fel. in d. ca. Ad audientiam de rescrip. quia uidemus, quod in manibus Papæ quotidie fiunt renunciationes, & conceduntur reservationes pensionum ipsis renūciantibus, sciente Papa, quod ambæ partes de hoc prius tractauerunt, & expediuntur literæ, imo datur eis forma per regulas cæceterie, puta, quod non ualeat concessio pensionis nisi de consensu illius, qui beneficium habebit, unde si auctoritas Papæ non operaretur plenam securitatem super hoc, etiam in foro conscientie, nunquam tolerassent, nec tolerarent Pontifices ista, neque eis formam dedissent, & darent, quod etiam probatur ex his, quæ superius diximus in cap. 3. concl. 4. de resignatione causa permutationis in manibus Ordinarij.

Pacta cū
cōditione
si Papæ
placuerit,
si ei fideli-
ter expri-
mātur nō
inducunt
simoniam

Quartum dictum Simonia pactis, & conuentionibus contra-

Simonia
pactis con-
tracta nõ
tollitur
per clau-
sulam ge-
neralem
bullæ, sed
debent ex-
primi fal-
tè tacitè.

Defendũ-
tur casus
aulicorũ
quos tan-
quã simo-
niacos Na-
uarr. con-
demnat.

sta non tollitur per clausulam in bullis apponi solitam, quod
obstantiæ habeantur pro expressis, quia illa clausula non tol-
lit inhabilitatem, nec inducit dispensationem, sed necessarium
est, quod pacta, & conuentiones, cum hac conditione fiant si Pa-
pæ placuerint, & quod ei exprimantur, & sufficit, quod tacitè
exprimantur, nam ut inquit, & probat Rebuf. in prax. benef.
tit. de diffe. inter priu. resc. & mand. nu. 18. quando exprimitur
id, quod tacitè intelligitur, tunc uerba nihil operantur. Ex quo
sequitur melius esse declarandos quotidianos aulicorum casus,
quos ponit Nau. & simoniacos esse dicit. inquit enim in Man. c.
23. nu. 107. realem simoniam committi ab eo, qui habito ab Hi-
spaña nuncio de aliquo beneficio uacanti, cõuenit cum aliquo
Papæ familiari, ut impetret illud ab eo pro se, & quod ipse con-
sentiet certæ pensioni à Papæ constituendæ, & postea familiaris
illud pro eodem impetrat monitore, qui consentit prædictæ pe-
nionis constitutioni, & expediunt litteras, nulla mentione facta
Papæ de conuentione pensionis constituendæ; & etiam ab illo,
qui habito nuncio de uacante beneficio in Hispânia, notum fa-
cit illud alicui familiari Papæ, qui obtinet ab eo gratiam confe-
rendi illud cuilibet hispano quem ipse nominabit, & postea no-
minat illum monentem, facto pacto, quod certæ pensioni an-
nuente Papa consentiet, & ad securitatem eius, necessaria faciet
& postea nominat illum, & ille consentit pensioni prædictæ, nul-
la de pacto prædicto facta mentione Papæ, quia est conuentio
simoniaca completa ab utraq; parte, & non purgata auctoritate
eius, qui de illa nihil nouit, secus si nullo pacto præcedente, no-
minaret eum, & ille consentiret, quia nulla conuentio illicita in-
terueniret. Verum si in his casibus committitur simonia iuxta
Nau. dicendum erit omnes familiares Papæ esse simoniacos, quod
uidetur durum; & propterea aliquam hic distinctionem adhi-
bendam puto, ut alia sit ratio familiarium Papæ, alia aliorum,
nam Papa uult suis familiaribus beneficia, & pensiones confer-
re, & per hoc, quod in supplicatione dicitur, quod ille pro quo
impetratur beneficium consentit pensioni imponendæ, & soluẽ-
dæ familiari Papæ, intelligitur, quod de hoc ipsi tractauerint, &
consequenter hac expressione purgatur simonia, & multo ma-
gis in posteriori casu, in quo Papa dicit familiari suo se uelle da-
re beneficium uacans illi, quem nominauerit, nam ad hoc di-
cit, ut quærat qui cum onere soluendæ pensionis illud uelit.
Et cum Papa semper requirat in imponendis pensionibus con-
sensum illorum, qui illas soluere debebunt, quando ipse motu

proprio

proprio illas non imponit, sed ad aliorum instantiam, neces-
 sario prærequiritur eorum de pensione conuentio, cum condi-
 tione si Papæ placuerit; & per hoc, quod exprimitur Papæ,
 quod qui beneficium petit consentit in pensionem, intelligen-
 tur conuentio de illa facta, non tamen intelligitur causa con-
 sensus in pensionem cum possint esse multæ. Et quoad cau-
 sam imponendæ pensionis est differentia inter familiares Pa-
 pæ, & etiam Illustrissimorum Cardinalium, & alios; nam
 familiaribus suis vult concedere pensiones, ex hoc, quod sunt
 eius familiares, & eis permittit, quod habita occasione, il-
 las ab eo petant, & scit, quod quando pro aliis impetrant
 beneficia cum reservatione pensionis, de hoc conuenerunt,
 & quod beneficium accepturus ex gratitudine consentit pen-
 sioni, cum satis constet inter supplicansem pro beneficio, &
 familiarem Papæ nullam aliam esse particularem causam, &
 propterea satis illi est, quod pensio ab illo petatur pro suo fa-
 miliari, & quod beneficium non nimis grauetur, absque eo,
 quod exprimat, quod conuenerunt de pensione ex eo, quod
 familiaris pro monitore beneficium impetrat. nam hoc fuisse
 motiuum tacitè ex supplicatione habetur, & Papa expressè
 scit, & eorum conuentio non fuit simpliciter, & absolutè, sed si
 Papæ placuerit, & consequenter non fuit simoniaca, nec mala,
 dummodo non interueniant alia pacta; & idem credo esse dicē-
 dum de familiaribus Illustrissimorum Cardinalium quando
 Cardinales petunt à Papa beneficium pro aliquo reseruata pen-
 sione suo familiari, nam Papa de benignitate Apostolica, sic
 etiam vult Cardinales, & eorum familiares gratificare. De
 aliis autem non est eadem ratio, quia propter alios non vult
 ita facilè grauare beneficia, & eis dare pensiones, & cum non
 sint ei noti, & accepti, & de eo benemeriti, non est ei satis,
 quod offerant occasionem beneficii super quo possit imponi
 pensio, & quod ille, qui beneficium petit consentiat, sicut ei
 sufficit quoad suos familiares, sed requirit propriam causam,
 propter quam ille petit pensionem, & alter consentit imposi-
 tioni pensionis, quæ si non exprimat, erit simonia, similiter
 etiam si una causa expressa, alia, quæ non intelligitur tacetur,
 unde si ille consentit pensioni, quia alter eum adiuuat ad impe-
 trandum beneficium, & non exprimitur ista causa, est simonia,
 cū ista conuentio sit simoniaca, & non purgetur per relationem
 ad Papam, & in manibus Papæ, quia non exprimitur, nec in-
 telligitur, intelligitur quidē cōuentio de pensione ex cōsensu,
 sed

sed non intelligitur, quod ob eam causam fuit conuenta, & si exprimeretur fortè ob eandem causam illam denegaret, quia uidetur ab eo peti pensio tanquam pretium impetrationis, & uendi Apostolica beneficii concessio, non sic autem est de familiaribus Papæ quoad hac causam, nam Papa illis cõcedit, quod ei proponant beneficia super quibus possit pro eis imponi pensio, & qui illa uelint cum onere soluendę pensionis. Vnde Papa hoc eis saltem tacitè concedente non potest dici, quod uendat Apostolicam gratiam, & consentientibus illis, qui beneficium petunt, pensioni liberè, & ex gratitudine, non potest dici, quod illud emant, idq; eo magis, quia Papa habita illius beneficii notitia, si ab eodem liberè peteretur, non ei concederet nisi cum reservatione pensionis pro aliquo suo familiari, uel si liberè cõcederet, non illi, sed alteri concederet, quare familiaris in hoc præbet materiam Papæ, in qua erga ipsum suam exequatur uoluntatem. Fateor hoc esse contra multorum sententiam, sed contrarium sentientes mihi concedent esse secundum communem praxim Curia, Papa sciente, & consentiente; non possunt etiam negare istam conuentionem esse talem, quæ purgetur in manibus Papæ, quia est de eo, quod Papa potest facere, & facit, & conuentio est conditionata si Papæ placuerit, quæ conditio facit, ut non incurratur simonia, nec etiam mētalis, ut diximus. Quod autem hic scrupulum facit est, quia in supplicatione non exprimitur, quod beneficium petens ideo consentit (liberè tamen, & ex gratitudine) pensioni familiari Papæ, uel Cardinalis soluendæ, quia pro illo beneficium impetrat. Sed cum hoc tacitè de illis intelligatur, & Papa sciat, & habeat tanquam expressum purgatur (ut diximus) ista simonia in manibus Papæ, nec est conueniens, quod in litteris exprimat eos sic cõuenisse, cum Papa habeat tanquam expressum. Caueant autem Curiales, ne alia pacta faciant, quæ saltem tacitè in supplicatione non intelligantur, ut quod detur pecunia, quod pensio imponenda à Papa extinguatur, quod beneficium in confidentia retineatur, quia esset simonia completa.

De eo, quod datur pro redimenda uexatione, & pro transactione. Cap. XI.

Septimum dubium est an liceat aliquid dare pro redimenda uexatione, & an liceat super beneficio transigere. Ad quod cum Abbate in cap. Dilectus filius I. de Sim. distinguen-

guendo respondemus, quod aut loquimur de temporalibus, aut de spiritualibus, si de temporalibus licitè redimitur uexatio, tam pro iure quæsito, quam pro iure quærendo, sed recipiens pecuniam tenetur ad restitutionem. Si autem loquamur de spiritualibus, pro iure quærendo, non est licitum aliquid dare, etiam si detur, ut cesset impedimentum facti, sed est simonia cap. Mattheus de Sim. quia propriè non redimitur uexatio, sed datur, ut facilius acquiratur ius spirituale. Pro iure autem quæsito, Abbas dicit esse distinguendum, nam aut est in possessione illius iuris, aut non, si est in possessione, & molestatur, uel molestatur iustè, uel iniustè; si iustè, quia Episcopus uult eum iustè deponere, uel alius iustè accusare, uel fortè præ tendit ius in beneficio, non licet uexato aliquid dare, quia non redimitur uexatio facti, & dans simoniam committit, cap. Nemo eod. tit. Si autem uexatur de facto, id est iniustè, licet aliquid dare, cap. Dilectus filius. i. eod. licet recipiens teneatur ad restitutionem; Quod si non est in possessione illius iuris iam quæsiti, & possessio illi iniustè denegatur Sylu. ex Innoc. & Glos. dicit esse simoniam aliquid dare pro acquirenda possessione, quia possessio est quid spirituale, unde non cadet in laicum, uel est saltem cōnexa cum spiritualibus propter administrationem, quæ inde sequitur, & consequenter, quod pro ea datur, datur pro spirituali, uel annexo consequendo, quod non est redimere, id est repellere uexationem, sed consequi aliquod bonum, Sed dicimus, cum Abbate, quod si per recursum ad superiorem non possit de facili haberi possessio, uel propter potentiam aduersarij, uel impotentiam ius habentis, tunc ad euitandum magnum præiudicium licet pro ea obrinenda dare pecuniam, sicut in simili casu de absolutione ab excommunicatione iniusta obrinenda dicit Io. And. in c. Ad aures de Sim. quia datur pro habèdo, quod ei debetur, & suum est, quod est redimere uexationem, in foro tamen exteriori præsumeretur simonia, nisi uexationis iniustitia esset adeo manifesta, quod tolleretur præsumptionem.

Et cum breuitati studeamus nolumus immorari in exemplis, vnum tamen, aut alterum adducam; faciendus est concursus pro beneficio, & ui Petrus detinetur clausus, ne ad concursum accedat, quia cognoscitur aliis doctior; si detinèti aliquid det, ut illum ad concursum abire permittat, non committit simoniam, nam ipse, & quicumque idoneus, habet ius quæsitum concurrendi, & petendi beneficium; at si credit se esse magis idoneum, & quod attèris meritis, beneficium ei debetur, tamè

dubi-

Quando
liceat da-
re pro re-
dimenda
uexatione

Exempla,

dubitat ne ab electoribus alteri illud dare cupientibus, eligatur cum præiudicio etiam honoris sui, & propterea aliquid eis dat, simoniam committit, quia licet habeat ius petendi, non tamen habet ius, ut eligatur, sed hoc debet manere in libero arbitrio eligentium. Dubitatur an liceat dare aliquid electoribus pro redemptione uexationis Ecclesiæ, quando uellent excludere digno, eligere indignum in perniciem Ecclesiæ; Caiet. & Sot. dicunt licere ne eligant indignum, & maxime in electione Pontificis; & confirmatur, quia si licet redimere propriam uexationem, multo magis licebit redimere uexationem Ecclesiæ. Supposito, quod sit baptizandus infantulus, & nõ reperitur aqua nisi apud quendam impium, & sacrilegum, qui nolit uendere aquam, sed ipse baptizare, & baptismum uendere, dato prius iuramento offerenti, quod non pro aqua, nec pro redimenda uexatione, sed pro pretio, & emptione baptismi pecuniam dat; cum puer sit in periculo mortis, dubium est an liceat sic pecuniam dare ne sine baptismo moriatur. Palud. & Caiet. dicunt non licere, Sotus quem sequimur dicit licere, quia sic dans redimit uexationem pueri, & ad illam redimendam, & propulsandam, pecuniam soluit, & licet cogatur iurare, quod illam dat pro pretio Sacramenti, nihilominus salua est eius intentio, iuxta quam iurat, quod illam dat ad iniuriam repellendam; & quod non sit ita intrinsice malum sic dare pro Sacramento, sicut uendere, probat exemplo usuræ, nam nunquam est licitum dare ad usuram, sed in necessitate licitum est accipere. Illud etiam est hoc loco notandum, quod Palud. pro ratione sui dicti distinctionem affert ad cognoscendum quando licitum sit aliquid dare pro redimenda uexatione, inquit enim, quod uexatio potest redimi, uel ab eo, qui tantum obesse potest, sed non prodesse, uel ab eo, qui potest obesse, & prodesse, & prioris uexationis redemptio est licita, posterioris uero illicita, ut Episcopus electus potest ab illis, qui suam possessionem, & confirmationem perturbant uexationem redimere, sed non à confirmatore, & ratio diuersitatis est, quia in priori casu non uenit in suspicionem, quod uelit Episcopatum emere, cum illi non possint dare, sicut uenit in posteriori casu. Sed dicimus hoc procedere in foro exteriori, ubi non rei ueritas, sicut in foro conscientiæ, sed indicia, & præsumptiones attenduntur, quæ etiam possunt esse talia, quod in eo etiam datum potenti prodesse præsumatur datum pro redimenda uexatione.

de regula
Palud. quã
do liceat
dare pro
redimende
uexatione

Ex his, quæ de redimenda uexatione diximus facile cognoscetur

scetur, quando committitur simonia in transactionibus. Est
 autem transactio de re dubia, & lite incerta, & nec dum fini-
 ta, non gratuita pactio, sed aliquo dato, uel retempto, uel
 promisso, & non solum est de lite mota, sed etiam de mouen-
 da, ex quo inter partes orta est discordia; & nolimus modo
 tractare de omni transactione, sed in ordine ad simoniam.
 Pro quo est notandum, quod lis super aliquo beneficio, uel
 Ecclesia, potest esse, uel de titulo, uel de aliqua eius spiritua-
 li iurisdictione, uel de eius possessione, seu redditibus, uel de ti-
 tulo, aut particulari iurisdictione, & redditibus simul. Si lis
 est de re temporali, ut de possessione, redditibus, de quantita-
 te decimarum soluendarum, potest fieri transactio, & non erit
 simonia cum non tractetur de spirituali; est tamen notandum,
 quod si lis est inter Ecclesiam, & Ecclesiam, ut transactio sit
 perpetua debet fieri cum auctoritate Episcopi, cap. Constitutus
 de transa. si autem fiat sine auctoritate Episcopi, tenet qui-
 dem, sed est temporalis, & non excedit uitam transigentis,
 Si autem lis sit contra laicum Abbas in cap. statuimus de transa.
 concordando opiniones sic distinguit, & dicit, quod super de-
 cimis præteritis potest fieri compositio, super futuris potest fie-
 ri ad tempus auctoritate Episcopi, in perpetuum autem si ius
 est clarum, non potest fieri citra auctoritatem Papæ, si est du-
 bium potest fieri compositio cum cognitione causæ, quo ad cõ-
 positionem de futuris ad tempus, hoc addo, quod sine confir-
 matione Papæ non potest, quis præiudicare successori, sed cum
 modo agamus de simonia nolo in his immorari. Si autem lis
 est de aliquo iure spirituali, & de temporali simul, ut si Eccle-
 sia petit ab alia Ecclesia sibi debere subiici iniure institutionis,
 correctionis, & Sacramentorum perceptione, aut Episcopus pe-
 tit iura Episcopalia in aliqua Ecclesia, & etiam petit annua-
 pensionem; non potest dari aliquod temporale, ut recedat à
 lite, nec potest fieri transactio in spirituali dato temporali,
 quia esset Simonia, sed potest fieri transactio de spirituali ad
 spirituale, ut quod remittatur institutio, & aliud spirituale
 præstetur, in temporali autem potest fieri transactio cum tem-
 porali, cap. Ad quæstiones. de rer. permut. Si lis est super
 Ecclesiastico beneficio adipiscendo, uel retinendo, non po-
 test fieri transactio, non solum, ut detur temporale pro spiri-
 tuali, sed nec etiam, ut detur spirituale, quia est species simo-
 niæ, c. constitutus de transa. ubi notat Abbas, quod non dicitur
 absolute esse simoniã, sed esse specie simoniæ, quia si habet ius

in eo, & iniuste uexatur, dando aliquid temporale, non transigit, nec simoniam committit, sed redimit uexationem cap. Dilectus de Sim. Potest tamen in illa lite fieri amicabile, & gratuita compositio inter litigantes, ut qui cognoscit se non habere ius, gratis recedat à lite nil recepto, nec retento, quæ gratuita compositio potest fieri sine auctoritate Superioris, dummodo non sit relinquendum beneficium, tunc enim requireretur superioris auctoritas.

Auctoritate superioris pro bono pacis potest aliquid dari.

Est autem hoc loco notandum ex cap. Nisi, de præb. & dign. quod licet in huiusmodi lite non possit fieri transactio, potest tamen superioris auctoritate pro bono pacis dari absque uittio simoniae aliquid temporale pro spirituali, & quia hæc doctrina est ualde notanda, & difficultatem habet, quia uideatur transactio in spirituali, quæ tanquam simoniaca est à iure prohibita, ponam casum, d. cap. Nisi, & postea rem ipsam explicabo, Vacante quodam prioratu ad ipsum duo electi fuerunt, qui ut negotium posset facilius expediri, compromiserunt in Iudices delegatos, retenta sibi iurisdictione delegata, Iudices isti pro bono pacis, & concordie ordinauerunt, quod unus electus prioratum haberet, alter uero xx. libras annuatim haberet de redditibus capituli, & xl. de prouentibus prioratus. quæ ordinatio ab omnibus fuit recepta, & approbata, & petierunt ab Apostolica Sede confirmari; respondit Papa, quod illam ordinationem haberet ualde suspectam propter malum exemplum, nisi tam illi, qui fecerunt, quam illi circa quos facta fuit, essent uiri prouidi, & honesti, quod enim vnus de duobus haberet prioratum, hoc factum fuit, secundum iustitiam, ex delegata iurisdictione; quod autem alter haberet illas libras, fuit secundum prudentiam ordinatum ex arbitraria potestate pro bono pacis, & concordie, quia igitur (inquit Papa) hæc ordinatio ab omnibus est recepta, possuntque licite prior, & capitulum de prouentibus suis propter causas prædictas, non quidem ex pactione partium, sed ex iussione iudicum prouisionem huiusmodi exhibere, nos eam hoc adhibito moderamine toleramus, ut ad præstationem xl. librarum, non dignitas prioratus, sed persona prioris maneat onerata, ne forte circa prouentus aliqua uideatur facta sectio prioratus, ita quod ipso priore defuncto, successor ipsius non teneatur. Dubium modo occurrit nam ista, uel fuit transactio, uel amicabile compositio, si transactio, non tenet, etiam intercedente auctoritate iudicis, cap. super eo, de transact. si fuit amicabile

com-

compositio, potuit fieri etiam sine auctoritate iudicis eod. ca. super eo. præterea qua ratione potuit dari illa annua pecunia alteri recedenti à lite super beneficio, ut non esset simonia? Respondetur cum Abbate in d. c. Nisi, quod ista nõ fuit transactio, sed amicabilis compositio. Amicabilis autem compositio potest dupliciter fieri, primo gratis sine omni datione rei temporalis, & cum nihil detur, & gratis fiat, nulla potest esse sinistra suspicio, & potest fieri à partibus, & de ista loquitur d. cap. Super eo. Secundo, potest fieri non gratis, & ista debet fieri auctoritate Iudicis, & non à partibus, & differt à transactione, nam quod datur in transactione, est pro recessu à lite, quod est simonia, etiam si detur nomine expensarum, quia si renuncians habet ius in beneficio, uidetur renunciare iuri spirituali pro temporali, at si nullum haberet ius, alter posset redimere uexationem suam. In amicabili autem compositione non gratuita, quod datur non est pro recessu à lite, sed ut inquit Abbas pro expensis, addo etiam, ex libera donatione, & sic non est simonia, quia non datur pro spirituali. Sed ista compositio non potest fieri à partibus, unde in cap. Cum pridem de pactis. rejicitur huiusmodi compositio facta à partibus de reficiendis expensis tanquam simoniaca, licet Apostolicam confirmationem petierint, nam debet fieri auctoritate iudicis, & facta tenet, & est licita d. c. Nisi, & ratio est, quia quando fit à partibus, etiam si dicatur dari pro expensis, & pro bono pacis, ius tamen præsumit contrarium, quod potius detur, & accipiatur temporale pro spirituali, at quando partes liberè compromittunt in iudicem, & iudex est aliàs circumspectus, & honestus, cessat talis præsumptio, & tenet ista compositio, & quod datur licitè retinetur tanquam liberè datum pro expensis, uel ex donatione iudicis auctoritate pro bono pacis. quod intellige dummodo non fraudulentè litem mouerit, uel mouere tentauerit. Et ut bene inquit Abbas contra Glos. non est necessarium, quod confirmetur à Papa, sed satis est, quod fuerit facta à iudice prouido, & honesto pro bono pacis.

De pactis in fundatione rei spiritualis.

Cap. XII.

Octauum dubium est de pactis, quæ fiunt ab eo, qui aliqua sua bona assignat, pro fundatione Ecclesiæ, seu beneficij. Ad quod respondetur, quod in ipsa beneficij

fundatione ab Episcopo fundatori concedi potest ius patronatus illius beneficij, & potest fundator de consensu Episcopi aliqua onera illi beneficio imponere, non solum toties celebrandi, sed etiam, ut sibi detur singulis annis aliquis census, ut tanquam patronus recognoscatur, & huiusmodi propriè nõ dicuntur pacta de temporali, & spiritali, sed donatio sub modo, uel causa, ut fundetur spiritali, seu spiritali annexum, & acceptatio donationis. & quod sic acceptetur cum reservatione horum iurium laico, est ex gratia, & tolerantia Ecclesiæ, cap. quoniam de iur. patr. & ibid. Abb. ponderando uerbum sustinuit. Volens autem fundare beneficium non potest hanc conditionem ponere, seu hoc pactum facere, quod sibi postea detur, nam esset simonia, sed debet libere donare, & facto beneficio, uel canonicatu, potest humiliter petere, ut ei conferatur, cap. tua nos. de Simon. Post fundationem etiam non potest patronus exigere aliquid seruitutis ab Ecclesia patronata, uel à præsentato, nec aliquid temporale, nec aliud grauamen inferre, nisi reperiatur illud iure cautum, uel fuerit reseruatum per Episcopum tempore fundationis cap. Præterea 2. de iur. patr. & ibid. Abb.

De muneribus, & an possint semper accipi, & an causa sine qua non, inducat simoniam in his, quæ alio nomine, quam pretij dantur.

Cap. XIII.

De muneribus,

Nonum dubium est de muneribus, & an semper possint accipi, & generaliter quando aliquid aliter, quam nomine pretij datur, an causa sine qua non, inducat simoniam. Ad primam huius dubij partem respondetur, quod liberaliter donata, & accepta occasione spiritalium non inducunt simoniam, dummodo, ut diximus non sint data, & accepta principaliter propter spirituale consequendum, sed liberaliter, licet secundo intendatur spirituale, c. tua nos de Sim. & S. Thom. in 4. f. & est communis: in foro tamen exteriori facillè præsumeretur Simonia, & ad iudicandum de corrupta intentione, tria considerantur, scilicet qualitas dantis, & accipientis, quantitas dantis, & tempus donationis, cap. Et si quæstiones de Simon. at in foro conscientia attendenda est sola intentio, & secundum eam iudicandum, etiam si præsumptiones essent in contrarium. Ad secundam dubij partem respon-

respondetur, quod quamuis gratis, & liberè donata possint à quocumque recipi, & mutans, & Iudex, & conferens spiritualia, non sint ob id deterioris conditionis, ut non possit eis aliquid donari, nihilominus quando à iure prohibitum est aliquid etiam sponte, & liberaliter donatum accipere, occasione aliquorum actuum, nihil tuta conscientia licet accipere, sicut prohibitum est aliquid quocumque pretextu dare, & accipere occasione quorumcumque ordinum. conc. Trid. sess. 21. cap. 1. de refor. Ad tertiam partem respondetur, quod si temporale pro spirituali, uel spirituale pro temporali non est principaliter intentum, sed secundo, etiam si illa secunda intentio sit causa excitatiua, & impulsiva, sine qua id non fieret, aut non daretur, non est simonia V. g. familiari Papæ aliquid dono, non quidem principaliter, ut pro me beneficium impetret, sed ut efficiatur amicus meus, hinc consequenter, & secundo spero, quod data occasione tanquam amicus, beneficium pro me impetrabit. Si Prælato seruirem principaliter ob Ecclesiasticum beneficium, uel etiam laico, ut me præsentet ad beneficium cuius habet ius patronatus, esset simonia, at si nulum est de hoc pactum, & seruiro sicut seruirem alteri recepta mercede, spero tamen, quod si me idoneum inuenerit data occasione mihi beneficium conferet, & propter hanc secundariam intentionem, & spem multa patior, & illum relinquere nolo, à quo aliàs discederem, non committo Simoniam. Cæcus eleemosynam petens, & se ad aliquam orationem dicendum eleemosyna accepta offerens, si principaliter intendit orationem uendere, uel orationem principaliter ordinaret ad eleemosynam acquirendam, simoniam committeret, at si principaliter tanquam pauper, & mendicus intendit eleemosynam sicut uerè intendit, & orationem non ordinat ad eleemosynam, sed offert, & dicit non tanquam pretium, aut medium principaliter ordinatum ad eleemosynam, sed ut oret pro benefactore, non committit simoniam. Si cum sim canonicus accedo ad chorum principaliter propter distributiones, simoniam committo, quia actus illos spirituales uendo, cum in qualibet uenditione precium accipiatur quasi finis, at si principaliter accedo ad diuina officia propter Deum, distributiones autem pro uitæ sustentatione assignatas secundo intendendo, non committo simoniam, etiam si ita sim dispositus, quod si non essent distributiones non accederem ad chorum. nam acceptio distributionum propriè non est causa

De causa
sine qua
non.

Exempla

De cano-
nico.

De differētia quoad intētionem inter mēdicos, & clericos.

quare accedam ad Ecclesiam, nam etiam sine illis aliquādo accederem, sed est causa huius determinationis quare nunc uadam, & ad hanc Ecclesiam, & non alio die, uel alia hora pro qua non habeo distributiones, ut dicit S. Thom. quodlib. 8. art. 12. & Nau. probat ex cap. si officia dist. 59. cap. quid proderit dist. 61. cap. consulere, quatenus dicitur licere clericis seruire Deo in Ecclesijs ob spem ascendendi ad dignitates illarum. Et probatur etiam ex intentione Ecclesiæ in assignatione distributionū, quæ ideo illas singulis horis assignauit, ut essent causa excitatiua. Vbi notandum est, quod distinguo inter mendicos, & celebrantes, seu ministrantes diuina, quo ad intentionem, & nisi distinguamus difficile erit illos excusare à Simonia; & ratio distinctionis est, quia celebranti, seu ministranti diuina, iure debetur sustentatio, seu eleemosyna, cum gratis illa exercere ex officio tanquam minister Ecclesiæ debeat, & propterea sustentatio debita, non potest esse principaliter intentata; at ratione orationis priuatæ, cum non fiat in persona Ecclesiæ, non debetur iure sustentatio, nec eleemosyna, nam quilibet potest, & debet orare, & propterea licet oratio priuata non possit uendi, nec esse pretium rei temporalis, potest tamen secundario, & minus principaliter offerri benefactori, & danti eleemosynam principaliter à paupere intentam, non ut pretium temporalis, sed ut Deo gratias agat, & pro illò oret. alij qui sic non distinguunt, hanc difficultatem de pauperibus insolutam relinquunt, & dum responsionem, quam dant de Canonico accedente ad chorum propter distributiones eis applicant, uirtualiter illos simoniacos affirmant, quia uerè eorum principalis intentio est eleemosyna.

Quod intentio non soluendi pretium conuentum non excuset à Simonia. Cap. XIII.

Caiet. to. 2
opus. 9. q.
2. Soc. lib.
9. de iust.
& iur. q. 8.
ar. 1.
Nauar. in
Man. c. 33
nu. 106.

DEcimum dubium est an sicut intentio principalis inducit Simoniam in illis casibus in quibus intentio secundaria ab ea liberat, ita etiam intentio non emendi, nec soluendi pretium pro spirituali promissum, excuset à Simonia. Caiet. quem sequitur Sotus, dicit, quod in hoc casu, licet committatur peccatum mortale, non tamen simonia in rei ueritate, licet in foro exteriori censeatur simonia, cū actus exterior ad genus moris non nisi propter actum interiorem spectet. & hic intentio non sit emendi spirituale; & consequenter infert eum, qui sic beneficium acquisiuit, non teneri ad illius resigna-

signationem, Sed dicimus cum Nau. committi simoniam, nam ad essentiam Simonia non est necessaria uera uoluntas emēdi, sed sufficit uoluntas faciendi, aut dandi aliquid pro spirituali consequendo, quod in hoc casu fit, cum unus uelit dare spirituale, & alius pro eo pecuniam promittere, quocumque animo id faciat. Quod autem subdunt eum non teneri ad resignandum beneficium, uerum est; non tamen propter rationem ipsorum, quia uerè non est simonia, nam est simonia, sed quia simonia non est ex utraque parte completa, ut dicemus; Ad iudicandum autem an sit ex utraque parte completa Nau. distinguit, nam si eorum conuentio esset, quod unus det beneficium, & alter instrumento se obliget ad soluendum centum, dato beneficio, & facto instrumento est simonia realis ex utraq; parte completa, licet non perfectè respectu huius, sed ex parte, quatenus promissionem de instrumento adimpleuit, quod sufficit ad incurrendas censuras, & ut teneatur resignare beneficium. at si esset sola promissio de centum, etiam si fiat instrumentum, est simonia conuentionalis, & non realis ex utraque parte completa, quia hoc casu confectio, & traditio instrumenti, non est pars rei promissæ, sed solum probatio promissionis.

De penis Simoniacorum, & de restitutione ab eis facienda, & de simonia per alios commissa, illis pro quibus fuit commissa ignorantibus, uel contradicentibus.

& quis possit dispensare.

Cap. XV.

Multæ sunt Simoniacorum pœnæ. Prima est suspensio, quam aliqui extendunt etiam ad Simoniacos in beneficio, sed iura quoad suspensionem non loquuntur nisi de illis, qui simoniace ordinem recipiunt, & uolunt, quod sint ipso facto suspensi quoad se, & quoad alios, etiã si peccatum sit occultum, in extrau. 3. de simo. unde Nau. ex Innoc. dicit simoniacum in beneficio acta penitentia, & relicto illo, posse celebrare, quia non est ipso iure suspensus, quod intellige dummodo sit absolutus ab excommunicatione. Secunda, est excommunicatio Papæ reseruata, quæ incurritur per simoniam realem, tam in beneficio, quã in ordine, ex quo sequitur simoniacum realem in ordine egere absolute ab excommunicatione, & à suspensione, simoniacum uero in beneficio ab excommunicatione tantum. Et ut ex Sylu. notat Nau. nullus si-

De restitu-
tione.

De simo-
nia per a-
lios com-
missa ipsis
ignoranti-
bus, uel
contradi-
centibus.
Episcopus
quâdo di-
spensare
possit.

moniacus præter quam in ordine, & beneficio est ipso iure excommunicatus sic declarans d. extra. Tertia, est Depositio si in iudicio constiterit. Quarta est restitutio eorum, quæ simoniace sunt adeptæ, & etiam omnium fructuum beneficiorum, non solum perceptorum, sed etiam eorum, qui à diligenti possessore percipi potuerunt, exceptis his, quæ in utilitatem Ecclesiæ deuenerunt. & restitutio facienda est illi Ecclesiæ in cuius iniuriam facta est simonia, & si illa est in culpa simoniæ, alteri Ecclesiæ, uel pauperibus, quod restituendum est, dari debet. Quod si simonia non sit completa, ille qui pro spirituali pecuniam accepit, eam restituere debet illi, qui dedit, quia est adhuc illius, non enim plene ab eo abdicata intelligitur pendente consummatione contractus simoniacæ emptionis, & uenditionis; & si iudicis sententia interueniret, credere non ipsi, sed Ecclesiæ, & Christo in cuius iniuriam data fuit restituendam esse. Illi etiam, qui simoniace ordinantur, uel beneficium accipiunt, simonia per alios commissa, ipsis ignorantibus, uel si sciuerunt ipsis expressè contradicentibus, quamuis simoniaci non sint, sed eorum amici, sunt tamen suspensi, & beneficium resignate tenentur, cap. nobis de simon. Sed in beneficio simplici post liberam resignationem Episcopus dispensare potest, non tamen in alijs, cap. penult. de elect. Ut autem Episcopus dispensare possit in beneficio Simoniace adepto, secundum Boet. tria concurrere debent. Primo, quod simonia sit commissa eo ignorante, nec ratum habente. Secundo, quod beneficium sit simplex. Tertio, quod præcedat libera resignatio, & non expectet sententiam condemnatoriam, nam damnatus de Simonia per sententiam, afficitur infamia iuris, & cum infami non dispensat Episcopus, nisi in casibus iure expressis, qualis non est iste. Sed, ut notat ibid. Abb. si distulit renunciationem, & expectauit sententiam, quia credit non fuisse commissam simoniam, ut de ea certificetur, non est culpabilis, & cum eo poterit Episcopus dispensare; notat etiam Abb. quod in omnibus casibus in quibus dicitur Episcopum dispensare posse, intelligitur si pecunia sibi non fuit data. Host. & qui illum sequuntur dicunt, quod Episcopus potest etiam dispensare in prælatura, & in beneficio curato quando est necessitas, uel euidentis utilitas Ecclesiæ, sed Abb. in c. de simoniace, eod. tit. dicit hoc esse contra d. c. pen. & probat hanc dispensationem pertinere ad Papam.

Circa ordinatum simoniace notandum est ex Abb. ibid. quod

quod si simonia fuit ab ipso, uel ipso sciēte, uel postea consentiente commissa est suspensus ab omnibus ordinibus, & solus Papa dispensat. at si est commissa ipso ignorante, nec postea ratum habente, Episcopus dispensat etiam si delictum sit notorium, contra Host. & sic ordinatus in isto casu non est suspensus ab omnibus ordinibus, sed ab illo ordine simoniacè collato, unde de alios ordines licitè receptos exequi potest, & beneficia retinere, & de nouo recipere, quia non est simoniacus, sed non potest promoueri ad maiorem ordinem, nisi dispensetur in ordine simoniace recepto, quia alias uideretur per saltū promotus. Est etiam notandum, quod si simonia sit per alium fraudulenter in alterius dispendium commissa, ne beneficium consequatur, ut si uolenti ei conferre beneficium, pecuniam pro illa collatione promittat, uel eo canonicè electo pro confirmatione pecuniam offerat, ipso ignorante, uel expressè contradicente, ut sic illo beneficio priuetur, ratione simoniacæ prauitatis, ista simonia ei non nocet, sed collatio, seu electio tenet, nam factum parantis inimico infidias non debet esse damnosum innocenti, & uir malus de sua fraude, commodum reportare non debet.

De simoniacè ordinato.

De simonia in alterius dispendium commissa.

An pœnæ contra simoniacos à iure inflictæ incurrantur per quamcumq; simoniam, & quare simonia mentalis non obliget ad restitutionem sicut obligat usura mentalis, & de simonia per confidentiam. Cap. XVI.

Omnis simonia est digna æterna pœna, & quælibet exterior, & non purè mentalis, ab Ecclesia puniri potest cum ei subdatur, & si probatur punitur, pœnæ tamen, quæ ipso iure, & facto incurruntur, non sunt cuiuscumque simoniæ, sed illius tantum, quæ in ordine, uel beneficio committitur (ut diximus) nec etiam omnis talis simonia his pœnis subditur, sed sola realis, ex utraq; parte pacto interueniente completa, cum datur corporale, & pro eo spirituale ex conuentione expressa, uel tacita accipitur, ut determinauit Greg. 9. & habetur cap. fin. de Simo. cuius uerba sunt, *Ad resignationes spiritualium, & temporalium, quæ nullo pacto, sed affectu animi præcedente utrinque taliter acquiruntur, in quo casu delinquentibus sufficit per solam pœnitentiam suo satisfacere creatori, eos pro simonia huiusmodi non teneri.* Et infra, quæ illas pœnas inducerunt, loquuntur de simonia in ordine, uel beneficio, quæ

quæ dando, & accipiendo committitur, pœnæ autem non sunt amplianda sicut beneficia, sed potius restringenda, Si ergo datur beneficium cum pacto, quod tali tempore detur pecunia, vel è contra, si prius datur pecunia, cum pacto, quod postea datur beneficium, non incurruntur istæ pœnæ, nisi cum postea ab altera etiam parte datur pecunia, uel beneficium, ut simonia sit ex utraque parte perfecta; nec requiritur, quod detur totum id quod promissum fuit, sed satis est, uel minima pars, ut hinc inde sit datum, & acceptum, & tunc cum ab altera etiam parte cõplerur simonia, ita istæ pœnæ incurruntur, ut à principio censeantur incursum, & si ab altera etiam parte non compleatur nunquam incurruntur, ut diximus p. p. lib. 3. cap. 7. ubi ostendimus quomodo excommunicatio suspendatur, & retrahatur.

Sed dubium est de restitutione temporalium, & resignatione beneficiorum, quando datum est pretium, & pro eo beneficium acceptum, sine ullo pacto explicito, uel tacito, sed sola de prauata intentione, ita, quod, qui pecuniam dedit, sicut scit se pro pretio beneficij dedisse, ita credit ea ratione sibi beneficiũ datum fuisse; & è contra ex parte beneficium conferentis, & pecuniam recipientis; quæ simonia licet utrinque detur, est mentalis, cum enim nullum internenerit pactũ, credi potest, quod gratis hinc inde detur, & non dicta ratione, sed intentio, quæ alijs est incognita, Deo, & etiam danti, & accipienti est cognita. Quod hæc simonia non obliget ad restitutionem, nec ad resignationem, sed sola pœnitentia tollatur, etiam quoad Deum, & quod obligatio ad restitutionem, & resignationem requirat etiã pactum, expressè habetur in d. c. fin. de Simonia. Sed ex altera parte difficultatem facit, quia usura mentalis obligat ad restitutionem, ut determinauit Urbanus 3. in ca. Consuluit de usuris. Maior, Adrianus, & Sotus dicunt simoniã mentalem obligare ad restitutionem, quia eadem est ratio simoniæ, & usuræ, & Sotus, ut rem ex proprio principio deducat, dicit huius difficultatis solutionem dependere ex alia, an. s. restitutio tam pretij simoniaci, quam rei spiritualis, sit de iure diuino, & naturali, an. de iure Ecclesiastico, nam si est de iure diuino, Ecclesia non poterit simoniaco mentali concedere dominium illius, quod simoniacè acquisiuit; & dicit restitutionem, seu resignationem, esse de iure diuino, & naturali, quia res spiritualis nullo pretio æstimari potest, & Christus dixit, *Gratis accepistis, gratis date*. Et confirmat, quia usura mentalis obligat ad restitutionem ex eo, quod gratis mutuandum est. Confirmat etiam, quia collatio

bene-

An simonia mentalis obliget ad restitutionem

Prima sententia, quod obliget. Sot. lib. 9. de iust. & ar. q. 8. ar. 1.

beneficij non pendet ex futuro contingenti, sed quando fit, aut tenet, aut non tenet. Ad d. autem, cap. fin. de Simo. Sotus, & alii dant quasdam glosas illius sensum peruertentes.

Cum autem determinatio Papæ in d. c. fin. sit clara, quod simonia mentalis non obliget ad restitutionem, seu resignationem, & illud capitulum non possit aliter intelligi, ut ad sensum patet & sic semper intellexerint Glosa, & ferè omnes Doctores Canonistæ, & Theologi, & qui aliter interpretari conati sunt, sensum peruertant, longe melius esset fateri propriam ignorantiam, dum non intelligitur ratio differentia ob quam usura mentalis obligat ad restitutionem, & non simonia mentalis, quam huius Pontificia determinationis sensum pervertere, & dicere legitimum illius sensum esse falsum. Abbas in d. c. fin. adducit multas rationes differentia ab aliis traditas, quæ ut ipse benè dicit non sunt idoneæ, sicut nec etiam est illa, quam ipse tradit, & Io. Ana. dicit, quod ratio huius decisionis petenda erat ab auctore. Nauarrus putat se ueram assignasse rationem, ex duabus regulis generalibus pro restitutione, prima qui male accipit ab eo, qui benè dat, iure nature restituere tenetur. Secunda, qui benè, uel malè accipit ab eo, qui malè dat, ex natura rei non tenetur restituere, saltem si fecit illud cuius causa datum fuit, nisi speciali lege id iubeatur restitui; quibus suppositis dicit rationem differentia esse, quia usura bene soluitur, & male recipitur, nam usuram soluere non est peccatû, sed recipere, & propterea per primam regulam, usura mentalis obligat ad restitutionem; at qui per simoniam mentalem accipit ab eo, qui malè dat; bene recipit ob ignorantiam malè intentionis, aut saltem accipit à male dante; & consequenter per secundam regulam non tenetur restituere, saltem si præstet id pro quo datum est. Ista ratio Nauarri non est sufficiens, sicut nec ille duæ regulæ, nam propria ratio inducens obligationem restituendi, uel ab ea liberans, est, quia fit, uel non fit cõtra iustitiam commutatiuam, contra quam non semper facit, qui turpiter recipit à bene dante, de quibus inferius, in c. de restitutione ratione iniustæ acceptionis. Caietanus 2. 2. q. 100. ar. 6. dicit rationem differentia esse, quia quod datur usurario, non datur spontè, sed inuoluntariè ad redimendam uexationem, quod autem datur simoniaci mentali datur uoluntariè, quia datur animo emendi, uel uendendi, qui sunt contractus uoluntarij absq; mixto inuoluntarij, & propterea, quia ibi inuoluntariè datur, ideo est restituendum, hic autem uoluntariè datur, & propterea non est restitu-

Cõtraria
sententia
cõmunis,
& tenèda.

tionem obnoxiam. Sotus contra hanc Caietani rationem arguit, quod in hoc pares sunt soluens usuram, & dans aliquid pro beneficio, quia uterque mallet habere gratis, & uterque ideo dat, quia non potest habere, quod desiderat, gratis. Respondet Nauar. pro Caiet. quod consensus dantis ad hoc, ut impediatur restitutionem non sufficit, quod mallet habere gratis, nam alias omnis uenditor teneretur restituere pretium ementi, sed sufficit consensus præstitus per uiam contractus approbati, quod autem datur per uiam simoniæ, datur per uiam commutationis, quæ de se iure probatur, non autem, quod datur per uiam usuræ. Ista ratio Caietani est bona, sed est melius explicanda; dicimus igitur ueram, & propriam rationem differentię esse, quia usura est contra iustitiam commutatiuam, nam uel uenditur id quod non est, uel idem bis uenditur, ut suo loco diximus, & propterea semper obligat ad restitutionem; per simoniam autem non fit contra iustitiam commutatiuam, quia hinc inde datur, & accipitur, & fit commutatio, & quædam emptio, & uenditio, licet iniqua, & sacrilega, & propterea ex natura rei simonia non obligat ad restitutionem, nisi quatenus in pœnam præcipitur. Et ad argumenta Soti quibus conatur probare simoniace acquisitum esse iure naturali, & diuino restituendum; facile respõdetur. quia obligatio restituendi non oritur ex hoc, quod gratis aliquid faciendum, uel dandum sit. sed ex hoc, quod non seruatur iustitia commutatio. nam datum, ut omittatur peccatum, & fiat bonum gratis faciendum, ut dicemus non semper potest repeti, & quando lex illius repetitionem concedit, non est necessario restituendum nisi quando repetitur. & in usura necessitas restituendi non est, quia gratis mutuandum est, sed quia uenditur id, quod non est, usus. s. rei mutuatur, qui non distinguitur à re, & propterea gratis est mutuandum. Vt autem gratis faciendum, uel dandum inducat necessitatem restituendi, oportet quod sit contra iustitiam commutatiuam, quod dupliciter contingit: primo, quia nisi fiat gratis, uenditur id, quod non est, ut in usura. 2. quia est alteri ius acquisitum ad illud, unde ei contra iustitiam uenditur, quod suum est, ut in administratione iustitiæ, & etiam in simoniace accepto quando datur ad redimendam uexationem propter ius acquisitum. in simonia autem uenditur id, quod est. s. spirituale, quod licet sit gratis dandum, nemini tamen in particulari competit ius ad illud, ut ei uendatur, quod suum est. & consequenter non fit contra iustitiam commutatiuam, quia sicut accipitur, ita etiam pro eo da-

eo datur, est quidem iniqua, & sacrilega uenditio, sed obligatio restituendi ex natura rei nõ oritur ex quacumque iniqua acceptione, sed ex ea, quæ est contra iustitiam commutatiuam. Ad aliud eius argumentũ, quia. s. res spiritualis nullo pretio æstimari potest, respondetur cum eodem, qui in hoc sibi parũ constat. nam lib. 4. de iust. & iur. q. 7. ar. 1. contra Ioa. Med. inquit, quod licet spiritualia in se nullo pretio æstimari possint, tamen quantum ad humanos usus, & quatenus ex illis habentur temporalia commoda, & temporales fructus, possunt ab hominibus pecunia taxari, & æstimari, nam pecunia est factum pretium omnium rerum, etiam eorum, quæ multum excedunt, & nullũ habent pretium, ista enim relata ad pecuniam taxantur, secundum communem estimationem, & sic homicida pro uita ablata, quæ omne pretium excedit, condemnatur prudentum arbitrio ad pecuniariam restitutionem: hac igitur ratione simonia potest dici commutatio spiritualis, cum temporali, & spiritualium uenditio, & emptio, & sic etiam definitur, & consequenter non est contra iustitiam commutatiuam, & iure naturali, & diuino non obligat ad restitutionem, sed quia est impia, & sacrilega emptio & uenditio, pœna restitutionis, & resignationis est ei ab Ecclesiastica lege imposita, ob quam causam non extenditur extra casus à lege expressos. quæ noluit obligare omnes simoniacos ad restitutionem, & resignationem, sed tantum reales, quando scilicet simonia est ex utraq; parte completa, quos obligat etiã in foro conscientie, aliis uero sufficit, quod per solam pœnitentiam suo satisfaciant creatori, ut determinauit Papa in d. c. fin.

Hæc quidem secundum ius antiquum, nam modo per duas extrauagantes Pij i i j. & Pij v. in omnes censuras, & pœnas contra simoniacos reales inflictas, inciditur etiam per conuentionalem tantum simoniam ob confidentiam.

De Restitutione.

Quid sit Restitutio, ex quibus radicibus oriatur necessitas restituendi, & qui teneantur restituere ratione rei alienæ. Cap. XVII.

Decem nobis breuiter sunt de restitutione explicanda. Quid sit, Quis ad eam teneatur, Quid sit restituendum, Quantum, Cui, Vbi, Quomodo, Quando, Quo ordine, & quæ causæ restitutionem excusent.

Re-

Restitutio
quid.

Restitutio est actus iustitiæ specialis commutatiuæ quo red-
ditur alteri, quod suum est, uel quod ei debetur lege iustitiæ,
formaliter, uel uirtualiter, de bonis animi, corporis, honoris,
uel pecuniæ. Cum enim contraria ad idem genus pertineant,
& auferre alienum inuito domino sit peccatum iniustitiæ circa
commutationes, restitutio, quæ est recompensatio contraria,
erit eiusdem generis iustitiæ; quod etiam probatur ex natura
restitutionis, nam restitutio nihil aliud esse uidetur, quam ite-
rato aliquem statuere in possessionem, uel dominium rei suæ,
& ita in restitutione attenditur æqualitas iustitiæ, secundum re-
compensationem rei ad rem, quod pertinet ad iustitiam com-
mutatiuam, nam iustitia distributiuæ non constituit æqualitatem
rei ad rem, sed inter proportionem meritorum, & proportiones
præmiorum, & propterea restitutio est actus iustitiæ commuta-
tiuæ, quando. s. res alterius habita, uel per uoluntatem eius, ut
in mutuo, uel deposito, uel contra uoluntatem eius, ut in rapi-
na, uel furto, eidem redditur, uel in se, uel in æquivalenti, non
enim est opus ad restitutionis naturam, ut eadem res numero,
aut specie, quæ accepta fuit reddatur; & propterea in definitio-
ne restitutionis dictum est formaliter, uel uirtualiter. Ex quo
sequitur, quod restitutio proprie non habet locum nisi ubi est
ratio debiti, si enim tu dones mihi centum, & ego redonem tibi
aliquid aliud, quod ualet centum, mea non est restitutio, sed
donatio, licet materialiter similitudinem habeat cum restitu-
tione, quia deest forma restitutionis. s. obligatio, à qua restitu-
tio speciem, & nomen sortitur. Et quamuis restitutio, & satis-
factio pro eodem saepe accipiantur, cum utraque pertineat ad
iustitiam commutatiuam, & fiat secundum æqualitatem rei ad rem,
proprie tamen in multis differunt, nam restitutio est proprie de
rebus exterioribus, satisfactio autem pro culpa, & offensa, unde
restitutio fit homini, satisfactio uero homini, & Deo; per satisfa-
ctionem remittitur peccatum, non autem per simplicem restitu-
tionem; & licet in his, & in alijs differant, tamen aliquando cum
communi uerbo loquendi pro eodem accipiemus. Quod autem
restitutio sit de necessitate salutis, est manifestum, & contrarium
asserere esset hæreticum, nam restitutio importat redditionem
illarum rerum, quæ iniuste, uel ablatæ fuerunt, uel retinentur,
quæ redditio (ut diximus) est actus iustitiæ commutatiuæ.

Restitutio
& satisfactio differunt.

Est de ne-
cessitate
salutis.

Qui tenentur restituere ratione rei alienæ.

Illi autem omnes, & soli restituere tenentur, qui aliquam rem
alienam tenent, uel aliquid lege iustitiæ specialis debent. Sed
ut hoc distinctius explicemus, notandum est restituendi neces-

sita-

fitatem ex tribus radicibus oriri, uel ratione rei alienæ, uel ratione damni illati, uel ratione iniustæ acceptionis. Nunc agemus de restitutione ratione rei alienæ, de qua sit hæc generalis regula. Omnis, qui rem alienam inuito domino habet ad illius restitutionem tenetur, & ratio est in promptu, quia res illa non est ipsius, sed alterius, & propterea non est ab eo detinenda, sed danda illi cuius est. Pro cuius explicatione duo sunt notanda. Primum, quod non solum habent rem alienam illi, qui alterius rem acceperunt, sed etiam illi, qui ex cōtractu aliquid debent, uel ex quasi cōtractu obligantur, ut tutores pupillis, uel obligantur ex testamento, uel ex iusta sententia etiam condemnante ad pœnam, uel ex aliqua iusta Principis impositione, uel ex aliqua lege, & statuto conscientiam obligante (quod additur propter pœnas debitas multarum legum pœnaliū, quæ in foro conscientiæ ante Iudicis condemnationem non debentur) hæredes quoque, qui succedunt in hæreditate iniuste acquisita, & filia de bonis alienis dotatae quales sunt filij, & filia usurariorum, qui etiam omnes ex eadem radice ad restitutionem tenentur. Illi etiam eadem ratione tenentur restituere quibus pecunia uel ad negociandum, uel cambiendum, uel in depositum data fuit, & mortuis illis, qui dederunt, hæredes illam non petunt, quia nullam illius habent notitiam; nec excusantur illi mercatores, campsores, & ministri montis super quo deponuntur pecuniæ, per hoc, quod dicunt se paratos esse restituere dictam pecuniam cuicumque legitime petenti. nã si sunt hæredes, qui id ignorent, uel si sciunt, non habent, quid ostendant, & quomodo probent, debent id eis significare, & si timēt ne illis bene soluatur, possunt petere fideiussorem, si non sunt hæredes, & quibus legitime restituatur, debent restituere Christo Domino omnium hæredi, in persona pauperum. Alterum est, quod res aliena dupliciter haberi potest, bona. s. uel mala fide, & rursus, uel in seipsa, uel in aliqua alia re, seu effectu loco illius rei, puta quia habetur illius pretium, uel res propria est cōseruata, quæ aliàs consumpta fuisset. Si res aliena mala fide habetur, quomodocumque habeatur, siue in se, siue in æquiualentia, imo etiam si nullo modo amplius habeatur, ut si fuerit amissa, etiam sine culpa, restituenda est; at si bona fide habeatur in se ipsa, restituenda est, quia est res aliena, etiam sine aliquo pretio ut si quis bona fide aliquid emit, quod putabat esse uendentis; si uero bona fide habeatur non in se ipsa, sed in suo, uel pretio, uel effectu, uel alio simili modo, ille qui sic habet, si in aliqua re

Differen-
tia inter
rem alie-
nam, & id
quod eius
loco suc-
cessit.

factus est locupletior, restituere debet id solum in quo ex illa re factus est locupletior, & si in nullo factus est locupletior ad nullam restitutionem tenetur. Est itaq; differentia quo ad restitutionem inter rem alienam, & id quod loco eius successit, ut pretium, uel effectus, quod res ipsa obligat possessorem simpliciter, & absolute ad restitutionem, id autem, quod loco rei successit obligat solum ad restitutionem in casu quo ex eo factus sit locupletior, & ad tantum quantum factus est locupletior, ff. de petitio. hæred. l. item ueniunt §. eos autem, & l. sed & si lege §. consuluit. Et de re, est manifesta ratio, quia est alterius, de eo uero, quod loco rei successit, probatur, quia aliquando ita succedit, ut possessorem, seu uenditorem indemnem reddat, & sic habet rationem sui respectu uendentis, aliquando succedit, ut fructus rei, & sic nō habet rationem sui respectu possessoris, quando. s. reddit illum locupletiozem, & tunc quia lucrum est ex re aliena illud lucrum non est possessoris, aut uendentis, sed domini rei; At si lucrum non est ex re aliena, sed ex industria illam possidentis, non tenetur illud restituere, quia suum est, ut si Thesaurarius Principis, qui eius pecuniis negociatur, & etiā usurarius, & latro, quia cum pecunia de se non sit fructifera, illud lucrū est industria; nisi ratione interesse sit restituendum.

Exempla
de prædi-
ctis.

Sed ut exemplis hæc clariora fiant, donatus tibi fuit ager ab eo, qui contra iustitiam illum tenebat, tu autem bona fide illū accepisti, credens esse illius, qui tibi donauit, & fructus in proprios usus conuertisti, nunc autem sciens esse alterius tuis restitutionem facere; & teneris restituere etiam illos fructus, quos illis usibus consumpsisti, in quibus nisi illos habuisses alios consumpsisses, deductis tamen expensis, & laboribus, quia in illis factus es ditior; at si ex eo, quod tibi donatus fuit ager statim mutasti, & splendidius uixisti, si etiam solitos sumptus de tuis redditibus fecisti, non teneris restituere fructus consumptos, quia propter illos in nullo factus es ditior; si autem proprijs redditibus pepercisti, de fructibus teneris solum restituere, tantum quantum tuis pepercisti, quia in illis factus es ditior, consumptio enim in possessore bonæ fidei, tunc solum inducit restituendi obligationem, quando redundat in lucrum, quia. s. eo minus consumitur de proprio. Bona fide inuitatus fuisti à latrone ad cœnam, postea sciuisti cibos illos fuisse furtiuos, si propter illam cœnam omisisti solitas expensas, quātum expendisses tantum restituere teneris; at si nihilominus domi fecisti solitos sumptus, ad nihil teneris. Vestem sericam uili à latrone

ne bona

ne bona fide emisti, & illa consupta propriū inuenisti dominū; cum non sit solitus indui serico, teneris solū restituere ratione uellis, quā indui solebas. Habuisti equum bona fide, cuius postea dominum inuenisti, si tibi donatus fuit, & ita eo usus es, ut nihil cum eo lucratus fueris, teneris restituere solum equū. Si autem cum eo lucratus es, quia aliis locasti, teneris deductis expensis etiam restituere id in quo factus es ditior, si illum uendidisti, teneris integrum pretium restituere, si autem illum donasti, uel penes te, sine tua culpa periit, & deductis expensis nihil cum eo es lucratus, ad nihil teneris, cum in nullo factus sis ditior; quod si illum à fure bona fide emisti, teneris illum restituere domino, etiam sine pretio, sed habebis actionem contra furem; si autem illum uendidisti antequam scires esse furtiuum, si tanti uendidisti quanti emisti, & ratione usus nihil cum eo es lucratus, ad nihil teneris, quia in nullo factus es ditior, at si pluris uendidisti, uel cum eo es lucratus, id restituere teneris. Quod si postquam rescuisti illum esse furtiuum antequam à domino tibi peteretur, pro eodem pretio alteri dedisti, distinguendum est. nam si ei, qui tibi uendit reddidisti, ut datum reciperes pretium, & ille, qui furto accepit restitutionem faceret, ad nihil teneris; si autem alteri uendidisti, cum mala fide uendideris, teneris emptori reddere pretium, ut equum restituat, at si cum illo discessit, teneris domino restituere pretium, cum mala fide uendideris.

An res furtiua bona fide empta possit reddi latroni, An bona fide illam uendens, teneatur seruare indemnem emptorem.

Ca. XVIII.

Sed in hoc est inter Doctores cōtrouersia, nā Med. & Sotus duo hic dicunt. Primū est, q̄ qui rē aliquā bona fide emit à latrone, potest quidē cognito furto latronē cōuenire, & capere, & ab eo pretiū extorquere, non tamen potest rē illā ei dare, ut solutū pretiū ab eo recuperet, & ita rē periculo exponere, ut in manus domini non ueniat, quod si fecerit, dicunt eū ad restitutionē teneri, & Sotus probat primo, quia obligatio restituēdi cōsurgit ex re ipsa, ex eo, q̄ est alterius, etiam si bona fide habita fuerit, ergo nisi illā restituerit domino, ad restitutionē tenebitur. 2. q̄a si latro disparuisset, & cōtra eū nō posset agi, qui rē emit cōpelleretur in foro iudiciali illā domino restituere,

Med. Cod
de reb. re-
st. q. 10.
Sot. 4. de
iust. & iu.
q. 7. ar. 2.

N cum

cum iactura pretij, quia de iustitia tenetur; quod autem latro reperiri possit, non facit, quod dominus ius suum amiserit, ergo etiam tunc tenetur restituere domino. 3. quia si in foro iudiciali constaret illum emptorem postquam certo sciuit rem esse alterius, eam tradidisse latroni, condemnaretur soluere domino pretium. Med. quartam addit rationem, quia restituens rem furi credens eam nunquam ad manus domini peruenturam, cum fure positive concurrat ad damnificandum dominum, & consequenter tenebitur de huiusmodi danno. nec obstat si dicatur, quod id facit, ut rehabeat pretium solutum, quia non sunt facienda mala, ut inde eueniant bona. Addit tandem Medina, quod si emptor credit furem restitutum, poterit ei dare, ut suum rehabeat pretium.

Contraria
sententia.
Nauar. in
Man. c. 17
nu. 9.

Contraria sententia est Alex. & Gab. quos citat, & sequitur Nau. quod restituens furi, ut suam pecuniam recuperet, nec peccet, nec ad restitutionem teneatur, Et cum ista sententia sit probabilis, & contraria cum difficultate persuaderi possit illis, qui sic emerunt, ut ne etiam contra conscientiam agant, eam sequemur. Et probatur, quia emptor plus tenetur sibi providere, quam domino rei, sed reddendo rem furi, ut recuperet pretium, sibi prouidet, faciendo actum iustum, nam dat rem ei a quo accepit, quod de se non est malum, nec ex parte recipientis, nec ex parte dantis; non ex parte recipientis, quia licet non sit illius dominus, cum ipse principaliter teneatur illam restituere, potest bene, & sancte recipere animo restituendi domino; non etiam ex parte dantis, quia cum ille teneatur eam restituere domino, illam ei reddens, eum iuuat ut possit restituere, & ita actu ex se licito sibi consulit; quod autem fur non restituat, est per accidens, & quod per accidens est, non est ita attendendum, & consequenter proprie iste non cooperatur peccato illius. Nec obstat, quod si dominus illam apud emptorem inuenit, poterit ab eo sine pretio repetere, quia obligatio restituendi confurgit ex re ipsa, ex eo quod est illius; Nam quilibet tenetur sibi potius providere, & consulere, quam alteri; & sicut emptor antequam res illa ab eo petatur, potest sibi potius, quam domino consulere, reddendo ei, qui dedit, ita dominus cum illam inuenit, potest sibi potius, quam emptori providere, illam ab eo petendo; & quia emptor bona fide emit, & bona fide, & iuste reddidit ei, qui uendidit, ut ipse illam restituat, & pretium sibi reddat, propterea non tenetur restituere. Si autem dominus illam apud eum inuenit, & ab eo petit, incipit esse possessor male fidei, & tenetur ei restituere; Et respondemus Soto, quod dominus illam apud

emptorem inueniens, & ab eo petens acquirit nouum ius, quia illam petens ab emptore, eum in mala fide constituit, & facit, quod emptor teneatur potius domino providere, & consulere, quam sibi; ratione pretij, cum prius potuisset sibi potius, quam domino consulere. Nec obstat, quod emptor, constituto, quod illam restituisset furi, in foro iudiciali condemnaretur; quia forum iudiciale cum fundetur in præsumptionibus, præsumeret illum esse complicem delicti, & non reddidisse uenditori nisi, ut faueret furto, at nos loquimur de foro conscientiarum, ubi attenditur ueritas, & cessant præsumptiones. Hæc intellige de illo, qui bona fide emit à fure, nam qui emit mala fide sciens esse furtiuam, tenetur restituere domino, etiam si apud eum sine sua culpa perierit, sicut dicemus de illis, qui tenentur restituere ratione iniustæ acceptionis, quia iniuste emit, & retinet rem, quam scit esse alienam inuito domino, & consequenter est particeps furti.

Alterum in quo contradicit Sotus est de illo, qui bona fide aliquid emit à latrone, & bona fide alteri postea uendit antequam sciret esse furtiuum, quod postea sciens esse furtiuum, licet domino illius non maneat obligatus, tenetur tamē (inquit) emptorem suum indemnem seruare, & cum sciat nullum in eum transtulisse dominium, tenetur suum ei restituere pretium; subdit tamen, quod si ille secundus emptor non compareret, & nullus sit metus, quod ab illo id exigatur, ad nihil tenetur, cum in nullo sit factus ditior, & alteri nullum dederit damnum. Et probat à simili, quia si quis à latrone vitrum pro gemma præciosa, magno emisset, & eodem pretio bona fide uendidisset, sciens postea rei falsitatem, tenetur contractum rescindere; & idem de eo, qui pecuniam adulterinam ab alio bona fide receptam, tertio dedit, nā si postea id rescouerit tenetur ei restituere legitimam; quod etiam confirmari potest, quia pretium à se bona fide datum quando emit recuperare potest per euictionem, & non potest retinere utrumque pretium. Sed dicimus cum Nau. quod si in nullo factus est ditior, ad nihil tenetur, nec domino, nec emptori, sed emptori tenetur solū cedere actionem, quam habet de euictione contra latronem; per quod soluitur ultimū argumentum. Et probatur, quia non tenetur, neque ratione acceptionis, neque ratione rei acceptæ, cū rem ipse nō acceperit, nec habeat; nec fraudulenter uendiderit, nec per eā factus sit ditior, nisi in actione de euictione contra latronem, quā cedit prout cedere tenetur illi qui uendit. Et ad argumentū à simili, respondet Nau. non esse

De illo, q.
bona fide
uendit
emptū bo-
na fide à
latrone

ob illud
obligatio
actio

eandem rationem de tradente vitrum pro gemma, & pecuniâ adulterinam, & de tradente rem alienam, sed ueram, quia ille tradit rem intrinsicè defectuosam, & falsam, & cōsequenter est in culpa accipiendo, uel dando, hic autem rem intrinsicè ueram iusti ualoris, & ita communiter non est in culpa accipiendo, & dando; quod si uterque sit in culpa, uel neuter sit in culpa idem erit de utroque iudicandum.

De dubitante an res sit furtiua
ut sit furtiua

De dubitante an res sit furtiua, dicimus, quod potest illam emere animo restituendi eam domino quoties alienam esse compertum fuerit, & si emptam vendidit non significans emptori dubium, quod habet, illum in idemnem seruare tenetur, quia est in culpa, si autem ratione dubij diligētē inquisitionē fecit, in bona fide constituitur, & illam uendere poterit. At si ratione dubij uili emisset, ut postea carius uenderet, esset in mala fide, & particeps furti, & consequenter ratione malæ fidei ad illius restitutionē teneretur, etiam si amplius illam non habeat.

Dubium cōtra regulā de restitutione ratione rei.

Sed obiicit aliquis cōtra hanc regulā de restitutione ratione rei, quia nō uidetur æqua, sed claudicare ex parte possessoris; nā possessor, qui emit, rē apud se existētē tenetur restituere, etiā si pretiū, q̄ dedit, à uenditore recuperare nō possit, & tamē nunquā potest lucrari, quia id in quo factus est locupletior tenetur restituere, & ita subest periculum damni, & non lucri, sine sua culpa. Respondetur cum Caiet. 2. 2. nullam hic esse iniustitiam, quia ista obligatio ad restituendum, non oritur ex actione, aut passione, sed ex re ipsa aliena, cui accidit, quod ab hoc possessore habeatur dono, uel pretio, & consequēter, quod iste damnificetur, & non ille; Vnde cum posse damnum incurrere possessorem ex re aliena non proueniat ex ipsa re, sed ex modo adiunctæ actionis. si emptionis, non debere autem lucrari proueniat ex re ipsa, æquissima est lex restitutionis ex parte rei, secundum ea, quæ sunt per se, ad quæ respiciendum est, & non ad ea, quæ sunt per accidens.

Solutio.

Dubium de Montepietatis.

Dubitatur de Monte Pietatis, qui mutuatur pignore accepto, & si postea inueniatur pignus illud à fure Monti datū fuisse, nō restituit domino, nisi restituat Monti, quod latroni mutuo dedit. Et dicimus id licite à Mōte fieri auctoritate Principis propter bonū publicū, & hūc solū casum, & illū legitimæ prescriptionis excipi à dicta regula; q̄ etiā necessariū fuit ad tollēdas fraudes, propter modū mutuādi, ut pauperibus, & pauperū nobilium honori, & famæ consulatur; multi. n. nobiles, & mitilæ honestæ mulieres saepe maxima necessitate præmūtur; & maximū illis esset

preiudicium si id sciretur, ob quam causam charitas, quæ suavit, ut erigeretur Mons ad mutuandum pauperibus pignore accepto, suavit etiam, quod habito pignore, non quæreret cui mutuet, & cuius sit pignus, sed illius tantum, qui fert pignus nomē accipiat, eique pecuniam det, cum cartula pignoris, & postea cuique afferenti cartulam illam, & mutuatam pecuniam restituenti, pignus reddat, & nihil amplius quærat, ut sic nobilitatem pudori, & honori, & etiam pauperibus consulatur; non potuit autem sic eis consuli, nisi simul etiam statueretur, quod pignus furtivum non restituatur domino nisi prius soluerit pecuniam mutuatam, nam quotidie fierent multæ fraudes, posset enim quis pignus per tertiam personam mittere, & postea ad motem accedere, & probare esse suum, & illud repetere tanquam sibi furto sublatum. & si Mons, aut Ministri tenerentur de proprio, non mutuarent nisi prius eis constaret cuius sit pignus, uel idoneam cautionem haberent. cum autem bonum commune sit præferendum privato, iuste, & sancte id statutum fuit, ut etiam ex fundamento sequentis dubii manifestum erit, quod etiam cedit in utilitatem illorum quibus res furto surripiuntur, nam sæpe illas apud montem inveniunt, & minus perdunt, & aliquando nihil, si Ministris Montis fuerint præmoniti.

*An donata, empta, & dos habita ab usurarijs sint restituenda,
& de illarum vxoribus, filijs, & famulis.*

Cap. XIX.

S Ed dubium est de pignore amisso, ob non solutionē usurarum, & ab usurario empto, & de possessione similiter empta ab usurario, præsertim si illam ipse ex usuris emit, an sit eadē ratio ac de re furtiva empta à fure, adeo quod sint restituenda illis, qui soluerunt usuras, etiā si solutū pretiū nō reddāt, si bona usurarii nō sufficiunt ad integrā restitutionē. Solutio huius dubij depēdet ex solutione aliorū duorū dubiorū, an scilicet dominium rei lucrefactæ per usuras transeat in usurarium, & an omnia bona usurariorum sint obligata, & hypothecata pro restitutione usurarum. Quoad primum in utramque partem sunt Doctores graves, quod non transferatur dominium tenent Alex. S. Bonau. Rich. Sylu. Caie: Sot. & alii, quia usurā accipiēs rapinā facit 14. q. 4. c. si quis usurā, fur autem nō acquirit dominium furti, & etiam, quia ex contractu nullo, & cui lex resistit non transfertur dominium, huiusmodi est contractus

An transferatur dominium res usurarie.

vsurarius. Quod transferatur tenent Glos. & Turris Cre. in d. c. si quis usuram. Scot. Palud. Adria. S. Ant. Tab. & alij. de S. Thom. licet in 4. s. uideatur tenere, quod trāsferatur dominium, Sylu. ramen, & Sotus dicunt, quod ibi locutus est ex aliorum sententia, & quod in summa tenet, quod non transferatur; uerum non solū Adr. & alij non Thomittæ, sed ex Thomittis. S. Ant. & Tab. dicunt, q̄ etiā in sūma tenet transferri dominū, & Tab. id ostēdit pōderando illius uerba, horū ratio est, quia usura dicitur rapina largo modo, & qui usuras soluit, uolūtariē illas soluit, & sic cōuenerunt, & licet uoluntas non sit omnino libera est tamē talis, quæ sufficit ad trāslationē dominij, & ut inquit Scot. trāslatione dominij non liberat ab obligatione restituēdi, & ideo cū cōtractus sit iure naturæ nullus, usurarius liberatur à restitutione, non obstāte uolūtaria datione, quæ sufficiat ad translationē dominij, & lex huic cōtractui obstat, non impediendo translationem dominij, sed concedendo repetitionem, quod S. Ant. duplici etiā ratione probat. Prima, quia dominus pignoris uidens illud post transactum tempus alienari, non reputat sibi fieri iniuriam si alius emat, nec super hoc aliquis conqueritur, quia sic uoluntariē conuenit cum usurario. Secunda, quia per hoc, quod usurarius uendit pignus nō efficitur impotens ad restituendas usuras, cum habeat illius pretium. Qui tenent priorem sententiam consequenter dicunt non posse emi pignora ab usurario, & ementes teneri ad illorum restitutionem etiā sine pretio, non secus ac si furto sublata fuissent. Qui tenent posteriorem, sententiam, dicunt posse emi, & ementes non teneri ad restitutionem, quia soluerunt pretium ratione cuius usurarius non est factus impotens ad restituendum. Res profecto est dubia, ideo concludo, cum S. Ant. nemini consulendum esse, ut emat, at post factum, qui emerunt non esse condemnandos.

An omnia
bona usu-
rarij sint
hypothe-
cata pro
restitutio-
ne usura-
rum.

Quoad secundum dubium an. s. omnia bona usurarij sint hypothecata pro restitutione usurarum. Abbas in c. tua de Usuris, dicit communem opinionem antiquorum fuisse omnia usurariorum bona esse tacite obligata; sed moderniores, ut Host. Io. An. & Fel. communiter tenere, quod nō sint obligata, quia cum ista hypotheca non sit expressa in iure, non debet per doctores interpretatiue induci, quorum sententiam ipse sequitur. & ista uidetur modo communis sententia etiā summistarū, & Theologorum; Et cum Caietanus, & Sotus hanc difficultatē exactius tractent, & non omnino conueniant, ex discussione eorum, quæ ipsi dicunt habebitur sufficiens illius solutio. distingunt tripli-

cia

cia usurariorum bona, extorta. s. per usuram, & empta ex pecunia usuraria, & illa quæ omnino sunt munda ab usuris, ut patrimonialia; distinguunt etiam duplicem obligationem alicuius rei, realem. s. & personalem, Caiet. inter utranque obligationem triplicem constituit differentiam, prima, & principalis, quia obligatio realis oritur ex re ipsa, quia est alteri obnoxia, ut patet de re furto sublata, personalis uero conuenit rei non ratione sui, sed ratione personæ cuius est, quia obligatio personæ reducitur in rem eius. Secunda, quia realis semper comitatur rem, apud quemcumque, & quomodocumque transeat, ut patet de re rapta, personalis uero non semper est comes rei, sed quandoque res liberatur ab illa obligatione, perseverante tamen obligatione in domino eius, ut si dominus illam alienet. Tertia, quia res obligationem realem habens annexam, nec uendi, nec emi, aut quocumque alio modo alienari libere potest, obligata autem ratione personæ alienari libere potest quandiu apud personam illam remanet unde creditori satisfacere possit. ut patet de bonis furis, non tamen furto ablatis, & in cæteris debitis. Quibus suppositis dicunt, quod res primi ordinis, quæ. s. usu non consumuntur, usura acquisitæ, sunt obligatione reali restitutioni obnoxia, quia non fuit illarum rerum translatum dominium, & ideo à quocumq; habeantur, & quocumq; titulo, restituendæ sunt domino, etiam sine pretio, sicut furta. Sed, ut diximus contraria sententia est admodum probabilis, propter tantorum uirorum, qui illam tuentur auctoritatem, quæ consequenter tanta conscientia teneri potest, iuxta quam de pignoribus usura acquisitis, dico, quod si sunt penes usurarium, ille cuius fuerunt potest ea repetere, & recuperare, at si sunt penes alium non potest ea repetere nisi habuerit titulo gratuito, & non sint alia bona usurarij, sicut dicemus de rebus emptis ex pecunia usuraria. Quoad alia bona, conueniunt in hoc, quod obligatio sit personalis, quia usurarius est uerus illorum dominus; sed discordant, quia ad uidendum an ista obligatio transeat ad bona alienata. Caiet. inquit inspiciendum esse an usurarius tempore alienationis facta alienatione esset soluendo an non, si erat soluendo, alienatio tenet, & bona transeunt sine illa obligatione quocumque titulo fuerint alienata, etiam donationis, at si non erat soluendo, sunt obligationi obnoxia, etiam si fuerint data titulo uenditionis, & fuerit solutum illorum pretium, & qui emit, uel in dotem accepit sibi imputet, quia ab illo emit, uel accepit cuius erant tot debita, quod adæquabant, uel excedebant bona pro-

pria, nec distinguit inter bona empta ex pecunia usuraria, & alia bona, sed dicit illorum omnium esse eadem rationem. Sotus dicit esse inspiciendum, an per ipsam alienationem substantia usurarij fiat minor, quam quæ soluendis debitis sufficiat, unde dicit, quod si contractus alienationis fuit gratuitus, ut donationis, non tenet, quia donatum illud ab usurarum debitis eximitur, si autem fuit onerosus, distinguendum est, nam si per illum usurarius nihil recepit, quod debitoribus soluat, ut si filiam dotauit, est nullus. at si uendit sine fraude, & recepit iustum pretium, contractus tenet, & qui emit ad nihil in conscientia tenetur, nam si uenditor dedit rem, pretium recepit quod potest restituere. & ipse quoque non distinguit inter bona empta ex pecunia usuraria, & alia bona. Sed uterque deficit, & dicimus, quod si usurarius erat soluendo quando alienauit partem suorum bonorum, & per illam alienationem non est factus impotens ad restituendas usuras, si bona illa erant munda ab usuris, alienatio tenet, etiã si fuerit titulo donationis, & etiam si usurarius postea ad paupertatem deueniat, & non habeat unde restituat; probatur, quia alienatio facta est sine fraude creditorum, cum per illam non efficeretur impotens ad restituendũ, & ad reuocandam alienationem factam in fraudem creditorũ, si facta est titulo oneroso, requiritur fraus dantis, & accipientis, si titulo lucratiuo sufficit sola fraus dantis, l. ignoti. C. de reuocandis his, quæ in fraudem creditorũ alienata sũt. Si autem illa bona fuerunt usuris acquisita, uel ex pecunia usuraria empta, si fuerunt uendita, uenditio tenet, ex quo nulla fuit fraus, & eadem ratione uidetur, quod teneat donatio, & tenet per eadem legem, sed quia usuris fuerunt acquisita, uel ex pecunia usuraria empta, & ille habuit titulo lucratiuo ex æquitate officio iudicis sunt uendenda pro restitutione usurarum, ut dicit Abbas, in c. cum tu. de usuris, & facit d. c. nam Papa interrogatus de omnibus bonis, restringit se ad possessiones emptas de usuris, & illas dicit esse uendendas, quod exponunt Doctores quãdo titulo lucratiuo alienatæ fuerunt. Si autem quãdo illa alienauit nõ erat soluendo, si nõ uendit, sed gratis dedit, alienatio nõ tenet, cuiuscumq; generis sint illa bona, etiam si sint paterna, quia id fecit in fraudem creditorum per d. l. Si autem uendit etiam iusto pretio, si ille, qui emit sciebat, uel dubitabat usurarium non esse soluendo, emit in fraudem creditorum, & in conscientia tenetur ad restitutionem; nec ualet, quod dicit Sotus usurarium non esse factum ob id impotetem ad restituendũ, cũ receperit pretium.

nam

nam pecunia expenditur, & possessiones manent, & ob id ratione uenditionis factus est impotens, & hoc procedit etiam in bonis patrimonialibus, ob quam causam leges non solum concedunt in casu alienationis bonorum in fraudem creditorum, actionem personalem contra debitorem, sed etiam actionem reuocatoriam uenditionis, contra illum, qui emit; creditor tamen quando titulo uenditionis alienata fuerunt, probare debet fraudem utriusque, uenditoris. s. & emptoris, d. l. ignoti; ratio ob quam requiritur probatio fraudis emptoris, est quia contra illum, agitur, ut sine pretio restituat creditoribus bona empta, quod non esset iustum si bona fide emisset, unde si ille, qui mala fide emit, alteri bona fide ementi eadem bona uendidisset, creditores haberent actionem non contra hunc bonæ fidei, sed contra primum emptorem, pro restitutione pretii. Et idem dicendum esse credo de socero, qui accepit dotem ab usurario qui non erat soluendo quando illam accepit, nec ualet, quod alii dicunt illam habuisse titulo oneroso, scilicet propter onera matrimonii, nam quod dicitur de titulo oneroso, intelligitur de illis, qui emunt, quia cum bona fide emerint, & soluerint pretium quo usurarius poterat restitutionem facere, non sunt condemnandi ad restitutionem bonorum, at socer dat genito dotem, & nihil pro ea in compensationem accipit ne creditores defraudentur, pater autem non potest dotare filiam bonis alienis, uel aliis debitis. At si quando recepit dotem usurarius erat soluendo, si habuit bona omnino munda ab usuris, ut patrimonialia ad nihil tenetur, si autem habuit bona usuris acquisita, uel empta pecunia usuraria tenetur sicut, & alii quibus similia bona donata fuerunt. sed tam ipse, quam alii, ex quo bona fide illa receperunt, & eis data fuerunt possunt expectare, quod officio iudicis ab eis auferantur, cum ista restitutio non sit facienda ex natura rei, & ipso iure, sed iudicis officio ex æquitate. Id autem, quod dicit Fed. filiam liberam esse a restitutione dotis, quam ex usuris uir eius a patre habuit, quando mortuo uiro illam recuperat ab hæredibus, uel in pecunia, uel in aliis bonis uiri, & non in bonis a patre habitis usura acquisitis, uel ex pecunia usuraria emptis, quia licet illam habuerit titulo lucratiuo tamen non est illis reddita ab hæredibus mariti in pecunia, uel bonis usura maculatis, sed ipsius mariti, merito Abbas in cap. Cum tu de Usuris dicit esse dubium; nam dos est, quid uniuersale, & in uniuersali una res succedit loco alterius, & quia filia non debet dotari bonis aliorum, & quia etiam si esset

hæres non debet habere quartam nisi deductis oneribus, & de bitis. hoc autem Doctores dant filix, & eius marito remedium si pater satis habet ad restituendum res certas, ut incertas pauperibus debitas ab Episcopo, uel à Iudice sibi in eleemosynam, & dotem applicari petat.

Ex his etiam patet, quid dicendum sit de uxore, filiis, & famulis, qui uiuunt in domo, & expensis usurarij. nam si per hoc non efficitur impotens ad restituendum usuras, quia habet alia bona, possunt illius expensis uiuere, & ab eo iustum stipendium accipere, & ad nihil tenentur; dummodo non ei seruiant in ipsis usuris, Si autem est, uel per hoc efficitur impotens, certum est, quod filii, qui aliunde sibi uictum querere possunt aliis in seruiendo, uel aliquod exercitium faciendo, non excusantur, quia etiam pater non tenetur illos sustentare. similiter etiam non excusantur famuli quorum opera quamuis sit licita, non adfert tantum utilitatis rei familiari, quantum impense, qualis est eorum, qui non nisi ad comitatum, aut mensam, aut alias res similes seruiunt; De uxore autem, & filiis, qui non possunt aliunde uiuere, dicimus cum Nau. & alijs, quod tuta conscientia possunt illius expensis modeste uiuere, & quæ eis ad uictum, & uestitum necessaria sunt ab eo accipere, & hoc non solum ratione extremæ necessitatis ipsorum, sed etiam, quia ille tanto, & plus obligatur ad illos sustentandos, quam ad usuras restituendum. de famulis etiam, qui laborando, sodiando, uel aliud faciendo tantam utilitatem eius bonis adferunt, quanta ille expendit in eorum uictu, & iusto stipendio, similiter, & de filiis, qui aliunde uiuere possent, dicimus eos excusari, & ad nihil teneri: caueant autem ne pro stipendio accipiant bona usuris acquisita in propria specie, propter illos, qui dicunt non esse translatum illorum dominium. generaliter etiam filij, & famuli ignorantes bonis quibus sustentantur usura parta fuisse, eorum bona fide excusantur.

An contractus iure civili nullus, sit etiam nullus in conscientia, & transferat dominium. Cap. XX.

Cum res aliena sit restituenda, duo hic sunt dubia ad cognoscendum cuius sit res, & an sit restituenda. Primum est de re, quæ disponitur per contractum iure civili nullum, secundum est de pœna legis. De contractu, qui iure civili est nullus, an in foro conscientie teneat, & dominium

tran-

transferat, uel sit etiam in cōscientia nullus, est inter Doctores controuersia; Et exemplum sit de testamento facto sine sufficiēti testium numero sine ulla fraude, in quo institutus est alius hæres, & qui ab intestato succedit certo scit illam fuisse ultimā defuncti uoluntatem, sed quia non fuerunt inuenti tot testes, testamentum iure ciuili non tenet; dubitatur modo an in foro conscientiæ, qui ab intestato succedit possit agere de nullitate & hæreditatem adire, & adeundo an teneatur ad legata, uel potius debeat hæreditatem relinquere instituto hæredi. Prima sententia est, quod in foro conscientiæ non consideretur defectus solennitatis ciuilis, sed manifesta testatoris uoluntas, & generaliter omni dolo, & fraude semota, standum esse naturali iuri, ut contractus teneat, nō obstante lege ciuili, ita tenent Abbas. S. Ant. Sylu. & alij, & probatur, quia solennitates iuris ciuilis sunt ad euitandas fraudes, ergo cessantibus omnibus fraudibus standum est iuri naturali. Et confirmatur, quia lex diuina cessante sine non obligat, ut patet de præcepto fraternæ correctionis, quod non obligat quando non speratur emendatio, de pœn. d. 7. ca. Si quis. Confirmatur etiam, quia si illo rigore seruandum esset ius ciuile, morti proximus non posset suam exple re uoluntatem, si tot testes haberi non possent. Contraria sententia est, quod contractus iure ciuili nullus, sit etiam nullus in foro conscientiæ; & sic tenentes in duas diuiduntur sententias, Prima est, quod licet contractus sit nullus etiam in foro cōscientiæ, tamen qui illius uigore possidet, tuta conscientia possidet, & non tenetur restituere nisi reperatur, ita tenet Sotus, & Conar. dicit esse etiam sententiam Alex. & Rip. Secunda sententia est, quod tuta conscientia non possideat: ita tenet Couar. inquit enim implicare, quod institutus hæres testamento minus solenni hæreditatem tuta conscientia possideat, & quod hæreditas etiam in conscientia debeat hæredi ab intestato.

Pro huius solutione unum supponemus fundamētum in materia restitutionis necessarium; quod licet quilibet habeat ius naturale retinendi, donandi, & quomodolibet alienandi pro sua uoluntate res quarum uerè ac legitime est dominus; tamen Princeps, & Lex ciuilis potest etiam uigore iuris naturalis domino prohibere alienationem, & alienationi formam præscribere, ut aliter facta non teneat, & etiam ipso inuito, rem cuius est dominus, ab eo auferre, & alteri dare. nec ulla est in hoc contrarietas, nam quatenus homo est dominus suarum rerum, ius naturale illi concessit liberam earum dispositionem, quatenus

uero

Prima sententia.

Contraria sententia subdiuiditur in duas.

Couar. de testa. in c. cum esses.

Fundamētum pro solutione questionis.

uero potest à recta ratione deuiare, ius naturale Principi aucto-
ritatem concessit condendi leges, quibus tanquam Reipublicæ
Pater, & custos, & Iudex disponat ea, quæ necessaria sunt ad pa-
cificam subditorum conuersationem. Quinque autem præci-
pue de causis leges disponunt de rebus in ordine ad illos, qui
sunt earum domini, seu dominis respectu suarum rerum neces-
sitate imponunt. Ad legitimam enim Reipublicæ custodiã.
Primo requiritur ne quis res suas ante plenum iudicium ratio-
nis alienare, aut de illis disponere possit, ob quam causam pro-
hibentur pupilli de suis bonis disponere, & eorum alienatio ir-
rita, & nulla redditur. Secundo, quia in quibusdam suarum re-
rum dispositionibus, & alienationibus, & præcipue in testamen-
tis multæ possent interuenire fraudes, ad illas tollendas, lex cõ-
tractibus, & testamentis quasdam solennitates, seu quandã for-
mam ita adhibuit, ut ea non seruata cõtractus sit nullus, etiam
si cõstet nullam interuenisse fraudem, ut inferius probabimus.
Et utinam Principes ad tollendas fraudes Artificum, & Mercatorum,
& eorum omnium, qui uolunt suos libros fidem facere
statuerent, quod eorum libri in quibus ipsi soli, uel eorum Mi-
nistri scribunt, non faciant fidem in iudicio, nisi libri quos gior-
nales uocant, sint a publica persona antequam in eis aliquid
scribere incipiant, & etiam in fine, signati, nam salua bonorum
reuerentia, aliquando transcribuntur, & mortui debitores con-
stituuntur, ut contra hæredes procedatur. quæ fraudes sic tolle-
rentur, cum in illis libris continuatè scribatur nullo relicto spa-
tio. Tertio præscriptionem inducit, qua dominium rei aliene
recte, ac legitime præscribenti tribuit, ita ut etiam si certo con-
stiterit rem illam fuisse alterius, & dominus illam repetat, pos-
sit tuta conscientia retineri, & non restitui, quia lex illius domi-
nium ab eo transtulit, & tradidit ei, qui præscripsit, in pœnam
negligentis res suas recuperare, quæ negligentia est Reipubli-
cæ damnosa, & ad tollendas lites, quæ maxima difficultatè ex
defectu probationum possent iuste terminari, & ad sedandas
conscientias. Quarto cum iure naturæ partes sint propter to-
tum, potest cogere ciues, ne conseruent, sed res uictui necessa-
rias uendant, & etiam ut pro Reipublicæ, seu Principis subuen-
tione tribuant, & dent, iuxta impositiones ordinarias, & extra
ordinarias eis factas. Quinto, in maleficiorum pœnam sicut ui-
ta, ita etiam suis bonis potest quemlibet priuare.

Artifici,
& merca-
toru frau-
dibus quo
modo ob-
uiandum.

Prima sen-
tentia.

Quo fundamento supposito fit prima conclusio. Contractus
iure civili nullus ex defectu solennitatis essentialiter requisi-

et, in foro conscientia potest rescindi. Non dico absolute, quod in foro conscientia sit nullus, sed quod potest rescindi, propter sequentem conclusionem. Prius conclusionem exemplis explicabo. Frater meus sine filiis mortuus, me relicto, alium instituit heredem, scio testamentum esse nullum ex hoc, quod non poterunt haberi tot testes, scio etiam nullam fuisse fraudem, sed quod ista fuit ultima eius voluntas; ego nihilominus contra voluntatem fratris mei possum frui beneficio legis, & agere de nullitate testamenti, hereditatem ab intestato adire, & illam tuta conscientia possidere. Patris mei testamentum multa continet legata (non loquor de legatis ad pias causas) sed cum testamentum ob defectum solennitatis requisita sit nullum, accepta hereditate cum ab intestato succedam, non teneor in conscientia legata implere. Et probatur primo supposito leges civiles obligare etiam in conscientia, ut probauimus 1. p. lib. 3. c. 2. Leges civiles, quae contractibus solennitatem inducunt sunt iustae, ad tollendas fraudes, propter publicum commodum, & illa maxime, quae in testamentis tot testes requirit, cum actus testandi sit gravis, & mille obnoxius fraudibus, & huiusmodi leges sunt uniuersales, & nullam prorsus exceptionem faciunt, sed instrumenta, & testamenta aliter facta rescindunt, & nullius uigoris esse statuum, & declarant, ergo cum leges civiles iustae, in conscientia sint admittendae, isti contractus, & ista testamenta iure civili nulla, tuta conscientia poterunt rescindi. Et confirmatur primo, quia re in iudicium deducta, etiam si manifeste constet illam fuisse testatoris voluntatem, & nullam interuenisse fraudem, sed unum defuisse testem, quia haberi non potuit, & etiam si hoc totum fateatur ille, qui ab intestato succedit, & petit rescindi testamentum, Iudex secundum leges testamentum nullum esse declarabit, & hereditatem, excluso instituto heredem, dabit illi, qui ab intestato succedit, & ita secundum leges iudicare debet, & tenetur. Et si pupillus ab intestato succedens, grandior factus contra tutorem agat, qui ob timorem conscientiae noluit pro pupillo opponere de nullitate testamenti, condempnabitur tutor, & tenebitur pupillo resarcire damnum. dicere autem, quod sententia iusta, non ex praesumptione, sed omni cessante fraude, ex iusta legum dispositione, hominem tutum in conscientia quoad Deum non reddat, uidetur durum, & temerarium, sic enim infirmarentur leges, & Iudices, qui secundum illas iudicare tenentur essent extra statum salutis; Et confirmatur, quia haec eadem ratione dicitur Iudicem debere condemnare ad mortem innocentem, qui falsis testibus convincitur homicidium fecisse,

licet certo sciat illum esse innocentem, & in hoc eum non peccare, ut diximus in 4. lib. c. 25. Confirmatur 2. quia solennitas quando ita à lege requiritur, ut contractus irritentur, si fuerit omiffa, non solum consideratur, ut probatoria, sed ut forma essentialis contractus, quia contractus non irritatur nisi ex defectu alicuius essentialis, ergo si illa forma est essentialis, quantumcunque constet de conuentione, dispositione, & uoluntate sic contrahentium, instrumentum, & testamentum perinde est, ac si non fuisset factum, & illæ conuentiones, & dispositiones uigore illius instrumenti, seu testamenti non tenent, etiam in foro conscientia. Confirmatur tertio, quia ad omnem actum requiritur uoluntas, & potentia, sed per leges ciuiles nõ potest quis sine solennitate iuris testari, ergo cum ab eo auferatur potestas parum proderit eius uoluntas, quantumcunque sit manifesta. Nec obstant contraria argumenta, nam licet iure naturali, & diuino, omne uerbum stet in duobus, aut tribus testibus, tamen quando res est grauis, & multis fraudibus exposita, uigore eiusdem iuris, lex non solum ciuilis, sed etiam Ecclesiastica potest plures testes ita requirere, ut pauciores non sufficiant, ut patet in causis contra Prælatos, & in testamentis. Nec obstat, quod constet ueritas, & cesset fraus, & consequenter finis legis, nam ad hoc, quod cesset obligatio legis non sufficit, quod cesset illius finis in casu particulari, sed debet cessare generaliter, & exemplum de fraterna correctione non facit ad rem, quia illius finis non est bonum commune, sed particularis emendatio fratris, & aliud conuenientius possumus adducere de ieiunio, à quo non liberatur ille cui ieiuniũ, & cibi ieiunij profunt corpori. Quod si dum requiritur in testamentis tanta solennitas, quis citra suã culpam, & negligentiam ob fortuitum euentum non potest de suis bonis disponere, hoc est per accidens, nam leges respiciunt bonum commune, & uniuersale, & non singula particularia, & hoc etiam idem est respectu iuris naturalis si non possint haberi duo testes. Sed quod hic difficultatem facit est, cap. Cum esses. de testa. Vbi Alex. 3. sic respondet Episcopo Hostiensi. *Cum esses, in nostra presentia constitutus, proposuisti talem in tuo Episcopatu consuetudinem obtinere, quod testamenta, que sunt in ultima uoluntate penitus rescindantur nisi cum subscriptione. 7. uel. 5. testium fiat, secundum quod leges humana decernunt, quia uero à diuina lege, & sanctorum institutis, & à generali Ecclesiæ consuetudine id uisitur esse alienum, cum scriptum sit, quod in ore duorum, uel trium stet omne uerbum, prescriptam consuetudinem improbamus, & testamenta, que par-*

Solutio
contrario
rum argu
mentorũ.

Obiectio.

rochiani coram Præsbitero suo, & tribus vel duabus aliis personis idoneis in extrema fecerint uoluntate. firma decernimus permanere, sub interminatione anathematis prohibentes ne quis huiusmodi audeat rescindere testamenta. Glosa duas ibidem dat huic Capitulo interpretationes. Prima, ut loquatur de testamentis ad pias causas, de quibus est etiam, cap. sequens. Secunda, quod non loquatur de omnibus, sed pro locis in temporali dominio Ecclesiæ subiectis. Et quod Papa non intendat reprobare tot testium requisitionem quasi iuri diuino contrariam, patet quia aliquando Ecclesia requirit 74. testes, aliquando 27. aliquando 7. cap. Præsul 2. q. 5. Duo quidem sufficerent nisi hominum nequitia obstaret, & propterea ius diuinum ita generaliter dicit sufficere duos testes, quod non excludit plurium requisitionem, imo ius naturale stante hominum nequitia in actibus fraudibus expositis tot suadet requiri, quot iudicantur sufficientes ad obuiandum fraudibus, uirtute cuius naturalis iuris, leges tot in testamētis requirunt testes, & consequenter Papa non potuit illas Principum leges corrigere, cum sint iuri naturali consonæ, ipse enim Papa fatetur se Principum leges non corrigere nisi quatenus sunt contra ius diuinum, cap. cum aduersum, & c. duo sunt dist. 96. dicimus ergo cum Glosa, quod illud capitulum, uel loquitur de legatis ad pias causas, uel continet dispositionem pro territorio Ecclesiæ de quo est Hostiensis Episcopatus.

Solutio.

De illis, quæ possidentur contractu iure civili nullo, an sint restituenda antequam repetantur. An testamenta, & legata ad pias causas requirant tot testes. De conditionibus, quæ habentur, ac si posite non fuissent, & de illa si nupserit, si efficitur Monialis. Cap. XXI.

Secunda conclusio. Quod possidetur contractu, seu testamento iure civili nullo, tuta conscientia possidetur, donec repetatur. Notanter dixi iure civili nullo, nam secus si sit contra ius naturale, ut si contractus sit usurarius, uel aliter iniustus, uel si sit factus à pupillo, uel mente capto, & sit eis damnosus. Ista conclusio uidetur præcedenti contraria, Sed non est, nam quod possidetur contractu, seu testamento iure civili nullo est restituendum, non ex natura rei, sed ex legis dispositione, quæ uigore illius contractus, seu testamenti, non transfert dominium, sed quia nisi lex obstaret, dominium illo

Secunda conclusio.

contra iure naturæ transferretur, & lex ita generaliter statuit pro uniuersali bono illum contractum esse nullum, ut in particulari casu æquitas suadere possit, quod ille contractus seruetur, & ille de cuius interesse agitur possit beneficio legis renunciare, noluit cum tanto rigore contractum, seu testamentum nullum reddere, ut sic acquilitum retineri non possit, etiam si non repetatur. Quod etiam probatur à simili, nam pœna legalis ipso facto incurritur, & est in conscientia debita, sed ante condemnationem nullus illam soluere tenetur, ut dicemus, cap. sequenti. Emphiteuta in casibus de quibus in cap. Potuit de loc. & cond. rem in Emphiteusim habitam ipso iure perdit, & tamen non tenetur illam restituere antequam dominus proprietarius illam petat, & si non petit, uel non declaret se uelle petere non censetur amissa, ut diximus p. p. lib. 3. ca. 7. ubi etiam ostēdimus excommunicationem ipso facto incurrendam aliquando suspēdi. Si in electione non fuerit uocatus unus eligentium, nisi ille qui non fuit uocatus consenserit, electio etiam post confirmationem, & consecrationem ad illius instantiam est penitus irritanda, sed non ob id est ipso iure nulla, & nisi ille opposuerit, electio firma remanet, ca. Quod sicut, & ca. Bonæ de elec. & Abbas ibid. & in cap. Quia propter eod. tit.

Illatio cōtra Bal.

Ex quo sequitur falsum esse, quod dicunt Bal. & Ias. legatariū qui rem legatam in minus solenni testamento consequi non potest, iuste posse eam furto subtrahere, quia licet ex æquitate sit debita, non tamen iure, cum illud testamentum sit etiam nullū in foro conscientia, per primam conclusionem; & quando in secunda conclusione dicitur habitum uigore illius testamēti posse tuta conscientia retineri donec repetatur, nō intelligitur de clandestina, & furtiua acceptione, quod enim sic illius uigore accipitur retineri non potest, cum illud testamentum minus solenne non det actionem, nec exceptionem, quod requiritur ad hoc, ut sibi debitum, occulte accipi possit, quando non potest aliter haberi.

Tertia cōclusio de legatis ad pias causas.

Tertia conclusio. Testamentum, & legata ad pias causas, tenent etiam si non sint nisi duo testes fide digni. Ista conclusio habetur expræsse in cap. Relatum de testam. & hoc non solum de iure canonico, sed etiam de iure ciuili in fauorem piæ causæ. Vbi circa dispositionem, d. cap. Relatum, Couar. ibidem notat, primo, quod illius dispositio procedit non solum coram Iudice Ecclesiastico, sed etiam coram seculari, nam quoties apud secularem iudicem est controuersia de legatis piis, iudicium fe-

rendum

rendum est, iure canonico adunguem seruato, & non iure ciuili etiam si Iudex non sit quoad temporalia Romanæ Ecclesiæ subiectus. 2. Si testamentum principaliter fiat causa pietatis, coram duobus testibus, ualet etiam quo ad reliqua legata in eo relicta laicis, nulla ex causa pietatis, nam principale trahit ad se accidentia; An autem ualeant legata ad pias causas facta in testamento minus solenni non causa pietatis, dubium est apud Doctores, & multi dicunt non ualere, ex eo, quod testamentum ex se est nullum, & quod hæreditate non adita pia legata non sunt soluenda; sed cum Couarr. alios sequimur, qui dicunt pia legata omnino ualere, etiam si testamentum in quo fuerunt relicta sit inualidum quoad hæredis institutionem, & illa soluenda esse, etiam non adita hæreditate. 3. hoc cap. intelligendum esse, etiam si duo testes non sint rogati, nam in his legatis pijs sufficit iuris gentium solennitas, que non exigit rogari testes. 4. Fœminam etiam posse esse testem, nam si ius ciuile fœminas exclusit à testimonio testamentario, id fecit, quia ueteres ad solennia, nec seruum, nec fœminam, nec peregrinum admittebant, & non quod imbecillis, & inconstans fœmina sit, nam hac ratione in nullis actibus admittendum esset eius testimonium, & tamen in aliis contractibus, & actibus admittitur. Alia multa deducit, quæ consulto omitimus.

Quarta conclusio. Legata facta sub conditione impossibili, turpi, & impeditiua maioris boni, debentur, & illa conditio habetur pro non apposita. Pro restitutione ratione rei alienæ, uidentur an semper conditio legatis, donationibus, & cessionibus apposita, per hoc, quod non adimpletur, legatum, seu donationem nullam reddat, adeo quod illi cui facta est donatio nullum competat ius, & nihil sit dandum, & si habuit restituere debeat. De conditione possibili licita, & honesta nullum est dubium, certum enim est, quod ea non extante legatum est nullum. Sed sunt aliæ conditiones, quæ non possunt, uel non debent adimpleri, & perinde est ac si appositæ non fuissent, & legatum, promissum, seu donatum debet solui, ac si liberè, & sine uila conditione factum fuisset; & quod de legato dicimus, etiam de donatione intelligimus. huiusmodi est primo legatum factum sub conditione impossibili. l. obtinuit. ff. de cond. & dem. quod non solum intelligitur de impossibili simpliciter, sed etiam de impossibili legatario, licet in se sit possibile. Ex quo sequitur distinguendum esse de defectu conditionis pos-

Quarta conclusio de legatis sub conditione

impossibili

De conditione impossibili, uel simpliciter, uel legatario,

O sibilis,

sibilis, & honestæ, nam si conditio adimplenda est à solo legatario, si sine sua culpa, & mora aliquid fortuitum accidit, per quod conditio illi redditur impossibilis, non propterea amittit legatum, ut si erat de manumittendo seruo, qui interim naturali morte mortuus est. at si fuit in mora, legatum amittit; quod si ab alio fuit occisus cum habeat actionem contra occisorem, de æquitate dandum est illi legatum, si occisor non est soluendo. Si autem impletio conditionis consistit in facto legatarij, & etiam alterius, si alterius defectu non impletur sine culpa legatarij, non amittit legatum, quia per eum non fterit. Idem dicendum est de legato facto alicui Ecclesiæ sub conditione, quod ibi sepeliatur, si quid accidat propter, quod non debeat ibi sepeliri, ut quia seipsum occidit, uel est excommunicatus, non amittitur legatum. Ad hanc etiam rationem reducere possumus legatum factum de re aliena, quam testator sciebat esse alterius, & non hæredis, & se nullum in ea ius habere, nam cum impossibile sit legatio illam habere, hæres tenetur illam emere, uel dare ei æstimationem, si illam habere non potest. C. de legat. l. cum alienam, quia virtute legati apparet, quod uoluntas testatoris fuit rem illam legatario donare, & cum sciret non esse suam, uidetur eius intentionem fuisse, quod pro illo emeretur. at si legauit rem cuius commercium haberi non potest, ut rem sacram, uel Principis, legatum est inutile.

De conditione turpi, & impeditiua melioris boni.

De conditione sinu pferit, & si efficitur monialis.

Secundo est legatum factum sub conditione turpi, uel impeditiua melioris boni, nam huiusmodi conditio rejicitur, & legatum est soluendum. Exemplum habetur in l. Cum ita ff. de cond. & dem. ubi dicitur de legato facto sub conditione si nupserit Ticio, quod si non nupserit illi, quia est indignus eius nuptijs, non perdit legatum, secus si potuit illi honestè nubere. Sed dubitatur de huiusmodi legato, Pater reliquit filiæ ducenta si nupserit, uel si habuerit filium, & centum si efficitur Monialis, & supponamus, quod legitima sit centum. Communis sententia est, quod si efficitur Monialis debet habere ducenta, & illa conditio habetur pro non apposita, quia est impeditiua uitæ contemplatiuæ, nam potest filia ne amittat legatum abstinere ab ingressu Religionis. ita tenent Bart. Soc. Anton. Aret. Fel. Ias. & alij Legistæ, & etiam Summistæ Verb. Legatum, & V. Hæreditas. & probant ex §. Sed, & hoc præsent. in Auct. de Sanct. Episc. Col. 9. ubi has omnes condiciones, si nupserit, si liberos susceperit, & alias similes, cum personæ qui-

quibus legatum, uel hæreditas sub illis relicta est, Religionem ingrediuntur inualidas esse, & pro non appositis habendas esse decernitur. Et confirmant, quia illa conditio si non nupserit expressa à testatore, per multas leges ff. de cond. dem. fauore nuptiarum tollitur; & in l. Titie eodem tit. dicitur Titie si non nupserit ducenta, si nupserit centum legauit, nupserit mulier, ducenta, non etiam centum residua petet; at constat, quod fauor Religionis præferendus est fauori nuptiarum.

Sed huius rei ueritas nõ consistit in multitudine Doctorum sic tenentium, sed in ratione, & ideo cum Couarr. contrariam sententiam ueriores esse censeo, quod euidenter probatur, nã si illa testatoris conditio reiicitur tanquam non scripta, & nulla, hac sola ratione reiicitur, quia est turpis, & impeditiua uitæ contemplatiuæ; sed hoc est falsum, & conditio potest esse honesta, & sancta. Primo, quia non est opinione, nec cogitatione dignum aliquem uerè pium, & catholicum ob id Religionis institutum omittere, quod bonis, ac rebus temporalibus quibus renūciat, ex uoluntate testatoris ei necessarium sit carere, imo frequenter ipsa paupertas Monasteriorum; maiorem occasionem, exhibet Christianis in eis Religionem profiteri, quo maiori cū merito, ut mendici, uitam humanam tot periculis diuitiarum occasione obnoxiam, humiliter peragant. Secundo, quia iustissimè, & sanctissimè potest testator rationibus moueri, quibus filie relinquat ducenta si nupserit, & centum si monasticam uitam elegerit, tum quia nubenti maior dos necessaria est, propter maiores sumptus, & maiora onera Matrimonij, quam Religionem profitenti, tum etiam, ut aliis filiis, & filiabus maiorem partem bonorum relinquat. Et confirmatur primo, quia nubentium dotes adeo excreuerunt, quod ciuis mediocriter diues, si plures habet filias, non potest omnes matrimonio tradere iuxta conditionem suam, nisi ad mendicitatem redigi uelit, adeo quod cogitur unam, aut alteram nuptui dare, & alias nisi uelint esse Moniales, domi innuptas retinere; quomodo non erit huius mens, & dispositio sanctissima, si uni relinquat mille si nupserit, & ducenta si Monialis efficitur, ut sic casu, quod nolit nubere, eius soror, quæ defectu dotis cogeretur manere innupta, possit matrimonio iungi? Confirmatur secundo, quia si quis legatum fecerit pro maritandis singulis annis aliquot puellis, tuta conscientia (ut credo) non potest illud legatum dari aliis, quæ uolunt Religionem ingredi quando sunt, quæ defectu dotis non pos-

Contraria
sententia.
Couar. li-
b. 1. Var.
Resol. ca.
19. nu. 10.

sunt nubere, nam licet illud opus sit perfectius, hoc tamen est bonum, & sanctum, & testator pro illo tantum legatum fecit, non in præiudicium Religionis, sed ne illæ, quæ uolunt nubere, & non possunt, meretrices efficiantur. Confirmatur tertio, quia iuxta Ioa. Lupi. Alex. & Ias. quos citat, & sequitur Couar. illa conditio in primogeniis, maioratibus, & meliorationibus est admittenda, ita quod primogenium, uel melioratio, nec Monachis, nec Præsbyteris competere possit, & eo ipso, quod quis eiusmodi bonorum possessor præsbyter, aut monachus factus fuerit, ea bona statim sequenti ex familia deferantur; nam ista conditio non est, ut a Religione quis auertatur, sed in familiæ fauorem, ne ea bona extra familiam alienentur, & quia similes institutiones primogeniorum, & ipsa primogenia minime conueniunt Monachis, & Præsbyteris. Confirmatur quarto, quia ut probat Decius citatus, & sequutus à Couarr. non est locus Monasterio, sed fideicommissario substituto ea conditione si sine liberis institutus decesserit, quoties aperte testator excludi monasterium, quod institutus ingreditur statuerit, & etiam ex certissimis coniecturis hanc fuisse testatoris uoluntatem colligi potest. Confirmatur tandem, quia Pater non tenetur filiæ, aut filio, tam magnam partem relinquere, sed solam legitimam, ultra quam potest de rebus suis ad libitum disponere, si ultra legitimam legatum facit uni filio, casu quod ducat uxorem, & si non duxerit deoluatur ad alium filium, qui ducet; quis dicet illum hac conditione à Religione retrahi, & hanc conditionem esse illicitam, & non potius iustam, & sanctam? nam qui uxorem ducit, & filios procreat maiori indiget auxilio; & non tenetur pater bonis suis alium filium priuare, ut illa det monasterio, quod alter ingreditur, sed contentum sit Monasterium legitima, quando pater non in Religionis contemptum, sed ut alterius filij necessitatibus subueniret, sic disposuit. Dicimus igitur, quod si patris legatum hac conditione factum esset ad retrahendum filium, aut filiam à Religione, conditio esset reiicienda, ac si non fuisset apposita; si autem illa conditio fuit apposita ex causis superius dictis, tenet, & est seruanda, & credimus hoc procedere etiam si pater expræsse non excludat Monasterium; quando aliter illius habetur uoluntas. At si præsumitur, quod idem legatum de ducentis, si nupsit, fecisset si de ingressu Religionis cogitasset, ingrediens debet habere ducenta.

quare

quare autem fuerit illa conditio appositae, ex testamenti dispositione, & filiorum multitudine, & illius facultatibus, & etiam quia quilibet presumitur bonus, nisi constet de contrario facile haberi poterit. Et lex illa civilis sic sanè intelligenda est, ne quod pro Religione est institutum, contra Religionem militet. & ad d.l. Titiae dicimus hac in re non esse penitus recipiendam argumentationem à matrimonio carnali, ad spirituale, nam Iuriconsulti praemissam conditionem si non nupserit à legato reiecerunt in fauorem reipublicae circa procreationem liberorum, in odium caelibatus, quem ueteres Romanorum leges quibusdam poenis persequabantur, qui fauor non tribuitur à iure professioni Religionis, licet Religionis status sit perfectior illo conjugatorum, quia Matrimonium est in remedium fornicationis, & est à natura institutum in humani generis conseruationem, & propterea facilius reijcitur illa conditio si non nupserit, quam illa si Religionem non ingrediatur; & praeterea, quia non est eadem ratio istarum conditionum, nam prior uidetur quandam turpitudinem praesferre, scilicet si non nupserit ducenta, & si nupserit centum, nam si nupserit magis indigebit, & est magis iuuanda. Illa autem si non efficitur monialis ducenta, & si non efficitur centum, uidetur rationalis, quia si ingrediatur Monasterium non ita indigebit, sicut si non ingrediens matrimonio iungatur, & propterea potest (ut diximus) esse sanctissima. Et qui has condiciones ponunt specificent in suis testamentis se non id facere ad retrahendum à Religione, sed ad subueniendam alijs filijs, & nepotibus indigentibus; & ad tollendas lites illi quibus sub hac conditione non in Religionis contemptum, sed ex rationali causa legata relicta fuerunt, ante Religionis ingressum, deberent iuxta conditionem, in fauorem substitutorum cedere omne ius, quod eis occasione illorum legatorum competere posset.

De poena legali, & de re sub conditione, uel modo tradita, an commisso delicto, & non adimpleta conditione seu modo, sint statim ante condemnationem restituendae. Cap. XXII.

Dubium est de poena legali alicui delicto appositae, ipso facto incurrendae, an per commissionem delicti ante condemnationem statim ipso facto fuerit acquisitum ius Fisco, & poena fuerit illius effecta, & con-

Abb. de
Const. ca.
Canonū.
Quod ad
pœnā ipso
facto in-
currēda
requira-
tur condē-
natio.

sequenter ante condemnationem sit in conscientia soluenda, & Fisco cuius est, restituenda. Abbas quem aliqui sequuntur tenet partem affirmatiuam. Contraria sententia potest dici communis, ita tenent S. Tho. Conr. Adr. Caie. Sylu. Archid. Anchar. Philip. Franc. Ioa. And. Glosa quos citant, & sequuntur Sotus, & Couar. Et probatur primo, iure diuino, delinquens nihil tenetur restituere præter damnum, quod proprio delicto intulit, ad pœnam autem pro culpa per legem ciuilem, uel canonicam statutam, non tenetur iure diuino, sed uigore illius legis; leges autem Ciuiles, & Canonicae præsertim pœnales in tantum obligant, in quantum sunt receptæ, ut probauimus p. p. lib. 3. c. 9. sed leges pœnales etiam canonicae (non loquimur de spiritualibus de quibus inferius) dato quod essent factæ cum obligatione statim ipso facto soluendi pœnas in conscientia absq; aliqua cōdemnatione, & cū hac expressa specificatione; quoad hoc nullibi sunt receptæ, & certum est uniuersalem consuetudinem esse in contrarium, ergo ante condemnationem pœna in cōscientia non est soluenda. Probatur secundo, ex c. Cum secundum, de hæret. in 6. ubi hoc expressse uidetur determinatum, cum. n. Papa gratia exempli, aliquas adduxisset leges etiam contra hæreticos, quæ eo ipso bonorum suorum amissionem, & eorūdem confiscationem inducebant; statuit quod huiusmodi confiscationis executio, uel bonorum ipsorum occupatio non fiat antequam per Episcopum loci, uel aliam personam Ecclesiasticam, quæ super hoc habeat potestatem, sententia super eodem crimine fuerit promulgata; ex quo aperte concedit reo suorum bonorum usum vsq; ad condemnationem. Tertio licet pœnam ipso iure lex infligat, æquissimum tamen naturæ ius illæsum seruat, quod est, ut reus audiatur; nam lex in uniuersali statuit, & non potest ad singulas contingentium circumstantias descendere, sed hoc per Epichæiam relinquit Iudici; possent autem tales esse circumstantiæ alleuiantes, quod illa pœna non debeatur sed longe minor, ut ignorantia, infirmitas, uehemens occasio, propter quas uidemus iudices etiam in crimine læsæ maiestatis, & in crimine hæresis mitius agere, ergo ad pœnæ solutionem requiritur condemnatio. Et confirmatur, quia aliàs duo hic naturæ parum consona fateri oportet, primum, quod reus sit iudex sui ipsius, nam debet perpendere an delictum suum, ratione circumstantiarum tantam mereatur pœnam, quantam lex infligit; secundum quod ipse sit minister, & exequutor legis contra se, & sit agens, & patiens; hoc quidem fit, & omnibus facien-
dum

dum est in iudicio animæ, quod est ad misericordiam, & veniã à Deo impetrandam, secus in iudicio exteriori, quod tendit ad pœnam. Confirmatur etiam, quia leges humane, secundum Isidorum debent esse tolerabiles, ad hominum imbecillitatem accomodatæ, quas possint ferre etiam illi, qui non sunt adeo virtute progressi; at si lex homines sic obligaret, & astringeret, ut sua substantia quantumvis locupleti, sua se sponte nudaret, esset intolerabilis, & suavi leuiq; iugo Christi, longe dissimilis.

Sed dubium est an post sententiam condemnatoriam reus teneatur in conscientia ex se soluere pœnam, uel possit expectare executionem sententiæ. Ad quod respondetur, quod si pœna sit mortis, aut læsionis corporis, non debet illam sibi infligere, sed pati à ministris iustitiæ, nam iure naturæ nobis concessum est tueri propriam uitam, & quod nulla obedientia cogi possimus, ut in nos ipsos ultrices manus injiciamus, & propterea licet iustè condemnatus ad mortem, uel mutilationem, non possit ni resistere, non tamen potest iustè condemnari, ut ipse sibi mortem inferat, uel ne fugiendo, aut alia uia si potest, mortem, aut mutilationem, aut etiam perpetuum carcerem, qui morti quodammodo æquiparatur, sibi caueat. At si sit alia pœna, ut pecuniam soluere, in exilium ire, manere in carcere, Sotus dicit quod condemnatus tenetur parere. Couar. dicit, quod tenetur iudici exequenti sententiam obedire, & ei non resistere, non tamen teneretur ipse contra se sententiam executioni mandare. Mihi magis placet sententia Soti, quia unus quisque potestati- bus obedientiam debet, nisi aliquo iure diuino, aut naturali excusetur, ergo cum in istis casibus nulla sit excusatio, non requiritur alius legis exequutor, quam sententia iudicis. Adde tamen, quod si pœna sit talis, quæ communiter exequatur à ministris iustitiæ, ut bonorum confiscatio, potest expectare, quod accipiantur, uel etiam in minori summa grauetur. At si est talis, quod sit exequenda à reo, ut in exilium ire, per aliquod tempus in certo loco manere, illam debet ipsemet exequi, & non uelle, quod à satellitibus ducatur, & semper custodiatur.

Non loquimur autem de Ecclesiasticis censuris latæ sententiæ, nam istæ ipso facto ligant, & incurruntur absque aliqua declaratione, quod est certissimum, & ab omnibus receptum, & sic in Ecclesia practicatur, & ex Euangelica auctoritate deducitur, dicit enim Christus. *Si Ecclesiam non audierit sit tibi sicut ethnicus, & publicanus.* qui ergo à iure, uel à iudice admonitus sub sententia excommunicationis, est inobediens, ipso iure est ex-

An post
condemna-
tionem pos-
sit expectari
executio.

Censuræ
Ecclesiasticæ
ipso facto ligant

De ratio-
ne diffe-
rentiæ.

communicatus. Quare autem istæ pœnæ spirituales non requirant condemnationem sicut aliæ Caiet. hanc reddit rationem, quia istæ sunt mere priuationes, & passiones ad quas reus ipse nō debet ueluti agens cōcurrere, aliæ uero requirunt actionē, ac proinde executorē. Sotus illā impugnat, quia sūt etiā multæ pœnæ legales, quæ sunt priuationes, & non actiones, ut non eligere, non uti aliqua re. Et hanc rationē reddit, quia pœnæ legales priuant hominem suis bonis proprijs, & excommunicatio priuat tantum bonis communibus, quorum Ecclesia est dispensatrix, suffragiis. s. & susceptione sacramentorum, & propterea Ecclesia potest excommunicare ipso facto absque cognitione causæ. Sed ista ratio non est sufficiens, quia excommunicatus priuatur etiam bonis proprijs, nam conuersari non potest, nec eligere, aut eligi, non solum ad spiritualia, sed etiam ad temporalia. Dicimus ergo rationem esse, quia istæ pœnæ sunt spirituales in ordine principaliter ad spiritualia, & consequenter, & secundario sunt etiam in ordine ad temporalia; ut sunt spirituales illis primo, & principaliter declaratur quis indignus, & inhabilis ad spiritualia, & ab illis excluditur, & istæ quando sunt latæ sententiæ, non indigent alia declaratione, sed ipso facto incurruntur, quia per inobedientiam, & peccatum satis constat de inhabilitate, cum spiritualia sanctitatem requirant, & etiam quia tanquam spirituales pro foro conscientie sine alia declaratione inferuntur. Ad temporalia autem istæ pœnæ spirituales duplicem ordinem habere possunt, primus est quo ad acquirenda, secundus quo ad acquisita, quo ad acquirenda, ad illa inhabiles reddit propter ordinem, quem habent ad spiritualia, quia sunt spiritualibus annexa, ut beneficia, & beneficiorum fructus, uel si sunt mere temporalia, ut officia secularia, sunt cum cōmunionem fidelium à qua excōmunicati excluduntur; & cū ad illa inhabiles reddant, qui ecclesiasticis censuris ligati illa percipiunt, sine iusto titulo indebite, & furtiue percipiunt, & consequenter in conscientia sine alia declaratione tenentur ad resignationē, seu restitutionem sic indebitè, & sine iusto titulo furtiue susceptorum, & ista restitutio, seu resignatio propriè non est pœnā, sed de iustitia ex natura sua debita. Sed quo ad acquisita iusto titulo non furtiue, sed legitime habito & non impedito, eorum priuatio est simpliciter pœnā, quæ ante condemnationem in conscientia non debetur, sed requiritur condemnatio in foro iudiciali. At alię pœnæ impositæ a legibus ciuilibus, & etiam canonicis sunt temporales pro pœnā deli-

delicti, & respiciunt forum iudiciale, in quo est uocandus, & audiendus delinquens, & consideranda est grauitas delicti, & propterea, & etiam propter alias rationes adductas istæ pœnæ ante condemnationem in conscientia non sunt debita.

Verum notanda est hoc loco differentia inter leges pœnales Ecclesiasticas, & ciuiles, nam Papa cum sit Iudex, moderator, & rector spiritualium, & conscientię potest suis legibus infligere pœnas temporales in conscientia absque aliqua condemnatione soluendas, sed tanquam pius, & misericors pater communitate non facit, & etiam, quia non expedit, attento maxime, quod ex humana fragilitate huiusmodi leges quoad hanc partem, uel non reciperentur, uel per contrariam consuetudinem facile tollerentur. At Princeps secularis (ut diximus lib. 3. cap. 2. conc. 5.) licet possit suis legibus obligare etiam ad mortale, non ita tamen sicut Prælati, & propterea non potest suis legibus obligare in conscientia ad solutionem pœnæ ante condemnationem, nisi quatenus infligunt pœnas in conscientia debitas ratione restitutionis necessario faciendæ, qualis est lex contra virginem ui, aut dolo constuprantem, nam iste etiam si non esset lex, tenetur in cōscientia illam dotare, uel in uxorem ducere, quales etiam sunt illę, quę condemnant ad resarcienda damna illata, qualis etiam est lex illa ecclesiastica de restitutione fructuum beneficiorum ob non recitatum officium, nam cum beneficium detur propter officium, qui illud non recitat, non facit fructus suos, & si perseuerat nūquam recitando, non potest in conscientia retinere beneficiū, & istę leges proprie non sunt pœnales, sed declaratorię restitutionis faciendæ, quę etiā taxant, & statuūt quantū, & quomodo restituēdū sit, & propterea nulla indigēt declaratione, sed statim ipso facto in cōscientia obligant, etiā si forma legis sit pœnalis, quia uerba legis sunt ampliāda, uel restringēda, & declarāda iuxta naturam rei, quando res ipsa est de iure naturę, ut est restitutio.

Sed quia ex solutione contrariorum argumentorum ueritas magis patebit, illa breuiter subiiciemus. Primum est, quia huiusmodi leges non habēt minorem uim obligandi ad pœnam, quam ad culpam, sed ad culpam obligant ante Iudicis sententiam, ergo etiam ad pœnam. Respondetur, quod lex obligat ad pœnam, & ad culpam, sed diuersimode, nam cum sit regula eo ipso, quod quis ab ea desectit peccat, pœnam autem hic soluendam illa statuit, & propterea iudicem requirit, qui illam applicet. Secundum, Iudex per suam sentētiam obligat ad pœnam,

De differentia inter leges pœnales Ecclesiasticas, & ciuiles.

Pœnæ de restitutione debita non indigēt de condemnatione.

Argumenta contraria cū solutionibus. Primum argumentū. Solutio.

Secundum argumentū

Solutio.

Tertio ar-
gumentū.

Solutio.

pœnam, ergo multo magis obligat lex se ipsa, quia est maioris uigoris, quam sit Iudex. Respondetur, quod Iudex operatur tanquam minister, & uirtute legis, & propterea non sequitur, quod sit maioris uirtutis lege. Tertium, quia c. Si qui de præscr. in 6. distinguuntur duo modi quibus potest aliquis bonis suis priuari, aut per sententiam, aut ipso iure; iuxta quos modos uidemus leges pœnales sub diuersa forma statui, nam aliæ explicant sententiam ferendam, illæ. s. quæ tantum sunt comminatoriæ, aliæ pœnam ipso facto infligunt, ut contra incestuosas nuptias, contra hæreticos, cap. Cum secundum de hæret. in 6. & in extrau. Ambrosiæ Pauli 2. in qua alienantes bona Ecclesiastica suis beneficiis, & dignitatibus absque alia declaratione priuantur. Respondetur concedendo his duobus modis leges pœnas apponere, sed distinctio inter illas non est, quod pœna ipso facto, uel iure posita, sit ante condemnationem in conscientia soluenda, sed quia quando pœna est ipso iure, satis est, quod reus condemnetur de crimine, ut de hæresi, de crimine læsæ maiestatis, tunc etiam si in sententia nulla fiat mentio de pœna, illa intelligitur exequenda, at quando pœna non imponitur ipso iure, uel relinquitur arbitrio Iudicis, sententia cõdemnatoria debet ferri non solum super crimen, sed etiam super pœnam (non loquimur modo de censuris lætæ sententiæ, nam istæ ut diximus ipso facto incurruntur) Quod si lex ita pœnam ipso facto imponeret, quod specificaret in conscientia ante condemnationem, aut aliam declarationem esse soluendam, Doctores dubitant, ego quidem dubito an Principes seculares possint sic ad pœnas obligare, & propter rationes adductas inclino in partem negatiuam; de Papa autem non dubito cum sit Iudex conscientia, sed non expedit sic pœnas ponere, quia illæ leges quo ad hanc specificationem raro recipiuntur, & quando Confessorii occurrit casus, uideat an illa lex, quo ad hoc sit in usu.

Amisio
ob non ad
impletam
conditio-
nē statim
inducit o-
bligatio-
nem resti-
tuendi.

Est autem hoc loco diligenter notandum, ut ea, quæ diximus intelligantur de pœna proprie dicta, & non de rei amissione ob non seruata conditionem, ista enim proprie non est pœna, & quod alicui datum est sub conditione, illa non seruata, est restituendum in conscientia absque alia sententiâ declaratoria, quia illius dominium non fuit datum simpliciter, & absolute, & deficiente conditione non est amplius illius dominus, sed id factū est alterius, iuxta conditionem appositam, & propterea est restitutioni obnoxium tanquam alienum, & inuito domino retētū.

Sed, ut in gratiam Confessorum ad aliquos particulares casus

de-

descendamus. Quidam testis in iudicio legitime interrogatus super crimine ob quod bona confiscantur, negat ueritatem, ob quam causam reus absoluitur, non tenetur (ut inquit Nau. c. 25. nu. 5 r.) restituere fisco id, quod habuisset, si reus condemnatus fuisset, Et sequitur ex dictis, quia pœna ante condemnationem in conscientia non debetur, & Fiscus ante condemnationem nullum habet ius ad illam exigendam, & interesse remotum, & extra rem, non debetur l. si sterilis §. cum per uenditorum, ff. de actio. empr.

Exemplis
prædicta
explicatur.

Maritus uxorem suam usufructuariam suorum bonorum reliquit, hac tamen conditione, quod caste uiuat; si realiter fornicatur in conscientia legatum amittit, & omnes fructus post fornicationem susceptos tenetur restituere hæredi, etiam si delictum sit occultum; at si uxorem usufructuariam reliquit, ut caste uiueret, fornicando non amittit ipso iure legatum. Quidam legauit sua bona cuidam Ecclesiæ hoc pacto, ut singulis diebus Missa ibidem pro eius anima celebretur, uel singulis annis certo die pauperibus certa eleemosyna distribuatur sub pœna deuolutionis eorundem bonorum ad proximiorum sibi cōsanguineum; nunc illius Ecclesiæ Rectori constat dictas conditiones non fuisse per suos antecessores seruatas, tenetur in conscientia restituere illa bona eius proximiori consanguineo. At si bona sua legasset illi Ecclesiæ, ut singulis diebus Missa pro eius anima celebretur, & certo die distribuatur certa eleemosyna, non tenetur illa bona restituere hæredi, sed testatoris uoluntatem adimplere, Missarum celebratione, & eleemosynarum distributione, cap. Verum ext. de cond. & facit l. Meuia. ff. de manu. testa. ubi libertas legata tribus seruis sub hac conditione, ut alternatis uicibus luminaria accenderent super sepulchrum eius, non fuit reuocata quamuis ipsi talem modum de alternatis uicibus non obseruauerint. Et ratio diuersitatis est, quia in prioribus casibus legata facta fuerunt sub illis conditionibus, quæ cum non fuerint seruata, & Vidua, & Ecclesia tenentur restituere eis relicta, illa enim restitutio proprie nō est pœna, sed est cōditio legati, uirtute cuius ipso facto efficitur alterius; qui libet enim potest legare, & donare bona sua non solum simpliciter, sed etiam ad tempus, & sub certis cōditionibus, & adueniente tempore, seu casu conditionis, res sine aliqua condemnatione, ante Iudicis sententiā, statim ipso facto in conscientia est restituenda. At in posterioribus casibus legata non sub conditionibus, sed sub modo facta fuerunt, & propterea non sunt resti-

de differe
tia inter
conditio-
nem, &
modum.

restituenda ex hoc, quod non fuit seruatus modus. Vbi notan-
dum est hanc esse differentiam inter conditionem, & modum,
quod conditio suspendit in futurum euentū, & importat actio-
nem, uel dandi, uel retinendi, uel restituendi, ut hoc tibi lego si
fueris consul, si habueris filium, uel cum pacto, quod hoc, aut il-
lud facias, alias legatum deuoluatur ad heredem, in quibus
exemplis ui conditionum legatum, uel differtur donec adim-
pleatur conditio, uel ita statim soluitur cum hoc, quod restituē-
dum sit, si non seruetur conditio. At modus conuenit cum con-
ditiōe, quia, quod sub modo datur, cum onere aliquid facien-
di, aut omittendi, datur, & propterea dicitur etiam cōditio, sed
quia non suspendit dationem, nec inducit obligationem resti-
tuendi, quod sic datur, ad distinctionem, dicitur dari non sub
conditiōe, sed sub modo, & si nō seruetur modus, quia uidua
non honeste uiuit, Rector Ecclesiz non celebrat dictas Missas,
nec eleemosynas distribuit, non propterea uidua amittit usufructum,
nec Ecclesia bona sibi legata, sed hæredes possunt solū
instare pro obseruatione conditionum, seu modi sub quo factū
est legatum, seu donatio, sed nec ipsi, nec alij possunt legata, seu
donata repetere, & utrumque habetur in cap. Verum de cond.
appof. & utriusque ratio est, quia conditio apponitur tanquam
finis, & causa legati, seu donationis, quare deficiente conditio-
ne definit legatum, & donatio; at modus non est causa finalis le-
gati, aut donationis, sed legatum fit, uel propter amorem Dei,
uel ob amicitiam, uel aliam causam, & modus seu onus, quod
imponitur est inuitatio ad quandam remunerationem, uel ad
impletionem loco eius, quod datum fuit, & propterea relictū
sub modo potest statim peti, & habitum non amittitur, quia est
solum causa impulsua illius, quod pro eo faciendum est, & nō
principalis, & illa cessante non cessat effectus. Est tamen diffe-
rentia inter utrumque casum, nam si uidua inhoneste uiuit in
pœnam potest priuari usufructu, Ecclesia autem non est priuan-
da bonis ei relictis, sed cogendus est eius Rector, ut seruet one-
ra in fauorem cultus diuini, & animæ legantis; Et quando dubi-
tatur an legatum sit sub conditione, uel modo; si factum est Ec-
clesiæ, uel ad pias causas censendum est fuisse factum principa-
liter propter amorem Dei, & salutem animæ, & consequenter
sub modo, at si non est factum ad pias causas in pœnam delin-
quentis interpretandum est sub conditione. Nec obstat si di-
catur, quod delictum solius Prælati non potest nocere Eccle-
siæ, ut est regula Delictum in 6. Nam in acquisitis, & in his, que

libere

libere donantur, solus Prælatus non potest nocere Ecclesiæ, at quādo donatio fit sub cōditione, ipse solus non seruādo conditionem nocet, quia donatio non ualet, & ita potest nocere in acquirendis, ut notant Gl. & Doct. r6. q. 6. §. fi. & Abb. in d. c. uerū.

Sed ad alios transeamus casus, collega uel municeps trāsgre diens statutum, quod imponit pœnam exclusionis à collegio, uel municipio ipso iure, secundū Nau. nō tenetur in foro cōsciētiæ relinquere collegiū, uel municipium antequā id facere iubeatur, quia est pœna; secundū Sotum tenetur relinquere, quia non est simpliciter pœna, sed conditio, & qui collegium suis bonis instituit potuit huiusmodi statuta facere, & sua bona sub illis conditionibus largiri. Si statuta sunt à fundatore res habet difficultatem propter rationem Soti, sed adhuc tenendum est cum Nauar. quia exclusio à collegio non apponitur à fundatore, ut conditio foundationis, sed ut pœna transgressionis statuti. Et confirmatur, quia non est eadem ratio de legato, seu donatione particulari, & de foundatione Collegij, nam pro donatione particulari possunt poni particulares conditiones, & nisi inuolabiliter seruentur, res non est danda, & habita in conscientia non potest retineri, quia habetur respectus ad singulares personas, at in foundatione Collegij, habenda est ratio uniuersitatis, Et quod recipiendos potest fundator ponere conditiones tales, quod contra illas recepti non sint in consciētia tui, quia hoc respicit rationem foundationis, & singulos in particulari; at quoad receptos in formatione statutorum habēda est ratio uniuersitatis, & exclusio à collegio qua muniuntur statuta, non est conditio foundationis, sicut fuit non receptio, sed pœna transgressionis, & cōtingere potest propter particulares circumstantias, quod transgressio sit leuis, & non mereatur illam pœnam, propterea trāsgre diens potest in conscientia expectare condemnationem, & ita interpretanda est fundatoris intentio, ut sit æqua, nam quoad statuta, se habet ut legislator, & pœna legem muniens.

Quidam obtinuit parochialē Ecclesiā, & illius pacificam possessionē habuit, & intra annū non fuit promotus ad sacerdotiū, sed lapso anno illam retinuit; Est ipso iure priuatus illa Ecclesia etiam nulla præmissa monitione, & illam in conscientia relinquere, & fructus post annum perceptos restituere tenetur, Cap. Licet Canon. de Elect. in 6. Et ratio est clara, quia priuatio in hoc casu non est ob pœnam, sed ob defectum conditionis, quia parochialis Ecclesia habet annexum sacerdotium, & cum

Alia exēpla.

Exempla de obtinētibz beneficiis.

& cum hac cōditione datur; quod si illam accepisset solum animo percipiendi fructus illius anni, illos etiam restituere teneretur. Qui aliqua Ecclesiastica censura, uel irregularitate ligati beneficium obtinent, illud cum fructibus resignare tenentur & hoc non in pœnam, sed quia collatio fuit nulla, nam per censuram, & irregularitatem effecti sunt inhabiles ad acquirendum, quodcumque beneficium. Quod illi, qui non recitant officium teneantur in conscientia restituere fructus, diximus superius. Diximus etiam, quod pœna priuationis beneficij canonicè adepti, ipso iure absque alia declaratione inflictâ, in conscientia obligat, & beneficium sine alia declaratione est resignandum, si fuit recepta, & est in usu.

De illis, qui tenentur restituere ratione damni illati.

Cap. XXIII.

Secunda radix ex qua oritur restituendi necessitas, est damnum illatum, Et illi omnes tenentur restituere, seu satisfacere, qui alteri damnum intulerunt; sed modo non loquimur de quocumque damno, nam in quatuor potest alteri damnum inferri. Primo, in bonis animæ, dum vitia persuadentur, aut aliquis à Religione retrahitur. 2. in honore, seu fama, ut per contumeliam, conuitium, irrisionem, detractionem, de quibus superius, lib. 4. c. 15. 3. in corpore, ut per iniustum homicidium, mutilationem, vulnerationem, & incarcerationem. 4. in bonis temporalibus, uel quia accipiuntur, uel quia dissipantur, uel quia ab eorum consecutione quis impeditur, & de his duobus posterioribus agemus, pro quibus sit hæc generalis regula. Omnis, qui alteri iniuste damnum intulit, tenetur restituere, seu pro damno illato satisfacere. Quod ille, qui alteri damnum in corpore iniuste intulit pro eo satisfacere teneatur, certum est, quibus autem, & quantum, dicetur inferius. Nō solum autem damnum iniuste inferunt priuati, sed etiam Iudices iniuste in carcere detinentes, & condemnantes, quod non solum faciunt quando contra leges procedunt, sed etiam quando condemnant, secundum uerba legis, male ab ipsis intellecta. V.g. lex dicit, quod pro crimine læsæ maiestatis ex sola scientia quis teneatur, nisi reuelauerit, ille qui non potest probare, non tenetur reuelare, cum non teneatur se subiicere tormentis, quæ hoc casu infliguntur delatoribus, quia nulla est culpa in discrimine uitæ se non ponere, & lex intelligitur de scientia probabili, unde

Ratione
damni qui
teneantur
restituere

De iudici-
bus.

Unde Iudex est homicida, & restitutioni obnoxius, ut ex aliorum etiam sententia, inquit Sylu. Restitutio 3. §. 2. De illis, qui damnum inferunt per iniustam acceptionem, partim dictum est superius, ubi de restitutione ratione rei alienæ, partim dicetur inferius de restitutione ratione iniustæ acceptionis, propterea hoc loco agemus solum de restitutione ratione damni, quod quis alteri infert per iniustam distributionem, & per hoc quod illum impedit à consecutione alicuius boni.

De male distribuendis Ecclesiastica beneficia, & secularia officia quo ad peccatum, non est quod modo agamus, cum loquamur de restitutione, & satisfactione, & egimus superius lib. 4. c. 23. propterea dicimus, quod qui confert scienter, uel ex crassa ignorantia beneficium, uel officium indigno, tenetur satisfacere Ecclesiæ, uel Reipublicæ pro damno illato, quod si indignus nullum intulit damnum, quia provide se gessit, & idoneum coadiutorem habuit, satis est, quod pro peccato satisfaciat. Qui autem confert digno, omisso digniori, collatio tenet ad tollendas lites, & Collator non tenetur aliquid Ecclesiæ, uel Reipublicæ satisfacere; An autem teneatur satisfacere digniori omisso, Palud. & Caiet. dicunt eum teneri, Adrianus autem dicit eum non teneri, cuius sententiam tanquam benigniorem, & etiam ueriores sequimur, quia ille dignior, non propterea quia dignior, habebat ad illud beneficium, seu officium aliquod ius acquisitum in re, uel ad rem, ergo nullum damnum fuit ei illatum in re propria, quod ad restitutionem requiritur. præterea, damnum quod ei illatum fuit, est ratione iustitiæ distributiue, & non commutatiue, obligatio autem restituendi oritur ex iustitia commutativa; & ratio est, quia res debita, ut communis non est uerè; & propriè alicui debita, sicut est res propria, per quæ soluta remanent contraria argumenta, sed de hoc etiam inferius in tertio dicto.

Sed accedamus ad impediens alicuius boni consequutionem, & breuiter, & resolutoriè dicimus primo, quod ob hanc causam, omnis, & solus impediens impedito, & damnum passo restituere tenetur; qui impedit alium à consequendo officio, aut beneficio, aut alio bono ita ei debito, ut haberet iam in eo ius perfectum, quod appellant ius in re, acquisitum per dispositionem inter uiuos, aut ultimam uoluntatem, collationem, confirmationem, aut alium legitimum modum, aut erat ei de iustitia debitum, ita quod habebat acquisitum aliquod ius imperfectum, quod appellat ad rem, per iustam promissionem, electionem,

De male distribuendis Ecclesiastica beneficia, & secularia officia

De impediens alicuius boni consequutionem
Primum dictum.

nem, præsentationem, cõcursum, ingressum, aut alium titulum, qui non dat ius perfectum, per quod acquiritur bonum, sed quoddam imperfectum per quod illi conuenit, & acquiritur aliqua actio, uel officium Iudicis ad iure petendum.

Secũdũ
dictũ de
impedien
te illum,
qui nullũ
ius habet.

Dicimus secundo, quod qui impedit alium à consecutione alicuius boni, ad quod nullum ius habebat, etiã si odio, uel mala intentione impediatur, non tenetur illi restituere, nisi impediatur aliquo modo iustitię contrario, uidelicet ui, metu, dolo, aut alia fraude. Vbi enim non est debitum legale, & ubi nihil est ablatum, nulla est necessaria restitutio, at nemini cui nõ est ius in re, uel ad rem, uel officium Iudicis ad petendum, est debitũ legale, (licet sit forte debitum mortale, & antidorale) uel aliquid iuris auferatur, cum priuatio præsupponat habitum, ergo nihil est illi restituendum, & consequenter qui impediunt, nec collator, præsentator, aut elector conferat, præsentet, aut eligat aliquem; uel etiam blanditiis sine ui, metu, mendaciis, & dolo, faciunt testamentum mutari, aut legatum in alium transferri, non tenentur illi restituere. Sed dubitatur an per deliberatam collatoris, seu testatoris uoluntatem acquiratur aliquod ius, nam S. Tho. 2. 2. q. 62. ar. 2. ad 4. æquiparat collationi beneficij quo ad restitutionem, propositum firmum conferendi, & dicit, quod si iam firmatũ sit, quod detur alicui præbenda, & aliquis propter indebitam causam procuret, quod reuocetur, idem est, ac si iam habitam ei auferret, & ideo tenetur ad restitutionem æqualis. Sed, ut bene inquit Nau. c. 27. nu. 70. hoc nullo iure nec ratione necessario probari potest, imo ratio est manifesta in contrarium, nam qui proposuit firmiter conferre alicui beneficium, si mutata uoluntate alteri contulerit, ualet collatio, & non tenetur restituere, nec peccat si æque dignus est; at qui iam contulit uni, si mutata uoluntate conferat alteri, peccat, & collatio non tenet, & tenetur restituere, etiam si secundus esset longe dignior; idem de institutione hæredis, & de legatis, etiam si testamentum sit factum, nam testator illud potest ad libitum mutare, & eius morte confirmatur, & consequenter per deliberatam uoluntatem nullum acquiritur ius. Nec obstat illa propositio Arist. 2. Phys. ab omnibus recepta, & à S. Tho. in confirmatione adducta, Quod parum distat nihil distare uidetur; quia non intelligitur universaliter, non enim si parum affuit, quod quis occideretur, uel furto eius bona auferrentur, ob id aliquod damnus est passus, aut ille qui ea tentauit tenetur ad aliquam restitutionem; Sed illam applicando ad casum nostrum, ut sit uera,

An per de
liberatam
collatoris
uel testa
toris uolũ
tatem ac
quiratur
aliquod
ius.

intel.

intelligitur de damno iam illato, & iuxta illam attendenda est quantitas damni. V.g. si parum affuit quin exercitus transferit per agrum satum cuius fructus iam maturescunt, nullum ob id sequutum est damnum, at si transiit, tenetur ad restitutionem in totum, ac si fructus fuissent tunc perfecti, quia quod parum distat nihil distare videtur. Episcopus dedit Petro præbendam, sed iniuste impeditus non potuit illius possessionem capere, illi restitutio facienda est ac si illam habuisset, quia parum affuit. At per hoc, quod Episcopus firmiter statuit illam ei dare, non parum sed multum adhuc abest, quia nullū ad illam acquisiuit ius, & si Episcopus ex se, uel persuasus mutat uoluntatem, ita parum affuit quin habuerit, ut nihil ei restituendum sit, quia nullo acquisito iure priuatur, nec aliqua sit ei uerè, & propriè iniustitia, quia non ob id præbenda erat illi debita, nec impeditur modo iustitiæ contrario.

Quod si modo aliquo contra iustitiā quodcumq; bonū quis impediatur, puta mendacio, uel falso testimonio, ut si dicat collatori eū cui uult beneficiū cōferre esse mortuum, uel malæ uitæ, ignarum, imprudentē, illegitimū. uel si fraude, aut ui impediatur alicuius protectionē ad Episcopū quærentē dignū cui beneficiū conferat, ne Episcopus illum agnoscat, quē si cognouisset illi beneficiū contulisset, ei restituere tenetur, & pro damno illato satisfacere, quia licet ille nullum haberet ius ad illud beneficium tamen per hos actus iustitiæ contrarios impeditur à iusto modo acquirendi ius, & beneficium, ob quam causam hæc impedimenta, quia sunt contra iustitiam obligant ad restitutionem, alia uerò, quia solum sunt contra charitatem, sunt quidem peccata, sed non obligant ad aliquid illi restituendum.

Sed quo ad hoc secundum dictum, est inter Doctores cōtrouersia, nā Scot. Rich. & Palud. in 4. d. 15. dicūt, quod si quis procurans beneficiū pro se, uel amico, aliū ab illius cōsecutione impedit, si hoc facit non intentione damnificandi aliū, sed consulēdi utilitati propriæ, uel amici, non tenetur ad restitutionē, at si facit animo illum damnificandi tenetur satisfacere damnificato pro interesse ad arbitrium boni uiri, & probant. l. 1. §. Denique ff. de aq. plu. arc. ubi dicitur. *Denique Marcellus scripsit cum eo, qui in suo fundo fodiens vicini fontem auertit, nihil posse agi, nec de dolo est actio, & sane non debet habere, si non animo nocendi uicino, sed suum agrum meliorem faciendi, id fecit.* Sunt uerba legis, quam ipsi male citant, ex qua à cōtrario sensu inferūt, q̄ si animo nocēdi fecisset teneretur de dāno. Sed ex ista lege non habetur corū

De impediēte modo iustitiæ contrario

De impediēte intentione nocendi. Prima sententia.

intentum, tum quia argumentantur à cōtrario sensu, q̄ licet sit argumentum ualidissimū iniure, tamen, ut notat Gl. in c. Significasti non habet locū cū alia iura contradicunt; at quod intentio mala sine opere iniurioso non obliget ad restitutionē est sententia cōmunis; tum etiam quia Vlpianus noluit ibi innuere, obligationē restituendi propter malum animum induci, sed cū Marcellus dixisset in eo casu non dari actionem de dolo, confirmans eius dictum subiungit, & sanè non debet habere, si non fecit animo nocendi, nam ubi non est malus animus, & dolus, non est actio de dolo. Et confirmatur, quia l. Proculus, & l. fluminum §. fin. ff. de dam. infec. quas pro se adducunt, hoc probant, quatenus idem Vlpianus in eodem casu non pōderat, sicut nec ulla etiam alia lex; bonum uel malum animum, sed solum an quis iure, uel iniuria, in suo, facit opus quo nocetur proximo. Dicimus igitur, quod intentio nocendi, & malum inferendi, licet sit mala, & peccatum, non inducit necessitatem restituendi nisi ei adiungatur opus aliquod exterius legi iustitiæ contrarium, ut carnifex mala intentione occidens iuste damnatum, peccat, sed non tenetur aliquid restituere, similiter, & miles in bello iusto occidens hostem, & diripiens ciuitatem malo animo; similiter etiam in casu legis, qui ut sibi profit vult fundamentum muri, ducere per aquæ ductum, qui trāsit per suum fundum, & ob id uenas aquæ rūpit, licet faciat etiā ex odio inimici, & charitatē uiolet, nihil tamē ei restituere debet. Ratio autem cur mala intentio damnificandi non inducat necessitatem restituendi, & illam inducant mendacium, fraus, cōminatio, & alij modi iniusti, est quia (ut diximus) intentio sola damnificandi est contra charitatem, sed non contra iustitiā cōmutatiuam, cuius actus est restitutio, at mendacium, fraus, & comminatio sunt contra iustitiam, quia per hęc impeditur iustus modus acquirendi, qui competit impetito. Ex his facilius soluuntur dubia occurrentia, quam per distinctionem. S. Tho. dicit. n. quod aliquis potest impedire alium ne habeat præbendam multipliciter, uno modo iuste, puta si intendens honorem Dei, uel utilitatem Ecclesiæ procurer, quod detur alicui digniori, & tūc nullo modo tenetur ad restitutionem, uel ad aliquam compensationem; alio modo iniuste, puta si intendat eius nocementum, quem impedit propter odiū, uel uindictam, aut aliquid huiusmodi, & tunc si impedit ne præbenda detur digno, consulens, q̄ non detur antequam sit firmatum, quod ei detur, tenetur ad aliquā recōpensationem, non tamē ad æquale, quia illam nondum

Solutio
difficultatis
in h. casu

in h. casu
dicitur
quod si
aliquis
impedit
alium
ne habeat
præbendam
multipliciter

fuerat adeptus, & poterat multipliciter impediri, sed ad arbitrium sapientis. Si uero iam firmatum sit, quod alicui detur præbenda, & aliquis propter indebitam causam procuret, quod reuocetur, idem est ac si iam habitam ei auferret, & ideo tenetur ad restitutionem æqualis. Hæc S. Tho. sed (ut diximus) si dignus modo illicito contra iustitiam impeditur, ut præbenda detur digniori, ei satisfaciendum est, uel in æquivalenti si illam iam adeptus fuerat, uel omnibus cōsideratis, ad arbitriū sapientis; si illam non erat adeptus saltem ei satisfaciendum est pro iniustitia ei facta, quatenus iniuste priuatus fuit iure suo accedendi, petendi, &c. licet nullum haberet ius obtinendi. Si quis autē alium impedit, modo charitati quidē cōtrario, sed non iustitiæ, peccat, sed non tenetur ad restitutionem, etiā si ex odio, & animo nocēdi impediat, etiam si collator firmiter statuerit ei dare præbendā, nam (ut diximus) per solam uoluntatem collatoris nullam acquiritur ius, & obligatio restituendi non oritur ex odio, & animo nocēdi, sed ex iustitia commutatiua.

Dicimus tertio, quod si quis ita impedit aliquem à consecutione alicuius boni ad quod nullum habebat ius acquisitum, ut ob id damnum Ecclesiæ, uel Reip. eueniat in cuius utilitatem bonum illud, puta beneficium, uel officium institutum est, ut dum impedit dignum, beneficium, seu officium confertur in digno, quomodocumque impediat, restituere tenetur, non illi, quem impedit nisi modo iustitiæ cōtrario impederit, (quocasu illi, & Ecclesiæ restituendum esset) sed Ecclesiæ, uel Reipub. ob damna, quæ inde patitur. Nec obstat ratio Caie. quod officia, & beneficia sunt bona communia, quæ sunt singulis diuidenda, & ideo qui male illa distribuit, uel impedit facit cōtra iustitiā distributiua, & tenetur restituere illis quibus debebatur; sicut qui male distribuit uel impedit bene distribuere cētū aureos singularibus plebis distribuēdos, secūdū omnes tenetur restituere; Nō obstat (inquā) quia non est eadē ratio de distributione centū aureorū communium faciēda in singulos eius cōmunitatis, & de distributione beneficiorū, & publicorū officiorum cōmuniū Ecclesiæ, uel Reipublicæ in singulos eius, nam centum aurei cōmunitatis diuidendi singulis de cōmunitate, sunt eis debiti, & quilibet eorum habet ius petēdi suam partem; At beneficia, uel officia publica, sunt principaliter instituta propter seruitium Ecclesiæ, uel Reipub. & non propter eos, qui seruituri sunt, & nemini in particulari sunt debita, & eorum collatores non distribuunt tanquam debita eis quibus

Tertium dictum de ita impediēte, ut damnū Ecclesiæ, uel Reipub. cūciat.

distribuantur, sed tanquam debita seruitia Ecclesiarum, & tanquam electores ministrorum earum, ita quod per bonam, uel malam ministrorum electionem, non fit principaliter cōmodū, uel damnum eligendis, sed Ecclesijs, uel Rebus publicis, quibus eligendi sunt; sicut præfectus ab aliquo domino alicui ædificio construendo, eligendo artifices magis, uel minus idoneos non facit cōmodum, uel damnum principaliter minus, uel magis idoneis, quos ad illud opus non eligit, sed domino, & dānū non tenetur restituere illis quos omisit, sed ipsi domino cuius ædificium est male constructum. Et ratio est, quia licet iustitia distributiuā obliget beneficia dignis dare, nemini tamen concedit ius perfectum, nec imperfectum, quod illi beneficium ali quod sit debitum, ut illud iure petere possit, quamuis sit dignior, quia illa iustitiæ distributiue obligatio est in fauorem, non dignioris, sed Ecclesiæ, uel Reipub.

At si ex lege, uel statuto beneficium dandum esset per cōcursum digniori, ex illis, qui infra certū tempus fuerint descripti, si idonei fuerint reperti, & detur alicui nō descripto, tam collator, quā procurans tenetur restituere digniori ex illis, quia uigore legis, aut statuti, qui in tempore accesserunt, acquisierant ius perfectum ad petendum, ut alicui ex ipsis daretur. Si etiam cappellæ alicuius Ecclesiæ fuerint à Papa applicatæ Clericis, qui illi Ecclesiæ certo tempore seruiuerunt, & statutum, quod illis solis, & non alijs dentur non possunt ab Ordinario, uel Capitulo alijs dari, de quo uide superius 2. p. lib. 4. c. 23.

Dicimus quarto damnum bonis alienis illatum per eorum deteriorationem, dissipationem, malam defensionem, uel custodiam, non custodiendo etiam bruta sua ne alios damnificent esse restituendum.

De illis, qui tenentur restituere ob causam iniustæ acceptionis. Cap. XXIII.

Quæ iniuste accipiuntur.

O b causā iniustæ acceptionis, & dāni tenentur restituere illi omnes, qui sunt causa dāni, & iniustæ acceptionis. Sed dubiū est, quæ sint illa, quæ iniuste accipiuntur, nam cum iustitia sit generalis uirtus, illa omnia, quæ illicitè, & turpiter accipiuntur possunt dici iniuste accipi. Sed quia modo loquimur de iustitia, ut est uirtus particularis propterea distinguimus iniuste accipere à turpiter accipere, & dare; & sic non omne, quod turpiter accipitur iniuste acci-

accipitur, licet omne, quod iniuste accipitur, turpiter accipiat-
 tur. Illa iniuste accipiuntur, quæ contra domini uoluntatem ac-
 cipiuntur, ut per furtum, rapinam, uim; illa autem turpiter acci-
 piuntur, quæ dantur pro eo, quod quis facere, uel omittere te-
 netur. Et ut distinctius procedamus, triplicem distinctionem
 faciemus, quædam iniuste accipiuntur, quædam turpiter acci-
 piuntur, sed bene dantur, quædam turpiter accipiuntur, &
 etiam turpiter dantur, ut turpitudinis sit ex utraque parte. An
 autem omnia ista sint restituenda, non est ita certum; De illis, Si res pe-
 riisset eod-
 dem mo-
 do apud
 dominum
 quo apud
 furem.
 quæ contra domini uoluntatem iniuste accipiuntur, ut per fur-
 tum, & rapinam, certum est, quod debent restitui, etiam si la-
 tro illa amplius non habeat, & etiam si sine sua culpa perierint;
 & ratio est, quia fur semper est in mora, & etiam quia forte res
 apud dominum non periisset, uel illam prius uendidisset. Sed du-
 bium est an teneatur in conscientia restituere pretium in eo casu
 quo certum est dominum rei furto sublatae eam ante interitum non
 fuisse alienaturum, & eodem modo apud ipsum rem illam perituram
 sicut, & apud furem perit; Quod in foro exteriori teneatur, est
 communis sententia, & Anchar. dicit quod sicut tenetur in foro
 exteriori, ita etiam in foro conscientiae. Sed dicimus cum Co-
 uar. in isto casu illum non teneri, nam iure naturæ fur, raptor, & Couar. §.
 6.2.p. rel.
 in c. pecca-
 tum de reg.
 iur. in 6.
 occupator rei alienæ, tenetur tantum domino iniuriam passo re-
 stituere damnum, quod per acceptionem iniustam ei fuit illa-
 tum, hæc enim est uera æquitatis, & iustitiæ ratio, ne quis ex alte-
 rius iniuria damnum in propriis rebus patiatur, quod Theolo-
 gi, restitutionis obligationem à iure naturali deducetes, tamquam
 fundamentum præmittunt, & præsupponunt; sed in isto casu dominus
 rei nullum patitur damnum, quia res eodem modo apud eum perisset, &
 ante interitum non uendidisset. Et confirmatur, quia communis sen-
 tentia, quod in foro exteriori teneatur restituere, non est ita certa,
 quia uidentur obstare l. ite si cum exceptione §. sed & si quis. vers.
 sed & si non culpa ff. de met. cau. & l. si plures §. vlt. ff. de posit. qui-
 bus Mart. Fulg. Ias. Dec. & Cur. iun. contra commune probant eum non
 teneri, ut citat Cou. Et si iuxta commune tenetur, est potius in pe-
 na delicti, quæ pena in conscientia non debetur ante condensationem.
 Verum de illis, quæ per fraudem acquiruntur, dubium est an fur-
 tiue contra domini uoluntatem acquirantur, & sint restituenda,
 & non est dubium de omnibus, nam de acquisitis in ludo per frau-
 dem, certum est, esse restituenda; quia fraus in ludo est contra
 iustitiam; Sed dubium est de fraudibus quibus aliqui fingunt se
 bonos, & pauperes, ut eis beneficia, uel eleemosynæ dentur; Ale- ne simul
 tibus se
 bonos, uel
 pauperes,
 ut benefi-
 cium, uel
 eleemosy-
 nas habe-
 ant.

Sot. lib. 9.
de iust. &
iur. q. 7.
ar. 3.

Altis. & Adr. dicunt sic acquisita esse restituenda, quia hypocrita fraude seducit populum, & consequenter quicquid sic fraudulenter acquirit, falso titulo adipiscitur, & nullum acquirit dominium, non secus ac si ego petro pecuniam deberem, cuius personam mentitus Paulus, illam à me extorqueret. Ad quod responderetur cum Soto huiusmodi hypocritas peccare, sed non teneri ad restitutionem, primum est certissimum apud omnes, secundum probatur, quia quæ eis dantur, non conditionate si sint tales quales apparent, sed absolute, & liberè dantur, & propterea uerè transfertur dominium, licet causa motiua fuerit falsa; Et quod beneficia sic absolute conferantur, & non conditionate, ipsi met contrariæ sententiæ cōcedunt, & ratio est, quia alias in Ecclesia nihil esset firmum, & stabile, sed de singulis beneficiatis, & curatis dubitari posset an iusto titulo possideant; quod autem idem dicendum sit de eleemosynis datis hypocritis, & simulantibus se pauperes, probatur, quia homines illas dant propter Deum, & Christo in illis pauperibus, & propterea non fit tam exacta inquisitio dignitatis personæ. Et confirmatur, quia (ut etiam Adrianus concedit) causa finali existente uera, licet motiua sit falsa, transfertur dominium, ut patet in alijs contractibus, si quis enim famulum, quem putat bonum esse, conducat, licet non sit talis, nihilominus acquirit dominium mercedis, dummodo seruiat, quæ fuit finalis causa, licet nō ita bene seruiat, ut putabat herus; at eleemosynarum causa finalis est amor Dei, ergo licet motiuum sit falsum. s. dignitas personæ non impeditur dominium. Confirmatur etiam, quia si restitutio faciendâ est, ut etiam concedit Alex. non est faciendâ illis, qui eleemosynas dederunt, cum propter Deum earum à se dominium alienauerint, sed faciendâ Ecclesiæ, uel alijs pauperibus quibus forte fuissent collatæ, ex quo sic arguitur, si qui eleemosynas dederunt, à se dominium abdicarunt, ergo transferunt in illos quibus dederunt, præterea quia iuxta regulam Veruercelli, quam paulo inferius explicabimus restitutio, quæ non est faciendâ domino, non est de præcepto, sed de consilio. Et si obijciatur, quod illi, qui eis eleemosynas faciunt, propter ignorantiam, quæ causat inuoluntarium, non faciunt sponte, & voluntariè. Responderetur, quod non omnis ignorantia causat inuoluntarium, sed satis est, quod cognoscatur causa principalis operis, propter quam si fiat etiam ex falso motiuo, censetur & est uoluntarium. Concludamus igitur, quod non tenentur restituere licet detecta eorum fraude, qui se pauperes simularunt

runt condemnari possint ad illas dandum pauperibus. Sed cum eodem Soto duplex adhibenda est limitatio, prima si ille, qui eleemosynam dat hanc conditionem specificaret, do casu quod in ea, quam dicit necessitate uerè existas, si in ea non existit restituere teneretur. Secunda si quis insignem aliquam fraudem faceret sanctitatis, aut extremæ necessitatis, ut amplas eleemosynas haberet ratione dāni, quæ pauperibus faceret quibus eleemosynæ ipsi datæ factæ fuissent, pauperibus restituere teneretur.

An sint restituenda illa, quæ turpiter accipiuntur à bene, vel turpiter dante. Cap. XXV.

DE aliis autem, quæ turpiter tantum accipiuntur, & quæ turpiter etiam dantur, est inter Doctores controuersia, sed ut ueritatem facilius explicemus, & probemus uerba. Idem, quæ est 4. de cond. ob tur. cau. adducemus. Idem, & si ob stuprum datum sit, vel si quis in adulterio deprehensus redemerit se, cessat enim repetitio, idque Sabinus, & Pegasus responderunt. Item si dederit fur ne proderetur, quoniam utriusque turpitudine uersatur repetitio cessat. quoties autem solius accipientis turpitudine uersatur, Celsus ait repeti posse, uelut si tibi dedero ne mihi iniuriam facias. Sed quod meretrici datur repeti non potest, ut Labeo, & Marcellus scribunt, sed noua ratione non ea qua utriusque turpitudine uersatur, sed solius dantis, illa enim turpiter facere, quod sit meretrix, sed non turpiter accipere, cum sit meretrix. Hac lege præmissa, de his, quæ turpiter recipiuntur à bene dante, duæ sunt præcipuæ sententiæ. Prima quam sequemur est Soti, quod non omnia, quæ bene dantur, & turpiter accipiuntur sunt restituenda, sed distinguendum esse an delictum à quo aliquem dono retrahere uolo sit alteri perniciosum, aut non; si est alteri iniuriosum, ac perniciosum, ut si amico munus offero ne homicidium aut furtum faciat, tunc (inquit) mihi postea repetitio datur, sed si ego non repeto ad nullam ille restitutionem teneretur. At si delictum non est contra iustitiam, ut si amico darem ne scortaretur, non solum (inquit) ille recipere potest, & ad restitutionem non teneretur, sed nec etiam mihi daretur repetitio. Et probat, quia lex non dat exempla nisi de delictis iniuriam annexa habentibus, & lex pœnalis restringenda est ad suum ipsius exemplum. Et quod lex in casibus de quibus loquitur non prohibeat translationem dominij, sed repetitionem concedat, ut in ludo in odium criminis, probat, quia licet ille gratis teneatur

De turpiter accipiente à bene dante. Prima sententia Soti lib. 4. de iust. & iur. q. 7. ar. 1.

abstinere, nihilominus, quia in gratiam mei abstinet, alioquin illa mala facturus, potest iure naturæ pro sua illa uoluntate pretium ex me recipere.

Secunda
sententia
est commu-
nis sum-
mistarum
& aliorum.

Secunda sententia est communis summistarum, & aliorum. Omne id, quod turpiter accipitur, & bene datur esse restituendum, & probant ex d. lege, & etiam quia accipitur pro eo, quod gratis faciendum, uel omittendum est, & qui dat, ita bene dat, ut coacte det, ad redimendam, scilicet, uexationem. & Nauar. contra limitationem Soti tanquam singularem, & nullo textu iuris, aut efficaci ratione necessario probatam, insurgit, & multa facit argumenta, quæ nihil concludunt, nam dicit ex ead. l. §. fin. repeti posse id quod datur furi, ut indicet furem, & ex l. quod euitandi C. de cond. ob tur. cau. quod datur diligenti milites ab eo, qui est inneptus militiæ, ut eum excusaret à tyronicinio, repeti posse. ista enim exempla sunt de delicto alteri nociuo, & contra iustitiam, nam si inneptum militiæ eligit, ei damnum, & iniuriam facit; & si fur cum restituere teneatur, & non possit, ut socium furti indicet uult pretium ab eo, qui illum quærit, ut suum recuperet, iniuriam, & damnum illi facit. Ad exemplum, quod adducit ex Glosa de dato alicui ne fiat meretrix, dicitur quod Glosa extendit legem, quæ tanquam pœnalis est potius restringenda, aliæ rationes pro communi, solutæ sunt ex rationibus Soti. Qui cum communi dicunt turpiter accepta à bene dante esse restituenda, diuiduntur, nam quidam dicunt non esse restituenda nisi repetantur, ut Nau. Alij uero, ut Couar. dicunt esse restituenda etiam si non repetantur.

Ista sententia subdiuiditur in duas.

Couar. in §. 3. p. 2. c. peccatum de reg. iur. in 6.

De turpiter accipiente à turpiter dante.

Duæ præcedentes sententiæ sunt de his, quæ turpiter accipiuntur à bene dante, nunc sequitur, ut uideamus, & examine-mus Doctorum sententias de his, quæ turpiter dantur, & accipiuntur; Et ut huius difficultatis satis perplexæ faciliorem solutionem habeamus, à notioribus incipiemus, nã cū Theologi, Canonistæ, & Summistæ concedant Meretrices non teneri etiã in cōsciētia ad restitutionē eorū, quæ sine fraudibus notabilibus ob artē meretriciã acceperunt (diximus sine fraudibus notabilibus, quia si aliqua diceret se uirginem, uel non fuisse cognitã nisi à magnate cū non sit uerū, ut sic qui illius amicitiam quærit maiorem ei det mercedem, ratione fraudis, teneretur restituere id, quod fraudulenter habuit) de illis prius loquemur, Et quamuis omnes in hoc conueniant propter d. l. est tamen inter eos in explicanda ratione, & lege, maxima controuersia, &

pace

pace eorum dixerim, cum non fuerint assecuti illius sensum. De uero
 ita uigore legis concedunt meretrices non teneri ad restitu-
 tionem, quod ab eadem tandem lege recedunt: Citatis sen-
 tentiis, & uisa difficultate, curabimus ueritatem quanto faci-
 lius potest Dei gratia declarare; Sumemus autem principium
 à declaratione legis, quæ cum paulo superius dixisset non da-
 ri repetitionem quando turpitude ex utraque parte uersatur,
 de meretrice subiungit esse nouam rationem, quia licet turpi-
 ter faciat, quod sit meretrix, sed non turpiter accipit, cum sit
 meretrix. Vbi difficultas est de sensu legis, nam eadem uide-
 tur meretricis, & aliorum scelerum ratio, quando turpitude
 est ex utraque parte, ratio enim ob quam turpiter recipiant,
 qui accipiunt pro homicidio, sacrilegio, stupro, & adulterio,
 est, quia ista committere est turpe; ergo cum turpe sit mere-
 tricari, turpe etiam erit accipere pro actu meretricio: Et ut
 distinguamus in meretrice turpe à non turpi, turpe est mere-
 tricari, turpe est accipere pro actu meretricio faciendo; acce-
 pto pretio, turpe etiam est deuenire ad actum peccati, quia po-
 tius restituendum esset pretium acceptum, sed completo actu
 pro quo datum, uel promissum est pretium, meretrix licite ac-
 ceptum pretium retinet, & promissum petit, cum fecerit id
 pro quo datum, uel promissum fuit, hæc enim est differentia
 inter dantem ob scelus, & committentem scelus, quod comitte-
 re scelus est semper malum, & ideo nunquam est committendū
 etiam recepto pretio; at dare promissum pro scelere perpe-
 trato non est malum, est quidem malum dare pro perpetrando,
 est etiam malum dare pro perpetrato quasi id placeat, sed
 cum pecuniam dare nō sit ex se malum, sicut perpetrare scelus,
 non erit malum illam dare in uim promissionis pro perpetrato.
 nam licet peccatum nullo sit pretio dignum, & peccans debeat
 puniri, quatenus tamen est factum in alterius gratiam, potest
 secundum humanum usum taxari, non in se, nec relatione ad
 Deum, sed in ordine ad illum pro quo sit, respectu cuius potest
 uendi, seu locari opera ad illud perpetrandum, quæ emptio, &
 uenditio est contra charitatem, sed non contra iustitiā commu-
 tatiuā, & quia est ex se mala, non debet fieri, nec perfici, comple-
 ta autem tenet, & pretium acceptum potest retineri, & pro-
 missum dari, nam multa sunt, quæ non possunt fieri, quæ ta-
 men facta tenent. Et hoc est, quod lex dicit de meretrice, q̄
 non turpiter accipit, eo q̄ meretrix, idest perpetrato actu mere-
 tricio, nō facit cōtra iustitiā accipiendo promissum, imo si eam

Quid sit
 in meretri-
 ce turpe,
 & quid nō
 turpe.

pœnitet peccati, & vult honeste uiuere, sicut non peccat retinendo, quod turpiter acquisiuit, ita nec petendo, nec recipiendo promissum, pro scelere perpetrato, quod tunc detestatur, quia hoc præcise, & formaliter consideratum non est contra iustitiã, nec etiam est malum, licet sit ex malo, nam debetur ex generali causa, quia promissum fuit, & quia factum est id pro quo promissum fuit, & datio, & acceptio pecuniæ ex se nõ est actus malus. Sed hoc non est proprium meretrici, sed commune omnibus sceleribus pro quibus perpetrandis aliquid datur, & accipitur, quantum est ex iure naturæ, & in foro conscientie, & d. lex non significat hoc illi esse proprium, ut uidentur sonare uerba, sed intelligitur de foro ciuili, in quo meretrix est priuilegiata à lege ciuili, respectu cuius non turpiter accipit, non solum, quia permittitur à lege, sed etiam quia lex dat ei actionem petendi mercedem ob meretricium; quam actionem non dat ob quodcumque aliud scelus, licet multa promittat. Sed si in iudicio peteretur merces, etiam promissa cuiuscumq; alterius sceleris, reijceretur, & puniretur petens; at meretrix auditur, & qui cum illa fuit, auctoritate iudicis cogitur ei dare mercedem & hoc permissiue propter infirmitatem carnis nostræ, ad euitanda maiora mala. quare leges eiusd. tit. non loquuntur de foro conscientie, sed de iudiciali, in quo aliquando datur actio, aliquando non, aliquando conceditur repetitio, aliquando negatur, & hic est uerus sensus huius legis. quo supposito ad Doctorum sententias accedamus.

Cum hoc nõ sit proprium meretrici, sed commune omnibus sceleribus quãtũ est ex natura rei, & in foro conscientie, in foro ciuili meretrix priuilegiatur, quia illi soli datur actio.

Prima sententia. Abb. in c. Quia plerique de Immun. Eccl.

Prima sententia est Cini. Ant. & aliorum quos citat, & sequitur Abbas, quod acceptum ob meretricium non est restituendum etiam in conscientia ob. d. l. 4. sed acceptum ob fornicationem à mulieribus solutis clam fornicantibus est necessario in conscientia restituendum, & magis id, quod accipitur à coniugatis, clericis, & monacis, & quod accipiunt mares; & fiscus potest ab eis accepta tollere, quia quoad istas, & istos cessat dispositio d. legis, nam ex quo non sunt meretrices, turpiter recipiunt & cum turpiter recipiant, cessat etiam æquitas naturalis, quæ est in meretrice, si enim non turpiter accipit ex quo est meretrix, non tenetur restituere. Sed contra istam sententiam faciunt ea, quæ diximus pro explicatione d. legis, & quæ dicentur pro confirmatione tertie sententie.

Couar. 6. 2. p. 2. ca. Peccatũ de reg. iii. in 6.

Secunda sententia est Couar. & eorum quos ipse citat, quod non solum meretrices, sed etiam aliæ non meretrices, etiam si sint conjugatæ, & Moniales, non tenentur in conscientia restituere.

re id, quod pro actu uenereo receperunt; propter alia autem peccata dicit nihil posse recipi, & recepta esse in conscientia restituenda. priorem partem probat, quia eadem est ratio meretricis, & non meretricis; secundam uero, quia licet lex negatanti repetitionem, nullum tamen ius tribuit recipienti. Ista sententia est etiam Adriani, & quod illa, quæ turpiter dantur, & accipiuntur sint restituenda, probat primo, quia qui accipit, ut faciat bonum, quod tenetur facere, uel ut non faciat malum, & tenetur non facere, tenetur ad restitutionem, ut iudex, qui accipit aliquid, ut recte iudicet, & fur ne furetur amplius, ergo a fortiori etiam tenetur, qui accipit aliquid, ut faciat malum, & tenetur non facere. 2. quia excessus pretij ad rem emptam inducit obligationem restituendi quantum pretium excesserit, quia est contra iustitiam commutatiuam, cuius medium consistit in æqualitate rei ad rem, similiter, & de iure naturali si quis locat operas suas ultra quam ualeant operæ suæ, sed operæ hominis ad faciendum malum nullius omnino sunt ualoris, cum obsint facienti, & ei pro quo fiunt, ergo qui pro eo aliquid susceperit, restituere tenetur. Confirmat ex cap. Non sane 14. q. 5. & ad d. l. Idem, quæ contrarium asserit, respondet illam procedere de iure civili, sed non de iure canonico; de meretrice tamen dicit eam non teneri etiam in conscientia ad restitutionem, quia nihil habet de alieno inuito domino, & probat etiam ex d. l. Idem & idem etiam dicit de illis, qui suis sceleribus fauorem aliorum, & munera sibi impetrarunt, ut sunt lenones, uenatores, histriones, & huiusmodi. eandem sententiam tenet Sotus, sed aliter explicat, & est fere communis, contra quam erunt argumenta pro tertia sententia contraria, & ad primum argumentum Adriani respondetur esse maximam differentiam, quia quod bene datur turpiter recipienti, inuite datur, pro redimenda uexatione. ad secundum respondebimus inferius, contra sextam Caietani sententiam.

Tertia sententia est S. Ant. Monald. Ang. & Sylu. quos citat, & sequitur Nau. quod nulla sit differentia quo ad forum conscientia, in quo lex naturalis, & diuina necessariò est seruanda, inter acceptum ob operam meretriciam, & ob operas ad alia maleficia, in quibus utrinque turpitudine uersatur; & sicut non est restitutioni obnoxium in foro conscientia, acceptum ob operam meretriciam, nec etiam est acceptum ob quodcumque aliud maleficium; quando turpitudine ex utraque parte uersatur; quia in omni datur, & accipitur contemplatione maleficij damnati, &

punibilis in illo foro, & in omnibus æque uoluntariè datur, & in omnibus æque admittitur turpitude ab utraque parte, quo ad illud forum, & propterea, quod turpiter accipitur de uoluntate dantis, ita quod turpitude ex utraque parte uersetur, non est saltem regulariter alicui de præcepto restituendum; dicitur regulariter, quia in particulari casu potest præcipi restitutio, ut in simonia. Et Nau. probat primo, quia nulla est lex diuina, nec canonica, nec secularis, quæ hanc restitutionem iubeat, statuunt quidem leges datum ob maleficium non posse repeti, nec promissum peti, sed non præcipiunt acceptum esse alicui restituendum. Secundo, quia illi, qui dicunt esse restituendum, dicunt restitutionem faciendam esse nõ illi, qui dedit, sed pauperibus; & est regula Veruercelli recepta à S. Ant. Ang. & Sylu. quod restitutio, quæ ita facienda est pauperibus, ut id nunquam alicui personæ, uel collegio debitum fuerit, cuius defectu pauperibus fieri præcipiatur, nec eis relictum fuit, aut per legem, uel sententiam specialem ad iudicatum, non est ex præcepto, sed ex consilio, quæ regula probatur ex ipso restitutionis nomine, nam restituere idem est, quod acceptum, & debitum reddere, seu in primo loco statuere, & reponere: quam sententiam nos etiam sequimur, sed deficit in uno, quod non explicat differentiam inter operam meretriciam, & operas aliorum maleficiorum, quam constituit d. lex, cuius differentię nos rationem reddidimus.

Tres ultimæ sententiæ quas subiiciemus conueniunt cum duabus prioribus, sed quia differunt in assignanda ratione iusti tituli, ideo pro maiori ueritatis explicatione illas sub nouo dubio distinguere uoluimus; nam dato, quod meretrix non teneatur acceptum in conscientia restituere, dubium est quo titulo illud retinere possit, cum sit acceptum ob maleficium. duæ primæ sententiæ non assignant aliam rationem, nisi legis auctoritatem, sed cum illa lex sit ciuilibis, & maleficium obstare uideatur, ut in conscientia securitatem pariat, debet inniti rationi, & hanc modò quærimus.

Quarta sententia est Adriani, Medinæ, & aliorum, quod meretrix non tenetur restituere, & licitè retinet id, quod turpiter ex opere meretricio accepit, ex eo, quod sibi donatum fuit, & non accepit, nec retinet inuito domino; iustus igitur titulus est liberæ donationis, quia nihil tam naturale est, quam ut acquisitio fiat, secundum uoluntatem domini tradentis l. nihil tam naturale ff. de reg. iur. Sed Adrianus non sibi constat, quia paulo

Quo titulo meretrix possit retinere acceptum ob meretriciam. Sententia Adriani quod titulo donationis.

Impugnatur.

super

superius dicit de illis, qui aliquid accipiunt, ut falsum testimoniū dicant, uel aliud scelus committant, teneri ad restitutionem, cum eadem ratione, qua meretrix, excusari possint, quia, s. sponte, & liberè eis datur. Medina hanc rationem extendit ad acceptum ob quodcumque maleficiū. Sed contra hanc sententiam facit, quod sibi obijcit Medina, quia in lucro meretricio non uideatur concurrere libera donatio, sed contractus locationis, uel in nominatus. s. do, ut facias, uel ut in hoc consentias; Ad quod respondet, quod si interuenit talis contractus, aut pactum, adhuc est in illo contractu admixta donatio, sicut in contractu emptionis, aut locationis, in quo quis dat pretium excedens ualorem rei sine metu, coactione, & ignorātia; ex quo infert, quod si fornicator non intendit dare per uiam donationis, sed per uiam pretij, quia fortè putat id meretrici esse debitum, & hoc ipsi meretrici constat, tenetur restituere. Hoc quod Medina infert est contra communem, & falsum, nam meretrici datur actio petendi mercedem, quia licet turpiter faciat, non tamen turpiter accipit respectu legis humanæ. ergo accipit, & petit, ut pretium. Ex qua tamen illatione Medinæ infertur illam eius rationem excusandi à restitutione non esse sufficientem, quia etiam si accipiat, ut pretium non tenetur restituere.

Quinta sententia est Nauar. quod uera, & solida ratio est, quia acceptum uoluntariè ab alio pro maleficio, ita ut ab utraque parte admittatur turpitudine, nulli est de præcepto restituendum. Sed ista ratio non satisfacit. Primo, quia loquimur de obligatione restituendi, ad quam impertinens est, uel per accidens, quod turpitudine ex utraque parte uersetur; nam sicut obligatio restituendi fundatur in iustitia commutatiua, ita ratio ob quam tollitur obligatio restituendi, debet fundari in hoc, quod non agitur contra iustitiam commutatiuam, qualis non est turpitudine ex parte dantis. Secundo, quia Nauar. dicit hanc esse ueram, & solidam rationem; ex Aristot. autem in Præd. & Post. habemus regulam, quæ cognoscere possumus propriam causam, passionem, subiectum, & correlatiuum, scilicet per remotionem reliquorum omnium; iuxta quam sic argumentor, posito quod quis det pecuniam meretrici pro actu uenereo, uel assassino pro homicidio perpetrando, & quod accepta pecunia, illa nolit consentire in actum, & iste nolit occidere, turpitudine fuit ex utraque parte, nam illa, & iste receperunt pro scelere perpetrando, ergo si illud perpetrare nolant, non tenebuntur restituere.

Sententia
Nau. quia
turpitudine
est ex utra
que parte
Impugnatio.

tuere pecuniam pro illo receptam, quia turpitudine in datione, & receptione fuit ex utraq; parte; & tamen communis sententia est, quod tenentur restituere, cum non fecerint id pro quo pecuniam receperunt; & quod licet ille, qui dedit, sit puniendus, & pecunia data priuandus, nihilominus ante sententiam restitutio illa facienda est; quod etiam docet Nau. in ca. 23. nu. 103. nam loquens de Simonia ex una tantum parte completa, dicit quod obligat ad restituendum acceptum ei, qui dedit, etiam ante iudicis sententiam, si datum fuit temporale, secus si datum sit spirituale, quia ad resignationem beneficij requiritur, quod sit ex utraq; parte completa. Ex quo pro sententia, quam sequemur, sic argumentor, posita turpitudine ex utraq; parte, & non commisso scelere, pecunia est restituenda, illo commisso non est in conscientia restituenda, ergo ratio liberans à restitutione, nõ est utriusq; turpitudine, sed quia factum est id pro quo data fuit pecunia. 3. quia non omne, quod turpiter accipitur à bene dante est in conscientia restituendum, ut pro prima sententia Soti contra Nau. probatum fuit, & magis etiam probabimus in secunda conclusione, ergo ratio restitutionis non sumitur ex eo, quod bene, uel turpiter datur, turpiter recipienti.

Sententia

Calet. 2. 2

q. 32. ar. 7.

Sexta sententia est Calet. quod meretrix non tenetur restituere, quia iusto titulo accipit, & retinet. s. uenditionis, quia usus meretricis est materia uendibilis, non sic autem de operibus aliorum peccatorum, quia non sunt uendibiles, nam dicit id, quod datur ob malefium perpetrandum, dari, & accipi titulo emptionis, & uenditionis, actus autem dandi, & accipiendi, emendi, & uendendi tunc de se est illicitus, quando res data, uel empta est in debita materia emptionis, uel dationis, quando autem non repugnat acceptioni, uel uenditioni, actus secundum se est licitus: inter meretricium autem, & simoniam, subuersionem iustitiæ, & c. hanc constituit differentiam, quia in meretricio res uendita, est usus ueneris, qui licet secundum se sit malus, non tamen constituit uenditionem malam, quia est materia uendibilis; in simonia autem res uendita est res sacra, quæ est in uendibilis, similiter, & in subuersione iustitiæ, nam iustitia non est uendibilis, & propterea constituit uenditionem iniustam. & huius differentia signum affert, quia dare mulieri pro uenero usu antequam fiat est malum, pro quanto imperatur à luxuria, post factum autem non est malum, sed est actus iustitiæ à nullo vitio imperatus; dare autem pro sacris, & huiusmodi, tam ante, quam post factum semper est malum. Sed contra hanc Caieta-

ni dif-

ni differentiam dicimus esse eadem rationem de actu uenero, & de actu cuiuscumque alterius peccati, & quod si ille est materia uendibilis, erit etiam quilibet alius actus peccati; hoc autem probabimus respondendo Medinæ, & Nau. qui dicunt nullum opus peccati esse materiam uendibilem, pro quo multa faciunt argumenta, quæ omnia reducuntur ad duo capita. Primum, quia secundum omnes, dare, & accipere pro peccato perpetrando est malum, ergo illa emptio, & uenditio est mala, & illicita. Secundum, quia peccata nullius sunt pretij, nam aut uenduntur res spirituales, quæ nullo pretio estimantur, aut opera de iudiciorum, quæ propter eorum uilitatem nullo pretio sunt digna, saltem in genere moris, quia sunt actus intrinsecè mali. Et si dicatur, quod illi actus uenduntur considerati in genere entis in quo sunt boni, respondet Nau. quod omnia iura in eis magis respiciunt id, quod est in genere moris, & ad hominem arguit, quia licet in actibus conficiendi, & ministrandi sacramenta, sit res temporalis, tamen secundum Caiet. ab omnibus receptum, non propterea possunt uendi, quia in illis magis attenditur spirituale; ergo eadem ratione, licet in opere peccati sit aliquid uendibile in genere entis, non tamen potest uedi, quia miseretur in uendibili, quod principaliter attenditur. Totus hic Medinæ, & Nauarri conatus, sicut etiam ille Caietani, unico uerbo ruit, sed uoluimus immorari, ut melius explicetur vis præcepti de restitutione.

Pro quorum solutione est primo notandum, quod licet res spirituales in se nullo pretio estimantur, & opera peccati ratione culpæ nullo pretio sint digna, tamen spiritualia, quantum ad humanos usus, & ex illis habentur temporalia commoda, & temporales fructus, possunt ab omnibus pecunia taxari æstimari, & uendi; nam pecunia est factum pretium omnium rerum, etiam eorum, quæ multum excedunt, & nullum habent pretium, ista enim relata ad pecuniam, taxantur secundum communem æstimationem, unde fama ablata, membrum abscisum, uita sublata, in materia restitutionis, certa quantitate pecuniæ prudentum arbitrio taxantur, & simonia, quæ est uenditio spiritualium, nõ omnis obligat ad restitutionem, sed illa sola, quæ committitur in ordine, & beneficio, ut probauimus suo loco. Et si spiritualia non possunt uendi non est, quia non possunt secundum communem æstimationem taxari, sed quia est iure diuino, & humano prohibitum; & taxantur, & uenduntur scientiæ & consilia, quæ tamen, ut sunt opera intellectus in se longè ex-

Impugnatio differentie assignate à Caietano.

An opus peccati sit materia uendibilis.

Est primo notandum pro solutione.

cedunt pretium. Peccata etiam tantum abest, quod ratione culpæ sint aliquo prætio digna, ut sint execranda, & punienda; tamen sunt bonum quoddam apparens, & ut talia appetuntur, & fiunt, & secundum hunc usum potest quis ad illa locare operas suas, & pretio æstimantur; & hoc de meretrice est clarum, nam quod ei datur, non est solum uia donationis, sed ut merces, & pretium, & si post concubitum quis nihil dare uellet, in iudicio, illa petente, cogeretur dare debitam mercedem; quia propter infirmitatem carnis nostræ ad euitanda maiora mala, lex illas permittit, & eis dat actionem petendi mercedem suæ turpitudinis; sed (ut diximus) quo ad ius naturæ, & diuinum, in foro conscientiæ eadem est ratio de meretrice, & de alijs sceleribus, differentia est solum in humano iudicio, nam propter alia scelera non concedit actionem petendi. quod autem possint locari operæ etiam ad alia scelera, sicut illæ meretricis, pater, quia etiam in alijs est, quid appetendum (licet turpiter) secundum corruptum humanum usum, ut inimicum de medio tollere, lucrum ex sententia iniusta, delectatio, imo, & honor (sed diabolicus) ex uindicta sumpta. Est secundo notandum, quod modo agimus de obligatione restituendi, quæ obligatio non oritur ex hoc, quod turpiter accipitur, sed ex hoc, quod non seruetur iustitia commutatiua, quia accipitur, aut retinetur alienum inuito domino, uel simpliciter, ut in furto, uel secundum partem, ut si non tantum detur, quantum fuit acceptum & ita restitutio ad iustitiam commutatiuam reducitur, cuius est actus. concedimus igitur huiusmodi locationes, & uenditiones operum ad peccandum esse turpes, & illicitas, tam in meretrice, quam in quocumq; alio. sed dicimus non esse contra iustitiam, ut est specialis uirtus, sed contra charitatem, & alias uirtutes, quæ non inducunt obligationem restituendi. Sed difficultas est de locatione operum ad illa maleficia, quæ sunt contra iustitiam, ut si detur pecunia assassino, ut aliquem occidat; & dicimus hanc operum locationem non esse propriè contra iustitiam; est enim hic distinguendum, qui dat pecuniam alicui ad occidendum aliquem, contra iustitiam facit in hoc, quod querit illius mortem, similiter, & ille in hoc, quod occidit, dare autem, & recipere pro homicidio faciendo, non est contra iustitiam, sed est dare, & recipere mercedem homicidij pro altero facto. & probatur, quia tam procurans, quam occidens tenentur in solidum satisfacere hæredibus, & læsis pro damno illato, & si ille, qui homicidium procurauit integram restitutionem

fecerit,

Secundo
notandū.

omnino
multum
alio
modo

fecerit, alter qui occidit, quantū ad illos, qui passi sunt damnū remanet liber; si autem tenetur restituere id, quod accepit ratione iniusti homicidij, cum ista in iustitia sit respectu occisi, & hæredum, teneretur restituere hæredibus, & tamē nullus dicitur eis esse restituendū, quia eis restitutio facienda est pro uita sublata, & non pro locatione operis ad occidendū. Concludamus igitur, quod accipere pecuniam ad maleficium perpetrandum licet sit malum, & iniquū, non est tamē cōtra iustitiā commutatiuam, etiam si contra illam sit ipsum maleficium, sed est locatio, & uenditio operum, ex quibus patet solutio argumentorū Medinae, & Nau. & falsam etiam esse differentiam, quam ponit Caiet. inter opus meretricium, & alia scelera, & sicut de meretrice dicit esse malum ei dare pro uenereo usu antequam fiat, sed non post factum, quia est actus iustitiæ, idem dicemus quādo datur promissum post perpetratum quodcumque scelus, nisi lex obstat sicut in simonia, in ordine, & beneficio, quia tunc efficitur ex utraq; parte completa, & subditur censuris, & pœnibus ecclesiasticis.

Ex prædictis sententiis cum his, quæ pro earum confirmatione, uel impugnatione diximus satis manifestum esse potest, quid tenendum sit, nihilominus, ut rudioribus etiam consulamus aliquot subiiciemus conclusiones; quarum prima sit. Per hoc, quod lex civilis concedit, uel negat actionem repetendi, non satis habetur in foro conscientię obligatio restituendi probatur quia eius concessio, uel denegatio actionis aliquādo est in pœnā turpitudinis recipientis, uel etiam dantis, & requiritur sentētia, & cōdēnatio, at necessitas restituendi nō oritur ex quacūq; turpitudine, sed ex uiolata iustitia cōmutatiua.

Secunda conclusio. Turpiter receptum à bene dante nō semper potest in foro iudiciali repeti, sed solum in casibus expræfisis, uel similibus, in quibus lex concedit repetitionē; quæ cōclusio patet ex his, quæ diximus pro prima sentētia Soti, & probatur etiā, quia lex dat actionē repetendi ei, qui bene dedit cōtra illum, qui turpiter recepit, quia præsumit, quod coactē dederit ut patet l. ex ea. & l. si ob turpem adiuncta Glosa ff. de cond. ob turp. cau. quod etiam exempla à legibus adducta significant. Sed potest contingere, quod aliquis det pecuniam alicui, ut committat aliquod peccatum, & ut faciat bonum quod debet, liberē, & non coactē, & propter Dei amorem, ut inde moueatur ad cognoscendā enormitatem peccati, & dātis charitate cōmoueatur, & habeat unde sine peccato uiuat, ut si detur meretrici,

Prima cōclusio.

Secunda cōclusio.

Turpiter receptū à bene dante non semper potest repeti.

Q ut re-

Tercia cō-
clusio.
Quando
sit resti-
tuendum.

ut relinquat statum meretricium; & si in iudicio præsumeretur sic fuisse datum sine fraude, & ui, non daretur repetitio. Tercia conclusio. Turpiter receptum à bene dante si ui, & fraude fuit receptum, restituendum est, etiam si non repetatur, at si sine ui, & fraude; si non repetitur licitè tenetur. Prima pars patet, quia est species furti. Secunda pars probatur, quia cum libere sine ui, & fraude datum fuerit, nulla est in iustitia, imo potest esse charitas, quia licet retrahere à malo, & inducere ad bonum etiam mercede: & quando sic acceptum fuit, potest expectari condemnatio. & confirmatur, quia ista restitutio non est ex natura rei, sed ex præsumptione legis, & in pœnam turpiter recipientis; & si receptum ob maleficium perpetrandum non potest repeti, & in conscientia non est restituendum, multo minus erit restituendum receptum ob faciendum bonum, uel relinquendum malum, nam si in dante ob maleficium non præsumitur uis, dātem ad relinquendum malum potest mouere charitas; si datur repetitio bene danti ob turpitudinem recipientis, & non datur turpiter danti ob eius turpitudinem, datur tamen actio fisco, contra utrumq; & non contra eum, qui recipit, ut bene, & honestè uiuat, & scelera omittat.

Quarta cō-
clusio.

Quarta Conclusio. Datum ob quodcumq; scelus, illo commisso potest in conscientia licitè retineri, licet turpiter fuerit receptum, & non ob id scelus fieri debuerit, & hoc nisi lege ecclesiastica præcipiatur restitutio, ut in simonia ex utraq; parte completa, de qua superius suo loco. dixi lege ecclesiastica, quia lex ciuilis restitutionem induceret, ut pœnam in foro ciuili infligendam, & propterea posset expectari condemnatio, & etiam quia licet lex ciuilis obliget ad peccatum, etiam mortale, non ita tamen, sicut Ecclesiastica, ut diximus, lib. 3. c. 2. huius 2. p. Conclusio sic declarata patet ex dictis pro confirmatione tertiæ sententiæ. Quinta conclusio, Ratio ob quam acceptum pro maleficio, illo perpetrato licitè retinetur, est uenditio, uel locatio operum, uel contractus innominatus, do ut facias. Ista conclusio patet ex his, quæ diximus pro sexta Caietani sententia contra Medinam, & Nau. etiam partim contra Caier. & quæ ante citatas sententias pro declaratione d. l. 4.

Sexta cō-
clusio.

Sexta conclusio facti maleficio, soluendū est promissum, & illo non facti, restituendum est acceptum; ista cōclusio est pro foro conscientiæ, nam secus de exteriori, de quo erunt duæ sequentes conclusiones: Nau. dicit peccatum esse petere promissum tanquam debitum, tum quia illa promissio tanquam nulla

non

non induxit aliquam obligationem, tum quia per talem petiti-
 onem approbaretur peccatum perpetratum, & propterea dicitur
 potius petendum esse in eleemosynam. Certum est non esse ha-
 bendam relationem ad malefictum, quasi approbetur, & placeat
 factum, sed ad obligationem promissionis, quatenus sine pecca-
 to obseruari potest; promissio ob malefictum ante factum malefi-
 ctum est nulla, & non inducit aliquam obligationem, at post factum ma-
 lefictum, & adimpletam conditionem, tenet, quia sine peccato seruari
 potest, ut patet ex dictis; & probatur etiam, quia acceptum facto
 maleficio in conscientia retineri potest, ergo factum est suum, ergo
 etiam promissum est debitum, nam dare, & accipere sunt cor-
 relatiua; si acceptum uirtute adimpletę conditionis factum est
 accipientis, ergo promissum erit debitum; nec obstat, quod lex
 non dat actionem, quia hoc est in foro exteriori in pœnam delicti;
 & hoc clarius patet in meretrice, cui lex dat actionem, quę licite
 retinet mercedem, quam alter cogente iudice soluit, teneretur
 autem restituere si promissum, & turpitudinis pretium non esset
 debitum. Et confirmatur ex secunda parte conclusionis, quia
 acceptum ob malefictum illo non perpetrato restituendum est, etiam
 si lex in pœnam turpiter dantis non concedat repetitionem, quia
 cum non sit adimpleta conditio non factum est suum, ut diximus
 superius etiam ex Nau. de Simonia. Eadem autem est ratio re-
 tentionis accepti, & obseruationis promissi respectu eiusdem
 causę; nam causa, quę facit suum acceptum, facit promissum debitum.
 Nec obstat, quod diximus lib. 5. cap. 2. quod ille, qui in ludo perdi-
 dit, potest beneficio legis non soluere id, quod perdidit, etiam
 si soluere promiserit, nam etiam quo ad legem civilem est ma-
 xima differentia, quia ludentibus, denegat uincenti actionem
 petendi, & perdenti dat actionem repetendi, & per regulam
 iuris, cui datur actio competit exceptio, & retentio; at in male-
 ficiis quo ad meretricium dat actionem, & negat repetitionem
 quo ad alia licet non det actionem, non tamen concedit repeti-
 tionem, sed utranque negat; & consequenter ei qui promisit, non
 dat exceptionem, & retentionem ex quo negat repetitionem, &
 consequenter etiam quo ad maleficta non concedit, nec denegat tra-
 slationem dominij, sed tanquam merè pœnalis denegat utramque actio-
 nem, petendi, & repetendi, & contra utrumque dat actionem fisco,
 respectu cuius requiritur sententia, & condemnatio.

Septima conclusio. Lex meretrici dat actionem, & contra il-
 lam denegat repetitionem. Octaua conclusio. Lex pro aliis sce-
 leribus denegat actionem, & si turpitudinis est ex utraque parte de-

Q 2 negat

Septima
 conclusio.
 Octaua
 conclusio.

Nona con-
clusio.

negat etiam repetitionem, & Fisco tribuit actionem. istæ duæ conclusiones patent ex dictis. Nona conclusio. Vera peccati cognitio, & detestatio, has omnes difficultates tollit, nam uerus pœnitens securiorem amplectetur uiam, & non solum restituet contra iustitiam acceptum, sed etiam turpiter acquisitum, Christo Domino in cuius iniuriam acquisitum fuit, largietur in persona pauperum, etiam si licitè, & tuta conscientia sibi retinere posset, ne apud se retineat testimonium, & lucrum perpetrati peccati.

De illis, qui fuerunt causa iniustæ acceptionis, etiam si nihil acceperint. Cap. XXVI.

Sunt cau-
sa directè,
uel indire-
ctè.

Cum ad restitutionem teneatur aliquis non solû ratione rei alienæ, quam accepit, sed etiã ratione iniustæ acceptionis, seu damni; quicumq; est causa iniustæ acceptionis, seu iniusti dâni tenetur ad restitutionem in solidum; quod quidem, ut inquit S. Th. dupliciter contingit, directè. s. & indirectè, directè quando aliquis inducit alium ad accipiendum, & hoc tripliciter, primo, mouendo ad ipsam acceptionem, quod fit præcipiendo, consulendo, consentiêdo expræsè, & laudâdo aliquem quasi strenuum de hoc, quod aliena accipit. Alio modo ex parte ipsius accipientis, quia. s. eum receptat, uel qualitercumq; ei auxilium fert, Tertio modo ex parte rei acceptæ, quia. s. est particeps furti, uel rapinæ, uel quasi socius maleficij. Indirectè uerò quando aliquis non impedit cum possit, & debeat impedire, uel quia subtrahit præceptum siue consilium impediens furtum, uel quia subtrahit suum auxilium quo posset obfistere, uel quia occultat post factum: tria enim requiruntur ad hoc, quod quis indirectè sit causa. 1. ut malo non obstet. 2. ut obstare possit. 3. ut obstare teneatur, quæ his uersibus comprehenduntur.

Iussio, consilium, consensus, palpo, recursus,

Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

Tunc tenetur cum sit causa efficiens.

Isti omnes tenentur restituere, quando sunt causa efficax iniustæ acceptionis, aut damni, & ita intellige dictos uersus, qui consulit consilio, scilicet efficaci; qui ita efficaciter consentit, ut eius consensus sit etiam causa, uel concausa actionis; qui laudat crimen perpetrandum, ita, ut eius laus, & adulatio sit illius criminis causa; qui ita receptat, ut sit illius iniuste actionis causa, siue antequam fiat tanquam præbês, seu adiuuans securitatem iniuste agendi, ac tanquam hominem cõseruans ad iniustas actiones,

nes,

nes, siue postquam facta est tanquam saluans illam, quasi proprius eius Socius, & defensor, qui tacet, & cum possit non obuiat iniustæ actioni arguendo, clamando, &c. dummodo ex officio teneatur, & sic de aliis; Et quamuis non obstans, & non manifestans excusentur à restitutione, quando ex officio iniustam actionem prohibere non tenentur; non tamen excusantur, secundum aliquos occurrente urgente necessitatis articulo, si cum possent absque suo damno, & periculo id non fecerint, ut si quis sciat aliquem inuasurum alterius domum, & furaturum, & nisi ipse significet sequetur furtum, & absque periculo, & damno provide re potest, reus est furti. Sed posset dici cum Soto, quod peccant contra charitatem, sed non contra iustitiam cum ex officio non teneantur; qui etiam subiungit, & cum eo Nau. quod non tenetur restituere etiam si à fure accepisset pretium, ut taceret ne clamando excitetur dominus, & vicini contra furem auxilium ferant; sed hoc falsum esse credo, nam licet tacere quando non tenetur ex officio clamare, sit solum contra charitatem, tacere tamen ob pretium acceptum, ut furtum fiat est contra iustitiam, quia sic efficitur particeps furti.

Cum maxima sit, quod quicumque est causa iniustæ acceptio- nis tenetur restituere, dubitatur quis sit dicendus causa iniustæ acceptio- nis, & Petrus de Palude quem aliqui sequuntur dicit, quod ille sine quo non fieret actio, unde famulus usurarij, qui non facit nisi manus suas denigrare computando, non uidetur teneri, sine quo erat idem facturus, quasi uelit illum, qui dedit causam iniustæ acceptio- nis, quæ nihilominus eo non dante causam, omnino contingeret, non teneri ad restitutionem; quæ sententia est falsa, ut bene probant Caiet. Sotus, Co- uarr. Nauar. & alij; nam uerè causa iniustæ acceptio- nis, est quicumque illam iniustam acceptio- nem efficit, etiam si sine illo per alium facta fuisset, ut si quis habeat multos famulos & illis præcipiat, quod occidant talem uirum, quem ipse dominus paratus est occidere, similiter, & singuli famuli, & hoc illis constat; si unus eorum solus illum occidat, nunquid non erit uera causa iniustæ acceptio- nis uitæ, & non tenebitur ad restitutionem, quia si ipse non occidisset, ab alio fuisset occisus? & in huiusmodi moralibus eventis non requiritur illum, qui ad restitutionem tenetur esse causam sine qua res non fieret; ad affirmatiuam igitur oportet respicere, an scilicet iste efficiat in iustam acceptio- nem, & non ad negati- uam, an scilicet non fuisset facta sine ipso, nam quilibet

Quis sit
causa.
Palud. 4. C
d. 15. q. 2.
art. 3.

tenetur restituere ratione suæ operationis, & non excusatur, quia omnino hoc alius fecisset. Et confirmatur primo, quia in foro iudiciali non admittitur ista exceptio, si ego non fecissem, alter fecisset. Confirmatur secundo, ex illo Matt. 18. *Neceffe est, ut ueniant scandala, sed uæ homini per quem scandala veniunt, id est quamuis scandalum per alium uenturum esset, ille tamen solus per quem uenit in culpa est.* Confirmatur etiam ex naturalibus si duo ignes eidem passo admouentur, licet uterque per se illud combureret, nihilominus dum simul coeunt uterq; est causa. Ad iudicandum igitur an aliquis sit causa, uel concausa iniuste acceptionis uidendum est an fecerit aliquid alicuius momenti ad illam causandam; si autem id, quod fecit est parui momenti, & non per se requisitum ad illam causam, nõ est proprie concausa, & non tenetur restituere, ut noctu transiens per uiam & inueniens fures admouentes muro scalam, illam tetigit ad nihil tenetur, quia non erat ex illis, & non tetigit quasi id ex ipso etiam penderet. Similiter, & famuli usurarij, qui non aliter, quam tangendo, uel seruando pecuniam, uel transcribendo libros seruiunt, moraliter loquendo nõ sunt causa usuræ, & quod efficiunt propriè non pertinet ad dationem ad usuram, sed illi, qui sunt usurariorum agentes, qui. s. contractus faciunt, & negocia tractant, sunt uerè causa.

Sed dubitatur adhuc, qui sint isti, Sylu. Usura 7. §. 4. sic distinguit dicens, quod exigēs nomine alieno usuras est duplex, quidam apud quem residet quasi principalis auctoritas domini, quia cum contrahitur ipse taxat pretium, & cogit soluere, quidam uero est minister tantum, siue merus exequutor, puta quia non taxat pretium, nec cum eo contrahitur, sed solum pecuniã manualiter tradit, & recipit pignus, ac pecuniam; primus (inquit) mortaliter peccat, & restituere tenetur, quia dat causam efficacem damni, quæ est in exactione usurarum, & non in mutatione, secundus mortaliter peccat, sed non tenetur restituere, nisi aliquid ad eum peruenerit, uel cooperatus sit ad exactionem, quia teneretur propter causam damni datam. Subdit, quod dantes pecuniam domini sui ad usuram de eius mandato generali, tenentur restituere, domino non restituente, tanquam principales in hoc, quia in eorum optione erat mutuare, & non mutuare, & quia cooperantur in exactione usurarum; sed si tales de speciali mandato domini dicentis mutuare Petro decem libras ad usuram nomine meo, mutuent, licet peccent, tamen restituere non tenentur, & in eandem sententiã alios etiam citat,

& in

& in confirmationem adducit, c. fi. de iniurijs. Sed pace ipsius omnes prædicti restituere tenentur, Et punctus difficultatis consistit in hoc, quia illi restituere tenentur, qui fuerunt causa iniustæ acceptionis, seu damni; ex quo arguit ipse, iniusta acceptio, & damnum consistit in exactiōe usuratum, & non in datione ad usuram, ergo non dantes, sed exigentes tenentur restituere. Sed sic arguendum est, tota causa, & ratio iniustæ exactiōis, & damni fuit datio ad usuram, ergo non solum exigentes, sed etiam dantes, restituere tenentur. & probatur ex eod. c. fin. quod ipse pro se adducit, cuius uerba sunt. *Si culpa tua datum est damnum, vel iniuria irrogata, seu alijs irrogantibus opem forte tulisti, aut hac imperitia tua siue negligentia euenerunt, iure super his satisfacere te oportet.* Si damnum dant exigentes usuras, certe dantes ad usuram opem ferunt exigentibus vsuras, quia non nisi virtute dationis illas exigunt, & per d. c. non solum tenentur restituere dantes damnum, sed etiam dantibus opem ferentes; & confirmatur, quia eadem ratione probaretur præcipientes, & consulentes furtum, recipientes, & defendentes furem non teneri ad restitutionem, contra communem, quia damnum non consistit in illis, sed in subtractione rei alienæ, cuius subtractionis causa est fur, & tamen certum est illos teneri; quia cum subtrahenti opem ferant, sunt etiam ipsi causa furti, certum etiam est magis esse causam exactiōis usurarum dantes ad usuras, quam furi consulentes furtum, imo quam ipsi exigentes, cum uigore solius dationis exigantur, & soluantur; & totum damnum, & tota exactiōis iniustitia reducitur ad dationem, nam exigere pecuniam ex se non est malum, sed malum est illam exigere, ut lucrum mutui. Et confirmatur etiam, quia si usurarius haberet duos ministros, unum principalem, qui daret ad usuram cōuentiones, & cōtractus usurarios faceret, & aliū uilē, qui huc, & illuc cursitet ad exigendas usuras, sequeretur hunc solū, & nō illum teneri ad restitutionem, & multo minus teneri consulentes dare ad usuram; & mediatores, & conficientes instrumenta in fauorem usurariorum, quod ipse facile concederet; & tamen falsum esse constat, nisi uelimus consequēter dicere quomodo cumque consulentes, & adiuantēs furem liberos esse ab obligatione restitutionis, quod ipsemet syluester nullo modo concedit, nec concedere potest, cum sit falsissimum. Dicimus igitur omnes prædictos esse causam iniustæ solutionis, & exactiōis usurarum, & teneri ad restitutionem, & ut inquit Nau. non solum tenentur ministri, & famuli, qui numerant, & tribuunt.

pecuniam ad usuram, sed etiam illi, qui ferunt pecuniã, quã mutuã ad usurã mitti sciũt, secus de ignorãtibz illã pecuniã, quã portant, & tribuũt vsuraria prauitate maculatã esse, etiã si sciãt suos principales solitos esse aliquãdo dare ad vsurã, quia cõcutrũt, ut causa illius, q̃ est per se, nã per se, & proxime ad usurã requiritur traditio rei mutuata sub lucro. Et eadẽ ratione tenentur proxenete, seu mediatores, & notarij cõficiẽtes instrumẽta & testes, quia sine illis instrumẽtũ nõ ualet, & intellige quando se tenẽt ex parte usurarij ad dãdũ, secus quãdo se tenent ex parte illorũ, qui cũ necessitate præmãtur, & nõ inueniãt, qui gratis mutuet, accipiũt ad usurã ab existẽte parato dare, nã sicut isti licite accipiũt, ita illi licite sunt huius mediatores. Sed de notariis, & testibus aliqui dicũt tũc eos teneri ad restitutionẽ quando instrumẽtũ usurariũ est palliatũ, ut licitũ, titulo. s. uẽditionis cũ pacto de retrouẽdẽdo, uel cũ data sint 90. dr̃ data fuisse 100. secus quãdo instrumẽtũ cõtinet apertã usurã, quia p̃ illud, nec dãnũ intulit, nec fuit illius causa sufficiens, cũ, & qui accepit, & qui mutuũ dedit eo uti possint, q̃ cũ Nau. limitãdũ est dũmodo huiusmodi instrumẽta non fiant in locis, ubi ex statuto iniusto, aut praua cõsuetudine, qui mutuũ ad usurã accipiunt, ad eã sol uẽdã cõpellũtur. Aliqui etiã differentiã constituũt inter mediatores, & notarios, quãdo se tenẽt ex parte illorũ, qui cogũtur accipere ad usurã, nã mediatores nõ solũ excusant a restitutione, sed etiã à peccato, sicut, & recipiẽtes; sed notarios excusant quidem à restitutione, sed dicunt eos peccare mortaliter; nõ tamẽ assignant rationem differentiã, quã forte fuit ista, quia mentiũtur dicentes data fuisse centum cum data fuerint 90. Sed si usurarius nollet aliter dare, & recipiens non posset aliter reperire pecuniam, & cum necessitate præmatur, liceat uti usurarii nequitia in bonum egentis, si notarius potest liberari à mẽdacio, ut non mentiatur nõ uidetur, quod ob defectum notarij, nolentis cõficere instrumentũ, indigens in sua necessitate sine spe auxilii sit relinquendus, facile autẽ à mendacio liberatur, quia recipiens, illa decẽ, quã defunt, relinquit usurario pro solutione usurã, & perinde est, ac si reciperet centum, & dedisset decem pro usurã. Sed quid si uerẽ non esset usura, sed illa essent pro certo, uero, & reali interesse, & hoc recipienti, & notario constaret, dans autẽ ad euitandam suspicionem usurã non uult in instrumento poni, quod ei dentur V. g. quinque pro reali interesse, sed cũ dederit 95. dicatur dedisse 100. dicitur, quod notarius eadem ratione excusatur à mendacio, sed in iudicio præsu-

meretur fecisse contractum usurarium palliatū, in rei tamen ue-
ritate, & in conscientia si constat de vero, & reali interesse, sicut
non est usura, ita etiam contractus non erit usurarius.

Omnes, qui simul concurrunt tanquam causa efficax iniuste
acceptationis, siue directe, siue indirecte, tenentur in solidum,
id est quilibet eorum, non restituente principali, siue quia non
potest, siue quia non vult tenetur ad integrā restitutionē totius
damni, quod causauit, seu cōcausauit, quia fuit causa actionis, quæ
totū illud dānū intulit, quāuis nō fuerit solus in causando. Inn.
& Abb. in c. Sicut dignū de Homic. dicūt, cōsulentē teneri ad re-
stitutionē totius damni, at præstantem auxiliū teneri tantū ad
partē dāni, quæ eius auxilio processit, & differentia rationē assi-
gnāt, quia auxiliū restringitur tantū ad ea in quibus auxiliū præ-
stitit, sed consiliū euagatur ad omnia damna. Verum, ut inquit
Covar. hæc differentia est omnino falsa, nam consulens, & auxi-
lium præstans absq; ullo discrimine tenentur ad damnum, cu-
ius consilio, uel auxilio causam dederint, unde si consilium fu-
it causa totius damni, consulens tenebitur ad totum damnum,
si partis ad partem, sic etiam præstans auxilium tenebitur ad
totius damni satisfactionem si causam auxilio dederit totius
damni, si uero partis, tenebitur ad partem damni. Diximus
singulos teneri in solidum, quando simul concurrunt, ut una
causa, quia si non simul, sed disiunctim magnum aliquod dam-
num dederint, quilibet tenetur solū pro damno, quod dedit, &
nō pro damno ab aliis dato, & si damnum à singulis illatum est
paruum, & magnū ab omnibus, ratione paruitatis materiae sin-
guli excusantur à mortali, & à restitutione, exemplum sit de
transeuntibus diuersis diebus per uineam quorum singuli acci-
piunt duos, uel tres racemos uinæ, & sic totam uineā uindemia-
runt; & si ratione magni damni ab omnibus illati præciperetur
sub pœna excommunicationis restitutio, quilibet teneretur so-
lum restituere illud minimum, quod accepit, ita tamen, quod
non se prodant, ut inquit Sotus.

Cum autem dictum sit omnes simul concurrentes teneri ad
restitutionem in solidum, dubitatur an si unus eorum integram
fecerit restitutionem, alij teneantur ei aliquid restituere, nam
certum est, quod non tenentur amplius aliquid restituere do-
mino, cum iam ei fuerit facta restitutio. Vbi distinguendum
est, si quilibet eorum habuit partem furti, quilibet tenetur pro
sua parte; si ille, qui restituit habuit totum furtum, alij reman-
ent liberi, si alter habuit integrum furtum, ille tenetur ad inte-

Quid si
unus inte-
gram resti-
tutionem
fecerit,

gram

gram satisfactionem ei, qui restituit. at si nullus eorum ex damno illato habuit lucrum, ut quia diruerunt domum, aut acceptam prædam ne caperentur, in flumen proiecerunt, distinguimus cum Soto, si ille, qui restituit ita efficaciter alios induxit ad damnum faciendum, quod sine eius persuasione non fecissent, alij nihil ei debent, at si ipsi uidebant eum sine illorum auxilio non facturum damnum illud, tenentur pro parte, at si omnes sua sponte sese sceleri obtulerunt, singuli aliorum debent ei, qui restituit singulas partes. Nec obstat, quod lex humana ei, qui integram restitutionem fecit non uideatur concedere actionem repetendi à sociis criminis partem aliquam eius, quod soluit, quia hoc est in penam criminis, an autem idem sit iudicium de foro conscientie patet ex his, quæ superius diximus de dato ob maleficium.

Quid sit restituendum, quantum & cui.

Cap. XXVII.

Quid sit restituendum.

SI restitutio facienda est propter aliquod acceptum illud ipsum si fieri potest regulariter restituendum est, nisi creditor sit alia re contentus: at si id quod acceptum fuit, non extat, aut ex aliquo singulari casu occurrente reddi non potest, ut si peccator occultus, inde manifestaretur, vel aliquod aliud maius incommodum sequeretur, restituendum est æquiualens. At si facienda sit propter damnum illatum, si damnum non est æstimabile qualia sunt vita, salus, libertas, honor, & fama, pro eo restituatur quod vir bonus arbitrabitur, quod si sit æstimabile, qualia sunt iurium fructum, feminum, damni emergentis vel lucri cessantis, restituetur quantum fieri potest æquiualens in aliis bonis, arbitrio boni viri. Et si iniuste retenta est fructifera, restituendi sunt etiam omnes fructus & emolumenta, quæ sunt ea, quæ deductis necessariis impensis, in illis acquirendis, colligendis, & conseruandis factis, supersunt. habita tamen ratione bonæ, uel malæ fidei iuxta ea, quæ dixi de prima restitutionis radice, quæ est ratione rei alienæ, nulla enim est differentia inter rem alienam, & fructus rei alienæ, quoad restitutionem, quia fructus ipse est res aliena si est rei alienæ. Si uero res non sit fructifera, non sunt restituendi fructus, qui ex eius usu, & industria illius, qui eam occupatam tenuit, lucrifacti sunt, quales exempli gratia sunt fructus ex pecunia, usura, uel furto accepta, negociationi tradita, & illi

qui

qui fuerunt percepti ab eo, qui torquem aureum à non domino emptum sapius locauit, imo hos fructus accipere est usura, nisi quis acciperet pro suo interesse damni emergentis, uel lucri cessantis, quod ex re sibi suscepta passus est.

Tantum restituendum est, quātum satis est ad æqualitatem debiti, aut damni illati, ita ut si quantitas debiti, aut damni sit certa necesse sit tantundem restituere; at si quantitas est incerta, cuiusmodi est damni iniuriæ, uulnerum, fructuum speratorū interesse lucri cessantis, uel damni emergentis, & similibus, restituendum est quantum bono uiro, consideratis omnibus, rei temporis, loci personæ, &c. circumstantiis uidebitur, qui si æqualitatem statuere non poterit, ad eam quantum potest pro ius accedat. Quod si res restituenda est à possessore male fidei, in eius potestate perit, etiam sine sua culpa, uidetur tantum esse restituendum, quantum pluri ualuit à tempore iniustæ acceptionis, aut retentionis, nam qui mala fide aliquid habet semper est in mora, & suo damno perit. ff. de cond. fur. si ex causa, ubi inquit Vlpianus, *Si furtiua res condicatur, cuius temporis æstimatione fiat, queritur? placet tamen id tempus spectandum, quo res unquam plurimi fuit, maxime cum deteriore rem factam fur dando non liberatur, semper enim moram fur facere uidetur*, Ex quibus uerbis Bart. inquit, quod re perempta succedit obligatio contra furem ad æstimationem quanti res plurimi fuerit eo tempore, quo dominus ea caruit, quod in foro conscientie limitamus cū Couar. ut procedat quando tunc dominus erat illam uenditurus, nam iuxta leges iustitiæ commutatiuæ satis est, quod res furto ablata domino restituatur, uel ea perēpta iusta eius æstimatione, quæ iustissimam efficiat damni dati compensationem, & ad hanc æstimationem non pertinet quāti ea res plurimi fuerit à die commissi furti, ubi dominus eo tempore quo pluri ualuerit non erat eam uenditurus, nec furis culpa illius ualor fuerit diminutus, ut etiam notauit Sylu. v. furtum.

Dubitatur an fur in conscientia possit sibi retinere pro sumptibus, & melioramentis factis in re furto sublata, & an sint ei in conscientia à domino rei restituenda; loquimur de foro conscientie, quia leges ciuiles, & doctores, furi, & malæ fidei possessori expensarum, & meliorationum repetitionem, & retentionem negant. l. ex argento. ff. de cond. furt. Et dicimus cum Couar. eum illa sibi retinere in conscientia posse, eiq; restituenda esse, nam ut diximus secundum iustitiam commutatiuam fur non tenetur nisi ad iustam damni compensationem. quod au-

Quantum sit restituendum.

De expensis, & melioramentis in re furtiua.

tem

tem secundum leges civiles perdat expensas, & melioramenta est pœna, quæ ante condemnationem in conscientia nõ est debita. at si dominus illa melioramenta fecisset, nisi res fuisset ab eo ablata, non posset repetere nisi expensas, quia dominus in hac melioratione per furtum læsus uidetur. Si autem essent melioramenta domino parum utilia, uel quæ nihil curat, & non posset subtrahi materia meliorationis seruato illæso pristino rei statu, in conscientia pro illis nihil restituendum esset.

Cui sit faci-
cienda re-
stitutio.

Vt autem sciamus cui facienda sit restitutio notandum est, quod restitutio, uel facienda est ratione rei alienæ malè acceptæ, seu malè retentæ, eo tantum, quod est aliena; uel ratione damni illati, nomine damni intelligēdo; tam iniustam acceptio- nem, quam iniusti detrimenti illationem; Si ratione rei alienæ facienda est restitutio, dico rem alienam regulariter domino restituendam esse, & per dominum rei intelligitur etiam dispensator qualis est clericus bonorum ecclesiasticorum, ille quoque intelligitur, cuius custodiæ res accepta, aut damnificata com- missa est, quamuis alius sit uerus illius rei dominus, & conse- quenter quoad hoc censetur dominus pignoris creditor, & de- positi depositarius, in cuius custodia est, & uestis singendæ sar- tor, & uestimenti lauandi fullo, seu lotor, & rei commodatæ cõ- modatarius; nam quod ab eis acceptum est eis restituendum est, & non ijs quorum sunt, posset tamen in foro conscientiæ ue- ris dominis restitui, habita necessaria cautione, ne prædicti cu- stodes, damno denuo restituendi, aut alia molestia afficiantur, neue incurrant in iacturam æstimationis, fidelitatis, diligentia, aut probitatis: quod tunc maximè fieri potest, quando aliquis prædictorum, habetur suspectus, quod non restituet domino, aut non sine magna difficultate, aut damno. Dixi regulariter, restitutionē domino faciendam esse, quia in aliquibus casibus potest alteri fieri, ut si dominus sit furiosus prodigus, aut habe- at tutorem, seu curatorem, aut quando est longinquus, uel in tali loco, ut ad eum mitti non possit, uel non sine magno peri- culo, aut scandalo, aut quando ignoratur dominus rei, adhibita diligentia; aliqui etiam addunt, ut Caiet. quando Prælatus est dissipator reddituum ecclesiasticorum, restitutionem facien- dam esse non illi, sed illius Ecclesiæ, quæ est uera illorum do- mina: at si Prælatus non est suspensus, nec ei datus est coadiu- tor, uerius uidetur illi restituendum esse, quia est uerus, & legi- timus suorum bonorū dispēsator, nec aliqua est lex, aut textus in contrarium, vbi tamen nullum posset timeri periculū scādali

restit-

restitutio fieri potest Ecclesiæ, & non prælato, puta quando id ad Prælati notitiam deuenire non potest, qui lites moueat, & restituenti detrahat, uel noceat, & hunc credo, fuisse Caiet. sensû. Si restitutio faciendâ est ratione damni illati iuxta ea, quæ superius dixi, generalis regula est, quod regulariter damnificato fieri debet, dixi regulariter, quia aliquando ille, qui damnum passus est, uel mortuus est, uel longe abest, sicut, & de superiori regula dixi. Quando autem restitutio domino fieri non potest, quia mortuus est, uel longè abest, faciendâ est eius hæredibus, & affinibus, qui si neminem habet faciendâ est Christo Domino omnium hæredi, distribuendo illa, quæ sunt restitutioni obnoxia pauperibus, aut alijs pijs operibus; quo etiam modo restituenda sunt bona incerta, quorum post diligentem inquisitionem ignoratur dominus. & qui hæc restituere debet, poterit pro sua voluntate per seipsum sine Episcopo, & etiã sine confessore pauperibus, & pijs operibus distribuere, nec Episcopi contrarium iubere possunt, ut ex aliorum etiam sententia inquit Nauarrus: illa autem consuetudo Episcoporum, qui sibi horum bonorum restitutionem reseruant, ut sit bona, interpretanda est de absolute peccati commissi ob illorû non restitutionem. Quatuor tamen casibus potest hic Episcopus suã interponere auctoritatẽ. Quando. s. restitutioni obligatus absq; hærede, & executore moritur. Quando ille, qui restituere tenetur, nõ vult id facere, & cõtra illũ in iudicio proceditur. Quando ille, qui distribuere debet nõ rectè distribuit; & quando huiusmodi res, ab eo possidentur, qui est, aut fuit manifestus usurarius. Quod si ille, qui pauperibus restituere debet, sit pauper, poterit totum, aut aliquã partẽ pro se retinere, maximè ex cõsilio Episcopi, aut Confessarij, tanquã unus ex pauperibus. At si illa, quæ inueniuntur, nunquam habuerũt dominũ, uel non extat eius memoria, uel dominus de eis non curat, sed habentur pro derelictis, sunt inuenientis.

De Thesauris autem inuento, cuius dominus nescitur, dico, quod si in proprio fundo, uel domo inuenitur, totus est inuẽtoris; si casu in alieno inuenitur, una medieta est domini fundi, & altera inuentoris; si studiosè quærendo inuenitur cũ licẽtia domini donantis, totus est inuentoris; si quæritur contra, uel præter volũtatẽ domini, totus est domini, & si sciendo thesaurũ esse in fundo, id dño ignorante, emitur fundus, videtur, q̃ totus sit domini; & cõsuetudo in cõtrarium, qua thesauri inuenti Principibus reseruantur, non obligat in consciẽtia. De illis uerò, quæ

tur-

Quando sit faciendâ pauperibus, & a quo.

Nau. e. 17
nu. 92.

Quando Episcopus suam possit interponere auctoritatẽ.

De thesauro.

turpiter dantur, iam dixi non esse necessario restituenda; quæ si quis tanquam turpiter data, & accepta restituere uoluerit, non danti, sed illi in cuius iniuriam data sunt, Christo, scilicet, & Ecclesiæ restituenda essent, sicut & illa, quæ per simoniam accepta fuerunt, quæ, ut dixi, restituenda sunt, quia & contra iustitiam accepta fuerunt, & quia de illis est specialis lex.

Vbi facienda sit restitutio, quando, & quomodo.

Cap. XXVIII.

Vbi fit facienda.

SI restitutio ex re aliena consurgit, ibi facienda est, ubi res aliena habetur, ut ille, qui bona fide, & sine culpa possedit, ex tali restitutione nullum detrimentum patitur: si uerò ex contractu, aut quasi contractu debetur, fieri debet in loco expressè, uel tacitè solutioni destinato, aut ubi petitur, ea tamen lege, ut extra locum præstitutum solutio, nec creditori, nec debitori damno sit, & si nullus præstitutus fuit locus, restituendum; ubi coram indice competenti petitur. At si restitutio ex iniusta actione consurgit, ibi facienda est, ubi ille cui facienda est, nullum ex ea damnum incurret, & ita restituetur, uel ubi res accepta fuit, uel est dominus, uel in alio loco, ad quem dominus eam transtulisset: & quando res in alium locum mittenda est, malæ fidei possessor eam suis sumptibus mittere debet, ut sic ille, qui damnum passus est, nulla impensa, uel alio onere grauetur, ac si nullum ei fuisset illatum damnum.

Quando fit facienda.

De tempore autem, quo restituendum est, dicimus statim esse restituendum, nam licet restituere pertineat ad præceptum affirmatiuum, obligans pro loco, & tempore, habet tamen annexum præceptum negatiuum, scilicet, non detinebis alienum inuito domino, quod obligat semper, & ad semper, & propterea statim restituendum est, quod intelligitur, quantum ad præparationem animi, ut statim habeatur animus non detinendi alienum inuito domino, & restituendi unicuique, quod suum est; quantum uerò ad executionem, congruo tempore, seruatis debitis circumstantiis, restituendum est. Triæ autem sunt, quæ à restitutione statim facienda excusare possunt, uoluntas, scilicet domini dilationem concedentis, rationalis ignorantia iuris, uel facti, & impotentia, de qua quinque subiuciam conclusiones. Prima est, quod existens in ex-

Prima conclusio.

tre-

erētia necessitate, non habens, nisi necessaria uitæ suæ, & suorum, non tenetur statim restituere etiam si creditor eadem necessitate præmatur, quia tunc temporis omnia sunt communia. Secunda si probabiliter timetur subitam restitutionem futuram esse in damnum animæ, uitæ, uel famæ ipsius restituētis, uel alterius, uel ex ea imminere periculum de aliquo mortali peccato, non est restituendum, nisi tali periculo cessante, quia hæc maiora sunt damna, quam statim non restituere.

Secunda
cōclusio.

Tertia si statim restituere redundat in paruum commodum creditoris, & in magnum damnum debitoris, ut si opus esset debitori domum suam, multo minoris quam ualeat, uendere, non tenetur statim restituere, quia secundum rationem ei debetur dilatio; secus esset, si creditor in simili esset casu, quia nemo ut se commodet, alium incommodare debet, quod non solum locum habet in debito, quod est ex contractu, aut ultima uoluntate, sed etiam in eo, quod ex furto, aut alio delicto nascitur, licet Caiet. contrarium dicat. Quamuis enim hæc duo debita quoad suam originem differant, quia unum ex peccato nascitur, & non alterum; quoad hunc tamen effectum, saltem in foro conscientiæ, similia sunt. sicut enim utrumque restituendum est, & in utroque totalis impotentia omnino excusat, ita etiam in utroque mediocris impotentia mediocriter excusare debet. Aduertendum tamen est, quod nō dicitur magnum damnum priorum bonorum, eo quod sint magnæ res alienæ restituendæ, quia illud non est suorum bonorum iacturam facere, sed aliena relinquere: nec etiam dicitur magnum damnum priorum bonorum, non lucrari, eo quod restitutus est, quia illud non est amittere suum, sed nō uti alieno; nec etiam damnum priorum bonorum à statim restituendo excusat, quando restitutionis dilatio infert etiam magnum damnum illi cui restituendum est. Quarta ille, qui totum statim restituendo non posset decenter pro dignitate status sui uiuere, etiam si dominus rei, qui non est in tali, uel maiori necessitate, nolit dilationem dare, non tenetur statim totum restituere debet tamen habere animum restituendi, quam primum poterit, & cauere ne sumptus faciat non necessarios. Quinta si ex restitutione statim facta, redundaret damnum corporis, aut animæ eius, cui debetur, non est statim facienda, non enim furioso, nec irato ensis quo creditur se, aut alium percussurum, reddendus est, qua ratione

Tertia cō
clusio.

Quarta cō
clusio.

S. Ant. 2.
p. tit. 2. c. 8.
& Nau. ib.
n. 62.

Quinta cō
clusio.

excusari possunt aliqui Principes, qui aliena retinent, probabiliter credentes ex eorum restitutione suos status passuros esse magna incommoda, & bella iniusta; quod tamen non habet locum, quando æqualia, uel maiora mala ex retentione, quam ex restitutione euentura creduntur. Et ne hoc præceptum de statim restituendo pœnitentes, & Confessores reos simul inuoluat, pœnitentes non sunt absoluendi, antequam in effectu restituant, si in alia confessione absoluti, neglexerunt restituere: debet enim Confessor pœnitenti credere pro se, & contra se, cum hoc tamen debet etiam cauere, ne mora delictum pariat, sicut aliàs peperit, nisi fortè talis pœnitens occurrat, & tales circumstantie temporis, loci, & causæ, ut confessor solo restituendi proposito contentus esse debeat. eadem ratione non est absoluendus ille, qui cum possit statim totum restituere, nõ vult nisi certam partem in singulos menses, & annos, & quousque solutionem finierit.

Quomodo sit restituendus.

Restituendum est eo modo, quem natura contractus ultimæ voluntatis, aut delicti requirit; si delictum est publicum, restitutio quoque debet esse nota, & manifesta: si uerò sit occultum, debet etiam restitutio esse occulta, ut habeatur ratio famæ quæ ut magis conseruetur, potest quoq; restitutio per tertiam personam fieri, ut persona, quæ damnum intulit, omnino incognita maneat: cauendum tamen est, ne quando per alium occulte restitutio fit, internuncius, quod restituendum est, retineat; & restituere debens, in sua obligatione permaneat: ob quam causam, bonum est, ut ille per quem fit restitutio, syngropham à creditore accipiat, in qua confiteatur si accepisse tantam summam per N. pro solutione eius, quod alius sibi debeat, sine nominis expressione, & eam pœnitenti, seu restituenti tradat. Quod si ille, qui restituere debet, sit pauper, poterit per se, uel per alium, ab eo cui restituendum est, condonationem petere, qui si uerè, & ex animo condonauerit, liber in conscientia existet.

Quis ordo seruandus sit in restitutione, & quæ causæ non restituentem à peccato excusent.

Cap. XXIX.

IN restituendo nullus est ei necessarius ordo, qui omnibus restituere potest, cum statim omnibus, quod debetur, soluendum

uendum sit : at si non suppetunt tot bona , ut omnibus credito-
 ribus satisfieri possit, prius soluenda sunt debita certa, quorum
 creditores certò sciuntur, quam incerta, quorum creditores
 ignorantur ; nisi incertum huiusmodi esset, ut certum sit, quod
 nunquam fuit certorum creditorum , ut calix consecratus re-
 pertus , aut ablatu : huiusmodi enim sine creditorum iniuria,
 pauperibus dari possunt . In debitis certis, seruandus est ordo
 Baldi communiter recepti, scilicet, quod primum suo domino,
 id quod in propria forma, & specie reperitur, restitatur, ut
 commodatum depositum, furto subtractum . Secundo loco
 uenditori soluendum est pretium eius, quod uendidit, si em-
 ptor rem emptam in sua forma, & specie penes se habet, & si res
 emptæ pluris ualet, quam pretium pro ea promissum, eo solu-
 to, residuum cedit aliis debitis soluendis : quod si res emptæ
 non sit penes emptorem, sed fuerit iterum uendita, uel cum a-
 lia re commutata, ille qui primo uendidit, non habebit hoc pri-
 uilegium, ut aliis creditoribus præferatur, quia nec pecuniam,
 per illius nouam uenditionem habita, nec res cum qua permu-
 tata fuit in singularibus actionibus, in eius locum succedunt,
 nec sunt pro illa specialiter obligata . Tertio loco seruanda sunt
 statuta Regionis, si qua de hac re inueniantur specialia, & si non
 sunt seruetur ius commune, iuxta quod, ij quibus bona fuerunt
 expressè obligata, aliis præferuntur, & postea in sua dote uxor,
 & fiscus aliis creditoribus, quibus non sunt bona expressè hy-
 potecata, quamuis sint tacitè; subsequuntur ij, quibus bona taci-
 tè sunt hypotecata suo ordine : postea depositarij si depositum
 non extat, quo tamen priuilegiò non gaudet, qui sub nomine
 depositi, mutuat ad usuram . Tum subsequuntur illi, qui ha-
 bent priuilegium personale sine obligatione reali: postremum
 locum tenent alij omnes creditores chirographarij, qui non
 habent hypothecam, nec obligationem bonorum expressam,
 nec tacitam, nec priuilegium personale, sine consideratione,
 quis eorum sit prior, aut posterior; ita ut quod prædictis sa-
 tisfactis supererit, pro rata parte inter hos diuidatur : debeant
 tamen ante omnia deduci impensæ necessariae, sed non pom-
 posæ, & superflus, funeris, & exequiarum debitoris mortui,
 & publicationis, & copias testamenti, & alia ad aditionem hæ-
 reditatis necessariae, ita ut si debita totam hæreditatem exau-
 riunt, hæres sit immunis à lucro, & grauamine : quibus addi-
 tur, quod qui alteri mutuum dedit pro reficienda domo, na-

In l. pro
 debito. C.
 de bon.
 aut. iud.
 poss.

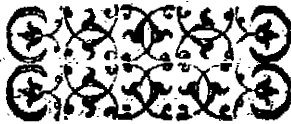
ni, aut alia re, præfertur omnibus habentibus hypothecam bonorum domini illius, in solutione ex eius pretio consequenda. Additur etiam, quod debitor, qui soluendo hunc ordinem, non seruat, suæ conscientiæ non satisfacit, si eum ignorantia iuris, aut facti non excusat, nisi quando creditor aliquis, in suis creditis petendis in iudicio, aut extra illud, fuit cæteris diligentior; quia tunc non solum potest, sed etiam debet prius illi, quam aliis soluere, dummodo alii non sint magis privilegiati; & hoc idem, quod dicitur de debitore solvente, dicendum est de creditore petente; nempe, quod non peccat accipiendo suum debitum, quod diligentius petiit, nisi alii sint magis privilegiati, tunc enim peccarent uiolando iustitiam, quæ vult, vt illis prius, quam ipsi satisfiat; ex quo infertur peccare generos, & nurus, qui recipiunt, aut retinent de bonis focerorum, quod eis debetur scientes eorum bona aliis magis privilegiatis deberi. De usurariis quoque, qui non possunt omnibus satisfacere, dicitur, quod prius debent soluere, quod debent per licitos contractus, quibus non sunt pauperiores effecti, quales sunt emprionis, & mutui, quam usuras inique extortas, etiam si ante illos contractus fuissent extortæ, dummodo non extent in propria specie res usurariæ, ut pignora; deberent enim reddi dominis, pecuniam reddentibus. At si ex licitis contractibus pauperiores efficerentur, ut in contractibus donationis, & promissionis dotis accidit, prius debent extortas usuras soluere, quam id, quod per illos contractus gratuitos, debent.

Causæ excusantes à restitutione ac.

Nouem autem sunt causæ, quæ à restituendi obligatione, & restituentem à peccato liberant. Prima est extrema necessitas, & impotentia, de qua in præcedenti capitulo ubi ostendimus, quæ impotentia excuset à statim restituendo. Secunda si ille cui restituendum est, debitorem ab obligatione liberet; dummodo talis condonatio fiat ab eo, qui donare potest, & scienter, & spontè fiat, sine vi, metu dolo, aut fraude aliqua. Tertia est, si in compensationem detur, aut procuretur officium, aliquod uendibile: nam si alia officia, aut beneficia darentur, esset simonia: at si post datum, aut procuratum beneficium gratis, creditor, gratitudinis causa, debitum remiserit, debitor à restituendi obligatione liber existet. Quarta est, probabilis ignorantia facti, qua credit id, quod restituendum est, suum esse, & etiam ignorantia iuris obscuri, præsertim quando ne-

ri scientia, & conscientia præditi ei consulunt, quod non tenetur restituere: non esset autem probabilis ignorantia, si creditor eos consuleret, quos nisi crederet sibi placita responsuros non consuleret: quam probabilem ignorantiam non possunt prætere illi, qui emunt à famulo orbem, aut salinũ argenteum, aut à iuvene pannoso sericum: credere enim, aut certè dubitare debent eos per furtum illa habuisse. Quinta est canonica præscriptio, hoc est cum bona fide à principio continuata possessio tanto tempore, ut iura canonica approbant, quæ ius parit in foro conscientia, ita ut sine peccato, quod sic præscriptum est retineatur, etiam si postea sciatur fuisse alienum, quia auctoritate legum rationabilium pro communi bono sancitarum acquisitum fuit dominium rerum legitime præscriptarum: at præscriptio legalis iuris ciuili, quæ sacris canonibus non consentit, sicut, & particulares regnorum leges, uel ciuitatum statuta, quibus statuitur, ne post aliquot annorũ lapsus, debitum peti possit, debitorem scientem se debere, & non restituentem in foro conscientia minimè excusant. Sexta est cessio bonorum, qua debitor ea creditoribus relinquit, quæ tamen in foro conscientia non excusat, nisi quatenus necessitas sine ea excusaret. Septima est impotentia restituendi sine uite, & salutis periculo, cum enim restitutio sit actus iustitia commutatiue, quæ ad æqualitatem partes reducit, non sunt necessariò danda bona altioris ordinis, & inestimabilia, qualia sunt uita, & salus pro bonis fortunæ, quæ sunt inferioris ordinis. Octaua est impotentia restituendi sine amissione libertatis, & sui ipsius uenditione, cuius ratio eadem est, quæ & septima. Nona est impotentia restituendi bona fortunæ sine amissione famæ, cuius etiam est eadem ratio, quæ & duarum præcedentium: nam fama est sua natura bonum inestimabile, & superat pecuniarum bonum sicut salus, & uita, & quod dicit Sotus debitum aliquando superare estimationem famæ, & cum qui illustrem aliquam familiam infamauit, teneri ad restitutionem famæ cum iactura uitæ, durum est, & falsum, quod etiam patet ex decreto Innoc. 3. de pœn. & rem. c. Officij, inquit enim Innoc. quod metus indicandi suum adulterium marito excusat uxorem à restituenda hæreditate, nec distinguit inter hæreditatem magnam, uel paruam, & inter famam magnam, & infamam. Vbi notandum est, quod hæc causa à restitutione excusans est solum intelligenda de fama bonitatis, uirtutem

theologicam, & moralem consequente; & non de fama ex aliis
 præclaris rebus parata, qualis est fama ingenii, scientiæ, uirium,
 diuitiarum, & aliarum similibus rerum: harum enim fama non
 uidetur inæstimabilis, sicut fama bonitatis. Et ista de hac se-
 cunda parte dicta sufficiant, ad Christi Domini nostri gloriam,
 cum etiam Beatæ Mariæ semper Virginis, Sanctæ Mariæ
 Magdalene, Sanctæ Catharinæ, & omnium Sanctorum
 quos suppliciter deprecor, ut pro me orare
 dignentur Dominum Nostrum Iesum
 Christum, Deum uerum, cum
 Patre, & Spiritu Sancto, in
 eadem gloria regnan-
 tem. Amen.

DE

D E

O F F I C I O S A C E R D O T I S

CHRISTO SVMMO SACERDOTI
ET EIVS IN TERRIS

VICARIO.

Auctore.

COSMO PHILIARCO PISTORIENSI
CANONICO ET THEOLOGO

FLORENTINO.

TERTIA PARS.

V M iuxta Principis Apostolorū doctrinā semper debeamus esse parati ad satisfaciēdū omni poscēti nos rationem de ea quæ in nobis est fide, hanc tertiam partem, quæ ad populi instructionē pertinet, ita tractabimus, vt etiā hostes fidei suos possint agnoscere errores, & impietate relicta, catholicā veritatem amplecti, & in quatuor libros distinguemus, Primus erit de veritate catholicæ fidei contra Gentiles. In secūdo tractabimus de Christiana Religione contra Iudæos, & Hæreticos, qui etiam ad fidelium confirmationem pertinebunt. Tertius erit de præcipuis Christianæ Religionis Dogmatibus. Quartus de Virtutibus.

R 3

Ani-

Animam rationalem esse immortalem ex Voluntate multipliciter probatur. Cap. Primum.

V in hoc primo libro intendamus agere contra fidei hostes, & cōtra illos maxime, qui nolunt credere nisi ea, quæ corporeis oculis cernuntur; ut ex his, quæ videntur cogantur credere ea, quæ non videntur, & diuina adiuuante gratiā, suauiter omnia disponente, obstinatione deposita, & depulsis erroribus ad lumen ueritatis manu ducantur, pro maiori etiam tractātorum explicatione, aliqua præmittemus fundamenta, ex quibus intellectus ad credendum, & intelligendum, & uoluntas ad amandum, & operandum, magis disponetur; quorum primum est Animam rationalem esse immortalem, illam enim mortalem credentibus, uana, & ridicula sunt ea omnia, quæ de Deo, & de Religione dicuntur, cum nihil aliud nisi carnem, & carnalia sapere possint; quorum quanta sit stultitia, & impietas, ex rationibus luce clarioribus quas in medium adducemus constabit, illas autem sic formabimus, quod eisdem etiā manifestum erit, beatitudinem nostram in solo Deo consistere, & illam solam Religionem esse ueram, quæ est de uero Deo, & ad illum ducit, qualis est sola Christiana.

Hominem esse mortalem, & eius corpus putrescere, satis experientia constat; quid autem sit de illius anima, intereat ne cū corpore, aut tanquam immortalis perseueret, experientia haberi non potest, nam cum sit spiritus, non percipitur sensibus; ob quam etiam causam ex illius operationibus in eius cognitione deuenire debemus; duæ autem sunt propriæ hominis operationes, quæ cæteris animalibus non cōueniunt, intellectualis, scilicet cognitio, & uolitio, quarum potentiæ sunt Intellectus, & Volūtas, ex quibus anime immortalitas multipliciter euidenter probatur; & omnes rationes, quæ ex illis desumi possunt, Iob. cap. 14. duobus uerbis insinuauit dicens, *Roborasti eum paululum, ut in perpetuum transiret? immutabis faciem eius, & emittes eum?* Roborasti, quo ad uoluntatem, qua homo est dominus suarum operationum; roborasti autem, ut in perpetuum transiret? nequaquam, Immutasti faciem eius, quo ad intellectum, quia dedisti illi alium modum cognoscendi ab aliis animalibus, & emittes eum,

eum, ut in perpetuum non sit? Et ut prius de uoluntate loquamur, ita est roborata, ut sit undiq; munita uirtute infinita, eius autem quodammodo infinita uirtus, quinque uijs ostenditur, quarum quælibet suam propriam infinitam uim habet; & istæ sunt eius libertas, capacitas, obiectum, appetitus, & modus operandi. Potentia quodammodo infinita uoluntatis, primo apparet ex eius libertate, & hoc tripliciter. Primo, quia seipsa primo mouet ad suas operationes. Secundo, quia à nulla uirtute etiam superiori potest cogi, ut aliquid uelit, uel quod nolit id, quod elegit; unde uidemus, quod sæpe aliquid uult contra omnem sensuum inclinationem, & talem, quæ uidetur habere uim cogendi, ut si quis eligeret fame perire, uel se præcipitè dare, & nihilominus uoluntas est aliquando ita obstinata, ut neque à sensu, neque à ratione, neque ulla amicorum persuasione dimoueri possit. & non solum corpora cælestia, sed etiam ipsi met Angeli non possunt illam mouere, & efficere, ut aliquid uelit, uel nolit, sed uirtutes cælestes possunt ratione corporis inclinationem inducere, & Angeli proponere, & persuadere, non tamen possunt illam cogere, solus Deus tanquam creator illam mouere potest, & non potentia ordinaria, nam huic potentia sua libertate contradicit, & resistit, & quod est contra Dei uoluntatem eligit, & facit; sed potentia absoluta, qua Deus communiter non utitur, cum suauiter omnia disponat. 3. quod ex his duobus sequitur, uoluntas est domina suarum operationum: Ex quibus sequitur uoluntatem, & cõsequenter etiam animam cuius est potētia, esse immortalem, nam quicquid se primo mouet, & quod non mouetur ab alia creatura naturaliter naturali motu, aut ab aliquo agente naturali, est æternum, & non potest corrumpi; nam ut corrumpatur debet ab aliquo naturali agente, naturaliter, & efficaciter moueri; at uoluntas à nullo naturali agente potest efficaciter moueri ad suas operationes, neque potest eius operatio impediri, neq; aliqua necessitas, aut uis ei ab ulla creatura inferri, ergo neq; etiam poterit moueri, neque aliqua uiolentia ei poterit afferri ad essentia ipsius corruptionem, nam quales sunt operationes, & quales sunt potentia rerum, talis est earum essentia, substantia, & existentia. Et confirmatur, quia substantia, quæ corrumpitur, per qualitates suis qualitatibus contrarias corrumpitur, per hoc quod remouentur eius qualitates sine quibus esse non potest, nam substantia nihil est contrarium, at nulla creatura potest agere in substantiam animæ, neque in aliquam eius qualitatem, seu potentiam, ut est

Ex libertate infinita quodammodo potentia uoluntatis.

Infinite
 litaris po
 tentia ex
 eius capa
 citate.

animæ rationalis, actione prædominante, cogente, & uim affe-
 rente, cum sit domina suarum operationum.

Secundo infinita uoluntatis potentia sumitur ex eius capa-
 citate, quæ est infinita, nam uoluntas potest amare, & deside-
 rare bonum maioris, & maioris perfectionis sine termino in-
 infinitum; & quibuscumque bonis ei propositis, adhuc potest
 plura, & maiora appetere; sed hæc eius infinita capacitas de-
 bet tandem aliquando repleri, & non potest in hac uita, ergo
 postea in futura. Et si obijciatur, quod etiam materia est in-
 finita capacitatis. Respondetur ex hoc animæ rationalis im-
 mortalitatem confirmari, quia illa infinita capacitas, seu po-
 tentia materiæ, arguit eius imperfectionem, hæc autem uo-
 luntatis perfectionem, nam capacitas materiæ non est ad for-
 mam infinitam, sed ad omnes indifferenter, at capacitas uolun-
 tatis semper tendit ad perfectius; hinc sequitur, quod mate-
 ria perfectè quiescit sub uilissima etiam forma, & ex se non
 appetit perfectiorem, & quod perfectiorem acquirat est ab a-
 gente naturali generante sibi simile; at uoluntas contemnit
 minus bonum, ut maius, & perfectius acquirat; & tamen ma-
 teria ex hoc, quod est capacitatis infinitæ, est ingenerabilis, &
 incorruptibilis, ergo multo magis uoluntas erit incorruptibi-
 lis, sed differenter earum incorruptibilitas ex infinita capacitate
 colligitur; nã capacitas materiæ est respectu formæ dantis esse
 specificum, & propterea est solum ad hoc, ut semper sit, siue sub
 isto esse specifico siue sub alio, parum ei refert, dummodo sem-
 per sit; at capacitas uoluntatis non est ad hoc, ut semper sit,
 nec est ad formam dantem esse specificum, quia est formæ spe-
 cificæ immortalis, sed est ad hoc, ut perfectius sit, nam præsup-
 ponit esse perfectum naturale, & incorruptibile, cuius est po-
 tentia, & maiorem, & infinitam perfectionem adhuc in suo esse
 appetit, bono: scilicet frui infinito.

Voluntatis
 obiectum
 est infini-
 tum.

Tertio sumitur ex eius obiecto, quod est infinitum, nam
 uoluntatis nostræ obiectum est bonum in communi, & non
 hoc, aut illud particulare, non enim est sicut materia, quæ re-
 spicit infinitas formas diuisim, & si relinqueretur, sub quacum-
 que quiescit; sed uoluntas quocumque bono adeptæ, semper
 plura appetit, & magis sub uno esse, quam sub diuersis parti-
 cularibus, ut argentum, quam numos, aurum quam argentum
 dignitatem regiam, quam multas inferiores, nec potest quie-
 scere nisi in illo bono, quod continet omne bonum, qualis est
 solus Deus, sed in hac uita non potest illo frui, ergo fruetur in-

alia,

alia, aliàs enim nobilissima potentia esset infelicissima, & cæteris aliis deterioris conditionis, aliæ enim omnes suum attingunt obiectum, & ipsa sola illo frustraretur, quod cum nullo modo sit dicendum, alia pro anima rationali asserenda est uita.

Quarto eius desideria, & appetitus sunt boni infiniti, & æternæ illius possessionis, nam appetit bonum, & bonum infinitum, ut infinitum, appetit beatitudinem, quæ comprehendat omne bonum, & excludat omne malum, & in illa sine fine esse desiderat, & posthanc uitam, æternam uitam ab intellectu ei propositam appetit, & desiderat non solum in specie, sed etiam in indiuiduo, ex quo æternæ uitæ appetitu sequitur, quod homines licet sciant se ultimum, huius mortalis uitæ diem clausuros, nihilominus quærunt apud hominum memorias etiam in hac uita perpetuari, historiis, ædificiis, rebus benè, & fortiter gestis, qui appetitus cum sint rerum, quæ in hac uita haberi nõ possunt, indicant animam manere post mortem, & tunc esse adimplendos, nam appetitus naturales non sunt uani, & quibus natura dedit appetitum, ordinauit etiam ea, quæ talem appetitum complerent.

Quinto. Virtus uoluntatis ex illius operationibus ita cognoscitur, ut etiam animæ immortalitas probetur; nam anima licet sit in corpore, & sit forma corporis, habet tamen operationes uoluntatis, & ut dicemus, etiam intellectus, independentes à corpore, nam uoluntas uult, & non uult, liberè, etiam contra omnem appetitum sensitium, quia est super omnem sensum, & se ipsa sola elicit hunc actum, imò nec intellectus potest ei necessitatem inferre, quia potest non sequi iudicium intellectus, & potest etiam intellectum diuertere ne illa consideret; & sicut habet operationes independentes à corpore, ita etiam ei competunt uirtutes, quæ nullo modo possunt esse in sensu, aut in corpore, ut iustitia, religio, timor Dei, amor Dei, & aliæ, quarum obiectum est Deus, nam sensus non potest ad tam altum obiectum ascendere, qualis est Deus, & res diuinæ; si autem uoluntas habet operationes independentes à corpore, anima rationalis cuius uoluntas est potentia, habebit esse independentes à corpore, & consequenter destructo corpore remanebit, nam qualis est operatio, talem rem esse necesse est, unde ex operationibus deuenimus in cognitionem rerum, quem philosophandi modum secutus est Arist. nec alius esse potest.

Voluntatis appetitus. Sunt boni infiniti.

Ex uoluntatis operationibus habetur animæ immortalitas.

Ex intellectu multipliciter probatur animæ immortalitas. Cap. I I.

Intellectus
actualis co-
gnitio à
sensitiua
differt in
quatuor
ex quibus
habetur
immorta-
litas ani-
mæ.

Mira uir-
tus intel-
lectus ex
hoc, quod
est uniuersalium.

Secundo immortalitas animæ probatur multis rationibus ex intellectu altera eius potentia deductis, de quo Iob dicit, *Immutasti faciem eius*, id est dedisti homini diuersum modum cognoscendi ab aliis animalibus, & ista diuersitas consistit in quatuor, ex quibus manifestè colligitur immortalitas animæ. Primo, quia alia animalia non cognoscunt nisi singularia, cum eorum cognitio sit sensitiua, quæ est singulariū, at intellectus cognoscit uniuersalia, & est propriè uniuersalium & tamen uniuersalia non sunt in rebus, non enim est in rerum natura homo in communi, aut planta in communi, id est separata à singularibus, eo modo quo intellectus apprehendit, considerat, & cognoscit. Intellectus ex hoc, quod intelligit uniuersalia, quæ non sunt sic in rebus separata sicut ipse intelligit, quatuor facit ex quibus mira eius uirtus, & immortalitas animæ elucet. primo, intellectus agens irradiat, & illuminat phantasmata, quæ sunt singularium, ut in illis appareat quidditas, seu natura, quæ latebat, & ex eis producantur species intelligibiles in intellectu possibili, & consequenter secundo, phantasmata denudat à conditionibus indiuiduantibus, & materialibus, & efficit species intelligibiles, quæ solum quidditatem repræsentant, & sic denudando separat etiam, ea, quæ re ipsa sunt inseparabilia substantiam. s. à suis proprietatibus. 3. hac denudatione, & separatione abstrahit quidditatem, à singularibus. 4. abstrahendo facit uniuersalia, quæ sic ab intellectu effecta, uirtute intellectus tres proprietates acquirunt. Prima, efficiuntur quodammodo spiritualia, nam licet humanitas constet ex materia, & forma, tamen non est longa lata, &c. sed est abstracta à dimensionibus, & ab omnibus materialibus accidentibus. Secunda sunt in generabilia, & incorruptibilia, nam Petrus, Paulus, &c. generantur, & corrumpuntur, & non homo in communi nisi per accidens. Tertia, sunt consequenter æterna, & hæc omnia non sunt figmenta, sed realia, nam ipsæ rerum nature sunt fundametaliter in singularibus, sub isto autem esse uniuersali, spirituali, incorruptibili, & æterno fiunt ab intellectu, & de istis sunt scientiæ, non enim sunt singularium; Si ergo est tantus intellectus, ut materialia, immaterialia, corruptibilia, incorruptibilia, & æterna reddat, quomodo ipse non erit immaterialis,

lis, & incorruptibilis? non enim potest dare, quod ipse non habet, neque efficere effectum sublimiorem, perfectiorem, & purtorem se; Si separat ea, quæ uigore omnium agentium naturalium separari non possunt, quomodo eius uirtus erit corporea, aut corpori astricta? Si ex phantasmatis elicit species intelligibiles actu immateriales, & uniuersales, & illas in se recipit, quomodo non erit immaterialis? nam quod recipitur, recipitur ad modum recipientis, & obiectum debet esse proportionatum potentia.

Hinc sequitur secunda differentia, nam cognitio aliorum animalium est totius coniuncti, non enim sola eorum anima uidet sentit, memoratur, sed potentia ex anima, & corpore. At homo sic intelligit, quod licet ad intelligendum concurrant phantasmata, ipse tamen solus intellectus intelligit, & iudicat ita esse, & non esse, & actus intelligendi non est compositi, sed est solius intellectus, ut est à corpore abstractus, & potentia solius animæ: non potest quidem in hac uita intelligere sine phantasmate, nam necesse est intelligentem phantasmata speculari; sed phantasmate ei repræsentato ipse solus intelligit, & non aligatur phantasmatis, & phantasmata, & apprehensiones terminorum, concurrunt tanquam causa, sine qua non; nã in actione duo præter alia sunt consideranda. Primo ipsius substantia, & quæ ipsi intrinsecè insunt. Secundo modus ipsius actionis, secundum quem fit, ut quod uisio fiat in coniuncto, est natura ipsius uisionis, quod autem fiat in tali distantia, est modus, & licet uarietur modus, non ob id uariatur substantia actionis, secundum quam iudicandum est, ut in eodem exemplo, ob diuersam habitudinem oculi, quãdo oculus est male affectus parum uidet, & quando benè, uidet eminus, sed substantia uisionis est semper eadem. In intellectu autem ipsius substantia est, quod sit accidens immateriale, soli animæ inhærēs, absq; corporis coniunctione, & quod sit solius intellectus operatio; quod autem fiat per phantasmata, pertinet ad modum, quatenus. s. anima est in corpore, nam quamdiu est in corpore, eo mediante intelligit, at separata, sine corpore, & phantasmatis, intelliget, uariabitur modus intelligendi, sed non substantia intellectio- nis, quia semper ipse solus intellectus immediatè intelligit. Hinc sequuntur sex uirtutes intellectus, ex quibus manifestè colligitur, quod non est materialis, sed spiritualis, nam ut spiritalis, & à corpore in suo actu independens sequentia operatur. Primo ratiocinatur, definit, diuidit, de futuris discurret, &

Intellige-
re non est
coniuncti,
sed solius
intelle-
ctus.

Sex inde
uirtutes in
intellectus.

futu-

futurorum providentiam habet, quod est proprium ipsius; uirtus enim cognoscitiua corporea id solum cognoscit, quod repræsentat species, & non supergreditur species, oculus enim id solum uidet, quod ei per speciem rei præsentis repræsentatur; solus intellectus ex speciebus acceptis ratiocinatur circa ea, quæ illi repræsentantur, & ex illis alia deducit; quod si quædam animalia uidentur mira operari, id faciunt, uel instinctu nature uel ex assuetudine, ut sunt illa, quæ habent memoriam, & dicuntur disciplinabilia, sed nullo modo discunt, aut ratiocinantur: Credere etiam est actus solius intellectus separatus, & supra omnem sensum, & corpus, neq; ab eo pendet, non solum, ut est actus fidei diuine, sed etiam humane, nam credimus, quia uolumus, neq; potest intellectus noster cogi ad credendum uir rationum, alioquin esset scientia, uel opinio, sed mouetur solû auctoritate, & hoc, quia uult ei credere, neq; potest cogi ad credendum ab aliqua creatura. 2. alia animalia non cognoscunt nisi, quæ phantasmatis repræsentantur, nisi pauca quædam uel æstimatione, quæ ad uitæ conseruationem sunt necessaria, ut uis uiso lupo apprehēdit inimicitiam, ut fugiat; at intellectus ex phantasmatis ratiocinando uenit in cognitionem eorum, quæ phantasmata nullo modo repræsentare possunt, & non aliorum tantum necessarium uitæ conseruationi ex instinctu nature, sed omnium ferè, & propter ipsam contemplationem, nam ratiocinando etiam ad Angelos, & ad Deum ipsum eleuatur; certum autem est sensum nõ posse eleuari ad cognitionem indiuisibilium, ut puncti, & instantis, nec rerum spiritualium, & Angelorum, nec æternitatis, & multo minus Dei. 3. sic eleuatus spiritualia, & corporalia, sibi quodammodo subiiciens, in quibus conueniant, & in quibus differant considerat, & differētiās inter illa constituit. 4. Intellectus intelligendo separatur à materia, & à corpore, cum abstrahendo intelligat, & quo magis separatur, seu eleuatur, & abstrahit, eo altius intelligit; ex quo colligitur animam esse supra corpus, & ab eo separabilem, nulla enim res corrumpitur ex eo, in quo consistit sua perfectio, at perfectio animæ rationalis consistit in quadam abstractione animæ à corpore; nam perficitur scientia, & uirtute, secundum scientiam autem tanto magis perficitur, quanto magis abstrahitur à corpore, & immaterialia considerat; & uirtutis perfectio consistit in hoc, quod homo non sequatur corporis passiones, sed eas secundum rationem temperet, & refrenet. cū ergo perfectio operationis animæ cōsistat in separatione à corpore,

pore, anima secundum suum esse, est separabilis à corpore, & non desinit esse cum corpore, nam operatio rei demonstrat substantiam, & esse ipsius, naturam, & entitatem. 5. licet intellectus aliquando debilitetur ratione corporis, propter modum intelligendi mediante ministerio corporis quamdiu est in corpore, non tamen secundum se, nec semper, imo quo magis senio debilitatur corpus, eo magis intellectus perficitur, & fit perspicacior, quod nullo modo fieret si intellectus esset uirtus corporea, ut patet in uegetatiuis, & sensitiuis potentiis, robore, forma, & pulchritudine, quæ cum corpore deficiunt; & ratio ipsa conuincit, quod enim cum corpore desinit, debet cum ipso pariter magis, ac magis deficere, & declinare; at in senibus debilitatis omnibus uegetatiuis, & sensitiuis potentiis, uiget intelligere, etiam in illis, qui sunt propè mortem, ob quam causam monita morientium ab omnibus plurimi fiunt. 6. præter proprium modum cognoscendi quem habet per sensus, habet alterum per influxum, & motum superioris causæ, scilicet per reuelationem, & infusionem scientiæ à Deo, sicut patet multorum experientia, qui à Deo, & ab Angelis scientiam infusam habuerunt, qui modus intelligendi est proculdubio à corpore, & sensu omnino separatus; quia non à sensibus, sed ex altiori principio, & longe diuerso intellectus, intellectiones & intelligendi lumen recipit.

Tertia differentia, quæ sequitur ex præcedenti, quia alia omnes potentiæ cognoscitiuæ habent solum obiectum motiuum; nam id solum cognoscunt ad quod mouentur à speciebus suorum obiectorum; at intellectus non solum habet obiectum motiuum, sed etiam terminatiuum, nec solum terminatiuum, sed aliud adhuc superius, ad quod naturaliter inclinatur sed non potest illud naturaliter cognoscere. Obiectum motiuum est ens materiale, à quo solo mediatis phantasmatibus potest moueri; sed quia intellectus eleuatur super phantasmata, & uis sua omnia potest intelligere, etiam immaterialia, & Deum ipsum, obiectum terminatiuum est ens, ut ens in communi, ut omnia amplectitur, non tamen secundum omnes eius rationes; sed quatenus intellectus ex sensibilibus eleuari potest, ex quibus excitatus, & eleuatus, cognoscit uires sibi deficere, & se non posse ex naturalibus perfecte intelligere omnes rationes entis, & non solum Dei proprietates, & perfectiones, sed nec etiam illas substantiarum separatarum: unde cognoscit aliud adhuc esse sibi proportionatum obiectum,

Intellectus præter obiectum motiuum duo adhuc alia habet obiecta.

Etum, ad quod naturaliter inclinatur, & quod naturaliter cognoscere non potest, & hoc est ens in quantum ens absolute, & secundum omnes eius rationes, hinc intellectus habet tria. Primo, capacitatem infinitam, & nullus eius imaginationi potest assignari terminus, nam infinitos imaginatur mundos, infinita infinitis adiungit; & quocumque termino illi assignato, potest plura, & in infinitum imaginando addere, ut patet in progressu numerorum, unde semper plura, & plura desiderat intelligere. Secundo, hæc infinita capacitas non solum est respectu infinitorum numero, sed etiam respectu veri infiniti; hinc est, quod uiso effectu inquit usque ad primam causam. s. Deum, & cum ad eam peruenerit, statim naturaliter scire desiderat quid sit, & eius essentiam cognoscere, licet ad eius cognitionem naturaliter peruenire non possit. 3. non potest quietari nisi in uno ente, quod omne esse, & omnes ueritates contineat, & sit ipsamet ueritas, qualis est solus Deus, nam quocumque particulari ente, & quacumque peculiari ueritate cognita, necessario ulterius tendit cum illius obiectum sit ens in communi, at Deum in hac uita intueri non potest. Et non solum in hac uita non potest intueri Deum, sed nec etiam distinctè immaterialia cognoscere; nam ex speciebus materialium, ad eorum cognitionem ratiocinando eleuatur; ex quo manifestè colligitur alium esse statum intellectus post corpus, in quo immaterialia distinctè cognoscat, & Deum intueatur, alias enim intellectus esset in suo genere imperfectissima omnium potentiarum cognoscitiuarum; nam omnis potentia distinctè percipit omnia ea, quæ sub suo obiecto continentur, ut patet discurrendo per omnes sensus.

Intellectus, & uoluntas reflectuntur supra se.

Quarto, diuersitas cognoscendi, & etiã uoluntatis corroboratio, consistit in reflexione supra se ipsum, ex quo sequitur, quod habet esse spirituale, nam corpus potest quidem superponi alteri corpori, & pars alteri parti, sed non sibi ipsi, hoc enim proprium est rerum spiritualium, nam spiritus est totus in toto, & totus in qualibet parte, Deus est totus in toto mundo, & totus in qualibet parte, & est in se ipso, Angelus est totus in toto aliquo loco eius uirtuti correspondenti. V.g. in tota Florentia, quia in omni eius loco potest operari, & totus in qualibet eius parte, & potest etiam esse solum in uno eius angulo, non per sui coarctationem, sed prout uult, quia est in se ipso, & ubi est, non est, ut forma, sed ut assistens. Anima etiam rationalis est tota in toto corpore, & tota in qualibet eius parte; aucto corpore illud

Iud etiam informat, & nō per sui extensionem, & abscisis membris definit in eis esse, non per sui diuisionem, nec coactationem, sed quia est spiritus, & in seipsa, nō potest autem sicut Angelus esse pro libito in una sola parte corporis sibi correspondentis, & non in alijs, quia est in corpore non ut assistens, sed ut forma corporis, uerum ita informat corpus tanquam uera illius forma, ut sit in se ipsa (quando dicitur Animam, siue Angelum esse in se ipso, sanè intelligas, & non ut possit esse omnino sine loco, hoc enim est solius Dei, qui est æternus, & ubique, sed quia ita est in loco determinato, ut non sit per modum loci, diuisibilis ad illius diuisionem, & totus in toto, & pars in parte.) quod ex illius potentijs apparet, quæ super se ipsas reflectuntur, nam intellectus intelligit, & super seipsum reflectitur, & intelligit se intelligere, & quomodo intelligat, & reflectitur etiam super uoluntatem, & memoriam, nam intelligit uoluntatem uelle, & memoriam memorari, similiter, & istæ eodem modo reflectuntur, nam uoluntas uult se uelle, & intellectum intelligere, & memoriam memorari, & memoria recordatur intellectum intellexisse, uoluntatem uoluisse, & se memoratum fuisse; non sic potentiæ sensitivæ, nam oculus uidet, & non uidet se uidere. Ex hoc autem, quod potentiæ animæ rationalis super se ipsas reflectuntur, consurgit stupēda quædam, & admirabilis earum uirtus, ut sint inuicem in seipsis, seipsas inuicem capiant, & non plus capiatur ab una, quam ab omnibus simul, ut in illis etiam appareat Sanctissimæ Trinitatis imago, nam tres sunt illius potentiæ Intellectus. s. Voluntas, & Memoria, quæ inuicem dependent; ex intellectu enim oritur uoluntas, & ex intellectu, & uoluntate, memoria, & propterea ita debent reflecti super seipsas, ut una super aliam feratur, illamq; in se comprehendat, & totum eius obiectum, & omnes eius operationes, & hoc uicissim, ut sint æquales, non solum singulæ singulis, sed (ut dicit Magist. Sent. ex Aug.) singula omnibus; nam intellectus intelligit uoluntatem, & memoriam, & bonum quod est obiectum uoluntatis, & quoduis bonum, & omnes uoluntatis operationes. & uoluntas amat ueritatem, quæ est obiectum intellectus, & quasuis ueritates, & ipsum intellectum, & potest etiam uelle, & imperare omnes intellectus operationes, & in memoria reponuntur omnes actus, & operationes intellectus, & uoluntatis; quæ nullo modo corporibus conuenire possunt, repugnat enim corpori, quod idem contineatur in eo, quod continet, & quod sint tres corporeæ mensuræ talis dispositionis, quod singulæ alia

Sanctissimæ Trinitatis imago est in potentijs animæ.

capiant, & tantum capiat una, quantum omnes tres simul, & omnes tres non plus capiant, quam quælibet earum; cum ergo ista, quæ corporibus repugnant, experiamur in potentiis animæ rationalis, necessario dicendum est illas esse incorporeas, & spirituales, & consequenter etiam animam cuius sunt potetie.

Colligendo ergo omnes prædictas rationes sub sua maxima; potentiæ animæ correspondent eius essentia, nam qualis est essentia tales sunt eius potentiæ, cum ex ipsa fluant; operationes correspondent potentiis, nam potentiæ sunt propter operationes, & obiectum correspondet potentiæ, & operationibus, nam potentiæ sunt propter obiectum, & potentiarum actus sunt, ut attingatur obiectum; Sed obiecta potentiarum animæ rationalis comprehendunt spiritualia, & materialia. Vt autem intellectui proportionentur, & ab eo intelligantur, uirtute eiusdem intellectus, materialia, & singularia reducuntur ad esse spirituale, & uniuersale. Operationes potentiarum eius, sunt independentes à corpore, & à sensitiuis potentiis, ut satis ostendimus: ergo potetie ipsæ non dependent à corpore, nec consequenter etiam anima rationalis, sed habet proprium esse, & propriam existentiam, qua destructo corpore existit: nam quod per se potest operari, potest per se subsistere, & quod per se operatur, per se subsistit, quia operari non est nisi entis in actu.

Animeim
mortalitas probatur demonstratione propter quid.

Et sicut ex effectibus demonstratione quia, procedimus ad cognitionem causæ, ita etiam cognita causa demonstratione propter quid per eam probamus proprietates, & effectus. Ex operationibus animæ, probauimus illam habere propriam existentiam independentem à materia; modo ex eo, quod habet propriam existentiam, probatur illam esse immortalem; nã omne id, quod habet propriam existentiam, & non habet contrarium, neque ratione sui, neque ratione suarum proprietatum, est incorruptibile; sed anima rationalis est huiusmodi, ergo est incorruptibilis, Maior probatur, quia omne, quod corrumpitur, aut corrumpitur per se, aut corrumpitur per accidens quod corrumpitur per se, corrumpitur à suo contrario, ut calor à frigiditate; quod corrumpitur per accidens, dupliciter corrumpitur. Primo, ad corruptionem alterius à quo dependet, uel in quo habet, quod existat, quod per se à suo contrario corrumpitur, quo pacto substantia corrumpitur ad corruptionem proprietatum qualitatum sine quibus esse non potest; & forma, quæ non habet propriam existentiam corrumpitur ad corruptionem compositi cuius est forma, similiter, & accidentia, quæ

à com-

à composito habent, quod existant. 2. corrumpitur ex absentia causæ efficientis, ut lumen in aere extincta lucerna, cuius est eadem causa, quia non habet propriam existentiam, ergo, quod habet propriam existentiam, non corrumpitur per accidens, & si non habet contrarium, non corrumpitur etiam per se; sed anima rationalis, ut probatum est, habet propriam existentiam, ergo non corrumpitur ad corruptionem compositi, & dependet à solo Deo, qui animam, & omnia potest ad libitum annihilare, sed id non facit; & non habet contrarium, nec ratione sui, quia est substantia, nec ratione suarum qualitarum, & uirtutum, quia illius potentia, & operationes sunt spirituales, ut probatum est, ergo est incorruptibilis. Et confirmatur, quia aliis rationibus, Dei, & Angelorum incorruptibilitatem non habemus, nisi quia sunt substantiæ spirituales, & non habent contrarium, & quod est spirituale non potest corrumpi ab agente corporeo, aut naturali.

Quod anima rationalis secundum Aristotelem sit immortalis, & de illius origine. Cap. III.

Est autem animæ rationalis immortalitas tot tantisque naturalibus rationibus à nobis probata, quod etiam si Aristoteles contrarium sensisset, ut aliqui falsò uoluerunt, nihil debeat gentiles philosophos mouere; nam uera naturalis philosophia, & ratio, non est illa, quam tradit Aristoteles, sed quæ ex naturalibus principiis bene intellectis deducitur. Verum, quia Aristoteles est Princeps Philosophorum, & tantum ei (sed falso) à quibusdam tribuitur, ut quæ non sunt Aristotelicæ doctrinæ consona, falsa esse existiment; ex Aristotele etiam animæ immortalitatem manifestè, non quidem diffusè, sed una, aut altera auctoritate probabimus, & hoc propter infideles, nobis enim etiam si nulla adesset naturalis ratio, sufficit diuina auctoritas, & Ecclesiæ determinatio. Arist. 1. de Anima, tex. 65. dicit Intellectum innasci hominibus, & esse quandam substantiam, quæ corrumpi non potest, idque signo ostendit, si corrumperetur maxime id fieret ex debilitate, quæ fit in senio, nam senium est uia in corruptionem totius, & dissolutionem eorum, quæ in ipso sunt, sed in eo non corrumpitur, & quod non corrumpatur ostendit dicens hoc esse simile ei, quod accidit circa sensoria sensuum, qui corrumpuntur, anima non corrupta, nec debilitata,

S secundum

secū dū se, unde senex debilitatur uisu, ratione organi, sed non ratione animæ, unde si animæ senis daretur oculus iuuenis, uideret sicut iuuenis, quia anima, secū dū se nihil est passa, sed secū dū corpus, idē dicit accidere in morbis, & ebrietatibus, nā anima uidetur debilitari cū impediatur à suis operationibus, sed id non est secundum se, sed ratione corporis. Cum ostendisset impassibilitatem substantiæ animæ secundum se, textu sequenti ponit impassibilitatem operationum eius, & dicit intelligere, & speculari, quæ sunt operationes ipsius intellectus marcescere, & debilitari, & non secundum se, sed alio quodam interius corrupto, imaginatione, scilicet, uel spiritibus in corpore in quo est anima, ipsum autem est impassibile, sed cogitare, odisse, irasci, corrumpuntur, & non manent post compositum, quia non sunt operationes solius intellectus, sed compositi ex corpore, & intellectu, & propterea dissoluto composito non manent cum solo intellectu; non sic autem est de intelligere, & speculari, quæ sunt solius intellectus, & ob id cum ipso manent; ex quo infert, quod cum intellectus, & ipsius propria operatio non corrumpantur, fortasse est quid diuinius & impassibile. 2. de Anima, tex. 21. dicit intellectum esse aliud genus animæ à sensitio, & uegetatio, & posse ab his separari, sicut perpetuum à corruptibili. 3. de Anima tex. 20. dicit, quod intellectus in actu quo intelligimus quantum ad operationem non manet post corpus, unde non reminiscitur, tamen secundum se, & suum esse manet, & est immortalis, & ratio est, quia intellectus in corpore intelligit mediante sensu, & phantasmate materiali, & propterea destructo corpore debet etiā cessare hic modus intelligendi; sed quia intellectus, secundum se manet, & est immortalis, habebit alium modum intelligendi sine phantasmate, iuxta illum statum à corpore separatum. 12. Met. tex. 16. & 17. constituit differentiam inter causas efficientes, & formales, nam efficientes sunt ante res quas efficiunt, at formæ non sunt ante corpora quorum sunt formæ, sed simul; nihil tamen prohibet (subdit) aliquam formam posterius manere, ut anima, non omnis, sed intellectus. Ex quo loco tria habemus. Primo, quod anima rationalis est forma. Secundo, quod non fuit ante corpus, Tertio, quod remanet post corpus. 2. de Gen. anim. cap. 3. dicit mentem, idest animam rationalem posse esse sine corpore, quia cum eius actione non communicat corpus; & dicit extrinsecus uenire; non quod fuerit ante corpus, sed quia non educitur

de potentia materiæ; nam ibi Arist. duas proposuit quæstiones, prima est. An animæ omnes essent ante corpus, an nullæ, an aliquæ sic, & aliquæ non. Secunda an essent in ipsius materia, an ex semine maris aduenirent, & si cum semine maris, an omnes fierent ex eius ui, an extrinsecus, uel partim extrinsecus partim non. Et ad primam quæstionem respondet animas omnes impossibile esse antea. Ad secundam animam rationalem extrinsecus aduenire, idest, non ex ui feminis, seu maris, seu quod idem est non educitur de potentia materiæ, sed fit ab extrinseco, scilicet à Deo, & non ab agente naturali. Pro quo notandum est, ut animæ rationalis originem intelligamus, apud Aristotelem, & in rei ueritate illam formam educi de potentia materiæ, quæ habet totum suum esse, cum materia, & à materia dependens, illa autem, quæ quamuis producta sit in materia, non habet tamen totum suum esse pendens à materia, non educitur de eius potentia, qualis est anima rationalis; quod autem totum esse animæ pendeat, uel non pendeat à materia, cognoscitur ex eius operationibus, nam quale est esse rei, talis est eius operatio, cum operatio sequatur esse, & quod anima rationalis habeat operationes independentes à materia, satis probauimus; ex quo sequitur, quod non potest produci à uirtute seminali, nec ab aliquo agente naturali; cum enim omne agens naturale agat actione circa materiam, & recepta in materia, nullum agens naturale poterit producere aliquod esse supra ipsam materiam, quia nihil potest operari ultra proprias uires; Sed à solo Deo immediate producitur, non enim Deus sic animam rationalem producit, sicut reliquas formas, nam reliquas producit concurrente cum causis secundis, ita ut qua actione causa particularis producit formam, eadem etiam Deus producat simul cum ipsa causa particulari, sed animam rationalem ipse solus facit, sine actione causæ particularis; concurrat quidē causa particularis, non tamen ad productionem animæ, sed ad dispositionem etiam ultimam in materia inducendam, & ad unionem animæ cum materia, & consequenter ad productionem totius compositi, ob quas causas homo uerè est causa hominis, & hominem generat, licet anima rationalis à solo Deo producat, quia terminus generationis est compositum.

De animæ
origine.

Quod sit Deus, qui omnia ex nihilo creauit.

Cap. IIII.

Secundum fundamentum, quod præmittere uolumus est: Deum esse, quod est omnium menti innatum, & in sculptum, ut enim inquit Cic. de hominibus nulla gens est, neque tam immanueta, neque tam fera, quæ non, etiam si ignoret qualem Deum habere deceat, tamen habendū sciatur. Sed quia in illius cognitionem per eius effectus deuenimus, licet Deum esse sit per se notum, & à priori demonstrari non possit, cum sit suum esse; nobis tamen non est per se notum, sed est à posteriori demonstrabile; non enim sunt eadem natura, & nobis nota; nec ulla ob id excusari potest si illū ignorat; quis enim esset adeò stultus, ut ex uehementi calore quem sentit, non iudicaret ignem, quem non uidet esse in proximo loco? quis est tam uecors (inquit Cic.) qui cum suspexerit in cælum, Deum esse non sentiat, & ea, quæ tanta mente sūt, ut nulla arte, & ratione ordo rerum, & uicissitudo persequi possit, casu fieri putet? commoda quibus utimur, lucem qua fruimur, spiritum quem ducimus, à Deo nobis dari, & impartiri uidemus. Sed firmiter, & Apostolicum habemus testimonium Rom. I. *Inuisibilia Dei à creatura mundi per ea, quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius uirtus, & diuinitas, ita ut sint inexcusabiles.* Cum autem omnes creaturæ ita ducant in Dei cognitionem rāquam effectus in cognitionē causæ, ut etiam iuxta Prophetam omnes clament, *Scitote, quia ipse est Deus, quoniam ipse fecit nos, & non ipsi nos*, eisdē rationibus Deū esse, & unum esse, & omnia ab illo ex nihilo creata fuisse probabimus. Dei autē nomine intelligimus. Primā omniū rerū causā à qua omnia sunt, & dependent, in esse, & conseruari, quem creaturæ multipliciter ostendunt, dum in eis relucet diuina attributa, Potentiæ, Sapientiæ, Prouidentia, & alia, quæ soli Deo conueniunt. Et prima ratio sit ex perfectione, quam dicit esse à se; dicit enim in ente maximā perfectionem, quod. s. sit primum, & nulli subiectū, æternum, incorruptibile, quod suum esse non sit, nec dependeat ab alio, sed à seipso. at si consideretur tota natura, & in uniuersali, & in particulari, hæc perfectio ei nullo modo conuenit, tota. n. natura est propter humanā naturam, quæ non solum in indiuiduo, sed etiam secundū totam suam substantiam, est reducta ad ens caducum, & propterea

Deum esse est per se notum, sed nō nobis.

Quid intelligatur Dei nomen.

Quod sit unus Deus, qui omnia creauit. Prima ratio.

in in-

in indiuiduis corrumpitur, non.n. quia indiuidua corrumpuntur; homo est corruptibilis, sed è cōtra, quia homo est corruptibilis, ideo in indiuiduis corrumpitur; & suū esse ab eo nō depēdet, imo nec illud cognoscit, nō potest capillū albū facere, generat, & nō qualē vult generat, nec scit quomodo generet. Nescio (dixit Sācta illa Mulier 2. Macha. 7.) *qualiter in vtero meo apparuisi neque.n. ego spiritum, & animam donau: vobis, & vitam, & singulorum mēbra non ego ipsa compegi.* ergo natura humana, & cōsequēter etiā uniuersa natura producta fuit, & suū esse ab alio habuit. ille autē à quo omnia esse habuerūt, dicitur Deus. Secunda ratio, quæ est cōfirmatio prioris, omne finitū, & limitatum in aliqua latitudine, hoc ipso, q̄ est limitatū, reducitur ad aliquod limitans, sicut omne, q̄ est tale per participationem, reducitur ad id, quod est tale per essentiā, repugnat enim rationi, quod huiusmodi sint talia à se, & independentia ab alio, at tota natura, & quælibet naturæ pars, est limitata sub certa mensura in essentia, & in operationibus. Tertia ratio sumitur ex operationibus naturæ, in illis enim tria considerantur, quæ singula Deum totius mundi creatorem, & gubernatorem ostendunt, & probant, primo operatio naturæ, ut intrinsecus ab ipsa procedit, est propter finem, & ad finem per ordinatissima media, qui ordo est opus intellectus, hic autem intellectus dirigens non est in rebus ipsis, ut aliquid earum, & iste ordo ad finē per ordinatissima media, non est rebus ipsis naturalibus superadditus sicut in artificialibus, sed est illis intrinsecus, & cōnaturalis, ergo necessarium est, q̄ res omnes naturales sint opus alicuius intellectus, & ab ipso acceperint esse, & essentiā; hæc.n. est differētia inter naturalia, & artificialia, q̄ artificialiū finis, & ordo, & dispositio mediorū ad finē, est ipsis rebus extrinsecus, accidētarius, nec ullo modo potest illis esse naturalis, quia est ab intellectu humano, qui nō est causa ipsarū rerū, nemo.n. potest alicui rei finē illi naturalem per ordinatissima media acquirendum præscribere, nisi sit autor, & effector ipsius naturæ. Secundo cum operatio ipsius naturæ sit ad finem per ordinatissima media, ut ab ipsamet natura procedit, adeo quod omnes philosophi exclamant, & dicūt, opus naturæ esse opus intelligentiæ, nihilominus ipse modus operandi naturæ, & rerum omnium naturaliū est cæcus, sine cognitione, ut etiā ex hoc cæco modo operādi Deū esse, qui hæc omnia naturalia fecit, & creauit cognosceremus. nam omnis operatio cæca, quæ sine cognitione procedit ab aliquo principio, si debita sit, & ordinata,

Secunda
ratio.

Tertia
ratio.

per seipsam reducitur ad aliquam cognitionem, & non potest primo esse à tali principio, sed ab alio cognitionem habente. & hoc ex eo, quod est cæca, & ordinatissima; in tota autem natura reperitur hæc cæca operatio, etiam in his, quæ cognitionem habent, nam ipsa met cognitio cæco modo producit; oculus enim uidet, & non uidet se uidere, & quomodo uideat, similiter, & intellectus, intellectionem cæco modo, secundum naturam suam producit, & non intelligit seipsum, & quomodo intelligat, nisi per reflexionem. Tertio, quælibet res naturalis ita habet propriam operationem propter proprium finem, ut ex rebus ipsis, & earum operationibus, consurgat quædam uniuersalis totius mundi integritas; & hic uniuersalis effectus, nō potest esse à rebus ipsis, nam quælibet res particularis habet propriam operationem, & proprium finem, & cætera sūt ei extrinseca, & accidentaria, per se autem sunt respectu causæ uniuersalis, quæ sic omnia disposuit ad mundi integritatem, propter cuius conseruationem res ipsæ relicto naturali motu, cōtra naturam propriam ex se mouentur, secundum naturam uniuersalem, & sic sæpe uidemus grauias ascendere, & leuias descendere ne detur uacuum; cum ergo hic effectus sit uniuersalis intrinsece consurgens ex singulis rebus totius mundi, necessario dicendum est unam esse uniuersalem causam huius uniuersalis effectus, cuius non potuit esse causa, nisi etiam esset causa rerū omnium particularium, & hic est Deus. Quarto, quia experientia constat has omnes causas inferiores esse secundarias, & subordinatas superioribus, & non posse agere, nisi uirtute causarum superiorum, unde est commune illud Philosophi dictum, sol, & homo generant hominem. Medici etiam ad medendum, & rustici ad seminandum, & nauæ ad nauigandum, cælorum rationem habent. in causis autem essentialiter subordinatis non potest dari processus in infinitum; nam causæ essentialiter ordinate in tribus differunt ab accidentaliter ordinatis, nam in essentialiter ordinatis, secunda causa dependet à prima, & causalitas superioris est alterius ordinis, & rationis, & perfectior. omnes etiā causæ essentialiter ordinate simul necessario requiruntur ad causandū, unde causæ inferiores nō possunt suos effectus producere, nisi prima concurrente, licet prima possit sine aliis, cum enim causa superior, sit perfectior, in infinitum superior, erit in infinitum perfectior, & consequenter non dependet ab aliis, sed omnia ab ipsa. Ex quibus sequitur, quod in causis essentialiter subordinatis non potest dari pro-

Quarta
ratio.

Processus in infinitum, cum enim infinitum sit impertrāsibile non daretur prima causa; in essentialiter autem subordinatis debet dari primum, quod sit causa medii, seu mediorum, & medium causa ultimi, & si in causis efficientibus non esset prima causa, nec etiam essent mediæ, nec ultimus effectus; ista prima omnium rerum causa est Deus. Quinta ratio est illa, quam Arist. colligit ex motu, quia omne quod mouetur, ab alio mouetur, & omnes motus inferiores reducuntur ad motum cœli, cum autem non possit dari processus in infinitum, necessario deueniendum est ad unum primum motorem, qui moueat, & non moueatur, & hic est Deus. Sicut autem res omnes consideratæ, ut mobiles, & ut causæ suarum operationum referuntur ad Deum, ut ad primum motorem, & ad primam causam, ita etiã consideratæ in suo esse, & in sua substantia debent habere quendam ordinem ad Deum; hic autem ordo non potest esse alius, nisi ut sit causa totius illarum esse per creationem.

Quinta ratio.

Quod post hanc uitam, sit ælia uita, & in ea sint duo status, bonorum, scilicet, & malorum. Cap. V.

EX his quæ diximus, manifestum est post hanc uitã aliam esse uitam, æternam, & sine fine duraturam; nam luce clarius est esse Deum, qui est inuisibilis, & spiritus, & non uiuit hæc mortali, sed æterna, & beata uita, à quõ dependet, & in quo solo consistit beata intellectualium, & rationalium uita; Certum etiam est animam rationalem esse immortalẽ, ut satis probauimus, cum autem corporibus extinctis remaneant animæ rationales, & non ad hanc uitam, & huius uitæ operationes, ut per se patet, necessario sequitur aliam, pro animabus rationalibus esse uitam, sine fine, & in perpetuũ duraturã; quæ aliis adhuc rationibus probatur, ex quibus animæ immortalitas magis etiam confirmatur: Et prima ratio sit ex ultimo hominis fine, & beatitudine, nam omne ens naturale habet proprium finem in cuius consecutione quiescat, & delectetur; & finis ultimus, nõ solum hominũ, sed aliarum etiam rerum, debet esse talis, ut eum omnes, magna saltem ex parte consequantur, aut certe consequi possint, alias enim uanè, & superflue ordinarentur ad talem finem, si illius consecutio esset rara, uel impossibilis; & cum homo sit omnium naturalium primus, & quodammodo finis, & totius mundi epilogus, & cõpendium, debet præcipuè hunc habere finem quo fruatur; qui

finis debet homini sufficere, & consequenter debet continere omne bonū, & excludere omne malū; omni tristitia, & dolore remoto, summā iucūditatē, & delectationē afferre; quæ etiā debet esse certa, stabilis, & perpetua, ut nulla ibi sit anxietas, & ambiguitas; Vnde Boerius beatitudinē descripsit esse statū omnium bonorum aggregatione perfectum; Sed hunc finem, & hanc beatitudinem, in hac uita nullus unquam consecutus est, nec consequi potest. quod enim decipiantur, & perditī sint illi, qui beatitudinem in diuitiis, uel honoribus, uel in fama, aut gloria, uel in potestate, uel in sanitate, aut corporali uoluptate, uel quocumque bono creato constituunt, est adeo certum, & evidens, ut cæci, & penitus stulti sint, qui hoc non uident; nam ista sensibilia sunt inferiora homine, communia bonis, & malis, eis benè, & malè uti possumus, omnia creata sunt finita, & hominis capacitas est ueri, & boni infiniti, qualis est solus Deus; ex quo sequitur, quod hominis beatitudo in contemplatione Dei, & uisione diuinæ essentiæ, illiusque fruitione consistit. Sed impossibile est Deum in hac uita per essentiam uidere, & illo frui. Nec potest dici, quod hominis beatitudo consistit in cognitione, & fruitione Dei, eo modo quo in hac uita a nobis cognosci potest, primo, quia sic paucissimi ad hanc beatitudinem peruenirent; nam ad diuinorum scientiam illi soli, qui ingenio maxime ualent, & ocio, & opibus abundant post longum studium, & tempus in ipsa senectute perueniunt, unde pueri, faming, pauperes, rudes ingenio, aliis negociis occupati, & qui morte præoccupantur a beatitudine excluderentur. Secundo, quia cognitio diuinorum, quæ in hac uita haberi potest, est imperfecta, & cognoscitur imperfecta, & non sariat capacitatem intellectus. Tertio, sciētia diuinorum, non liberat a laboribus, & miseriis in quibus tota nostra uita uersatur, nec est aliud animal, quod tot repleatur miserijs sicut homo, nam præter corporis labores, & infirmitates, solitudine, timore, & animi dolore concutitur. Et licet nos diuino lumine illustrati maiorem Dei cognitionem habeamus, & nullus quantumuis rudis ea priuetur, & in tribulationibus, & in infirmitatibus gloriemur, & in Dei cognitione, & amore ponamus huius uitæ beatitudinem; eadem tamen fides docet hanc beatitudinem esse in spe, & ueram, & perfectam esse in alia uita; Et quod illa non sit ultima nostra beatitudo, eisdem rationibus probatur; quia Dei cognitio, quæ fide habetur non sariat intellectus nostri capacitatem, & non libe-

tat à miseris; imo docet crucem amplecti, & portare; quare si post hanc uitam non esset alia uita, homo ordinaretur ad finem cuius consecutio esset illi impossibilis; quod nullo modo est dicendum, quia hic error non esset nisi auctoris naturæ, cuius perfecta sunt opera. Et confirmatur, quia natura cuiusque operi naturali concessit statum aliquem, quo quiesceret, suamque consequeretur perfectionem, & hunc statum debuit præcipue concedere rationi hominis, quæ est præcipuum naturæ opus, & prope diuinum; sed ratio quamdiu est in hoc corpore, semper est in continua lucta cum sensu, & nunquam partes istæ consentiunt, nec etiam in uiris perfectis, ergo post hanc uitam debet esse alius status animæ, quo libera sit, & ab omni perturbatione quæta.

Secunda ratio sit ex misera bonorum uita, & felici malorum, & Dei prouidentia, nam experientia constat in hac uita esse aliquos sceleratos, & aliquos bonos, & plerunque contingere, quod scelerati in hac uita prosperentur, & bonis huius mundi affluent, è contra uero boni, sint pauperes, afflicti, & miseri. Cum autem Deus sit iustus, & iustitia exigat, quod boni bona habeant, & mali, mala; necessario dicendum est, bonorum præmia, & malorum supplicia in alia uita referuari. Confirmatur, quia si non esset alia uita, homo esset omnium imperfectissimus, & sequendo uirtutem stultissimus, nam multi Dei amore, timore, & pro uirtutum consecutione, præsentibus bonis abstinere, carnem macerant, mortem ipsam pro Deo, pro Republica, pro ueritate, & pro iustitia exponunt; quæ omnia stulta essent, si cum corpore periret anima, & post hanc non esset alia uita. Nec obstat si dicatur, uirtutem solam tunc esse meliorem, & magis expetendam, quàm cætera omnia, & per se solam tunc facere beatiorem. nã respóderi posset, tunc uirtutem esse, vitam bonis refertam conseruare, ocium sequi, voluptates amplecti, iucundam ducere, & quantum fieri potest conseruare uitam, & illas quas dicimus uirtutes, esse uitia, quia bonis huius uitæ priuant, & nullum maius afferunt bonum, nec in hac uita, nec in alia. & sic amplissima omnibus uitis, & sceleribus aperiretur uia, & omnis uirtus de medio tolleretur, & uirtus nullius esset utilitatis, Vnde boni cum Apostolo dicere possent. *Miserabiliores effemus cunctis hominibus, si in hac uita tantum sperantes effemus.*

Ex quibus necessario concluditur post hanc, aliam esse pro anima uitam, & in illa duos esse status, beatorum, scilicet,

& ater-

& æternis suppliciis cruciandorum (quantum ad præsens at-
tinet, non enim est necessarium pro hac disputatione distin-
guere omnes status alterius uitæ .) nam multi boni moriuntur
quibus debetur beatitudo, quæ est bonorum operum merces,
& multi moriuntur in peccatis, quæ perpetrarunt, quibus de-
betur æternum supplicium. Experientia etiam, & ratione con-
stat, præter has substantias corporeas, & sensibiles, esse substan-
tias spirituales, quas Philosophi Intelligentias uocarunt, & nos
Angelos; de quibus habemus certius, & firmitus testimonium;
Sacra. s. scripturæ auctoritatem, sed cum modo contra infide-
les agamus, experientiam adducimus, quæ etiam docet quos-
dam spiritus esse bonos, & quosdam malos, non quo ad natu-
ram, sed propria eorum malitia; sunt enim eiusdem naturæ, &
essentiæ cum bonis, sicut & homines mali, sunt secundum na-
turam boni, sicut & alij; quod autem sint spiritus mali, ex mali-
gnis eorum operibus constat, ut uideri potest ex his, quæ su-
perius diximus de maleficijs, & quæ modo dicemus de Dijs
gentium.

*Quod sine Religione Mundus esse non possit, de distinctione
Religionum. Quando cæperit idololatria. Quot
suerim eius species. Cap. V I.*

Cum lumine naturali constet Deum esse, & animam esse
immortalem, & beatitudinem nostram non posse ha-
beri in hac uita, sed in alia, in qua sunt duo status, bo-
norum. s. & malorum; ille beatorum, iste miserorum;
lumen etiam naturale omnibus dicitur, necessariam esse in hac
uita Religionem qua colatur Deus, & ad illam omnes inclinatur
ut ea mediante simus Deo grati, eius beneficia promereamur,
& æternam beatitudinem tandem consequamur. Et sicut in-
ter omnia animalia, solus homo Deum cognoscit, & habet ani-
mam immortalem, & est capax æternæ beatitudinis, ita etiam
Religio est illi soli propria, cum sit uia ad æternam beatitudi-
nem perueniendi; cum enim Deus, & natura non abundant in-
superfluis, nec deficient in necessarijs, naturalem inclinationem
ad Religionem, & aptitudinem ad illam amplectendam, & ser-
uandam, soli homini concedere debuerunt, nam media debet
esse proportionata fini, & qui non est capax alicuius finis, non
est etiam capax mediatorum per se illius finis. Sed quia homo
ad colendum Deum Religione ita naturaliter inclinatur, ut
super-

Religio
est homi-
ni propria

supernaturali fidei lumine debeat illustrari, & diuina gratia adiuuari, & suo libero arbitrio consentire, & cooperari, licet diuinum auxilium nunquam desit; homo tamen quatenus est rationalis, & liberi arbitrij, sicut potest errare, & de facto errauit in uera Dei cognitione, uel quia diuina humano iudicio metiri uoluit, uel quia passionibus excæcatus prout sibi uidebatur Deum formabat, ita etiam errauit uanas, & falsas sibi religiones confingendo; Semper igitur, & ubique uiguit religio, sicut, & Dei cognitio, quia ipsa natura ad hoc nos ducit, & quodammodo impellit, ut Deum esse, & colendum esse confiteamur; licet in applicatione multi suis sceleribus excæcati, errauerint, & Dei nomen, & cultum creaturis tribuerint.

Cum autem peritatem Christianæ Religionis ostendere, & probare uelimus, & aliarum omnium falsitatem, & impietate detegere; nimis prolixum, & impossibile esset, ad singulas descendere; propterea omnes religiones primo reducemus ad duas genericas. Sub primo genere sunt illæ omnes, & innumere, quæ Dei nomen, & cultum creaturis tribuerunt, & dicitur idololatria. Sub secundo genere sunt illæ omnes, quæ habent cognitionem ueri Dei, & fundantur in Doctrina à Deo diuinitus reuelata; Sed istæ sunt in duplici differentia, nam una Religio est, quæ omnem reuelatam doctrinam amplectitur, illius uerum, & legitimum sensum tenet, & ab eo nunquam discessit nec discedere potest, & hæc est sola Religio catholica, Apostolica, & Romana. Aliæ omnes innumere, quæ falso sibi Religionis nomen usurpant, præsupponunt quidem doctrinam à Deo reuelatam, non tamen omnem, sed partem, quam corrumpunt, impiè, & sacrilegè interpretantur, ut sic tentent an ueram Religionem deicere possint, sed portæ inferi aduersus eam præualere non possunt.

Religionis
distinctio.

Et ut ab Idololatria incipiamus, quinque de illa explicabimus. Primo, quid sit. 2. quando cæperit. 3. quot fuerint eius species. 4. quæ fuerint eius causæ. 5. quomodo omnes dij gentium fuerint daemona. Idololatria est cum latriæ cultus, soli Deo debitus, creaturæ exhibetur, & creatura tanquam Deus colitur; quod genere suo est peccatum omnium grauissimum. De tempore autem quo cæpit, notandum est, quod à principio, mundus per multos annos fuit sine idololatriæ peccato, nam ut inquit Cyrillus, lib. 1. & 3. contra Iulianum, ab Adam, usque ad Noe ab illo decimum, effluxerunt ducenti, & quadraginta duo anni ultra duo millia, quo tempore non legitur

De Idololatria.

Quid sit.

Quando cæperit.

giritur: fuisse peccatum idololatriæ; accusantur quidem homines de aliis peccatis, propter quæ etiam perierunt inducto diluuiio, corruerat enim (inquit scriptura) omnis caro uiam suam, tamen idololatriæ crimini, per totum illud tempus nullum implicatum fuisse legimus; nec etiam post Noe per multos annos; nam primi parentes, qui Dei cognitionem habuerunt, & cum fuerint in statu innocentia, experientia sciebant omnes huius uitæ miserias, esse pœnas primi eorum peccati, filios docuerunt, ut Deum timerent, & colerent, & ita traditione fides, & aliquis cultus ueri Dei, per multos annos perseverauit, licet multiplicarentur peccata, quibus Dei cognitio paulatim imminuebatur. Nongentis, & quadraginta duobus annis post Noe completis, dispersa posteritate Noe undequaque, & habitantibus iam hominibus ad orientem, & ad maritima, congregatisq; in Ciuitates, primus regnauit in terra Assyriorum uir superbus, & arrogans Belus, qui primus hominum dicitur & subditis nomen deitatis accepisse, huius filius fuit Ninus, qui ædificauit Ciuitatem, quæ ab eius nomine Ninues dicta est, cuius tempore uixit Abraham. Et ut inquit Magister Historiarum, cap. 40. hist. Genesis, mortuo Belo, Ninus in solacium doloris, imaginem patris sibi fecit, cui tantam exhibebat reuerentiam, ut quibuslibet reis, qui ad eam confugissent, parceret; unde homines illius regni diuinos honores eius imagini ceperunt impendere; huius exemplo plurimi caris suis mortuis imagines dedicauerunt, & sicut ab idolo Beli, cetera traxerunt originem, sic etiam ab eius nomine generale nomē idolorum; sicut enim dictus est Belus ab Asyriis, sic & alia nationes, secundum idiomatica linguæ suæ dixerunt, alia, bel, alia bee, alia baal, alia baalim; imo & nomina specificaauerunt, alia beelphegor, alia beelzebub dicentes. hæc ergo fuit prima idololatriæ origo, ut inter alios dicunt Cyrillus, & Magister historiarum, quod sacris litteris tribus rationibus consonum esse ostendimus. Prima est, quia idolorum nomina, quæ in eis exprimuntur, à Belo (ut diximus) uidentur deducta. 2. quia Apostolus ad Romanos inquit peccatum contra naturam fuisse idololatriæ pœnã; non quod sit grauius idololatria, sed quia est peccatũ ad eũ enorme, & manifestum, ut hominem sibi, & alijs detestabilem reddat, nec quod ista sit sola illius pœna; nam æterno inferni igne, cum aliis mortalibus peccatis punienda est; sed eo modo quo unum peccatum dicitur alterius pœna; & est quidem conueniens pœna, ut sicut homo per idololatriam ordinem

Probat, quod sic ceperit. Rom. 1.

diuini honoris peruertit, ita per peccatum contra naturam, propriæ naturæ confusibilem peruersitatem patiatur. peccatū autem contra naturam tunc capit, quo quinquæ illæ nefandæ ciuitates fēdatę fuerunt, & à Sodoma principali Ciuitate nomen desumpsit, propter quod igne, & sulphure combustę fuerunt, ergo circa illud tempus paulò antè cepit idololatria, ex qua hoc nefandum peccatum, tanquam eius pœna processit. Tertio, quia tunc temporis ex Assyrię partibus Deus uocauit Abraham, qui Assyriorum idololatriam abominabatur, & in illo sibi populum ex eo nasciturum elegit, qui in ueri Dei cognitione, & cultu persisteret, & cui se reuelaret, ideo autem tunc sibi populum elegit, quia homines à cognitione ueri Dei defecerant, & in idololatriæ peccatum inciderant; & Deus Abraham non ex quocumque populo, sed ex idololatro elegit; non enim tunc totus mundus in idololatriam incidit, sed paulatim hæc impietas creuit, ex quo Cyrillus infert, quod assumptio Abraham, fuit uocatio gentium, quod non ita intelligas quasi Ecclesia, & salus gentium fuerit post synagogam, & electionem populi iudæorum in Abraham, uel quasi tunc perierit Ecclesia gentium, quia Ecclesia gentium fuit antiquior à principio mundi, & licet per idololatriam fere tota perierit, nunquam tamen fuit penitus extincta; Sed quod in Abraham fuit electus populus Iudæorum ex eo nasciturus, & constituturus synagogam, seu Ecclesiam iudæorum, quę fuit distincta, & processit in Abraham ab Ecclesia gentium, ad restorationem Ecclesię gentium, & redemptionem totius generis humani per Messiam ex Iudæis nasciturum; de qua Ecclesiarum distinctione, uide libro sequenti, cap. 6.

Abraham quando à Deo uocatus.

In Abraham facta est distinctio Ecclesiarum.

Circa tertium, postquam homines à ueri Dei cognitione desciuerunt, & diuinum cultum hominibus, & eorum statuis tribuere ceperunt (ut diximus) adeò creuit idololatrię impietas, ut homines sibi pro libito Deos fecerint, ut propterea impossibile ferè sit omnes Deos gentium enumerare; sed tamen omnes ad duo idololatrię genera reducuntur, quę in multas species diuiduntur, quidam enim colebāt quasdam imagines, & statuas, quas per quandam nefariam artem constituebant, & quę uirtute dæmonum aliquos certos habebāt effectus; unde in ipsis imaginibus aliquid diuinitatis esse putabant, & per consequens, quod diuinus cultus eis deberetur; & hæc fuit opinio Hermetis Trimegisti, ut dicit Aug. in 8. de Ciuit. Dei. Alij uero non exhibebāt cultum diuinitatis ipsis imaginibus;

De speciebus idololatrię.

se d

sed creaturis quarum erant imagines, & utrumq; idololatriæ genus tangit Apost. Rom. 1. nam quantum ad primum dicit, *Et mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & uolucrum, & quadrupedum, & serpentum,* quantum autem ad secundum subdit, *Coluerunt, & seruiuerunt creaturæ potius quam Creatori.* Qui creaturas coluerunt in tria ueluti genera subdiuiduntur; Quidam enim existimabant quosdam homines Deos fuisse, quos per eorum imagines colebant sicut Iouem Mercurium, & alios huiusmodi. Quidam uerò credebant totum mundum esse unum Deum, non propter corporalem substantiam, sed propter animam, quam Deum esse credebant, dicentes Deum nihil aliud esse, quam animam motu, & ratione mundum gubernantem, sicut homo dicitur sapiens propter animam, & non propter corpus, unde putabant toti mundo, & omnibus partibus eius, cultum diuinitatis exhibendum esse, cælo, aeri, aquæ, & omnibus huiusmodi partibus, & ad hæc referebant nomina, & imagines suorum Deorum, sicut dicebat Varro, ut 7. de Ciuit. Dei narrat Aug. Alij uerò. s. Platonici posuerunt unum esse summum Deum causam omnium, postquam ponebant esse substantias quasdam spirituales à Summo Deo creatas, quas Deos nominabant, participatione. s. diuinitatis, nos autem eos Angelos dicimus, post quos ponebant animas cælestium corporum, & sub his dæmones, quos dicebant esse aerea quædam animalia, & sub his ponebant animas hominum, quas per uirtutis meritum ad Deorum, uel dæmonum societatem assumi credebant, & his omnibus cultum diuinitatis exhibebant, ut narrat Aug. 18. de Ciuit. Dei. Secundum has opiniones Pontifex Scæuola, ut inquit Aug. 4. de Ciuit. Dei, cap. 17. constituebat tria genera Deorum, unum poetarum, quod & nugatorium dicebat esse, & hoc erat de hominibus in numerum Deorum relatis, de quorum sceleribus poetæ tractant. Secundum est, quod pertinet ad Pontifices, & hoc cõtinet idola, & imagines, circa quas pontifices in templis occupabantur. Tertium est Philosophorum iuxta Varronis, & Platoniorum opiniones.

De causa
idololatriæ.

Circa quartum duplex est causa idololatriæ, una dispositiua ex parte hominis, altera consummatiua ex parte dæmonum, dispositiua ex parte hominis, est duplex, prima est ignorantia intellectus, nam homines Deum ignorantes, uel eius dignitatem non considerantes, quibusdam creaturis diuinitatis cultum exhibuerunt. Secunda, est inordinatio affectus, ex qua

mul-

multę deducuntur causę, nam iuxta diuersas affectuum inordinationes, diuersos etiam sibi homines formabant Deos. Sed primo uideamus causas ob quas homines fuerunt adorati, ut Dij, similiter & eorum statuar, postea uero causas adorationis bestiarum adducemus; Et quod homines, & eorum imagines & statuar adorentur, quatuor fuerunt præcipuar causę, prima fuit inordinatus amor suorum filiorum, & parentum; unde Pater amisso filio, quem inordinate amabat, ut acerbum dolorę mitigaret, illius imaginem fieri fecit, cui ceperunt adhiberi honores, & successu temporis ceperunt, ut Dij coli, hæc causa assignatur Sap. 14. ubi dicitur. *Acerbo luctu dolens pater, citò rapti filij fecit imaginem, ac illum, qui tunc quasi homo mortuus fuerat, nunc tanquam Deum colere cepit, & constituit inter seruos suos sacra, & sacrificia.* Secunda fuit Principum superbia, qui non attendentes infirmitatem suam, uoluerunt se, ut Deus honorari, ut Nabuchdonosor, qui præcepit Holoferni principi militiar, ut omnes Deos terrę exterminaret, ut ipse solus diceretur Deus ab illis nationibus, quę potuissent Holofernis potentia subiugari ut habetur Iudith. 2. Et superbi Principes statuas suas ab his, qui erant ab eis subiugati adorari faciebant. hæc ratio habetur eodem, cap. 14. ubi dicitur. *Tyrannorum imperio colebantur signa, & hos quos in palam homines honorare non poterant, propter hoc, quod longe essent, à longinquo figura eorum allata, euidentem imaginem regis, quem honorare uolebant fecerunt, ut illum, qui aberat tanquam præsentem colerent.* Qui etiam, ut ibidem inquit Glosa, ut uiderentur de diuina stirpe nati, diuinos honores parentibus detulerunt, deferriq; iusserunt. Tertia, fuit adulatio, seu desiderium, quod habebant minores acquirendi gratiam maiorũ, quę ratio habetur in eodem, cap. 14. in hæc uerba, *Affectui, aut Regibus deseruietes homines in communicabile nomen lapidibus, & lignis imposuerunt.* Quarta causa, fuit amor Reip. ut enim allicerentur homines ad Remp. iuuandam, ampliandam, & illustrandam, illos qui de ea benemeriti erant, uel rebus fortiter gestis, uel artium inuentione, uel alia quacumque ratione in Deorum numerum referebant hanc causam assert Glosa super idem, cap. 14. Ciceronisq; auctoritate confirmat, dicens quod defunctos, & eorum statuas colere ceperunt, ut benemeritis gratiam referrent, & successores eorum ad benè imperandum allicerent; Vnde Cicero suscepit hominum consuetudo cõmunis, ut beneficiis excellentes uiros in Cælum fama, & noluntate tollerent, hinc hercules, hinc castor, hinc pollux, hinc Escu-

Quare ho-
manes, &
eorum sta-
tuar fue-
runt adora-
ti, ut Di.

lapius, hinc liber, & alio loco dicit idem Cicero, Atque in ple-
risq; ciuitatibus intelligi potest acquirendæ uirtutis gratia, ut
libentius Reip. gratia periculum adirent optimos quosq; uiro-
rum fortium, honore Deorum immortalium esse consecra-
tos, hinc Romani, Cæsares suos consecrauerunt, & Mauri suos
Reges.

Quare a-
dorauerit
alia ratio-
ne, & sen-
su caren-
tia.

Quod autem adorauerint alia, ratione etiam, & sensu caren-
tia quinque fuerunt præcipuæ causæ. Prima pulchritudo, &
uirtus creaturarum, ob quam causam aliqui adorauerunt so-
lem, alij lunam, alij stellas, alij ignem, alij nimiã aquã, & alij alia
de quibus Sap. 13. *Quorum, & si specie delectati deos putauerunt,*
sciunt quanto his dominator eorum speciosior est, aut si uirtutem, & ope-
ra eorum mirati sunt, intelligant ab illis quoniam, qui hæc fecit fortior
est illis. Diodorus Siculus, lib. 2. de fabulosis Antiquorum ge-
stis adducit quatuor sequentes causas, ob quas Antiqui ado-
rauerunt ut Deos animalia bruta, & fructus terræ. Est ergo se-
cunda, in ordine, quia dij in bestias cõuersi sunt, cuius rei Aeg-
iptij hanc adducebant rationem, quia priores dij cum pauci
essent numero, uiribusq; populo impares, & hominum impie-
tatem timerent, similes se quibusdam animalibus finxerunt,
eoq; modo crudelitatem uimq; hominum effugerunt; parto-
deinceps orbis imperio, ut redderetur animalibus gratia, quæ
suæ salutis causam præbuisent cõsecrarunt illa quorum sum-
pserunt formam; ostenderuntq; quomodo, & uiua nutrienda
essent, & mortua sepelienda; quam causam Diodorus dicit es-
se fabulosam; non tamen est merum Poetarum figmentum, sed
innititur demonum illusionibus, qui sub bestiarum formis il-
lis apparuerunt, sicut etiam, & nunc aliquando apparent. Ter-
tia causa est, quia à principio conuenientes simul homines ex
Syluestri uita, carnibus humanis uescebantur, bellabanturque
inuicem, eo cui plus uirium inerat superante; tunc iniurijs po-
tentiorum imbecilles, urgente necessitate edocti, acie facta si-
gnum animalis erexerunt, quod milites sequerentur, ad quod
postmodum cõgregati infirmiores, aduersus aliorum iniurias
se tuebantur, quo factum est, ut animalibus, quæ salutis causa
fuerant, gratiam exhibentes, deorum honores tribuerent, sta-
tutumque sit nephas esse, quodpiam eorum quorum imago
delata fuerit occidi, sed coli potius debere, honoreq; affici. Ex
qua re Aegiptij præter alias nationes erga benemeritos de se,
grati esse dicuntur. Quarta causa fuit Regum institutio, nam
cum populi contra suos Reges rebellarent; Reges ad causan-
dam

dam inter populos diffensionem, ne contra eos in unum conuenirent, diuersis populis, Ciuitatibus, & locis, diuersa animalia, pro diis separatim colenda dederunt, simulq; statuerunt à quibus cibus in eorum honorem abstinendum esset, ut sic cum alij aliorum deos contemnerent, & eorum carnibus uescerentur, illis essent perosi, & simul aduersus Principes nequaquam conspirarent; quod & sequutum fuit, nam diuersorum finium homines inuicem dissentiebant, mutuo sibi cultus impietatem obiiicientes. Quinta causa fuit utilitas, quam uictui hominum afferebant, & sic adorabant bouem femmellam, quia alios parit qui terram arant, & ipsa haud inutilis est ad arandum, & oues, quia bis fætus ædunt, & lanam, lac, & caseum præbent; Et canes quia uenationi, & ad custodiam profunt; feles etiam mures capiunt, Ichneumona, seu muros indicos (sunt enim species muris) quia crocodillorum oua conterunt, ipsosq; crocodillos occidunt, nam cum in littore dormientes iacent, per os infra corpus insiliunt, uentreq; perforato confestim absq; ullo periculo fera mortua, egrediuntur; Imo etiam crocodillus, fuit ut deus adoratus, duplici de causa, & quia propter multos crocodillos in Nilo existentes, Arabiæ, & Libiæ latrones flumen transire non audent, sicq; populi illi propter crocodillos à latronibus non ita infestantur, & etiam quia Mina Rex cum à suis canibus persequeretur in Miridem paludem fugit, ibique à crocodillo fuit susceptus, & in continentem delatus; ut autē Mina animali gratiam redderet propè paludem ciuitatem condidit, quā crocodillam appellauit, mandauitq; accolis, ut pro deo ea bestia coleretur. Sic etiam multa alia animalia pro diis adorata fuerunt, imo, & partes obscenæ, & strepitus uentris, quia à laterum dolore liberat; tanta fuit antiquorum cæcitas. Istæ igitur fuerunt causæ proximæ idololatriæ, sed causa consummatiua fuit ex parte demonum, qui se colendos hominibus errantibus exhibuerunt, in idolis dando responsa, & alia faciendo, quæ hominibus mirabilia uidebantur, de quibus superius locuti sumus cum de superstitionibus ageremus.

*De falsitate Deorum Gentium, & quod omnes fuerint
dæmonia. Cap. VII.*

QVinto loco magis detegenda est deorum gentium uanitas, & impietas, & uidendum quomodo illi, qui ut dii adorabantur, erant iniquissimi dæmones, ut agnoscentes

T **de**

Prima ratio.

de quātis tenebris nos eripuerit misericors Deus, nō cessemus ei gratias agere, & toto corde seruire. Quod igitur illi qui adorabantur, ut Dij, non essent dij, relictis multis rationibus, quæ possent adduci, duabus solis contenti erimus, probare. Prima est ex eorum impotentia, & imbecillitate, ob quam causam gentiles, deos suos infirmos agnoscentes, eos multiplicauerunt, & non ausi sunt plures res curæ unius tribuere; imo nec unā rem, sed prout res aliqua incrementa suscipit, & mutatur, diuersis dijs eam commiserunt, ut de segete ex Aug. 4. de ciuit. Dei, c. 8. exemplum habemus, frumenta sata quamdiu erant sub terra præpositam habere noluerunt deam Seiam, cum uero essent super terram, & segetem facerent, deam segetiam, sed segetia per se sola non sufficiebat, ideo multos adhuc deos, & deas instituerunt, præfecerunt ergo Proserpinam frumentis germinātibus; geniculis, nodisq; culmorum, deum Nodotum; inuolumentis folliculorum, deam Volutinam; cum folliculi patefcunt, ut spica exeat, deam Patelenam; cum segetes nouis aristis æquantur, quia ueteres æquare hostire dixerunt, deam Hostilinam; florentibus frumentis, deam floram; lactescētibus, deum Lacturnem; matarescentibus, deam Maturam; cum runcantur idest à terra auferuntur, deam Runcinam, frumentis uerò collectis, atq; reconditis, ut tuto reseruarentur, deam Tutilinam præposuerūt. & subdit Aug. se non omnia commemorare, quia eum piget, q̄ illos non pudet. Et tot Romani multiplicauerunt deos, & deas, ut eorum nomina grandis uoluminibus uix compræhendere potuerint, ut ibid. testatur Aug. Secūda ratio sumitur ex consideratione eorum quos, ut deos adorabant, nam adorauerunt mulieres, & homines iniquos, & omnibus sceleribus inuolutos ut Venerem, Iouem, & huiusmodi, & non solum homines, sed etiam uilissima quæq; bruta, ut canes, feles, mures, crocodillos; non solum bruta, sed etiam insensibilia, ut capas, allia, ligna, lapides; imo etiam membra pudenda; nec solum illa, quæ generationi inferuiunt, sed etiam illa quibus nefando cōtra naturam uitio abutebantur, & magis ac magis semper insanientes, fætidum quoq; uentris crepitum, ut Deum adorauerunt; nec solū ea, quæ sunt, licet impudica; sed etiam impossibilia mōstra, quæ ipsi fingebant, deos esse affirmabant, ut apud Aegiptios Canicipites, Serpenticipites, Asincipites, & in Libia Iuppiter Ammon uernecino capite configuratus. Isti erant dii gentium, istis diuinum cultum exhibebant; quam autem istos suos deos ueneratētur, ex his quæ de Aegiptiis Diodorus Siculus, eodē 2. lib.

Secunda ratio.

non ut audita, sed ut ab eo uisa scribit, cognoscere poterimus; nã animalibus (inquit) quæ adorant, ut deos, uota faciunt, & cū aliquod eorū moritur, sindone contectum cum ululatu pectus percutientes, sale liniunt, ac cedri liquore, unguentisq; odoriferis, quo diutius seruetur corpus, unctum in locis sacris sumptuose sepeliunt; & de sumptibus in eis sepeliēdis, narrat ibid. Diodorus, quod post obitum Alexandri, cum Ptolomæus Lægus Aegyptū teneret, bone in memphi, ex senecta mortuo, qui illius nutriendi curam cæperat, pecuniam quæ in eius sumptu data erat, per magnam, ac insuper quinquaginta talenta argenti mutuo à Ptolomeo sumpta, in eius sepulturam impendit. Et subdit, quod suo tempore, quidam qui ea animalia nutrierant in illorum sepulcra haud minus centum talentis contulere. Subiungit, eam quæ circa Sacri tauri, quem uocant apim curam fieri uidit, eo mortuo magnificeq; sepulto, quærunt ad id delicti Sacerdotes uitulum priori similem; inuento, populus lectū finit; Sacerdotes quibus ea imminet sollicitudo, primum in ciuitatem Nili uitulum producant; in qua eum nutriunt diebus quadraginta, deinceps in nauim contectam, habitaculum aureum habentem, introducentes, & ad Memphim, ut deum ducentes, in Vulcani fano locant; his diebus solæ mulieres Taurū vident, quæ ante eius faciem astantes, uestibus sublatis, ei abrasum femem ostentant. reliquo tempore prohibentur in conspectu huius dei accedere. Si quis aliquod horum animalium sponte occiderit, morte damnatur; Eluro, & Ibide exceptis, quos sponte an secus occiderit, interficitur, accurrente turba; & absq; iudicio hominem uariis supplicijs interficiente; quo timore, qui hos mortuos conspexit, procul astans, lamentatur, testificans animal absque sua culpa mortuū esse; cuius rei Diodorus affert exemplum sui temporis, à se uisum; quo tempore, inquit, Ptolomeus Rex à Romanis socius, atq; amicus dictus est, applaudentibus Aegyptiis, Italosq; ad se uenientes summo studio colentibus, maximeq; annitentibus, ne quam dissensionem, aut belli causam praberent; Tamen cum quidam Romanus felem occidisset, ad domum eius concursu plebis facto, neque ab regiis, ad id missis principibus, neq; à Romanorum timore, à pœna hominis absterreri potuerunt, quamuis non sponte bestiam occidisset. Et subiungit, quæ præmente aliquando Aegyptios fame, adeo ut plures ab humana carne ob inopiam cibi nõ abstinerēt, animalia ista omnino intacta reliquere. Ecce quibus rebus diuinū cultum exhibebant, istos ne, dicemus Deos?

Quod spiritus operantes mira in Diis gētum essent mali, & dæmones. Nulla eis fuit cura bene, & honeste uiuendi.

Sed fortè respondent, quod licet essent animalia corruptibilia, ligna, & lapides, in illis nihilominus apparebat quædam uis occulta, supra eorum naturam; nam lapides, & ligna loquebantur, dabant responsa, futura prædicebant, & mirabilia operabantur, hæc autem uirtus, quæ in illis residebat, non uidetur nisi diuina; ergo propter hanc uirtutem in eis existentem erant adoranda, ut Dij. Non est dubium, quin multa mira per ea efficerentur, quod autem ista non essent supernaturalia, & à dæmonibus fieret, diximus superius, ubi de superstitionibus egimus, nunc autem magis adhuc ostendemus eam uirtutem nõ solum non fuisse diuinam, sed nec etiam spiritus boni, sed immundorum, & iniquorum dæmonum, & consequenter omnes Deos gentium dæmonia fuisse, quod duplici ratione probatur. Prima est Aug. 2. de Ciuit. Dei, c. 4. & 6. quia illi dij nulla unquam suis cultoribus dederunt probitatis præcepta, nec ullum unquam habuerunt locum in quo doctrina bene uiuendi traderetur, sicut habuerunt ad obscenos ludos peragendos. Nec potest dici fuisse scholas, disputationesq; philosophorum, nã ut ibid. c. 7. inquit Aug. istæ scholæ, & disputationes non erant Romæ, ubi uigebat Deorum cultus, sed in Græcia; & non erant ex Deorum institutione; & illa probitatis præcepta, non Deorum, sed hominũ inuenta fuerunt, qui utcumq; conati sunt ingenijs acutissimis præditi, ratiocinando inuestigare, quid in rerum natura latitaret, quid in moribus appetendum, fugiendumue esset; & quidam eorum quædam magna quantum diuinitus adiuti sunt inueniunt; quantum uerò humanitus impediti sunt, errauerunt, maxime cum eorum superbix iuste diuina prouidentia resisteret. Quanto igitur iustius talibus diuini honores decernuntur? Quanto satius erat ad erudiendam, ad iustitiam iuentutem publice recitari leges Deorum, quã laudari inaniter leges, atq; instituta maiorum? omnes enim cultores talium deorum, mox ut eos libido perpulerit, feruenti (ut ait Persius) tincta ueneno, magis intuetur quid Iuppiter fecerit, quam quid docuerit. Plato, uel censueuerit Cato; hinc apud Terentium flagitiosus adolescens, inspecta pictura Iouis quo pacto danae misisse aiunt in gremium quondam imbrem aureum; ab hac tanta auctoritate adhibet patrocinium turpitudini suæ, cū in ea se iactat Deũ imitari. Nec etiam obstat, quod eorum dij aliqua dederint probitatis præcepta, quia ita illa dederunt, ut ex hoc ipso aduertenda, & conuincenda sit calidior malitia spirituum noxiarum, nam (ut inquit Aug. eod. lib. 2. cap. 26.) tanta est uis probita-

bitatis, & castitatis, ut eius laude omnis, uel penè omnis humana natura moueatur, nec usq; adeo sit turpitudinis uitiosa, ut totum amittat sensum honestatis. Proinde malignitas dæmonū, nisi alicubi se (quemadmodū scriptū in nostris libris nouimus) transfiguret in Angelum lucis, nō implet negociū deceptionis: foris itaq; populis celeberrimo strepitu impietas impura circūsonat, & intus paucis castitas simulata uix sonat, præbentur propatula pudendis, & secreta laudādis; decus latet, & dedecus patet; quod malū geritur, omnes conuocat spectatores, quod bonum dicitur, uix aliquos inuenit auditores, tāquā honesta erubescenda sūt, & inhonesta gloriāda; illud. n. fit, ut honestiores, qui pauci sunt capiantur; hoc autem ne plures, qui sunt turpissimi corrigantur. Vbi autem, & quando honestatis præcepta fuerint data nescimus, scānisci autem, & inhonestissimi ludī in ipsis templis, & ante ipsa delubra, & simulacra exhibebantur. Vnde Romani, (ut eod. 2. lib. c. 16. inquit Aug.) cū a diis suis bene uiuendi leges accipere nō possent, ab Atheniēsisbus Solonis leges mutuauerunt, quas, & meliores, & emēdariores facere conati sunt. Et quāuis Lycurgus Lacedæmoniis leges ex Apollinis auctoritate se instituisse cōfinxerit, id tamē prudenter Romani credere noluerūt, & propterea inde nō acceperūt. Nec potest dici propterea Romano populo nō fuisse leges a numinibus cōstituturas, quia sicut Salustius ait, ius bonū apud eos, nō legibus magis, quā natura ualebat; nā Aug. eod. 2. lib. c. 17. & 18. multis eorū cōnumeratis, & quæ cōnumerari possēt sceleribus ostendit, etiā ipsius Salustii auctoritate, eos naturæ ius minime seruasse. Si igitur cultores illorū Deorū nō seruabāt naturæ ius sed erāt multis sceleribus implicati, quomodo illi erāt Dii, aut spiritus boni, si nullam eis dederunt legem, nec ullū bone uiuendi præceptum, nec ulla eis fuit cura, ut benè, & honestè uiuerēt?

Secūda ratio est, quia nō solū nulla eis fuit cura benè, & honestè uiuēdi; sed q; peius est, ipsi omni uitiorū genere delectabantur, & suos cultores ad omnia uitia inducere studebāt, & ut eiq; liberius ad scelera queq; inducerēt, ipsi se illorū scelerū auctores præbebāt, & omnia eorū scelera tāquā sacrū, quid, & diuinū in suis solēnitatibus populo repræsētari uolebāt. Et ut nullū scelus ommitteretur, cuius ipsi nō essent auctores, sed ut ad omnia scelera homines, ueluti diuina auctoritate, suoq; diuino exēplo liberius inducerēt, dii illi inter se bipartiti erant. Quidā. n. delectabantur crudelitate, & homicidiis. Alii immūditatis, & obscenitatibus; illos Labeo (quem huiuscemodi rerum peritissimum

Suos cultores ad omnia uitia eorum exemplo inducere studebāt. Quidā delectabantur, & placabantur crudelitatibus, quidā obscenitatibus.

prædicant, ut refert Aug. eod. 2. lib. c. 11.) deos malos uocabat, quia cædibus, & tristibus supplicationibus, & uictimis propitiabantur; istos uero bonos, quia obsequiis lætis, atque iucundis, qualia sunt, ut ipse ait, ludi conuiuia, & lectisternia, placabantur, & propitiabantur. De prioribus refert S. Athanasius in oratione contra Idola, quod Scitæ Dianæ naufragos, & quoscumq; ex Græcis cæperint, pro hostiis iugulant, & quod alij Marti ex prælio reduces reportato triumpho, captos bello centesimant, & in centurias diuisis pro numero centuriarum, hostias cædunt; quod idem etiam Aegiptij (ut inquit idem Athanasius) faciebant, uictimas Iunoni immolando; Phenices, & Cretenſes Saturnum placabant ei filios suos sacrificando. De posterioribus Diis quos uocabant bonos, quia lætis iucundisq; obsequiis delectabantur, idem Athanasius refert, quod adeo obscenitatibus delectabantur, ut mulieres phenissæ ante idola prostituerentur, dedicantes diis suis quæstum, quem meretricando faciebant, ut sic illos propitios haberent; & uiri quoque ut Matri Deorum rem gratam facerent, abdicato sexu, nec se amplius mares esse ferentes, mulierum naturam affectauerunt. Et in honorem Deorum instituti fuerunt ludi scenici, in quibus eorum scelera, adulteria, supra, & peccata contra naturam, mulierum, & iuuenum raptus, & huiusmodi repræsentabantur, & decantabantur; quæ cum non sine maxima uerecundia dici possint, melius est silentio præterire. Sed ut melius cognoscamus de quantis tenebris misericors Deus nos liberauerit, unicum exemplum cum Aug. lib. 7. de Ciuit. Dei, c. 21. adducemus; Sacra, Libero in Italiæ compitis celebrabantur cum tanta licentia turpitudinis, ut in eius honorem pudenda uirilia colerentur, non in secreto, sed in propatulo exultante nequitia; nã membrum Liberi per dies festos cum honore magno postellis impositum, prius per rura in compitis, & usq; in urbem, postea, nectabatur; & unus totus mēsis Libero tribuebatur in quo singulis diebus omnes uerbis flagitiosissimis utebantur, donec illud membrum per forum transuectum esset, atq; in loco suo quiesceret; cui membro inhonesto, matrem familias honestissimam, palam coronã necesse erat imponere, sic Liber Deus placandus erat. Et magnæ matri Deorum molles contra omnem uirorum, mulierumq; uerecundiam consecrabantur, qui madidis capillis, facie dealbata, fluentibus membris, incessu fæmineo per plateas, uicosq; Carthaginis à populo unde turpiter uererebatur exigebant; sic uolebāt dii illi à suis cultoribus honorari.

De ludis
scenicis.

Neque hoc illis sufficiebat, sed ad maiorem suorum cultorum
perniciem, uolebant etiam ludos scenicos sibi exhiberi, in qui-
bus eorum furta, adulteria, incestus, & uitia repræsentabantur,
& decantabantur, qualiter. *f.* Deæ inter se de præmio pulchritu-
dinis concertarunt, Iuppiter in bouem, aut Cignum conuersus
fuerit, ut cum aliqua concuberet; pulcherrimum iuuenem im-
pudice amauerit, & rapuerit; qualiter deæ hominibus nupse-
rint, Saturnus filios deuorauerit; & nihil deniq; malorum, ui-
tiorum, ac scelerum confingi potest, quod ibi non reperiat; Et isti ludi, ipsorum deorum auctoritate instituti erant, & eos
sibi exhiberi uolebant, & si non exhibebantur, minis, terrori-
bus, & pœnis ui extorquebant. lib. 4. de Ciuit. Dei, c. 26. refert,
Aug. Tito latino rustico romano patrifamilias, dictum fuisse in
somnia, ut in senatu nunciaret, ut ludi romani instaurarentur,
eo quod primo eorum die in quodam scelerato, qui populo
spectante ad supplicium duci iussus est, triste displicisset im-
perium, numinibus ex ludis hilaritatem querentibus; cum au-
tem ille, qui somno commotus erat, postera die iussa facere
non ausus esset, secunda nocte rursus hoc idem seuerius impe-
ratum est; amisit filium, quia non fecit; tertia nocte dictum est
homini, quod maior ei pœna si non faceret immiseret, cum au-
tem sic non auderet, in morbum incidit acrem, & horribilem,
tunc ex amicorum sententia, ad Magistratus rem detulit, atq;
in lectica allatus est in senatum, expositoq; somno recepta con-
tinuo ualetudine pedibus suis sanus abscellit, tanto stupefactus
miraculo senatus, quadruplicata pecunia ludos censuit instau-
rari; Et cum pestis in populo grassaretur, admonuerunt dii, quod
non nisi ludis scenicis placandi essent, & pestis tollenda.

Quam autem detestandi essent isti ludi, & omnino de medio
tollendi, docuit Nascia Scipio, cuius tanta erat prudentia, &
probitas, ut saepe à Senatu sine sententiarum discrepantia, Sum-
mus Pontifex fuerit electus, qui (ut refert Aug. lib. 1. de Ciuit.
Dei, c. 31.) Senatum caueam Theatri pro ludis scenicis con-
struere molientem; ab hac dispositione, & cupiditate cōpescuit
persuasitq; oratione grauisima; ne Græcorum luxuriam uirili-
bus patriæ moribus paterentur obrepere, & ad uirtutem labe-
factandam, eneruandamq; romanam, peregrinæ consentire ne-
quitis; tantumq; auctoritate ualuit, ut eius uerbis commota
senatoria prouidentia etiam subsellia, quibus ad horam conge-
stis in ludorum spectaculo uti Ciuitas cæperat, deinceps prohi-
beret apponi: Dij propter sedandam corporum pestilentiam

Ludi sce-
nici quam
detestandi
essent.

Differētia
inter Græ-
cos, & Ro-
manos
quoad sce-
nicos

ludos sibi scenicos exhiberi iubebant; Eorum autem Pontifex Scipio, propter animorum cauendam pestilentiam, ipse scenam construi prohibebat. Illa autem corporum pestilentia nō ideo cōquieuit, sed astutia spirituum nefandorum prauides illā pestilentiam sine debito cessaturam, aliā longē grauiorem, qua plurimū gaudet, ex hac occasione, non corporibus, sed moribus curauit immittere. Est ulterius notandū ex eod. Aug. lib. 2. de Ciui. Dei c. 12. & 13. q̄ quāuis Græci, & Romani ludos scenicos celebrarent, magna tamen fuit inter eos differētia, nam Græci scenicis actoribus libertatem de se dicendi turpia dederūt, ne Diis suis honestiores uiderentur, & illos sic ad iracundiā prouocarent; imo scenicos actores in maximo honore habebant, cum scenicos ludos diis suis acceptos uiderent. At Romani, ut apud Ciceronem gloriatur Scipio, uitam, famamq; probris, & iniuriis poetarum subiectam habere noluerunt, capite etiam puniri sanctes tale crimen condere, si quis auderet; quod erga se quidem satis honeste constituerunt, sed erga deos suos superbe, & irreligiose; quos cum scirent non solum patienter, sed etiam libenter poetarum probris, maledictisq; lacerari, se potius, quā illos huiuscemodi iniuriis indignos esse duxerunt, seq; ab eis etiam lege munierunt, illorum autem ista etiam sacris solemnitatibus miscuerunt. Sed contra Romanos arguit Aug. quomodo homines scenici ab omni honore pelluntur, si ludi scenici deorum honoribus, & sacris solennitatibus admiscentur? in qua controuersia Græci, Romaniq; concertant, Græci putant se rectē honorare, homines scenicos, cum colant ludorum scenicorū flagitatores Deos. Romani uerō hominibus scenicis, nec plebeiam tribum, quanto minus senatoriam curiā honestari sinitunt, In hac disceptatione (subiungit Aug.) huiuscemodi ratiocinatio summā quæstionis absoluit. Præsupponunt Græci, si dii tales colendi sunt, profecto etiā tales homines honorandi sunt; Assumunt Romani, sed nullo modo tales homines honorandi sunt, Concludunt Christiani, Nullo igitur modo dii tales colendi sunt. Cōcludamus igitur deos gentiū fuisse iniquissima demonia, q̄ etiam gentiles facile cognoscere potuerūt, cum illos omnium iniquitatū, & scelerū auctores esse uiderēt, nam ut inquit Aug. 8. de Ciui. Dei, c. 17. Maxima stultitia, errorq; miserabilis est, ut ei quis se faciat uenerando humilem cui se cupiat esse uiuendo dissimilem, & religione colat, quē imitari nolit, cū religionis sūma sit imitari quē colimus, q̄ & uiri, (ut ita dicā) ratione utentes (nam alios inter belluas potius annumerādo

censeo) cognouerunt, licet cum fidei lumine caruerint, in uera
 Dei cognitione multum errauerint; hinc est illa pontificis scz-
 uolæ deorum distinctio, ut alii a poetis, alii à philosophis, alii à
 Principibus dii asserti sint; Primū deorū genus. Varro fabulosū
 appellauit, secundū naturale, & tertium ciuile, fabulosi dii, quos
 populi colebant, à Philosophis, & Principibus irridebātur, licet
 ipsi quoq; ob metum populi, & ob minas ipsorū deorū eos cole-
 re simulauerint; hinc Dionysius Tirranus iunior, ut inquit Cle-
 Alex. in oratione ad Gentes, cū auream uestem Ioui abstulisset
 in Sicilia, iussit eum indui lana, facete dicēs, eam esse aurea me-
 liorem, ut quæ esset, & æstate leuior, & hyeme calidior; & An-
 tiochus Cyzicenus, cum egeret pecuniis, Iouis aureā statuam,
 quæ erat magnitudinis quindecim cubitorum, fundi iussit, &
 ex alia uiliori materia statuam illi similem rursus reponi. Dii à
 Principibus constituti, ab eisdem etiam Principibus irrideban-
 tur, hinc natus est ille iocus Antonini Caracallæ, qui cum fratrē
 Getam Imperii haberet confortē, eundē interfecit, ut solus Im-
 perio potiretur, eū autem sic parricidio sublatū inter deos retu-
 lit, facete dicēs, sit diuus frater, dū nō sit uiuus; Dii autem à Phi-
 losophis constituti, licet à Populo, & Principibus non reciperē-
 tur, non tamen ita facile poterant conuinci, cum philosophi ra-
 tionibus agerent, sed quia errantes ad ueri Dei cognitionē non
 peruenerunt; & illi qui propius ad eā accedentes, superbia elati
 in suis cogitationibus euauerunt, inter se discrepabāt, & in-
 tuicē cōtrarii, disputationibus cōcertabant, & qui aliquo modo
 naturali lumine Deum cognouerūt, non ob id ab idolorū cultu
 recesserunt, & ei debitū honorem exhibuerunt, nisi illi qui spe-
 ciali Dei gratia à Deo uero illuminabantur, & adiuuabantur,
 qui quantum in se est nemini unquam defuit. Ecce in quan-
 tis ignorantiz tenebris gentilis populus uersabatur.

Aug. de
 Ciu. Dei.
 lib. 4. c. 27
 & lib. 6. c.
 6.
 Deorum
 gentium
 distinctio

*Quomodo Sacra Scriptura vanitatem Deorum Gentium
 ostendat. Cap. VIII.*

S Ed uideamus quomodo Sacra scriptura deorū gētiū vani-
 tatē ostēdat: nā cū idololatriā prohibeat, ostēdet etiā ido-
 la, & Deos gētiū nō esse Deos, nec aliquo honore dignos;
 & multis quidem modis id facit, sed nouem nobis in prę-
 senti collegisse sufficiat, ex quibus habentur omnia, quæ ad ido-
 latriæ detestationem faciunt. Primus, quia omnes eorum
 deos demonia fuisse docet, ps. 95. *Omnes dij gentium, demonia.*
 1. Cor. 10. *Quæ immolant gentes, demoniis immolant, & non Deo,*
 Sed

Sed dubitatur quomodo hoc sit uerum; nam licet colerēt multos Deos, multi tamen colebant etiam summum Deum, quem uocabant Primam causam, primum motorē, de quo non potest dici, quod sit dæmon, cum sit uerus Deus; colebant etiam motores Cælorum, quos constat non esse dæmones, similiter, nec homines, nec belluæ, nec cætere creaturæ quas colebant, erant dæmones; quare id, quod asserit sacra scriptura nō uidetur posse uerificari, nisi de spiritibus immundis, qui in idolis colebantur. Ad hoc Caiet. 2. 2. q. 94. ar. 4. dupliciter respondet. Primo, cum S. Tho. ibid. quod omnes dii gentium dicuntur dæmonia non essentialiter, sed casualiter, quia dæmonia erant causæ con summatiuæ omnis cultus idololatriæ. Respondet secundo, quod omnes dii gentium etiam essentialiter, aut participatiue erant dæmonia, in quantum erant dii gentium, quia non uenerabantur secundum id, quod in ueritate erant, sed secundum id, quod non erant, hoc est secundum deitatem, cum nō essent dii, sed creaturæ unius Dei; ipsum etiam Deum non adorabant secundum id quod erat, sed secundum id, quod ipsi de eo concipiebant; unde alii dicebant nullam horum inferiorum habere curam, alii mundum ei coeternū ponebant; alii negabant eū esse infinitæ uirtutis; unde non adorabant ipsum Deum, secundum se, sed secundum id, quod ipsi uocabant Deum, quod non est uerus Deus, & sic omnes Dii gentium, aut erant dæmonia, aut figmenta dæmoniacæ, quæ participatiue dæmonia erant, & dicuntur; Dices non satis est dicere, sed opus est rationibus ostendere ideo. 2. Sacra scriptura probat uanitatem deorum gentium, per hoc, quod sunt dii noui, & recentes. ps. 80. *Non erit in te Deus recens; nam implicat, quod sit Deus, & si de nouo factus, nam Deus est prima omnium rerum causa; quo argumento etiam omnes sectæ non tantum gentilium, sed etiam hæreticorum confunduntur, nam sicut Deus est æternus, & mundum creauit in tēpore, semper debuit coli, ut Deus, & illa erit uera religio, quæ à principio mundi cap̄it, & perseuerat, qualis est sola Christiana.* 3. cum sint noui, habēt causas, ideo illorū uanitatem ostendit ex eorum causis. & primo quidem ex causa efficienti, nam sunt ab hominibus effecti, ps. 113. *Simulacra gentium argentum, & aurum opera manuum hominum. Opus manuum suarum adorauerunt, quod fecerunt digiti eorum.* Isa. 11. Secundo, ex causa materiali, quia sunt facti non solum ex argento, & auro, sed etiam ex lignis, Esa. 44. *Artifex lignarius succidit cedros, tulit alicem, & quercum, quæ steterat inter ligna saltus, plantauit pinum, &*

falso

facta est hominibus in focum, sumpsit ex eis, & calefactus est, & succendit, & coxit panes, de reliquo autem operatus est Deum, & adorauit, fecit sculptile, & curuatus est ante illud, medium eius combussit igni, & de medio eius carnes coxit, coxit pulmentum, & saturatus est, & calefactus est, & dixit, *Vab calefactus sum, uidi focum, reliquum autem eius Deū fecit, & sculptibile sibi, &c.* Tertio ex eorum causa formali, quia licet sint effigies uiuentium, non tamen uiuunt, sed sunt sine anima, & sine ulla uirtute, & consequenter prorsus inutiles *pl. 113. Os habent, & non loquentur, aures habent, & non audient, manus habent, & non palpabunt, pedes habent, & non ambulabunt, & non clamabunt in gutture suo.* Dices licet sint facti ab hominibus ex uili materia, fortè sunt alicuius uirtutis ideo 4. ex eorum impotentia, illorum uanitatem ostendit, *Sap. 13. Non erubescit loqui, cum illo, qui sine anima est, & pro sanitate quidem infirmum deprecatur, & pro uita rogat mortuum, & in adiutorium, in utilem inuocat, & pro itinere petit ab eo, qui ambulare non potest, & de acquirendo, & de operando, & de omni rerum euentu petit ab eo, qui in omnibus est inutilis.* *Iud. 6. Gedeon uocatus est Hierobaal, quia cum destruxisset aram baal, & homines illius loci eum quærerēt ad mortem Ioas pater eius illos irridens dixit, Nunquid ultores estis baal, ut pugnetis pro eo, si deus est uēdicet sede eo, qui suffodit arā eius. 3. Re. 18. Ventum est ad experientiam, ut cognosceretur, quis posset opē ferre Baal ne, an Deus Israel, & inuocatus Baal à prophetis eius qui erant quadringenti quinquaginta, ut ignem mitteret, & incenderet holocaustum, nō erat auditus, nec uox; inuocatus autem Deus Israel ab Helia, qui solus erat, & ad tollendum omnem suspicionem fraudis, super holocaustum fecit effundere magnam copiam aquæ, cecidit ignis domini, & uorauit holocaustum. Sed quia comparationibus, res maxime elucescunt, ideo. Quinto, eos cum hominibus, qui illos colunt comparat, quia homines illi, sunt meliores diis suis *Sap. 15. Melior est homo his quos colit; quia ipse quidem uixit cum esset mortalis, illi autem nunquam.* Vbi notandum est, quod non dixit, quia rationalis fuit, sed quia uixit, in quo significatur, quod non solum minimum animal, sed minima herba est etiam eis melior, cum uiuat uita uegetatiua, imo ut ibidem dicitur, *c. 14. lignum mortuum est illis melius, nam ligna ad alium usum applicata, sunt utilia, ut ad nauigādum si ex illis fiat nauis, at si fiat idolum est penitus inutile.* Cum autem sint uiliores cunctis rebns, posset quis credere, quod nullum malum eorum cultus afferre possit; ideo 6. dicitur, quod sunt omnium malorum causa; *Insando-**

rum idolorum cultura omnis mali causa est, & initium, & finis. Sap. 14, & consequenter septimo, quod sunt maledicti, & ipsi dii, & qui illos fecerunt, Sap. 14. *Per manus autem, quod fit idolum, maledictum est, & ipsum, & qui fecit illud, ille quidem, quia operatus est, illud autem cum esset fragile, Deus cognominatus est. Nec solum sunt maledicti, sed etiam sunt exterminandi, & hoc est, quod octavo dicitur, Hier. 10. Di, qui caelos, & terram non fecerunt, pereant de terra, & de his, quae sub Caelo sunt, & Paulo inferius. Vana sunt, & opus visu dignum, in tempore uisitationis suae peribunt. Nono, eorum uanitatem ostendit, homines qui eos colunt multipliciter arguendo; nam primo illos, ut stultos irridet, sumpta occasione tum a materia, & causa efficiente illorum deorum, Esa. 44. *Medium ligni cumbusit igni, & dixit; Vab calefactus sum uidi focum reliquum autem eius deum fecit, tum a suorum deorum impotentia 3. Re. 18. Cum Sacerdotes Baal a mane, usque ad meridiem inuocassent nomen Baal, dicentes, Baal audi nos, nec esset uox, nec qui responderet, Helias illudebat eis dicens, Clamate uoce maiore, deus enim est, & forsitan loquitur, aut in diuersorio est, aut in itinere, aut certe dormit, ut excitetur, clamabant ergo uoce magna, & incidebant se iuxta ritum suum cultris, & lanceolis donec perfunderetur sanguine. Secundo eis ostendit Sacerdotum Deorum suorum deceptiones, & fraudes, Dan. 14. Babilonii per singulos dies dabant idolo suo Beli similia artabe duodecim, & oues quadraginta, uiniq; amphorae sex, Sacerdotes autem noctu illa omnia sumebant, & Populo dicebant Bel illa comedisse; Cum autem, negaret Daniel Bel uiuum esse, illaq; comedere: & Sacerdotes Belis e contra afferrent, dixerunt Sacerdotes ad regem, Ecce nos egrediemur foras, & tu Rex pone escas, & uinum misce, & claude ostium, & signa anulo tuo, & cum ingressus fueris mane, nisi inueneris omnia comesta a Bel, morte moriemur, uel Daniel, qui mentitus est aduersus nos; hoc autem dicebant confidentes, quia fecerant sub mensa absconditum introitum, & per illum ingrediebantur semper, & deuorabant ea, Cum igitur egressi essent, Rex posuit cibos ante Bel, Daniel autem accepit cinerem, & cribrauit per totum templum coram Rege, & egressi clauserunt ostium, & signantes anulo Regis abierunt. Sacerdotes autem ingressi sunt nocte iuxta consuetudinem suam, & uxores, & filii eorum, & comederunt omnia, & biberunt; mane Rex aperuit ostium, & intuitus mensam exclamauit uoce magna, magnus es Bel, non est in te dolus quisquam, Daniel autem risit, & tenuit Regem ne ingrederetur intro, & dixit,**

dixit, animaduerte cuius uestigia sunt hæc; & dixit Rex, uideo uestigia uirorum mulierum, & infantium, erant enim Sacerdotes Bel septuaginta, exceptis uxoribus, & paruulis, & filiis; Rex autem iratus apprehendit eos, & ostenderunt ei abscondita ostiola per quæ ingrediebantur, & occidit illos, & tradidit Bel, in potestatem Danielis, qui subuertit eum, & templum eius. Tertio, illos ex suorum deorum cultu omni ignominia, & confusione dignos esse ostendit, ps. 96. *Confundantur omnes, qui adorant sculptilia, & qui gloriantur in simulacris suis. Esa. 42. Confundantur confusione, qui confidunt in sculptili, qui dicunt constabili, Vos dii nostri.* Quarto, qua pœna digni sint ostendit, quia digni sũt pœna mortis, Sap. 15. *Malorum amatores digni sunt morte, qui sperant in talibus, & qui faciunt illos, & qui diligunt, & qui colunt.* Sed multi euadunt pœnam temporalis mortis, nullus tamen euadit dignam, & huius, & alterius uitæ pœnam, ut. s. illis quos colunt similes efficiantur, ps. 113. *Similes illis fiant, qui faciunt ea, & omnes, qui confidunt in eis.* ubi huius, & alterius uitæ pœna insinuat, nam idolum dupliciter consideratur, & ut idolum, & ut diabolus in eo ad illud colentium deceptionem, mirros effectus operabatur, similes in hac uita efficiuntur idolo, quia os habent, & non loquuntur, oculos habent, & non uident, & c. quia. s. abutuntur sensibus, & illis non utuntur, nisi ad eorum perditionem, & quæ eis ad salutem prodesse possunt, nullo modo intelligunt, ac si inanimæ essent. Et in altera similes erunt diabolo, qui in idolo, & per idolum operatur, quia cū illo æterno inferni igne cruciabantur, hac utraq; pœna omnes idololatræ. qui non resipiscunt, puniuntur; at illi, qui uerum Deum cognouerunt, & eo relicto an idola conuertuntur, sunt etiam morte mulctandi, ut habetur Deut. 13.

Quod ad salutem sit necessaria fides, & doctrina diuinitus reuelata. Cap. IX.

Confutatis impiis Gentilium erroribus, quos de Deo, & de Religione habuerunt, accedendum nũc est ad illas Religiones, quæ in doctrina à uero Deo reuelata fundantur; quæ tamen nõ ob id omnes sunt ueræ, & bonæ; nam stante doctrina diuinitus reuelata, aliqui propria excæcati malitia, & à diabolo patre mendacii, & ueritatis, & bonitatis inimico excitati, & adiuti, diuinæ reuelationi proprium intellectum subdere noluerunt; sed reuelatorum se iudices constituerunt,

runt, & ueritatem deprauantes aliqua ex reuelatis, aliis reiectis, receperunt; quæ etiam peruersè intelligunt, & interpretantur, ad hoc solum, ut nouam Satanæ sectam confingant; huiusmodi sunt omnes impiæ hæreticorum sectæ; & in hoc numero modo reponendi sunt etiam Iudæi; Sed illa sola est dicenda Religio, tanquam uera, & diuina, quæ in doctrina diuinitus reuelata, & sanè intellecta fundatur, qualis est sola Apostolica Romana. Et cum satis ostensum fuerit omnes gentilium sectas fuisse, & esse idololatricas, & sathanicas, & experientia constet, alias omnes sectas fundari in illa scriptura, quæ nos, & ipsi quoque sacram, & à Deo reuelatam dicimus, si probauerimus uerum, & legitimum Sacræ scripturæ sensum, esse apud nos solum manifestum erit solam Christianam Religionem, Apostolicam, & Romanam, esse ueram Religionem, & extra illam neminem posse saluum fieri.

Sed quia Gentiles negarent ad salutem præter eam cognitionem, quæ naturali ratione haberi potest, esse nobis necessariam fidem earum rerum, quæ diuinitus reuelatæ sunt; ut illos magis adhuc confutemus, & simul nobis uiam paremus ad ueram Religionem, breuiter ostēdemus necessarium fuisse, hæc à Deo nobis reuelari, & quod nos illis firma fide operibus confirmata adhareamus. Hoc ex necessitate fidei humanæ, arguendo probare possemus, si enim, ut cum aliis uiuere possimus, necessariū est, ut mutuam fidem nobis adhibeamus, quanto magis necessarium est ad spiritualem uitam, & ut Deo grati simus, Deum, Deo, & in Deum credere, qui lucem habitat in accessibilem. Sed ex magis propriis, & nobis (ut non cum solis gentilibus loquamur) & ipsis etiam gentilibus, qui solis rationibus insistant, manifeste probabimus. Et primo quidem, auctoritate Sacræ Scripturæ, Baruch. 3. *Non est qui possit scire uias eius, sed qui scit uniuersa nouit eam, & adinuenit eam prudentia sua, qui præparauit terram in aeterno tempore, &c. hic est Deus noster.* Ergo nullus potest eam habere nisi à sciente uniuersa, qui est Deus, & hoc quantum ad necessitatem, nam sine uia non potest perueniri ad terminū; & de facto subdit. *Tradidit eā Iacob puerb suo, & Israel dilecto suo,* & hoc quo ad uetus testamentum, & sequitur. *Post hæc in terris uisus est, & cum hominibus conuersatus est.* quando. s. eam tradidit in nouo testamento. De hac reuelata doctrina eiusq; necessitate, inquit etiam Apóst. 2. Tim. 3. *Omnia scriptura diuinitus inspirata, utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum iniustitia, ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus.*

Sed

Sed parum nobis prodesset aliquam doctrinam diuinitus reuelari, nisi per fidem firmū ei assensum præberemus, quod ad salutem necessarium esse docet Apost. Heb. 11. dicens. *Sine fide impossibile est placere Deo.*

Secundo probatur rationibus cōtra gentiles, ex quibus etiā habebitur plenitudo doctrinæ; cum enim sint beatitudo, & media ad illam consequendam, dubitari posset unde sumatur necessitas reuelatæ doctrinæ, & propterea duæ priores rationes sumentur ex parte finis, & ex parte mediorum; dubitari etiā posset unde proueniat, quod intellectus hanc reuelatam doctrinam naturaliter consequi non potest, quæ erit tertia ratio, quæ causa cognita, adhuc remanebit dubium, quare homo ad finem supernaturalem ordinetur, ex quo sumetur quarta ratio. Prima igitur ratio sit ex parte finis, quia omni agenti per cognitionem, necessaria est distincta cognitio finis, sicut enim agenti naturali, est necessarius naturalis appetitus finis, qui naturalem inclinationem sequitur, propter quem debet agere; ita agenti per cognitionē necessarius est appetitus sui finis, propter quē debet agere, qui sequitur cognitionem; sed homo ex naturalibus non potest suum finem distincte cognoscere, ergo necessaria est illi de suo fine aliqua supernaturalis cognitio; quod autē ex naturalibus nō possit homo suum finem distincte cognoscere, probatur, tum auctoritate Isaïę, c. 64. *Oculus non uidit Deus absq; te, quæ præparasti diligentibus te,* & 1. Cor. 2. *Oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascēdit, quæ præparauit Deus ijs, qui diligunt illū. Nobis autem reuelauit Deus per Spiritū suū, tū rationibus Scoti, 1. s. q. 1. prologi, Philosophus. n. sequēs naturalē rationem, aut ponit perfectam felicitatem esse in acquisita separatarum substantiarum cognitione, ut uidetur dicere 1. & 10. Ethic. aut si non determinate asserit istam esse supremam nobis possibilem, aliam tamen naturali ratione non concludit; & ita soli rationi naturali innitendo, uel errabit circa finem in particulari, uel dubius remanebit. Probatur secundo, quia nullius substantiæ finis proprius, à nobis cognoscitur, nisi ex eius actibus nobis manifestis, ex quibus colligatur, quod talis finis sit tali naturæ conueniens, ut ex descensu grauis cognoscimus centrum esse illius locum; quod per se patet, licet enim finis possit etiā cognosci ex cognitione substantiæ, sub illa propria ratione, qua ordinatur ad finem, demonstratione propter quid, tamen, quia nulla substantia sic à nobis nunc cognoscitur, nullum finem possumus concludere esse proprium substantiæ, nisi per euiden-*

Necessitas doctrinæ reuelatæ rationibus probatur.

Prima ratio ex parte finis.

tem illius substantiæ actum ad talem finem; sed nullos actus experimur, nec cognoscimus in esse naturæ nostræ in isto statu, ex quibus cognoscamus Dei uisionem ita esse nobis cōuenientem, ut in ea beatitudo nostra consistat; nam licet concederemus naturalem rationem sufficere ad probandum nudam Dei uisionem, & fruitionem esse hominis finem; certum tamen est, quod sunt quædam conditiones finis, propter quas est appetibilior, & feruentius inquirendus, quæ determinatè naturali ratione concludi non possunt; huiusmodi sunt, quod nuda Dei uisio perpetuo conueniat homini, & homini perfecto in anima, & corpore; & quod sumus resurrecturi, & quod animæ beatitudo ex Dei uisione redundet in corpus, quod ei nunc contrarium est, corpus enim, quod corrumpitur aggrauat animam, & intellectum à contemplatione retrahit, & nimia intellectus contemplatio sensuum, & uegetatiuæ operationes impedit; & quod licet unus sit futurus beator altero, nulla tamē erit inuidia, nec ullum desiderium ad maiorem gradum ascendēdi, sed omnes erunt suo gradu contenti; ergo saltem propter istas, & similes conditiones finis, quæ ad efficaciter inquirendum finem notæ esse debent, & naturaliter sciri non possunt, non enim naturali ratione mortuorum resurrectio haberi potest, reuelata doctrina nobis necessaria fuit. Secunda ratio Scoti quæ reuelatę doctrinæ, & fidei necessitas probatur, sumitur ex parte mediōrū ad finem, & est, quia omni agenti per cognitionem propter finem, est necessaria triplex cognitio. Prima, quomodo, & qualiter acquiratur finis. Secunda est cognitio omnium, quæ sūt ad finem necessaria. Tertia est, quod ista omnia ad talē finem, consequendum sufficiant. Quod prima sit necessaria patet; quia si quis nescit quomodo finis acquiratur, nesciet etiā qualiter se ad illius consecutionem disponat; patet etiā de secunda, quia si nescit omnia necessaria ad ipsum finem, propter alicuius necessarii ignorantiam, à fine deficere poterit; similiter de tertia, quia si ignorat ista necessaria sufficere, dubitabit se ignorare aliquod necessarium, & ita illud, quod necessariū est, nō efficaciter prosequetur; sed hæc tria naturali ratione cognoscere non possumus, primum quidem, quia beatitudo datur tãquam præmium pro meritis eius, quem Deus acceptat tanquã dignum tali præmio, & ita uocatur merces. Gen. 15. *Ego ero merces tua magna nimis*. Mat. 20. *Voca operarios, & redde illis mercedē*, & per consequens nulla naturali necessitate sequitur ad qualescumque actus nostros, sed contingenter datur à Deo acceptante

Secunda
ratio ex
parte me-
diōrū.

ptante

ptante a&us aliquos in ordine ad ipsam tanquam meritorios; hoc autem naturaliter non est scibile; si enim quis dicat rationem naturalē dictare, quod detur bonis operibus, id quidem concedimus, Sed difficultas est quibus bonis operibus detur, & quomodo factis. s. in gratia, & ita, quod qui in uno mandato- rum deficit, factus sit omnium reus, quæ naturali ratione sciri non possunt; philosophus enim sequens rationem naturalem, solam substantiam operis, & operātis intentionem attenderet; quomodo etiam Deus peccatis offensus reconciliari possit, & pro peccatis ei satisfacere possimus, naturaliter sciri nō potest, nam si dicatur operibus bonis, opera bona sunt debita, quomodo ergo est pro peccatis satisfaciendum? Si operans etiam est Dei inimicus, quomodo erunt ei accepta, quæ facit? vnde uide- mus Philosophos in hoc errasse, qui dixerunt omnia, quæ sunt à Deo immediate, necessario ab eo esse; reliqua duo sunt nobis multo magis ignota, non enim naturaliter sciri potest accepta- ptio uoluntatis diuinæ, cum contingenter acceptet talia, uel ta- lia tanquam digna uita æterna; & quod etiam illa sufficient, de- pendet merè ex uoluntate diuina, circa quæ contingenter se- habet; Et confirmatur auctoritate S. Aug. 2. de Ciuit. Dei, c. 2. quid prodest (inquit) nosse quo eundum sit, si ignoratur uia, qua eundum sit; in hoc enim errabant philosophi, quia & si ali- qua de uirtutibus uera tradiderunt, tamen falsa miscuerunt, ut patet ex eorum libris. Arist. enim pollicias à multis aliis di- spositas improbat, 2. Polit. sed, & sua non est irreprehensibilis 7. enim Polit. docet Deos esse honorandos, & ibid. inquit, quod lex nullum orbatum tradit nutriri, & in eod. lib. c. 8. dicit, quod oportet fieri abortum in casu. Ergo ad hanc triplicem cogni- tionem habendam necessaria fuit diuina reuelatio, ut enim di- citur Baruch. 3. *Non est, qui possit scire uias eius, sed qui scit uniuersa nouit eam.*

Sed dicet aliquis vnde prouenit, quod homo, nec vltimum finem suum, nec media sufficientia ad ipsum potest naturaliter cognoscere? Respondetur cum Alex. 3. p. q. 68. memb. 1. ex Hüb- gone de S. Victore (quæ erit tertia ratio ad probandam fidei necessitatem) duplicem esse causam, una est excellentia primæ ueritatis, alia imbecillitas humane fragilitatis. Primam demō- strat Hugo per diuisionē eorū, quæ à nobis cōprehēduntur, nā cum quædam comprahendamus sensu, ut corporalia, quædam uerò intellectu per rerum similitudinem, quædam uero expe- rientia, ut ea quæ in anima sentiuntur, ut gaudium, tristitia, ti-

Tertia rā-
tio ex ex-
cellentia
primæ ue-
ritatis, &
infirmi-
te huma-
næ imbe-
cillitatis.

mor, & amor; Diuina non compræhéduntur, primo modo. s. sensu, quia non sunt actu præsentia; nec corporalia; nec secúdo modo, quia omnem similitudinem, puritatis excellentia trascendunt; nec tertio modo, ut illa quæ in nobis sentiuntur, quia nō sunt de substantia animi, nec de his, quæ in animo subsistunt, ergo sola fide creduntur, quia sunt, sed non compræhenduntur qualia sunt, ergo Deus credi potest, compræhendi non potest. Secunda causa est infirmitas humanæ fragilitatis, quia (sicut ostendit Hugo in suis sent.) erāt tria, corpus. s. spiritus, & Deus; & corpus quidem mundus erat, anima spiritus, & ipsa anima quasi in medio quodam erat, habens extra se mundum, intra se Deum, & acceperat oculum, quo extra se mundum, & ea quæ in mundo erant uideret, & hic erat oculus carnis, alium oculū acceperat quo se ipsam, & ea quæ in ipsa erant uideret, & hic erat oculus rationis; alium rursus oculum acceperat, quo intra se Deum uideret, & ea quæ in Deo erāt, & hic est oculus cōtemplationis; Postquam autem tenebræ peccati in illam intrauerunt, oculus quidem contemplationis extinctus est, ut nihil uideret: oculus uerò rationis lippus effectus, ut dubiè uideret, solus oculus carnis in sua claritate permanit. Homo ergo, quia oculum carnis habet, mundum uidere potest, & ea, quæ in mundo sunt; item quia oculum rationis ex parte habet, animum similiter ex parte uidet, & ea, quæ in animo sunt, quia uerò oculum contemplationis non habet, Deum, & quæ in Deo sunt, uidere non ualet. Fides ergo necessaria est, qua credantur ea, quæ non uidentur. Sed uidebitur alicui, quod nondum euacuata sit difficultas, nec sufficienter ostensa fidei, & doctrinæ reuelatæ necessitas, esto enim, quod sit ueritas diuina, ad quam humani intellectus imbecillitas attingere non possit, quare homo ad bonum ita super excellens ordinatur, & nō potius ei est assignatus finis illi proportionatus, quē naturaliter cognoscere, & consequi possit? Huius difficultatis solutio erit quarta ratio, qua fidei necessitas ostendetur, & est S. Th. 2. 2. q. 2. art. 3. dicimus igitur huius causam esse, quia natura hominis dependet à superiori natura, & ita ad eius perfectionem non sufficit cognitio naturalis, sed requiritur etiam quædam supernaturalis cognitio. Pro maiori explicatione huius rationis notandum est ex eod. S. Th. quod in omnibus naturis inuenitur, quod ad perfectionem naturæ inferioris duō concurrunt. Vnum quidem, quod est secundum proprium motum, aliud autem, quod est secundum motum superioris naturæ; sicut aqua secundum

Quarta ratio ex hoc quod finis est supernaturalis.

motum proprium; mouetur ad centrum, secundum autem motum lunæ mouetur circa centrum, secundum fluxum, & refluxum: Similiter etiam orbis planetarum mouetur propriis motibus ab occidente in orientem, motu autem primi orbis, ab oriente in occidentem; sola autem natura rationalis creata habet immediatum ordinem ad Deum, quia ceteræ creaturæ non attingunt ad aliquid uniuersale, sed solum ad aliquid particulare, participantem diuinam bonitatem, uel in essendo, sicut inanimata, uel etiam in uiuendo, & cognoscendo singularia, sicut plantæ, & animalia: Natura autem rationalis in quantum cognoscit uniuersalem boni, & entis rationem, habet immediatum ordinem ad uniuersale essendi principium. Perfectio ergo rationalis creaturæ non solum consistit in eo, quod ei competit, secundum suam naturam, sed in eo etiam, quod ei attribuitur ex quadam supernaturali perfectione diuinæ bonitatis; Vnde ultima beatitudo hominis consistit in quadam supernaturali Dei uisione; ad quam quidem uisionem homo pertingere non potest, nisi per modum addiscentis à Deo Doctore, secundum illud Ioa. 6. *Omnis, qui audit à Patre, & dedit, uenit ad me.* Huius autem disciplinæ fit homo particeps, non statim, sed successiuè, secundum modum suæ naturæ; Omnis autem talis addiscens oportet, quod credat, ad hoc, quod ad perfectam scientiam perueniat; sicut etiam Philosophus dicit, quod oportet addiscentem credere; Vnde ad hoc, quod homo perueniat ad perfectam uisionem beatitudinum præexigitur, quod credat Deo tanquam discipulus Magistro docenti; licet enim inuisibilia Dei per ea, quæ facta sunt intellecta conspiciantur, quia tamen hominis perfectio in supernaturali Dei uisione consistit, necesse est, ut de Deo supernaturalem cognitionem præhabeat, & multa de eo cognoscat, ad quæ naturalis ratio ex creaturis procedens, pertingere non potest, quæ non nisi per fidem, & per modum addiscētis à Deo reuelante cognoscere possumus; Vnde Eccles. 3. dicitur. *Plurima supra sensum hominis ostensa sunt tibi.* Et confirmatur ex ratione extremorum. Si enim in naturalibus non est transitus ab extremo ad extremum nisi per medium, multo minus, erit in spiritualibus; cum illa, quæ à Deo sunt, maximè ordinata sint, duo autem hic sunt extrema, beatitudo. s. quæ est æterna, diuina, & omnium bonorū possessio, & homo qui est mortalis, carnalis, & bonis omnibus destitutus, ut ergo ad tantam gloriam, homo peruenire posset, debuit in hac uita supra seipsum eleuari, & sic ad illam per quosdam ueluti gradus tendere, sic autem

intellectus eleuatur, dum in obsequium fidei captiuatur, & ea, quæ reuelata sunt, quamuis non intelligat, firma fide tenet; & uoluntas dum in amorem summi Dei, fide cogniti inflammatur, & Diuinâ charitate ordinatur; ipsa etiam animæ essentia Diuinâ gratia qua informatur ad esse quodammodo Diuinum sublimatur; & cum operationes sequantur esse, ex esse Diuino ad quod eleuamur, operationes nostræ sunt, & dicuntur diuinæ.

Qua ratione hæc reuelata doctrina dicatur supernaturalis. Cap. X.

Cum rationibus naturalibus modo contra infideles agamus, ad maiorem huius ueritatis, & tertiæ etiã rationis declarationem, uidendum est hoc loco, quomodo intellectus noster se habeat ad beatitudinem, & ad hanc reuelatam doctrinam, an eius potentia ad ipsam, sit naturalis, quamuis supernaturaliter eam assequatur, uel nõ naturalis, sed obediencialis; ut sic etiam magis nota sit causa necessitatis huius reuelatæ doctrinæ de ultimo fine; si. n. ad ultimum nostrum finem, & ad hanc reuelatã doctrinã habemus naturalem potetiam, ergo ne sit frustra, naturaliter assequi poterimus, & finem, & media, & eorum cognitionem; si autem non habemus naturalem potetiam, ergo perfectio, quæ nobis ex eo accidet, erit accidetalis, & consequenter non consistet in eo beatitudo nostra. Ulterius, si ad ultimum nostrum finem non habemus naturalem potetiam, quantumcumque nobis perfecte cognita esset natura animæ nostræ, quoad naturalia, nunquam tamen illam cognosceremus sub ratione, qua in talem finem ordinatur, quia tam finis, quam illa animæ ratio, est extra naturalium latitudinem, ac proinde ultimi finis nostri cognitio esset nobis supernaturalis, non solum, quia illam per reuelationem habemus, sed etiam, quia nostra potentia ad ipsam non est naturalis, sicut nec ad finem, sed obediencialis; At si habemus naturalem potetiam ad ultimum finem; illam etiam habebimus ad eius cognitionem, sed sicut finem supernaturaliter assequimur, ita etiam eius cognitio est nobis supernaturalis, quia cum anima nostra, saltem pro isto statu, sub illa propria speciali ratione, qua ad illum finem ordinatur, non sit nobis naturaliter nota, per reuelationem illam habere debemus: Si Philosophorum doctrinam attendamus, ut inquit Henricus de Gandauo p. p. sum,

An habemus potetiam naturalem ad reuelatã doctrinam, & beatitudinem.

Philosophorum sententia.

sum. art. 4. q. 5. Auer. qui exponens illud 11. Metaph. Dispositio intellectus in anima, & c. ponit, quod homo ex naturalibus suis possit deuenire, ut intelligat primum principium & principia separata post ipsum, diceret, quod desiderium hominis esset ad sciendum ea, nec sine illorum adeptione cessaret appetitus. Hoc licet uerum sit, tamen falsum est illud ex quo deducitur, dicit enim, quod ex pura cognitione naturali, quæ est ex phantasmatis de rebus sensibilibus, possibile sit deuenire in cognitionem quiditatis substantiarum separatarum, quod erroneum est, quia medium cognoscendi ex phantasmatis, limitatum est, ut de substantiis separatis ex sensibilibus, sicut ex effectibus earum, amplius non possit homo cognoscere, nisi quia sunt, non autem quid sunt, nisi in generali, & remanet omnino cognoscendum, quid in natura, & in substantia sunt in speciali. Cum enim effectus exteriores sint effectus artis, siue substantiæ separatæ, ut ars est: non autem essentiæ, ut essentia est, in notitiam artis ducere possunt, ut ars est, non autem in notitiam essentiæ, ut essentia est. Limitata est ergo in hoc notitia naturalis, ut ad illa cognoscenda attingere non possit, nec ad hoc se extendit lumen intellectus agentis, ut dictum est. Philosophi ponentes finem humanæ cognitionis ex puris naturalibus haberi, & in uita sua, ex cognitione scientiarum speculatiuarum, & primorum principiorum, quantum homini possibile est, & quod in modica cognitione Diuinorum, consistit eius summa perfectio, & delectatio, licet non possit attingere ad quiditates substantiarum separatarum, & eorum, quæ apud illas sunt; dicerent, quod homo nullum appetitum haberet illa sciendi, ex quo ex suis naturalibus ad ea peruenire non posset, ne ille appetitus esset frustra.

Inter Theologos etiam duæ sunt de hac re contrariæ sententiæ, altera est Scoti, qui distinguit duplicem comparationem potentiæ receptiuæ; ad actum, scilicet, quem recipit, & ad agens à quo recipit; & inquit potentiam receptiuam comparatam ad actum, quem recipit, esse, uel naturalem, uel uiolentam, uel neutram; naturalem, si naturaliter inclinatur, uiolentam, si sit contra naturalem inclinationem; neutram, si neque inclinatur ad istam formam, neque ad oppositum; & in hac comparatione nullam dicit esse supernaturalitatem; comparatam uerò ad agens à quo recipit formam, sortiri rationem

Theologorum
sententiæ.
Scot. in
prologo
p. sent. q. 2.

naturalis, uel supernaturalis; nam si potentia comparatur ad agens, quod naturaliter natum sit imprimere talem formam, in tali passio, naturaliter illam recipiet: si uerò comparatur ad tale agens, quod non est naturaliter impræssuum illius formæ in tali potentia, supernaturaliter illam recipiet. Qua distinctione supposita dicit, quod si intellectus possibilis comparatur ad notitiam in se, nulla cognitio est sibi supernaturalis, quia intellectus possibilis quacumque cognitione naturaliter perficitur, & ad quancumque naturaliter inclinatur. Si uerò comparatur ad agens, sic potest supernaturalis cognitio, respectu agentis inueniri, illa scilicet, quæ generatur ab agente, quod naturaliter non potest mouere intellectum possibilem ad talem cognitionem; & pro isto quidem statu, secundum Philosophum intellectus possibilis natus est moueri ad cognitionem ab intellectu agente, & phantasmate; unde illa sola est naturalis, quæ ab istis agentibus imprimi potest; quorum uirtute potest haberi omnis cognitio incomplexa, quæ secundum legem communem habetur à uiatore, quia eundem omnium terminorum conceptum quem habent Christiani, habent etiam, & pagani; & ideo licet Deus possit per reuelationem, specialem alicuius incomplexi cognitionem causare, sicut in raptu, non est tamen talis cognitio supernaturalis necessaria de communi lege: Secus autem est de complexis ueritatibus, quia ut probatum est, posita tota actione intellectus agentis, & phantasmatum, multæ complexiones remanebunt nobis ignotæ, quarum cognitio est nobis necessaria; istarum igitur notitiam necesse est nobis supernaturaliter tradi per reuelationem, quæ ideo est supernaturalis, quia est ab agente, quod pro statu isto non est naturaliter motuum intellectus nostri.

Caiet. 3.
trac. 3. de
potentia
genus.

Altera sententia est Caietani, qui contra Scotum nullam uult esse in natura potentiam neutram, & ad actus supernaturales, & ad hanc reuelatam doctrinam ponit in nobis potentiam non naturalem, sed obedientialem; ac proinde asserit doctrinam istam, esse supernaturalem; non ea solum ratione, quia est ab agente, quod pro statu isto non est naturaliter motuum intellectus nostri, sed etiam quia nostri intellectus ad eam potentia non est naturalis, sed obedientialis, cuius rationes examinabimus inferius.

Sententia Scoti mihi probabilior uidetur, dummodo cum

Caetano potentiam illam neutram, quam in natura asserit, de medio tollamus; illam quidem quo ad artificialia concedimus, quia formarum artificialium subiecta non habent inclinationem ad formam artificialem, nec consequenter ad unam magis, quam ad aliam inclinatur; potentia autem, & subiecta formarum naturalium, ad illas habent naturalem inclinationem, ut benè probat Caietan. Sed sicut cum Caietano censemus contra Scotum remouendam esse à natura potentiam neutram; ita etiam cum Scoto contra Caietanum, credimus potentiam ad actus supernaturales, qui sunt de fine, & de medijs ad finem, esse naturalem, & non obedientialem; quam obedientialem potentiam non prorsus negamus, sicut nec etiam omnino abstulimus potentiam neutram, propter formas artificiales, concedimus ergo uniuersam naturam esse in potentia obedientiali ad Dei motionem, & ad ea quæ Deus de sua absoluta potentia, vult, & potest circa ipsam efficere; huiusmodi sunt multa opera miraculosa, quæ leguntur facta, & fieri in fine mundi, quia omnis creatura est Deo subiecta, & obediens, non solum quo ad ea, quæ eius naturam, conseruationem, & perfectionem respiciunt; sed etiam, ut immutetur, & in nihilum redigatur; quæ potentia posset etiam uocari neutra, quia cum Deus multa sua absoluta potentia efficere possit, ad nullum eorum creatura habet naturalem inclinationem; sed ad illa omnia indifferenter se habet; sed quia hæc potentia respicit absolutam Dei potentiam, cui nihil contradicere potest, conuenientius dicitur obedientialis; potentia quoque neutra respectu formarum artificialium, posset comparata ad intellectum artificis, dici obedientialis, quia iuxta ideam, quam pro libito format, artifex potest disponere huiusmodi formarum subiecta, sed quia potentia artificis non se extendit ad omnia, & subiecta potius respiciunt formas artificiales quibus accidentaliter perficiuntur, quam intellectum artificis, imo artifex ita potest pro libito nouam formam inducere, ut cogatur habere rationem dispositionis subiecti, ob id conuenientius dicitur neutra; Quamuis ergo sic cõcedamus obedientialem potentiam, dicimus tamè, quod animæ nostræ potètia ad actus supernaturales, qui sunt de fine, & de medijs, est naturalis, qualis est potentia ad notitiam reuelatam, ad gratiam, Charitatem, & uirtutes infusas, licet hæc sint supernaturalia, & supernaturaliter habeantur. Quod probatur primo

Quod nostra potentia sit naturalis.

ratione humani intellectus, quia secundum Philosophum ipse est in potentia omnia intelligibilia, sicut sensus omnia sensibilia; & non solum omnia intelligibilia ex sensibus abstracta, sed etiam separata, quæ ex se sunt maxime intelligibilia, & ad illa intellectus maxime inclinatur; sicut enim uisibile, ut uisibile, essentialiter respicit potentiam uisiuam, & potentia uisua essentialiter respicit uisibile; ita intelligibile essentialiter respicit intellectum, & intellectus essentialiter respicit intelligibile; & inter uehemens sensibile, & uehemens intelligibile, hæc constituitur à Philosophis differentia; quod illud lædit potentiam, & hoc perficit intellectum. si autem illa sunt nobis difficile intelligibilia, hoc est ratione debilitatis intellectus nostri, qui (ut inquit Philosophus) ad illa se habet sicut oculus uespertilionis ad lumen solis. nec propterea, ut dicit Commentator est nobis impossibile illa intelligere, frustra enim facta essent nobis intelligibilia, si numquam ea intelligere possemus; quamuis autem modus illa intelligendi sit diuersus, per supernaturalem, scilicet reuelationem, non ob id potentia intelligendi non est naturalis; sicut materia prima si esset in potentia ad formas, ut quasdam reciperet opere naturæ, & alias non posset recipere, nisi opere supernaturali, omnes tam has, quam illas naturaliter appeteret. Probatum secundo, ratione scientiæ incompletæ, quam intellectus noster habet de spiritualibus, & diuinis, ex rebus naturalibus; quia omne imperfectum, quod experitur imperfectum in aliquo actu, desiderat consequi perfectionem in illo, quoniam notitia imperfecta de aliquo, necessario excitat intellectum bene dispositum ad desiderandum eius perfectionem. Nunc autem experimur in nobis notitiam imperfectam separatorum ex effectibus eorum, scilicet notitiam, quia sunt, & quid sunt in generali, quæ est imperfecta respectu notitiæ eorum, quid sunt in speciali; sicut in complexis imperfecta est notitia, quia est, ut quod sol eclipsatur, nisi sciatur quare eclipsatur. Quare necessarium est, quod homo desideret consequi illam notitiam perfectam. Ex hoc ergo, quod homo aliqua ex creaturis sensibilibus cognoscit de Deo, & separatis, non quiescit eius desiderium, sed necessario excitatur magis ad cognoscendum ea; ad quæ tamen naturaliter attingere non potest; semper enim effectus cognitus incitat appetitum ad cognoscendum causam ignotam, secundum quod dicitur, 1. Met. de primis Philosophis, quod uidentes à principio effectus apparentes, & deficientes in cognitione causarum, ut

de lunæ passionibus, & ijs, quæ fiunt circa solem, & astra, admirati sunt, & propter id quod est admirari, tunc primum incæperunt philosophari; & constat, quod hoc non erat nisi, quia ex eis, quæ nouerunt, excitatus est in eis appetitus ad cognoscendum ea, quæ latere eis perceperunt. Ex quo desumitur tertium argumentum. Non enim solum est in homine desiderium ad perficiendum imperfectam notitiam, quam experitur in se, sed etiam ad expellendum illam, quam in se experitur ignorantiam, secundum quod etiam dicitur ibidem. Propter id, quod est fugere ignorantiam philosophati sunt. Quare cum homo ex effectibus creaturarum, experiatur esse illa, quæ naturalem eius cognitionem excedunt, & sciat naturam, & quiditatem eorum sibi esse ignotam; impossibile est, quod appetitus eius non tendat ad illa cognoscenda, & tanto magis, quanto plura circa illa per creaturas experitur, & cognoscit ex hoc, suam incompletam cognitionem, & ignorantiam, ut prædictum est. Quarto, probatur ex parte finis, & appetitus naturalis ad illum; quia quælibet res naturaliter inclinatur, & appetit suum finem, & media ad illum consequendum. ergo etiam homo cum non sit cæterarum rerum inferioris conditionis, habebit naturalem inclinationem, & potentiam ad finem suum, & ad media. Nec potest dici, quod hoc est uerum de fine huius status; quia anima nostra præter statum præsentis uitæ naturaliter habet alium statum præstantiorem, & perpetuum, ad quem ordinatur huius uitæ status, cum naturaliter sit immortalis, ut superius probauimus; ergo sicut quatenus est in corpore habet finem ad quem naturaliter inclinatur, ita etiam à fortiori habebit finem ad quem naturaliter inclinabitur pro alio statu æterno. Nec ualet si dicatur, quod sicut homo non assequitur naturaliter ultimum finem suum, ita etiam ad illum non habet naturalem potentiam, & inclinationem; quia modus assequendi finem dependet etiam ex externis medijs, & si naturaliter haberi non possunt media, & finis, supernaturaliter habebuntur; at ordo, seu potentia ad finem, & ad eius media fuit ex ipsa essentia rei; & dicere, quod homo non ordinetur naturaliter, nec habeat naturalem potentiam ad suum ultimum finem, est dicere, quod temerè, & casualiter fuerit creatus, & quod iste finis ei postea accidentaliter fuerit datus, nam quæ ex intentione fiunt, propter finem, & cum ordine ad illum finem, fiunt. Et confirmatur hæc ratio. Primo, quia licet finis supernaturaliter acquiratur;

naturalibus tamen potentiis possidetur, intellectu scilicet, & uoluntate, nec est extra limites obiectorum istarum potentialiarum, imo in illo perfectissime, & essentialiter saluatur eorum obiectorum ratio, ueri scilicet, & boni; ergo potentia nostra ad ultimum finem est naturalis, & non obediencialis, nam potentia obediencialis denotat, quod res ex se, & naturaliter non sit capax illius finis, sed Dei absoluta potentia ad illum eleuetur, qualis possit dici potentia lapidis ad istum finem, de qua potest intelligi illud Christi, *Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahamæ*; quod etiam confirmatur auctoritate Damasceni inferius in solutione secundæ rationis Caietani adductæ. Probatum etiam quinto auctoritate S. August. lib. de prædest. san. cap. 5. ubi dicit; *Proinde posse habere fidem, sicut posse habere Charitatem, naturæ est hominum, habere autem, gratia est fidelium*. Ad quam auctoritatem respondet Caietan. quod August. non dixit, quod posse habere fidem sit naturale homini, sed quod sit naturæ hominum, quod significat subiectum potentiæ, & non potentiæ modum, ut sensus, potentia obediencialis ad fidem, & charitatem, est in natura hominum, & non in natura leonina. Sed hæc responsio nullo modo satisfacit, tum quia cum clarum sit potentiam ad fidem, & charitatem, esse in natura hominis, & non leonina, si posse habere fidem, & charitatem, dicitur esse naturæ hominum, non ut significetur modus potentiæ, id est, quod sit homini naturalis, sed eius subiectum, tanquam differentia ad excludendas belluas, ridiculosa erit differentia, & tãto Doctore indigna; tum etiam quia S. Aug. distinguit habere actu fidem, à posse habere; & illud tribuit gratiæ, & hoc naturæ, ergo hic sumitur natura, ut distinguitur contra gratiam, & significat naturalem potentiam; nam si posse habere fidem non est homini naturale, sed id homo accipit à Deo tanquam ei obediens, posse habere, sicut & habere gratiæ tribuetur. Absolute igitur dicendum est, quod homo appetit scire ea, quæ rationis naturalis notitiam excedunt, ita ut per naturam quiescere non possit humanus appetitus quousque deueniat ad apertam substantiarum separatarum, & ipsius Dei notitiam; nec aliquid citra Deum potest sedare eius appetitum; cum enim anima naturaliter sit capax summi boni per affectum, & summi ueri per intellectum, minori impleri non potest, nã quod potest capere maius, non potest impleri minori; & ideo S. Aug. in principio confess. ait, Tu excitas, ut laudare te delectet, quia fecisti nos ad te, & inquietum est cor nostrum donec quiescat in te.

Et

Et magna certe fuit Philosophorū confusio, qui hæc uidere poterāt, imo in se ipsis experiebātur: & tamē in infimis perfectionem humane notitiæ posuerunt; multi quidē eorū uidentes hominis appetitū, & desiderium ad substantiarū separatarū, & maxime ipsius Dei clarā notitiā, & quod desiderium naturale non potest esse frustra, nec ociosum, multis, & uariis modis, sed erroris conati sunt ostendere quomodo homo ad perfectā substantiarū separatarum, & Dei cognitionem peruenire posset, uiderunt enim (ut inquit Aug. super Ioa.) quo oportebat tendere, sed uiam ignorauerunt, quæ est uia fidei; errabant igitur isti nimis tribuēdo naturæ; Alii autē in altero extremo errarūt, denegando naturæ, quæ habuit, uidentes enim hominem ex naturalibus non posse quiditates illarum substantiarum cognoscere; potentiam, & appetitum ad clarā illarum notitiā negarunt.

Argumenta, & dubia in contrarium, cum suis solutionibus. Cap. XI.

Sed quia Gentiles uti possent argumētis Caic. nō ad probandā cū ipso in nobis potētiā obedientialē, ad actus supernaturales, sed ad illos prorsus negādos, si nō est in nobis ad illos naturalis potētia; ideo illa cum suis solutionibus adducemus, Primū est ex parte actus, nā actus supernaturalis est duplex, & secūdu se, ut gratia: & secūdu talē modū fiendi, ut uisus cæco datus, sed in natura nulla est potentia naturalis ad actū supernaturalem ratione modi, ut sic, ut patet ex frequenti usu, quo naturalem potētiā ad miracula negamus, ergo à fortiori nulla est in natura naturalis potentia ad actus simpliciter supernaturales. Respondetur negando consequentiam, & ratio diuersitatis est, quia actus supernaturales, secundum se, ut fides, gratia, &c. sunt media ad finem, & respiciunt Dei ordinariam potentiam; actus uero supernaturales, secundum modum fiendi, non sunt media ad finem, sed sunt potius ueritatis confirmationes, & respiciunt absolutam Dei potentiam, respectu cuius absolutæ potētiæ, diximus naturam habere potentiam obedientialem; ad ordinariam uero potentiam, & ad finem, & media ad finem, naturalem potentiam, & inclinationem habemus. Dicitur etiam, quod ad actus supernaturales, secundum modum fiendi, est in natura potentia naturalis illius actus receptiua, sed ratione modi deficit in natura potentia actiua; Et probatur ex illo Arist. si senex acciperet

Primum
argumen-
tam.

Solutio.

oculos iuuenis, uideret sicut iuuenis, quia anima nihil est passa; unde eadem ratione si cæcus acciperet oculos uidentis, uideret sicut uidens, quia anima nihil est passa; ex parte igitur anime, est naturalis potentia ad uidendum etiam in cæco, & reddito illi supernaturaliter lumine, uidere erit ei naturale, quia est actus naturalis potentiæ, & actus uitæ, sicut & physica rustico reuelata, est scientia naturalis.

Secundum
argumētū

Secundum argumentum est ex parte potentiæ, Omni enim potentiæ passiuæ naturali, respondet aliqua potentia actiuæ proxima naturalis; ergo si potentia receptiua horum actuum est naturalis, etiam eorum impræssiua potentia erit natura-

Solutio.

lis. Respondetur, quod omni potentiæ passiuæ naturali, respondet in natura aliqua potentia actiua proxima naturalis eius, quod naturaliter potest habere; sed quando natura propter sui excellentiam ordinatur naturaliter ad recipiendam perfectionem ita eminentem, quod non possit subesse causalitati agentis naturalis, respectu huius perfectionis, non ei respondet naturalis potentia; Nec ob id sequitur, quod naturalis potentia passiuæ, & naturalis appetitus sit frustra; quia licet per agens naturale non possit principaliter reduci ad actum; potest tamen per tale agens dispositio ad ipsum induci; & potest per aliquod agens in natura, idest in tota coordinatione entium, puta per agens supernaturale, complete reduci ad actum. naturali igitur appetitu, & cognoscitio, inclinatur homo propter naturæ suæ excellentiam, non solum ad id, quod per se potest attingere, sed etiam ad illud, quod dono gratiæ habere potest; licet enim dono alterius illud attingat, nihilominus oportet, quod in se naturalem potentiam habeat, ut enim inquit Damascenus in lib. de duabus naturis, & una persona Christi, impossibile est qualemcumq; naturam uti actione, cuius potentiam, secundum naturam non accepit. Quod etiam patet de anima rationali ad quam materia habet naturalem potentiam, & inclinationem; & tamen non est in natura naturale principium, quod sit illius causa, & illam producat; sed solum ad illam disponens, quæ postea immediate a Deo producitur. Nec ob id natura deficit in necessariis, quia non deficit, ubi providere potest; & quando naturalis potentia ad supernaturalem perfectionem ordinatur, non dicitur deficere, si illam supernaturali agenti perficiendam relinquit.

Tertium
argumētū

Tertium argumētū est ex parte subiecti, cū. n. quiditatuæ cognitio

tio alicuius, sit sufficiens ratio omnium proprietatum eius, & ex ea solvantur omnes difficultates contingentes rei, 4. Physi. consequens est, quod cognita quiditatiue re aliqua, ex ea possint cognosci omnes eius naturales potentia; & cum potentia cognitio pendeat ex actu 9. Meta. consequens est, quod actus ad quos sunt naturales potentia cognoscantur, & cum huiusmodi actus, secundum Scotum sint supernaturales, sequitur de primo ad ultimum, quod ex cognitione quiditatiua alicuius naturalis cognoscantur supernaturalia, quod est falsum; & confirmatur, quia certe scimus, quod nulla naturalis potentia est frustra, ergo si etiam certe scimus, quod in anima est naturalis potentia ad actum supernaturalem, necessario concedendum est, quod etiam scimus supernaturalia illa debere esse, & sic sciremus resurrectionem mortuorum futuram, gratiam iustificantem impium, &c. Respondetur, q̄ anima rationalis, & illius potentia, nō est à nobis naturaliter cognoscibilis sub illa ratione propria, & speciali, sub qua ad talem finem ordinatur, & sub qua habet Deum per essentiam uisum pro perfectissimo obiecto; nam substantia, & substantia finis, non cognoscitur à nobis nisi per suos actus, cum autem modus intelligendi noster sit dependens à phantasmatis, non potest anima, & natura nostra, à nobis cognosci, nisi sub ratione aliqua generali, abstracta à sensibilibus; & licet intellectus sit idem sibi ipsi, non est tamen sibi proportionatus pro statu isto, tanquam obiectum, nisi secundum rationes generales, quæ possunt abstrahi à phantasmatis; secundum autem talem rationem, non ei conuenit ordinari ad talem finem, nec posse habere gratiam, nec habere sic Deum pro obiecto. Si autem anima nostra à nobis perfecte cognosceretur, sicut cognosceretur in statu beatitudinis, ex illa etiam cognosceremus, & in illo statu cognosceremus, quod ad supernaturalem finem, per supernaturalia media ordinatur. hoc reputat Caietanus inconueniens, quod per naturalia cognoscantur supernaturalia, etiam pro illo statu; sed nullum est inconueniens, quando naturalia intrinsicè naturaliter, & essentialiter eleuantur, & ordinantur ad perfectionem supernaturalem; & ratio est, quia subiecti capacitas, potentia, & inclinatio, est naturalis; actus etiam potentia quo habetur est naturalis, quia est actus uitæ, & potentia naturalis, intellectus scilicet, & uoluntatis; & supernaturalitas est, ut inquit Scotus respectu agentis, quia non potest haberi ab agente naturali.

Solutio.

Sed

Primum
dubium.
Scot. q. 1.
prolog. 1.
sent.
Solutio.

Sed adhuc remanent tria dubia, quæ contra necessitatem fidei, philosophi naturæ perfectionem tenentes, mouere possent, quæ mouet Scotus. Et primum est, quia omnis potētia, quæ habet aliquod commune pro primo obiecto naturali, potest in quodlibet contentum sub illo, sicut in suum per se obiectum naturale; quod patet inductione, cum enim primum, & adæquatum obiectum uisus sit color, uisus fertur in omnes species coloris, sicut in suum per se obiectum naturale; similiter, & auditus, & cæteræ omnes potentie feruntur in omnes species suorum obiectorum; quod etiam ratione confirmatur, quia primum obiectum debet esse adæquatum potentie, ita ut non excedat potentiam, nec ab ea excedatur; at si in aliquo esset ratio obiecti, circa quod potentia non posset naturaliter habere suum actum, non esset adæquatum potentie, sed illam excederet; Sed primum obiectum naturale intellectus est ens in quantum ens, ut enim inquit Auic. 1. Meta. c. 5. ens, & res, prima impræssione imprimuntur in animam, nec possunt manifestari ex aliis; ergo intellectus noster potest naturaliter habere actum circa quodcumque ens, & circa quodcumque intelligibile. Respondetur concedendo maiorem, quod. s. omnis potentia, quæ habet aliquod commune pro primo obiecto naturali, potest in quodlibet contentum sub illo, sicut in suum per se obiectum naturale; sed negamus minorem, seu potius distinguimus obiectum naturale intellectus, nam eius naturale obiectum dupliciter accipi potest, uel pro eo, quod naturaliter, seu rationibus naturalibus intelligere potest, uel pro illo ad quod naturaliter inclinatur, siue illud naturaliter cognoscere possit, siue non; obiectum naturale primo modo, quod. s. naturaliter intelligi potest, non est ens in quantum ens, secundum totam suam latitudinem, & omnes eius rationes; sed obiectum naturaliter motiuum est ens sensibile, cum intellectus noster dum est in hoc corpore, non possit naturaliter moueri nisi à phantasmate, quod est rei sensibilis; Obiectum uero absolute loquendo compræhendens, tam motiuum, quam terminatiuum naturale, hoc primo modo est ens absolute, & uniuersale, non tamen uniuersaliter, & secundum omnes eius rationes, sed quatenus est sensibile, essetialiter, uel virtualiter, idest ex sensibilibus cognosci potest; non enim cognoscimus solum materialia, & sensibilia, sed etiam intelligentias, & Deum. Sed Deus, & Intelligentie immateriales substantiæ, cum non imprimant suas species in intellectum, non sunt eius obiecta motiua, sed terminatiua, quia licet non moueant

per

per se intellectum, intelliguntur tamen quatenus intellectus à sensibilibus uelut mediis mouetur, & ita immateriales substantiæ non possunt à nobis naturaliter cognosci, secundum omnes suas rationes, sed solum quatenus ex sensibilibus manifestari possunt. Obiectum uero naturale intellectus secundo modo, ad quod, s. naturaliter inclinatur, siue illud naturaliter cognoscere possit, siue non, est ens in quantum ens, absolute, & secundum omnes eius rationes, & de hoc solo obiecto uerificatur minor, sed tunc negatur consequentia, quia restringit minorem ad obiectum naturale primo modo, & fit equiuocatio in obiecto; nam consequentia debet esse, quod intellectus potest, habere actum circa quodcumque ens, uel naturaliter, uel per reuelationem. Ratio autem quare obiectum ad quod naturaliter inclinatur intellectus noster, comprehendat etiã illud ens, quod nõ est à nobis naturaliter cognoscibile, est, quia intellectus noster non est pure materialis, nec pure spiritualis, sed medius, quatenus ergo est spiritualis, & independens à phantasmate, in quo conuenit cum Angelis, inclinatur in eam cognitionem, quam pro isto statu naturaliter habere non potest (cum nihil possit nunc, naturaliter intelligere, nisi mediante phantasmate) & cuius ignorantiam se habere cognoscit. Nec est inconueniens intellectum, & animam nostram naturaliter ordinatam esse ad obiectum, quod non potest naturaliter attingere; quia quælibet potentia ex se ordinatur ad actum, quem tamen non potest ex se sola exercere, ut dicit Ansel. c. 2. de lib. arb. quod autem aliæ naturales potentiæ eliciant suos actus, mediis solum naturalibus adiutæ, & intellectus, uoluntas, & anima, indigeant supernaturali reuelatione, & infusione ad aliquos actus exercendos, in hoc maxime commendatur nobilitas, & perfectio animæ rationalis, ut modo dicemus.

Secundum dubium est, quia sensus non indiget aliqua cognitione supernaturali pro isto statu, ergo nec intellectus, quia natura non deficit in necessariis 3. de Anima, & si non deficit in imperfectis, & inferioribus potentiis, quantum ad eis necessaria, propter suos actus exercendos, & earum finem consequendum, multo magis non deficiet in perfectis, & in necessariis potentiæ superiori, ad suum actum, & finem consequendum. Respondetur, quod natura defecisset intellectui, & intellectus esset de

Secundum
dubium.

Solutio.

Ius.

sufficiunt, si ut ad eam peruenire possit, indiget supernaturali auxilio, in hoc magis dignificatur. quemadmodum filius rustici, cum possit ex patrimonio rustice uiuere, nō redditur uilior si ab Imperatore deputatus Rex alicuius Regni, nō ei sufficiunt bona paterna, ad hoc ut tanquam Rex uiuere possit, sed ei necessarij sunt redditus regni.

Tertium
dubium.

Tertiu dubiu est, Si aliqua doctrina supernaturalis est necessaria, est quia potentia in puris naturalibus est improporcionata obiecto sic cognoscibili, & ita oportet, q̄ per aliquid aliud à se fiat ei proporcionata, & de hoc peto, an sit naturale, uel super naturale, si naturale, totu est improporcionatu primo obiecto, si super naturale, ergo potentia est illi improporcionata, & ita sequitur, q̄ per aliud debet ei proporcionari, & sic in infinitu; cu ergo non detur processus in infinitu 2. Met. sistendum est in primo, & dicendu, q̄ potentia intellectiua est ex se proporcionata omni cognoscibili, & secundu omne modu cognoscibilis. Respō detur, q̄ intellectus possibilis sit alicui ueritati cōplexæ firmiter tenēdæ, improporcionatus, est ex eo, quia nō est naturaliter mobilis à talibus agētibus, quæ nō possunt ex phantasmatibus, & ex lumine naturali cognosci, huiusmodi sūt ueritates fidei reuelatæ, quæ quia nō sūt sufficienter inclinatiuæ intellectus ad assētiēdū sibi, per aliquid aliud debet intellectus illis fieri proporcionatus, ut eis firmiter assētiri ualeat; fit autē eis proporcionatus in ratione quidē mouētis, quia mouetur ab agēte supernaturali reuelāte ad eis assētiēdū; q̄ cū suauiter moueat, dedit etiā nobis de eius reuelatione certū, & infallibile testimonium Ecclesiæ, in ratione uero formę, per habitū fidei à supernaturali agēte infusū, quo intellectus inclinatur ad eis assentiēdū, & fit eis proporcionatus; & utrunq; motio. s. supernaturalis agētis, & fides infusa, est supernaturalis, & naturalis; supernaturalis, quia est ab agēte supernaturali; naturalis, quia anima, intellectus, & uolūtas, sunt naturaliter capaces illarū formarū, & illorū actū qui sūt actus potentiarū animæ. Et cū in argumēto subditur, q̄ per aliud debet intellectus fieri istis proporcionatus, & sic in infinitu; dicitur, q̄ intellectus ad agēs super naturale, est in potētia obediētiali, & ita sufficienter proporcionatur illi, ad hoc, ut ab ipso moueatur; habitus uero fidei, & illius assensus causati à tali agente, intellectus naturaliter est capax, ut probauimus; ergo nō oportet, q̄ per aliud proporcionetur, cū satis proporcionatus sit, per potentiam obediētialem respectu agentis supernaturalis, & per potētiā naturalem, ad habitū fidei, & illius assēsum, & idē dicitur de alijs formis, & actibus uirtutum infusarū.

Solutio.

TERTIAE

TERTIAE PARTIS

DE OFFICIO

SACERDOTIS.

LIBER SECVNDVS.

De Christiana Religione, contra Iudæos, & Hæreticos.

De principio, & progressu Christianæ Religionis.

Cap. Primum.

V M Mundus fuerit à Deo creatus, & Dei providentia conseruetur, & gubernetur, nunquam debuit esse sine vera Dei cultu; & inter alia signa veræ Religionis qua colitur Deus, illud antiquitatis eius, est præcipuum; nam debuit incipere cū ipso mūdo in primo homine, huiusmodi est sola Christiana Religio, nō enim à Christo nomen accepit, quasi in ipso tunc cæperit,

Christi-
næ Reli-
gionis pr-
cipium, &
status.

sed quia in illo, & ab illo suam habuit perfectionem, & quia ita cepit cum mundo, ut esset de Christo futuro; nostræ igitur Religionis sunt diuersi status, sed una eademque religio, sicut est idem homo, qui primo fuit puer, & postea adolescens; Religionis nostræ pueritia fuit in statu legis naturæ, adolescentia in statu legis scriptæ, uirilitas autem cepit in Christo, & est præsentis status gratiæ, cui succedet perfectissimus ille gloriæ.

Sed ut nostræ Religionis principium, & progressum Diuina fauente gratia intelligamus, notandum est, quod cum homo sit rationalis, & totius mūdi epilogus, omnes totius entis gradus continens, in eo est impressa lex naturalis, secundū omnes suos gradus, perfectiori tamen modo, quam sit in alijs rebus; quia nō per naturæ impulsu ex necessitate, sed iuxta naturam suā, per dictamen rationis libere inclinatur. Vnde cum res omnes ad tria præcipue entium genera subordinata reducantur, nam omnia sunt in genere entis, & ut entia considerantur, aliqua

Quod lex
naturalis
secundum
omnes suos
gradus
sunt impres-
sa in homi-
ne.

X præter

Tres gra-
dus legis
naturalis.

præter gradum entis, sunt etiam inuētia; aliqua uero ita sunt en-
tia, & uiuunt, ut sint etiam rationalia qualis est homo, tres sunt
præcipui gradus legis naturalis, primus ut est omniū entium, est
inclinatio ad conseruationē sui esse, & expugnationē sui opposi-
ti corruptiui. Secundus, ut est omniū animalium, est naturalis in-
clinatio ad generandū sibi simile, & genitū educandū; qui etiam
sunt in homine ex libera electione, secundū dictamen rationis,
primus, ut decēter, & honeste uiuat in cibo potu, & uestitu pro
cōseruatione sui esse, secundus ut decēter se habeat in cōmuni-
catione naturæ suę pro cōseruatione speciei, & filiorū educatio-
ne. Tertius est proprius hominis, ad eligendū bonū, & fugiendū
malū, ad faciendū unicuiq; q̄ sibi uellet fieri, & ut Deū timeat,
& colat, quod primo dicendum erat, nā ex eo cætera sequuntur.

De Intri-
gitate, &
corruptio-
ne nature.

Est secundo notandum, q̄ cum Dei perfecta sint opera lex na-
turalis in homine sub statu innocentie erat adeo serena, & effi-
cax, ut nullū ei esset impedimētū, & nihil cōtra rationē, uel præ-
ter rationē, posset homini surrepere; sed cū homo libero suo ar-
bitrio à Deo se auertisset, ad inferiora, ad carnalia, & ad semet-
ipsū se conuertens, iusto Dei iudicio destitutus fuit gratia ori-
ginalis iustitiæ, quæ perdita sicut mēs rebellauit Deo ita etiā nō
solum bruta, & cætera alia ab homine, qui eis fuerat præpositus
defecerūt; sed ipsa quoq; hominis caro, secundū uires sensuales,
suos caput habere impetus, stimulos, & inclinationes, præter, &
etiā contra legē naturalem, ut sic homo iusto Dei iudicio, quia
Deo rebellauit, cōtinuam in se experiretur carnis rebellionē; &
quia Deo cōtumeliosus fuit, sibi metipsi cōtumeliosus, abomi-
nabilis, & execrabilis esset, & in proprio corpore turpitudinem
exerceret, & ita per peccatū primi hominis corrupta est huma-
na natura, & secuta est in omniū mēbris lex repugnās legi men-
tis, nō ex aliqua tātum parte, sed absolute omnibus eius gradi-
bus, & officijs, erat. n. Adam pater omnium, & in præcepto sibi
à Deo tradito, omnium nomine merebatur, & demerebatur.

Homoper
Ad pecc-
atum in-
cidit in
quatuor
mala.

Est tertio notandum, q̄ homo per Adæ peccatum, incidit in
quatuor mala; primū est culpa, & hoc est præcipuū, secundū est
pœnæ, quæ multiplex est; & cum in tantis malis esset genus hu-
manū, in duo alia incidit, quibus ei præclusa erat uia ab eis se li-
berandi; quorū alterum fuit cæcitas, quæ est causa, ut cū simus
sub peccato uenundati, & detrusi in regionem umbræ mortis,
nobis derelicti uiam salutis ignoremus. Baruch. 3. *Non est qui
possit scire uias eius.* Vnde orabat Dauid. *Vias tuas Domine de-
monstra mihi, & semitas tuas edoce me.* Alterum est impotentia,

quæ est causa, ut ipsi ex nobis, quasi ex nobis, non possimus
 bonum agere; & à seruitute peccati nos liberare. Vnde Apost.
Nelle adiacet mihi, perficere autem non inuenio. Et quod peius erat,
 homo suã cæcitatem, & impotentiam non cognoscebat. *pl. I.*
Linguam nostram magnificabimus, labia nostra à nobis sunt, quod ad
 scientiam pertinet; quo ad potentiam uero subdunt. *Quis no-*
ster dominus est? Non fuit autem tanta cæcitas in primis homi-
 nibus, quanta fuit postea in gentibus; primi enim homines, &
 culpam ob præcepti transgressionem, & omnem huius uitæ mi-
 seriam, corruptionem, & mortalitatem, cognouerunt non esse
 conditionem nature, sed supplicia primariæ culpæ; primi qui-
 dem parentes experientia cognouerunt, cum se expoliatos ui-
 derint gratijs quas in creatione acceperant; eorum uero filij à
 parentibus didicerunt; sed sibi ipsis fidentes, crediderunt ad sa-
 lutem nullum aliud sibi esse necessarium auxilium; procedete au-
 tem tempore, adeo creuit hominũ malitia, & ignorantia, ut nõ so-
 lum non cognouerint uiam liberandi se à peccatorum culpa, &
 ab æterna damnatione ei debita; & eorum impotentiã, sed nec
 octiam ipsam culpam, nec pœnam ob eam humano generi infli-
 ctam, sed has miseras conditionem esse nature arbitrabantur.
 Est quarto notandũ, q̃ cum Deus ab æterno humanũ genus
 redimere, & sanare decreuerit, id cõgruẽti tempore facere de-
 buit; tẽpus autẽ cõueniens fuit quãdo homo suã cæcitãtẽ, & im-
 potentiã, & q̃ saluatore indigebat cognoscere cepit, aut facile
 poterat, & de eo cõuincij; nã infirmus, qui sanũ se esse credit, me-
 dicũ contẽnit, & medicinas reicit, Vnde Christus. *Non est opus*
ualentibus medicus, sed male habentibus, quia igitur confidebat in
 uiribus nature, & eas sibi sufficere credebat, ad eius superbiã
 retundendã conuenientissimum fuit, ut à Deo in statu nature
 relinqueretur. Sed antequã ulterius progrediamur, est primo
 notandũ, q̃ cũ dicimus hominem in statu legis nature, uel scri-
 ptæ relicũ fuisse, non ob id existimes illum à Deo suo auxilio
 aliquando destitutum fuisse; nã singulis, quantum ex se erat, se-
 per præsto fuit, & faciẽtibus, quod erat in ipsis, sua gratia adiu-
 ti, peccata dimittebat, gratiam conferebat, illosq; illuminabat,
 & adiuuabat, ut in uia salutis incedentes ab æterna dãnatione
 erepti, in loco eis deputato, Christum Dominũ expectarent, cu-
 ius passionis, uirtus, & efficacia, in eis operabatur; sed hoc auxi-
 lium, hoc lumen, & hæc gratia erat particularis, & quantũ erat
 ex parte Dei singulis hominibus dabatur. Sed q̃ præter hæc par-
 ticularẽ gratiã singulariter singulis oblatã, daretur uniuersali-

De conue-
 nientem
 pore In-
 carnatio-
 nis.

Quomo-
 do intelli-
 gatur ho-
 minẽ in le-
 ge nature
 & scripta
 fuisse reli-
 ctum.

Quomo-
do intelli-
gatur tem-
pus conue-
niens le-
gis, & in-
carnatio-
nis

ter, ut omnibus esset nota, primo quidē cōtra cæcitatē generis
humani, lex, ueluti lucerna super candelabrū posita; deinde con-
tra impotentiā, Saluator Dei filius, & Lex Euāgelica iustificans,
debit prius expectari, q̄ humanū genus suā cæcitatē, & impo-
tentiā agnosceret. Est 2. notandū, q̄ quando dicitur ad dandā le-
gē expectandū esse, q̄ cōuinceretur hominis superbia de scien-
tia; & ante Christi aduentū conuincendā esse hominis superbiā
de potentia, quas se habere præsumebat, non ita accipiendū ef-
se, quasi homines tunc fuerint dispositi, & meruerint legem, &
Christi aduentum; nam tempore legis fuit maior Dei ignorātia
quā unquam fuerit, tunc n. cæpit idololatria, quæ usq; ad Chri-
stū regnauit; & Populus Israeliticus non obstante lege, quam à
Deo acceperat, semper fuit duræ ceruicis, & ad idololatriā pro-
pēsus, & tempore aduentus Christi fuit deterior, quā unquam
fuerit, quia Messiam Dei filium, quē expectabant, & in propria
uenit, non receperunt, & tandem occiderunt; Sed sensus est, q̄
tempore legis tunc maxime conuincebantur homines de igno-
rantia, non quod illam agnoscerent, sed quia tunc maxime ni-
guit, & de illa conuinci poterant; similiter, & de impotentiā tēpo-
re Christi, nō quod propriā agnoscerent infirmitatē, & impoten-
tiā, & q̄ indigebāt auxilio gratiæ, & propterea tūc uenerit Chri-
stus; sed quia tūc præcipue cōuinci poterat hominū infirmitas.
quā ad extremū laborantes nō cognoscebant. Cū igitur homo
de naturali sapientia, & potētia extolleretur, cōgruentissimum
fuit, ut Deus, secundū infinitā suā sapientiam, humanum genus
suo fauore, ad sensū expositū, desereret, donec lōgo experimen-
to cognosceret, quā esset suapte natura, & ad cognoscēdū, qd̄ si-
bi expediret ignarum, atq; ignauū ad agēdum; & ut tunc legem
suam daret, quando mūdus in maxima Dei ignoratione uersa-
batur; hac igitur de causa humanū genus duabus integris ætati-
bus destituit, una. s. annis circiter duobus millibus, ante dilu-
uium quo mundū scelerum flagitiorumq; fetore infectum sub-
mersit; & ne posset homo postea superbiendo dicere, q̄ sic dilu-
uio correptus, & quasi à somno excitatus, potuisset suapte natu-
ra sine alio auxilio, quid sibi expediebat cognoscere, & operari;
illum quasi nouas inducias ei tribuens, secunda ætate ferē an-
norum quingentorum, usq; ad Abraham expectauit, quo tēpo-
re in maximam Dei ignorātiā est prolapsus; nam centū quin-
quaginta annis pessimus Nembrod antecessit Abrahā, qui con-
tra Deum rebellans, turrim edificauit; Ninus etiam Babiloniæ
Rex eundē Abrahā quinquaginta annis antecessit, uel secundū
aliquos

aliquos eius tēpore fuit, per quē idololatria in orbē irrepsit; & ita humanum genus sēper in maiora prolabebatur uitia, & sēper fuit à Deo, non solum correptus pœna, sed etiā prius admonitus; nā ut inquit Alex. de Ales 3. p. q. 28. m. 1. ar. 3. cum in homine sit concupiscibilis, irascibilis, & rationalis potentia, secundum illas omnes secuta est naturæ inordinatio, nā primo quidē ante diluuiū maxime uiguit inordinatio concupiscibilis, ad quam præcauendā Dominus homini dixit. *Sub te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius.* & nihilominus adeo creuit hæc concupiscibilis inordinatio, ut omnis caro corruerit uia suā; Unde Deus iratus aqua diluuij uniuersum mundū purgauit, & omnes homines cū cæteris omnibus animalibus, paucis exceptis, submersit; prius tamē tanquam misericors Pater, diluuium prædixit, & longa centum annorum arce fabricatione, homines à suis uitiis sēper reuocauit. Statim post diluuium præuidens Deus, quod homo sēper in peius progrediēdo in maximam irascibilis inordinationem laberetur; ad irascibilem refrenandam, & ordinandam, statuit ut carnem cum sanguine non comederent, ad sanguinis horrorem, & homicidij detestationem, & nihilominus intantum hæc inordinatio irascibilis creuit, ut ædificata turri homines contra Deum pugnare uellent; sed linguarum confusione deus eorum temeritatem repræssit. Sed nō stetit hominum nequitia, ad summum peruenit usq; ad maximam rationis inordinationem, adeo ut temporibus Abrahæ idololatrauerint, & Dei cultum lapidibus tribuerint; prima inordinatio fuit hominis ad seipsum, secunda hominis ad proximum, tertia hominis ad Deum.

Vt autem melius intelligamus quo ordine infinita Dei sapiētia hominū imbecillitati condescendēs processerit. Est. 5. notandum, q̄ modus quo Deus hominē redimere, & saluare stauit, fuit per Incarnationem, & mortem Filii Dei. Tāti autē mysterii sublimitatē mūdus totus statim capere nō potuisset, cū in eo essēt quā plurima hominum ingenia naturali hebetudine, & morum perueritate obtenebrata; Si. n. post tot prophetias de Christo quas in eo adimpletas uidemus, si post innumera Christi miracula, quæ negare nō possumus, si post Euāgelij prædicationem, eiusq; innumeris modis cōfirmationē, si post quā nobis est euidenter ostēsū, extra Euāgelicā legē nō nisi ignoratię tenebras, & omnium uitiorum genera reperiri, adeo ut extra Euangelicam legē uiuentes belluę potius, quā homines dicendi sint, & in ea sola salutaris doctrinæ, ueritas, & sanctitas uitę, reperiatur.

Quod homo de malo in peius processerit, & de Dei prouidentia, ut emenderetur.

Si postquam certissima experientia mille quingentorum octuaginta nouem annorum dicimus, ob solam uerbi Christi uirtutē uniuerso mundo innotuisse, tantam esse fidei nostræ stabilitatē, ut portæ Inferi contra eam præualere non possint; adhuc uideamus non dico, quam sint mysteria fidei nostræ captu difficilia, sed quam tardum, & ad illa capessenda indocile sit humanum ingenium, cum minimus angulus orbis fidem retineat, eandēq; tam multis ex partibus laceram; quomodo potuisset mundus statim à principio hæc infinita, & incompræhensibilia mysteria benignitatis Dei capere? non ne si sparsim per orbem statim euulgata fuissent, ludibrio citius haberentur, quam eis fides adhiberetur? Potuisset quidem Deus talia facere hominum ingenia, ut omnes illa statim caperent, sed suauiter cuncta disponens, hominem in statu naturæ suæ reliquit, & humanę imbecillitati se accomodauit. Ob hanc igitur causam Deus à principio, sua infinita sapientia, noluit Sacramentum uoluntatis suæ omnibus palam facere, sed ex uniuerso mundo unum solū elegit. s. Abraham, cui consilium suum manifestauit, eiq; promisit, quod ex semine eius orietur filius, in quo benedicetur omnes gentes, & in Abraham elegit sibi populum, qui ex eo oriturus erat, in populum peculiarem, cui promissiones factas cōfirmaret, & in eo suo tempore adimpleret, & quem instrueret, disponderet, & præpararet, ad Messiam promissum recipiendum, qui est Christus Dominus. Cum autem electionis huius populi duplex fuerit causa. Prima, ut illi Deus mysterium, & secretū uoluntatis suæ manifestaret, illumq; instrueret, & disponderet, cum totus mundus non esset à principio capax huius tanti Sacramenti (ut diximus). Secunda, ut in eo adimplerentur promissiones factæ, & ex eo nasceretur Christus, qui totius mundi quantum est ex se peccata deleret, ideo conuenientissimum fuit, ut Deus daret Abrahæ, & populo ex eo descēdēti aliquod signum, quo discerneretur à reliquis populis, & significarentur promissiones factæ; promissiones autem erant duę præcipuæ, altera de Filio Dei, qui ex semine Abrahæ assumpturus erat carnem, altera de fructu Incarnationis Filij Dei, quod per eū delenda esset iniquitas terrę, & quia semen generatione transfunditur, & peccatum originale ex quo omnia alia actualia originē sumperunt generatione ab omnibus hominibus contrahitur, ideo cōuenientissime Abrahæ, & populo ex eo descendenti pro signo data fuit circumcisio in generationis membro, cum signū rei significatæ correspondere debeat. Quare autem elegerit

Deus

Cur Abra
ham ele-
git.

Cur fuerit
data Abra
hæ circum-
cisio.

Deus potius Abraham, & illum populum, quam alium, nulla potest assignari ratio, nisi mera Dei uoluntas, & misericordia, nullo ipsius electionis precedente merito, quod ex ipsa Dei misericordia, & electione non procedat, sicut & de prima prædestinationis radice, & causa dicimus; non enim dici potest, quod eius causa fuerint merita Abraham, quia cum totus orbis in idolatriæ impietate immerfus esset, Abraham in uero cultu unius Dei perseverauit, & ob id meritò fuerit ab eo electus, ut ex eius semine oriatur Christus; nam cum gratia, qua Deo grati reddimur non cadat sub merito, multo minus cadet eius initium, & caput, quod est Christus Dominus, & si eius aduentum nec ipsa Beata Virgo mereri potuit, quanto minus Abraham, aut quispiam priscorum? Verum, quod de Beata Virgine confitemur, etiam de Abraham suo gradu dicere possumus, & si enim Beata Virgo non meruit Christum incarnari, tamen fixo illo diuino proposito, Deus fecit eam dignam, quæ illum conciperet, Vnde canit Ecclesia. Quæ Dominum omnium portare meruisti; eodem modo in suo inferiori gradu, Deus fecit Abraham inter mortales dignum, ut eius semen nascituro filio suo deligeret, sed hoc meritum ex misericordia electionis procedit, & non est illius causa; quod idem etiam de prædestinatione dicimus.

Est 6. notandum, quod Deus non elegit solum Abraham, ut ex illius semine eius filius carnem assumeret, sed etiam postea elegit Dauid cui easdem promissiones fecit, & ob id Christus Dominus dicitur filius Abraham, & filius Dauid, non sic dicitur filius Isaac, & Iacob, nam licet etiam eis fuerint factæ promissiones, non tamen primo, sed in confirmationem earum promissionum, quæ factæ fuerant Abraham, factæ, & repetitæ fuerunt, Elegit primo Abraham ex toto mundo, ut ex eo oriretur populus Dei, cum autem populus, qui ex Abraham natus erat creuisset in multas profapias, ex illis omnibus Deus elegit Dauid, ex quo. i. ex descendantibus ex illo, eius filius carnem assumeret.

Electio Dauid, & cur non dicatur Christus filius etiam Isaac, & Iacob?

De tempore quo data fuit lex, & de Christo, qui Ecclesiam fundauit. Cap. II.

Cum fuerint à Deo electi Abraham, & Dauid, eisque fuerint factæ promissiones, uideri posset, quod alteri eorum debuerit dari lex; sed neutri eorum debuit dari, non Abraham, quia lex datur populo, tempore autem

Lex cur non fuerit data Abraham, aut Dauid, sed Moyse.

Abrahæ eius filij, & filij filiorû, nō creuerunt in populum, sed in Abraham cœpit. Deus populum, qui ex eo processurus erat, ad legē disponere. Nec etiã dauid, quia in dauid est electa ex toto populo familia, ex qua nasceretur Christus; & lex nō debuit dari illi soli familiæ, ex qua nasciturus erat Christus, sed toti populo circumciso, qui & à Deo electus, & ad illam, circumcissione dispositus fuit. Medio igitur tempore post educationem populi Israelitici ex seruitute Aegipti deus legem suam Moyfi dedit. Quare etiã non fuerit data Abrahæ, & fuerit tandiu dilata, usq; ad Moysem Alex. 3. p. q. 28. m. 1. ar. 3. hac ratione ostendit, quia prius oportuit esse fundamentum legis, quam daretur lex; erāt autem fundamentum ista quatuor. s. fides unius dei, fides Incarnationis, probatio fidei, & firmitas fidei; prius enim quam daretur, oportuit esse attestationem fidei unius dei, & hæc præcessit in signo Circumcisionis, quæ data est in signum fæderis inter deũ, & populũ; attestatio autē fidei Incarnationis, facta est quãdo Abrahæ fuit facta promissio de Christo, *In semine tuo, &c.* Sed quia non sufficit testimonium unius, sed in ore duorum, uel trium stat omne uerbum, ideo prius quam daretur lex, facta, & repetita fuit ista promissio, etiam Isaac, & Iacob; nec etiam debuit statim dari, sed prius oportuit, quod fides esset probata, fuit autem probata in Aegypto per aduersitates, ut. s. nulla aduersitas posset eos auertere à fide, quibus dāda erat lex ducēs in Deum, etiam incarnandum; oportuit etiã, q̄ esset firmata, ne populus posset seduci aliqua fallacia, fuit autem firmata in multis signis, & miraculis, quæ ei fecit dominus, & ostēdit in Aegypto in eius exitu, & in deserto; his autem factis, & expletis, debuit dari, & data fuit lex Moyfi, quæ ducit in Christũ. Tũc autē nō fuit conueniens tempus Incarnationis, & Euangelij, quo humanum genus per Christum redimeretur, & daretur lex, quæ gratiam ad legem adimplendā conferret; primo quidem, quia (ut diximus) homo prius cognoscere debebat infirmitatē suā, q̄ etiam si per legē quid sibi faciendũ esset cognouerit, nō poterat per se naturalibus uiribus, sine dei auxilio, illud adimplere, ut superbiendo sibi persuadebat; & ideo per longũ tēpus, ut lōga experientia ad eius superbiã retundendam, suā impotentia cognosceret, uel saltē agnoscere posset, sub statu legis relinquendus erat. Secundō pp dignitatē Verbi incarnati, quia ut inquit Glos. super illud Apost. At ubi uenit plenitudo tēporis. Quãto maior Iudex ueniebat, tãto præconiū series lōgiot præcedere debebat. Et ita toto illo tēpore legis, misit Deus ad illũ populum,

Tempus
quo fuit
data lex
non fuit
cōueniēs
Incarnati-
onis.

pro-

prophetas, qui illorū scelera arguerēt, à uitiis retraherēt, ad uirtutes inducerent, & de Christo uēturo prophetarēt, ut ad illum recipiendū disponerētur. Sed licet haberent legē, & prophetas, sēper tamē fuerūt durę ceruicis, in suis sceleribus obsorescebant, prophetas persecuti sūt, & occiderunt, & cū tandē uenerit Christus, in lege promissus, illū nō receperūt, sed Pontio Pilato crucifigēdū tradiderūt, qui sāguine suo nostrā salutē operatus est, & fundauit Ecclesiā, extra quā nō est salus, & in qua nō sūt Iudæi, cum Christū non receperint, nec recipiāt; licet eis fuerit promissus, & pp illos principaliter uenerit; sed illi soli in ea sūt, qui ex gentilitate, & etiā ex Iudaismo conuersi, Christi fidē sub eius in terris Vicario, qui est Romanus Pōtifex, uerus, & legitimus Petri successor amplectuntur. Vnde Iudæi inter fidei hostes, & Dei inimicos sunt computandi, licet Sacram, & diuinam Scripturam ad eorum cōdemnationem, & nostram utilitatem retineant, contra quos est nobis modo agendum, ex ipsis met sacris scripturis, in quibus uitam se habere putant.

Iudæorū
obstinatio

Quod tempus Messie sit præteritum. Cap. III.

Veritas catholice Religionis dupliciter ostendi potest, primo ex confutatione aliarum omnium, secundo ex propriis; Idololatrię impietatem satis probauimus; nunc detegēda est falsitas, & impietas illarū sectarū, quę in Sacra Scriptura, perperā intellecta, ad diuini cultus destructionē fundātur; & primo se nobis offerūt Iudæi, qui fuit populus à Deo electus, & dilectus; nunc autē est populus sathanę, illorū cultu colebatur Deus, nunc autē grauissime offenditur, quia cum ex ipsis, & propter ipsos Messias in lege promissus uenerit, & toto illorum cultu fuerit adumbratus, & præfiguratus; quādo uenit, & carnem dei filius, ex B. Virgine Maria de stirpe dauid assumpsit, illū non receperunt, negarūt, & morti tradiderunt, & seruantes antiquas ceremonias, illis impie profitentur Messiam nondum uenisse, & sic quem negarūt ante faciē Pilati, semper negant, & uerbis, & factis, antiquę legis obseruatione. Contra quos est nobis modo agēdū, & quatuor explicabimus. Primum, qđ tempus quo uenturus erat Messias, sit præteritum. 2. qđ Messias sit Deus, & homo. 3. quod Christus sit Messias in lege promissus. 4. qđ lex Mosaica debuerit cessare, & noua Messię illi succedere. Quibus etiā contra gentiles euidenter probatur ueritas nostrę Religionis; quia nullus pōt præcognoscere futura

Quatuor
tractanda
contra Iu
dęos.

futura contingentia nisi Deus, cui nihil est præteritum, aut futurum, sed omnia sunt præsentia; at uidemus expressè omnia mysteria Christianæ Religionis fuisse multo ante, ab ipso mundi principio vsque ad Christum, semper à Deo prædicta, & multipliciter præfigurata, & ita euenisse sicut prædictum, & præfiguratum fuit, ergo nostra religio est à Deo; quod autè fuerint prædicta, & præfigurata, patet ex toto ueteri testamèto; & quod nouum præcesserit, & hæc in illo habeantur, ipsimet Iudæi Christi, & Christianæ Religionis inimici, illud conseruatū proferunt.

De modo
propheta
di; & de
Varibus
gentilium

Non debet autem offendere Gentiles, quod prophetiæ de Messia non sunt simul omnes, & cōtinuate positæ, & quod multæ sunt dum de aliis fit sermo, & obscure; nam lumen propheticum non est per modum habitus, sed per modum transeuntis, & prophete futura prædicunt, secundum quod à Deo illustrantur, & mouentur; & hæc est differentia (ut etiam notauit Chrysofost. in psal. 44.) inter historicam, & doctrinalem scripturam, & propheticam, quod illis assumitur aliquid distincte, clare, & exacte narrandum, seu tractandum, at quod propheticè scriptū est, obscure, & dum de aliis fit sermo per aliquorum uerborum interpositionem fuit potius insinuandum; licet multa etiā prædici debuerint clare, & breui fienda, ut prophete Dei reciperentur, & eis fides adhiberetur; nam ferè omnes prophetiæ sunt de Christo, & eius mysteriis humanam rationem excedentibus, quarum perfecta intelligentia, ne sanctum daretur canibus, & ne proiicerentur margaritæ ante porcos, reseruabatur post Christi aduentum; Et Prophete prophetant mouente Spiritu Sancto. *Spiritus autem ubi uult spirat, & uocem eius audis, & nescis unde ueniat, aut quo uadat.* ut sic excitaretur intellectus ad inquirendum, & captiuaretur in obsequium fidei, dum uidebat, quæ dicebantur non posse intelligi de illis de quibus uidetur fieri sermo, nec de aliis præsentibus, aut præteritis; & euidencia eorum, quæ sunt fidei, non solum succederet in patria, quando uenerit, quod perfectum est, & euacuabitur, quod ex parte est, sed aliquo etiam modo in uia, ad fidei confirmationem, dū ea, quæ credebantur futura, & non plene intelligebantur, & nō uno, aut altero modo, sed innumeris fuerunt prædicta, luce clarius adimpleta uidentur. Et licet nulla sit conuentio inter lucem & tenebras, Deum, & Baal, hoc idem tamen possunt uidere etiam in falsis eorum prophetis, est enim diabolus ueluti Simia Dei, & quando per suos Vates aliqua prædicebat, obscure, & enigmatice loquebatur; sed huius causa fuit ne deprehenderetur men-

mendax; & illos à sensu alienabat, & in furiam uertebat, ut sic uideretur diuino spiritu moueri, & loqui; in quo simul sibi adherentes decipiebat, & tanquam hostis humani generis, ut ibidem inquit Chrysof. suos Vates torquebat, & de illis uindictā sumebat; nam uera prophetia, quæ fit diuino spiritu, non semper fit per abstractionem à sensibus, & quando fit, est sine aliqua inordinatione nature, aut honestatis, & moris, per uehementiam contemplationis diuinorum; quod igitur in confirmationem eorum, quæ dicimus, Gentiles à suis Vatribus accipere debent, hoc solum est, quod obscure, & per modum transeuntis à Diabolo Dei simia moti uaticinabantur; quem mendacem, & nefarium spiritum, in reliquis agnoscere possunt, sicut etiam, & in istis, in causa. s. obscuritatis per ænigmata, & in modo indecenti, & pænofo alienationis à sensu, nã ut refert Chrysofomus in cap. 12. 1. Corint. hom. 29. de ipsa Pythia, mulier quædam sedebat in Apolinis tripode deductis cruribus, inde malus spiritus deorsu redditus, & per genitales eius partes trãsiens, furore mulierem implebat, & eam crines soluere, debacchari, & spuma ore perfundere, ebria, & insana uerba proferre faciebat.

Amplissimus nobis offertur campus, sed nolumus immorari, præsertim cum de his pleni sint fere omnes libri de rebus sacris tractantes, paucas ex innumeris pro fidelium potius consolatione adducemus Sacræ Scripturæ auctoritates; Et quia Iudæi confitentur Messiam in lege fuisse à Deo promissum, & à Sanctis Patribus expectatum, & à Deo postulatum; non est, quod de hoc loquamur, sed de illis tantum in quibus dissentiunt. dicunt nondum uenisse, & illum expectant; quod autem uenerit primo ostendemus ex hoc, quod transactum est tempus quo prædictum fuit Messiam esse uenturum; cum autem Deus, qui loquutus est per os Prophetarum, non possit mentiri, necessario dicendum est Messiam uenisse. Iudæi unum tantum Messie aduentum agnoscunt, nos autem illis, ex eorum scripturis duos esse Messie aduentus ostendimus, primus in humilitate, & paupertate ad saluandum, Zach. 9. *Ecce Rex tuus ueniet tibi iustus, & saluator, & ipse pauper, & ascendens super asinam. Esa. 53. & quasi absconditus uultus eius, & despectus, unde non reputauimus eum, &c.* Secundus in maiestate, & gloria ad iudicandum. Esa. 3. *Dominus ad iudicandum ueniet cum senatoribus populi sui, & principibus eius. Dan. 7. Aspiciebam ergo in uisione noctis, & ecce cum nubibus cæli quasi filius hominis ueniebat, &c.* Quod autem præcesserit, & transactum sit tempus primi aduentus, probatur pri-

Duplex
Messie ad
uentus.

Quod trā
factum sit
tēpus pri-
mi aduen-
tus Mes-
sij.

primo. Gen. 48. dixit Iacob filiis suis. *Congregamini, ut annuncietis quæ uentura sunt uobis in diebus nouissimis, & cum uenisset ad Iudam dixit. Non auferetur sceptrum de Iuda, & Dux de semore eius donec ueniat, qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium.* Targū id est caldaica translatio habet. *Non præteribit auctor, uel factor potestatis siue domini regij de domo Iudæ, & scriba filiis filiorum eius, usq; in seculum, quousq; ueniat Messias, cuius est regnum, & ei obediunt & congregabunt se populi siue orationes gentium.* Constat autem Iudæorum regnum, & Iudiciariam potestatem finem habuisse in Herode Ascalonita alienigena, sub quo natus est Christus. Probatur secundo, ex reuelatione facta danieli, cap. 9. cui dixit Angelus Gabriel. *Septuaginta hebdomades abbreviatæ sunt super populum tuum, & super urbem sanctam tuam, ut consumetur præuaticatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur iustitia sempiterna, & impleatur uisio, & prophetia, & ungatur Sanctus Sanctorum, &c.* Hebdomadæ in Sacra Scriptura dupliciter accipiuntur, primo pro spacio septem dierum. Leuit. 23. Secundo pro circulo septem annorum. Leu. 25. *Numerabis tibi septem hebdomadas annorum, id est septies septem, quæ simul faciunt 49.* Istæ hebdomadæ, etiam secundum Rabinos sunt annorum; à quo autem anno incipienda sit computatio istarum hebdomadarum, Angelus ostendit dicens, *Ab exitu sermonis, ut iterum edificetur Hierusalem usq; ad Christum ducem.* quod multipliciter exponitur, nam aliqui dicunt, quod incepit ab anno primo Darij Regis Medi, quia illo tempore dixit Angelus ista danieli; Alij quod incepit à 20. anno Artaxerxis, quando. s. idem rex concessit, ut reedificaretur Hierusalem, ut habetur Neem 2. Alij, & melius, quod incepit à primo uerbo ex reuelatione domini procedente de reditu populi in Hierusalem, & per consequens reedificandi ibi templum, quod habetur Hier. 29. ubi dicitur, cum cæperint impleri in babilone 70. anni, uisitabo uos, & suscitabo super uos uerbum meum bonum, & reducam uos ad locum istum, hoc autem dictum fuit anno 4. Sedechiæ Regis, mense 5. ut patet Hier. 28. & ab isto anno, usque ad annum passionis Christi fluxerunt 490. anni, qui faciunt 70. hebdomadas annorum præcise, ut deducit, & ostendit Nichol. de Lira. dan. 9. & alij multi, etiam secundum omnes historiographos. Sed ubicumque incipiatur computatio, certum est, quod totum prædictum tempus iam diu præteritum est, quod sufficit ad nostrum propositum. Ut etiam ostendamus istam prophetiam completam esse in Christo, notandum est, quod has hebdomadas Angelus

diui.

Diuisit in tres partes, propter specialia opera, quæ in vna-
 quaque harum partium fieri debebant, dicens, *hebdomades se-
 ptem, & hebdomades sexagintæ duæ erunt, & rursus ædificabitur
 platea, & muri in angustia temporum, idest ædificabitur Hieru-
 salem, in angustia temporum, quia per gentes circumstan-
 tes fuerunt multum impediti, & afflicti, adeo quod una ma-
 nu ædificabant, & altera tenebant gladium.* Neem 4. & hoc
 in primis septem hebdomadibus, & post sexaginta duas hebdo-
 mades occidetur Christus, & non erit eius populus, qui eum negatu-
 rusest. Confirmabit, scilicet Christus Messias pactum multis,
 idest suam legem hebdomada vna, & in medio hebdomada defi-
 ciet hostia, & sacrificium. nam in ultima hebdomada Chri-
 stus prædicando, mirabilia faciendo, moriendo, resurgen-
 do, mittendo Spiritum Sanctum, & Apostolorum prædica-
 tione, confirmavit, & dilatauit; & in dimidio hebdomadis
 defeciet hostia, & sacrificium, quia tunc mortuus est Chri-
 stus, per cuius passionem sacrificia veteris legis cessauerunt,
 & non habuerunt ultra vim obligandi. Tunc consumpta fuit præ-
 uaricatio, finem accepit peccatum, deleta fuit iniquitas, adducta fuit
 iusticia sempiterna, impleta fuit visio, & prophetia, & unctus San-
 ctus Sanctorum. Cum autem populus iudaicus Christum occi-
 derit, & negauerit, Angelus subiungit pœnam, *Et ciuitatem,
 & sanctorum dissipabit populus cum duce uenturo. scilicet, cum
 Tito, & Vespesiano; & finis eius uasitas, & post finem belli, sta-
 tuta desolatio, & usque ad consummationem, & finem, scilicet mun-
 di perseuerabit desolatio.* Probatum tertio Agei 2. Hæc dicit Do-
 minus exercituum, *adhuc modicum est, & ego commouebo calum, &
 terram, & mare, & aridam, & mouebo omnes gentes, & ueniet
 desideratus cunctis gentibus, & implebo domum istam gloria dicit
 Dominus exercituum; magna erit gloria domus istius nouissime, plus
 quam primæ dicit dominus exercituum.* Quod ista prophetia
 fuerit de Messia docuerunt etiam Rabini antiqui, & tripli-
 citer ex ea constat tempus primi aduentus Messie transactum
 esse. Primo, quia dicit adhuc modicum est, & ueniet desi-
 deratus cunctis gentibus. Si autem iuxta errorem iudæo-
 rum nostri seculi, primus Messie aduentus adhuc esset ex-
 pectandus, falsum esset, quod dicit adhuc modicum est.
 nam ab eo tempore quo hæc prophetia prolata fuit, plus-
 quam bis mille anni transierunt; quamuis enim mil-
 le anni ante oculos Dei sint tanquam dies externa, quæ
 præterit psalmo octuagesimo nono, sitamen mille anni

referantur non ad æternitatem, sed ad expectationem populi, nō potest dici modicum tempus, sed magnum, unde Barnab. 6. tempus captiuitatis babilonicæ prædicitur magnum, & longum, quod tamen fuit 70. annorum. Secundo, quia dicit, & replebo domum istam gloria, ergo domo illa adhuc stante, Messias uenturus erat, sed cum ea domus anno post Christum passum. 42. funditus à Tito Romani exercitus Duce, diruta sit, cōstat tempus Messia aduentus iam præterisse. Tertio, quia dicit magna erit gloria domus istius nouissimæ, plus quam primæ, Constat quod propheta loquitur de domo ædificata post captiuitatem babilonicam, ad cuius ædificationem inducebat populum, & prædixit gloriam eius maiorem futuram, quam fuit gloria domus ædificatæ per Salomonem; hoc autem nō intelligitur propter maiores diuitias, seu honores, seu cultum diuinum, uel edificatores, quia status populi tunc erat quasi nullus, respectu illius domus, & status, qui fuit sub Salomone, propter quod dicitur 1. Esdre. 3. quod Sacerdotes, qui uiderant primam domū flebant uoce magna, aliis exultantibus in ædificatione domus secundæ, quia quasi nullius momenti erat respectu primæ; hæc igitur maior eius gloria, non potest intelligi nisi per aduentum ipsius desiderati cunctis gentibus, qui eam glorificauit præsentia sua, nam in ea fuit oblatu, docuit, & prædicauit.

Probatu quarto, ratione, ex dispersione, & destructione iudæorum, & ex Sacra scriptura desumpta, nam considerādo processum ueteris testamenti, apparet, quod quamdiu filij Israel fuerunt seruentes Deo, fuerunt in statu prospero, & si aliquādo fuerūt captiuati, & afflicti, hoc fuit propter peccatum illius populi; sed ante captiuitatem babilonicam fuerūt idolatræ pessimi, occisores prophetarum, eos à peccatis prohibētium, adeo quod Hiere. cap. 2. dicitur deuorauit ensis uester prophetas uestros, ut leo disrumpens, & 4. Reg. quod impleuerunt Hierusalem sanguine prophetarum, usq; ad os, & multa alia mala fecerunt, propter quæ captiuati sunt in Babylonia, & illa captiuitas nō durauit, nisi per septuaginta annos; captiuitas autem in qua nunc sunt, durauit per annos 1547. & ad huc non apparet spes eorum liberationis; ergo oportet concedere, quod peccatum, propter, quod tam diu captiuati sunt, fuit maius, quam peccata præcedentia captiuitatem babilonicam, cum poena debeat respondere peccato. hoc autem non potest dici, nisi propter illud grauissimum peccatum quo Christum eis in lege, & prophetis promissum, negantes, & persequentes, crudeliter occiderunt,
quia

quia post redditum captiuitatis babilonica non legitur idolatrasse, & occidisse prophetas, & tanta crimina perpetrasse, sicut ante; quod etiam habetur in Talmud Ierosolimitano in libro Dierum, in cap. septem dies, ibi enim inquit Rabbi Iohanan. *Inuenimus Silo non fuisse destructum, nisi propterea, quia prophanauerunt sanctuaria, & spreuerunt solemnitates, & inuenimus hoc non fuisse nisi, quia coluerunt idola, & reuelauerunt pudenda, effuderuntq; sanguinem; in secunda autem domo sancta, nouimus eos omnes fuisse laborantes in lege, monentesq; seruari precepta ac decimationes, omnisq; mos, & habitus bonus fuit in eis, nisi quod erant amatores pecuniarum, & odientes hi, istos odio gratis, & quam grane est odium gratis, quod preponderat reuelationi pudendorum, & idololatria, ac sanguinis effusioni?* Quod ante hanc captiuitate debuerit nasci Messias Christus Dominus ostendit. Isa. cap. vlt. dicens: *Antequam parturiret peperit, antequam ueniret partus eius peperit masculum.* quæ uerba antiquissima hæbreorum comentaria sic exponunt. Antequam natus fuisset ille, qui iudeos in ultimam redegit seruitutem, corum iam natus erat redemptor. Et testus caldaicus sic habet. *Adhuc non erat ei ueniens angustia, & adhuc non ueniet ei tremor cum doloribus propter partum; reuelabitur Messias, ubi dolore, & angustia partus exprimitur maxima calamitas, quam Iudæi in obsidione Vespesiani, & Titi sustinuerunt, ante quam debebat uenire Christus.* Quod autem causa huius captiuitatis Iudæorum fuerit, quia occiderunt Christum, & quod ista captiuitas duratura sit usque ad finem mundi, expresse habetur in dicta reuelatione facta Danieli, & Amos. 2. *Super tribus sceleribus Israel, & super quatuor non conuertam eum, pro eo, quod uendiderint pro argento iustum, & pauperem pro calciamentis.* Primum eorum scelus fuit cum Ioseph fratrem suum 30. argenteis uendiderunt; ob quod in Aegypto annis 210. captiui fuerunt; secundum scelus fuit cum promissionem de Messia sub nomine Dauid patribus factam despexerunt, dicentes non est nobis pars in Dauid, & cum duos sibi uitulos formantes, atq; adorantes, dixerunt, *Hi sunt dii tui, ob quod captiuauit eos Deus per Regem Assyriorum.* Tertium scelus fuit cum uaria colentes idola, ipsi, non solum bestias, sed etiam proprios filios imolabant, & cum prophetas, qui eos de hoc, aliisq; uitiiis arguebant, occiderunt, propter quod scelus à Rege Babylonis 70. annis captiuati sunt, à quibus omnibus captiuitatibus fuerunt à Deo liberati, quartum scelus est. ob quod fuerunt captiuati, & non sunt liberandi, & hoc fuit, quia uendiderunt iustum pro argento. s. Messiam; &

pro tam uili pretio, quasi pauperem pro calciamentis. Et quis sperant se liberandos, & templum esse reedificandum Hier. 7. hanc eorum uanam spem ostendit dicens, *Nolite confidere in uerbis mendacii dicentes, Templum Domini est, Templum Domini est, templum Domini est.* ter repetit, quia falsum est, quod sit tertio reedificandum; quomodo autem reedificari non possit, & adimpletum sit uerbum Christi, quod de illo templo dixit, non relinquatur lapis super lapidem, uide stupendum miraculum in tripartita, lib. 4. c. 43. Aliis multis rationibus probare possemus tempus primi Messia: aduentus esse præteritum, sed iste sufficiant, qui plures desiderat uideat Finum, & Galatinum.

Quod Messias duplicem esset habiturus naturam, diuinam, scilicet, & humanam, & quod debuerit nasci ex Virgine. Cap. IIII.

CUm satis probauerimus ex Prophetis, Messia: tempus esse præteritum, necessario sequitur, cōtra iudæos Messiam uenisse, & Messiam esse Christum, quia illud idem tempus quo natus est Christus fuit prædictū; sed hoc nouis legis, & Prophætatum auctoritatibus est probandum, & ostendendum omnia, quæ de Messia prædicta fuerunt, in Christo adimpleta fuisse, ut ipse met Christus dixit Iudæis, *scrutamini scripturas, quia ipse sunt, quæ testimonium peribent de me.* Et antequam ad magis particularia descendamus, cum Christus satis ostenderit se esse Filium Dei, uerum Deum, & Iudæi ob eam causam lapidare illum uoluerint, dicentes, quia tu homo cum sis facis te ipsum Deum, credentes Messiam futurum purum hominem, & nasciturum eo modo quo cæteri omnes ex feminum commixtione, primo ostendemus, quod Messias debebat esse uerus Deus, & uerus homo, & ut homo nasci ex Virgine. Et ne eadem repetamus, illas auctoritates in quibus cum Christi diuinitate ostenditur etiam particulare illius mysteriū, adducemus, cum de illo mysterio agatur. Baruch. 3. *Non est qui possit scire uias eius neque qui exquirat semitas eius, sed qui sciit uniuersa nouit eam, qui præparauit terram in æterno tempore, & repleuit eam bipedibus, & quadrupedibus, qui emittit lumen, & c. hic est Deus noster, & non estimabitur alius aduersus eum, hic adinuenit omnē uiam discipline, & tradidit illam Iacob puero suo, & Israel dilecto suo, post hæc, in terris uisus est, & cum hominibus conuersatus est.* ubi notandum est, quam multipliciter ostendat hunc qui in terris uisus est, &

est, & cum hominibus conuersatus est, esse uerum Deum. Primo, quia scit uniuersa. Secundo, quia terram preparauit, & repleuit eam, &c. Tertio, quia lumen, & stelle ei obediunt. Quarto, quia hic est Deus noster. Quinto, quia dedit legem ueteris testamenti. *Leuit. 26. Ambulabo inter nos, & ero Deus uester, & uos eritis populus meus.* ubi loquitur Deus, quæ uerba Rabi Moyses Gerundensis declarat de Messia, & addit in futuro tempore pueri Israelitici, Deum sunt digito demonstratu-
 ri iuxta illud *Esa. 25. Ecce Deus noster iste, expectabimus eum, & saluabit nos iste Dominus; item & antiqui nostri dixerunt, Futurum est, quod Deus exercebitur cum iustis in hoc seculo, quæ quidem promissiones nunquam fuerunt adimpletæ, sed implebuntur in tempore perfectionis. hæc ille, citatus à Fino. Zachar. 2. Lauda, & letare Sion, quia ecce ego uenio, & habitabo in medio tui, ait Dominus, & applicabuntur gentes multæ ad Dominum in die illa, &c. S. leat omnis caro à facie Domini, quia consurrexit de habitaculo Sancto suo. Hier. 14. Quare colonus futurus es in terra, & quasi uiator declinans ad manendum? quare futurus es uelut uir uagus, & fortis, qui non potest saluare? quod autem de Deo loquatur, patet etiam, quia statim immediate subiungit. Tu autem in nobis es Domine, & nomen tuum inuocatum est super nos, ne derelinquas nos. Hier. 23. & 33. Ecce dies uenient dicit Dominus, & suscitabo Dauid germen iustum, & regnabit Rex, & sapiens erit, & faciet iudicium, & iustitiam in terra, in diebus illis saluabitur Iuda, & Israel habitabit confidenter, & hoc est nomen, quod uocabunt eum, Dominus iustus noster. Esa. 9. Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus super humerum eius, & uocabitur nomen eius Admirabilis, Consiliarius, Deus, Fortis, Pater futuri seculi, Princeps pacis, multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis. Esa. 45. dicitur de Messia. Tantum in te est Deus, & non est Deus absque te, Vere tu es deus absconditus, Deus Israel Saluator. Vere absconditus fuit, quia assumpta humanitate apparuit, ut homo despectus, captus, & à Iudæis occisus. in illo tantum est Deus, & absq; illo non est Deus, & ipse uere est Deus, propter distinctionem personarum, & unitatem essentia. Esaias quadragesimo tertio. Veruntamen seruire me fecisti in peccatis tuis, prabuisti mihi laborem in iniquitatibus tuis. & hoc ratione humanitatis assumptæ, quod autem ille homo esset Deus ostendit subdens. Ego sum, ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas propter me, & peccatorum tuorum non recordabor. Et paulo superius dixerat. Ego ipse sum, Ante me non est formatus Deus, & post me non erit,*

Ego sum Dominus. Psalmo 86. Nunquid Sion dicet homo, & homo natus est in ea, & ipse fundauit eam altissimus? Simile dicitur in persona Beatæ Virginis. Eccl. 24. Et qui creauit me, requieuit in tabernaculo meo. quæ uidentur contraria, nam si fundauit Sion, quomodo natus est in ea? si creauit eam, quomodo natus est ex ea? sed non sunt contraria, nam Messias est Deus, & homo, & natus est in ea, ut homo, sed ut altissimus, & Deus, fundauit, & creauit eam.

Quod
Christus
deberit
nasci ex
Virgine.

Cum Christus in lege promissus ita sit uerus homo, ut etiam sit uerus Deus, Dei filius, non per adoptionem, sed naturalis Patri coeternus, & consubstantialis, non debuit ut homo, hominis semine concipi, sed ex Spiritu Sancto de purissimis Sanguinibus B. Virginis, quod etiam in Lege, & Prophetis multipliciter fuit prædictum. *Leuit. 12. Locutus est Dominus ad Moysem dicens, Mulier si suscepto semine peperit masculum immunda erit septem diebus, &c. Exod. 34. Omne quod aperit uulua generis masculini meum erit. quæ uerba cum sint conditionata, exceptionem aliquam patiuntur, quia futura est mulier, quæ manens uirgo concipiat, & parturiant non suscepto semine, & futurus est masculus, qui clausa uulua ex utero matris egredietur; & ut inquit Hieron. aperitio uulua non solum pueri egressum, sed etiã conceptionem significat, & probat ex illo Gen. 30. Et exaudiuit illam Deus, & aperuit eius uulua, & concepit; prius dixit aperuit, & postea concepit. & quod istæ auctoritates ita intelligendæ sint, probatur, quia alias conditio ista esset superflua, & ignoranter, imo etiam parum honeste posita, quod absit cogitare cum sint uerba Dei. Isa. septimo. Ecce uirgo concipiet, & pariet filium, & uocabitur nomen eius Emanuel. quo nomine significatur etiam diuinitas filij Virginis, interpretatur enim nobiscum Deus. Dan. secundo. Abscisus est lapis de monte sine manibus, & factus est mons magnus, & impleuit uniuersam terram. Lapis iste est Messias, de quo psalm. 117. Lapidem quem reprobauerunt adificantes, hic factus est in caput anguli. Iste lapis CHRISTVS, abscisus est de monte, hoc est de stirpe Regia, & sacerdotali, sine manibus, hoc est sine uirili semine, & factus est mons magnus, & sua doctrina, & religione impleuit uniuersam terram. Jerem. trigesimo primo. Nouum creauit Dominus super terram, femina circundabit uirum. Si suscepto semine, non est nouum. Ezech. quadragesimo quarto. Et conuertit me ad uiam portæ sanctuarii exterioris, quæ respicit ad orientem, & erat clausa, & dixit Dominus ad me, Porta*

Hier. ad
Cetisphō
tem.

hæc clausa erit, & non aperietur, & uir non transibit per eam, quoniam dominus Deus Israel ingressus est per eam, eritque clausa principi. quæ non possunt intelligi de porta templi, nam per illam portam orientalem continuè non solum Sacerdotes, sed etiam Leuitæ, & uniuersus populus gradiebatur, sed intelligi debent de Matre Messæ, quæ fuit uirgo antepartum, in partu, & post partum. Esaias quinquagesimo tertio, in toto illo capitulo loquitur de Messia, & ab eius conceptione, & natiuitate incipit, & quia dicturus erat mysteria magna, & incomprehensibilia, sic incipit. *Quis credidit auditui nostro, & brachium Domini cui reuelatum est? & ascendet sicut uirgultum coram eo, & sicut radix de terra sitienti.* Sensus est, Messias ueniet in mundum more uirgulti, de terra sitienti pullulantis absque insertione alterius arboris, idest nascetur ex matre non fecundata uirili semine. Esaias quarto. *In die illa erit germen Domini in magnificentia, & fructus terræ sublimis.* hoc est Christus fructus terræ, scilicet Beatæ Virginis, sublimis, est germen Domini in magnificentia, quia non est conceptus ex uirili semine. Esaias quadragesimo quinto. *Rorate cæli desuper, & nubes pluant iustum, aperiatu terra, & germine saluatorem, & iustitia oriatur simul, ego Dominus creauit eum.* Terra est Beata Virgo, quæ Christum concepit, non suscepto semine, sed rorante Spiritu Sancto. Prou. trigesimo. *Tria sunt difficilia mihi, & quartum penitus ignoro, Viam aquilæ in cælo, Viam colubri super petram, Viam nauis in medio maris, & uiam uiri in adolescentia,* siue in adolescentulam, uirginem uel absconditam uiro, nam hebraice habetur uiam uiri in alma, idest in uirgine; quod Salomon hæc ad litteram ignorauerit, & quartum penitus, uiam scilicet uiri in adolescentia, dici non potest, propter summam eius sapientiam, ut etiam testantur eius scripta, in quibus uiam bonorum, & malorum, & finem describit, sed parabolice est locutus de Christi mysteriis, & Iudæis; Ex Petro Galatino, adducam expositionem illius Rabbini quem ipsi Rabbenu Haccados, idest Magistrum nostrum Sanctum appellant, qui in libro inscripto Reuelator arcanorum, ad secundam Antonini consulis Urbis Romæ petitionem, qui eorundem uerborum explanationem poscebat, sic ait. *Magnam rem quæstisti, sed quia dictum est Prou. undecimo. Qui abscondit frumentum, idest doctrinam, uel expositionem legis, maledicetur in populis. Dicam tibi rem admodum sublimem Viam aquilæ in cælis, est Rex Messias, qui post passionem suam ascendit in cælum, quemadmodum dictum est Amos 9.*

Qui edificat in Cælo ascensionem suam. Via nauis in medio maris; Hic iidem est Rex Messias, cuius vita sicut nauis in medio maris agitabitur, sicut dictum est Ierem. trigesimo. Quare uidi omnis uiri manus super lumbos suos. Viri, hoc est Dei, qui habraice dicitur gheuer idest fortis, uel potens, quoniam omnibus fortitudo, seu potentia est ipse Deus. Et uia colubri super petram. Hic est etiam Rex Messias, qui se fecit, ut coluber, quem Moses super petram posuit, ut duceret filias Israel in terram sanctam. Rabbi autem Iodan dixit, Et uia colubri super petram; hic est Rex Messias, qui transibit per petram, postquam sepultus est, & ab ipsa egredietur, nec uidebitur quia transierit sicut dictum est Exod. trigesimo tertio. Ecce est locus apud me, & stabis super petram, cumq; transibit gloria mea, ponam te in foramine petra. Et uia gheuer idest uiri, uel fortis, seu potentis in anima. Hic quoque est Deus amans filias Hierusalem, ut generetur rex Messias ex una earum. Concipiet autem, & pariet, remanebitque uirgo sicut dictum est Ierem. trigesimo primo. Quia creauit Deus nouum super terram, femina circumdabit gheuer, idest uirum fortem, seu potentem hoc est Deum. Hæc omnia ad uerbum Rabbenus Haccados.

*Quod omnia, quæ de Messia prædicta fuerunt
à Prophetis, sint adimpleta in*

CHRISTO.

Cap.V.

VT Iudæis magis in particulari demonstremus Christum Dominum esse Messiam in lege, & Prophetis promissum; & Gentibus etiam ueritatem Christianæ Religionis, dum inter alia, uident tot, & tâta futura contingentia, & à libero arbitrio dependentia certitudinaliter fuisse prædicta; prophetias quæ de Messia fuerunt, in Christo adimpletas, & de illo fuisse, luce clarius, illis (non tamen omnibus) in medium allatis ostendemus. Cum autem opera Christi sint notissima, breuitati studentes, satis erit prophetias adducere, nam statim adimpletas fuisse constabit. Et ut à Præcurfore incipiamus. Esaias quadragesimo. *Vox clamantis in deserto parate uiam Domini, rectas facite, &c.* Malach. 3. *Ecce ego mitto Angelum meum, & præparabit uiam ante faciem meam.* Quod Christus ex femine, & stirpe David secundom carnem nasciturus esset, & regnaturus in æternû. habetur 2. Reg. 7.

Susc.

Suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de utero tuo, &c.
 Esa. 11. *Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, &c.* 1. Paral. 17. *Suscitabo semen tuum post te, &c. & firmabo solum eius usque in aeternum.* Quod debuerit nasci ante destructionem secundi templi, & eo tempore quo natus est, & ex Virgine, superius prædictum fuisse ostendimus. Quod ungenus esset non oleo materiali, ut cæteri Reges, & Pontifices, sed Spiritu Sancto, habetur Esa. 11. *Et requiescet super eum Spiritus Domini, &c.* & cap. 61. *Spiritus Domini super me, eo quod unxit me, &c.* & cap. 44. *Effundam spiritum meum super semen tuum.* Psal. 44. *Propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo letitiæ præ consortibus tuis.* Quod debuerit tempore Melsiæ esse pax super terram. Esa. 2. *Et conslabunt gladios suos in uomeres, &c.* Miche. 4. *Et concident gladios suos in uomeres, &c.* Psalmo septuagesimo primo. *Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis.* Quod nasciturus esset in Bethleem. Mich. 5. *Et tu Bethleem effrata paruulus es in milibus Iuda. Ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel, & egressus eius ab initio à diebus aeternitatis.* quibus uerbis ostenditur, quod Melsias est Deus, & homo, nam ut Dei filius egressus eius ab initio à diebus aeternitatis. Quod in natiuitate Melsiæ debuerit apparere noua stella. Num. 24. *Orietur stella ex Iacob, & consurget virga de Israel.* Esa. 60. *Latere filia Sion Hierusalem, quia ueniet lumen tuum, & gloria Domini super te orta est.* Aggæi. 2. *Adhuc unum modicum est, & ego commouebo caelum, & terram, & aridam, & mouebo omnes gentes, & ueniet desideratus cunctis gentibus.* Quod Reges orientales uenturi essent cum muneribus, duce stella ad adorandum Melsiam. Esaia 60. *Surge illuminare Hierusalem, &c. & ambulabunt gentes in lumine tuo, & reges in splendore ortus tui, &c.* Omnes de Saba uenient aurum, & thus deferentes, & laudem Domino annunciantes. Quod pueri innocentes occidendi essent. Hierem. trigesimo primo. *Vox in excelsis audita est lamentationes, luctus, & fletus, Rachel plorantis filios suos, & nolentis consolari super eis, quia non sunt; quiescat uox tua à ploratu, & oculi tui à lachrymis, quia est merces operi tuo, ait Dominus.* Quod Melsias uocandus esset IESVS. Abac. tertio. *Ego autem in Domino gaudebo, & exultabo in Deo Iesu meo.* Iesus hæbraice, latine dicitur Saluator, & quod Melsias dicatur Saluator plena est Scriptura, Quod esset in templo presentandus. Malach. 3. *Statim ueniet ad templum sanctum suum dominator quem uos queritis, & Angelus testamenti quem uos uultis.* Quod in Aegyptum fugeret. Esa. 19.

Ecce Dominus ascendet super nubem leuem, & ingreditur Aegiptum, & mouebuntur simulacra ægypti à facie eius. Quod uocaretur ex Aegypto Ose. 11. Et ex ægypto uocauit filium meum. Quod esset ten tādus à diabolo Abac. 3. Egredietur diabolus ante pedes eius. Quod locuturus esset in parabolis Psal. 77. Attendite populus meus legem meam, & c. aperiam in parabolis os meum, & c. Esa. 6. Audite audien tes, & nolite intelligere, & c. Quod habitaturus esset in terra sine propria mansione, Hier. 14. Quare quasi colonus futurus es in terra, & quasi uiator declinans ad manendum? Quod electurus esset pau peres piscatores ad conuertendas gentes, Hier. 16. Ecce mittam piscatores multos dicit Dominus, & piscabuntur eos, & c. Esa. 26. Con culcabit eam pes pauperis, gressus egenorum, & c. Quod facturus es set multa miracula. Esa. 35. Deus ipse ueniet, & saluabit nos, tunc aperientur oculi caecorum, & aures surdorum patebunt, tunc saliet sicut ceruus claudus, & aperta erit lingua mutorum, notandum est quod dicit, Deus ipse ueniet. Esa. 43. Ne meminertis priorum, & anti qua ne intueamini. scilicet mirabilia, & miracula, quæ feci in ue teri testamento. Ecce ego facio noua, & nunc orientur, utique cogno scetis ea. maiora. s. quæ faciam in nouo testamento. Quod zela turus esset honorem diuinum. ps. 68. Zelus domus tuæ comedit me. Sed transeamus ad sacratissimam Christi passionem. Quod itu rus esset in Hierusalem super asina, & eius pullo, magna populi lætitia, & exultatione. Zach. 9. Exulta satis filia Sion, iubila filia Hierusalem, ecce Rex tuus uenit tibi iustus, & saluator, ipse pauper, & ascendens super asinam, & super pullum filium asinæ. Quod con fitendus, & laudandus esset ab infantibus, & lactantibus. Psal. 8. Ex ore infantium, & lactentium perfecisti laudem. Quod Iudæorū primates ex odio contra Messiam sua uitia repræhendentem cō spiraturi essent, ut illi mortem darent. Psal. 2. Astiterunt Reges terra, & Principes conuenerunt in unum, aduersus Dominum, & aduer sus Christum eius. ps. 68. multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis, & c. Hier. 18. Venite percutiamus eum lingua & non attendamus ad uniuersos sermones eius, & c. Sap. 2. Circumue niamus iustum quoniam inutilis est nobis, & contrarius est operibus no stris, & improperat nobis peccata legis, & c. & filium Dei se nomi nat, & c. gloriatur patrem se habere Deum, Videamus ergo si sermones illius ueri sunt, & c. morte turpissima condemnemus eum. Quod cæ naturus esset cum discipulis suis, & instituturus Eucharistiæ Sa cramentum. Esa. 25. Et faciet Dominus exercituum omnibus popu lis in monte hoc conuiuium pinguum, medullatorum, uindemie defecata. Ponderanda sunt uerba, Conuiuium faciet Dominus exerci tuum,

rum, & illud faciet in monte hoc. s. Sion, & faciet omnibus populis, idest in eo instituet Eucharistiæ Sacramentum, quod est spirituale conuiuium pro omnibus in eum credentibus, ex omnibus populis, conuiuium pinguium, idest conuiuium excellentissimum habens in se omne spirituale delectamentum, quod per delectabilia temporalia, nobis qui aliter spiritualia intelligere non possumus, significatur. de quo Psal. 77. *Panem cæli dedit eis, panem Angelorum manducauit homo.* Quod tradendus esset ab uno ex suis familiaribus. Psal. 40. *Etenim homo pacis meæ in quo speraui, hoc est sperare debui, propter beneficia ei concessa. Qui edebat panes meos magnificauit super me supplantationem.* Quod uendendus esset triginta argenteis. Zach. 11. *Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos.* Amos. 2. *Vendiderunt pro argento iustum, & pauperem pro calciamentis,* propter quod peccatum dicit Deus non conuertam eos. Quod iudas pœnitentia ductus restituerit pretium acceptum. Zach. 11. *Et dixit Dominus ad me proijce illud ad statuarium decorum pretium (quod ironice dicitur) quod appretiatum sum ab eis, & tuli triginta argenteos, & proieci illos in domum domini ad statuarium.* Quod pretium quo Christus uenditus fuit conuertendum erat in emptionem agri in peregrinorum sepulturam. Matt. 27. citatur ex Hiero. *Et acceperunt triginta argenteos precium apreciati, quem appreciauerunt à filiis Israel, & dederunt eos in agrum filii sicut constituit mihi Dominus.* Quod aduersus Christum dicenda essent falsa testimonia. Osee. 7. *Ego redemi eos, & ipsi locuti sunt contra me mendacia.* Psal. 26. *Insurrexerunt in me testes iniqui, & mentita est iniquitas sibi.* Quod corpus suum daturus esset se percutientibus, & flagellantibus. Esa. 50. *Ego autem non contradico, retrorsum non abii, corpus meum dedi percutientibus me.* Psal. 37. *Ego ad flagella paratus sum.* Quod eius facies esset deturpanda sputis, Esa. 50. *Faciem meam non auerti ab increpantibus, & conspuentibus in me.* Quod in facie, palmarum ictus sustinere debuerit. Then. 3. *Dabit percutienti se maxillam.* Esa. 50. *Dedi genas meas uellentibus. Posui faciem meam, ut petram durissimam.* Quod tanquam agnus ducendus esset ad supplicium. & quia uoluit. Esa. 53. *Oblatus est, quia ipse uoluit, & non aperuit os suum, sicut ouis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se obrutescet.* Quod dolores sentire, & à patre se derelinqui clamare debuerit. Psal. 21. *Quoniam tribulatio proxima est, & non est, qui adiuret, &c. Deus meus, Deus meus quare dereliquisti me.* Quæ uerba dixit Christus in Cruce. Quod esset cum iniquis deputandus. Esa. 53. *Et cum sceleratis reputatus est.*

Quod debuerit portare crucem . Esa.9. *Et factus est principatus super humerum eius principatus eius quo dæmones debellauit, est crux . in cuius figuram Abraham ligna ad holocaustum posuit super Isaac filio suo , quem sacrificare debebat . Quod esset crucifigendus . Psal.21. Foderunt manus meas , & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea . Quod esset fele , & aceto potandus . Psal.60. Dederunt in escam meam fel , & in siti mea potauerunt me aceto . Deut.32. Vna eorum vna fellis , & botrus amarissimus . Quod pro crucifigentibus esset oraturus . Esa. 53 . Et pro transgressoribus rogauit . Quod patri commendaturus esset spiritum suum . Psal. 30. In manus tuas Domine commendo spiritum meum, sunt uerba Christi . Quod esset moriturus . Dan.9: & post hebdomadas 62. occidetur Christus , & non erit eius populus qui eum negaturus est . Esa. 53. Pro eo , quod tradidit animam suam in mortem . Quod esset transfigendus . Zach. 12. Effundam super domum Dauid , & super habitatores Hierusalem spiritum gratia , & aspicient in me quem confixerunt . Quod non esset ei frangendū os . Exod.12. Nec os illius confringetis . Quod Christi uestimenta essent diuidenda , & super uestem eius mittenda fors.Ps.21. Diuiserunt sibi uestimenta mea , & super uestem meam miserunt sortem . Quod esset planctu magno plangendus . Zach. duodecimo . Et plangent eum planctu quasi super vnigenitum, &c. Cum autem Prophetæ Christum tot, & tanta passurum esse prædixerint , sicut eius diuinitatem explicuerunt, cum de illius præcipue incarnatione, & natiuitate dixerunt, ita etiam debuerunt, cum de passione agerent aliquid de illius diuinitate dicere, & ostendere, quod non pro suis, sed pro nostris delictis esset occidendus . Esa. 53. Propter scelus populi mei percussi eum . Vere languores nostros ipse tulit, &c. Vulneratus est propter iniquitates nostras, &c. Liuore eius sanati sumus, &c. Generationem eius quis enarrabit? est enim æterna tanquam uerus filius Dei , & ut filius Dei, sanat & iustificat, hoc enim non potest purus homo. Zach. 13. Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum? & dicet his plagus sum in domo eorum , qui diligebant me, framea suscitare super pastorem meum , & super uirum coherentem mihi , dicit Dominus exercituum . Framea, idest gladius suscitare super uirum coherentem mihi dicit Deus . coheret Deo , quia natura humana in Christo est hipostatice unita naturæ diuinæ in persona filij. Zach. duodecimo. Effundam super domum Dauid , & super habitatores Hierusalem spiritum gratia , & precum , & aspicient in me quem confixerunt . Confixerunt illum , qui effundit spiritum gratia .*

gratiæ. hic est Deus. Quod Christi Corpus esset sepeliendum, & sepulchrum eius futurum gloriosum. Esa. undecimo. *In die illa radix Iesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur, & erit sepulchrum eius gloriosum.* Ipsum gentes deprecabuntur, quia Deum esse sæpe dixit. Notandum est etiam illud uerbum. *Stat in signum populorum.* quod significat Christi Crucifixi imaginem retinendam, & in signum processionaliter omni ueneratione portandam, & adorandam, quod etiam innuitur. Deuteron. 28. *Et erit uita tua quasi pendens ante te.* Quod esset descensus ad limbum, ut inde Sanctos Patres educeret. Zach. nono. *Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti uinctos tuos de lacu, in quo non est aqua.* Quod esset die tertia resurrexurus à mortuis. Osee sexto. *Uiuificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos, & uiuemus in conspectu eius.* Loquitur in plurali, quia sicut in Adam omnes moriuntur, ita in CHRISTO omnes uiuificantur, & CHRISTVS resurrexit à mortuis primitiæ dormientium, & per eius resurrectionem est resurrectio mortuorum. 1. Corinth. decimo quinto. Psalmo decimo quinto. *Caro mea requiescet in spe, quoniam non deuelinques animam meam in inferno, nec dabis Sanctum tuum uidere corruptionem.* Psalmo septuagesimo. *Et de abyssis terræ iterum reduxisti me.* Quod CHRISTVS esset exaltandus, & à Patre omnem potestatem accepturus. Daniel. septimo. *Aspiciebam in uisione noctis, & ecce in nubibus cæli quasi filius hominis ueniebat, & usque ad antiquum dierum peruenit, & dedit ei potestatem, & honorem, &c. potestas eius potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum eius, quod non corrumpetur.* Quod esset in cælum gloriose ascensurus. Psalmo sexagesimo septimo. *Cantate domino, psalmum dicite nomini eius, iter facite ei, qui ascendit super occasum dominus nomen illi.* Esa. sexagesimo tertio. *Quis est iste, qui uenit de edom tintis uestibus de bosra? iste formosus, &c. Ego qui loquor iustitiam, &c. quare ergo rubrum est, &c.* Ex quo infert, & concludit Esaias, *Miserationum Domini recordabor, laudem Domini.* &c. Quod sessurus esset in Cælo ad dexteram Dei Patris. Psalmo centuagesimo nono. *Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis.* Quod esset missurus Spiritum Sanctum super Apostolos, & credentes Iohel. 2. *Post hæc effundam Spiritum meum super omnem carnem, & prophetabunt filii uestri, & filia uestra, &c.* Esa. quadragesimo quarto. *Effundam spiritum meum super semen tuum, idest super hominem Christum, & benedictionem meam super stirpem tuam, idest super*

Apostolos aliosq; Chr isti discipulos, qui pro maiori parte fuerunt iudæi. Quod pauci ex iudæis Christi fidem essent suscepturi, & saluandi. Hier. 3. *Et assumam nos unum de Ciuitate, & duos de cognatione, & introducam uos in Sion, & dabo uobis, & c.* Isa. 11. *Si fuerit populus tuus Israel quasi arena maris, reliquæ conuertentur ex eo.* Quod Rabbi Ionathas sic caldaice traduxit. *Si fuerit populus tuus multus sicut arena maris, residuum quod non peccauerit, uel quod peccati pœnituerit, conuertetur.* Quod Iudæi fuerint destructi, ex eo, quod non receperunt, sed occiderunt Messiam, uidimus superius. Quod eorum destructio futura esset non per illorum omnium mortem, sed dispersionem, & captiuitatem, ut sic etiam sint testes eorum, quæ dicuntur de Christo, & ab ipsis met uetus testamentum, quod totum est de Christo habeamus, ut etiam ab ipsis inimicis veritas catholica confirmetur, habetur. Psal. 58. *Deus ostendit mihi super inimicos meos, ne occidas eos, ne quando obliuiscantur populi mei, disperge illos in uirtute tua, & depone eos, protector meus Domine. delictis oris eorum sermonem labiorum ipsorum.* Quod reprobatis iudæis gentiles eorum loco suscepturi essent fidem Messia. Malach. 1. *Non est mihi uoluntas in uobis dicit Dominus exercituum, & mihi non suscipiam de manu uestra, abortu enim solis usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus.* Esa. 49. *Parum est ut sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob, & feces Israel conuertendas, dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea, usque ad extremum terræ.* Esa. 65. *Quæsierunt me, qui ante non interrogabant, inuenerunt qui non quæsierunt me, dixi Ecce ego, ecce ego ad gentes, quæ non inuocabant nomen meum, & c.* Psal. 17. *Constitues me in caput gentium populus quem non cognoui seruiuit mihi.* Quod debuerit cessare Lex Mosaica, & eius loco succedere Lex Messia. Hier. 31. *Ecce dies uenient dicit Dominus, & feriam domui Israel, & domui Iuda fedus nouum, non secundum pactum, quod pepigi cum patribus uestris, & c. dabo legem meam in uisceribus eorum, & in corde eorum scribam eam.* Esa. 1. *Quo mihi multitudinem uictimarum uestrarum dicit Dominus? plenus sum, holocausta arietum, & adipem pinguinum, & sanguinem uitulorum & agnorum, & byrcorum nolui, & c.* Quæ pertinent ad repudiationem legis ueteris, de noua autem, cap. 2. dicit. *Et erit in nouissimis diebus, & c. & fluent ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicent; Venite ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob, & docebit nos uias suas, quia de Sion exhibit lex, & uerbum Domini de Hierusalem, & c.* Lex Mosaica iam exierat de monte Oreb, qui etiam Synai dicitur, lex autem, quæ debebat exire de Sion

Sion, est illa Messias, qui ibi prædicauit, & docuit. Idem dicitur Micheæ 4. multæ etiam aliæ sunt auctoritates quas breuitatis causa omittimus. Sicut etiam omittimus multa alia christianæ religionis mysteria, quæ omnia, non solum prædicta, sed etiam multipliciter præfigurata fuisse ostendere possemus.

De Ecclesia Gentium, & quod Christi mysteria fuerint prædicta à Sibyllis, & quibus argumentis Christus se Messiam esse probauerit.

Cap. V I.

CH R I S T I, & Christianæ Religionis mysteria non solum fuerunt à Deo prædicta, & præfigurata in sacris literis, & Spiritu Sancto inspirante à Rabbiniis antiquis, Christi aduentum præcedentibus, in Sacrarum Scripturarum expositione explicata. Sed uoluit Deus, quod etiam gentilibus, à sibyllis prædicerentur, nam etiam inter illos, multos habebat fideles, qui licet non essent de Synagoga, ad illius tamen Ecclesiam pertinebant, de quibus dixit Christus. Ioa. 10. *Alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, &c.* nam ante Christi aduentum, Ecclesia fuit diuisa in duas Ecclesias, in Synagogam, quæ erat Ecclesia Iudæorum, & in Ecclesiam gentium, quæ erat congregatio iustorum, & fidelium, qui non erant de semine Iudæorum; quamuis enim Ecclesia gentium magna ex parte perierit, cum ubique idololatria, & ueri Dei ignorantia regnaret, nunquam tamen in totum periit, sed semper fuerunt aliqui, quamuis rari, & pauci, in quibus ueri Dei fides, & præceptorum naturalium obseruatiã uigebat. Istæ duæ Ecclesiæ conueniebant in tribus. Primo, in necessitate fidei, nullus enim unquam potuit obtinere remissionem peccatorum, & gratiam, sine uera fide Dei supernaturali. Heb. 11. *Sine fide impossibile est placere Deo.* Secundo, in obseruatione præceptorum naturalium, quæ in Decalogo continentur, ad quæ omnes tenebantur. Tertio, in exteriori cultu, & religione, quamuis enim Iudæi haberent cultus distinctos, tamen conueniebant in hoc, quod habebant exteriorem cultum quo deũ colerent, ut patet ex Iob, qui fuit gentilis, quintus ab Abraham. In multis autem differebant. Primo in antiquitate, nam Ecclesia gentium fuit à principio mundi, & ab ea fuit electus Abraham in quo per Circumcisionem capit, Iudaismus, & fuit diuisa Ecclesia. hæc diuisio Ezech. 34. dicitur facta in die nubis, & caliginis,

Quod sibyllæ prædixerint mysteria Christi.

nis, quando. s. capit idololatria, quæ tollit ueri Dei cognitionē, sicut nubes, & caligo, aspectum solis; quo tēpore uocatus fuit Abraham, & dispersæ sunt oues Ecclesię gentium. Vbi notandum est, quod gentiles idololatræ dicebantur tunc habitare, sub nube, & caligine, at tempore aduentus Christi, dicti sunt, & dicuntur habitare in tenebris noctis. Isa. 60. *Surge illuminare Hierusalem, quia uenit lumen tuum, & gloria Domini super te orta est, quia ecce tenebræ operient terram, & caligo populos, super te autem orientur Dominus.* & cap. 49. *Dedi te, ut possideres hæreditates dissipatas, ut diceres his, qui uincti sunt exite, & his qui in tenebris reuelamini.* Iudæi autem, & hæretici, qui prius erant tanquam fideles, sub claritate diei, dicuntur esse sub nube, & caligine. Esa. 21. *Dixit custos, Venit mane, & nox, Mane luminis, & glorię Domini super Hierusalem, & cum die, uenit nox, nubes. s. & caligo; quia sicut tenebrę noctis licet sint maiores, facile tamen pelluntur, & ueniente sole, statim euanescent, ita gentiles licet minorem Dei cognitionem habeant, tamen adueniente lumine gratiæ, ad prædicationem Euangelii, facile conuertuntur; Et sicut sub nube, & caligine diei, licet sit maius lumen, quam in nocte, tamen propter earum densitatem, resistunt radiis solis, & illius aspectum tollunt, & cum difficultate resoluuntur; ita Iudæi, & Hæretici, licet habeant maiorem Dei, & eorum, quæ sunt fidei cognitionem, sunt tamen magis obstinati, & difficilius conuertuntur, ut experiētia docuit, & nostris etiam temporibus in India docet.* Secunda differentia est, quia Fideles Ecclesiæ Iudæorum, erāt congregati in unum, sub uno summo Sacerdote, & faciebant populum peculiarem, & distinctum; at fideles Ecclesiæ gentium, non erant congregati in unum locum, sub uno summo Sacerdote, & non faciebant populum distinctum, & propterea. Ezech. 34. *Deus illos uocat oues dispersas, & Esa. 49. hæreditates dissipatas, non penitus extinctas, sed dispersas, & dissipatas, quia semper fuit Ecclesia gentium.* Tertia, quæ sequitur ex secunda, quia Iudæi habuerunt peculiarem legem, & præcepta iudicialia & ceremonialia ad quæ tenebantur; At gentiles licet possent transire ad legem Iudæorum, & circumcidi, non tamen tenebantur, & sine illa poterāt saluari, cū sola lege naturali, nec data est illis fidelibus lex particularis cum essent dispersi; quamuis sit etiam alia, & propria ratio legis Iudæorum, quia ex illis nasciturus erat Messias, ad quem disponendi erant. Quarta, quia Iudæi tenebantur habere fidem magis explicitam de Messia, cum essent electi tanquam populus ex quo erat nasciturus, &

habe-

haberent legem, & Prophetas. At gentiles solum tenebantur credere in Deum Salvatorem, & diligentium se remuneratorem. Hebr. undecimo, in quo uirtualiter, & implicite includitur fides Messia. Ex quibus sequitur quinta differentia, quæ est in amplitudine, & perfectione religionis, nam in Ecclesia gentium abundauit idololatria, & Dei ignoratio, ut uix fidelis inueniretur postquam ab ea diuisus est populus Iudæorum, at in Synagoga abundauit fides religio, & Dei cultus. psalmo septuagesimo nono. *Notus in Iudæa Deus, in Israel magnum nomen eius.* & multis etiam fuit diuinis beneficiis Iudæorum populus super gentes cumulatus. Psalmo. 147. *Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis.* Ob quam causam, Ecclesia gentium dicebatur deserta, locus inaquosus, in ea dicebantur habitare dracones, & strutiones; & similitur mulieri sterili, synagoga uero fecundæ; sed post Christi aduentum uices in contrarium sunt commutatæ, ut prædictum est, *Isaias quinquagesimo quarto. Letare sterilis, quæ non paris, decanta laudem, & hymnum, quæ non pariebas, quia multi filij desertæ, magis quam eius, quæ habebat uirum.* dicit. *quæ habebat uirum.* quia nunc non habet, sed penitus cessauit, & perijt Synagoga Iudæorum, & factum est unum ouile, & unus pastor. Et letari debet sterili, non solum, quia plures de gentilitate uenerunt ad Ecclesiam, quam de Iudaismo, sed etiam caput, & principatus Ecclesiæ, transit ad illos, qui erant ex gentilitate, quibus iure quodammodo debebatur, quia Ecclesia gentium fuit antiquior à principio mundi, & semper durauit; & illa Iudæorum fuit ab ipsa per separationem noui populi, non ad destruendam Ecclesiam gentium, sed ad illam reedificandam per aduentum Messia, unde in illius reedificatione, & utriusque Ecclesiæ unione, unius Ouilis, & Ecclesiæ principatus, iure quodammodo restituendus erat gentibus. Nec obstat, quod dixit Christus. Matth. decimo quinto. *Non sum missus nisi ad oues, quæ perierunt domus Israel.* nam duplex fuit causa aduentus CHRISTI, prima, & proxima, ut institueret, & conficeret pascua suis ouibus, & sic ratione huius institutionis fuit missus solum ad oues Israel, quæ ob hanc causam fuerunt separatæ, ut ex illis nasceretur. & ita natus est ex Iudæis, illis primo prædicauit, ibi Sacramenta instituit, ibi fuit crucifixus, & se ipsum Patri in sacrificium obtulit; secunda causa consequens ex prima fuit, ut pascua in montibus Israel institutum, suis omnibus ouibus

onibus distribueret, & præberet, & hac ratione principaliter uenit propter gentes, quibus merito datus fuit Ecclesiæ principatus; montes igitur Israel, & synagoga fuerunt ueluti coquina, in qua parati sunt cibi, qui de coquina translati postea fuerunt in aulam regiam ubi parata fuit mensa, & hæc est Roma, quæ sicut fuit caput gentium, & totius mundi, ita facta est caput totius Ecclesiæ, in cuius figuram, cibi qui præparati fuerunt in Aegypto, transportati fuerunt à Iudæis egredientibus in desertum, quod significat Ecclesiam gentium. & funiculus coccineus, qui significabat Christi passionem, saluat solum existentes in domo gentilis meretricis Raab. Iosua 2. & 6. per quam significabatur Roma, quæ prius erat publica meretrix, & mater omnium errorum, & facta postea est mater ueritatis, & caput Ecclesiæ, extra quam non est salus.

Cum igitur etiam apud Gentiles esset Ecclesia, uoluit Deus illis quoque reuelare Christi mysteria, & quod à Sibyllis, quæ erant gentiles, & ueluti gentium prophetissæ prædicerentur, & clarius quam à Prophetis, & quod Iudæi in captiuitatem sæpe ducerentur, & per uniuersum mundum dispergerentur, ut ab eis gentiles ueri Dei, & sacrarum literarum cognitionem habere possent, ut dicemus etiam lib. 3. cap. 3. Sibyllarum testimonia adducunt Iustinus, Athenagoras, Clemens Alexandrinus, Augustinus, & alij, & Clemens lib. 6. Stromatum dicit Apostolum hortatum gentiles ad lectionem Sibyllarum, extant carmina celeberrima Sibyllæ Erithrææ de Christo, quorum capitales literæ faciunt hanc sententiam *Iesus Christus: filius Dei Saluator, Crux,* & clauduntur hoc disticho.

Vnus, & æternus Deus, hic seruator, & idem,

Christus pro nobis passus, quem carmina signant.

Quæ carmina uideri possunt apud August. 18. de Ciuit. Dei, cap. 23. & in oratione Constantini Magni ad Sanctorum Cœtum, quæ habetur apud Eusebium post uitam Constantini, in qua oratione dicitur Ciceronem incidisse in ista carmina, & ea latina fecisse. & Cic. lib. 2. de Diuinatione affirmat se uidisse carmina Sibyllæ, quæ initialibus literis certam sententiam redderent S. Aug. d. cap. 23. colligens aliqua Sibyllarum dicta ex Lactantio inquit, Inserit etiam Lactantius operi suo quædam de Christo uaticinia Sibyllæ, quamuis non exprimat cuius, quæ arbitratus sum coniunctim esse ponenda. *In manus iniquas (inquit) infidelium postea ueniet, & dabunt Deo alapos manibus inceptis, & impuro ore expuent uenenatos sputos. Dabit uero ad uerbera*

sua

simpliciter Sanctum dorsum. Et colaphos accipiens tacebit, ne quis agnoscat, quod uerbum, uel unde uenit, ut inferis loquatur, & corona spinea coronetur. Ad cibum autem fel, & ad sitim acetum dederunt, in hospitalitate hanc monstrabunt mensam. Ipsa enim insipiens gens tuum Deum non intellexisti, ludentem mortalium mentibus, sed, & spinis coronasti, & horridum fel miscuisti, Templi uero uelum scindetur, & medio die nox erit tenebrosa nimis, in tribus horis. Et morte morietur tribus diebus somno suscepto. Et tunc ab inferis regressus ad lucem letam, ueniet; primus resurrectionis principio reuocatus ostenso. Ista Lactantius carptim per interualla disputationis suæ: Hæc Augustus. Sed idem Lactantius hæc etiam sequentia adducit Sibyllarum de Christo testimonia. lib. 4. Diui. institut. cap. 15. Omnia uerbo agens, omnem infirmitatem curans. Mortuorum autem resurrectio erit, & claudorum cursus uelox, surdus audiet, cæci uidebunt, & muti loquentur. Ex panibus simul quinque, & piscibus duobus, hominum millia in heremo quinque satiabit, & reliquias tollens duodecim cophinos implebit in spem multorum. Ventos compestet, sternet autem insanum mare pedibus pacis fideq; calcans. Fluctus perambulabit, morbos hominum resoluet, uiuificabit mortuos, arcebit dolores à multis. Ex uiuo autem fonte panis satietas erit uiris. & cap. 17. Sed quando hæc omnia perfecta erunt, quæ dixi, in ipsum omnis soluetur lex. Et alia multa de Christo ab illis apertissime prædicta fuisse constat, quibus testimoniis quidam reuicti solent eo confugere, ut dicant illa non esse carmina sibyllina, sed à nostris ficta, atq; composita, quod profecto (ut illis respondens inquit Lact. eod. cap. 15.) non putabit, qui Ciceronem, Varronem que legerit, aliosq; ueteres, qui Erythream sibyllam cæterasque commemorant, ex quarum libris ista exempla proferimus, qui auctores obierunt antequam Christus, secundum carnem nasceretur. Verum (subdit) non dubito quin illa carmina prioribus temporibus pro deliramento sint habita, cum ea nemo intelligeret, denunciabant enim monstruosa quadam miracula, quorū nec ratio, nec tempus, nec auctor designabatur, & Erythreafore ait, ut diceretur insana, & mendax, ait enim. Dicent insanam uatem, & mendacem, cum autem facta fuerint uniuersa, tum mei meminerint, neque me iam quisquam mendacem dicet, ei magni prophetam. Hæc (inquit Lactantius) latuerunt multis annis, & non intelligebantur, sed Christi natiuitas, & passio patefecit arcana, sicut etiam uoces Prophetarum, quæ cum per annos mille quingentos, uel eo amplius lectæ fuissent à populo iudæorum, nec tamen intellectæ sunt, nisi postquam Christus, & uerbo &

operibus interpretatus est, illum enim propheteꝝ annunciauerunt, nec ullo modo poterant, que illi loquebantur intelligi nisi fuissent uniuersa completa, aut diuinitus reuelata, sicut multis reuelata fuerunt, non solum iudeorum, ut patet ex scriptis Rabinorum, sed etiam gentilium, ut patet de Iob, qui fuit gentilis, & de multis aliis, non enim erat illis (ut diximus) denegata salus, sed in lege nature, & fide Christi uenturi, saltem implicita saluabantur, quam tamen fidem multi explicitam habuerunt, sicut etiam per Sibyllas Christi mysteria Deus manifeste prædixit, & in Cronicis, ut refert S. Tho. 3. sent. d. 25. q. 2. reperitur, quod tempore Constantini Imperatoris repertum est in quodam sepulcro cuiusdam gentilis ante Christi Incarnatione defuncti in quadam lamina, quæ erat ad caput eius, hoc sculptum *Christus nascetur ex Virgine Maria, & credo in eum. O Sol iterum me uidebis tempore Constantini.* Qui autem uult scire tempora sibyllarum, quanto in pretio fuerint illarum carmina, quanto studio, quantum diligentia fuerint (diuina prouidentia) quæsitæ, & conseruata; quam opinionem habuerint Romani paulo ante Christi natiuitatem de Rege nascituro, propter carmina sibyllina; & quomodo eorum occasione multi quæsierint, principatû; Et prodigia, quæ illo anno quo natus est Christus, diuinitus Romæ euenerunt; & quomodo illo anno Senatus prohibuerit genitos educari; legat Cæsarem Baronium in Apparatu ad Annales Ecclesiasticos; quæ maximè faciunt ad conuincendos gentiles; & illos Christiani carminibus sibyllinis, quasi ex propriis illorum prophetiis, ita conuincebant, quod ab eis pœna mortis prohibiti fuerunt legere sibyllinos libros, ut ex Iustino Martire, & Flauio Vopisco in eodem Apparatu ostendit Cæsar. Superfluum autem est quærere de sibyllarum uita, & salute, & quomodo cum dederint responsa ad idola pertinentia potuerint prophetare de Christo, nam prophetia est Dei donum gratis datum, & Spiritus Sanctus loquitur, & futura prædicat etiam per malos, & idololatros, ut sic etiam ab ipsis met Dei, & fidei inimicis, fidei testimonium habeamus; & habeant illi à suis qui Dei prophetis, & sacris scripturis non credunt, & nullum desit auxilium, & in Sacra scriptura habemus exemplum de Balaam.

Hoc etiam argumento usus est ipse met Christus, ad probandum se esse Messiam, ut enim reciperetur, & omnes inexcusabiles essent, debuit probare se esse talem, qualè se esse dicebat. Probauit autem duplici præcipue argumento, primo testimonio

nio omnium scripturarum, quæ de ipso fuerunt, & in ipso adimpletæ uidebantur. Ioa. 5. *Scrutamini scripturas, quia uos putatis in ipsis uitam æternam habere, & illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me, & non uultis uenire ad me, ut uitam habeatis.* Et uerbum *Scrutamini* non accipitur hic solum per modum imperandi, & exhortandi, iuxta communem expositionem, sed etiam ut inquit Cyrillus, per modum indicandi; & est sensus, uos iam inquitis, & legitis scripturas, quæ sunt de Messia, non ut in me credatis, sed animo calumniandi, & cum clare inueniatis, quod ille uobis testimonium perhibent de me, nō uultis credere, & uenire ad me, quamuis existimetis uitam æternam in earum obseruatione positam, & per Christum obtinendam esse. Secundum argumentum est sumptum ab operibus. Ioa. 10. *Opera, quæ ego facio in nomine patris mei, hæc testimonium perhibent de me. Si mihi non uultis credere, operibus credite.* Circa quod, duo uidenda sunt, primo, quod Christi miracula fuerint uera miracula. Secundo quomodo probent illum esse Messiam, & filium Dei uerum, & naturalem. Contra Christi miracula quasi non fuerint uera, tria ab impiis obiecta fuerunt, primum à Paganis, ut refert Orig. libro primo contra Celsum, qui dixerunt fuisse præstigia, & ludificationes sensuum, in sola apparentia, qualia multi circulatores faciunt, quæ uerè non existunt. Sed hæc istorum calumnia manifeste falsa esse conuincitur, id enim non potuit esse apparens, quod experiebantur ipsi erga quos talia fiebant. at leprosus experiebatur se mundatum, & cæcus se uidere; quæ etiam apparentia tantum sunt, diu non consistunt; nec omni loco, & tempore, nec omnibus apparent, at mirabiles Christi effectus, diu durabant, omni loco, & tempore, & omnibus apparebant. Alii secundo cum uiderent esse uera, & realia, & non ludificationes; dixerunt, quod uirtute naturali illa faciebat, propter eius temperamentum, & efficaciam imaginatiuæ, aut propter uirtutem cælestis constellationis, quam ipse obseruabat. Sed ista etiam eorum calumnia manifeste conuincitur, tum quia nulla uirtus naturalis est, quæ uisum cæco à natiuitate, uel mortuo uitam restituat, quod antiqui Philosophi agnoscentes dixerunt, à priuatione ad habitum non posse dari regressum. tum quia uirtus naturalis per uirtutem effectui proportionatam operatur, at Christus adhibuit aliquando contraria effectibus, nam cæco lutum imposuit, ut lumen reciperet, quod est magis aptum ad excæcandum. Virtus etiam naturalis agit in tempore, per medium, & contactum in-

De miraculis Christi, quod fuerint uera.

tra spheram suę actiuitatis; at Christus mirabiles operabatur effectus sine mora, & in locis à se distantibus, solo uerbo. Virtus naturalis est determinata ad certum effectum, at Christus innumera, & multiplicia edebat miracula; cæcos illuminabat surdis reddebat auditum, infirmis omni ægritudinum genere, sanitatem, mortuis uitam, à dæmone obsessis liberationem. Alij tam pagani, quam Iudæi, his rationibus conuicti, nō propterea credebant, sed Christi miracula magicis artibus tribuebant. Non est dubium, quod dæmones multa possunt facere mirabilia supra humanas uires, & illa omnia dupliciter fiunt, aut in apparentia per sensuum illusionem, aut in rei ueritate, quicquid autem dæmones faciunt, non possunt aliter facere, quam per uirtutes naturales creaturarum, quas illi norūt, & velocissime, & occultissime applicant; quando autem non est aliqua uirtus creaturæ, quæ talem effectum efficere ualeat, cessat omnis dæmonis operatio, & ad sensuum illusiones se conuertit, ut diximus 2. p. lib. 3. c. 8. Certum etiam est, quod si considerentur ea, quæ fecit Christus, secundum solum effectum, dæmon potuit aliqua similia facere, ut sanare à multis infirmitatibus, aquam in uinum conuertere, sicut Magi Pharaonis aquas uerterunt in sanguinem, tamen Christus multa fecit, quæ nulla dæmonis uirtute fieri potuerunt, ut mortuos suscitare, cæco à natiuitate uisum restituere, quæ naturali uirtute effici non possunt; ea etiam, quæ possunt per dæmonem, eo modo quo à Christo facta fuerunt, ab illo nunquam fieri potuerunt, nam Christus propria auctoritate, solo uerbo, sine applicatione alicuius uirtutis naturalis, in instanti, & sine mora illa fecit, quod dæmon non potest; si igitur modum quo facta fuerunt spectemus, nullum Christi miraculum potuit facere dæmon, & consequenter nulla ratione, quæ Christus faciebat, uirtuti dæmonis adscribi poterant. Secundum dubium est supposito, quod Christi miracula fuerint uera, & facta uirtute diuina, quomodo illis efficaciter probauerit se esse Filium Dei, nam illa omnia potuerunt fieri à Deo, per aliquem Prophetam, qui esset purus homo, nam sicut per puros homines mortuos suscitauit, & solem stare per Iosue, & à cursu suo decem lineis per Isaiam retrocedere fecit, & per martires, & alios sanctos, imo aliquando per peccatores multa miracula est operatus, ita etiam potuit per quemuis hominem facere illa omnia miracula, quæ CHRISTVS fecit, imo de suis fidelibus dixit Christus, Io. 14. *Maiora horum facient.* Ad quod respondetur, quod CHRISTI

Quod
Christimi
racula effi
cacissime
probaue-
runt,

miracula si secundum se considerentur, quantum ad ipsum effectum, non probabant Christum esse filium Dei, ut concludit argumentum; at si consideremus finem propter quem illa faciebat, sufficientissime probabant illum esse Deum, & Dei filium. pro quo notandum est ex Greg. lib. 27. Mora. cap. 8. quod miracula sunt in defectum probationis, & sunt auxilium rationis humanæ, ut assentiat alicui ueritati, & supplet defectum argumentorum, sunt enim uelut sigillum Dei, ut quod affirmatur, à Deo esse credatur; Non sunt autem facta omnia miracula ad eandem ueritatem confirmandam, sed ad uarias, & diuersas. Exod. 4. Misit Deus Moysem, ut liberaret populum de ægypto, & ad confirmandam hanc ueritatem, accepit à Deo miracula, ut crederetur se missum esse à Deo, similiter & Exod. 7. quando illum misit Deus ad Pharaonem. 3. Reg. 18. Elias, ut Deum Israel uerum Deum ostenderet ignem de Cælo super holocaustum, descendere fecit, sicut etiam fecit descendere super quinquagenarium, & quinquaginta, qui sub eo erant, ad ostendendum, quod esset uir Dei, 4. Reg. 1. hæc, & alia miracula probabant illa esse uera, in quorum confirmationem fiebant, cum fierent à Deo, qui nec mendax est, nec testis mendacii. Christus autem sua faciebat miracula, in confirmationem huius ueritatis, quod ipse esset filius Dei, & Patri consubstantialis, & uerus Deus. Matt. 9. *Vt sciatis, quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata. Tibi dico surge tolle lectum tuum.* dixerant Iudei, *quis potest dimittere peccata nisi solus Deus?* Respondet Iesus, ut sciatis me habere hanc potestatem, quæ est solius Dei, & esse Deum, tibi dico, surge. Ioa. 11. Suscitaturus Lazarum, conuersus ad Patrem dixit. *Pater gratias tibi ago, &c. propter populum qui circumstat dixi, ut credant, quia tu me misisti.* Et in doctrina sua semper dixit se à Patre missum, & esse filium Dei, & se operibus Patris id confirmare dicebat. Cum ergo miracula tali ratione, & propter hoc facta fuissent, sufficienter probarunt eum esse filium Dei, quia uirtute diuina facta esse negari non poterat. Vnde dæmon, ut sciret an Christus esset filius Dei, petiit ab eo, ut in huius probationem faceret unum miraculum. Matt. 4. *Si filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant.* Sed dico ulterius, quod Christi miracula non solum probabant illum esse Messiam, & filium Dei, ut hac ratione facta, sed etiam in se considerata, ut à Prophetis prædicta, nam ut in præcedenti capite diximus, inter alia signa ad cognoscendum Christum, hoc erat unum Isa. 35. *Ecce Deus ueniet, & saluabit*

nos, tunc aperientur oculi cæcorum, &c. Vnde CHRISTVS ad probandum se esse Messiam, respondit discipulis Ioannis, *Cæci vident, claudi ambulant, &c.* Matt. vndecimo; quare opera CHRISTI, & miracula tanquam prædicta à Prophetis, sufficienter probabant illum esse Messiam, etiam si non expressisset se ad id probandum illa facere. nam alii fecerunt pauca quædam, hic unum, ille aliud, at CHRISTVS simul tot, ac tanta, & talia fecit, qualia prædicta erant, & nullus alius fecit.

Dubium
cum solu-
tione.

Occurrit autem hoc loco dubium, quia Ioa. 15. Christus duo dicit distincta, primum. *Si non uenissem, & locutus fuisset eis, peccatum non haberent, nunc autem excusationem non habent de peccato suo.* Alterum est. *Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent, quæ pertinent ad duc præcedentia argumenta, & pugnare uidentur; nam quamuis locutus non fuisset, haberent peccatum, scilicet infidelitatis, per hoc, quod fecit opera, & quamuis non fecisset opera, adhuc haberent peccatum, quia eis locutus fuit, & tamen dicit, quod peccatum non haberent.* Respondetur, quod CHRISTVS hac distinctione, ostendit apud quos præcipue ualeant illa duo argumenta, & illis, omnes reddi in excusabiles; totus enim Iudæorum populus distinctus erat in Doctores legis, & Ignaros, Doctores, ut Sacerdotibus, Scribis, & Phariseis, sufficere debebat sola CHRISTI prædicatio, cum ea intelligerent prophetias fuisse de CHRISTO, & illa sola eos condemnabat; non sic autem simplices, & ignaros, cum scripturas non intelligerent, sed isti præcipue trahebantur, conuincebantur, & in excusabiles reddebantur signis, & miraculis; quibus etiam Doctores multo magis conuincebantur. Illud etiam est hoc loco notandum, quod quamuis his duobus argumentis efficacissime probauerit CHRISTVS se esse uerum Messiam, & ista dicantur præcipua, quia eis conuincuntur non solum illi, qui CHRISTVM uiderunt, & audierunt, sed etiam alij omnes in perpetuum; nihilominus Iudæi, qui Ioannem nouerunt, & Christum uiderunt, & docentem audierunt tenebantur sub mortali peccato Christum recipere, & illi adhærere, antequam uiderent illius miracula, & prophetias in illo fuisse adimpletas. Primo propter testimonium Ioannis, cum enim fuerit missus à Deo, ut testimonium perhiberet de lumine. Ioann. primo, proculdubio dignus erat fide, & sufficien-

cientem à Deo accepit auctoritatem, ut ei crederetur; alias vanum esset eius testimonium. Secundo, etiam secluso hoc testimonio, propter solam CHRISTI prædicationem, nam CHRISTVS verus Deus, & homo, quando docebat, non solum exterius aures, & sensus mouebat, sed diuino motu interiorius corda excitabat, ita ut qui uellent possent credere, nec eis deerat auxilium necessarium, nisi libero suo repugnassent arbitrio; nam ut inquit Hieron. in caput 9. Matthei contra Porphirium, & Iulianum Apostatam, qui dixerunt stultos fuisse illos, qui statim ad primam uocem sequuti sunt Saluatorem; fulgor ipse, & maiestas diuinitatis occultæ, quæ etiam in humana facie relucebat, ex primo ad se, uidentes poterat trahere aspectu; si enim in magnete lapide, & succinis, hæc uis esse dicitur, ut annulos, & stipulam, & festucas sibi copulerent, quanto magis Dominus omnium creaturarum ad se attrahere poterat, quos uolebat. Et hæc est una inter alias causas, ob quam Christus Samaritanos sine miraculis conuertit, & aliquos discipulos, seu credentes in eum, ante miracula, habuit, ut suum sermonem, & prædicationem, ad credendum sufficientem esse ostenderet, & ut constaret, quod defectus non credendi, non ex parte sua, sed ex iudeorum malitia proueniebat, qui non solum doctrinam, sed etiam miracula habebant, & prophetias adimpleri uidebant; Nec excusabantur ex hoc, quod non uidebant adimpleta omnia, quæ à prophetis de Christo prædicta fuerunt, quia alias sequeretur, quod debuissent ad credendum expectare Christi mortem, resurrectionem, ascensionem, & missionem Spiritus Sancti, quia etiam hæc erant prædicta de uero Messia, sed habito Ioannis testimonio, & audita Christi prædicatione, ipsum esse Messiam, & simul credere debebant omnia facturum, quæ per Prophetas prædicta erant. quod ex ipso eorum facto comprobatur, nam Lucæ 3. Iudei crediderunt Ioannem esse Messiam, & tamen non fecerat miracula. & Act. 5. duos paulo ante in Messiam receperant, qui nihil operati fuerant, non igitur poterant à peccato excusari Iudæi non credentes, quia nondum fecerat miracula, aut omnia, quæ erant prædicta.

Quod lex Mosaica cessauerit; quomodo erat limitata, & infirma. Et quod lex Christi omnes obliget; & sit perpetuo duratura.

Cap. VII.

Quod lex Mosaica debuerit cessare, & illi succedere, lex Messia, ex sacris literis ueteris testamēti ostēdimus; Vidēdū nūc est quare cessauerit, cū fuerit data à Deo sub fædere sēpiterno. & huius ratio sumitur ex natura ipsius nō solū, quia erat pro populo duræ ceruicis, & ad idololatriā proponens, sed etiā quia omnia Christi mysteria erant multipliciter illius ceremoniis, & sacrificijs præfiguranda. Quatenus disponebat ad Christum, habuit duplicem limitationem. prima, quia non fuit data omnibus populis, sed soli iudaico ex quo debebat nasci Christus. psal. 147. *Annunciāns uerbum suum Iacob, iustitias, & iudicia sua Israel, non fecit taliter omninationi, & iudicia sua non manifestauit eis.* Secunda, quia non obligauit subditos suos tibi que, sed solum in terra promissionis, in qua Christus nasci, & docere debebat. Deut. 4. *Scitis quod docuerim uos precepta, atq; iustitias sicut mandauit mihi Dominus Deus, ut faciatis ea in terra, quam possessuri estis, &c.* & idem paulo inferius eodem cap. & cap. 5. Vnde psal. 136. dicitur. *Illic interrogauerunt nos, qui captiuos duxerunt nos uerba cantionum, & qui abduxerunt nos, hymnum cantate nobis de canticis Sion. Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?* ex quibus sequitur alia limitatio tēporis, quia in Christo terminari debuit; quas limitationes non habet lex Christi: & simile sæpe uidemus, nam quando aliquis Rex, ad Regni sui Metropolitim accedit, ut Regni possessionem accipiat, ad eius aduentum præparantur solum uia, & ciuitates per quas est transiturus; & lex quæ ad uiarum præparationem, pertinet solum obligat uicos, castella, & ciuitates per que transiturus est, & eo transacto lex illa spirat, & nullius est roboris, lex autem, quā fert Rex accepta possessione regni obligat omnes totius regni, & semper durat quousque reuocetur. Ex hoc etiam, quod erat figura, & disponebat ad Christum à quo est salus, sequitur, quod salus non potuit esse à lege, quæ cum suis sacramentis fuit infirma, & sine uirtute, ob quam causam Apostolus multa dicit ad depræssionem legis, quod per legem est cognitio peccati, quod peccatum per legem reuixit, quod lex iram operatur, quod subintrauit, ut abundaret delictum, non qui-

quidem per se, sed occasionaliter, & quatenus non præbebat auxilium, & gratiam, sicut facit lex Euangelica, à qua est etiam maior cognitio peccati, quod etiam ratione maioris ingratitude, & conculcationis sanguinis Christi, magis augetur, & consequenter etiam ira Dei, & pœna nostris peccatis debita est maior. Heb. 10. Sed quia lex Euangelica adiuuat, & gratiam confert, de illa dicenda sunt, quæ ad gratiam pertinent, & non hæc quæ ad imbecillitatem; de lege autem Mosaica, quia non fuit data, ut sanaret, sed ut infirmitatem ostenderet, & hominis superbiam retunderet, loquendum est pro ut peccata, & supplicia respicit, & dicenda ea, quæ sunt infirmitatis. Ex quo etiam manifeste sequitur, quod lex illa debuit cessare, & illi succedere lex Messia, quæ usq; ad finem mundi est duratura, & non est restricta ad aliquos, sed omnes obligat; quod fuit maxime conueniens, & necessarium, cum nullum aliud nomen sit sub cœlo datum, in quo oporteat nos saluos fieri, & illi omnes, qui in lege naturæ, & scripta saluati sunt, per Christi fidem saltem implicitam salui fuerint.

Sed obiiciunt iudæi, quod lex dicitur data sub fœdere sempiterno, ut patet de Circumcisione. Gen. 17. de esu agni pascalis, Exod. 12. de immolatione agni matutini, & uespertini. Exo. 29. de sabbato Exod. 31. de Pascale, & Pentecoste, & aliis festis Levit. 23. & 29. Ad quod respondetur, quod sempiternum in Sacra scriptura, quando dicitur de creatura significat aliquando usq; ad tempus determinatum, ut patet Deut. c. 15. & Exod. 21. ubi dicitur de seruo hæbreo, assumes subulam, & perforabis aurem eius in ianua domus tuæ, & seruiet tibi usq; in æternum, hoc est, ut exponunt hebrei, usq; ad annum iubilei. & 1. Reg. 2. dicit Deus loquens locutus sum, ut domus tua, & domus patris tui ministraret in conspectu meo, usque in sempiternum, Nunc dicit Dominus absit hoc à me, sed quicumq; honorificauerit me glorificabo eum, qui autem contemnunt me erunt ignobiles, &c. Et hac ratione circumcisio, & lex Mosayca dicitur data in sempiternum, idest usque ad Messiam. Cum etiam lex Euangelica sit adimpletio legis Mosaicæ, & Euangelicæ succedat æterna, & beatifica uisio, ratione significationis potest dici simpliciter æterna.

De Veritate Fidei Catholicæ contra Hæreticos.

*Quod Nota Ecclesie non sint ille quas tradunt Hæretici,
Quod Ecclesia sit Catholica, Antiqua, Sine in-
terruptione, & Vniuersalis.*

Cap. VIII.

Confutandæ sunt nobis modo impiæ illorum sectæ, qui sub Christi, & Euangelii nomine, Christianam Religionem, ut ministri diaboli, destruere conantur, quales sunt hæretici; nolumus autem contra singulas hæreses in particulari agere, esset enim opus immensum, sed generaliter, loqui, & ea adducere, quibus ostendatur, & probetur uera Ecclesia, in qua sola, est Christiana religio, & omnes hæreses, & sathanicæ sectæ, detegantur, confundantur, & destruâtur; & hoc quantum satis est, & summa breuitate; præsertim cum multi de hac materia diffuse scripserint. Duo igitur explicabimus. Primum, quibus signis cognoscatur uera Christi Ecclesia, & discernatur a Sathanicis, & malignantium Ecclesijs. Secundum quibus medijs probentur uera Christianæ Religionis dogmata, & damnentur contrarii errores.

Duo tra-
standa.

Signa ue-
ræ Eccle-
siæ ab Hæ-
reticis tra-
dita.

Hæretici omnes solo nomine, Christum, Euangelium, & Christi fidem, recipiunt; re autem ipsa negant, & destruere conantur; & propterea (ut inquit Lactantius, lib. 4. c. ult. diuinarum institutionū) singuli quiq; cætus hæreticorū, se potissimum christianos, & suam esse catholicā Ecclesiā putāt. ob quā causam uidendū est quibus notis, & signis cognoscatur, & probetur uera Christi Ecclesia, in qua sola est salus; Et cum singuli cætus hæreticorum suam esse ueram Christi Ecclesiam affirmant, & signis probare conentur; quædam afferunt signa minus sufficientia, quibus in cautos fallant, & omnia illorum signa ad quatuor reducuntur. Primum sincera prædicatio uerbi Dei. Secundū, sincerus sacramentorum usus. Tertiū, constantia siue perseverantia in confessione fidei. Quartū, obedientia erga ministros uerbi, quatenus ipsum uerbū administrant, quæ signa neq; per se, neq; omnia simul iuncta, sunt sufficientia, Et pro-

probatur primo, quia signa quibus aliquid cognoscendum est, debent esse notiora ea re, cuius sunt signa, ad hoc, ut in illius cognitionem ducant; nam ignotius, uel æque ignotum, non est sufficiens medium: at prædicta non cognoscuntur nisi testimonio ueræ Ecclesiæ, nam si dubium fuerit, de Sacre scripturæ intelligentia, & de Sacramentorum usu, recurrendum est ad testimonium Ecclesiæ, ergo nobis notior est uera Ecclesia. Secundo signa quibus aliquid cognoscitur, debent esse propria, uel si sunt communia, debent esse talia, quod simul iuncta æquiualeant proprio, & illi soli conueniant; at ista omnia signa, & singula per se, & omnia simul iuncta, sunt communia, secundum æstimationem omnium sectarum, & cætuum hæreticorum; omnes enim, & singulæ hæreticorum sectæ, dicunt penes ipsas solas esse synceram Euangelii prædicationem, syncerum usum sacramentorum, idoneos uerbi Dei ministros, & in omnibus sectis, sunt in suis erroribus obstinati, etiam usque ad sanguinis effusionem; & hoc quæsito colore, non solum hæretici omnes, discedunt ab Ecclesia, sed etiam inter se diuiduntur, & nouas sectas sibi etiam inuicem contrarias, quotidie confingunt: Tertio, uera, & propria signa, debent esse inseparabilia à uera Ecclesia, at licet in Ecclesia uniuersali semper sit sincera uerbi Dei prædicatio, & Syncerus sacramentorū vsus, possunt tamen deficere in aliquibus Ecclesiis particularibus, quæ nihilominus sint ueræ Ecclesiæ, nam Ecclesiæ Corinthiorum, & Galatarum, ad quas scripsit Paulus, erant ueræ Ecclesiæ, cum illis scribens dicat se scribere Ecclesijs Dei, & tamen corinthios arguit, quia docebant non esse futuram resurrectionem, & Galatas, quia dicebant seruandam esse legem Moysi cum Euangelio: reprehenduntur etiam Corinthii ab Apostolo, quod non sincere tractarent Eucharistiæ Sacramentum, & quod gloriarentur se baptizatos ab isto uel illo. Africanæ etiam Ecclesiæ, quæ erant sub Cipriano, & sub illis 86 Episcopis, quorum sententias ipse refert in Epistola ad Quirinum, erant ueræ Ecclesiæ, ut docent Aug. lib. 6. cap. 7. de Baptismo, & Hieronimus contra Luciferianos, & tamen non sincere tractabant Sacramentum Baptismi, docentes rebaptizandos esse baptizatos ab hæreticis; Et ratio est, quia aliud est errare, & esse paratum ad discendum, & cum didiceris ad obediendum; aliud nolle discere, & cum audieris ueritatem nolle acquiescere: in Ecclesia uniuersali, neutrum horum esse potest, at in Ecclesia particulari potest esse illud primum, non tamen

Eorum in
sufficiencia probatur.

secundum, quod solum est in synagogis Sathanæ, & Ecclesiis malignantium.

Ex Bellarmino.

Quod nomen Catholicæ, & Christianorum Ecclesie sit proprium ueræ Ecclesie.

Multæ assignantur Notæ ueræ Ecclesie, à S. Aug. S. Hieron. Driedone, Petro à Soto, Cardinali Hosio, Sanderio, Michaeli Medina, quas omnes colligit Robertus Bellarminus, & undecim ponit, quæ possunt reduci ad illas quatuor Symboli constantinopolitani, Vnam, Sanctam, Catholicam, & Apostolicam. Sequar autem Bellarminum, virum doctissimum, mihi amicissimum, & quem unice colo, & ea quæ docte, & diffuse dicit, sub breuitate reducam. Prima nota est ipsum nomē Catholicæ Ecclesie, & christianorum, nam ut docet S. Aug. lib. contra Epistolam fundamenti, cap. 4. etiam si omnis hæresis uelit uideri, & dici Catholica Ecclesia, tamen cum interrogantur hæretici à paganis, ubi ad catholicam conueniatur, nemo audeat suam ostendere; & Cyrillus Cateches. 18. dicit si iueris in aliquam ciuitatem, non petas ubi sit Ecclesia, uel domus Dei, nam etiam hæretici dicunt se habere domum Dei, & Ecclesiam, sed pete ubi sit catholica Ecclesia; id enim nomen proprium est huius sanctæ Ecclesie, matris omnium nostrum; quasi dicat si hoc petas, nullus hæreticus suam Ecclesiam ostendet. Nulla est etiam hæresis, quæ non accipiat nomen ab aliquo homine auctore suo, & nomen christianum ijs relinquat à quibus discedit. Vnde Chris. hom. 3. in acta Apost. illi habent quosdam à quibus appellantur, prout enim hæresiarchæ nomen, ita & secta uocatur; nobis autem nullus uir nomen dedit, sed fides ipsa. & Hieron. contra Luciferianos in fine, sicubi audieris eos, qui dicuntur Christiani, non à Domino Iesu Christo, sed à quoquo alio nuncupari, ut Marcionitas, Valentinianos, scito non Ecclesiam Christi, sed Antichristi esse synagogam. Nec obstat, quod uocamur à Lutheranis Papistæ, nam sic nos uocant hæretici, & Papista dicitur à Papa, qualis fuit etiam Petrus, & Christus ipse, quod præuidens Chrysost. hom. 33. in acta. dicit non esse malum si catholici denominentur ab iis, qui Ecclesiam gubernant, nomine Christi, modo non denominentur ab aliquo particulari, sicut hæretici faciunt. Et olim catholici uocati sunt homousiani, id est credentes filium Patri consubstantialem, quod est uerissimum, & ista nomina attestantur ueritati.

De antiquitate Ecclesie.

Secunda nota est Antiquitas, nam uera Ecclesia sine dubio antiquior est, quam falsa, sicut Dens ante fuit, quam diabolus; Vnde bonum semen prius dicitur seminatum, quam Zizania, Mat. 13. & Ecclesia dicitur catholica, quia omni tempore fuit,

& Apo-

& Apostolica, quia fundata ab Apostolis. Quod autem Ecclesia nostra sit antiquior omnium paganorum conuenticulis, superius ostendimus; quod nostra Ecclesia, cuius caput est Papa, sit illa ipsa, quam Christus instituit, & consequenter uetustior omnibus sectis hæreticorum, Bellarminus hac ratione probat, quia in omni insigni mutatione religionis, semper ista sex demonstrari possunt. Primus, eius auctor. 2. dogma aliquod nouum. 3. tempus quo cæpit, 4. locus ubi cæpit, 5. quis eam oppugnauerit, 6. exiguus aliquis cætus, unde paulatim aliis accedentibus cæperit. Ista omnia inuenimus in ipsa Christi Ecclesia, quæ tamen ut diximus, non est noua, sed quædam mutatio status Ecclesiæ, quæ cum ipso Mundo cæpit. primo enim scimus auctorem fuisse Christum, unde Christiani dicimur. 2. cæpisse tunc explicite credi noua dogmata Trinitatis, & Incarnationis. 3. cæpisse ista prædicari anno 15. Imperii Tiberii Cæsaris. 4. cæpisse in Iudæa. 5. mox impugnatam fuisse hanc religionem, à Scribis, à Phariseis, deinde à Gentilibus summa uis. 6. scimus initio fuisse multo pauciores Christianos quam essent Iudæi, cum separatio facta est. Sed à Christo, & temporibus Apostolorum, usque ad præsens, nihil horum potest unquam dici de nostra Ecclesia; & illa omnia de singulis hæreticorum sectis facillime demonstrantur, scimus enim Arrianorum auctorem fuisse Arrium Præbyterum Alexandrinum, Nestorianorum Nestorium Episcopum Constantinopolitanum, Lutheranorum Martinum Lutherum Monachum. S. Augustini scimus, quæ dogmata inuenerint, nam Arrius docuit Filiū Dei esse creaturam, Nestorius in Christo esse duas personas, Lutherus homines iustificari per solam fidem specialem, & negauit Eucharistiam esse sacrificium: scimus eorum tempora, & loca; scimus à quibus Sanctis, & Doctoribus fuerint impugnati, & à quibus Pontificibus, & Conciliis damnati. Scimus eos defecisse à nostra Ecclesia, & omnium hæresum initia fuisse ualde exigua; At nostra Ecclesia nullum alium habuit auctorem nisi Christum, à quo Christiani nominamur omnia illius dogmata à Christo, & ab Apostolis ad nos continua successione deuenierunt; nunquam poterit assignari tempus, aut locus nostræ defectionis ab Ecclesia, aut quod cōtra nostram Ecclesiam fuerint unquam Concilia celebrata, quæ illam tanquam nuper ortam oppugnarent. Et hoc argumento ab antiquitate, semper usi sunt Veteres Patres contra hæreticos, ad ostendendam ueram Ecclesiā. Qui estis uos (inquit Tertulianus lib. de præscr.) unde,

De sedis
hæretico-
rum.

vnde, & quando uenistis? ubi tandiu latuistis? Vestrae (inquit Optatus lib. 2. contra Parmenianum) cathedræ originem ostenditæ, qui uobis uultis sanctam Ecclesiam uendicare, idem Hilarius 6. de Trin. & Hier. in Epist. ad Pamachium; & Aug. contra Epistolam fundamenti, cap. 4. ponit Antiquitatem inter notas Ecclesie.

De diuturna
duratione Ec-
clesie non
interrupta.

Tertia nota est duratio diuturna, nec unquam interrupta; Ecclesia enim dicitur catholica, non solum, quia semper fuit, sed etiam, quia semper erit, iuxta illud Dan. 9. *Regnum, quod in æternum non dissipabitur.* de hæreticis autem 2. Tim. 3. dicit Apost. *Sed ultra non proficient.* & B. Cyprianus, lib. 4. epist. 2. dicit, Schismaticos semper inter initia feruere, incrementa uero habere non posse, sed statim cum praua sua æmulatione deficere; Idem Aug. explicans illud. psal. 57. *Ad nihilum deuenient tanquam aqua decurrens.* Et ratio differentie tangitur. Act. 5. *Si est ex hominibus concilium hoc aut opus, dissoluetur, sin uero ex Deo est, non poteritis dissoluere.* Constat autem nostram Ecclesiam durasse ab initio mundi, usq; huc; & si de statu noui testamenti loquamur durasse à Christo huc usque, per M. D. LXXXIX. annos, frustra eam impugnantibus, primo Iudæis, deinde paganis, ultimo hæreticis, nec solum durasse, sed etiam ex persecutionibus creuisse; ut enim aquæ diluuii palatia regum obruebant, & deiiciebant, arcam uero Noe semper magis, ac magis attollebant, ita persecutiones regna temporalia, facile destruunt; Christi regnū, quod est Ecclesia non modo non destruunt, sed illustrant. & Iustinus in Triphone, dicit persecutionem id esse Ecclesie, quod est uineis putatio, ut enim uineę putatione ad ubertatem prouocantur, ita quoque Ecclesia persecutionibus crescit. & Tertul. cap. ult. Apologetici, sanguinem martirum uocat semē Christianorum. At sectæ omnes hæreticæ breui defecerunt, & eodem modo deficient illę, quæ nunc exortæ sunt. Theodoretus in libro de hæreticis fabulis, refert septuaginta sex diuersas hæreses, usque ad sua tempora exortas, & omnes illas paucissimis exceptis, extinctas fuisse testatur. Aug. lib. de hæresibus, numerat 88. hæreses; ex quibus plurimas periisse testatur, in expositione Psal. 57. Bellarminus dicit se numerasse, usque ad tempora Lutheri CC. hæreticorum diuersissimas familias, ex quibus non supersunt nisi quædam reliquię Nestorianorum, & Eutychianorum in Oriente, & Hufsitaram in Boemia, reliquæ omnes funditus interierunt, & multæ earum habuerunt multos Episcopos, & multos potentissimos patronos Reges, & Imperatores,

Quod sectæ hæreticæ cito deficiant.

ratores, pro quibus etiam fuerunt scripti innumerabiles libri, ut uiderentur nunquam posse deficere, & tamen ita defecerunt, ut iam non supersint, nec ipsi hæretici, nec eorum libri, nec dogmata, nec hæresiarcharum, aut hæresum nomina, aut uestigia, nisi in libris catholicorum. exemplum sit de hæresi Ariana temporibus Athanasii, & Hilarij, quæ totum fere mundum occupauit, & nihilominus euanuit, uelut puluis, quem proiicit uentus à facie terræ, Nostri temporibus Lutherani uix nati, arescere cæperunt. nam Lutheri secta cæpit anno 1517. & uix septem annis pacifice durauit, nam anno 1525. surrexit Zuuinglius, & post alios duos annos, surrexerunt Anabaptistæ, qui maiorem partem Lutheranorum ad se traxerunt, & qui manserunt Lutherani, ita immutarunt Lutheri doctrinam, ut uix ulli iam inueniatur puri Lutherani; sed nec Zuuingliana secta diu stetit, nam anno 1538. surrexit Calvinus, qui ita breui inualuit, ut uix pauca quædam oppida Heluetiorum Zuuincianis reliquerit. Ipsi quoque Calvinistæ per Libertinos in Gallia, per Puritanos in Anglia, per Trinitarios in Polonia, & Samosatenos in Transiluania, quotidie magis ad paucitatem rediguntur. Concludamus ergo cum S. Hieron. in ultimo Dialogo aduersus Luciferianos, Breuem (inquit) apertamq; animi mei sententiam proferam, in illa esse Ecclesia permanendum, quæ ab Apostolis fundata, usque ad diem hanc durat.

Quarta Nota est multitudo, & uarietas credentium, Ecclesia enim uerè catholica, non solum debet amplecti omnia tempora, sed etiam omnia loca, omnes nationes, omnia hominum genera; quod prædictum fuit, psal. 2. *Dabo tibi gentes hereditatē tuam, & possessionem tuam terminos terræ.* & psal. 71. *Dominabitur à mari, usque ad mare, &c.* & Luc. ult. & Act. 1. Dominus dicit, prædicandum esse Euangelium in omnes gentes. Vbi Bellarminus antequam ex hac nota argumentum depromat, quatuor præmittit, Primum ex Aug. de Unitate Ecclesiæ, cap. 6. & Beda in cap. 6. Cant. ut Ecclesia sit catholica, in primis requiri, ut non excludat ulla tempora, loca, uel hominum genera, in quo distinguitur à Synagoga, quæ erat Ecclesia particularis, & non catholica, quia erat alligata uni temporis, idest usque ad aduentum Messie, uni loco, idest templo Salomonis, extra quod non poterant sacrificare, & uni familie, idest filiis Jacob. Secundo ex Augustino Epist. 80. ad Hesyrium, ut Ecclesia sit catholica non requiri, ut sit in omnibus hominibus totius mundi, sed tantum, ut innotescat omnibus pro-

De multitudine, & uarietate credentiū.

uinciis, & in omnibus fructificet, ita ut in omnibus prouinciis sint aliqui de Ecclesia, & donec hoc fiat non ueniet dies Domini. Matt. 24. Tertio ex Driedone lib. 4. cap. 2. par. 2. de Eccles. Dogmat. non requiri, ut hoc fiat simul, ita ut uno tempore in omnibus prouinciis necessario esse oporteat aliquos fideles, satis enim est si fiat successiue. Ex quo sequitur, quod si sola vna prouincia retineret ueram fidem, adhuc uerè, & proprie diceretur Ecclesia catholica, dummodo clare ostenderetur eam esse unam, & eandem, cum illa, quæ fuit aliquo tempore, uel diuersis, in toto mundo, quemadmodum nunc quælibet Diocesis, dicitur Catholica, quia est continuata cum aliis, quæ faciunt unam Ecclesiam catholicam. Dices hoc est incidere in errorè Petiliani, & Donatistarum, qui dicebant Ecclesiam quidem fuisse in toto orbe sed postea periisse ex omnibus prouinciis, & in sola Affrica remansisse, quos reprehendit Augustinus. Ps. 101. Respondetur Donatistas errasse in duobus, primo, quod uellent Ecclesiam tantum fuisse in Affrica, eo tempore quo manifeste in toto orbe adhuc fructificabat: Secundo, quod suam Ecclesiam affricanam non poterant continuare cum illa, quæ in toto orbe fuerat, nam in illa semper fuerant boni, & mali, ut probat Augustinus ipsi autem non uolebant nisi bonos. Quarto, etsi Ecclesia non necessario debuit simul esse in omnibus locis tamen hoc tempore debet necessario esse, uel fuisse in maiori parte orbis; nam Ecclesia omnium consensu, etiam hæreticorū, iam senuit, si ergo in sua adolescentia, & iuuentute non creuisset, quomodo nunc in senectute cresceret? Ista nota sic explicata, probatur nostram Ecclesiam maximam partem orbis occupasse, & esse uere Catholicam, nam tempore Apostolorum in toto mundo fructificare cœpit, ut dicit Paul. Coloss. 1. Item tempore Irenæi, erat sparsa per totum orbem, idest per omnes prouincias tunc cognitatas, ut ipse refert lib. 1. cap. 3. Idem postea refert de suo tempore Tertulianus libro contra Iudæos, cap. 3. Idem postea Cyprianus libro de unitate Ecclesiæ. Idem postea Athanasius libro de humanitate Verbi. Idem postea Chrysoft. & Hieron. in cap. 24. Matt. Aug. epist. 78. & 80. Theodoretus in lib. de Legibus. Leo Magnus in serm. 1. de Sanctis Petro, & Paulo, S. Prosper in lib. de ingratis. Idem tempore S. Gregorii, ut patet ex ipsius Epistolis ad Episcopos Orientis Affricæ, Hispaniæ, Galliæ, Angliæ, Siciliæ. Item ex Beda in ca. 6. Cantic. & ex S. Bernardo, qui disputans coram Rege Siciliæ Rogerio, assererat Romano Pontifici suo tempore paruisset Orientem,

tem, & Occidentem, & Franciam, Germaniam, Angliam, Iberos, & plurimas barbaras nationes, ut in eius uita lib. 2. cap. 7. Et nostro tempore Ecclesia Romana præter Italiam, & Hispaniam, totam, præter Galliam, Germaniam, Angliam, Poloniam, Boemiam, Hungariam, Græciam, Syriam, Aethiopiã, Aegyptum in quibus multi inueniuntur catholici, in ipso nouo orbe habet Ecclesias sine admixtione hæreticorum, in omnibus quatuor partibus mundi, ad Orientem in Indiis, ad Occidentem in America, ad Septentrionem in Iaponia. ad Meridiem in Brisilia, & exteriori parte Africae. At sectæ hæreticæ nunquam totum Orbem, aut certe dimidiam eius partem occuparunt. Et secta Mahumeti cum hæresibus Nestorii, & Eutychetis, quæ adhuc uigent in Oriente, nunquam ad Occidentem transferunt. Unde Aug. in lib. de pastor. c. 8. docet Ecclesiam esse ubique, & hæresim ubique, sed Ecclesiam esse unam, & eandem ubique, hæreses autem non easdem, sed diuersissimas, quæ se inuicem nõ nouerunt, & proinde nullam earum esse catholicam. & eas comparat sarmentis præcis, quæ ubi cadunt, cum præciduntur ibi manent, cum interim Ecclesia tanquam uitis uina, ubiq; palmites suos extendat, Hinc etiam ipse passim utitur hoc argumento, ut contra Epist. fundamenti, cap. 4. & de utilitate credendi, cap. 14. & 17. & alibi.

De Pontificum Successione, De Concordia doctrine, De unione membrorum inter se, & cum capite, De sanctitate, & efficacia doctrine, & De sanctitate Patrum.
Cap. IX.

Quinta Nota est successio Episcoporum in Romana Ecclesia, ab Apostolis deducta usque ad nos. ob quam causam dicitur Apostolica. Omnes ueteres hac successione, tanquam argumento euentissimo, usi sunt, ad ueram Ecclesiam ostendendum. Ireneus lib. 3. cap. 3. enumerat Episcopos Romanos à Petro, usque ad Eleutherium, qui suo tempore sedebat, & dicit per hanc successione confundi omnes hæreticos. Idem Tertulianus in libro de præscrip. Idem Epiphanius hæres. 27. Idem Optatus Mileuitanus, lib. 2. cõtra Parmenianum, Augustinus etiam in Epist. 165. ad Generosum. Eusebius in Historia, & in Chronico, & Hieronimus ac Prosper, qui chronicum Eusebii continuerunt, diligentissime

De Romanorum Pontifici.

tissime notant successionem Romanorum Episcoporum, ut in de continuatio Ecclesiæ manifesta sit. Aug. libro contra Epist. fundamenti, cap. 4. tenet me (inquit) in Ecclesia, ab ipsa sede Petri Apostoli, cui pascendas oves suas Dominus commendauit, usque ad præsentem Episcopatum, successio Sacerdotum: & libro de Utilitate credendi, cap. 17. Dubitabimus (inquit) nos illius Ecclesiæ condere gremio, quæ ab Apostolica Sede, per successiones Episcoporum, frustra hæreticis circumlatratibus, culmen auctoritatis obtinuit? Si ergo ueteres tanti fecerunt ad ueram Ecclesiam ostendendam, continuationem 12. vel 20. aut 40. Pontificum, quâti nos facere debemus continuationem non interruptam Pontificum C C. & amplius? præsertim cum uideamus defecisse alias Apostolicas Sedes, Antiochenâ, Alexandrinam, & Hierosolymitanam, in quibus, postea quam à Persis, uel Saracenis ea loca Romanis adempta sunt, quod accidit ante annos D C C C C. aut nulla, aut obscurissima fuit successio. Et in ipsa Vrbe Roma toties mutatam esse uidemus formam temporalis dominij, nunc Imperatoribus, nunc Regibus Gothorum, nunc Exarchis Grecorum, nunc etiam Consulibus, siue iuste, siue iniuste dominantibus, & ipsam Urbem aliquoties euersam, & Pontifices ab eis dominari cupientibus, & a referentibus Romæ esse Apostolicam Sedem, maximas persecutiones perpeffos fuisse, & maxime ab Imperatoribus ethnicorum, qui mox, ut audiebant nouum Pötificem esse creatum, illum aut occidebant, aut in exilium deportabant; & tamen sedem Petri nunquam defecisse uidemus, neque euersam fuisse, sed immobilem semper permâsisse. nam licet aliæ Ecclesiæ particulares possint deficere, non tamen Romana, quæ est caput; Vnde licet Irenæus esset Episcopus Lugdunensis, in Gallia; Optatus, & Augustinus essent Episcopi in Africa, Epiphanius Salaminæ in Cypro, Eusebius Cæsareæ in Palestina; nullus tamen eorû texere uoluit suæ Ecclesiæ successionem, sed Romanæ tantum Ecclesiæ; satis enim illis uidebatur ostendere continuam successionem in Ecclesia principali, cuius ipsi se membra esse gaudebant.

De cõcordia doctrinæ cum antiqua Ecclesia.

Sexta Nota est Conspiratio in doctrina cum Ecclesia antiqua. Vbi notandum est, quod non loquimur modo de concordia scripturarum, ex qua potest summi cum Scoto 1. f. q. 2. prologi ex Aug. 18. de Ciuit. Dei, cap. 41. argumentum contra Gentiles; nec de concordia noui, & ueteris testamenti, ex qua superius egimus contra iudæos, sed cum agamus contra hæreticos.

reticos, de concordia doctrinæ Ecclesiæ nostræ, cum primitiua Ecclesia. Vera enim Ecclesia dicitur Apostolica, teste Tertuliano lib. de præscript. non solum propter successionem Episcoporum ab Apostolis, sed etiam propter doctrinæ consanguinitatem, ut ipse loquitur, quia videlicet doctrinam retinet, quam Apostoli tradiderunt; certum autem est antiquam Ecclesiam primis quingentis annis, ueram Ecclesiam fuisse, & proinde Apostolicam doctrinam retinuisse; quare laudatur Theodosius Imperator a Sozomeno, lib. 7. hist. cap. 12. quod hac arte compescuerit hæreticos sui temporis; iussit Principes sectarum conuenire, deinde petiit an existimarent antiquos Patres, qui Ecclesiam rexerant, ante dissidium illud, quod tunc de religione ortum fuerat, recte consensisse, & uerè Sanctos, & Apostolicos fuisse; quod cum illi concessissent, subiunxit; examine-mus ergo doctrinam uestram, ad illorum scripta; & si cum illis consenserit retineatur, sin minus abiiciatur. Quod autem doctrinam nostræ Ecclesiæ, sit illa eadem doctrina primitiue Ecclesiæ, à temporibus Apostolorum, probari posset discurrendo; sed cum hic modus sit prolixissimus, & haberi possit ex illis, qui contra particulares hæreses scripserunt, est alia uia facilior, ex confessione ipsorum met hæreticorum, & per hoc, quod dogmata modernorum hæreticorum, in Ecclesia antiqua habita fuerunt pro exploratis hæresibus, quam uiam prosequitur Bellarminus, qui uideri poterit.

Septima Nota est unio membrorum inter se, & cum capite, nam Ecclesiam esse unum corpus, unam sponsam; unum quile, passim scripturæ docent, præcipua autem unitas corporis, consistit in conjunctione membrorum cum capite, & inter se; Caput est Papa, qui est CHRISTI Vicarius, & Beati Petri successor, cui subduntur omnes Ecclesiæ particulares; & illæ omnes, quæ ab isto capite se diuiserunt, statim aruerunt, & Synagogæ sathanæ euaserunt, ut experientia docet. Scimus Asiaticas, & Africanas Ecclesias, quondam ita floruisse, quod numerosissima Concilia celebrarunt; & semper habuerunt multos homines, uel doctrina, uel sanctitate, uel utroque Dei munere clarissimos. ab eo autem tempore quo à Romana Ecclesia schisma fecerunt, nulla celebrarunt Concilia, nullos habuerunt homines fama sanctitatis, aut doctrinæ, & nunc in summa ignorantia uersantur. Quanta autem sit unio omnium Ecclesiarum

De unione membrorum inter se, & cum capite.

catholicarum per uniuersum orbem inter se, & cum capite, uideri potest ex sacris illarum scriptoribus, nam omnes inter se mirifice consentiunt, licet fuerint homines diuersi, & in locis, temporibus, ac linguis diuersis scripserint; quod pro re plane diuina. S. Aug. obseruat, lib. 18. de Ciuit. Dei, cap. 41. omnia etiam legitimorum Conciliorum, & Pontificum decreta, in omnibus dogmatibus inter se conueniunt, licet sint edita à diuersis hominibus, diuersis locis, temporibus, occasionibus, & contra diuersissimas, & sæpe contrarias hæreses; quod est apertum signum Ecclesiam à Spiritu sancto gubernari, & doceri; & quod ita sit, diligentia hæreticorum ostendit, qui licet omnia diligenter euoluerint, non tamen inuenerunt quicquam alicuius momenti, quod reprehendere possent; quod autem nulla unquam fuerit secta gentilium, vel hæreticorum in qua talis esset consensus, exemplis ostendit Bellarminus.

De Sanctitate doctrinæ.

Octaua Nota est sanctitas doctrinæ; uera enim Ecclesia non solum est Catholica, Apostolica, una, sed etiam sancta, ut habet Symbolum Constantinopolitanum, nam eius professio est sancta, nihil continens falsum quo ad fidei doctrinam, nihil iniustum quo ad doctrinam morum, psal. 18. Lex Domini appellatur immaculata, testimonium fidele, præceptum Domini lucidum; nulla autem est secta, vel Paganorum, vel Philosophorum, uel Iudæorum, qui post Christi aduentum scripserunt, uel Turcarum, uel Hæreticorum, quæ non contineat aliquos manifestos errores, rationi, & bonis moribus contrarios, exempla uideantur apud Bellarminum.

De efficacia doctrinæ.

Nona Nota est efficacia doctrinæ, sola enim uera Ecclesia habet doctrinam non solum immaculatam, sed etiam conuertentem animas, psal. 18. & sermonem uiuum penetrantem, usque ad diuisionem animæ, ac spiritus, Hæb. 4. Philosophi antiqui licet magnam sapientiam ostentarent, & summa eloquentia leges suas populis suaderent, nunquam tamen, uel uicina oppida ad suas leges trahere potuerunt, ut docent Athanasius libro de humanitate Verbi, & Theodoretus lib. de legibus, quia non erant uerba eorum, uerba uiua, sed mortua; non spiritus Dei, sed spiritus hominum. Mahumetani traxerunt quidem multos, sed terrore armorum, non ui, & efficacia doctrinæ, & Mahumetus in Alcorano, cap. 18. & 19. docet bello cogendos esse homines ad fidem; Hæretici nunquam leguntur conuertisse ullos Ethnicos, aut iudæos ad fidem, sed solum peruertisse Christianos, quod Deus permisit, & permittit propter

pter ingratitude illorum, qui semel sunt illuminati, & lumine accepto, bonis operibus non respondent. hoc etiam notauit Tertullianus in lib. de præscript. hæret. hoc (inquit) est illis negotium, non ethnicos conuertendi, sed nostros euerendi; nostra suffodiunt, ut sua ædificent, &c. Nec obstat, quod refert Freculphus in Chronico tomo 2. lib. 4. cap. 20. tempore Valentis Imperatoris, totam Gothorum gentem fuisse ab Arianis à paganismo conuersam ad fidem; quia non conuersi, sed miserè decepti fuerunt, Gothi enim cum iam de finibus suis egressi, sub Romani Imperii auspiciis militarent, & multa præclara de Christianis audirent, sua sponte nemine impellente ab Imperatore petierunt Episcopos, à quibus docerentur, parati ad credendum quicquid eis diceretur, Imperator uero, quia Arianus erat, Arianos Episcopos misit. At Ecclesia uerè sancta, & Apostolica in principio sui ortus, breuissimo tempore, per homines externa specie contemptibiles, sine armis, & sine pompa uerborum, per uniuersum mundum diffusa, ubique conuertit homines magnos, paruos, doctos, indoctos, iuuenes, senes, uiros, fæminas; & non ad delicias huius seculi, sed ad res credendas supra omnem rationem, & ad crucem, & angustias, & uitam perfectissimam, repugnantem carni, & sanguini; & hæc omnia propter nullum præmium in hac uita, sed solum in futura; & hoc ita persuasit, ut maluerint plurimi amittere omnes opes, honores, amicos, affines, & uitam ipsam quam Christi fidem, de quo uide Athanasium, & Theodoretum locis citatis, & Augustinum 22 de Ciuitate Dei, cap. 5. ubi ponit inter præcipua miracula, quod pauci Apostoli sola Verbi diuini efficacia, sine eloquentia, aut armis, totum mundum subegerint. Et postea successiue diuersis temporibus, legimus, Verbi diuini prædicatione multas nationes gentiles fuisse conuersas ad fidem Christi, ut Anglos tempore S. Gregorij. Francones tempore Canonis Papæ, magnam partem Germaniæ tempore Gregorii secundi, & Gregorii tertij, quibus temporibus fuerunt etiam hæretici, qui illos ad suam fidem perducere non potuerunt; nostris etiam temporibus in nouo Orbe multa millia gentilium Catholici conuerterunt, & singulis annis etiam uidemus, Romæ præcipue, aliquos iudæorum conuerti, & quod multi Turcæ à Catholicis conuertuntur; Lutherani uero uix unum, aut alterum conuerterunt, cum tamen comparent se cum Apostolis, & Euangelistis, & habeant in Germania plurimos Judæos, & in Po-

Ionia, & Hungaria vicinissimos Turcas. Rectissime igitur S. Aug. comparat hereticos cum perdicibus, quæ congregant pullos quos non pepererunt, cum è contrario Ecclesia sit columba facundissima, quæ quotidie parit novos pullos. Ad hæc Notam possumus reducere decimam Scoti, quia multi diligentissime inquirentes salutem, ad nostram Ecclesiam conuersi sunt, & quanto feruentiores fuerunt in inquirendo, tanto in ea amplius confirmati sunt, subitoque, in ea pœnitentes de malitia ad bonam uitam mutati sunt, tormenta quoque pro ea plures in magna exultatione spiritus perpessi sunt; quæ non uidentur probabilia nisi Deus hanc Ecclesiam Sacræ scripturæ innitentem, irrefragabiliter approbaret, & ad salutem ordinaret, non enim deest toto corde salutem quærentibus.

De sanctitate Patrum.

Decima Nota est, Sanctitas uitæ auctorum, siue primorum Patrum nostræ religionis. Ecclesia enim uera, non solum habet doctrinam sanctam, & efficacem, sed etiam Doctores sanctos. Si quis ergo consideret Magistros Ecclesiæ Catholicæ, primum Patriarchas, & Prophetas, deinde Apostolos, tum Doctores, denique institutores ordinum religiosorum, inueniet omnes tam sanctos, castos, pios, sobrios fuisse, ut aduersarii nihil habeant, quod reprehendant, nisi nimiam sanctitatem, ut inquit Aug. lib. de Moribus Ecclesiæ, c. 31. de Monachis sui temporis, & lib. 2. in Iulianum de Catholicis Doctoribus. At Ethnicorum Doctores fuerunt poetæ leues, uel Philosophi superbi, utriusque autem impurissimi, Mahumeto autem nihil incōtinentius fingi potest. Omnibus autem heresiarchis est unum uitium cōmune, superbia, ut inquit Aug. lib. de Pastoribus, c. 8. & nulla inuenitur heresis per se, & ex intentione inuenta, sed per accidens ex aliqua mala occasione, ut solēt generari monstra. De Theobute primo omnium hereticorū, inquit Egesippus apud Eusebiū, lib. 4. Hist. c. 22. quod cepit omnia perturbare, & corrūpere, quia meruit repulsam Episcopatus. eadem causa mouit postea simonem Magum ad nouā heresim excogitandā; Tertull. lib. cōtra Valentinianos, de Valentino; Epiphanius Heres. 42. de Marcione, Theod. li. 3. de heret. fabul. de Mōtano. Eusebius ex Cornelio lib. 2. Hist. c. 33. de Nouatiano. Theod. lib. 4. de heret. fab. & Epiph. heresi 75. de Ario. Thomas Vualdensis, lib. 2. doct. fid. cap. 60. de Iohanne Vuiclefo, dicunt nouas hereses confinxisse, quia non potuerunt esse Episcopi, ut sic saltem primatum tenerent. eodē modo sectas nostri tēporis exortas esse ex ambitione, superbia, inuidia, odio, ipsimet aduersarii negare non possūt, nā primum

Ethnicorum, & hereticorum mores.

De Heresum origine.

initium omnium hæresum huius temporis, constat fuisse inuidiã, & ambitionem Lutheri, egreferentis munus promulgãdarũ indulgentiarum à sui ordinis Monachis, ad Monachos ordinis prædicatorum translatum fuisse, unde in disputatione, quæ Lipsiæ habita est, inter Lutherum, & Echiũ, exclamauit Lutherus, Hæc causa, nec propter Deum cępra est, nec propter Deũ finietur. Non negamus in populo Christiano esse quamplurimos malos, sed dicimus inter hæreticos nullũ esse, nec unquã fuisse, nec posse esse bonũ; & Magistros nostros uiros sãtos, perfectos, & sũmæ auctoritatis fuisse; Ex qua nota sic arguitur, cũ Scoto, aut libri scripturæ, & sacrorũ Doctõrũ sunt illorũ auctõrũ quorũ esse dicuntur, aut non; si sunt illorũ, cum fuerint uiri sancti, & damnẽt omne mendaciũ, præcipue in fide, & moribus, non est uerisimile eos fuisse mentitos; si dicas eos nõ fuisse mentitos, sed deceptos, uel propter lucrũ mentiri uoluisse. Primũ, dici nõ potest, quia illi, qui sacrã scripturam scripserũt, quæ uiderunt, uel quæ eis diuinitus reuelata fuerunt tradiderunt, nõ dubitando, sed firmiter asserendo; firmiter autẽ asserere id de quo quis nõ est certus, est mendaciũ, uel non lõge à mendacio. Doctõres etiam sacri, quæ dicunt probant ex sacris literis, & Ecclesiæ auctoritate, Secũdum, q. s. fuerint mentiti, & propter lucrum decipere uoluerint, dici etiam non potest, quia fuerunt uiri sancti, & pro illis ad quæ uoluerunt homines inducere ad credendum, maximas tribulationes sustinuerunt, & multi etiã sanguinem effuderũt. Quod autẽ libri non sunt illorũ, sed aliorum, dici non potest, quia sic negabitur quicumque liber esse illius auctõris cuius dicitur esse, quare enim soli isti ascripti sũt illis auctõribus quorum non erant. Præterea, aut illi, qui eis istos libros tribuerunt fuerunt Christiani, aut non; si non, non uidetur uerisimile, quod uoluerint libros conscribere, & aliis ascribere, & ex hoc magnificare se Stã cuius cõtrariũ tenuerũt; si fuerunt Christiani, quomodo tales libros eis ascripserũt, cũ lex eorum damnet mendaciũ? quomodo etiã fuissent isti libri ita auctõntici, diuulgati, & ab omnibus, ut illorũ recepti? Accedit, quod ipsimet hæretici, & fidei hostes, illorũ esse fatentur, & frustra quærunt illos impugnare, & quid in eis repræhendant. Et confirmatur ex recipientium diligentia, quod est aliud argumentum Scoti, Aut nulli credis de contingenti, quod non uidisti, & ita non credes mundum fuisse ante te, nec locum esse in mũdo, ubi non fueris, nec istum esse patrem tuum, & illã esse matrem tuam. Si autem uis credere alicui de contingenti, q

Argumentũ Scoti.

De diligentia recipientium.

tibi non est, nec fuit euidens, maxime credendum est communitati, siue illis, quæ tota communitas approbat; & maxime, quæ communitas famosa, & honesta cum maxima diligentia approbata retinet, talis est canon diuinæ scripturæ; tanta enim apud iudæos sollicitudo fuit, de libris habendis in canone, & tanta apud Christianos de libris recipiendis, tanquam auctenticis, quod de nulla alia scriptura habenda pro auctentica sollicitudo fuit inuenta; præcipue cum tam solemnes communitates, de scripturis istis curauerint, tanquam de continentibus necessaria ad salutem; Et ob eandem causam maxima etiam fuit in Ecclesia sollicitudo in examinandis, & recipiendis libris factorum Doctorem.

De Miraculis, Prophetiis, Aduersariorum confessione, eorum infelici exitu, & de temporali felicitate illorum, qui Ecclesiam defenderunt. Cap. X.

De Miraculis.

Vndecima Nota est claritas miraculorum, nam miracula non possunt fieri nisi Dei uirtute, dicitur enim miraculum, quod superat uires omnium creaturarum, & ideo omnibus creaturis est mirabile; & quod miraculo confirmatur, Dei testimonio confirmatur, unde in scripturis miracula dicuntur testimonia Dei; cum ergo Deus non possit esse testis mendacii, necessarium est illam fidem esse uerissimam, quæ ueris miraculis est confirmata, huiusmodi est sola fides Romanæ Ecclesiæ, quæ non solum innumeris miraculis fuit fundata, & à principio confirmata; sed semper in omni seculo, in ea facta sunt, & fiunt multa miracula, ad fidei confirmationem; ad excitandam fidelium deuotionem, ad illustrandam sanctorum uitam, & eorum gloriam demonstrandam, Vnde Richard. primo de Trinit. c. 2. inquit, Domine si est error à te decepti sumus, nam tantis signis confirmata sunt, quæ non nisi per te fieri possunt. Si dicatur ista miracula non fuisse facta, arguit Scotus ex Aug. 22. de Ciuit. Dei, c. 5. hoc nobis est maximum, & sufficiens miraculum, quod iam totus terrarum orbis, sine ullis miraculis, ad simplicem prædicationem paucorum hominum, ignobilium, pauperum, infirmorum, & imperitorum, receperit fidem continentem mysteria humano iudicio impossibilia, & incredibilia, quæ iudæis sunt scandalum, & gentibus stultitia, & quæ etiam carni, & sanguini repugnat, & est contraria; & quod hanc fidem ad simplicem eorum prædicationem, non solum.

Si factane
genauema
ius ponit
tur mira-
culum.

rece-

receperint idiotæ, & pauperes, sed docti etiam, & sapientes, diuites, Reges, & Imperatores; quod est euidens argumentū Deū se ipso hominum mentes illustrando illam persuasisse. Quod autem ista miracula fuerint facta, negari non potest, tum quia sunt tot testibus, & scriptis grauissimorum hominum cōfirmata, ut si ista negentur, nullis omnino literis sit credendum, quod est summe temeritatis, & infantiæ, ut inquit Aug. 10. de Ciui. Dei cap. 18. tum quia multa fuerunt celeberrima, & statim ferè toti mundo nota. tanquam facta in persona, seu ad præsentiam Imperatoris, qualia fuerunt facta à Syluestro coram Constantino, tam in curatione lepræ eius, quam in eius disputatione contra iudæos. Tum etiam, quia in omni seculo, & nostris etiam temporibus sæpe audiuntur, & etiam uidentur miracula facta à Deo per seruos suos in hac uita existentes, & per sanctos in cælo regnantes, ad illorum inuocationem, uel Sacrarum eorum Imaginum, & Reliquiarum adorationem; & in aliquibus locis sunt miracula perpetua, quæ singulis diebus cerni possunt, ut Neapoli ubi est caput sancti Ianuarij, & eius sanguis in ampulla uirtrea, qui in conspectu illius capitis positus, uelut recens liquefcere, & ebullire cernitur. Ex qua Nota manifeste etiam colligitur apud hæreticos, aut alias sectas non esse ueram fidē, cum apud illos non fuerint, nec esse possint uera miracula, Deus .n. non potest esse testis falsitatis; & tamen si essent à Deo missi, & eorum secta esset Dei Ecclesia, miraculis fuisset probandum, quia ad nouam fidem, uel extraordinariam missionem persuadendam, sunt necessaria miracula. Vnde Exod. 4. cum Moses mitteretur à Deo ad populum, ut ei crederent dedit illi potestatem faciendi miracula. Et Christus Matt. 10. Euntes prædicate dicentes. Appropinquabit regnum cælorum, infirmos curate, mortuos suscite, &c. Ioa. 15. Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. Marc. vlt. Illi uero profecti prædicauerunt ubique Domino cooperante, & sermone confirmante sequentibus signis. Heb. 2. contestante Deo signis, & uirtutibus, & S. Aug. lib. 22. de Ciuit. Dei, ca. 8. dicit miracula fuisse necessaria, ut mundus crederet. quod autem nunquam potuerint eorum nouam doctrinam, & fidem confirmare miraculis, satis manifestum est; & de paganis quidem leguntur solum quædam leuia, quæ dæmonis arte fiebant, qualia etiam erunt illa, quæ fient ab Antichristo. quod apud Iudæos post aduentum Christi, non sint amplius miracula, & quod cesauerit illud de piscina, quod adhuc Christo prædicante dura-

Quod negari non possint.

Neapoli
Miraculū
perpetuū,
de sanguine
S. Ianuarij.

Quod hæretici nunquam potuerint confirmare suos errores aliquo miraculo.

bat, notum est. de falsis prophetis, & hæreticis, non minus est certū eos, & sepe miracula facere conatos, & semper sua spe esse frustratos. Nota est historia Prophetarum Baal, qui ignem de cælo deducere uoluerunt, per inuocationem Baal, nec tamen potuerunt; quod uerus Propheta Helias per inuocationem ueri Dei, nullo negotio effecit, lib. 3. Reg. cap. 18. Pari ratione delusum Simeonem Magum scribit Egeippus, lib. 3. de excidio Hieros. cap. 2. nam, & mortuum excitare, & per aerem uolare tentauit, sed nihil ei successit. Manichæum frustra conatum filio Regis ægrotanti sanitatem afferre, scribit Epiphanius, hæresi 66. Cyrolam Patriarcham Arianorum plane excessisse miserum quendam, qui se cæcum fixerat, & ab eo præsidium implorabat, scribit Gregorius Turonicus, lib. 2. hist. Francorum, cap. 3. Eunomianum quendam à S. Machario uictum, in contentione de suscitatione hominis mortui, scribit Ioan. Cassia. colla. 15. cap. 3. Polychronium Monothelitam frustra sudasse in excitatione cuiusdam defuncti, testantur publica acta Sextæ Synodi, act. 15. De Timotheo Aeluro Euthiciniano, scribit Theodorus lector, lib. 1. Collectaneorum, per multas noctes eum habitu nigro indutum, per cellos Monachorum discurrisse, dicentem se esse Angelum à Deo missum, ut illis significaret ne Proterio (qui erat uir Sanctus, & Catholicus Episcopus Alexandria) communicarent, sed eius loco Timotheum Aelurum Episcopum designarēt. De quodam Iconomacho scribit Paulus Diac. lib. ult. rerum Romanorum, eum in quodam sepulchro inclusum, inde Cōstantinum Iconomachum laudibus in cælum uehere cepisse, ut sic quasi mortuorū testimonio hæresis confirmaretur. Idem omnino constat de hæreticis nostri seculi, Lutherus bis tentauit miraculum facere; uoluit de quadam discipula sua diabolum eiicere, sed periculum fuit, ne ipse à dæmone occideretur, ut refert Staphilius in absoluta responsione, qui interfuit; Nesenum in Albi misere submersum, spe miraculi uanis immurmurationibus frustra in uitā reuocare tētauit, ut refert Joa. Cochlæus. Sed quamuis uiuenti miracula non successerint, idem tamen post mortem in signi miraculo claruit nam eius cadauer cum deferretur in media hyeme, quo tēpore corpora mortua multos dies cōseruari solent, & esset inclusum in arca stannea optime clausa, ut Vuitembergæ sepeliretur, tam tetrum odorem spirare cepit, ut nemo eum ferre potuerit, & coacti fuerunt corpus relinquere in itinere. Felicianus, Lindanus, & Alanus, referunt de quodam Ministro, qui in finibus Poloniæ,

Ionæ, & Hungarię anno 1558. uoluit excitare hominũ nomine Mattheum quem ipse perſuaſerat, ut ſe mortuum fingeret, & reuera mortuum effecit. Simile ab iisdẽ, & fuſius a Hiero. Boſſeco narratur de Caluino, qui Geneuę ſuaſit cuidam pauperi, cuius nomen erat Burleus, ut ſe infirmum ſimularer, & poſtea mortuum, quem cum in magna populi frequentia ſuſcitare uellet, uerẽ mortuum inuenit, quod ubi uidiſſet uxor, ululatus ſeriõ, & ex animo edere cępit, & in Caluinũ inuecta, impoſtorem, ſicarium, latronẽ, qui maritũ interemiſſet eum appellans, ex ordine rem quo modo erat, geſta clara altaq; uoce expoſuit. Sunt quidem ſępe facta multa miracula, circa illos, & contra illos, nunquam tamen pro illis, de Donatiſtis ſcribit Opratus lib. 2. cõtra Parmenianum, quod dum ampullam Chriſtatis proiecerunt in ſaxa, angelica manu ſuſtentata frangi non potuit, & dum Euchariftiam canibus dare uoluerunt, ipſi ab iisdem canibus diſcerpti ſunt. Et in prædictis exemplis, patet illos miraculoſe fuiſſe excecatos, & mortuos, qui ſe cęcos, & mortuos ſimularunt, ut ab hæreticis ſe illuminatos, & reſuſcitatos dicerent.

Duodecima Nota eſt Lumen propheticum, nam præter prophetas ueteris teſtamenti, in Eccleſia fere ſemper fuerunt multi, qui habuerunt donum prophetiæ, ut Agabus de quo Act. 11. Greg. Thaumaturgus, de quo Baſil. lib. de Spiritu Sancto, cap. 29. Antonius, de quo Athanaſius in eius uita, Abbas Ioannes, de quo Auguſt. lib. 5. de Ciuitate Dei, cap. 26. Benedicteus de quo Greg. lib. 2. Dialog. cap. 15. Bernardus. Franciſcus, & nullus ferẽ ſanctus colitur in Eccleſia, qui ſimul cum miraculis, non claruerit etiam hoc dono. & quod in Eccleſia futurum eſſet donũ prophetiæ prædixit Ioel 2. ut expoſuit Petrus. Act. 2. ex quo ſumitur efficaciffimum ſignum, & argumentum, cum certum ſit neminẽ cognoſcere futura contingẽtia excepto deo. Iſa. 41. *Annũciate, quæ uẽtura ſunt in futurũ, & ſciemus, quia Dii eſtis.* & e contra Deut. 18. ponitur tanquam ſignum falſæ doctri-næ, ſi Propheta prædixerit aliquid, & non euenerit. Conſtat autem, quod apud Ethnicos, & hæreticos nulla fuerunt uaticinia, ſed multa falſa, niſi forte fierent in teſtimonium noſtræ fidei, ut fuerunt uaticinia Sibyllarum, & Balaam, Eſſi enim ethnici habuerint plurima oracula Apollinis, tamen illa, uel per ambages respondebant, quando ſcilicet Apollo neſciebat reuera, quid eſſet futurũ, uel ea prædicebant, quæ dæmones ipſi facturi erant, uel ea, quæ cepta erant fieri, ignorãtib; nunciabãt tanquã futura, uel ea prædicebãt, quę naturales habẽt cauſas, nobis

deprophetis.

De oraculis Gentilium.

igno-

De hæreticis.

ignotus; de quo uide S. Aug. lib. de diuinatione Dæmonum, & Theodoretum lib. de Oraculis. Hæretici quoque quotiescunque aliquid prædicere uoluerunt, decepti sunt; id patet de falsis Prophetis in ueteri testamento lib. 3. Reg. cap. 22. Tempore autem noui testamenti fuit olim Montanus, qui Propheta uideri uoluit, cum duabus Prophetissis Prisca, & Maximilla, & prædixerunt bella, & nescio quæ alia tunc futura, sed plane contrarium accidit, ut notat Eusebius lib. 5. hist. cap. 16. & 18. Nostris etiam temporibus Lutherus prædixit fore, ut si ipse adhuc per duos annos suam doctrinam prædicaret, euanescerent Papa, Cardinales, Episcopi, Monachi, Moniales, turres, campanæ Missæ, &c. & tamen prædicauit postea non duos, sed fere 22. annos. Lutheranorum Prophetæ anno 1533. constanter asseruerunt illo anno futurum diem ultimum iudicii, & ipsum etiam diem designarunt, ut multi, nec arare, nec serere uoluerint. ut refert Cochlæus.

De confessione aduersariorum.

Decima tertia Nota, est confessio aduersariorum, tãta enim est uis ueritatis, ut etiam aduersarius cogat interdum sibi testimonium dare, iuxta illud Deut. 32. *Non enim est Deus noster, ut Dii eorum, & inimici nostri sunt iudices.* Iam nusquam inuenitur Catholicos laudasse, aut approbasse doctrinam, aut uitam ullo- rum ethicorum, aut hæreticorum; cum enim sciamus unam tantum esse ueram fidem, & sine ea nullam esse ueram iustitiam, cõstanter asserimus omnes errare, qui doctrinam nostram non sequuntur. at non sic de nobis loquuntur Pagani, Iudæi, Turcæ, hæretici, De paganis multa sunt testimonia, Plinius I I. in epistola ad Traianum lib. 10. Epistolarum, scribit Christianos omnes uitia detestari, sanctissimeq; uiuere, & hoc solum in eis posse repræhendi, quod minus facile pro Deo suam uitam profundat quodq; horis antelucanis surgant ad canendas laudes Christo. Tertullianus in Apologet. c. 1. & 2. testatur Paganos noluisse di- scuti causam Christianorum, sed dånari sine discussione, quia sciebant se in eis nihil mali reperituros, & cap. 5. & 6. affirmat eos Imperatores, qui sunt habiti optimi, fauisse Christianis, ut M. Aurelium, Vespasianum, Antonium Pium, eos autem perfecutiones mouisse, qui sunt habiti pessimi, etiam ab ipsis Gentilibus, ut Neronem, & Domitianum. Extat epistola Marci Aurelij Imperatoris, in qua testatur in Germania cū per dies quinque siti laboraret exercitus, & essent Romani circumdati ab incredibili multitudine Germanorum, ut esset impossibile humanis uiribus euadere, tunc se ad Deos patrios confugisse, sed frustra,

Ara, deinde aliquot milites Christianos, qui erant in exercitu rogasse, ut etiam ipsi Deum suum orarent, & uix illos ingenua ad orationem procubuisse, cum statim de Cælo in Romanos, quidam iucundissimus imber descendit, in hostes uero ignis, & grando per mixta. cuius Epistolæ meminit Tertul. in Apolog. ca. 5. & in lib. ad Scapulum, & nuper impressa est cum operibus Iustini. S. Antonium, S. Hilarium, & S. Martinum fuisse honori, & reuerentiæ Paganis, scribunt Athanasius, Hieronimus, & Sulpitius in eorum uitis. De Iudæis habemus testimonium Iosephi lib. 18. Antiq. c. 6. ubi affirmat Christum plusquam hominē fuisse, & uerē Messiam esse. Philo scripsit librum insignem de laudibus eorum Christianorum, qui sub Marco Euangelista in Aegypto uiuebant, Mahumetus in Alcorano docet Christianos saluari, & Christum esse maximum Prophetarum. Sultanus Aegypti licet Mahumetanus habuit in summo honore, & reuerentia S. Franciscum quem sciebat esse Christianum. Idem potest dici de hæreticis, nam Regem Torilam Arianum B. Benedictū Catholicum, ut uerum seruum Dei, & Prophetam summo honore affecisse, scribit, S. Greg. lib. 2. Dial. c. 15. & Bellarminus refert etiam testimonia ipsius met Lutheri, & Caluini.

Decima quarta Nota est Infelix exitus, & finis eorum, qui Ecclesiam oppugnant. licet enim Deus suos puniat, & flagellet; tamen uirgam tandem proiicit in ignem. Deut. 32. Laudate gentes populum eius, quia sāguinem seruorum suorum ulciscetur & uindictam retribuet in hostes eorum. De misero fine Pharaonis primi persecutoris Ecclesiæ legimus, Exod. 14. de Dathan, & Abiron primis schismaticis, Num. 16. de Iezabel. 4. Reg. 9. de Antiocho 2. Machab. 9. de Pilato, quod se ipsum interfecerit scribit Eusebius lib. 2. hist. cap. 7. & cap. ultimo breuiter refert cladem Iudæorum, quam late prosequitur Iosephus in libro de bello Iudaico. de Herode Ascanolita, qui obiit scærens uermibus cum prius occidisset uxorem, & filios, & seipsū occidere uoluisset, scribit Iosephus, lib. 17. Antiquit. ca. 9. & lib. 18. cap. 14. de Herode Tetrarcha, quod amisso regno in exilium relegatus perpetuum, miserimè uixerit. & de filia Herodis, uide Nicephorū lib. 1. ca. 20. de Herode Agrippa habetur Act. 12. Neronem, Domitianum, & cæteros Imperatores, qui Christianos persequuti sunt, omnes uel à se ipsis, uel ab aliis crudeliter necatos, uel certe miserè periisse, constat ex chronicis, & historiis omnibus; nam Traianus horrenda paralyphi, & simul hydrophisi extinctus est, Diocletianus imperium deposuit præ dolore quod

De infelici exitu illorum qui Ecclesiam impugnant.

quod Christianos delere non posset; Galerius, Maximianus, & Maximinus tam horrendis doloribus correpti sunt, ut etiam Medici Ethnici dicerēt diuinam esse plagam. Et ut de Hæresiar-
 chis, & Apostatis aliqua etiam proferamus exempla Simon Ma-
 gus cū uolare uellet, orationibus B. Petri deiectus, tibias fregit,
 & paulo post cū sūma ignominia obiit. Egesippus lib. 3. c. 2. & Ar-
 nobius lib. 2. cōtra Gētes Manichæus uiuus excoriatus est à Re-
 ge persarū, non ob fidem, sed quia filium Regis curaturus occi-
 dit. Epiph. heresi 66. Montanus, Theodatus, & Prophetissæ eo-
 rum laqueis se ipsos necauerunt Euseb. lib. 5. hist. c. 16. Donati-
 stæ quidam, cum canibus Eucharistiam proiicerent ab iisdem
 canibus lacerati sunt: Optatus lib. 2. contra Parmenianū. Arius
 cum in Ecclesiā intrare uellet, subito motu alui, ad latrinas pu-
 blicas accessit, & simul cum excrementis intestina omnia, &
 animam effudit. Athanasius orat. prima, contra Arianos, & Ruf-
 finus lib. 10. hist. c. 13. Iulianus Apostata diuinitus occisus, com-
 muni etiam caruit sepultura, nam à terra sponte aperta, absor-
 tum scribit Greg. Nazianzenus oratione in Athanasium. Valens
 Arianus, qui Iuliano in persecutione Christianorum successit
 uiuus à Gothis, etiā Arianis crematus est: Ruff. lib. 11. hist. c. 13.
 Nestorius lingua impia à uermibus consumpta, miserrime in-
 teriit. Euagrius lib. 1. Hist. 7. Hunericus Rex Vuandalorum
 Arianus, & persecutor Ecclesiæ, uermibus toto corpore sca-
 tens consumptus est: Victor lib. 3. Anastasius Imperator fautor
 hæreticorum Eutychianorum, fulmine ictus interiit, ut scribūt
 Cedrenus, Zonaras, & Paulus diaconus in eius uita. Tempore
 Leonis Iconomachi pestilentia consequuta combustionē imagi-
 num in foro Constantinopolitano, trecenta millia hominum
 Constantinopoli sustulit. Matth. Palmerius. Paul. diaconus. Lu-
 therus morte repentina sublatus est, nam cum uesperī opiparā
 cœnam sumpisset lætus, & sanus, & facetiis suis omnes ad ri-
 sum pronocasset, eadem nocte mortuus est. Cochlæus in eius
 uita. Zuuinglius in bello contra Catholicos trucidatus est; &
 paulo post Basileæ frater eius spiritualis Oecolampadius, cum
 uesperī sanus cubitum iuisset, mane inuentus est ab uxore mor-
 tuus in lecto. Cochlæus in actis Lutheri. Andream Carolsta-
 dium à dæmone interfectum Ministri Basilienses scribunt in
 Epistola de morte Carolstadij; Ioannes Caluinus uermibus con-
 sumptus dæmonibus innocatis blasphemans, & execrans expi-
 rauit. Hieronimus Bolsecus in eius uita.

Ultima Nota est fælicitas tēporalis diuinitus iis collata, qui
 Eccle-

Ecclesiam defenderunt: nunquam enim Catholici Principes ex animo Deo adhæserunt, quin facillime de hostibus triumpharent. Notæ sunt in primis uictoriæ in testamento ueteri Abraham, Moyses, Iosua, Gedeonis, Samuelis, Dauidis, Ezechie, Iosia, Machabæorum. In testamento nouo Constantinus qui primus publicè ex Imperatoribus Ecclesiam defendit, eodem modo Maxentium uicit, quo Moses Pharaonem, uide Eusebium, lib. 9. hist. cap. 9. Aug. lib. 5. de Ciuitate Dei, cap. 25. de Constantino, & cap. 26. De Theodosio Seniore ait, quod cum uerè pius, & Catholicus esset, adeo prospere omnia ei successisse, ut in præliis, hostium tela, in auctores, Deo agente retorquerentur. Addit Theodoretus lib. 5. hist. cap. 24. Sanctos Ioannem, & Philippum Apostolos, apparuisse in equis albis in eodem prælio, pro Theodosio Imperatore pugnantes. de Honorio etiam plane catholico, inquit August. 5. de Ciuitate Dei, cap. 23. ita Deum pro illo pugnasse, ut uno prælio multo amplius, quam centum millia Gothorum prosternerentur, & Rex ipse Radagaisus cum filiis caperetur, & occideretur, ex Romanis ne uno quidem uulnerato, nedum extincto. De Theodosio iuniore inquit Socrates, lib. 7. hist. cap. 18. exercitu eius pugnante, cum barbaris, & ipso interim precibus apud Deum, in urbe uacante, circiter centum millia Saracenorum ab Angelis acta in Euphratem miserime periisse. Iustinianus senior donec Catholicus fuit felicissime imperauit, ita ut Italiam, Africam, aliasque multas prouincias Romano Imperio restituerit, at ubi factus est hæreticus, & edictum proponere uoluit de sua hæresi recipienda, mox, repentina morte sublatus est, ut scribi Euagrius, lib. 4. hist. cap. 16. & sequentibus. Si plura desideras uide Bellarminum, qui nobis has Notas ita copiose tradidit, ut his, quæ dixit, & rationibus Scoti contenti, nihil amplius quærere, aut scribere uoluerimus, sed ea solum sub breuitate reducere.

De tẽporali felicitate illorum, qui defenderunt Ecclesiam.

De locis ex quibus sumuntur argumenta ad probandas res fidei, & ad confutandos contrarios errores.

Quid sit Sacra Scriptura; in quibus alias scripturas excedat; & quanta sit auctoritatis.

Cap. XI.

Quamuis ex dictis satis constet contra Gentiles, Iudæos, & hæreticos, nostram solum esse ueram Ecclesiam in qua est salus, & alias omnes, esse Ecclesias malignantium, synagogas, & sectas sathanæ, magis tamē in particulari, contra hæreticos præcipue, ostendendum est, quibus mediis res fidei probentur, & contrarii omnes errores confutentur, & damnentur. & sicut in humanis scientiis sunt media demonstratiua, & media topica, seu probabilia, ita etiam in Ecclesia, media ueluti demonstratiua, & necessario concludentia sunt. Auctoritas sacræ scripturæ. Traditiones Apostolicæ. Auctoritas Ecclesiæ, quæ tria media complectitur, summorum, scilicet Pontificum, & legitimorum uniuersalium conciliorum determinaciones. Vniuersalis Ecclesiæ receptionem, & Vniuersalem sacrorum omnium Doctorum consensum; Media probabilia sunt particulares Sanctorum, & Doctorum auctoritates, rationes naturales, Philosophorum auctoritates, & humanæ historiæ. de quibus omnibus Melchior Canus diffuse tractauit, & duodecim libros composuit, qui inscribuntur *Locorum Theologicorum*.

media que
dam sunt
necessario
concludē
tia quædā
probabili-
a.

Sacra scri-
ptura quid
sit.

Et ut de singulis aliquid breuiter dicamus, Sacra scriptura sic defini potest, ut sit doctrina sacra, non humano spiritu scripta sed Spiritus Sancti afflatu. Pro cuius declaratione notandum est, doctrinam aliquam ex quatuor causis denominationem sumere posse, ex causa nimirum materiali, siue ex obiecto, ut libri de cælo, de generatione; Ex causa efficiente, ut libri Aristotelis, doctrina Aristotelica, Platonica. ex causa formali, ut cum dicitur demonstratiua, topica, uel sophistica; ex causa demum finali aliqua doctrina dicitur speculatiua, si eius finis sit cognitio ueritatis, uel practica si cognitionem dirigit ad opus. similiter etiam in genere moris, ratione finis, & obiecti dicitur bo-

na, uel mala, quemadmodum ratione rei significatæ, dicitur uera, uel falsa. His omnibus de causis hæc doctrina dicitur Sacra, precipue tamen propter eius formalem causam, qua mediante distinguitur à cæteris aliis omnibus doctrinis, quæ aliqua ratione possunt dici sacræ. nam ratione obiecti hæc doctrina dicitur Sacra, quia est de rebus sacris, de Deo, de Incarnatione, de Christi uita, prædicatione, de Sacramentis, de uirtutibus. Sed eadem ratione Sanctorum scripta, & Conciliorum, & Pontificum decreta dicuntur sacra; non tamen eodem modo, nam Sacra scriptura de illis per se tractat, Sanctorum uero scripta de illis potius tractant secundario, & ut Sacræ Scripturæ interpretationes. Verum differt hæc Sacra scriptura à Sacris Sanctorum scriptis, etiam ratione causa efficientis, nam Sacra scriptura ita fuit scripta à uiris Sæctis, ut illius auctor fuerit Deus; in quo quidem uidentur etiam Sanctorum scripta conuenire, & quatenus conueniunt ob hanc etiam causam dicuntur Sacra, nam præterquam quod eorum scriptores fuerunt Sancti, fuerunt etiam à Deo illuminati, quo facilius ueritatem cognoscerent, & nobis explicatam traderent, & ita unanimis Sanctorum consensus firmiter tanquam diuinus tenetur; sed differunt ab hac sacra scriptura, nam Sancti, illorum auctores, ita fuerunt à Deo illustrati, ut illos sic illustratos proprio ipsorum iudicio Deus contemplantes, determinantes, & scribentes reliquerit, & ita aliquando in aliquibus defecerunt, errauerunt, & sibi etiam contradixerunt, quod de hac Sacra scriptura nullo modo dici potest, cum illius Scriptores ita fuerint à Spiritu sancto illustrati, ut eum Magistrum habuerint, qui ueritatem, quam scripserunt illis reuelauit, eisque semper fuit assisistens, etiam si scripserint audita, & uisa, ut in nullo errare possent. ob quam causam S. Aug. epist. 19. ad S. Hieron. dicit. *Solis eis scripturarum libris, quæ iam canonici appellantur, didici hunc timorem, honoremq; deferre, ut nullum eorum auctorem scribendo aliquid errasse firmisse credam, ac si aliquid in eis offendero literis, quod uideatur contrarium ueritati, nihil aliud quam uel mendosum esse codicem, uel interpretem non assequutum esse, quod dictum est, uel minime intellexisse non ambigam; alios autem ita lego, ut quantalibet sanctitate, doctrinaq; præpolleant, non ideo uerum putem, quia ipsi ita senserunt, sed quia mihi, uel per illos auctores canonicos, uel probabili ratione, quod à uero non abhorreat, persuadere potuerunt. Sed in hoc uidentur Pontificum, & Sacrum Conciliorum decreta, cum Sacra scriptura conuenire, nam licet Patres, qui in Conciliis adsunt humano studio, & crebris disputationibus*

Quibus de causa dicitur sacra, & quo modo differat ab aliis scripturis, quæ etiam dici possunt sacre.

ueri-

ueritatem inquirant, Spiritus tamen Sanctus infallibiliter affi-
 sit eorum determinationibus, ut errare non possint, & deter-
 minationes illæ, firma fide à Spiritu Sancto, esse creduntur; dū-
 modo Concilia legitimè congregata, & celebrata fuerint; disse-
 runt tamen, nam præterquam, quod determinatam ueritatem
 à Spiritu sancto humano more habent, mediante nimirum dili-
 genti studio, & inquisitione; humano etiam ingenio illa diuina
 ueritas scribitur, declaratur, & probatur, ita ut, licet Sacrorum
 Conciliorum, & Summorum Pontificum determinationibus nõ
 possit subesse falsum, in earum tamen declarationibus ab ipsis-
 met Conciliis, & Pontificibus factis, aliqua superflua, inordina-
 ta, parum ad rem, & etiam falsa, reperiri posse, non repugnet, cū
 istæ declarationes, & probationes, non Spiritui sancto, sicut de-
 terminations, sed scriptoribus tribuantur, qui tanquam homi-
 nes errare possunt. At sacra scriptura, tota fuit diuino spiritu
 scripta, adeo quod eius scriptores ita ueritatem, quam scribe-
 bant à Spiritu sancto reuelante habuerunt, uel quæ uiderant,
 aut audierunt scripserunt, ut omnia etiam uerba à Spiritu sancto
 ipsis dictata, & inspirata fuerint, & ita nihil est ei addendum, ni-
 hil detrahendum, nihil falsum, nihil superfluum, nihil sine my-
 stero in ea reperiri potest. Et hæc est huius sacræ scripturæ for-
 ma, ut tanquam à Spiritu sancto dictata in omnibus diuinè pro-
 cedat; in quo maxime differt ab aliis omnibus scripturis, quæ
 cum humano ingenio scriptæ sint, formam ab intellectu huma-
 no sibi traditam habent, & demonstratiuæ, uel probabiles Ari-
 stotelicæ, uel Ciceronianæ dicuntur. Et ob hanc præcipue cau-
 sam scripturæ sacræ nomen, huic soli scripturæ tribuitur. Di-
 citur demum hæc scriptura, sacra, propter eius finalem cau-
 sam, quia ad finem sacrosanctum, qui Deus est dirigit, quem
 finem, cum Doctores Sancti in suis scriptis quoque assumpse-
 rint, licet, ut eis à sacra scriptura traditum, & ut sunt sacræ scri-
 pturæ interpretæ, merito ab eo, illorum etiã scripta, sacra dici
 possunt. Ex quo eius dignitas, & sublimitas aliquo modo no-
 bis, tanquam omni ex parte incompræhensibilis innotescit; est
 enim undique infinita. cum sit de obiecto infinito, cum eius au-
 ctor sit Deus infinitus, cum sit scripta spiritu diuino infinito,
 cum contineat mysteria infinita, cum liberet à duplici malo in-
 finito, à culpa. s. & à pœna mortali culpæ debita infinita, si non
 intensiue saltem extensiue tanquam æterna, cum perducatur ad
 bonum infinitum, non ergo potest perfecte intelligi, nisi ab in-
 tellectu infinito, à quo ingeniola nostra illuminari debent, ut
 aliqualem

Proprium
 Sacræ scri-
 pturæ.

Sacræ scri-
 pturæ di-
 gnitas.

aliqualem eius cognitionem habere possimus.

Ex quibus sequitur argumentum ab auctoritate Sacrae scripturae iuxta illius literalem sensum, apud eos, qui illam recipiunt esse fortissimum, & certissimum, & non dari fortius, nec certius. Illi autem, qui non recipiunt Sacram scripturam, ut à Spiritu sancto dictatam; & Scripturae id asserenti, & Ecclesiae testificanti, & sua auctoritate determinanti, non credunt, quales sunt Gentes, ex his, quae diximus, facile conuincuntur. & breuiter repetendo, & quae ad probandam Ecclesiae, & Christianae Religionis ueritatem dicta sunt, ad Sacram scripturam applicando, contra eos, quod sit sacra, & diuina, Spiritu sancto assistente, dictante, & mouente scripta: probatur primo, quia in ea multae continentur prophetiae, quae omnes adimpletae fuerunt. 2. ex ipsarum scripturarum concordia, nam ut ait Scotus in non euentibus ex terminis, nec ex principiis euentiam habentibus, non consonant firmiter, & infallibiliter multi diuersimode dispositi, nisi à causa superiore ipsorum intellectus inclinatur ad assensum. 3. ex rationabilitate omnium in ea contentorum. 4. ex irrationabilitate illarum omnium scripturarum, & sectarum, quae ei contrariantur. 5. ex illius firmitate, nam quo magis impugnatur, eo magis illius ueritas elucescit, & depulsis omnium errorum tenebris, suos limpidißimos ueritatis, & diuinitatis radios undique diffundit. 6. ex illius efficacia, cum animas ad Deum conuertat, nec unquam à fidelibus sine fructu audiatur, aut legatur. 7. ex scribentium auctoritate, de quibus nulla potest esse, uel minimi mendacii suspicio, cum fuerint sanctissimi, omnium terrenorum contemptores, & multi nitam ipsam pro confirmatione eorum, quae scripserunt posuerint, & caeteri parati fuerint illam exponere, si opus fuisset, & tamen dixerunt, Haec dicit Dominus. 8. ex diligentia recipientium. 9. ex auctoritate illorum, qui Sacram scripturam, ut Dei uerba, & testimonia adduxerunt, nam ipse inquit Christus uerus Dei filius saepe hoc testimonio usus est & Ioa. 5. dicit. *Scrutamini scripturas.* Zacharias, Lucae 1. *Sicut locutus est per os sanctorum, qui à seculo sunt Prophetarum eius.* & Petrus, 2. Epist. c. 1. *Spiritu sancto inspirati loquuti sunt sancti Dei homines.* & Paulus 2. Tim. 3. *Omnis scriptura diuinitus inspirata utilis est, &c.* 10. ex infinito ferè numero diuinorum miraculorum, quae omnibus seculis facta sunt, ad Sacrae scripturae, & eorum, quae in ea continentur comprobationem. & inter miracula, reponenda est translatio Veteris testamenti ex hebraica lingua in graecam facta, à 72. senioribus haebreis omnium tribunalum, iussu Ptolomaei Philadelphii, nam septuaginta duobus diebus uniuersam Sacram

Sacra scripturam esse à Spiritu sancto probatur.

De translatione 70.

Scripturam ueteris testamenti, summo eorum consensu transtulerunt. quod miraculū eo maius esset, si singuli fuissent separatim positi in cellulis, ut inter se conferre non possent, & omnes propriam translationem iisdem uerbis fecissent, ut uult Iustinus, quem sequuntur Ireneus, Cyrillus, Clemens Alexandrinus, & Augustinus 18. de Ciuit. Dei, cap. 42. quamuis in lib. 2. de doctr. Christ. cap. 15 non audeat id affirmare. sed quamuis dicamus cum Hieronymo omnes in eadem basilica sedentes, & inter se conferentes scripturam transtulisse, adhuc fuit miraculum, quod tot homines simul conferendo, tam breui tempore, potuerint conuenire in singulis sententiis transferendis, nam ubi est multitudo, ibi est iudiciorum diuersitas, & uel nunquam conueniunt, uel non nisi post longas disceptationes; unde Aug. eod. cap. de doctr. Christ. illud, quod ab omnibus dicitur de istis interpretibus, quod quasi uno ore scripturas uerterint, rectissime posse intelligi significat, tam secundum eos, qui cellulas affirmant, quam secundum eos, qui illas negant. Ista translatio ut inquit Epiphanius facta fuit anno 17. Ptolemæi Philadelphi, à quo tempore, usque ad Christum fluxerunt anni 291. quod non fuit sine diuino consilio, nam ut inquit Eusebius, lib. 8. de Prepar. Evang. cap. 1. si post Christi aduentum id fieri debuisset, aut scripturam Iudæi ex inuidia occultassent, aut corruptam nobis dedissent, aut certe in suspicionem translatores facile uocarentur. Miranti Ptolemæo cur diuinorum librorum nulli, neque Historici, neque Poetæ ueteres meminissent, Demetrius Phalereus respondit (ut ex Aristæo referunt Iosephus lib. 12. Antiq. cap. 2. & Eusebius loco citato) Diuinam hanc scripturam esse, atque à Deo ipso datam, propterea si qui prophanorum hominum eam attingere uoluerunt, eos à Deo percussos continuo resiliisse; affirmauitque Theopompum quendam, quod aliquid diuinorum uoluminum græca oratione ornare uoluerat, subito mentis quadam agitatione diuinitus immissa, uehementer perturbatum, ab incæpto opere coactum esse desistere. Theodorum uero tragediarum scriptorem quia nescio quid è diuina scriptura ad fabulam quandam transferre decreuerat, luminibus captum orbatumque esse, eisque diuinitus reuelatum fuisse, ob illam causam illas calamitates eis accidisse; à quibus post pœnitentiam à Deo liberati fuerunt. Huius etiam causa fuit, quia diabolus Dei, & salutis nostræ inimicus semper studuit, & studet uerum Dei cultum impugnare, & si posset, de medio tollere, & Gentiles eius discipuli, cū dam-

Cur Gentiles Historici, & Poetæ nō meminissent sacre scripturæ.

narentur, ut idololatræ, quæ ad Iudæorum, & postea ad Christianorum gloriam pertinebant tacuerunt, ne laudarent illam, quam sequi nolebant religionem.

De Diuinis, & Apostolicis traditionibus, & earum auctoritate. Cap. XII.

Res fidei, & morum non solum habentur ex Sacra scriptura, sed etiã traditionibus à Christo. & ab Apostolis descendentes, quæ sũt eiusdẽ auctoritatis cũ Sacra scriptura, ac proinde ex ipsis sumitur firmissimũ argumentũ, ad confutandos hæreticos, & probandas res fidei. Nec ulla fit Sacrę scripturę iniuriã, si præter illam dicimus necessarias esse traditiones, & illas esse cum ea eiusdem auctoritatis. Cuius ratio est, quia Scriptura non est nobis data à Deo, ut in ea omnia necessaria expresse contineretur; dixi expresse, quia uirtualiter in ea omnia habentur, quatenus ea probatur traditionũ, Ecclesię, & Papę auctoritas, & propterea non potest dici diminuta. Necessitas autem, & auctoritas diuinarũ & Apostolicarum traditionum sumitur ex parte Dei, ex parte nostra; ex parte eorum, quæ scripta sunt, & ex parte ipsius scripturę. Ex parte Dei, quia illa, quæ Deus hominibus tradidit, non tradidit primo scripto, sed uerbis, & postea ab hominibus ipso inspirante, & assistente scripta fuerunt. Vnde Dei uerba diuiduntur in scripta, & non scripta, si diuina auctoritas tribueretur solo uerbo scripto, infirmaretur auctoritas Verbi Dei nõ scripti, q̄ nullo modo esse potest; & ratio est, quia tota auctoritas Verbi Dei, dependet ex hoc, q̄ est Verbum Dei, q̄ autẽ sit scriptũ, uel nõ scriptũ, est per accidens; & id quod est per accidens, nõ potest variare, id quod est per se. ob quã causam uoluit Deus, quod sicut uerbum non scriptũ præcessit scripturam, ita etiã traditione, multa ab eo tradita, & non scripta, cũ scriptura haberentur. Ex parte nostra, quia non sunt omnia omnibus scripto propalanda, tũ quia, ut inquit Basil. de Spiritu sancto, cap. 27. non est omnino mysterium, quod ad populares ac vulgares aures effertur; tum quia, ut ibidẽ inquit Basil. dogmatum cognitio, facile propter assuetudinem vulgo ueniret in contemptum; tum quia indignis sunt celandane derur sanctum canibus, & idiotis sunt à Sacerdotibus tradenda, & explicanda. tum etiam quia sicut non sunt omnia omnibus tractanda, ita non sũt omnia pro omnibus scribenda. Ex parte eorum, quæ scripta sunt, tum quia seruanda erat

Traditionũ necessitas, & auctoritas.

Ex parte Dei.

Ex parte nostra.

Ex parte eorum, quæ scripta sunt.

Ex parte
scripturæ.

dignitas diuinorū myſteriorum, & Sacramentorū, ut nō omnia particulariter, & eorum ritus, & cęremoniæ in illis adminiſtrādis, quaſi rudibus, & ignatis ſcriberentur; tum etiam, quia ſcripta ſunt Dei erga nos beneficia, quæ ſunt adeo clara, & magna, quod non deberemus literarum auxilio indigere; & propterea non debuerunt exacte ſcribi, ſed quantum ſatis eſt ad tollendā obliuionē, & ad conſeruādas, & inquirēdas traditiones, ut ſic, expreſſius ſcripta ſint in corde, quam in libris. Ex parte etiam ſcripturæ, quia Sacra ſcriptura non fuit ſimpliciter neceſſaria, ſicut fuerunt traditiones; & ex traditionibus depēdet; Quod nō fuerit ſimpliciter neceſſaria, probatur, quia primus, qui libros ſacros ſcribere cepit, fuit Moyſes, qui à Mundi creatione initiū ſumpſit, & ante ipſum nullus fuit uſus literarū, ſed ipſe primus illas inuenit, ut etiam ethnicorum teſtimonio probare nititur Eusebius lib. 9. & 10. præparationis Euangelicæ; ab Adam autem, uſque ad Moyſem interceſſerunt pluſquam duo millia annorum; & tamen ab Adam, uſque ad Moyſem, fuit in mundo Eccleſia Dei, & homines colebant Deum, Fide, Spe, & Charitate, & externis ritibus, Abel enim ſacrificabat, Enoch inuocabat nomen Domini, colebat Deum pater Iuſtorum Seth, holocauſta offerebat Noe, erigebant Altaria, ſacrificabāt, & uuebāt, Abraham, Isaac, & Jacob. ſanctificabat ſe, & filios ſuos Iob, & holocauſtis Deum placabat. qui uerus Dei cultus ſine ulla ſcriptura ſola traditione toto illo tēpore perſeuerauit; unde ante Moyſem, nulla fit mentio doctrinę ſcriptæ, ſed ſolū traditæ. Gen. 18. Scio (inquit Deus) quod Abraham præcepturus ſit filiis ſuis, & domui ſuæ poſt ſe, ut cuſtodiant uia Domini. Exo. 14. Narrabis filio tuo, &c. Lex etiam Euangelica non fuit ab initio ſcripta, ſed à CHRISTO uiua uoce tradita, qui eam non mandauit ſcribi, ſed prædicari, Marci ult. & Apoſtoli ad prædicandū uiua uoce, non expectarunt oblatam occaſionem, uel neceſſitatem, ſed ſponte, & ex proprio inſtituto perexerunt; at ad ſcribendum non niſi neceſſitate quadam coacti, animum applicuerunt, ut de Euangelicis oſtendit Eusebius, lib. 2. hiſt. cap. 15. & lib. 3. cap. 24. quod etiam patet ex his, quæ ſcripſerunt, nam uel hitoriam ſcripſerunt, ut Euangelicæ, uel Epistoſas, ex aliqua occaſione, ut Petrus, Paulus, Iacobus, Iudas, Ioannes. & in ijs non niſi obiter de dogmatibus ſcripſerunt; ſi autem doctrinam ſuam literis ex profeſſo tradere uoluiffent, Catechiſmum, aut ſimilē librum, certe confeſſent. Scriptura igitur eſt neceſſaria ſolum de bene eſſe, ſed non ſimpliciter; & ſicut religio antiqua, potuit

ſola

sola traditione, sine scriptura conseruari ad duo millia annorum, ita potuisset doctrina Christi, ad 1589. annos, usq; ad tempora nostra.

Sacra etiam scriptura in multis dependet à Diuinis, & Apostolicis traditionibus, Primo, quia traditiones sunt antiquiores scriptura, & multi scriptores sacri, ea scripserunt, quæ traditionibus habuerunt, non solum ex antiquis, sed etiam ex Euangelicis, nam Lucas, & Marcus Euangelium scripserunt, sicut audierunt. Secundo libri Sacri traditione habentur; quod enim Matthæus Euangelium scripserit, & sit istud, quod nos habemus, & recipiendum tanquam canonicum, & diuinum. non scitur ex inscriptione, & ex ipso Euangelio, sed ex traditione, nam etiam in Alcorano Mahometti, passim legitur ipsum Alcoranum de Cælo à Deo missum. & hæretici libros e mentito nomine, & tanquam sacros, & diuinos ediderunt, ut dicit Eusebius lib. 3. Tertio dependet à traditionibus, quo ad intelligentiam, eis enim uerus illius sensus conseruatur, & intelligitur, nam uerba sæpe diuersos habent sensus, & hæretici perperam illam interpretantur, Vnde Basilius de Spiritu Sancto, cap. 27. ait sine traditionibus non scriptis, Euangelium esse purum nomen, idest, esse tantum uoces, & uerba sine sensu; nam duo sunt in scriptura, uoces scriptæ, & sensus in eis inclusus, uoces sunt communes omnibus, qui literas norunt, at sensum non omnes habent, & in plurimis locis, sine traditione non possumus esse de illo certi, & multa ex scripturis deducuntur, quæ nisi traditione firmarentur, non essent omnino certa, & nunquam possent cum proteruis terminari lites. ut equalitas diuinarum personarum, processio Spiritus sancti à Patre, & Filio, ut ab uno principio, peccatum originale, descensus Christi ad inferos, quod quando Christus dixit, *Hoc est Corpus meum*, illud est non accipitur pro significat, sed pro reali existentia Corporis Christi sub speciebus panis, & multa similia. Quarto dependet quo ad obseruantiam, nam in scriptura traditur nudum præceptum, quomodo autem sit adimplendum, quibus circumstantiis, & qua operantis dispositione, & quando obliget, traditione habentur; nam licet Ecclesia multa instituere possit, multa tamen habentur traditione, & uel traditionis fuerunt ab Ecclesia præcepta. V.G. scriptura præcipit ut unum colamus Deum, & traditione habemus quod est colendus in se, & in suis sanctis, in sacris imaginibus, & Reliquiis. præcipit etiã, ut Sabbatum. i. festa sanctificemus,

Quod facta scriptura in multis dependeat à traditionibus.

quod fit Missam audiendo, Sacramenta sumendo, Ecclesias frequentando, uerbum Dei audiendo, ut traditio docet, ex quibus Ecclesia aliqua etiam præcipit. Dixit Christus. *Nisi manducaueritis carnem filii hominis, non habebitis uitam in uobis*, & traditio ostendit quomodo sit manducanda, præmissa. s. confessione. dixit etiam. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit saluus erit*. & traditio declarat in pueris ad suscipiendum baptismum sufficere fidem Ecclesia. Quinto dependet, quo ad perfectionem, seu potius integritatem diuinæ doctrinæ, quia (ut diximus) nō omnia, quæ sunt ad salutem necessaria continentur in Sacra scriptura, sed uoluit Deus aliqua sola traditione haberi; ut tota diuina doctrina nobis necessaria, duplici uerbo contineatur, scripto. s. & non scripto, & primum, tempore ueteris testamenti sine dubio, non minus fæminæ, quam uiri aliquod remedium habeant, quo purgarentur à peccato originali, similiter, & masculi morientes ante octauum diem, quo solo poterant circuncidi, Gentiles etiam, qui ad circuncisionem, & Mosaicam legem non tenebantur, poterant (ut diximus) saluari, & aliquo remedio à peccato originali, aliisque peccatis mundabantur, & tamé de his nihil extat in scriptura. Post Christum etiam multa necessario sunt tenenda, & credenda, quæ non habentur in scriptura, sed Diuina, & Apostolica traditione, ut aliquæ formæ Sacramentorum, Purgatorium, Indulgentiæ, Sacrarum Imaginum, & Reliquiarum, adoratio, Virginitas B. Mariæ ante partum, & post partum. Sunt igitur Diuinæ, & Apostolicæ traditiones eiusdem auctoritatis cum Sacra scriptura, quia sunt ipsius Christi, & Apostolorum dogmata, & ordinationes, de quibus est illud Ioa. 16. *Multa habeo uobis dicere, sed non potestis portare modo*. & illud Ioa. ult. *Sunt autem, & alia multa, quæ fecit Iesus, quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt libros*. & illud Act. 1. *Per dies quadraginta apparens eis, & loquens de regno Dei*. & illud 2. Thess. 2. *Tenete traditiones quas accepistis, siue per sermonem, siue per epistolam nostram*. Et aliæ multæ sunt utriusque testamenti auctoritates de traditionibus, de quibus, omnes fere sancti doctores mentionem fecerunt, & earum uim, & auctoritatem ostenderunt; multæ etiam sunt Summorum Pontificum, & Sacrorum Conciliorum determinationes, & Doctores, Concilia. & Pontifices eis confirmant, & probant dogmata Christiane Religionis, legitimum scripturæ sensum declarant, & contrarios errores damnant, ut uideri potest apud illos, qui contra hæreticos de traditionibus scripserunt.

Quod sint
eiusdē au-
toritatis
cum sacra
scriptura.

Ad cognoscendas autem Apostolicas traditiones, Aug. lib. 4. contra Donatistas, cap. 24. hanc regulam tradit. Id quod in vniuersa Ecclesia, & omnibus retro temporibus seruatum est, merito ab Apostolis creditur traditum, etiam si illud tale sit, quod potuerit ab Ecclesia institui. exemplum sit de ieiunio quadragesimo, quod poterat ab Ecclesia institui, si à Christo, vel Apostolis institutum non fuisset. Idem à fortiori dicendū est de dogmatibus fidei, quæ uniuersa Ecclesia amplectitur, & non inueniuntur in sacris literis. Et quādo Ecclesia aliquid seruat, quod nemo constituere potest, nisi Deus, quod tamen nusquam inuenitur scriptum, necesse est dicere ab ipso Christo institutum fuisse & Apostolis eius traditum, huiusmodi est baptismus paruulorū qui actu non credunt; & ratio est, quia Ecclesia non potest errare, cum sit columna, & firmamentum veritatis. Vnde Apostolicæ traditiones diuiduntur, quia quædam sunt ex institutione ipsius Christi, quædam ex institutione Apostolorum, quam distinctionem insinuat Apostolus, 1. Cor. 7. *Præcipio, non ego sed Dominus uxorem à viro non discedere, & cæteris dico ego, non dominus, &c* Eandem etiam regulam tradunt Irenæus lib. 3. cap. 3. & Tertullianus, lib. de præscript. de ritibus quarundam Ecclesiarū particularium, nam ex Apostolica traditione descendere credendum est, quod pro tali habetur in illis Ecclesiis, ubi est integra, & continuata successio ab Apostolis.

Apostolicæ traditiones quomodo cognoscantur.

Apostolicæ traditiones in duplici differētia.

De Primatu, & auctoritate Petri. Cap. XIII.

Materia de Primatu, & Auctoritate Papæ, est amplissima, & communis; ab hæreticis impugnata, & à Theologis, & Canonistis diffuse tractata. Vt autem illam quam breuissimè, & ordinate ita perstringamus, ut etiam ruant omnia in contrarium argumenta, sequentes subiiciemus conclusiones. & prima sit. Omnes Apostoli immediate à Christo omnem acceperunt iurisdictionem, & in ea pares fuerunt Petro. Conclusio est de potestate iurisdictionis. nam de potestate ordinis certum est apud omnes, Episcopus illam aequè immediatè habere à Deo, ac ipsum Summum Pontificem; confertur enim per quandam consecrationem, quæ aequè operatur in uno, atq; in alio. potestas etiam iurisdictionis altera est fori interioris, altera exterioris; de interiori licet dubium sit, an immediate conferatur à Deo omnibus Sacerdotibus in ordinatione, nam Abulenſis in defensorio. p. 2. ca. 62. id affirmat;

Prima conclusio. Quod Apostolica Christo habuerint plenam iurisdictionem, & in ea fuerint aequales Petro.

Fræc. Viçt.
in relect.
2. de pot.
eccl. q. 1.
Alph. a Ca-
stro, lib. 2.
ca. 24. de
iusta hæ-
ret. puni-
cione.
Tur. Cre.
lib. 2. cap.
54. sūmæ.
Dom. Ia-
cob. li. 10.
de concil.
artic. 7.
Caiet. in
tract. de
auct. Pape
& Conci.
ca. 3.
Dom. Sor.
4. s. di. 20.
q. 1. ar. 2.
Probat
conclusio.

& Turr. Crem. lib. 1. summæ, cap. 96. id negat, asserens non conferri à Deo ex vi ordinationis, sed ab homine per simplicem iniunctionem; ambo tamen conveniunt, quod usus huius iurisdictionis pendet ab exteriori, ideo nunc loquimur de exteriori. Et quamvis certum sit apud omnes, iurisdictionem Episcoporum, saltem in genere, esse de iure divino; nam Christus ipse, ita ordinavit Ecclesiam, ut in ea sint Pastores, & Doctores, Ephes. 4. dubium tamen est, an Episcopi canonicè electi, accipiant à Deo suam iurisdictionem, sicut illam accipit Papa, an vero à Papa. de quibus sunt Theologorum sententiæ. Prima est Francisci à Victoria, & Alphonsi à Castro, tam Apostolos, quam cæteros Episcopos, immediate à Deo accepisse, & accipere iurisdictionem. Secunda est Turris Crematæ, & Dominici Jacobatij, Apostolos non à Christo, sed à Petro, & Episcopos non à Christo, sed à Petri successore accepisse, & accipere iurisdictionem. Tertia est media Caiet. Dominici à Soto, Bonau. & aliorum, Apostolos accepisse à Christo immediate omnem suam auctoritatem. Episcopus vero non à Christo, sed à Papa eam accipere. & iuxta hanc sententiam est prima nostra conclusio. Sed de Episcopis loquemur in Capitulo sequenti; quod autem omnes Apostoli suam iurisdictionem habuerint immediate à Christo, probatur, quia ab ipso fuerunt electi, & facti Apostoli, Luc. 6. & Io. 6. & de Matthia Act. 1. legimus, quod non fuit ab Apostolis electus, aut aliqua ei auctoritas data, sed eius electione diuinitus implorata, & impetrata, fuit inter Apostolos annumeratus. & Paulus de se Gal. 1. ait *Paulus Apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per IESUM CHRISTVM, & Deum Patrem.* & cap. 2. *Mihi enim, qui videbantur aliquid esse, nihil contulerunt.* Quod autem omnes in iurisdictione fuerint pares Petro probatur primo, illis verbis Christi. Io. 20. *Sicut misit me Pater, & ego mitto vos.* iuxta Sanctorum interpretationem; Chrysostomus enim, & Theopilaëtus hunc locum exponentes, dicunt Apostolos his verbis esse factos CHRISTI Vicarios, immo ipsum Christi officium, & auctoritatem accepisse. Cyrillus inquit his verbis, proprie Apostolos creatos esse Apostolos; & ut intelligeremus in Apostolica auctoritate contineri omnem potestatem Ecclesiasticam, ideo adiecisse CHRISTVM. *Sicut misit me Pater.* Si quidem Pater misit filium summa potestate præditum. & Cyprianus lib. de Unitate Ecclesiæ, inquit, *Loquitur Dominus ad Petrum, tibi da-*

bo claves regni cœlorum, & eidem post resurrectionem suam dicit, Pasce oves meas, & quamvis Apostolis omnibus post resurrectionem suam parem potestatem tribuat, & dicat, sicut misit me Pater, & ego mitto uos, tamen ut unitatem manifestaret, unam cathedram constituit, &c. Probatur secundo, ex eo, quod Paulus ad Gal. 2. dicit, quod Petrus, & alii Apostoli nihil ei contulerunt, scilicet doctrinæ, aut potestatis, ut ibidem exponit S. Thom. sed dexteras ei dederunt societatis. Probatur tertio, ex sacris canonibus, dist. 2 r. ca. in nouo. 2. q. 7. c. Paulus, Petrum, 24. q. 1. c. loquitur Dominus. ubi dicitur cæteros Apostolos, cum Beato Petro pari consortio præditos, honorem & potestatem accepisse.

Secunda conclusio. Cæteri Apostoli fuerunt pares Petro in potestate, ex gratia, & priuilegio, sed nihilominus Petrus ratione officii, ut Christi Vicarius fuit illis superior, & caput totius Ecclesiæ. Pro cuius explicatione notandum est ex Caietano, quod sicut in natura dupliciter aliqua fiunt, scilicet naturaliter, ut cum homo generat hominem, & infirmus, ex uirtute naturæ sanatur; & supernaturaliter, sicut cum homo creatus est à Deo, & infirmus miraculo sanatur; ita etiam in Ecclesia, duplici modo aliquid fit, scilicet ordinariæ, ut cum seruato iuris ordine creatur Episcopus, & de speciali gratia à Principe, ut si statim aliquis creetur Episcopus, ut de Sancto Ambrosio contigit. Vtroque modo Christus in primitiua Ecclesia usus est, nam in institutione Ecclesiastici regiminis, monarchicum, id est unius principatum ordinario iure, perpetuo seruandum instituit, & posuit Petrum, unicum totius Corporis Ecclesiæ caput, à quo omnis potestas spiritualis iurisdictionis, in alios deriuaretur; & iure ordinario cæteri Apostoli illam à Petro habere debuissent, sed Christus ex speciali gratia præuenit, eisq; concessit omnem potestatem pro regimine totius Ecclesiæ, quam Petro capiti, & suo in terris Vicario contulit, cui illos socios, & pares fecit. Nec sequitur ex hoc, quod tunc non fuerit unum totius Ecclesiæ caput, uel fuerint plura illius capita; quia Petrus habuit à CHRISTO plenitudinem potestatis iure suo, ut CHRISTI Vicarius, alij autem habuerunt ex priuilegio; & inter potestatem Petri, & aliorum Apostolorum sunt quinque differentiæ, prima est ista, quam modo diximus, quia potestas data est Petro ordinariæ, aliis autem ex speciali gratia, Secunda, quæ sequitur ex prima, est in officio, quia Petrus factus est Vicarius generalis Christi, alij uero facti sunt, ue-

Secunda conclusio. Plenitudinem potestatis Petrus habuit, ut caput ratione officii. alij apostoli ex priuilegio quod cū persona spirauit.

Quinque differentiæ inter potestatem Petri, & aliorum Apostolorum.

lut eius legati, seu delegati, iuxta illud 2. Cor 5. *Legatione pro Christo fungimur*, & Ephes. ult. *Legatione fungor in catena ista*. & hoc ipsum Apostoli nomen importat; sumptum à missione. Tertia est in obiecto potestatis, quia aliorum potestas iurisdictionis non erat supra se inuicem, sed super alios; Petri uero potestas erat etiam super ipsos Apostolos, cum illi soli dixerit Christus *Pasce oues meas*. in quarum numero sine dubio erant Apostoli; Vbi Chryostomus dicit in persona Christi ad Petrum, *Loco mei præpositus esto, & caput fratrum tuorum*. Quarta est in perpetuitate, quia aliorum potestas finienda erat cum uita eorum, cum esset personalis, & pro solis eorum personis data, & non pro eorum successoribus; at Petri potestas est perpetua, & transit ad successores, quia non fuit data Petro, ut Petro, uel ut Apostolo, sed in persona Ecclesie, ut illius capiti, & Christi Vicario. Quinta est in ipsa essentia potestatis, quia auctoritas aliis Apostolis data, ex ui Apostolatus, fuit uelut potentia executiua, ut exequi possent in eis ad quos mittebantur omnia, quæ poterat exequi Petrus; puta instituire Ecclesias, & Episcopos, docere, excommunicare, &c. auctoritas autem data soli Petro fuit præceptiua, non ratione missionis. & ratione executionis, sed ratione capitis, Primatus, & Principatus; illam S. Thom. uocat auctoritatem gubernandi, gubernatio enim executionem sonat. hanc uocat auctoritatem regiminis, quod sonat imperium, unde in Præfatione, Apostoli non appellantur absolute Vicarii, sed Vicarii operis, id est ad exequendum.

Probatur
Petrum fuisse
caput
Apostolorum,
& totius
Ecclesie
fig.

Conclusio sic explicata, probatur modo, primo, Matt. 16. *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & tibi dabo claves regni caelorum, & quodcumque ligaueris super terra, erit ligatum, & in caelis, &c.* quibus uerbis Christus sub duabus metaphoris promisit Petro totius Ecclesie principatum; prior metaphora est fundamenti ædificiis, quod enim est in ædificio fundamentum, id est in corpore, caput, in Ciuitate rector, Rex in regno, paterfamilias in domo; & cum prius uocaretur Simo, mutato nomine illum hæbraice uocauit petram, & Syriace cepha, quod significat petram; latinus autem interpretès, græcum codicem secutus, uertit petrum, nam cum græce petrus, & petra, significant lapidem; uisum est ei commodius homini, nomen masculinum, quam fæmininum tribuere. sed ad explicandam metaphoram secundo loco noluit dicere petrum, sed petram. dicit igitur Christus ad Simonem, tu es petra, licet ego sim primaria petra, super quam iam est ædificata Ecclesia, nihilominus tu
etiam

etiam es petra secunda, post me, & super hanc petram, ædificabo Ecclesiam meam, quia te meum Vicarium, & Ecclesiæ fundamentum, & caput constituam. Et licet aliqui Sancti exposuerint, & super hanc confessionis petram, ædificabo Ecclesiam meam, falsus tamen est Lutheranorum sensus, qui dicunt fidem seu fidei confessionem, esse petram de qua hic loquitur Christus; nam Lutherani intelligunt fidem absolute, & secundum se, sine relatione ad personam Petri, quod falsum esse patet, tum quia illud pronomen *Hanc* non refertur ad fidem absolute, sed ad petram proxime nominatam, dixit enim, Tu es petra. tum quia si intellexisset fidem in communi, non diceret ædificabo, sed ædificauit, uel ædificio Ecclesiam meam, nam iam multi crediderant eum esse Filium Dei uiui, ut Propheta, B. Virgo, Simeon, Zacharias, Io. Baptista, Apostoli, Discipuli, & alii multi; tum etiam quia fides absolute sumpta, recte quidem dicitur fundamentum iustificationis, & omnium uirtutum, sed proprie non est fundamentum Ecclesiæ, nam cum Ecclesia sit congregatio hominum, quasi lapidum uiuorum. 1. Pet. 2. lapis, qui est fundamentum, debet etiam esse aliquis homo, & non aliqua uirtus, nam fundamentum, & reliquum ædificium debent esse eiusdem generis. Ecclesiæ igitur fundamentum, post Christum, fuit Petrus, uel illa fides, & fidei confessio, ut fuit Petri, & ita loquuntur, & intelligendi sunt Sancti; Dicitur autem Fides Petri fundamentum Ecclesiæ, primo, quia ob meritum fidei consecutus est Petrus, quod sit fundamentum Ecclesiæ. secundo, quia Petrus in eo potissimum est fundamentum Ecclesiæ, quod cum fides eius deficere non possit, ipse omnes alios in fide confirmare, & sustentare debet. Luc. 22. Nec obstat, quod etiam ceteri Apostoli dicuntur fundamenta Ecclesiæ. Apoc. 2 1. & Ephes. 2. nam tribus modis Apostoli omnes dicuntur fuisse fundamenta Ecclesiæ, sine ullo tamen Petri præiudicio, primo, quia ipsi primi Ecclesias, ubique fundarunt, non enim Petrus solus conuertit ad fidem totum orbem terrarum. 2. ratione doctrinæ à Deo reuelatæ Apostoli, & Prophetæ dicuntur fundamenta Ecclesiæ, nam fides Ecclesiæ nititur reuelatione, quam habuerunt à Deo Apostoli, & Prophetæ, & in ea, Ecclesia quiescit, non enim semper reuelantur Ecclesiæ noui articuli, & in his duobus, Petrus non est maior ceteris, sed ut inquit Hieron. lib. 1. in Iouinianum, ex quo super omnes Apostolos Ecclesiæ fortitudo solidatur. 3. ratione gubernationis, omnes enim fuerunt capita, rectores, & pastores Ecclesiæ uniuersæ, sed non eo modo quo Petrus, nam illi

ha-

habuerunt summam, & amplissimam potestatem, ut Apostoli, seu Legati, Petrus autem, ut pastor ordinarius, & illam etiam plenitudinem potestatis ita habuerunt, ut tamen Petrus esset eorum caput, & ab illo penderent.

Posterior metaphora est clauium, cui enim traduntur clauēs Ciuitatis, ille instituitur Rex, uel certe gubernator Ciuitatis, qui quos uult admittat, quos uult excludat. Clauium nomine intelligitur summa potestas in omnem Ecclesiam danda Petro; quod etiam patet ex aliis scripturæ locis, nam Isa. 22. dum describitur depositio unius summi Pōtificis, & institutio alterius, dicitur. *Et dabo clauem domus David super humerum eius, & aperiet, & nō erit qui claudat, & claudet, & nō erit qui aperiat.* & Apoc. 3. *Hæc dicit sanctus, & uerus, qui habet clauem David, qui aperit, & nemo claudit, claudit, & nemo aperit.* Vbi per clauēs intelligitur principatus Ecclesiæ; & in rebus etiam prophanis, communis consuetudo est, quando urbes deduntur alicui principi, offerre ei clauēs in signum subiectionis. Hæretici, qui omnia peruertere conantur, dicunt hic clauēs fuisse promissas Petro, ut significabat Ecclesiam; quod nos concedimus, eo modo quo S. Aug. & alij Sancti hoc dicunt, & intelligunt, sed nō ad sensū hæreticorum, qui impie dicunt fuisse promissas Ecclesiæ in persona Petri, sed non ipsi Petro; quod constat esse falsum, nam primo, & immediate fuerunt promissæ ipsi Petro, ut capiti totius Ecclesiæ, & consequenter, & secundo ipsi Ecclesiæ in persona capitis. & probatur primo ex diligenti descriptione personæ Petri, nam Christus illum appellat nomine proprio natiuitatis, adiungit nomen patris, & subdit nomen à se recens impositum, eique singulariter dicit. *Tibi dico, quia tu es Petrus, &c.* Secundo illi promittuntur à Christo clauēs qui dixerat. *Tu es Christus filius Dei uiui.* & hoc significant illa uerba. *Et ego dico tibi.* & ut dicit S. Hieron. mercedem accepit uera confessio. Illi denique dictum est à Christo. *Tibi dabo clauēs.* cui ibidem paulo post ab eodem Christo dictum est. *Vade post me satana, scandalum es mihi.*

Probatur 2. Ioa. ult. *Simon Ioannis diligis me plus his? pasce oues meas.* quibus uerbis Christus dedit Petro Ecclesiæ principatū & supremam potestatem Ecclesiasticam, quam ei promiserat. Mat. 16. Quod autem soli Petro dixerit. *Pasce oues meas.* patet primo, ex diligenti illius descriptione, sicut, & quando ei promissæ clauēs. *Dixit Simoni Petro Iesus, Simon Ioannis diligis me plus his?* Secundo, quia illi soli dicit. *Pasce oues meas.* cui dicit. *Diligis me plus his.* hoc autem soli Petro dici manifestum est, cum illa com-

paratione ceteri Apostoli praesentes manifeste excludantur. 3. probatur ex causa trinae interrogationis, & contristationis Petri, quae soli Petro conuenit, nam Cyrillus, Aug. & alij dicunt, ideo Petrum ter interrogatum fuisse, an diligeret plus ceteris, quia ipse solus ter negauit. & secundum Chrysostomum, ideo contristatus est, quia metuebat, ne falleretur, cum diceret. *Tu scis Domine, quia amo te*, quemadmodum falsus fuerat quando dixerat. *Et si oportuerit me mori tecum, non te negabo*. Quarto, illi dicit, *pasce*. cui praedicans mortem dicit. *Cum senueris extendes manum tuam, &c.* Quinto, ex subita interrogatione Petri de Ioanne, *Domine hic autem quid?* nunquam enim Petrus interrogasset quid Ioannes acturus esset, si intellexisset dictum omnibus. *pasce oues meas*. Verbo pascere significatur summa potestas data Petro; ex communi enim usu loquentium, eo omnis pastoralis actus intelligitur, qui est non solum cibum praebere, sed etiam ducere, reducere, tueri, praesse, regere, castigare, idem enim est pascere, quod pastorem agere, seu esse pastorem. Et saepe in scripturis pascere accipitur pro eo, quod est regere, ut psal. 2. ubi legimus. *Reges eos in uirga ferrea*. in haebreo est *pasce eos*. Isa. 44. *Qui dico Cyro pastor meus es*. & Homerus etiam lib. 2. Iliados frequenter uocat Regem Agamemnonem pastorem populorum. Quod autem hic pascere significet summam potestatem, patet, quia Christus non committit Petro has, uel illas oues, sed omnes suas oues, uniuersam. s. Ecclesiam, dicendo absolute. *Pasce oues meas*. sicut, & Ioa. 10. cum dicit. *Cognosco oues meas, & oues mea uocem meam audiunt, & ego pono animam meam pro ouibus meis*: de omnibus suis ouibus loquutus est. Vbi notandum est, quod Christus bis dicit. *Pasce agnos meos*. & semel. *Pasce oues meas*. vel secundum Ambrosium primo dicit. *Pasce agnos meos*. Secundo. *Pasce ouiculas meas*. Tertio. *Pasce oues meas*. quibus significatur uniuersos Christianos cuiuscunque status subiectos esse Petro; nam agni, bis repetiti fuerunt, ad significandum duos populos iudaicum, & gentilem, oues autem semel nominate, significant Apostolos, & Episcopos, qui sunt ueluti matres agnorum; Si per ouiculas intelligimus non agnos, sed oues paruas maiores agnis & minores perfectis ouibus, dicendum est Petro committi agnos, ouiculas, & oues, id est incipientes, proficientes, & perfectos. Vel populos, qui nullam habent curam pastoraalem significatos per agnos; & sacerdotes minores, id est presbyteros, & parochos, significatos per ouiculas, & Apostolos, & Episcopos significatos per oues, qui agnis, & ouiculis praesunt, & tamen ipsi

etiam

etiam subiiciuntur Petro. Ut sic sit unum ouile, & unus pastor. Ioa. 10.

Ex prerogatiuis Petri confirmatur eius primatus.

Petri primatum ex promissione ei facta, & ex ipsius primatus institutione, & summa ei potestate tradita, ostendimus: nunc ad eiusdem primatus confirmationem, singulares uariasque Petri prerogatiuas à Bellarmino collectas in medium adducemus. Prima est mutatio nominis. Ioa. 1. *Tu es Simon filius Iona, tu uocaberis Cephas.* Vbi notandum est cum Chrysoftomo, Deū nunquā imponere noua nomina, nisi maximis de causis, & ad significanda privilegia concessa eis quibus nomina mutantur, ut patet in Abrahamā, qui cum diceretur Abrā, id est pater excelsus, uoluit dici Abrahamā, id est patrē multitudinis. Gen. 17. ut eo nomine significaret hominem illum, qui iam senex erat, & uxorē anum & sterilem habebat, ex Dei dono futurū patrem plurimorū filiorum, uel potius gentiū, & populorum. In hac autem mutatione nominis Simonis in nomen Petri, duplex est prerogatiua, una, quod soli Petro ex omnibus Apostolis nomen mutauerit, nā licet Marci 3. imposuerit nomen filijs Zebedei Boanerges, illud tamen fuit potius quoddam cognomen, quam propriū nomen, & ita nunquam postea ab Euangelistis uocantur Boanerges, sed tantum Iacobus, & Ioannes, ut antea uocabantur; at Petrus deinceps ferē semper uocatur Petrus, aut Cephas, quod idem est. Altera est, quod tale nomen ei dederit; nam Cepha syriace significat petram, & græcè caput; petra autem est unum ex celeberrimis Christi nominibus, Vnde Leo Epist. 89. ad Episcopos Viennensis prouinciæ, Hunc (inquit) in consortium indiuidue unitatis assumptum, id quod ipse erat uoluit nominari, dicendo tu es Petrus, &c. Secunda prerogatiua est, quia cum ab Euangelistis nominantur Apostoli, uel omnes, uel aliqui, semper primo loco ponitur Petrus. & tamen Ioannes uocatur discipulus quem diligebat Iesus, & Epiphanius hære. 51. dicit Andream fuisse seniore[m] Petro, & Amb. 2. cor. 12. inquit Prior Andreas sequutus est Saluatorem, sed primatum non accepit Andreas, sed Petrus. Nec solum ponitur Petrus primo loco, sed passim etiam in scripturis describitur, ut paterfamilias, Dux, & Princeps reliquorum, nam sicut Apoc. 12. dicitur, Diabolus, & Angeli eius, Michael, & Angeli eius, id est Dux, & milites eius, ita dicitur Marc. 1. *Et prosequutus est eum Simon, & qui cum eo erant.* Luc. 8. *Dixit Petrus, & qui cum eo erant.* Luc. 9. *Petrus, & qui cum illo erant.* Marc. 16. *Dicite Discipulis eius, & Petro.* Act. 2. *Stans Petrus cum undecim. Dixerunt ad Petrum, & ad reliquos Apostolos.*

Ad

Ad eādem prerogatiuam pertinet, quod Petrus fere semper loquitur nomine omniū, Mat. 19. *Ecce nos reliquimus omnia.* Luc. 12. *Ad nos dicitis hanc parabolam, an ad omnes?* Ioa. 6. *Domine ad quem ibimus?* Vbi Cyrillus inquit, per unum, qui præerat, omnes respondent, & Chryf. hom. 55. in Matt. uocat Petrum os Apostolorum. Tertia prerogatiua est, Matt. 14. ubi solus Petrus unum cum Domino ambulat super aquas. & Ioa. 21. cæteris discipulis in nauicula uenientibus ad Dominum, qui in littore expectabat, solus Petrus se misit in mare, & natando uenit. & S. Bern. lib. 2. de Considerat. dicit utrunque significare Petri primatum. Quarta prerogatiua est illa peculiaris reuelatio facta soli Petro, Matt. 16. nam licet antea Christus uocatus fuerit Filius Dei, ut Io. 1. & Mat. 14. tamen illi uocarūt Christum Filium Dei, eo modo quo Sancti uocantur Filii Dei. Et Petrus primus omnium Apostolorum à Deo edoctus, cognouit distinctionem Personarum in Deo, & Incarnationem, & Christum esse Filium Dei uerum, & naturalem intellexit, & confessus est, quod patet ex responsione Christi, & ex Sanctorum Patrum testimoniis Hilar. Athan. Chrysof. Cyril. Aug. & Leo. Quinta est Matt. 16. ubi dicitur, & *portæ inferi non præualebunt aduersus eam.* quibus uerbis promittitur non solum perpetua stabilitas uniuersæ Ecclesiæ, sed etiam petræ supra quam fundatur Ecclesia. Sexta est Matt. 17. ubi Dominus iubet solui tributum pro se, & Petro, *Da (inquit) illud pro me, & te.* Ex quo Apostoli bene collegerunt Petrum omnium principem futurum, sed errarunt, quia temporalem principatum imaginabātur, quem errorem Dominus sæpe correxit. Septima est Luc. 5. & Ioa. 21. in quibus locis narrantur duo miracula Christi facta in piscatione Petri, quorum primum manifeste significat (ut inquit Aug.) Ecclesiam militantem, nam in eo iaciuntur retia in dexterā, & sinistrā partē & boni, & mali colliguntur, rumpebatur rete, & nauis pene mergebatur, & significat schismata, hæreses, & scandala, Secundū significat Ecclesiā triūphantē, nam in eo retia tantum in dexterā partem nauigij iaciuntur, non est ruptum rete, nec fluctuauit nauis, & pisces non introducuntur in nauem adhuc fluctuantem, sicut in primo, sed trahuntur ad litus, quod propter stabilitatem uitam immortalem, & beatam designat. Octaua est Luc. 22. ubi Dominus ait *Simon Simon ecce Satanas expetiuit uos, ut cribaret sicut triticum, ego autem rogauit pro te, ut non deficiat fides tua. & tu aliquando conuersus confirma fratres tuos.* Nona est, quia Petrus fuit primus cui Dominus pedes lauit, ut inquit

Augustinus; & licet Chrysoſtomus, & Theophilaſtus putent primum fuiſſe Iudam, ſecundum Petrum; tamen etiam ipſi ex hoc loco colligunt primatum Petri; Iudas enim impudenter ſe ante Petrum conſtituit. Decima eſt, quod Chriſtus reſurgens primū omnium ex Apoſtoliſ, Petro ſe uidentem præbuerit, (nam antea apparuerat Marię Magdalenę) quod colligitur ex illis uerbis. *Luc. ult. Surrexit Dominus uere, & apparuit Simoni. & 1. cor. 5. Surrexit tertia die ſecundum ſcripturas, & uiſus eſt Cephæ, & poſt hoc undecim.* Undecima eſt Ioa. 21. ubi ſoli Petro Chriſtus mortem prædixit, & mortem crucis, ut ſicut ei nomen ſuum donauerat, & officium ſuum impoſuerat, ita & in morte ſocium illum haberet. *Cum ſenueris (inquit Dominus) extendes manus tuas, & alius te cinget, & ducet quo tu non uiſ. Hoc autem dixit ſignificans qua morte clarificaturus eſſet Deum, & cum hoc dixiſſet, dicit ei, ſequere me.* Theophilaſtus exponit illa uerba. *Sequere me.* de officio paſtorali, Euthimius de morte crucis. & utrunque intelligitur. Cū enim Dominus oues Petro commendauit, & mortis genus prædixiſſet, quaſi omnia uno uerbo concludēs, ait *Sequere me.* id eſt eſto id quod uiuens, & uiuens, & moriēs, agē Paſtorem animarum dum uiuis; & poſtea per crucis mortem, tranſi de hoc mundo ad Patrem. & ne ſuſpicaremur hæc dici omnibus interrogatus de Iōanne, dicit. *Sic tuum uolens manere, quid ad te? tu me ſequere.* Ex actibus Apoſtolorum, & Epistoſa ad Galatas, habentur alię nouem prerogatiuę Petri, & Duodecima eſt, Act. 1. ubi Petrus tanquā caput in unum conuocat Apoſtoloſ, & Diſcipuloſ, & unum eligendum eſſe docet in locum Iudz. Decima tertia eſt Act. 2. Vbi poſt acceptum Spiritum ſanctum, Petrus omnium primus promulgat Euangelium, & prima illa concione tria millia hominū conuertit. Decima quarta eſt Act. 3. Vbi primum miraculum in teſtimonium fidei à Petro fit, eſi enim Petrus, & Ioannes ſimul erant, tamē ſolus Petrus dixit claudo, *Argentum, & aurum non eſt mihi,* &c. & notat Ambroſius ſer. 69. merito Petrum primum miraculum edidiſſe in pedum confirmatione, ut oſtenderet ſe fundamentū eſſe totius Eccleſię. Decima quinta Act. 5. ubi Petrus tanquam ſummus & diuinus iudex agnouit, & damnauit hypochriſim, & fraudem Ananię, & Saphirę, & eoſ uerbo ſuo occidit. Decima ſexta Act. 9. ubi dicitur. *Factum eſt cum Petrus tranſiret per omnes.* In quem locum Chryſoſtomus inquit. *Quemadmodum Dux in exercitu ob ambulans, cōſiderat, quę pars ſit coadunata, quę ordinata, quę ſuo aduentu egeat; uide ubique illum circumſcribere, & primum inueniri.* Decima ſe-

prima est Act. 10. vbi Petrus omnium primus incipit prædicare
 gentilibus, sicut ipse omnium primus prædicauerat Iudæis, &
 ipsi soli uisio illa ostensa est, qua monebatur tempus esse prædi-
 candi gentilibus, ubi etiam pulchrè ei dicitur, *massa, & mandu-
 ca*, nam capitis est manducare, & per manducationem traicere
 cibum in stomachum, & illum sibi incorporare. Et si obiiciatur
 Philippum conuertisse Eunuchum gentilem, Act. 8. Respondetur
 illum non fuisse omnino gentilem, sed proselytum. i. conuersum
 ad Iudaismum, unde ibat in Hierusalem ad templum, & legebat
 Isaiam. Nec etiam obstat, quod dicitur Act. 9. quod Paulus lo-
 quebatur gèrilibus, & disputabat cum græcis, quia loquebatur
 & disputabat cum illis, non eos ad fidem pertrahendo, sed fidè
 ab eorum calumniis defendendo, Vnde subiūgit ibidem Lucas
 non esse aliquos conuersos, sed graue odium in Paulum excita-
 tum. & Act. 11. scribit Lucas, eos qui dispersi fuerant à tribula-
 tione, qua facta est sub Stephano perambulasse varias regiones
 euangelizando, nemini loquentes uerbum, nisi solus iudæis. pri-
 mus ergo, qui prædicauit gentilibus, fuit Petrus. & hoc etiã si-
 gnificant dubitatio Petri, reuelatio ei facta, & aliorum discepta-
 tio, aduersus illum. Decima octaua est Act. 12. ubi pro Petro in
 carcere constituto, oratio fiebat sine intermissione ab Ecclesia,
 sic autem sine intermissione nõ legitur pro aliis, ut pro Stepaha-
 no, aut pro Iacobo in eodem carcere cõstituto. ab Ecclesia ora-
 tum, unde etiam in signi miraculo est liberatus. Decima nona
 est Act. 15. ubi Petrus in Concilio primus loquitur, & sententiã
 reius, Iacobus, omnesq; alii sequuntur. Vigesima est ad Galat. 1.
 ubi Paulus dicit, Post tres annos ascendi Hierosolimam uidere
 Petrum, tanquam. s. maiorem, & Principem Apostolorum, & to-
 tius Ecclesiã, ut exponunt Sancti. Præter has prærogatinas ex
 diuinis literis, sunt etiam alia octo, ex uariis auctõribus desum-
 ptã. Vigesima prima est, quod Christus suis manibus ex mulie-
 ribus solam Virginem matrem, ex uiris solum Petrum baptiza-
 uit, ut scribit Euodius Petri successor in Episcopatu Antioche-
 no, & referunt Euthymius in cap. 3. Ioa. & Niceph. lib. 2. hist. c. 3.
 Vigesima secunda, quod solus Petrus à Christo Episcopus ordi-
 natus fuerit, cæteri autem à Petro Episcopalem cõsecrationem
 acceperint. ut probat Turris Crem. lib. 2. summæ de Eccl. c. 32.
 Vigesima tertia, quia Petrus primum hæresiarcham, & princi-
 pem, ac patrem omnium hæreticorum, qui postea fuerunt, si-
 monem. s. Magum detexit, & postea damnauit, & plane extinxit,
 decuit enim, ut Princeps, & pater Ecclesiã, principem, & patrem

omnium hæreticorum superaret. Vigesima quarta, quod Roma potissimum Petrum sedem suam diuino iussu collocauerit; signum enim apertum principatus Petri esse uidetur, quod cū Apostoli ab eo in totum orbem mitterentur, Petrus ad ipsū orbis terrarum caput, & urbium reginā missus sit. Vigesima quinta, quod sub finem uitæ Petri, Christus ipse apparere, & roganti Domine quo uadis? respondere dignatus sit, Venio Romam, iterum crucifigi, ut testatur Egesippus, Ambrosius, Athanasius, & Gregorius, citari à Bellarmino. Vigesima sexta est, quod solæ illæ Ecclesiæ semper sint habitæ Patriarchales, & primæ, quas Petrus fundauerat, & sunt Romana, Alexandrina, & Antiochena. nā Hierosolymitana per annos fere quingentos, habitata est quarta Patriarchalis, & nomine, non re, honore, non potestate. unde in Concilio Niceno, can. 7. decernitur, ut Episcopus Hierosolymæ, habeat honorem, post Romanum, Alexandrinum, & Antiochenum, sed tamen nihil propterea detrahatur de auctoritate Metropolitani, qui erat Cæsariensis. Ratio autem numeri, & ordinis harum Sedium est, quia omnes tres fuerunt sedes Petri, sed Petrus Romanam per se usq; ad mortem administrauit. Alexandrinam per Marcum Euangelistam, Antiochenam per Euodium, & sicut Petrus maior est Marco, & Marcus Euodio, qui nec fuit Apostolus, nec Euāgelista, ita Romana Ecclesia Alexandrinam, & Alexandrina, Antiochenam auctoritate, & dignitate superat. Vigesima septima est festum Cathedræ Petri, quod in tota Ecclesia celebratur, & uetustissimum esse constat, ex sanctis, qui de illo mentionem fecerunt, & ad populum sermonem habuerunt. nihil autem tale fit pro sedibus aliorum Apostolorum. Vigesima octaua est, quod antiqui in literis formatis, post nomen Patris, & Filij, & Spiritus sancti, nomen Principis Apostolorum adiungebant. de quibus Atticus Episcopus, ut in fine Conc. Chalcedonensis, & Optatus Mileuitanus, lib. 2. contra Parmenianum, & Conc. Mileuitanum.

Probaturo quarto, Primatus Petri multis sacrorum Conciliorum determinationibus, & auctoritatibus Patrum Græcorum, & Latinorum, quas superfluum est modo adducere, cum apud illos, qui hanc controuersiam tractarunt collectæ inueniantur.

Quod

Quod Papa Romanus Pontifex sit successor Petri cum plenitudine potestatis, & quod Episcopi non succedant Apostolis in plenitudine potestatis, sed iurisdictionem habeant à Papa.

Cap. XIII.

Tertia conclusio. Necessarium fuit in Pōtificatu, & in vniuersæ Ecclesiæ primatu, cum suprema Ecclesiastica auctoritate, aliquem succedere Petro, eius autem successor est solus Romanus Pontifex. Quod fuerit, & sit necessarium aliquem succedere petro in primatu totius Ecclesiæ, probatur primo, ex illis uerbis Christi, *Pasce oues meas.* quibus suis ouibus Pastorem instituit, pastoris autem officium est ordinarium; & ex natura rei, tandiu durare debet, quandiu durat ouile, sed ouile Christi manet, & manebit usque ad mundi consummationem; ergo necessarium est eo usque Petri successores in isto summo pastoralis officio manere. Et confirmatur, quia cum Dominus dixit Petro. *Pasce oues meas.* omnes suas oues ei commisit; & non solum omnes ratione loci, sed etiam ratione temporis, cum non minus nobis, quam antiquis Christus prospicere debuerit; sed petrus non erat semper uicturus in carne, ergo cum Dominus ei dixit, *pasce oues meas.* in illo omnes successores eius alloquutus est. Probatur secundo, ex fine pontificatus, & pastoralis officij, certum enim est Pontificem esse propter Ecclesiam, & non Ecclesiam propter Pontificem, Quod Christiani sumus, (inquit August. lib. de pastoribus, cap. 1.) propter nos est, quod præpositi sumus, propter uos est. Sed Ecclesia non minus eget nunc uno pastore, quam tempore Apostolorum, imo magis, cum nunc sint plures Christiani, & peiores, & semper exurgant nouæ sectæ, & hæreses; non igitur moriente Petro debuit interire pōntificatus, qui non in Petri commodum, sed in Ecclesiæ utilitatem institutus fuit, sed perseuerare debuit cum ipsa Ecclesia. Probatur tertio, ex unitate Ecclesiæ; Ecclesia est unum corpus, & præter Christum habet etiam suum caput in terris, ut patet, 1. cor. 12. ubi postquam dixit Apostolus, Ecclesiam esse unum corpus, subiungit. *Non potest caput dicere pedibus non estis mihi necessary.* quod certe non cōuenit Christo, qui nobis omnibus dicere potest, non estis mihi necessary. Et confirmatur, quia Ecclesia est una, & eadem omni tempore, ergo si tempore Apostolorum erat unus su-

Tertia conclusio. Quod debuerit aliquis succedere Petro in officio.

premus rector, & caput Ecclesiæ, debet etiam esse hoc tempore, quia cum sit eadem, non debet mutari forma regiminis. Probaturn tandem, quia in ueteri testamēto erat successio Summorum Pontificum, at sacerdotium ueteris testamenti fuit figura sacerdotii noui testamenti.

Quod Romanus Pontifex sit Successor Petri.

Qua ratione Romanus Episcopus successerit Petro in pontificatu.

Quod autem iste Successor Petri sit Romanus Pontifex, probatur Apostolica traditione, Conciliis generalibus, Pontificum decretis, & Patrum consensu declarata. & probatur etiam ratione, quia nullus est, nec fuit unquam, qui se Petri successorem ullo modo asseruerit, uel pro tali sit habitus præter Romanum, & Antiochenum Episcopum, sed Antiochenus successit Petro in Antiocheno solum Episcopatu, Romanus uero in pontificatu totius Ecclesiæ, nam Petrus ad huc uiuens, & pontificatum gerens, Ecclesiam Antiochenam reliquit, & Romæ sedem suam fixit, ubi etiam mortuus est; Et tātum abest, quod Antiochenus Episcopus tenuerit primum in Ecclesia locum, quod Nicenum Concilium can. 6. tertium esse, sicut semper fuit, declarauit, nec unquam Antiocheni Episcopi altiorem locum quæsierunt. Cum ergo Romanus Episcopus successerit Petro per illius mortem, eidem in tota ipsius dignitate, & potestate successit, & Romanus Episcopatus eleuatus est ad Summum Pontificatum, ut illius Episcopus, sit eo ipso Summus Pontifex. Dubium tamen est qua ratione Episcopus Romanus successerit Petro in pontificatu. quod enim aliquis debuerit ei succedere, est ex Christi institutione, quare autem ei successerit potius iste Episcopus, quam alius, est dubium. aliqui dicunt hoc non esse ex Christi institutione, sed ex facto Petri, nam potuisset Petrus alibi suam sedem collocare, uel etiam nullam. Sedem particularem sibi unquam eligere, sicut fecit primis quinque annis, quo casu moriente Petro, non successisset Romanus, neque Antiochenus Episcopus, sed ille quem sibi Ecclesia elegisset; sed quia Romæ sedem fixit, & tenuit usque ad mortem, factum est, ut Romanus Episcopus ei succedat. Alii melius dicunt Petrum CHRISTI iussu ita suam sedem Romæ collocasse, ut Romanus Episcopus ei succederet, nam Marcellus Papa in Epistola ad Antiochenos, & Sanctus Ambrosius in oratione contra Auxentium, & Athanasius in apologia pro fuga sua, dicunt Petrum CHRISTI iussu Romam uenisse, & ibi martirium pertulisse. quomodoque autem ei succedat, uel iure diuino, uel ex facto Petri, certum tamen est Romanum Pontificem, ex hoc, quod

suc-

succedit Petro iure diuino esse pastorem, & caput totius Ecclesie, cum ipsa successio sit de iure diuino. Vnde etiam legimus, quod semper Romani Pontifices, etiam antiquissimi, omnes actus supremi Pastoris, & capitis, in ceteros Episcopos, & in uniuersam Ecclesiam exercuerunt, Episcopos in toto orbe instituendo, deponendo, restituendo, Concilia generalia congregando, & eorum decreta confirmando, leges uniuersos Christianos ligantes ferendo, per uniuersum orbem Vicarios, & Legatos mittendo, excommunicando Christianos ubique terrarum existentes, etiam Reges, & Imperatores; & quod ipsi in terris tanquam Supremi iudices, Ecclesie Principes, & Christi Vicarij à nemine iudicantur. Hæc veritas Catholica etiam confirmatur innumeris decretis, & auctoritatibus, tum ipsorum Summorum Pontificum, sumpto principio ab ipso Clemente Petri discipulo, usque ad Pontifices nostri temporis, Tum multorum Sacrorum Conciliorum, tum antiquissimorum Patrum, & Grecorum, & Latinorum, quæ uideri poterunt apud illos, qui hanc controuersiam scripserunt.

Quarta Conclusio Episcopi non succedunt Apostolis in plenitudine potestatis, sed omnes suam iurisdictionem habent à Papa. Diximus omnes Apostolos habuisse immediate à Christo omnem iurisdictionem pro regimine totius Ecclesie, quam Petro concessit; illique fuisse æquales; & quia Romanus Pontifex succedit Petro, diximus illum à Christo habere omnem iurisdictionem, quam habuit Petrus; nam successor ab eo habet plenam prædecessoris iurisdictionem à quo habuit prædecessor, alioqui non uerè succedit, sed alio ordine instituitur; Videri posset, quod Episcopi à Christo habeant illam iurisdictionem, quam habuerunt Apostoli, & sint æquales Summo Pontifici, cum August. in psalm. 44. dicat eos succedere Apostolis, imo etiam Concilium Florentinum in instructione Armenorum, & Concilium Tridētinum, sess. 23. c. 4. Sed dicimus esse maximam differentiam inter successionem Petri, & aliorum Apostolorum. Nam Romanus Pontifex succedit Petro, non ut Apostolo, sed ut Pastori ordinario totius Ecclesie, & ideo ab illo debuit habere pastoris iurisdictionem, à quo habuit Petrus; at Episcopi non succedunt proprie Apostolis, quia Apostoli non fuerunt ordinarij, sed extraordinarij, & quasi delegati pastores, & eorum iurdictio, & officium, morte spirauit, & talibus non succeditur; dicuntur tamē Episcopi succedere Apostolis, nō proprie eo modo quo unus Episcopus, aut Rex alteri succedit, sed

Quarta conclusio.

Episcopi non eodem modo succedunt Apostolis quo Papa Petro.

primo, ratione sacri ordinis Episcopalis; secundo per quãdam
 similitudinem, & proportionem, quia sicut Christo in terris vi-
 uente, primi sub Christo erãt Apostoli, deinde discipuli, ita nũc
 primi sub Romano Pontifice Christi Vicario sunt Episcopi, de-
 inde Presbyteri. Et licet Episcopi in Ecclesia sint iure diuino,
 quia ordo, & principatus Ecclesiæ iure diuino est hierarchicus,
 & hierarchia non potest esse sine Principum multitudine, & di-
 uersitate, secundum quendam ordinem collecta; & consequen-
 ter non possit Papa facere, quod in Ecclesia non sint Episcopi, ta-
 men Christus ita Episcopatus instituit, *Et quosdam dedit Aposto-
 los, alios Prophetas, alios Pastores, & Doctores.* Ephes. 4. *Et Spiritus
 Sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei.* Act. 20. quod me-
 diante Summo Pontifice illos ponit, & iurisdictionem tribuit;
 quare Episcopi suam iurisdictionem immediatè habent à Sum-
 mo Pontifice, quod etiam ostendunt uerba quibus utitur in il-
 lis creandis, sic enim dicit, *Prouidemus Ecclesiæ tali, de tali
 persona, & præficimus eum in Patrem, & Pastorem, ac Episcopũ
 eiusdem Ecclesiæ, committentes ei administrationem in tem-
 poralibus, & spiritualibus, in nomine Patris, & Filii, & Spiritus
 Sancti, Amen.* Et probatur rationibus. primo, quia regimẽ Ec-
 clesiasticũ, est monarchicum, idest unius principatus, ut supra
 ostendimus, ergo omnis auctoritas est in uno. scilicet in Summo Pon-
 tifice, & ab illo in alios deriuatur, Vnde Cyprianus lib. de Vni-
 tate Ecclesiæ, comparat Sedem Petri capiti, radici, fonti, soli, nã
 in omni corpore uirtus membrorum deriuatur à capite, in om-
 ni arbore, uirtus ramorum oritur ex radice, in omnibus riuis,
 aqua fluit ex fonte, & omnium radorum solarium lux, est à so-
 le. Secundo, ex inæqualitate iurisdictionum, nam si Deus im-
 mediate conferret Episcopis iurisdictionem, omnes Episcopi
 haberent æqualem iurisdictionem sicut equaliter habent pote-
 statem ordinis; sed uidemus, quod unus Episcopus habet unũ
 oppidum, alius multa, alius multas prouincias. & hoc non alia
 ratione nisi, quia ita placuit Romano Pontifici, qui iurisdicio-
 nem illis dedit. Tertio, ex hoc, quod Papa potest Episcoporum
 iurisdictionẽ auferre, & mutare, nam, ut ait S. Bernardus Epist.
 131. ad Mediolanenses, potest Romana Ecclesia, novos ordina-
 re Episcopatus, ubi hætenus non fuerunt, potest eos, qui sunt,
 alios deprimere, alios sublimare, prout ratio sibi dictauerit, ita
 ut de Episcopo Archiepiscopum creare liceat, & è conuerso si
 necesse uisum fuerit. hoc autem non posset si suam iurisdicio-
 nem immediatè à Deo haberent, etiam si sub Pontifice illam à

Deo

Deo immediate habuissent, sicut habuerunt Apostoli sub Petro nam quia illam habuerunt immediate à Christo non poterat Petrus illam auferre, nec imminuere; sicut etiam potestatem ordinis omnes Presbyteri habent sub Pontifice, sed quia illam habent immediate à Deo non potest Pontifex eam ita tollere, ut si uelint, non consecrent, non obstante prohibitione, suspensione, & degradatione; quemadmodum etiam Episcopus non potest tollere, uel imminuere iurisdictionem à Papa clerico sibi subiecto concessam. Probaturo quarto, ex figura ueteris testamenti, nam Num. 11. legimus, quod cum Moses non posset solus regere totum populum, Deus iussit eum eligere septuaginta seniores, & auferens de spiritu Moses dedit illis, ut una cum Mose populum regerent; Vbi notandum est cum Aug. q. 18. in lib. Numeri, istam diminutionem spiritus à Mose, non significare diminutionem spiritus in Mose, quia tunc nihil profuisset Mose habere adiutores, si propterea ipse debilius factus esset, sed derivationem uirtutis seniorum à Mose uirtute; uoluit enim Deus ostendere in Mose residere totam auctoritatem, alios autem si quam habent, à Mose habere. Constat autem Pontificem in Ecclesia eum locum habere, quem habuit Moses in populo Iudeorum. Concludamus igitur, quod Episcopi habent suam iurisdictionem à Christo, mediante Summo Pontifice, sed quia Episcopatus sunt ex Christi institutione, & Episcopi sunt Pastores ordinarij, eorum iurisdictione non spirat morte Pontificis, sed ipsorum morte, uel quia ab eis à Pontifice auferitur; hæc enim est differentia inter caput naturale, & caput mysticum, quod membra corporis naturalis non possunt conseruari nisi continuum influxum à capite recipiant, at membra capitis mystici pendent quidem à capite, ut fiant, non tamen ut conseruentur illius capitis uita, à quo facta sunt. Nec obstat, quod multi fuerint, & sint ueri Episcopi, qui non fuerunt creati à Romano Pontifice, ut in Asia, Africa, India, quia omnes illi fuerunt, & sunt creati ab ipso immediate, per facultatem ab eo concessam Patriarchis, & Archiepiscopis illos creandi, & sic Petrus initio constituit Patriarcham Alexandrinum, & Antiochenum, qui à Pontifice auctoritate accepta, toti fere Asia, & Africæ præerant, & Archiepiscopos creare poterant, qui postea Episcopos crearent.

quid significet auferre de spiritu Mosi.

*Quod præcipuum in Ecclesia argumentum sit determinatio Papæ;
& quod ut Papa, in decretis fidei, & morum, non
possit errare. Cap. XV.*

Quintaco
clusio.

Compara
tio medio
rum qui-
bus ad po-
tèst subel-
se falsum.

Quinta conclusio, Præcipuum in Ecclesia argumentum ad probandas res fidei, & confutandos contrarios errores, est determinatio Summi Pontificis. Pro qua notandum est quinque esse media certissima, & infallibilia, ad probandas res fidei, quibus nullo modo potest subesse falsum, primum est Sacra scriptura, 2. Diuinæ, & Apostolicæ traditiones. 3. determinatio Summi Pontificis. 4. Vniuersalium Conciliorum determinatio. 5. vniuersalis omnium Sacrorum Doctorum consensus. Si autem hæc media inuicem conferantur, comparatio debet fieri inter Pontificiam determinationem, & Sacram scripturam, & Traditiones, nam Concilia eatenus faciunt indubitatam fidem, quatenus sunt approbata à Papa, & unanimes Doctorum consensus, quia est argumentum Apostolicæ traditionis. Si autem illa tria inuicem conferantur, se habent sicut excedentia, & excessiva, nam Papa subditur Sacræ scripturæ, & Diuinis traditionibus, & Sacra scriptura, & Diuinæ traditiones subduntur Papæ. constituitur. quod aliqua doctrina sit sacra, & de illius uero, & legitimo sensu, similiter, & de diuinis traditionibus, Papa non potest aliquid in contrarium determinare, quia non est supra ius diuinum. Sed quia de scriptura, & traditionibus multæ oriuntur difficultates, prima an uerè sit scriptura sacra, & illius cui attribuitur. 2. an fuerit corrupta. 3. quis sit eius legitimus sensus, similiter, & de traditionibus, an sint uerè diuinæ, & Apostolicæ. quas quæstiones non possunt ipsa scriptura, & traditiones terminare, cum loqui non possint. sed quo ad eas subduntur iudicio, & determinationi Summi Pontificis; & in hoc sensu intelligitur nostra conclusio, quod determinatio Pontificis sit præcipuum argumentum, nam omnes hæretici innituntur auctoritati Sacræ scripturæ. & cum illam corrumpere, & deprauare conentur, impiè dicunt se illi uerum, & legitimum sensum habere. Vnde Augustinus ait Euangelio non credere, nisi auctoritas Ecclesie me comoneret.

Sexta con-
clusio.

Quod pa-
pa in de-
termina-
tionibus fi-
dei non pos-
sit errare.

Sexta conclusio. Papa cum totam Ecclesiam docet, in his, quæ ad fidem pertinent, nullo casu errare potest. Diximus cum totam Ecclesiam docet, quia in rebus particularibus, & controuersis facti, errare potest, cum sepe falso informetur, & etiam moueatur, ut homo. potest etiam errare, ut doctor priuatus in quæstionibus iuris uniuersalibus, tam fidei, quam morum, idque ex ignorantia, ut

aliis

aliis Doctoribus interdum accidit, at quando aliquid determinat, ut Papa, & illud tanquã de fide toti Ecclesiã credendũ proponit, nullo modo errare potest. non addimus cũ aliquibus dũmodo mature procedat, & audiat cõsiliũ aliorũ Pastorũ; quia licet debeat maturẽ procedere, & cõsulere viros doctos, infallibilitas tamẽ nõ est in cõtu cõsiliariorũ, uel in cõcilio Episcoporũ, sed in solo Papa. Probatur modo conclusio ex illa promissione Christi, Luc. 22. *Simon ecce Satanas expetuit uos, ut cribraret sicut triticum, ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua, & tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos.* Non potest hic locus exponi, cum Parisiensibus, quod Christus orauerit pro Ecclesiã uniuersali, uel pro Petro, ut totius Ecclesiã figurã gerebat, & nõ immediate pro capite Ecclesiã; nam immediate orauit pro Petro capite Ecclesiã, & consequenter pro toto corpore. ut patet ponderando Christi uerba, quibus loquitur cũ solo Petro, & de solo Petro, dicens, *Simon Simon, pro te, fides tua, & tu confirma fratres tuos.* Cæperat etiam loqui in plurali, *Satanas expetuit uos.* & statim mutauit formam loquendi, & ait, *Ego autem rogavi pro te.* Si autem rogasset pro tota Ecclesiã, dixisset rogavi pro uobis: pro illo etiam orat, cui ait, *& tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos.* si primũ intelligitur de conuersione Petri post negationem, non potest conuenire toti Ecclesiã, quia nunquã potest tota peruerti, ut postea iterũ cõuertatur. Secundum etiã nõ conuenit uniuersali Ecclesiã, quia non habet fratres, sed filios. Nec etiam potest exponi, quod orauerit pro sola persona Petri, & non pro eius successoribus, nam causa huius orationis, & imprecationis, ut non deficeret fides Petri, fuit ut confirmaret fratres suos, & ita orauit pro Petro in utilitatem Ecclesiã, quod non solum patet ex eo, quod subiungit, *& tu aliquando conuersus confirma fratres tuos.* sed etiã ex eo, quod præmisit, *Satanas expetuit, ut cribraret uos.* Sed Ecclesia semper indiget aliquo a quo confirmetur, cuius fides deficere non possit; non. n. diabolus petiit cribrare tantum eos, qui tũc erant fideles, sed omnes, & ita exponũt Lucius 1. Papa, & Martir, Felix 1. Leo 1. Agatho Papa, Nicolaus 1. Leo. 9. Innocentius 3. & præter hos Põtifices Theophilactus, Petrus Chrysologus, Bernardus, quorum loca, & uerba uideri possunt apud Bellarminum, & hanc expositionem recipit uniuersa Ecclesia. Orationem autem personalem pro persona, & perseuerantia Petri, & cæterorum Apostolorum, imo etiã omnium electorũ, fecit Io. 17. *Pater sancte serua eos in nomine tuo, quos dedisti mihi.* Illa etiam oratione, ita præcipue, & principaliter

Probabile est, quod Papa, ut persona particularis non possit esse hæreticus.

litter orauit pro Petro, ut eius Vicario, & consequenter pro omnibus eius successoribus, ut non possint unquam, ut Christi Vicarij aliquid docere contra fidem; ut etiam orauerit; & Petro impetrauerit, ne ipse unquam ueram fidem amittere posset, quod est amplius, quam quod pro omnibus electis orauit, ut donum scilicet perseuerantiæ haberent, nam donum perseuerantiæ, usque in finem, dicitur habere etiam ille, qui licet interdum cadat, tamen resurgit, & in fine fidelis inuenitur; & quod Dominus illa oratione impetrauerit etiam, ut ipse non posset amittere fidem, docent Aug. de cor. & grat. cap. 8. Chryf hom. 83. in Mat. Theophy. in cap. 22. Lucæ. & Prosper, primo de uocatione gentium, cap. ult. Et probabile etiam est, quod hoc priuilegium transierit ad omnes successores Petri, nam licet Deus ex corde hæretico possit extorquere ueræ fidei confessionem, sicut quodam posuit uerba in ore asinæ Balaam, & benedictionem, & prophetiam in ore Balaam cum populo Dei maledicere uolebat; & possit idem facere, quod Valenti Imperatori, qui cum uellet decretum scribere de eiiciendo S. Basilio è Ciuitate, sella in qua sedere solebat est cōfracta, & tribus ab eo calamis adhibitis ad scribendam exilii legem, nullus eorum reddidit atramentum, & cū nihilominus in proposito scribendi impium decretum persisteret, ipsius dextera dissolutis neruis contremuit; tamen suauis Dei dispositio requirere uidetur, ut ille, quem uult semper ueram fidem docere, & confirmare fratres suos, nunquam possit ueram fidem amittere; quod etiam ab euentu probant illi, qui hanc controuersiam tractant, quia hætenus nullus fuit hæreticus; uel certe de nullo probari potest, quod fuerit hæreticus; & quod huc usque factum non fuit, signum probabilissimum est fieri non posse, quod in moralibus est satis efficax argumētum. Nec obstat, quod aliqui timore mortis aliquē actum exterius infidelitatis fecerunt; quia non ob id fuerunt hæretici cum fidē corde retinuerint, & in actu infidelitatis non fuerint obstinati, sed resipuerint, ut per singulos discurrendo ostendunt, qui hanc controuersiam tractarunt, & nouissime Bellarminus; quod etiā de Petro dicit Chrysof. exponens illam Christi orationem. Nō dixit (inquit) non negabis, sed ut non deficiat fides tua. & Theoph. in cap. 22. Lucæ, Quamuis (inquit) breui tempore cōcutiendus sis, habes recondita semina fidei, etiam si folia abiecerit spiritus inuadentis, radix tamen uiuet, & non deficiet fides tua. Verum Petrus quando Christum negauit, nondum erat Papa, sed solum ei promissus fuerat Pontificatus.

Septima conclusio. Papa non potest errare, non solum in decretis fidei, sed nec etiam in præceptis morum de his, quæ per se bona, uel mala sunt, & de rebus ad salutem necessariis, quæ toti Ecclesiæ præscribit. Ista conclusio satis probata est ex præcedenti conclusione, nã si uniuersæ Ecclesiæ præciperet aliquod uitium, uel bonum prohiberet, uniuersam Ecclesiam falsum in fide doceret; & si posset errare dum illi præcipit necessaria salutis, Deus Ecclesiæ suæ in necessariis defuisset, & prædicta Christi oratio efficax non fuisset, quia illius Vicarius conuersus ad fratres, in his, quæ sunt ad salutem necessaria, illos non confirmaret, sed seduceret, quod absit hoc unquam cogitare.

Septima conclusio
Quod nõ
possit etiã
ora re in
præceptis
morum.

De argumento sumpto ab auctoritate Ecclesiæ; Quod Ecclesia, & uniuersalis, & particularis Romana, etiam considerata sine Papa, sed sub illo, non possit errare in rebus fidei, & morum.
Cap. XVI.

Quartus locus unde sumuntur argumenta ad probandum res fidei, est auctoritas Ecclesia, quæ in rebus fidei errare non potest; Multa de Ecclesia dici possent, sed ne digrediamur, solum de efficacia auctoritatis illius in confirmandis rebus fidei agemus, & dicimus argumentum ab illius auctoritate sumptum, firmam, & indubitam fidem facere, cum errare non possit. Sed ut hoc melius explicemus, & probemus, octo subiiciemus conclusiones. Prima, Ecclesia in rebus fidei nullo modo errare potest. probatur primo, quia Ecclesia est congregatio omnium fidelium, in qua primum locum tenet Papa tanquam illius caput, qui (ut probauimus) errare non potest. probatur secundo. Matt. ult. *Ecce ego uobiscum sum, usque ad consummationem seculi.* 1. Timoth. 3. *ut scias quomodo te oporteat conuersari in domo Dei, quæ est Ecclesia Dei uiui, columna, & firmamentum ueritatis.* 102. 16. *Spiritus sanctus docebit uos omnem ueritatem.* Ephes. 1. *Ipsium dedit caput super omnem Ecclesiam, quæ est corpus ipsius.* Mat. 16. *portæ inferi non præualebunt aduersus eam.* Secunda conclusio, Ecclesia sine Papa considerata, non potest errare. Ista conclusio est ad ostendendum quomodo non posse errare in fide, & rebus necessariis ad salutem, non conuenit Ecclesiæ ratione solius Pape, quasi sit priuilegiũ ipsius tantum, sed illi etiam conuenit per se, & est etiam illius priuilegium, ad sensum exponendum; & propterea cõsideratur modo

Prima conclusio;

Secunda conclusio

modo Ecclesia sine Papa, sub illo tamen, & non per recessionem ab eo, quia sic erraret, quod esse non potest. & probatur. Mat. 16. *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam.* portæ inferi non solum nõ præualebunt aduersus te, qui es petra; & pro quo orauit, ut non deficiat fides tua; sed nec etiam præualebunt aduersus Ecclesiã, quæ super te est ædificata, idest non præualebunt, nec aduersus caput Ecclesiæ, nec aduersus corpus eius, quod dicitur Ecclesia Ephes. 1. *Ipsium dedit caput super omnẽ Ecclesiam, quæ est corpus ipsius.* ergo Christus tanquam caput debet assistere non solum Papæ, sed etiam Ecclesiæ, ut non errent in dogmatibus fidei, & morũ. probatur etiam ex duabus sequentibus cõclusionibus, pro quibus notandum est, quod in hoc corpore Ecclesiæ sunt multi gradus, sed quãtum ad præsens attinet, duos solum distinguemus; nam licet omnes sint oues respectu Papæ, qui est omnium Pastor, nihilominus aliqui ita sunt oues, ut sint etiã Pastores ouium ut Prælati inferiores, & curati qui habent curam animarum, alij sunt solum oues, & non Pastores, qui non habent curam animarum aliorum, ut sunt laici. Sit modo tertia conclusio. Omnes Pastores Ecclesiæ inferiores Papa, errare non possunt. Quarta conclusio, omnes fideles, qui sunt oues tantum, & non Pastores errare non possunt, intellige semper de errore in fide, & in his, quæ sunt necessaria ad salutem. Probantur Ephes. 4. *Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem prophetas, alios uero Euangelistas, alios autem pastores, & doctores ad consummationem sanctorum in opus ministerii in ædificationem Corporis Christi, donec occurramus omnes in unitatem fidei, & agnitionẽ filij Dei, in uirum perfectũ, in mensuram ætatis plenitudinis Christi, ut iam non simus paruuli fluctuantes, & circumferamur omni uento doctrinæ, in nequitia hominum.* Christus dedit Ecclesiæ, quosdam Apostolos alios uero Euangelistas & hos, in principio, pro fundatione Ecclesiæ, pro omni autem statu Ecclesiæ, & toto illius tempore, *Dedit pastores, & doctores ad consummationem sanctorum, in opus ministerij, in ædificationem Corporis Christi.* Ergo in Ecclesia semper debent esse pastores, & doctores, & fideles, qui pascantur, & doceantur; & hoc, donec occurramus omnes in unitatem fidei, & agnitionem filij Dei, in uirum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi, idest, usque ad finem mundi, & diem iudicij. Si autem possent pro aliquo tempore deficere à fide omnes pastores, & doctores inferiores Papa, quos Christus dedit Ecclesiæ præter Apostolos, & Principem Apostolorum & possent etiam deficere à fide, eodem uel alio tempore omnes

Tertia cõclusio.
Quarta cõclusio.

nes p̄ras oues, Ecclesia esset aliquando cum solis pastoribus, & doctoribus, siue ouibus, uel cum solis ouibus sine pastoribus uel sine pastoribus, & doctoribus, & sine ouibus; quo casu etiā non esset Ecclesia, nam licet fides Papæ non possit deficere, tamen si cæteri omnes possent deficere à fide, cum unus solus nō faciat Ecclesiam, est enim cōgregatio fidelium, posset etiam Ecclesia deficere, quod est hæreticum. Et confirmatur, quia Ecclesia (ut ibidem inquit Apostolus) est corpus Christi. s. mysticum, sicut autem non potest esse corpus humanum sine membris saltem principalibus, ita etiam hoc corpus Christi mysticū non poterit esse sine suis membris principalibus, quæ sunt caput. s. Papa, Pastores, & Doctores. s. Episcopi, & oues, quæ pascantur, & doceantur. s. laici, ergo cum hoc corpus mysticum, quod est Ecclesia non possit deficere à fide, non poterunt etiam ab illa deficere ista eius membra principalia, ut omnino aliquod eorum desit.

Quinta conclusio. Non posse errare in rebus fidei, & in illis, quæ sunt necessaria ad salutem definiendo, & præcipiendo, est priuilegium solius Papæ; priuilegium autem Ecclesiæ considerata sine capite, sed sub eo, & ut est ab eo dependens, quod non possit in eisdem errare; est, suscipiendo, ut nihil possit Ecclesia suscipere, & amplecti, quod sit contra fidem, & salutem. Et probatur primo, ex dicta auctoritate Apostoli, Ephes. 4. *Et ipse dedit quosdam Apostolos, &c. ut iam non simus paruuli fluctuantes, & circumferamur omni uento doctrinæ in nequitia hominum, in astutia ad circumuentionem erroris, ueritatem autem facientes in charitate, &c.* Vbi explicat, quæ sit assistentia infallibilis ex parte Ecclesiæ Spiritus sancti, ut errare non possit, ut. s. suscipiat Apostolicam doctrinam, ne circumferatur omni uento doctrinæ, ut ueritatem faciat in charitate. quod autem Pastores, & Doctores, licet debeant præcipere, & docere, se teneant ex parte corporis Ecclesiæ, quo ad priuilegium non errandi, patet, quia sunt oues, & Paulus illos posuit post Apostolos, & Euangelistas, quia illa debent docere, & præcipere, quæ Euangelium, & Apostolica Sedes docent, & præcipiunt, & Euangelio, & Apostolicæ doctrinæ sunt conformia. Nec obstat, quod Paulus non dicit Christum dedisse primo Summum Pontificem, deinde Apostolos, &c. nam dicendo, quod dedit primo Apostolos, Summum Pontificatum significat, nō solum, quia Petrus fuit Apostolus, sed etiam, quia summa potestas Ecclesiastica, quæ data fuit Petro, ut ordinario pastori, cui perpetuo succederetur, data fuit etiam ex priuile-

Quinta
conclusio.

gio aliis Apostolis, sed tanquam de legatis, quibus non succederetur, cum illos elegisset Christus, ut fundatores Ecclesie ad mittendum per uniuersum mundum. ut superius diximus. Probat^{ur} secundo. Lucæ 22. *Simon ecce satanas expetiuit uos, ut cribra- ret sicut triticum, ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua. Et tu aliquando conuersus confirma fratres tuos.* Ut fides non deficiat ad effectum confirmandi fratres docendo, scilicet, statuendo, & præcipiendo Christus pro solo Petro rogauit. sed cum Satanas expetiuerit cribrare omnes fideles, pro illis etiam orauit, ut non deficiat fides eorum, sed mediante conuersione Petri ad ipsos, & eius confirmatione. Probat^{ur} tertio, quia sic exigit natura rei, nam regimen Ecclesie est Monarchicum, id est unius principatus, & Princeps, pastor, & caput totius Ecclesie in terris, est solus Romanus Pontifex, Christi Vicarius, & Petri successor, ut probauimus, & est notissimū; Vnde Ecclesia comparatur exercitui ordinato, & ut inquit Hieron. in epist. ad Rusticum Monachum, in quamuis grandi exercitu, unius signum expectatur. Comparatur corpori humano cuius est unū caput, & mulieri speciosæ, & sponsæ, cant. 7. sponsa autem secluso uiro, unum habet caput totius corporis sui, unde Christus sponsus dicit ad Ecclesiam sponsam suam, Caput tuum sicut carmelus, qui est mons ingens, sed terreus, quia Summus Pontifex est ingens mons, sed purus homo, & spōsa ad sponsū, caput eius aurum optimum, quia caput Christi est Deus; Comparatur Regno, Dan. 2. & unius regni unus est Rex, Domui. 1. Tim. 3. cuius est vnus paterfamilias, Naui, & Arcæ Noe. 1. Pet. 3. cuius est vnus Gubernator, & Ouii, Io. 10. de quo dicit Christus, fiet unum ouile, & unus pastor. Sed Regis, Ducis, Gubernatoris, Capitis, Patris, & pastoris, est regere, gubernare, statuere, leges ferre; & populi, exercitus, nauis, mēbrorū, filiorū, & ouium est, regi, duci, gubernari, subdi, obedire, & pasci. Cum ergo solus Papa sit totius Ecclesie Pater, caput, & Pastor, & alii omnes de Ecclesia ei subdantur, ut filii, membra, & oues, ipsi soli conuenit proponere toti Ecclesie, quæ credenda, & facienda sunt, & cōsequenter ipsi soli conuenit priuilegium, ut non possit errare in rebus fidei, & morum, quæ determinat, statuit, proponit, & præcipit toti Ecclesie credenda, recipienda, obseruanda, faciēda, uel omit- tenda. Ecclesie uero conuenit solum priuilegium, ut non possit errare in eisdem recipiendo, ut. s. nō possit recipere aliquid tanquam de fide, uel ad salutem necessarium, aut ad bonos mo- res pertinens, & uerè non sit tale; aliis à Summo Pontifice pro-

Quod Ec-
clesiæ pri-
uilegium
secluso ca-
pite nō sit
ad deter-
minandū
sed ad su-
scipiendū.

ponentibus, & docentibus, nam ipse (ut diximus) non potest proponere, & præcipere toti ecclesiæ nisi, quæ vera, & bona sūt. Et eo magis conuenit hoc priuilegium soli Papæ, quam Regi in suo Regno; nam Rex est à populo, à quo etiam suam iurisdictionem habuit, at Papa non à fidelibus, nec ab ecclesia, sed à solo Christo fuit institutus, & suam auctoritatem, & iurisdictionem habuit. Probatur quarto, quia si ecclesia considerata sine Summo Pontifice, haberet etiam priuilegium illius, ut non possit errare in determinatione eorum, quæ sunt fidei, & ad salutem necessaria, hoc eius priuilegium esset superfluum; sicut autem Deus non deficit in necessariis, ita etiam non abundat in superfluis; & quod esset superfluum probatur, quia priuilegium ei uere concessum, quod non possit errare in receptione, est concessum toti ecclesiæ, & non multitudini, non solum laicorum, sed nec etiam clericorum, imo nec episcoporum; unde non solum una Prouincia, aut unum Regnum; sed etiam multa Regna possunt deficere à fide, ergo si ecclesia secluso capite habet etiam hoc priuilegium, ut non possit errare definiendo, & præcipiendo, illud multo magis toti ecclesiæ conueniet, & non multitudini etiam episcoporum; adunare autem in unum locum pro consultatione uniuersam ecclesiam est impossibile; Et confirmatur, quia determinare non est sicut recipere, nam ad recipiendum non requiritur coadunatio ecclesiæ, sicut requireretur ad determinandum si id ad uniuersam Ecclesiam pertineret. Nec obstat, quod dicitur Concilia generalia definiendo, & præcipiendo non posse errare, in quibus non sunt omnes de Ecclesia, nec omnes Episcopi, sed multi, qui uniuersam Ecclesiam repræsentant. nam eatenus non possunt errare, quatenus in illis est auctoritas Papæ, non solum, quia ab illo congregata sunt, sed etiam quia in illis, & in omnibus, quæ geruntur intersunt, præsident, & consensum præbent eius Legati; & nihilominus, quæ sic etiam in illis geruntur, non habentur firma, nisi accedat approbatio Papæ, uel per eius Legatos quos instructos misit, cum auctoritate confirmandi, uel postea per se, à quo Concilia humiliter confirmationem petunt. & si uel minimum à Summo Pontifice, uel eius Legatis subtrahuntur, errare possunt, sicut multa grauissime errarunt. quod igitur Concilia generalia definiendo, & præcipiendo non possint errare, est propter priuilegium concessum, non ecclesiæ, sed soli Papæ.

Sexta conclusio.

Sexta conclusio. Priuilegium Papæ, quod non possit errare, est proprium illius personę determinatę, ratione officii, quatenus est Papa; priuilegium autem Ecclesię est proprium uniuersitatis Ecclesię; & nulli certę, & determinatę personę, nec ulli etiam certę, & determinatę Ecclesię particulari, nisi soli Romanę, conuenit, sed quilibet particularis, & quęlibet particularis Ecclesię, excepta Romana, diuisim, sed non simul omnes, potest deficere à fide. Cum Papa sit semper unus, & eius persona sit certa, determinata, & uisibilis, certum etiam est cui determinatè conueniat priuilegium Papæ, & quis debeat iudicare de rebus fidei, proponere, & præcipere toti Ecclesię, quę necessaria sunt; de priuilegio tamen Ecclesię potest esse aliqua difficultas cui conueniat, quia licet sit uisibilis, est collectio multorum non solum singularium, sed particularium Ecclesiarum. ob quã causam hanc posuimus conclusionem; & illa dicitur, & uerè est, & sola, Christi Ecclesię, quę Summo Pontifici Romano adheret, illum, ut eius caput, & Christi Vicarium, ritinet, & ueneratur, illique subditur, & illius fidem amplectitur; hæc autem ita est diffusa per uniuersum mundum, ut in nullis certis personis, aut locis ita immobiliter sit, ut in eis deficere non possit, illis eam deserentibus, & satanicam sectam constituentibus, licet ore Christum, & Euangelium retineant, & se retinere profiteantur; non enim Christo credit, & ad eius Ecclesiam non pertinet, qui eorum, quę Christus reuelauit, & Ecclesię docet, credit quę uult; & uera quę credit, non fide infusa, sed humana credit, quia sic ei uidetur; non solum igitur personę particulares, sed etiam (ut experientia docet) integra membra Ecclesię, Prouincię, & Regnã, in quibus sunt multę Ecclesię particulares, possunt deficere à fide, & extra Ecclesiam fieri; sed quando deficiunt, ut nullus uideatur in eis esse catholicus, adhuc in illis locis adimpletur uerbum diuinum, & responsum quod dedit Deus Elię, quando dixit, *Domine prophetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderunt, & ego relictus sum solus, & querunt animam meam; sed quid dicit illi diuinum responsum? Reliqui mihi septem millia uirorum, qui non curauerunt genua Baal.* Rom. 11. Licet autem quęlibet Ecclesię particularis possit deficere à fide; particulari tamen priuilegio Ecclesię Romana deficere non potest, potest quidem fidem deserere quilibet particularis, tam ex laicis, quam ex clericis, non tamen simul omnes, & qui Romano Pontifici adherent, ad Romanam Ecclesiam pertinent. Et quod Ecclesię Romana non possit errare in fide, docent Lucius, & Felix

lix Papæ, & Martyres. Agatho, & Nicolaus Papæ, & confessores, in eorum Epistolis, Lucii ad Episcopos Hispaniæ, & Galliæ, Felicis ad Benignum, Agathi ad Constantinum Imperatorem, & Nicolai ad Michaelem, docent etiam Cyrillus citatus à S. Tho. in catena Matt. 16. Ruffinus in expositione Symboli. Cyprianus lib. 1. epist. 3. Hier. lib. 3. Apologiæ contra Ruff. Greg. Nazianzenus in carmine de uita sua. Et Martinus V. in bulla quam edidit Concilio Constantiensi approbante, hæreticos haberi cœsūt eos qui de Sacramētis, aut fidei articulis, aliter sentiunt, quam Romana Ecclesia sentiat. Et Sixtus 4. primū per Synodū Cōplutensē, deinde etiā per se damnauit articulos Petri oxoniēsis, inter quos erat iste Ecclesia Romana potest errare. Causa huius priuilegij fuit, quia Romæ est Apostolica Sedes, & Romanus Episcopus est Christi Vicarius. nā sicut Romæ semper futurus est Pontifex, qui docēdo nō potest errare, ita etiā semper debet esse populus catholicè sentiens, & fidem sui Pontificis retinens, ut Romana Ecclesia habeat hoc priuilegium; solus. n. Pontifex non facit Ecclesiam; cum Ecclesia sint congregatio fidelium. Et licet aliæ omnes Ecclesiæ particulares possint errare, & deficere à fide, non tamen omnes simul, nam sicut Romanus Pontifex est caput totius Ecclesiæ, ita Ecclesia Romana est caput, & mater aliarum omnium Ecclesiarum particulariū, caput autē non est unius tantum membri caput, & si Ecclesia Romana dicitur, & est caput aliarum Ecclesiarum, debent esse aliæ Ecclesie, tanquam membra; & filie, quia relatiuum non potest esse sine suo correlatiuo. Et confirmatur, quia in Ecclesia debent semper esse etiam successores Apostolorum, non quidem necessario in illis locis in quibus fuerunt Episcopi, & nullo etiam modo in plenitudine potestatis: ex priuilegio, ut Ecclesiæ fundatoribus eis à Christo cōcessa, sed in Episcopali dignitate, ut sint plures Episcopi, de quibus Hieron. exposuit illud. Psal. 44. *Pro patribus tuis nati sunt tibi filij.* & Eph. 4. dicit Apost. quod Christus dedit Ecclesiæ, *Pastores, & Doctores.* & per Pastores intellexit Episcopos, ut idem explicat Act. 20. *Attendite uobis, & uniuerso grægi, in quo uos Spiritus Sanctus posuit Episcopos.* Concludamus igitur uniuersam Ecclesiam, & Ecclesiam Romanam non posse errare in dogmatibus fidei, & morum, & quod ipsa uniuersaliter credit esse uerissimum, uel quia Apostolica traditione id habuit, uel Summi Pontificis, aut Concilij generalis auctoritate, uel si aliquo priuato docente, Spiritu sancto tamen Ecclesiæ assistente, & illam illuminante, & ueritatem docente,

Ex quo sequitur argumentū ab auctoritate Ecclesię sumptū, ad probandū dogmata fidei, uel morū, & uerū Sacrę scripturę sensum, & ad confutandū, & damnandū contrarios errores, etiā si nulla extaret determinatio, esse efficacissimū, & facere indubitatam fidem, Vnde August. epist. 118. disputare contra id quod uniuersa Ecclesia sentit, insolentissimę insanix esse dicit.

De auctoritate Sacrorum Conciliorum, quomodo eis conueniat non posse errare, quod non sint supra Papam, quod ab eo debeant confirmari, & quid si Papa esset hæreticus. Cap. XVII.

Quintus locus ex quo sumuntur argumenta est Sacrorum Conciliorum determinatio; de Conciliis multa dicuntur à Doctõribus, qui de illis tractant; ad propositum autē nostrū solū pertinet tractare de illorum auctoritate, & dicimus Cõcilia esse magnę auctoritatis, cū multi uiri doctissimi ad illa cõueniant; infallibilē autē assistentiã Spiritus sancti, ut errare nõ possint, nõ habent nisi ratione Summi Pontificis, & in tantū faciunt firmã fidē, in quantū sunt ab eo approbata; & illa quę sunt approbata, in eo, quod sūt approbata, (nam aliqua approbantur in totum, aliqua ex parte) nullum continent errorem, siue sint generalia, siue prouincialia, siue diæcesana. Diæcesana, & Prouincialia errare possunt; sed dubium est de Generalibus, cum Vniuersam Ecclesiam repræsentent, quę in dogmatibus fidei, & morum errare non potest. Certum est Ecclesiam non posse errare, ut probauimus, certum etiam est Cõcilia generalia uniuersam repræsentare Ecclesiam, sed non ita illam repræsentant, ut seclusa auctoritate Papę errare non possint; Ecclesia non potest errare in dogmatibus fidei, & morum, suscipiendo; Papa determinando; Concilia generalia celebrantur ad determinandum, & ad recipiendum determinata, & cum priuilegium Ecclesię, ut non possit errare, non conueniat multitudini fidelium, & etiam Episcoporum, sed ipsi Ecclesię, quę semper Papę subditur, Concilia generalia eatenus repræsentant Ecclesiam, & non possunt recipiendo nomine Ecclesię errare, quatenus subduntur Papę, & illi obediunt; ex quo sequitur, quod aliter est hoc priuilegium in Ecclesia, aliter in Concilio repræsentante Ecclesiam, nam cum Ecclesia ita subdatur Papę, ut ab eius fide, & obediëntia discedere nõ possit, habet infallibilē assistentiã Spiritus sancti, ut non possit recipere ali-

Quomodo repræsentet Ecclesiam.

aliquod dogma, q̄ sit contra fidem, aut bonos mores, & omnia, quæ recipit sint fidei, & bonis moribus cõformia, etiam si de illis nulla sit determinatio. Concilia autem generalia, quia possunt discedere ab obedientia, & fide Papæ, eatenus repræsentant Ecclesiam, & nomine Ecclesiæ habent illius priuilegiũ, quatenus subduntur, & obediunt Papæ, Quatenus autem congregantur ad determinandum, cum non posse indeterminatione errare sit priuilegium solius Pontificis, certum est, quod eatenus non possunt errare, nisi quatenus in illis interuenit auctoritas, & approbatio Papæ; Et confirmatur, quia magis repræsentant Ecclesiam, quam Papam, sed non habent priuilegium Ecclesiæ, nisi quatenus subduntur fidei, & obediētiæ Papæ; ergo multo minus habebunt priuilegiũ Papæ, nisi quatenus in illis interuenit eius auctoritas, & approbatio. Requiritur igitur ad Concilia generalia, ut non errent, primo, ut congregentur à Papa. 2. ut Papa per se, uel per suos Legatos intersit, & præsit. 3. ut nihil determinetur nisi præsentibus, & approbantibus Legatis. Et si Legati habent Papæ instructionem, & facultatem, illa eius nomine approbandi, & confirmandi, illis confirmantibus firmantur, & nullus est in decretis error, si autem non habent hanc instructionem, requiritur. 4. approbatio Papæ. Vnde uidemus, quod Concilia, ea quæ statuerunt, & determinarunt mittunt ad Pontificem, ut illa confirmet, qui illa cõfirmare, uel reprobare potest, ut patet ex Gelasio in epist. ad Episcopos Dardaniæ, & ex Nicolao in Epist. ad Michaellem, & ex praxi Conciliorum, petentium confirmationem; Et probatur ratione, quia firmitas Concilii nascitur ex consensione, & coniunctione corporis cum capite, ergo quousque caput non aperuerit suã sententiã, non est firmũ etiã si in eo præsent Legati nomine Pontificis, quia reuera non sunt Pontifices, & non habent illius priuilegiũ, ut non possint errare, & non sunt missi cum instructione, & facultate confirmandi. Et confirmatur, quia sententia huius Concilii, non est ultimum iudicium Ecclesiæ, esset autem ultimum, & irretactabile, si non posset errare, & superflua esset Pontificis approbatio. Exemplũ habetur de Concilio Basiliensi, quod vna cum Legato Pontificis, communi consensu, statuit Concilium esse supra Papam, quod certe nũc iudicatur falsum, & erroneũ, & Nicolaus V. nõ confirmauit omnia in eo gesta, sed illa solum quæ egerat circa beneficia, & censuras Ecclesiasticas; id autem, q̄ de Concilii auctoritate supra Pontificẽ definiuit, nullus Pontifex approbavit, sed reprobavit expresse Eugenius, ut patet ex

Qua ratione habeant priuilegium Papæ.

Quæ requiratur, ut non errent.

eodem Concilio Basiliensi sess. 38. deinde Leo. x. in Concilio Lateranensi, sess. 22. & tota Ecclesia, quæ Eugenium à Basileensibus depositum, semper habuit pro uero Pontifice, & ipsi etiã Basileenses, & Felix Papa, quem ipsi crearunt; nã Felix tandẽ cessit Nicolao Eugenio successore, & Basileenses tandẽ se se Nicolao subiecerunt, ut testatur Nicolaus in Bulla eidẽ Concilio annexa. Nec obstat, q̃ in eis dicitur ante cõfirmationẽ, anathema cõtrarium sententibus; nã id intelligitur uim habiturũ, si fuerit à Pontifice confirmatũ, sicut quando Iudex à quo appellari potest, fert sententiã mortis in aliquẽ, intelligitur illum debere mori, nisi Princeps sententiam retractet. Ex quo sequitur, quod multo magis poterunt errare Cõcilia, in quibus aliquid statuitur contradicentibus Legatis Apostolicis; & adhuc multo magis illa, quæ sine auctoritatẽ Papæ congregantur, sicut de facto errarunt, ut Ariminense sexcentorum Episcoporum, Constantinopolitanum sub Constantino Copronymo 338. Episcoporum, Pisanum, & alia.

Obiectio-
nes cum
solutioni-
bus.

Sed contra prædicta difficultatem facit, quia Concilium uidetur esse supra Papam, nam in aliquibus casibus potest ab alioquam à Papa, & contra Papam iudici, ut si Papa nollet illud indicare, quando esset necessarium Ecclesiæ, Si Sedes uacaret. Si esset schisma ad declarandum quis sit uerus Papa, & alios deponendum, Si Papa esset hæreticus, ad illum deponendum, & consequenter uidetur, quod auctoritas Concilii non sit à Papa; & quod non posse errare, Concilium habeat ex se, & non à Papa, etiam sumptum sine Papa præsidere per se, uel per suos Legatos. Ad quod respondetur Papam simpliciter, & absolute esse supra uniuersã Ecclesiã, etiã simul cõgregatã, & non posse subicere se Cõcilio, quo ad iudiciũ coacturũ, & consequenter in Ecclesia, uel in Cõcilio, nõ esse sumam potestatem Ecclesiasticã, remoto Papa, nec formaliter, nec suppletive. q̃ ex superioribus satis probatũ est, cũ sit Christi Vicarius, Caput, & Pastor omniũ ouium, & totius Ecclesiæ; q̃ non esset, non solum si maior in Ecclesia esset potestas, sed etiam si æqualis. Et quod ista potestas non sit etiã in ea suppletive, probatur, quia summa Ecclesiastica potestas, non est data ab Ecclesia sicut imperialis, & regia, data est à populo, sed est in solo Christo, quam naturaliter habet, ut Deus, & ut homo à Deo, & est etiam in illo cui Christus communicauit, illam autem dedit soli eius Vicario, ut probauimus, ergo Ecclesia secluso CHRISTI Vicario, illam nullo modo habet, neque formaliter, ut in ea sit principaliter, & in Papa instrumentaliter, neque suppletive; ut illius

Quomodo
Papa
nõ possit
se subicere
concilio.

officium suppleat; si deficeret per mortem naturalem, aut ciuilem; ut sic unum sit simpliciter corpus Ecclesie, caput; & corpus sit solum corpus; & non etiam caput; unus sit ouium Pastor & oues supremi pastoris officium non assumunt, & domus non uertatur in sui ipsius fundamentum. Quod autem non possit se ipsum subiicere sententiae coactiue Concilii, probatur, quia potestas Papae iure diuino est super omnes, & iudicium in causa Papae est reseruatam Deo; ergo non potest iudicium superiori reseruatam inferiori committere, & supra se ipsum constituit illos, qui iure diuino sunt sibi inferiores, & subditi. Vnde Concilium Sinuesianum, ad quod Marcellinus, cum deorum simulachris, terrore perterritus, tus adhibuisset, cilicio indutus accessit, ibique lachrymis profusus, scelus suum palam, confessus est; una omnium uoce respondit, Tuo te ore, non nostro iudicio iudica, nam prima sedes a nemine iudicatur. Sed notandum est, in perfecto iudicio duo reperiri, primo potestatem discutiendi causam, & discernendi, ac iudicandi, quid agendum sit; secundo potestatem cogendi eum, qui cecidit causa, ad obtemperandum sententiae contra se latae, utrunque inuenitur in iudice proprie dicto, qualis est Princeps, & Praetor a Principe constitutus. Primum autem solum, reperitur in arbitris, quorum sententiae licet homines teneantur stare ex iure naturae, quia tenentur seruare promissa, non tamen ex uoluntate sententiae, quia non possunt arbitri cogere. Papa non potest iudicem proprie dictum supra se constituit, ut probauimus, potest tamen constituit arbitros quorum sententiae obtemperare debet si illi iusta uidebitur, sed non poterit ab eis cogi, ut patet ex Sixto 3, Leone 3, Symmacho, Leone 4, & aliis, qui cum accusarentur, causas suas in Concilio Episcoporum discuti uoluerunt, quos tamen Episcopi iudicare a se non sunt.

Si autem Papa fieret hereticus (quod ex privilegio ei concessio accidere non posse pie creditur, quia tamen non repugnat, & conditio nihil ponit in esse, id modo supponamus, sicut etiam canones supponunt, d. 40. cap. si Papa) hoc casu posset ab Ecclesia iudicari, & deponi d. cap. si Papa. quomodo autem id possit dubium est, cum Papa humano iudicio non subiiciatur. Turris Cremata dicit, quod cum omnes haeretici sint extra Ecclesiam, Papa etiam per interiore tantum haeresim esset extra Ecclesiam, & a Deo depositus, & Ecclesia posset declarare eum depositum iure diuino, & illum de facto si recusaret, deponere; Caietanus dicit Papam haeticum manifestum, non esse ipso

Dato, q
Papa sit
hereticus
qua auctoritate
sit deponendus.

Quod hæretici occulti non sint extra Ecclesiã.

facto depositum, sed posse, ac debere deponi ab Ecclesia. Sed media sententia est tenenda, quæ depêdet ex solutione alterius quæstionis; an omnes hæretici sint extra Ecclesiam; quod manifesti hæretici, sint extra Ecclesiam; & omni careant, ipso facto Ecclesiastica iurisdictione, certum est; cum Apostolus dicat eos circa fidem naufragauisse, & uitandos esse, & Concilia statuunt hæreticos pœnitentes posse recipi in Ecclesiam, & Patres id doceant, ut Ireneus, Tertullianus, Cyprianus, Hieronimus Augustinus; & ratio suadeat, est enim Ecclesia unio fidelium, & ista unio præcipue consistit in professione unius fidei, & earûdem legum, & rituum obseruatione. De occultis tamen hæreticis est dubiũ, sed communis, & tenenda sententia est, quod non sint extra Ecclesiam, licet in ea sint externa tantum coniunctione; & ratio est, quia Ecclesia iure diuino est certa, & uisibilis, ad quam est confugiendum, & quæ audienda est, & propterea licet eius unio, quo ad internam membrorum coniunctionem, pendeat ex fide, & quo ad eorundem uiuificationem, pendeat ex charitate, tamen quia fides, & charitas sunt uirtutes internæ, & corporeis oculis non cernuntur, ideo quo ad Ecclesiasticam iurisdictionem, ut firma sint, quæ in Ecclesia statuuntur, & fiunt, est alia unio externa, & uisibilis in exteriori fidei, & Christianæ religionis cultu; ob quam causam hæretici occulti hac externa unione pertinent ad Ecclesiam, & Ecclesiasticam iurisdictionem retinent, & quæ ab eis fiunt, non ipsorum, sed Ecclesiæ fauore, etiam apud Deũ, & in conscientia tenent. alias enim iudicium Ecclesię redderetur incertum, & Ecclesia esset inuisibilis, nam de quolibet in particulari dubitari posset, an uerè corde ita credat, sicut externe se credere profiteretur, unde ex Alex. 11. in cap. Audiuimus, dicitur, si autem ex corde suo nouam hæresim confinxerit, ex quo talia prædicare cepit, neminem damnare potuit, & Celest. in Epist. ad Clerum Constantinopolitanum, & in altera ad Ioan. Antiochenum, & Nico. 1. in Epist. ad Michaellem, dicunt, Episcopum hæreticum ex quo suas hæreses prædicare cepit, neminem potuisse solvere, uel ligare; Ex quibus sequitur Papam hæreticũ occultum esse de Ecclesia, & uerum Papam, & plenam retinere iurisdictionem, & infallibilem Spiritus sancti assistentiam habere, ut in determinationibus fidei, & morum, quas facit, ut Papa, errare non possit, Manifestum uero hæreticum, per se desinere esse Papam, & Caput, sicut per se desinit esse Christianus, & membrum Ecclesiæ, & ideo posse ab Ecclesia iudicari, & puniri, nec ob id sequi Ecclesiam, aut Concilium esse supra Papam.

Ad

Ad id autem, quod de congregatione Conciliorum in dictis casibus sine auctoritate Papæ obiicitur, respondemus, quod in nullo casu sine Pontificis auctoritate potest conuocari Concilium uerum, & perfectum, quod habeat auctoritatem definiendi quæstiones fidei, de quo nos loquimur; quia hæc auctoritas est in Papa, poterit tamen in illis casibus congregari Concilium imperfectum, contra Papam suspectum de hæresi, uel hæreticū, ut uideatur, an sit uere hæreticus, & ut Ecclesia, casu quod sit hæreticus, sibi provideat de capite, & istud Concilium imperfectū fieri potest, si ne iudicatur a Collegio Cardinalium, uel ipsi Episcopi per se in unum locum conueniant. quam potestatem habet Ecclesia, quod sufficit; licet non ob id possit statuere, & determinare ea, quæ ad solum caput pertinent, nam eligendo legitime Caput, non dat ipsa illi auctoritatem, sed Christus, cuius ipso facto est Vicarius.

Quod in quibusdā casibus possit congregari concilium imperfectū, sine Papa.

De argumentis sumptis à ratione naturali, ab auctoritate Sanctorum, & Scholasticorum.
 Cap. XVIII.

PRædicta argumenta ad sensum expositum faciunt in rebus fidei, & morum firmam fidem; præter quæ sunt etiā alia argumenta probabilia à quibus breuiter nos expediemus, Primum est sumptum à ratione naturali, quod argumentum non est proprie theologicum, nec est sufficiens ad probandum res fidei, non quod fides rationi naturali repugnet, sed quia est eorum, quæ tanquam diuina, sunt supra naturam: unde, qui rationibus naturalibus uult probare res fidei, derogat ipsi fidei, quasi rationi subdatur, & infideles à fide auertit, dum uident rationibus insisti, quas ipsi facile solunt; nec ob id reieciendæ sunt à Theologia rationes naturales, nam sunt utiles & necessaria, fides enim, & Theologia est de Deo, & de illis, quæ ad æternam beatitudinem consequendam sunt necessaria, hæc autem sunt in duplici differentia, quædam enim lumine, & ratione naturali cognosci, & probari possunt, ut quod sit Deus, quod sit infinite uirtutis, quod sit agens liberum, quod habeat curam, & prouidentiam horum inferiorum, quod anima rationalis sit immortalis, quod habeat liberum arbitrium, quod homo debeat malum relinquere, & bonum sequi, quod aliis facere debeat, quæ sibi uult fieri; huiusmodi etiā sunt uirtutes morales, quæ ad moralem philosophiam pertinent: & quo ad ista

Rationes naturales quomodo sint adhibendæ pro rebus fidei.

possunt rationes naturales adducere, non solum ad declarandum, sed etiam ad probandum, & demonstrandum, & convincendum infideles, nos tamen tanquam fideles etiam quo ad ista debemus principaliter inniti lumen fidei, & Sacre scripturæ, & Ecclesie auctoritatis, quibus rationes male intellectæ, explicandæ, & corrigendæ sunt, nostra enim certâ, & infallibilis regula, cui non potest subesse falsum, est fides catholica. Alia sunt, quæ naturam, & naturale lumen excedunt, ut Sanctissimæ Trinitatis mysterium, Verbi Incarnatio, Sacramenta, gratia, & huiusmodi, & ista (ut diximus) ratione naturali probari non possunt: uerum quia gratia non destruit naturam, sed perficit, & ea quæ sunt supra naturam non sunt naturæ cõtraria, sed consona, rationes naturales, quæ fidei non derogant, si ad ista probandum, & demonstrandum assumantur, fidei inseruiunt, & sunt maxime utiles, si tanquam probabiles sumantur ad ostendendum mysteriorum fidei convenientiam, & quod naturæ non repugnet, sed illam perficiat, & quod omnia philosophorum, & infidelium argumenta contra mysteria, & dogmata fidei, sût sophistica, & nullius momenti.

De Sanctorum auctoritatis bus.

Aliud argumentum est ab auctoritate Sanctorum, quod est grauissimum in theologia, & aliquando est efficacius illo, quod sumitur à ratione naturali, & eo indubitanter probatur aliquid esse de fide, quando si omnes simul conueniunt in explicatione alicuius dogmatis fidei, uel Sacre scripturæ auctoritatis, nam Sanctorum omnium sensus, est sensus ipsius Spiritus sancti. At si omnes simul conueniant in unam, & eandem sententiã, de re, quæ non pertineat ad fidem, eorum auctoritas facit argumentum probabile, sed non certum, & omnino concludens, & rei ueritas potest esse in contrarium, nam in huiusmodi quæstionibus Spiritus Sanctus non ita eis assistit sicut in dogmatibus fidei, & uera Sacre scripturæ intelligentia, sed permittit, quod loquantur ut homines, ex proprio sensu. Vnde Vincentius Lirenensis in libro aduersus prophanas nouationes inquit, *Antiqua sanctorum patrum consensus non in omnibus diuinæ legis quæstiunculis, sed solum in fidei regula, magno nobis studio, & inuestiganda est, & sequenda.* & hoc magna Dei providentia, ut sic ostendat, quod nunquam deficit in necessariis, & ita quo ad illa non permittit omnes simul errare; Vt hominum superbiam retundat, ne proprio nitantur iudicio, & se errare posse sciant, dum Sanctos etiam omnes, uident in non necessariis, ueritatem ipsam non esse assequutos, Vt ostendat, quod Ecclesia semper proficit, & magis illustratur, iuxta uerbum Christi, *Multa habeo uobis dicere, sed non potestis*

Quando omnes conueniunt aliquando faciunt firmam fidem, aliquando non.

non.

testis portare modo. quod uidemus in nouis Ecclesie determinationibus contra insurgentes hæreses. Vt etiam ostendat unum solum esse in Ecclesia ad quem pertineat iudicare, & determinare de rebus fidei, Summum. s. Pontificem, nec aliam esse certam regulam, etiam si sit unanimes omnium Sanctorum consensus, nam licet ei in rebus fidei necessariis non possit subesse falsum, ad Pontificem tamen spectat iudicare an ille omnium consensus, sit de aliquo fidei dogmate, an uero de alia re non necessaria, cui possit subesse falsum: huiusmodi fuit questio de immaculata Beate Virginis Conceptione, nam Sancti omnes, qui in eius rei mentionem incidere, uno ore asseruerunt illam in peccato originali conceptam fuisse, ut dicunt, & citant (licet falso, ut ostendemus libro sequenti, c. 2, 1, sed id eis modo concedamus) qui illius sunt sententiæ, & tamen, fere omnes modo tenent sine peccato fuisse conceptam, & illius conceptionem tantquam sanctam, & immaculatam celebrant. Quando autem Sancti in rebus, quæ ad sacras literas, & fidei doctrinam pertinent non omnes conueniunt, non faciunt firmam fidem, sed iuxta diuersos illorum sensus, sunt diuersæ sententiæ probabiles; Et licet ut plurimum, illæ sint probabiliore, quæ plurium Sanctorum auctoritatibus confirmantur, nihilominus aliquando pauciorum, imo unius Sancti sententia præualet, Deo propter causas superius dictas, sua providentia sic permittente. Exemplum sit de diebus in quibus Sacra scriptura dicit à Deo omnia creata fuisse, nam fere omnes Sancti asserunt non fuisse simul omnia à Deo eodem die creata, ita tenent Bas. Euf. Chryso. Damasc. Ambr. Greg. Hier. & alii, & tamen contraria unius Augustini sententia, quod. s. simul omnia fuerit à Deo creata, & quod illorum dierum descriptio, sit ad exprimendum ordinem, & rerum distinctionem semper in Ecclesia habita est probabilis. Cum autem Sanctorum auctoritas siue paucorum, siue plurium ad ea probandum adducitur, quæ ex naturali ratione pendent, tantum ualet, quantum ei consonat ratio naturalis.

Tertium argumentum est sumptum ab auctoritate Scholasticorum, quod est probabile, & quando omnes conueniunt in re graui, eis contra dicere est temerarium, in rebus uero fidei, & morum, si non est hæresis, est proximum hæresi. quando discordant idem dicimus, quod, & de Sanctis. Alia argumenta ab auctoritatibus Philosophorum, & humanarum historiarum, sunt probabilis, & debilia. Qui plura desiderat uideat Canonum de locis Theologicis.

Quando
nō omnes
conueniūt.

De aucto-
ritate scho-
lasticorū.
& aliorū.

De secta Mahumetana. Cap. XIX.

SECTA Mahumetana est distincta ab aliis Gentilium, Iudeorum & Hæreticorum, & propterea uidebatur contra illam in particulari agendum esse; sed quia est quedam collectio quorundam errorum aliarum sectarum, & illa, quæ tanquam propria addit, partim impossibilia, partim fabulosa, partim inhonesta esse constat, sicut etiam constat, quod non uiget efficaciam doctrinæ, sed terrore armorum, & licentia carnaliter uiuendi, dilatata uiguit, & uiget in solo tamen oriente, Deo permittente propter peccata nostra, de illa particulariter tractare superfluum esse iudicauimus, præsertim cum superioribus argumentis, & notis Ecclesiæ illius falsitas, & impietas euidenter conuincatur. Qui autem scire desiderant, quæ sint leges, qui ritus, quæ obseruationes, quæ sacrificia, quæ miracula, seu ut propriis loquar figmenta, & deliramenta, quæ hominum distinctio, quis auctor, quod principium, quis, & qualis progressus fuerit, & quæ beatitudo impiæ Mahumetanorum sectæ, legant tractatum quinque libris distinctum M. Angeli Pientini à Corignano quem contra illum anno superiori in lucem edidit, qui sicut fuit doctissimus, & religiosissimus, lumen, & splendor Illustrissimæ Prædicatorum familiæ, ita etiam doctissime, & piissime scripsit: dum Mahumetanos, ut conuertantur efficacissime confundit, fideles in Christiana religione confirmat, docendo mouet, idq; tanta uetustate, & historiarum uarietate, ut etiam deletet.

TER-

427

TERTIAE PARTIS

DE OFFICIO

SACERDOTIS.

LIBER TERTIVS.

De Præcipuis Dogmatibus Christianæ Religionis.

De Sanctissima Trinitate.

*Confutatio errorum ex Symbolo Athanasii, qui fuerunt
contra Sanctissimæ Trinitatis Mysterium.
Cap. Primum.*

STENSA contra Fidei hostes veritate Christianæ Religionis, de præcipuis illius mysteriis, est nobis nunc breuiter agendū, sumpto principio à Deo Trino, & Vno. Deum esse, & unum esse, Lib. 1. cap. 4. huius Tertix Partis ostendimus; non est autem ita intelligendum, esse unum, ut nulla sit cum illa summa Dei unitate pluralitas, sunt enim tres in una diuinitate personæ. Patris, scilicet, Filij, & Spiritus sancti; nam ut inquit Athanasius in suo Symbolo. *Fides catholicæ hæc est, ut unum Deum in Trinitate, & Trinitatem in unitate ueneremur.* Per unitatem naturæ, ut inquit Damascenus, libro 1. de fide ortho. cap. 7. aboletur error gentilium, asserens multos Deos; per Verbi, & Spiritus sancti receptionem, iudæorum tollitur dogma, ex utraque enim secta nobis accidit utilitas: ex iudaica opinione, naturæ unitas; ex gentilica uero, sola personarum discretio; nam iudæi unam essentiam in una persona asserunt, gentiles plures essentias in pluribus personis. Ex quo Trinitatis nomen desumptum est; dicitur enim Trinitas, quasi trium unitas. Nec solum gentiles, & iudæi huic Sanctissimæ Trinitatis mysterio aduerfantur, sed etiam heretici, qui uerbis quidem Trinitatem fatentur, cum in sacris literis, quibus

bus se credere profitentur, inueniatur expressa, uerum ita scripturam sacram ad suam ipsorum perditionem peruertunt, ut re ipsa Trinitatem negent. Arius enim processionem, quam in Deo scriptura ponit. Io. 7. *Ego ex Deo processi, & personarum nomina indicant, accepit secundum quod effectus procedit à causa, dicens filium procedere à Patre sicut primam eius creaturam; & Spiritum sanctum procedere à Patre, & filio, sicut utriusque creaturam; & ita secundum ipsum, nec Filius, nec Spiritus sanctus est uerus Deus. Sabellius hanc processionem accepit secundum quod causa procedit in effectum, in quantum uel ipsum mouet, uel similitudinem suam ipsi imprimi, dicens, Deum Patrem dici Filium, secundum quod carnem assumpsit ex Virgine, & eundem dici Spiritum Sanctum, secundum quod creaturam rationalem sanctificat, & ad uitam mouet. Uterque igitur accepit processionem, secundum quod est ad extra, & neuter posuit processionem, & Trinitatem in ipso Deo; nam Arius ita asseruit tres personas, ut essentiae unitatem negauerit; Sabellius essentiae unitatem posuit, sed personarum distinctionem negauit, dum uoluit unam esse personam, quæ plurium personarum nomina sumit, non secus, ac in commediis fit.*

Contra quos Athanasius Symbolum suum edidit dicens, *Fides Catholica hæc est, ut unum Deum in Trinitate, contra Arium, & Trinitatem in unitate ueneremur, contra Sabellium, Neque confundentes personas, ut Sabellius, neque substantiam separantes. cum Ario. Non enim est sola una persona, ut uoluit Sabellius, sed alia est persona Patris, alia Filii, alia Spiritus sancti. ita tamen, ut non differant essentia, ut impie asseruit Arius, nam Patris, & Filii, & Spiritus sancti, una est Diuinitas, æqualis gloria, coæterna maiestas. Qualis Pater, talis Filius, talis Spiritus sanctus. Quid diceret Arius de Patre, quem uerum Deum affirmat? utique omnem imperfectionem, quæ in creatura reperitur ab eo remoueret; & cum sit triplex creaturæ imperfectio, una, quia causam habet; altera quia est circumscripta loco, & in se limitata, tertia quia durationis suæ terminum habet, uel ex utraque parte, principii. scilicet & finis, sicut res temporales, uel ex altera parte, sicut res perpetuæ, ut Angeli; & animæ, quæ licet non habeant finem, habuerunt tamen principium; unde Patrem increatum, immensum, & æternum affirmaret, & bene; sed hæc omnia etiam Filio, & Spiritui sancto conueniunt, increatus, igitur, Pater, increatus Filius, increatus Spiritus sanctus, immensus Pater, immensus Filius, immensus Spiritus sanctus, æternus Pater, æternus Filius, æternus Spiritus sanctus, & tamen*

non tres aeterni, sed unus aeternus, sicut nec tres increati, nec tres immen-
si, sed unus increatus, & unus immensus, propter essentiae unitatem.
Quid etiam de Patre affirmaretur utiq; omnem perfectionem, illi
lum omnipotentem, & Deum, & Dominum diceret, quod idem
etiam, & nos de filio, & Spiritu sancto affirmamus. Omnipotens
Pater, omnipotens Filius, omnipotens Spiritus sanctus, & tamen non tres
omnipotentes, sed unus omnipotens, ita Deus Pater, Deus Filius, Deus
Spiritus sanctus, & tamen non tres Dii, sed unus est Deus ita Domi-
nus Pater, Dominus Filius, Dominus Spiritus sanctus, & tamen non
tres Domini, sed unus est Dominus. Quia sicut singillatim unamquam-
que personam Deum, ac Dominum confiteri christiana ueritate compellimur,
ita tres Deos, aut Dominos dicere catholica religione prohibemur.

*Quod Trinitas personarum in unitate Diuina essentia
probetur ex sacra scriptura ueteris testa-
menti. Cap. II.*

Ista catholica ueritas de Personarum Trinitate in unitate es-
sentiae, ex Sacra scriptura manifeste habetur, ita tamen, quod
in solo nouo testamento, à Christo, & ab Apostolis fuit no-
bis clare, sine ulla uerborum obscuritate reuelata; in ueteri
autem testamento, licet non ita aperte contineatur, fuit nihi-
lominus sub obscuritate uerborum, & sententiarum, tot, & tan-
tis modis tradita, ut de ea dubitare non liceat; sed modi mul-
tiplices, & uarii, eam explicandi, nos de diuina huius ueritatis
reuelatione, certos reddunt; obscuritas uero, Iudeorum hebe-
tudinem, & ad idololatriam propensionem, ne sanctum daretur
canibus, & ne proiicerentur margaritae ante porcos, nobis in
memoriam reuocat. Deus. n. sua infinita sapientia, & misericor-
dia, cōpatiens tarditati illius populi, & eius capacitati se acco-
modās, huius tāti mysterii solā fidē implicitā ab eo requisuit,
sed Prophetis, & Patriarchis, quorum fides debebat esse magis
explicita; cū per eos populum instrueret, & erudiret illud aper-
tius reuelauit, ceteris autē obscure; nā Dei unitatē, quā explici-
te omnes credere debebāt, & in qua implicite cōtinetur sāctif-
simę Trinitatis fides, ita eis manifeste reuelauit, ut cū de Dei u-
nitate fieret sermo, aliqua in illa Dei unitate saepe fuerit plura-
litas significata, ad hoc mysteriū cōmēdādū, q̄ eis tanquā rudi-
bus solū innuebatur, & nobis apertē reuelandum reseruabatur.

• Nouem igitur modis pluralitas personarū in unitate diuinæ

essen-

essentię, in Veteri testamento præcipue significatur. Primo, quia Sacra scriptura sæpe loquitur de Deo in plurali, & statim subiungit singulare, adeo, ut contra grammaticorum regulas, solecismum committat, si sola uis uerborum attendatur. Gen. 1. *In principio creauit Heloym cælum, & terram*, ita legitur in textu hebraico, *Heloy* autem, est nomen plurale huius nominis *Hel*, uel *Heloy*, & sensus est, In principio creauit Dii cælum, & terram, & paulo inferius *Creauit Dii hominem, ad imaginem Deorum creauit eum*. Ad quod respondent Iudæi hoc nomen *Heloy*, accipi pro plurali, & singulari, & quando dicitur de Deo uero, sæper accipi in singulari, sicut in presenti. Sed contra hanc eorum solutionem manifeste probatur, quod hoc nomen *Heloy*, & alia nomina diuina, sæpe accipiuntur de Deo uero in plurali, quia coniunguntur cum adiectiuis, & cum uerbis pluralis numeri, & cum adiectiuis quidem. Iosue, cap. ultimo dicitur. *Non poteritis seruire Domino, quia dominus sanctus ipse*, ubi ueritas hebraica habet, *Non poteritis seruire Domino, quia Heloym sancti ipse*. Hieremię 23. *Peruertistis uerba Dei uiuentis domini exercituum Dei uestri*, Vbi ueritas hebraica habet. *Peruertistis uerba Heloym uiuentium*. i. Deorum uiuentium, sed propter unitatem essentię subiungitur, *Domini exercituum*, in singulari. & in hac Hieremię autoritate notandum est, quod est nomē Dei Thethragramaton, quod non competit alicui nisi soli Deo. Coniungitur etiam *Heloy*, pro Deo uero, cum uerbis pluralis numeri. 2. Reg. 7. *Quis est gens, ut populus Israel in terra propter quem inuit Deus, ut redimeret, sibi populum*, Veritas hebraica sic habet. *Quis est ut populus tuus Israel, gens una in terra, propter quam iuerunt Heloym ad redimendum sibi populum?* Ecclesiastes. 11. *Quis est inquam homo, ut sequi possit Regem factorem suum?* Vbi ueritas hebraica sic habet. *Quis est homo, ut intret post Regem, qui iam fecerunt eum?* Contra hæc obiciunt aliqui iudæi, quia in aliis scripturæ locis cum de uno sit sermo, coniungitur plurale cum singulari; non ergo ex hoc modo loquendi arguitur pluralitas suppositorum in unitate essentię, quod ostendunt, quia. 1. Reg. cap. 28. ubi scriptura loquitur, de suscitatione samuelis, cum dixisset mulier illa Phitonissa. *Uidi Heloym ascendentes de terra*, interrogauit Saul in singulari, *Qualis est forma eius*. Ezechielis 46. ubi dicitur. *In die autem calendarum, uitulum immaculatum de armento, &c.* ubi in hebraica ueritate habetur *Thaminum*, quod est plurale huius nominis *Thamin*, & sic *Thaminum* plurale, quod significat immaculatos, coniungitur cum uitulo in singulari. Et canticorum primo dicitur

Iudæorū
obiectio.

citur. *Trabe me post te, curremus, &c.* Sed dicimus cum Fino Ha-
 driano, lib. 8. cap. 8. contra Iudæos, has obiectiones nullius esse
 momenti, & ad primam quidem dicimus, quod secundum He-
 breos interpretes, surrexit Samuel uere uirtute diuina, & cum
 eo etiam uenit Moyses, secundum uero alios, non surrexit ue-
 re Samuel, sed apparuit demon representans samuelem. & cum
 eo etiam apparuit demon priuatus illi mulieri magicæ, & ita
 mulier illa dixit in plurali, Vidi Deos ascendentes de terra, idest
 homines diuinos, at Saul non quesituit nisi de figura illius, qui
 primo apparuit ei, & non de associante illum, quia cum solo Sa-
 muele loqui uolebat, & ita in singulari dixit, Qualis est forma
 eius. Ad secundam ex Ezechiele dicitur, quod Thaminum, quod
 significat immaculatos in plurali, non coniungitur cum uitulo
 in singulari, ut arguunt Iudæi, sed cum genitiuo pluralis nume-
 ri, non enim habent uariationem casuum sicut nos, sed tantum
 uariant nomina, secundum numerum singularem, & pluralem;
 & est sensus, In die Calendarum uitulum de armento immacu-
 latorum, idest de numero illorum immaculorum, qui ad hoc
 seruabantur, facient sacrificium. ad cuius Euidentiã norandã
 est, quod ex statuto legis in principio cuiuslibet mensis, debe-
 bat offerri uitulus unus immaculatus, & ideo ordinauerant sa-
 cerdotes, ut in uno loco proprio templi seruarentur tales duo-
 decim ad minus, de quibus in principio mensis accipiebatur
 unus ad sacrificandum. Ad tertiam ex canticis canticorum
 dicitur, quod ille liber, secundum Rabinos, est de Deo, & de Si-
 nagoga, & secundum Catholicos, est de Christo, & Ecclesia, un-
 de illa uerba sunt synagoge, quæ dicitur sponsa Dei, & Ecclesie
 quæ est sponsa Christi, & ita talis sponsa non est una persona sin-
 gularis, sed collectio fidelium, & ideo subditur in plurali, *curre-
 mus*. Concludamus igitur ex hoc, quod nomen Dei plurale cõ-
 iungitur cum singulari, innui aliquod magnum sacramentum,
 scilicet in unitate diuinæ essentiæ, esse distinctionem personarũ.
 primo quidem, quia hoc mysterio sublato hic modus loquen-
 di, est solecismus, & error maximus in gramatica, etiam hebrai-
 ca; absit autem credere hunc solecismum ex scriptorum impe-
 ritia, & non ad significandum hoc mysterium ortum fuisse, cum
 autor Sacræ scripturæ fuerit Spiritus sanctus, & ob id nihil in
 ea superfluum, nec sine magno mysterio reperiatur. Secundo,
 quia talis solecismus (sic licet iuxta grammaticorum regulas
 modo, pro ueritate loqui, non enim solecismus, sed mysteriũ
 est) nunquam fit in Sacra scriptura, nisi cum est sermo de Deo

uero;

Solutio -
obiectionis.

uero; nam quotiescumque Dei nomen accipitur, uel pro Angelis, uel pro sanctis, uel pro iudicibus, uel abusiue pro demonibus in plurali, semper sequitur plurale, & nunquam adiungitur singulari, ut Exodi 22. ubi dicitur, *Ad Deos utriusque causa perueniat*, & statim sequitur in plurali. *Si illi iudicauerint*. & psal. 81. *Ego dixi Dii estis*, & psal. 95. *Omnes Dii gentium demonia*. Tertio; quia hic modus loquendi in plurali de Deo uero, populo pro penso ad idololatriam, posset dare occasionem errandi, & credendi plures esse Deos, praesertim cum sit nomen Dei. *Hel* singulare, quod nullam pluralitatem significat, quo & congruitas locutionis seruaretur, & errandi occasio tolleretur; necessario ergo dicendum est, magnum aliquod Sacramentum, distinctionem. s. personarum in unitate essentiae in Deo uero significari, de quo solo est hic modus loquendi alias. n. modus loquendi Sacrae scripturae esset contrarius suae intentioni, cum. n. homines ad unius ueri Dei cognitionem, & adorationem, ab idololatria reuocare intendat, plures esse Deos suo loquendi modo significaret.

Obiectio
enim solutio.

Sed posset hic aliquis petere. quare non idem modus loquendi seruatus sit in translatione 70. & in nostra vulgata editione. Ad quod dicimus septuaginta interpretes, traduxisse Sacrae scripturam in graecam linguam graecis idololatriis, & ob id Spiritu sancto inspirati occultarunt eis mysterium Sanctissimae Trinitatis, congruitate locutionis; sicut etiam, & mysteria de Dei filio, & eius incarnatione, & passione, aliter quam in hebreo habetur, seruata tamen rei ueritate, sed obscurius aliquando translato, ne daretur canibus, & ne inde confirmarentur in eorum idololatria, quasi sacra scriptura probaretur, & Deorum pluralitas, & homines Deos, & Dei filios esse. In nostra autem editione non debuerunt esse illi solecismi, sed debuit seruari congruitas locutionis, non propter periculum idololatrando, sicut factum est in translatione 70. sed quia nobis sanctissimae Trinitatis mysterium fuit aperte, & manifeste reuelatum, & ueteris testamenti uelamen, fuit nobis a Christo sublatum; sicut ergo quo magis cognoscitur alicuius rei ueritas, tanto magis tollitur obscuritas, quae de illa re habebatur, unde in patria, ubi non per speculum, & in enigmate, sed facie ad faciem Deus uideretur non est fides, ita etiam adueniente ueritate noui testamenti, in ueteri prefigurata, & Sanctissimo Trinitatis mysterio in nouo testamento aperte declarato, figurae, & umbrae prius obscurae, nobis sunt manifestae, & ob id in translatione, quae pro nobis facta fuit, non debuit omitti congruitas locutionis, ut nobis sole-

cismis

cismiss occultaretur, quod nobis aperte est à Deo reuelatum, & ut nobis aperte reuelandum obscure, & solecissimis fuit iudæis traditū; sed seruata ueritate Sacræ scripturæ, habenda fuit ratio congruitatis locutionis, ne eius grauitati, & maiestati detraheretur. Non tamen ob id nobis desunt auctoritates in hoc genere argumenti, in quibus magis seruata cōgruitate locutionis de Deo uero, plurale cum singulari coniungitur. Gen. 1. *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram*, dicens enim, *faciamus ad nostram*, pluralitatem personarum ostendit, dicens uero, *imaginem*. unitatem essentia, ut inquit Aug. in lib. de fide ad Petrum. Hilarius in lib. 3. de Trinitate, non solum sumit distinctionem personarum ex hoc, quod dicit, *faciamus ad nostram*, & unitatem essentia, ex hoc, quod in singulari dicit. *imaginem, & similitudinem*, sed etiam ex hoc, quod dicit, *imaginem, & similitudinem*, colligit unitatem essentia, & personarum distinctionem, ut enim inquit, imago sola non est, & similitudo sibi non est, neque diuersitatem duobus admisceri alterius ad alterum similitudo permittit. Vbi notandum est, quod hic imago, & similitudo dicit essentiam, & relationem, importat enim imago unitatem cum distinctione, similiter, & similitudo, propter intrinsecam relationem; & ideo hæc nomina imago, & similitudo, in quantum important unitatem, significant unitatem essentia, in quantum uero ratione intrinsicæ relationis important etiam distinctionem, significant distinctionem personarum. S. Aug. cōsiderauit imaginem, & similitudinem, secundum quod significant unitatem, & ideo ex illis sumit solum unitatem essentia, & distinctionem personarum, ex *faciamus, & ad nostram*, at Hilarius cōsiderauit eorum significatum, & cōsignificatum, & ideo ex eisdem nominibus unitatem essentia, & personarum distinctionem collegit. Sed dubitabit aliquis quomodo uerum sit quod dicit Hilarius ad probandam ex similitudine personarum unitatem essentia, quod similitudo alterius ad alterum non permittit inter eos diuersitatem admisceri, cum similitudo sit rerum differentiū eadem qualitas? Ad quod dicimus, quod similitudo, quæ est secundum accidens, uel secundum partem substantia, admittit diuersitatem, non autem illa, quæ est secundum totum, cum igitur in Deo sit summa simplicitas, non potest in eo esse similitudo secundum accidens, neque secundum partem, sed talis, quæ non cōpatitur diuersitatem naturæ, sed solum distinctionem personarum in eadem essentia. Gen. 11. *Descendit autem Dominus, ut uideret ciuitatem, & turrem, quæ edificabant, & paulo post loquitur Dominus in plurali Venite igitur descendamus, & confundamus ibi linguam eorum. & subditur in singulari. Atque ita diuisit eos dominus.*

Secundo ostenditur Trinitas personarum in unitate essentiae, ex hoc, quod saepe in Sacra scriptura Dei nomen in eadem sententia ter repetitur, & Dei unitas, cum trina Dei nominis repetitione, exprimitur, non enim uacat mysterio. Exodi 3. *Ego sum qui sum, qui est misit me ad uos, Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob.* Psal. 49. *Deus Deorum Dominus locutus est, & uocauit terram.* Psal. 66. *Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus, & metuant eum omnes fines terrae.* Esa. 6. *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth.* Tertio, ostenditur personarum Trinitas, per hoc quod aliquando Scriptura Sacra rem aliquam à Deo factam esse, ter repetit in eadem sententia, ut Gen. 1. & 5. *Creauit Deus hominem ad imaginem, & similitudinem suam, ad imaginem Dei creauit illum, masculum, & feminam creauit eos.* Quarto, quia aliquando Sacra scriptura tribuit Deo aliquem effectum, ut ab alia persona diuina procedentem. Gen. 19. *Dominus pluit super Sodomam, & Gomorram sulphur, & ignem à Domino de caelo.* Osee 1. *Domui Iuda miserebor, & saluabo eos in Domino Deo suo.* Prou. 8. *Cum eo eram cuncta componens.* Quinto, quia Scriptura sacra ponit in Deo collocationem. Gen. 1. *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram,* & cap. 11. *Venite descendamus, & confundamus ibi linguam eorum.* Psal. 2. *Dominus dixit ad me Filius meus es tu.* Psal. 109. *Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis.* Sexto, quia una Persona Diuina reddit testimonium de altera Persona Diuina. Psal. 94. *Propheta inuitat nos ad adorationem ueri Dei, dicens. Venite exultemus Domino inbilemus Deo salutarino nostro, &c. Quoniam Deus magnus Dominus, & Rex magnus super omnes Deos, &c. Vbi ostendit eum esse uerum Deum, qui fecit nos, & caelum, & terram, & paulo post loquitur alia persona distincta, quæ testimonium perhibet de Deo, ut de persona distincta, ad cuius adorationem Propheta nos inuitauit, dicens. Hodie si uocem eius audieritis nolite obdurare corda uestra. & quod hæc persona distincta loquens, & testimonium perhibens de altera, sit uerus Deus, patet ex eo, quod subiungit. Tentauerunt me patres uestri, probauerunt, & uiderunt opera mea, quadraginta annis, &c. quibus iuravi in ira mea, si introibunt in requiem meam.*

Septimo, quia in Deo ponit processionem, & generationem, Ps. 2. *Dominus dixit ad me Filius meus es tu, Ego hodie genui te.* Ps. 109. *Ex utero ante luciferum genui te.* Prou. 8. *Dominus possedit me ab initio viarum suarum, antequam quicquam faceret à principio, ab æterno ordinata sum, antequam terra fieret, nec dum erant abyssi, & ego iam concepta eram, &c.* Eccl. 24. *Ego ex ore altissimi prodii*

primo

primogenita ante omnem creaturam . Miche. 5. Egressus eius ab initio , à die æternitatis . Ela. 53 . Generationem eius quis enarrabit ?
 O⁸tauo insinuatur in sacra scriptura Personarum Trinitas , & essentia unitas, per operum appropriationem . Gen. 1. *In principio creauit Deus cælum, & terram , & Spiritus Domini ferebatur super aquas , quod Glosa interlinearis ex Augustin. sic exponit , Creat Deus, scilicet Pater cuius est potestas , In principio idest in Filio cuius est Sapiencia, sed ubi est Pater , & Filius ibi est , & amor , & hic est Spiritus sanctus , de quo subditur , & Spiritus Domini ferebatur super aquas . Psal. 32. Verbo Domini cæli firmati sunt , & Spiritu oris eius omnis uirtus eorum . Dominus est nomen potestatis, & potentia appropriatur Patri, Verbum est conceptio mentis, unde , & sapientia, genita dicitur, & ideo Verbum est Filius , Spiritus oris eius est Spiritus sanctus; dicitur autem Spiritus oris, quia Verbo appropriatur os, & idem est ac si diceret Spiritus Verbi, Deus igitur Pater firmanit cælos, Verbo suo, & spiritu oris eius omnis uirtus eorum, licet enim opera Dei à dextra sint indiuisa, appropriantur tamen Personis. Ad quod etiam facit auctoritas Apost. Rom. 11. *Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso facta sunt omnia, ipsi gloria in secula. Vbi Ex appropriatur Patri, quia dicit habitudinem causæ ad effectum, efficere autem est potentia Per, quia dicit habitudinem exemplaris ad exemplatum, imaginis ad imaginatum, appropriatur Filio, In appropriatur spiritui sancto, quia dicit habitudinem conseruantis ad conseruatum, & bonitatis est conseruare, cum autem subdit . *Ipsi gloria, ostendit tres Personas esse unius essentia, & esse unum Deum . Sed modo intendimus hanc catholicam ueritatem solis autoritatibus ueteris testamenti probare .***

Nono ostenditur in Sacra scriptura Trinitas personarum in unitate essentia, apparitione; quamuis enim Deus sit inuisibilis, tamen saepe in specie humana hominibus apparuit, & uisus est, quod ex circumstantia locutionis patet; inter alias autem multas apparitiones, illa quæ facta fuit Abrahæ, Deum trinum in personis, & unum in essentia esse, satis manifeste ostendit, sic. n. Gen. 18. dicitur. *Apparuit autem ei Dominus in conualle mambre, cumq; eleuasset oculos, apparuerunt ei tres uiri, stantes prope eum. quos cum uidisset, cucurrit in occursum eorum de ostio tabernaculi sui, & adorauit in terra, & dixit, Domine si inueni gratiam in oculis tuis, ne transeas seruum tuum, sed afferam pauxillum aquæ, & lauentur pedes uestri, & requiescite sub arbore. Vbi ponderanda sunt uerba Dominus ei aparuit,*

in singulari. quomodo? *cum eleuasset oculos apparuerunt ei tres uiri,* quos in singulari adorauit, eisque dixit. *Domine si inueni gratiam in oculis tuis.* & statim cum illis tribus in singulari loquēs, trāsīt ad plurale, *Laurentur pedes uestri, & requiescite sub arbore.* Et paulo post illi tres uiri in plurali loquentes, *dixerunt ad eum, ubi est sarrā vxor tua?* ille respondit, *ecce in tabernaculo est,* cui dixit, *Reuertens reuertar, & c.* in singulari. Cum igitur tres uiri uisi sint, nec quisquā in eis, uel forma, uel ætate, uel potestate maior ceteris dictus sit, & per hoc, quod uisi sunt tres, dicatur, q̄ apparuit Dominus, & Abrahā cum illis tribus, modo in singulari, quasi cum uno, modo in plurali, quasi cum tribus locutus sit, & ipsi quoq; quandoq; simul, quandoq; ut unus locuti sint, nil aliud dici potest nisi uisibiliter per creaturam uisibilem, insinuatā esse Trinitatis æqualitatē, & in tribus personis unā eandemq; substantiā. Et ne quis existimarent ex illis tribus unum fuisse maiore, & Dominū, & alios duos Angelos eius, & ob id Abrahā, cum Domino in singulari locutum fuisse, hoc Sacra scriptura manifeste reprobat, eodem loco, per apparitionem, quæ immediate facta fuit Loth. Sic enim scriptura sequitur. *Abiit autem Dominus postquam cessauit loqui ad Abraham, & ille reuersus in locum suum, Venerunt autem duo Angeli sodomam uespere,* ubi diligenter notandum est, quod Abraham loquebatur cum tribus, & eum Dominum singulariter appellauit. & quia forte posset aliquis dicere, quod Abraham ex illis tribus unum agnouit Dominum, alios autem duos angelos eius, Scriptura ut hunc errorem reiiciat, statim subdit abiisse Dominum, & duos ex illis tribus (ad hoc enim apparuerunt, dixerunt enim ad Abraham, *descendam, & uidebo, & c.*) iuisse Sodomam, quos, & Angelos nominat, ut ostendat illos quos Angelos credere possemus, uel forte primo credidit Loth, non Angelos, sed diuinas personas in illa forma fuisse, uel si Angeli erant, diuinas saltem personas representasse. duo igitur apparent; Angeli ambo dicuntur, pluraliter à Loth inuitantur, tāquā cum duobus pluraliter loquitur, donec exeat à Sodomis, deinde sequitur scriptura, & dicit. *Eduxeruntq; eum, & posuerunt extra ciuitatem, ibiq; locuti sunt ad eum dicentes salua animam tuam, & c.* Dixitq; ad eos Loth. *Queso Domine mi quia inuenit seruus tuus gratiam coram te, & c.* notanda sunt uerba, dixit ad eos, ad quos? ad illos duos, qui Angeli sunt dicti, & sodomam à tertio, qui abiit, missi fuerunt, & ad eos in singulari, tanquam ad unum Deum uerum loquitur. *Queso Domine mi quia inuenit seruus tuus gratiam coram te, & c.* ex quo manifeste,

feſte, in plurali numero, duas perſonas, in hoc, quod iidem duo, tanquam unus copulantur, unius ſubſtantię, & unum dominũ Deum eſſe intelligimus; quę duę Perſonę fuerunt Filius, & Spiritus Sanctus, dixerunt enim ſe miſſos, quod de Filio, & Spiritu ſancto dicimus, de Patre. n. nuſquam legitur, quod fuerit miſſus. His igitur nouem modis, ad quos multę alię authoritates pertinent, nobis in ueteri teſtamento Sanctiſſimę Trinitatis myſteriũ inſinuatum fuit. At ubi uenit plenitudo temporis, in quo non iã amplius, ut olim, nobis multifarie multiq; modis loqueretur Deus in prophetis, ſed in filio, ſublatũ eſt ueteris teſtamenti uelamen; nobis Filius ſcripturas aperuit, & quę de Patre ſũt, palam annunciauit nobis. Sacrę ſcripturę plenę ſunt de Patre, Filio, & Spiritu ſancto, q̄ ſint perſonę diſtinctę, & Pater ſit Deus & Filius ſit Deus, & Spiritus ſanctus ſit Deus, & tamen non ſint tres Dii, ſed unus Deus, idq; non obſcure, & adumbratè, ſed clare, & manifeſtè; adeo ut hęc Sanctiſſimę Trinitatis fides, omnibus prædicetur, & omnes in nomine, & uirtute Sanctiſſimę Trinitatis baptizentur, & regenerentur, & uitam æternam conſequantur. Matt. ult. *Euntes* (inquit Chriſtus diſcipulis ſuis) *docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti*, non dicit in nominibus, quia Patris, & Filij, & Spiritus ſancti una eſt diuinitas, una poteſtas, unas gloria. i. Ioa. ult. *Tres ſunt qui teſtimonium dant, in cælo Pater, Verbum, & Spiritus ſanctus, & hi tres vnũ ſunt.*

*An Sanctiſſimum Trinitatis myſterium naturali ratione cognoſci,
& probari poſſit. Cap. III.*

Gentiles, cum non admittant niſi id quod naturali ratione probatur, parum, aut nihil monebuntur auctoritatibus Sacrę ſcripturę adductis, quibus Iudæorũ error & obſtinatio manifeſtè conuincitur; ideo uidẽdũ eſt an hoc ſanctiſſimũ Trinitatis myſteriũ, ratione probari poſſit, & ſi non poteſt, quomodo cũ gẽtilibus nos gerere debeamus. Dicimus igitur primo, hoc ſanctiſſimũ myſteriũ rationem naturalem excedere, adeo ut impoſſibile ſit ſolo lumine naturali, ad trinitatis diuinarũ perſonarũ cognitionem peruenire, cuius rationẽ S. Thom. i. p. q. 32. ar. 1. aſſignat, quia homo non poteſt naturali ratione ad Dei cognitionẽ aſcẽdere, niſi ex creaturis, ſed creaturę ducunt in Dei cognitionẽ ſicut effectus in cauſã, hoc igitur ſolũ de Deo naturali ratione cognoſci poteſt, q̄ ei cõpetit, ſecũdum

Quod nõ poſſit cognoſci naturali ratione.

quod est omnium entium causa, uirtus autem creatiua Dei, est communis toti Trinitati, & ob id pertinet ad unitatem essentia, & nō ad personarum distinctionem, ergo ex creaturis, solum possunt de Deo naturali ratione cognosci, quæ pertinent ad unitatem essentia, non autem ea, quæ pertinent ad personarum distinctionem. Nec obstat, ut inquit Ricardus, 1. s. d. 3. q. 2. quod per creaturas possumus uenire in cognitionem appropriatorū, scilicet potentia, sapientia, & bonitatis; nam uenimus in eorum cognitionem, secundum quod suat in generali, non tamen sub ratione, qua sunt personis appropriata; sicut nec etiam obstat, quod res potest cognosci ex sua imagine, & anima nostra est ad Dei imaginem, & similitudinem, quia habet unitatem essentia, & potentiarum trinitatem, quod de illa cognoscimus; nam tunc res cognoscitur ex sua imagine quando imago cognoscitur, sub ratione qua illius rei est imago, quamuis autem possimus cognoscere in anima nostra, id quod est imago, non tamen possumus illam naturaliter cognoscere sub ratione, qua est imago Summae Trinitatis, & unitatis; in hoc enim imago differt à uestigio, quod ratio uestigii est ratio confusa, quia est in creatura respectu Dei quantum ad communia, at ratio imaginis est ratio distincta, quia respicit propria, & ideo uestigium etiam sub ratione uestigij cognoscere, & ex eo uenire possumus in cognitionem appropriatorum, sed non ut sunt appropriata, nam etiam si esset una sola persona, esset potens, sapiens, & bona, & ut talis crearet; at animam ut est imago, naturaliter cognoscere non possumus, quia ut est imago respicit propria personarum, & ut anima, & creatura, respicit Deum, ut creatorem, creare autem non est alicui personæ propriū, sed toti Trinitati commune; & ideo ex anima naturaliter possumus uenire in cognitionem Dei, quantum ad ea, quæ sunt communia, ut autem ex ea ascendamus ad cognitionem personarum, debemus prius esse illustrati lumine fidei, quo in Deo tres personas unius essentia cognoscamus; & huius summae Trinitatis, & unitatis imaginem in anima nostra uideamus.

Quod gentiles reuelationes habuerint & scripturam legissent.

Dicimus secundo, quod si aliqui gentiles cognouerunt hoc Sanctissimæ Trinitatis mysterium, & de eo locuti sunt, fuit, uel quia Deus illis reuelauit, uel quia Sacrae Scripturae libros legerunt, quod enim etiam aliquibus gentibus reuelata fuerint Fidei nostræ mysteria, & quod aliqui eorum fuerint à Prophetis instructi, & Sacram scripturam legerint; ex Sacra scriptura manifeste habetur, nam Iob gentilis fuit, & Paulus ad Romanos

gen-

gentibus etiam revelationes factas fuisse asserit; Ionas Prophe-
ta missus fuit à Deo ad Ninivitas, qui gentiles erant; Naaman Si-
rus uenit ad Heliseum Prophetã, à quo, & à lepra sanatus, & de
uero Dei cultu edoctus fuit; Regina Saba uenit à finibus terræ
audire Sapientiam Salomonis, & Eunuchus potens Candacis
Reginæ, Aethiopum, qui uenerat Hierosolimam adorare, & ad
quem missus fuit Philippus, legebat Isaiã Prophetam, quæ Regi-
na successit Reginæ Sabæ, quæ ad Salomonem accessit, nã Regi-
na Saba, ut testatur Iosephus, Aegypto, & Aethiopiæ imperauit,
est autem in Aethiopia insula Meroe in qua est urbs netustissi-
ma totius Aethiopiæ Regia, nomine Saba, quam postea Cambi-
ses Rex denominauit Meroen, insulæ nomen illi approprians, ut
dicunt Iosephus lib. 2. Antiquitatum, & Strabo, lib. 17. Meroe-
nis autem, ut inquit Strabo lib. 16. solitæ erant imperare femi-
næ, sicut etiam, & Scithæ suas habebãt Reginas, & Afsirij suam
Semiramidem, postea Reginæ Meroes sunt appellatæ Cádaces,
propter feminam Cádacé, quæ regnauit, ut dicit Plinius, lib. 6.
cap. 29. Cum igitur ille Eunuchus, qui legebat Isaiam esset ex
Aula Candaciæ Reginæ Aethiopû datur intelligi illi genti Scri-
pturarum lectionē ab ætate Reginæ sabæ, quæ ad Salomonem
accessit familiarem, atq; usitatam fuisse. Iudei quoq; propter
multas captiuitates sparsi fuerunt per totum fere mundum, un-
de Actorum 2. dicitur, quod in die Pentecostes erant in Hieru-
salem iudei uiri religiosi ex omni natione, quæ sub Cælo est; à
quibus gentiles, & de uero Deo instrui; & Sacram scripturam
habuere potuerunt. Ex quibus mirû nõ est si in scriptis quorum-
dã gètilium aliqua de hoc sacro mysterio leguntur; & quidẽ sy-
billæ filij Dei incarnationem, Natiuitatem, miracula, mortem,
resurrectionem, & ascensionem ita prædicunt, ut rem gæstam
potius narrare uideantur, ut superius ostendimus, lib. 2. c. 6. Et
s. Aug. lib. 7. Confess. cap. 9. inquit se legisse in quibusdam libris
Platonicis, non quidem eisdem uerbis, sed idem omnino mul-
tis, & multiplicibus rationibus suaderi, quod in principio pri-
mi capituli Euangelii s. Ioannis, usque ad *Verbum caro factum est.*
Mercurius Trimegistus in libro, qui dicitur Pimander, inquit,
quod Monas genuit Monadem, & suum in se reflectit ardorem.

Dicimus tertio, quod supposito lumine fidei, contra gètiles,
possumus probabilibus rationibus, huius incomprehensibilis
mysterii conuenientium probare; non quod illis tanquam con-
cludentibus insistamus, sic enim, & fidei derogaretur, quia hu-
manæ rationi subderetur, & infidelium animi magis à Christia-

Quomo-
do sit di-
sputandû
cum gen-
tilibus.

Rationes
naturales.

na religione auerterentur, putantes. n. quod fides huiusmodi rationibus minime concludentibus inicitur, & quod propter eas credamus, fidem nostram potius irriderent. Si quando ergo nobis cū gentilibus disputandū esset, hoc erit fundamentum nostrum, Deum, esse Deum magnum, & incompræhensibilem, qui nostram, & Intelligentiarum scientiam vincit, ac proinde eius mysteria omnem naturæ uim excedere, & à nobis non nisi fide, Diuina reuelatione habita cognosci posse; quo fidei lumine illustrati, cum fides, licet sit supra naturam, non tamen illam destruat, nec sit illi contraria, sed perficiat, naturalibus rationibus contra gentiles mysteriorum fidei probabilitatem, & convenientiam, & quod nihil in se Deo, & naturæ principiis repugnans contineat, probare, & omnes rationes, quæ ab ipsis in contrarium fiunt, tanquam sophisticas soluere possumus. Sit igitur prima ratio, summi boni est, summè se communicare, at Deus, qui est summum bonum, non potest se summè creaturæ communicare; quantumcumque enim creatura sit perfecta, adhuc in infinitum distabit à Deo, ergo danda est in Deo aliqua processio, secundum quam infinito modo se communicet, tribuendo nimirum personæ genitæ, & spiratæ propriam essentiam. Secunda, omnis creaturæ perfectio tribuenda est Deo, semota omni imperfectione; at generare sibi simile, est creaturæ perfectio, cum duplici imperfectione, cum mutatione scilicet, & naturæ distinctione; non enim potest creatura, cum sit finitæ uirtutis, propriam essentiam tribuere genito, ergo Deus sine ulla mutatione generabit distinctam personam, illiq; tribuet propriam essentiam, ratione cuius non duo, sed unus solus, pater, & filius dicetur Deus; quæ ratio est ipsius met Dei dicentis, Esa. 66. *Nunquid ego qui alios parere facio, ipse non pariam?* Tertia Deus est perfectissime beatus, ergo in eo est amicitia, conuersatio, & mutuus amor, quæ sunt bona maxime necessaria ad beatitudinem, quæ est status omnium bonorum aggregatione perfectus; hæc autem inter Deum, & creaturam, perfectè reperiri non possunt, cum enim creatura sit finita, Dei amor esset inordinatus si amore infinito quo se amat, illam infinitè amaret; quare ponendæ sunt in Deo plures personæ eiusdem infinitæ essentiæ, quæ amore infinito se mutuo ament.

Quarta, melius est Deum esse operantem, quam ociosum; at cum mundus non fuerit ab æterno, tota illa infinita duratione, quæ mundum præcessit, fuisset ociosus, nisi in eo æterna generatio, & spiratio constituentur, & hac præcipue ratione moti

anti-

antiqui Philosophi, asseruerunt mundi æternitatem. Vltima-
tandem ratio sit ex perfectione ordinis uniuersi, in quo reperi-
tur una natura in uno supposito, vt in uno Angelo, & multæ
naturæ in multis suppositis, & multæ naturæ in uno supposito,
in homine enim est natura corporea, & incorporea, ergo da-
bitur quartus gradus, qui est, unius naturæ in multis supposi-
tis, quod est Sanctissimæ Trinitatis mysterium, Filius enim re-
cipit à Patre, non aliud esse, sed illud idem, eandemq; Patris na-
turam, & sic est Patri coeternus, nec unquam fuit indigens, nec
aliquo modo mutatus, cū nō præcesserit receptionē, & cōsequē-
ter nō intelligitur de eo illud Domini. *Beatius est dare, quā accipere*

Quod in Deo sint relationes reales, quæ, & quot sint.

Cap. IIII.

VT facilius, quæ de Sanctissimo Trinitatis mysterio à
Sacra scriptura nobis tradita, & à sacris Doctoribus
explicata sunt, quantum Deus dederit, omni humi-
litate, & intellectus nostri submissione intelligere
possimus; aliqua de diuinis relationibus necessario præmit-
tenda sunt. de quibus tria breuiter explicabimus, quæ relatio-
nes sint in Deo, & quomodo se habeant, tum ratione essentia, &
tum in ordine ad Personas.

Certum est in Deo esse relationes, cum Sacra scriptura no-
mina relatiua ei propriè, & non metaphoricè tribuat. Relatio-
num autem duo sunt genera, quædam sunt reales, quædam
rationis; cum enim relationis prædicamentum hoc à cæteris dif-
ferat, quod secundum suam naturam non significat aliquid ali-
cui inhærens, sed solum respectum ad aliud; non solum in
eo sunt relationes reales, sed dantur etiam aliæ, quæ sunt se-
cundum solam rationem, & non secundum rem; & relationes
utriusque generis in Deo reperiuntur; Relationes rationis in
Deo sunt, respectu creaturarum, cum ad creaturas Deus reali-
ter non referatur; non enim semper in relationibus, quæ actio-
nem, & passionem consequuntur, mutus ordo reperitur; sed
in illis dumtaxat, in quibus aliquod bonum, seu perfectio a-
gentis in suo effectu attenditur, ut maxime patet in agentibus
uniuocis, quæ per actionem, suæ speciei similitudinem,
inducunt, & per consequens esse perpetuum propriæ speciei,
secundum quod est possibile, conseruant; & in omnibus e-
tiam aliis, quæ mota operantur; suo enim motu ad effectus

Relatio-
nes quædã
sunt reales
quædam
rationis.

Quod re-
lationes
Dei ad
creaturas
sunt ratio-
nis.

pro-

producendos ordinantur: In cæteris autem agentibus, quæ sunt omnino extrinseca suis effectibus, non est mutus ordo, licet enim effectus ad sua principia realiter referantur, non tamè contra, ista principia ad suos effectus realiter ordinantur, cum sint omnino extrinseca ab illo actionum, uel uirtutum genere, quas talis relatio consequitur; huius generis sunt relationes, quæ inter scibile, & scientiam, sensibile, & sensum, columnam, & hominem, cuius respectu dicitur dextera, & huiusmodi reperiuntur: huiusmodi etiam sunt relationes inter Deum, & creaturas, nam omnes creature realiter ad Deum referuntur, sicut ad principium, & finem; imo ordo partium uniuersi ad inuicem, est per ordinem totius uniuersi ad Deum, quemadmodum, & ordo, qui est inter partes exercitus, est propter ordinem exercitus ad Ducem. At Deus nullo modo è contra ad creaturam realiter refertur, cum non agat per actionem mediam, quæ intelligatur ab eo procedere, & in creaturam terminari, qua cum ea conueniat; sed sua actio est sua essentia, quæ omnino est extra genus esse creati, per quod creatura ad Deum refertur, & consequenter agendo nõ mouetur, ut sic saltem coincidat in genus moti, sed sine omni sua mutatione, mutabilia producit, conseruat, & gubernat, nec etiam ex creaturarum productione aliquid, uel minimum bonum ei prouenit.

Quod in
Deo sint
relationes
reales.

Præter relationes rationis, quas intellectus noster in Deo apprehendit, eiq; in ordine ad creaturas tribuit, necessario dicendum est in Deo esse quasdam relationes reales, quæ ab æterno ei cõueniunt; cum enim fides catholica doceat in Deo esse processione[m], & tres personas unius essentiæ, & omnis numerus aliquam distinctionem consequatur; non solum in Deo erit distinctio respectu creaturarum, quæ ab ipso per essentiam differunt, sed etiam respectu alicuius in diuina essentia subsistentis; hæc autem distinctio non potest esse per aliquod absolutum, nam cum quicquid in diuinis absolute prædicatur, Dei essentiam significet, sequeretur, quod personæ diuinæ essentialiter distinguerentur, quæ est hæresis Arii; sequitur ergo, quod sola relatiua distinctio in Deo reperitur; hæc autem distinctio non est rationis tantum; quia cum ea, quæ sola ratione distinguuntur de se inuicem prædicari possint, sicut dicimus, punctum unum secundum rem esse, principium, & finem diuersa ratione, sequeretur, quod Pater posset dici Filius, & Filius Pater, & ita personæ distinguerentur sola ratione, & solum secundum nomina diuersis rationibus imposita, & non realiter, quæ est hæresis Sabelli:

li: ne-

li: necessario ergo dicendum est, relationes in Deo quibus Personæ distinguuntur esse reales, cum sint secundum processiones diuinarum personarum, in identitate naturæ; cum enim aliquid procedit à principio eiusdem naturæ, necesse est, quod ambo, & procedens, & id à quo procedit, in eodem ordine conueniant; & sic habeant reales respectus ad inuicem. Nec obstat, quod dicit Boetius in lib. de Trinitate, quod cum quis prædicamenta in diuinam uertit prædicationem, cuncta mutantur in substantiam, ad aliquid uerò omnino non potest prædicari; Vbi posset quis arguendo subiungere, si relatio non potest prædicari de Deo, ergo non est realiter in Deo; Nam respondetur, quod Boetius noluit per hoc excludere, quod relatio nõ esset in Deo, sed quod non prædicatur per modum inhaerentis, secundum propriam rationem relationis; cū. n. prædicari fundetur super inesse, eadem ratione, qua relatio ex propria ratione nõ inest, dicitur etiã, q̄ non prædicatur; sed tamẽ prædicatur per modũ ad aliud se habentis. Nec etiam obstat, q̄ ibidem etiam dicit Boetius, q̄ similis est relatio in Trinitate Patris ad Filium, & utriusque ad Spiritum sanctum, ut eius, quod est idem ad id quod est, quasi sit relatio rationis eiusdem ad se ipsum; Nam respõdetur, quod relatio, quæ importatur per hoc nomen idem, est relatio rationis tantum, si idem accipiatur simpliciter, quia huiusmodi relatio non potest consistere nisi in quodam ordine, quem ratio ad inuenit alicuius ad seipsum, secundum aliquas eius duas considerationes; secus autem est cum aliqua dicuntur esse eadem, non in numero, sed in natura speciei, uel generis. Boetius igitur relationes, quæ sunt in diuinis, assimilauit relationi identitatis, non quantum ad omnia, sed quantum ad hoc solum, quod per huiusmodi relationes non diuersificatur substantia, sicut nec per relationem identitatis; sed quia istę relationes sunt, secundum originem unius ab altero in eadem natura, non sunt rationis, sed reales.

Vt autem has diuinas relationes aliquo modo, Sanctorũ dictis insistendo, intelligere possimus, notandum est, quod secundum Philosophũ in 5. Meta. Omnis relatio fundatur, uel supra quantitatem, ut duplum, & dimidium; uel supra actionem, & passionem, ut faciens, & factum, pater, & filius, & huiusmodi. Cum autem quantitas non sit in Deo, est enim sine quantitate magnus, ut dicit Aug. relinquitur, quod realis relatio in Deo esse non possit, nisi super actionem fundata; non autẽ super actiones, secundum quas procedit aliquid extrinsecum à Deo; quia
rela-

Obiectio-
nes cum
solutioni-
bus.

Quod re-
lationes
reales in
Deo sint
tantũ qua-
tuor. &
quæ.

relationes Dei ad creaturas non sunt realiter in ipso, ut diximus; sed super actiones, secundum quas est processio in Deo ad intra. Huiusmodi autem processiones sunt due tantum, ut dicemus, quarum una accipitur, secundum actionem intellectus, quæ est processio Verbi, alia secundum actionem uoluntatis, quæ est processio amoris, secundum quamlibet autem processionem oportet duas accipere relationes oppositas, quarum una sit procedentis à principio, & alia ipsius principij. Processio autem Verbi dicitur generatio, secundum propriam rationem, quæ competit rebus uiuentibus. Relatio autem principij generationis in uiuentibus perfectis, dicitur paternitas. Relatio uero procedens à principio, dicitur filiatio. Processio uero amoris non habet nomen proprium, nec consequenter relationes, quæ secundum ipsam accipiuntur; sed uocatur relatio principij huius processionis, spiratio, relatio autem procedentis, processio, quamuis hæc duo nomina ad ipsas processiones, uel origines pertineant, & non ad relationes sunt igitur tantum quatuor relationes reales in deo, scilicet paternitas, filiatio, spiratio, & processio.

Obiectio,
quod sint
plures.
Solutio.

Si autem quis contendat esse plures relationes, quia in deo sunt relationes intelligentis ad intellectum, & uolentis ad uoluntatem, est etiam æqualitatis, & similitudinis, & identitatis, quæ in deo sunt ab æterno, & sunt relationes reales. Respondetur, quod in his in quibus distinguitur intellectus, & intellectum, uolens, & uoluntatem, potest esse relatio realis, & scientiæ ad rem, scitæ, & uolentis ad rem uolitam; sed in deo est omnino idem intellectus, & intellectum, quia intelligendo se, intelligit omnia alia, & eadem ratione uoluntas, & uoluntatem; unde in deo non sũt relationes reales, sicut nec relatio eiusdem ad idem; relatio autem ad Verbum est realis, quia Verbum intelligitur, ut procedens per actionem intelligibilem, & non ut res intellecta, cum enim intelligimus lapidem res intellecta est lapis, sed uerbum est conceptio lapidis, quæ est uera lapidis similitudo ab intellectu producta.

De relationibus
æqualitatis,
& similitudinis.
Scotistarũ
sententia.

Ad id, quod de relationibus æqualitatis, & similitudinis opponitur, dicimus non paruam esse inter doctores controuersiam, & difficultatem, curabimus autem ea in quibus differunt & ueritatem maiori qua possumus facilitate explicare, cum ipsi satis obscure loquantur. Scotus, & qui illum sequuntur dicunt non solum in creaturis, sed etiam in deo esse relationes reales, nam ad hoc, quod relatio sit realis, tria requiruntur. Primo, quod

quod fundamentum sit reale, & ideo entis ad non ens, non est relatio realis 2. quod extrema sint realiter distincta, & ideo eiusdem ad seipsum non est relatio realis. 3. quod consurgat ex natura rei inter extrema, absque opere intellectus, & ideo relatio Dei ad creaturas non est realis; sed ista tria concurrunt ad relationem æqualitatis, & similitudinis personæ diuinæ ad personam, nam æqualitas habet fundamentum reale, magnitudinem. s. perfectionis diuinæ, uel unitatem magnitudinis: eius extrema sunt realiter distincta. s. personæ diuinæ, & æqualitas consurgit ex natura rei, nam filius ex natura rei est æqualis Patri. Philipp. 2. *Non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo.* Contraria sententia est S. Thom. Thomistarum, & aliorum, quod istæ relationes in Deo sint rationis, quod S. Thom. sic ostendit, & probat, quia æqualitas in Deo, tria includit, unitatem scilicet essentialis, realem distinctionem personarum, & relatiuam appellationem, quæ formaliter denominatur æquales; secundum duo priora, æqualitas ponit aliquid reale in diuinis, secundum autem relationem rationis; & quod sit rationis probat, quia ad mutuas relationes reales, requiruntur duæ conditiones, realis. s. distinctio fundamentorum & quod fundatio non sit super alia relatione, quæ hic deficiunt; nam æqualitas, & similitudo, si poneret in diuinis personis aliquam relationem realem, aut hoc esset ex parte essentialis, quæ est communis, aut ex parte relationum, quibus distinguuntur; non ex parte essentialis, quia essentia est una, & eadem numero, & idem ad seipsum non refertur aliqua relatione reali, ergo non habent ex parte essentialis, quæ est illius fundamentum, quod sint relationes reales; nec ex parte personarum, quia personæ relationibus constituuntur, relatio autem non refertur ad aliam relationem, per relationem mediam, quia sic procederetur in infinitum, ergo quamuis personæ realiter inuicem distinguantur, non possunt esse fundamentum relationum æqualitatis, & similitudinis, sed illarum fundamentum est essentia, quæ cum nulla in ea sit distinctio, non potest esse fundamentum relationis realis. Scotistæ pro eorum sententia multa adducunt argumenta in contrarium, sed ex illis, duo solum eligimus, quæ punctum totius difficultatis attingunt, & probant, quod ad relationem realem, non sit necessaria distinctio fundamenti, sed sufficit distinctio suppositorum; primum est, quia eadem ratione sequeretur, relationes originis non esse reales, nec distingui realiter, quia si earum fundamentum est essentia, ipsa est una, & indistincta, si relatio, tunc obstat secunda conditio, ut relatio

Thomistarum sententia.

Scotistarum argumenta

non

solutio-
nes Capre-
oli, & Ca-
ietani in-
sufficien-
tes.

non fundetur super alia ratione. Secundum, quia si per diuinam potentiam esset una, & eadem numero albedo in duabus superficiebus, illę essent similes, & relatio esset realis, ratione realis distinctionis superficialium; & probatur, quia similitudo fundatur super una qualitate distinctorum, & uerior similitudo, quam super una, secundum quid. s. specie, & numero distincta. Capreolus, & Caiet. in eorum solutione maxime laborant, & ad primum respondent, quod relationes originis non fundantur super essentia, sed super actibus notionalibus, & in communicatione, & acceptione diuinę naturę. s. generare, & generari, spirare, & spirari, quę realiter distinguuntur. Verum istę non sunt res absolutę, sed relatiuę, licet significantur per modum actionum, uel actuum notionalium, & cum sint relatiuę, fundantur in essentia, quę est una simplicissima, & sunt fundamenta relationum realium. Et confirmatur, quia in diuinis, non sunt nisi duo prædicamenta, substantia. s. & relatio, ergo si relatio non fundatur super relatione, quia daretur processus in infinitum, fundabitur super essentia, si fundatur super relatione, & non datur processus in infinitum, primarum relationum fundamentum erit essentia, contra duas prædictas condiciones. Caietan. aliam etiam adducit solutionem, dicens, quod illa conditio intelligitur in relationibus exigentibus fundamentum, nam relationes sunt duplicis ordinis, quędam ferunt secum non solum fundamenta, sed etiam supposita, & istę sunt relationes originis quę ut dicemus, constituunt, & distinguunt personas, quędam non ferunt, sed supponunt fundamenta, & supposita, & illę sunt æqualitatis, & similitudinis, & ideo illę sunt reales, & non istę. Sed contra hanc etiam solutionem facit idem argumētum, quia fundamenta, quę secum afferunt relationes originis, constituentes, & distinguentes personas, sunt relatiua, realiter distincta, quorum fundamentum est essentia simplicissima, ergo ad realitatem relationum non requiritur distinctio ex parte fundamenti. Præterea, quę ipsi dicunt esse fundamenta relationum constituentium personas, Scotistę dicunt esse constituentia, & relationes, constituere personas, non sub ratione relationum, ut paternitas, & filiatio, sed sub ratione actionis, & passionis, generare. s. & generari. Ad secundum Capreolus primo dicit id implicare, deinde quod si daretur casus ibi esset relatio realis, sed non in casu nostro, quia ibi sunt duo absoluta. s. duę superficies, & ideo una posset ad aliam referri, ac in diuinis supposita sunt relatiua, quorum nullum potest aliam relationem fundare; po-

stea

Ita se corrigens dicit, quod non esset ibi relatio realis similitudinis, quia relatio sumit numerum à fundamēto potius, quā à supposito. Ex quibus hucusq; patet sententiam Schotistarum esse probabiliorem, & Thomistarum sententiam non esse sic sufficienter probatam.

Cum autem à Sanctis, & doctoribus unanimiter dicatur in deo non esse nisi quatuor relationes reales, ne Schotistarum sententia uideatur contraria, distinguendum est de relationibus realibus, nam relationes constituentes, & distinguentes personas non sunt nisi quatuor; sed præter has sunt etiam aliæ relationes reales communes omnibus personis, & æqualitatis. s. & similitudinis. Verum sicut à Sanctis, & doctoribus dicitur in diuinis esse solum, quatuor relationes reales, simpliciter, & universaliter sine aliqua distinctione cum Thomistis, illas solas esse, & non plures, nos quoq; dicimus ita tamen, quod alio modo hoc explicandum, & probandū esse credimus. Est igitur primus modus facilius apud Durandum, quod licet nō sit necessarium ad realitatem relationum, quod extrema habeant distinctum fundamentum, necessarium tamen est, quod extrema, ut extrema sint realiter distincta; quamuis autem personæ diuinæ sint realiter distinctæ, ut sunt extrema relationum originis, non tamen, ut sunt extrema relationis æqualitatis, & similitudinis; nam pater, & Filius de se dicuntur extrema relationum originis, & de se habent distinctionem, non sic autem, ut pater, & filius sunt extrema relatiuorum æqualitatis, & similitudinis; & ut quanti, & æquales, non distinguuntur, sed sunt penitus unum re, quia sunt tales ratione essentiæ, & consequenter istæ relationes non sunt reales, sed rationis. Secundus modus est ipsius durandi, qui non differt à præcedenti, nisi in maiori explicacione, & redditione causæ diuersitatis, etiam ex parte essentiæ; & dicit, quod relatio realis est triplex; uel est realis respectus consequens ex suo fundamento per se; uel est realis respectus ex suo fundamento accidentaliter consequens; uel est realis denominatio sumpta ex pluribus; similitudo autem, & æqualitas, nullo istorum modorum possunt esse relationes reales in diuinis; & ut à notioribus incipiamus non sunt reales ratione denominationis sumptæ ex pluribus realiter inter se differentibus, quia æqualitas diuinarum personarum, est denominatio sumpta, nō ex pluribus rebus, sed ex unica re, quæ nullo modo est realiter plurificata. s. essentia; non sunt etiam reales secundo modo, quia respectus realis accidentaliter adueniens, non conuenit

solutio
questionis

deo,

Deo, etiam per comparationem ad creaturam; non sunt etiam respectus reales consequentes ad suum fundamentum per se, quia talis respectus est realis, ex hoc quod extrema realia ex natura sui fundamenti habent inter se necessariam exigentiam; sed personæ diuinæ non habent inter se necessariam exigentiã ratione essentiæ, ut est fundamentum equalitatis, & similitudinis, & illam habent, ut est fundamentum relationum originis; nam diuina essentia consideratur, ut est una, & ut est fœcunda, ut est fœcunda est fundamentum relationum originis, ex fœcunditate enim diuinæ essentiæ est, quod in ipsa, una numero existente, sint plures personæ, quarum una sit ab alia, & tertia ab utraq; & propterea relationes originis sunt reales, ut autem est una, habens rationem quantitatis, & similitudinis, est fundamentum relationum equalitatis, & similitudinis, & non requirit, quod sit in pluribus, & non ponit inter personas necessariam exigentiam, & propterea istæ relationes in diuinis non sunt reales.

Ad argumentum in contrarium respõdetur, quod tunc ratio confurgit ex natura rei inter extrema realia, quando extrema ratione fundamenti habent necessariam ad inuicem dependentiam, ut autem illam habeant, fundamēta debent esse distincta, vel si est unum simplex, & indiuisum, debet esse fœcundum, & ratione fœcunditatis est fundamentum personarum, ut in diuinis; quando autem est unum simplicissimum, & indiuisum, & non consideratum, ut fœcundum, ponit in extremis realiter distinctis relationem rationis; & extrema realiter distincta, ratione illius fundamenti non distinguuntur, sed sunt prorsus idem, sed quatenus alia ratione realiter distinguuntur, comparantur ad inuicem relatione rationis, quæ ratione fundamenti, in quo sunt unum, est identitatis eiusdem ad seipsum; & ita filius dicitur æqualis Patri uerè, & realiter ratione essentiæ in qua est idem cum Patre, eadem enim est utriusq; essentia.

solutio cõ
trarii argu
menti.

Quid sit persona, & quod in Deo sint personæ.

Cap. V.

Multa de diuinis relationibus tractantur, & tractanda sunt, quæ eadem de Personis repetuntur; ideo ut hanc repetitionem euitemus, nunc de diuinis personis agemus, & ut melius intelligamus, quid sit persona, notandum est ex 5. Meta. quod substantia dicitur dupliciter. Vno modo dicitur substantia, quidditas, essentia, seu natura rei, quæ

quæ definitione significatur, & hanc substantiam græci uocant
 vsiam, latini uero essentiam. Alio modo dicitur substantia in-
 diuiduum, quod subsistit in genere substantiæ; & licet in quoli-
 bet etiam genere inueniantur uniuersale, & particulare, in gene-
 re tamen substantiæ, indiuiduum, speciali quodam modo inue-
 nitur; substantia enim indiuiduatur per seipsam, accidentia ue-
 ro indiuiduantur per subiectum, quod est substantia; Vnde etiam
 indiuiduum substantiæ specialibus, & multis nominibus, diuer-
 sis respectibus, significatur; nomine enim significante intentio-
 nem dicitur suppositum, nominibus uero significantibus rem,
 dicitur res naturæ, subsistentia, & hypostasis; secundum triplicem
 considerationem substantiæ sic dictæ, secundum enim, quod per
 se existit, & non in alio, dicitur subsistentia; secundum uero, quod
 supponitur alicui nature communi, dicitur res naturæ, sicut hic
 homo, est res naturæ humanæ, secundum autem, quod supponi-
 tur accidentibus, dicitur hypostasis, uel prima substantia; sed
 quia adhuc specialiori quodam modo indiuiduum inuenitur in
 rationalibus substantiis, quæ habent dominium sui actus, & non
 solum aguntur, ut alia, sed etiam agunt, & earum actiones sunt
 in indiuiduis, ideo indiuidua substantiæ rationalis, habuerunt
 speciale nomen, & hoc nomen est Persona. Quod personæ no-
 men, ut dicit Boetius in lib. de diu. nat. sumptum est ex his per-
 sonis, quæ in Comediis, & Tragediis, homines representabant;
 & dicitur persona à personando, quia sonus in concauitate emis-
 sus, euoluitur, & personat; illi enim, qui in comediis, & trage-
 diis recitabant, quandam laruam ante faciem ponebant, Vnde
 Græci has personas uocant profopa; à pro, quod est, in, & sopos,
 quod est facies, eo quod in facie ad illam obtegendam, ponant
 laruam; sed quia isti representabant homines famosos, ideo no-
 men personæ translatum est ad significandum homines in di-
 gnitate constitutos; unde aliqui definiunt personam dicentes,
 quod persona est hypostasis proprietate distincta, ad dignitatem
 pertinente; sed quia magnæ dignitatis est in rationali natura sub-
 sistere, ideo personæ nomen impositum fuit ad significandum
 omne indiuiduum rationalis naturæ; & in hac significatione mo-
 do usurpatur; cum igitur de persona loquimur, non debemus
 considerare id à quo sumptum est nomen, sed id ad quod signi-
 ficandum est impositum, quod est indiuiduum rationalis natu-
 ræ, & licet hypostasis (ut diximus) significet quodcumque in-
 diuiduum substantiæ, secundum quod supponitur accidenti-
 bus; usus tamen loquendi obtinuit, ut sumatur pro indiuiduo

rationalis naturæ, & significet idem, quod persona.

Quid sit
Persona.

Personam Boet. in lib. de du. na. sic definit, Persona est rationalis naturæ indiuidua substantia; cui consonat definitio Ricardi, lib. 4. de Trin. ca. 18. Persona est intellectualis naturæ incommunicabilis existentia, per hoc, quod dicitur [substantia] excluduntur à ratione personæ omnia accidentia, quorum nullum est personæ; per hoc, quod dicitur [indiuidua] excluduntur genera, & species in genere substantiæ, quæ personæ dici non possunt; per hoc uero, quod additur [rationalis naturæ] excluduntur corpora inanimata, plantæ, & bruta, quæ personæ non sunt. per hoc etiam, quod dicitur [substantia indiuidua] excluduntur humanitas Christi, & anima rationalis separata, nam substantia indiuidua, est quid completum per se existens. Vnde licet humana natura in Christo sit completa, & perfecta, quia tamen non habet propriam subsistentiam, sed subsistit in persona diuina à qua fuit assumpta, non dicitur persona, nec hypostasis; anima etiam rationalis separata, licet per se existat, quia tamen est pars speciei, & adhuc retinet naturam unibilitatis, non potest dici substantia indiuidua, quæ est hypostasis, nec per consequens persona. Definitio Ricardi eadem est cum definitione Boetij, nisi quod illam magis declarat, secundum quod persona accipitur in diuinis; nam loco rationalis naturæ, dixit intellectualis naturæ, & pro indiuidua substantia, dixit, in incommunicabilis existentia, diuina enim essentia est intellectualis, & cum sit incommunicabilis, non est persona, & cum etiam sit comunicabilis, non est indiuidua, secundum predicationem, cum prædicetur de pluribus personis, licet sit indiuidua, secundum rem.

Quod Persona, & Hypostasis attribuantur Deo.

Ex quibus sequitur, quod nomen Personæ est Deo attribuendum, significat enim id, quod est perfectissimum in tota natura. s. subsistens in rationali, seu intellectuali natura; omne autem id quod est perfectionis, est Deo attribuendum, cum eius essentia omnem perfectionem contineat; nomen igitur Personæ de Deo dicetur; non tamen eodem modo quo de creaturis dicitur, sed excellentiori modo, omni imperfectione remota; cum enim dicitur de Deo, nullam compositionem importat, sicut importat cum de homine dicitur, non quidem per se, sed ex accidenti, ex hoc quod complementum, seu perfectio, quæ requiritur ad rationem personæ, non inuenitur statim in uno simplici, sed requirit adunationem multorum; in Deo autem cum summa simplicitate, est summa perfectio, & ideo in Deo est persona sine ulla compositione; & quatenus hypostasis accipitur pro

per-

persona, nomen hypostasis Deo conuenit, non quantum ad id, a quo est impositum nomen, cum non substat accidentibus, sed quantum ad id, ad quod significandum est impositum, rem. s. subsistentē. Nec obstat, quod dicit Hiero. quod in hoc nomine hypostasis, latet uenenum; quia hoc erat antequam huius nominis significatio esset plene nota apud Latinos; hęretici enim per hoc nomen simplices decipiebant, ut confiterentur plures essentias, sicut confitentur plures hypostases; propter hoc, quod nomen substantię cui respondet in gręco nomen Hypostasis, communiter accipitur apud nos pro essentia. Et quamuis hęc nomina non reperiantur in Sacra scriptura de Deo dicta, & Dionys. in princ. de Di. no. dicat. Vniuersaliter non esse audendum aliquid dicere, nec cogitare de supersubstantiali occulta diuinitate, pręter ea, quę diuinitus ex sanctis eloquiis sunt expressa; nihilominus sufficit, quod res per ista nomina significata multipliciter in Sacra scriptura reperitur de Deo dicta. s. quod est maxime ens, & perfectissime intelligens, ut contra Arium probat Athanasius in disputatione coram Probo. Et si de Deo non essent dicenda, nisi illa solum nomina, quę in Sacra scriptura ueteris, & noui testamenti, secundum uocem inueniuntur expressa, sequeretur, quod nunquam in alia lingua de Deo loquendum esset, pręter quam in illa in quo primo tradita fuit Sacra scriptura; ad inuenienda autem noua nomina, antiquam fidem de Deo significantia, coegit nos necessitas disputandi cum hęreticis.

Quod Diuina Personę in esse personali proprietate constituantur, & distinguantur.

Cap. VI.

Prepositius, quem etiam sequitur Gregorius Ariminen-
sis. i. s. d. 26. existimauit superfluum esse querere, per
quid Diuina Personę formaliter constituantur, & distin-
guantur, cum non habeant constitutum, & seipsis di-
stinguantur; quorum opinio potest etiam rationibus confirma-
ri; nam Persona diuina est eque simplex ac essentia, & proprie-
tas illa, quę dicitur constituere, ut Paternitas; sed essentia, &
Paternitas propter sui simplicitatem, non habent aliquid quo
formaliter constituantur, & distinguantur; sed non sunt consti-
tuta, & seipsis distinguuntur a quocumque, alias enim daretur
processus in infinitum, ergo nec etiam Persona diuina consti-

tuitur. 2. quia constituens facit compositionem cum constituto, & est aliquo modo causa constituti, quæ diuinæ personæ repugnant. Prat. 3. Si Persona exempligratia Patris constituitur, Paternitate constituitur, ut asserunt illi, qui dicunt constitui, sed abstractum, & concretum idem significant, ergo dicere Patrem constitui, & distingui paternitate, est dicere Patrem se ipso constitui, & distingui. Sed hæc opinio est omnino reiicienda, & contra eam optime argumētatur Scotus eadem dist. quia illa, quæ se totis distinguuntur, sunt primo diuersa, & non habent in quo conueniant, & in quo differant, cum altero; quæ autem non sunt primo diuersa, non distinguuntur se totis, sed habent aliquid quo constituentur, & distinguantur; sed Personæ Diuinæ conueniunt in essentia, & distinguuntur personaliter, ergo non se totis distinguuntur, sed habent quo formaliter constituentur, & distinguantur. Quod etiam confirmatur auctoritate Ecclesiæ, quæ in præfatione de Trinitate cantat, *In personis proprietates, & in maiestate adoretur æqualitas*, persona autem non est in seipsa, sicut proprietates dicitur esse in persona, ergo Persona, aliqua proprietate formaliter constituitur, & distinguitur ab alia persona. Imo uidemus in eadem Persona esse plures proprietates, & Personas conuenire non solum in essentia, sed etiam in proprietate; & distingui non quacumque proprietate, nam in Patre est innascibilitas, generatio actiua, & spiratio actiua; & spiratione actiua non distinguitur à filio, quia illa est etiam in filio, & licet innascibilitas sit in Patre, & non in Filio, non tamen per eam formaliter Pater distinguitur à Filio, quia ut inquit Aug. 5. de Trin. Si Pater per impossibile non esset ingenuus, posset tamen esse Pater, & distingueretur à Filio, ergo Persona nõ distinguitur seipsa, nec formaliter quacumque proprietate, sed in ea est proprietates, qua formaliter constituitur, & distinguitur. Præterea si Pater se toto distinguitur à Filio, pari ratione distinguitur etiam à Spiritu sancto; & si pari ratione distinguitur ab utroque, ergo habet eandem habitudinem ad utrumque, & è conuerso, uterque; habet eandem habitudinem eiusdem rationis ad ipsū, si quelibet persona se tota distinguitur ab alia, quod constat esse falsum, & hæreticum, nam Pater ad Filium refertur, ut Pater, & ad Spiritum sanctum, non ut Pater, sed ut Spirator refertur, & ob id Spiritus sanctus non dicitur Filius.

*solutio
contrario
rum argu
mentorum.*

Rationes autem, quæ in contrarium adductæ fuerunt, nihil concludunt; & ad primam dicimus, quod licet Persona diuina sit equè simplex ac essentia, & proprietates personalis; nihilomi-

nus proprietate constituitur, essentia uero, & proprietate, non
 constituuntur, nam in diuinis constitui, uel non constitui, non
 sumitur penes maiorem, uel minorem simplicitatem, sed pe-
 nes hoc quod includit, uel non includit aliqua quorum unum
 non sit formaliter alterum, uel de alterius intellectu; quia igitur
 Pater, ut persona, est aliquid, quod non est de intellectu es-
 sentia: s. relatio, & aliquid, quod non est de intellectu relationis,
 scilicet essentia, ideo persona Patris constituitur, & non se tota
 distinguitur, sed habet in quo conuenit, & in quo differt; non sic
 autem essentia, nec relatio, quæ non includunt aliqua quorum
 unum non sit de intellectu alterius, nec habent per quod distin-
 guantur, & non distinguantur, sed se totis distinguuntur. Ad
 quod etiam facit eorum modus significandi, nam pater signifi-
 catur, ut subsistens, & ut suppositum; essentia autem, & relatio,
 per modum formarum; & ideo non potest dici, quod constituatur,
 sicut dicitur de Patre; nam ad ueritatem, & proprietatem lo-
 cutionis, non solum attenditur ueritas rei, sed etiam modus si-
 gnificandi eorum de quibus loquimur. Nec ob id sequitur (ut
 ad secundam rationem respondeamus) quod persona diuina
 sit composita, & causata; nam dum loquimur de constitutione
 personæ, non intelligimus personam proprietate per modum
 totius ex partibus constitui, ut totum integrale ex suis partibus;
 uel quod essentia se habeat per modum partis potentialis, &
 proprietate per modum partis actuantis, uel quod essentia se ha-
 beat tanquam genus, & proprietate tanquam differentia; quod
 enim sic constituitur est compositum ex partibus integralibus,
 essentialibus, & specificis; quod Deo nullo modo conuenit, tan-
 quam eius summæ simplicitati repugnans. Sed intelligimus
 personam constitui, constitutione suppositi, per naturam; eo modo
 quo humanitas constituit hominem, & petreitas petrum, sic diuinitas
 constituit Deum, & paternitas patrem; quæ constitutio potest dici
 formalis, sicut album in esse albi formaliter constituitur per albedinem;
 proprietate igitur, seu relatio constituit in diuinis personam,
 eo modo quo forma totius constituit suppositum suum, ut humanitas
 hominem, & petreitas petram, homo enim formaliter est homo
 humanitate, & petrus formaliter est petrus, petreitate, ideo illis
 constituuntur, non quasi sint partes, sed quia sunt forma totius;
 eodem modo in diuinis, persona patris constituitur paternitate,
 qua formaliter est pater, & ista constitutio non repugnat summæ
 simplicitati, nam quod sic constituens, & constitutum non fit simplex,
 est per accidens,

Vnde si-
 matur cō-
 stitui, &
 non con-
 stitui in di-
 uinis.

Quod cō-
 stitutio in
 diuinis
 nullam fa-
 ciat com-
 positionē.

cidens, quia forma totius est composita, & non est subsistens, sed est recepta in supposito, at si forma illa esset simplex, & per se subsistens, & constituens, & constitutum esset simplex; huiusmodi est proprietas diuina, quæ est simplicissima idem realiter, & essentialiter cum essentia, & est subsistens, qua formaliter in quantum talis, persona, est persona; Et licet persona nõ solum dicat proprietatem incommunicabilem, qua cõstituitur, & distinguitur; sed etiam essentiam, quæ tribus personis est communis, non ob id sequitur, quod in Persona sit aliqua compositio, nam proprietas est idem essentiæ, ut dicemus, & ut talis personam, constituit, non ergo potest cum essentia compositionem facere. Per quæ patet responsio ad ultimam rationem, nam concretum & abstractum non significant omnino idem eadem ratione, nã abstractum significatur, ut forma, concretum uero, ut habens formam, & ut subsistens; unde paternitas præcise, & formaliter dicit paternitatem, qua pater est pater, & pater non dicit præcise solam paternitatem, sed dicit etiam essentiam, qua non distinguitur à Filio, nec à Spiritu sancto, sed quia paternitas, ut respicit essentiam, est idem cum essentia, ideo ita constituit, & distinguit personam, ut nullam cum essentia compositionem faciat, ut inferius ostendemus.

*Quod Personæ Diuinæ non constituentur, & distinguantur
per aliquid absolutum, sed relationibus. Cap. VII.*

CUm igitur Diuinæ personæ in esse personali proprietate constituentur, & distinguantur; uidendum nunc est per quid constituentur, & distinguantur, per relationes ne, an per aliquod absolutum. Cum autem personæ diuinæ nominibus relatiuis significantur, si per aliquod absolutum eas constitui asseratur, debet esse, quia non relationibus significatis, sed aliquo absoluto constituuntur; Non defuerunt, qui dicerent, personas diuinas constitui per modos absolutos, qui relationibus supponuntur; non tamen dicunt, qui sint isti modi; nec etiam id directe probant, sed solum indirecte, quia nõ est maior ratio, cur asseratur constitui potius relationibus, quàm modis absolutis; qui enim dicunt personas diuinas relationibus constitui, id asserunt ad euadendum compositionem in diuinis quæ esset absoluti cum absoluto; & ad euadendum distinctionem in diuina essentia, quia oppositæ relationes possunt esse in diuina

na essentia, tanquam in fundamento, propter eius infinitam fecunditatem; sed eadem inconuenientia etiam euitantur, si dicatur, quod constituuntur modis absolutis; quia cum sint modi rerum, & non quiditates, non faciunt cum essentia compositionem; & plures tales modi possunt fundari in una essentia, sicut plures relationes; quare per tales modos personæ diuinæ possunt constitui, & distingui. Sed ista opinio est omnino reiicienda, quia sequeretur, quod non esset una trium personarum essentia, quicquid enim absolute in diuinis dicitur, ad unitatē essentiæ pertinet. Vnde August. & omnes Sancti in Deo non nisi substantiam, & relationem ponunt. & ita Aug. 5. de Trin. dicit, quod illa, quæ sunt propria personis, dicuntur relatiue, sed nihil est magis proprium personis, quàm illa per quæ constituuntur, & distinguuntur, ergo constituentia, & distinguentia sunt relatiua, & non modi absoluti; & idem Aug. eodem lib. inquit, quod quicquid est ad se, secundum substantiam dicitur, & de omnibus prædicatur singulariter, & non pluraliter; sed modus absolutus dicitur ad se, & non ad aliud, ex quo est absolutus; ergo si talis modus est in diuinis, dicitur secundum substantiam, & prædicatur de omnibus personis simul sumptis, singulariter, & non pluraliter; & per consequens non potest constituere, & distinguere personas. Et Damasc. lib. 1. de Fide orthodo. c. 11. secundum omnia (inquit) sunt unum, Pater, Filius, & Spiritus sanctus, præter ignascentiam, gignentiam, & processionem, nam unum agnoscimus Deum in solis quidem proprietatibus, paternitatis, filiationis, & processionis. Ansel. in epist. de processione Spiritus sancti inquit, quod in Deo omnia sunt unum, ubi non obuiat aliqua relationis oppositio, & quod impossibile est inuenire in fide Christiana, unde una persona distinguatur ab alia, nisi per relationes originis, & ita ex hoc, quod Spiritus sanctus distinguitur à Filio, probat quod ab eo procedit. Boetius in primo de Trinitate, inquit, substantia in diuinis continet unitatem, relatio multiplicat Trinitatem, Ricchar. 4. de Trin. dicit, quod in diuinis existentia suppositorum, uariatur secundum solam originem, non secundum qualitatis differētiam, & uocat differentiam qualitatis, differentiam per absoluta. ergo dicere, quod personæ diuinæ constituentur, & distinguantur per modos absolutos, est contra Sanctorum doctrinam. & contra communem Ecclesiæ intelligentiam; quod etiam ex Sacra scriptura probatur, nam Matthei ultimo. Christus diuinis personas nominibus relatiuis significauit, dicens, *Baptizantes eos in nomine*

Patris, & Filij, & Spiritus sancti. & propriissime nominatas fuisse credendum est, & Ioa. 16. inquit. *Omnia quaecumque habet pater, mea sunt,* quod ponderans Cyrillus inquit, Christum exquisitissima usum esse oratione; non enim dixit, quaecumque habet pater, & ego habeo, ne imago quaedam exterior ad primitivum formata esse uideatur, sed *mea sunt,* ait, identitatem substantiæ ultimam, in proprietatibus incommunicabilibus in utrisq; ostēdens, nihil enim à patre penitus filius differt, nisi quod pater non est; solis ergo proprietatibus relativiis constituuntur, & distinguuntur personæ, alias enim aliquid esset patris, quod non esset filij, & aliquid filij, quod non esset patris, quod est expressè contra uerbum Christi. Sed contra prædictam opinionem, seu potius errorem, Durandus rationibus etiam agit, nam isti, qui ponunt per tales modos absolutos personas constitui, & distinguere, non assignāt, nec possunt in speciali assignare, qui sint isti modi, & quomodo uocentur, sicut nos, qui ponimus eas per relationes constitui, unde patet eorum opinionem esse quoddam figmentum. Præterea si per tales modos absolutos personæ constituerentur, aut isti modi differunt specie, aut solum numero; non specie, quia omnis differentia specifica si sit impossibilis, in eodem supposito includit oppositionem, sed proprietates personas constituentes, sunt impossibiles in una persona proprietas enim constituens unam personam, & eam ab altera distinguens, non potest alteri conuenire, ergo si distinguuntur specie, necesse est quod oppositionem includant, sed in Deo nō potest esse nisi relatiua oppositio, quia in omni alia oppositione unum extremum est imperfectius altero, ut in contradictione negatio est imperfectior affirmatione, & priuatio habitu, & in contrarietate quoque, unum contrariorum est imperfectius altero; in sola autem relatiua oppositione, extrema possunt esse æqualiter perfecta; ergo si illi modi differunt specie, necesse est, quod differant solum relatiue. Nec potest dici, quod sint eiusdem speciei, & differāt solum numero; nam cum species in hoc differat à genere, quod tota ratio speciei potest reperiri in uno indiuiduo, non autem tota ratio generis in una specie, necesse est, quod si natura specifica tanquam simplex, non plurificatur per aliud, in uno solo indiuiduo reperiat, si autem plurificatur per aliud, plurificetur per aliquam accidentalem differentiam, quæ faciat solum differre numero; & per consequens ea, quæ sunt de se plurificata, & non per aliquam differentiam, non possunt esse eiusdem speciei solo numero differentia; sed quicquid

quid est plurificatum in diuinis, est de se plurificatum, & non per aliud, & maxime prima distinguentia, ut sunt illa, quæ constituunt, & distinguunt personas, ergo tales modi si sunt plures, sicut sunt, non sunt unius speciei solum numero differentes, cum repugnet summæ Dei simplicitati, si autem distinguuntur specie, non possunt distingui nisi relatiue, ut probauimus.

Quod relationes non constituent, & distinguant Personas sub ratione originis, sed sub ratione relationis. Cap. VIII.

Cum ratio dupliciter possit considerari. Primo, sub ratione relationis, ut paternitas, & filiatio. 2. sub ratione actionis, & originis, ut generare, & generari, spirare, & spirari, uidendum est sub qua ratione relationes, diuinas personas constituent, & distinguant, an sub ratione relationis, an sub ratione originis; & quicquid dicatur, non est differentia in re, sed solum in proprietate locutionis, cum omnino idem realiter sint Paternitas, & generare, filiatio, & generari. Quidam dixerunt Personas constitui, & distingui per origines, & non per relationes sub ratione relationis, sed relationes manifestare personas distinctas originibus; quorû ratio fuit, quia relationes consequuntur actus, & super illos fundantur; ex eo enim aliquis est pater, quia genuit, & aliquis est filius, quia est generatus; ergo distinctio relationum sequitur distinctionem originum, & per consequens personæ intelliguntur constitutæ, & distinctæ, per origines potius, quam per relationes; Quod etiam probatur auctoritate S. Augustini de fide ad Petrum, circa principium, ubi dicit, quod quia aliud est genuisse, quam natum esse, & aliud natum esse, quam processisse, manifestum est quoniam alius est pater, alius filius, alius Spiritus sanctus, & S. Damasceni lib. 1. de fide orthodox. cap. 11. ubi dicit, quod in diuinis omnia sunt unum præter ignascentiam, gignētiam, & processionem; qui Sancti Personas per origines distinguunt. Verum contraria sententia uidetur probabilior, ut duabus rationibus ostendit S. Thomas, prima est, quia ad hoc, quod aliqua duo intelligantur distincta, necesse est eorum distinctionem intelligi per aliquid intrinsecum utrique, sicut in rebus creatis per materiam, uel formam; at origo alicuius rei non significatur, ut aliquid intrinsecum, sed ut uia quedam a re, uel ad rem, sicut generatio significatur ut uia quedam ad rem genitam, & ut pro-

progreſſiens à generante: non igitur poteſt eſſe, quod res genita, & generans conſtituantur, & diſtinguantur ſola generatione; ſed oportet præintelligere, tam in generante, quam in genito, ea quibus ad inuicem diſtinguuntur, ſed in perſona diuina non eſt aliud intelligere niſi eſſentiam, & relationem, ergo cum in eſſentia conueniant, reliquum eſt, quod per relationem conſtituantur, & ad inuicem diſtinguantur. 2. quia in diuinis perſonis diſtinctio non ſic eſt intelligenda, quaſi aliquid commune diuidatur, quia eſſentia communis remanet indiuiſa; ſed oportet, quod ipſa diſtinguentia conſtituant res diſtinctas; ſic autem relationes diſtinguunt, uel conſtituunt perſonas, in quãtum ſunt ipſæ perſonæ ſubſiſtentes, ſicut paternitas eſt pater, & filiatio eſt filius, eo quod in diuinis non differunt abſtractum, & concretum, non enim ſe habent ſicut totum, & pars; ſed contra rationem originis eſt, quod conſtituat hypoſtaſim, ſeu perſonam quia origo actiue ſignificata, ſignificatur, ut progrediens à perſona ſubſiſtente, unde eam ſupponit; origo autem paſſiue ſignificata, ut natiuitas, ſignificatur, ut uia ad perſonam ſubſiſtẽtem, & non ut conſtituens, non ergo poſſunt perſonæ conſtitui per originem; & licet diſtinguãtur relationibus, & originibus, prius tamen, & principaliter, ſecundum modum intelligendi, diſtinguuntur per relationes; unde hoc nomen pater, non ſolum ſignificat relationem, ſiue proprietatem, ſed etiam perſonam; ſed genitor, uel generans ſignificat tantum proprietatem; nam pater ſignificat relationem, quæ eſt conſtitutiua, & diſtinctiua perſonæ, generans autem, uel genitus, ſignificat originem, quæ non eſt diſtinctiua, & conſtitutiua perſonæ.

Et ſi cõtra iſtas rationes arguatur, quod licet productiones elicitæ non poſſint conſtituere ſuppoſitum à quo eliciantur, nec productiones quibus aliquid paſſiue producitur, quaſi per modum termini accipientis eſſe, poſſint formaliter conſtituere ſuppoſitum ad quod ſunt uix, & quod per eas producitur; nihilominus productiones actiue, quæ non ſunt elicitæ, & productiones paſſiue, quæ non ſunt uix ad aliquid, quod per modum termini producat, poſſunt conſtituere ſuppoſita, & perſonas; quia in eis ceſſat prædicta repugnantia, non enim deberent præintelligi ſuppoſita ſiue perſonæ, ut ab eis egredientes, nec intelligerentur, ut uic, ſed intelligerentur per modum inſiſtentium, quibus formaliter producunt producentia, quoad productiones actiuas, & formaliter producantur ſuppoſita producta, quo ad productiones paſſiuas. ſed in diuinis genera-

re non debet intelligi, ut aliquid elicatum, nec generari, ut aliquid eliciens, personam. s. filii, nam pater est generans per generare formaliter, non eliciendo ipsum, & filius est genitus, per generari formaliter, & non quia eliciatur per ipsum generari, ergo generare, & generari, secundum nostrum modum intelligendi, possunt concipi, ut constituentia supposita, proprias, & principalis, quam paternitas, & filiatio, quæ consequuntur illa. Respondemus cum Capreolo, quod licet non intelligamus, quod generatio diuina eliciatur à patre, nec quod natiuitas sit quædam uia elicitua filij, tamen quia, nec generationem, nec natiuitatem diuinam, secundum quod in se est concipimus, sed in conceptibus creaturarum. s. generationis creature, & natiuitatis eiusdem, in quibus unum significatur, ut egrediens à generante, & aliud, ut uia ad genitum, ideo generatio, aut natiuitas diuina, non concipitur à nobis nisi per modum egressus, aut uia cuiusdam, licet non concipiatur quod sit egrediens à generante, & per consequens nullum eorum potest concipi, ut constitutum personæ, quia modus constitutiui formaliter repugnat egressui, aut uia; manent ergo in suo robore rationes quibus probatum est Personas non originibus, sed relationibus constitui, & primo distingui.

Vt autem ad rationem pro confirmatione contrariæ sententiæ factam, respondeamus, & simul ostendamus qua ratione relatio constituat personam, notandum est, quod sicut relatio, & processio in diuinis sunt idem, secundum rem, & differunt secundum rationem, ita relatio in Deo, licet sit vna secundum rem, & simplicissima, secundum tamen modum intelligendi est multiplex, nam intelligitur, ut constitutiua personæ, & ut relatio, qui duo modi sunt distincti, nam quæ relatio sit constitutiua personæ, non habet ut est relatio; nam relationes in humanis non constituunt personas, cum relationes sint accidentia, & persona sit quid subsistens in genere substantiæ, substantia autem, per accidens constitui non potest; sed relatio in diuinis habet hoc, quod constituat personam, in quantum est diuina relatio, ex hoc enim habet, quod sit idem cum diuina essentia, & ut est idem re cum diuina essentia, potest diuinam hypostasim constituere; non quod illam constituat, ut est idem re cum essentia, nam illam constituit, ut distinguitur contra essentiam, & contra originem. Vbi notandum est, quod aliud est relationem aliquid habere, ut est ipsamet essentia, aliud ut ratione distinguitur ab essentia, & est idem re cum essentia; ut est ipsa essentia,

Solutio contrarij argumenti.

Qua ratione relatio constituat personam

tia, illi conueniunt omnia, quæ Deo ratione essentiæ conueniunt, & ita relatio dicitur creatrix, conseruatric, gubernatrix; ut distinguitur ab essentiâ, ita tamen, ut re sit eadem cum essentiâ, aliqua ei per se formaliter cõueniunt, quæ per se, & formaliter non conueniunt essentiæ, sed illi conueniunt, ut talis relatio, ratione essentiæ, quatenus est idem re cum essentiâ; quod. s. sit realis, quod sit subsistens, & incommunicabilis, quod personam constituat. relatio igitur constituit personam, non ut est essentiâ, nec ut est relatio, sed in quantum est talis relatio, res. s. relatiua eadem essentiæ, per se subsistens, prima, & incommunicabilis; & ut talis est ipsamet persona, nam persona Patris non est aliud nisi paternitas per se subsistens; ex quo sequitur, quod relatio in Deo consideratur, ut constitutiua personæ, & ut relatio; est ergo alius modus intelligendi, quo intelligitur relatio ut constitutiua diuinæ personæ, & alius quo intelligitur relatio ut relatio est, & ita nihil prohibet, quod quantum ad unum modum intelligendi, relatio præsupponat processione, quantum uero ad alium, è contra processio præsupponat relationem: Dicimus igitur, quod si relatio consideretur, ut relatio, secundum intellectum præsupponit processione, & consequitur actum, & super illum fundatur, nam pater refertur ad filium, quia genuit filium, & filius refertur ad patrem, quia est genitus, & sic generare, & generari præcedunt intellectu ipsas relationes paternitatis, & filiationis; si autem relatio consideretur, ut est constitutiua personæ, aliquando est prior processione, aliquando posterior, secundum intellectum; nam relatio, quæ est constitutiua personæ à qua est processio, est prior secundum intellectum, quam processio; sicut paternitas in quantum est constitutiua personæ Patris, est prior, secundum intellectum, quam generatio, quia actio præsupponit personam agentem; relatio autem, quæ est constitutiua personæ procedentis, etiam in quantum est constitutiua personæ, est posterior secundum intellectum, quæ processio, sicut filiatio, quam natiuitas, quia persona procedens intelligitur, ut terminus processione, & processio, ut uia ad personam relatione constitutam. Et apud logicos etiam, ut benedicit Caietanus, relatio dupliciter consideratur. s. ut concepta, & ut exercita, & tamen est unamet relatio; iuxta quam distinctionem dicimus in proposito, quod paternitas, ut relatio, est ut exercita, & consequitur actum generationis, & ipsamet subexpressa ratione paternitatis, ut constitutiua, est ut concepta, & præcedit generationem, & constituit hypostasim; & licet

vtrunque

utrunque comprehendatur infra relativam illius latitudinem, simul tamen non sunt secundum rationis ordinem. sed paternitas, ut præcedit generationem, constituit, & distinguit relativam personam patris in esse hypostatico relativo, realiter, & formaliter, sed non relative exercito, & ita uocatur paternitas, non ut relatio, sed ut constitutiva; Vt autem consequitur generationem, constituit, & distinguit eandem personam, non in esse hypostatico, sed in esse relative exercito, & ideo uocatur paternitas, ut relatio. ita quod non sunt duo esse relativa in Patre, sed unum tantum datum à paternitate formaliter ante generationem, ut hypostaticum, & post, ut exercitum, & similiter unica est distinctio Patris à Filio, sed data prius, ut hypostatica, & post ut exercita. Ex quo soluitur quorundam argumentum sic arguentium, Paternitas, ut constitutiva, aut dicit absolutum, aut quid relativum, si absolutum, ergo persona constituitur per rationem absolutam, quod falsum esse probatum est superius, si quid relativum, ergo paternitas, ut relatio, constituit, quibus dicitur cum Capreolo, quod paternitas dum concipitur, ut constitutiva patris, intelligitur, quid relativum, sed non relative, nec sub ratione relativi, sed ut quedam forma incommunicabilis nature intellectualis diuinæ; & sic concipi est absolute concipi; nec ob id sequitur, quod persona diuina constituatur per rationem absolutam, nam diuina persona non constituitur per rationem nostri intellectus, sed per rem, que est uerissime relativa, & ideo persona diuina est relativa; tamen intellectus noster dum concipit constitutum illius persone, illud concipit sub ratione absoluta, nec aliter posset constitutionem illius persone concipere, nisi concipiendo rem relativam sub ratione absoluta; nec est in hoc aliqua repugnantia, quia relatio in diuinis habet esse diuinæ essentia, quod est esse absolutum, & ideo potest concipi sub ratione absoluta. Et si adhuc instetur pro confirmatione prioris sententia, quod sicut distinguitur de relatione, quod consideratur, ut constitutiva persone, & ut relatio, eadem ratione potest, & de origine dici, quod non constituit, ut origo, sed ut constitutiva, & ita saltem non erit maior ratio quare relatio potius, quam origo constituat, & distinguat personam. Respondetur cum Caetano, quod relatio sic debuit distingui, & non origo, tum quia tenentes oppositum non distinguunt de origine, sed ipsam ut originem constituentem faciunt, non curantes de modo significandi. Tum quia relatio realis, secundum propriam rationem non solum consideratur secundum comparisonem ad

aliquid extra, quæ est propria eius ratio, sed etiam ut est, & existit, increatis quidem, accidens subiecto inhærens, in Deo uero substantia. at origo, ut origo habet solum rationem uix; tum etiam tertio, quia in diuinis duo tantum sunt genera, secundum Boetium substantia. s. & ad aliquid, sed persona diuina est formaliter ad aliquid, ergo oportet illius constitutum esse formaliter ad aliquid, & propterea oportuit relationem diuinam affirmare, & deinde illam distinguere in duplicem eius actum, constituere. s. & referre, Ad auctoritates autem Augustini, & Damasceni, dicitur quod dicunt personas distingui per origines, attendentes ad rem, & non ad proprietatem locutionis.

*Quod relationes reales, & Personæ, sint idem re cum essentia
& sola ratione ab ea differant, inter se uero realiter. Cap. IX.*

Cum in Deo sint relationes reales, quibus Personæ constituuntur, & Deus sit simplicissimus, actus purus, nullam habens compositionem, necessario dicendum est, relationes, & Personas, esse idem cum diuina essentia, si enim essent accidentia inhærentia, compositionem facerent; & ex alia parte, aliqua conueniunt diuinæ essentiæ, quæ non conueniunt relationibus, & personis; nam diuina essentia est una, communicabilis, & secundum eam, nulla sumitur distinctio; at relationes, & personæ sunt multæ incommunicabiles, & aliqua illis conueniunt, quæ non conueniunt essentiæ, nam relationes constituunt, & distinguunt personas, pater generat, filius generatur, quæ de essentia dici non possunt; necesse igitur est, quod relationes, & personæ, ita sint idem re cum essentia, quod aliquo etiam modo ab ea distinguantur. quomodo autem distinguantur ab essentia, est nunc breuiter explicandum; & relicta opinione Durandi, qui uoluit aliquomodo distingui realiter; aliqui tenuerunt, quod distinguuntur formaliter à parte rei, ante opus intellectus, cum de illis contradictoria prædicentur, & illæ prædicationes eis conueniant ante opus intellectus; sed nihilominus propter summam Dei simplicitatem, dicimus, inter personam, & essentiam, nullam esse actualem distinctionem, & ut huiusmodi prædicationes contradictoriæ, uerificentur à parte rei non requiritur actualis distinctio ante opus intellectus, sed sufficit, quod non sint idem ratione, uel non sint adæquata; in quo decepti sunt, qui realem, uel formalem distinctionem inter es-

sentiam, & personam constituunt; nam arbitrantur prædicationem, compositionem, diuisionem, seu negationem, esse in re extra intellectum in actu completo, cum sint opus intellectus, & sufficiat quod in re sit uirtualis distinctio, & ut in fundamento; in puncto enim nulla est diuisio realis, nec formalis, cum sit indiuisibilis, & tamē quatenus multas lineas terminat, ratione illum in ordine ad lineas quas terminat, intellectus distinguit, & contrarias rationes ei tribuit, principij. s. & finis, quę ei à partē rei cōueniunt; quia licet terminare unā lineam toti puncto cōueniat, cum in eo non sint partes, non tamē totaliter, quia alias etiam terminare potest; & tamen in eo nulla est actualis distinctio, sed tantum uirtualis, quia (ut diximus) licet secundum se totum terminet lineam, non tamen totaliter, ita ut alias terminate non possit. Distinctio igitur inter Personam, & essentiam, est in re, uirtualiter, & ut in fundamēto, & non in potētia; nec in actu completo, propter plenitudinem diuinę perfectionis, in qua unum sunt secundum rem absolutam, & respectiuam. Cum enim diuina essentia in esse reali sit simplicissima, omnem præhabens perfectionem, & esse absoluti, & esse respectiui, non erit, nec pure absoluta, nec pure respectiua, sed eminentissime habens, quod est absoluti, & respectiui; Cum autem omni rei simplicissimē sua correspondeat formalis ratio, in Deo, in ordine formali, seu rationum formalium, est una ratio formalis, non pure respectiua, nec pure communicabilis, sed eminentissime, ac formaliter continens quicquid est absolutę perfectionis, & quicquid Trinitas respectiua exigit; cuilibet enim rei simplicissimę, secundum se maxime uni, respondere debet unica ratio formalis, ut diximus. Non ergo ex hoc, quod essentia est unius rationis in se, sequitur, quod sit tantum communicabilis, & in hoc formaliter differat à persona; nam illius unica formalis ratio, propter suam infinitatem utrumq; continet; in creatis quidem, absoluta à respectiuis formaliter differunt, sed non in Deo, qui est prior ente, & omnibus entis differentiis, & maxime unus, & simplicissimus; quia ergo essentia diuina sub una ratione formali, eminentissime continet rationem suę communicabilitatis, & rationem incommunicabilitatis personę, persona comparata ad essentiam, non solum non distinguitur ab ea re, sed nec etiam formaliter, sed tantum uirtualiter, & ratione. Et Pater in primo signo originis intelligens se, non intelligit essentiam, & paternitatem, ut duo obiecta formalia, secundum se, ut uoluit Scotus, sed ut unum formaliter, & duo uirtualiter: &

solutio
circa obie-
ctionis.

non

non ita, quod in illa summa re, atque ratione formali, paternitas, & essentia sint uirtualiter: sunt enim ibi formaliter, & realiter; sed earum distinctio est uirtualiter, quia ita ibi sunt, & ita exercent propria utriusque, ac si essent distinctæ; Et si Sancti, & Doctores de essentia, & relatione aliquando locuti sunt, ut de distinctis formaliter, intelligēdi sunt ex parte rei, quod formaliter distinguuntur, non actualiter, sed uirtualiter, quia sunt sub una ratione formali, ac si essent formaliter distinctæ; Ex parte autem nostri, quia ratione obiectiua apud nos actualiter distinguuntur; sed hoc nihil in Deo ponit, nisi relatiuam entis rationis denominationem. Ex quo sequitur, quod quatenus essentia, & persona, habent unde distinguantur secundum intelligentiæ rationem, aliqua possunt affirmari de una, quæ negantur de alia; nam licet persona comparata ad essentiam, sit idem re cum essentia, quia tamen non solum comparatur ad essentiam, sed etiam ad aliam personam cui relatiue opponitur, & à qua consequenter realiter distinguitur, non adæquat omnem rationem essentiæ; cum enim essentia propter eius omnimodā perfectionem, ita in suo esse, & sua formali ratione sit absoluta, & incommunicabilis, ut etiam includat suo simplicissimo esse, & sua formali ratione, quicquid est respectiui, ut ad essentiam comparatur, identificabit etiam sibi aliam personam correlatiue oppositam; Vnde essentia non tantum est Pater, sed etiam filius, & Spiritus sanctus. Propter igitur inadæquationem cuiuslibet personæ ad essentiam, & propter omnimodam perfectionem essentiæ, qua in uno esse reali, & formali simplicissimo continet, & sibi identificat quicquid est absoluti, & respectiui, aliquid dicitur de Patre, quod non dicitur de essentia, scilicet generare; & aliquid dicitur de essentia, quod non dicitur de Patre. s. filius, & Spiritus sanctus; quia Pater non solum comparatur ad essentiā, sed etiā ad Filium, & ad Spiritum sanctum refertur, & ut ad filiū refertur dicitur generare, & similiter, ut ad Spiritum Sanctum, cum filio refertur, dicitur spirare, à quibus differt, qui sunt idē cum essentia; sed quia sunt idem, ut eam respiciunt, ideo essentia non dicitur generare, nec generari, nec spirari, quia hæc personis conueniunt, non ut essentiam respiciunt, sed ut ad se inuicem referuntur.

Quod relationes inter se realiter distinguantur

Cum Personæ ratione distinguantur ab essentia, uideri alicui posset, quod inter se etiam solum ratione, & nō realiter distinguantur; nam talis est identitas extremorum inter se, qualis est eorum identitas in medio. Si autem realiter distinguuntur, videtur

videtur hoc Sanctissimum Trinitatis mysterium aduersari illi maximæ, ab omnibus Philosophis receptæ, Quæcunque sunt eadem uni tertio, sunt etiam eadem inter se: & consequenter etiã tolli syllogismus expositorius. qui super ea fundatur; secundum enim artem syllogisticam, sic argumētari licet, essentia est paternitas, & filiatio est essentia, ergo filiatio est paternitas; & tamen duæ præmissæ conceduntur tanquam ueræ, & catholicæ, & consequens tanquam falsum negatur, & nihilominus consequentia uidetur bona: Imo uidetur hoc mysterio falsificari illud primum principiū, de quolibet affirmatio, uel negatio, est uera, & de nullo ambæ sunt ueræ; si enim tres personæ, sunt una essentia, sequitur quod sint tres personæ diuinæ, & non sint tres personæ; cum etiam essentia, & pater sint eadem res, de eodem plura contradictoria affirmabūtur, nam de Patre dicitur, quod generat, quod spirat, quod est incommunicabilis, quæ omnia negantur de essentia, & de essentia dicitur, quod est Filius, & tamen non dicitur, quod Pater sit Filius, licet Pater sit essentia. Hæc dubia mouimus, ut etiam gentilium argumentis in contrarium satisfaciamus; & respondēdo dicimus, quod non oportet, quod talis sit identitas extremorum inter se, qualem habēt illa extrema in medio, & maxime quando medium est idem extremis, non formaliter, sed identice, hoc est identitate rei, & nō rationis; quod patet in actione, & passione, quæ sunt idem realiter motui, & ab eo differunt ratione, & tamen secundum aliquos inter se realiter distinguuntur; earum enim relationes sūt reales, & realiter distinctæ, quarum una est subiectiue in agēte, alia uero in passo; & illa maxima est intelligenda, cum duplici limitatione, prima est, quando extrema identificantur medio, re, & ratione, altera est, quando identificantur adæquate, quando enim medium nullum extremorum adæquate sibi identificat, non oportet, quod extrema in tali medio identificata, identifcentur inter se. Essentia autem diuina identificatur relationibus, seu personis, re, sed non ratione; cum enim dicitur Pater est essentia, uel è contra, talis prædicatio est quasi per accidens, & non per se, nam est uera, non propter identitatem significationis subiecti, & prædicati, sed propter identitatem rei subiecti, & prædicati, non enim Pater formaliter significat essentiam, nec essentia Patrem. Et quælibet persona est eadem diuinæ essentię, sed non adæquate, & conuertibiliter, & propterea licet duæ personæ sint idem cum essentia, non tamen ob id una persona est altera. Modus autem distinctionis Personarum ad in-

nicem non est sumendus in ordine ad essentiam, sed ex rationibus ipsarum personarum, quibus se inuicem respiciunt, & distinguuntur, quæ sunt relationes; persona enim diuina nihil aliud est, quam ratio per se subsistens: cum igitur in Deo sit ratio realis, oportet, quod ibi sit realis oppositio, de ratione enim relationis, est respectus unius ad alterum, secundum quem, aliquid alteri relatiue opponitur; relatiua autem oppositio in sui ratione includit distinctionem, & ita in Deo est realis personarum distinctio, non quidem secundum rem absolutam, quæ est essentia, in qua est summa unitas, & simplicitas, sed secundum rem relatiuam. Ex quibus remanent soluta prædicta philosophorum argumenta, non enim hoc sacrosancto mysterio destruitur illa maxima, nec ars syllogistica, nec illud principium de quolibet affirmatio, uel negatio, est uera, & de nullo ambæ sunt ueræ; cum personæ ita sint idem re cum essentia, ut ratione ab ea distinguantur, inter se uero realiter, sed non quatenus sūt idem re cum essentia, nam hac ratione sunt etiam idem re inter se, sed quatenus inuicem referuntur. Vnde cum arguitur essentia est paternitas, filiatio est essentia, ergo filiatio est paternitas, concessis præmissis, neganda est consequentia, quia in argumento est fallacia accidentis; nam essentia dicitur paternitas, & filiatio essentia, propter identitatem rei, sed non rationis, & propterea non sequitur, quod filiatio sit paternitas; Verum etiam est, quod non potest aliquid idem affirmari, & negari de eodem, quatenus est idem, sub eadem. scilicet ratione, sed bene poterit diuersa ratione, quatenus ita sunt idem, ut etiam distinguantur; & ita cum persona, & essentia sint idem re, nihil quod ad naturam rei pertinet, quod prædicatur de essentia, potest negari de persona, ut dicatur essentia est increata, persona nõ est increata; sed quia distinguuntur ratione, quicquid pertinet ad rationem illam in qua distinguuntur, quod prædicatur de uno, potest negari de alio, ut dicatur essentia est communis, paternitas non est communis, pater generat, essentia non generat.

Quod in Deo nulla sit compositio, sed summa simplicitas. Cap. X.

Sed ex prædictis oritur dubium, quia uidetur poni in Deo compositio, etiam si asseratur in eo essentiam sola ratione distingui à Persona, nam si essentia ratione distinguitur à persona, & personali proprietate, persona uidetur compo-

ni ex essentia, & personali proprietate; nec obstat si dicatur, quod sunt idem re, quia saltem in Deo erit compositio rationis, & formalis; quia talis est ordo, & habitudo secundum rationem inter ea, quæ sunt distincta ratione, qualis est ordo, & habitudo secundum rem, inter ea, quæ sunt distincta realiter; sed hæc faciunt compositionem realem, ergo illa faciunt compositionem rationis, & formalem. Et confirmatur, quia transitus in identitatem, non tollit compositionem, nisi illam, quæ est eiusdem generis cum transitu; ut si transitus sit in identitatem realem, tollit compositionem realem, si in identitatem rationis, tollit compositionem rationis; si igitur Paternitas, & essentia transeunt in identitatem realem, & retinent distinctionem rationis, iste transitus tollit solam compositionem realem, & relinquit compositionem rationis. Præterea simplicius cogitatur aliquid cum cogitatur, ut abstractum à pluribus, quam ut contentum in pluribus; Et maior est simplicitas, ubi est unitas, sine pluralitate, & sine diversitate, at in Deo est pluralitas, & diversitas suppositorum, & proprietatum. Ad quod respondetur nullam in Deo esse compositionem, nec realem, nec formalem, nec etiam secundum rationem, licet in Deo sint plures rationes; Pro cuius maiori explanatione, notandum est, quod cum personarum nomina, relationes denotent, & earum processiones sint in identitate naturæ, necesse est, quod in Deo sint relationes, & sint reales, & secundum eas, processiones accipiuntur, & personæ constituentur, & distinguantur; quæ relationes in Deo non sunt accidentia, sed habent esse divinæ essentiæ; & licet constituent, & distinguant personas, nullam tamen in Deo compositionem inducunt; quod ut melius intelligatur, notanda est differentia inter relationem & reliqua accidentium genera. In omnibus quidem generibus accidentium duo sunt consideranda. Unum est esse, quod competit unicuique ipsorum, secundum quod est accidens, & communiter in omnibus est inesse subiecto, accidentis enim esse, est in esse. Aliud est propria ratio uniuscuiusque illorum generum; & in hac, ratio differt ab aliis omnibus accidentibus, in aliis enim generibus, ut pote quantitate, & qualitate, etiam propria ratio generis, accipitur secundum comparisonem ad subiectum, nam quantitas dicitur mensura substantiæ, qualitas vero dispositio substantiæ; sed ratio propria relationis non accipitur, secundum comparisonem ad subiectum in quo est, sed secundum comparisonem ad aliquid extra. Si igitur consideremus relationes secundum id quod relationes sunt, etiam in rebus creatis, non

sunt assistentes, siue intrinsecus affixæ, ut putauit Gilbertus porreranus, qui postea errorem suum in Concilio reuocauit, sed significant respectum quodammodo contingentem ipsam rem relatam prout ab ea tendit in alterum. Si autem consideretur relatio, secundum quod est accidens, sic est inherens subiecto, & habens esse accidentale in ipso. Quicquid autem in rebus creatis habet esse accidentale, secundum quod in Deum transfertur, habet esse substantiale; in Deo enim non est accidens, ut in subiecto, sed quicquid est in Deo, est eius essentia. Relatio igitur qua parte in rebus creatis habet esse accidentale, in Deo realiter existens, habet esse Diuinæ essentiæ, idem omnino ei existens; qua parte uero ad aliud refert, non significat aliquam habitudinem ad essentiam, sed magis ad suum correlatiuum, à quo realiter distinguitur; Ex quo fit, quod licet sint plures relationes reales in Deo, quæ realem etiam personarum distinctionem efficiunt, nullam tamen cum essentia Diuina compositionem inducunt; quia nihil componit cum alio, secundum suam rationem, sed solum secundum suum esse; ex hoc enim aliqua compositionem efficiunt, quia unum est in potentia respectu alterius, uel ambo respectu alicuius actus. At relationes, & proprietates personales, comparatæ ad essentiam, non differunt re ab ipsa; & secundum suas rationes, non essentiam, sed sua correlatiua respiciunt, ergo cum ea nullam compositionem faciunt. Et si instetur, quod saltem differunt ab essentia ratione, & ita in persona concipiuntur, essentia, & personalis proprietas, ut distinctæ; & de Deo etiam, distinctas attributorum rationes concipimus, quæ uidentur aliquam compositionem inducere. Respondetur, quod hæc est differentia inter rationes relationum, & alias rationes attributorum, quas de Deo concipimus, quod rationes relationum sunt realiter in Deo, & respiciunt non essentiam, sed correlatiuam personam, unde solam distinctionem, sine ulla compositione in Deo ponunt; at rationes quas concipimus de diuinis attributis, & etiã de relationibus, & de personis in ordine ad essentiam, nec realiter, nec formaliter, differunt inter se, nec ab essentia (ut diximus) sed uirtualiter, & ut in fundamento, & ob id nullam faciunt compositionem, nec distinctionem cum diuina essentia. rationes quidem relationum ex se faciunt distinctionem, quia respiciunt suum correlatiuum, ex quo intellectus sumit distinctionem rationis ab essentia; quia licet una relatio puta paternitas, sit tota essentia, non tamen totaliter, quia essentia est etiam

filiatio, à qua distinguitur paternitas; at aliæ rationes, cum non
 sint relatiuæ, nullam realem distinctionem efficiunt, sed distin-
 ctio est ex parte nostri, qui cum non possimus unico simplicissi-
 mo conceptu Deum cognoscere, multos formamus. Est igitur
 in diuinis pluralitas rationum sine compositione, & distinctio
 sine dissolutione, cuius potissima causa est, ex cuius ignoratio-
 ne multi errauerunt, quia illæ rationes, quæ de diuina essentia
 & de personis concipiuntur, non sunt subiectiuæ in Deo, sed in
 nostro intellectu, licet Deus sit illarum omnium fundamentum,
 Rationes enim istæ (quantum ad præsens spectat) quas de
 Deo concipimus, dupliciter accipi possunt, uel pro ipsa con-
 ceptione, quam intellectus per actum suum producit, & isto
 modo clarum est, quod diuersæ rationes nullam ponunt in
 Deo pluralitatem, nec compositionem, sed solum in intellectu
 nostro, cum sint quædam accidentia intellectus nostri; imo ab
 Arist. 1. periar. uocantur passionem animæ, dum dicit, quod uo-
 ces sunt signa passionum animæ, scilicet rationum, & conce-
 ptuum. Secundo modo accipiuntur pro obiecto, ut est acce-
 ptum ab intellectu, ita quod obiectum, est, ut materiale, & con-
 ceptio, ut formale, & rationes etiam sic acceptæ nullam in Deo
 ponunt pluralitatem, nec compositionem, quia rationes de di-
 uina essentia, & de personis in ordine ad essentiã, illo modo sũ-
 ptæ, sunt in Deo solum quoad fundamentum, quoad uero sui cõ-
 plementum, sunt in intellectu; sicut si ab vno puncto procedant
 in circulo multe lineæ uersus circumferentiam, ille punctus est
 in se simplex, nullam in se habens pluralitatem, & tamen est plu-
 ralitas in lineis procedentibus, ut sunt extra ipsum, non ut
 sunt in ipso, quia ibi omnes lineæ unum sunt, sunt enim ibi
 qualibet per suum punctum inchoatiuum lineæ, idem autem
 punctus omnes illas lineas inchoat, & principiat, si ergo ille
 punctus, ut principiat talem lineam diceretur una ratio, & ut
 principiat aliam, diceretur alia ratio, manifestum est quomo-
 do illæ omnes rationes, ut sunt in re essent idem, licet ut
 sunt in intellectu essent multiplices, & distinctæ. A simili
 sit ille punctus Deus, circumferentia intellectus noster, li-
 neæ exeuntes à centro, & terminantes ad circumferentiam,
 sint conceptus de Deo habiti. Si ergo ratio dicatur res diuina
 sub tali conceptu, uel ut fundat conceptum, appareret quomodo
 diuersitas rationum in nullo præiudicat Diuinæ simplicitati, si-
 cut nec pluralitas linearum unitati puncti, & quomodo sicut
 ille punctus dicitur multiplex extrinsicè, ita, & Deus extrin-

sic plures dicitur habere rationes, & plures perfectiones, & relationes ratione distingui ab essentia, quia. s. Diuina essentia licet sit simplicissima, distinctos tamen conceptus fundat, qui in intellectu solum distinctionem habent. Neq; hoc derogat summæ Dei simplicitati, nam ad perfectam unitatem, & simplicitatem pertinet, quod ea, quæ sunt multipliciter, & diuisim in aliis in ipso sint simpliciter, & unitè. Ex quibus patet responsio ad ea, quæ in contrarium opposita sunt, non enim oportet talem ordinem, & habitudinem esse inter ea, quæ sola ratione distinguuntur, qualis esset inter ea, si realiter distinguerentur, nisi quantum ad habitudines, quæ consequuntur illorum rationes; compositio autem non consequitur essentiam, & relationem, quantum ad earum rationes, sed quantum ad esse, ut diximus, in quo non differunt. Ex quo etiam patet solutio secundi argumenti, nam transitus in identitatem realem, tollit omnem compositionem, cum res non componant, secundum suas rationes, sed secundum suum actuale existere, ubi scilicet, est multitudo ipsius esse. Ad tertium dicitur, quod tunc abstractum à pluribus est simplicius, quam contentum in pluribus, quando in illis plurificatur, secus si non plurificatur, nam ut inquit S. Bona est unum in uno, unum in pluribus multiplicatum, & unum in pluribus non multiplicatum, unum in pluribus multiplicatum, est simplicius, quàm unum in uno, nam uniuersale est simplicius singulari, & multo simplicius est id, quod est unum in pluribus non multiplicatum. & sic est Deus simplicissimus, in quo pluralitas personarum non derogat eius summæ simplicitati, nam tantum est in omnibus tribus, quantum in qualibet, & non minus est in una, quam in omnibus tribus simul. & omnes sunt idem cum essentia; & ipsamet essentia; ista pluralitas nihil addit ad unitatem, & ideo nullam omnino ponit compositionem, nec tollit simplicitatem, sicut illa in qua plus est in duobus, quam in uno. Et licet pluralitas exigat proprietates diuersas ad constitutionem, & differentiam, istæ tamen proprietates diuinarum personarum, & earum differentia nullam faciunt compositionem; nam proprietas tripliciter differt à proprietate, aut respectu subiecti, quia causatur ex diuersis naturis in ipso repertis, & sic arguit compositionem subiecti ex diuersis naturis, & illam auget, aut respectu sui, quo pacto musica, & grammatica differunt in Petro, & sic etiam ponit compositionem, quia ponit subiectum sub esse pluribus; aut respectu obiecti, & hoc modo facit solam distinctionem, sed non compositionem, quia ponit solam rela-

tionem, & respectum ad correlatiuum, ut diximus de puncto, qui est principium, & finis diuersarum linearum, & hoc modo est pluralitas, & differentia diuinarum proprietatum, quæ etiam hoc modo personas constituunt, & distinguunt, quatenus. s. sũt relationes originis, & important ordinem, & respectum ad aliũ, quatenus uero respiciunt essentiã sunt idem cum essentia, ideo sine ulla compositione personas constituunt, & illas inuicem realiter distinguunt, quæ summæ Dei simplicitati non repugnãt.

Quod tres in Deo sint Personæ, & non plures. & quomodo rationes philosophicæ sint applicandæ mysterijs fidei. Cap. XI.

Hoc sacro sanctum mysterium dicitur Trinitas, idest trium unitas, quia sunt tres personæ unius, & eiusdem prorsus numero essentię, Quod autem tres tantum sint in Deo personæ, non plures, nec pauciores, fide habemus; qua supposita, ex his quæ diximus possumus etiam huius deducere rationem, tam ex parte processionum, quam ex parte personarum; Ex parte quidem processionum, quia generaliter loquendo tria sunt productionis principia, natura, uoluntas, & ars, & consequenter tres sunt modi producendi, secundum naturam, secundum uoluntatem, & secundum artem; productio secundum artem, conuenit cum ea, quæ est secundum naturam, quia per utranque producitur, quid simile; sed differt, quia in productione naturali producitur simile in substantia, in productione autem artis producitur simile, secundum rationem formæ exemplaris, dissimile uero in substantia, & natura; & propterea est impossibile, quod iste modus producendi sit in Deo ad intra quia processionem ad intra repugnat distinctio in essentia; cum igitur processio ad intra sit cum identitate essentię, necesse est, quod actiones personales radicentur in actibus essentialibus, non tendentibus ad extra, sed intra manentibus; isti autem actus non sunt nisi duo. s. intelligere, & uelle, cum Dei natura sit pure intellectualis, processio secundum intellectum, est in Deo secundum naturam, & propterea dicitur generatio; duobus autem tantum in Deo existentibus actibus, duæ tantum erunt processionem ad intra, & duæ personæ procedentes, nam per modum intelligendi, procedit Verbum à Patre, quod dicitur Filius, & eius processio generatio, ut dicemus, & per modum uoluntatis spirando, procedit Spiritus sanctus à Patre, & Filio. Nec potest Pater intelligendo plura producere Verba, seu plures generare filios,

Ratio ex parte processionum.

nec simul, nec successiue, quia ille actus intelligēdi est perfectissimus ad equans totam uirtutem intellectus cuius est actus, & perfectissime exprimens totum id, quod Pater intelligit. Similiter, & de actu uoluntatis quo Pater, & Filius se mutuo diligentes spirant Spiritum sanctū; & huius tertie personæ productio, non est ex imperfectione Filij, quasi non habuerit à Patre totū, quod dare potest, aut non perfecte exprimat patrem, sed quia idē totum, duplici modo haberi, & declarari potest, & secundū rationem naturæ, & secundum liberalitatem uoluntatis, cum igitur sint solum duæ personæ productæ, & una non producta, sed producens, tres tantum in Deo erunt personæ.

Ratio ex parte personarum.

Hoc idem etiam possumus ostendere ex parte ipsarum personarum. Cum enim persona diuina sit relatio realis per se subsistens, & relatio sit idem re cū essentia, & realiter distinguatur solum à suo correlatiuo, cū ei opponatur; necesse est, quod pluralitas, & numerus personarum accipiatur iuxta relatiuas oppositiones, ut duæ relationes oppositæ, ad duas personas pertineant, & illæ, quæ non sunt oppositæ ad eandem personam. Unde Sancti dicunt, quod in Deo omnia sunt unum, præter quam ubi obuiat relatiua oppositio. In Deo autem sunt tantum quatuor relationes reales originis, ut diximus, fundatas super duas actiones, intellectus, scilicet, & uoluntatis, secundum quas sunt duæ tantum processiones. Verbi. s. & amoris; & secundum quamlibet processionem, sunt duæ relationes oppositæ, quarū una est procedentis à principio, & alia est ipsius principij, & istæ sunt Paternitas, & Filiatio, Spiratio, & Processio, secundū quas sunt quatuor oppositiones, duæ priores sunt Paternitatis, & Filiationis ad inuicē, iuxta quas sūt duæ Personæ, Pater. s. & Filius à paternitate, & Filiatione, earū relationibus constitutæ; duæ posteriores sunt spirationis, & processionis, iuxta quas sumuntur duæ relationes inuicem oppositæ; sed sola processio constituit personam Spiritus sancti. Spiratio autem non potest constituere personam spirantem ab aliis distinctam, sicut paternitas constituit Patrem generantem; quia spiratio non opponitur paternitati, nec filiationi, cum non sint eius correlatiua, sed processionis, unde iuxta principium, & maximam sanctorum, quæ est quod sola oppositio multiplicat, & distinguit personas, Spiratio Patri, & Filio conueniet, cum eis non opponatur, & illos spirantes, & unum spiratorem constituet; spirantes, quia sunt duæ personæ distinctæ, unum spiratorem, quia in spiratione non distinguuntur, sed sunt unum spirationis principium;

pium & illos realiter distinguet, nō quidem inter se, sed à spiritu sancto, cui relatiue ratione spirationis opponuntur, ab eis enim procedit. Spiratio igitur actiua, ita est relatio realis, quod non est propria, & personalis, sed communis Patri, & Filio, & non habet propriam subsistentiam, sed eius subsistentia, est subsistentia Patris, & Filii quorum est spiratio, & propterea non potest constituere personam. Huius etiā possumus clariorē rationē reddere, quia una natura simplex non potest esse nisi in uno sicut in primo principio; Vnde Hylarius in libro de synodis, dicit, quod qui confitetur duos innascibiles, confitetur duos Deos, unum enim Deum prædicari, natura unius innascibilis Dei exigit; cum ergo natura diuina sit simplicissima, est impossibile quod in Deo sint duæ personæ innascibiles, quæ ab alia nō procedant, sed debet esse una sola persona innascibilis, à qua aliæ personæ procedant; si enim sicut persona Filii est à Patre innascibili, à quo habet naturam diuinam, ita Spiritus sanctus esset ab alia persona spirante innascibili, distincta à Patre; natura, seu essentia Spiritus sancti, necessario esset distincta ab essentia Patris, & Filii, quia illam haberet à spirante, & spirans est persona distincta à Patre, & Filio, & ab eis non procedit, nec procedit ab alia persona, & consequenter huius spirantis, & procedentis essentia, esset distincta ab illa patris, & Filij, quia non esset ab eis, nec ab alio communi principio habita, quod cum sit impossibile, quia sic esset ponere plures Deos, necessario dicendum est, quod persona procedens non est à spirante distincto à Patre, & Filio, sed est à Patre, & Filio.

Sed posset aliquis probare, plures in Deo esse personas, nam sicut Pater intelligendo seipsum generat filium, ita etiam Filius cum seipsum intelligat generabit alium filium; similiter, & de Spiritu sancto; dicere autem, quod solum intelligere Patris generat, & non intelligere Filii, & Spiritus sancti, similiter, q̄ solū uelle Patris, & Filii, spiret, & nō uelle Spiritus sancti, nō uidetur conueniēs, tū quia sunt eiusdē rationis, & perfectionis in omnibus personis, tum quia aliqua perfectio esset in Patre, quæ non esset in Filio. s. potentia generandi, quod nullo modo est dicendum. Quod non sint, nec possint esse plures filii, aut Spiritus sancti, certum est, & de fide; in reddenda autem huius ratione, Doctores maxime laborant, Aliqui (ut Durandus) ut facilius difficultatē euadant, dicunt potētiam generandi esse paternitatem, quæ cū non conueniat Filio, nec Spiritui sancto, generare

An filius
possit ge-
nerare.

non

non possunt. Alij dicunt, & bene (ut Thomistę) potentiam generandi, & spirandi, significare in recto diuinam essentiam, sed in obliquo relationem, & propterea Filius non potest generare, quia licet habeat diuinam essentiam, non habet relationem paternitatis; quare autem illam non habeat. S. Tho. quinque adducit rationes; quarum prima est, quia cum formę unius speciei non multiplicentur, nisi secundum materiam, & in Deo non sit materia, non possunt esse in diuinis plures paternitates, & filiationes. Cum autem Scotistę differant in principio indiuiduationis, & teneant posse esse numericam multiplicationem sine materia, ut in Angelis; Capreolus, & Caietanus longissimā contra illos faciunt disputationem, ut rationem S. Tho. tanquam propriam defendant. Sed doleo, quod uiri doctissimi ita adhareant Doctori eorum scholę, ut philosophicam illius opinionē, quę in philosophia difficultatem, & contradictionem non solū a philosophis, sed etiam a Theologis patitur, uelint esse propriā rationem mysteriorum fidei; Hortor omnes in Domino cuiuscumque scholę sint, est enim noster sermo uniuersalis, ut Diuina mysteria, cum humilitate, & charitate tractent, & non ad contentionem; possunt quidem philosophicę rationes ad eorum explanationem, & probationem adduci, sed ubi ratio philosophica est dubia, non debet in ea ex propria sententia fieri tota uis, sed tanquam probabilis adduci; quia alias condemnantur, & irritantur Doctores alterius scholę; in fide parum constantes infideles redduntur; & mysteria fidei, infidelium irrisionibus exponuntur. Vnicum uerbum, omnes difficultates tollit, si dicant, iuxta nostram scholam hanc probabilem possumus reddere rationem. Dum in Philosophia philosophicę agunt, suam pro uiribus tueantur sententiam; at dum in Theologia philosophicas rationes, diuinis mysteriis applicant, nolint dubiām eorum sententiam, esse propriam diuinorum rationem, & propriam scholam esse regulam, & magistram fidei; cum enim fides sit communis, ratio intellectum conuincens, debet sumi ex principio communi; non repręhēdo eorum philosophicas rationes, nec modū quo ab eorum Doctoribus adducuntur, sed modum quo a quibusdam discipulis (non tamen omnibus) assumuntur, & explicantur; quia non tanquam probabiles, ut illi ad duxerunt, sed tanquam necessario concludentes; & ita minima quęq; suorū Doctorum dicta tuentur, quasi scriptoribus sacris sint comparandi; Audiui ego quendam Concionatorem pro Doctore suę scholę ita zelantem, quod in feruore Cōcionis populo dixit, se

Notandū.

paratum esse effundere uitam pro minimo quoque illius dicto. quod uerbum certe est scandalosum, sic enim statim audientes arguunt; si tu moriendo eris martir, ergo alij uiri religiosi, contrarium cum sua schola tenentes sunt hæretici, quod absit hoc de illis cogitare; si ergo illi contrarium tenentes, non sunt hæretici, & consequenter tu pro illa opinione moriendo non esses martir, necessario sequitur, quod sic loquendo, sis maximus temerarius. Legant, quæ dixit S. Augustinus epist. 19. ad S. Hieronimum, de suis, & aliorum quantumuis Sanctorum, & Doctorum scriptis, cuius uerba nos superius, cap. 11. præcedentis libri, adduximus. Et ut uideant quanti hoc sit momenti, eo deuenit disputatio, ut difficultates philosophicæ, reducantur ad absolutam Dei potentiam; & qui uolunt consequenter loqui, dicunt, ea per absolutam Dei potentiam fieri non posse; ex quo alijs occasionem præbent, contra eos liberius loquendi: ut in præsentî difficultate; nam ad uidendum an propria ratio ob quam non possunt esse plures filij in diuinis, sit quia in Deo non est materia, uertebatur in dubium, an Deus de potentia absoluta, possit facere plures angelos eiusdem speciei, & multiplicare indiuidua sub una specie sine materia, & an repugnet formas aliter recipere diuisionem, quam per materiam; quæ multi dicunt, non solum esse factibilia de potentia absoluta, sed etiam facta fuisse; sed quia alij consequenter loquentes, negabant posse fieri. Doctores Parisienses in unum congregati, tres in contrarium, formauerunt articulos, quos ut falsos damnarunt, primus, Qui dicit, quod quia intelligentiæ non habent materiã, ex hoc Deus non posset facere plures eiusdem speciei, error. Secundus, Qui dicit, quod Deus non potest multiplicare indiuidua sub una specie sine materia, error. Tertius, Qui dicit, quod formæ non recipiunt diuisionem, nisi per materiam; error. Illud unicum uerbum, quod diximus, has omnes controuersias sustulisset, nec ulla fuisset, nec esset occasio, ita facile de absoluta Dei potentia, quam tremunt Potestates, proferre sententiam. Summopere laudarem si quælibet schola attenderet realitati doctrinæ, & non dicto sui Doctoris, & formaret quasdam propositiones quas sustinere amplius non liceat, sicut aliqua Vniuersitates fecerunt, sic enim Theologia, & ueritas catholica magis illustraretur, & facilius redderetur, nam dum falsum defenditur, contexitur cathena errorum. Et si ad coercenda petulantia ingenia, (in omnibus enim congregationibus diabolus tentat aliquem pro se habere, & inter Apostolos habuit Iudam) Scholæ pro-

propositiones illas offerrent Summo Pontifici, suam facile interponeret auctoritatem, censuris, & pœnis. Quod modeste, ex charitate pro Dei gloria, & communi bono particulariter indigentes, cum summa cuiusque Vniuersitatis, & Scholę reuerentia, & ueneratione, (cui non debet particularis præiudicare), non enim dictum, & factum unius, est dictum, & factum omnium) monemus, & hortamur, nemini uideatur graue; amicus enim Plato, amicus frater, magis amica ueritas, magis amica charitas; quę causę suę, omnes patronos facit. Et pro ea sanguinem fundentes, beatos reddit, & propria decorat corona.

Quare filius intelligendo non generat;

Ad rem igitur nostram redeuntes, illam rationem iuxta Thomistarum scholam probabilem esse dicimus, sed relictis philosophicis disputationibus, faciliorem, & clariorem, ex magis propriis, possumus reddere rationem; pro qua notandum est, quod processio in diuinis, est propter facunditatem diuinę essentię, & est secundum actiones intellectus, & uoluntatis; sed cū propter infinitam Dei uirtutem, & summam illius simplicitatem, eadem prorsus numero essentia, quę est in producente, communicetur personis productis, & essentia sit idem re, cum personis, necesse est, quod in illis sit etiam idem intelligere, & uelle; & dubium modo est, an intelligere, & uelle, habeant in singulis personis, rationem producendi, & si non habent, quę sit ratio differentię. Illud autem supponendum est, quod si filius non potest generare, & Spiritus sanctus, nec generare, nec spirare, hoc non est ex impotentia, cum eadem sit trium personarum essentia, idem intellectus, eadem uoluntas, idem intelligere, & uelle, & eadem potentia; sed quia non est factibile, & hoc est, quod dixit Aug. lib. 3. contra Maximianum, cap. 12. filius non genuit, non quia non potuit, sed quia non oportuit: quod in diuinis non oportet, & est superfluum, non est factibile, & consequenter fieri non potest, non propter impotentiam uirtutis, sed propter repugnantiam. & ita filius habet eandem potentiam generandi, quam habet pater, & quicquid perfectionis importat potentia generandi, sed non sub ratione potentię, & principii generationis, sed sub ratione essentię, & filiationis, & propterea generare non potest, quia non potest esse alius filius. Dicimus ergo, quod intelligere, & uelle, non habent in singulis personis rationem producendi, & quod Filius intelligendo non generat filium, sicut Pater, similiter, & de Spiritu sancto, & huius rationem reddit S. Augustinus in d. cap. 12. quia si Filius intelligendo generaret alium filium, ille simili ratione alium generaret, & sic esset

pro-

processus in infinitum, quia non est maior ratio, quare generet primus filius, & non ultimus, quod cum sit impossibile, necessario dicendum est Filium generare non posse. Quare autem cū sit eadem essentia Patris, & Filij, & idem intelligere, & idem posse, Pater intelligendo generet, & non Filius; ratio est, quia generare, & spirare, sunt ex fecunditate nature quodam ordine; generatio est intelligendo, spiratio amando, amor præsupponit cognitionem, quia non fertur in incognitum, cognitio non præsupponit alium actum, cum cognitio sit primus actus, & alium non præsupponat; fecunditas ad generandum est secundum rationem primi principii, & consequenter est in sola prima persona, scilicet patris, quæ non est ab alio, & non potest esse in Filio, nec in Spiritu sancto, quia primitas, & non esse ab alio, nõ potest eis conuenire, nec communicari. Cum autem amor præsupponat cognitionem, spiratio præsupponit generationem, & fecunditas ad spirandum est in Patre, & Filio, non ut in duobus, sed ut in uno spirationis principio: Et Pater vnum solum Filium generat & Pater, & Filius unum solum Spiritum sanctum spirant; quorū etiam ratio est, plenissima communicatio, quia multiplicatio suppositorum, secundum similem modum procedendi, non est nisi, uel propter defectū durationis, ut in generabilibus, & corruptibilibus, ut per successiuam generationem perpetuetur esse, uel quia unum non adæquat uirtutem sui principii. hac ratione sunt plures Angeli, & plures animæ ad manifestādam Dei bonitatem, quam nec unus Angelus, nec una anima poterat sufficienter manifestare; sed Filius adæquat totam uirtutem, seu potentiam generatiuam, & Pater perfectissime seipsum communicat Filio, suammet essentiam illi tribuens, ergo Pater non potuit generare alium filium, nec tribuere Filio, ut ipse quoq; alium generet; & hoc non propter impotentiam, sed quia non potest in diuinis esse alius filius. Concludendo igitur dicimus, quod intelligere, & uelle dupliciter possunt in Deo cōsiderari, primo absolute, ut sunt actus essentiales, & sunt in Patre, Filio, & Spiritu sancto, & non sunt plures actus, sed unus, & idem; idē est intelligere Patris, & Filii, & Spiritus sancti, similiter, & uelle. Secundo potest considerari intelligere, ut habet rationem dicentis, seu exprimentis Verbum, seu generantis Filium, quod idem est; & sic est actus notionalis, Patri dumtaxat conueniens; similiter uelle, ut habet rationem spirantis, est actus notionalis, Patri, & Filio solum communis. Quod si arguatur, in nobis ex omni intellectu perfecta, emanat uerbum, ergo emanabit etiam

Intellige-
re, & uelle
dupliciter
considerā-
tur.

etiam ex intellectione Filii, Respondetur esse maximam differentiam, quia in nobis sunt diuersæ intellectiones, & propterea multiplicantur verba; at in Patre, & Filio, & Spiritu sancto, est unum, & idem intelligere, & consequenter est unum Verbum, sed istud Verbum non est à quocumque intelligente, per illam intellectionem, sed solum ab illo, qui per illam intelligens habet rationem primi principii, & relationem dicentis. Hæc illustrati lumine fidei, dicere possumus, sed non plenè intelligere; captiuandus est modo intellectus in obsequium fidei, & non oportet sapere plus, quam oporteat sapere, qui enim scrutator est Maiestatis opprimetur à gloria; ipsimet Angeli non possunt hoc infinitum mysterium compræhendere, in cuius uisione, non tamen compræhensione, illorum, & nostra beatitudo cõsistit.

*De Notionibus, proprietatibus, & nominibus Diuinis,
& de suppositione nominis Deus.*

Cap. XII.

Notio
quid, &
quotu-
plex sit.

Personæ nobis innotescunt, Notionibus, & Proprietatibus, Notiones sunt quinque, Innascibilitas, Paternitas, Filiatio, Communis spiratio, & Processio. Notio enim est propria ratio cognoscendi diuinam personam; diuinæ autem personæ multiplicantur secundum originem; ad originem uero pertinet, à quo alius, & qui ab alio; ergo secundum hos duos modos persona innotescere potest. Persona Patris, innotescit per hoc, quod est à nullo. scilicet innascibilitate; & per hoc quod ab eo est Filius, paternitate. Filius per hoc quod est à Patre, filiatione innotescit; quatenus uero à Patre, & Filio est Spiritus sanctus, est communis spiratio; Spiritus sanctus per hoc, quod est à Patre, & Filio, innotescit, processione; non autem sumitur Spiritus sancti notio, per hoc, quod nulla persona ab eo procedit; quia persona dignitatem importat, & hoc non pertinet ad eius dignitatem, sicut pertinet ad auctoritatem Patris, quod sit à nullo. Inspirabilitas etiã non annumeratur inter notiones, quia notio innotescendi gratia ponitur, & priuatio per habitum negatio per affirmationem, naturaliter cognoscitur, nõ è cõtra; & propterea negationes modorum originis, regulariter inter notiones computari nõ debent; at innascibilitas posita est notio, propter tres singulares rationes, quæ in aliis negationibus locum non habent, Prima est, quia in Trinitate sola persona Patris habet rationem primi principii, ratio autem primi principii, per negationem opti-

me

me notificatur, & commendatur: Secunda est, quia cum apud nos omnis pater sit ab alio, merito æterno Patri innascibilitas attributa fuit. Tertia est ad commendandam diuinæ naturæ unitatem, ponendo enim innascibilem personam, ponitur unū principium, & caput in diuina natura, sicut ponendo duos innascibiles (ut inquit Hilarius) ponuntur plures Dei, & plures naturæ diuinæ. Quinque igitur sunt notiones, & earum tantum, quatuor sunt relationes, innascibilitas enim nō est relatio; quatuor etiam sunt proprietates, nam communis spiratio cum Patri, & Filio conueniat, non est proprietas. Tres autem sunt notiones personales, idest constituentes personas Paternitas, Filiiatio, & Processio, nam Innascibilitas, & Communis spiratio, dicuntur notiones personarum, sed non personales.

Quatuor sunt genera nominum in diuinis, quædam sunt essentialia essentialiter dicta, ut Deus, Deitas, Maiestas: quædam sunt essentialia personaliter dicta, ut potentia generandi; quædam personalia dicta personaliter, ut pater, generans, genitus; quædam personalia dicta essentialiter, ut missus incarnatus, & huiusmodi, quæ quatenus dicunt respectum ad personam, sunt personalia, quatenus uero effectum in creatura sunt essentialia. Cum autem ad ueritatem locutionum, non solum attendenda sit res significata, sed etiam modus significandi, ne detur errandi occasio, ideo notandū est, quod nomina essentialia, quæ dicuntur de Deo, quædā significant essentiā substantiuè, ut Deus, quædā adiectiuè, ut sapiens; ea quæ substantiuè essentiā significant, prædicantur de tribus personis singulariter tantū, & nullo modo pluraliter, quæ uero adiectiuè pluraliter prædicantur; cuius ratio est, quia nomina substantiua, significant aliquid per modū substantiæ, substantia autē sicut per se habet esse, ita habet per se unitatē, uel multitudinē; unde singularitas, uel pluralitas nominis substantiui, attenditur secundum formam significatam per nomen, una igitur existente forma in pluribus suppositis, nomen substantiuum non dicitur pluraliter, sed tantum singulariter de illis pluribus suppositis. Ut autem substantiua pluraliter prædicentur, præter pluralitatem formæ, requiritur etiam pluralitas suppositorum, & in hoc substantiua conueniunt cum adiectiuis; licet enim ratio, & causa formalis pluralitatis nominis substantiui, sit pluralitas formæ, tamē requiritur etiam tanquam causa concomitans, & sine qua non, pluralitas suppositorum; quia apud nos non inuenitur forma substantialis multiplicata, sine multiplicatione suppositorum;

Quatuor
nominum
genera.

Quomō-
do prædi-
centur no-
mina es-
sentialia
substanti-
ue sūpta.

Quomodo prædicentur nomina essentialia adiectiue sumpta.

cum ergo in diuinis utamur nominibus ad significandum secundum modum in creaturis inuentum, non prædicamus nomen substantiuum de Deo pluraliter, nisi cum pluralitate formæ, concurrat etiam pluralitas suppositorum; unde licet Pater sit principium filij, & Spiritus sancti, unum tamen dicitur principium, & si Verbum duas assumpsisset naturas humanas, non essent duo homines, ut uoluit S. Tho. 3. sent. sed unus homo, ratione unius suppositi, ut inquit idem S. Tho. qui sententiam mutauit in 3. p. q. 3. ar. 7. At nomina essentialia, quæ adiectiue significant essentiam, ut prædicentur pluraliter sufficit pluralitas suppositorum, quia adiectiua significant aliquid per modum accidentis, quod inhæret subiecto, accidentia autem, sicut habent esse in subiecto, ita ex subiecto habent unitatem, uel multitudinem. Quod etiam aliquo modo in creaturis uidetur, in quibus non inuenitur una forma in pluribus suppositis, nisi unitate ordinis, ut forma multitudinis ordinatæ: & tamen etiam in ista minima unitate obseruatur prædicta distinctio, nam nomina significantia talem formam, si sint substantiua prædicantur de pluribus in singulari, non autem si sint adiectiua, dicimus. n. quod multi homines sunt collegium, uel exercitus, aut populus & quod plures homines, sunt collegiati. Cum igitur in diuinis, essentia significetur per modum formæ, quæ est simplex, & maxime una, nomina significantia diuinam essentiam substantiue, singulariter, & non pluraliter de tribus personis prædicantur; & hæc est ratio quare Petrum Paulum, & Ioânem dicimus tres homines, quia in illis sunt tres humanitates, Patrem autem, Filium, & Spiritum sanctum, non dicimus tres Deos, sed unum Deum, quia una est in illis diuina essentia. Ea uero, quæ significant essentiam adiectiue, prædicantur pluraliter de tribus personis, propter pluralitatem suppositorum, dicimus enim tres existentes, tres sapientes, æternos, increatos, immensos, si adiectiue sumantur, si uero substantiue sumantur, dicimus unum, increatum, immensum, & æternum, ut dicit Athanasius. Et tres personæ dicuntur tres res, quia hoc nomen res, est unum de transcendentibus, & secundum quod pertinet ad relationem, pluraliter prædicatur, secundum uero, quod ad substantiam, singulariter. Et secundum dictam regulam, cum spirans sit adiectiuum, & spirator substantiuum, Pater, & Filius sunt duo spirantes, propter pluralitatem suppositorum, sed unus spirator, propter unam spirationem.

Nomina etiam diuina, sumuntur in abstracto, & in concreto, in ab-

in abstracto, ut essentia, deitas, diuinitas, paternitas, per modum formæ; in concreto, ut Deus, Pater, quæ significant essentiam, & paternitatem ut in habente; Cum autem in Deo omnia sint unum, præterquam ubi obuiat relationum oppositio, ad ueritatem propositionum de Deo, non solum attendenda est identitas significatorum, sed etiam ratio formalis significandi; non quod omnes propositiones debeant esse ueræ formaliter, sed ne formalis ratio prædicati repugnet subiecto; unde prædicationes in diuinis, quædam sunt formales, quando. s. prædicatum dicitur de subiecto, secundum propriam rationem immediate, ut pater est generans, filius est genitus, essentia est communicabilis; quædam idem re, quando prædicatum dicitur de subiecto, quia sunt idem re, licet ratione distinguantur, ut essentia est pater, & paternitas, & contra pater est essentia. falsæ autem sunt, non solum quando prædicatum distinguitur realiter à subiecto, ut si dicatur pater est filius; sed etiam quando sunt idem re, cum de subiecto dicuntur ea, quæ pertinent ad distinctionem, & proprietatem essentia, uel personæ, quia illa formalis ratio prædicati repugnat subiecto; dicitur quidem, quod pater est essentia, sed non potest dici, quod pater sit communicabilis, licet sit essentia, & essentia sit communicabilis; recte dicitur, quod essentia est pater, & filius, non formaliter, sed identicè, sed cum pater generet, & filius generetur, non potest dici, quod essentia est generans, aut generet, quod sit genita, aut generetur, nisi aliquid adiungatur per quod significetur id dici de persona, quæ est idem cum essentia, ut si dicatur essentia est res generans, Deus generans, id est est persona Patris generans; & ratio est, quia essentialia in abstracto, non possunt supponere pro persona sicut possunt in concreto, & ideo non possunt de illis dici, quæ pertinent ad distinctionem, & proprietatem personarum, sicut possunt dici de concretis, non enim dicitur essentia generat, sed dicitur Deus generat; Nomina quidem notionalia, & personalia, substantiuè sumpta prædicantur de essentia, & dicitur, quod essentia, & Deitas, est pater, & paternitas, & quod essentia est tres personæ, quia essentia est idem, quod persona, & idem quod ratio constituens personam, ut respicit essentiam; Si autem sint adiectiua, ut generans, genitus, non prædicantur de essentia, sicut nec uerba personalia, ut generat, generatur, quia ista significant actus personales, qui respiciunt correlatiuum, & dicuntur de sola persona, & non de essentia, nam licet essentia sit idem, quod persona, non tamen supponit

De nominibus abstractis, & concretis, essentialibus, & notionalibus.

Differen-
tia inter
affirmati-
uam, & ne-
gatiuam.

De suppo-
sitione no-
minis De-
us.

pro persona, nisi adiungatur aliquid, quod possit supponere pro persona. Est autem notandum, quo ad suppositionem nominis essentialis concreti pro persona, esse maximam differentiam inter propositionem affirmatiuam, & negatiuam; nam hoc nomen Deus per se supponit pro essentia diuina, quae est una, & communis, ex adiuncto uero supponit pro persona; affirmatio actus notionalis, facit quod supponat pro illa persona cuius est actus, ut Deus generat, pro patre, & est propositio uera; ista autem est falsa, Deus non generat, nisi addatur aliquid, quod faciat supponere pro filio, ut si dicatur Deus genitus non generat, nam negatio per se non determinat illud nomen ad personam filij, sed potius significat, quod generatio repugnat diuinae naturae; quamuis enim ex negatione non sequatur repugnantia uniuersaliter, sequitur tamen in materia necessaria, oportet enim, uel conuenire, uel repugnare quicquid necessario attribuitur, constat autem, quod generare, & non generare, Deo non possunt attribui nisi necessario, ergo si non generare dicitur de Deo absolute, absque eo, quod restringatur ad supponendum pro filio, significatur, quod generare repugnet essentiae pro qua illud nomen Deus, per se supponit.

De suppositione huius nominis Deus, quomodo supponat pro essentia, est difficultas; S. Th. i. p. q. 39. ar. 4. dicit, quosdam dixisse, quod hoc nomen Deus, & similia proprie, secundum suam naturam, supponunt pro essentia, sed ex adiuncto notionali, trahuntur ad supponendum pro persona. & subdit, quod haec opinio uidetur processisse ex consideratione diuinae simplicitatis, quae requirit, quod in Deo idem sit, habens, & quod habetur, & sic habens deitatem, quod significat hoc nomen Deus, est idem, quod deitas; sed (ut inquit) in proprietatibus locutionum, non tantum attendenda est res significata, sed etiam modus significandi; & ideo, quia hoc nomen Deus significat diuinam essentiam, ut inhabitante ipsam, sicut hoc nomen homo significat humanitatem in supposito, alii melius dixerunt, quod hoc nomen Deus, ex modo significandi habet, ut proprie possit supponere pro persona, sicut & hoc nomen homo: ex quo infert, quod hoc nomen Deus quandoque supponit pro essentia, ut cum dicitur Deus creat, quia hoc praedicatum competit subiecto ratione formae significatae, quae est Deitas; quandoque uero supponit pro persona, uel una, ut cum dicitur Deus generat, uel duabus, ut cum dicitur Deus spirat, uel tribus, ut cum dicitur 1. Tim. i. Regi seculorum immortalis, inuisibilis, soli Deo, &c. Ergo secundum S. Thom. quando Deus supponit pro essentia, & non pro personis; pro illa sup-

ponit, ut est in habente, & non ut est in personis; alias incidere in sententiam, quam impugnavit; nec potest dici, quod quando supponit pro essentia, pro illa supponit, ut est in omnibus personis, & ita supponit pro omnibus personis, nam. S. Tho. distinxit, utrunq; modū supponendi; quomodo autem supponens pro essentia, eam significet, ut in habente illam, ita ut habens non sit persona, nō explicuit. Sed explicuit ibidem Caietanus, pro quo notat inter Deum, & cæteras substantias, hanc esse differētiam, quod in reliquis hæc duo. s. natura, & habens naturam, sic se habent, quod habens naturam est suppositum, natura vero est ipsa essentia; in Deo autem habens naturam, dupliciter inuenitur. s. suppositum, ut pater, filius, & singulare naturæ. i. hic Deus, & ita in diuinis tria considerantur. s. essentia, hic Deus, & supposita diuina; & hic Deus est communicabilis sicut essentia, & est pater, filius, & spiritus sanctus, & ideo quandoque stat pro una persona, quandoque pro duabus, quandoque pro tribus, & propterea non facit quaternitatem, sicut nec essentia, quia est idem, quod personæ. & rationem diuersitatis dicit esse, quia natura diuina ex se ipsa subsistit, & non mendicat subsistentiam à suppositis, sed eam confert illis, reliquæ autem substantiæ non subsistunt nisi in supposito. & essentiam, ut subsistit propria subsistentia, uocat singulare, & indiuiduum naturæ; & 3. p. q. 2. art. 2. hoc singulare naturæ, dicit esse personam incompletam; dicit. n. quod persona dupliciter sumitur, primo secundū completam rationem personæ, seu hypostasis, & sic significat habens naturam incommunicabiliter, alio modo secundum rationem quidem personæ, sed imperfectam; & sic significat singulare habens substantialem naturam, ita quod sola incommunicabilitas illi deest, ad perfectam rationē personæ; ex quo infert, quod appellatione personæ simpliciter in diuinis non uenit hic Deus, sed si sumatur persona, ut distinguitur contra naturam, sic nomine personæ uenit non solum persona completa, sed etiam incompleta, quæ est hic Deus. Aliqui reprehendunt hanc doctrinam Caietani, & dicunt subsistentiam essentiæ esse subsistentiam personarum, diuersa ratione, nam subsistentia essentiæ est per modum abstracti, & formæ, quia est id quo persona subsistit, subsistentia uero personæ, est per modum concreti, ut quod subsistit, & ita essentia non est id, quod subsistit, nisi quatenus est idem, quod persona, cui primo, & per se competit subsistere, tanquam id, quod subsistit; & consequenter dicunt, quod hoc nomen Deus, est quidem terminus

singularis, sed nō gaudet alia singularitate, nisi singularitate naturæ, quæ est una numero, & nō supponit pro indiuiduo naturæ siue pro hoc Deo; supponit quidē pro natura in cōcreto sūpta, sed non propria concretionē, & non pro vnitate habentis eā, nā habens eam non est unum, sed trinū, & ut in habente, est solū in Patre, Filio, & Spiritū sancto; & confirmant, quia alias in Deo poneretur quaternitas, q̄ est damnatum, in ca. Damnamus. de su. Tri. & fid. Catho. Sed ista Caietani doctrina, meo iudicio, est uerissimā, & solum repræhendendus est illius modus loquendi; non. n. dicendum est in diuinis, præter tres personas, esse indiuiduum, & singulare naturæ, & personam incompletam, ut dicemus; & moueor, primo auctoritate Richardi de S. Victore, qui libro 4. de Trin. c. 16. inquit diuinam naturā habere propriam, existentiam, distinctam ab existentia personarū; illa. n. est comunicabilis; hæc uero incommunicabilis & ut illius uerba adducamus, inquit, In diuina natura est existētia, quæ est pluribus cōmunis, & existētia, quæ omnino est incōmunicabilis; existentia demonstratū est superius substantiā significare, non tamen simpliciter, sed cū proprietatis alicuius denotatione, quæ pertinet ad considerationē originalis causæ; ad considerationē uero originalis causæ, pertinet non solū quærere, & inuenire originem esse ubi est, sed etiā quærere, & inuenire eā nō esse, ubi non est; diuinę itaque existentia, est habere esse substantiale, sed aliquando ex cōmuni, aliquando ex incōmunicabili proprietate; cōmunem autem existentia dicimus, ubi intelligitur esse habēs ex cōmuni proprietate, incōmunicabile uero, ubi intelligitur esse habens ex incōmunicabili proprietate, tam uero propriū est diuinę substantia, non esse ab aliqua alia substantia, sed solum à semetipsa, quā uerè est propriū personæ originē nō habenti, nō esse ab alia aliqua persona: in uno autem intelligitur proprietas communis, in altero uero, proprietas incōmunicabilis; cōmune est omnibus personis diuinis, esse substantia illa, quæ non est ab alia aliqua substantia, sed à semetipsa; substantia igitur diuina, quando dicitur, uel intelligitur esse à semetipsa idem est, q̄ cōmunis existētia. hæc Rich. Ex quo habemus, q̄ abstractis per intellectū personis, cōsideratur, & intelligitur diuina essentia, cū sua proprietate, quæ est nō esse ab alia essentia, & cū propria existētia, & cōsequēter abstracta à personis, cōsideratur in cōcreto, ut in habēte eā, & sic cōsiderata dicitur Deus: & cū proprietate, & existētia essentia sit comunicabilis, sicut essentia; & idē q̄ personæ, essentia sic in cōcreto cōsiderata, non ponit in numerū

& non

& non facit quaternitatē, sed est trium personarū unitas, & idē-
 titas; & nomē Deus, q̄ supponit pro essentia, supponit etiam ex
 adiuncto, pro una, & duabus, & tribus personis. Non igitur sem-
 per hoc nomē Deus supponit pro persona distincte, uel in distin-
 cte, sed supponit etiā pro essentia, & si quādo supponit pro essen-
 tia, supponit etiā pro personis indistincte, primo supponit pro es-
 sētia in cōcreto, & pro personis cōcomitāter, & secundario, quia
 prædicatū uerificatur etiā pro personis. Probatur secūdo, quia
 sicut aliquæ propositiones in quibus nomē Deus, nō potest sup-
 ponere pro personis, neq; distincte, neq; indistincte, ut Deus nō
 est pater, Deus nō est generās, nō est spirans, quas Doctores di-
 cūt esse falsas; & nō solū illas non admittūt, ne sint propter astu-
 tiā hæreticorū occasio errādi, sed etiā quia re uera sūt falsæ, nā
 Deus ibi supponit pro essentia in cōcreto, & nō pro personis, &
 est sēsus, nihil quod est Deus, est pater, nihil quod est Deus, ge-
 nerat, prædicatū negatur de essentia, & de omni eo in quo est es-
 sētia; at si Deus supponeret pro personis indistincte, illæ propo-
 sitiones essent ueræ, pro persona filii, qui nō est pater, & pro per-
 sona Spiritus s̄cti, qui nō spirat, sicut etiā sūt ueræ affirmatiuę,
 Deus generat, Deus spirat, Deus est genitus. In hac etiā proposi-
 tione Deus est pater, filius, & Spiritus s̄ctus, & in hac Deus est
 Trinitas, Deus supponit pro essentia. Vnde S. Th. in d. ar. 4. dicit,
 q̄ hoc nomē Deus, aliquando supponit pro personis, etiā omni-
 bus, aliquādo pro essentia, & q̄ in hoc differt à nomine homo, q̄
 nō supponit pro natura cōmuni, nisi propter exigentiā alicuius
 additi, ut cū dicitur homo est species, quia unitas humanæ na-
 turæ nō est secūdū rē, sed solū secūdū considerationē; licet nō
 explicet quomodo supponens pro essētia, & nō pro personis, il-
 lā significet, ut in habēte, q̄ nos cū Caietano explicuimus; Est ta-
 mē repræhendendus modus loquēdi Caietani, nā essentia sic in
 concreto cōsiderata nō est dicēda indiuiduū, uel singulare natu-
 ræ, nec persona incōplete; quia de ratione indiuidui, singularis,
 suppositi, & personæ, est incōmunicabilitas, & ut inquit S. Th. ad
 ueritatē locutionū in diuinis, nō solū oportet cōsiderare res si-
 gnificatas, sed etiā modū significādi; nec excusatur per hoc, q̄ in-
 quit sic dici in cōplete, propter defectū incōmunicabilitatis; nā
 propter hāc eādē causā nō debebat sic loqui de diuina essētia,
 nihil. n. de Deo dicitur incomplete, & imperfecte, & iuxta Hiero-
 nimum uerba inordinate prolata, sunt causa errorum, & he-
 resum. Accedit, quod hic modus loquendi, est contra omnes
 Sanctos, & Doctores, quatenus simpliciter, & absolute dicunt

esse tantum tria supposita, & tres personas; & de essentia loquentes, solum dicunt, quod Deus, & nomen Deus supponit pro illa, sed nunquam quod habeat proprium suppositum, seu personam præter personam Patris, Filij, & Spiritus sancti; imo simpliciter huiusmodi nomina de essentia negarunt, quia est communicabilis, tam in abstracto, quam in concreto sumpta. Relicto igitur illo modo loquendi, dicimus, quod diuina natura consideratur in abstracto, & sic dicitur deitas, & in concreto, ut in habente eam, & sic dicitur Deus; & sic considerata, consideratur etiam, ut in supposito, & sic dicitur Deus pater, generans, Filius: priori modo considerata, ut in habente, est communicabiliter, & propterea non est, ut in supposito, & non ponit in numerum, & non facit quaternitatem, quia est idem quod personæ: dupliciter igitur consideratur, ut in habente, & in se ut est essentia ratione suæ proprietatis, & existentis, & in persona, ut est ipsamet persona; & propterea nomen Deus supponens pro essentia, supponit etiam pro personis, quia non est re ab illis distincta.

De æterna Filij Generatione. Cap. X I I I.

A Eternam Filii generationem in explicabilem esse docuit Isaias, cap. 53. dicens. *Generationem eius quis enarrabit?* quasi diceret, nullus, cum omnem humanum, & angelicum intellectum excedat. Ut autem de illa aliquid balbutiendo dicamus, & temporis breuitati, ne retardetur huius libri impressio, quæ fit dum componitur, satisfaciamus, repetemus, quæ in nostro manuali diximus. Cum diuina generatio accipienda sit secundum intellectualem emanationem, seu processionem, quamuis intellectus noster in infinitum distet ab intellectu diuino, tamen per ea, quæ in intellectu reperiuntur, aliquomodo ad æternæ filij generationis cognitionem lumine fidei adiuti, deuenire poterimus. Est igitur notandum, quod intellectus noster non potest aliquid intelligere, nisi eius speciem mediante sensu in se recipiat, quæ species cum sit similitudo rei intelligendæ, est principium, quo intellectus intelligit; non tamè immediate ducit intellectum in ipsam rem, ut est in se extra intellectum, sicut species coloris immediatè facit, ut potentia uisua, colorem extra se existentem, uideat, sed primo illum ducit in rem cuius est species in ipso existentem, & secundario, ut est in seipsa. Cum enim intellectus, tali specie informatus, possit agere; & terminus cuiuslibet actionis, sit eius obiectum, & intelle-

ctus

Quis obiectum sit quidditas cuius specie informatur; & obiectum in se, sit extra intellectum, & actio intellectus non terminetur ad aliquid extra se, intellectus format primo in seipso, uirtute speciei qua informatur, obiectum, seu similitudinem rei, cuius specie informatur, quod dicitur uerbum; quo formato, statim intelligit; non enim prioritas temporis hic reperitur, sed ordinis tantum, nam simul tempore intellectus informatur specie, format uerbum, & uerbum formatum est, & intelligit, cum non sit motus de potentia ad actum, quia iam intellectus factus est in actu per speciem, sed processus de actu in actum, ubi non requiritur aliqua species motus. hoc igitur uerbum est similitudo rei intellectæ, non impræssa, ut species, sed expræssa, & ab ipsomet intellectu formata; & comparatur ad intellectum non ut eo, sicut species, sed ut in eo intelligat. In uerbo enim sic formato intellectus uidentem naturam rei, intelligit; actio autem intellectus, qua format uerbum, dicitur productio. Quare intellectus intelligendo ad quatuor ordinem habet. scilicet ad rem, quæ intelligitur, ad speciem intelligibilem, qua fit in actu, ad ipsum intelligere, & ad suam conceptionem, quæ dicitur uerbum, quæ conceptio differt à tribus prædictis. A re quidem intellectæ, quia res intellectæ est interdum extra intellectum, conceptio autem intellectus nõ est nisi in intellectu, & ordinatur ad rem intellectam sicut ad finem. A specie intelligibili differt, nam species intelligibilis qua fit intellectus in actu, cõsideratur ut principium actionis intellectus, cum omne agens agat, secundum quod est in actu; fit autem actu per aliquam formam, quã oportet esse principium actionis; species etiam est similitudo rei intellectæ ab eadem re impressa, at conceptio, seu uerbum, est similitudo rei intellectæ non impræssa, sed expræssa, & ab ipso intellectu formata. Differt etiam ab actione intellectus, quia consideratur, ut terminus actionis, quasi quoddam per ipsam constitutum, intellectus enim sua actione format rei definitionem, & propositionem affirmatiuam, uel negatiuam; quæ conceptio dicitur uerbum intellectus, propter uerbum oris quo significatur, uerbum enim ore expræssum, ut homo, non significat intellectum, nec hominis speciem in ipso existentem, nec ipsum intelligere, sed id, quod concipitur, & formatur ab intellectu, specie hominis informato, quod tam in simplici apprehensione quam in compositione, & diuisione reperitur.

Hoc intellectus uerbo ueluti fundamento supposito, ad Filii Dei generationem magis accedamus. Cum uerbum ab intel-

lectu procedens, & in ipso existens, sit similitudo rei intellectæ, quando intellectus aliud à se intelligit, efficitur unum cum re intellecta; non tamen est perfecta unitas, quia intellectus non est res intellecta, & uerbum in eo existens, non est ipsius ratio, & similitudo, sed rei intellectæ; at quando intellectus se ipsum intelligit, producit uerbum, ratione cuius, intellectus dicitur esse in ipsomet intellectu, non solum ut est idem sibi per suam essentiam, sed etiam ut est à seipso apprehensus, quod enim intelligitur, est in intelligente; & hic maior unitas reperitur, nam intellectus intelligens, est ipsamet res intellecta, & uerbum productum est similitudo ipsius intellectus; non tamen est perfecta unitas, nam hoc uerbum non est ipse intellectus, sed accidens in eo existens, cum intellectus nostri operatio, non sit suum esse, & sua essentia; perfecta unitas esset, si uerbum ab intellectu productum, esset ipsa intellectus substantia; hæc autem unitas in solo Deo reperitur, qui cum sit actus purus, eius intellectus, id quod intelligit, species, qua intelligit, ipsum intelligere, & uerbum, quod ex intellectione procedit, sunt ipsamet Dei essentia, & ipsemet Deus. Cum ergo Deus intelligit seipsum, producit Verbum, & eandem numero essentiam, idemque esse, quod in se habet, illi tribuit, ut uerè, & proprie dici possit, Deus intellectus, qui à Deo intelligente necessario distinguitur, cum ab eo procedat, non in essentia, (ut dixi) sed relationibus, quatenus scilicet, ab eo procedit.

Verbum igitur nostrum conuenit cum uerbo diuino, & ab eo differt; conuenit primo, quia sicut uerbum nostrum semper est in continuo fieri, & eius perfectum esse est in fieri, non quod sit imperfectum, & non totum simul existat; nam in sui principio est perfectum, cum conceptio perfectè formata sit, & nihilominus eius perfectum esse, eodem modo conseruatur, quo generatur, non enim formatio uerbi transit ipso formato, sed dum actu intelligitur, continue uerbum formatur, nam semper est, ut in fieri, & ingrediendo ab aliquo; ita etiam Verbum diuinum, sic generatum est, ut continuo generetur, cum Deus Pater semper se intelligat; ob quam causam illi dicit, *Ego hodie genui te*, & Filius de Patre, inquit, *Pater meus usque modo operatur*, scilicet generando, & *ego operor*, simul scilicet, cum Patre spirando. Secundo, quia sicut quando intellectus noster intelligit se ipsum, uerbum est imago ipsius intellectus, ita etiam Verbum diuinum est imago diuini intellectus.

At differt primo, quia uerbum nostrum prius est in potentia, quam in actu; & cogitando, ratiocinando, intellectus illud format, at Verbum diuinum semper est in actu, & est Patri coeternum. Secundo uerbum nostrum est imperfectum, cum enim non possimus omnia, quæ sunt in anima nostra, unico uerbo exprimere, necessario debemus plura uerba imperfecta formare, quibus exprimamus omnia, quæ intelligimus: at Deus cum seipsum, & omnia alia per suam essentiam intelligat, omnia unico actu intelligit, & unico perfectissimo uerbo exprimit. Tertio uerbum nostrum non est eiusdem naturæ nobiscum, sed est quoddam accidens intellectus, cum anima non sit sua operatio at Verbum diuinum est eiusdem naturæ cum Deo, & in natura diuina subsistens, cum in Deo idem sit, intelligere, & esse, & quicquid est in Deo, sit ipse Deus. Hinc sequitur quarta differentia, quamuis enim uerbum nostrum, quando intellectus seipsum intelligit, sit imago, & similitudo ipsius intellectus, non tamen potest dici eius filius, cum non sit eiusdem naturæ cum intellectu; non enim sufficit, quod aliquid procedat ab aliquo, & sit ei simile, ut eius filius dicatur, alias enim imago sui, quam aliquis pingit propriè diceretur filius, sed requiritur etiam, quod sit eiusdem naturæ, cum eo à quo procedit. At cum Verbum diuinum ita sit imago diuini intellectus, ut sit etiam eiusdem naturæ, propriissime dicitur filius Dei, & Deus cuius est uerbum, dicitur Pater, ipsa uero Verbi processio, generatio. Sicut enim processio corporalis, procedens ab agente, qui de potentia exit in actum, dicitur generatio, quando est communicatio naturæ, secundum similitudinem speciei, sic processio in Deo, qui non exit de potentia in actum, & cuius actio est sua essentia, qua communicatur eadem, non solum specie, sed etiam numero natura, eminentiori modo dicitur generatio. Cum autem id, quod generatur, quamdiu est ingenerante dicatur esse conceptum, & Dei Verbum, ita sit à Deo genitum, ut semper in ipso maneat, merito. Prou. 8. dicitur, à Deo conceptum, ubi etiam dicitur parturiri, & eius generatio partus, ad denotandum eius perfectam distinctionem à generante; & quia id, quod parturitur, ex utero procedit, eadem ratione illi Pater dicit, psal. 109. *Ex utero ante luciferum genui te;* Sed ut ostendatur, quod hæc distinctio non excludit Verbum esse in generante, Verbum dicitur esse in sinu Patris. Ioa. 1.

De Processione Spiritus sancti. Cap. XIIII.

Spiritus sanctus procedit à Patre, & Filio, per modum uoluntatis, est enim amor quo Pater, & Filius se mutuo diligunt. Pro cuius maiori explicatione notanda est differentia inter intellectum, & uoluntatem. Intellectus enim actu intelligit, per hoc quod res intellecta est in intellectu per suam similitudinem, quæ dicitur uerbum cordis. At uoluntas uult, non per similitudinem uoliti in se receptam, sed quia afficitur, & inclinatur in rem uolitam, & sic res uolita, seu amata, est in uoluntate, non per essentiam, & similitudinem, sed per uoluntatis affectionem, & inclinationem; nec ob id amatum trahitur ad uoluntatem, sed è contra uoluntas trahitur, & quodammodo impellitur ad amatum per intellectum repræsentatum, in quo est per suam similitudinem, quæ uoluntatis inclinatio correspondet uerbo intellectus; Sicut enim uerbum est in intellectu, & est medium, quo intellectus ad rem extra ipsum existentem terminatur, ita inclinatio uoluntatis, est in ipsa uoluntate, & est medium quo uoluntas uult aliquid sibi ab intellectu repræsentatum. Est ulterius notandum, quod uoluntas sicut, & intellectus, potest supra seipsam reflecti, & uelle, & amare se, quatenus per intellectum sibi ipsi repræsentatur: quo casu idem est uolens, & uolitur, amans, & amatum, & uoluntas dicitur esse in uoluntate, nõ solum, ut est idem sibi per essentiam, sed etiã ratione inclinationis, & affectionis, quæ seipsam uult; quæ uoluntatis affectio, erga rem uolitam, dicitur amor. Ex quibus aliquo modo poterimus ad diuinam Spiritus sancti processionem ascendere. Cum enim in Deo sit intellectus, & uoluntas, & proprium uoluntatis suæ obiectum, sit bonitas diuina, necessario uult, & amat suam bonitatẽ, quæ est ipsemet Deus; & quia amatum est in amante, Deus erit in sua uoluntate, ut amatum in amante, & consequenter procedet à uoluntate, siue à Patre per uoluntatem, quæ processio non potest dici generatio, nec id, quod procedit, filius, cum non sit per modum similitudinis, sed inclinationis, & impulsiois: amatum enim non est in amante, secundum similitudinem speciei, sicut intellectum in intelligente, est quidem Spiritus sanctus similis Patri, cum sit eiusdem prorsus naturæ, non tamen ob id dicitur eius filius, cum hæc similitudo non sit uel processionis, quod ad filiationem requiritur; sed hæc processio dicitur spiratio, & id quod per eam procedit, dici-

dicitur Spiritus: nam amatum est in uoluntate, ut inclinans, & quodammodo impellens intrinsecus amantem in rem amatam impulsus autem uiuentis ab interiori, ad Spiritum pertinet. Deus ergo procedens per modum amoris, dicitur spiritus, quasi spiratione existens, & quia in Deo omnia sunt sancta, ob id dicitur Spiritus sanctus, ut habet uim unius dictionis. Si enim sicut diuise dictiones, tota Trinitas, & quælibet persona, est Spiritus sanctus; Et merito exprimitur hæc tertia persona nomine communi, toti Trinitati, cum sit amor, & Spiritus Patris, & Filii. Quod autem est in uoluntate, ut amatum in amante, habet etiam essentialem ordinem ad intellectum, non enim amor fertur in incognitum, sed id solum amatur, quod intellectus apprehendit, & uoluntati tanquam bonum proponit. cum igitur amor alicuius rei, procedat non solum à uoluntate amantis, sed etiam à conceptione eiusdem rei, quæ dicitur uerbum amari, Spiritus sanctus procedet à Verbo Dei, qui est filius, & à Deo cuius est Verbum, qui est Pater: ex quibus sequitur, quod Spiritus sanctus est persona subsistens eiusdem essentiæ cum patre, & filio; nam amare, est quoddam uelle, uelle autem Dei est eius esse, quemadmodum, & intelligere, intellectus, & uoluntas sunt eius esse.

De alijs Dogmatibus Fidei.

*Quod detur peccatum originale, quomodo potuerit corrumpere totam naturam humanam.
& quid sit. Cap. X V.*

Post tractatum de Sanctissima Trinitate, cum ad euitandam prolixitatem, nolimus tractare, nisi de quibusdam præcipuis, & difficilioribus mysteriis fidei, uidebatur agendum de Incarnatione Verbi. Sed quia causa huius Incarnationis, fuit ut satisfaceret pro peccatis nostris, nos redimeret, & Patri reconciliaret; ideo ut nobis ad illam aditum paremus, prius agemus de peccato originali, propter quod in Adam corrupta fuit tota natura humana, & periit totum humanum genus; quod etiam fuit, & est potissima causa omnium peccatorum actualium. 2. ostendemus quomodo Deus non est, nec esse potest causa peccati, sed nostra uoluntas. 3. agemus de Dei Præuidetia, & illam præcipuè in mysterio Incarnationis

Ratio ordinis.

Dogmata tractanda.

rele-

relucere ostendemus. 4. agemus de ipsa Incarnatione. 5. de necessitate Incarnationis. 6. ostendemus, quod non obstante Christi passione, necessaria nobis sunt bona opera, & quod sit eorum meritum. 7. uidebimus quare passio Christi non profit damnatis, & non profuerit demonibus. tandem. 8. agemus de resurrectione, & mundi renouatione.

Quatuor
dogmata
de crea-
tione mu-
di.

Inter alia dogmata fidei, quatuor præcipua sunt, ad propositum nostrum spectantia, quæ Mundi creationem respiciunt. Primum, quod Deus uniuersum mundum ex nihilo creauit; & hoc quamuis sit articulus fidei, & reuelatione habeatur, illa tamen supposita, naturali rationi consonum esse, primo huius tertie partis libro, eisdem rationibus, quibus & Dei existentiam, probauimus. Secundum, quod non multos homines, sed primo unum solum, ex limo terræ, deinde ex illius costa, mulierem formauit, ut essent primi totius generis humani parentes. Tertium, quod Deus Adæ, ut patri totius generis humani, ad illum probandum, & ut obediendo in iustitia originali, cum sua posteritate confirmaretur, leuissimum quoddam dedit præceptum. Quartum, quod illud præceptum transgressus est, & originalem iustitiam amisit, & illius peccatum, & peccati pœna, in omnes posteros, ex illo descendentes, transmissa sunt, ob quam causam in nobis dicitur originale, quod illi fuit actuale.

Quod de-
tur pecca-
tum origi-
nale.

Quod autem primum Adæ peccatum in omnes posteros, ex illo descendentes transferit, & transeat, est de fide, dicente Apostolo, Rom. 5. *Per unum hominem peccatum in hunc mundum intrauit. & per peccatum mors.* & quod non possit intelligi per imitationem, sed per ueram, & realem illius in conceptione, contractionem, habetur non solum quia subdit, *In quo omnes peccauerunt*, sed etiam ex propheta, ps. 50. *Ecce in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea.* & ex Apost. Ephes. 2. *Eramus natura filii iræ, sicut, & ceteri.* ob quam causam pueri mox nati deferuntur ad baptismum, tanquam ab aliqua infectione maculæ abluendi, & ante baptismum fuit Circuncisio, quæ dabatur octauo die, & ante octauum diem, in periculo mortis, erat Sacramentum legis naturæ, quod fuit etiam ante Circuncisionem à principio mundi. Et cum de hoc nulla sit apud Catholicos dubitatio, & nolimus contra Pelagianos, & alios hæreticos præter institutum nostrum disputare; ut gentilibus, qui sola ratione mouentur, aliquo modo satisfaciamus, dicimus, quod licet ista ueritas Catholica, de iustitia, & peccato originali, non habeatur, nec haberi possit, nisi sola fide, illa tamen supposita,

ratio

ratio eam suadet, quia ad illam accedit, sed non attingit, nisi adiuta lumine fidei; gratia enim non destruit, sed perficit naturā; Duo de corpore animę rationalis, inuicem contraria ratio suadet, & conuincit, primum est, quod deberet esse incorruptibile, cum anima eius forma sit immortalis, quia illi proportionari debet. sicut, & in cęteris omnibus, materia secunda, & forma proportionantur, tanquam se mutuo recipientes, ut potentia, & actus, aliās tanquam actus corporis remanebit separata cū perpetua inclinatione ad illud, Deus autem, & natura nihil agūt frustra. Alterum est, quod debet esse corruptibile, sicut etiam experientia docet, tum ratione scientiarum, quia anima est tanquam tabula rasa, in qua nihil est depictum, ut dicitur primo de Anima. unde scientias à sensibilibus, mediantibus sensibus debet acquirere, organa autem sensuum tanquam composita ex elementis sunt corruptibilia. tum etiam ratione multiplicationis, quia cum anima sit forma, non potest esse ante corpus, cuius est forma, licet maneat post, ut dicitur 12. Met. tex. 17. unde animę rationales producuntur ad generationem hominum, non quidem ui seminis, sed à Deo, ut diximus superius cum ageremus de immortalitate animę; ergo corpus cuius anima nostra est forma, debet esse generabile, & aptum generationi, & consequenter ex elementis compositum, & natura sua corruptibile; probat igitur ratio, quod corpus humanum debet esse ex una parte incorruptibile, ex altera corruptibile, quomodo autem hæc simul stare possint, ipsa deficit, & fides docet, utrunque fuisse in statu iustitię originalis, & post resurrectionem corpus futurum incorruptibile. Præterea unum in nobis experimur, quod est rationi repugnans, quod. s. sensus, & carnalis concupiscentia repugnet rationi, & legi naturali; inclinet ad malum & maximam difficultatem inducat ad bonum; hoc autem est cōtra naturam, primo, quia sicut corpus est propter animam, & operationes animę, ita debet præcipuis animę operationibus inseruire, & non repugnare. 2. quia non potest dici, quod hæc inordinata concupiscentia sit ex natura sensus, nam carnalis concupiscentia in brutis, est ordinata, solum enim comedunt iuxta exigentiam naturę, & utuntur coitu ad generationē certis temporibus; in homine autem utraque concupiscentia est maxime inordinata; nec obstat si dicatur excessum prouenire ex libertate arbitrij, quia saltem naturalis inclinatio non debet esse ad excessum, sicut eadem inclinatio non est ad excessum in brutis, imo in homine deberet esse magis à natura regulata, cum sit

Supposita fide, ratio ne ostenditur.

perfectior, & capax uirtutis; & tamen cum ratio uirtutem suadeat, sensus ad uitium illam quodammodo impellit. 3. quia natura peccatum abhorret, & ad uirtutem inclinat, quod non solum patet ex naturali dictamine rationis, sed etiam quia in ipsis bestiis, quæ sunt incapaces uirtutum, impressit uestigia uirtutum, adeo quod ex illis discere debeamus, ut pietatem ex ciconia, fidelitatem ex cane; ergo multo magis illa debuit in nobis imprimere, & tamen in nobis experimur à natura impressos impulsus ad omnia uiciorum genera; *Proni enim sunt sensus hominis ad malum ab adolescentia sua.* Cum autem ista inclinatio ad malum in homine sit naturalis, uidetur dicendum, quod illius causa sit natura, & Deus auctor naturæ, omne enim, quod naturale est, à Deo est; & quod consequenter defecerit in præcipuo opere naturæ. s. in homine; & cum cætera omnia eius opera fuerint perfecta, hominem non potuerit ad perfectionem redigere; hoc autem nullo modo philosophi concederent, sed omnes uno ore clamant, opus naturæ esse opus intelligentiæ non errantis. & tamen in homine est error, & maxima inordinatio naturalis, quam ipsi negare non possunt; cum autem nihil inordinatum naturæ, & Deo tribuendum doceant, deficiunt in causa effectus, quem experiuntur; quam fides reuelat, quia per peccatum primi hominis, fuit tota natura humana in eo, uelut in principio corrupta, quæ à deo in sua perfectione fuit creata, & supernaturali etiam gratia dotata.

De hoc igitur Adæ peccato, quinque explicabimus. Primo, quomodo potuerit totam humanam naturam corrumpere. 2. quid sit. 3. quomodo traducatur. 4. quæ sit illius pœna. 5. an Beata Virgo illud contraxerit. Circa primum notandum est, quod aliquis homo singularis, dupliciter potest considerari, secundum, scilicet, quod est singularis persona, & secundum quod est pars alicuius uniuersitatis; & utroque modo potest ad eum aliquis actus pertinere; nam in quantum est singularis persona, ille actus ad eum pertinet, quem proprio arbitrio, & per se ipsum facit; in quantum uero est pars uniuersitatis, potest ad eum pertinere aliquis actus, quem per se ipsum non facit, nec proprio arbitrio, sed qui fit à tota uniuersitate, uel à pluribus de uniuersitate, uel à Principe uniuersitatis; qua ratione, quod Princeps ciuitatis facit (ut inquit Philosophus) dicitur facere tota ciuitas; huiusmodi enim hominum uniuersitas, & congregatio, reputatur quasi unus homo, & diuersi homines in diuersis officiis constituti, repu-

Qua ratione peccati Adæ corruerit totam naturam humanam.

tantur quasi diuersa membra unius corporis naturalis, sicut dicit Apost. 1. Cor. 12. de membris Ecclesie; Cum autem omnis uniuersitas fundetur in aliqua unitate, ut actus, seu peccatum alicuius de uniuersitate, imputetur aliis eiusdem uniuersitatis, debet pertinere ad id in quo conuenit uniuersitas, uel ad ipsam uniuersitatem. Hac eadem ratione tota multitudo hominum à primo parente humanam naturam accipientium, potest considerari, ut quædam uniuersitas, & ut unum corpus unius hominis, & in ea quilibet homo, & etiam ipse Adam potest considerari, ut singularis persona, & ut membrum huius uniuersitatis, quæ per originem deriuatur ab vno; Vnitas super qua fundatur ista uniuersitas, est natura humana, secundum quod per originem omnes illam habent à primo parente, ratione cuius omnes sumus filii Adæ, & inuicem fratres. Ex quo sequitur, quod nullius peccatum potest inficere naturam humanam, & in alios transfundi, nisi illius in quo uelut in principio sit tota natura humana, & sint omnes homines; & non sufficit hoc solum, sed debet esse tale peccatum, quod committat, ut pater omnium hominum ab eo descendentium, & quatenus omnes sunt in illo, ut in principio; unde alia peccata Adæ, non traducuntur in posteros, quia sunt personalia, similiter nec illa proximorum parentum, sicut nec illorum merita; & ratio est, quia homo generat sibi idem in specie, & non secundum indiuiduum, & ideo quæ directe, & propriè pertinent ad indiuiduum, non traducuntur à parentibus in filios, sed ea, quæ pertinent ad naturam speciei; & per consequens illud solum peccatum generatione traducitur, quod corrumpit naturam humanam, non corruptione pertinente ad solam personam, qualis est pronitas ad peccandum ex propriis peccatis contracta, sed corruptione ad ipsam naturam pertinente. Et hoc fuit solum primum Adæ peccatum, & non alia eiusdem; Quod autem, & quomodo ipsam naturam corruerit, ex dono gratiæ per illud peccatum amisso facile cognoscemus; idem enim considerandum est in peccato, quod consideratur in dono gratiæ, quod tollitur per peccatum, nam quot modis dicitur, & consideratur unum contrariorum, tot etiam, & alterum. Primo homini fuerunt diuinitus tradita duo dona, primum fuit non ratione personæ suæ tantum, sed ratione totius humanæ naturæ ab eo deriuandæ, & fuit originalis iustitia, quæ residebat non

solum

Idè ostenditur ex iustitia originali.

solum in superiori parte animæ, quæ est intellectiua, sed diffundebatur ad inferiores partes animæ, quæ eius uirtute, sub ratione totaliter continebantur, & ulterius, usque ad corpus, in quo nihil poterat accidere, ipso dono manente, quod unioni ipsius ad animam contrariaretur; & ideo hoc donum, si Adam non peccasset, rationabiliter fuisset ad posteros propagatum; tum quia consequebatur naturam ex Dei munere, tum etiam, quia pertingebat, usque ad corpus, quod per generationem traducitur, hoc autem donum fuit sublatum per primum Adæ peccatum, quod ut pater omnium descendentium ex ipso, comisit, quo fuit in eo corrupta humana natura; illo enim comisso, se nudum esse cognouit, inde erubescencia, & timor, sententia mortis, & expulsio ex paradiso uoluptatis; ergo rationabiliter illud peccatum propter easdem causas per originem, cum ea, quam experimur naturæ corruptione, ad posteros derivatur. Alterum donum gratiæ, quod diuinitus fuit collatum Adæ, & aliis etiam confertur, est ratione personæ propriæ tantum, & illius uis residet in sola anima intellectiua, & non derivatur ad corpus, ut per huiusmodi gratiam tollatur corruptibilitas corporis, & ista gratia, quæ est gratum faciens, non traducitur, & amittitur propriis peccatis actualibus, quæ consequenter non traducuntur in posteros, sicut nec gratia, quam tollunt.

Quid sit
peccatum
originale.

Ex his facile intelligemus, quid sit peccatum originale, cuius duæ sunt definitiones, Prima Anselmi, quam sequitur Scotus, quod sit carentia iustitiæ originalis debite, ut acceptæ in primo parente, & in ipso amissæ. Dicitur [debitæ] quia licet esset donum supernaturale gratuitum, tamen datum fuit Adæ pro ipso & pro tota natura humana, quæ erat tota in ipso, & in eius uxore, & non erat extra ipsos, ut per modum naturæ traduceretur cum ipsa natura; & sicut fuisset debita lege propagationis omnibus descendentibus ab Adam, ita eadem lege, per peccatum Adæ in quo omnes peccauimus, illa priuamur. Altera definitio est S. Aug. & Magistri, qui dicunt esse concupiscentiam, non quidem secundum actum, sed secundum habitum; unde Aug. inquit, quod paruuli, secundum peccatum originale, sunt concupiscibiles, & si non sint actu concupiscentes. Sed facile possunt reduci ad concordiam, pro quo notandum est, quod cum unumquodque habeat speciem à sua forma, species, & quiditas peccati originalis, sumetur ex sua causa formali, quæ attendenda est ex causa originalis iustitiæ cui opponitur, cum oppositorum oppositæ sint causæ; originalis autem iustitia tria dicit, donum

donum. scilicet supernaturale, & illius uirtute subiectionem mentis ad Deum, & rectum ordinem uoluntatis, & omnium potentiarum animae ad bonum; Et per oppositum peccatum originale tria dicit, priuationem. scilicet iustitiae, & rectitudinis uoluntatis, & aliarum potentiarum animae; Formale iustitiae originalis est ipsum donum supernaturale; materiale est subiectio uoluntatis ad Deum, & rectitudo uoluntatis, & aliarum potentiarum ad bonum; qui etiam sunt ipsius effectus; inter quos est ordo, nam subiectio uoluntatis ad Deum, est ratio formalis respectu rectitudinis uoluntatis, & aliarum potentiarum ad bonum; & per oppositum formale peccati originalis, est priuatio iustitiae originalis debita, id est, non quaecumque illius carentia, nam in creato in puris naturalibus, non esset peccatum, sed carentia ex culpa, cum esset debita, tamquam donata per modum naturae; ex qua priuatione oritur in anima macula, & deformitas, per quam est a Deo auersa, & Deo odibilis, non quidem ratione proprii actus uoluntatis, sicut in peccato actuali, sed ratione uoluntatis primi parentis, ut diximus, & adueniente usurpationis, uoluntas est a Deo auersa, & cum inferioribus animae potentiis inordinate conuertitur ad bonum commutabile, quae etiam contra rationem insurgunt; ubi auersio a Deo, & inordinata conuersio ad creaturas, & rebellio carnis contra spiritum, sunt effectus, & poena peccati originalis, & materialiter etiam ad illud pertinet, ratione potentiarum praexistentium, inter quae est ordo; nam auersio a Deo respectu conuersionis, & rebellionis, est formale; & consequenter dupliciter aliquid est formale iustitiae, & peccati originalis; primum. scilicet & secundum, per gratiam autem superuenientem tollitur utrumque formale peccati, macula, & culpa ex priuatione iustitiae, & auersio; & remanet concupiscentia, & rebellio carnis contra spiritum, non ut peccatum, sed ut poena, & ad exercitium; prior igitur definitio sumitur a formali peccati, posterior uero a materiali, nam omnis inordinatio potentiarum per conuersionem ad bonum commutabile, communi nomine dicitur concupiscentia, & etiam sordes peccati, lex carnis, & aliis huiusmodi nominibus.

Peccatum originale quomodo habeat in nobis rationem culpa, Quomodo traducatur, & quae sit illius poena. Cap. XVI.

Sed dubium est quomodo ista carentia originalis iustitiae, possit in nobis habere rationem culpae, & peccati; nam peccatumatenus est peccatum, quatenus est uoluntarium. hoc expli-

De illius
traductio-
ne primæ
sententiæ.

Illius im-
pugnatio.

Quomo-
do tradu-
catur, & in
nobis ha-
beat ratio-
nē culpæ.

cabimus, explicando modum quo traducitur, de quo est difficultas, cum peccatum originale sit subiectiuè in anima rationali, quæ non traducitur cū semine, sed à Deo immediatè creatur. Aliqui dixerunt traduci à parente in prole, per seminis corruptionem, sicut leprosus generat leprosum, & podagricus podagricū, propter aliquam corruptionem seminis, licet talis corruptio non dicatur lepra, uel podagra; & cum corpus sit proportionatū animæ, & defectus animæ redundant in corpus, & è cōuerso, dicunt q̄ simili modo culpabilis defectus animæ, per traductionem seminis, deriuatur in prolem, quamuis semen actua- liter non sit subiectum culpæ. Sed hic modus explicandi non est sufficiens, nā peccatum originale in nobis, ut est in nobis, habet rationem culpæ, ratione cuius sumus filii iræ; de ratione autem culpæ est, q̄ sit uoluntaria, ergo modus explicandi illius traductionē debet esse talis, ut ostendat in nobis esse uolūtarium, eo modo quo in nobis habet rationem culpæ, q̄ non ostendit prædictus modus; nā dato, q̄ aliqui defectus corporales, à parente transeant in prolem per originem, similiter, & aliqui defectus animæ, ex consequenti propter corporis dispositionem, sicut interdū ex fatuis, fatui generantur, tamen hoc ipsū, q̄ est ex origine, aliquem defectū habere, uidetur quod non sit ex uolūtate, & consequenter, quod non habeat rationem culpæ, obligantis ad pœnam, nā ut dicitur 3. Etich. nullus improperebit cæco nato, sed magis miserebitur. Nec sufficit dicere, q̄ peccatum originale fuit uoluntariū in Adam, & in nobis esse uoluntarium uoluntate Adam, quia hoc non sufficit ad rationem culpæ in nobis, sicut enim in nobis habet rationem culpæ, ita debet habere rationē uoluntarij. Cum autem certum sit esse impossibile, q̄ propria uoluntate paruuli hoc originale peccatum contraxerint, quia nullum tunc habent liberi arbitrij usum; certum etiam sit, q̄ aliquius peccatum, in tantum est eius peccatum, in quātum est ab ipso uolitum, & quod sola traductio defectus patris in filiū, non facit, quod filius uoluntariè illum defectum habeat, & per consequens nō potest facere, quod in filio habeat rationem culpæ, sicut habet in patre. Ideo ad saluandum in nobis uoluntarium requisitū ad culpā originalis peccati, absq; propria uolūtate, dicimus peccatū originale primi parētis, q̄ uoluntate sua cōmisit in nos ex ipso descēdere seminis traductione, quatenus omnes fuimus in ipso, & sumus eius mēbra, quæ ex ipso per eādē seminis traductionem procedimus; & hac ratione omnes homines, qui nascuntur ex Adā, possunt (ut diximus) cōsiderari in eo, ut

unus homo, quatenus cōueniūt in natura, quā ab ipso primo pa-
 rēre accipiunt, & omnes homines dicūtur fuisse in Adā, ut illius
 mēbra, & uoluntatē eius, esse uoluntatem omniū, quatenus sūt
 aliquid illius; & ipse, ut omnium pater illo actu obedientiæ, uel
 transgressiōis præcepti sibi dati, omnes representabat, & pro
 omnibus mereri, aut demereri debebat; sicut etiā in ciuilibus,
 (ut ex Philosopho diximus) quod Princeps Ciuitatis facit, di-
 citur facere Ciuitas: Et persistēdo in eadem similitudine unius
 corporis, peccatum, q̄ quis facit V.G. homicidij omnibus eius
 partibus, & membris ad illud cōcurrētibus imputatur, animæ,
 oculis, manibus, pedibus, &c. Sed ille actus unius mēbri corpo-
 ralis, puta manus, nō est uolūtarius uoluntate ipsius manus, sed
 uolūtate animæ, quæ mouet manū; unde si manus cōsideraretur
 secundū se, ut diuisa à corpore, homicidiū, q̄ illa cōmittit non
 imputaretur ei ad peccatū, sed imputatur inquantū est pars ho-
 minis, quæ mouetur ab illius uolūtate; & licet ad unū peccatū
 faciendū diuersæ partes hominis adhibeātur, & omnibus illius
 partibus, ut ab eo motis imputetur, nō tamē propterea sūt mul-
 ta peccata, sed est unū solū peccatū propter unitatē principii. s.
 uolūtatis, à quo peccati ratio ad omnes actus partiū deriuatur.
 Eodē modo si cōsideretur istud Adę peccatū per originē in istū
 hominē deriuatū, secundū quod iste homo est quædā singularis
 persona, hoc peccatū non habet in eo rationē culpæ, ad cuius ra-
 tionē requiritur, q̄ sit uoluntaria, & sic in illo nō punitur, ut pro-
 priū, & actuale illius peccatū eius uolūtate cōmissū, sed si cōsi-
 deretur iste homo generatus sicut quoddā mēbrū totius huma-
 nę naturæ à primo parēte propagatæ, sic habet in eo rationē cul-
 pæ, propter uolūtariū illius principiū, q̄ est actuale peccatū pri-
 mi parētis. Vnde generatiua motio correspōdet motioni impe-
 ratiuæ uolūtatis, in hoc, q̄ sicut motio imperatiua facit mēbrū
 esse aliquid mouētis, ut sic possit ei imputari ad culpā, supposi-
 ta eius capacitate, ita etiā generatiua motio, facit eū, qui gene-
 ratur esse mēbrū primi parētis, ut capitis, ut sic possit ei imputa-
 ri culpa capitis, ut est caput, & sit uere illius particeps; & cū pec-
 catū fuerit à primo parēte perpetratū, & ratione illius tāquā ca-
 pitis, in tota humana naturā ab eo descēdēte, cōsideretur, est ue-
 luti unū peccatū originale, (ita tamen, q̄ est uerè in omnibus, &
 nō denominatione omnino extrinseca,) propter q̄, inquit Apōst.
 Rom. 5. *In quo omnes peccauerunt.* q̄ secundū Aug. potest intelligi
 in quo. s. primo homine, uel in quo peccato primi hominis, ut pec-
 catum primi hominis sit quasi commune peccatum omnium.

Ad quod etiam facit, quod dicit Apost. Hebr. 7. de Tribu leuitica, quod fuit decimata in Abraham, quia erat in lumbis Abraham, quando dedit decimas Melchisedech.

De illius
subiecto.

Ex quibus sequitur peccatū originale omnium hominum, fuisse in ipso Adā tanquā in prima causa principali, in quo omnes peccauimus, Rom. 5. In semine autē corporali, esse sicut in causa instrumentali, eo quod per uirtutē actiuā feminis, traducitur in prole simul cū natura, sed tanquā in subiecto, est solū in anima, & nullo modo in carne; in carne uerō est per suū effectū, ut habet rationē pœnæ, nā concupiscit aduersus spiritū; illa autē caro, quæ est in ipsa unione animæ, per se nō inficit animā originali peccato, nisi quatenus stat sub actione feminis uiuentis, & propterea nō potest propriè dici illius causa instrumentalis, sed semen, cui proprie cōuenit actio naturæ; ex quibus etiā sequitur, quod si à Deo miraculose formaretur aliquis homo, nō solū ex alia materia, sed etiā ex carne humana, ille nō contraheret peccatū originale, & quod Christus non potuit illud cōtrahere, nō solum quia est Filius Dei, aut quia ex priuilegio eius anima, prius natura, fuit informata gratia, quā unita corpori, sicut in B. Virgine, sed quia fuit conceptus de Spiritu sancto, & non uirili semine.

Dubium
cum solu
tione.

Sed oritur dubium, quia accidens non traducitur per originem nisi traducto subiecto, quia non transit de subiecto in subiectum; sed anima rationalis, quæ est illius subiectum, non traducitur per originem. Respondetur, quod idem dubium posset fieri de traductione naturæ humanæ, & hominis generatione, nam cum anima sit pars essentialis naturæ humanæ, & forma hominis, & non educatur vi feminis de potentia materiæ, sed à Deo immediatè creetur; quomodo traducitur natura humana, & homo generat hominem? eo modo quo responderetur traduci naturam humanam, ad quam essentialiter pertinet anima, licet non traducatur anima; eodem etiam dicitur traduci peccatum originale, & esse in anima, licet anima non traducatur. propterea notandum est, quod licet uirtus feminis non possit educere de potentia materiæ animam rationalem, mouet tamen ad ipsam dispositiue, quia inducit ultimam dispositionem in materia, & concurrat ad unionem animæ (quæ à Deo immediatè creatur) cum materia, & consequenter ad productionem totius compositi, ob quas causas homo uere est causa hominis, & humanam naturam traducit, & hominem generat, licet anima sit à solo Deo,

nam

nam terminus generationis non est forma, sed compositum, de cuius ratione est forma; Cum igitur anima rationalis pertineat ad naturam humanam, peccatum originale eodem modo traducitur quo natura humana; hæc autem traducitur per uirtutem seminis à primo parente in prolem, & eo modo uirtute eiusdem seminis, ab eo traducitur quo fuit in ipso, scilicet, infecta, & corrupta ob carentiam iustitiæ originalis debitæ, Nec obstat, quod iustitia originalis non erat naturalis, sed gratuita, quia satis est, quod erat data naturæ, & per modum naturæ; & sicut intelligimus animæ, ut est pars humanæ naturæ, licet non siteducta de potentia materiæ, deberi ea, quæ pertinent ad naturam, etiam ratione corporis, & sensuum; ita etiam cum iustitia originalis fuerit data naturæ, & per modum naturæ, intelligitur ei debita, & quod ea caret non secus ac si ei deesset oculus corporeus, ei, ut instrumento debitus; nam sicut corpus, & quælibet pars corporis, ut digitus est illi debita, ut pars corporis cuius est forma, ita iustitia originalis est illi debita, quatenus natura humana est ab Adam per generationem; est tamen hæc differentia, quod pars corporis in homine monstruoso illi deest; ob defectum agentis naturalis, uel materiæ, & non ob defectum uoluntatis, & propterea, nec genito, nec generanti potest imputari ad culpam, at defectus iustitiæ illi deest ob transgressionem, & culpam Adæ, quæ fuit transgressio, & culpa omnium, sicut & eius meritum fuisset, meritum omnium ad illam habendam, quatenus omnes erant in illo, & omnium nomine merebatur, & demerebatur; non est ergo peccatum originale in anima per transitum de subiecto in subiectum, nec per translationem subiecti, sed eo ipso, quod iustitia erat illi debita, & ea caret ex culpa Adæ, quæ etiam fuit omnium nostrum, ratione exposita.

Pœna peccati originalis est multiplex, humanæ scilicet naturæ corruptio, huius uitæ pœnalitates, & mors, quæ (excepta, ut diximus, corruptione, & inclinatione ad uitia) sunt naturales ex parte corporis, quod est compositum ex contrarijs; sed non ex parte animæ, cum sit immortalis, & Deus defectum naturæ suppleuit dono iustitiæ originalis, quo amisso, sequuntur etiam, ut pœna peccati, & peccato originali remisso, nihilominus in hac uita relinquuntur, ut naturales, & ad exercitium. Pœna autem propria est priuatio diuinæ uisionis, quæ in pueris decedentibus cū solo originali, est sine ulla afflictione doloris;

De pœna
peccati
originalis

Quomodo priuatio beatitudinis in pueris fit sine dolore.

Sed cum præcipua damnatorum pœna, sit pœna damni, qui est dolor ex priuatione beatificæ uisionis, dubium est quomodo ista priuatio in pueris possit esse sine dolore. S. Tho. hanc reddit rationem, quia nullus in rectitudine rationis constitutus affligitur, nec tristatur, quia caret eo ad quod nūquam fuit proportionatus, sed tales pueri utuntur recta ratione, & dato, quod cogitent, & sciant se esse priuatos, uel exclusos à Dei uisione, sciūt tamen se nunquam ad illam fuisse proportionatos, & propterea de hoc non tristatur. Contra quam rationem bene arguit Durandus, quia pueri non baptizati licet in se non habuerint aptitudinem, aut proportionem ad consequutionem gloriæ, eam tamen habuerunt in sua radice. s. in primo parente, & hac ratione dolebūt, sicut doleret filius militis, qui habuit aptitudinem ad imperium, quo culpa patris sui est priuatus. Nec ualet responsio Capreoli, quod homo sane mentis, & utens recta ratione, non dolet de hoc, quod priuatur bono ad quod habuit aptitudinem in sua radice tribus concurrentibus, si constet. s. taliter priuato suam priuationem esse iustam, & quod sua uoluntate non est inducta, nec ab eo potuit impediri, & quod suum displicere esset penitus inutile, inhonestum, & indellectabile; hoc inquam non obstat, quia displicentia naturaliter sequitur ex priuatione boni, quod cognoscitur fuisse debitum in sua radice, & recta ratio non facit, nec efficere potest, quod nulla sit displicentia, cum id cogitatur, sed quod patienter feratur. Et confirmatur ratio Durandi, licet ipse postea non reddat sufficientē solutionem; quia illi pueri non solum cognoscunt se habuisse aptitudinem ad consecutionem gloriæ in primo parente, sed etiam, quia ad illam habent, & in se experiuntur naturalem potentiam, appetitum, & inclinationem; nam licet supernaturaliter habeatur, potentia tamen, & inclinatio ad illam est naturalis ut probauimus, lib. 1. cap. 10. huius 3. p. ex priuatione autem boni ad quod est naturalis potentia, & inclinatio, ut ad proprium finem, licet supernaturaliter habendum, naturaliter sequitur dolor, & sequeretur in illis pueris nisi Deus hunc actum suspenderet, quia non priuantur illo propria culpa. causa igitur quare ista priuatio non affert illis dolorem, est, quia, ut inquit S. Tho. utuntur recta ratione; sed hæc sola non sufficit, nam dolor, & tristitia naturaliter sequitur ex huiusmodi priuatione; unde proxima, & propria causa est, quia Deus in illis suspendit hunc actum naturæ, ut nullus ex cognitione huius priuationis sequatur dolor.

Quod

Quod omnes contraxerint, & contrahant peccatum originale, Et quomodo secundum Aug. fuerit prophetatum Euangelium, quando dictum fuit, filium non portaturum iniquitatem patris.

Cap. X VII.

PResupponimus tanquam certissimū, & de fide, omnes, ex Adam descēdentes, uirili semine cōceptos, cōtraxisse, & cōtrahere peccatum originale, Sola B. Virgine singulari priuilegio excepta, Sed antequam ad huius priuilegij probationem descendamus, ut difficilem quendam S. Aug. locum explicemus, obiectionem in contrarium, quam ei fecit Iulianus Pelagianus, adducemus; ex illo enim Ezech. 18. quod nō erit amplius illa parabola, qua dicebant Patres nostri comedunt uiam acerbam, & dentes filiorum obstupescunt, nam anima, quæ peccauerit ipsa morietur, & filius non portabit iniquitatem patris; arguebat Iulianus contra peccatum originale, cui Aug. lib. 6. contra Iulianum, cap. 12. sic responder, hanc esse promissionem testamenti noui, & spiritualis hæreditatis, ad alterū seculum pertinentis, & probat ex Hiere. 31. ubi idem dicitur, & statim subditur promissio noui testamenti. *Ecce dies ueniunt dicit Dominus, & consummabo domui Israel, & domui Iuda testamentum nouum, &c.* illius autem prophetici dicti, rationem assignat, dicens, *carnalis generatio etiam populi Dei, pertinens ad testamentum uetus, quod in seruitutem generat, parentum peccatis obligat filios; spiritualis autem generatio, sicut hæreditatem, ita pœnarum atq; præmiorum comminationes, promissiones, mutauit.* & nihil aliud dicit; Si loquamur de pœna temporali huius uitæ, Deus sicut in ueteri testamento puniuit peccata parentum in tertiam, & quartam generationem, Exod. 20. ita etiam punit in nouo, & hæc est sola differentia, quod in nouo non habemus diuinum testimonium quando particulariter aliquos punit propter peccata patrum, sicut multa habemus in ueteri; Si loquamur de peccato originali, & eius pœna spirituali, eadem uidetur ratio, nam etiam nati ex Christianis illud contrahunt, sicut nati ex iudæis; & sicut nos habemus sacramentum baptismi, ita etiam illi habebant sacramentum circumcisionis, quare nulla uidetur in hoc differentia. Sed ponderando uerba S. Aug. unam eliciemus differentiam inter Synagogam, & Ecclesiam, ex qua habebimus etiam hæc, quæ ipse ponit; dicit enim, quod generatio pertinens ad uetus testa-

Differentia inter Synagogam & Ecclesiam quoad ingressum in eas.

mentum erat carnalis, nostra autem spiritualis: filij iudæorum pertinebant ad synagogam carnali generatione, eo quod erant eorum filij, etiam ante circuncisionem, alij quidem, qui non erant de populo iudæorum, circuncisione eis coniugebantur, & ad synagogam pertinebat, sed non sic iudæorum filij, imo per multos annos fuerunt in deserto sine circuncisione; At nullus pertinet ad Ecclesiam nisi per spiritualem regenerationem; & filij Christianorum, non sunt eo ipso de Ecclesia, sed solo Sacramento baptismi, sicut & cæteri, illam ingrediuntur, & illius membra efficiuntur. Cuius differentiæ ratio est, quia electio illius populi in Abraham, fuit propter carnalem generationem, quia Messias ex Abraham, & David, continuata linea nasci debebat, & ideo danda erat opera generationi, & generatione ille populus augendus erat, & habenda erat ratio carnalis generationis, quæ etiam erat diligenter in illa linea notanda, & describenda. At electio, & multiplicatio populi Christiani, est per unionem cum Christo; & ideo ingressio in illum populum, & in synagogam, erat carnalis, ingressio uero in Ecclesiam, est spiritualis; illa fundabatur in natura, & propterea erat cum peccato, ista fundatur in Sacramento, & ideo est cum sanctificatione. Ex quo oritur alia differentia, quod multi pertinentes ad synagogam damnabuntur propter peccatum originale, pueri scilicet Iudæorum, qui moriebantur sine circuncisione, uel ante octauum diem sine Sacramento legis naturæ. At nullus pertinens ad Ecclesiam damnatur, nisi propter proprium actuale peccatum. quia omnibus pertinentibus ad Ecclesiam in ipso ingressu fuit remissum peccatum originale, & propterea nullus de Ecclesia potest dicere parabolam illam de uia acerba; & hoc credo uoluisse dicere S. August. & in hoc solo sensu interpretanda est illa, Ezech. auctoritas, si intelligatur de spiritali pœna, & damnatione propter peccatum originale; Si autem intelligatur de pœna temporali, propter peccata personalia proximorum parentum, potest etiam interpretari, ut pertineat ad nouum testamentum, non quod Deus non puniat filios propter peccata parentum pœna temporali, & corporea, ut aliquid eorum quo ad corpus, uel potius parentes in filiis; sed quia in populo Christiano, non erat futurum illud pro uerbium, quo iudæi tanquam carnales, non agnoscentes nisi temporalia, nec Deum, nec propria peccata, Deum ut iniustum generaliter accusabant; nam omnes Christiani à maximo, usque ad minimum, Deum, & Dei iustitiam agnoscunt, & quod

fulse mittit flagella, non solum in pœnam peccatorum, etiam parentum, sed etiam, ut misericors pater in medicinam. Et propterea licet sint etiam aliqui ex nostris impij, & blasphemantes contra Deum, non tamen est generaliter illud prouerbium, ut apud iudæos, sed cum Deus punit, benedicitur, & eius misericordia imploratur, blasphemantes uero repræhenduntur, & humano iudicio seuerè puniuntur; & hanc maiorem Dei cognitionem, quæ futura erat in nouo testamento per aduentum Messie, significauit Deus illis uerbis Ezechielis prophete.

De Immaculata Conceptione B. Virginis ex sacris litteris. Cap. XVIII.

Cum contra sententiam de Immaculata B. Virginis Conceptione, magno uictoriæ potius, quam ueritatis seruore, sint multæ longissimæ quæstiones, ut illa Capre. 3. sent. & illa Turris Crem. super cap. Pronunciandum, de conf. d. 3. & sint etiam aliqui tractatus particulares, ut ille Caietani, & ille Turris Crem. qui fuit immutatus, & auctus à Bart. Spina, & quibusdam alijs discipulis, & in quo (ut refert Ambros. Cath. Episcopus, ord. præd. in præfatione sui tractatus pro Immaculata Conceptione ad Sanctam Synodum Tridentinam) Spina adiecit quinquaginta, & octo errores in fide, quos dicit sequi ex Immaculata Conceptione, & quinquagesies, & octies depræhendi hæreticos, qui illam sequuntur sententiam, (quem librum uidi superficialitè tenus, sed cum sit ex illis, qui damnati sunt à Sixto IIII. in extrau. inferius citanda, tantum abest, quod legere uoluerim, ut non fuerim passus mihi aperiri) Cum (inquam) tot, & tanta scripta existant (ut omittam digressiones) contra Immaculatam B. Virginis Conceptionem, mihi imputari non debet, si omni modestia, & omni in citando fidelitate, aliquid pro illius Immaculata conceptione dico; præsertim cum hic sit proprius locus, & serè omnes de peccato originali tractantes, ad B. Virginis Conceptionem descendant, ne uidear negligentior, aut tacendo, sequi eam, quam nego sententiã. Ista quæstio de Immaculata B. Virginis Cõceptione est ex illis, quæ Sacra scriptura euidentè determinari nõ possunt, sed sola Ecclesiæ auctoritate sunt terminandæ; Ecclesia autè illã hucusq; determinare noluit, sed statuit utranq; sententiã, sine heresis, aut peccati mortalis nota, teneri posse, & excõmunicauit illos, qui dicunt cõtrariã sētentiã tenētes, esse hæreticos, aut peccare mortaliter: Nos igitur sine cõdēnatione cõtrariũ tenentiũ,

B. Vir-

1727
1728
1729
1730

Vtraq; sententia teneri potest.

Modus procedendi

Vtraq; sē
rentia cō-
uenit in
quatuor.

B. Virginem sine peccato originali conceptam fuisse probabi-
mus; sed quia opposita iuxta se posita magis elucescunt, & ut
etiam maiori qua possumus breuitate, & claritate procedamus;
B. Virginis precibus adiuti, respondendo contrariis argumētis,
nostram, imo communem, confirmabimus sententiam. Sed an-
tequam ad probationem, & ad utriusque sententiæ argumenta
descendamus, uidendum est in quo cōsistat difficultas, & diffe-
rentia, & quomodo potuerit hoc priuilegium concedi, quo etiā
soluetur unum ex præcipuis illorum argumentis, ita enim argu-
mentantur quasi repugnet, & concedi non potuerit. Conueni-
mus in quatuor, primo, quod peccatum originale est subiectiue
in anima. Secundo, quod contrahitur per hoc, quod concepti
seminum commixtione, naturam humanam à primis paren-
tibus habemus, quorum sumus filij, nam ut sic concepti, erat
nobis debita iustitia originalis, & ea caremus culpa Ade, quæ
etiam fuit omnium nostrum. 3. quod hoc peccatum origina-
le nobis remittitur gratia gratum faciente; nam licet ea habita-
adhuc carcamus iustitia originali, non tamen ob id habemus in
anima maculam peccati ex illius priuatione; nam gratia efficit
nos Deo gratos, & illius filios, & quantum ad diuinam accepta-
tionem æquualet iustitiæ originali, adeo quod haberi gratiam
non sit amplius imputandum ad culpam, quod ea careat. 4. q
ista gratia qua mūdatur à peccato originali, generaliter datur
post unionem animæ cum corpore, & consequenter post contra-
ctionem peccati, & communiter datur post natiuitatem, me-
diante aliquo Sacramento, aliquibus tamen ex priuilegio, post
conceptionem, data fuit in utero matris, ut Hieremiæ, & Ioan-
ni Baptistæ. Dubium modo est an gratia fuerit data B. Virgi-
ni in instanti creationis, & infusionis animæ, seu conceptionis,
an uero post conceptionem; Si fuit ei data in instanti conceptio-
nis, & infusionis animæ, fuit præseruata à peccato, si post con-
ceptionem, non fuit præseruata, sed illud contraxit. S. Tho. 3. p.
q. 27. ar. 2. tenet, quod fuerit ei data post conceptionem, seu ani-
mationem, & sic probat; sanctificatio B. Virginis non potest in-
telligi ante eius animationem, ergo fuit post eius animationem;
quæ consequentia nihil prorsus ualet, quia potuit esse in ipso in-
stanti infusionis animæ, ut etiam ibidem notat Caiet. sed in 3.
sent. dicit, quod nec ante infusionem animæ, nec in ipso instanti
infusionis animæ fuit sanctificata, sed postea. Nos autem dici-
mus, quod in ipso instanti infusionis animæ fuit illi data gratia,
& consequenter non contraxit peccatum. Quod si arguatur
B. Virgo

In quo cō-
sistat diffi-
cultas.

sententia,
& argumē-
tū s. Tho.

solutio ex
Caietano
Quando
fuerit da-
ta gratia
B. Virgini.

B. Virgō etiam si in eodem instanti infusionis animæ habuisset gratiam, ad huc fuisset prius natura filiæ Adæ, nam cum gratia datur animæ à Deo propter recōciliationem personæ, & ad operandum, prius natura intelligitur anima, & unita corpori, quam quod habeat gratiam; ergo in illo tenebatur ad iustitiam originalem, quia fuit filia naturalis Adæ, & non habuit illam, nec gratiam, & per consequens in illo priori contraxit originale peccatum. Hoc argumentum tendit ad probandum, quod per diuinam potentiam non potuerit præseruari, quod constat esse falsissimum, & argumentum nihil ualet; ad quod respōdet Scotus 3. d. 3. q. quando ordo naturæ est inter positua, ut inter subiectum, & accidens, inter materiam, & formam, quod est prius natura potest esse prius in essendo, at quando opposita priuatiue comparantur ad idem subiectum, secundum ordinem naturæ, non insunt simul ambo, sed tantum alterum inest, illud autem, quod dicitur prius natura. s. priuatio non inest, quia in eodē instanti inest oppositum, & illius prioritas non est in essendo, sed dicitur prius natura, quia tunc inesset quantum est ex parte subiecti, nisi aliquid extrinsecum impediret; dat exemplum de materia, quod nos clarius explicabimus, sicut & solutionē; materia prima, si comparetur ad formam, & ad eius priuationem, prius natura est non habens formam, quam illam habens, & tamen cum sit prior natura utroque extremo, non sequitur, quod aliquando sit sine utroq; uel cum utroque simul, uel sit cum sola priuatione sine forma, sed quod esset sine forma si ei non daretur ab agente; & hoc non solum respectu priuationis, & formæ in communi, sed etiam respectu cuiuslibet particularis; nā materia quatenus est sub una forma, non est proprie priuata altera forma, quia non est apta esse, sub altera forma, cum nō possint esse simul duæ formæ, sed in illo instanti in quo corrumpitur una forma, intelligitur materia apta nata ad aliam formam, quæ pro tunc est illi debita, & in eodem instanti illi datur; & nihilominus illius formæ priuatio in eodem instanti prius natura præcedit, non quod materia sit cum sola priuatione sine forma, sed quia sic esset, si ei non daretur forma. ita etiam in proposito anima est prior natura iustitia originali, siue gratia æquiualentri, & carentia iustitiæ quantum est ex parte subiecti, est prior natura gratia, non tamen ob id sequitur, quod simul sint carentia, & gratia, quia implicat, uel quod sit carētia sine gratia, cum fuerit data in instanti animationis; sed quod fuisset carentia, & peccatum, nisi fuisset data gratia in illo primo instanti.

An prioritas naturę priuationis iustitię originalis ponat peccatum originale.

argumēta
ex qua-
tuor capi-
tibus de-
ducenda.

argumēta
ex scriptu-
ra contra-
rix sentē-
tiar.

Respon-
sio
ad aucto-
ritates
scripturę

Cum igitur istud privilegium immaculatę conceptionis fue-
rit possibile, uidendum nunc est an fuerit concessum B. Virgini.
Qui illud negant mouentur, primo ex sacris literis. 2. ex eo,
quod hoc privilegium (ut dicunt) derogat Christo. 3. ex au-
thoritate Ecclesię. 4. Sanctorum auctoritatibus; & nos eisdē
mediis contra illos agemus, illisq; respondendo, propria ipso-
rum argumenta in eos retorquebimus. Argumentantur primo
ex Sacra scriptura, Rom. 5. *Per unum hominem peccatum in hunc
mundum intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors
pertransiit, in quo omnes peccauerunt.* Ephes. 2. *Eramus natura filij
irę, sicut, & ceteri.* Vbi Apostolus generaliter loquitur, & nul-
lum excludit. Ex quo etiam tria sumuntur argumenta. Primū,
quia negari non potest quin comedente Adam, omnes, & etiam
B. Virgo, in eo comederint, ergo si B. Virgo in eo comedit, in eo
comedendo peccauit. Secundum, quia peccatum originale
contrahitur eo ipso, quod sumus filii Adę, uirili semine conce-
pti, sed B. Virgo fuit filia Adę, uirili semine concepta. Tertium,
per peccatum, in omnes homines pertransiit mors, sed Beata
Virgo habuit pœnas communes naturę humanę, sitim, famem,
mortem; & non illas habuit, quia uoluntarie assumpsit, sicut Chri-
stus, sed ut à Deo in pœnam peccati inflictas, ergo cōtraxit pec-
catum, propter quod sunt inflictę.

Ad auctoritates Sacra scripturę respondetur, in Scriptura ef-
se multas propositiones generales, quę interpretationem, & ex-
ceptionem patiuntur, ut inter alios notarunt Fulg. lib. de Incar.
& gratia Iesu Christi, cap. 31. & Photius Patriarcha Constatino-
politianus in responsione ad Amphilochium; & multa possemus
adducere exempla, sed adducemus duplicis generis ad nostrū
propositum spectantia, nam quędam significant omnes pecca-
re actualiter, Hier. 6. *A minimo usque ad maximum omnes auari-
tiam sequuntur.* Ps. 13. & Rom. 3. *Omnes declinauerunt, simul inuti-
les facti sunt, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum, sepulchrū
patens, &c.* psal. 115. *Oranis homo mendax.* Eccl. 17. *Non est homo
iustus in terra, qui faciat bonum, & non peccet.* Philip. 2. *Omnes,
quę suā sunt querunt, non quę Iesu Christi.* Et tamen certum est
B. Virginem nullum commisisse peccatum actuale, nec morta-
le, nec ueniale. Ex altera parte solus Deus dicitur bonus, pius,
sanctus. Luc. 18. *Quid me dicis bonum? nemo bonus nisi solus Deus.*
Apoca. 15. *Quis non timebit te Domine, & magnificabit nomen tuum?
quia solus pius es.* Mich. 7. *Periit sanctus de terra, & rectus in homi-
nibus non est.* Canit Ecclesia. *Tu solus Sanctus.* Mat. 24. *Magi-*

ster

ster vester vnus est Christus. Et tamen certum est, etiam ex scriptura multos esse bonos, pios, sanctos, & magistros; sed essentialiter solus Deus; gratia uerò, & participatione sunt multi. Sicut igitur istæ propositiones generales declarationē & exceptionē patiuntur, ita etiā illę. Et ut Thomistis doctrina. S. Th. respōdeamus S. Th. super c. 3. ad Rom. illud *Omnes declinauerunt, &c.* & similes, tripliciter exponit. 1. ut referantur ad populū malorū, inter quos nullus est iustus. Ista expositio est bona, sed non est sufficiens, cū etiā scriptura dicat solū Deū esse bonū. 2. exponit, ut intelligatur etiā de iustis, quia nullus est quantū ad omnia iustus, quin aliquod peccatū habeat iuxta illud. Prou. 20. *Quis potest dicere mundum est cor meum?* Ista expositio licet sit bona, nō tamen est sufficiens, quia B. Virgo sanctificata, id dicere potuit; fuit iusta in terra, fecit bonū, & nō peccauit, nec etiā uenialiter. 3. exponit, *ut sic intelligantur, Nullus est iustus in se, ex se ipso, sed ex se quilibet est peccator, ex solo autem Deo habet iustitiam.* Exod. 34. *Nullus apud te, per se innocens est.* Iuxta hanc S. Th. expositionē illæ auctoritates nō cōtrariantur immaculatæ B. Virginis Conceptioni, quia si fuit immaculata, non hoc habuit à se, sed à Deo, gratia præueniente, peculiari priuilegio; & sic ad duo priora argumenta cōcedimus, q̄ B. Virgo, ut fuit in Adā, cū ipso comedit, & in ipso peccauit, & ut concepta uirili semine fuit filia Adæ, & natura sua debēbat peccatū cōtrahere, & eius anima eo maculari; sed Deus sua gratia præuenit, quā ei infudit in ipso instanti cōceptionis, & animationis; Tertium argumentū nihil ualet, nam Christus mediator, ut inquit Scotus, potuit reconciliare aliquē ut auferantur ab eo pœnæ sibi inutiles, & relinquatur in pœnis sibi utilibus; originalis culpa non fuit utilis B. Virgini; pœnæ autem temporales fuerunt utiles, quia in illis meruit; præterea istę pœnæ sunt naturales, & peccatum fuit illarum causa sine qua non, & ideo B. Virgo illas, ut naturales, & ad meritum, & ut filio suo conformaretur pati debuit; at quia fomes est simpliciter effectus, & pœna peccati, est enim inordinata concupiscētia sensualitatis repugnans rationi, inclinans ad malum, & difficultatem afferens ad bonum, illum non habuit. S. Thom. dicit, quod fuit illi ligatus in sanctificatione, sed quando Christum concepit fuit totaliter subtractus; melius tamen est, ut cum aliis dicamus, quod fuit ab ea totaliter sublatus uirtute gratiæ, quam habuit in instanti suæ animationis, nam ut diximus, c. 15. non est per se naturalis, sed pœna peccati, ad quod etiam facit auctoritas Epiphaniij, cap. 21. adducenda; Caruit etiam,

Responso
ad scriptu-
ram, & ad
argumen-
ta, ex do-
ctrina S.
Thomę.

De fomi-
te.

110 De Dogmatibus Fidei

aliquibus aliis effectibus peccari, nam sine dolore peperit, & eius corpus non uidit corruptionem.

Immaculata conceptio probatur ex sacra scriptura.

Videamus nos modo, cum ipsi non habeant nisi propositiones generales, an sint aliqua auctoritates Sacrae scripturae, quae significant hoc B. Virginis privilegium. Scripturae noui testamenti totae uersantur in constituendo capite, & fundamento salutis nostrae Christo; Mariae uero, & Apostolorum uitam, magis attingunt, quam explicent; In ueteri testamento multae sunt umbrae, & figurae, & aliquae etiam auctoritates quibus illud probari potest, & ut relinquamus figuras. Cant. 4. *Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te.* Sancti, & Ecclesia hanc auctoritatem applicant B. Virgini, ut de illa intelligatur, & non solum postquam concepit, & peperit filium Dei, sed etiam ampliata ad totum illius tempus; quae tamen de illa est falsa, si peccatum originale contraxit; nam licet possit fieri denominatio simplex, & uniuersalis, a forma accidentali totum ferè subiectum informante, licet minimum quid, in eo sit contrariae formae, quia parum pro nihilo reputatur; non tamè potest denominatio uniuersalis ita fieri, ut ei adiungatur negatio contrariae formae, nam minima illius particula in eo existente, propositio est falsa; V. g. de aetiope simpliciter, & absolutè dici potest, quod est totus niger, etià si sit albus, secundum dentes; non tamen potest dici, aetiope est totus niger, & albedo non est in ipso; quia est in dentibus. Eodè modo cum B. Virgo fuerit sine ullo peccato mortali, & ueniali, etiam si fuisset per breuissimum tempus cum originali, potuisset de illa sponsus dicere. *Tota pulchra es amica mea*, non tamen potuisset uere subiungere, *& macula non est in te.* nam cum propositio uniuersalis dupliciter possit intelligi, uel pro maiori parte, uel ut nullam patiatur exceptionem, explicatio illius propositionis uniuersalis, per negationem contrariae formae, pertinet ad ostendendum propositionem illam, nullam pati exceptionem, aut instantiam. & si illam patitur, propositio est falsa; & si negatio contrariae formae interpretetur etiam pro maiori parte non potest negari quin apud logicos propositio sit innepta, & petat principium, & quin sit falsa natura sua, sed excusatur a falsitate, ratione ignorantiae, aut improprietatis sic loquentis; absit autem, ut hoc de Deo, & de illius Sacra scriptura dicamus, in qua nullum est uerbum sine mysterio. Praeterea. Prou. 8. *Domini- nus possedit me in initio uiarum suarum.* Ecclesia, & Sancti applicant ista uerba B. Virgini, si autem fuisset concepta in peccato, fuisset filia irae, & in initio sui conceptionis per peccatum a diabolo, &

non

non à Deo possessa. Initium enim uiarum Dei in Beata Virgine, ex parte Virginis, est eius actualis conceptio, ex parte Dei, est æterna ordinatio. Cant. 6. *Quæ est ista, quæ progreditur quasi aurora confurgens, pulchra ut luna, electa ut sol.* Assimilatur B. Virgo auroræ, quia sponsus illius conceptionem considerat, quæ progreditur ut aurora, nam aurora est primum initium diei, solem præcedens à quo incipit dies, conceptio B. Virginis assimilatur auroræ, natiuitas, ortui solis. aurora incipit à lumine, & semper in lumine crescit quousque coniungatur soli. Sponsus igitur cōsiderans initium, & conceptionem sponsæ, dicit quod progreditur, ut aurora confurgens, ita tamen, quod magis lucet, quam aurora, quia est pulchra ut luna, electa ut sol. Si est ut sol, quare comparatur auroræ, & lunæ? assimilatur auroræ, quia consideratur (ut diximus) illius conceptio, & assimilatur lunæ, quæ facta est pro nocte, ad significandum, quod quamuis Virginis conceptio ueniat de nocte peccati, & natura sua, ut filia Adæ, concepta seminum commixtione, debuerit esse sub nocte, & tenebris peccati, fuit tamen eius conceptio immaculata, & pulchra ut luna, electa ut sol, quia in instanti illius conceptionis. *In sole posuit tabernaculum suum.* Cant. 2. *Ego flos campi, & liliū conuallium, sicut liliū inter spinas, sic amica mea inter filias.* Vbi notanda est similitudo, quam facit Christus, primo seipsum comparat lilio, cui etiam comparat B. Virginem, ut ostendat, quod sicut ipse fuit sine ullo peccato, ita etiam fuit eius Mater, & sponsa; differenter tamen, nam B. Virgo est liliū inter spinas, quia à primis parentibus per peccatum spinosis est propagata, quod etiam ipsa, natura sua debuit contrahere, & illius spinas habere, & inter spinas debebat concipi, ut spina, sed gratia Christi, fuit ut liliū inter spinas; Christus autem est liliū conuallium, ubi non sunt spinæ, quia à B. Virgine fuit conceptus de Spiritu sancto, & natura sua est sine peccato, & in peccabilis.

Quod priuilegium Immaculatae B. Virginis Conceptionis non derogat Christo, & fuerit conueniens.

Cap. XIX.

Secundum caput ex quo elicienda est solutio, & ueritas huius difficultatis, est, uidere an hoc priuilegium immaculatae cōceptionis B. Virginis, derogat Christo, uel in illius gloriam, & honorem cedat, & fuerit decens, conueniens, & cōsentaneum; nam ut inquit Magnetes Ecclesiasticus auctor

Ex decen-
tia elicienda est ue-
ritas.

per-

Rationes
quibus S.
Tho. probat,
quod non de-
cuerit.

solutio ex
Durando,
& Caieta-
no.

peruetus in libris Apologeticis contra Theostenem gentilem, Deus cum omnia possit, non tamen facit quatenus potest, sed quatenus uult, uult autem, quæ conueniunt, conueniunt, quæ decent, decent autem, quæ consentanea sunt; quod consonat Apostolo, qui Hebræ. 2. ostendit Christi passionem ex illius decentia, *Decuit enim (inquit) eum qui multos filios, &c.* & Athan. in lib. de Incarnat. explicans hunc locum, ostendit quod decuit Dei filium incarnari, & dicit, quod cum decuerit, est incarnatus, & mortuus; Ad exemplum igitur scripturæ, & sanctorum doctrinæ insistendo, ut sciamus an hoc priuilegium fuerit concessum, uidentum est an decuerit S. Tho. 3. sent. & 3. p. dicit, quod hoc priuilegium derogat dignitati Christi, tū quia sequeretur, quod B. Virgo non fuisset redempta à Christo, tū quia hoc fuit priuilegium solius Christi. & Capre. 3. sent. ex S. Thom. tres deducit rationes. Prima. Quicumque est redemptus per Christum, habuit peccatum, sed B. Virgo fuit redempta per Christum, ergo habuit peccatum, non actuale, ergo originale. Secunda. Nullius humanæ personæ conceptio, æquatur in puritate, & immunitate, & elongatione à peccato conceptioni filii Dei, sed Maria, fuit humana persona, ergo eius conceptio non æquatur in puritate, aut elongatione à peccato, conceptioni Christi, æquaretur autem si nunquam habuisset peccatum originale. Tertia. Singulare priuilegium filii Dei, non conuenit alteri; sed concipi in gratia, & sanctitate, est singulare priuilegium filii Dei, ergo nulli alteri competit. Ista argumenta sunt adeo infirma, ut nulla indigeant solutione, cum omnibus per se pateat. Et Durandus, & Caietanus, qui tenent B. Virginem conceptam fuisse in peccato originali, ipsimet uidentes illorum infirmitatem, illa soluunt; adducam eorum uerba, Dur. 3. s. d. 3. q. 1. inquit. *Puto tamen, quod si B. Virgo peccatum originale non contraxisset, potuisset tamen uere dici redempta à Deo, pro eo quod in radice sua ex natura sua conceptionis obligata erat ad incurrendum peccatum, nisi fuisset à Deo præseruata.* Caiet. 3. p. q. 27. ar. 2. inquit. *Personam ipsam indigere saluari à peccato, est liberari à peccato, quod habet, uel haberet, oportet. n. aut, quod habeat peccatum, uel quod sit in periculo, aut procinctu habendi peccatum, quisquis eget saluari à peccato, si enim peccatum non habet, nec est in periculo habendi peccatum, saluari à peccato non indiget.* hæc ille. Conqueritur Ambrosius Catharinus ex commeterariis Caietani impræsis Lugduni, & ex libris Robrti Olcot. nouiter impræsis fuisse à quibusdam temerariis sublata quedam alia uerba fauentia immaculatæ Conceptioni. Ex quibus patet, quod

B. Virgo

B. Virgo fuit redempta, etiam si nō contraxerit peccatum, quia illud ex natura suæ conceptionis contraxisset, si non fuisset redēpta; & quod consequenter in hoc non equatur Christo, nec habuit priuilegiū Christi; nam priuilegiū Christi fuit, quod ita nō peccauerit, ut natura sua peccare non potuerit, & non indiguerit redemptore. Nec obstat, quod dicit Zozimus Papa in Epistola ad omnes Episcopos aduersus Pelagianos, ut refert S. August. in epist. ad Optatum. *Nullus nisi, qui peccati seruus est, liber efficitur, nec redemptus dici potest, nisi qui uere per peccatum fuerit ante captiuus.* nam loquitur de lege communi redemptorum, & de communi redemptione; & cum loqueretur contra pelagianos, debebat generaliter loqui, ut dicemus, cap. 22.

Cum ergo sit manifestū, euidenti etiā ratione, eorū qui cōtrariū tenent, q̄ hoc priuilegium non derogat dignitati Christi; uidentum est an pertineat ad maiorem Christi gloriā, & honorē, & hac ratione fuerit concessū; & probatur hac ratione fuisse cōcedendum, & esse concessum, Primo ratione Scoti, 3. s. d. 3. quia Christus fuit perfectissimus redemptor, mediator, & recōciliator, ergo debuit habere perfectissimū redimendi, & mediandi gradum, respectu alicuius personæ, quā redimit & pro qua mediat; sed respectu nullius personæ habuit excellentiorē gradum quam respectu Marię, ergo iuxta perfectissimū redimēdi gradū illam præseruauit à peccato, aliās tanquam perfectissimus redemptor, non habuisset perfectissimum redimendi gradum. Pro qua notandum est, quod duo sunt modi redimendi, saluandi, sanandi, & sanctificandi, primus, & perfectissimus, præueniendo, ut ille, qui certissimè cadere, infirmari, & inquinari debebat, non cadat, nec pereat, non infirmetur, nec inquinetur; alter est illum postquam perit, infirmatus, & inquinatus est, resurgere, liberare, sanare, & sanctificare; exemplum sit de illo, qui uidet duos debere vulnerari, uel incedere per uiam, in qua sunt latrones, qui illos captiuos retinebunt, si unum adiuuaret, defenderet, ac præseruaret, ne uulneretur; aut ne capiatur, per aliam duceret uiam, alium uero, dimitteret vulnerari, uel capi, sed postea eum sanaret, uel liberaret; iste profecto diceretur utriusq̄ saluator, sed prioris, melioris, & perfectioris modi, quam secūdi, quia maius beneficium est præseruare à malo, quam dimittere cadere in malum, & postea ab eo liberare. Christus hoc posteriori modo generaliter omnes saluauit, & saluat, post contractum, s. peccatum originale, & illius præuentio est solum respectu mortalium, & etiam respectu uenialium; si autē non

Quod fuerit decens probatur primo rationibus scoti.

saluauit B. Virginem illam præueniendo, ut non cōtraheret peccatum originale, illi defuit perfectissimus redimēdi gradus, qui ut perfectissimo redemptori illi debetur. Quod autē illi debeatur, Scotus probat primo, per cōparationem ad Deum cui recōciliat, quia nullus summè, & perfectissime placat aliquē, pro offensa alicuius contrahenda, nisi possit præuenire ne illi offendatur, nam si iam offensam placat, ut remittat, non perfectissime placat, sed Deus non offenditur animæ per motum interiorem in ipsa, sed tantum propter culpam in ipsa anima, ergo Christus non placat perfectissime Trinitatē pro culpa contrahenda à filiis Adæ, nisi præueniat, ut alicui ex filiis Adæ nō offendatur, & per consequens anima illius non habeat culpā originālē. 2. probat, per cōparationē ad malū, à quo liberat, quia perfectissimus mediator, meretur a motionē omnis pœnæ ab eo quē recōciliat, sed culpa originalis est maior pœna, quam ipsa carentia visionis diuinæ, ut præsupponit à se probatū, ergo si perfectissime reconciliauit, istam pœnam grauissimam, meruit ab aliquo auferri, & non nisi à Matre, Præterea, quia Christus immediatius uidetur fuisse reparator, & reconciliator noster à peccato originali, quā ab actuali, quia necessitas Incarnationis, passionis, &c. assignatur cōmuniter ex peccato originali; sed supponitur cōmuniter quod ipse fuit ita perfectus mediator, respectu alicuius personæ, puta B. Virginis, quæ eam præseruauit ab omni peccato actuali, ergo similiter à peccato originali. 3. probat per cōparationem ad obligationem personæ, quā reconciliat; quia persona recōciliata non summè obligatur reconciliatori, nisi ab ipso summū bonum habeat, quod potest per mediatorem haberi; sed ista innocentia. s. præseruatio à culpa contrahenda, potest haberi per mediatorem, ergo nulla persona summe tenebitur Christo, ut mediatori, si nullam præseruauit à peccato originali.

Aliis ratio
nibus pro
batur.

Fundamē
tum cer-
tissimum.

Secundo probatur, quod hoc priuilegium debuerit concedi B. Virgini, ex eo, quod fuit mater Christi; quod si probauerimus, penitus ruit fundamentum contrarium tenentium, quod scilicet, licet potuerit concedi, nō debuit: rationes autē quibus probant nō debuisse concedi, nullas esse ostendimus; sed modo etiam magis adhuc probabimus, quod ei concedi debuerit. Pro quo supponimus unum fundamentum certissimum, & de fide; quod licet Christus, cum propter peccatores uenerit, uoluerit descendere ex peccatoribus, & maximis etiā peccatoribus, B. tamen Virgo, illius Mater, sicut debuit esse, ita etiam fuit sancta, & non ut alij, sed gratia plena; & cū de hoc habeamus te-
stimo-

simonium Angelicum, nō immorabor in sanctorū auctoritati-
 bus. Iuxta hoc fundamentum S.Th. 3.p.q. 27.ar. 4. probat, quod
 B. Virgo nullum unquam commiserit peccatū actuale, nec mor-
 tale, nec ueniale, cuius uerba sunt. *Deus illos quos ad aliquid eligit,*
ita preparat, & disponit, ut ad id ad quod eliguntur, inueniātur idonei, se-
cundum illud 2. cor. 3. idoneos nos fecit ministros noui testamenti. Beata
autem Virgo fuit electa diuinitus, ut esset mater Dei, & ideo non est dubi-
tandum, quod Deus per suam gratiam, eam ad hoc idoneam reddidit, secun-
dum quod Angelus ad eam dicit, inuenisti gratiam apud Deum, ecce con-
cipies, &c. Non autem fuisset idonea mater Dei, si peccasset aliquan-
do, tum quia honor parentum redundat in prolem, secundum illud Pro-
uer. 17. Gloria filiorum patres eorum; unde, & per oppositum, igno-
minia matris ad filium redundasset: Tum etiam, quia singularem af-
finitatem habuit ad Christum, qui ab ea carnem accepit, dicitur autem
2. Cor. 6. Quæ conuentio Christi ad Belial? Tum etiam quia singulari
modo Dei filius, qui est Dei sapientia, in ipsa habitauit, non solum in
anima, sed etiam in utero, dicitur autem, Sap. 1. In maleuolam ani-
nam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito pecca-
tis. Et ideo simpliciter fatendum est, quod Beata Virgo nullum pec-
catum actuale commisit, nec mortale, nec ueniale, ut sic in ea implea-
tur, quod dicitur Cant. 4. Tota pulchra es amica mea, & macula non
est in te. Sed omnes istæ rationes Sancti Thomæ probant
 etiam, quod Beata Virgo, ut esset idonea Christi mater, pro-
 pter Christi honorem, debuit carere originali culpa, ut per se
 patet intuenti. S. Anselmus in lib. de Conceptu Virg. cap. 18.
 inquit, *Quia decebat, ut illius hominis conceptio de matre purissima*
fieret, decens erat, ut ea puritate, qua maior sub Deo nequit intelligi,
virgo illa niteret, cui Deus pater, vnicum filium suum quem de corde
suo, æqualem sibi genitum tanquam seipsum diligebat, ita dare dispo-
nebat, ut naturaliter esset unus idemque communis Dei Patris, & Vir-
ginis filius; & quam ipse filius substantialiter facere sibi matrem
eligeret, & de qua Spiritus sanctus uolebat, & operaturus erat, ut
conciperetur, & nasceretur ille de quo procedebat. Si tanquam Dei
 mater debuit ea puritate nitere, qua maior sub Deo nequit in-
 telligi, non debuit contrahere peccatum originale, nam si illud
 contraxisset, maior puritas sub Deo intelligeretur. Et nihil pror-
 sus ualet responsio Sancti Thomæ, quod si illud non contra-
 xisset, non esset redempta, & compararetur filio; nam Christi
 gratia præueniente, illud non contraxit, & B. Virginis conce-
 ptio est immaculata, non natura sua, ut illa Christi, sed Christi
 gratia, & redemptione. S. Aug. lib. de Natura, & Gratia, c. 26. dicit

Rationes
 s. Tho. de
 actuali-
 bus.

Quod e-
 dem ratio
 nes pro-
 bent etiā
 de origi-
 nali.
 Probatur
 decentia
 ex Ansel-
 mo, & Au-
 gustino.

Quod s.
August. lo-
quatur e-
tiam de
originali.

nullum fuisse, nec esse sine peccato, & non solum illi quorū peccata Scriptura commemorat, sed nec etiam illi fuerunt, qui nō modo non peccasse, uerū etiā iuste uixisse à scriptura referuntur, ex qua multos adducit, usq; ad B. Virginē, de qua subiūgit. *Ipsā etiā Domini, ac saluatoris nostri matrem; de qua propter honorem Domini nullam prorsus cum de peccatis agitur habere uolo quæstionem, Vnde quim scimus, quod ei plus gratiæ collatum fuerit, ad uincendum omni ex parte peccatum, quæ concipere, ac parere meruit eum, quem constat nullū habuisse peccatum. Hac igitur Virgine excepta, si omnes illos sanctos, & sanctas, &c.* Respondent, quod S. Aug. loquitur ibi de peccatis actualibus. Sed duo hic consideranda sunt; primū, quod S. Aug. ibi disputat contra Pelagianos, sicut & in multis aliis locis, qui dicebāt pueros nullum habere ante baptismum originale peccatum, & uitam iustorū in hoc seculo nullū habere peccatū, quasi ille qui semel iustus est, iam amplius peccare non possit. Et S. Aug. generaliter contra illos dicit omnes quantūuis iustos peccasse, & in hac uita aliquando peccare. & licet ibi præcipue loquatur de actualibus de quibus exēpla adducit, sicut & alibi cōtra eosdē præcipue loquitur de originali; tamen ibi etiā generaliter loquitur, & in principio libri, c. 1. proponit quæstionē generalem, & dicit ex Apost. omnes esse peccatores, & egere gratia Christi, & c. 8. ostendit pueros sine baptismo decedentes, damnari propter peccatum originale, & in illo, c. 26. concludit generaliter omnes sãctos fuisse in peccato, sub quibus proculdubiq; intelliguntur etiā pueri mortui cū sacramēto baptismi, nã etiā de istis instituta fuit quæstio, & tractatum, in d. c. 8. cum ergo generaliter cōclusisset omnes sanctos in peccato fuisse, B. Virginē excipit de qua nullam prorsus uult haberi quæstionē, cū de peccatis agitur. de quibus peccatis loquitur semper S. Aug. contra Pelagianos, etiā in illo libro, nō ne de originali, & de actualibus? nūquid sub illa generalitate, qua dicit omnes sanctos si interrogari possent, dicturos, si dixerimus, quia peccatū in hac uita nō habuimus ipsi nos seducimus, & ueritas in nobis nō est, nūquid inquã fauens pelagianis, excludit pueros? Quid etiā sibi uult illud [prorsus] cum dicit, *cum de peccatis agitur nullam prorsus uolo de illa haberi quæstionem?* nisi, q̄ omne peccatum ab ea excludit, etiam originale, non solum ui uniuersalis negationis, sed etiam quia de illo quoque in ea quæstione contra Pelagianos actum fuit. Secundo consideranda est ratio S. Augustini, propter quã nullam prorsus uult haberi de illa quæstionem, cū de peccatis agitur; propter, scilicet, honorē Domini, quia est mater filij Dei.

ob quam etiã rationem, non debuit contrahere (ut diximus) peccatum originale, sed ut inquit Anselmus, ea puritate nitere qua maior sub Deo nequit intelligi.

Præterea illi omnes contrariæ sententiæ, dicunt B. Virginẽ non commisisse aliquod peccatum ueniale; ab eis peto, quare cū Sacra scriptura, sicut generaliter dicit omnes cōtrahere peccatũ originale, ita etiã dicat omnes adultos actualiter peccare, & tãta energia sermonis, ut nullũ excipiendũ esse significet. Beata Virginẽ excipiunt quoad omnia actualia, etiã uenialia, & illã nolunt excipi, quoad originale? Nõ debuit habere inquit S. Th. aliquod etiam peccatum ueniale. primo, ut esset idonea mater Christi. 2. quia honor, & ignominia matris redundat in filium. 3. quia cū Dei filius ex ea carnẽ assumpserit, quæ cõuentio Christi ad Beial? 4. quia si in maleuolã animam non introibit sapiẽtia, nec habitabit in corpore subdito peccatis, non debuit peccare illa in qua filius Dei, qui est Dei sapientia, singulari modo habitauit, non solum in anima, sed etiam in utero. Si propter illas rationes non obstantibus tot generalibus propositionibus in contrarium, excipienda est, & dicendum, quod fuit præseruata ab omnibus peccatis uenialibus; uidendum est an propter easdem rationes debuerit multo magis præseruari à peccato originali. Et dicimus, quod multo magis debuit præseruari, & fuit præseruata ab originali, quia peccatum originale est grauius non solum quocunque ueniali, sed etiam omnibus simul; nam peccatum originale repugnat gratiæ, ut cum illa esse non possit, facit hominem Dei inimicum, filium iræ, & perditionis, seruum diaboli, & illi debetur pœna æterna. nihil autem horum dici potest de peccatis uenialibus; Si ergo Dei filius propter suum honorem præseruauit matrem suam à peccatis uenialibus, quæ sunt longe minora mala, multo magis illam debuit præseruare ab originali, nã lōge maius est esse in peccato originali, per unũ instans, quã in quantiscunque uenialibus per quantumcumque temporis spatium. Quis honor Matris, & spõsæ, quæ gloria filii, & sponsi, si uel per unum instans fuit in peccato originali? perinde. n. de illa, & de illius filio, & sponso Christo Iesu, dicere possemus ac si de aliqua, uel aliquo diceretur, hic habet Matrẽ sapiẽtissimã, quæ semel tantum fuit stulta, & spõsam purissimam, quæ semel tantum fuit stuprata, & cum illam præseruare potuerit, semel tantum illam constuprari permisit; de Christo (inquam) dici posset, quod ualde matrem suam dilexit, nam semel tãtum mortali uulnere originalis peccati eam.

Idem probatur ex doctrina S. Tho.

percuti passus est, & tantæ fuit erga illam pietatis, ut postquam in sterquilinum peccati cadere permisit, illam statim liberauit cum præuenire posset ne caderet. Et confirmatur quia de Christo dicitur, quod ipse tanquam omnipotens fecit Matrem suã, ex qua natus est, ps. 86. *Homo natus est in ea, & ipse fundauit eam altissimus.* hoc quidem dicitur, ut ostendatur Christi diuinitas, sed cum multipliciter in sacris literis ostensum sit, quod Christus est filius Dei, ex quo sequitur, quod ipse Matrem suam fecerit, non solum ad ostendendam Christi diuinitatem de illo dicitur, quod Matrem suam fecit, sed etiam, ut ostendatur, quod illam ab omni peccato præseruauit, & gratia, & uirtutibus repleuit, & illa puritate decorauit, quæ sub Deo, (ut inquit Ansel.) non potest maior intelligi, cum ratio poscat, natura doceat, & ipse præceperit filios honorare parentes. hoc certe quilibet faceret si posset, cur non fecit Dei filius, cum posset, & debuerit, uel saltem non sit ratio, etiam apparens, ob quam non debuerit. Et confirmatur, quia hoc illi concedendo, non fecisset, quid nouum, & inusitatum, nam satis est, quod concedat id, quod concessit Angelis, & primis nostris parentibus, de quibus dicit S. Tho. 1. p. quod fuerunt creati in gratia, iuxta illud Aug. 12. de Ciuit. Dei, Deus erat simul in eis condens naturam, & largiens gratiam; non uidetur autem conueniẽs dicere, quod Deus denegauerit Animæ B. Virginis in instanti creationis illius, gratiã quam Angelis, & primis parentibus in instanti creationis ipsorum eis concessit; sed multo magis debuit illi cõcedi, tum quia Deo carior fuit, cum Matrem sibi elegerit, tum etiam, quia magis indigebat gratia, ut præseruaretur à peccato. Confirmatur etiam, quia cum modus communis remittendi peccatum originale sit post natiuitatem per Sacramentum, quibusdam fuit per priuilegium remissum in utero matris, quod priuilegium, cum non fuerit singulare, sed pluribus concessum, ut Hieremiæ, & Ioa. Bapt. uidetur innuere priuilegium Matris, quod debuit esse singulare per præseruationem, citius enim, & tardius, nõ faciunt priuilegium alterius ordinis, ut sic quibusdam ueluti continuatis gradibus ascendatur ad summam, & essentialem puritatem, & essentiali puritati, & bonitati conueniant omnes sanctificandi gradus, inter quos fuit iste præcipuus soli Matri reseruatus per præseruationem, quo remoto, non saluatur hic graduum ordo, quem nobis innuit diuina sapientia. Concessit igitur hanc gratiam Matri suæ, & illam præuenit in ipso eius introitu, & à peccato liberauit, iuxta illud, ps. 120. *Dominus custodit te ab omni*

malo,

malo, custodiat animam tuam Dominus, Dominus custodiat introitum tuum, & exitum tuum, ex hoc, nunc, & usque in seculum. Custodiuit illius introitum in mundum, ut esset sine peccato, & illius exitum ex hoc mundo, ut corpus eius non uideret corruptionem, sed in cœlū, animæ, soluto debito naturæ, reunitū, assumeretur.

Quod B. Virgo fuerit concepta sine peccato originali, probatur auctoritate Romanæ Ecclesiæ.

Cap. X X.

Tertio probatur auctoritate Romanæ Ecclesiæ, ad quam præcipui auctores contrariæ sententiæ maxime, imo solum respexerunt; & nos etiam respicimus. Tempore S. Bernardi Ecclesia Romana non celebrabat festū Conceptionis, & nec etiam tempore S. Tho. & S. Bonau. sed celebrabatur in quibusdam Ecclesiis particularibus, ideo illi Sæcti, moti auctoritate Romanæ Ecclesiæ, quæ festum illud non celebrabat, dixerunt B. Virginem conceptam fuisse in peccato originali; quæ sententia fuit tunc ferè communis, quia habebatur ratio communis omnium conceptionis, & non priuilegii, & multa fuerunt antiquis temporibus, uel prorsus incognita, uel obscura, & non satis cognita, quæ posteris, non sine Dei consilio, diligentius excutienda, & clarius explicanda relinquiebantur. Non enim homini tantum, sed etiam Ecclesiæ Christi, tempus auget sapientiam, & Spiritus sanctus (ut inquit Tertul. lib. de Velandis Virg.) aliam, atque aliam doctrinæ lucem omnibus seculis patefecit, ut eadem fide manente, in cognitione ueritatis, sicut, & in reliquis uirtutibus proficiamus; & Greg. hom. 26. lib. 2. super Ezech. dicit scientiam spiritualium patrum, per incrementa temporum crescere; & probat ex illo Dan. 12. *Plurimi pertransibunt, & multiplex erit scientia;* & concludit, quanto mūdus ad extremitatem ducitur, tanto nobis æternæ sapientiæ aditus largius aperitur. Gerson in fine lib. de Oratione, monet in his, quæ ad inflammandum affectum faciunt, ueteres patres, efficacius, quam posteriores theologos docere, ac mouere; hos autē in his, quæ ad intellectum erudiendum, & ad controuersias, & quæstiones de fide indicandas pertinent, acutius cernere, certiusq; ac limatius ueteribus illis pronunciare. Quod in præsentī ueritate, immaculatę conceptionis B. Virginis uidemus, quæ prius erat obscura nunc omnibus satis manifesta, & Romana Ecclesia illius Festum celebrat, ita tamen, quod contrariam sen-

ad solam Romanā Ecclesiā respexerūt sancti contrarię sententię.

Eadem fide manente, Ecclesia semper magis illustratur.

Quod Ecclesia tenet immaculatę conceptionem licet noluerit, eodē modo re contrariam sententiam.

tentiam, & contrarium tenentes, condemnare noluit. quid autem teneat, & quid determinauerit habetur, lib. 3. extrau. com. de Reliquiis, & ueneratione sanct. c. 1. & 2. ex Sixto 4. In c. 1. q̄ incipit Cum præexcelsa. dicitur. *Dignum, quin potius debitum reputamus, uniuersos Christi fideles, ut omnipotenti Deo, pro cuius providentia, & c. de ipsius immaculata Virginis mira conceptione, gratias, & laudes referant, & instituta propterea in Dei Ecclesia Missas, & alia diuina officia dicant, & illis intersint, indulgentijs, & peccatorum remissionibus inuitare, ut ex inde fiant eiusdem Virginis meritis, & intercessione diuinæ gratiæ aptiores, & c.* Et in cap. 2. quod incipit, *Graue nimis. dicitur. Cum Sancta Romana Ecclesia de intemeratæ semperque Virginis Mariæ Conceptione, publice festum solemniter celebret, & speciale ac proprium, super hoc officium ordin uerit; nonnulli, & c.* Nos igitur, & c. huiusmodi assertiones prædicatorum eorundem, & aliorum quorumlibet, qui affirmare præsumerent, eos qui crederent, aut tenerent, eandem Dei genitricem ab originalis peccati macula in sua conceptione præseruatam fuisse, propterea alicuius hæresis labe, pollutos fore, uel mortaliter peccare; aut huiusmodi officium Conceptionis celebrantes, seu huiusmodi sermones audientes, alicuius peccati reatum incurrere, ut pote falsas, & erroneas, & à ueritate penitus alienas, editosque de super libros prædictos id continentem, quo ad hoc auctoritate Apostolica tenore præsentium reprobamus, & damnamus, & c. qui de cætero, & c. præsumpserint affirmare, huiusmodi sic per nos improbatas, & damnatas assertiones ueras esse, aut dictos libros pro ueris legere, tenere uel habere, postquam de præsentibus scientiam habuerint, excommunicationis sententiam eo ipso incurrant, à qua ab alio quam à Romano Pontifice (nisi in mortis articulo) nequeant absolutio- nis beneficium obtinere. Item, & c. Simili pæne ac censure subiicientes eos, qui ausi fuerint asserere, contrariam opinionem tenentes, uidelicet *Gloriosam Virginem Mariam cum originali peccato fuisse conceptam, hæresis crimen, uel peccatum incurrere mortale, cum nondum sit à Romana Ecclesia, & Apostolica sede, decisum.* Circa hanc Sedis Apostolicæ determinationem tria sunt notanda, Primum, q̄ nō condemnat contrariam sententiam, ut hæreticam, nec illam tenentes, ut hæreticos, & ut mortaliter peccantes; & merito excōmunicat id asserentes, quos. n. ipsa, ad quam solā spectat, nō cōdemnat, non debet particularis condemnare, Secundum, quod Romana Ecclesia tenet B. Virginem conceptam fuisse sine peccato originali; & quod non habet amplius locum illa S. Tho. interpretatio, qua festum Conceptionis in quibusdam particularibus Ecclesiis tunc celebratū, interpretabatur sanctificatio- nis

Tria nota-
tanda.

Nō potest
amplius
intelligi
receptio-
nis nomi-
ne sancti-
ficatio.

nis, post cōtractū peccatū, ut diceretur etiā Cōceptionis, quia ista
tim post cōceptionē fuit sãctificata, nã Romana Ecclesia utram
que sententiam distinguit, & Festū Cōceptionis intelligit, quia
fuit immaculata, & sine peccato, & se ita intelligere declarat.

Quod autem Romana Ecclesia teneat immaculatã Virginis
Conceptionem, multipliciter probatur, primo, quia illius festū
solēniter celebrat, d. c. 2. *Cum sancta Romana Ecclesia de intemerata
semperq; Virginis Mariæ Conceptione, publice festum celebret.* 2. quia
Ecclesias, & Altaria in honorem, & sub inuocatione Immacula-
tæ illius Conceptionis, erigit, & consecrat, ut ad sensū patet. 3.
quia Societates, & Cōfraternitates sub nomine Immaculatæ Cō-
ceptionis approbat, & confirmat. 4. quia propriū officiū, & pro-
priã Missã, ordinauit, & approbavit, & *speciale ac proprium super
hoc officiū ordinauerit.* Et Amb. Cathar. in tractatu de Cōceptione
pōderãdo orationē, quã facit Ecclesia in proprio Officio, & Mis-
sa, dicit, q̄ nisi B. Virgo sit concepta sine peccato, Ecclesia dice-
ret Deo duo mendacia, & diram cōtra se ad Deū porrigeret im-
precationē, sic. n. orat. *Deus qui per immaculatã Virginis Conceptionē
dignum filio tuo habitaculum præparasti.* Ecce mendaciū: *Præsta quæ
sumus, ut sicut illam ab omni labe præseruasti.* En iterum mendaciū.
ita nos quoque mundos ad te peruenire concedas. Ecce omnino im-
precatio dira, nam si illa non fuit ab omni labe præseruata, &
nos tales ad Deum peruenire oramus, iam non oramus, ut mun-
di, sed ut immūdi ad Deū perueniamus. Ecclesia autē nec deter-
minãdo, nec orãdo mētiri potest, omne. n. mēdaciū in cultu dei,
est perniciosū. hæc ille. 5. quia Pōtiffices indulgentias cōcedūt
Ecclesijs, Altaribus, Confraternitatibus Conceptionis, audien-
tibus illius officiū; illas concessit Sixtus 4. in d. c. cum præ excel-
sa, Cōcesserunt postea, & successiue cōcedunt fere omnes Sūmi
Pontiffices. 6. Omnes Christi fideles non solū, ut dignū, sed etiã
ut ex officio debitū, hortatur, inuitat, & indulgentiis, & priuile-
giis allicit ad celebrandum Immaculatæ Virginis Cōceptionē,
d. c. 1. *Dignum, quin potius debitum reputamus, vniuersos Christi fi-
deles, ut omnipotenti Deo, & c. de ipsius immaculatæ Virginis Conce-
ptione, & c. indulgentiis, & peccatorum remissionibus inuitare, & c.
Missæ, & officii huiusmodi institutionem in die festiuitatis Conceptionis
eiusdem Virginis Mariæ, ac per oētãnas dies deuote celebrauerint,
& dixerint, aut illis horis Canonicis interfuerint, quoties id fecerint
eandem prorsus indulgentiam, & peccatorum remissionem consequan-
tur, quam iuxta, & c. consequuntur illi, qui missam, & horas canonicas in
festo corporis, & sanguinis Domini nostri Iesu Christi à primis vesperis,
& per*

Septemra-
tionibus
probatur
Romanã
Ecclesiã
tenere im-
maculatã
Cōceptio-
nem.

& per illius octavas, &c. dicunt aut eis intersunt. Et ut citauimus ex Nau. & Couar. p. p. lib. 4. cap. 3. in multis locis fuit concessum priuilegium, celebrandi diuina tempore interdicti in festo, & octaua Immaculatæ Conceptionis. 7. ad excitandos omnes Christi fideles, ad celebrandam hanc festiuitatem, vult de illa ad populum sermonem haberi, quod sequitur ex dictis, & patet expræsse in d. cap. 2. *aut huiusmodi officium conceptionis celebrantes, seu huiusmodi sermones audientes, alicuius peccati reatum incurrere, &c.* Est tertio notandum scandalosum nunc esse, populo prædicare, eisq; suadere B. Virginis Conceptionem non fuisse immaculatam. sed cum peccato ab eadem Virgine contracto. & sequitur ex secundo notabili.

Tertium
notandū.

Quod pro contraria sententia, nulla sit antiquorum auctoritas, sed omnes sint pro immaculata Conceptione. Cap. XXI.

Quarto probatur auctoritate Sanctorum, Doctorum, & aliorum, Caietanus, 3. p. q. 27. ar. 2. & in suo tractatu de Conceptione, minus modeste loquens, dicit, quod opinio de Immaculata Conceptione, hodie mulieribus vulgo affectu que nonnullorum pio, multorum autem industria ac quaestu cogentibus, praua uult doctrine Sanctorum, & quod pro ea nullus Sanctus, nullus illustris Doctor antiquus affertur, nisi fortè à falsariis, & quod sunt adducendæ auctoritates expræsse dicentes B. Virginem fuisse conceptam sine peccato, sicut ipse adduxit Sanctos expræsse dicentes, eam fuisse conceptam in peccato. Pepercit illi Deus, parcamus & nos, sed dicimus, quod consideratis auctoritatibus, quas ipse adducit, tantum abest, quod concludant, quod nostram confirmant sententiam. Reducuntur omnes ad tria dicta. Primum est eorum, qui dicunt B. Virginem fuisse conceptam in peccato originali; Et isti sunt sex Sancti, Anselmus, Bernardus, Erardus Episcopus, & Martir, S. Tho. Bonau. & Vincentius. Anselmi auctoritatem non citat integram, sic enim dicit, lib. 2. Cur Deus homo, cap. 16. *Nam licet ipsa hominis eiusdem conceptio sit munda, & absque carnalis delectationis peccato, Virgo tamen ipsa, unde assumptus est, est in iniquitatibus concepta, & in peccatis concepit eam mater eius, (sequitur) & cum originali peccato nata est.* Sicut manifeste errauit in hoc, quod dicit illam esse natam cum peccato originali, ita errauit in eo, quod dixit fuisse conceptam in peccato. & quod

Citati pro
contraria
sententia
ad tria di-
cta redu-
cuntur.

Primum san-
ctorum di-
ctum, sed
male cita-
tum offen-
ditur.

quod contrarium tenuerit, uidimus superius, & paulo post uidebimus. Citat Bernardum sic dicentem in Epist. 174. ad Canonicos Lugdunenses. *Beata Virgo post conceptum, in utero iam existens, sanctificationem accepisse creditur, quæ excluso peccato sanctam fecerit natiuitatem, non conceptionem.* Sed non dicit, quod dubitative loquitur; repræhendit enim Canonicos Lugdunenses, qui cum Ecclesia Romana non celebraret festum Conceptionis, illi tunc propria auctoritate, non consulto Pontifice illud celebrare cæperunt, in quo erant repræhensione digni, illius uerba sūt. *Miramur satis, quod uisum fuerit hoc tempore quibusdam uestrum, noluisse mutare colorem optimum, nouam inducendo celebritatem, quam ritus Ecclesiæ nescit, &c. Nam si sic uidebatur, consuetudo erat prius Apostolica sedis auctoritas.* Et cum uiderit S. Bernardus Romanam Ecclesiam non celebrare tunc festum Conceptionis, putans id esse, quia fuit concepta in peccato, quærit causam quare nõ fuerit concepta sine peccato, sed uidens id non esse certum, dubitative loquitur, & seipsum correctioni subdit, dicens. *Quæ autē dixi absque præiudicio, sane dicta sint, sanius sapientis, Romanæ præsertim Ecclesiæ auctoritati, atque examini totum hoc, sicut & cætera, quæ eiusmodi sunt uniuersa reseruo, ipsius si quid aliter sapio, paratus iudicio emendare.* hæc non adduxit Caietanus, ex quo sequitur, quod S. Bernardus pro nobis potius facit, & nunc contrarium nobiscum sentiret, cum Ecclesia Romana celebret illud festum. & nunc de Conceptione diceret, sicut ibidem de Natiuitate. *Ortum Virginis didici in Ecclesia, & ab Ecclesia indubitanter habere festinum, atque sanctum, Quod ab illa accepi, securus, & teneo, & trado.* Citat S. Erardum Episcopum, & Martirem sic dicentem in sermone Natiuitatis B. Virginis. *O felix puella, quæ concepta in peccato purificatur ab omni peccato, & filium concepit sine peccato.* Non uidi in fonte, & alię auctoritates non fideliter adductæ, faciunt me dubitare de ista, si hoc assertiue dicit, unicam pro se habebunt auctoritatem. & si iste Sanctus fuit post S. Bernardum, credendum est, quod si id dixit, motus auctoritate S. Bernardi dixerit, & idem cum ipso senserit, dubitative. s. & non simpliciter, eisdem rationibus motus. Citat S. Tho. 3. p. q. 27. art. 2. sic dicentem, *B. Virgo Maria, quia fuit concepta ex commixtione parentum, originale peccatum contraxit.* Sed non citat, quod ibidem subiungit in confirmationem, Romanam. s. Ecclesiam non celebrare Conceptionem B. Virginis. Qui etiam S. Tho. 1. sent. dist. 44. q. 1. art. 3. ad 3. confirmans prædictam auctoritatem Anselmi, de puritate B. Virginis, qua sub Deo non possit intelligi maior, dicit. *Puritas inten-*

ditur

ditur per recessum à contrario, & ideo potest aliquid creatum inueniri, quo nihil prius esse potest in rebus creatis, si nulla contagione peccati inquinatum sit, & talis fuit puritas B. Virginis, quæ à peccato originali, & actuali immunis fuit, fuit tamen sub Deo in quantum erat in potentia ad peccandum. Citatur communiter, quod hoc idem dicat in expositione orationis Angelicæ, sed in impressione, quæ habeo contrarium dicit. in sententiis autem habetur ad verbum, ut citavi, & sic etiam citatur à Capre. 3. sent. d. 3. in fine, & à Caiet. in d. tractatu, sed Capreolus dicit, quod mutauit sententiam. (non tamen in melius) Caietanus uero dicit, quod debent citari auctoritates sanctorum antiquorum, & hoc idem nos illi dicimus de S. Vincentio, & etiam, quod ut Thomista sine ulla discussione, id tenet, quia sic tenuit S. Tho. in aliquibus locis; & quod non firmiter etiam in illis locis id teneat, sicut nec S. Bonau. patet, quia præcipuum illorum fundamentum, moti auctoritate S. Bernardi, est, quia Ecclesia Romana, tunc non celebrabat hoc festum, ex quo sequitur, quod nunc tenerent immaculatam Conceptionem, cum illam celebret Romana Ecclesia. Citat etiam Scotum, Franciscum Maiorem, & alios Scotistas contrariæ sententiæ, dubitative loquentes; sed debuit ipse ex illis discere modestiam, & non ita firmiter suæ sententiæ in hære, & immodeste loqui, præsertim cum scripserit post Bullas Sixti 4. & postquam ab Ecclesia Romana celebratur festum, & officium Immaculatæ Conceptionis.

Ad alios
responde-
tur id, qd
Caiet. di-
xit de S.
Tho.

Ad scoti-
stas.

secundum
sanctorum
dictum, non
est contra
nos.

Secundum dictum ad quod reducuntur aliquæ Sanctorum auctoritates quas pro se adducit, est, quia dicunt, quod Christus sumpsit naturam de peccatrice, & de carne obnoxia peccato. Citat S. Amb. in ps. 118. vers. 3. sic dicentem, *Venit Dominus Iesus & in carne, quæ peccato in matre fuerat obnoxia, militiam uirtutis exercuit.* Male citat, nam sic dicit: *Venit Dominus Iesus, & in carne peccato obnoxia, militiam uirtutis exercuit.* Loquitur de carne Christi, quam dicit peccato obnoxiam, quia suscepit in se peccata omnium nostrum, ut illa per suam passionem deleret, qua ratione dicitur, 2. cor. 5. quod pro nobis peccatum fecit. Sed non citat eundem S. Amb. ibidem, in illud ultimi uers. *Quare seruum tuum, sic dicentem, Maria Virgo, per gratiam ab omni integra labe peccati.* Citat Chrysostomum in Matth. dicentem. *Quamuis Christus non esset peccator, naturam tamen humanam de peccatrice suscepit.* Non citat ubi, & ego nolui ob id legere integrum tomum, credo illi, & dato etiam, quod S. Amb. dixisset, ut ipse citat, uerum dixerunt & nihil contra nos, non solum quia Christus cum propter pec-

catorez uenerit, uoluit ex peccatoribus descēdere, & dici filius Dauid; sed etiā quia ipsamet B. Virgo, ut filia Adæ, natura sua fuit obnoxia peccato, peccatū cōtrahere debebat, & natura sua fuit peccatrix, nā ex gratia, & priuilegio, & nō ex natura fuit sãcta, & immaculata. & hoc dicit S. Euseb. Emislenus, quē ipse ex 2. serm. Natiu. Dom. pro se sic male citat. *A peccati originalis nexu, nullus immunis extitit, nec ipsa etiā genetrix Redemptoris.* hãc auctoritatē ibi unde citatur nō inueni, sed Canisius illã sic citat. *A peccati ueteris nexu, p se nō est immunis, nec ipsa genetrix Redēptoris, solus ille, & c.* Illud [p se] q̄ fuit om̄issū significat ex natura, & nō ex gratia quo modo solus Christus fuit sine peccato, & peccare non potuit.

Tertiam dictū sub quo cōprehēdūtur alii Sancti; quia multi dicunt B. Virginē fuisse in utero sanctificatã, à contagione originalis culpæ. & sic citat Remigiū, Maximū, Bedã; & S. Bernardinū q̄ est uerissimum, sed per præseruationē à macula, quã cōtraxisset, nisi gratia præuenta fuisset. q̄ etiã patet ex ipsorum uerbis, quę ipse adducit, prout ipse adducit, nolui. n. uidere, an fuerit in eorū citatione aliquid om̄issū, ut in cæteris, cum ipsa sola sufficiant. S. Remigius in Psal. Deus Deus meus respice, dicit. *B. Virgo Maria fuit ab omni macula peccati mundata, ita ut ex ea conciperetur sine peccato homo Christus Iesus.* Nūquid habuit etiã peccata uenialia, & mortalia? nā dicit, ab omni macula. Beda in hom. super misus est dicit, *Spiritus sanctus superueniens in Virginē, mentem eius ab omni uitiorum sorde, castificauit, & ab omni æstu concupiscētiæ carnalis cor eius temperauit, atq; mundauit.* Loquitur Beda de illo descensu Spiritus sancti, quãdo ipsa cōcepit, de quo Angelus. *Spiritus sanctus superueniet in te.* Si illius mentē ab omni uitiorum sorde castificauit, & cor ab omni æstu cōcupiscētiæ carnalis tēperauit, atq; mundauit, ergo tūc quãdo Angelus illã salutauit illius mēs erat omni uitiorum sorde maculata, & cor omni æstu carnalis concupiscētiæ intemperatum, si mundare, sanctificare, & tēperare, præsupponit actualē immunditiã, & inordinationē, q̄ absit cogitare. Et confirmatur ex ipsomet Caiet. qui super ar. 2. q. 27. 3. p. S. Th. sic distinguit, & dicit, *Sanctificatio potest dupliciter sumi. Primo, ut est de cōtrario in contrarium, de immunditia ad munditiã, & sic constat, quod est de peccato in gratiam. Secundo ut est de negato in affirmatum, de non sancto, in sanctum, de non gratia in gratiam, & sic non supponit peccatum, inuenitur in Christo, & Angelis, Angeli. n. sanctificati sunt à Deo, qui nunquam peccauerunt, & de seipso dicit Christus, quē Pater sanctificauit.* & hoc secūdo modo intelligitur mūdatio à peccato originali, & Sanctificatio Marię in utero, à macula nō cōtracta, sed quæ alias cōtraheretur. Et cōfirmatur, quia non

Tertium
sanctorū
dictum nō
est contra
nos, sed
pro nobis.

solum Beda, sed etiam Arnob. Cyrillus Hierosol. Greg. Theologus Damasc. Rich. de S. Vict. & alii dicunt fuisse sanctificatam, & purgatam ab omni uitiorum contagio quando concepit filium Dei; non supponit igitur necessario sanctificatio immunditiam, & culpam in eo, qui sanctificatur.

Quintum
sanctorū
dictum nō
est contra
nos.

Quartum caput est quia aliqui Sancti generaliter loquuntur, & dicunt solum Christum esse sine peccato, & nullam exceptionem faciunt; Sed isti loquuntur, sicut, & Sacra scriptura, quæ si interpretatorem, & exceptionem ab illa generalitate patitur, (ut diximus) multo magis patientur generales propositiones Sanctorum, & S. Aug. qui sic sæpe generaliter est locutus, dixit etiam, quod cum de peccatis agitur, nullo prorsus modo id vult intelligi de Maria.

Sancti an-
tiqui, qui
immacula-
tam con-
ceptionē
tenuerunt
ad quatu-
or dicta re-
ducuntur.
primum
dictum.

Ecce igitur quomodo illi, qui gloriantur pro se, contra Immaculatam B. Virginis Conceptionem habere omnes sanctos, & Doctores antiquos de peccato loquentes, nullum habent; & ipsimet ueritate coacti, ea dicunt, quæ propria ipsorummet fundamenta, & argumenta destruunt, ut satis uidimus. Quod autem pro Immaculata B. Virginis Conceptione sint multi Sancti & Doctores antiquissimi, patet; adducam quos uidi in proprio fonte, & alios dicam unde desumpsi. Illos reducam ad quatuor capita, Primum est illorum, qui expressè dixerunt B. Virginem fuisse conceptam sine peccato. Et ut uideant, quam fideliter citem, nolo adducere Chrysippum Presbyterum Hierosolimitanum, qui fuit anno 420. & in ser. de S. Maria dicit. *Grazia plena, quia tecum est uniuersus lætitiæ thesaurus, tecum est conditor omnium, tecum inquam ut ex te gignatur, tecum conceptione, ut ex parto tuo generetur.* licet æque bene possit interpretari de Conceptione qua ipsa concepta est, sicut de illa, qua concepit filium, quia nolo citare nisi illas, quæ specificant conceptionem, qua concepta est, & non possunt aliter interpretari. Idiota (qui uixit anno 790.) lib. contemplationum B. Virgine inquit. *Tota pulchra es, in tua conceptione, ad hunc solum effecta, ut templum esses Dei altissimi.* & paulo inferius. *Tota igitur pulchra es, Virgo gloriosissima, non in parte, sed in toto, & macula peccati, siue mortalis, siue uenialis, siue originalis non est in te, nec unquam fuit, nec erit.* Citatur à Petro Canisio in tract. de B. Virg. sed cum uiderim in fonte, non illum cito ex ipso, sicut cito sequentes: Petrum. s. Damianum in sermone de Assumptione. *Caro Virginis ex Adam assumpta est, maculas Adæ non admisit.* & Damascenum cuius extat Martirologium in quo notatur dies Conceptionis. Secundum caput est

eorum, qui dicunt eam fuisse liberam ab omni iugo, & macula peccati, ut Amb. in illud, ps. 118. *Quere seruum tuum.* Theodotus in hom. de Nat. Christi, & habetur in Concilio Ephesino primo. Ruper. lib. 6. in Cant. Et qui dicunt cum de peccatis agitur nullam prorsus haberi quæstionem de B. Virgine, ut Aug. citatus. Et qui pro contraria sententia citantur, & dicunt B. Virginem fuisse mundatam, & sanctificatam ab omni macula peccatorum; nam sicut mundatio ab actualibus fuit per præseruationem, ita etiam ab originali; nam ipsi generaliter dicunt ab omni macula peccatorum, & Sacra scriptura generaliter omnibus tribuit peccatum originale, & omnibus adultis actualia, ut diximus. Tertium caput est eorum, qui de plenitudine gratiæ B. Virginis, ita loquuntur, ut necessario etiam intellexerint præseruationem ab originali, nam primo multi comparant illius gratiam, & puritatem, gratiæ, puritati, & innocentiam Angelorum, quæ etiam dicunt excedere, multi etiam dicunt, quod extollenda est quantum ex tolli potest. Anselmus de conceptu Virg. c. 18. dicit, quod debuit ea puritate nitere qua sub Deo non possit intelligi maior; Alii tertio illam etiam extendunt usque ad corpus & dicunt eam mundasse ab omni labe, secundum corpus, & animam, & mentem, ut Sophronius Patriarcha Hierosolimitanus, in Epistola Synodica, quæ habetur in sexta Synodo, & Proculus Constantinopolitanus, qui dicit. *Caro Virginis impolluta.* & Theodotus in sermo. de Nat. Chri. inquit. *Virgo gloriosior paradiso facta est, ille enim Dei cultura facta est, hæc autem secundum carnem Deum coluit.* habentur in Conc. Ephesino primo. Quod autem per munditiam à labe peccati, secundum corpus, intellexerint præseruationem à peccato originali, cum contrahatur ratione corporis, quod habemus ab Adam, patet ex Gregorio Neocæsariensi in serm. de Annunc. ubi dicit, *Ex omnibus generationibus hæc sola Virgo sancta corpore, & Spiritu fuit.* & ex Epiph. in Vita Virginis, ubi inquit. *Non habuit virginitatem secundum continentiam, & pugnam, more honestarum seminarum, sed ex natura, quod est extra omnium mulierum facultatem, & a natura alienum.* Citantur à Franc. Turriano in epist. de definitione peccati originalis, & conceptione B. Virg. Vbi notandum est, quod cum Apost. dicat studium Virginis esse curare, ut sit sancta corpore, & spiritu, quando Greg. dicit, quod B. Virgo fuit sola sancta corpore, & spiritu, & Epiph. quod hoc ex natura habuit, intellexerunt conceptionem sine peccato; nam quod est ex natura, innatum est, & B. Virgo id habuit à gratia, sed per modum nature, in instanti, sci-

secundum dictum.

Tertium dictum.

Quartum
dictum.

ti, scilicet animationis, & sic illa sola fuit sancta corpore, & spiritu; nam in utero, alii etiam fuerunt sanctificati. Damascenus citatus à Canisio de Ioachimo patre Mariæ dicit, *O beati lumbi, ex quibus immaculatissimum semen effluxit.* significans immaculatam B. Virginis conceptionem, nam peccatum originale (ut diximus) semine transfunditur. Quartum caput est illorum, qui comparationibus hanc immaculatam conceptionem significaverunt. S. Maximus homelia Dom. Palmarum comparavit B. Virginem Manne, quod de cælo descendit, & comparatio est secundum corpus, quatenus de purissimis eius sanguinibus generatus est Christus. eius uerba sunt, *Legimus etiam in libris Moysi de manna uermiculos procreatos; digna plane, & iusta comparatio si quidem de manna uermiculus gignitur, & Dominus Christus de Virgine procreatur, quin potius ipsam Mariam manna dixerim, quia est subtilis splendida, suavis, & virgo, quæ uelut calitus ueniens, &c.* S. Dominicus fundator Ord. Præd. in tractatu de corpore Christi, ut refert Canisius, interrogatus quid de hac quæstione sentiret, respondit. *Sicut primus Adam fuit ex terra uirgine, & nunquam maledicta formatus, ita deuit in secundo Adam fieri.* Eadem similitudine ante illū, usus est Greg. Neocæsariensis in ser. de Annunc. (ut refert Turrianus) qui explicans illud *Dominus tecum*, inquit, *Qui ex terra Virgine fecit hominem, & ex eius consta Euam, hic Dominus tecum.* Et ante illos S. Andreas Apostolus, qui ad Aegeam dixit, *Et quomodo de immaculata terra factus fuerat primus homo, qui per lignum præuaricationis mundo mortem intulerat, necessarium fuit, ut de Immaculata Virgine natus Christus, &c.* Sicut isti Sancti ostenderunt immaculatam B. Virginis conceptionem per hoc, quod illius conceptionē assimilarunt formationi Adæ ex terra uirgine, & formationi Eux ex costa Adæ, ita etiā possumus idem ostendere comparando creationem animæ illius, creationi Angelorum, & animarum Adæ, & Eux, sed ut inquit S. Thom. Deus illos creauit in gratia, quod probat ex Aug. 12. de Ciuit. Dei, ubi dicit, quod Deus erat simul in eis condens naturam, & largiens gratiam, ergo multo magis creauit in gratia animam B. Virginis, quæ futura erat eius mater, & ea maxime indigebat, ne laberetur in peccatum. Iuniores citare nolo, uideri poterunt cum aliis apud Ambrosium Catharinum, & Canisium.

De pri-

De principio, & progressu huius questionis, cum tribus fortissimis argumentis. Cap. XXII.

VThac collatione antiquorum Sanctorum, pro utraque sententia, magis elucescat veritas; & ut melius intelligatur, quo ordine semper veritas immaculata Conceptionis, magis ac magis patuerit, notandum est, quod Immaculata B. Virginis Conceptio, fuit privilegium singulare, cuius cognitio non est necessaria ad salutem, & propterea Sancti Patres, non tractarunt de illa, nisi aliquando obiter, sed sicut Sacra scriptura generaliter loquitur de omnibus, & dicit omnes esse peccatores, similiter & de B. Virgine dicit, quod est tota pulchra, sine macula, & gratia plena; ita etiam illi generaliter locuti sunt, & dixerunt omnes esse peccatores, & B. Virginem fuisse sine macula, & plenam gratia. Superuenit heresis pelagiana, quæ negabat peccatum originale, & tollebat necessitatem gratiæ; ob quam causam Sancti Patres contra illam agentes, eo magis fuerunt coacti, non solum generaliter loqui, sed etiam iuxta veritatem rei, & proprietatem locutionis, distinguere id quod est à natura, & quod est à gratia, & dicere, quod solus Deus est sine peccato, & quod omnes sancti fuerunt peccatores; & aliqui ita hoc exaggerant, quasi fuissent magnis sceleribus immerfi, cum tamen multi toto vitæ tempore, uixerint sine mortali; sed considerabant hoc habuisse non à natura, sed à gratia. Et aliqui, ut magis confunderent hæreticos, ad ipsammet Beatam Virginem Dei matrem descenderunt, & illam iuxta naturam, & naturæ uires considerarunt, & dixerunt, quod per se, non est munda, & quod fuit mundata ab omni macula peccatorum, nam per se fuisset inimunda, concepta in peccato, & adulta peccasset sicut alij, sed gratia præueniente fuit ab omni macula præseruata; & non erat tunc tempus tractandi de privilegio B. Virginis, & eius immaculata conceptione, ne hæretici sumerent inde occasionem decipiendi simplices, quasi caperint esse uictores, & eadem sit omnium ratio; ob quam etiam causam, contra Nestorium, qui dicebat Christum esse purum hominem, Ecclesia prohibuit etiã sub pœna excommunicationis, ut fideles non nocerent B. Virginem matrem Christi, sed matrem Dei, ut dicit Damasc. lib. 3. de Fide Orthod. cap. 12, & prohibitio habetur in Conc. Ephesino. Cum autem conditio temporum exigeret, ut Sancti, in ipsamet B. Virgine distinguerent, quid naturæ, & gratiæ, Deus,

Sancti à principio quomodo locuti.

Quomodo sint locuti cõtra pelagianos.

Non fuit tunc tempus tractandi de hoc privilegio

qui (ut inquit S. Amb. super Luc.) maluit aliquos de suo ortu, quam de suæ Matris pudore dubitare, prouidit, ne hac specificatione, aliquid indignum de sua Matre crederetur; sed quia suauiter omnia disponit, & vult, quod Ecclesia Romana, quæ est Mater, & Magistra omnium Ecclesiarum, maturo iudicio, & more humano, diligenti studio, & inquisitione procedat; licet in suis determinationibus habeat infallibilem eius assistentiam, ut errare non possit; ideo fecit, ut apud fideles non ueniret in suspicionem de aliquo peccato actuali; permisit autem, ut dubitaretur de illius conceptione, an fuerit sine peccato, ut sic magis confirmaretur ueritas de peccato originali, & fidelium zelus excitaretur erga B. Virginem, & erga Romanam Ecclesiam; ob quã causam excitauit multorum corda, ut peculiari deuotione uenerarentur immaculatam B. Virginis Conceptionẽ, cuius etiã festum in aliquibus Ecclesiis particularibus cepit celebrari, S. Bernardus uidens, quod hoc festum non celebrabatur ab Ecclesia Romana, zelans pro Romana Ecclesia, reprehendit (ut diximus) Canonicos Lugdunenses, & dubitare cæpit de hoc B. Virginis priuilegio, & uidens quod non est secundum communem legem, & quod Romana Ecclesia illud non celebrabat, cæpit excogitare rationes ob quas non celebraretur ab Ecclesia Romana; sed quia ex altera parte uidebatur conueniens, quod B. Virgo fuerit concepta sine peccato, ideo nihil determinatẽ concludit, sed subdit se iudicio Sedis Apostolicæ. Cuius auctoritate moti aliqui Sancti iuniores etiam dubitarunt. Maxima autem fuit differentia inter Sanctos, qui dixerunt B. Virginis conceptionem fuisse immaculatam, & illos qui id negarunt, nam priores sunt antiquiores, & id etiam assertiuẽ dixerunt, & in eadem persisterunt sententia; posteriores uero sunt iuniores, & uel mutarunt postea sententiam, uel dubitatiue locuti sunt, & causam quare ita sentiant esse dixerunt, quia Romana Ecclesia non celebrat illud festum, quod etiam fuit præcipuum fundamentum scholasticorum, antequam Festum Conceptionis celebraretur, & ante extrauagantes Sixti 4. Postquam autem Ecclesia Romana cæpit celebrare illud Festum, licet noluerit hanc quæstionem determinare, cum sufficiat innuere, cessat prædictum fundamentum zeli pro Ecclesia Romana, sed nõ cessauit quæstio, nã rationibus agitur, & discipuli zelant pro suo Doctore, cū tamen id non simpliciter, & absolute tenerit. Nunc autẽ ubiq; terrarũ cū Romana Ecclesia, celebratur Festũ Immaculatæ Conceptionis, & fere omnes tenent fuisse cõceptam

Quare p-
miserit
Deus du-
bitare.

ante Six-
tum 4. q. i
contra cõ
ceptionẽ
scripserũt
Zalarunt
pro Eccle-
sia Roma-
na, quia il-
lam non
celebra-
bat.
Differen-
tia inter
sanctos v-
triusq; sen-
tentia.

Nunc ze-
lus est di-
scipulorũ
pro suo
Doctore.

Immacu-
latam con-
ceptionẽ
nunc fere
omnes te-
nent.

ptā sine peccato, & non solū mulieres, & idiotæ, sed uiri doctissimi, & sanctissimi; ita tenent, ordo S. Benedicti, Canonici regulares, Ordo Heremitarū S. Aug. Ordo Carmelitarū, & Seruorum, Ordo Minorum, & omnes ordines cuiuscunq; alterius religionis, & omnes uniuersitates, & fideles, paucissimis exceptis; & isti sunt adeo pauci, ut comparati cū aliis, nō faciant quodāmodo numerū, perinde ac si cocleare aque, coferatur cū tota aqua maris, & arena duobus digitis accepta, cū tota illa, quæ est in litore, & profundo maris, & ut inquit Canisius, isti pauci, pudore impediti, q̄ in animo gerunt, secū ipsi tacite loquūtur, & sentiūt palā efferre ac pronunciare, nō satis tutū arbitrātur, tum si id facere quidā audeant, haud sine publica cōtradictione uulgi q; offensione audiūtur, usq; adeo, & inuisa, & debilitata, & explosa, & quodāmodo eiecta est penitus, nūc opinio aduersariorū, & contraria sentētia cunctōrū ferè mētes occupat. In studio Parisiēsi nullus in ordinē Theologorū coactatur, nisi prius iuret se in asseuerāda immaculata Matris Cōceptione cōstāter perseueraturū.

Ex quo tria desummo fortissima argumēta. Primū est ex hoc q̄ Ecclesia etiā Romana celebrat festū immaculatae Conceptionis, & usus, & cōsuetudo Ecclesie praualet auctoritatibus Sanctorū, ut docet S. Th. 2. 2. q. 10. ar. 12. *Maximā (inquit) habet auctoritatē Ecclesie cōsuetudo, que sēper est in omnibus emulanda, quia & ipsa doctrina catholicorū Doctōrū, ab Ecclesia auctoritatē habet, unde magis standū est auctoritati Ecclesie, quā auctoritati, uel Augustini, uel Hieronymi, uel cuiuscunq; Doctōris.* Et confirmatur, quia S. Tho. loquitur de baptizandis pueris infidelium inuitis parentibus, & licet aliqui dixerint esse baptizandos, & licet certum sit, q̄ baptizati, baptismus tenet, & saluantur, & ratio sit in fauorē puerorū, quia sic saluarentur, & parētes abutuntur sua auctoritate, & licet nullū sit decretū Ecclesie in contrariū, sed sola illius cōsuetudo; nihilominus dicit stādum esse cōsuetudini Ecclesie, etiā si aliqui Sācti cōtrarium dicerēt. At in casu nostro, nō solum est cōsuetudo Ecclesie, sed Ecclesia Romana festū, & officium instituit; rationes omnes sunt pro immaculata cōceptione, sicut etiā Sācti, & Doctores antiqui, & etiā moderniores, quatenus dubitarunt, & mouebātur ex hoc, q̄ Ecclesia Romana, tunc illud Festum nō celebrabat. Secundū argumētū, quia ut probauimus, lib. 2. c. 16. huius 3. p. nō solū Papa habet infallibilē assistentiā Spiritus sācti ut nō possit errare in determinādo, sed illā etiā habet Ecclesia, ut non possit errare in recipiēdo, ad sēsū ibi expositū; at nō solū Ecclesia Romana, sed ferè totus populus Christianus tenet in-

Triā hinc
argumen-
ta fortissi-
ma.
primum
argumētū

secundū
argumētū

Tertium
argumētū

maculatā cōceptionē, & illius festū, & officiū celebrat, ergo etiā si Apostolica Sedes nō instituisse istud Festū, & officiū, satis est, q̄ non cōtradixerit, nec cōtradicat, ex hoc solū, q̄ modo uniuersaliter celebratur in tota Ecclesia, per infallibilē assistentiā, quā habet Ecclesia in suscipiēdo nouū dogma, colligitur ita esse; quāto magis igitur, q̄ Apostolica Sedes Festū, & Officiū instituit, & approbavit? Tertiu argumētū est, quia leguntur facta multa miracula in confirmationē huius ueritatis, & dicitur festū conceptionis capisse in Anglia uirtute diuinæ revelationis factæ cuidā Abbati, qui erat in mari in periculo naufragij, à quo miraculose fuit liberatus, eiq; Angelus dixit, ut prædicaret celebrandā esse immaculatā cōceptionē B. Virginis, & quod officium illius Natiuitatis diceretur, etiā pro conceptione, mutato nomine, & dicitur S. Anselmū Episcopū Cātuariēsē de hoc Epistolā ad Episcopos Angliæ scripsisse, in qua dictā, & alias uisiones, miraculis confirmatas narrat, & dicit esse celebrandum diē Cōceptionis, & non esse amatorē Virg. qui illum colere respuit, hanc epistolā & miracula in ea narrata, refert Tur. Crem. de cons. d. 3. super c. Pronuntiandū, & reuelationis factæ d. Abbati in naufragio constituto meminit ante illū Gulielmus Durandus in Rationali Diuinorū officiorū m. sed dicunt nō esse auctentica, & Tur. Crem. leuissimis coniecturis conatur probare illā Epistolā nō esse S. Anselmi; sed hoc trāseat, nō. n. in hoc cōsistit uis argumēti, negare tamē nō possunt quin tunc in uniuersa Anglia quādo ibi uigebat Christiana Religio id haberetur traditione, & illa Epistola, ut S. Anselmi seruaretur, & si ita facile negatur ista traditio, quæ fuit adeo solēnis in toto regno Angliæ, & cū ea, uigore illius pastoralis epistolæ, nouū ibi festū institutum fuit, omnes particulares traditiones ad libitū negari possēt. Argumētū, q̄ ego facio, est sicut illud S. Aug. lib. 22. de Ci. Dei, c. 5. ista miracula, vel fuerūt facta, vel nō. Si uerē fuerūt, & credūtur facta; celebrāda, & tenēda est immaculata Cōceptio, cū miracula sint diuina testimonia, & Deus nō possit esse testis mēdaci; Si nō fuerūt facta, hoc est maius miraculū, q̄ cū nulla antiquorū sāctorū, & Doctorū nisi à falsariis (ut falso inquit Caiet.) pro immaculata Cōceptione possit adduci auctoritas, & illius deuotio ceperit à mulierculis adiuta aliquorū industria, quæstus gratia, sine ullomiraculo, omnes Ecclesiæ, omnes fere Religiosorū ordines, & omnes ferē fideles hāc sententiā toto corde, & magno animi seruore amplexati sint, teneāt, & sequātur, & ipsamet S. Rom. Eccles. illius festū, & officium celebret, & omnibus celebrādam proponat, quæ est

mater, & magistra ueritatis, & habet infallibilem aſſiſtentiam Spiritus ſancti. Non propterea condemnandi ſunt illi, qui contrariam ſententiam tenent, cum illos non condemnet Eccleſia, utraq; ſententia ſine peccato teneri poteſt, donec Apoſtolica Seſdes ultimã determinationẽ fecerit; & interim hæc probabiliter pro ſententia probabiliori dicta ſint, Spero tamen, q̄ adimplebitur reuelatio facta Sanctæ Brigittæ (cuius reuelationes licet non ſint ab Eccleſia approbatæ, ſunt tamen in Eccleſia magnæ auctoritatis, cum adimpleri uideantur) relata à Caniſio, cui dixit B. Virgo. *Veritas eſt, quod ego concepta fui ſine peccato originali, & non in peccato, Scito quod conceptio mea, non omnibus nota fuit, quia uoluit Deus, quod ſicut ante legem ſcriptam, præceſſit lex naturalis, & electio uoluntaria boni, & mali, & poſtea ueniret lex ſcripta, que cohiberet omnes inordinatos motus, ſic placuit Deo, quod amici ſui pie dubitarent de conceptione mea, & quilibet oſtenderet zelum ſuum, donec ueritas clareſceret in tempore præordinato. Iſtud tempus ex parte cæpit inſtitutione, & decreto fel. rec. Sixti 4. & utinam compleatur alio S. D. N. Sixti V. decreto, quo omnis tollatur difficultas, quem Deus conſeruet, uiuificet, & beatum faciat in terra, & non tradat eum in animam inimicorum eius.*

Quod Deus non ſit cauſa peccati, etiam ſi concurrat ad productionem actus peccati. Cap. XXIII.

Quod Deus non poſſit peccare, nec eſſe cauſa peccati, eſt manifeſtum; nam peccatũ cõmuniter dictũ, ſecundum quod in naturalibus, & artificialibus inuenitur, prouenit ex eo, q̄ aliquis in agendo non attingit finẽ, propter quẽ agit; quod cõtingit ex defectu principii actiui. peccatum uero, ſecundum quod in moralibus dicitur, & habet rationẽ culpæ, prouenit ex eo, quod uoluntas deficit à debito fine, per hoc, quod tendit in finem indebitum; at in Deo, neq; actiui principium, neq; uoluntas poteſt eſſe deficiens; eius. n. potentia eſt infinita, & eius uoluntas eſt eius natura, & ſumma bonitas, ultimus finis, & ſumma regula omnium uoluntatũ; ex quo etiam ſequitur, q̄ non poſſit eſſe cauſa peccati aliorũ, eſt. n. impoſſibile, q̄ faciat uoluntatẽ alicuius auerti ab ultimo fine, cum ipſe ſit ultimus finis, & omnia inclinet, & cõuertat in ſeipſum.

Sed difficultas hic cõſiſtit in ſolutione quorũdã dubiorũ, & primũ ſit, q̄a Deus effectiue cõcurrit ad pductionẽ actus peccati, & aliq̄ actũ ſũt p ſe & eſſentialiter mali, & nulla rone pnt bene fieri,

Primum
dubium.

Deus effe
ctive con-
currit ad
productio-
nem actus
peccati.

Notandū
ob id est
causa pec-
cati.

Exempla.

& sunt indispensabiles, ut odium Dei, blasphemia, ergo si Deus concurrat tanquam causa horum actuum, a quibus deformitas est inseparabilis, erit etiam causa deformitatis, & peccati; Quidam antiqui attendentes deformitatem peccati, dixerunt Deū non esse causam illius actus peccati, quia aliās esset causa peccati; Sed dicendum est Deum esse causam actus, qui est peccatum tam secundum esse naturæ, quam moris, & non ob id esse causā deformitatis eius, & peccati; quod sit causa actus peccati, probatur, & ratione communi, quatenus ille actus, est ens; & ratione particulari, quatenus est actus; ratione quidem communi, quia cum Deus sit ens per suam essentiam, est enim suum esse, oportet quod omne, quod est, quomodocumque, deriuetur ab ipso, quia nihil aliud est, quod sit suum esse, sed omnia dicuntur entia, per quandam participationem; omne autem, quod est tale per participationem, deriuatur ab eo, quod est per essentiā; cum ergo manifestum sit, quod actio peccati est quoddam ens, & in prædicamento entis posita, necessario dicendum est, quod sit à Deo. Ratione uero particulari, quia necesse est omnes motus causarum secundarum, causari à primo mouente, sed Deus est primum mouens, respectu omnium motuum corporalium, & spiritualium, sicut corpus cœleste est principium omnium motuum inferiorum corporum, ergo cum actus peccati sit quidam motus liberi arbitrij, necesse est dicere, quod omnis actus peccati, in quantum est actus, sit à Deo; Et nihilominus deformitas, & peccatum non est à Deo, Pro quo notandum est, quod motus primi mouentis non recipitur eodem modo in omnibus mobilibus, sed in unoquoque, secundum proprium modum, & propriam dispositionem; Cum aliquid est in debita dispositione ad recipiendum motionem primi mouentis, consequitur actio perfecta, secundum intentionem primi mouentis, si autem non sit in debita dispositione, & aptitudine ad illam recipiendam, sequitur actio imperfecta & tunc quicquid est ibi actionis, reducit in primum mouens, sicut in causam, defectus autem, qui ibi est, non reducit in primum mouens sicut in causam; quia consequitur ex hoc, quod agens secundarium, & mobile, deficit ab ordine primi mouentis; sicut quicquid est de motu in claudicatione, est ex uirtute motiua animalis, sed defectus. s. claudicatio, non est à uirtute motiua, sed à tybia, secundum quod non est proportionata uirtuti motiua; quicquid etiam est luminis in cubiculo, est à sole, quod autem lumen nō sit clarum, sed tibi, uel uiridis coloris, est à uitro per quod transit. Eodem modo

modo dicendum est de Deo, qui est primum principium motionis omnium, nam sic mouet hominē, ut ipse etiam se ipsum per liberū arbitrium moueat, & si fuerit benē dispositus ad recipiendam Dei motionem, sequentur bonæ actiones, quæ totaliter referantur in Deum, sicut in causam, at si deficit in debito ordine, sequentur actiones inordinatæ, quæ sunt peccati; & quicquid est in eis actionis, reducitur in Deū sicut in causā, deordinationis autē, & deformitatis causa, est solū liberū arbitriū.

Sed non uidetur adhuc euacuata difficultas, nam sunt aliqui actus essentialiter mali, qui inseparabiliter habēt annexam deformitatem, ut adulterium, odium Dei, & qui est causa horum actuum, est etiam consequenter causa deformitatis, quæ est in illis, nam qui est causa causæ, est etiam causa causari, & agens dans formam, dat etiam consequentia ad formam; unde Deus non solum prohibet deformitatem, sed etiam actum ex quo sequitur deformitas, si ergo Deus est causa horum actuum, uidetur etiam esse causa deformitatis, & peccati annexi. Ad quod respondetur, quod licet Deus sit causa actus essentialiter mali, & qui essentialiter est peccatum, non tamen ob id est causa mali, & peccati; nam quod actus sit essentialiter malus, & peccatū, non habet in quantum est ens, & actus, nam ut talis est bonus, & à Deo, sed in quantum est à libero arbitrio talis agentis, deficiente à debita regula. sicut claudicatio essentialiter est inordinata, non ut motus, & ut est ab anima, sed ut à tali tybia; & ita Deus tanquam causa causæ, est etiam causa causati, id est tanquam causa actus peccati, est etiam causa eorum, quæ per se sequuntur ex actu peccati, quæ ex se sunt bona, nam illa, quæ sunt ex se mala, non sequuntur ex actu peccati, quatenus est actus, sed quatenus est peccatum, à uoluntate deficiente. V.G. actus adulterij consideratus quo ad essentiam actus, est ens, & tale ens, quod ex eo sequitur priuatio integritatis, noluptas ueneræ, & conceptio, quæ omnia sunt bona, & reperiuntur in actu matrimonij; deformitas, & peccatum, est, quod iste actus exercetur cum nō sua, & hoc est à sola uoluntate, quæ sola, est etiam causa eorum quæ sequuntur ex isto actu, quatenus est peccatum, id est quatenus est cum non sua, sed cum illa, quæ est alterius. scilicet culpæ, obligationis ad pœnam, offensæ proximi, & peccatorum, quæ ex iniuria proximo illata sequuntur; similiter & de aliis, actus ueneræ est ex se bonus, sed quod uelit illum exercere cum mare, est malum à sola uoluntate sic eligente, accipere est bonū, sed malum accipere alienum, Deum mente cōcipere est bonū,

De actibus essentialiter malis.

conceptio odij, est ex se bona, dicere aliquid esse iniustū, est bonum, si hoc dicatur, & odium sit de peccato, at si coniungantur, & sint de Deo, est malum à uoluntate impie Deum odio habente, & in blasphemiam consentiente. omnis ergo actus peccati cōsideratus ex se, ut est actus in genere entis, & talis entis, est bonus, & omnia, quę ex illo per se sequuntur sub hac peculiari ratione, sūt bona, & à Deo; ratio autem peccati, & peccatum est à sola uoluntate, malè actum ex se bonum exercente, in materia, scilicet indebita, & hoc etiam quatenus est à uoluntate, unde si ille actus indebite applicatus exerceatur à stulto, & ratione carente, non est illi peccatū, quia non est uoluntarius, & respectu illius non consideratur in genere moris, sed in genere entis, bonum enim, & malum morale, sumitur in ordine ad rationem.

Quod Deus concurrendo cum uoluntate deficiente non sit causa peccati, Vbi agitur etiam de libero hominis arbitrio, Cum apologetica digressione.

Cap. XXXIII.

Secundū
dubiū de
Dei concursu cū
uoluntate
deficiente.

Secundum dubiū oritur ex prædictis, quę non uidetur euacuare difficultatē; nam concedimus, quod actus peccati cōsideratus ut actus, est ex se, natura sua, bonus, & quod tota ratio deformitatis annexæ, est à uoluntate deficiente à debita regula, quatenus uult illū actū exerceri indebite ratione materiæ, uel circūstātiarū, aut finis. Sed uolūtas deficiens, & male eligēs, nō potest moueri sine Dei concursu; ergo cū Deus cōcurrat cum uoluntate à debita regula deficiente, uidetur quod sit causa peccati, ut peccatū est; & sic arguitur, Deus cōcurrit cū isto actu uoluntatis, ut est certū, & nō nisi uno ex tribus modis; aut. n. uoluntas prius natura se determinat ad illū actū, & Deus in eo sequitur uoluntatis determinationē; aut è contra Deus uoluntatē ad illum actum prius natura determinat, & uoluntas sequitur Dei determinationem; aut ex æquo cōcurrūt ad istam actionē; sed quicquid dicatur, uidetur quod Deus cōcurrrens, sit causa peccati; nā si uoluntas prius se determinat, & Deus sequēs eius determinationē cooperatur, iniquæ determinationi, & deformitati cooperatur; & præterea si uolūtas prius se determinat, cū determinatio sit actus si positius, Deus nō cooperaretur, nō esset causa omnis actus positui; Si determinatio uoluntatis ad illum actum, est à Deo, uoluntas sequens Dei determinationem non peccabit, & causa deformitatis, & peccati erit Deus; quod autē ex æquo

æquo concurrant, dici nō potest, quia iste modus esset casualis, & sic etiam Deus uoluntariē coageret ad peccatū Ad quod respondetur actū uolitionis ipsius uolūtatis, esse à Deo, & à uolūtate, & nō ex æquo, sed datur aliqua prioritas originis, secundū quā ille prius natura concurrat, à quo sumitur ratio determinationis uoluntatis; si uoluntas determinatur à Deo, Deus est causa illius uolitionis, si ipsa se determinat, uolūtate est causa illius uolitionis, & nō Deus, licet cū uolūtate ad illā uolitionē eliciendā cōcurrat; nec ob id sequitur, q̄ detur aliquis actus positivus cuius Deus nō sit causa, nā ipsū uelle est simul à libero arbitrio, & à Deo, ita ut non possit excogitari unū instans, in quo sit unū sine altero; quamuis autē sint simul instanti in quo, instāti tamē à quo, unū est prius altero; possumus. n. in uno, & eodem instanti, quāuis sit indiuisibile, ordinē quēdam eorum, quæ in illo instanti fiunt considerare, & duo instantia diuidere, in illo. n. instāti, in quo materia recipit formam ignis, est ignis, prius tamē est formam ignis recipi in materia, quam esse ignē, cū illud sit causa huius; sunt quidem simul instanti in quo, & unū non est prius altero, non. n. potest assignari instans in quo sit unum sine altero, at instanti à quo, unum est prius altero, & causa alterius; sic etiam in actu uolitionis respectu Dei, & uoluntatis; Si determinatio uoluntatis sumitur à Deo, dicendum est, quod uoluntas id uelit, quia Deus illam ad id determinauit; si autem à uoluntate, dicendum erit, quod Deus ideo concurrat ad illum actum, quia uoluntas suo libero arbitrio se ad illum determinauit.

Et cum hoc argumētum nos duxerit ad punctū difficultatis, quæ est de cōcordia liberi arbitrij cū Dei cōcursu, & gratia, breuitati cōsulentes, huic difficultati sine speciali capitulo satisfaciemus, unū aut alterū hic addendo uerbū, q̄ est etiā hic necessariū ad cōplementū doctrinæ; quibus se præmiseris ea, quæ inferius dicimus in c. 37. ubi agitur de obstinatione dānatorū, habebis cōpletā doctrinā de libero arbitrio. Dicimus ergo. q̄ nulla causa secundaria, nec particularis, & nihil operari potest, sine generali dei concursu; qui concurrat cū omnibus causis, iuxta modum earum, cum necessariis, necessario, cum contingentibus, contingenter, & cum liberis; liberē; & quia uoluntas est libera, libere cum illa concurrat; & licet uoluntas nihil facere possit sine Dei concursu, tamen hic concursus non determinat uolūtate ad hoc, uel illud, sed ipsa se determinat, & si se ad malū determinat, nihilominus deus ad illā actionē cōcurrat, quia ex

Solutio
dubii.

De ratio-
ne deter-
minatio-
nis uolun-
tatis.

Digressio
de libero
arbitrio
de quo ut
de etiam
inferius,
cap. 37.

Quomo-
do Deus
concurrat
cum cau-
sis secun-
darii.

generalis
concurfus
est admo-
dum natu-
re, & quo-
dāmodo
debitus.

Ratio de-
termina-
tionis ad
malum, &
ad bonū
est à uolū-
tate, sed
ad primā
gratiā est
à Deo.

De virtu-
te liberi
arbitrii an-
te, & post
peccatū.

parte Dei, est bona & bonum est, imo debitum, quod sic cum ea concurrat, cum illam liberam fecerit (non est tamen sic debitū, quin possit suum concursum misericorditer subtrahere) nam, hic generalis concursus, est ad modum naturæ, & quodammodo debitus, & libertatem non tollit, nec impedit; & propterea malum, & peccatum uoluntatis, non potest ei imputari, sed est solius uoluntatis, quæ non fuit à Deo ad illum actum determinata, sed ipsa se ad illum determinauit, illumq; elegit; per quod remanet solutum secundum dubium; Et quod ratio determinationis uoluntatis ad peccandum, sumatur ab ipsa uoluntate, est manifestū, quia si à Deo determinaretur, non ipsa, sed Deus peccaret, quod dici non potest; & etiam quia est libera, & tanquam libera ab ipsa sumenda est ratio determinationis; Et non solum ipsa se determinat ad peccandum, sed etiam ad quodcūque aliud opus uoluntarium, indifferens, & moraliter bonum; & etiam ad recipiendum gratiam præuenientem, per solum cōcursum generalem sine gratia iustificante; & habita ista gratia, potest etiam illius uirtute se determinare ad acceptandam maiorem gratiam, & ad opus maioris gratiæ; non potest tamen se determinare solo generali concursu ad primam gratiam iustificantem, & ad opus, quod sine gratia fieri non potest, ut est conuersio in Deum, contritio, & dilectio Dei super omnia, sed determinatur ab ipsa gratia; qua habita (ut diximus) poterit postea illius uirtute se determinare ad maiorem gratiam sibi oblatam, & ad opera meritoria sine noua gratia, quia uoluntas per gratiam iustificantem, quam habet, est iam sanata, & eleuata ad esse filiorum Dei, & iuxta illud poterit etiam operari, sed ad primam gratiam iustificantem non potest ipsa per se sola uel liberi arbitrii cum generali concursu se determinare, licet sic poterit se determinare ante peccatum; Et hanc differentiam docuit S. Aug. in lib. de corre. & grat. cap. 11. dicens. *Tale quippe erat adiutorium, quod desereret cum uellet, & in quo permaneret si uellet, nō quo fieret, ut uellet, hæc est prima gratia, que data est primo Adæ; sed hæc potentior est in secundo Adam. prima est enim, qua fit homo, ut habeat iustitiam si uelit, secunda uero plus est, qua etiam fit, ut uelit, & tantum uelit, tantoque ardore diligit. Ob quam causam uelle, & opus bonum respectu primæ gratiæ, non est à nobis, sed à Deo, non quia non concurramus, sed quia ipse uoluntatem determinat, unde Hier. 32. & Ezech. 11. dicitur dare cor nouum, & auertere cor lapideum, & Ioa. 15. quod ipse elegit nos, & non ipsi eum, & ad Philip. 2. quod operatur in nobis uelle, & perficere, pro bo-*

na uoluntate. Ex quibus auctoritatibus pro confirmatione huius ueritatis sic argumentor. Si cum Deus semper omnibus preſto ſit ſuo ſufficienti auxilio, uoluntas peccatoris ad acceptandam gratiam iuſtificantem, non determinatur à gratia, ſed ipſa ſe ad illam determinat, & ratione huius determinationis, Deus illam ei dat, potius diceretur homo accipere ſibi cor nouū, quam quod ei detur à Deo, & potius diceretur eligere Deum, quam quod ab eo eligatur; nam licet Deus ſuo auxilio ſemper preſto ſit, & concurrat, ratio tamen quare iſte, & nō ille habeat cor nouum, & eligatur, eſt determinatio uoluntatis ſuæ, quæ eſt prior inſtanti à quo. Sicut quamuis in eodem inſtanti in quo præſente lumine aperio oculos, uideam uirtute luminis, ego tamen proprie dicor uidere, non quia lumen eſt præſens, quāuis ſine ipſo uidere non poſſim, & eius uirtute uideam, ſed quia uolui aperire oculos, & non eſt exorandus ſol, ut mihi aperiat oculos, ſed orandus ſum ego, ut illos aperire uelim. Eodem modo cum Deus ſemper omnibus preſto ſit ſuo auxilio, mihi potius attribuenda eſſet gratia, & quod eligar, quam Deo, cum omnibus ſuam gratiam offerat, & omnes accedētes ad eum recipiat & illam habeam, non quia offertur, ſed quia ad illam mihi oblatam me determinauī, & quod ad illam me determinauerim, nō eſt à gratia, ſed à uoluntate mea uī liberi arbitrij, cū gratia quidem, & non ſine illa inſtanti in quo; ſed inſtanti a quo, uoluntas eſt prior, & ab ea ſumitur ratio determinationis illius: quod cū ſit falſum, & contra ſcripturam, dicendum eſt Dei gratiam, in hoc differre à lumine ſolis, quia licet uirtute luminis, in eodem inſtanti in quo ego aperio oculos, uideam, non tamen facit me aperire oculos; at Deus in eodem inſtanti in quo me determino, dat mihi gratiam, & facit præterea, ut me determinem, & illam acceptare uelim. Et hac ratione dicitur Deus operari in nobis uelle, & perficere pro bona uoluntate, quia aliàs ſi ratio determinationis uoluntatis noſtræ ad gratiam, ſumeretur à uoluntate, illa uoluntas non tribueretur Deo, ſicut nec tribuitur eadem ratione uoluntas peccandi. Hoc etiam ſignificauit Apoſtolus 1. cor. 4. dicens, Quis te discernit? Quid autem habes, quod non accepisti? & Rom. 11. Quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Si tu es à Deo electus, & non ille, quis te diſcerit? Si dicas ego me diſcerno, quia uī liberi arbitrij, ſolo generali concurſu, me determinauī ad gratiam; arguit Apoſtolus, Quid habes, quod non accepisti? quaſi diceret, iſta determinatio uoluntatis ad gratiam, fuit ab ipſa gratia, aliàs enim ſi uolūtas eſt prior

inſtanti

instanti à quo, gratia iustificans erit per retributionem nobis prius dantibus, debita. Quis autem prior dedit, & retribuitur illi? Et confirmatur, quia determinare se ad credendum, uolendum, & amandum, est credere, uelle, & amare, & determinare se ad gratiam, est habere gratiam, ergo si sola uel liberi arbitrii, possumus cum solo generali concursu determinare nos ad credendum, amandum, & ad gratiam, fides, charitas, & gratia erunt à nobis, & solo generali concursu poterimus uel liberi arbitrii aliquid facere cui illa debeantur. s. ad illa nos determinare, quia ad nostram determinationem illa statim consequuntur, cum deus sua gratia omnibus semper præsto sit, & ut illam habeamus hanc uoluntatis nostræ determinationem ad illam expectet, & consequenter hæc nostra determinatio, esset proximum principium, & consummatio nostræ iustificationis, gratia uero, esset ueluti quoddam medium imperfectum, expectans suam perfectionem, & efficaciam, à libero arbitrio, quæ sunt falsissima, & pertinent ad hæresim pelagianam. Nec obstat si dicatur, quod idem possumus dicere de omnibus bonis operibus, cum sine deo factum sit nihil; nam quamuis sine dei generali auxilio nihil fieri possit, tamen quæ solo generali auxilio fiunt, nobis tribuntur quemadmodum etiam igni tribuitur calefacere, & soli illuminare, licet hæc sine illo generali concursu præstare non possint; at fidem, charitatem, & gratiam, sic nobis tribuere uel liberi arbitrii, sicut & cetera naturalia, & moralia, & deo sola ratione generalis auxilii, est hæreticum. ergo dicendum est peculiari quadam ratione à deo esse, quia. s. determinando uoluntatem nostram, illa nobis infundit, & operatur in uobis uelle, & perficere pro bona uoluntate; quod etiam determinatum est in Conc. Arausicano 2. Can. 3. 4. 6. 11. & 23. Ratio autem ob quam liberum arbitrium non potest solo generali concursu, uel sua, se determinare ad fidem, & ad gratiam, est, prima, quia sunt dona dei supernaturalia; Secunda propter eius infirmitatem, quia debet eleuare se supra seipsum, nam fides est de his, quæ sunt supra naturam, & eius formalis ratio, est diuina auctoritas; Gratia dat esse diuinum, & in adultis habet inseparabiliter annexam dilectionem dei super omnia, & obseruantiam omnium mandatorum dei; Et licet habeat postea à gratia esse diuinum, & operari filiorum dei, tamen cum incipit gratia praueniente disponi ad gratiam iustificantem, & habere uelleitatem ad illam se determinandi, peccatorum detestatione, & ad deum conuersione, indicitur ei immane bellum, & à corruptione naturæ, & à

carne concupiscente contra spiritum, & à dæmonibus, & à rei difficultate, & à multis aliis internis, & externis impedimētis, adeo quod indigeat ad efficacem uoluntatem, determinati ab ipsa gratia, quæ operatur uelle, & perficere. At cum est à gratia determinatum, & corroboratum, potest postea uirtute illius gratiæ se determinare ad opera meritoria quibus meretur maiores gradus gratiæ; causa enim quare non poterat se determinare ad gratiam iustificantem, erat illius infirmitas, at per gratiam est aliquo modo sanitatem consecutum, & habet esse diuinum filiorum Dei; ergo sicut potest sine gratia solo generali concursu determinare se ad opera moraliter bona, ita etiam uirtute gratiæ, quam habet, poterit sine noua gratia determinare se ad multa opera meritoria, quibus maiorem consequatur gratiam; operari enim sequitur esse, illique proportionatur, opera autem moraliter bona, proportionantur esse naturæ opera uero meritoria, esse gratiæ. Sed de his in nostra questione de Prædestinatione.

Ex quibus sequitur, quod de libertate uoluntatis non potest esse dubium nisi ratione fidei, & primæ gratiæ iustificantis, nam ad cætera alia omnia opera, licet nihil possit sine Deo, & Deus concurrat cum ipsa, tamen ratio determinationis sumitur a uoluntate, & sic uult, & operatur, & Deus ad illum actum uolitionis, & ad illam operationem concurrat, quia uoluntas tãquam libera, se ipsam ad id determinauit; & licet sæpe malè se determinet, nō tamen ob id Deus male cum ipsa cōcurrit, cum bonum sit illam in sua libertate relinquere, & ipse ad malum illam non determinauerit, & non concurrat quasi malum approbet, & sit illius cooperator, sed quia eius generalis concursus, est admodum naturæ, & quodammodo debitus, & propterea nullo modo est causa peccati, licet sit causa actus peccati. Sed difficultas est respectu primæ gratiæ, quia ad illam, ipsa non se determinat, sed determinatur ab ipsamet gratia, & prior est instanti à quo motio gratiæ, quã uoluntatis, licet simul sint instari in quo, sic autē determinata uult, & nō potest nō uelle. Respōdetur, quod tãtum abest, quod gratia sic uoluntatē determinans eius liberū arbitriū tollat, quod illud potius corroborat, & liberius facit, nã illā determinat, ut peccatū relinquat, & gratia informetur, quæ bonū, & meritorie operari possit, quæ est maior libertas; pfecta autē esset, si ita illā ad gratiā determinaret, quod gratiā amittere, & malū operari nō posset, quod erit in patria; posse. n. peccare proprie non est libertas, sed libertatis infirmitas, & defectus, quod tollitur

Difficultas de libertate est solum respectu primæ gratiæ

Gratia nō tollit liberum arbitrium, sed illud corroborat, & liberius facit.

in patria, ubi erit perfecta libertas, quæ est omnino non posse peccare, ut docet Aug. de cor. & gra. cap. 11. & in Enchir. ad Laurentium, cap. 105. Si autem sic à gratia determinata, ut gratiam acceptare uelit, non potest non uelle illam acceptare, est quia, tunc uult, & dum uult non potest non uelle, non enim potest simul idem uelle, & nolle, cum implicet contradictionem; & hoc est, quod alii dicunt, in sensu composito; & idem est in omnibus liberis, & contingentibus, nam sedens dum sedet, non potest non sedere in sensu composito, at in sensu diuino, sedens in se consideratus, & non facta suppositione, quod sedeat, potest non sedere; ita etiam uoluntas, in sensu diuiso, non facta suppositione, quod aliquid uelit, potest illud uelle, & nolle, at in sensu composito, supposito, quod illud uelit, dum uult non potest non uelle, quia implicat; uoluntas autem id uult ad quod determinatur, nam determinatio uoluntatis, est ipsum uelle; & si se ipsam determinat, uult quia sic se ipsam determinauit, si determinatur à Deo, uoluntas ipsa uult, & uolitionis actum elicit; & non se habet mere passiuæ, sed sic uult, quia determinatur à Deo, & cum uelit, libere uult, & non necessario, ut docuit Aug. lib. 3. de libero arbitrio, c. 3. dicens, *Omitto illud æque monstruosum, quod paulo ante dixi eundem hominem dicere, necesse est, ut ita uelim, qui necessitate superposita auferre nititur uoluntatem; si enim necesse est, ut uelit, unde uolet cum uoluntas non erit? quod si non hoc modo dixerit, sed dixerit se, quia necesse est, ut uelit, ipsam uoluntatem in potestate non habere, occurreret ex eo, quod ipse dixisti, cum quærerem utrum inuitus beatus sis futurus.* Nec obstat prædictis Conc. Trid. sess. 6. cap. 5. & can. 4. ubi dicitur. Si quis dixerit liberum hominis arbitrium à Deo motum, & excitatum, nihil cooperari assentiendo Deo excitanti, atq; uocanti quo ad obtinendam iustificationis gratiam se disponat, ac præparet, nec posse dissentire si uelit, sed uelut inanime quoddam nihil omnino agere mereq; passiuæ se habere, anathema sit. Nam si illa uerba Conc. cap. 5. quod homo possit suo libero arbitrio acceptare gratiam, & illam à se abiicere, intelligantur quoad acceptationem, de sola liberi arbitrii potestate, id referendum est ad gratiam præuenientem, qua disponimur ad iustificationem, de qua ibi etiam expressè loquitur. & nos diximus ad hanc liberum arbitrium se determinare posse. Si autem referantur etiam ad gratiam iustificatorem; Sensus est, quod liberum arbitrium potest acceptare gratiam, & illam à se repellere, si secundum se absolute, & in sensu diuiso consideretur, & illam quidem potest abiicere propria ui, sed acceptare non nisi adiu-

adiuuetur, & determinetur ab ipsa gratia, & quando determinatur, non se habet (inquit) ut quoddam inanime nihil omnino agens, sed ipsum actum uolitionis elicit, & non per se sola uoluntati liberi arbitrii, sed ab ipsa gratia determinatum, & ita subiungit in d. cap. 5. non tamen potest sine gratia Dei mouere se ad iustitiam coram illo, libera sua uoluntas, Vnde in sacris litteris cum dicitur Conuertimini ad me, & ego conuertar ad uos, libertatis nostræ admonemur. Cum respondemus, Conuerte nos Domine ad te, & conuertemur, Dei nos gratia præueniri confitemur. hæc ibi. Licet igitur uoluntas ad gratiam iustificantem determinetur à Deo, non tamen ob id desinit esse libera nam libera agit, & cooperatur, & ista eius libertas non est solum complacētiae, sed etiam contradictionis; nam ad libertatem contradictionis, sufficit, quod uoluntas nulla facta suppositione possit aliquid uelle, uel non uelle; omnes enim cause tam naturales, quàm liberae, dicuntur simpliciter, & absolute aliquid posse, quando nulla facta suppositione illud efficere possunt, quamuis ratione alicuius suppositionis contingens id non possint; uoluntas autem secundum se considerata, & in sensu diuiso, potest uelle mediante Dei auxilio, uel nolle per se, acceptare gratiam sibi oblatam; Et ut diximus tantum abest, quod libertate priuetur quando determinatur ad gratiam, quod liberior efficitur, & facultas quam in statu innocētiae habuit, & per peccatum amisit, ei quodammodo restituitur, nam ut citauimus ex Aug. gratia data, primo Adæ non efficiebat, ut illam uellet, sicut efficit in nobis, est enim uoluntas debilitata, & infirmata per peccatum; tanquàm libera solo generali concursu potest se determinare ad quoscunq; actus, etiam moraliter bonos, ad illum uero actum, quo conuertatur in Deum, & ad uelle efficaciter primam gratiam iustificantem, non potest se determinare, & hoc propter infirmitatem ex peccato contractam, sed determinatur à Deo, & dum sic determinatur, uoluntas elicit actum ad quem magis inclinatur quam ad quemcumque alium, qui consequenter est magis uoluntarius; non secus ac si aliquis uinculis detineretur, qui maxime desideraret ire in domum suam, quamuis in uinculis multa alia præstare possit, si tamen liberetur, relinquet potius cætera, & ad domum suam curret; ita etiam anima nostra ex se magis inclinatur ad Deum, quam ad quæcumque alia. *Fecisti nos Domine ad te* (inquit S. Augustinus) *& inquietum est cor nostrum donec requiescat in te.* & David dicebat. *Quid enim mihi est in caelo, & à te quid uolui super terram.* Sed impeditur à corruptione naturæ, & à pec-

Infirmas
liberi ar-
bitrii.

& a peccato, quando ergo ad gratiam determinatur libentissime ad Deum tendit, tanquam ad vltimum finem. Cuius signum est, quod habita gratia ipsa se feruentius determinat ad opera bona, & parata est mortem potius pati, quam peccare, & cupit dissolui, & esse cum Christo. Ex eadem uoluntatis infirmitate sequitur, quod licet possit se determinare ad quodcumque bonum morale in particulari, & ad euitandum quodcumque peccatum in particulari, non tamen potest sine gratia facere omne bonum morale, & euitare omne peccatum mortale, nam tanquam debilis, & infirma, difficultatibus, & tentationibus oppressa, aliquando succumbet.

sept & conclusiones de facultate liberi arbitrii.

Colligendo igitur omnia prædicta, & aliqua alia breuiter attingendo, pro explicatione facultatis liberi arbitrii, septem propositionibus, quid possit, & quid non possit explicabimus, quarum prima sit, Homo in natura integra, & perfecta, sine gratia, sola uel liberi arbitrii cum solo generali concursu, poterat facere omnia bona moralia, & omnia legis præcepta quoad substantiam implere, & consequenter Deum diligere super omnia, ut est finis naturalis, & uitare etiam omnia peccata mortalia, & uenialia, quæ sunt per recessum ab eo, quod est secundum naturam. Secunda, Non poterat in illo statu facere aliquod bonum supernaturale sine gratia, nec consequenter legis præcepta adimplere, quoadmodum, nec Deum super omnia diligere, ut est finis supernaturalis, non enim potest natura eleuare se ad supernaturalia, nisi prius eleuetur à gratia ad tale esse, cum operatio sequatur esse, illique proportionetur. Tertia, Proposita gratia poterat homo tunc temporis ex sola uel liberi arbitrii, illam acceptare, uel à se reiicere, ita ut ratio determinationis sumeretur, non à gratia, sed à libero arbitrio. Quarta, Homo in statu naturæ corruptæ sine speciali concursu, cum solo generali, potest se determinare ad opera naturalia, artificialia, indifferentia, & etiam bona moralia, ita ut ratio determinationis sumatur ab eius uoluntate. Quinta, Homo sine gratia ratione corruptionis naturæ non potest facere omne bonum morale, nec euitare omne peccatum mortale, licet possit quodlibet in particulari, nisi tanta esset alicuius particularis difficultas, ut requireretur maius auxilium. Sexta, Homo ad primam gratiam iustificantem, non potest se determinare, & illam acceptare solo generali concursu, sed debet determinari ab ipsa gratia, septima, supposita gratia iustificante, homo uel illius gratiæ, sine nouo auxilio gratiæ, potest se determinare ad opera meritoria, & ad maiorem

De natura corrupta.

rem gratiam ei oblatam. Ad actum tamen insignem; & ad gra-
uem aliquam tentationem uincendam indiget nouo speciali au-
xilio, cum non fuerit illa gratia integram sanitatem consecu-
tus. Et ista hac digressionem de libero arbitrio sufficiant.

Aliam cogor hic facere digressionem, Quidam Lelius Ballionius,
anno 1577. tractatulū suū de Prædestinatione cōtra prædictam
meā de eadē materia quæstionē in lucē edidit, Et ut gloriosior
esset illius triumphus, me primo doctissimum uocat, & postea
ut penitus ignarum condēnat. Illū statim habui, nolui tamen ei
respondere, licet cum me non intellexerit, multa mihi falso at-
tribuat, & quod mihi sæpe cōtradictam, & sententiam meā, quā
ipse fatetur esse S. Aug. ab omni fidei tanquam falsam, & erro-
neā refellēdā esse dicat. sed quia diuulgatus per diuersas urbes
adhuc circumfertur, ne eius lectio in doctis noceat, monere uo-
lui, q̄ abundat erroribus. Repræhendit in c. 8. q̄ ibi dixi, & hic
repeto, rationem. s. determinationis voluntatis nostræ ad primā
gratiam iustificatē sumi à Deo, quasi tollatur liberū arbitriū.
Et S. Th. falso tribuit, q̄ determinatio voluntatis nostræ, tam ad
bonū, quam ad malū sit à Deo: potest hoc quidem tribui Capr.
2. s. d. 38. q̄ 1. ad 2. principale Aureoli, sed non S. Th. qui cum ad
hanc specificationē, & diuisionē instantis in quo, & distinctionē
determinationū non descēderit, est sane intelligendus, & inter-
pretandus, iuxta ea, quæ diximus; nā ipse loquitur de obiecto
voluntatis in cōmuni, & bono in cōmuni, q̄ certū est prius mo-
uere, si autē descendisset ad particularem electionem alicuius
boni, aut mali, & considerasset prioritatem naturæ, quo ad in-
stans à quo, licet nulla sit prioritas quoad instans in quo, hoc
idem dixisset, quod nos. quare S. Tho. in hoc potest dici diminu-
tus, sed non quod errauerit. Huius occasione pro ueritate ali-
quos præcipuos illius detegam errores, ut caueantur. cap. 21.
pag. 136. dicit [quod si Deus reprobaret propter peccatum ori-
ginale, non solum non esset iustus, sed esset omnino iniustus] Et
ibi non loquitur de peccato originali per baptismum remisso,
neque de reprobatione ad pœnam sensus, sed absolute, quod
hæreticum esse constat, cum peccatum originale efficiat nos fi-
lios iræ. Et quod absolute loquatur manifestum est, respondet
enim ad argumentum factum de peccato originali absolute, in
ordine ad pœnam damni sibi debitam, quod habetur eodem
cap. pag. 129. & est tale, Finis reprobationis est, ut ostendatur
Dei iustitia; sed magis apparet Dei iustitia, si statim supposito
originali peccato aliquos reprobaui, &c. petet etiam ex causa,

quam ibidem subiungit, ut ostendat quod Deus esset omnino iniustus, dicens [quia cum post nobiscum misericordiam fecisset, tradidissetq; medium quo possumus expurgari ab illo peccato, postmodum autem propter illud uellet punire, cum tamē ipsi satisfecisset Christus pro nobis; iniustus certe uideretur] hæc ille. Quæ ratio si aliquid probat, probat etiam Deum esse omnino iniustum, si aliquem damnat propter peccatum mortale in quo moritur, quia cum Deus ab æterno præuidisset nostra peccata actualia, postmodum nobiscum misericordiam fecit. Sed quæ est ista misericordia, illorum ne remissio? non hoc dicit de peccato originali, sed illam hanc esse explicat, quia tradidit medium quo possumus expurgari ab illo peccato, & Christus Deo satisfecit pro nobis. Ad argumentum, quod de pueris cū solo originali peccato morientibus in contrarium fecit, eadem pag. 129. respondet eodem loco. s. pag. 136. dicens [Si damnat pueros ante baptismi susceptionem, hoc est, quia non seruauerunt mandatum, quod est, nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu Sancto non intrabit in regnum cælorum; adultum autem baptizatum damnat, non quia non seruauerit hoc mandatum, sed quia alia mandata præuaricatus est, quare una est causa omnium, propter quam damnantur. s. præuaricatio mandati, sed differunt in præceptis, nam illi unum, alij autem non illud, sed alia transgressi sunt] hæc ille. Quot hic errores? pueri propter peccatum originale, teste Apostolo, non ne sunt natura filii iræ? Vnde uidetur, quod solo nomine ponat peccatum originale, & confirmare præcedentem errorem, quod scilicet si Deus damnaret propter peccatum originale, non solum non esset iustus, sed omnino iniustus. Præterea si damnantur propter transgressionem præcepti, cum non habeant usum rationis, non ne obligarentur ad impossibile? & quid de pueris, qui moriuntur in utero materno? Præterea consequenter tollit Limbum; nam dicit pueros damnari propter transgressionem præcepti; transgressio autem est peccatum actuale; & ibidem generaliter dicit, omnes transgressores præceptorum, detrudendos esse in infernū, c. 23. pag. 139. inquit [Hoc omnino non est concedendū, q̄ ante mūdi constitutionē aliquos Deus prædestinauerit, ut in illis ostēdat misericordiā suā, & aliquos reprobauerit, siue propter peccatū originale, siue propter actualia, ut in illis ostendat iustitiā suam, quia hæc propositio repugnat Sacre scripturæ, & rationi] & c. 21. pag. 134. idē dicit [q̄ nullo. s. pacto Deus ab æterno aliquos reprobauit ex præuisione peccatorū, siue sit originale, siue actualia,

lia, Sed omnes ordinavit, conditionate tamen, ex qua conditionali oritur reprobatio, quia non servarunt conditionem, quare (subiungit) si queratur, quæ sit causa reprobationis, dico, quod hæc verba indigent declaratione, nam si queratur, quæ sit causa cur Deus a principio quosdam reprobaverit, dico esse falsum, non darique hanc reprobationem hoc pacto; Si autem queratur, quæ sit causa, id est cur aliqui non salventur, dico esse in causa eorum prava opera, quia cum essent ordinati ad vitam æternam hac lege, ut bene facerent ipsi noluerunt, & semper respuerunt auxilia necessaria sibi à deo collata, & ideo dånati sunt, quare ipsi sunt causa suæ reprobationis. i. exclusionis à gloria; in scriptura autem dicitur Deum reprobare; eo quod ipse condidit legem qua aliqui illam non servantes reprobantur] hæc ille. Vbi manifeste tollit causam finalem æternæ reprobationis, quam ponit Apostolus, & adducunt omnes Sancti, ut. s. Deus manifestet iustitiam suam. Et vult Deum ab æterno non reprobasse homines, quos prævidit in peccato mortali morituros propter eorum peccata, ut in illis ostendat iustitiam suam, sed illos consequenter reprobatos, & dånatos remanere, quia non adimplerunt conditionem legis Dei. & explicat in quo consistat ista dånatio, & reprobatio dicēs [i. exclusionis à gloria] & consequenter loquitur, quia si Deus non reprobat propter peccata, sed propter non servatam conditionem, cum qua ordinati sunt ad gloriam, reprobatio non debet respicere poenam peccatorum, sed solum exclusionem à gloria ob non servatam conditionem; ad quod etiam facit id, quod dixit, pueros ob eandem causam dånari. & ita hoc loquendi modo videtur tollere poenas inferni, quod est hæreticum. quas tamen in rei veritate ipse non tollit, ut pius, & catholicus, sed dum inadvertenter loquitur, hoc alii possent ex ipso deducere, c. 16. pag. 95. videtur tenere, quod si Deus ab æterno aliquos ob eorum peccata reprobasset, ut in illis ostenderet iustitiam suam, nihil illis proderent opera bona, quæ faciunt, inquit. n. [quid opus est carnis mortificatione, ut vivamus postquam si non fuerimus electi nil nobis proderit mortificatione nostra] quod sapit hæresim Ioannis Hus condånatam in Concilio Constantiensi sess. 15. quod. l. reprobatus non possit aliquando esse in gratia, & vivum Ecclesiam membrum. nam absolute dicit nil nobis proderit mortificatio nostra. multum quidem proderit etiam reprobo, & ad gratiam dispositionem, & si est in gratia ad illius augmentum, & ad Dei beneficia impetranda. e. 18. pag. 111. Sic exponit illud 1. Ioa. 2. Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis, &c. [Si locus ille (inquit) debet exponi ad literam, dico, quod loquitur de hæreticis, & scismaticis, quod licet prodierint ex cætu fidelium, fideles tamen non erant, si. n. fide-

les fuisset, una cum illis permansissent, usque in finem, & hæc est expositio illius loci hæc ille. Vbi insinuare uidetur, quod ille, qui semel fidem suscepit, non possit illam amittere, & fieri hæreticus, & scismaticus & quod hæretici ante hæresim nunquam fuerunt fideles, quod est falsissimum & pertinet ad hæresim Ioviniani, c. 19. pag. 120. non intelligens distinctionem meriti de condigno, & de congruo, ita explicat hæresim pelagianam, ut ab illa (quam tamen nullo modo tenet) eo modo quo explicat se defendere non possit; inquit. n. quod meremur de congruo gratiam iustificatam, & hoc non sapit hæresim pelagianam, nam Pelagiani dicebant primam gratiam mereri posse (nomine primæ gratiæ intelligit uocationem qua disponimur ad gratiam) nos autem de gratia iustificatam, non de prima gratia loquimur. Si pelagianum est asserere, quod de congruo mereamur uocationem, quomodo non erit asserere, quod eodem merito mereamur gratiam iustificatam, qua filii dei efficiuntur? & si hæc, quod maius est meremur, quomodo non meremur, etiam illam? & tamen, quod etiam illam mereamur paulo superius docuit pag. 119. distinguens. n. auxilia in uocationem, iustificationem, & perseverantiam, de illis omnibus dicit, quod deus illa dat si facimus, quod est in nobis, & paulo inferius meritum definit esse, facere, quod est in nobis. Cum dixerim, quod quavis dei uoluntas sit una, & simplicissima uirtualiter tamen & secundum nostrum modum intelligendi est multiplex, nam considerato homine sine peccato, & in gratia unum ei uult, illo considerato cum peccato, uult aliud. dicit pa. 130. quod facio deum instantem, & ignorantem; quasi non sint plenæ scripturæ isto modo loquendi, & ipse deus non dixerit, pœnitent me fecisse hominem. aut alio modo de dei uoluntate loqui possimus. pa. 96. dicit, quod deus esset acceptator personarum si ex duobus peccatoribus unum eligeret, & alterum relinqueret, quasi sit nobis debitor, non ne potest iuste dicere uni tolle quod tuum est, & uade? Ex his discite reliqua, quæ de proprio dicit. Ad ea autem, quæ contra me scripsit, non est, quod respondeam, cum more audacitatem gladium in tenebris uentilet. Illud nihilominus credo esse, & sæper fuisse uirum religiosum, & pius, & quod istos errores dixit, non quod male seferit, sed quia tamquam in theologia parum tunc uersatus ita tenendum esse credebat. Vnde in fine submisit se meliori iudicio, & præcipue Rom. Ecclesiæ, & id totum, quod ei est contrarium, falsum & a se ignoranter dictum confitetur. Nunc autem doctior factus, aliter sentit; & considerans, quod ipsemet S. Aug. librum retractationum fecit, gaudebit, quod pro dei gloria, & animarum salute, sui nunc sint retractati errores, quos non dubito sæpe deplorassem, & eorum a Deo ueniam obtinuisse; sed prouidentum erat scâdalo, & ne præberet occasionem errandi; quod nos fecisse gaudebit, ut in omnibus, & pro omnia laudetur deus.

*Aliorum Dubiorum solutione, ostenditur Deum non esse
causam peccati. Cap. X XV.*

Tertium dubium est, quia causa peccati est defectibilitas voluntatis, sed ista defectibilitas est à Deo, qui uoluntatem defectibilem creauit, ergo erit etiã à Deo peccatũ, quod est à defectibilitate uoluntatis, nã quicquid est causa causæ, est etiã causa causati. Ad quod respondetur uoluntatis defectibilitatem non esse à Deo, sicut à causa per se illam efficiẽte, sed consequi ex eo, quod est ex nihilo; & esse ex nihilo conuenit per se rei creatæ, & non ei causatur ab alio; & sicut est ex nihilo, ita sibi relicta, & à Deo non conseruata, resolveretur in nihil, & à Deo potest annihilari; quoad defectibilitatem autem creaturæ in suis operationibus, illæ quæ necessario agunt, & non subduntur contrariis agentibus, deficere non possunt; quia infallibilitẽ sequuntur Dei directionem, ut sunt cæli; illæ uero, quæ contrarium habent, possunt succumbere, & deficere: nam generalis Dei concursus est admodum causarum, cum fortibus est fortior, & cum debilibus debilior. Voluntas autẽ creata tam angelica, quam humana, licet non habeat contrariũ tanquam spiritalis, & consequenter non possit ei uis inferri, ut ab agente superiori cogatur in suis operationibus deficere; potest tamen deficere ex conditione sue naturæ, ex eo, quod est libera, & ex nihilo; nam ut libera est indifferens ad opposita, quatenus non habet suum esse à se, sed à Deo ex nihilo creante, non est regula firmiter operationum, & consequenter potest bonum, & malum eligere, bene, & male operari, quia potest sequi Dei directionẽ, & ab ea deficere; & quod à recta regula deficere non possit, non habet, nec potest habere ex conditione naturæ, sed potest habere ex gratia, sicut habent beati in patria, qui lumen bonũ sub ratione sãmi boni, non per speculũ, & in ænigmatẽ, sed facie ad faciem intuentur, & quo consequenter non possunt recedere, sub specie boni apparentis. & habuit etiam ex priuilegio in hac uita Beata Virgo diuina corroborata gratia qua fuit repleta. Dato etiã, & non concessio, quod ista defectibilitas uoluntatis, esset à Deo, adhuc non sequeretur, quod Deus esset causa peccati, quod ex illius defectibilitate sequitur; quia causa peccati nõ est defectibilitas, sed actualis defectus in uoluntate, & uoluntas defectibilis non deficit necessario, & non est à Deo creata, ut deficiat, sed ut non deficiat, & non deficiendo mereatur, & ut non deficiat à

Tertium dubium ratione defectibilitatis uoluntatis. Solutio. Vnde sit defectibilitas.

ratione
mudich
p. 100 m
corrupti
liberati
11115

olicoq.oll

11115
11115
11115
11115
11115
11115
11115
11115
11115
11115

Deo adiuuatur; quare defectibilitas voluntatis est à Deo ad merendum, nam ubi non est libertas, sed necessitas, ibi non est meritum; si ergo deficit non est in quantum est à Deo, sed defectus, & peccatum est solum à uoluntate, nam solus defectus causati, in quantum est causatum, reducitur in causam, & non ille, qui procedit à causato, sed non in quantum causatum; dicere autem quod Deus Angelos, & Homines non debuit liberos facere, ne possent peccare, est dicere, quod illos belluas, & nō intellectuales, & rationales facere debuisset. dicere, quod illos debuit creare confirmatos in gratia, & beatos, est dicere, quod debuit tollere à creatura obedientiam, quam debet suo creatori, ceteras etiam uirtutes, & meritum, & quod rectum debuerit or linem peruertere; nam cum ista cōfirmatio fiat per beatitudinem, quæ non est aliquid naturæ, sed naturæ finis supernaturalis, ad illam intellectuales, & rationalis creatura tendit per proprium appetitum, & operationem, & consequenter illam debet præcedere appetitus, & operatio, qua mereatur, tãquam uia ad terminum.

Quartum
dubium
ex eo, quod
Deus non
impedit
mala.

Quartum dubium est. quia Deus potest impedire peccatum V.G. adulterij, & quodcumque aliud, & non impedit, ergo uidetur culpabilis, & magis quam homo, nam ad defectum culpabilem, tria requiruntur, quod sit ab agente, & non ex indebita materiæ dispositione, ut claudicatio, quod sit in potestate agentis, & quod non sit ignoratus ignorantia, quæ excuset; sed Deus immediate causat actum peccati, & non agit ex necessitate naturæ, sed libere, nec etiam ignorat deformitatem actui adiunctam.

Responso Ad quod respondetur, illa tria non sufficere ad hoc, quod defectus culpabilis, consequens actum, imputetur agenti, sed requiritur etiam, quod agens debeat, & teneatur uitate, & impedire talem defectum, & oppositum illius defectus causare; hoc, autem nullo modo est in Deo, nam cum homini libertatem dederit, non debet liberas eius electiones, & operationes, quantumuis malas impedire, sed ad illas cum eo concurrere suo generali cōcursu, qui se tenet ex parte naturæ, & est quodammodo naturæ debitus; & eo minus potest Deo imputari peccatum si ad illius actum concurrat, & illud non impedit, non solum, quia est bonum ex parte Dei, & hoc requirit libera hominis uoluntas, sed etiam, quia nunquam permittit aliquid malum, quin ex illo eliciat maius bonum.

Quintum
dubium
ex quibus
dam auctoritati-
bus scri-
pturæ.

Quintum dubium est, quia sunt multæ auctoritates Sacrae scripturæ, quæ uidentur tribuere Deo peccatum, & quia nimis longum esset de singulis in particulari tractare; omnes ad duo

capit-

capita reduci possunt, in quibusdam enim locis dicitur malum esse à Deo, ut Amos 3. *Si erit malum in ciuitate, quod non fecerit Dominus?* in quibusdam dicitur indurare, & tradere in reprobum sensum, ut Rom. 1. Sed ad auctoritates prioris generis facile respondetur, quia intelliguntur de malo pœnæ; maior autem difficultas est de aliis, quæ uidentur significare causam peccati. **Chrysost.** super cap. 1. ad Rom. tradere Dei, obdurare, & obcæcare, explicat, quod significet permittere. **Orig.** in lib. de tribus principiis in cap. de libertate arbitrii, & **Bas.** in homelia, quod Deus non est auctor malorum, exponunt, quod Deus sua maxima misericordia qua non punit, dicitur obdurare, & obcæcare, dum peccatores ea abutentes magis peccant, non secus ac pater, qui fuit in filium benignior, ei postea dicit, quod sua nimia benignitate illum malum fecit, & sic dicunt intelligendum esse illud, **Esa. 63.** *Quare errare nos fecisti Domine, de viis tuis, indurasti cor nostrum ne timeremus te, conuertere propter seruos tuos. conuertere, scilicet affligendo; quod non est ex Dei misericordia, sed ex prauitate cordis, abutentis Dei misericordia, & huic expositioni consonat illud, Rom. 2.* *Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit, secundum autem duritiam tuam, & impœnitens cor thesaurizas tibi iram.* **August.** in lib. de grat. & lib. arb. cap. 20. explicat, & multis auctoritatibus probat, quod excæcare, & indurare Dei, non sit solum permittere, sed inclinare hominis uoluntatē ad malum, & subiungit nullam ob id esse apud Deum iniquitatem. & 3. lib. de lib. arb. c. 18. ostendit, quod à Deo derelicti, & excæcati, necessario peccant, & **Amb.** super epist. ad Rom. inquit ideo excæcati sunt, ne de cætero possent credere, & saluari; quæ uerissima Sanctorum dicta explicanda sunt, quia sic nude accepta possent pias aures offendere; & propterea sunt hic tria notanda, primum, quod deserere, & obcæcare Dei, dupliciter potest intelligi, primo omnino, ita quod sic derelictus, & excæcatus, nullo modo conuerti possit, & sic neminem deserit, sed omnes uocat, omnibus præsto est, & omnibus dat sufficiens, & plus quā sufficiens auxilium, quo conuerti possint. 2. quia denegat quædam particularia auxilia, quæ si concederet, peccator conuerteretur, & sic multos deserit, certum enim est nullum esse posse adeo obstinatum, quin Deus emollire, illuminare, & in uirum sanctissimum conuertere possit. **Matt. 11.** *Si in Tyro, & Sidone factæ essent uirtutes, quæ factæ sunt in uobis, olim in cilicio, & cinere pœnitentiam egissent.* quos autem sic deserit, iustissimo iudicio deserit, hoc exigentibus eorum peccatis, nec ob id conquæri possunt,

Responso

Quomodo Deus obduret obcæcet, & tradat in reprobum sensu.

omni p[er]tinet

et c[etera]

et c[etera]

et c[etera]

et c[etera]

et c[etera]

et c[etera]

sunt, nō solum, quia eorum culpa deseruntur, sed etiā quia dum sunt in uia, nunquā deseruntur omnino, sed illis sēper præsto est sufficiens Dei auxiliū; quo conuerti possint. Est secundo notandum, q[uo]d indurare, & excæcare, nō significat, quodcumq[ue] deserre, & priuare gratia, nā sic omnes peccatores essent indurati, & excæcati, & quāuis aliquomodo sic dici possint, tamē scriptura hoc nō dicit de omnibus, sed de aliquibus in pœnā alicuius grauis peccati; sed significat aliquid amplius ex parte Dei, q[uo]d nō est peccatū, sed pœna peccati, & quadruplici de causa dicitur deus ista præstare. Prima, quia cū omnes homines uocare, & illuminare possit, nō tamē uult, quę ratio est Aug. lib. de Prædest. & grat. c. 4. indurare (inquit) Deus dicitur eū, quē mollire noluerit; sic etiam repellere eum quem uocare noluerit. Secunda causa assignatur à S. Th. 3. cōtra Gent. c. 1. & 2. non solum, quia nō infundit gratiā, sed etiā, quia subtrahit auxilia specialia; tā internā quibus homo sit fortior ad benè operandū, & ad resistendū peccato; quā externa, quibus diuina prouidētia tolluntur occasiones peccādi, & prouocantia ad peccādū cōprimuntur; his. n. sublati redditur magis inneptus ad Dei gratiā recipiendā, & facilius in omnia peccatorū genera ruit. Tertia est, quia cū homo sic est à Deo derelictus, dæmon contra illū habet maiore potestatem, imo tunc Deus utitur dæmonē tanquā ministro ad exequēdam suā sententiā, & ad puniēda hominum peccata, ob quam causā de Saul. 1. Reg. 16. dicitur. *Spiritus Domini recessit à Saul, & exagitant eum spiritus nequam à Domino.* quare propter multas hinc insurgētes tērationes, peccator magis obduratur in malo. Quarta est ob cordis prauitatē quia sicut unus solis calor, aliqua liquefacit, & alia indurat, & eadē pluuia in quibusdam locis fructus bonos, in alia malos producere facit, ita etiam eodem lumine male affectus dicitur excæcari, & bene affectus illuminari, sicut etiā eadē Christi doctrina audita, & eisdem miraculis uisis, quidā conuertebantur, & alii magis obstinati reddebantur; has causas insinuauit Deus Esa. 5. sub parabola uineæ, dicens, *Quid est, quod debui facere uineæ meæ, & non feci ei? Et nunc ostendam uobis quid ego faciam uineæ meæ. Auferam sepem eius, & erit in direptionem, diuinam materiam eius, &c.* Ex quibus sequitur quædā necessitas peccandi, non quod peccator nō liberè peccet, uel non sit liberi arbitrii, sed quod naturæ suę derelictus, & sic diuino destitutus auxilio, necessario peccabit, quia sine gratia non possunt uitari omnia peccata mortalia hęc autem peccata liberè cōmitteret, de quolibet. n. peccato in particulari uerum est dicere, quod cum illud

illud evitare potuisset, libere perpetravit, quemadmodum etiã de peccato ueniali dicimus; quare hæc necessitas nõ tollit libertatẽ, & ob id peccator merito punitur propter huiusmodi peccata, præsertim cū sua culpa uenerit in hæc necessitatẽ; & cõtrariũ asserere, nimirũ q̃ uirtute liberi arbitrii possimus omnia peccata mortalia uitare est erroneũ, ut. n. inquit Greg. peccati, q̃ per pœnitentiã non deletur, suo pondere protinus in aliud trahit. Hanc peccandi necessitatẽ insinuatit Apost. Rom. 1. dicẽs. *Tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea, quæ non cõueniunt, &c.* ubi illud [vt] non significat causã, sed consecutionem effectiũ, ex hoc, quod traditi sunt in reprobum sensum. Non est autẽ Deus horũ causa quatenus obduratio, & excæcatio importat motũ uoluntatis auertentis se à diuino lumine, & inherenti malo, quia Deus (ut diximus) non est causa peccati, & ratio huius determinationis uoluntatis ad malum, sumitur ab ipsamet uoluntate, & non à Deo, cum illa concurrente, suo generali concursu.

De Providentia Dei, & quod maxime relucet, & omnes difficultates tollit in Incarnatione Verbi. Cap. XXVI.

Eisdẽ rationibus quibus superius probauimus Deum esse, probatur etiã Dei prouidẽtia, quã habet de omnibus rebus; sicut. n. ex creaturis euidenter probatur Deũ esse, ita etiã ex eisdẽ creaturis, & ex his, quæ quotidie eueniunt, euidenter probatur Dei prouidentia, de qua nolumus in præseti diffuse tractare, sed quãtũ satis est, & ut sit nobis uia ad Incarnationẽ Verbi. Et ut eisdẽ argumẽtis illã adhuc magis probemus, quibus impii impugnant, notãdũ est tria esse entiũ genera; quæ dã sũt necessaria; quæ dã cõtingentia, & quæ dã libera: ex quibus uidetur posse argui contra diuinã prouidentiam; nam quæ necessaria sunt, necessario eueniunt, & non subdantur prouidentia, quia de illis non est cõsultatio, electio, & dispositio; Contingentia uero casu, & nõ ratione fiunt, illa autẽ, quæ liberẽ agunt, ex propria dispositione, & ordinatione, & prouidentia operantur; si autẽ operarentur iuxta superiorem Dei prouidentiam, & dispositionẽ, nõ operarentur liberẽ; Præterea Dei prouidẽtia maxime relucere debet, in extirpãdis uitiis, & promouẽdis uirtutibus, & in remuneratione bonorũ, & punitione malorum; sed ut plurimum uidemus, quod bonis mala eueniunt, & malis bona, ex quo amplissima aperitur uitiarum porta; ergo quæ hominibus eueniunt casu, & fortuito, & non diuinã prouidentia eueniunt.

Argumẽta
contra di
uinã pro
uidentiã.

Qui

Solutione
argumen-
torū pro-
batur Dei
prouiden-
tia.
prouiden-
tia in re-
bus neces-
sariis.
prouiden-
tia in re-
bus libe-
ris.

Qui sic arguunt respiciunt ea, quæ fiunt, sed non quomodo, & quare fiant; & propterea non est mirum, si tanquam cæci, diuinam prouidentiam non intuentur; quæ in eisdem rebus, & eandem distinctione relucet; nam quæ necessaria sunt, & necessario eueniunt, non sunt à se, nec propter se, sed à superiori causa, per ordinata media, & ad extrinsecos fines intrinsicè, & essentialiter ordinantur, ut sint principia contingentium, & liberè agentium, eorum concursu, & applicatione; sic autem illa disponere, & ordinare ad solam Dei prouidentiam pertinet, qui illa creauit, ut essent partes, & principia; principia autem debent esse firma, & immutabilia. Libere etiam agentia, ita libere agunt, ut diuinæ prouidentia subdantur, non enim tollit diuina prouidentia hominum libertatem, & particularem, quam ipsi habent de se, & suis prouidentia, cum concurrat cum omnibus causis, & rebus omnibus prouideat, iuxta naturam earum, cum liberis libere, cum contingentibus; contingenter, & cum necessariis necessario. Quod autem hominum prouidentia, diuinam prouidentiam præsupponat, eique subdatur, ex duobus maxime patet, primo, quia nec nobis, nec parentibus, nec amicis nostris, consulere, & prouidere possemus, nisi talibus signis essent inuicem, & ab aliis distincti, quibus discernantur, & cognoscantur; quis enim esset amor, quæ cura, & sollicitudo, quomodo firma essent, quæ disponimus; aut quomodo possemus inimicos fugere, si non cognosceremus, patrem, matrem, uxorem, filios, parentes, amicos, & inimicos? cum autem simus omnes eiusdem nature, quod omnes, & singuli, propriis signis distinguantur, & discernantur, ad diuinam prouidentiam pertinet, quæ maxime in hoc relucet, nam si sumantur millia millium hominum, tanta est in qualibet eorum facie diuersitas, ut duo non sint omnino similes, sed quilibet inter eos, & ab aliis omnibus, solo aspectu discerni potest; Et ut possimus distincte, & particulariter cognoscere, etiam illos quos in facie non uidemus, sed audimus loquentes, ita distinxit singulorum uoces, ut quilibet sua uoce, & modo loquendi possit etiam cognosci; Et quia ad humanam cōuersationem, & contræctionem, necessarium etiam est cognoscere absentes, & cum absentibus contrahere, & promissiones factas transeuntibus uerbis, confirmare, ut semper appareant, & negari non possint, ideo disposuit, ut omnes quamuis proprio studio discant scribere, ita scribant, ut quilibet ex eius characteribus cognosci possit, quod non ita est de operibus aliarum artium. Secundo, quia alia res sunt humano usui, & dispositioni

à Deo

à Deo accommodatæ, & sic accommodatæ sunt, sicut etiam ipsi-
 met homines, qui sibi ipsis, uel aliis prouident, ut necessarium
 sit fateri, omnem humanam curam, & sollicitudinem Deo com-
 mendandam esse: & uanam esse, nisi Deus iuuerit, & diuinæ di-
 spositioni fuerit conformis: unde sæpe uidemus præter omnem
 spem, contrarium euenire, his quæ disposuimus; & quod licet
 eueniant, quæ disposuimus, non ob id sequitur effectus à nobis
 intentus, sed ille, qui à maiori, & diuina prouidentia fuit præor-
 dinatus; exemplum habemus de fratribus Ioseph, qui contra il-
 lum fecerunt, quæ uoluerunt, ne illi seruirent, illumq; adorarēt;
 iuxta diuinam dispositionem; quæ Deus permisit, quia non tol-
 lit libertatem, quam dedit, sed illa eadem ordinauit, ut media,
 ut illi tandem seruirent, cum ex malis eliciat bona. Illa etiam,
 quæ sunt contingencia, & casu eueniunt, nõ sunt à casu respectu
 Dei, sed respectu nostri, quia non fuerunt à nobis præcognita; &
 potest esse, quod aliquid tibi sit à casu, & nõ mihi, quia ex dispo-
 sitione mea, tibi præter expectationem accidit. quod autem ni-
 hil sit à casu respectu Dei, sed omnia secundum illius eternam
 dispositionem, patet non solum euidenti ratione, quia est om-
 nium præsciens, & omnia conseruat, & gubernat, sed etiam eui-
 denti experientia, quia sunt, uel ad puniendum mala, uel ad re-
 munerandum bona, uel ad præcauendum mala, uel ad promo-
 uendum bona, uel ad emendationem, uel ad exercitium; si ma-
 lis bona eueniunt, est ut remunerentur bona ab illis facta, quæ
 non sunt digna æterna remuneratione, ut diuinam misericor-
 diam agnoscentes, conuertantur; ut per illos etiam boni exer-
 ceantur, & probentur; Si bonis mala eueniunt, est ut purgētur,
 exerceantur, conseruentur, mereantur; uera enim punitio, & re-
 muneratio non potest esse in hac uita, cum debeat esse æterna;
 horum rationem, sæpe sciunt, uel scire possunt illi quibus eue-
 niunt, præcipue mala; qui autem illam aliquando non assequun-
 tur, ex aliis horum causis, eis euidenter notis, sciant bonum, &
 iustum esse, quod accidit, & secundum externam iustitiam ui-
 detur malum, quia homo uidet, quæ foris, & præsentia sunt, De-
 us autem intuetur cor, & nobis futura, cum omnia sint illi in sua
 æternitate præsentia, & diuinam prouidentiam nullo modo ar-
 guant, sed cum timore, & tremore uenerentur, & illi suum capti-
 uent intellectum, quia *iudicia Dei abyssus multa*. Et ad temerita-
 tem nostram reprimendam, fideliumque ædificationem, exem-
 plum adducam ex Vitis Sanctorum Patrum. de quodam here-
 mita, qui sæpe Deū orauit, ut illi sua iudicia reuelaret, & Deus

prouiden-
 tia in re-
 bus con-
 tingenti-
 bus.

Exemplū
 de Diuina
 prouiden-
 tia.

ad

ad eum Angelum misit, sub specie heremita; qui illum secum per heremum duxit, ut sanctos Patres uisitarent; accesserunt ad unum, qui illos benignè recepit, eorum pedes lauit, eisq; cenam, & hospitium dedit, at mane discedentes, Angelus illius catinum clanculo surripuit, quod ubi postea agnouisset heremita, filium suum ad eos pro catino misit, Angelus uero illum in fossam deiecit, & interiit; nocte ad aliud heremitorium uenerunt, & cum heremita nollet eos hospitio pro illa nocte recipere, sed uerbis iniuriosis expelleret, tandem illorum precibus uictus, iussit ut in stabulo reciperentur, eisque non daretur, nec panis, nec lumen, & cum uellent mane discedere, Angelus illi heremita donauit catinum, quæ cum uidisset alter qui erat cum Angelo, & de his scâdalaris Angelum argueret, quem heremita putabat, illi respondit se Angelum esse à Deo missum, ut iuxta orationem suam, Dei iudicia ei reuelaret, catinus ille (dixit) nõ fuit licite acquisitus, & propterea non conueniebat, ut apud sanctum hominem esset, illius filium occidi, quia reuelate Deo scilicet ui, quod si uixisset patrem suum esset occisurus, catinum alteri nequam dedi, pro bonis, quæ fecit, quæ non sunt digna æternâ remuneratione, & ut iustissimo Dei iudicio, illi esset in ruinam.

Deus pro uidentiam, quam habet miraculis ostendit.

Quoad necessaria.

Quoad contingentia.

Quamuis Dei prouidentia in rebus omnibus reluceat, tamè quia ea, quæ sunt, assiduitate uiluerunt, multi non considerant Dei uirtutem in illis, sed putant omnia sine aliqua æterna Dei dispositione, & prouidentia à suis proximis causis ita euenire si Deus infinita sua misericordia, uolens omnes ab errorum tenebris ad lucem ueritatis reducere, quædam opera præter cõsuetum naturæ ordinem saepe fecit, & summa prouidentia mutauit ordinarium prouidentia cursum, qui immutabilis uidebatur, ut uel sic illius prouidentiam fateri cogamur, cum illi effectus proximis causis nullo modo tribui possint. Cum igitur quædam necessario, quædam contingenter, quædam libere eueniant; fecit ut quæ necessario enentura erant, & quæ secundum naturæ cursum impediri non poterant, impedirentur, ut quod leones esurientes non nocerent Danieli, quod ignis non combureret tres pueros in eo positos, quod sol staret ad præceptum Iosue. Fecit etiam, ut contingentia, quæ humanæ uoluntati, & directioni nullo modo subduntur, ei subdantur, petiit Gedeon posito uel lere lanæ in aræa, primo quod pluuia descêdat super solum uellus, & tota aræa sit sicca, deinde, quod descendat super solum terram, & uellus sit siccum; Elias orauit, ut nõ plueret super terram, & non pluit annos tres, & menses sex, & rursum orauit, &

caelum dedit pluuiam. Quoad libera fecit, ut quæ facillime possumus, non possimus, & quæ uolumus, mutata uoluntate, nolumus: quid facilius sano, quam illa proferre uerba, quæ mente concepit? & tamen Balaam cum uellet maledicere populo dei, & ad maledicendum aperuisset os suum, benedixit, & profetauit, nec unquam potuit maledicere. Volebat Valens Imperator mittere in exilium S. Basilium; & cum uellet impium decretum scribere, tres ab eo adhibiti calami atramentum non reddiderunt, sella in qua sedebat est confracta, & cum in proposito scribendi impium decretum persisteret, ipsius dextera, dissolutis neruis, tota contremuit, adeo quod mutata uoluntate, chartam utraque manu conscidit.

Quoad libera.

Dedit etiam nobis deus perfectissimum æternæ suæ prouidentiae exemplum, in quo omnes difficultates tollerentur, & hoc est Incarnatio Verbi, nam ad illam certam generationum, eligit lineam ex semine dauid, cui factæ sunt à deo promissiones, quæ linea tanquam contingens, multipliciter poterat impediri, & omnes causæ, quæ poterant esse respectu cuiuslibet dictæ lineæ, reducuntur ad tres, quæ omnes ad illam terminandam concurrerunt; & diuina prouidentia, ut firma esset promissio, illam terminare non potuerunt, Primo sunt causæ naturales, mortem, & sterilitatem necessario naturaliter causantes, quæ sunt in duplici differentia quædam sunt uniuersales ut cœli, quædam proximæ, & particulares, quæ simul concurrunt propter quas terminanda erat, in Rege Ezechia, qui ægrotauit ad mortem, iuxta uerbum domini per Esaiam, *Dispone domui tuæ, quia morieris tu, & non uiues*, secundum exigentiam, scilicet, causarum naturalium, & non habebat filios quem tamen deus miraculose sanauit, & quindecim annos uitæ ei adiecit; Vt autem cognoscere-mus illius sanitatem esse à deo, & quod naturaliter debebat mori, signum dedit in sole causa uniuersali, quem retrocedere fecit decem lineis, ut patuit in eius umbra horologij, & longitudine diei, quod constat naturaliter esse impossibile; ne posset etiam tribui causæ particulari, Esaias adhibuit pro sanitate medicamentum contrarium, quod mortem accelerare debebat, cum n. laboraret morbo regio, cui omnia dulcia sunt contraria, accepit massam de ficis, & cataplasmauit, & posuit super vulnus eius, & sanatus est. Secundo est causa uoluntaria, quia poterat quis nolle accipere uxorem, & non accipere, & sic mori sine filiis, ob quam causam terminanda erat in eodem Ezechia, quia quando ægrotauit ad mortem, non habuit uxorem, nec uoluit

Quod Incarnatio Verbi sit perfectissimum exemplum diuinæ prouidentiae.

luit eam ducere. sed ut inquit Lyra ex Rabbiorum etiã sententia, deus propter hanc causã illã infirmitatem ad mortẽ ei permisit, & quod moriturus esset significauit, unde agnoscens suũ errorem, Deũ exorauit, & sanitate recepta, uxorem duxit, & habuit filiũ Manassem, qui ut dicitur 4. Reg. 21. erat duodecim annorum quando mortuus est Ezechias pater eius, ex quo patet, quod illum genuit post sanitatem ei redditam, cum superuixerit quindecim annos. Tertio impeditur aliqua Dei promissio etiam pro tempore sempiterno, propter peccata illorum quibus facta est, ut patet de promissione facta Heli Sacerdoti, & Sauli Regi, quia intelligitur conditionata; & in linea David fuerunt multi impii, & idololatræ, imo etiam ipse David grauius peccauit, & tamen Deus uoluit promissionem suam de Incarnatione Verbi, esse firmam, quia fuit absoluta, & non conditionata, pro redemptione generis humani; & hoc significauit ipse David, ps. 50. dicens, *Tibi soli peccaui, & malum coram te feci, ut iustificeris in sermonibus tuis.* id est ex meo peccato iustificaberis, quia te ueracem ostendis, non solum in hoc, quod parcis pœnitenti, sed etiam, quia propter peccatum, & ingritudinem meã & meorum, nõ mihi denegas, quod absolute promisisti, de Messia ex me nascituro, ut bene exponit Rupertus Abbas de Victoria Verbi Dei, lib. 4. c. 28. & 29. Nato Christo iuxta promissiones de illo factas, in eo tolluntur reliquæ omnes difficultates de diuina prouidentia; nam quod pati paupertatem, opprobria, mala omnia, & mortem ipsam, iniuste ab inimicis illatam, non sit malũ bonis, sed causa maioris boni, patet in Christo, qui fuit adeo pauper, ut diceret Vulpes foueas habent, & uolucres cœli nidos filius autem hominis non habet ubi reclinet caput suũ; & tanta passus est, quod exprimi non possunt, & tandem inter duos latrones fuit crucifixus, quæ omnia uoluntarie sustinuit. Quod Deus ex malis, quæ permittit, eliciat bonũ, patet in Christo, quem iudei occidere uoluerunt, & Deus permisit, ut in eo facerent, quæ uolebant, & permisi auctorem uitæ occiderent, quod fuit scelus grauissimum, ex illo tamen elicit Deus destructionem mortis, & æternam generis humani salutem. Quod autem Deus ita permittat peccata, & tanquam causa uniuersalis, ad peccatorum actus concurrat, ut ei non placeant, sed sume displiceant, & illa seueriter puniat; in Christo manifeste ostenditur, qui peccare non potuit, sed quia omnium hominum peccata in se suscepit, Pater illi non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Quod etiam deus, qui homines propter æternam

nam beatitudinem creauit, & illos propter eorum peccata iustissimo iudicio ad ignem deputat æternum, nolit cuiusquam perditionem, sed omnes saluos fieri, patet in Christo; nam ideo filius Dei factus est homo, ut homines redimeret, & illos omnes, qui ei adhærere uellent, à principio mundi, usq; ad finem, saluaret.

De Sacratissimo Incarnationis Mysterio.

Cap. XXVII.

Incarnationis mysterium in hoc consistit, quod æternus dei filius, naturam humanam, sine peccato, de Sancta, & Immaculata Maria Virgine, sine hominis opera, sed Spiritu Sãcto (quod per appropriationem intelligitur, opera: n. dei ad extra sunt toti Trinitati communia) cooperante in unitatem personæ assumpsit. Sed ad maiorem huius infiniti, & inexplicabilis Sacramenti declarationem, notandum est, quod suppositum, siue hypostasis est substantia perfecta per se existens, & si addatur, quod sit rationalis, seu intellectiuæ naturæ dicetur persona (ut superius diximus) In supposito autem, seu persona & hypostasi, cum sit substantia subsistens, duo considerantur, ipsa. s. substantia, seu natura, uel essentia, & id quo mediante natura subsistit. Sicut enim corpus est album ratione formæ albedinis, ita etiam natura, seu essentia, quodammodo subsistit ratione cuiusdam formæ, quæ dicitur subsistentia; & si in quibusdam rebus subsistentibus inuenitur aliquid, quod nõ pertineat ad rationem speciei. s. accidentia, & principia indiuiduantia, ut in compositis substantiis, in iis suppositum à natura, non solum ratione, sed etiam re differt, non quasi aliqua res omnino separata, sed quia in supposito includitur ipsa natura, & superadduntur quædam alia, quæ sunt præter rationem speciei; at si res aliqua sit, in qua nihil aliud omnino sit, præter rationem suæ naturæ, sicut est in deo, ibi suppositum non est aliud, secundum rationem intelligendi, quia natura dicitur, secundum quod est essentia quædam, quæ etiam secundum quod est subsistens, dicitur suppositum. Cum autem in supposito sint natura, & subsistentia duplex poterit esse aliquorum unio, uel in natura, uel in supposito. Illa uniuntur in natura, ex quibus alicuius speciei integritas constituitur, sicut anima, & corpus humanum, & uniuersaliter partes speciei: at quod alicui speciei in sua integritate iam constitutæ, aliquid extraneum in unitatem natu-

re uniatur, sine solutione speciei, est impossibile, sunt enim species sicut numeri, in quibus quælibet unitas addita, uel subtracta, uariat speciem. contingit tamen id, quod non est de integritate speciei, in aliquo indiuiduo, sub illa specie contento reperi, sicut albedo, Musica, sextus digitus, & huiusmodi in Socrate; quæ non in natura, sed in supposito, seu persona uniuntur. Quibus suppositis ad Incarnationis Mysterium ascendamus, & dicimus, quod cum sint tres Sanctissimæ Trinitatis personæ, secunda sola humanam naturam assumpsit, non in unitatem naturæ, ut ex natura diuina, & humana facta fuerit una natura, ut Eutices, & Dioscorus impii hæretici dixerunt, nec in accidentalem unionem, ut putauit Nestorius, qui duas in Christo distinguens personas, dixit Verbum esse homini unitum, secundum inhabitationem, uelut in templo, & secundum uoluntatis conformitatem, specialemq; gratiam; sed in unitatem personæ. illa enim natura humana, quæ à dei filio assumpta fuit, perfecta est ex anima, & corpore, cui subsistentia humana debebatur, ut subsisteret, sed in eodem instanti creationis illius naturæ, quo corpus Spiritus sancti opere de purissimis Sanctissimæ Virginis Mariæ sanguinibus formatum fuit, & anima creata, & illi corpori unita fuit, dei Filius illi naturæ loco propriæ subsistentiæ humanæ, quam habitura erat, suam diuinam subsistentiam dedit, ut per eum uerè existeret, ac si propriam haberet; & ita natura humana fuit unita cum natura diuina, in persona filii, ex quo factum est, ut sicut in Trinitatis mysterio, est una natura in tribus personis, ita è contra, in hoc Incarnationis mysterio, sint tres naturæ in una persona, natura. s. diuina, & natura humana, quæ cum ex anima, & corpore constet, duæ possunt dici naturæ; Nec obstat omnimoda realis identitas naturæ, & personæ diuinæ, ut unio etiam in natura diuina facta dicatur, quia natura, & persona diuina, ut dixi, ratione, & modo significandi differunt. Natura enim diuina habet rationem naturæ: persona uerò diuina habet rationem subsistentis in natura, natura autem humana sic unitur Verbo, ut Verbum in ea subsistat, & non ut aliquid ei ad rationem diuinæ naturæ addatur; uel ut eius natura in aliud transmutetur. quare hæc unio cum nihil addat ipsi naturæ diuinæ, nec per appositionem, nec per transmutationem, sed addat personæ, quia persona filii in humana natura subsistit, & personæ, ut distinguitur contra naturam, est subsistere in natura; nõ in natura, sed in persona facta est. Cum ergo in persona filii, sint natura diuina, & humana, & de unaquaque persona dici possit, ea

fit, ea quæ competunt illi naturæ, cuius est persona, de Christo dici possunt, ea omnia, quæ Deo, & homini conueniunt. dicitur enim ratione diuinæ naturæ, Deus, æternus, omnipotens, impassibilis, totius uniuersi creator, & rector; ratione uerò naturæ humanæ dicitur homo, natus, mortuus, & sepultus, & homo ratione diuini suppositi, in quo natura humana, cum diuina unitur, dicitur Deus, æternus, immortalis, &c. & Deus ratione humanæ naturæ, cum diuina natura in diuino supposito unitæ, dicitur, natus, mortuus, & sepultus: quæ diuersa, & repugnantia prædicata, de Christo dicuntur, propter diuersas naturas in eo existentes, quæ cum sint impermixtæ huiusmodi prædicationes non possunt de ipsis naturis fieri, attribuendo uni naturæ, quæ sunt alterius: non enim dicitur natura diuina passibilis, uel natura humana æterna.

De causa, & necessitate Incarnationis.

Cap. XXVIII.

Quod Christus sit Filius Dei incarnatus, uerus Deus, & uerus homo, probauimus in libro præcedenti contra Iudæos; Cum autem sit uerus Deus, summa stultitia, & extrema impietas est, non credere, non recipere, aut non seruare ea, quæ docuit, instituit, & præcepit; Multa de Christi mysteriis dici possent, & ut inquit Ioa. ipse mûdus non posset capere eos, qui scribēdi essent libri: Nos autem tria breuiter adhuc de Christo iuxta promissa explicabimus, primo, quæ fuerit Incarnationis necessitas. 2. quod ita pro nobis meruit, & satisfecit, ut non ob id tollat nostra bona opera, nostrum meritum, nostramq; satisfactionem; sed ea requirat, eisq; uirtutem, & efficaciam tribuat. 3. quare pro solis hominibus uenerit, & mortuus sit, & non etiam pro dæmonibus, & quare illius passio non prosit damnatis.

Causa propter quam Filius Dei factus est homo, fuit ut redimeret genus humanum, & pro illius redemptione Deo satisfaceret; ad quod non sufficiebat pura creatura. Sed ut hoc melius explicemus, notandum est, quod satisfactio est actus iustitiæ, secundum quam redditur æquiualens, & tantum quantum ablatum fuit, ut sic de iustitia tollatur, & remittatur debitum, & hæc satisfactio dupliciter fieri potest, uel de proprio, & tunc est perfectissima satisfactio, quæ non innititur gratiæ, & liberalitati; uel de alieno, & hæc fundatur in misericordia tribuentis, ut ille

De causa Incarnationis.

Duplex modus satisfactionis.

Nn satis-

Differen-
tia inter
satisfactio-
nem, & me-
ritum.

satisfaciat, qui aliàs satisfacere non poterat. quo etiam modo distinguimus meritum de condigno, cui de iustitia debetur premium; nam quoddam est proprie, & simpliciter sumptum, quod innititur valori proprii operis, & nō liberalitati alterius; quoddam autem est, quod innititur alterius liberalitati, cōmunicantis proprium meritum, & utroque modo potest esse meritum, & satisfactio unius hominis ad alium hominem; at priori modo solus Christus potest mereri à Deo, & pro iniuria ei illata satisfacere; Communicatione autem meriti, & satisfactionis Christi, per gratiam, & charitatem possumus etiam nos de cōdigno mereri, & satisfacere; Est tamen differentia inter satisfactionem, & meritum; quia non datur satisfactio de congruo, sicut datur meritum de congruo; & ratio est, quia satisfactio est pro pœna debita culpæ, non potest autem remitti pœna nisi remittatur, uel sit remissa culpa; & propterea Deo satisfaciens, debet esse in gratia; cuius etiam ratio est, quia satisfactio est actus iustitiæ, & manente culpa nulla potest esse satisfactio pro pœna, quia implicat, quod pœna sit soluta, & culpa remaneat; at meritum potest respicere bona temporalia, quæ Deus concedit, etiam suis inimicis, & propterea manente culpa potest esse meritum operibus bonis factis in peccato mortali, fundatum in misericordia, & liberalitate Dei, ut dicemus inferius.

Nulla pu-
ra creatu-
ra potest
simplici-
ter satis-
facere
Deo.

Quo ueluti fundamento supposito; & supposito etiam, quod superius diximus de peccato Adæ, supposita quoque communi distinctione de necessario ad finem, uel simpliciter, uel ex suppositione, Dicimus primo, quod nulla pura creatura potest simpliciter, & proprie satisfacere Deo, de proprio, pro peccato proprio, & multo minus pro redemptione totius generis humani; loquimur modo de satisfactione seclusa gratia, & considerata creatura satisfaciente in puris naturalibus. & probatur primo, quia peccatum cōtra Deum commissum, est duplici ratione infinitū, Primo ex parte eius cui fit iniuria, qui est Deus infinitus, tanto enim maior est iniuria, quanto maior est ille in quem peccatur. 2. ex parte boni, quod per peccatum tollitur, quod est æterna beatitudo; & si sermo sit de peccato Adæ, est tertio infinitum ex parte naturæ, quam corrumpit, quæ habet quandam infinitatem, in quantum de se est multiplicabilis per infinita supposita sed pura creatura est finita, ergo non potest reddere æquivalens infinitum, quod est necessarium ad simpliciter perfectam satisfactionem; Et confirmatur, quia sic homo non potest aliquando satisfacere homini, ut si commisisset peccatum pro
quo

quo mereatur à iudice sibi mortem corporalem infligi; quia nul-
lum temporale habet homo, quod æquialeat uitæ suæ, ergo
multo minus poterit satisfacere Deo. Probatum secundo, quia
nullus potest satisfacere alicui, eo, quod est illi debitum; sed
qualibet creatura debet Deo totum suum esse, & operari; ergo
non habet unde satisfaciat; & confirmatur, quia si non possu-
mus reddere Deo debitas gratias pro acceptis beneficiis, ergo
multo minus poterimus ei exhibere debitam satisfactionem,
ad æqualitatem. Aliqui in contrarium sic arguunt, quia quan-
tum malum fuit auersio à Deo per peccatum, tantum bonum est
conuersio ad Deum per charitatem; quantum etiam bonum na-
tum fuit inesse actui meo, tantum bonum, & non plus abstulit
peccatum meum, & tantum bonum potest inesse actui secundo, er-
go per illum actum, & per cõuersionem, redditur omnino æqui-
ualens, & cõsequenter purus homo poterit Deo satisfacere; Sed
respondetur, concedendo tantum bonum esse conuersionem in
Deum per charitatem, quantum fuit malum auersio à Deo per
peccatũ; & quod charitas, quæ informatus fuit primus actus, &
quæ abstulit peccatũ, potest inesse secundo actui; non tamen ob
id sequitur, quod purus homo uiribus naturæ, possit Deo satisfacere,
& reddere æquiualens; nam potest quidem à Deo auerti, &
charitatem amittere; non tamen potest uiribus propriis chari-
tatem recuperare, & per charitatem ad Deum conuerti; & ita
actus meus, ut meus est, potest tollere longe maius bonum, po-
tens illi inesse, quam possit in eo postea reponere; iuxta illud
Ose. 13. perditio tua ex te, salus autem ex me, sicut possum alie-
ri, & mihi auferre uitam, quam postea restituere non possum.

Dicimus secundo, quod ex Dei misericordia, & gratuita il-
lius acceptatione, potuisset purus homo satisfacere pro pecca-
tis, non solum propriis, sed etiam totius generis humani; po-
tuisset enim non ordinare Filii Incarnationem, & dare homini-
bus gratiam per se, & non ex merito Christi, cuius uirtute con-
uertantur ad Deum, & satisfaciant. & sicut Adam peccauit om-
nium nomine, ut pater omnium, ita etiam potuisset Deus face-
re, quod omnium nomine conuerteretur, & pœnitentiam age-
ret. Vnde S. Aug. 13. de Trinit. cap. 10. docet Deo fuisse possibi-
lem alium modum nostræ redemptionis, quam per Incarna-
tionem, & Christi passionem.

Dicimus tertio supposito, quod Deus, non solum tanquam iustus, &
pro iustitia zelans, sed etiam tanquam summe misericors, ut exacta, &
perfecta satisfactione à nobis exigendo, summa erga nos amore

Argumen-
tum in cõ-
trarium.

solutio ar-
gumenti.

Ex gratia
ta accepta-
tione pu-
rus homo
satisfacere
potuisset.

ad perfe-
ctam satis-
factionem
necessaria
fuit Dei
Filium in-
carnari.

Dubium
quomodo
Christi sa-
tisfactio
fuerit in-
finita.

Solutio
dubii.

ostenderet, sumā nobis misericordiā faceret, & infinitū nobis fi-
lii sui donū, in pretium, & redemptionem offerēdum daret) uo-
luerit satisfactionē simpliciter perfectā, per redditiōē æquiva-
lentiſ, non alias debiri, pura creatura nō potuit satisfacere; sed
necessarium fuit Filium Dei incarnari; nam solus Deus poterat
cū sit infinitus, sed non debebat; tū quia satisfactio illi fieri de-
bebat, qui fuerat offensus, tum etiam quia satisfactio debebat
fieri ab homine, qui peccauerat. nec etiā poterat, quia licet pos-
set tanquam infinitus, non tamen poterat pati, tanquā spiritus,
& impassibilis, & satisfactio passione fieri debebat; unde neces-
sarium fuit, ut Filius Dei carnem assumeret, & efficeretur homo;
in quo (ut inquit Damascen. lib. 3. de Fide Orthod. c. 1.) Deus
ostendit suam bonitatem, sapientiam, iustitiam, & potētiam, Bo-
nitatē, quia non despexit proprii plasmatis infirmitatem, Iusti-
tiam uero, quoniam homine uicto, non alio, quam homine fecit
uinci tyrannum, neque ui eripuit ex morte hominem, Sapien-
tiam, quia inuenit difficillimi decentissimam solutionem. Po-
tentiam uero siue uirtutem infinitam, quia nihil est maius, quā
Deum fieri hominem. Sed uideri alicui posset, quod Christus
non satisfecerit, secundum æqualitatem ad culpam commissā;
nam culpa est infinita, ut diximus, & passio Christi etiam acce-
pta, secundum totam rationem meriti, est bonum finitum, quia
non est bonū increatum, ergo non acceptatur à Deo infinite ex
parte obiecti, quia non est Deus beatus amando illam passionē,
sicut est beatus amando suā essentiā. Præterea Christus inquan-
tū homo, uel ratione naturæ humanæ, non potuit reddere æqui-
ualens beneficiis omnibus à Deo receptis, Deo. n. & parentibus
non potest reddi æquiualens 8. Ethic. ergo non potuit reddere
æquiuales pro peccatis humanæ naturæ; nā redditio æquiuale-
ntis, oportet, q̄ sit de non alias debito, illi cui redditur; si autem
actus Christi nō sufficit ad æquādū beneficia, & quicquid est in
Christo, secundū naturā humanā est deo obligatū, & debitū pro
beneficiis acceptis, nihil ei supererit quo possit aliorum culpas
æquare. Ad quod respōdetur humanas Christi actiones, ut ama-
re Deū, uolūtariē pati, & huiusmodi dupliciter posse cōsiderari,
primo, secūdū suum esse, quatenus sūt res quædā particulares,
in certo genere entis, & sic sunt entia finita simpliciter, nō enim
sunt diuina essentia. Secundo, quatenus sunt res personæ diui-
næ, ut proprii subiecti cuius sunt, & sic sunt entia infinita perso-
naliter, & sunt uirtutis, & efficacix infinite in genere meriti, &
satisfactionis; quia sunt opera personæ diuinæ, quæ est infinita;

cum

cum enim actiones sint suppositorum, uim, & efficaciam habent à suppositis quorum sunt; licet igitur passio Christi, in se considerata, sit essentialiter bonum finitum, considerata tamen, ut est personæ diuinæ, in natura humana sibi hypostatice unita, est bonum ratione personæ, personaliter infinitum; & consequenter ex hoc, quod persona Christi soluit pro peccato, illius satisfactio est infinita, & non solum adæquat offensam infinitam, ex infinitate Maiestatis offensæ, sed etiam in infinitum excedit, quia non solum est infinita ex parte obiecti, sicut peccatū, quia scilicet est accepta Maiestati infinitæ, sed etiā ex parte operantis, quia est à Persona, & Maiestate infinita. & quatenus sic infinita, non solum adæquat, & excedit omnes offensas totius mundi contra Deum, sed etiam adæquat, & excedit omnia beneficia à Deo collata toti mundo, & etiam humanæ naturæ assumptæ; & consequenter potuit Deo reddere dignas gratias pro omnibus beneficiis à Deo, & toti mundo, & humanæ naturæ assumptæ, collatis, & dignam, & æquiualentem, & in infinitum superexcedentem satisfactionem pro peccatis non solum totius mundi, sed etiam infinitorum mundorum, si infiniti essent. Nec obstat, quod Persona diuina hæc operabatur mediante natura humana, quæ est finita; quia operans erat persona diuina infinita, à qua illius operationes, mediante natura humana, habuerunt uirtutem infinitam, unde etiam uidemus, quod mediante natura humana, fecit opera diuina, humanam uirtutem excedentia, multa. s. miracula uerbo, & tactu. Nec etiam obstat id quod dicitur, Deo, & parentibus non posse reddi æquiualens, quia intelligitur de creatura; nam persona diuina incarnata reddit æquiualens. Nec etiam obstat, quod quanto magis creatura gratias agit Deo, tanto magis obligatur Deo, cum ipsa gratiarum actio sit nouum beneficium illi à Deo collatum. nam in personam diuinam in se nullum redundat beneficium ex gratiarum actione, nec ullum fuit à principio incarnationis præstitum beneficium personæ diuinæ, sed naturæ assumptæ, & ideo persona diuina operans humanos actus personaliter diuinos, & illos Deo in gratiarum actiones, & in satisfactionem offerens, omnia beneficia, & omnes offensas adæquat, & excedit.

*Quomodo Christus potuerit pati cum esset comprehensor, An
eius anima sit passa, secundum superiores ratio-
nes, & An dolor Christi fuerit ma-
ior illo damnatorum.*

Ca. XXIX.

Quomo-
do potue-
rit pati cū
esset com-
prehēsor.

Solutio
dubii.

DE Christi passione dubium est, quomodo potuerit pati, saltem secundum superiorem portionem rationis, cū fuerit comprehensor, & illius anima ab instanti conceptionis fuerit beata; dolor enim, & gaudium contrariantur, & contraria non possunt esse simul in eodem, ergo cum anima Christi secundum portionem superiorem semper haberet gaudium diuinæ fruitionis, quod tolli, aut minui nō potuit; non uidetur, quod aliquis dolor potuerit, usque ad illam superiorem portionem ascendere. Et si dicatur, quod gaudium, & tristitia in Christo non contrariebantur, quia non erant de eodem, sed respectu diuersorum, & propterea simul in eadem animę portione, esse poterant; non uidetur euacuari difficultas; nā licet gaudium, & tristitia oriantur ex diuersis causis, ex se tamē sunt contraria, & se inuicem mutuo expellunt ab eodem subiecto, & 7. Ethic. cap. 18. dicit Arist. quod delectatio uehemens, expellit tristitiam, non solum oppositam, sed etiam contingentem, & è contra. Pro cuius solutione notandum est, quod anima quantum ad præsens attinet, dupliciter potest considerari; primo, secundum suam essentiam. 2. ratione suarum potentiarum, ipsæ etiam potentię possunt dupliciter considerari, & respectu animæ cuius sunt potentię, & in qua sunt, ut in subiecto; & respectu actuum earum, quibus propria obiecta percipiunt; Et secundum has omnes cōsiderationes, & respectus, possumus loqui de animæ Christi dolore, tristitia, & gaudio; & ut repetitionem euitemus, cum anima sit spiritus, & simplex, & subiectū omnium suarum potentiarum, non secundum partes, sed secundum se totam, & sic etiam sit forma corporis, tota in toto, & tota in qualibet parte, tota dolebat, & tristabatur, ratione aliquarum suarum potentiarum, & ratione corporis, cuius est forma; & simul etiam tota gaudebat ratione superioris portionis animæ, qua Diuina essentia fruebatur; & cum dolor, & gaudium non essent in Christo, secundum idem, sed de rebus diuersis, & si etiam de eadem re, diuersa tamen ratione, non erant in Christo contraria, & poterant simul esse; nam contrarietas sumenda est

est secundum idem. unde uidemus eandem rem dici magnam, & paruam, diuersa ratione, & quod nos etiam de eadem re, diuersis respectibus gaudemus, & tristamur. quod autem in nobis tristitia uehemens impediatur quamcunque delectationem, etiam non contrariam, & e conuerso, ut inquit Arif. & experientia docet; est ratione redundantia, quae naturaliter fit ab una potentia animae in aliam; nam ut inquit Auic. 6. naturalium par. 4. cap. 5. potentiae naturales intese, mutuo se impediunt actibus suis intentis, ut patet in raptu Pauli, in quo nesciuit utrum in corpore, uel extra corpus audierit illa arcana de quibus loquitur. 2. cor. 12. & patet quotidiana experientia in multis, in quibus dolor sensitius ita redundat in rationem, ut eam perturbet, & quandoque retrahat à sua rectitudine. Non sic fuit in Christo, non solum, quia in eo nihil fuit, nec potuit esse inordinatum, & passio sensitua non potuit perturbare rationem, sed etiam quia cum esset simul comprehensor, & uiator, uirtute diuina omnes animae potentiae, intra suos limites continebantur, ut una non impediret aliam. Inferiores quidem nullo modo poterant impedire superiores, sicut in nobis, quia hoc ad imperfectionem, & deordinationem pertinet, sed superiores per redundantiam beatitudinis, poterant impedire inferiores, ne pati possent, & reddere corpus impassibile, & gloriosum, quod ad perfectionem pertinet; sicut modo reddunt, cum sit solum comprehensor, & post resurrectionem etiam, omnia corpora beatorum per redundantiam beatitudinis animae, erunt gloriosa, & impassibilia. ex quibus remanent soluta contraria argumenta. Anima igitur Christi, tota erat beata, ratione intellectus, & uoluntatis, quatenus diuina fruebatur essentia; tota etiam simul patiebatur, quatenus forma corporis, & ratione potentiarum inferiorum.

Sed dubium est, an sit etiam passa secundum rationes superiores, intellectus. s. & uoluntatis per proprium illorum actum. Caiet. 3. p. q. 46. ar. 7. repræhendit Scotum id affirmantem, & quasi blasphemiam dixisset, pro illius reuerentiam eum glosat, quod partim equiuocauerit, & quod in eo in quo non equiuocauit, excusari non potest. cum tamen Scotus uerum dixerit, & Caiet. grauer errauerit. & licet Scotus hanc questionem diffuse tractet. 3. s. d. 15. adducemus tamen ex ipso illa solum, quae adducit Caietanus. Probat igitur quod ratio superior in Christo per proprium actum doluit de passione Christi. primo, quia passio erat contra naturalem appetitum ipsius rationis supe-

An anima Christi sit passa secundum rationes superiores. Scoti sententia.

Caietani
sententia
cōtra sco-
tum.

Quod in
beatis nō
fit tristitia

rioris. 2. quia erat contra conditionatum uelle, eiusdē ratio-
nis, quicquid autem nobis nolentibus, uel naturali uoluntate,
commodi, uel conditionato uelle accidit, est sufficiens causa
tristitiæ, ut patet de miseria quoad primum, & de proiectione
mercis in mare, quo ad secundum. 3. quia Christus trista-
tus est de peccatis hominum, ut sunt offensæ Dei, sed hoc spē-
stat ad rationem superiorem, quia hæc tristitia est secundum
Deum, & secundum rationes æternas consultas, quæ sunt secun-
dum Aug. 12. de Trin. obiectum rationis superioris. Caietanus
ut ostendat in quo deceptus est Scotus præmittit, quod cum
tristitia, secundum Aug. de Ciu. Dei fit de his, quæ nobis nolen-
tibus accidunt, & nostrum nolle quadrupliciter inueniatur, uel
per actum elicitum, ut nolo uisitari; uel per naturalem cōtrarie-
tatem ad uoluntatem, secundum se, ut nolumus miseriam, uel
per naturalem contrarietatem ad uoluntatem colligatam appeti-
tui sensitui, ut nolumus uri, uel per conditionalem actum uo-
luntatis, puta nolletatē, ut nollemus proicere merces in mare,
quas tamen proicimus; dicit Scotum deceptum fuisse in hoc,
quod putauit quodlibet istorum nolle sufficenter causare tri-
stitiā, si cōtra huiusmodi nolle eueniat nobis aliquid sic nolitū:
quod falsum esse ostendit ex hoc, quod Beatis multa possunt sic nō
lita euenire, qui tamen tritari nō possunt, nam uolūtas cuiusq;
patris in patria, est, quod secundum se nollet filium dānari, ut pa-
tet, quia ista nolletas est secundum amorē naturalem ad filiū,
quæ remanet etiam in damnatis, ut patet in diuite, qui petiit ne
fratres damnarentur; & tamen Beatus non tristatur si filius dā-
natur, & simile est de iniuriis, quæ fiūt sanctis circa eorum cor-
pora, sunt enim contra naturalem uoluntatem eorū, & tamē nō
tristantur. Dicit igitur distinguendū esse de nolle, quod siue na-
turale, siue conditionatum sit, dupliciter sumi potest, primo ab-
solute, hoc est, quātū est ex parte uoluntatis, seu boni uoliti, aut
mali noliti, & taliter nolle nō sufficit ad causandam tristitiā, ut
patet ex dictis exemplis. Alio modo sumitur nolle secundum
præsentē statum uolentis, seu nolentis, hoc est, quod siue sit natura-
le, siue conditionatū, illud nolle in fit secundum præsentem sta-
tum, quem actu habet ille, qui dicitur nolle; & sic nolle siue sit
naturale, siue conditionatum, sufficit ad causandam tristitiā;
quam differentiam clarius explicat exemplo patris beati, & nō
beati, nam pater iustus uiator, respectu miseriæ filij præsciti, ha-
bet nolle, & naturale, & conditionatum, non solum ita, quod
uoluntati paterne, secundum se absolutē sumptæ, contrariatur

miseria filij, & nollet filij damnationem seculo diuinæ iustitiæ ordine, sed etiam ita; quod secundum præsentem statum, in quo est, ex amore naturali exit in actum nolendi conditionatum, dicendo, Pater si possibile est transeat calix iste; Idem autem pater beatus, non habet amplius amorem illum paternum, ut consonet sibi exire in actum nolentis respectu miseriam filii, alioquin nõ esset beatus, quoniam aliquid uellet, quod non haberet; sed in omnibus suum uelle conforme est diuinæ uoluntati; & hinc fit, quod damnatio filii eueniens tristitiam ingerit patri uiatori, & non patri beato; ex quo cõcludit, quod ad tristitiam non sufficit uoluntas naturalis absoluta, uel cõditionata, sed oportet, quod sit secundum præsentem statum, iuxta quem exit in actum, & ita dicit, quod Christus dominus beatus secundum portionem superiorem non tristabatur de sua passione, quia secundum illam non habebat nolentiam illius, sed tanquam beatus illam nullo modo refutabat.

Ista doctrina Caietani est bona ad ostendendum quomodo in Beatis non fit tristitia; sed est male applicata, nã Christus nõ solum erat compræhensor, sed etiã uiator; & ut uiator tristitiã patiebatur ex his, quæ naturaliter nata sunt causare tristitiã; qualia sunt ista, ut probant rationes Scoti, secundum quæ uoluntas exibat in actum, unde Christus in Orto orauit, *Pater si possibile est transeat à me calix iste*. distinguendi sunt igitur in Christo actus intellectus, & uoluntatis; nam quatenus respiciunt suum obiectum, scilicet Deum, & quæ Deus uult, non potuit in eo esse tristitia, sed delectatio, & gaudium; & ita de sua passione summe gaudebat, quatenus erat à Deo uolita, sed quia non erat à Deo uolita simpliciter, & absolute; sed ex suppositione, & conditionate; quatenus non erat à Deo uolita, Christus illã nolisset, nolisset. n. peccata generis humani, pro quibus patiebatur, & nolisset impiam iudæorum uoluntatē, qua illū occidere uolebāt, quia peccata cū sint Dei offensa nõ poterāt nisi summe ei displicere, & ut uiator illius uolūtas descēdit in actū, nolitionis, & detestationis peccatorū, qui fuit illi causa summe tristitiæ, qui actus uoluntatis est cõformis uolūtati Dei, sed in Deo, & in Beatis nõ potest causare tristitiã, sicut causat in uiatoribus. Et argumentū Caietani sumptum ab exemplo Beatorū, nihil ualet, quia Beati sunt solum compræhenses, & non etiam uiatores, sicut erat Christus; & si quid ualeret, probaret quod Christus, uel non est passus, uel non erat tunc compræhensor, quia beatitudini repugnat omnis tristitia, & dolor, quod est falsissimum;

solutio
cū scoto
cõtra Caietanium.

& repugnantia est in solo comprehensore, quia beatitudo, quæ est secundum intellectum, & uoluntatem, ut habent Deum clare uisum pro obiecto, redundat in omnes alias rationes intellectus, & uoluntatis, & in omnes alias potentias animæ, & etiam in corpus, non sic autem in eo, qui est simul comprehensor, & uiator, qualis fuit solus Christus. Concludamus igitur, quod Christus passus est non solum, secundum inferiores potentias sensitivas, sed etiam secundum uoluntatem, & non solum ratione illius colligationis cum appetitu sensitivo, & ut natura, sed etiam, ut libera, quatenus habebat uelle contrarium conditionatum, & quatenus nolisset Dei offensam, quam summe detestabatur. & uoluisset fructum, & efficaciam suę sacratissimæ passionis in omnibus, pro quibus patiebatur, suum habere effectum, quem tamen in multis non habiturum uidebat; hæc natura sua sunt causa maximæ tristitiæ; & cum Christus esset etiam uiator, illam in eo causarunt. & de hoc dolore, seu tristitia uoluntatis, dixit S. Amb. super Lucam, *Doles Domine non tua uulnera, sed mea, id est tristatis de meis peccatis, naturam meam, vulnerantibus, non de tuis.*

An dolor
passionis
Christi su-
erit maior
illo dam-
natorum.

Ex quo aliud possumus soluere dubium, an dolor passionis Christi, fuerit maior illo damnatorum; quod excesserit omnes dolores, quos homines possunt in hac uita pati, est certissimum apud omnes; & S. Tho. 3. p. multis rationibus ostendit. communiter tamen Scholastici dicunt, quod dolor damnatorum sit grauior, cuius S. Tho. 3. sent. reddit rationem, quia sicut se habet gloria beatorum, ad bona presentis uite, sic se habet miseria damnatorum, ad pœnas, & miserias huius uitæ; sed gloria beatorum excedit omne bonum presentis uitæ, ergo pœna, & miseria damnatorum, excedit omnes pœnas, & miserias huius uitæ; ergo cum Christus non assumpserit nisi dolorem uiatoris, dolor damnati quem habet, siue quantum ad pœnam damni, siue quantum ad pœnam sensus, est maior, quam fuerit dolor Christi; quia ille dolor facit damnatum miserum; quod absit ut de Christo dicatur. Sed si dolor Christi fuisset maior illo damnatorum, non propterea Christus fuisset miser, ut per se patet. ideo omittamus hanc rationem. S. Tho. præcedens autem sumpta per oppositionem ad gloriam beatorum, non concludit, quia non est eadem ratio, nam beatitudo consistit in bono essentialiter infinito. Saluo meliori iudicio credo dolorem passionis Christi fuisse maiorem, & de dolore sensitivo nolo comparisonem facere, de quo tamen, si actio ignis in corpora damnatorum, intelli-

gatur cum S. Tho. 4. s. d. 44. q. 3. q. 3. quod sit spiritualis, & intentionalis, ex eo, quod cessante motu cœli, cessat alteratio (cōtra quem inferius agemus) facile Christi dolor intelligitur maior. Certum est apud omnes, quod præcipua damnatorum pœna, est illa damni, quæ est tristitia ex carentia uisionis diuinæ, quæ tristitia est, secundum actum uoluntatis; & Christus etiam habuit tristitiam, secundum actum uoluntatis, licet non secundum quemlibet; uidentium nunc est, quæ fuerit maior tristitia; & proculdubio fuit maior illa Christi, nam tristitia uoluntatis sequitur ex intellectu cognoscente, & uoluntati proponente, sed damnati tristantur ex hoc, quod uident se priuatos propria culpa, beatifica uisione; Christi autē tristitia causabatur ex duobus præcipuis causis, prima ex hoc, quod Diuina Maiestas offensa erat peccatis, pro quibus ad eam reconciliandam patiebatur. secunda quia uidebat, quod frustra respectu multorum, pro eorum redemptione patiebatur, & sāguinē suum fundebat, ob propriā eorum obstinationē, quæ certe nata fuerūt in Christo causare longe maiorem tristitiam, quam priuatio beatitudinis in damnatis, tum ratione obiecti causantis tristitiam, quia obiectum tristitiæ damnatorum est pœna, obiectum uero tristitiæ Christi fuit culpa, & multorum damnatio, quod natum est tanquam grauius magis mouere, sicut uidemus, quod iusti magis abhorrent culpam, quam pœnam; Tum ratione cognitionis, quæ ex parte, est mensura tristitiæ, quia damnati habent cognitionem confusam, & uniuersalem beatitudinis, qua priuantur, at Christus habuit distinctam, claram, & euidentem cognitionē Diuinę Maiestatis, grauitatis offensę Diuinę Maiestatis, & uirtutis, & efficacis sue passionis, Tum etiam ratione affectus, qui complet mensuram tristitiæ, affectus autem damnatorum ad beatitudinem, fundatur in amore concupiscentiæ solum propter proprium commodum, qui partim est bonus, quatenus est naturalis, partim est malus, quatenus uellent beatitudinem cū illam demereantur, & iustissime ea priuati esse debeant. at affectus Christi, est zelus paternæ gloriæ, & salutis animarum, qui est infinitus, ob hanc enim causam carnem assumpsit, & passus est. fuit igitur dolor passionis Christi maior illo damnatorum. Quod etiam potest probari ex oratione Christi in Orto. Lu. 22. *Et factus in agonia prolixius orabat, & factus est sudor eius, sicut gutta sanguinis decurrentis in terram.* Si tristitia Christi fuisset solum animalis, & sensitua, & ex naturali horrore mortis, certe non fuisset ita grauis, quod factus in agonia sudaret guttas sāguinis de-

decurrentis in terram, præsertim cum sit etiam nobis in exemplum, & naturalem, & sensitivam tristitiam debeamus temperare ratione, ut admonet Paulus. *Ne contristemini sicut, & ceteri, qui spem non habent.* Sed quia tristitia erat secundum uoluntatem, ex cognitione intellectiua (ut diximus) erat grauissima, quæ redundabat in sensum. & hac ratione fuit nobis in exemplum, ut sic etiam cognoscamus quã sit detestandum peccatum, & quanta debeat esse uoluntatis displicentia de peccato commisso, non solum à nobis, sed etiam ab aliis, propter Dei offensam. Dicunt etiam Doctores, quod Christus tanta passus est, quanta naturaliter impossibile fuisset purum hominem pati, quia uirtus diuina sustentauit humanitatem miraculose, ne prius anima separaretur à corpore, ut tanta pateretur, cum autem Dei miracula non sit sine maxima causa, hoc miraculum, ideo uidetur in Christo factum, ut sicut patiebatur pro peccatis totius generis humani, ita etiam eius pœna excederet pœnam quibuscumque peccatis debitam, & damnatis inflictam, & infligendam, quoad intensiorem, licet non esset illi necessarium tanta pati, sed minima illius actio sufficeret ratione infiniti meriti, & infinitæ uirtutis, ut actio personæ diuinæ. Vnde de Christi passione dicitur. *Tren. i. O vos omnes, qui transitis per uiam, attendite, & uidete si est dolor sicut dolor meus.* Cum Spiritus sanctus absolute, & simpliciter loquatur, non restringamus nos sine necessitate concludentis rationis ad dolorem præsentis uitæ. Et confirmatur ex eo, quod subditur, *Quoniam uindemiauit me, ut locutus est Dominus in die furoris sui. dies furoris Domini est ille, quo damnat, & mittit ad æternum ignem.*

Quare iustificatio tribuatur fidei, cum sola non sufficiat, sed requirantur etiam opera. Cap. XXX.

Quomodo requiratur nostra dispositio, & satisfactio.

Quamuis Christus pro omnibus nobis mortuus sit. satisfecerit, & omnibus remissionem peccatorum; gratiam, & æternam beatitudinem meruerit, nihilominus adhuc à nobis exigit, quod bonis operibus nos ad remissionem peccatorum, & ad gratiam disponamus; ut illam, non bonorum operum merito, sed Christi, habeamus; & illa habita, uirtute gratiæ, nos quoque satisfaciamus, & gratiæ, & gloriæ augmentum mereamur; & hoc, non quasi illius satisfactio, & meritum fuerit insufficiens, ut calumniantur impij Lutherani; sed quia sic cõueniebat, imo & necessarium erat, stante

stante hominum malitia; uenit enim Filius Dei, ut peccatum, & opera diaboli destrueret; si autem illius satisfactio, & meritum, sicut est sufficiens pro omnium salute, ita etiam in omnibus suis fortiretur effectum, absque eo, quod a nobis aliquid requiratur, homines certi de salute, libere possent in omni uitiorum genere pro libito suam explere libidinem; quod etiam esset, si id solum requireret, quod inquit impius Lutherus, fidem. s. qua sola dicit homines iustificari, & saluari; & fidei nomen extēdit ad credulitatem, qua peccator credit se iustificari, ex diuina misericordia, intercedente Iesu Christo; & ita tollit ad iustificationē omnia opera bona; imo dicit, omnia opera cuiuslibet hominis, quamuis ex se bona, & recte facta, esse peccata; & sacramēta nullius esse uirtutis, sed iustificationem pendere solum ex fide, seu dicta credulitate; & ita secundum ipsum, nullum crimen quantumuis enorme, nocet credenti, quia sola fides sufficit ad salutem. Quid peius dici potuit, aut quod sit magis impium? Voluit ergo Christus uirtutem, & meritum suæ passionis nobis applicari Sacramentis, & bonis operibus; & quod obtenta Sacramentis Baptismi, & Pœnitentiæ, etiam uoto, cum contritione susceptis, remissione peccatorum; bonis operibus, uel gratiæ, mereamur gratiæ, & gloriæ augmentum, & pro peccatis post baptismum commissis satisfaciamus; & quod ante peccatorum remissionem, ad illam bonis operibus, & pœnitentia nos disponamus. Et tantum abest, ut hoc deroget uirtuti passionis Christi, quod in maiorem illius gloriam, & honorem cedit; quia sic magis dissoluitur opus diaboli, & deletur peccatum, ut Sancti, iuste, & pie uiuamus in hoc seculo, & quia opera nostra hanc uirtutem satisfaciendi, & merendi habent ex merito Christi, quod eius uiuis membris communicatur, & postquam Christus uoluit esse caput nostrum, & quod simus illius membra, ad maximam eius gloriam pertinet, quod ex illius affluentia efficiamur membra uiua, & per gratiam, quam nobis infundit, eleuemur ad quoddam esse diuinum, & bona nostra opera efficiantur meritoria, & satisfactoria, ut sic non sint solum nostra, sed etiam capitis; nam ita illis meremur, & satisfacimus, quod Christus in nobis, & per nos tanquam membra sua illis meretur, & satisfacit, non enim est distinctum meritum nostrum ab illo Christi, sed est illud ipsum nostris operibus uiuis applicatum.

Sed cum nolimus modo particulares disputationes contra hæreticos suscipere, contenti sola dogmatum fidei explicatione, quia tamen de bonorum operum merito agimus, & sunt ali-

quæ

Luthera-
norum hę-
resis de fi-
de, & ope-
ribus.

Quod no-
strum me-
ritum, &
satisfactio
cedant in
Christi
gloriam.

Quæ ope-
ra, & quæ
fidem in-
telligat
Aposto-
lus.

que Sacre scripturæ auctoritates, que exclusis operibus, iustificationem, & salutem soli fidei uidentur tribuere, ut illa Rom. 1. *Iustus ex fide uiuit.* & cap. 3. *Arbitramur iustificari hominem per fidem sine operibus legis.* breuiter dicimus, quod Apostolus loquitur de operibus legis Mosaicæ, quæ cessauerunt, & nõ solú mortua, sed etiam mortifera euaserunt; ut idem Apost. de Circumcisione testatur, Gal. 5. *Si circumcidimini Christus uobis nihil proderit.* Et fides ex qua iustus uiuit, & quæ iustificat, est fides uiua, quæ per charitatem operatur; illa enim, quæ est sine operibus, est mortua; ut testatur Iacobus Apostolus, cap. 2. *Fides sine operibus mortua est.* Quod autem in sacris literis sæpe magis extollatur fides, & illi potius, quam cæteris aliis uirtutibus tribuatur uita, & iustificatio, non est ad deprimendum alias uirtutes; nec ad tollendum earum opera; & quinque possumus huius reddere rationes. Prima, quia, quod à pluribus causis dependet, tribuitur cuilibet illarum, sed non uni soli, & per exclusionem cæterarum. & ita uidemus remissionem peccatorum, & iustificationem, non solum fidei, sed multis aliis etiã uirtutibus tribui, ut eleemosynæ. Lucæ 11. *Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt uobis.* Patientiæ, Luc. 21. *In patientia uestra possidebitis animas uestras.* Spei, Prou. 28. *Qui sperat in Domino saluabitur.* Rom. 8. *Spe salui facti sumus.* Charitati. 1. Ioa. 3. *Nos scimus quoniam translati sumus de morte ad uitam, quoniam diligimus fratres.* Secunda causa ob quam iustificatio præcipue tribuitur Fidei est, quia uita spiritualis primo manifestatur in actu fidei, est enim illius principium, & fundamentum, sed perfectio & complementum est charitas; sicut etiam eadem ratione, uita tribuitur animæ uegetatiuæ, etiam in brutis, & in homine, licet non habeant plures animas, sed unam cum diuersis potentiis. Tertia, quia Fides uiam salutis, & omnia necessaria ostendit, & in ea dirigit, cum sit de fine, mediis, & modo operandi. imo ad ambulandum in ea, inducit, & quodammodo compellit, cum præmia, & supplicia ostendat, & cum amor non feratur in incognitum. Quarta, quia sola fides formata potest aliquando saluare sine operibus, ut patet in pueris, & in peccatoribus adultis, qui statim habita contritione moriuntur, at opera sine fide nunquam sufficiunt ad salutem. Quinta, quia in Christiana Religione nihil fuit, nec est, quod ita difficultatem patiatur sicut fides, quod enim amandus sit Deus, & proximus, & quod benè operandum sit, est rationi consonum; ipsa natura docet; at quod credenda, & recipienda sint ea, quæ

Quare fidei potius tribuatur iustificatio.

rationem excedunt, & infidelibus sunt absurda, & impossibilia, ut quod Filius Dei factus sit homo, & in ligno crucis, inter duos latrones moriēdo, humanum genus redemerit, & quod propter ista sit diligendum, & operandum, primo aspectu ratio, & natura abhorrere uideretur, & propter difficultatem, quam in se habent, & propter infidelium irrisionem, sunt enim, ut inquit Apost. 1. cor. 1. *Iudæis quidem scandalum Gentibus autem Stultitia*. ob quam causam fuit in diuinis Scripturis fides maxime commendanda, & quod est illi commune cum alijs uirtutibus, optima etiam ratione, ut principio, ei attribuendum fuit, ea enim suscepta cætera facile consequuntur.

Quod nihil à Deo simpliciter mereri possimus, de necessitate gratiæ, & de merito de condigno, & de congruo, & quod bona opera facta in gratiâ, sint meritoria de condigno triplici ratione.

Cap. XXXI.

TRactaturi de merito bonorum operum, non est, quod loquamur de illis bonis operibus in se, quæ operantium culpa, sunt operantibus mortifera; quod duplici de causa contingit, uel quia cum peccato mortali administrantur, uel suscipiuntur ea, quæ tanquam sacra requirunt administrantem, & suscipientem in gratiâ, uel saltem attritum, qualia sunt sacramenta, uel quia fiunt propter finem mortalem, ut si detur pauperulæ elemosyna, ut consentiat in fornicationem, ista enim non sunt digna præmio, sed æterno igne.

Præsupponimus etiam gratiam, qua nobis remittuntur peccata, & efficitur Deo grati, & eleuamur ad quoddam esse diuinum, consortes effecti diuinæ naturæ, & per adoptionem in filios Dei ascripti. quæ est quædam qualitas spiritualis, quam Deus gratis, nullo illius in peccatore præcedente merito, infundit in anima, & est distincta ab omnibus uirtutibus, etiam à Charitate, licet inuicem separari non possint, ut una sit sine altera, cuius subiectum non est aliqua potentia animæ, sicut in uirtutibus; sed est ipsamet animæ essentia; potentiæ enim, & uirtutes in illis existentes, sunt propter operationes, quæ proportionantur esse essentiæ illarum tanquam principio; nam quale est esse, tale est operari; cum autem uirtutes diuinitus potentiis animæ infusæ, sint propter operationes diuinas, & filiorum Dei, necessarium fuit, quod ipsa animæ essentia per gratiam eleuaretur

Opera bona quomodo efficiantur mortifera.

gratia quæ eius distinctio, subiectum, & necessitas.

ad esse quoddam diuinum filiorum Dei, ut tales sint operationes, quale est esse. Huius autem gratiæ, & uirtutum infusarum necessitas, probatur eisdem rationibus, quibus superius probauimus contra gentiles, esse nobis ad salutem necessariam fidem, & doctrinam diuinitus reuelatam, cum ultimus noster finis sit supernaturalis, & non possit adipisci nisi mediis supernaturalibus.

Quod nihil à Deo simpliciter mereri possimus.

Illud etiam tãquam certum præsupponimus, quod nihil possumus simpliciter, & absolute à Deo mereri, secundum absolutam rationem iustitiæ, sed solum secundum quandam diuinæ ordinationis præsuppositionem, iuxta quam Deus non nobis, sed sibi ipsi efficitur debitor: Et ratio est, quia ubi est proprie meritum, ibi merces de iustitia debetur, nam meritum respicit mercedem, & merces est quædam recompensatio, & quoddam pretium operis, uel laboris; sicut ergo reddere iustum pretium pro re accepta ab aliquo, est actus iustitiæ, ita etiam recompensare mercedem operis, uel laboris; Cum autem iustitia sit quædam æqualitas, inter eos solū simpliciter reperitur, inter quos est simpliciter æqualitas, ubi autem non est inter aliquos simpliciter æqualitas, ibi non est simpliciter iustitia, non tamen ob id est ibi iniustitia, sed potest esse quidam iustitiæ modus, ut inter patrem, & filium, dominum, & seruum, ut dicitur 5. Eth. ex hoc enim, quod filius non potest reddere æquiualens patri, nihil ab eo simpliciter, & de iustitia meretur. Sed inter Deum, & hominem est maxima inæqualitas, & in infinitum distantia, à quo habuimus esse, & quicquid unquam habuimus, habemus, & habituri sumus, & omnia bona, quæ fecimus, facimus, aut facere possumus, sunt ei iure debita; nihil igitur ab eo simpliciter, & absolute mereri possumus; quia semper facimus, quod debemus, imo longe minus, quam debeamus, ob quam causam cum Propheta semper orare debemus, *Vt nō intret in iudicio cum seruo suo.*

De merito de con digno, & de cōgruo

Quamuis autem nihil à Deo simpliciter, & absolute mereri possimus, nihilominus, quia pius, & misericors est, & diues in miserationibus, uult remunerare bona, quæ facimus, ac si non fuissent illi debita; & non solum illa, ad quæ noluit nos præcepto obligare, sed etiam illa, ad quæ ita nos obligauit, ut omittentes sint æternaliter puniendi; ea ratione, quia cum potuerimus illa facere, & omittere, tanquam liberi, illa facere uoluimus, & ita meremur, etiam faciendo, quæ debemus, & tenemur; & hoc quia sic ipse disposuit; ob quam causam ratione huius meriti, non efficitur nobis simpliciter debitor, sed sibi ipsi, qui ita se obli-

obli-

obligare uoluit; non tamen eodem modo omnibus, sed quibusdam simpliciter seipsum obligauit, iusta, & æterna mercede remunerare, omnia illorum bona opera, & uult de iustitia teneri, & isti sunt Filii Dei; sed ista iustitia, & istud meritum fundatur in gratia per quam efficimur filij Dei, quam Deus gratis sine nostris meritis, nobis largitur, & ita non nobis, sed sibi ipsi, & gratiæ suæ est debitor. aliis autem, qui non sunt in gratia noluit se ita obligare, nec conueniebat, quia eorum bona opera, sunt inimicorum opera, & propterea uoluit, quod eorum remuneratio, ex mera illius liberalitate dependeat, & quod eorum meritum non sit simpliciter meritum, in iustitia fundatum, uel illius promissionis, sed in sola Dei misericordia. Hinc oritur distinctio meriti, nam aliud est de condigno, aliud de congruo; primum respicit mercedem, tanquam debitam de rigore iustitiæ; Secundum, illam respicit, non ut iure debitam, sed ex quadam æquitate, fundata in liberalitate, & misericordia remunerantis; ita tamen, ut nulla sit iniustitia, nec inordinatio, si nulla sit remuneratio.

Quibus suppositis dicimus, opera uiua, quæ scilicet facta sunt in gratia, esse meritoria de condigno, æternæ beatitudinis, & augmenti etiam gratiæ, & gloriæ, & probatur. Mat. 5. *Gaudete, & exultate, quia merces uestra, multa est in cælis.* 2. ad Tim. 4. *Bonum certamen certavi, cursum consummaui, fidem seruaui, in reliquo, reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus iustus iudex.* Vbi Apostolus mercedem suorum laborum, quæ est æterna beatitudo, non uocat coronam misericordiæ, sed iustitiæ, & Deum retribuentem, non misericordem, sed iustum iudicem appellat. Mat. 20. habetur mercedem denarii diurni, quæ est beatitudo, deberi operariis, ex conventionem facta. & cap. 25. describitur iudicium, & quod propter opera misericordiæ datur Beatitudo; ita quod opera sint merita, & beatitudo merces eis debita. Sed est dubium unde habeant nostra bona opera facta in gratia, quod de condigno sint meritoria æternæ beatitudinis. habent quidem à gratia; sed qua ratione gratia, illa, ita eleuat, ut sint tantæ uirtutis, & efficacitæ? Respondetur, quod triplici ratione, prima, quia gratia est quædam similitudo diuinæ naturæ, secundum quam regeneramur, & recreamur ad quoddam esse diuinum filiorum Dei, & efficimur consortes diuinæ naturæ. 2. Pet. 1. Sicut autem essentia animæ est principium potentiarum, & operationum, & uirtutes naturales, sunt dispositiones potentiarum, ut perfecte operentur, iuxta naturam animæ; ita etiam cum gratia eleuetur

Quod nostra opera facta in gratia sint meritoria de condigno,

Tripliciter ratione habent à gratia, quod sint meritoria de condigno.

sentiam animæ, ad esse diuinum, & illud se ipsa formaliter ei tradat, debet etiam esse principium diuinarum operationum, potentiarum animæ, quæ disponi debent per uirtutes diuinitus infusas, ut perfectius operentur, iuxta esse diuinum à gratia animæ tributum. & ita gratia. 1. Ioa. 3. uocatur semen Dei, & Christus Ioa. 4. dicit, quod gratia est in homine fons aquæ salientis in uitam æternam, ubi clare explicat efficaciam gratiæ, quod eleuet opera nostra, ut sint meritoria uitæ æternæ. Secunda, quia per gratiam Spiritus sanctus habitat in nobis, & efficimur templum Spiritus Sancti. Rom. 5. 1. Cor. 6. uis autem Spiritus sancti habitantis in homine, non est impar ad acquirendum uitam æternam, & ad faciendum, quod operibus nostris debeatur uita æterna; quia illa opera nostra considerantur, ut sunt illius opera, qui in nobis, & per nos, operatur. Tertia est, quia, ut inquit Caietan. in tractatu de Fide, & operibus, meritum uitæ æternæ, non est tam actio nostra, quam actio Christi capitis in nobis, & per nos; homines enim in gratia constituti, sunt membra uia capitis Christi, Rom. 12. Eph. 4. Col. 2. & Christus ita est caput, ut cum hominibus, uiuis membris eius, non sit unum corpus politicum, quale est corpus ciuium reipublicæ bene gubernatæ, sed constituit unum corpus, quemadmodum est unum corpus naturale, quia Christus tanquam caput suo spiritu uiuificat membra sua, & per iuncturas, & nexus spirituales, unit membra corporis, ut patet ex uerbis Apostoli. Vnde passionibus, & actionibus uiuorum membrorum Christi, dicuntur passionibus, & actionibus Christi. & de passionibus quidem testatur ipsemet Christus, Act. 6. *Saule Saule, quid me persequeris?* & Paulus ad Gal. 4. reuocat ad memoriam Galatarum, quod Christus crucifixus fuit in eis, idest in cruciatibus eorum pro Christo perpessus. De actionibus uero testatur Paulus 2. cor. 13. dicens. *An ex experimentum queritis eius qui in me loquitur Christus?* & ad Gal. 2. *Uiuo ego, iam non ego, uiuit uero in me Christus.* Ex quibus sequitur, quod uerissime potest dicere uiuum Christi membrum, mereor ego, iam non ego, meretur autem in me Christus, ieiunio ego, iam non ego, ieiunat autem in me Christus, & similiter de aliis operibus uoluntariis, quæ propter Deum exercet. & sic meritum æternæ uitæ, non tam attribuitur operibus nostris, quam operibus Christi capitis in nobis, & per nos. Duplici igitur ratione datur nobis uita æterna ex merito Christi, prima ex iure meriti Christi, quod in propria persona meruit, & hoc solo merito

datur pueris baptizatis, nobis uero adultis, non ob hanc so-
lam rationem, sed etiam ex iure meriti Christi, quod Christus
caput in nobis, & per nos operando meretur, quod maxime
conuenit diuinæ liberalitati, ut enim dicitur Rom. 8. *Præde-
stinauit eos conformes fieri imagini filii eius*. Sic autem Christo su-
mus conformiores; nam ipsi Christo duplici iure debita fuit
sua gloria, primo iure gratiæ unionis personalis, qua *Verbum
caro factum est*, & hoc ius conuenit Christo, sine eius merito;
fuit etiam eadem gloria ei debita, per meritum obedientiæ
eius, usque ad mortem. Philip. 2. *Factus obediens usque ad mortem,
mortem autem crucis, propter quod, & Deus exaltauit illum, &c.* Chri-
sto igitur duplici iure habenti gloriam, conformiores reddi-
mur duplici quoque iure acquirentes uitam æternam. & sine
nostro merito per Christi in propria persona meritum; & cum
nostro merito, per Christi capitis in nobis, & per nos meritum.
& sicut ad Christi excellentiam pertinet, quod etiam proprio
merito acquisierit immortalem corporis uitam, & gloriam sui
nominis, ita ad dignitatem membri Christi pertinet, ut coope-
retur capiti suo, ad acquirendam uitam æternam. omnium enim
diuinissimum est, ut inquit Dion. cap. 3. *Cæl. Hierar. Dei coope-
ratorem fieri*.

gloria
Christi du-
plici iure
fuit illi de-
bita.

*Quod opera bona facta in peccato mortali sint utilia, & etiam
meritoria de congruo. Cap. X X X I I.*

Agendum nunc est de bonis operibus factis in peccato
mortali, quæ dicuntur mortua, & dicimus quod quã-
uis non sint meritoria de condigno, nec Deo grata, si-
cut illa, quæ fiunt in gratia; sunt nihilominus utilia, &
fructuosa, quæ sunt duæ rationes distinctæ, nam quamuis non
essent fructuosa, & propter illa nullum aliud haberemus bo-
num, adhuc sunt utilia se ipsis, ut bona; & quatuor præcipuas
habemus ex ipsis utilitates; prima, quia frequenti eorum ope-
ratione, generatur in nobis habitus uirtuosus, bene operandi.
Secunda, contracto habitu bene operandi, facilius resistitur
peccatis, & carnali concupiscentiæ. 3. disponunt ad melius, &
perfectius operandum, & ad facilius recipiendâ diuinâ inspira-
tionem, illuminationem, & cordis emolitionem. 4. ex illis conse-
quitur diminutio pœnæ inferni si sic operâs dânetur; nō quod
ualeant per se ad illius diminutionem, sed per accidens ex illis con-
sequitur, & hoc triplici ratione, prima, quia in inferno nō tantū

Opera bo-
na mortua
sunt utilia
& fructife-
ra.

Vt utilia
quatuor
ex illis ha-
bentur uti-
litates.

punimur, propter peccata commissionis, sed etiam propter illa omissionis; & bene operando adimplemus præcepta, quæ sût de illis operibus, si nõ perfecte, secũdũ finẽ præcepti; saltẽ secũdũ substantiã operis; q̃ sufficit ad euitãdũ peccatũ, & pœnã trãsgressiõis, licet nõ sufficiat ad meritũ, præcepta. n. sût de substantiã operis, & nõ de modo operandi cũ gratia. Secũda, quia dũ bene operamur, multa euitamus peccata, propter quæ grauior esset dãnatio. Tertia, quia bene operãdo, euitamus scandalũ, & malũ exẽplũ, & ita aliorũ peccata, non imputãtur nobis ad peccatũ, & pœnã. Sed præter has utilitates, quas seipsis cõferũt, seu ex ipsis sequũtur, habemus etiã alia bona, quatenus sût fructifera, & aliqua remuneratione digna, & sic ualẽt ad tria; ad acquirẽda. s. bona tẽporalia, ad euitãdũ imminens flagellũ, & ad obtinẽdã Dei gratiã, & remissionẽ peccatorũ. Dubium tamẽ est, an possint dici meritoria istorũ bonorũ de congruo; nam certum est, quod nullius sût meriti de cõdigno. Sot. 4. f. d. 19. q. 1. ar. 5. & lib. 2. de nat. & gra. c. 4. tollit meritum de congruo, & dicit ista opera nullius esse meriti, & omnes eius rationes ad duas reducuntur, Prima est, quia meritũ est relatiuũ præmij, & mercedis, & ubi nulla est ratio mercedis, nulla potest esse ratio meriti. 2. quia Sancti, & præcipue Aug. tollunt omne genus, & nomen meriti, gratiæ præmium, & uolunt esse in auditũ Christianis; & cõfirmat, quia quãdo Ecclesia perpeffa est magnũ bellũ cõtra Pelagianos, qui dicebant gratiam dari, secũdũ merita; si hæc distinctio meriti de cõdigno, & de cõgruo esset uera, Patres catholici adtemperassent rigorem contra illos, & dixissent opera nostra non esse meritoria gratiæ de condigno, sed de congruo; At simpliciter sine ulla distinctio meriti, in septima condemnatione Concilij Palestini, ut refert Aug. ad Paulinum, anathematizatur, qui dixerit gratiam Dei, secundum merita nostra dari. & idem Aug. Hypog. lib. 3. probat nullum esse meritum hominis ante gratiam.

Et ut prius huic secundo argumento Soti, respondeamus, miror eum ignorasse Sanctorum, & Ecclesiæ institutũ, & consuetudinẽ, quæ est, ut cũ hereticis nullo modo, nec in nominibus, nec in ritibus, & cæremoniis cõueniat, & propterea ad dissentiẽdũ, noua etiã nomina, si opus fuerit, inuenit, ut dicit Athanasius in disputatione contra Arium coram Probo. ob quam causam licet Beata Virgo uere sit Mater Christi, tamen quia Nestoriani dicebant Christum esse purum hominem, & non etiam Deum, & Beatam Virginẽ non esse matrem Dei, sed Christi, in Concilio Ephes. sub pœna excõmunicationis prohibitũ fuit, ut non uocaretur

Ut fructifera ualẽt ad tria.

An possint dici meritoria de congruo. Sententia Soti, q̃ nõ cum suis rationibus.

Cõtra solum cuius rationes solũtur. Ecclesia hereticis nihil concedit.

retur Mater Christi, sed Mater Dei, ut etiam dicit namasc. lib. 3. de Fide Orth. c. 12. Et S. Greg. in Epist. ad Leandrum Episcopum li. 1. Epist. Epist. 41. interrogatus an sit baptizandum una, uel trina mersione, respondet Baptismum utroque modo posse conferri, sed si heretici baptizarent sub trina mersione, ad significandum in Trinitate distinctionem essentiam, sub una mersione baptizandum esset, & ob hanc causam in Conc. Toletano quarto, statutum est, ut Baptismus conferatur cum simplici mersione, Cum igitur Pelagiani dicerent gratiam, & remissionem peccatorum, dari a Deo propter nostra merita; licet loquerentur de merito de condigno; Ecclesia tamen, & Sancti, noluerunt tunc uti hac meriti distinctione, neque hoc meriti nomine; Sed cum modo cessauerint illae hereses, & nullum sit periculum in modo loquendi, Beata Virgo dicitur Mater Christi, & Baptismus confertur sub trina mersione, & nostra opera bona facta in peccato mortali, dicuntur meritoria de congruo, licet non de condigno; Et primum argumentum Soti procedit de merito de condigno, & dum dicit, quod meriti nomen proprie significat meritum de condigno; non recordatur uim analogiae, secundum quam nomen principalis significati, per quandam similitudinem, & proportionem, tribuitur etiam aliis; & nunquam dicimus simpliciter, & absolute, quod sint meritoria, sed semper addimus de congruo; ad significandum, quod de iustitia nullius sunt meriti; & nomine iustitiae intelligitur nunc etiam illa liberalitas debita, quam culpa est, & inordinatio transgredi; quia ut inquit Aug. peccator indignus est pane quo uescitur, & uita ipsa.

Quomodo dicantur, & sint meritoria

Quod autem possint dici meritoria de congruo, ita quod tota ratio meriti sumatur non ex parte operum, sed ex parte liberalitatis exuberantis Dei, quam absque culpa, & indecentiae nota licet praeterire, ostendit Ansel. in Profolo. c. 10. dicens. *Cum punitur malos iustum est, quia illorum meritis conuenit, cum uero parcis malis, iustum est, non quia illorum meritis, sed quia bonitati tuae condecens est.* ista bonitatis Dei decentia, significatur nomine meriti de congruo. Et probatur etiam primo, quia meritum est correlatiuum mercedis, & ubi est merces, ibi etiam est meritum; sed Sacra scriptura dicit, quod Deus tribuit mercedem operum bonorum, quae facta fuerant sine gratia. Ezech. 29. *Nabuchodonosor Rex Babilonis seruire fecit exercitum suum seruitute magna aduersus tyrum, omne caput decalatum, & omnis humerus depilatus est, & merces non est reddita ei, neque exercitui eius de tyro, pro seruitute qua seruauit mihi aduersus eam, propterea haec dicit Dominus Deus, ecce ego*

Probatur, quod sint meritoria de congruo.

dabo Nabuchodonosor regem Babilonis in terra Aegypti, &c. & erit merces exercitui illius. Vbi inquit Hieron. ex eo, quod Nabuchodonosor mercedem accepit boni operis, intelligimus etiam ethnicos, si quid boni fecerint non absque mercede, Dei iudicio præteriri. Exod. 1. dicitur, quod bene fecit Deus obstetricibus, & ædificauit eis domus. de quo Greg. 17. Mora. cap. 4. inquit, Benignitatis earum. s. obstetricum, merces, quæ in eis, æterna potuit uita retribui, pro admissa culpa mendacii, in terrenam est recompensationem declinata. & Aug. 5. de Ciuitate Dei, cap. 12. & 15. dicit, quod iustitia, & actibus strenuis, Romani promeruerunt à Deo imperium, quæ tamen fecisse eos dicit propter inanem gloriam, & humanam laudem. ex quibus patet, quod etiam actus malus, propter commixtam bonitatem ualet ad impetrandum temporalia, ut Sancti ex dictis auctoritatibus inferunt, & concedunt, ut inquit Adria. in 4. de pœnitentia, seu (ut melius loquamur) actus bonus non amittit temporalem mercedem, propter adiunctam circumstantiam malam, dummodo non fiat propter finem, mortaliter malum, quia tunc ille actus in genere moris esset malus, cum species sumatur à fine. multo igitur magis ualebit ad impetrandum actus moraliter bonus, cui nõ sit appositae circumstantia mala. Et confirmatur ex cap. Sicut Acab. & cap. Si quando de Pœnitentia, dist. 3. Quod etiam ualeant ad merendum de congruo, gratiam, & remissionem peccatorum, probatur ex illo Angeli ad Cornelium, Act. 10. *Orationes tuæ, & elemosynæ tuæ, ascenderunt in memoriam, in conspectu Dei, & nunc mitte, &c.* & Greg. (& habetur de pœnit. dist. 5. cap. falsas) inquit, Ne tamen desperet interim; quicquid boni poterit facere, hortamur, ut faciat, ut omnipotens Deus, cor illius illustret ad pœnitentiam. probatur etiam ex communi omnium dicto, quod facienti, quod est in se, Deus nõ denegat gratiam; & quia opus bonum morale est dispositio ad gratiam, licet non sit ultima dispositio, ad quam necessario consequitur gratia, nam hæc est conuersio in Deum, quæ est ab ipsa gratia; tamen est quædam dispositio, & præparatio; & hac ratione opus bonum morale, ut præparatorium ad gratiam, potest dici meritorium de congruo gratiæ. Probatur secundo, quia oratio existentis in peccato mortali, sæpe est impetratoria, & bonorum temporalium, & spiritualium. quod docet Basilius, lib. de constit. Monast. cap. 2. & probat illa parabola. Lucæ 11. Amen dico uobis si non dabit illi surgens, eo quod amicus eius est, propter importunitatem. surget, & dabit illi quotquot habet necessarios, hoc idem docet

Quod actus bonus propter commixtam malitiam, non omnino desinat esse utilis.

Quod ualeant etiam ad gratiam.

Quod oratio existentis in peccato mortali, sæpe sit impetratoria.

Aug. lib. 2. contra Epist. Parmen. cap. 8. & probat illo Luc. 18. de publicano peccatore, petente remissionem, & obtinente. & ad illud cæci nati, Ioa. 9. *Deus peccatores non audit, sed si quis Deum colit, & uoluntatem eius fecerit, ipsum exaudit*, respondet, quod non est dictum à Domino, sed ab illo, qui oculos corporis, iam quidem restitutos habebat, sed ei oculi cordis non dum patebant, unde ipsum Dominum adhuc prophetam putabat; nam eum postea cognitum Dei filium, adorauit. Illud autem cæci Theophilaëtus dicit intelligendum esse non generaliter, sed particulariter de miraculis, quæ Deus nõ facit orationibus, & petitionibus peccatorum. Sed certum est, quod Deus exaudit etiam peccatores, quo ad miracula, quæ ipse per illos facit. quod docet Iustinus explic. quæ Gent. resp. 5. & probat illo Mat. 7. *Multi dicent in illa die Domine non ne in nomine tuo prophetauimus, &c.* & Aug. lib. 83. quæst. quæst. 79. & probat illo Marc. 9. *Magister uidimus quendam in nomine tuo eiicientem daemonia, qui non sequitur nos*. & reddit rationem quare aliquando scelerati homines faciunt quædam miracula, quæ sancti facere non possunt, ne perniciosissimo errore decipiantur infirmi, existimantes in talibus factis maiora dona esse, quam in operibus iustitiæ, quibus æterna uita comparatur. Greg. etiam lib. 9. Epist. Epist. 58. & lib. 20. Moral. cap. 9. docet non solum malos, sed etiam hæreticos facere miracula; non possunt tamen hæretici illa facere in confirmationem innocentia ipsorum, aut falsi dogmatis, quia tunc Deus redderet testimonium mendacii, & falsitatis, quod esse non potest, de quo uide superius de Notis Ecclesiæ, nota 11. sed in confirmationem Catholicæ ueritatis, & quando eis conceditur, ut illa faciant, non obtinent illa simplici oratione, & petitione, nec ut illa faciant proprio opere, ut Sancti, & amici Dei, sed signo aliquo Sanctæ Ecclesiæ, & Christi, ut signo Crucis, nomine Iesu, aqua benedicta, & simili, quo fides uera declaratur, ut per id probetur ueritas illius cuius est illud signum. exemplum sit de illo Iudæo cui daemones nocere non potuerunt, eo quod munierat se signo crucis, quem permisi occidissent ne ab eis audita Andree Episcopo, ut pœnitentiam ageret manifestaret, de quo Greg. lib. 3. Dial. cap. 7. & in hoc sensu uerificatur dictum cæci nati. quod peccatores non exaudiuntur, ut faciant miracula simplici oratione, & petitione, aut proprio opere, sicut fecit Christus, qui illum illuminauit. Si ergo oratio existentis in peccato mortali, est apud Deum impetratoria, & multo magis si bonis operibus Deo oblatis adiuetur, nõ quidem de condigno,

Quod peccatores obtineant, & faciant, miracula, quæ sancti aliquando facere nõ possunt.

Hæretici quomodo possint facere miracula.

sed de congruo, erit etiam simili modo meritoria, nam esse impetratorium, & meritorium de congruo, idē esse uidentur. quāuis igitur Sancti antiqui, non usi sint hoc nomine meriti de congruo, cum de bonis operibus mortuis loquerentur, re tamen ipsa hoc meritum affirmarunt, dum cum Sacris litteris, illis mercedem tribuunt, & impetratoria esse affirmant, & tāquam causam donorum etiam spiritualium adducunt. & eo utuntur moderniores Doctores, ut S. Tho. & Adrianus in 4. sent. & alij.

Quod bona opera sint meritoria, impetratoria, & satisfactoria, & quomodo opera unius profint alteri, etiam mortuis, & de conditionibus requisitis, ut aliis profint.

Cap. XXXIII.

Triples bonorum operum uirtus, & quomodo profint aliis, ut meritoria.

Cum bona opera non solum profint facientibus, sed etiā aliis pro quibus fiunt, uidendum nunc est, quomodo profint aliis, & triplex in illis consideratur uirtus, nam habent uim merendi, impetrandi, & satisfaciendi, Si loquamur de merito propriē dicto, quod est meritum de condigno, sic solus Christus meruit aliis gratiam, & gloriam, quæ nobis dantur uirtute meriti Christi, & per illius meriti participationem, opera nostra sunt meritoria; alii autem sibi solis merentur, & ratio est, quia hoc meritum est respectu augmenti gratiæ. & gloriæ, quæ dantur iuxta propriam dispositionem operantium, tanquam propria merces, Gal. 7. *Quæ seminauerit homo, hæc, & metet*, quæ messio est perceptio uitæ æternæ, Ioa. 4. *& qui metit fructum congregat in uitam æternam.* quamuis. n. aliquis possit alteri impetrare, ut perueniat ad uitam æternam; semper tamen datur mediantibus propriis operibus; nam illius preces impetrarūt alteri gratiam cuius uirtute operatur, & meretur. Sed quia hoc meritum est à gratia, & charitate, quæ omnes in ea existentes inuicem cōnectit, & unit, ut sint membra uiua unius corporis mystici, quod est Ecclesia, cuius caput est Christus; hoc unius membri meritum, cæteris aliis omnibus membris, aliquomodo ratione charitatis nos unientis prodest, non quidem, ut propter meritum unius, alteri augeatur gratia, & gloria, sed quia unusquisque gaudebit de bonis alterius, quod pertinet ad gloriam accidentalem, unde in ps. dicitur. *Particeps ego sum omnium timentium te.* Alia uirtus bonorum operū est impetrandi, quatenus quis sua bona opera offert deo pro alio, ad aliquid ei impetrandū; & sic ualent non solū ad im-

Quomodo profint aliis, ut impetratoria.

petrandū temporalia, sed etiam spiritualia, remissionē peccatorū, gratiam, & uitam eternā, & ista uirtus potest dici meritū de congruo, meritum, quia uirtus operum; de congruo, quia licet sint facta in gratia, tamen quatenus Deo pro aliis ad impetrandum offeruntur, in mera Dei liberalitate fundantur; non enim respiciunt mercedē eis debitam, sed aliquid aliud gratis dādū. De quibus operibus, ut habent uim impetrandi, possent fieri aliquæ distinctiones, quæ etiam faciendæ sunt de eisdem quatenus habent uim satisfaciendi, ideo transibimus ad tertiam earum uirtutem, quæ est satisfaciendi Deo, pro pœna debita peccato, quoad culpam dimisso. nam sicut opera bona, quatenus bona, sunt meritoria, & quatenus Deo, per modum orationis oblata, sunt impetratoria, ita etiam quatenus pœnalia sunt satisfactoria; inter quas bonorum operum uirtutes, sunt aliquæ differentiæ, nam ratio debiti, & iustitiæ, est solum respectu meriti de condigno, & respectu satisfactionis; respectu autē meriti de congruo, & etiam impetrationis, non est debitum iustitiæ, etiam si oratio, & opera bona orationi adiuncta sint facta in gratia, quia nō respiciunt præmiū essenziale ipsis operibus uicis debitum, sed aliquid gratis dandum, nisi petatur, quod fiat uoluntas Dei; & ista congruitas principaliter fundatur in Dei liberalitate, & benignitate, sed sumitur etiam ex parte orantis, quando est in gratia, unde ps. 144. dicitur, *Voluntatem timentium se faciet.* & etiam ex parte operis, nam quo magis opus est deo gratū, eo magis cōsurgit ratio congruitatis, ut si offeratur elemosyna, & Sacrificiū; ita tamē, q̄ si non exaudiūtur, nulla sequitur in deo iniustitia, nec in ordinatio, quia nulla est hic ratio debiti, imo est sūma misericordia, quia nescimus, quid petamus. Alia etiā est differētia, inter meritū de cōdigno, & satisfactionē; quia meritū de cōdigno, est solū respectu operātis, & nō potest alteri applicari, nō. n. potest quis, augmentū gratiæ, & gloriæ, q̄ bene operās meretur, alteri applicare, ut nō sibi, sed illi dentur; at satisfactio pōt alteri applicari, & potest qs pro alio satisfacere ei; propriam satisfactionem applicare; & in hoc conuenit cum merito de congruo, & cum impetratione; nam sic pro aliis aliquid mereri, & impetrare possumus; sed quatenus uigore satisfactionis, pœna debita, de rigore iustitię est remittenda, differt ab illis, & conuenit cum merito de condigno. quorum ratio est, quia gratia, & gloria sunt tantæ excellentiæ, ut quis non possit, nec etiā sibi ipsi mereri primā gratiam, nec consequenter primū gradū gloriæ correspondentē primæ gratiæ; sed utriusq;

augmen-

Quomodo proficit ut satisfactoria.

Differentiæ inter uirtutes operum.

augmentum, potest quis sibi ipsi uirtute gratiæ mereri, & non alteri, quia sunt pro sola persona operante, & datur iuxta dispositionem operantis, tanquam de iustitia illi debita, cum enim, pertineant ad arctiorem amicitiam cum Deo contrahendam, debent esse propria operantium. Congruitas autem meriti, & impetratio fundantur in liberalitate Dei, & propterea possunt etiam esse pro aliis. Satisfactio uero, licet fundetur in iustitia, & à gratia procedat, tamen quia est de re etiam apud nos communicabili, & non respicit auctorem amicitie, sicut meritum, de condigno, sed solam satisfactionem debiti solubilis, propterea potest quis pro alio Deo satisfacere.

*Distinctio
operum,
& operan-
tium.*

Vt autem melius explicemus ualorem bonorum operum, quæ pro aliis, etiam defunctis, fiunt, in eorum præcipue satisfactionem, in quo attenditur iustitia, ratione gratiæ, est primo notandum, quod uirtus, & efficacia operis, dupliciter considerari potest, uno modo ex opere operato in se, quando opus aliquod habet in se, & ex se, uirtutem, & efficaciam, & non ex operante; huiusmodi sunt sacramenta, quæ siue per bonos, siue per malos administrantur, ex se, & ut dicitur, ex opere operato conferunt gratiam; alio modo ex operante, ut. s. iuxta operantis dispositionem, uirtus, & efficacia operis attendatur. Est secundo notandum, quod duplex est operans, alter principalis, qui ex se, nomine proprio, uel per alium operatur. alter instrumentalis, qui nomine alterius operatur. Quibus suppositis, sit prima conclusio, Suffragia, quæ ex se, absque opere operantis habent efficaciam, profunt mortuis, etiam si per malos fiant, huiusmodi, est Sacrificium Missæ, similiter, & Sacramenta non ponentibus obicem, à malo ministro administrata, profunt, & conferunt gratiam. Secunda conclusio sit de operibus, quæ ex opere operantis habent efficaciam, Suffragia facta pro mortuis à peccatore, ut sunt peccatoris, non eis profunt, & ratio est, quia ista opera ex gratia operantis habent, quod sint Deo satisfactoria. Vbi notandum est, ex Adriano in 4. quod licet ista opera, & istæ preces non profint defunctis, profunt tamen facientibus, & ualent ad impetrandum preces, & intercessionem sanctorum, quia animæ in purgatorio existentes, liberatæ, uel quæ tunc in gloria, uidentur, quod pro illis facta sunt à peccatore illa opera, animo eis iuuandi, obligantur ad antidora, seu gratitudinem, licet nihil eis impetrauerint; cum beneficij compensatio, potius debeat fieri ad animum impendentis, quam proportionem ad effectus euentum. Tertia conclusio, Suffragia facta à peccatore in persona

*Quinque
conclusio-
nes ad ex-
plicandum
quomodo
opera u-
nius pro-
fint aliis.*

Ecclesiæ, semper profunt, & mortuis, & uiuis, ut exequiæ mortuorum, & Horæ Canonica, quia Ecclesia semper est in gratia, & Deo accepta, nisi illi pro quibus fiunt. obstaculum ponant. Quarta conclusio, Suffragia, quæ quis facit, ut instrumentum alterius, profunt uiuis, & mortuis, si ille cuius nomine facit, est in charitate; etiam si ille, qui ea facit sit in peccato. opus enim instrumenti, est magis principalis agentis; unde quamuis ille, qui agit, ut instrumentum alterius, non sit in statu merendi, actio tamen eius potest esse meritoria ratione principalis agentis; ut eleemosyna data à seruo in peccato mortali, ex præcepto domini sui existentis in charitate: magis tamen prodesse si essent facta in charitate, quia ex duabus partibus illa opera essent meritoria. Quinta conclusio, Opera uiuorum profunt mortuis, quia cum erant in corpore, meruerunt ut bona aliorum opera eis prodesse. Hanc conclusionem posuimus, ut reddamus causam quare uiuorum opera profunt mortuis; duo enim sunt, quæ hic difficultatem faciunt, alterum est, quia nullus iuuatur ex opere alterius, nisi sit aliqua uitæ communicatio inter eos; & secundum Philosophum, primo Ethic. nulla est uiuorum, & mortuorum communicatio; alterum est, quia unusquisque ex operibus propriis iudicandus est, quæ per hanc nostram conclusionem soluta remanent, nam causa quare eis profunt, est, quia sūt in Charitate, quamuis enim communicatio ciuiliu operationum de qua loquitur Philosophus, non possit esse mortuorum ad uiuos, quia mortui sunt extra uiam ciuilem, potest tamē eorum communicatio esse quātum ad opera uitæ spiritualis, quæ est per Charitatem ad Deum, cui mortuorum spiritus uiuunt; & uirtute charitatis, uiuorum opera pro eis facta, efficiuntur eorum propria, & quodammodo secum illa ferunt, quia cum essent in corpore meruerunt, ut hæc eis ualere post mortem. de quo uide etiam, quæ diximus inferius, in cap. 36. de Indulgentiis.

An semper peccator resurgat ad maiorem gratiam; & An opera mortua reuiscant. Cap. X X X I I I I.

CUm peccatum mortale, mortificet opera uiua, quæ facta fuerunt in gratia, & mortua reddat illa, quæ, cum eo fiunt, duo hic occurrunt dubia. Primum est, An semper peccator resurgat ad maiorem gratiam, nam certum est apud Theologos, quod bona opera mortificata per peccatum,

Opera
mortifica
ta quomo
do reuiu
scent.

catum, reuiuiscunt per pœnitentiam; & hoc negare esset teme-
rarium, & si non error, errori proximum, Et cum hoc Doctores
presupponant tanquam certum, disputant de modo; & aliqui di-
cunt, quod ita reuiuiscunt, ut detur pœnitenti, aliqua etiam gra-
tia deperdita, eorum ratione, sed non tanta, quantam habebat
antequam caderet, quia forte non habet correspondentem di-
spositionem. alii dicunt, quod pœnitenti datur solum tanta
gratia, quanta est illius dispositio, & non datur maior, presentē
eius dispositionem excedens ratione operum, & meritorum
præcedentium, nec consequenter maior beatitudinis gradus;
& probant, quia gratia iustificationis datur, secundum quanti-
tatem dispositionis liberi arbitrii, quam Spiritus sanctus ope-
ratur in nobis, ut etiam dicitur in Conc. Trid. sess. 6. cap. 7. cum
hoc tamen dicunt, quod opera mortificata reuiuiscunt, quia,
etiam propter illa datur æterna beatitudo, licet eorum ratione
non detur maior beatitudinis gradus. Sed non intelligo quo-
modo possit hac ratione proprie dici, quod reuiuiscant, & non
potius debeant dici mortua, cum earum ratione non detur pœ-
nitenti maior gratia, nec maior beatitudo, sed solum iuxta illius
dispositionem; sic enim simpliciter est amissa tota præcedens
gratia, ex quo nihil illius, per subsequentem pœnitentiam resti-
tuitur, sed tota gratia, quæ datur pœnitenti, est iuxta illius di-
spositionem; Stante igitur, quod opera uiua per peccatum mor-
tale non redduntur mortua, sed mortificantur, & quod per pœ-
nitentiam reuiuiscunt, dico cum Gab. 4. f. d. 14. q. 3. & aliis, quod
pœnitenti ultra gratiam correspondentem eius dispositioni,
restituitur tota gratia, quam per peccatum amiserat; quæ sen-
tentia est etiam S. Tho. in 4. f. ead. dist. & ita pœnitenti duplici
de causa à Deo infunditur gratia, prima est per se, ratione illius
dispositionis, per contritionem, & conuersionem in Deum, &
hæc correspondet illius dispositioni, quæ aliquando est minor,
aliquando equalis, aliquando maior præcedente, quam per pec-
catum amiserat, iuxta eius dispositionem; secunda est per acci-
dens, quatenus per remotionem obstaculi, & impediementi, re-
stituitur gratia amissa; sicut enim (inquit S. Tho.) uentus aufe-
rens nubem, nobis lumen solis restituit, ita pœnitentia tãquam
remouens prohibens. s. peccatum, gratiam gratum facientem, &
omnes uirtutes, quæ in anima causantur ex influentia diuini lu-
minis, nobis restituit. & probatur primo ratione dicta, quia nõ
potest aliter uere intelligi, quomodo reuiuiscant, si propter il-
la non restituitur gratia, nec augetur gloria. probatur secundo

Quod pec-
cator sem-
per resur-
gat ad ma-
iorem gra-
tiam.

auctoritatibus Sacrae scripturae, Ezech. 18. *Si impius egerit poenitentiam, & c. vita uiuet, & non morietur, omnium iniquitatum suarum quas operatus est, non recordabor; in iustitia sua, quam operatus est, uiuet. recordaretur autem Deus iniquitatum suarum, si minus tribueret in gloria pro meritis suis preteritis, quam si non peccasset. Si autem praemiat omnia merita, necesse est, quod restituat omnem gratiam habitam, cum cuilibet gradui gloriae in patria, correspondeat gradus gratiae in uia; Addit in iustitia, quam operatus est uiuet, non restringit ad iustitiam, quam operatus est post poenitentiam, sed generaliter loquitur. Ezech. 32. *Impietas impij non nocebit ei, in quacumq; die conuersus fuerit ab impietate sua.* multum autem noceret conuerso praeterita impietas, si non restitueretur omnis gratia per impietatem amissa. quia propter illam perpetuo minore gratiam, & gloriam haberet, & consequenter minus a Deo diligeretur, quam si non peccasset. Iohel. 2. *Redda uobis annos quos comedit locusta, & bruchus, & rubigo,* Vbi Glosa, *Non patiar perire ubertate spiritualium, quam animi perturbationibus, idest, peccatis perdidistis.* Ad Gal. 3. *Tanta passi estis sine causa? sitamen sine causa.* quod exponens Hieron. inquit, quicumque ob Christi fidem laborauerit, & postea lapsus fuerit in peccatum, sicut priora dicitur passus fuisse sine causa, sic rursus, non perdet ea, si ad antiquum studium reuertatur; & est communis expositio illius loci. Hoc significauit Dominus Lucae 15. ubi de poenitente filio dicit, *Cito proferte ei stolam primam, & induite illam.* Ex quo sequitur, quod omnis uerus poenitens saepe resurgit ad maiorem gratiam, & gloriam, quam perdidit. Nec obstat, quod qui multa bona opera habuit, & postea lapsus est, quando conuertitur, aliquando non habet nisi infimum gradum dispositionis; & conuersus, est frigidus ad bona opera, & non sentit in se illum quem prius habebat feruorem. nam (ut diximus) gratia deperdita non datur ratione dispositionis, sed per hoc, quod remouetur prohibens; Et feruor sensitiuus non semper proportionatur gratiae, nam si iustus habens multos gradus gratiae, & feruens in bene operando, fiat remissus, & negligens, ita tamen, quod non peccet mortaliter, amittet illum feruorem, & tamen non minuetur illius gratia, quia gratia non tollitur, nec minuitur propter uenialia: & ratio est, quia feruor, facilitas, & prontitudo sunt quidem a gratia, sed mediantibus propriis dispositionibus, & operationibus, & habitibus acquisitis, unde stat, quod quis habeat habitum alicuius uirtutis infusum, ut castitatis, & simul habeat contrarium habitum acquisitum, ut luxuriosus*

in principio suę conuersionis, nam propter cōtrarium habitum maximam difficultatem sentit ad caste uiuendum, quam tamē superat Dei gratia adiutus. Sensibilis etiam spiritualis dulcedo, est gratia, & donum particulare. Nec ob id commodum, reportat ex peccato, non enim ob id est melior, quam fuisset si stetisset in gratia, quia meritorie operatus fuisset, & omnia eius bona opera in peccato facta fuerunt mortua.

Quodope
ra mortua
non reui-
uiscant.

Secundum dubium est, de bonis operibus factis in peccato mortali, quæ dicuntur mortua, an reuiuiscant per gratiam subsequenter. & Respondetur, quod non reuiuiscunt, & huius ratio est ex S. Tho. 4. f. d. 14. quia pœnitentia de sui natura ordinatur ad remotionem mali, & gratia, quæ datur pœnitentibus, est iuxta eorum dispositionem, ergo quod aliqua bona opera per pœnitentiam, & subsequenter gratiam restituantur, & reuiuiscant, hoc non est nisi per accidens, in quantum remouet prohibens. s. peccatum; causa autem, quæ est remouens prohibens, exigit causam per se respectu effectus, cuius ipsa est causa per accidens; sed uiuificationis operum extra charitatem factorum, nō potest poni aliqua causa per se, quia uita operum dependet ex uita operantis, & ideo à gratia, & charitate habent, quod uiuāt; sed operans illa fecit in peccato mortali, ergo fuerunt mortua; gratia autem, & charitas, quæ per pœnitentiam habetur, nō potest operibus præcedentibus, uitam conferre, nisi per accidens, quatenus reuouet peccatum, quod mortificauerat opera uiua, quæ à uitæ principio processerant; illa autem, quæ non processerunt à principio uitæ, iam transierunt, & non possunt ex eodē principio procedere, nec consequenter uiuificari; Et ratio etiā est, quia habitus non informat actum, nisi qui ab eo procedit, ergo per gratiam subsequenter nullo modo possunt uiuificari opera facta extra charitatem. Imo addit Sotus in 4. dist. 16. in confirmationem huius rationis, quod nec etiam possunt uiuificari per absolutam Dei potentiam, quia licet Deus possit de sua potentia absoluta, dare gloriam illis, qui nō fuerunt eius filii per gratiam, illam tamen dabit pro suo beneplacito, sed non pro eorum dignitate; quia non poterit illos facere tanti præmij dignos, nisi faciendo sibi amicos, ita etiam non potest dare gloriam pro operibus, quæ non procedunt ex gratia, nam [pro] dicit dignitatem operum; sed clariorem huius possumus reddere rationem, quia opera uiua sunt meritoria de condigno gloriæ, ratione gratiæ in qua sunt facta, sed opera facta in peccato mortali, non processerunt à gratia, nec informantur gratia sub-

sequente, tanquam præterita, ergo repugnat, quod sint meritoria gloriæ, & quod propter illa sit dādus aliquis gradus gloriæ, tanquam de iustitia debitus, propter illa opera. Probatum etiam ex illo 1. cor. 13. *Si linguis hominum loquar, & angelorum, charitatem autem non habuero, factus sum uelut æs sonans. aut cymbalum tintinnans, &c. & si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & si tradidero corpus meum, ita, ut ardeam, charitatem autem non habuero nihil mihi prodest.* prodesse autem si illa opera moraliter bona, per pœnitentiam uiuificentur, quia propter illa augetur gloria, ac si fuissent facta in gratia. Et confirmatur, quia aliàs sequeretur, quod perseverans per multos annos in aliquo peccato mortali, & benè moraliter operans, si in fine uitæ conuertatur, tantam gloriam habebit, quātam habuisset si semper fuisset in gratia, & illa duntaxat bona operatus fuisset, nam illa omnia uiuificantur; quod certe asserere est falsissimum, & qui tenent opera facta in mortali uiuificari, nimis fauent peccatis. cū ergo Sancti dicunt Deum respicere, & remunerare opera bona facta à peccatore, non sunt intelligendi de æterna remuneratione, sed de temporali, ut diximus superius. Nec obstat, quod Sacramenta imprimētia characterem suscepta in mortali conferunt gratiam, recedente fictione, quia non sunt opera simpliciter nostra, sed Dei, quæ habent uirtutem ex opere operato, & remanēt in suo effectu. scilicet characterē, ut diximus. 2. p. lib. 1. c. 9. & lib. 2. c. 18. Nec etiam obstat, quod dicunt Doctores satisfactionem factam in peccato mortali, non esse reiterandam, nam hoc est, quia pœnitens satisfecit præcepto Ecclesiæ, & Confessoris, non tamen uirtute illius satisfactionis, factæ in mortali, satisfecit Deo, quoad remissionem pœnæ purgatorii peccatis prioribus debitæ, & quo ad hunc effectum est reiteranda.

*De Thesaurō Ecclesiæ; Quod Indulgentiis uere satisficiamus
Quid significant quadragenæ, & tot millia annorum,
& per modum suffragii.
Cap. XXXV.*

TRactaturi de ualore operum, optima ratione annectitur ille Indulgentiarum; earum enim fundamentum, sunt opera quatenus satisfactoria, ex quibus constituitur thesaurus Ecclesiæ, ex quo promuntur Indulgentiæ; nā Indulgentiæ licet sint gratiæ nobis factæ, quibus gratis, sine nostra propria satisfactione remittitur pœna residua, post contritionem,

Meritum,
& satisfactio
cōueniunt, &
tripliciter
differunt.

tionem, seu confessionem, in totum, uel in partem, iuxta quantitatem Indulgentiarum: eis tamen uere satisfacimus Deo, non nostris, sed Christi, & Sanctorum satisfactionibus, nobis Indulgentiis, Theſauri Eccleſiæ diſtributione, applicatis, & Deo pro pœna à nobis debita oblatis. Sed ad maiorem huius ueritatis intelligentiam, præmittenda eſt conuenientia, & triplex differentia, inter meritum, & ſatisfactionem, Conueniunt, quia tam opus meritorium meriti de cōdigno, (de hoc enim loquimur) quam opus ſatisfactorium, ut pro eo remittatur pœna purgatorii, debet fieri in gratia. Sed differunt primo, quia meritum proprie reſpicit æternam beatitudinem, eſt enim opus, cuius uirtute, operanti debetur æterna beatitudo, tāquam corona iuſtitie, data à iuſto iudice, 2. Tim. 4. at ſatisfactio proprie reſpicit pœnam, eſt enim uoluntaria ſolutio pœnæ; tunc enim debitor pœnæ, ſatisfacit iuſtitie, quādo debitam pœnam exoluit, adæquando enim ſolutionem debito, ſatisfacit. Et hæc duo, non ita differunt, quin coniungantur, & in unum idemq; opus coeāt, nam in uiatoribus cōiunguntur; opera enim ex charitate facta, quantum habent bonitatis, tantum habent meriti, & quantum habent pœnalitatis, tantum habent ſatisfactionis; in exiſtentibus autē in purgatorio, ſeparantur, nam ſatisfaciunt, & non merentur, quia illorum ſtatus eſt ſatisfaciendi, & non merendi. Hinc oritur ſecunda differentia, quod bona opera in quantum ſunt meritoria, plene remunerantur à Deo, quia eis correſpondet beatitudo, iuxta proportionem meritorum, quæ in infinitum excedit; at bona opera in quantum ſunt ſatisfactoria, non ſemper plene remunerantur à Deo, & hoc non propter defectum iuſtitie, aut diuinæ largitatis, ſed quia non eſt unde ſatisfacientibus remunerentur; nam propria remuneratio operis ſatisfactorii, ut eſt pœnale, & ſatisfactorium, eſt remiſſio pœnæ debitæ, ſi autē ſic operās ad nullam pœnam tenetur, quia iam ſatisfecit, & fuit illi tota remiſſa, uel plus ſatisfacit, quam teneatur; non poteſt illa ſuperabbundans ſatisfactio remunerari in ipſo ſatisfaciente, quia non tenetur ad ampliorem pœnam, quæ remittatur; nam opus, ut ſatisfactorium reſpicit ſolum remiſſionem pœnæ, & non beatitudinem. & hæc ſuper excedēs ſatisfactio reponitur in Theſauro Eccleſiæ. Tertia differentia eſt quoad efficaciam, ſeu fructum; nam meritum non excedit perſonam, quæ meretur, nullus enim poteſt mereri beatitudinem alteri, ſed ſibi ſoli, Chriſto ſolo excepto, qui illam meruit ſuis electis; nam gratia data Chriſto, fuit capitalis, ſeu uniuerſalis, gratia autem

reliquorum, est gratia partialis, seu personalis: At unus potest pro altero satisfacere, & nō solum de sibi superfluis satisfactionibus, sed etiam si indigeat pro se satisfacere; quo casu uirtute illius satisfactionis, remittitur pœna debita, non à satisfaciēte, sed ab illo pro quo satisfacit. Sed notandum est, quod quis potest alteri propriam satisfactionem applicare solum dū operatur, nam si operando opera satisfactoria, nemini illa applicat, nec applicauit, sibi profunt ad remissionem pœnæ, si ad aliquam tenetur, si autem ad nullam tenetur, reponuntur in thesauro Ecclesię, quorum dispensatio postea pertinet ad illos, qui habent clauēs huius thesauri. Quibus suppositis facile intelligitur, quid sit, seu ex quibus constat Thesaurus Ecclesię, est enim superabundantia satisfactionum, primo, & principaliter ipsius Christi, secundo etiam Sanctorum. Quod autem Christi merita, & satisfactiones superexcedant, est certissimum. I. Ioa. 2. *Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantum, sed totius mundi.* & tamen pauci sunt, qui saluantur. imo si essent infiniti mundi, pro omnibus sufficerent, & adhuc superexcederent, cum sint infinita, tanquam Personæ diuinæ infinitæ. Quod autem satisfactiones Sanctorum aliquando superexcedant pœnam propriis peccatis debitam, testatur Iob. 6. de se dicens. *Vtinam appenderentur peccata mea quibus iram merui, & calamitas, quam patior in Statena, quasi arena maris hæc grauior appareret.* & patet de multis Sanctis, quos constat semper sanctissime uixisse, & nihilominus continuam pœnitentiam egisse, ut de S. Ioanne Baptista, & de B. Virgine certissimum est, quod nunquam peccauit. Quod etiam superabundantes Sanctorum satisfactiones reponantur in Thesaurō Ecclesię, cum satisfactionibus Christi, probatur ex illo Apost. Collos. 1. *Adimpleo ea, quæ desunt passionum Christi, in carne mea, pro corpore eius, quod est Ecclesia.* Et ex extra. Dudum de pœn. & remis. Reponuntur autem satisfactiones Sanctorum in thesauro Ecclesię, non quod Christi satisfactiones non sufficiant, sed quia sic ipse disposuit, ut eius membra assimilentur ipsi capiti, quod etiam cedit ad ipsorum accidentalem gloriam, & ad maiorem damnatorum confusionem. Est autem notandum præter hunc thesaurum, alium etiam esse in Ecclesia thesaurum, in quo Sancti nihil reponunt, & hic est thesaurus meritorum Christi, nam (vt diximus) omnia Sanctorum merita sunt cumulatisime remunerata, & solus Christus, ut caput totius Ecclesię meruit pro aliis. hic thesaurus applicatur sacramentis, re, & etiam uoto

Quid sit thesaurus Ecclesię, & ex quibus constat.

Quod in eo reponantur satisfactiones Sanctorum.

Alius ecclesię thesaurus ex solis Christi meritis.

susceptis, & ui gratiæ, etiã aliis operibus meritoriis; & illius efficacia maxime cognoscitur in pueris decedentibus cum sola Baptismali gratia, & etiam in accedentibus ad Sacramenta cum sola attritione; nam in prioribus nulla est propria dispositio, & in posterioribus est imperfecta, & citra sacramentum in sufficiens ad gratiam. Indulgentiæ fiunt distributione, & applicatione satisfactionum prioris Thesauri, qui cum sit infinitus non potest minui,

De quadragenis, & tot millibus annorum.

Quare concedantur mortuis per modum suffragii.

De Indulgentiis multa possent dici, sed quia passim inueniuntur, duo solum tractabo, quæ maiore difficultate habent. Primum est quid significet quadragenæ, & quomodo concedatur tot millia annorum; de quo diximus in p.p. lib. 2. c. 12. q. quando conceditur anni, & quadragenæ, habetur ratio ad penitentiis antiquas sacrorum canonum, qui pro uno peccato mortali dabat septem annos penitentiæ, & in illis aliquot quadragenas arctioris penitentiæ; & quo peccatum erat grauius, eo maior dabatur penitentiæ, adeo quod pro uno peccato aliquando dabatur penitentiæ toto uite tempore duratura; & dabatur penitentiæ adeo diuturna, ut hic plene satisfacerent; Nô quod tandiu animæ detineantur in purgatorio; sed ut significaretur intensio, & acerbitas poenarum purgatorii; nã breuissima illius poena, correspondet poenæ multorum annorum huius uitæ, commutata intensio in extensionem. facta autem suppositione, quod homo in hac uita plene satisfacere debeat, & tandiu uiuat, tot multiplicantur peccata, tempore communis uitæ, quod dato etiam, quod non amplius peccet, non sufficerent centum millia annorum penitentiæ; uide loco citato ne idem repetamus. Alterum, quod explicandum est, quare mortuis concedantur per modum suffragii; hoc autem non est, quasi respectu animarum purgatorii, Indulgentiæ sint minoris efficaciam, aut non eodem modo possit illis Papa eas concedere, sicut & uiuis, sed quia transferunt ad forum Dei; non ita tamen, ut omnino non dependeant à foro Ecclesiastico, nam dependet ut publicis, & priuatis suffragiis, & indulgentiis iuuari possint; cum autem sint sub foro Dei, Papa illis concedit indulgentias, non per modum absolutionis, & remissionis, sicut uiuis, sed per modum auxilii, suffragii, orationis, & oblationis Deo, ut dignetur acceptare pro illis satisfactiones thesauri, quas ei pro illarum liberatione offert; & illas semper Deus acceptat, quia ui clauium offeruntur; Nec ob id sunt minoris uirtutis; cuius exemplum habemus de forma Sacramenti Extremæ Vnctionis, quæ est per modum deprecationis, non quia illud Sacramen-

mentum sit minoris uirtutis, & dubius sit illius effectus; sed quia infirmus transit ad forum Dei, cui per hoc Sacramentum commendatur.

De differentia inter uiuos, & mortuos quo ad Indulgentias, & an negligentes pro se satisfacere illas consequantur licet sint in gratia. Cap. XXXVI.

Est autem notanda una differentia inter Indulgentias concessas uiuis; & mortuis; sed prius impugnandum est quoddam dictum Caietani opusc. 10. tomi 1. Vbi dicit, quod ad acquirendam indulgentiam uerè coram Deo; non sufficit sola gratia ex parte suscipientis; nam confessi in gratia, sunt duplicis ordinis, quidam solliciti ad satisfaciendum per se ipsos pro peccatis suis, quidam negligentes satisfacere per se ipsos; primi condignas pœnitentias, uel petunt à confessoribus sibi imponi, parati eas implere, uel sponte illas assumunt, dum continue student, per sua sancta opera satisfacere, ieiunando, orando, eleemosynas dando, &c. ad hoc, ut satisfaciant; Secundi uero paruissimam pœnitentiam, aut rogant, aut læti suscipiunt. & cum illam impleuerint, non curant amplius de satisfaciendo, reputantes sibi sufficere, quod nō ibunt ad infernum; & dicit, quod istis Indulgentiæ non prosunt, hac ratione motus, quia nullus indignus aliena satisfactione pro pœna sibi debita, consequitur ueraciter fructum indulgentiæ; nam fructus indulgentiæ est remissio pœnæ debitæ, per alienam satisfactionem, Christi scilicet, & sanctorum; Sed quilibet in gratia constitutus, negligens satisfacere per se ipsum, est indignus aliena satisfactione, pro pœna propriis peccatis debita, ergo non consequitur fructum Indulgentiæ. Hoc Caietani dictum falsum esse constat, nam ad consequendū fructum Indulgentiæ sufficit, q̄ personæ sit in gratia, & efficiat id, q̄ Papa requirit pro Indulgentiæ consecutione. Et ratio est, quia Indulgentiæ conceduntur ui clauium, & ad illarum effectū sufficit, q̄ illas suscipientes sint in gratia; Et confirmatur, quia maior est effectus Sacramentorum, quam indulgentiarum, & maior dispositio requiritur ad Sanctissimum Eucharistiæ Sacramentū, quā ad indulgentias; sed si sacerdos quotidie celebret ex quadam consuetudine, similiter, & laicus Communicet, semper tamen in gratia, suscipiunt fructum Sacramēti, etiā si non præmittāt illā præparationē, quam deberēt. quia ad effectū Sacramentorum

Caietani
sententia.

Cōtra Caietani
sententiam.

sufficit, quod illa suscipiens sit in gratia, uel saltem attritus, cum habeat uirtutem ex opere operato, ergo multo magis hoc sufficiet ad consequendum uel clauium effectum indulgentiæ. Et confirmatur etiam ex usu Ecclesiæ, quæ Indulgentiis peccatores excitat, & inuitat ad pœnitentiam.

De mor-
tuis.

Cum hoc tamen dicimus, quod ista Caietani doctrina, est partim uera, quo ad defunctos, & quod indulgentiæ concessæ defunctis non semper prosunt illis quibus conceduntur, & applicantur; & hoc non defectu indulgentiarum, sed quia reddiderunt se in hac uita indignos, ut aliorum suffragiis in purgatorio iuuarentur, ut si neglexerint satisfacere pro se, adimplere defunctorum legata, orare pro mortuis. quo casu si illis non profunt, aliis profunt; nunquam enim respectu defunctorum sunt infructuosæ; Nec ob id dicimus, quod semper profint dignioribus, & magis dispositis, quia sic superfluum esset particulariter orare pro certa, & determinata alicuius anima, quod falsum esse constat, cum Ecclesia oret, & particulares orationes faciat, & indulgentias concedat; sed profunt illis, pro quibus fiunt, nisi (ut diximus) se reddiderint in hac uita indigni, ut eis iuuentur. & est sententia communis, & communis usus Ecclesiæ, nam pro eadem anima dicuntur plures Missæ in altaribus priuilegiatis; Non tamen reddunt Doctores rationem differentię; quare Indulgentia, quam pro me accipio, non proficit alteri, si sim illa indignus, sicut prodest alteri defuncto, cui non est à suscipiente applicata; & quare proficit uiuo existenti in gratia, etiam si aliis respectibus sit ea indignus, & non proficit existentibus in purgatorio, qui propter easdem causas sunt indigni; & quare opus factum in mortali pro mortuis non impediât efficaciam indulgentiæ, sicut impedit cum indulgentia uiuis operantibus conceditur; quas istarum differentiarum rationes, nos reddemus; Et est, quia Indulgētia conceditur uiuis per opus proprium consequenda, & conceditur non solum pro remissione pœnæ debitæ, sed etiam ut ea mediante peccatores conuertantur, & iusti excitentur ad feruentius operandum, & ut augeatur diuinus cultus. quatenus conceditur per opus proprium acquirenda, si operati nō prodest, nō debet alteri eius loco prodesse, nā illius opus est mortuū, & indulgentia cōceditur operati. quatenus est etiā ad excitādū peccatores ad penitētiā, & ad augēdū diuinū cultū, pro sufficiens dispositione, solā gratiā requirere debuit. Indulgētia autē, quæ cōceditur defunctis, non est ita personalis, sicut illa, quæ cōceditur uiuis. nam ad ac-

De ratio-
nibus dif-
ferentia-
rum.

qui-

quirenda est per opus à uiuis faciendum:& quibus particulariter indulgentiæ conceduntur, cum conditione conceduntur, quatenus. s. eis indigeant, uel eis prodesse possint: nam qui sūt in gloria, non indigent indulgentiis;& damnatis, prodesse non possunt: si igitur non profunt illis, pro quibus accipiuntur, aliis prodesse debent. Et ratio etiam est, quia Ecclesia soluit pretium de suo thesauro, per certum opus Deo exhibendum, pro liberatione certæ animæ;& opus quo offertur Deo pretium, est Deo acceptum, saltem ex parte Ecclesiæ illud offerentis, nam cum offeratur ex institutione Ecclesiæ, pro anima existente in gratia, etiam si laicus illud opus efficiat, Ecclesiæ potius nomine, pro mortuis, quam proprio, illud facere censetur, ergo est illi satisfactum pro liberatione illius animæ, ergo si illa animam liberata fuit, uel liberari non potest, aliam loco illius liberare debet. non sic autem est de indulgentiis concessis pro uiuis, nam opus quo Ecclesia offert Deo pretium, pro remissione pœnæ operantis, est personale, & si fuerit factum in peccato mortali, nec Ecclesia intendit eo offerre pretium, nec Deus illud acceptat, cum offeratur pro persona operante, quæ si fuerit in mortali, est illa gratia indigna, & incapax; quod intellige, dummodo integrum opus faciat in mortali, nam si illud in mortali incipit, & ante omnia requisita ad indulgentiam, conuertatur, uel confiteatur, illam consequitur sicut diximus etiam 2. p. lib. 2. cap. 20. quod contritio, seu sufficiens attritio, habita post confessionem, ante absolutionem, sufficit, & non requiritur, quod reiteretur Confessio. Cum etiam indulgentiæ concedantur defunctis solum ad satisfaciendum, (sunt enim extra statum merendi, & proficiendi) rationi congruum fuit, ut animæ illorum non ita facile à Deo liberentur alienis suffragiis, & satisfactionibus, qui dum uiuerent rationibus dictis, meruerunt eis post mortem non iuari; quæ ratio cessat in uiuis, quia eis conceduntur etiam ad conuersionem, & commendationem. Ex quibus sequitur, quod Papa non potest generali Indulgentia pro omnibus defunctis, euacuare purgatorium, liberando omnes animas in eo existentes, & hoc non propter defectum potestatis illius, nec propter inefficaciam thesauri, sed quia sunt forte multæ, quæ sunt indignæ illa gratia.

*De aliis dogmatibus remissive, Quare Chri istus uenerit pro
solis hominibus, de causa obstinationis damna-
torum, & an possint bene uelle bo-
num, & de libero arbitrio.*

Ca. XXXVII.

Non ideo inscribitur hic Tertius liber de Dogmatibus Fidei, quasi de illis non sit etiam tractatum in reliquis omnibus, ut de Christi Diuinitate, de Sacrificio Missæ, de Sacramentis, de cultu, & ueneratione Sanctorum, Sacrarum Imaginum, & Reliquiarum, de Papa, Ecclesia, Conciliis, Scriptura, Traditionibus, de Votis, Iuramentis, Dispensationibus, Censuris, Immortalitate animæ, & aliis; sed quia hic tractatur de aliis præcipuis, quæ continuato cursu, in præcedentibus tractari non potuerunt. Et licet p.p. lib. 2. cap. 7. satis probatum sit damnatorum penas esse æternas, & in inferno nullam esse redemptionem; nihilominus, cum ad tractatum de Incarnatione, pertineat explicare quare Christus uenerit pro solis hominibus, hoc modo explicando, simul etiam explicabimus causam obstinationis damnatorum.

De causa
obstinatio-
nis dāna-
torum.

Cum nos monuerit Esaias dicens, *Querite Dominum dum inueniri potest, innocate eum dum prope est*. Significauit futurū tempus, in quo Deus amplius inueniri non poterit, nec erit locus pœnitentiæ; & istud tempus, est illud damnationis, damnati enim in malo obstinati, pœnitere, & ad Deum conuerti non possunt; nō quod Deus de potentia absoluta, non possint illos conuertere, sed quia non uult illos conuertere, & cum nolit, ipsi conuerti non possunt, & in malo remanent obstinati. Si autem quæraturs causa quare non possint ad Deum conuerti, dicitur hoc esse, quia ad conuersionem, & ad rectitudinem uoluntatis per peccatum lapsæ, duo concurrunt; ex parte uoluntatis, pœnitentiæ; & ex parte Dei, gratia sanans; & utrumque deest damnatis; Et si quæraturs, quod horum sit causa, & ratio defectus alterius, diciturs, quod defectus pœnitentiæ, est causa, quare deficit gratia gratum faciens, quia pœnitentiæ informis, ad illam disponit; Et si adhuc quæraturs quare deficiat pœnitentiæ, respondetur, quia deficit gratia gratis data, quæ præuenit uoluntatem, ut pœniteat, & sine qua nemo se unquam præparat ad gratiam. Et si ulterius quæraturs, unde ueniat defectus gratiæ gratis datæ, uel quæ sit illius causa; diciturs, quod illius causa non potest esse, neque

nèquè Deus, neque natura dæmonis, aut hominis damnati, sed ipsa culpa, qua damnati ita ægrotant, ut nò pateat eis aditus ad gratiam. Hucusque omnes conueniunt, sed unde habeant damnati hanc irremediabilitatem, ut sint perpetuo privati gratia, & conuerti non possint; sunt variæ Doctorum sententiæ; Sed notandum est, quod Doctores, reddentes causas obstinationis damnatorum, loquuntur de dæmonibus, & illas postea applicant hominibus, nam ut inquit Damascenus, quod fuit dæmonibus casus, hoc est hominibus mors; Verum istæ causæ, quas assignant Doctores, potius pertinent ad ostendendum quare homines fuerint à Christo redempti, & non dæmones. & ob id illas adducemus, licet non sint propriæ, Quidam (ut refert S. Bonau. 2. s. d. 7.) sumpserunt rationem ex comparatione culpæ ad seueritatem iudicantis; quia enim diabolus, & angeli eius grauissime peccauerunt, Dominus seuerus iudex, statim cõdemnauit eos; sicut iudex magnum latronem in turpi latrocinio depræhensũ, statim facit suspendi, quamuis differat suspendium unius parui latronis, qui potuit habere aliquam excusationem. Sed ut inquit S. Bonau. hæc ratio est cuiusdam congruitatis, & non cõcludit, quia alias sequeretur, quod si diabolus minus peccasset, posset conuerti; uidemus etiam, quod saepe Deus misericordiam facit cum sceleratissimis, & aliquos, qui modicum peccauerunt, demergit in infernum. Alii sumpserunt rationem ex parte culpæ, relatæ ad modum peccandi, per oppositum ad peccatum hominis; quia enim homo alio suggerente peccauerat, ideo dignum fuit alio releuari; & præterea, quia totum humanum genus ceciderat, ne totum periret, congruum fuit reduci ad rectitudinem; è cõtra est in angelicis spiritibus, quia nò peccauerunt per tentationem, maxime Lucifer, ideo non rediit, Vnde Greg. in 4. Moral. inquit, Nunquam lumen pristini status accepit, quia non persuasus amisit. Similiter, quia cecidit secundum partem, ita quod peccatũ fuit particulare, & personale, ideo non debuit recõtificari. Vnde Aug. in Enchir. Placuit uniuersitatis cõditori, ut quoniam non tota multitudo Angelorum, Deũ deserendo perierat, ea quæ perierat, in æterna damnatione remaneret. Sed iste rationes, sunt etiam congruitatis, quia si homo sine suggestione per propriam uoluntatem, uel particulariter peccasset, non uideo quomodo non posset recuperare bonam uoluntatem, Domino restituyente. Alii sumpserunt rationem ex comparatione culpæ ad naturam peccantis, & isti nò eodem modo illam explicant; quidam enim dixerunt eam esse, quia

Varia sententia

Quare homines sunt à Christo redempti, & non dæmones.

Angelus peccans, fuit substantia spiritualis, omnino non habens pondus carnis, & quia substantia spiritualis est semper in actu suo, unde non lassatur, imo cōtinuè habet inordinatā voluntatē, & continuè gratiā impugnat, & ideo non offertur ei gratia. Sed istæ rationes non concludunt; non prima; nam pōdus carnis nō inclinabat etiam primum hominem ad peccatum, ut propterea ille meruerit reparari, & non angelus. Nec etiam secunda, quia Deus frequenter dat gratiam homini existenti in actuali uoluntate peccandi, quæ facit, ut cōuertatur, cuius exemplū habemus Paulo, qui cōuersus est, & circūdatus luce, in actu psecutionis.

Thomæ
sententia.

De ratio-
ne, & ui li-
beri arbi-
trii de quo
unde etiā
in c. 24.
huius li-
bri.

Triplici-
ter potest
indiuersa.

S. Th. 1. p. q. 64. ar. 2. sumit etiā rationē obstinationis demonū, ex eorū natura, quia cū immobiliter apprehendāt, immobiliter adhærēt; Sed cum in quæst. 16. de Malo, ar. 5. altius sumpto principio, suam explicet sententiam, placuit adducere, quæ ibi dicit, ut simul explicetur uis liberi arbitrii; dicit ergo esse considerandum, quod ad rationem liberi arbitrii pertinet, quod possit in diuersa, unde res cognitione carentes, quarum actiones sunt determinatæ ad unum, nihil agunt, suo arbitrio; animalia uero irrationalia, agunt quidem arbitrio, sed non libero, quia iudicium quo aliquid prosequuntur, uel fugiūt, est in eis determinatum à natura, ita ut ipsum præterire non possint, sicut ouis non potest non fugere lupū uisū. Sed omne illud, quod habet intellectum, & rationem, agit libero arbitrio, inquantū. s. arbitriū eius, quo agit, consequitur apprehensionē intellectus, uel rationis, quæ se habet ad multa, & ideo ad rationem liberi arbitrii pertinet, quod possit in diuersa. Sed ista diuersitas tripliciter potest attendi, Primo, secundum differentiam rerum, quæ eliguntur propter finem, nam unicuique naturaliter conuenit unus finis, quem naturali necessitate appetit, quia naturā semper tendit ad unum; sed quia ad unum finem multa possunt ordinari, appetitus intellectualis, seu rationalis naturæ, potest tendere in diuersa, eligendo ea, quæ sunt ad finem; & hoc modo Deus, tanquam proprium finem, naturaliter uult suam beatitudinem, & non potest non uelle eam; sed quia ad bonitatem eius possunt ordinari diuersi modi, & ordines rerum; uoluntas eius non sic fertur ad unum in suis effectibus, quin possit quantum est de se ferri in aliud, & secundum hoc competit Deo libertas arbitrii; Similiter, & Angelus, & homo, habent finem naturaliter sibi præstitum beatitudinem, unde naturaliter appetunt eam, nec possunt uelle miseriam, ut dicit Aug. 8. de Trin. Sed quia ad beatitudinem diuersa possunt ordinari, in eligen-

do ea, quæ sunt ad finem, potest uoluntas, tam hominis, quam angeli, boni uel mali, in diuersa ferri. Secunda diuersitas in quam liberum arbitrium potest, attenditur secundum differentiam boni, & mali; sed ista diuersitas, non pertinet per se ad potestatem liberi arbitrii, sed ad eam per accidens se habet, in quantum inuenitur in natura potenti deficere, Cum enim uoluntas de se ordinetur in bonum, sicut in proprium obiectum, quod tendat in malum, non potest contingere nisi ex hoc, quod malum apprehenditur sub ratione boni, quod pertinet ad defectum intellectus, uel rationis, unde causatur libertas arbitrii; non autem pertinet ad rationem alicuius potentia, quod deficiat in suo actu, sicut non pertinet ad rationem potentia uisua, quod aliquis obscure uideat, & ita nihil prohibet inueniri liberum arbitrium, quod ita tendit in bonum quod nullo modo potest tendere in malum, uel ex natura sua, sicut in Deo, uel ex perfectione gratia, sicut in hominibus, & angelis beatis. Tertia autem diuersitas in quam potest liberum arbitrium, attenditur secundum differentiam mutationis, quæ quidem non consistit in hoc, quod aliquis diuersa uelit; nam & ipse Deus uult, ut diuersa fiant, secundum quod conuenit diuersis temporibus, & personis; sed mutatio liberi arbitrii consistit in hoc, quod aliquis illud idem, & pro eodem tempore non uelit, quod prius uolebat, aut uelit, quod prius nolebat; & hæc diuersitas non pertinet per se ad rationem liberi arbitrii, sed accidit ei, secundum conditionem naturæ mutabilis; sicut non est de ratione uisua potentia, quod diuersimode uideat, sed hoc contingit quandoq; propter diuersam dispositionem uidentis, cuius oculus quandoq; est purus, quandoq; autem turbatus, Et similiter etiã mutabilitas, seu diuersitas liberi arbitrii, non est de ratione eius, sed accidit ei in quantum est in natura mutabili; Mutatur. n. liberũ arbitriũ ex causa intrinseca, & ex causa extrinseca. Ex causa quidem intrinseca, uel propter rationẽ, puta cũ quis aliquid prius nesciebat, q̄ postea cognoscit, uel propter ipsum appetitũ, qui quandoq; sic est dispositus per passionem, uel habitum, ut tendat in aliquid sicut in sibi conueniens, quod cessante passione, uel habitu, sibi non est conueniens; Ex causa uero extrinseca, puta cum Deus immutat uoluntatem hominis, per gratiam de malo in bonum, secundum illud prou. 21. Cor Regum in manu Dei, & quocunque uoluerit uertet illud. Hæc autem duplex causa (subiungit S. Thom. ut descendat ad causam obstinationis dæmonum,

Vnde mutatio liberi arbitrii.

tu autem his subiunge ea, quæ diximus in cap. 24. huius libri, de libero arbitrio, ut habeas completam doctrinam de libero arbitrio) cessat in angelis post primam electionem, & primo quidem naturaliter in his, quæ ad ordinem naturæ pertinent, immutabiliter se habent; quia mutatio est existentis in potentia, ut dicitur in 3. physic. hoc autem ad naturam angelicam pertinet, ut actu habeant notitiam omnium, quæ naturaliter scire possunt, sicut nos naturaliter actu habemus notitiam primorum principiorum, ex quibus procedimus ratiocinando ad acquirendam cognitionem conclusionum; quod non contingit, in angelis, quia in ipsis principiis intuentur omnes conclusiones, quæ ad naturalem eorum cognitionem pertinent. Et ideo sicut immobiliter nos habemus in cognitione primorum principiorum, ita intellectus eorum, immobiliter se habet, circa omnia, quæ naturaliter cognoscit. Et quia uoluntas proportionatur intellectui, consequens est, quod etiam uoluntas eorum naturaliter sit immobilis, circa ea, quæ ad ordinem naturæ pertinent. Verum est autem, quod sunt in potentia respectu motus, in supernaturalia, siue per conuersionem, siue per auersionem, unde hæc sola mutatio in eis esse potest, ut de gradu naturæ ipsorum moueantur in id, quod est supra naturam, conuertendo se, uel auertendo; Sed quia omne, quod aduenit alicui, ei aduenit secundum modum suæ naturæ; consequens est, ut angeli immobiliter perseuerent, uel in auersione, uel in conuersione, respectu boni supernaturalis. Ex parte uero extrinseca, immutabiles sunt, uel in bono, uel in malo, post primam electionem, quia tunc finitur in eis status uiatoris; unde non pertinet ad rationem diuinæ sapientiæ, ut ulterius dæmonibus gratia infundatur, per quam reuocetur à malo primæ auersionis, in qua immobiliter perseuerant. & ideo quamuis diuersa eligant per liberum arbitrium, in omnibus tamen peccant, quia in omni eorum electione, permanet uia primæ electionis ipsorum. hæc ibi. Ex quo in p. p. infert differentiam inter liberum arbitrium hominis, & angelorum, quod cum homo per rationem mobiliter apprehendat, discurrendo, de uno ad aliud, habens uiam procedendi ad utrumque oppositorum, eius uoluntas adhæret alicui mobilitet, quasi potens etiam ab eo discedere, & contrario adhærere; Et ideo consueuit dici, quod liberum arbitrium hominis, est flexibile ad oppositum, & ante electionem, & post; liberum autem arbitrium angeli, est flexibile ad utrumque oppositum, ante electionem, sed non post, & sic (concludit) angeli boni, semper adhæren-

rentes iustitię, sunt in illa confirmati, mali uero peccantes, sunt in peccato obstinati. Et licet S. Thom. loquatur solum de dæmonibus, tamen ut inquit Capreolus 2. s. d. 7. secundum eius doctrinam, idem dicendum est de animabus separatis; nam anima iudicium, & æstimationem agibilium, & finis ultimi, cum quo exiit à corpore, deponere non potest; & consequenter, nec uoluntatem finis, nec electionem ordinatorum in finem quibus adhæsit in corpore, & sic remanet obstinata; cuius obstinatio nõ causatur totaliter tanquam à causa præcisa, ab aliquo actu, nec ab aliquo habitu, sed ex habitu hic acquisito, & ex statu nouo, & ex natura sua, quibus positus exit in actualem æstimationem, & actualem appetitum peruersi finis, ad quem omnia refert, & talem æstimationem, & appetitum nunquam deponit: quod deducit ex S. Tho. 4. contra Gentes, cap. 95. Causa igitur obstinationis dæmonum, secundum S. Thom. est eorum natura, quia cum immobiliter apprehendant, cui adherent, immobiliter adhærent; & licet adducat etiam, pro causa, illorum statum, quia sunt extra uiam, & in termino, & Deus illos non conuertit, eisq; non dat gratiam: causa tamen propria est eorum natura, quia post primam electionem immobiliter adherent.

Scotus 2. s. d. 7. contra hanc rationem obstinationis dæmonũ, à S. Tho. assignatam multa facit argumenta, quæ frustra Caiet. p. p. conatur soluere; & uideri poterunt apud Scotum, & Caietanum, illa modo relinquemus, & faciliori, & clariori uia, ex eodemmet. S. Tho. contra eum ostendemus, illam non esse propriam causam. Pro quo notandum est, quod cum potentia sit, propter obiectum, & ad suum naturaliter tendat obiectum, ab eo solum firmatur, & quietatur; Obiectum Intellectus est uerũ, & Voluntatis bonum, & ab eis solum possunt ligari, firmari, & immobiles reddi, ut non possint in opposita tendere; non tamẽ quomodocumque, sed quando ita euidenter apprehenduntur, ut talia, quod nullo modo possunt aliter apprehendi; unde quando intellectus apprehendit aliquid, ut uerum, quod non potest considerare nisi, ut euidenter uerum, & non sub aliqua ratione, ut falsum, uel ut dubium, ei immobiliter adheret; similiter, & uoluntas, quando ei præsentatur aliquid, ut bonum, quod nulla ratione potest ei repræsentari, ut malum, uel ut minus bonũ, & minus eligibile, ei immobiliter adhæret, & non potest uelle oppositum, huiusmodi est modo beatitudo in communi apprehensa, & erit in particulari Deus clare uisus; At quando intellectus, & uoluntas non habent tantam suorum obiectorum euidentem

Contraria
scoti sen-
tentia.

Pro solu-
tione dif-
ficultatis,
notandum.

dentiam, possunt mutari, & intellectus iudicare falsum, quod iudicauit uerum, & uoluntas odire, ut malum, quod amauit, ut bonum. Et hoc est certissimum etiam apud S. Thom. Videndum nunc est, de immobilitate intellectus, & uoluntatis Angeli, & cum uoluntas proportionetur intellectui, de illo prius agamus; de quo S. Tho. duo dicit, Primum, quod Angeli habent actu notitiam eorum omnium, quæ naturaliter scire possunt, sicut nos habemus actu notitiam primorum principiorum; & propterea quoad notitiam naturalem non sunt in potentia, non discurrunt, nec ratiocinantur; & propterea immobiliter se habent, circa omnia, quæ naturaliter cognoscunt, sicut etiam nos immobiliter habemus in cognitione primorum principiorum; quod concedimus. Dicit secundo, quod sunt in potentia respectu cognitionis supernaturalium, & motus in ea, & propterea hæc sola mutatio in eis esse potest. quod etiam partim concedimus, nam sunt etiam in potentia ad cognitionem cogitationum cordium quorum scrutator est solus Deus; Subdit, quod cum omne, quod aduenit alicui, ei adueniat, secundum modum sue naturæ, consequens est, ut Angeli immobiliter perseuerent in prima auersione, uel conuersione, respectu boni supernaturalis. Et hic deficit S. Tho. nam per hoc, quod Angelus semper est in actu, & non est discursiuus, nec mobilis respectu cognitionis rerum omnium naturalium, colligit, quod eodem modo se debet habere circa supernaturalia, ad quæ est in potentia, post primum actum intellectus, & uoluntatis, quasi id sit secundum eius naturam, & illi repugnet post primum actum, esse mobilem, seu mutabilem. Et tamen non sequitur, est immutabilis circa cognitionem rerum naturalium, ergo cognitionem ad quam est in potentia debet immutabiliter habere; nam idem possemus dicere de homine naturaliter habet notitiam primorum principiorum, & in ea immutabiliter se habet, ergo eodem modo debet acquirere notitiam ad quam est in potentia.

Vnde Intellectus, & uoluntatis immutabilitas in Angelis.

Et ut ostendamus causam diuersitatis, notandum est, quod immobilitas intellectus, & uoluntatis, in Angelo, ut non possit recedere ab eo cui adhæsit, necessario prouenit ex una ex duabus causis, uel ex utraque. scilicet uel ex obiecto, uel ex simplicitate naturæ, loquendo quantum est ex natura rei, ut ei repugnet mobilitas; & dicimus, quod ei prouenit ex solo obiecto, seu ex modo illud cognoscendi, uel apprehendendi, ex eo. scilicet quod aliquid apprehendit, ut uerum, seu bonum, & non potest illud aliter apprehendere, ut diximus. hoc modo Beati adherent Deo, quia

est

est, veritas, & bonitas per essentiam, & illum uident, non per speciem, & in enigmate, sed sicuti est, facie ad faciem; Sed extrabeatificam cognitionem, & dilectionem, in Angelo sunt duæ cognitiones, una naturalis rerum omnium naturalium, altera eorum, quæ naturaliter cognoscere non potest, & ad quam est in potentia; Circa cognitionem naturalium, intellectus Angelicus immobiliter se habet, quia illa plene intelligit, per species concreatas, & eorum habet notitiam intuitiuam, & euentiam ueritatis. Illam autem cognitionem ad quam est in potentia, non sic semper plenam habet, sed sæpe ex parte, nam uenit aliquando in cognitionem effectus, & non in cognitionem causæ, & è contra, aliquando habet cognitionem principii, & non effectus, qui sequetur ex illo principio; & probatur ex Sacris litteris. Dan. 10. dixit Angelus Danieli, *Ego ueni propter sermones tuos, Princeps autem regni Persarum restitit mihi uiginti, & uno diebus, Et ecce Michael unus de Principibus primis, uenit in adiutorium meum, & c. & nunc reuertar, ut præliet aduersus Principem Persarum, & c.* Angeli cum ignorent, quid de futuris disposuerit Deus, discutiendo contraria merita; contrarias dicuntur habere uoluntates, & inuicem pugnare, & sibi inuicem resistere, non tamen simpliciter est inter eos contrarietas uoluntatum, quia eorum uoluntates sunt conformes diuinæ uoluntati; ut inquit S. Greg. lib. 17. Moral. cap. 8. Esa. 63. *Quis est iste, qui uenit de Edon, tinctis uestibus de bosra? iste formosus, & c. Quare ergo rubrum est indumentum tuum?* Christum quidem nouerunt, sed non omnia eius mysteria, & edocti de uno, quærunt de alio. Diabolus semper dubitauit de Christi diuinitate usque ad passionem, & cum eius mortem procurasset, postea mediante uxore Pilati, illam impedire conabatur. Probatur etiam, quia futura contingentia, & libera, Angeli non possunt cognoscere nisi per coniecturas, & solus Deus illa cognoscit in suo esse, Esa. 12. *Annunciate, quæ uentura sunt in futurum, & sciemus, quod dii estis uos.* Cogitationes etiam cordium, solus Deus cognoscit, Angeli uero non nisi per suos effectus, & coniecturas, uoluntas enim rationalis creaturæ, soli Deo subiacet, Jerem. 17. *Prauum est cor hominis, & in scrutabile, & quis cognoscet illud, Ego Dominus scrutans, & c.* quæ etiam docet S. Tho. p. p. q. 57. Ex quo sequitur, quod intellectus Angelicus, quo ad illam cognitionem, ad quam est in potentia, est discursiuus, & mutabilis; & diabolus potest etiam decipi, & falli; nam propria, & tota ratio ob quam intellectus noster intelligit, componendo, & discurrendo, est, quia in simplici cognitione obiecti, non in-

tinetur omnia. quæ ratio militat etiam in Angelis, non quidem quoad naturalia, sed quo ad supernaturalia, & quo ad futura contingentia, & libera. Quod etiam probatur, quia ex hoc, quod discurrunt, sunt mutabiles, & quod uoluerunt, nolunt, & mali etiam decipiuntur, nam Angeli boni, dum iudicant aliquid expedire, illud suadent, cum autem postea cognoscunt non amplius expedire, uel Deo reuelante, uel mutatis hominum uoluntatibus, & rebus, mutatur etiam eorum uoluntas, & non id, sed aliud suadent. ut patet in exemplo adducto ex Daniele; Similiter, & mali suadent id, quod iudicant posse esse causam mali, at quando postea uident, ex eo bonum oriturum, suadent oppositum, ut patuit de diabolo dissuadente Christi mortem, quam procurauit. Inter quos est maxima differentia, nam boni non falluntur, nec decipiuntur, nec errant, sicut mali; nam illi semper iudicant saluo superiori ordine. & quantum est ex meritis causarum naturalium, seu hominum; hi uero superbia elati, iudicant simpliciter, ac si nullus esset ordo superior, immutatus ordinis naturæ, & eorum, quæ ab hominibus disponuntur. Hæc omnia docet S. Thom. p. p. nisi quod dicit Angelos, non intelligere componendo, & ratiocinando, & ob id dici intellectuales, sed loquitur de cognitione naturali, qua simplici intuitu cognoscunt rerum quidditates, & earum proprietates, ut etiã notauit Caiet. ibid. q. 58. ar. 5. & inquit, quod S. Th. sibi contradiceret, si uellet, quod non discurrant quoad ea ad quam cognitionem sunt in potentia. Nec ob id sequitur, quod non sint dicendi intellectuales, sed rationales, nam quoad cognitionem naturalem, & quoad beatificam, à qua debent denominari, non discurrunt. Satis igitur probatum est intellectum angelicum, esse mutabilem quoad eam cognitionem, ad quam est in potentia, & consequenter etiam uoluntatem; & quod potest uelle, quod noluit, & nolle, quod uoluit, sicut, & intellectus iudicare potest expedire, quod prius iudicauerat non esse expediens, proportionatur enim intellectui. Nec potest dici, quod licet intellectus, & uoluntas quoad ista non reddantur immobiles, per primam apprehensionem, & conuersionem ab obiectis, quia non fuerunt plenè apprehensa, redduntur tamen immobiles à simplicitate naturæ, ut non possint recedere ab eo cui semel adhæserunt, quia toto conatu conuertuntur, uel auertuntur, & adhærent; Nam Angeli sunt quidem spiritus, & non compositi ex materia, & forma; sed non sunt simplicissimi, & actus puri; constant ex actu, & poten-

tia, & sunt in potentia, & quatenus eorum intellectus, & uoluntas sunt in potentia, non adhaerent alicui rei intellectæ, & uoluntæ immobiliter, nisi expleta illa potentia, respectu earundem rerum, ut tantum de illis percipiant, quantum percipere possunt; quod etiam patet dictis rationibus, & Sacrae scripturae auctoritatibus; nam diuersa Angelorum uoluntas, Dan. 10. durauit uiginti, & uno diebus, usque ad factam reuelationem, quæ etiam post durauit, cum subiunxerit Angelus, & nunc reuertar, ut praelier aduersus Principem Persarum. & dubium dæmonis de Christi diuinitate, durauit ab illius natiuitate, usque ad mortem; iuxta quod dubium, diuersa, & contraria sæpe procurabat. Si ergo Angelus est mobilis, post primam apprehensionem, & electionem, tunc erit maxime mobilis, quando ita errat, ut à suo fine, & obiecto totaliter auertatur, nam dum res est dubia, sunt rationes pro utraque parte; at quando constat fuisse relictam ueritatem, & spretum summum bonum; finis, & obiectum, ad se attrahunt, & natura intellectus, & uoluntatis, quodam modo impellit; nam potentia essentialiter respicit suum obiectum, & ad illud ordinatur. Et si intellectus, & uoluntas post apprehensionem, & auersionem sunt mutabiles, & conuerti possunt, multo magis sunt ipsi dæmones, cum tanquam spiritus, perfectius intelligant; & hoc quantum ad naturam, & quantum ad non repugnantiam; ergo si homo potest conuerti, & non angelus, causa differentiæ non est eorum natura, sed quia (ut dicemus) conuersio ad Deum non potest fieri solis uiribus naturæ, sed requiritur auxilium gratiæ, quod conceditur hominibus quamdiu sunt in uia, & denegatur dæmonibus. Et hoc docuit S. Aug. de fide ad Petrum, cap. 3. dicens, *Quod si possibile esset, ut humana natura postquam à Deo auersa, bonitatem perdidit uoluntatis, ex se ipsa rursus eam habere potuisset, multo possibilis hoc natura haberet angelica, que quanto minus grauatur terreni corporis pondere, tanto magis hac esset prædita facultate; Sed ostendit Deus, unde bona uoluntas hominibus detur, quam sic amiserunt angeli, cum haberent, ut amissam deinceps habere non possint.* Ex qua S. August. auctoritate sic arguitur, Si uoluntas humana ex se posset redire ad iustitiam, multo magis posset uoluntas angelica, ergo quod uoluntas angelica non possit redire, non est propter immobilitatem suæ potentiæ cognoscitiuæ, nec propter defectum libertatis, aut immobilitatem uoluntatis, imo secundum ipsum si attendatur potètia cognoscitiua, & libertas arbi-

arbitrii, magis potest redire ad iustitiam uoluntas angeli, & animæ separate, quam nostra. Si ostendit Deus unde bona uoluntas hominibus datur, ex hoc, quod eam angeli amplius recuperare non possunt, angelorum obstinatio, est ex hoc, quod eis denegatur gratia, uirtute cuius datur hominibus bona uoluntas; nam si ista non est causa, sed quia immobiliter apprehendunt & adherent, falsum est, quod dicit Aug. Deum ex hoc ostendere necessitatem gratiæ ad bonam hominum uoluntatem, posset enim dici, quod homo ex se posset recuperare bonam uoluntatem, licet non possit Angelus, quia non apprehendit, nec adheret immobiliter sicut Angelus.

Quæ sit
uera causa
obstinatio-
nis dæ-
monum,
& damna-
torum.

Superest, ut explicemus causam obstinationis dæmonum, quæ etiam eadem est, & animarum separatarum; & hanc credo esse, quia cum sint in termino, extra statum merendi, iustissimo Dei iudicio, relinquuntur in sua malitia, à qua non possunt resilire, sine Dei adiutorio, quod illis Deus iustissimè denegat, quo si daretur, possent penitere, & conuerti, sicut & nos, ut diximus p. p. lib. 2. cap. 8. de quibusdam animabus ex pœnis inferni, singulari priuilegio liberatis. Nec solum denegat illis Deus gratiam, sed illos etiam punit propter eorum peccata. Cum autem sint à Deo sic derelicti, & ad debitam pœnam damnati, duo sunt in illis actus naturales, genere suo boni, sed mali, ut sunt in illis, nolle. s. pœnam, & uelle beatitudinem, & Deus illam dat, & hanc denegat; nec possunt à Deo derelicti, conformare uoluntatem suam cum diuina uoluntate, ut sic etiam uelint, præsertim cum id repugnet naturæ, quod quis uelit pœnam, & priuari beatitudine, ex quo confurgit in eis odium Dei, & cum isti actus sint perpetui, tanquam naturales, sunt perpetuo obstinati in malo, & habent uermem remordentem, qui non perit, & superbia eorum, ascendit semper. Illis Deus gratiam denegat, qua penitere, & conuerti possent, quia sunt extra uiam, ut diximus, quod autem id iustitia exigat, & peccato mortali debeatur pœna æterna, diximus eodem lib. 2. cap. 7. nunc idem ostendemus ratione bonitatis Dei, à qua est misericordia, & iustitia; misericordia, ut ostendat se non delectari in perditione, iustitia ut ostendat non ei placere peccata; Cum autem sit summe bonus, necessario requiritur, ut terminum statuat miserendi, nam si semper in perpetuum miseretur, & parceret, uideretur, quod non ei summe displiceret, & odium haberet peccatum, & peccandi occasionem præberet, nam securi de misericordia, liberius peccarent.

Quare
Deus illis
deneget
gratiam.

Sed antequam ulterius progrediamur, videndum est an damnati, sint ita in malo obstinati, ut non possint habere aliquem actum bonum. Et ut separemus certa à dubiis, certum est, quod nullum possunt habere actum meritorium, cum perpetuo careant gratia, quæ est principium meriti; certum etiam est, quod non possunt deponere odium Dei, nam perpetuo habent uoluntatem contrariam uoluntati diuinæ, nam uellent beatitudinem, & nollent pœnam; qui actus tanquam naturales, perpetuo in eis durant; sed dubium est, an possint habere actum moraliter bonum, & controuersia est inter S. Thom. & Scotum, ille negat, iste concedit, Ego autem adhæreo sententiæ Scoti, tanquam probabiliori, quia non est necessarium, quod omnia uelint ex odio Dei, & propter odium Dei, & ad bonitatem etiam moralem, non est necessarium, quod actus fiat propter Deum, sed satis est, quod fiat propter finem bonum proximum, illius actus, & non apponatur ei circumstantia mala. Sed amor filiorum, & parentum est naturalis, ergo possunt damnati desiderare; quod parentes superstites, bene uiuant, & de suis peccatis pœnitentiam agant, ut beatitudinem acquirant, & non descendant in illum locum tormentorum. & probatur ex illo diuinitis. Luc. 19. *Rogo te pater, ut mittas Lazarum in domum patris mei, habeo enim quinque fratres, ut testetur illis, ne, & ipsi ueniant in hunc locum tormentorum, &c. Si quis ex mortuis uerit ad eos, pœnitentiam agent. Nec ualet si dicatur, quod hoc desiderabat, non propter illorum bonum, sed ne augetur ei pœna accidentalis, ex illorum damnatione; nam poterat id uelle propter illorum bonum, quia uelle bonum suis, & nolle illis malum, est naturale, & naturalia in eis integra manent, sicut inquit Dion. cap. 4. de Diu. nom. in dæmonibus integra manere, Nec potest à simili argumentari, beati quia sunt confirmati in bono, non possunt male uelle, ergo damnati, cum sint obstinati in malo, nullo modo possunt bene uelle; quia est maxima differentia, nam beati sunt confirmati in bono, per hoc quod habent summum bonum per essentiam, quod excludit omne malum, at damnati sunt obstinati in malo, non per malum, quod excludat omne bonum; non enim sicut datur summum bonum per essentiam, quod excludit omne malum, ita datur summum malum per essentiam, quod excludat omne bonum; nam malum fundatur in bono, s. in natura, ex qua potest etiam oriri bonum; malum autem in quo damnati sunt ob-*

an possint habere aliquem actum bonum.

S. Tho. & Scotus inter se dissentiant. probatur sententia scoti.

Contrarii argumēti solutio.

stinati, est odium Dei, quod odium Dei, tollit solum uelle bonum propter Dei amorem, sed non tollit cognitionem ueri, & naturalem inclinationem ad bonum, nec requirit, quod omnia uelint ex odio, & propter odium Dei, ut ratio suadet, & inuictoribus experimur.

Quare sit datum maius spatium uiae hominibus, & tempus poenitentiae, & non daemonibus.

Videndum nunc est quare sit datum maius spatium uiae, hominibus, quam Angelis; & istis non sit datum tempus poenitentiae, sicut hominibus; ex quo etiam nota erit causa quare Christus propter solos homines uenerit, & non etiam propter daemones. S. Thom. 2. sent. dist. 7. q. 1. dicit homini fuisse datam longiorem uiam, quam Angelo, quia erat magis à Deo distans, & oportebat, quod in eius cognitionem inquirendo perueniret; Angelus autem statim de informi intellectu, sine inquisitione in diuinam cognitionem peruenire potuit. S. Bonau. ead. dist. hanc diuersitatis rationem melius declarat, dicit enim in rerum conditione non esse attendendam principaliter rationem misericordiae, & iustitiae, sed sapientiae, iuxta quam decreuit Deus in uniuerso facere duplicem creaturam, rationalem, ad hoc, quod uniuersum esset completum, vnā corpori unitam, & est Anima rationalis, aliam absolutam, & spirituales, & est Angelus; & quoniam substantia omnino spiritalis, est omnino incorruptibilis, & ingenerabilis, non potuit unus Angelus ex alio produci, & ideo simul producti sunt; & sicut sunt simul producti, ita etiam simul erant glorificandi, siue dispositi ad simul glorificari; & quia sunt spirituales, incorporei, & incorruptibiles, nullo modo habentes retardarium, in loco gloriae conditi sunt, scilicet in caelo empyreo, & ita cum de proximo ad gloriam dispositi fuerint, & ratione naturae, & ratione loci, tempus meriti fuit eis praefixum, usque ad primam auersionem, & conuersionem deliberatiuam. Homini uero, quia conditi sunt in corpore animali ad procreandam prolem ad cultum Dei, & ita in dispositione remotiori à gloria, datus est locus distans ad merendum à sui conditione, scilicet paradisi terrestris, & praefixus est ei terminus diuturnus, & propter retardarium naturae, quia tanquam corporeus inquirendo debebat uenire in cognitionem Dei, & propter officium procreandi prolem; ob quam causam cum Angelus per primam auersionem peccauit, ad terminum uiae peruenit, & statim factus est extra tempus merendi; at homo ad terminum uiae non uenit nisi per mortem; & propterea An-

gelus post primum peccatum conuerti non potest; sicut potest homo ante mortem; post quam nec ipse etiam potest conuerti; quia extra tempus merendi, denegatur à Deo gratia; Et ita filius Dei uenit propter solos homines; qui quamdiu sunt in uia, sunt capaces illius meriti, ut ad pœnitentiam conuerti possint, & saluari: morientes autem in peccato mortali transeunt ad societatem dæmonum cum illis cruciandi igne æterno; & eis amplius non prosunt Christi merita, quibus saluari peruisissent, si in hac uita diuinę gratiæ cooperari, & pœnitentiam agere uoluissent.

De mortuorum resurrectione, & quod licet sit supernaturalis illam ratio naturalis suadeat.

Cap. 38.

Aliud dogma fidei, de quo nunc tractare uolumus, est, nostrorum corporum resurrectio, quæ futura est in fine mundi, in die iudicii; reuiniendæ enim sunt omnes animæ rationales, suis propriis corporibus. *Ecce mysterium uobis dico.* (inquit Apost. 1. cor. 15.) *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur. In momento, in ictu oculi, in nouissima tuba, canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti.* Et ipsemet CHRISTVS illud nobis tradidit. Ioan. 5. *Nolite mirari hoc, quia uenit hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient uocem filii Dei, & procedent, qui bona fecerunt in resurrectionem uitæ, qui uero mala egerunt in resurrectionem iudicii.* Nec fuit solum à CHRISTO traditum, sed etiam ante illum à Prophetis. Esa. 26. *Uient mortui, & interfecti mei resurgent.* Ezech. 37. *Ecce ego aperiam tumulos uestros, & educam uos de sepulchris uestris.* Et hanc fidem ante CHRISTVM habuerunt fideles, non solum ex Synagoga. 2. Machab. 7. *E cælo ista possideo, sed propter Dei leges, nunc hæc ipsa despicio, quoniam ab ipso me ea recepturum spero.* & cap. 12. *Nisi eos, qui ceciderant resurrecturos sperarent, superfluum uideretur, & uanum orare pro mortuis.* Sed etiam ex Ecclesia Gentium, de qua fuit Iob, qui cap. 19. inquit. *Scio, quod Redemptor meus uiuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum, & rursum circunda-*

Mortuorum resurrectio est de fide.

rationem
naturale
excedit.

Quod nō
repugnet.

bor pelle mea, & in carne mea uidebo Deum. Et de hoc mysterio habemus articulum fidei, & nullo modo dubitare licet; rationem naturalem excedit, & sola diuina reuelatione cognitum fuit; philosophus enim sumens philosophandi principium à sensu, & experientiam sequens, generaliter dicit à priuatione ad habitum non dari regressum. Sed supposito lumine fidei, humanorum corporum resurrectionem, naturali etiam ratione, consonam esse, facile probatur; concesso, quod anima rationalis est forma hominis, & est immortalis; quod superius euidenter probauimus rationibus naturalis, & Aristotelis etiam testimonio; nam licet fieri non possit uirtute naturali, sed sola uirtute diuina, cum certum sit Deum infinitum plura posse, quam natura; philosopho sufficere debet, quod ei probetur, resurrectionem non repugnare, ad hoc ut concedat à Deo posse fieri, potest enim quicquid non implicat contradictionem; & probetur etiam esse rationi consonam ad hoc, ut manducatur ad credendum diuinæ reuelationi, illam asserenti. Quod autem resurrectio non repugnet, & consequenter non sit Deo impossibilis, manifeste probatur, quia hominis morte, non corrumpuntur eius principia essentialia, materia, scilicet, & forma; sed eadem prorsus numero remanent; cum autem remaneant, non implicat, quod reuariantur. Et confirmatur, quia maius est illa producere, quam producta, & separata reunire, sed Deus fecit primum, ergo multo magis poterit, hoc secundum; Ratio autem ob quam, agens naturale, non potest illa reunire, est, quia non habet uirtutem super formam separatam à materia; cum enim illius actio sit circa materiam, non potest attingere ad ea, que sunt separata à materia; unde respectu animæ rationalis, solū inducit ultimam dispositionem in materia, & non concurrat ad illius productionem, cum non educatur de potentia materiæ, sed à Deo immediate creetur; & sicut concurrat disponendo materiam ad generationem, non sic concurrat ad reunionem animæ cum materia, nam cum generatio sit ad producendum nouum esse, quod est à forma, forma non debet præexistere generationi, licet aliqua, scilicet rationalis, possit remanere post corruptionem, ut superius citauimus ex 12. Met. uirtus ergo generatiua est ad productionem nouæ formæ, educendo illam de potentia materiæ; & si uirtus hominis generatis nō attingit productionem formæ, est quia anima rationalis non educitur de po-
teu-

tentia materiæ, & eius uirtus non extenditur ultra materiam; Licet autem anima rationalis sit immediate a Deo; mediãte generatione, non debet infundere materiæ animã præexistentem, sed nouam creare, quia hæc est natura generationis, & Deus noluit à principio creare simul animas hominũ, sed successiue mediante generatione. licet ergo post hominis mortẽ, remaneat illius anima, & materia, non tamen ob id possunt reuniri ab agere naturali, sed bene possunt reuniri à Deo, quia habet uirtutẽ super animam, siue in materia, siue extra materiam existentem, & potest discernere, & inuenire propriam cuiusque animæ materiã, & suam cuiq; tribuere. Cum igitur certum sit Resurrectionem non repugnare, uidendum nunc est, an ratio etiam naturalis, illam suadeat, & quod illam suadeat probatur, sex rationibus ex Richardo, & S. Bonau. 4. s. d. 43. quas nos fusius explicabimus. Prima est Richardi, quia anima rationalis cum sit forma corporis, habet naturalem appetitum, & inclinationem ad suum corpus, ut illud perficiat, & informet, quod patet tum ex eius natura, quia forma, ut forma, intrinsece respicit corpus, cuius est forma, & compositum cuius est pars; tum etiam, quia non uellet separari à corpore, etiam misero existente, sed natura nihil facit frustra, ut dicitur 3. de Ani. tex. 45. & 60. & 1. de Coel. text. 32. & si hoc est uerum de natura, multo magis erit uerum de auctore naturæ, qui ipsam non naturaliter, nec de necessitate, sed libera uoluntate instituit, & creauit. Frustra autem, & uane esset in anima separata prædicta inclinatio, si nunquam esset reunienda corpori; quod autem in anima rationali, quæ est præcipua creatura, detur appetitus naturalis omnino uanus, & nunquam adimplendus, uideretur absurdum, cum in cæteris rebus, quantumuis minimis, uideamus nihil esse in natura frustra. Nec obstat si dicatur, quod appetitus beatitudinis in damnatis mansurus est perpetuo incompletus, & in nullo eorum est adimplendus; nam hic naturalis appetitus, si non completur in damnatis, completur in beatis, & ita non manet uniuersaliter incompletus, & non est necessarium, quod naturalis appetitus impleatur in omnibus indiuiduis, quia potest occurrere aliquod impedimentum. In damnatis etiam non est frustra, quia est ad maiorem iniquitatis in qua sunt obstinati punitionem, & ad manifestationem diuinæ iustitiæ; ac si non esset mortuorum resurrectio, naturalis appetitus remaneret generaliter, quoad omnes animas incompletus, & non propter earum obstinationem.

Quod ratio naturalis illam suadeat.

in pœnam, ut patet de animabus beatis; quare simpliciter esset frustra, & uanus. Secunda est Richard. & S. Bonauent. supposito alio fidei dogmate, quod mundus sit innouandus, & generatio sit habitura finem; quia perfectio vniuersi, requirit mortuorum resurrectionem; nam de illius perfectione est triplex substantia, pure scilicet corporalis, & pure spiritualis, & ex corporali, & spirituali composita. & hac tertia parte suæ perfectionis perpetuo careret vniuersum, si animæ à corporibus separata, nunquam corporibus iterum unirentur, non possunt autem uniri nisi corporibus humanis, quorum sunt formæ. Tertio, probatur cum S. Bonau. rationibus sumptis ex remuneratione diuinæ iustitiæ, ex perfectione beatitudinis, & ex perfectione naturæ, quibus addemus ex Richardo aliam, ex perfectione reparationis, seu redemptionis, quas fusius explicabimus. Tertia igitur, ratio sit ex remuneratione diuinæ iustitiæ, quia decet diuinam iustitiam, ut ille qui meruit præmiatur, & qui demeruit puniatur, sed meritum, & demeritum licet principaliter consistant in actibus ipsius animæ, tamen ad hoc, operatur totum compositum, quia actiones sunt suppositorum, ad hoc etiã operantur uirtutes, quæ sunt totius compositi, ut sensus, & phantasia, sine quibus non sunt intelligere, & uelle, nec per consequens meritum, nec demeritum; solus etiam status animæ in corpore, est status merendi, & demerendi; ergo decet diuinam iustitiam, ut homo præmiatur, uel puniatur, non solum in anima, sed etiã in toto composito, quod non potest esse nisi per resurrectionem. Nec obstat si dicatur, quod corpus est instrumentum animæ, & satis est remunerare operantem, & non etiam instrumentum, unde Angelus quando assumit corpus, ut per illud operetur, corpus assumptum, post operationem resoluitur, & non resurgit. in purgatorio etiam solæ animæ puniuntur pro his, quæ gesserunt in corpore. Ad quæ respondetur, quod anima non comparatur ad corpus, solum, ut operans ad instrumentum quo operatur, sed etiam ut forma ad materiam, ut altera pars cum corpore compositi, & corpus concurrat ad compositionem formæ totius, & operationes sunt totius coniuncti, & cum operanti debeat operis merces, oportet, quod ipse homo compositus ex anima, & corpore, sui operis mercedem accipiat. Nec obstat, quod pœna purgatorii est in sola anima, quia illa pœna non est simpliciter retributio, sed magis purgatio quedam, quæ seorsû fit, in corpore per mortem, & incinerationem, & in anima per ignem purgatorii, propter peccata uenialia, quæ sunt quasi di-

positiones ad mortalia, & etiam propter mortalia iam remissa, pro quibus non fuit plene satisfactum. corpus autem ab angelo assumptum, est instrumentum separatum, & propterea non est capax remunerationis, sicut nec calamus quo scribimus. Quarta ratio est ex parte beatitudinis, quia debet complere, & quietare omnem animę appetitum, ergo quietabit etiam istū, quem habet ad proprium corpus, ut ei reuniatur. Quinta sumitur ex perfectione naturę, quę consistit in toto composito, & non in altera eius parte, nam perfectio gratię, & glorię, presupponit perfectionem naturę. Has rationes insinuavit Apost. 1. cor. 15. ubi probat resurrectionem ex beatitudine, quę erit etiā in corpore, dicens, *Si in hac uita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus*. Et uis argumenti Apostoli consistit in hoc, qui negat resurrectionem corporis, consequenter negabit, uel immortalitatem animę, uel illius beatitudinem, quia ad completam illius beatitudinē requiritur corpus. quibus negatis, consequenter etiam spes nostra erit solum in hac uita. Sexta ratio est Richardi, supposito alio fidei dogmate, quod mors introiuit in mundum propter peccatum, & si homo non peccasset, nunquam moreretur, ex quo sic argumentatur, homo fuit per Christum perfecte restaurandus, ad perfectam, autem restorationem requiritur, quod homo talis futurus sit, qualis fuisset si non peccasset. hoc autem non potest esse nisi animę iterum suis uniantur corporibus.

Sed contra hanc rationem unum formabo argumentum, ut sit nobis occasio explicandi quomodo mors sit pœna peccati, & resurrectio sit aliquo modo naturalis. Si mors est pœna peccati originalis, ergo illi quibus non fuit remissum peccatum originale, ut pueri mortui sine Baptismo, non debent resurgere; nā sicut Christus quo ad sufficientiam satisfecit pro omnibus peccatis actualibus, ita etiam pro originali, sed non obstante sufficienti satisfactione Christi, qui cum peccato mortali moriūtur, non resurgunt ad uitam spiritualem, & gratię, sed relinquuntur in æterna damnatione, ergo à simili qui moriuntur cum peccato originali, non debent resurgere, sed relinqui in pœna illius peccati, quę est mors. Gen. 2. Respondetur, quod duplex est pœna peccati, altera ei correspondens, & propria, damni. s. & sensus, & hæc tam in actuali, quam in originali, non remittitur nisi remittatur peccatum, & eo remisso, remittitur etiam pœna. altera non est propria ei correspondens, & hæc aliquando remanet eo remisso, ad exercitium, aliquando remittitur eo non re-

Dubium cum solutione.

Quomodo mors sit pœna peccati, & sint resurrecturi etiam illi quorum non sunt remissa peccata.

misso, ut patet de pœnis huius uitæ. Mors est pœna peccati originalis, & uniuersalis, sed non est propria, & ei correspondens, & eo remisso adhuc remanet quoad omnes; Et resurrectio est etiã eorum quibus non fuit remissum peccatum originale. Quomodo ergo mors est pœna peccati, & passio Christi tollendo peccatum est causa resurrectionis? Pro quo notandum est, quod mors, & resurrectio sunt aliquo modo naturalia, mors quidem ratione materiæ est simpliciter naturalis, quia omne compositum ex elementis est corruptibile. sed ratione doni iustitiæ originalis, non debebat sequi, illo autem per peccatum amisso, in pœnam, secuta est mors: ratione autem animæ immortalis, quantum est ex natura ipsius, non debuisset esse mors, sed non erat per se sufficiens ad illam impediendam, subuenit tamen Deus ligno uitæ. & secuta morte, tanquam forma, retinet naturalem inclinationem ad suum corpus, cuius fuit forma, & ad quod habet relationem, & illi iterum uniri appetit; & hac ratione resurrectio potest aliquomodo dici naturalis, quatenus est conformis naturæ animæ; sed quia non potest fieri uirtute naturali, est simpliciter supernaturalis, quia fiet solum ab agente supernaturali, sine aliquo medio naturali, solo Angelorum ministerio. Christus ergo tollendo peccatum, sua morte, mortem uicit, ut non in perpetuum esset, & sua resurrectione, fuit causa nostræ resurrectionis; sed sicut ita uicit mortem, ut omnes moriantur, etiam remissis peccatis, quia mors est naturalis ex parte materiæ, ita etiam fuit causa resurrectionis omnium, etiam illorum quibus nō sunt remissa peccata, nec etiam originale; & hoc non solum, ut qui in corpore peccarunt, in corpore etiam puniantur, nam resurgent etiam pueri, qui mortui sunt cum solo peccato originali, quibus non debetur pœna sensus; sed etiam, quia resurrectio, est aliquo modo naturalis, attendita natura animæ, ut diximus; nam propria pœna peccati, non est, quod anima priuetur corpore, cuius est forma, sed sine, & beatitudine, cuius redditur indigna; uel sine dolore, ut pueri, uel cum summo dolore, & pœna etiam sensus, ut adulti, propter earum actualia peccata. De resurrectione multæ tractantur difficultates, quæ apud Doctores in 4. s. d. 43. uideri poterunt, pro quibus omnibus hoc solum dicimus, quod fiet uirtute diuina, cui nihil est difficile.

Quod mundus sit innouandus, & purgandus; resoluenda sint mixta, terminanda generatio, & Cæli quiescendi, & quod ratio naturalis ista etiam suadeat. Cap. XXXIX.

Quod mundus sit in fine purgandus, & innouandus, habetur auctoritatibus Sacre scripturæ, Esa. 66. *Ecce ego creo cælos novos, & terram nouam, & non erunt in memoria priora.* Apoc. 21. *Vidi cælum nouum, & terram nouam.* 2. Pet. ult. *Cæli ardentis soluentur, & elementa ignis ardore tabescent.* Psal. 49. *Ignis in conspectu eius ardebit, & in circuitu eius tempestas ualida, & quia tunc futurum est uniuersale iudicium, subditur. Aduocabit cælum desursum, & terram discernere populum suum.* Quod tunc debeat etiam cessare motus cæli, habetur, Esa. 66. *Non occidet sol tuus, & luna non minuetur.* Apoc. 10. *Et iurauit per uiuentem in secula seculorum, &c. quia tempus non erit amplius.* Quod autem istæ auctoritates non sint metaphorice interpretandæ, sed iste sit earum uerus, & proprius sensus, docent Sancti, & tenet Ecclesia; & nullo modo est de hoc dubitandum. Cuius etiam conuenientiam in 4. sent. Doctores tradunt; quia finis, & ea quæ sunt ad finem, debent proportionari; sed homo est quodammodo finis omnium corporalium, saltem generabilium, & corruptibilium, ergo illa debet homini proportionari; sed homo in resurrectione, innouabitur, & immutabitur in meliorem, puriorem, & nobiliorem dispositionem, ergo congruum est, ut mundus corporalis, qui factus est propter hominem, immutetur in meliorem, puriorem, & nobiliorem statum. Cum autem mundus sit purgandus, & innouandus, satis erit loqui de illius purgatione, de qua est præcipua difficultas, ea enim præsupposita, consequitur, & facile intelligitur innouatio, & claritas elementorum. Ista purgatio mundi, consistit in duobus, secundum duplicem impuritatem, quæ reperitur in rebus corporalibus, Vna est impuritas cõmixtionis, per mutuam actionem elementorum, & aliarum rerum ad inuicem, & hæc est impuritas naturæ, ad generationem mixtorum, quæ fuerunt homini necessaria, tum ad sustentationem corporalis uitæ, tum ad profectum cognitionis diuinæ, in quantum homo per ea, quæ facta sunt, inuisibilia Dei conspiciat, Rom. 1. homini autem glorificato non erunt mixta amplius necessaria, nam illius corpus erit incorruptibile, diuina

Duplex
mundi im-
puritas
tollenda.

uirtute id per animam faciente; & licet oculus corporeus non possit eleuari ad uisionem diuinæ essentiæ, illam tamen uidebit, & non per speculū, & in enigmate, sed sicuti est, intellectus beatorum: & propterea mixta non erunt necessaria beatis, ut ex illis ueniant in maiorem Dei cognitionem. Et corporeis oculis sufficet uisio Sacramentissimæ humanitatis Christi, uidebūt etiam corpora beatorum, & alia corpora simplicia, in quibus omnibus poterit etiam cognosci Deus in suis effectibus; cum igitur post resurrectionem mixta non sint usui futura hominibus, merito tolletur hæc impuritas naturæ. Alia impuritas est proueniens ex culpa, quamuis enim res corporalis non possit esse subiectum infectionis culpe, tamen ex culpa relinquitur in rebus corporalibus quædam incongruitas, ad hoc ut spiritualibus dedicentur: Vnde uidemus, quod loca in quibus aliqua crimina sunt commissa, non reputantur idonea ad aliqua Sacramenta in eis exercenda, nisi quadam purgatione præmissa; & secundum hoc, illa pars mundi, quæ in usum nostrum cedit, ex hominum peccatis contraxit quandam inidoneitatem ad gloriæ susceptionem, & propterea purgari debet; Ex quo patet, quod non purgabitur totus mundus quantum ad quamlibet sui partem, sed solum quantum ad illam, quæ cessit in usum hominum, uel ad quæ facta hominum quoquomodo pertingere potuerunt, & hæc est illa pars ad quam aquæ diluuii attigerunt, propter eandem causam; unde id, quod dicitur in psal. Cæli peribunt, & 2. Pet. 3. cæli ardentis soluentur, intelligendum est de cælo aereo, iuxta illud Christi, & uolucres cæli comederunt illud. quod etiam exposuit Petrus, de quibus cælis loqueretur, præmittit enim ante illa uerba, quod cæli prius, & terra, per aquam perierunt; illi igitur cæli per ignem purgabuntur, qui prius per aquam diluuii sunt purgati. s. cæli aerei. Prior mundi purgatio, quia non respiciebat nisi infectionem peccati, & præcipue concupiscentiæ, quod tunc regnabat, conuenienter facta fuit per aquam, quasi per contrarium, ad extinguendum concupiscentiæ ardorem; at posterior, quia respicit non solum infectionem peccati, sed etiam impuritatem commixtionis, quantum ad utrumque conuenit magis, quod fiat per ignem; aqua enim non habet uim disgregandi sed magis congregandi, unde per eam naturalis impuritas elementorum tolli non posset, sicut per ignem: similiter etiam circa finem mundi regnabit uitium tepiditatis, quasi mundo iam fenescente, quia ut dicitur Mat. 24. tūc refrigescet charitas multorum, & propterea conuenienter illa purgatio fiet per ignem.

Hæc

Ita purgatio conuenienter fiet per ignem.

Hęc sola fide, per diuinam reuelationem habētur, sed ea sup-
 posita, si rerum naturas consideremus, uidebimus hanc mundi
 purgationem, innouationem, mixtorum resolutionem, & finem
 generationum, esse conformia ipsi naturę, & naturam ipsam ea
 exposcere; Huius cōtemplationis occasionem, dedit mihi Apo-
 stolus, seu (ut melius dicam) hanc ueritatem ab ipso didici; nā
 Rom. 8. inquit. *Expectatio creaturę, reuelationem filiorum Dei expe-*
ctat, uanitati enim creatura subiecta est non uolens, sed propter eum, qui
subiecit eam in spe, quia, & ipsa creatura liberabitur à seruitute corru-
ptionis in libertatem filiorum Dei; scimus enim, quod omnis creatura in-
gemiscit, & parturit usq; adhuc. In horum uerborum explicatio-
 ne est nobis immorandum, ut ex Apostolo ostendamus, hanc
 mundi purgationem, & innouationem esse conformem naturę,
 ab eaq; esse desideratam. Ostenderat superius Apostolus mul-
 tipliciter excellentiam glorię, quę reuelabitur in nobis; & illā
 postea prædictis uerbis, noua ratione, & expectatione creaturę
 magis adhuc explicat, nam *creaturę expectatio* (inquit) *reuelatio-*
nem filiorum Dei expectat; illud expectatio expectat, denotat inten-
tionē desiderii, sicut & illud expectans expectauit Dominum. Quid
expectat? reuelationem filiorum Dei, quia ut dicitur 1. Io. 3, Nunc
filiū Dei sumus, & nondum apparuit, quid erimus, occultatur enim
dignitas filiorum Dei in Sanctis, propter exteriores passionēs.
 Sed quis est, qui expectat? *Creatura*; Creaturę nomine potest
 intelligi homo, & maxime iustus, de quo facile intelligitur, qđ di-
 cit Apostolus; at obstare uidetur, quia subiungit, *Scimus, quod om-*
nis creatura ingemiscit, & parturit usque adhuc. Posset responderi,
 quod nomine omnis creaturę intelligitur homo, iuxta illud
 Christi, *predicāte Euāgelium omni creaturę*, quia in homine, ue-
 lut in epilogo mūdi, est omnis creatura. Sed si per omnem crea-
 turam intelligit hominem, non uidetur satis ostendere excel-
 lentiam beatitudinis hominis, ex expectatione omnium crea-
 turarum; quid enim mirum est, quod homo, & maxime iustus,
 suam expectet, & desideret beatitudinem? Et propterea uide-
 tur, quod illius excellentiam ostendat, per hoc, quod nō solum
 homo, sed etiam creatura sensibilis illam expectat. quādo enim
 erit ista reuelatio filiorum Dei, & corporum Sāctorum glorifi-
 catio, innouabitur mundus, resoluentur omnia mixta, exceptis
 solis corporibus humanis, quiescent cœli, & remanebūt elemē-
 ta purissima. Nam sic disposuit Deus, sua infinita sapientia; nō
 enim debuit corpus statim glorificari cum anima, tum quia in
 pœnam peccati, prius corrumpendum, & resoluendum est, tum
 quia

quia gloria est illi accidentalis, seu per redundantiam gloriæ, & beatitudinis animæ, ut hinc etiam sciamus animam præferendam esse corpori; Cum autem corporis gloria differenda esset, conueniens fuit, quod differretur, usque ad finem mundi, nam corporis glorificatione, datur consummata gloria, & retributio, & in eius glorificatione glorificatur, seu renouatur creatura sensibilis; quatenus est consummata retributio, debuit fieri quando cessabit iniquitas, quatenus in eo renouatur creatura sensibilis, debuit fieri in termino generationum. Nec obstat si dicatur, si mundus sic in perpetuum perpetua generatione duraret, plures in infinitum beatificarentur; quia licet id sit uerum, fuit tamen magis conueniens, quod generatio tandem terminaretur; tum quia emanatio externa cum sit libera libertate contingentiæ, non debet esse æterna, ne uideatur necessaria; tum quia corruptio, & mutatio, non debent esse perpetua, nam licet sit bonum permittere mali perpetrationem, ad eliciendum bonum, non tamen est bonum semper, & in perpetuum permittere mali perpetrationem; quia alias uideretur, quod bonum non posset uincere malum, quod non solum intelligitur de malo culpæ, sed etiam de malo naturæ particularis, illius corruptione, non enim est in natura unius generatio sine alterius corruptione, Tum etiam, quia natura nunquam haberet inuolutionem, & puritatem, quam per finem, & terminum generationum, & corruptionum appetit, & desiderat. Dices si natura appetit terminum generationum, sequitur, quod generatio sit illi uiolenta, & contra naturam, & tamen constat esse naturalem, quia est ad perpetuandas species, quam perpetuationem natura desiderat. Si autem est naturalis, sequitur, quod illius terminatio, & mixtorum resolutio, sit naturæ uiolenta; quomodo igitur uerum est, quod expectet, gemat, & parturiat, propter desiderium huius inuolutionis? Respondetur, quod generatio est naturalis ratione agentium particularium; at ratione naturæ, & generatio, & perpetuitas specierum, & agentium naturalium, continua generatione, est potius uiolenta, & illarum specierum terminum, & finem, natura appetit, ut dicit Apost. *Vanitati creatura subiecta est, non uolens, id est corruptioni, & mutabilitati, ingemiscit, & parturit usque adhuc.* cuius ingemiscere, & non uelle, est habere inclinationem in contrarium, & parturire est uehemens expectatio, nam parturitus est uia cum dolore, ad prolem producendam, & propterea dixit, quod *expectatio creaturæ, expectat reuelationem filiorum Dei,* quæ uidentur philosophia contraria; uerum cum gratia non

destruat, sed perficiat naturam, fides nō destruit, sed potius docet ueram philosophiam, ut uidimus explicando alia mysteria fidei, & manifeste etiam uidemus in præseti dogmate fidei; Pro cuius explicatione notandum est, quod licet Philosophus generaliter dicat, omnes species rerum per se, esse ingenerabiles, & incorruptibiles, & per accidens ratione indiuiduorum esse generabiles, & corruptibiles; hoc tamen est falsum, non enim omnes rerum species, etiam in uniuersali considerata, sunt per se incorruptibiles, & perpetuæ, nam quædam sunt per se corruptibiles, & per accidens incorruptibiles; quædam uero è contra sunt per se incorruptibiles, & per accidens corruptibiles. Nam cum tota natura speciei, sit in suis indiuiduis, cuius indiuiduū est totaliter corruptibile, & ipsa species est per se, & totaliter corruptibilis, & per accidens est incorruptibilis, quatenus non omnia indiuidua corrumpuntur, sed continua generatione continuè perseuerant; cuius autem indiuiduū non est totaliter corruptibile, eius species per se est incorruptibilis, & per accidens ratione indiuiduorum est corruptibilis. Species per se incorruptibiles, & per accidens corruptibiles, sunt elementorum, elementa enim tanquam corpora simplicia, & non cōstantia ex cōtrariis, sunt per se incorruptibilia, & per accidens corrumpuntur secundum partes, ratione mixtionis; inter mixta autem solus homo est per se incorruptibilis, nam licet ratione corporis, sit per accidens corruptibilis, tanquam compositus ex contrariis, habet tamen animam incorruptibilem, & immortalem, & ita nullus homo particularis totaliter corrumpitur. Alia autem omnia mixta, in suis indiuiduis sunt totaliter corruptibilia, & ratione corporis, & ratione formæ; nam licet materia, sit incorruptibilis, ratione tamen potētix est principium corruptionis, & nō est propria, sed ex se communis, & indifferens, & propterea illorum indiuidua, simpliciter dicuntur totaliter corrumpi, licet remaneat materia, quia totaliter corrumpitur id quod est illorum proprium; & consequenter eorum species sunt per se totaliter corruptibiles, cum tota natura speciei sit in quolibet eius indiuiduo, & per accidens incorruptibiles, quatenus. scilicet earum indiuidua continua successione durant, & apprehenduntur à suis indiuiduis abstractæ. Cum autem id, quod est per accidens tale, non sit perpetuum, istæ species, secundum totum earum esse, sunt corruptibiles, & tandem corrumpuntur; Et istæ non expectant renouationem, sed totalem destructionem, quæ erit quādo nō seruiēt amplius homini, propter quæ factæ sunt.

Elementa uero expectant renouationem, quia per se sunt incorruptibilia, & per accidens corruptibilia, ut ex eis fiant mixta, ad quæ uiolenter concurrunt, non secundum intentionem uniuersalis naturæ, sed secundum propriam eorum naturam, quia debent extrahi ex propriis locis, & corrumpi, ut fiant mixta. Mixtum autem corporis humani, ratione animæ, resurrectionem, & incorruptibilitatem expectat. Cum motus cæli sit ut adducat alterarium, & generarium, ut dicitur 2. de Gen. & Cor. tex. 55. cessante generatione cessare debet. Cessante enim causa cessat effectus, & remoto fine remouetur necessitas mediolorum ad finem.

Quomodo cessante motu cæli ignis inferni aget in corpora damnatorum. Cap. XXXX.

CUm cælum suo motu, sit causa prima omnium mutationum, & alterationum in his inferioribus, sine qua, non possunt esse causæ secundæ operari, dubium est quomodo ignis inferni, possit agere quiescente cælo in corpora damnatorum; Quod torquenda sint igne, non est dubium, cum reprobis condemnati sint ad ignem æternum, non solum, ut in eo sint, sed etiam ut ab eo crucientur, unde Christus, qui dixit, Ite in ignem æternum, statim explicat dicens, & ibunt hi in supplicium æternum. Matt. 25. sed dubius est modus propter dictam rationem, S. Thom. 4. s. d. 44. q. 3. ar. 1. q. 3. dicit, quod cum pati sit quoddam recipere, est duplex modus passionis, secundum quod aliquid in aliquo dupliciter recipi potest; uno modo naturaliter, secundum esse naturale, sicut calor ignis recipitur in aere, uel in ligno, & secundum hunc modum receptionis, est unus modus passionis, qui dicitur passio naturæ; alio modo aliquid recipitur in altero spiritualiter, per modum cuiusdam intentionis, sicut similitudo albedinis recipitur in aere, & in pupilla; quæ receptio similatur illi receptioni, qua anima recipit similitudines rerum; & secundum hunc modum receptionis, est alius modus passionis, qui uocatur passio animæ; qua distinctione supposita, dicit, quod post resurrectionem, cessante motu cæli, non poterit aliquod corpus alterari à sua naturali qualitate, & nullum corpus poterit pati passione naturæ; & ita quantum ad hunc modum passionis, corpora damnatorum erunt impassibilia, sicut, & incorruptibilia; Sed cessante motu cæli, adhuc manebit passio, quæ est per modum animæ, quia aer à sole illuminabitur, & colorum

lorum differentias ad uisum deferret, & secundum hunc modum passionis, corpora damnatorum erunt passibilia; & quia in tali passione sensus perficitur, ideo in corporibus damnatorum, sensus poenae, erit sine mutatione naturalis dispositionis, corpora uero gloriosa, & si recipiant aliquid, & quodammodo patiatur in sentiendo, non tamen erunt passibilia, quia nihil recipiet per modum afflictui, uel laesui, sicut recipiunt corpora danatorum, quae ob hoc passibilia dicuntur. Et quod possint hac ratione pari, probat, quia sensibile non est natum solum delectare, uel affligere, secundum quod agit actione naturae, confortando, uel corrupendo organum; sed etiam, secundum quod agit actione spirituali, seu intentionali; quia experimur, quod quando sensibile est in debita proportione ad sententiam delectat, est contra autem quando se habet in superabundantia, uel defectu, laedit, & contristat; unde medi coloris, & voces consonantes sunt delectabiles, & inconsonantes offendunt auditum. haec S. Th.

Sed iuxta hanc sententiam, si ex eo, quod cessat motus caeli, cessat etiam corporum realis alteratio, & ignis inferni agit in corpora damnatorum; sola actione intentionali, nullus, uel leuissimus erit damnatorum dolor, ex actione ignis; illud enim, quod nihil reale abiicit, sed solum ponit id, quod est naturae conueniens, non causat dolorem, nec inducit ueram passionem, quae sit afflictiva: sed per immutationem intentionalem, per se nihil reale abiicitur, sed solum ponitur id, quod est naturae conueniens, scilicet species intentionalis, quae perficit sensum, cum sit principium cognitionis, ergo per talem actionem, & immutationem non potest causari dolor, aut aliqua laesio. Dixi [per se] ad soluendam rationem. S. Tho. in contrarium, quia per accidens sensibile laedit sensum, & ut inquit Aristot. 2. de Anima, text. 143. uehemens sensibile corrumpit sensum; sed hoc non facit per se, sed ratione alicuius qualitatis, uel actionis realis, coniunctae cum ipsa immutatione intentionali, secundum speciem, per quam alteratur, & tollitur proportio, & temperies organi sensus. quod patet discurrendo per singulos sensus, colores. n. uehementis, ratione luminis laedunt, nam lumen disgregat pupillae, & humoris partes, luminis enim est disgregare cum calescat, ex nimia autem partium disruptione impeditur uisus, & laeditur oculus. Tenebrae etiam sic laedunt, quia spiritus in tenebris confugiunt ad partes internas, & uisus manet frigidus; nimia autem frigiditas congregat, & constipat partes oculi, adeo ut aliquando uisus recuperari non possit, & ob id lumine ueniens ex loco tenebroso, causat dolorem, quia disgregat

praedictae
sententiae
impugnatio.

partes

partes cōstipatas . Sonus ratione motus aeris, qui ex sōno pro-
 uenit, lædit aures, odor ratione euaporationis, lædit olfactum ;
 Sapor ratione primarum qualitatum, lædit gustum ; quod autē
 tactus lædatur primis qualitibus patet . per actionem igitur
 intentionalem non potest causari dolor in sensu, nisi comitetur
 actio realis, qua realiter immutetur organum sensus ; poterit
 quidem causari animi tristitia, quatenus uidemus, uel audimus
 id quod nollemus ; sed dolor sensitius non poterit causari, nisi
 per realem corporis immutationem, quæ realis immutatio ali-
 quando concomitatur speciem intentionalem, ut diximus ; ali-
 quando per æstimatoriam, uel imaginatiuam ; nam fortis imagi-
 natio, odium, ira, inuidia, ita sæpe immutant corpus, ut etiam
 infirmitatem causent . Sed ut inquit S. Thom. post resurrectio-
 nem, cessante motu cœli, non poterit aliquod corpus alterari à
 sua naturali qualitate, nec pati passione naturæ, sed sola passio-
 ne animæ, seu intentionali ; ergo corpora damnatorum, secundū
 hanc sententiam nihil patientur ab igne ; nam passio intentiona-
 lis cum ex se sit perfectiua potentiæ, non causat dolorem nisi ra-
 tione passionis realis adiunctæ, quæ cessante motu cœli, esse nō
 poterit . Præterea quicquid sit de aliis sensibilibus aliorum sen-
 suum, & maxime uisus, quod possint immutare sensum sine rea-
 li, & naturali immutatione, sensibilia tamen tactus, quæ sunt pri-
 mæ qualitates, non uidentur immutare sensum tactus nisi na-
 turali immutatione, uel saltem non sine ea, & maxime calor, qui
 non uidetur causare in medio, uel in organo nisi calorem, uel si
 aliud causat, non tamen sine calore ; quare si ille ignis immutat
 sensum tactus damnatorum, non spiritualiter, sed naturaliter
 immutat . Præterea cum immutatio spiritualis, seu intentio-
 nalis futura sit in corporibus beatorum, & damnatorum, S. Th.
 reddit rationem, quare illa non patientur, sicut ista, eadem exi-
 stente in omnibus immutatione ; quia illa nihil recipiēt per mo-
 dum læsiui, & afflictui, sicut recipient corpora damnatorum .
 ex quo uidetur sequi, quod ista læsio sit potius, secundum ap-
 præhensionem, quia ignis apprehēditur à damnatis, ut læsiuus,
 licet in rei ueritate non lædat ; nam si lædit, cum non calefaciat
 corpus damnati, nec aliquam eius formam substantialem, aut
 accidentalē corrumpat, aut intendat, aut remittat, aut aliquam
 qualitatem nouam, habentem esse naturale imprimat, ut inquit
 Paulus Soncinas. eod. dist. qua ratione lædit ? si quia agit inten-
 tionaliter ; sed ista actio est perfectiua sensuum, & ex se non po-
 test lædere . si quia recipitur per modum læsiui, sed cum natura
 sua

sua perficiat, & non lædat, quis est iste modus læsius? dicit idem Paulus, quia ui detinet corpora, & spiritus, ergo ista læsio non erit uera corporum læsio, sed animi tristitia.

Sed pace ipsorū dixerim uidetur mihi, q̄ in maximas seiplos redigant angustias, à quibus se facillime liberare possent. Duo concedunt tanquam certissima, Primum, q̄ ignis inferni, cruciat bit, corpora damnatorum, quod est de fide. Secundum, q̄ ignis inferni est corporeus, & eiusdem speciei cū nostro igne, quia sic exponunt Sancti. Inter duo autem fluctuant, & dubitāt, An. s. sic concedendū, q̄ ignis agat in corpora, & illa torqueat actione naturali; nam si non agit actione naturali, quomodo illa torquet? si cœlum quiescit, quomodo potest ignis alterare corpora? quod ignis agat actione naturali quiescente cœlo, uidetur contra Philosophum, & philosophiam, & ideo ne hoc dicant contra philosophiam, & ne in hoc aliquod ponant miraculum, (quod tamen non est contra philosophiam, nec miraculum) aliud dicunt, quod est uerè contra philosophiam, & naturæ repugnans, & miraculum, sine necessitate, quod, scilicet, ignis materialis, torqueat corpora actione intentionali, sine actione reali. Dicimus igitur, quod ignis inferni, utraque actione torquebit corpora damnatorum, & actione intentionali, ratione actionis naturalis adiunctæ, eo modo quo diximus sensibile lædere sensum, & actione reali illa realiter calefaciendo, & comburendo, sed non consumendo, diuina hoc faciente uirtute; & miraculum, quod hic erit, non erit, quia ignis quiescente cœlo, actione naturali, alterabit, & torquebit corpora damnatorum, sed quia illa comburendo nunquam consumet, ut sistat intra limites alterationis, & nunquam sequatur corruptio; quod non implicat, nam licet alteratio sit uia ad corruptionem, alteratio tamen, & corruptio, sunt duæ actiones distinctæ, habētes diuersos terminos, nam terminus alterationis est qualitas, terminus uero corruptionis, est priuatio formæ substantialis; alteratio etiam est præuia corruptioni, ergo uirtute diuina potest fieri, quod sit uera alteratio, & non sequatur corruptio. Quod autem debeat agere actione naturali, & reali, præter rationem superius dictam, quia. s. actio intentionalis non potest causare dolorem, nisi quatenus ei adiungitur actio naturalis, probatur etiam auctoritate. S. Aug. qui lib. 2 i. de Civ. Dei, à c. 1. usq; ad c. 11. ostendit, & probat, quod ignis inferni, ita comburet corpora damnatorum, & illis læsionem, & dolorem inferet, quod illa non consumet, neq; corrumpet, contra

Difficultatis solutio.

illos, qui credebant ignē non posse comburere, sine corruptione illius, quod comburitur, qui (ut ca. 3. inquit Aug.) q̄ experti non sunt, nunquam esse posse arbitrantur. Vane autem S. Aug. ageret contra illos, & multipliciter probaret corpora dānatorū posse igne perpetuo comburi, & nunquā corrumpi, si non credidisset naturali, & reali actione ignem illa alteraturum; & in æ qui uoco laborasset, cum illi intelligerēt de uno genere actionis, & S. Aug. de altero; imo illos in proprio errore confirmasset, cum ab eo facillime potuisset illos liberare, nam si S. August. credidisset corpora ideo non cōsumēda, quia ignis in illa aget actione solum intentionali, quasi consumenda essent, si ageret actione naturali, debuisset distinguere de actione, quia sic cessasset illorum difficultas; cum autem non distinguat, sed præsupponat ignem alteraturum corpora illo alterationis genere, quod ipsi intelligunt, & dicat, & probet, non propterea esse consumenda; necessario dicendum est, quod tenuit actionem illam esse naturalem, & realem, cuius auctoritas in rebus fidei, præualet auctoritati Aristotelis, & Philosophorum.

Quod nō
obstet
quies cœ-
li,

Quod autem non obstante cœlorum quiete, ignis naturaliter aget in corpora, probatur primo auctoritate Doctorū Parisiensium, quorū auctoritas est grauissima, qui in unum cōgregati, condemnarunt quasdā propositiones, quę in Parisiensi studio, & à Doctoribus Parisiensibus teneri nō possunt, inter quas fuit ista. Dicere, q̄ cessante motu cœli, si ignis esset iuxta stuppam, non cōbureret ipsam. error. Probatur secundo, quia reuera uidetur in intelligibile, quod agens naturale. ut ignis, retinēs propriam qualitatem, quæ est sufficiens principium agendi, sicut prius. scilicet calorem, & habens passum intra spheram suæ actiuitatis, aptum ad recipiendum calorem, sicut prius; non possit illud calefacere, ex hoc, quod cessauit motus cœli. Et confirmatur, quia alteratio est à qualitate. & cœlum eatenus est causa harum alterationum, quatenus influit qualitates, motus autem cœli, non est causa alterationum, & generationum, nisi quatenus adducit alteratiuum, & generatiuum, ut docet Arist. 2. de gen. & cor. tex. 55. & qualitates, & uirtutes astrorum, descendūt ad nos eorum lumine, & influentiis; & motus cœli adducit, & abducit astra, ut super nos influāt, unde sol suo accessu facit generationes, & suo recessu corruptiones; & ut eius aspectus esset ad omnes partes terrę, ut in illas omnes posset influere, debuit eius motus esse obliquus, ut ibid. inquit Arist. tex. 57. quare motus cœli solū adducit, & abducit agentia. Vnde si actiua fuerint coniuncta passiuis

suis, & agentia habuerint propriam, & naturalem qualitatem, quæ est agendi principium, ut habebit ignis inferni, necessario debet sequi actio, etiam cessante motu cœli, quia illo cessante, non ob id desinunt elementorum qualitates; Idq; eo magis, quia elementa non dependent simpliciter à cœlo, sed sunt illi à Deo coeua, licet. n. cœlum possit facere quodlibet elementum, nam sol suis radiis, absque igne, facit ignem, & calefaciendo, aquam resoluit in aerem, & illa coniungat, & copulet ad pugnam, ut fiant mixta, hæc tamen facit solum, secundum aliquas eorum particulas, non enim potest facere, aut transmutare, uel mouere de suo loco integrum elementum, quia secundum totum esse non dependent ab eo, sicut omnia mixta, quæ eius uirtute facta fuerunt, & certo annorum spatio, successiue omnia corrumpuntur, & similia eius uirtute generantur, cum forma mixti excedat uirtutem elementorum; & consequenter elementa non solum quiescente cœlo, sed omni etiam eius actione & influentia cessante, possent agere, secundum proprias qualitates. Præterea, ut agens naturale, & obiectum agat etiam intentionaliter, requiritur actio, & concursus cœli; sed dicunt, quod tunc concurreret, quia cœlum non agit solo motu, sed etiã lumine, & influentiis; ergo sicut iste concursus cœli, sine motu locali, sufficit ad actionem intentionalem, ita etiam sufficiet ad alterationem secundum propriam qualitatem, quando agens, & patiens sunt in debita approximatione, præsertim cum (ut diximus ex Aris.) motus cœli requiratur, ut adducantur, & applicentur agentia. Præterea Iosue 10. ad petitionem Iosue, *steterunt sol, & luna donec ulcisceretur se gens de inimicis suis, stetit itaque sol in medio cœli, & non festinauit occumbere spatio unius diei.* quiescente sole, & luna, quiescit primum mobile, & quiescerunt, omnes cœli, nam alia's immutatus fuisset aspectus, correspondentia, & proportio cœlorum, planetarum, & astrorum, & facta fuisset in eis maxima irregularitas; & tamen illo tempore fuerunt motus locales hominum, iumentorum, & corporum alterationes. Sicut fuit tunc realis alteratio corporum, quare non erit in inferno ab igne? Dicent id fuisse miraculum, fuit quidem miraculum, quod steterit sol, sed non quod esset motus, & alteratio, ut patet ex dictis. & post diem iudicii humana corpora localiter mouebuntur. Et longe melius esset dicere, quod ignis inferni miraculose comburet corpora damnatorum, ut instrumentum diuinæ iustitiæ, aut si dicitur, quod aget solum actione spirituali, quod non erit materialis, sed spiritualis, ut tale sit es

se, quale & operari, quã dicere, & erit materialis, & eiusdem speciei cū nostro, & aget solū spiritualiter. Et confirmatur, quia circa damnatos ponenda sunt, quã pauciora fieri potest miracula, Et ipsi ne circa illos aliquod ponant miraculū, dicunt ignem in eorum corpora non agere realiter, sed intentionaliter, quia alias duo ponerentur miracula, Primum, quod ignis agat realiter quiescente cœlo. Secundum, quod corpora alterentur, comburantur, & non corrumpantur. Sed ut diximus primū non est miraculū, imo miraculum esset, si non ageret, quia esset uirtus actiua naturalis, & passibile intra spheram suæ actiuitatis. Secundum erit quidem miraculum, sed non simpliciter, quia est aliquo modo debitū, naturæ, & iustitiæ; Naturæ, quia cū anima rationalis sit forma, & immortalis, sicut erat illi dandum corpus aptū ad generationē, & ad acquirendam sensibilibus, & ex sensibilibus diuinorum cognitionem, & consequenter natura sua corruptibile, ita etiam cum ipsa sit immortalis, congruum erat quod illius corpus uirtute diuina redderetur immortale. Iustitię uero, ut per quæ quis peccat, per eadem etiam puniatur, & sicut caro fuit causa, & instrumētum multorum peccatorum, ita etiam torqueatur, & comburatur; & sicut peccatum meretur pœnam eternam, ita etiam ignis torqueat, & carnem comburat, sed non corrumpat, ut pœna sensus sit æterna. Dum autem ne ponant duo prædicta miracula, dicunt, quod ignis aget in corpora solum intentionaliter, tria ponunt miracula, superflua, & parum naturæ conformia. Primum, quod agens naturale maxime actiuum, habens passibile non solum intra spheram suę actiuitatis, sed etiam in medio sui positū, non agat in illud actione naturali. Secundum, quod agens naturale agat solum spiritualiter, & non habeat actionem naturalem cuius habet formam summæ actiuitatis. Tertium, quod actio spiritualis mediante animę tristitia, causet in carne, & sensu dolorem sensitium, sine reali, & naturali immutatione; & hæc sine ulla necessitate, solum ut loquantur consona doctrinæ Aristotelis de motu Cœli, quasi uelit, quod eo cessante, cesset omnis actio; cum tamen contrarium ex eo deduxerimus; & quamuis id expræsse dixisset, nō esset in hoc sequendus, & contrariū ipsemet tenuisset, si cœlū quiescere posse credidisset, illius. n. philosophādi modus est ab experiētia sensuū, ex qua mouetur ad inquirendas rationes; & aliqua dicit, quæ licet probare conetur, quorū tota eius ratio fuit, quia cū cōtrariū nō accidat, credit nō posse fieri, qui cōtrariū tenuisset, & probasset, si fieri posse credidisset.

Si affererent illū cruciandi modum fieri uirtute diuina, acquiescerē; sed cū sine sufficienti auctoritate, sola ratione agatur, quæ contrariæ sententiæ magis fauet, ab ea discedere nolo, quæ etiā est conformior Sacris literis, & Sanctorum dictis; Deus enim fecit ignem materiale ad perpetuo torquendum damnatos in inferno, ut proculdubio materialiter iuxta naturam suam ageret, nam operatio sequitur esse, & Iob 24. dicitur de damnatis, *Ab aquis nimum transibunt ad calorem nimum.*, quo significatur dolorem etiam augendum esse ex continuo transitu ab extremo unius qualitatis, ad extremum alterius contrariæ; at certum est species intentionales contrariorum, nō esse inuicē contrarias, nam in eodē medio simul sunt species albedinis, & nigredinis; Contrarium tristitiæ est gaudium, quod non potest esse in damnatis, ergo iste dolor causatus ex isto transitu ex uno contrario in aliud, debet accipi secundum qualitates reales, realiter, & nō metaphoricè sūptas, sicut & ipse sensitivus dolor erit realis.

Maior difficultas est quomodo possit materialis ignis inferni agere in spiritum, in demones. s. & in animas hominum damnatorum. Sed responsio est facilis, quæ omnes quietare debet, naturaliter id fieri nō posse, sed fieri supernaturaliter, quia ignis est instrumentum diuinæ iustitiæ; ad quod intelligendum ex naturalibus possumus manuduci, ut diximus 2. p. lib. 1. cap. 4. cum ageremus de gratia, quam conferunt sacramenta. Vnde Aug. lib. 21. de Ciui. Dei, cap. 10. inquit, quod miris, tamen ueris modis etiam spiritus incorporei possunt pœna corporalis ignis affligi; idq; probat ex spiritibus hominum, quī & ipsi profecto in corporei sunt, & corporalibus membris includuntur, & cum corporibus patiuntur.

Multa dici possent de resurrectione, & de qualitatibus corporum resurgentium, tam beatorum, quam damnatorum, sicut etiam, & de aliis dogmatibus fidei, sed nobis sufficit tractasse præcipuas difficultates, quibus solutis, & explicatis, reliqua, uel per se patent, uel facile deducuntur, & passim etiam apud alios explicata inueniuntur.

Quomodo agat in spiritus,

TERTIAE PARTIS DE OFFICIO SA- CERDOTIS.

LIBER QVARTVS.

De Virtutibus, & Interpretatione Sacrae Scripturae.

Quid sit Virtus. Cap. I.

DVAE sunt partes Iustitiae, ut est generalis virtus, declinare. s. à malo, & facere bonum. de priori loquuti sumus in secunda parte, de posteriori hoc loco agemus; bonum autem, quod facere debemus sunt opera virtutum, ideo à definitione uirtutis initium sumemus, & ut citius me expediam, quæ in meo manuali de uirtutibus tractaui hic ad uerbum ponentur. Variæ assignantur

definitiones uirtutis, secundum quod uirtus uariè etiam accipitur; nam Arist. inquit, quod uirtus est, quæ bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit; qui etiam dicit uirtutem esse dispositionem perfecti ad optimum, & S. Aug. etiam, sic definiuit, est bona qualitas mentis, qua recte uiuitur, qua nullus male utitur, & quam Deus in nobis sine nobis operatur. Pro quarum declaratione notandum est, quod uirtus secundum sui nominis rationem, significat quandam potentiae perfectionem. Vnde Aristot. inquit, quod uirtus est ultimum in re de potentia; sed quia potentia respicit actum, qui est eius finis, perfectio potètiæ attenditur ex hoc, quod perfectam operationem habet; ex quo sumuntur duæ priores definitiones, cum enim unumquodque sit bonum, secundum quod habet completum ordinem ad suum finem, uirtus bonum facit habentem, & opus eius reddit bonum & est dispositio perfecti ad optimum; quia ea mediante potètia completam, & perfectam habet operationem: Sed hæc conueniunt uirtuti cuiuscumque rei, secundum autem diuersam potentiarum conditionem, diuersus erit modus perfectionis ipsius

Virtutis
definitio-
nes.

Explicatio
definitio-
num.

potentia, nam aliqua potentia est tantum agens, aliqua est tantum mota. Potentia, quæ est tantum agens, ad hoc, ut sit principium actus, non indiget aliqua superueniente qualitate, sed uirtus talis potentia est ipsamet potentia; huiusmodi sunt potentia diuina, intellectus agens, & qualitates naturales. Potentie tantum motæ sunt illæ, quæ non agunt nisi ab aliis moueantur, & in earum potestate non est agere, uel non agere, sed agunt, secundum impetum uirtutis mouentis, quales sunt potentia sensitua, secundum se considerata, quæ perficiuntur ad suos actus per speciem eis ab obiecto superuenientem; sed quia species non insunt sensituiis potentiis per modum formæ immanentis, sed solum per modum passionis, harum potentiarum uirtutes non dicuntur illæ species, sed potius ipsæ potentia, quatenus illas species à suis obiectis receperunt. Potentia, quæ mouentur, & agunt, sunt illæ, quæ ita mouentur à suis principis, ut non determinantur ad unum, sed in earum potestate sit agere, uel non agere, & hoc, uel illud, quales sunt potentia rationales, quæ sunt hominis propria; & istæ potentia possunt quidem receptis speciebus à suis obiectis operari, sed imperfecte, nam cū sint libera sepe ad deteriorem partem se applicabunt, & sepe in suis operationibus deficient: ob quam causam perficiuntur per qualitatem eis superuenientem, quæ in eis non est per modum passionis, & transeuntis, sed permanentis formæ; & dicitur habitus, per quem potentia determinatur ad actus, & eorum respectu perficitur, ut perfecte operetur; ita tamen ut non cogatur, nec ad unum necessitetur, alias enim potentia non esset domina sui actus: perficit autem habitus potentiam, quia ei dat constanter, prompte, & delectabiliter operari, cum eam ad operandum inclinet: ob quam causam harum potentiarum uirtutes non sūt ipsæ potentia, sed earum habitus boni. Illud etiam notandum est, quod non eodem modo omnes habitus hominem ordināt ad bonum. Aliqui enim dant ei facultatem bene agendi, sed non usum, ut semper per eos recte agat, ut ars, & scientia, quibus sepe mala intentione uti possumus, ad artem enim pertinet, ut opus bene fiat, & non qua intentione: & ideo isti habitus non attingunt perfectam rationem uirtutis, nam uirtus est, quæ bonum facit habentem: ex hoc autem, quod quis potest bene agere, non est simpliciter bonus, sed secundum quid. Alii uero sunt habitus, qui non solum dant facultatem recte agendi, sed etiam faciunt, ut quis bene agat, ut iustitia, temperantia, &c. qui uere, & proprie dicuntur uirtutes: ex quibus remanet explicita

definitio uirtutis ab Augustino tradita, quæ tanquã omnium optima, omnes causas amplectitur; & si ab illa definitione remouetur ultima particula: [Quam Deus in nobis sine nobis operatur] omnibus uirtutibus conueniet: illa. n. ultima differentia, definitio ad theologicas, & infusas uirtutes restringitur.

Quotuplex sit Virtus. Cap. I I.

Virtus multipliciter diuiditur, cū. n. in illa generica definitione uirtutis, quæ. f. bonū facit habentem, & opus eius reddit bonū, ultimū formale sit bonū; secundū diuersas boni rationes, diuidenda est uirtus. Et quia homo, est homo inquātū est rationalis, hominis bonū in ordine ad potētias, quæ rationē participant, sumendū est; potentia autē essentialiter rationales sūt duæ, Intellectus, & Volūtas, quæ, & appetitus, & appetitiua rationalis potētia dicitur, sicut, & prior cognitua. sed quia appetitus sensitiuus, qui in irascibilē, & cōcupiscibilē diuiditur, in homine sequitur appræhensionē rationis, & rationis imperio obedit, aliquo modo rationē participare dicitur. bonū igitur hominis est bonū intellectus, & bonū appetitiuæ, tã rationalis, quã sensitiuæ potētiæ; & ita uirtus humana, & acquisita, diuiditur primo in uirtutē intellectualem, & moralem; sed hæc propriè dicitur uirtus, intellectualis uero nō nisi in proprie. & secundū quid; nam bonū formaliter ad solā appetitiuā potētiā pertinet, & ad intellectū non nisi materialiter: nam intelligere uerū, est bonū intellectus; & tam hoc, quã omne aliud bonū, intellectus non alio modo percipit, quã sub ratione ueri, quod est eius formale obiectū; ob quã causā præter superius dictam, habitus intellectuales (prudētia excepta) propriè nō sunt uirtutes: sed quia aliquo modo uirtutes dicuntur; illos adducere non erit prorsus inutile, & sunt quinque. f. Intellectus, Sapientia, Scientia, Prudētia, & Ars, quorū tres sunt speculatiui: nam uerum aliud est per se notū, aliud rationis inquisitione cognoscitur; de uero per se noto, est intellectus, qui est habitus principiorū; Verū quod ratione cognoscitur, uel est ultimū respectu totius cognitionis humanæ, primū uero, & maxime cognoscibile, secundū naturā, & de eo est Sapientia; uel ultimū in aliquo genere, de quo est scientia, quæ secundū scibiliū genera diuiditur. Duo sunt practici, qui circa contingētia intellectum perficiūt, nimirum Prudētia, quæ est de agibilibus, & Ars defactibilibus. Et quamuis opinio, suspicio, & fides humana sint habi-

tus

Virtus ac
quisita di-
uiditur in
intelle-
ctualē,
& mora-
lem.

Habitus
intelle-
ctuales
sunt.
Intelle-
ctus.
sapientia.
scientia.
prudētia.
ars.

cus intellectuales, non tamen cum ceteris annumerantur: quia cum eis possit subesse falsum, quod est malum intellectus, sunt etiam principia mali actus, & consequenter uirtutes dici non possunt: contra rationem enim uirtutis est, quod sit principium alicuius mali.

de opinio-
ne suspi-
cione, &
fide.

Quid sit uirtus moralis. Cap. IIII.

Virtus moralis non est omnis uirtus, sed illa sola, quæ ad appetitiuam pertinet, nam mos, à quo dicitur moralis uirtus, duo significat, consuetudinem, & quandam naturalem, uel quasi naturalem inclinationem ad aliquid agendum, & ab hac posteriori significatione sumitur uirtus moralis, cui propinqua etiam est prior significatione: nam consuetudo quodammodo in naturam uertitur, & facit inclinationem similem naturali: inclinatio autem ad actum propriæ conuenit appetitiuæ uirtuti. Et quemadmodum appetitus distinguitur à ratione, ita etiam uirtus moralis distinguitur ab intellectuali: Vnde sicut appetitus eatenus est principium humani actus, quatenus aliquo modo rationem participat; ita etiam habitus moralis habet rationem uirtutis humanæ, in quantum rationi conformatur, quæ in moralibus tanquam formalis ratio obiecti appetitus, se habet sicut imperans mouens, & regulans; & appetitus sicut impetratus, motus, & regulatus. Ex quo etiam fit, quod cum regulatiua motio rationis, sit formalis ratio appetibilium, & ratio diuersimode, moueat, & regulet appetitum (non enim appetitus fit rationalis per essentiam, sed per participationem) multæ erunt species moralium uirtutum; nam pœnès formales obiectorum differentias, sumuntur habituum species.

*Quot sint uirtutes morales.
Cap. IIII.*

Aristoteles vndecim uirtutes morales assignat, quæ generales sūt, & sub se alias cōtinēt, & earū sufficientia hinc haberi potest. Nam uirtus uel est circa operationes, uel circa passiones; circa operationes est Iustitia, quæ in actionibus hominem ad alterum, in ratione debiti ordinat. Si est circa passiones regulandas, uel est circa passiones, quæ habent aliquod obiectum pertinens ad ipsam corporalem hominis

Iustitia;

nis

Fortitudo inter timiditatem, & audaciã
 Temperãtia inter intemperantiam, & insensibilitatem.
 Mansuetudo inter iracundiã, & inirascibilitatẽ.
 Liberalitas inter prodigalitatem, & illiberalitatem.
 magnificẽtia inter Appropriatiam, seu Bonansiã, & paruitatem.
 magnanimitas inter Caumatem, & pusillanimitatem.
 philothimiam inter philotimiam & philotimiam.

Veritas inter Iactantiam, & Ironiam.

nis uitam, uel circa passiones, quæ habent obiectum pertinens ad exteriores actus. Obiecta respicientia corporalem uitam, duo sunt. Quædam enim sunt uitæ contraria, & ad mortem tendunt, de quibus est Fortitudo, quæ est uirtus inter timiditatem, & audaciam extrema uitia, consistens. Quædam tendunt ad uitæ conseruationem; de quibus est Temperantia, quæ quantum ad ueneria, & ad cibos; medium ponit, ut intemperantia, & insensibilitas extrema uitia, uidentur. Obiecta quoque passionum ad exteriora pertinentia, sunt in duplici differentia. Quædam enim sunt mala, & tristabilia, quibus homo prouocatur ad iram respectu quorum est Mansuetudo; quæ circa iram medium ponit inter iracundiam, & inirascibilitatem. Quædam sunt bona concupiscibilia, & hæc sunt diuitiæ, & honores, circa mediocres diuitias est Liberalitas, quæ medium inter prodigalitatem, & illiberalitatem tenet: Circa magnas diuitias est uirtus, quæ Magnificentia dicitur, cuius extremum secundum superabundantiam dicitur apyrotalia ab, a, quod est sine, & pyros, quod est experientia, & talos, quod est bonum, quasi sine experientia boni. dicitur etiam banansia, à bannos, quod est fornax, quia ad modum fornacis omnia consumunt: aliud uero extremum uitium dicitur paruificus. Circa honores magnos est magnanimitas, quæ est uirtus ponens medium rationis in prosequendis, uel fugiendis magnis honoribus; & oppositum extremum, secundum superabundantiam in nimis prosequendo magnos honores; dicitur Caumates à cauma, quod est incendium, uel à camnos, quod est fumus; secundum defectum uocatur pusillanimitas. Circa honores mediocres est Philothimia à philos, quæ est amor, & thimos, quod est debitus, quasi debitus amor honoris. Vitium autem, secundum superabundantiam habet idem nomen, & dicitur philothimia; sed ad differentiam quædo est uitium significat amorem honoris absolute; quædo uero est uirtus, debitum amorem honoris; uitium secundum defectum uocatur, à philothimia ab a, quod est sine. At si uirtus sit circa passiones, quæ habent obiectum pertinens ad actus humanos exteriores, huiusmodi uirtutes in hoc conueniunt, quod sunt circa uerba, & facta, in quibus homines communicant; sed differunt, quia in uerbis, & factis duo considerantur, ueritas. s. & delectatio: quatenus in eis est ueritas, sumitur uirtus, quæ, & ueritas appellatur, media inter iactantiam, & ironiam: quatenus uero in eis est delectatio, duæ habentur uirtutes, nam si delectatio sit de rebus, & factis seriis, est uirtus, quam Arist. amicitiam, &

nos affabilitatem uocamus, & uitium extremum per superabundantiam est placiditas, quando non nisi delectatio quaeritur: ac si etiam propria utilitas quaeratur, est adulatio; uitium secundum defectum potest dici litigium, uel briga, quando quis non curat alios contristari. quod si delectatio sit in iocis, & ludis decentibus, est uirtus, quæ Eutropelia nuncupatur, quasi se bene ad omnia uertens, & uitiosus per superabundantiam in ludis, & iocis dicitur bomolochus, a bomos, quod est altare, & lochos quod est raptor; ad similitudinem milui, qui semper uolabat circa aras idolorum in quibus animalia imolabantur, ut aliquid raperet: at ille qui sic excedit in ludo, ut semper insistat ad hoc, quod uerbum, uel factum alicuius in ludum uertat, dicitur maleuolus; Vitiosus uero ex defectu, agroytos. i. quasi agrestis, & uitium agroychia.

affabilitas inter placiditatem adulationem, & litigium.

Eutropelia inter bomolochum, & agroychia

Quot sint virtutes Cardinales.

Cap. V.

Virtutes Cardinales sunt quatuor. scilicet Prudentia, Iustitia, Fortitudo, & Temperantia; quarum sufficientia multipliciter haberi potest. Primo, secundum diuersitatem principiorum formalium ipsarum virtutum, nam uirtutis perfecte formale principium, est, bonum rationis, quod dupliciter considerari potest. Vno modo, secundum quod in ipsa consideratione rationis consistit, & sic est Prudentia; alio modo, secundum quod circa aliquid ponitur rationis ordo: & hoc uel circa operationes, & sic est Iustitia; uel circa passiones; ordinem autem rationis circa passiones necesse est ponere, considerata ipsarum repugnancia ad rationem: quæ quidem dupliciter esse potest. Vno modo secundum quod passio impellit ad aliquid rationi contrarium, & sic necesse est, quod passio reprimatur, & ab hoc denominatur Temperantia; alio modo, secundum quod passio retrahit ab eo, quod ratio dicat, sicut timor periculorum, uel laborum, & sic necesse est, quod homo firmetur in eo, quod est rationis, a quo denominatur Fortitudo. Secundo penes subiectorum diuersitatem: subiecta enim proxima, & immediata uirtutum sunt potentia animæ, quæ sunt quatuor, duæ sensitivæ, nimirum concupiscibilis, in qua est Temperantia, & irascibilis, in qua est Fortitudo: duæ sunt rationales. scilicet intellectus, in quo est Prudentia, & uoluntas, in qua est Iustitia. Quatuor etiam vulnera fuerunt nobis per peccatum inflicta: scilicet ignorantia, concupiscentia infirmitas,

Sufficientia primo ratione principiorum formalium. prudentia Iustitia.

Temperantia. Fortitudo & ratione subiectorum. Temperantia. Fortitudo prudentia Iustitia.

3. nesciunt
 contra qua
 tuor vul-
 nera per
 peccatum
 inflata.
 A. quate-
 nus regu-
 lant homi-
 nem respe-
 ctu sui, &
 respectu
 proximi.
 Prudētia.
 Temperā-
 tia.
 Fortitudo
 Iustitia.
 Secundū
 diuersum
 illarum
 statum.
 Vt in deo
 dicuntur
 exemplares
 Vt in ho-
 mine se-
 cundū suā
 naturam
 dicuntur
 politicae.

Ve sunt in
 homine
 tendente
 in diuinā
 similitudi-
 nem, dicū-
 tur purga-
 torie.
 Ve sunt af-
 sequentiū
 diuinā simi-
 litudi-
 nem, dicū-
 tur purga-
 ti animi.

mitas, & malitia, contra quæ, quatuor istæ uirtutes ponuntur. Cum etiam uirtus cardinalis dicatur, quia ordinat hominem, circa eā, quæ sunt ad finem, siue circa quid creatum; & homo comparatur ad seipsum, & ad alterum, uirtus cardinalis erit regulatiua respectu sui, & respectu proximi: quatenus est regulatiua respectu sui, tres habentur uirtutes, secundum actum principalem triplicis uirtutis, uidelicet rationalis circa quā est prudentia; concupiscibilis, circa quam est temperantia; & irascibilis, circa quam est fortitudo. quatenus uerò ad alterum ordinat, quia una ratione, uidelicet debiti, ordinat, una est etiam est uirtus, quæ iustitia dicitur. Istæmet quatuor uirtutes secundum diuersum earum statum, & actuum perfectionem, diuersā etiam sortiuntur denominationem, & diuisionem, nam diuiduntur in exemplares, politicas, purgatoris, & purgati iam animi. Vt enim ad perfectionem ascendamus, Deum sequi, & imitari debemus, in quo sicut præexistunt omnium rerum rationes, sic etiam exemplaria humanarum uirtutum. istæ igitur uirtutes, quatenus in Deo existunt, dicuntur exemplares, ita quod ipsa diuina mens in Deo, dicetur Prudentia: Temperantia uero conuersio diuinæ intentionis ad seipsum. Fortitudo Dei est eius immutabilitas; eius uero Iustitia est obseruatio legis æternæ in suis operationibus. Et quia homo secundum suam naturam est animal politicum, hinc est, quod istæ uirtutes, quatenus in homine existunt, secundum conditionem suæ naturæ politicæ uocantur, sed quia ad hominem pertinet, ut etiam ad diuina se eleuet quantum potest, necessarium fuit ponere quasdam uirtutes medias inter politicas, quæ sunt uirtutes humanæ, & diuinas exemplares uirtutes; & secundum diuersitatem motus, & termini distinguuntur. Quædam enim uirtutes sunt transeuntium, & in diuinam similitudinem tendentium, & dicuntur purgatorie, ita. s. quod Prudentia omnia mundana diuinorum contemplatione despiciat, omnemq; animæ cogitationem in sola diuina dirigat: Temperantia uerò, relinquat in quantum natura patitur, quæ corporis usus requirit. Fortitudinis autem est, ut anima non terreatur propter excessum à corpore, & accessum ad superna. Iustitiæ uero est, ut tota anima ad huiusmodi propositi uitam consentiat. Quædam autem uirtutes sunt iam assequentium diuinam similitudinem, quæ dicuntur purgati iam animi, ita, scilicet, quod prudentia sola diuina intueatur, temperantia terrenas cupiditates nesciat, fortitudo passiones ignoret, & iustitia cum diuina mente perpetuo

quo fædere societur, eam. s. imitando; quæ uirtutes sunt beatorum, & aliquorum in hac uita perfectissimorum.

Cum uirtutes Cardinales sint morales, quare inter eas ponatur Prudentia, quæ non fuit inter morales annumerata, & reliquæ morales relinquuntur. Cap. V I.

Prudencia, & Ars, sunt uirtutes mediæ inter intellectuales, & morales; nam quatenus earum subiectum est intellectus, sût intellectuales; quatenus uero earum obiectum sunt contingencia, ad uirtutes morales pertinent, quia cum eis in obiecto conueniunt; sed quia non conueniunt cum eis in subiecto, quia moralium subiectum est appetitus; ob id cum distingueretur uirtutes morales, non fuerunt inter eas annumeratæ, at quando de perfectis, & præcipuis uirtutibus moralibus agitur, non tam habetur ratio subiecti, quam perfectionis uirtutis, ob quam causam. Prudentia fuit inter uirtutes cardinales annumerata, & multæ etiã uirtutes morales relictæ fuerunt, quia non sunt ita ad omnes alias uirtutes generales, & principales, sicut istæ quatuor, quæ secundum quatuor formales rationes uirtutis, ut dixi in eis principaliter repertas sumuntur; & ideo dicuntur cardinales, similitudine sumpta à cardine, in quo ostium uoluitur, & motus ostii fundatur; omnes. n. actus humane uitæ cõtinue uersantur, uel saltem frequentius, & crebrius circa materiam istarum quatuor, quam aliarum uirtutum: nec possunt aliæ uirtutes dici cardinales. per similitudinem à cardine ostii, quia de ratione ostii est, ut per ipsum interiora domus uideantur, & ita id, quod habet rationem reducendi in aliud, dicitur ostium, & per oppositum id quod nõ inducit in aliquid aliud ulterius, non habet rationem ostii; ob quam causam uirtutes Theologicæ, cum sint de ultimo fine, non habent ex parte obiecti aliquid ulterius, in quod tendatur; nec consequenter rationem ostii; sicut nec etiam eadem ratione uirtutes intellectuales, quia perficiunt uitam cõtemplatiuã, quæ nõ ordinatur ad aliam uitam, sed actiua ordinatur ad ipsam: solæ ergo uirtutes morales, quæ perficiunt in uita actiua, quæ ad cõtemplatiuã ordinatur, & habent actus, qui ulterius in ultimum finem diriguntur, habent utraq; de causa rationem ostii, & cardinales dicuntur, non omnes, sed illæ quatuor, quæ tanquam generales, & præcipuas, reliquas omnes continent, & annexas habent.

Prudentia, & Ars sunt uirtutes mediæ inter intellectuales, & morales.

Quod

Quæ præter virtutes Morales, sint etiam virtutes theologice. Cap. VII.

Necessitas virtutum theologice.

Virtutes Theologice sunt tres.

PRÆTER Virtutes Morales, sunt etiam virtutes Theologice, nam bonum intellectus, & uoluntatis est duplex, Alterum est ipsemet Deus, ultimus omnium rerum finis in cuius uisione supernaturalis nostra beatitudo consistit: Alterum uero est bonum naturæ humanæ, naturaliter proportionatum, in quo naturalis hominis beatitudo consistit, & humanis uirtutibus attingi potest. Sicut ergo propter naturalem beatitudinem consequendam sunt nobis necessariae uirtutes morales acquisitæ, ita etiam propter supernaturalem beatitudinem erunt nobis necessariae uirtutes supernaturales, & diuinitus infusæ, quæ theologice dicuntur, Tum quia Deum habent pro obiecto, & per eas recte in ipsum ordinamur; Tum quia à solo Deo nobis infunduntur; Tum etiam, quia sola diuina reuelatione in sacra scriptura traduntur. quæ uirtutes ab intellectualibus, & moralibus distinguuntur; quia obiectum Theologicarum est ipse Deus ultimus rerum finis, prout nostræ rationis cognitionem excedit: obiectum uero intellectualium, & moralium, est aliquid quod humana ratione comprehendere potest. Et tres sunt uirtutes theologice, nam ad hoc, quod recte moueamur in finem, oportet finem esse cognitum, & desideratum: desiderium autem finis, duo exigit, fiduciam. s. & spem, obtinendi finem, non enim mouetur sapiens ad id, quod consequi non potest; & amorem finis, quia non desideratur nisi amatum, ergo, ut ad supernaturalem finem tendamus, debent nobis tres supernaturales uirtutes infundi, scilicet Fides, qua Deum cognoscamus, Spes qua ipsum nos obtenturos esse speremus, & Caritas, qua eum diligamus, & in eum quodammodo transformemur. Et licet caritas ordine perfectionis sit prima, tanquam forma, & radix uirtutum, & meritorum, ordine tamen generationis prima est fides.

Quomodo causentur in nobis uirtutes. Cap. VIII.

Sicut uariæ fuerunt opiniones circa productionem formarum, ita etiam circa causam uirtutum: nam Platonici dixerunt, omnes scientias, & uirtutes præexistere in anima, sed ex grauitate corporis aboleri. Auicenna ex influentia

tia intelligentiæ agentis, totaliter esse credidit. Sed uerius
 Arist. dixit, quod secundum aptitudinem, & inchoationem, scienti-
 æ, & uirtutes insunt nobis à natura, non autem secundum per-
 fectionem; sic enim acquiruntur per exercitium, & laborem; q̄
 intelligendum est de uirtutibus naturalibus, & acquisitis, qui-
 bus homo in quantum homo perficitur in ordine ad bonum na-
 turale, quales sunt uirtutes morales: Si enim loquamur de uir-
 tutibus, quibus homo ad supernaturalem finem ordinatur, &
 cuius Sãctorum, & domesticus Dei efficitur, totaliter ab extrin-
 seco principio habentur, à Deo. s. per infusionem, quales sũt uir-
 tutes Theologicæ, & non solum dantur nobis per infusionem à
 Deo uirtutes theologicæ, sed etiam morales omnes, simul cum
 gratia; oportet enim causis naturalibus effectus naturales, & su-
 pernaturalibus, supernaturales respondere; ergo cum uirtutes
 theologicæ sint principia supernaturalia, quibus ad supernatu-
 ralem finem ordinamur, debent his uirtutibus theologicis ef-
 fectus supernaturales diuinitus in nobis causati assignari, qua-
 les sunt uirtutes morales infusæ, quæ ad theologicas uirtutes
 se habent, sicut, & acquisitæ ad principia naturalia uirtutũ: alias
 enim supernaturalis perfectio incompleta remaneret, sicut, &
 perfectio naturalis, si tantum haberentur primæ uirtutes circa
 finem, & non illæ, quæ sunt ad finem: nam per gratiam, & uirtu-
 tes theologicas non completur, sed inchoatur, in nobis super-
 naturalis perfectio; ex quo sequitur, quod charitati non est pro-
 portionatus actus temperantiæ acquisitæ, sed infusæ. Et neces-
 sitas ponendi has uirtutes sumitur ex fine, non in se, sed in his,
 quæ sunt propter se: oportet enim animam diuine se habentem
 ad finem, diuine quoq; se habere ad ea, quæ sũt ad finem, ut om-
 nia sint proportionata. Sumitur etiam ex parte obiecti, quia
 licet uirtutibus acquisitis perficiamur circa omne obiectum,
 non tamen secundum omnem rationem formalem. Ordinan-
 tur quidem uirtutes acquisitæ, ut à charitate imperantur ad ul-
 timum finem supernaturalem, sed non ut ad proportionatum
 secundum se, sed tantum ex parte ordinantis, quæ etiam sunt
 improportionatæ charitati, utpote inferioris ordinis: quare
 debent cum gratia uirtutes etiam morales infundi, quæ ultimo
 fini, & charitati sint proportionatæ. Ex quibus sequitur, quod
 uirtutes morales distinguuntur specie à seipsis in quantum sunt
 infusæ, & acquisitæ, quia habet diuersas rationes formales obie-
 cti; nam formale obiecti uirtutis est à ratione, quæ modum in-
 stituit: manifestum est autem, quod alterius rationis est modus

Quod nõ
 solum in-
 fundatur
 uirtutes
 theologi-
 cæ, sed etiã
 morales.

Necessi-
 tas mora-
 lium infu-
 sarum.

Morales
 acquisitæ,
 & infusæ
 differunt
 specie.

qui

qui imprimatur secundum regulam rationis humanæ, & secundum regulam diuinam; ut in sumptione ciborum, ratione humana statuitur modus, ut non noceat ualetudini, nec rationis actum impediatur: at secundum regulam diuinæ legis requiritur, quod homo per abstinentiam cibi, & potus, castiget corpus suum, & in seruitutem redigat: & etiam, quia per morales acquiras homo bene se habet in ordine ad res humanas, per infusas uero bene se habet in ordine ad hoc, quod sit ciuis Sanctorum, & domesticus Dei.

An uirtutes Morales ita sint inter se connexæ, ut qui unam habet, omnes habeat. Cap. I X.

Virtutes morales imperfectæ, quæ nil aliud sunt, quam quedam inclinationes in nobis existentes ad opus aliquod de genere bonorum faciendum, siue sint in nobis à natura, siue ex assuetudine, non sunt connexæ: uidemus enim aliquem esse promptum ad opera liberalitatis, qui tamen non est promptus ad opera castitatis. At si loquamur de perfecta uirtute morali, quæ est habitus inclinans in opus bene agendum, sic omnes uirtutes sunt connexæ. cuius duæ assignantur rationes, secundum quod uirtutes cardinales diuersimode ab aliquibus distinguuntur. Quidam enim eas distinguunt, secundum quasdam generales conditiones uirtutum, ut discretio ad prudentiam pertineat, rectitudo ad iustitiam, moderantia ad temperantiam, & firmitas animi ad fortitudinem in quacumque materia ista considerentur; ex quo manifeste apparet ratio connexionis, firmitas enim non habet laudem uirtutis, si sit sine moderatione, uel rectitudine, aut discretione; & eadem est ratio de aliis. Et hanc rationem assignauit Gregorius 22. Mora. dicens, quod uirtutes si sint distinctæ, non possunt esse perfectæ, secundum rationem uirtutis, quia nec prudentia uera est, quæ iusta, temperans, & fortis non est. Alii uero distinguunt has uirtutes, secundum materias, ex quo sumitur hæc secunda connexionis ratio, quia nulla uirtus moralis potest sine prudentia haberi: proprium enim uirtutis moralis est, rectam electionem facere, cum sit habitus electiuus. ad rectam autem electionem, non solum sufficit inclinatio in debitum finem, quod est directe per habitum uirtutis moralis, sed etiam, quod aliquis directe eligat ea, quæ sunt ad finem, quod fit per prudentiam, quæ est consiliatiua, iudicatiua, & præceptiua eorum, quæ sunt

sunt ad finem, & non solum quælibet uirtus moralis exigit prudentiam partialem, quæ. s. est respectu talis materia, sed etiam totalem, quæ est respectu omnium agibilium; nã uirtus moralis puta temperantia, est habitus, secundũ rectã rationẽ electiuus mediij, in delectabilibus tactus, non prout electionem mediij in talibus delectabilibus cõtingit corrumpi à tali, aut tali passione, sed simpliciter vñdecumq; cõtingat ab electione talis mediij, in electionẽ extremorũ uitiorũ declinare; Nã si téperantia inclinaret ad eligẽdum mediũ in delectabilibus, ea solũ ratione, ut ob amorem superflue delectationis nõ abducamur à medio, & nõ muniret nos contra quoscumq; impetus, ex quacumq; causa prouenientes, ad abducendum nos à tali medio, puta, ex auaritia, ex timore mortis, &c. non esset uirtus, & non nisi, secundum quid aliquem temperatum efficeret; quis. n. unquã mulierẽ illã temperatam dicet, quæ quantum est ex amore delectationum, est ad callitatem habituata, sed propter inopiam, aut timorem uerberum, seu mortis, macatur? Cum ergo ad uirtutem moralem spectet inclinare ad medium in propria materia, non solum excludendo extrema, secundum se, sed etiam secundum quod habent connexionem cum aliena materia, uirtus moralis exiget rectam rationem sui secundum se, & secundum comparisonem ad alias materias; quod ad prudentiã totalẽ pertinet; sed prudẽtia exigit omnes uirtutes; cũ. n. prudentia sit recta ratio, consiliatiua, iudicatiua, & præceptiua, eius rectitudo exigit, qd anima, tã secũdũ partẽ apprehensiuã, quã secũdũ appetitiuã rectẽ, & benẽ se habeat circa principia rectæ rationis, quæ sũt fines agibiliũ: recta. n. ratio agibiliũ, quæ est prudẽtia, procedit sicut ex principiis, ex finibus agibiliũ, ad quos aliquis rectẽ se habet per uirtutes morales: rectẽ autẽ se habere ad agibiliũ fines, est omnes uirtutes morales habere; ergo prudẽtia sine uirtutibus moralibus haberi nõ potest, sicut nec sciẽtia speculatiua, sine intellectu principiorũ. Ex huius rationis declaratione manifestẽ patet, omnes uirtutes morales in prudentia esse cõnexas, & omnia argumẽta Scoti cõtrariũ sentiẽtis soluta esse. Virtutes autẽ morales acquisitæ possunt esse sine charitate prout in multis gentilibus fuerũt; sed tunc nõ dicũtur uirtutes simpliciter, sed secũdũ quid, cũ benẽ ordinent hominẽ respectu vltimi finis in aliquo genere, sed non respectu finis vltimi simpliciter, & ob id dixit Aug. quod ubi deest agnitio ueritatis, falsa est uirtus, etiam in bonis moribus. at si uirtutes morales sumantur prout sũt operatiuæ boni in ordine ad vltimum finem supernatu-

ralem, perfectè, & uerè habent rationem uirtutis, & nõ possunt humanis actibus acquiri, sed à Deo infunduntur, & sine charitate esse non possunt, sicut nec etiã charitas sine illis; non. n. minus perfectè operatur Deus in operibus gratiæ, quam in operibus naturæ; sed in operibus naturæ non est aliquod principium in quo non adsint omnia necessaria ad ea opera perficienda; ergo cum charitas in quantum ordinat hominem ad ultimum finem, sit principium omnium bonorũ operũ, quæ in vltimũ finẽ ordinari possunt, debet simul cum charitate infundi omnes uirtutes morales, quibus homo perficit singula genera bonorum operum; ex quo patet, quod uirtutes morales infusæ, non solũ habent connexionem propter prudentiam, sed etiã propter charitatẽ, qua per peccatũ mortale amissã, omnes consequenter uirtutes morales infusæ, amittuntur. Fides autẽ, & Spes, possunt esse sine charitate, sed non perfectè, nec perfectæ uirtutis nomen habebunt: uirtus. n. nõ solum facit bonum, sed perfectè bonum. Charitas uero è contra, non potest esse sine fide, & spe, quia charitas non solum importat Dei amorem, sed etiam amicitia, quæ reamationem, & mutuam communicationẽ, in præsentì per gratiam inchoatam, & in futuro per gloriam completam includit, quorum utrunque fide, & spe tenetur.

De Virtutibus in particulari.

Quid sit fides, & an sit necessarium aliquid explicite credere. Cap. X.

Fides, ut inquit Apostol. est substantia rerum sperandarum, argumentum non apparentium. Pro cuius declaratione sciendum est, quod habitus est definiendus per proprium actum in ordine ad obiectum: actus autẽ fidei est credere, qui est actus intellectus determinati ad unum ex imperio uoluntatis; ex quo sequitur, quod actus fidei habet ordinem, tam ad obiectum uoluntatis, quod est bonũ, seu finis, quam ad obiectum intellectus, quod est uerum; & quia fides cum sit uirtus Theologica, habet idem pro obiecto, & fine, necesse est, quod obiectum fidei, & finis, proportionabiliter sibi correspondeat. Obiectum fidei est ueritas prima, secundum quod ipsa non est uisa, & ea quibus propter ipsam inhæretur; & secundum hoc oportet, quod ipsa ueritas prima, se habeat
ad

ad actum fidei per modum finis, secundum rationem rei non uise, quod pertinet ad rationem rei speratæ, secundum illud Apost. Rom. 8. quod non uidemus, speramus; ueritatem enim uidere, est ipsam habere: nemo autem sperat habere id quod iam habet. habitudo igitur actus fidei ad finem, qui est obiectum uoluntatis, significatur in hoc, quod dicitur; Fides est substantia rerum sperandarum, idest prima inchoatio, & principium rerum sperandarum, quia ea speramus, quæ credimus, substantia enim solet dici prima inchoatio cuiuscumque rei, & maxime quando tota res sequens uirtute cõtinetur in primo principio, & sic fides dicitur substantia rerum sperandarum, quia uirtute continet omnes res sperandas. Habitudo autem actus fidei ad obiectum intellectus, secundum quod est obiectum fidei, designatur in hoc, quod dicitur argumentum nõ apparentium, ubi argumentum sumitur pro effectu argumenti, idest pro firma adhesionem intellectus ad ueritatem fidei non apparentem; est ergo illorum uerborum sensus. Fides est habitus mentis, quo inchoatur uita æterna in nobis, faciens intellectum assentire non apparentibus: quæ est perfecta definitio. In hoc enim, quod dicitur, [argumentum] distinguitur fides ab opinione, quæ non est firma adhesio intellectus. In hoc, quod dicitur [non apparentium] distinguitur à scientia, & intellectu, In hoc, quod dicitur [substantia sperandarum rerum] distinguitur fides theologica, à fide communiter sumpta, quæ non ordinatur ad beatitudinem speratam; Et omnes aliæ definitiones sunt explanationes huius definitionis ab Apost. traditæ.

Cum teneamur habere fidem, sine fide. n. impossibile est placere Deo, necessarium quoque nobis est aliquid explicitè credere. præcepta. n. quæ implere tenemur, sût de actibus uirtutum, sed cum actus ad obiectum referantur, & in obiecto cuiuslibet uirtutis, duo reperi possint, Vnũ, quod est per se obiectum, & in omni actu uirtutis directe intentũ, Alterum quod secundario, & accidentaliter spectat ad propriam rationem obiecti; præceptũ intelligitur de actibus in ordine ad propriũ obiectũ, de aliis uero actibus, nõ nisi pro loco, & tẽpore. propriũ autem obiectũ fidei, est id quo homo beatus efficitur, secundarium uerò, sunt illa omnia, quæ in sacra scriptura continentur; quare ea, quæ per se pertinent ad obiectum fidei, tenemur explicitè credere: alia uero implicitè, quatenus. s. credimus, illa omnia uera esse, quæ in sacra scriptura continentur, & ab Ecclesia determinata sunt. Est tamen maxima differentia inter Christianos, & illos, qui erant

tempore legis naturæ, uel scriptæ, In illis enim non erat ita necessaria fides explicita sicut est in nobis; nam cum homo in receptione fidei, se habeat tanquã materia, & secundum ordinem causæ materialis, naturæ operatio incipiat ab imperfecto, de cuius fidei cognitionem ab imperfecto inchoari, & tandem per Christum perfici, cuius tempus dicitur plenitudinis, & gratiæ. Omnes igitur Christiani, qui in hac temporis plenitudine sunt, cum ad annos discretionis peruenerint, tenentur scire articulos fidei, Ecclesiæ Sacramenta, Dei, & Ecclesiæ præcepta, & ea omnia, quæ specialiter proponuntur in solennitatibus ab Ecclesia institutis, & Sanctos esse inuocandos, & honorandos, eorumque imagines esse uenerandas, eisque assurgendum, & in eis Sanctos deprecandos esse, & qui hæc ignorat, quantumuis rudes sint, & rustici non excusantur; ignorans. n. ignorabitur. 1. cor. 14. nam quomodo aliàs poterunt credere, & obedire? non tamen est necessarium, quod rudes latino idiomate, & ordine hæc omnia exacte sciant.

Quid sit articulus Fidei, Symbolum. Quot sint articuli. Qui sint fidei actus, & quæ uitia illi opposita. Cap. XI.

Articulus est indiuisibilis ueritas de Deo, arctas nos ad credendū: non. n. diuiditur articulus in alios articulos, & illo ad credendum arctamur, non quod liberè non credamus, sed quia articulū illum determinatè, & omni ambiguitate semota credere debemus. Cum autem fides sit de aliquo non uiso, ubi est specialis ratio, & difficultas inuisibilitatis, ibi debet esse specialis articulus fidei, ubi uero aliqua, secundum eandem rationem incognita sunt, non sunt ibi diuersi articuli constituendi. Multi igitur erunt articuli, ex quibus componitur symbolum, quod nihil aliud est, quã collectio sententiarum in unum; cum enim accedētem ad Deū oporteat credere, necessariū fuit, ut ex sacra scriptura una cōpendiosa, & summaria collectio credēdorū fieret, quam omnes faciliter discere possent, & quamuis sint plura symbola, Apostolorū. s. Niceni Cōcilii, & Athanasij, una tamē est fides, & posterius Symbolū nil aliud est, quã prioris declaratio, pp. insurgentes hæreses.

Cum fides sit substantia rerum sperandarum, omnes articuli fidei, uel ad diuinitatis maiestatem in cuius uisione beatificamur; uel ad Incarnationis mysteriū, per quod ad deitatis contemplationem perducimur, pertinebunt. De diuinitate sunt

septem

septem articuli, iuxta tria quæ de ea credenda sunt, Primum est unitas Dei, de qua est primus articulus. Secundum est, trium personarum distinctio, de quibus sunt tres articuli, Tertium est, operatio Dei ad extra, quæ est triplex, prima respicit esse naturæ, & sic est articulus creationis, secunda esse gratiæ, & sic omnia ad sanctificationem spectantia, sub uno articulo comprehenduntur, qui est, Credo Sanctam Ecclesiam, Sanctorum communionem, remissionem peccatorum: tertia ad esse gloriæ pertinet, & sic est articulus de Resurrectione, & vita æterna. De Incarnationis mysterio sunt alii septem articuli, Primus est de Incarnatione, seu Conceptione Christi. Secundus de eius natiuitate ex Virgine, Tertius, de passione, morte, & sepultura, Quartus, de descensu ad Inferos. Quintus, de Resurrectione. Sextus de Ascensione. Septimus de aduentu ad Iudicium. Alii duodecim articulos constituunt, sex de diuinitate, tres enim articulos de Trinitate sub uno comprehendunt, cum trium personarum sit una cognitio, nam in ratione Patris intelligitur Filius, & amborum nexus. s. Spiritus Sanctus. Articulum uerò de glorificatione in duos distinguunt, in resurrectionem. s. carnis, & gloriam animæ: articulum tandem Conceptionis, & Natiuitatis nõ diuidentes, totidem de Incarnatione articulos constituunt. Possunt etiam articuli distingui, non ratione eorum, quæ creduntur, sed iuxta numerum duodecim Apostolorum, qui illos composuerunt, & distinxerunt. Et quamuis Eucharistiæ Sacramentum singularem in se contineat difficultatem, non tamen de eo habetur distinctus articulus; nam quatenus est Sacramentum, continetur sub articulo, qui est de effectibus gratiæ sanctificantis, quatenus uero miraculose continet Christum, ad Dei omnipotentiam pertinet.

Actus fidei duplex est, interior, & exterior. interior est credere, qui quamuis sit unus, tribus tamẽ modis dicitur, nimirum credere Deum. s. esse omnipotentem, creatorem, &c. credere Deo, id est credere uera esse, quæ Deus reuelauit, & credere in Deum, quod est credendo Deum amare, & in eum ire. Actus exterior est fidem pro loco, & tempore confiteri: Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Et confessio non solum fit ore, sed etiam opere, ut enim inquit Hieronymus. Quotiescumque uincimur, uitiis atque peccatis, toties Deum negamus; & è contrario, quoties aliquid boni agimus, Deum confitemur. Vicia autem fidei opposita sunt, Infidelitas, Apostasia, Hæresis, & Blasphemia.

*Quid sit Spes, Quid Charitas, Et qui sint Charitatis
actus. Cap. XII.*

Spes sumpta non ut est passio sensitivi appetitus, sed ut est virtus theologica, est certa expectatio futurę beatitudinis ex meritis, & gratia proueniens; quę est media inter præsumptionem, & desperationem, eius extrema uitia.

Charitas est amor, quo diligitur Deus propter se, & proximus propter Deum, quatuor enim sunt (ut inquit August.) ex ordine diligenda Vnum supra nos, quod est Deus, alterum, quod nos sumus, quantum ad animam: tertium, quod est iuxta nos, id est proximus: quartum, quod est infra nos, hoc est corpus.

Præcipuus Charitatis actus est dilectio, quę plures alii actus interiores, & exteriores concomitantur. Actus interiores sunt gaudium, pax, & misericordia, quí enim Deum uerè diligit, de eius bono, & honore gaudet, & qui uerè diligit Deum, seipsum, & proximum, cum omnibus pacem habet, & miserię eorū quos diligit, in corde suo compatitur. Actus Charitatis exteriores, sunt beneficentia, eleemosyna, & fraterna correctio, quę est spiritualis eleemosyna. Vitia uerò opposita ex odio prouenientia, sunt, accidia, inuidia, discordia, contentio, schisma; rixa, bellum, seditio, & obduratio.

Quid sit Prudentia, & qui sint illius actus, & quę partes, & quę uitia illi opposita. Cap. XIII.

Quid sit.

Tres illius actus.

partes triplicis generis.

Illius partes integrales octo.

Earū sufficientia.

Prudencia est recta ratio agibilium, quę finem, & eius cognitionem præsupponit, ex quo tanquam ex principio, rationē mediorum ad finem sumit; cuius sūt tres actus, primus est consiliari, quod ad inuentionem pertinet; secundus est de inuentis indicare; tertius est præcipere, inuenta, & iudicata, operi applicando.

Cum partes sunt in triplici differentia. scilicet integrales, subiectiuę, & potentiales, omnes possunt Prudentię assignari. Partes integrales, quę. scilicet. necessario ad perfectum illius actum concurrunt, sunt octo; nam Macrobius ponit sex, quibus addenda est memoria cum Tullio, & Eustochia, siue solertia cum Arist. ex quibus quinque pertinent ad prudentiam, secundum id, quod est cognoscitiua. scilicet. memoria, ratio, intellectus, docilitas, & solertia: tres uerò alię, ad eam pertinent, secundum quod est præceptiua,

ptiua, applicando cognitionem ad opus. f. prouidentia, circum-
 spectio, & cautio; quarum diuersitatis ratio, hinc sumitur, nam
 circa cognitionem, ista consideranda sunt. primo, ipsa cognitio,
 quæ si sit præteritorum, est memoria, si præsentium, dicitur in-
 tellectus, siue intelligentia. Secundo ipsa cognitionis acqui-
 sitio, quæ fit, uel per disciplinam, ad quod pertinet docilitas; uel
 per inuentionem, ad quod pertinet Eustochia, seu solertia, quæ
 est uera coniecturatio medii. Tertio, considerandus est usus co-
 gnitionis, secundum. f. quod ex aliquibus cognitis procedit ad
 aliqua cognoscenda, uel iudicanda, quod ad rationem pertinet.
 Ratio autem ad hoc, quod recte præcipiat, tria habere debet.
 Primo quidem, ut ordinet aliquid aptum, & idoneum ad finem,
 quod ad prouidentiam pertinet. Secundo, ut negotii circum-
 stantias attendat, quod pertinet ad circumspectionem. Tertio,
 ut uitet impedimenta, quod pertinet ad cautionem.

Partes subiectiuæ prudentiæ, sunt eius diuersæ species, & sūt
 quinque. f. monastica, œconomica, politica, regnatiua siue legis
 positiuæ, & militaris. Cum enim ad prudentiam spectet regere
 & præcipere, ubi est specialis ratio regiminis, & præcepti, debet
 etiam esse specialis species prudentiæ, & prima species pruden-
 tiæ est monastica, qua quis seipsū regit, altera est respectu mul-
 titudinis, multi enim sunt, qui bene seipsos regunt, & non bene
 regunt multitudinem, & hæc in plures species diuiditur, secun-
 dum plures multitudinis species; & illa est præcipua, qua com-
 munitas ciuitatis, uel regni gubernatur; & prout est in principe,
 seu rege, gubernante, dicitur regitiua, seu legis positiuæ, quia
 condere leges, est eius principalis actus; quatenus uero est in
 subditis, regi obedientibus, est tertia prudentiæ species, quæ
 politica dicitur; quamuis enim serui, & subditi moueantur, se-
 cundum superioris imperium, non tamen omnino sicut inani-
 mata, cum propter rationis arbitrium sint etiam domini suorum
 actuum; & non solum agantur, ut naturalia, sed etiam agant,
 propterea in ipsis est quædam rectitudo regiminis qua se ipsos
 dirigunt, principibus obediendo. Sed quia domus, uel familia
 est medium inter unam personam, & Ciuitatem, uel regnum,
 ideo ponitur quarta species prudentiæ, quæ est œconomica:
 ultima species est militaris prudentia, qua hostium insultus re-
 pelluntur; quamuis enim militiae executio ad fortitudinem spe-
 ctet, eius tamen directio ad prudentiam pertinet. Et quoad re-
 gitiuam prudentiam, notandum est, quod multiplex est regi-
 men. Quoddam est despoticum quo reguntur serui, & animalia,

Memoria?
 Intelle-
 ctus.
 Docilitas
 Eustochia
 seu soler-
 tia.
 Ratio.

prouiden-
 tia.
 Circumspe-
 ctio.
 Cautio.

Illius par-
 tes subie-
 ctuæ quin-
 que.
 Earū suffi-
 cientia.
 monastica

Regitiua,
 seu legis
 positiuæ,
 politica.

œconomi-
 ca.

militaris.
 Regimen,
 uel est de-
 spoticum,
 uel pater-
 nū, & hoc
 uel.

quæ sunt instrumenta hominis animata, quibus non licet, neque possunt contradicere; & hoc regimē est in utilitatem ipsius regentis, quia quicquid acquirit animal, uel seruus, acquirit domino. Hoc regimen inter homines liberos, dicitur Tyrannicum. Aliud est regimen paternum, siue liberorum, qui reguntur ad utilitatem ipsorum subditorum, & quibus aliquando licet contradicere, & diuiditur in regale, seu Monarchicum, quod est regimen unius, & politicum, quod est regimen plurium: & hoc diuiditur in Aristocraticum, quod est regimen paucorum, quādo. s. fit per paucos, & prudentes, ut olim Romani, expulsis regibus per duos consules, & dictatorem regebantur, & Democraticum quod est regimen plurium siue multorum. Regimen regale diuiditur in sacerdotale, & temporale, & mixtum.

Partes potentiales prudentiæ, sunt quædam uirtutes, quæ ordinantur ad aliquos secundarios actus, siue materias, quasi non habentes totam potentiam principalis uirtutis; sicut potentia naturales animæ, non habent totam uirtutem ipsius animæ, & sunt tres. s. Eubulia, Synesis, & Gnomin, nam principalis actus prudentiæ, est præcipere, ad recte autem præcipiendum, opus est de præcipiendis consiliari, & iudicare, quæ proprie ad illas tres uirtutes pertinent, ad prudentiam uero non nisi imperatiuè, & quatenus uirtutes illæ, ad eam reducuntur, sicut consiliari, & iudicare, ad præcipere. Eubulia igitur est uirtus recte consiliatiua. Synesis, & Gnomin sunt uirtutes bene iudicatiuæ, de his quæ agenda sunt, sed differenter: nam synesis recte iudicat de consiliatis, secundum leges, & communia principia. Gnomin uero, est uirtus bene iudicatiua, de his in quibus oportet, quandoque à communi lege discedere.

Prudentiæ in cōmuni, opponitur imprudentia, qua homo diuertit se à regulis, quibus ratio prudentiæ rectificatur. in particulari uero opponuntur prudentiæ carnis, asturia, dolus, fraus, nimia sollicitudo, incōstātia, negligentia, præcipitatio, & inconsideratio.

Quid sit fortitudo, & quot sint illius partes.

Cap. XIII.

quid sit.

Fortitudo est uirtus, quæ timorem cohibet, & audaciam moderatur, circa pericula mortis. quia. n. aliquādo repellimur ab eo, quod est secundum rationem, propter aliquid occurrens difficile, debuit esse aliqua uirtus, quæ hoc impedimentū remoueat, & est fortitudo, quæ si sumatur pro quadam

dam firmitate animi, est generalis uirtus, uel potius cuiuslibet uirtutis conditio, at si accipiatur pro firmitate animi in sustinendis, & repellendis his in quibus firmitate seruare difficillimum est, sic est uirtus specialis, de qua loquimur, quæ uersatur circa passionem timoris, quæ cohibet, ne uoluntas à recta ratione recedat; & audaciã, quæ moderatur, ne se homo periculis incõsiderate exponat. Sed quia timor mortis, & periculorũ, quæ sũt circa mortẽ, maximus est, & sũme hominẽ à bono retrahit: fortitudo propriẽ est circa timores mortis, ne homo propter eos à uirtuosis actibus abstrahatur: alii uero timores malorum, moderantur per illas uirtutes, quæ amorem contrariorum bonorum ordinant; nam timor ex amore causatur; ut liberalitas, quæ amorẽ pecuniæ moderatur, moderatur etiã cõsequẽter eandẽ amittẽdi timorẽ. Et duo sũt fortitudinis actus, aggredi, & sustinere, & precipuus est sustinere, qui. n. sustinet à fortiori inuadẽte sustinere uidetur, & iã sẽtit pericula imminẽtia, & sustinere temporis diurnitatẽ importat, at q̄ aggreditur inuadit per modũ fortioris, & pericula, ut futura percipit, & ex subito motu aggredi potest. Fortitudo propter specialitatẽ sui obiecti, nõ habet partes subiectiuas. i. uirtutes specie differẽtes, sed habet partes integrales, secũdũ ea quæ ad actus fortitudinis requirũtur; & potẽtiales, secũdũ ea, quæ fortitudo obseruat, circa difficilia. s. pericula mortis: sunt aliæ uirtutes circa pericula minus difficilia, quæ fortitudini adiunguntur, sicut secundariæ principali. Partes potẽtiales fortitudinis sunt quatuor, ut Ciceroni placet. s. Magnificẽtia, fiducia, patientia, & perseuerãtia. duo. n. sunt, ut diximus fortitudinis actus, aggredi, & sustinere: ad actum aggrediendi, duo requirũtur, quorũ primũ pertinet ad animi præparationẽ, & est fiducia per quam magnis, & honestis rebus animus in se multũ fiduciæ cũ spe collocat. Alterũ pertinet ad operis executionẽ, ne. s. aliquis deficiat in illorũ executione, quæ fiducialiter inchoauit, & quãtũ ad hoc ponitur magnificẽtia, quæ est rerum magnarũ, & excelsarũ, cũ animi ampla quadã, & splẽdida propositione cogitatio, & executio. Ad actũ fortitudinis, qui est sustinere, duo etiã requirũtur, Alterũ est ne pp difficultatẽ imminẽtiũ malorũ, animus p̄ tristitiã frãgatur, & à sua magnitudine decidat, & ad hoc ponitur patientia, quæ est honestatis, aut utilitatis causa, rerũ arduarũ, atq; difficiliũ, uolũtaria, ac diuturna perpesio. Alterũ est, ut ex diuturna difficiliũ passione, homo nõ frãgatur, ita ut desistat: & quãtũ ad hoc ponitur perseuerãtia, q̄ est in ratione bene cõsiderata, stabilis, & p̄petua p̄mãtio; q̄ quatuor si

Duo fortitudinis actus.

Illius partes potẽtiales quatuor.

fiducia.

magnificẽtia.

patientia.

perseuerãtia.

coar-

coarctentur ad propriam fortitudinis materiam. scilicet ad pericula mortis, sunt quasi ipsius partes integrales, sine quibus fortitudo esse non potest, at si referantur ad alias materias, in quibus est minus difficultatis, erunt uirtutes, secundum suam speciem à fortitudine distinctæ, quæ tamen ei adiungentur sicut secundariæ principali. Macrobius præter has quatuor partes, tres alias ponit. scilicet magnanimitatem, securitatem, & constantiam; sed Cicero magnanimitatem, & securitatem sub fiducia cõprehendit, quas Macrobius per magis specialia distinxit: nam fiducia importat spem certam hominis ad magna, Spes autem cuiuslibet rei, præsupponit appetitum in magna protensum per desiderium, quod ad magnanimitatem pertinet; firmitas uerò, & certitudo spei, haberi non potest, nisi timor contrarium impedimentum remoueatur, quem excludit securitas, Constantia uerò sub magnificentia comprehendi potest. in his enim, quæ quis magnificè facit, constantem animum habere oportet, quæ etiam ad perseverantiam pertinere potest. Andronicus posuit septem uirtutes fortitudini annexas, quæ sunt Euppsychia, Lenia, Magnanimitas, Virilitas, Perseuerantia, Magnificetia, Andragathia, & sunt eadẽ cum prædictis, nam Lenia idem est, quod patientia, uel tolerantia, ut enim inquit, lenia est habitus promptus tribuens ad conari qualia oportet, & sustinere, quæ ratio dicit. Euppsychia, id est bona animositas, idem est, quod securitas, dicit enim, quod est robur animæ ad ipsius opera perficiendum. Virilitas idem uidetur, quod fiducia, nam dicit, quod est habitus per se sufficiens tributus in his, quæ secundum uirtutem sunt. Magnificentia autem addit Andragathiam, quasi uirilem bonitatem, quæ strenuitas dici potest: ad magnificentiam enim pertinet non solum, quod homo consistat in executione magnorũ operum, quod pertinet ad constantiam, sed etiam cum quadam uirili prudentia, & sollicitudine, ea exequatur, quod pertinet ad andragathiam, siue strenuitatem.

Quid sit Temperantia, & quæ sint illius partes. Cap. XV.

Quid sit.

Temperantia est uirtus, per quam moderamur delectationes tactus, & tristitias ex delectabilium absentia refranamus. licet enim temperantia, secundum communitatem suæ significationis, sit uirtus generalis, quia temperantiam, seu moderationem quandam importat, quæ in omni

vir-

Macrobius
addit magnanimitatem, securitatem, & constantiam.

Andronicus illi septem uirtutes annexit.
Euppsychia
Lenia.
Magnanimitas.
Virilitas.
perseuerantia.
magnificetia.
Andragathia.

virtute morali reperitur, si tamen consideretur autonomasice in quantum moderatur, & refrænatur concupiscibilem appetitum, ab his quæ maxime hominem alliciunt, est uirtus specialis, habens specialem materiam, sicut & fortitudo, quæ sunt concupiscentiæ, & delectationes: sed quia uirtus est circa difficile, ideo temperantia est circa maximas delectationes, quales sunt illæ, quæ sequuntur operationes maxime naturales, quibus. s. natura indiuidui per cibum, & potum, & natura speciei, per coniunctionem maris, & femine conseruantur; quæ operationes ne relinquerentur, habent essentialem quandam delectationem adiunctam, quæ delectationes si moderatæ sint, non sunt malæ, utpote à natura inditæ, & dicuntur delectationes tactus, circa quas principaliter temperantia uersatur; ex consequenti tamen uersatur etiam circa sensibilia aliorum sensuum, ut circa saporem, odorem, ornatum mulieris, & huiusmodi, in quantum conferunt ad delectabilem usum rerum, quæ pertinet ad tactum, sed quia gustus propinquior est tactui, quam alii sensus, ideo temperantia magis est circa gustum, quam circa alios sensus.

Partes integrales temperantiæ, quæ ad eius perfectum actum necessariæ sunt, sunt duæ. Verecundia. s. & honestas, quia enim temperantia sibi quendam decorem uendicat, & uitia ei contraria, turpitudinem habent (Nam temperantia in quadam moderata, ac conuenienti proportione consistit, quæ est pulchritudinis ratio, & refrænatur ab his, quæ homini, secundum bestialem partem conueniunt, quibus homo maxime deturpatur) ideo ad temperantiam necessaria est uerecundia, qua quis turpitudinem ei contrariam refugit; & honestas qua eius pulchritudinem amat. Partes subiectiuæ sunt quatuor. s. Abstinencia, Sobrietas, Castitas, & Pudicitia. Species enim uirtutum specificantur, secundum diuersitatem materiæ, uel obiecti; delectationes autem circa quas est temperantia, uel pertinet ad nutrimentum, & ita est abstinencia, quæ est circa cibum, & sobrietas circa potum; uel pertinent ad generationem; & quoad actum generationis est castitas; quoad delectationes circumstantes, quæ sunt in osculis, tactibus, & amplexibus, est pudicitia. Partes potentiales temperantiæ sunt multe. cum enim ad temperantiam pertineat moderari delectationes tactus, quas difficile est moderari; quæcumque uirtus, quæ moderationem in aliqua materia, & refrænationem appetitus in aliquid tendentis, operatur, dici potest pars temperantiæ, sicut uirtus ei adiuncta; quod quidem tripliciter contingit, uel in interioribus motibus animi,

uel

partes integrales sunt Verecundia, & Honestas.

partes subiectiuæ quatuor. Abstinencia Sobrietas Castitas. pudicitia.

partes potentiales multe.

pro moti-
bus cō-
cupiscentiæ.
Continen-
tia.

studiosi-
tas.
humilitas
Clemētia
mansuetu-
do.

securitas.

pro moti-
bus corpo-
ralibus.
modestia.

Ornatus.

Bona ordi-
natio.
austeritas
Eutrapi-
lia.

uel in exterioribus motibus, & a&ibus corporis, uel in exterioribus rebus. Et præter motum concupiscentiæ, quem moderatur, & refrænatur temperantia, quatuor motus inueniuntur in anima in aliquid tendentes. Primus est motus uoluntatis comotæ ex impetu passionis, quem continentia refrænatur; ex qua fit, ut homo licet immoderatas concupiscentias patiat, uoluntas tamen non uincatur. Secundus est immoderatus appetitus sciēdi, quem moderatur studiositas, quæ curiositati opponitur. Tertius est motus spei, & audaciæ immoderate ad excelsa tendens, quem refrænatur humilitas. Quartus est motus iræ, tendens in uindictam, quem refrænatur clemētia, & mansuetudo: quæ tamen sunt distinctæ uirtutes, licet in eundem effectum concurrant; cum enim ex passione iræ prouocetur animus, ad inferendam grauē pœnam, ad clemētiā proprie pertinet imminutio pœnæ, & ad mansuetudinem impetus iræ refrænatio; quod si recta ratio non requirit imminutionem pœnarum, tunc est seueritas, quæ est uirtus, secundum quam homo est inflexibilis circa exteriorē inflictionem pœnarum, quando hoc recta ratio exigit. Circa refrænationem autem, & moderationem motuum, & actuum corporalium, est modestia, quæ quidem etiam extenditur ad interiores animi motus, cum sit uirtus moderatiua concupiscentiarum, quas non ita difficile est moderari. ubi enim est maxima difficultas, ibi opus est uirtute temperantiæ, & sic sub modestia continentur humilitas, & studiositas, quas diximus, ad interiores animi motus pertinere. Sed quia moderatio interiorum motuum, manifestatur per exteriorē moderationem, ob id modestia exterioribus actionibus tribuitur, de qua Apost. dixit. *Modestia uestra nota sit omnibus hominibus.* & sub modestia sic sumpta, Andronicus tres uirtutes posuit. s. ornatū, bonam ordinationem, & austeritatem, quibus cum Arist. addenda est quarta. s. Eutrapielia. Ordinatio enim exteriorum motuum attenditur, & secundum conuenientiam personæ, & secundum conuenientiam ad exteriores personas, negocia, seu loca. Moderatio secundum personæ decentiam in factis, pertinet ad ornatum; in colloquiis uerò ad austeritatem; moderatio secundum conuenientiam ad exteriores personas, pertinet ad bonam ordinationem, quæ respicit conuenientiam ad diuersa negocia, & ea quæ circumstant. Moderatio tandem quo ad ludos, pertinet ad Eutrapieliam.

Quid

*Quid, & quotuplex sit Iustitia. Quæ sint species particularis
Iustitia, & quæ sint illius partes integrales, &
potentiales. Cap. X VI.*

Iustitia est perpetua, & constans uoluntas, ius suum unicuique tribuens, id est, est habitus, secundum quem aliquis perpetua, & constanti uoluntate, ius suum unicuique tribuit, ex qua definitione sequitur, quod iustitia, cum in ratione debiti consistat, & æqualitatem imponeret, proprie ad alterum est; & inter eos, inter quos non est debitum, nec æqualitas, proprie non inuenitur, ut inter Deum, & homines, filios, & parentes. Sequitur etiam, quod cum homo dupliciter possit ad alium comparari, uel ad alium singulariter consideratum, uel ad alium in communi, secundum. scilicet quod est pars communitatis, ad utrumque se habebit iustitia; & ita iustitia prima sui diuisione, diuidetur in generalem, & particularem. Iustitia enim communiter accepta, secundum suam propriam rationem, hominem ad bonum commune debitum ordinat. Quatenus ergo quilibet est pars communitatis, & bonum partis, ordinatur ad bonum totius, actus cuiuslibet uirtutis, siue ordinantis hominem ad seipsum, siue ordinantis ipsum ad alias personas particulares, ad iustitiam pertinere possunt, & quantum ad hoc, iustitia dicitur uirtus generalis. Sed quia ad legem pertinet ordinare ad bonum commune, hinc est, quod hæc iustitia generalis, dicitur etiam iustitia legalis, quia. scilicet per eam homo concordat legi ordinanti actus omnium uirtutum in bonum commune; non autem dicitur uirtus generalis per essentiam, cum sit uirtus specialis, habens speciale obiectum, bonum, scilicet commune, uel particulare debitum, secundum æqualitatem; sed per imperium, & ordinationem, quia mouet, & ordinat actus omnium aliarum uirtutum in finem suum; eo modo quo alie uirtutes ordinantes actus aliarum uirtutum in finem suum dicuntur generales, sicut charitas, que omnia in Deum ordinat; & secundum hanc ordinationem omnes alie uirtutes possunt dici iustitia, non per essentiam, seu prædicationem, sed per participationem, & ordinationem; & hæc generalis, seu legalis iustitia principaliter, & quasi architectonicè est in Principe; secundariè uero, & quasi administratiuè in subditis; Et quemadmodum præter legale iustitiam, sunt aliqua uirtutes particulares, quæ ordinant hominem in se ipso, puta temperantia, fortitudo, &c. ita etiam præter iustitiã legale, debet esse quædam particu-

Quid sit

Respectu
Dei, & pa
rentu non
est pprie
iustitia.

Iustitia
duplex
generalis,
& particu
laris.

ticu

particularis iustitia, quæ hominem ordinet circa ea, quæ sunt ad alteram singularem personam, cuius materia sunt exteriores actiones & res quatenus, secundum eas, unus homo alteri coordinatur.

species iustitiæ particularis est commutativa, & distributiva.

Duæ sunt species particularis iustitiæ; iustitia. s. commutativa, & iustitia distributiva: nam iustitia particularis, ut dixi ordinatur ad priuatam personam, quæ comparatur ad communitatem, sicut pars ad totum; ad aliquam autem partem, duplex ordo attendi potest. Vnus est partis ad partem, cui similis est ordo unius personæ priuatæ ad aliam, & hunc ordinem dirigit iustitia commutativa; alter est totius ad partes, cui assimilatur ordo eius, quod est commune ad singulas personas, quem dirigit iustitia distributiva.

partes integrales iustitiæ declinare a malo, & facere bonum sub ratione debiti.

Partes integrales iustitiæ sunt, Declinare a malo, & facere bonum, sub ratione debiti, nam vitare malum, & facere bonum absolute ad omnem virtutem pertinet, & sic non sunt partes iustitiæ, nisi forte iustitia accipiatur prout est omnis uirtus; quavis etiam iustitia hoc modo accepta, respiciat quandam specialem rationem boni, prout. s. est debitum in ordine ad legem diuinam, uel humanam. Ad iustitiam ergo specialem, quæ respicit bonum sub ratione debiti ad proximum, pertinet facere bonum sub ratione debiti, incomparatione ad proximum, & vitare malum, quod est nociuum proximo. Ad iustitiam uero generalem pertinet facere bonum debitum in ordine ad communitatem, uel ad Deum; & vitare malum oppositum, quæ dicuntur partes integrales iustitiæ: ad iustitiam enim pertinet æqualitatem constituere in his, quæ sunt ad alterum. eiusdem autem est constituere aliquid, & constitutum conseruare, in his quæ sunt ad alterum; æqualitas autem constituitur faciēdo bonum, id est reddendo alteri, quod ei debetur, conseruatur uero declinando a malo. i. nullum nocuum proximo inferendo.

partes potentiales, seu uirtutes annexæ.

Partes potētiales, seu uirtutes annexæ iustitiæ, sunt, Religio, Pietas, Obseruantia, Veritas, Gratia, & Vindicatio; has omnes Cicero iustitiæ annectit, & merito quidem, nam cum uirtutes quæ alicui principali uirtuti annectuntur, in aliquo debeant cū principali uirtute cōuenire, & in aliquo a perfecta illius ratione deficere, & iustitia sit ad alterum, cui reddit, quod illi debetur, secundum æqualitatem; duplici ex capite uirtutes, quæ sunt ad alium annectentur iustitiæ, quatenus. s. deficient a ratione æqualitatis, uel debiti, in quibus a perfecta ratione iustitiæ deficient. Quædam igitur uirtutes sunt, quæ debitum quidem, alteri reddunt, sed non possunt æquale reddere, & primo quidem,

Religio.

dem, quicquid ab homine Deo redditur, debitum est, non tamen potest esse æquale, ut. s. tantum ei homo reddat, quantum debet; & secundum hoc adiungitur iustitiæ religio. Secundo parentibus etiam non potest secundum equalitatem recompensari, respectu quorum adiungitur pietas. Tertio uirtus quoque non potest ab homine, secundum æquale præmium recompensari, ob quam causam adiungitur obseruantia. Aliæ uero uirtutes, iustitiæ annectuntur à qua ratione debiti deficiunt. Duplex enim est debitum. Alterum est legale, ad quod reddendum lege astringimur, quod proprie ad iustitiam, quæ est principalis uirtus, pertinet, Alterum est morale, quod ex honestate uirtutis debetur, quod cum deficiat à debito iustitiæ, uirtutes, quæ de illo sunt, iustitiæ annexæ dicentur, & cum debitum necessitatem importet, duo erunt gradus huius debiti morales, Alter est eius, quod sic est debitum, & necessarium, ut sine eo morum honestas conseruari non possit; & hoc debitum potest attendi, aut ex parte ipsius debentis, & sic ad hoc debitum pertinet, quod homo talem se alteri exhibeat in uerbis, & factis, qualis est, & ita adiungitur iustitiæ Veritas; aut ex parte eius cui debetur, prout. s. aliquis recompensat alicui, secundum ea, quæ fecit. quandoq; quidem in bonis, & sic adiungitur iustitiæ, gratia: quandoq; autem in malis, & sic adiungitur uindictio, Alter gradus debiti, est eius, quod sic est debitum, & necessarium, sicut conferens ad maiorem honestatem, sine quo tamen honestas conseruari potest, quod quidem debitum attendunt liberalitas, affabilitas, amicitia, & huiusmodi; quas tamen Cicero in prædicta enumeratione prætermisit, quia parum habent de ratione debiti.

Epicheia est pars iustitiæ non integralis, nec potentialis, sed subiectiua, de qua iustitia prædicatur, non uniuoce, tanquam genus de specie, sed analogicè; per prius enim dicitur iustitia de epicheia, quam de iustitia legali, nam leges sunt de actibus singularibus contingentibus, qui cum infinitis modis uariari possint, non potest lex aliqua institui, quæ in nullo deficiat; sed legislatores attendunt ad id, quod in pluribus accidit, & secundum hoc legem constituunt; quam tamen in aliquibus casibus obseruare, esset contra iustitiam, & contra commune bonum, quod lex intendit: in quibus casibus, prætermisissis uerbis legis, sequi debet id, quod poscit ratio iustitiæ, & communis utilitas, & ad hoc ordinatur epichæia, quæ interpretatur equitas, secundum quam iustitia legalis dirigitur, est enim quasi superior regula

Pietas.

Obseruantia.

Veritas.

Gratia.

Vindictio.

Liberalitas, affabilitas.

De Epichæia.

humanorum actuum, cum non uerba legis, sed legislatoris intentionem respiciat.

Quod dona distinguantur à virtutibus, & sint necessaria. Cap. XV II.

Dona à virtutibus distinguuntur, in assignanda tamen distinctionis causa, non omnes cōueniunt, sed debemus eorum distinctionem accipere ex modo loquendi scripturæ, in qua nobis traduntur, non quidem sub nomine donorum, sed magis sub nomine spirituum, sic. n. dicitur, Isa. 11. *Requiescet super eum spiritus sapientiæ, & Intellectus, & c.* Ex quo patet, quod dona nobis infunt, secundum quod dantur ex inspiratione diuina, quæ motionem ab extrinseco importat; mobile autem debet proportionari suo motori, & quo motor est altior, tanto dignior dispositio est necessaria mobili, ut à motore bene moueatur; At uirtutes humanæ perficiunt hominem, secundum quod homo natus est moueri per rationem, in his, quæ interiorius, uel exteriorius agit; ergo oportet inesse homini altiores perfectiones, secundum quas sit dispositus ad hoc, quod diuinitus moueatur, & istæ perfectiones dicuntur dona, non solū quia infunduntur à Deo, sed etiam quia reddunt hominem bene mobilem ad ea ad quæ diuina inspiratio inclinatur, unde Philosophus, in cap. de bona fortuna, inquit, quod his, qui mouentur per instinctum diuinum, non expedit consiliari, secundum rationem humanam, sed quod sequantur interiorem instinctū, quia mouentur à meliori principio, quam sit humana ratio; Et ideo dicitur, quod dona perficiunt hominem ad altiores actus, quam sint actus uirtutum; Ex quo sequitur dona hominibus necessaria esse in his in quibus non sufficit instinctus rationis, sed est necessarius Spiritus sancti instinctus; Et quod hic Spiritus sancti instinctus sit præter uirtutes necessarius, probatur ex differentia, quæ est inter uirtutes theologicas, & morales, nam quamuis uirtutes Theologicæ sint perfectiores moralibus, morales tamen perfectiori modo habentur, cum enim sint naturales, secundum. s. naturale lumen rationis, perfecte à Deo habentur; unumquodq; autem, quod perfecte habet naturam, aut formam aliquam, aut uirtutem, potest per se, secundum illam operari, non tamen exclusa operatione Dei, qui in omni natura, & uoluntate intersit operatur; quantum igitur ad ea, quæ subsunt humanæ rationi, in ordine. s. ad finem homini connaturalem,

lem, homo potest operari per iudicium rationis, uirtutibus moralibus informata, & si in hoc homo à Deo adiunetur per specialem instinctum, hoc erit superabundantis bonitatis. At uirtutes Theologicæ, quibus homo à Deo supernaturaliter perficitur, in ordine ad finem supernaturalem, non habentur in hac uita perfecte; imperfectè. n. Deum diligimus, & cognoscimus; id autem, quod imperfectè habet naturam aliquam, uel formam, aut uirtutem, non potest per se operari nisi ab altero moueatur. Cum igitur ratio in ordine ad ultimum finem supernaturalem moueat, secundum quod est aliquo modo, & imperfectè informata, per uirtutes Theologicas, non sufficit ipsa motio rationis, nisi desuper adsit instinctio, & motio Spiritus sancti; & ita ad finem supernaturalem consequendum, præter uirtutes necessaria sunt homini dona Spiritus sancti, quæ sunt quidam habitus, quibus disponitur, ut à Deo moueatur.

Quot sint dona Spiritus sancti. Cap. XVIII.

Dona Spiritus sancti sunt septem, quorum sufficientia hinc sumitur. Cum dona sint quidam habitus perficientes hominem ad hoc, quod prompte sequatur instinctum Spiritus sancti, sicut uirtutes morales perficiunt uires appetitiuas ad obediendum rationi, & omnes uires humanæ, natæ sint moueri per Dei instinctum, sicut à quadam superiori potentia, quemadmodum, & appetitiuæ per imperium rationis, in omnibus uiribus hominis, quæ possunt esse principia humanorum actuum; sicut sunt uirtutes, ita etiam erunt dona, scilicet in ratione, & in ui appetitiua. Ratio autem diuiditur in speculatiuam, & practicam, & in utraque consideratur apprehensio ueritatis, quæ pertinet ad inuentionem, & iudicium de ueritate; Ad apprehensionem ueritatis speculatiua ratio perficitur per Intellectum, practica per Consilium. Ad recte autem iudicandum, speculatiua quidem, per Sapientiam, practica uero per Scientiam perficitur. Appetitiua uirtus in his, quæ sunt ad alterum perficitur per Pietatem; in his autem, quæ sunt ad seipsum, contra periculorum timorem, perficitur dono Fortitudinis; contra inordinatam uero delectabilium concupiscentiam, dono Timoris.

De Fructibus Spiritus sancti. Cap. XIX.

Apostolus ad Gal. 5. enumerat duodecim fructus Spiritus sancti dicens, *Fructus autem Spiritus est Charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas*. Et quia fructus dicitur id, quod ex aliquo procedit, sicut ex semine, uel radice, attendenda est distinctio horum fructuum, secundum diuersum processum Spiritus sancti in nobis: qui quidem processus attenditur, secundum hoc, ut primo mens hominis in se ipsa ordinetur; secundo ordinetur ad ea, quae sunt iuxta, Tertio ad ea, quae sunt infra. Tunc autem mens hominis bene in se ipsa disponitur, quando bene se habet in bonis, & in malis; & prima dispositio mentis humanae ad bonum, est per amorem, qui est prima affectio, & omnium affectionum radix; & ideo inter fructus spiritus primo ponitur Charitas, in qua specialiter Spiritus sanctus datur, sicut in propria similitudine, cum ipse sit amor. Ex charitatis autem amore, necessario sequitur gaudium, omnis enim amans gaudet ex coniunctione amati, & charitas Deum quem amat semper praesentem habet. Perfectio uero gaudij est pax, quantum ad duo, primo quidem quantum ad quietem ab exterioribus conturbantibus, non enim potest perfecte gaudere de bono amato, qui in eius fruitione ab aliis perturbatur; & qui perfecte habet cor in uno pacatum, a nullo alio molestari potest, cum alia quasi nihil reputet, & ideo, ps. 118. dicitur, *Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illi scandalum*, quia scilicet ab exterioribus non perturbatur, quin Deo fruatur. Secundo quantum ad sedationem desiderij fluctuantis, non enim perfecte gaudet de aliquo cui non sufficit id de quo gaudet; & haec duo importat Pax, ut scilicet neque ab exterioribus perturbemur, & ut desideria nostra conquiescant in uno. In malis autem bene se habet mens quantum ad duo. Primo, quidem, ut non perturbetur mens per imminentiam malorum, quod pertinet ad Patientiam, Secundo, ut non perturbetur in dilatione bonorum, quod pertinet ad Longanimitatem, nam carere bono habet rationem mali. Ad id autem, quod est iuxta hominem, bene disponitur mens hominis, Primo, quantum ad uoluntatem benefaciendi, & ad hoc pertinet Bonitas. Secundo, quantum ad beneficentiae executionem, & ad hoc pertinet Benignitas. Tertio, quatenus aequanimiter tolerantur mala ab aliis illata, & est Mansuetudo, quae cohibet iras. Quarto, quantum ad hoc, quod non solum per iram proximis non noceamus,

sed

sed etiam, neq; per fraudem, uel dolum, & est fides sumpta pro fidelitate. Ad id uero, quod est infra, bene disponitur homo, primo quidem quantum ad exteriores actiones, per Modestiam, quæ in omnibus dictis, & factis modum seruat; quantum ad interiores concupiscentias, per Continentiã, & Castitatem, siue hæc duo distinguantur per hoc, quod castitas refrænat hominẽ ab illicitis, Continentiã uero a licitis; siue per hoc, quod continens patitur concupiscentias, sed nõ deducitur, castus autẽ, neq; patitur, neq; deducitur.

De Interpretatione Sacrę Scripturę.

De sacrarum scripturarum difficultate, & de requisitis ad illarum studium, & intelligentiam.

Cap. X X.

Cum præcipuum Sacerdotum studiũ esse debeat Sacrę De diffi-
cultate. scripturæ, & illam populo explicare debeant, non erit inutile, de illius interpretatione aliquid breuiter dicere, est. n. admodum difficilis, propter quatuor præcipuẽ causas, Prima, quia tractat de rebus difficillimis, omnem intellectum, non solum humanum, sed etiam Angelicum excedentibus, de Deo. s. & diuinis mysteriis. Secunda est propter prophetica locutionem. Tertia, propter multiplices sensus. Quarta, propter metaphoricæ, & figuratas locutiones. Sed quia est cibus omnium, & continet ea, quæ omnibus ad salutem necessaria sunt; ista quæ sunt omnibus necessaria in quibusdam locis facillime explicat, ut ab omnibus intelligi possint; in aliis uero locis, eadem tanta obscuritate obuoluit, ut sine supernaturali lumine intelligi non possint, & nihil obscure tractat in uno loco, quin facillime in alio explicet. imo, ut nullus hoc cœlesti diuinarum scripturarum cibo priuetur, aut excusari possit, nec etiam rudes, & ignari, qui literas nesciunt, tota scriptura redacta est ad Symbolum, ut inquit S. Aug. lib. 1. de Symbolo, cap. 1. In omni igitur copia Scripturarum sanctarum (ut inquit idem August. de Verbis Domini ser. 11.) pascimur apertis, & exercemur obscuris, qui etiam in psal. 140. dicit, Si nusquam aperta esset, non te pasceret, si nusquam occulta, non te exerceret. Quod summa Dei prouidentia factum est, ob tres maxime causas. Prima, ne detur sanctum canibus, & ne proiciantur margaritę ante porcos. 2. ad excitandum hominum

studium. 3. propter duplicem nostram humiliationem, quarum altera est dum uidemus eam nos plene intelligere non posse, ne plus uelimus sapere, quam oporteat sapere, qui enim scrutator est maiestatis, opprimetur à gloria. Altera est, ut eius intelligentiam idiotæ à Doctis querant, & docti à doctioribus; ob quas causas noluit Deus facillima, & difficiliora separatim poni, sed promiscue, ne etiam scripturarum libri sint omnibus communes.

De requi-
sitis ad il-
lius stu-
dium.

Cum igitur Sacra scriptura sit difficilis, maxime laborandum est pro uero, & legitimo illius sensu, ut non ad libitum interpretetur, sed eo ducente, & illustrante spiritu, quo scripta fuit; nã ut inquit Aug in pl. 10. Eadem scriptura cum bene intelligitur, facundat pecciora piorum, atq; fidelium, cum autem male intelligitur, pluit super peccatores laqueos. Pro faciliiori autem illius intelligentia dantur à Sanctis, & Doctoribus, aliqua regulæ; sed quia illius intelligentia à Deo habenda est, qui suauiter disponens eam debitis mediis largitur, antequam ad regulas descendamus, aliqua præmittimus ueluti præambula, quibus ad illam intelligendam disponimur. Primum est, puritas mentis, quia ut dicitur, Sap. 1. *In animam maleuolam non intrabit sapientia.* Secundum frequens oratio, Iac. 1. *Si quis indiget sapientia postulet à Deo.* Tertium humilitas, Matt. 11. *Ab-scondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis.* & hæc humilitas requiritur quo ad quatuor. 1. ut non contemnatur humilis modus loquendi quem habet scriptura. 2. ne contemnantur aliorum expositiones. 3. ut non erubescat, quis confiteri se nescire, & non intelligere. 4. ut nullus erubescat discere ab alio, etiam malo, etiam indoctiore. S. Aug. de se dicit (& habetur 24. q. 3. c. Si habes.) Senex à puero, Episcopus tot annorum, à collega non dum anniculo, paratus sum edoceri. Abbas Arsenius uir doctus, interrogauit aliquando senem quendam Egyptium, ut ab eo instrueretur, cui alius, hoc uidens, dixit, Abba Arseni, quomodo tu qui tanta eruditione in latina, & græca lingua edoctus es, rusticum istum de cogitationibus tuis interrogas. Respondit Arsenius, latinam quidem, & græcam linguam quantum ad seculum pertinet, apprehendi, sed alphabetum rustici huius, nec dum discere potui. Quartum habere codices emendatos. Quintum diligentia in indagando, & inquirendo, quæ inquisitio fit diligenter legendo Sacram scripturam. ea lecta uidere quomodo alii, & præcipuè Sancti illam exponant, & etiam

& etiam cōtemplari, & uidere an quid aliud occurrat, quod sit catholicae fidei consonum; & in hoc cauenda est temeritas, ne falsa aut dubia tanquam uera, & certa affirmantur, aut propria communi præferatur lententia. Quatuor etiam sunt in hac inquisitione, sicut, & in cæteris studiis cauenda, quæ studii profectum impediunt, cauenda est curiositas, ut non impendatur magna opera in his, quæ non sunt magnæ utilitatis, Instabilitas, ne studium sit incertum, & uagum, legendo modo unum librum, modo alium. Rixandi, disputandi, & contradicendi libido. Ni mia uelocitas in transcurrendo, quia transcurrens non potest intelligere latentes sensus. Sextum est assiduitas in studendo. Septimum, ne intelligentia, & sapientia accepta priuari mereamur, uel ne sit ad maiorem nostram damnationem, opere adimplenda sunt, quæ didicimus, & Deo ingrati esse non debemus; *Seruus enim sciens uoluntatem domini sui, & non fecerit secundum eam plagis uapulabit multis.* Luc. 12.

De sensibus Sacrae scripturae, & ex quo sumatur efficax argumentum. Cap. XXI.

Sacra Scriptura sub eadem litera multos habet sensus, qui omnes reducuntur ad duos, literalem. s. & mysticum, seu spiritualem, est enim diuinitus ad hoc ordinata, ut per eam nobis ueritas ad salutem necessaria manifestetur; manifestatio autem, seu expressio alicuius ueritatis, dupliciter fieri potest, uerbis, & rebus; in quantum. s. uerba significant res, & una res potest esse signum alterius rei; & utroque modo Deus per Sacram scripturam nobis ueritatem exprimit, cum enim sit auctor rerum omnium, res uerbis significatas potest ordinare ad significandas alias res; Veritas, quam nobis Sacra scriptura explicat uerbis, pertinet ad sensum literalem; illa autem, quam nobis explicat rebus significatis sensu literali, pertinet ad sensum spiritualem. Sensus literalis est ille, quem Spiritus sanctus primo intendit, & est duplex, proprius, & metaphoricus; proprius est quando uerba accipiuntur, secundum propriam, & germanam significationem, quod tunc est, quando sic accepta, nihil sequitur falsi, aut absurdi; hoc enim casu uerba metaphoricè sumerentur, & sensus literalis non est ille, quem immediate significant uerba, sed quem significant res, iste enim est primo a Spiritu Sancto intentus, huiusmodi sunt parabola, metaphora, & multæ figuratae locutiones, quibus scriptura est plena, ut cum

Duplex sensus literalis, & mysticus, seu spiritualis.

sensus literalis quis.

Sensus mi-
sticus qz,
& quatuor-
plex.

Christus se uitem, & Apostolos palmites uocat. Sensus mysti-
cus est secundarius, fundatus super literali, & est ille quem si-
gnificant res significatæ per sensum literalem. Et diuiditur ab
Eucherio in Tropologicum, Allegoricum, & Anagogicum. Et li-
cet Aug. lib. de Vtilitate credendi, cap. 3. & Hier. in 12. quæst.
ad Hedibiam aliquantulum uariant, & inter se, & ab Eucherio,
in horum sensuum diuisione, & explicatione; communior tamẽ
est diuisio Eucherii, cuius diuisionis ratio est, quia sicut sensus
literalis quem sonant uerba, ordinatur ad duo, ad credendum,
scilicet, & operandum, ita etiam sensus mysticus ipsarum rerũ,
Si ad recte operandum, est sensus moralis, qui alio nomine di-
citur tropologicus; qui non solum, accipitur ex rebus ueteris
testamenti, sed etiam noui, quæ enim à Christo gesta sunt, eorũ
quæ nos agere debemus sunt signa. Si ad recte credendum,
distinguendum est secundum ordinem credibilium, ut enim in-
quit Dion. c. 4. Cæl. Hier. Satus Ecclesiæ medius est inter statũ
Synagogæ, & Ecclesiæ triumphantis; nam uetus testamentum,
fuit figura noui, & uetus & nouum, sunt figura cœlestium, Si er-
go res ueteris testamenti interpretentur, secundum quod signi-
ficabant ea, quæ sunt noui testamenti, est sensus allegoricus, uel
typicus: si autem ea, quæ sunt ueteris, & noui testamenti inter-
pretentur de Ecclesia triumphanti, est sensus anagogicus, ad
quos pertinet id, quod dicit S. Aug. 1. super Gen. ad literam, In
omnibus libris Sanctis oportet intueri, quæ ibi eterna intuen-
tur, quæ ibi facta narrantur, quæ futura prænunciãtur, quæ agẽ-
da præcipiuntur. Primum pertinet ad sensum anagogicum, se-
cundum ad literalem, Tertium, ad allegoricum, Quartum, ad
moralem. de quibus Eucherius, in lib. spiritualium formula-
rum dat exemplum Aquæ, nam aquę nomen, literaliter signifi-
cat aquam, quæ terram alluit, & interluit. Sicut Gen. 1. *Congre-
gentur aquæ in locum unum, & appareat arida.* Ipsa aqua tropologi-
ce significat tribulationes quas pati debemus, ps. 65. *Transiui-
mus per aquam, & ignem, & eduxisti nos in refrigerium.* Esa. 43. *Cum
transferis per aquas, tecum ero, & flumina non operient te.* Significat
etiam sapientiam, prou. 18. *Aqua profunda ex ore uiri, & torrens
redundans fons sapientiæ.* & etiam hærefes, prou. 9. *Aquæ furtiue
dulciores sunt.* & mundi prosperitates, Io. 4. *Omnis qui biberit ex
hac aqua sitiet iterum.* Allegoricæ aqua significat Baptismum,
Ezech. 36. *Effundam super uos aquam mundam, & mundabimini ab
omnibus inquinamentis uestris.* Significat etiam populos iuxta il-
lud, Apoc. 17. *Aqua multa, populi multi.* Esa. 32. *Beati, qui semina-*

tis su-

vis super omnes aquas. Significat etiam gratiam Spiritus sancti, Io. 8. *Si quis sitit ueniat ad me, & bibat, & fluent de uentre eius flumina aquæ uiuæ*. Anagogice aqua exponitur de æterna Beatitudine, Ier. 2. *Me dereliquerunt fontem aquæ uiuæ*. Apoc. 7. *Deducet eos ad uitæ fontes aquarum*. & etiam de Angelis, ps. 148. *Aquæ quæ super caelos sunt laudent nomen Domini*. Hæc Eucherius.

Ista sensuum uarietas nullam generat confusionem, sed pertinet ad fecunditatem Sacræ scripturæ, quæ agro fertili comparatur, nam omnes sensus spirituales, fundantur super literali, & ex eo nascuntur, non enim liberum est cuique, interpretari scripturam ad libitum. Quamuis autem non omnis litera, seu sententia Sacræ scripturæ, habeat omnes sensus, ut dicemus, omnis tamen, & quælibet, habet sensum literalem. Nec obstat, quod aliqui dixerunt multa esse in Sacra scriptura, quæ non possunt literaliter intelligi, sed mystice sunt exponenda, quia isti laborarunt in equiuoco, putantes sensum literalem parabolarum, & metaphorarum quibus impossibilia significantur, esse illum quem sonant uerba, & sensum per res ipsas significatum esse mysticum; nam sensus literalis est ille quem primo, & immediate Spiritus sanctus intendit; certum autem est, quod non intendit per parabolam uitis, significare, quod Christus sit ipsa uitis, & nos ueri palmites; nec per parabolam, Iud. 9. de arboribus congregatis, ut supra se regem constituerent, quod uere congregatæ sint, & locutæ, & quod iuerint ad oliuam, uitem, & ficum, & illis recusantibus regimen, perrexerint ad rhamnum; sed res ipsæ sumuntur loco nominum, & ille est sensus literalis, qui rebus illis significatur; quod idem etiam est in scriptoribus prophanis, quando utuntur metaphoris, non enim sensus literalis fabularum Hisopi est ille, quem sonant uerba, quod illa animalia loquantur, & illa dicant, & faciant, sed quem illis similitudinibus, & figmentis intendebat, & significabat. quando autem dicitur sensum mysticum esse illum, qui significatur rebus, intelligitur secundario, supposito sensu literali, illo enim casu significatio rerum, pertinet ad sensum literalem, qui in omnibus scripturæ locis reperitur, & est fundamentum sensus mystici, eique non potest subesse falsum, & ex illo solo sumitur efficax argumentum ad probandum res fidei. Est ulterius notandum, quod non solum eadem litera potest habere plures sensus mysticos, sed etiam plures literales, cum enim nomina, & uerba sæpe habeant plures significaciones, & secundum uarias figuras coniungantur, reddunt propositiones habentes plures sensus, & licet

se nsuū. vā
rietas non
ad confu-
sionē, sed
ad fecun-
ditatē per-
tinet.
semper ha-
bet sensū
literalem.
Quis ser-
uus litera-
lis in me-
taphoris.

Eiusdem
literæ pos-
sunt esse
plures sen-
sus litera-
les.

Quomodo
cognoscendus
vel
intelligendus

in scripturis prophanis unius sententiæ non sit nisi unus sensus literalis, quia illarum auctor est intellectus humanus, qui non potest simul plura per se intendere, nisi quatenus sunt subordinata; in scripturis tamen diuinis omnes sensus, qui alicui literæ, seu propositioni tribui possunt, salua ueritate fidei, & circumstantia literæ, sunt literales, quia omnes sunt intenti à Spiritu sancto. Nec ob id redditur scripturæ sensus incertus, aut inuali datur argumentum ab ea sumptum, quod non nisi ex literali sensu concludit; nam litera habens plures sensus, seu expositiones, quincupliciter potest se ad illas habere; primo, quod sit secundum alias scripturæ auctoritates. 2. quia (ut diximus) non omnia habentur expræsse in sacris literis, sed multa habentur traditionibus, & Ecclesiæ determinationibus, quod sit his conformis, & istæ duæ expositiones sunt indubitatè tenendæ. 3. potest expositio esse diuersa à prædictis, sed conformis doctrinæ Sanctorum, (non enim omnia in Ecclesia habentur tanquam de fide, & determinata) & tunc quo plures habet sanctos, cõmuniter eo probabilior est, ut diximus, c. 18. præcedentis libri. 4. potest esse non cõformis prædictis, sed nec etiam cõtraria, & ista expositio habenda est tanquam suspecta. 5. potest esse repugnans aliis scripturæ auctoritatibus, aut doctrinæ Ecclesiæ, & ista expositio est penitus reiicienda tanquam hæretica, sicut etiã reiicienda est tanquam erronea si sit cõtra cõmunè Sanctorum doctrinã, & tanquam temeraria si sit contra communem scholasticorum sententiam.

De argumentis
ex
Scriptura.

Obiectio.

Non inualidatur etiam ob istos multiplices sensus argumentum fidei, imo maxime decoratur, & ampliatur, ut idem hic contingat, quod in scientiis, in quibus non solum est medium demonstratiuum ad aliquam conclusionem probandam, sed sunt etiam pro eadem cõclusionem multa media topica, & probabilia; Si istæ auctoritates propter multiplices sensus non efficaciter probant, ille tamen sensus efficaciter probatur alio scripturæ loco, qui non habeat nisi illum literalem sensum, si sit de dogmate fidei in scriptura tradito. Sed dices cum quilibet sensus uerus, siue literalis, siue mysticus, sit à Spiritu Sancto intentus, quare ex illo loco Scripturæ, qui habet plures sensus literales, non sumitur sufficiens argumentum, nec ex sensu literalis, nec mystico. Et confirmatur, quia sensus mysticus ueteris testamenti, licet sit secundarius, tanquam in literalis fundatus, fuit tamen à Spiritu sancto principaliter intentus, unde Apostolus 1. Cor. 9. adducens illud, *Non alligabis os boui trituranti.* subiungit. *Nunquid de bobus cura est Deo?* ergo uidetur, quod præcipuum

cipuum argumentum sit potius sumendum ex sensu mystico,
 quam literali ueteris testamenti. Ad quod responderetur Spiritum
 sanctum noluisse nos obligare ad tenendam omnem ueritatem
 tanquam de fide; & cum fides liget intellectum magis quam demon-
 stratio, & non solum non liceat contrarium credere, sed nec etiam de
 eo dubitare, Deus suauiter disponens uoluit, ut id quod de fi-
 de tenendum est, proportionetur conclusioni scientificæ, cuius
 scientia non habetur nisi ex medio demonstratiuo, quod est
 proprium, & illius causa, licet ex aliis etiam mediis habeatur
 illius cognitio; sed non ita certa, & euidens. Eodem modo, ut
 aliquid teneatur tanquam de fide, uoluit esse medium proprium,
 & id teneri uirtute illius medi, quod ut proprium ita arctet intelle-
 ctum, ut non possit, nisi cauillando, & manifeste ueritati contraria-
 do, deuiare; huius autem medi proprietatem non est illius rei causa
 per se, ut in demonstratione, sed quod ita Deus reuelauit, per
 auctoritatem scripturæ illum solum legitimum sensum habentis, uel
 per traditionem, aut Ecclesiæ id tenentis auctoritatem. & ita licet ex
 illis scripturæ locis, qui habent plures sensus literales, & ex sen-
 sibus mysticis non sumatur sufficiens argumentum fidei, non ob id sunt
 superflui, aut infirmatur fides, sed illam illustrant, & confirmant,
 sicut in scientiis media topica conclusionem scientificam; quod
 in mysteriis fidei magis necessarium fuit, quia uidemus nunc
 per speculum, & in ænigmate, & non habemus euidentiã
 causæ sicut in demonstratione; & propterea ad fidei confirma-
 tionem. *Multifariam multisque modis olim loquens Deus in Prophe-
 tis nouissime locutus est nobis in Filio.* Hebr. 1. Ista igitur multi-
 plicitas sensuum, nullam affert confusionem, & fidei ambiguitatem,
 sed ad fidei illustrationem, & fidelium studium, & exercitium pertinet.

Est autem hic notandum, quod quando dicimus ex sensu mystico,
 uel ex loco habente plures sensus literales, non sumi sufficiens
 argumentum fidei, intelligitur de illo sensu præcise, ut est il-
 lius loci, nam si ille sensus fuerit alibi in scriptura explicatus,
 ut sensus illius loci, sumetur ex eo sufficiens argumentum fi-
 dei, quia uirtute huius explicationis factus est proprius, nec
 propterea ruunt alii sensus, aut ille sensus est literalis, & non
 mysticus, ut aliqui uoluerunt, qui sensus expositos à scriptu-
 ra dixerunt esse literales, non distinguentes respectu cuius sit
 literalis: nam ut est proprii loci, est mysticus, ut est scriptu-
 ræ illum exponentis est literalis. V. G. Exod. 12. de agno-
 paschali dicit Deus, *Nec os illius confringetis.* Ioann. 19. ex-
 plicatur hoc prædictum fuisse de Christo. 2. Reg. 7. dicit
 Deus

solutio

Differen-
tia Dei sc
sum litera
lem, & my
sticum.
De figura
tripliciter
loqui po-
test.

Deus de Salomone, *Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium.* & Apost. Heb. 1. explicat hoc dictum de Christo. Ista ad literam dicta sunt de agno paschali, & de Salomone, & de illis primo verificantur. de Christo uero mysticè; quatenus agnus, & Salomō erant figura Christi; Evangelica autem, & Apostolica expositio, non facit quod illi sensus illorum locorum non sint mystici, nā eis conuenit definitio sensus mystici; sed quod ex illis sumatur sufficiens argumentum, ac si essent literales. Et ut melius intelligatur distinctio inter sensum mysticum, & literalem, notandū est, quod aliqua Christi figura, ut Salomon, tripliciter potest cōsiderari, & cōsequenter tripliciter etiam potest de ea loqui, primo in quantum est quædam res præcise in se considerata, & nō ut est figura. 2. solum in quantum est figura. 3. utroque modo in quantum est res quædam, & figura, iuxta primum modum dicuntur quædam de Salomone, quæ ipsi soli conueniunt, & nullo modo Christo, ut quod fecerit templa idolorum, 3. Reg. 11. & ista literaliter tantum de eo accipiuntur. Iuxta secundum modum, quædam dicuntur de Christo in persona Salomonis, quæ nullo modo possunt intelligi de Salomone, ut ps. 71. *Domineabitur à mari, usque ad mare, & à flumine, usque ad terminos orbis terrarum.* Et ista literaliter, & non mystice intelliguntur de Christo, quia literaliter non possunt intelligi de Salomone, (non enim sensui literali potest subesse falsum) & sensus mysticus præsupponit literalem, & in eo fundatur. Iuxta tertiam considerationem quædam dicuntur, quæ, & de Salomone, & de Christo uerificantur, ut illud, *Ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium*, existentes enim in gratia sunt filii Dei per adoptionem, Et ista quatenus uerificantur de Salomone pertinent ad sensum literalem, quatenus intelliguntur etiam de Christo in persona Salomonis pertinent ad sensum mysticum. Est ulterius notandum, quod nō quæcunque multiplicitas sensuum literalium, tollit efficaciam argumenti, nam si diuersitas sensuum sit talis, quod omnes sensus in aliquo conueniant, quatenus conueniunt, ex illo loco sumitur argumentum fidei: exemplum sit, de septuaginta hebdomadibus, Dan. 9. de quibus est difficultas apud hebræos, & latinos, quando cæperint, & præcise terminauerint, omnes tamen conueniunt, quod iamdiu terminatæ fuerunt, quatenus ergo secundum omnes expositiones transactæ sunt, efficacissimum argumentum ex illis sumitur, ad probandum tempus aduentus Messix iamdiu esse præteritum.

Cum duo sint sensus Sacræ scripturæ, literalis, & mysticus, qui

qui (ut diximus) diuiditur in Tropologicum, Allegoricum, & Anagogicum, non quælibet litera habet hos omnes quatuor sensus, licet quælibet habeat literalem, quod optime, & aptissima etiam comparatione explicuit Abbas Serenus apud Cassianum, Colla. 8. cap. 3. dicens Scripturarum diuinarum auctoritas, de his in quibus nos uoluit erudire, quædam tam lucide etiam his, qui acumen ingenii minime possident, euidenter effata est, ut non solum nulla occultioris sensus obscuritate uelentur, sed nec ullo quidem patrocinio interpretationis indigeant in superficie uocis ac literæ suos intellectus, ac sententias proferentia; quædam uero ita confecta, & quibusdam obscurata mysteriis edidit, ut in eorum discussione, & intellectu immensum nobis exercitii campum, ac sollicitudinis reseruent; Ideoq; satis proprie scriptura diuina agro optimo, ac fertili comparatur, qui cum multa gignat, ac proferat, quæ ad hominum uictum sine aliqua ignis concoctione proficiant, quædã nisi prius flammæ calore mitigata, atq; mollita omnem asperitatem suæ deposuerint cruditatis, uel in congrua erunt usibus humanis, uel noxia; nonnulla uero ita in utrunque apta nascuntur, ut nec infecta sua cruditate displiceant, uel offendant, & tamen ignis calore lenita, salubriora reddantur. plura quoq; ad escam irrationalium iumentorum, & animalium mitium, uel ferarum, seu uolatilium oriuntur usum, cibis hominum minime pro futura, quæ etiam in sua asperitate manentia, absq; ulla ignis confectione uitalem iumentis conferunt saturitatem. quam similitudinem exemplis, scripturæ applicat. Exemplum primi sit illud, Deut. 6. Audi Israel Dominus Deus tuus, Deus unus est. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, &c. ubi præter literalem, nullus alius est quærendus sensus. Cæremonialia, & legalia ueteris legis, nisi de Christo intelligantur, arida sunt, & infructuosa: Metaphoræ, & parabolæ si secundum solum corticem uerborum accipiuntur, sunt nociuæ; quædam sunt ualde utilia, & secundum literam, & secundum mysticam intelligentiam, ut est illud si quis te percusserit in dexteram maxillam præbe ei, & alteram; pro simplicioribus, & ueluti iumentis est simplex puraq; narratio historie.

Non quælibet litera habet omnes sensus.

Non quælibet litera habet omnes sensus.

Duo igitur hic sunt uitanda extrema. Primum ne tantum insistatur sensui mystico, & figurato, ut omittatur uerus, & proprius literalis, qui modus exponendi Sacras scripturas est hæreticorum, qui in suis erroribus obstinati, cum conuincuntur expressis scripturæ testimoniis, relicto uero sensu literalis, ad figura-

Duo extrema cauenda.

gura-

guratum, uel mysticum sensum confugiunt. in quo S. Hier. in epist. ad Pammachium, dicit Origenem errasse, qui sic Paradisum terrestrem allegorizauit, ut historiarum ueritatem auferret, dum pro arboribus Angelos, pro fluminibus uirtutes cœlestes intelligit, & tunicas pelliceas Adæ, & Eux corpora humana interpretatur, quasi ante peccatum sine corpore uixerint. Alterum extremum est eorum, qui simpliciter, & proprie accipiunt ea, quæ sunt figuratè accipienda; in quo errarunt Papias, Iustinus, Irenæus, Tertullianus, & Lactantius, qui ea, quæ dicuntur Apocalypsis, 20. de noua Hierusalem, & mille annis quibus regnaturi sunt Sancti cum Christo, hic in terris implenda existimauerunt. quorum errorem reprehendunt Hieron. in præf. lib. 18. in Esa. & in cap. 36. Ezech. & Aug. lib. 20. de Ciu. Dei, cap. 7. Cum autem fundamentum sensuum mysticorum sit sensus literalis, ille prius fideliter est habendus, & iuxta illum ita accipiendi sunt sensus mystici, ut apte conueniant, & ex eo oriri uideantur, & si de sensu literalis sit controuersia cum hæreticis, uel si ad aliquod dogma fidei pertinet, prius stabiliendus, & exponendus est, & postea ad mysticos ita est transeundum, ut ab hæreticorum expositionibus maxime recedatur. Notandum est ex S. Greg. lib. 3. Moral. cap. 16. quem sequitur Angelomus in 2. Reg. c. 11. quod aliquando res, quæ per historiam est uirtus, per significationem est culpa, & è contra res gesta, quæ in se est mala, & causa dænationis, scripta, per significationem, est prophetia uirtutis, quod probant factio Dauid, qui in salario deambulans uidit Bethsabee uxorem Uriæ, & illam concupiuit, cum eaq; adulterium commisit, & ut in uxorem duceret, occidit Uriam: Vbi quid per factum istud scelestius Dauid, & quid mundius Vria dici potest? & tamen per mysterium, quid sanctius Dauid, quid Vria infidelius inuenitur? nam ille per uitæ culpam, prophetice significat Christum, & iste per uitæ innocentiæ, in prophetia exprimit culpam iudeorum; quod adeo explicant, & deducunt ex nominum interpretationibus, & circumstantiis facti, ut Christi mysterium, & iudeorum perfidia, & reprobatio, uideantur descripta ipsa adulteri, & homicidii narratione. Ex qua S. Gregorii doctrina aliqui concionatores licentiam sumpserunt non sine audientium scâdalo, ea quæ à sceleratis hominibus impie facta sunt, & quæ etiam de diabolo sunt dicta, mystice Christo applicare, quod non sine horrore auditur. quibus dico, quod de hoc forte non reperietur apud Sanctos aliud exemplum, & in hoc exemplo mystica expositio est desumpta ex interpretationibus nominum,

de-

Res quæ
per histo-
riam est ui-
rium per
significa-
tionem ali-
quando est
uirtus, & è
contra.

delatione literarum, & circumstantiis honestis, & ita illam deducunt, ut non possit esse occasio scandali: abstineant ergo Concionatores ab istis comparationibus, & similitudinibus, quæ sine horrore audiri non possunt. uel ita explicent, ut detestetur peccatū, & significet cōparationē nō fieri secūdū actū peccati, sed secūdū nominū interpretationes, & alias circūstātias nō malas, more apū, quæ ex herbis uenenosis extrahunt mel. Nec est, q̄ in sui defensionem dicāt, q̄ Christus se ipsum comparauit uermi, *Ego sum uermis, & non homo opprobrium hominum, & abiectio plebis.* pl. 21. nam aliud est cōparare Christum, & diuina rebus uilibus, aliud Sathanæ, aut operi eius. *Quæ.n. conuentio est Christi ad belialē aut quæ participatio lucis ad tenebras?* 2. cor. 6. Contemplantur ipsi, & pro se ex his deducant istas comparationes, sed non proponant populo, quod ei magis nocere, quam prodesse potest.

Est ultimo circa sensus mysticos notandū, in quo etiā aliquādo Cōcionatores labuntur, q̄ sunt proprii Sacræ scripturæ, quæ ut inquit S. Greg. 22. Moral. omnes sciērias, atq; doctrinas, ipso etiā locutionis suæ more trāscēdit, quia uno eodemq; sermone, dū narrat gestum prodit mysteriū. Cuius etiā S. Th. quodlib. 7. q. 6. reddit rationē, quia spiritualis sensus Sacræ scripturæ accipitur ex hoc, q̄ res cursū suū peragētes, significāt aliquid aliud, q̄ per spiritualē sensū accipitur, sic autem ordinare res in cursu suo, ut ex eis talis sensus possit accipi, ad illū solū pertinet, qui sua prouidētia res gubernat, qui est solus Deus; sicut.n. homo potest adhibere ad aliquid significandum, aliquas uoces, uel aliquas similitudines fictas, ita Deus adhibet ad significationē aliquorū, ipsū cursū rerū suæ prouidentiaē subiectarū; Significare autē aliquid per uerba, uel per similitudines fictas ad aliquid significandū tātū ordinatas, non facit nisi sensū literalē, ut patet ex dictis, ergo in nulla sciētia humana industria inuēta proprie loquendo potest inueniri nisi sensus literalis, Ex quo sequitur grauiter errare illos, qui fabulis poetarū, & gestis romanorum tribuūt sensus mysticos, & iuxta eos explicat mysteria Christianæ Religionis, prophanis illis scripturis tribuētes, q̄ est propriū Sacræ scripturæ; possūt quidē ex illorū scriptis, similitudinibus & factis, deduci ea, quæ pertinet ad Christū, & Christianam religionē; nō tamē quasi eorū sēsus, sed quia nobis qui sumus lumine fidei illustrati, omnia cooperantur in bonū, & quæ deducuntur, arguendo à minori ad maius, uel è contra deducantur; uel ita explicentur, ut audiētes intelligant, illa nullo modo adduci, ut figuras Christi, aut Ecclesiæ, sed ut exēpla à nobis assumpta.

Sensus mystici sunt proprii sacrae scripturæ.

De regulis Ticonii pro uero sensu Sacræ scripturæ .

Cap. X X I I.

Aug. ex Ti
conio se-
ptem re-
gulas ad-
ducit.

VT facilius habeatur uerus Sacræ scripturæ literalis sensus, Sancti quasdam regulas tradiderunt, & S. August. lib. 3. de Doct. christ. cap. 30. refert septem regulas ex quodam Ticonio, & easdem refert Nic. de Lira in prologo super Genesim, ex Isidoro de Summo bono, c. 20. quas dicunt esse necessarias, & ueluti clauis, per quas intellectus scripturæ in multis aperitur, & nos illas adducemus aliasq; addemus. Prima est de Domino Iesu Christo, & eius corpore mystico, quod est Ecclesia, quia propter connexionem capitis ad corpus, Sacra scriptura sub uno contextu, quasi sub eadem persona, aliquando loquitur de utroque, de uno transiens ad aliud V. G. Esa. 61. *Induit me uestimentis salutis, & indumento iustitiæ circumdedit me, quasi sponsam decoratum corona, & quasi sponsam ornatum monilibus suis.* quod hic dicitur, *quasi sponsam*, & c. intelligitur de Christo, & quod subditur, *quasi sponsam*, intelligitur de ipsa Ecclesia, Similiter, Cant. 1. *Osculetur me osculo oris sui, quia meliora sunt ubera tua uino.* Cum dicitur, *Osculetur me, & c.* est uerbum sponsæ. s. Ecclesiæ desiderantis frui amplexu spōsi, & quod subditur, *quia meliora sunt ubera tua uino.* est uerbum sponsi commendantis sponsam. Vnde in talibus sic connexis, ratione prædicta, debet prudens lector attendere, quid conueniat capiti, & quid corpori. Secunda regula est de Corpore Domini uero & simulato. Ecclesia enim est corpus Domini mysticum, & quasi sarena nondum tracta ad littus, & ideo habet malos permixtos cum bonis, usque ad iudicium, in quo isti ab illis separabuntur; & propterea in Scriptura aliquando mali commendantur, cum bonis quibus sunt permixti, Osee 11. *Puer Israel, & dilexi eum.* è conuerso aliquando boni vituperantur cum malis. Esa. 1. *Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui, israel autem me non cognouit, & populus meus non intellexit.* Aliquando etiam in eodem contextu exprimitur, quid ad bonos, & quid ad malos, Sicut cant. 1. *Nigra sum, sed formosa filiæ Hierusalem, sicut tabernacula cedar, sicut pelles Salamonis.* Sunt uerba sponsæ, quæ ratione malorum in Ecclesia contentorum dicitur, *Nigra sum, sed ratione bonorum subdit, Sed formosa.* Et quod subditur quasi pro exemplo, *Sicut tabernacula cedar,* ad malos refertur, Cedar enim fuit filius Ismaelis, Gen. 25. à quo descenderunt

sara-

saraceni: Quod autem subditur, *sicut pelles Salomonis*, refer-
 tur ad bonos, per Salomonem enim hic intelligitur ipse Deus,
 secundum expositores catholicos, & hebreos, & ideo pelles eius
 dicuntur quibus operiebatur tabernaculum, in quo boni cole-
 bant Deum. Tertia, est de Spiritu, & litera. de sensu. scilicet literali,
 & mystico, de quibus sensibus satis locuti sumus in cap. præce-
 denti. Quarta est de Specie, & Genere, siue de parte ac toto,
 cum de uno transit ad aliud, & è conuerso; sicut Esa. 13. primo
 loquitur contra babylonem specialiter, cum dicitur, *Onus baby-
 lonis, &c.* & transit ad intelligendum uerbum de toto mundo
 generaliter, per hoc quod sumitur, *A summitate caeli Dominus, &
 uasa furoris eius, ut disperdat omnem terram.* postea reuertitur ad
 loquendum contra babylonem specialiter, cum dicitur, *Ecce
 ego suscitabo super uos medos, & qui argentum non quarant*, quia Da-
 rius medus cum Cyro nepote suo cepit babyloniam, & interfe-
 cit Balthasar regem Babylonis, ut habetur, Dan. 5. Quinta re-
 gula est de temporibus, nam scriptura aliquando ponit unum
 tempus pro alio, quod contingit quinque modis, Primo, per Sy-
 nedochem, quando ponitur pars temporis pro toto. Sicut in
 Euangelio dicitur Christus iacuisse tribus diebus in sepulchro,
 & tamen prima dies, & tertia non fuerunt integre. 2. propter
 minutias temporis, quæ aliquando in scriptura computantur,
 & aliquando omittuntur, & ita Sacra scriptura loquens de ali-
 quo numero annorum in pluribus locis, aliquando in uno loco
 ponit plures annos, minutias prædictas computando, in alio ve-
 ro loco ponit pauciores, dictas minutias omittendo. Tertio
 modo contingit ex eo, quod computatio annorum incipit in
 uno loco à priori termino, in alio à posteriori, sicut Gen. 15. di-
 ctum fuit Abrahæ semen tuum futurum peregrinum quadrin-
 gentis annis. & Exod. 12. de ista peregrinatione dicitur, quod
 mansio filiorum Israel in terra Aegypti fuit quadringentorum
 triginta annorum, quia computatio huius maioris numeri, in-
 cipit à tempore quo dictum fuit Abrahæ. Gen. 12. Egrederere de
 terra tua, &c. computatio autem minoris numeri incipit à nati-
 uitate Isaac, qui fuit triginta annis post egressum Abrahæ de
 Aran. Quarto modo contingit, eo quod scriptura sacra loqui-
 tur de futuro per modum præteriti, sicut Esa. 9. *Puerulus natus
 est nobis, &c.* & hoc est ad denotandum certitudinem prophe-
 tiæ, cuius euentus de futuro est ita certus sicut si iam præteris-
 set. & hoc propter certitudinem diuinæ præsentientiae, ex qua fit
 reuelatio ipsi Prophetæ. iste tamen modus loquendi nõ habet
 locum

locum nisi in prophetia prædestinationis, siue absolute prænu-
 ciationis, quando aliquod futurum contingens reuelatur pro-
 phetæ, eo modo quo est in Dei præscientia, quæ infallibiliter fu-
 tura prædicat sicut præsentia, & præterita. In prophetia uero
 comminationis non habet locum, quæ est quando aliqua pœna
 reuelatur prophetæ infligenda populo, uel alicui personæ, non
 secundum quod est in Dei præscientia, sed secundum ordinem
 causarum secundarum, secundum. s. hominum demerita, ut est
 prophetia Ione 3. *Adhuc quadraginta dies, & ninives subuertetur*;
 hanc enim subuersionem meruerunt peccata illius ciuitatis; sed
 quia talis causa est mutabilis, ideo effectus aliquando non se-
 quitur, sicut in proposito. Quinto eo quod ponitur determina-
 tum pro infinito. Psal. *Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris*
meis. Donec ponam inimicos tuos, sgabellum pedum tuorum, ubi donec
 accipitur pro semper, non enim quando inimici eius, erunt in
 die iudicij positi sub pedibus eius, desinet Christus sedere ad
 dexteram Patris. Et Matt. 1. de Ioseph dicitur. *Et non cognosce-*
bat eam donec peperit filium suum primogenitum. Vbi donec signifi-
 cat nunquam illam cognouit, ut diffuse probat S. Hier. contra
 Heluidium. Sexta regula est de recapitulatione, & anticipatio-
 ne, In Sacra enim scriptura non semper eodem ordine gesta, &
 facta scribuntur quo fiunt; & quando præponuntur posteriora,
 dicitur anticipatio, quando autem fit è conuerso, dicitur reca-
 pitulatio sicut Gen. 10. de filiis Noe dicitur, Ab his diuisæ sunt
 insulæ gentium in regionibus suis, unusquisque secundum lin-
 guam suam, & paulo inferius, Hi sunt filij Cham in cognationi-
 bus, & linguis, & generationibus, &c. & postea, cap. 11. dicitur,
 Erat autem terra labij unius, & sermonum eorundem, ex quo
 patet, quod illud, quod prædicatur de diuisione linguarum, di-
 citur per anticipationem. Similiter in Genesi, postquam Moy-
 ses in cap. 1. descripsit creationem cœli, & terræ, & distinctio-
 nem, & ornatum partium mundi, in ca. 2. per recapitulationem
 dicit. *Istæ sunt generationes cœli, & terræ in die quo creatæ*
sunt. Et aliud etiam adducemus exemplum. Esa. cap. 38. Isaias
 primo promittit Ezechie sanitatem, & in confirmatione ei pro-
 mittit signum in sole, postea dicitur, quod reuersus est sol 10.
 lineis per gradus quos descenderat. & quod Ezechias sanatus
 est, & ponitur illius oratio in gratiarum actionem, post quam di-
 citur, quod iussit Isaias, ut tollerent massam de ficis, & catha-
 plasmarent super uentrem eius, & sanaretur, Et ultimo ponitur, quod
 Ezechias petiit signum. quæ tamen certum est non fuisse gesta
 illo

isto ordine, nam ante promissionem signi, fuit illius petitio, ante sanitatem, fuit medicamentum, & postea gratiarum actio. Septima regula est de diabolo, & eius corpore, secundum enim, quod dicit S. Gregor. hom. 10. Certe iniquorum omnium, diabolus caput est, & huius capitis membra sunt omnes iniqui, & ideo propter connexionem capitis ad membra, scriptura loquens de uno, in eodem contextu transit ad loquendum de alio, sicut Esa. 14. loquens de rege Babylonis, qui erat diaboli membrum, transit ad loquendum de principe demonum, cum subditur ibidem. *Quomodo cecidisti de caelo lucifer, qui mane oriebaris?* & Ezech. 28. loquens de principe Tiri, transit ad loquendum de diabolo cum subditur, *Tu signaculum similitudinis, plenus sapientia, perfectus decore, in deliciis paradisi Dei fuisti.*

De aliis regulis, & in quo sit exercendum, & ostendendum acumen ingenii in sacrarum literalem expositione. Cap. XXIII.

Praeter has possumus etiam alias adducere regulas, & Alia regula.
 Octava sit de unitate diuinę essentię, & personarum Trinitate, Ratione unitatis essentię, dicitur unus Deus; sed quia in identitate essentię sunt tres persone, saepe scriptura ponit in Deo collocationem, missionem, & alia quę ad distinctionem, & pluralitatem pertinent, de quo superius ubi de Trinitate ex ueteri testamento. Nona est de Christo Deo & homine, nam ut Dei filius dicitur æqualis Patri, & Deus; ut homo dicitur minor Patre, quam regulam tradit, & multis scripturę testimoniis explicat S. August. lib. primo de Trinitate, cap. 11. & 12. ob cuius ignorantiam Arius grauiter errauit, & Christum purum hominem esse dixit. Decima est de natura, & gratia, de gratia, & libero arbitrio. Cum enim natura humana fuerit in Adam corrupta, & uiribus naturę non possumus aliquid facere, quod sit dignum uita æterna, nec etiam uitare omne peccatum mortale, quod possumus diuina gratia, qua in Christo uiuificamur; iuxta naturam dixit Apostol. Eph. 2. *Erasmus natura filii irę, & Christus Ioann. 15. Sine me nihil potestis facere.* & psal. 13. *Omnes declinauerunt simul inuites facti sunt, non est, qui faciat bonum, non est usque ad unum.* At ratione gratię sumus filii Dei, Ioan. 1. *Dedit eis potestatem filios Dei fieri, &c.* Rom. 8. *Sumus filii Dei, si autem filii, & heredes, heredes quidem Dei, & heredes autem Christi.* Io. 15. *Qui manet in me,*

Et ego in eo, hic fert fructum multum. Philip. 4. Omnia possum in eo, qui me confortat. Cum simus liberi arbitrii, & gratia nō illud tollat, sed sanet, & adiuuet, idem opus bonum tribuitur libero arbitrio, ut operanti, & cooperanti, gratiæ, ut mouēti, & adiuuanti; ratione liberi arbitrii Deus dicit nobis, Zach. 1. Conuertimini ad me, & ego conuertar ad uos. Ezech. 18. Conuertimini, & agite pœnitentiam, Ratione gratiæ nos dicimus Deo, Hier. 31. Conuerte me, & conuertar, postquam enim conuertisti me egi pœnitentiam. Undecima, causa assignata, & imprecatio mali, aliquando nec causā, nec imprecationem significant, sed solam consecutionem. Io. 15. Sed ut impleatur sermo, qui in lege eorum scriptus est, quia odio habuerunt me gratis. Io. 19. Facta sunt enim hæc, ut scriptura impleretur, os non comminuetis ex eo. Iudæi oderunt Christum, & milites non fregerunt eius crura, non tamen, hac de causa, ut adimplerentur scripturæ, quæ hæc prædixerunt, sed ex his, quæ fecerunt, consecuta est adimpletio prophetiarum. Psal. 78. Effunde iram tuam in gentes, quæ te non nouerunt, & in regna, quæ non inuocauerunt nomen tuum. Vbi inquit S. August. ista prophetia est, non optatio; non maleuolentię uoto ista dicuntur, sed spiritu præuisa prædicuntur, sicut de Iuda traditore, quæ mala fuerāt illi pro suis meritis euentura, ita prophetata sunt, quasi optata sint; quemadmodum enim Propheta nō imperat Christo, quamuis modo imperatio pronunciet, quod dicit, Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime, specie tua, & pulchritudine tua intende, prospere procede, & regna, ita non optat, sed prophetat, qui dicit, Effunde iram tuam, &c.

Quod in
scriptura
nihil falsi
reperia-
tur.

Dictū ali-
ter quam
res se ha-
beat, re-
fert, ut di-
ctum fuit,
& non ut
res se ha-
bet.

Duodecima est, quando Sacra scriptura refert dictū alterius qui in suo dicto errauit, non debet referre, ut rei ueritas se habet, sed ut ille dixit. Certū est, q̄ in Sacra scriptura nullum reperitur mendacium, sicut nec etiam aliquid, q̄ nō sit rectum, iustum, & sanctum; cum hoc tamen ipsa refert peccata, scelera, & blasphemias aliorum, quod non derogat illius puritati, & sanctitati, quia ista non sunt à scriptura. Eodem modo quando dicitur nihil falsi reperiri in scriptura, intelligitur ut est à scriptura, seu sacro scriptore narratū; falsū autē in ea reperiretur si corrigendo dictum alterius, id referret, ut dictū illius, prout rei ueritas se habet, & non ut ille dixit. ob quā causam scriptura quādo refert aliorum dicta, etiam Sāctorū, qui lapsu memoriæ uel non bene ab eis ueritate narrata, à ueritate deuiarūt, illa refert ut ipsi dixerunt; Ob cuius ignorātiā aliqui in expositione scripturæ maxime laborarunt, ut illam à mendacio defenderent,

cum

cum tamen ex eo summæ ueritatis argumentū colligere debuissent. Et ut ad exempla descēdamus. Iud. 11. Iephthe misit ad Regem filiorum Ammon, qui mouerat bellum contra filios Israel, pro recuperatione terræ ab eis ablata, ut ei diceretur filios Israel illā possedisse per trecentos annos, & tamē ut ex Sacra scriptura ibi deducit Nic. de Lira, illam non possederāt, nisi per annos ducentos sexaginta septem. 1. Mach. 8. Iudas de Romanis dicit, *Et committunt uni homini magistratum suum, per singulos annos dominari uniuersæ terræ suæ, & omnes obediunt uni*, Et tamen certū est ex eorum historiis, q̄ principatum non uni, sed duobus consulis committebant. Bellarminus lib. 1. de Verbo Dei, c. 15. respondet, unius tantum consulis mentionē fieri, quia in more apud Romanos positum erat, ut alternis diebus Consules, imperarent, & ita licet essent duo Consules, uni tamen commissa esse Respublica uidebatur, id q; institutū est ab ipso primo exortu cōsularis dignitatis, ne uidelicet (ut ait Lilius, lib. 2.) si duo simul Consules impetrarent Regibus exactis, non remotis, sed duplicatus terror uideretur. Sed hoc sine nullo fundamento dicit, Conuenerunt quidem inter se duo primi Consules, ut uicissim alternis diebus secum ducerent lictores cum fascibus, ne uideretur duplicatus terror, ut quidam dicunt, sed simul tamē imperabant, & ob id duo facti sunt, ut si unus foret malus, alter eius maliciam coerceret. Quare facilius, & uerius respondetur, q̄ scriptura, aut scriptor sacer, non dicit Romanos commisisse magistratum suum uni homini, sed refert id fuisse dictum Iudæ Machabeo, & Iudam sic audiuisse, qui autem illi narrauit modum gubernandi Romanorum, deceptus fuit forte ex hoc, quod tunc Consules non ducebant simul, sed alternis uicibus lictores cum fascibus; & non est mirum, quod Iudæi ita distantes non plene cognouerint modum regiminis Romanæ Reipublicæ. Act. 7. S. Stephanus dicit, quod Patriarchæ translati sunt in Sichem, & positi sunt in sepulchro, quod emit Abraham pretio argenti à filiis Hemor filii Sichem. At Abraham emit sepulchrum in hebron, ab Ephron filium seor, quadringētis siclis argenti. Gen. 23. Iacob uero emit in Sichem partem agri in qua fixerat tabernacula à filiis Emor patris Sichem centum agnis, Gen. 33. Iacob sepultus fuit in sepulchro, q̄ emit Abraham ab Ephron. Gen. ult. Ioseph autē sepultus est in Sichem in parte agri, quē emerat Iacob à filiis Emor patris Sichem, Iosue ult. de aliis uero Patriarchis ex scriptura non habetur ubi fuerint sepulti. Quare S. Stephanus uidetur defecisse in quatuor. 1. quia non

Quod san-
cti, & do-
ctores pos-
sint erra-
re.

omnes Patriarchæ sepulti sūt in sepulchro empto à filiis Emor. Jacob. n. nō fuit ibi sepultus. 2. quia ab Emor, nō Abrahā, sed Jacob emit sepulchrum. 3. sepulchrū emptū ab Emor, nō fuit emptū pretio argēti, sed centū agnis. 4. dicit Emor fuisse filiū Sichein, & Gen. 33. & Iosue ultimo dicitur Emor fuisse patrem Sichein. Lira, in horum concordantia maxime laborat, & dicit duas à Stephano narrari historias satis intricate; Beda, & Rabanus dicunt Stephanum duas narrationes coniunxisse, & non tam ordinem circumstantis historiæ, quam causam de qua agebatur intendisse, quibus uerbis (ut inquit Canus lib. 2. c. 16.) verecunde ac modeste significarunt Stephanū in lōga, & subita narratione, nonnulla cōfudisse, & miscuisse, & in quibusdā etiā quæ ad rem parū, aut nihil attinebant, memoria lapsū fuisse; nā causæ de qua potissime agebatur, erat intentus: Lucas autem historiæ ueritatē retinere uolēs, ne iota quidē immutauit, sed rē ut à Stephano narrata erat exposuit. Et nos ab omni lapsu, non Stephanū, sed Euāgelistā uindicare debemus. Nec obstat, q̄ Stephanus erat plenus Spiritu sancto, qui loquebatur in eo, nā aliter locutus est Spiritus sanctus per scriptores sacros, & Apostolos, aliter per alios s̄ctos, & Ecclesiæ Doctores, imo, & per ipsā Ecclesiā, nā scriptoribus sacris, ita fuit assisistens, & per eos locutus est, ut nec in minimo scribendo errare potuerint. Aliis autē S̄ctis, & Doctoribus, assisistit more humano, & illos, vt homines errare permittit, quādo uel nō diligēter studēdo ueritatē inquirūt, uel extēpore loquūtur. Ecclesiæ etiā determinationibus infallibiliter assisistit, ut determinādo errare non possit; q̄ autē in aliis Sūmi Pōtiffices, & Cōcilia legitima errent, non est inconueniēs, ut diximus sup. De ipsis etiā Apostolis quando non scribebant Scripturam sacrā, nō uidetur ita certū, q̄ habuerint priuilegiū Sacrorū scriptorū, ut in nullo quantūuis minimo potuerint errare, illud quidem habuerunt in doctrina, quam Ecclesiæ tradiderunt, siue fuerit scripta, siue traditione relicta. in his autem quæ parum, aut nihil pertinebant, non uidetur absurdum dicere, quod potuerint errare: ut de maiori, uel minori honore exhibendo Synagoge, quæ mortua, non fuit statim mortifera, sed erat cum honore sepelienda, & per aliquod tēpus erant permittenda legalia, cum. n. fuerint à Deo, non erant statim prohibenda, sicut sathanici idololatriæ ritus. nam Paulus Gal. 2. dicit se de hoc repræhendisse Petrum, & in faciem ei restituisse quia repræhensibilis erat. non est igitur incōueniens si dicatur Stephanum ita fuisse plenum Spiritu sancto, qui per illius os lo-

que-

quebatur, ut in Concilio positus, falsis testibus accusatus, & coactus ex lōgo narrationis desumpto principio, statim uenire, an tequam impediretur loqui, ad suum principale intentum, ut illis ostenderet, quod nec Moyssi, nec Domino seruire unquā uoluerunt, sed semper Spiritui sancto resisterunt. quod fuerit lapsus memoria in his, quæ parum ad principale intentum faciebant. Et Spiritus sanctus suauiter disponens, ad nostram utilitatem permisit Sanctos, & Doctores Ecclesiæ, ut Aug. Hier. Tho. in aliquibus, ut homines errare, & ut non miremur si aliquādo Doctores sancti errarunt, aut ne propria affectione nimis eis tribuamus, quasi errare non potuerint, errare permisit ipsūmet Petrum Apostolum, & Stephanum, ut diximus, quod non derogat fidei, cum habeamus Sacram scripturam, & Apostolicam Sedem, ueritatis, & fidei magistram. Est autem hoc loco diligēter notandū ne ista regula ampliētur ad dāna adū Sāctorū facta, aut dicta, quæ scriptura cōmemorat, & prima fronte uidentur mēdacia, & à Sacris Doctōribus, ut mystice, aut prophetice facta, uel dicta sine ullo mendacio interpretantur, ut est illud, Gen. 22. ¶ dixit Abrahā pueris suis expectate hic, ego, & puer postquā adorauerimus reuertemur ad uos. & illud Gen. 27. de Iacob quando dixit Patri se esse filium eius primogenitum Esau, & factum matris ne pater palpando eum agnosceret.

Decima tertia est, quod pro certissima regula teneatur Ecclesiæ intelligentia. Si hæc haberi non potest, exponatur, ut illā exponunt Sancti, & Theologi; quoad grauitatem autem peccatorum, quæ Scriptura, & Sancti repræhēdunt, ut peccata, sequēda est interpretatio sūmistarū. & nihil temerē de proprio est affirmādū, quia nullibi periculosius erratur, & omnes hæreses ex mala sacræ scripturæ interpretatione sunt ortę; signorātia, & temeritas ad nouam interpretationē inducunt, & superbia in proprio errore confirmat. de sanctis Basilio, & Gregorio Nazianzeno legitur, ¶ Athenis in omni disciplinarū genere eruditi ad studia sacrarū literarū se cōuerterunt, in quibus simul se in cœnobio tredecim annos exercuerunt, illarū sententiam, non ex proprio ingenio, sed ex maiorum ratione, & auctoritate interpretantes. Cum autē proprium sanctorū studiū fuerit habere uerū sacræ scripturæ sensum, ad uirtutes hortari, & uitia detestari, ut caueantur, non distinxerunt quando peccatum sit mortale, & quando ueniale, sed simpliciter, & absolute omnia detestati sunt, cum etiam uenialia sint cauenda, & maxima detestatione digna, & illa præcipue, quæ facilius ad mortalia inducunt,

Duplex
Theolo-
gorum stu-
dium.

Et quoad hoc Spiritus sanctus nobis Theologos dedit, quorū duplex est studium. Primum dogmata fidei explicare, & defendere, contra fidei hostes, Gentiles, Iudæos, & Hæreticos; quorū explicationem sumunt à Sâctis, & Sacris Ecclesiæ Doctõribus; sed quia fidei hostes, sicut ad propriam ipsorum damnationem Sacram scripturam perperam interpretantur, ita etiam, & Sanctorum dicta, propterea deus Dives in miserationibus Ecclesiæ suæ dedit Theologos, qui suis distinctionibus, catholicam veritatem, & Sanctorum dicta explicant, & tuentur. Et hoc faciunt in suis quæstionibus, & controuersis; & sicut est periculosum studium sacræ scripturæ sine Sanctorum expositione, ita etiam periculosum est non intelligere Sanctorum dicta, iuxta interpretationem Theologorum. Alterum Theologorum studium est ad particulares conscientiæ casus descendere, & inter lepram, & lepram distinguere, & hoc faciunt in suis summis. Ob huius regulæ ignorantiam, audiui aliquos Concionatores in hoc grauius errantes, qui omnes portantes uestes sericas etiam iuxta decentiam status sui, dixerunt peccare mortaliter, similiter, & omnes mulieres se ornantes, etiam in illis casibus in quibus summissæ dicunt non esse peccatum, uel si est, esse solum ueniale. Vnus etiam summus Concinator, qui concionando, à iuuenili, usq; ad decrepitam fere peruenit ætatem, in maxima auditorum frequentia, inter quos fui etiam ego, in concione dixit, quod uxores, & famuli, clanculo, etiam inuitis, & contradicentibus maritis, & dominis, possunt accipere de eorū bonis, & dare pauperibus in eleemosynam; si nihil aliud dixisset potuisset sane interpretari, sed adduxit omnes casus in quibus summissæ dicunt uxores posse facere eleemosynam, & extra illos non posse, & dixit etiam extra illos casus absolutè, & simpliciter posse, & illas, & famulos, & ancillas; addidit [& dichino quello che si uogliono, le somme, sommette, sommucchie, & sommaccie.] Et probauit factò Abigail 1. Reg. 25. quæ inscio Nabal eius uiro, onerauit asinos, & tulit panes, uinum, carnem, & huiusmodi, Dauid; sed non considerauit, quod propter circumstantias ibi descriptas ille casus est à summissis comprehensus: probauit etiam, quia id Deus sepe confirmauit miraculis, nam horrea euacuata ab uxoribus, & famulis, miraculose impleuit, & cum aliqui famuli clanculo portarēt panem pauperibus, & domino petenti, dicerent se habere rosas, aut lapides, panis conuersus est in rosas, aut lapides prout ipsi dixerunt. Sed nos loquimur de illis quos scriptura, Lex, & Doctores, docent,

& non

Qualitas,
& graui-
tas pecca-
ti, & quid
in conscie-
tia liceat
ex summi-
stis haberi
dum est.

& non de illis quos mouet, & cum quibus operatur Spiritus sanctus, qui nullis tenetur legibus, sed illius lex, est eius uoluntas, quæ semper est sanctissima, cum sit ipsamet essentia bonitatis: certum autem est, quod non omnia facta sanctorum sūt imitanda, nisi ab illis, qui eodem mouentur spiritu, qui ubi uult spirat, ut diximus 2. p. lib. 4. cap. 14. Illa autem uerba in contēptū summistarum, sunt scandalosa, & ille modus loquendi est hæreticorum. nam sicut uerus sensus scripturæ quoad dogmata habetur à Sanctis. ita etiam uerus illius sensus, quo ad particulares casus conscientiæ, habendus est à summistis, ut diximus.

Decima quarta regula sit; Acumen ingenii in exponendis sacris scripturis, non exerceatur, nec ostendatur in nouitate expositionis, & doctrinæ, sed supposita communi expositione, in illius confirmatione, in contrariorum solutione, & in inuestiganda plenitudine doctrinæ per sufficientem diuisionem, sic. n. facto solidissimo communis sanctorum expositionis fundamento, nullum erit errandi periculum, & amplissimus offertur campus sine periculo, exercēdi ingenium, Et ut exemplum adducamus de inuestiganda plenitudine doctrinæ, quæ ex multis scripturæ locis colligitur, non enim omnia, quæ ad eandem doctrinam pertinent, Spiritus sãctus in eodem loco docet, ut sic exerceamur, & unum esse totius Sacræ scripturæ auctorem, Deum. s. ex hoc etiam cognoscamus. Psal. 31. *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata, Beatus uir cui non imputauit Dominus peccatum.* quem locum aliqui hæretici ita exponunt, ut peccata nobis uere non remittantur, sed eorum remissio sit, nobis non imputari, ita ut semper in nobis sint, sed tecta, & non imputata, & dicamur iusti, non iustitiâ nobis inhærente, sed quia Deus nobis suam iustitiam imputat. Veritas catholica est, quod peccata pœnitentibus, uere remittantur, de quo etiam est articulus fidei, & omnibus modis, quibus hæc ueritas significari potest, inuenitur in Sacra scriptura expressa. nam peccatum in se consideratum habet tres inseparabiles proprietates, per quarum remotionem scriptura ostendit peccata uere deleri. Primo peccatum inhæret animæ, & quatenus inhæret dicitur, quod Deus illud longe facit à nobis. psal. 102. *Quantum distat ortus ab occidente, longe fecit à nobis iniquitates nostras.* Mich. 7. *Deponet iniquitates nostras, & proiciet in profundum maris omnia peccata nostra.* Sed quomodo illa Deus longe facit à nobis? tollendo. Ioa. 1. *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* per quæ significatur peccata ita remitti, ut non remaneant. Cum peccatum inhæreat, cau-

In sacra scriptura inuestiganda, & colligenda est plenitudo doctrinæ.

Quod peccata uere remittantur omnibus modis quibus hoc ostendi potest, in scriptura ostenditur.

fat in anima quosdam effectus positivos, & quosdã priuatiuos, & loquimur modo de formalibus illius effectibus, & nõ de peccatis illis debitis, Effectus positivi sũt quatuor, Primus est offensa, & ratione offensæ dicuntur peccata remitti. ps. 31. *Beati quoruũ remissæ sunt iniquitates.* Luc. 7. *Dimissa sunt ei peccata multa, quia dilexit multum.* Secundus est macula, & ratione maculæ dicitur Deus lauare, & dealbare animam, psal. 50. *Lauabis me, & super nitem dealabor.* Isa. 1. *Lauamini, mundi estote, &c. Si fuerint peccata uestra, ut coccinum, quasi nix dealbabuntur.* Tertius est obitaculum separans à Deo, & impediens radios diuini luminis, sicut, & nubes aspectum, & radios solis, & huius respectu dicitur Deus resolvere peccata nostra, ut nubem, quæ resoluta non manet. Esa. 44. *Deleui, ut nubem iniquitates tuas, & quasi nebulam peccata tua.* Quartus est uinculum retinens animam, ut sic ligata non possit in Deum tendere, & huius ratione dicitur peccatum conteri, & dirumpi. Hier. 30. *Conteram iugum de collo tuo, & uincula eius dirumpam.* Alii effectus peccati sunt priuatiui, & sunt tres, Primus, quia priuat iustitia, & facit peccatorẽ iniustũ, & huius ratione dicitur Deus nos iustificare, & sanctificare, 1. Cor. 6. *Hæc quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis.* Io. 17. *Pater sanctifica illos in ueritate, sermo tuus ueritas.* quia Sanctificamur uerbo Dei, quod cum sit ueritas, uere efficit, quod significat. Secundus, priuat Dei amicitia, & efficit Dei inimicum, ob quam causam peccator dicitur restitui, & recipi in Dei amicitiam. Ioan. 15. *Iam non dicam uos seruos, sed amicos.* Tertius, priuat Dei filiatione, & facit peccatorem filium ire, & diaboli; ratione cuius peccator per remissionem peccatorum dicitur fieri Dei filius, nõ nomine, sed uere, per adoptionem. 1. Io. 3. *Videte qualem charitatem dedit nobis Deus, ut filii Dei nominemur, & simus.* Hæc autem in nobis Deus sua gratia efficit, non ex parte, sed totaliter, ita ut peccatum à quo mundamur, & liberamur nullo modo remaneat in anima, cum gratia. 2. Cor. 6. *Quæ participatio iustitiæ cum iniquitate? aut quæ societas lucis ad tenebras? aut quæ Conneatio Christi ad belial?* Dicuntur autem peccata tecta, non quasi sub tegmẽto maneant, cũ uere sint deleta, & amplius non sint, sed quia aliqua etiã rationẽ remanent, quatenus remanent, dicuntur regi, & nõ imputari; remanent primo, quoad obligationẽ satisfaciendi; & facta satisfactione, adhuc etiã remanet quoad memoriã, & ut sic remanent infestant, & ad peccãdum inclinant, ps. 50. *Peccatum meum contra me est semper.* & propterea semper in hac uita debemus detestari peccata remissa, & pro illis

Quare dicantur tecta.

lis pœnitentiam agere, Eccl. 5. *De propiciato peccato noli esse sine metu.* ps. 6. *Lauabo per singulas noctes lectum meum.* & quoad memoriam, non solum remanent in hac uita, sed etiam in alia; non tamen eadem ratione, nam in hac uita, eorum semper recordari debemus, ut illa detestemur, & pro illis pœnitentiam agamus. in alia vero semper erunt in memoria beatorum, non ad eorum confusionem, & pœnam, sed ad magnificandam Dei misericordiam, & ad perpetuas gratias agendum, iuxta illud ps. 88. *Misericordias Domini in æternum cantabo.*

Hanc plenitudinē doctrinæ Spiritus sãci, possumus etiã cõsiderare in expositionibus sanctorũ, quæ cũ sint diuersæ nos ignari unã eligimus, & alias facile impugnamus, cũ potius cõsiderare deberemus Spiritum sanctũ, qui sacris Doctõribus assistit, diuersis diuersa Sacramenta, diuersosq; Sacræ scripturæ sensus aperire, qui omnes ad eandẽ ueritatem illustrandam, ita pertinent, ut non à multis, sed ab uno Spiritu, qui in multis locutus est, eos traditos esse dubitari non possit. Exemplum sit de primo Charitatis præcepto. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, ex tota mente tua, & ex omnibus uiribus tuis.* quorum uerborum quatuor sunt præcipuæ expositiones, Prima est August. in serm. 1. Dom. quinquag. quod per *cor*, intelligatur intellectus, per *animam* uoluntas, per *mentem*, memoria. Secunda est Gregor. Niceni, quod per *cor*, intelligatur anima uegetabilis; per *animam*, anima sensitua; per *mentem*, intellectiua. Tertia est Sancti Thomæ, 2. 2. q. 44. quod per *cor*, intelligatur uoluntas, per *mentem*, intellectus, per *animam*, uis appetitiua inferior, per *fortitudinem*, seu *uires*, uis executiua exterior. Quarta est eiusdem Sancti Thom. Opusc. 4. quod per *cor*, intelligatur intentio; per *animam*, uoluntas; per *mentem*, intellectus; per *fortitudinem*, conatus ad operandum, & perseuerandum; quæ ita sunt diuersæ, ut nullam uideantur habere inter se connexionem, & tamen omnes pertinent ad explicationem præcepti charitatis, diuersis rationibus; nam uis præcepti consistit in hoc, qd Deus super omnia diligatur, cũ sit omnĩ rerũ finis; qualiter autẽ diligendus sit super omnia, quadrupliciter potest exponi. 1. ratione cõformitatis amãtis ad amatũ, nã amãs trãsmutatur in rem amatam, & hinc sumitur expositio S. Aug. 2. ratione quantitatis amoris, & ad hoc spectat expositio S. Greg. 3. ratione effectus amoris, quia amor otiosus esse non potest, & ad hoc pertinet prima expositio. S. Th. 4. ratione perfectionis operis, & hinc

Plenitudo doctrinæ in diuersis etiã sanctorum expositionibus attendenda est.

De diuersis expositionibus primi præcepti charitatis.

sumi-

sumitur secunda expositio. S. Tho. Nam in amore hæc quatuor considerantur, transformatio. scilicet amantis in rem amatam, quod ei essentialiter conuenit, quantitas amoris, eius effectus, qui est operari, & perfectio operis. quæ omnia eiusdem præcepti uerbis iuxta has quatuor expositiones significantur. Ut autem horum rationem reddamus, & primo expositionis. S. Aug. notandum est, quod homo est creatus ad imaginem, & similitudinem Dei, quæ imago est secundum animam; nam sicut in Deo est una essentia, & tres personæ, hoc ordine, quod ex Patre nascitur Filius, & ex Patre, & Filio procedit Spiritus sanctus, ita etiam est una anima, cuius sunt tres potentia, intellectus, uoluntas, & memoria, hoc ordine, quod ex intellectu est uoluntas, & ex intellectu, & uoluntate memoria, saltem, quoad illarum actus; hæc sanctissimæ Trinitatis imago, cum fuisset primi Adæ peccato deformata, uirtute secundi Adæ, est in nobis reparata, nam intellectus, uoluntas, & memoria per peccatum a Deo ualde auersa fuerunt, & per Charitatem, quam uirtute passionis Christi habemus, ad Deum conuertuntur, & hoc significatur cum dicitur ex toto corde, id est, intellectu; ex tota anima, id est, uoluntate; & ex tota mente, id est, memoria, ita ut tota ratio nostra sit Deo subiecta, & in eius contemplatione defixa, & uoluntas illum solum amet, & cætera propter illum, & ad omnem illius nutum, sit conuersa; & memoria, intellectum, & uoluntatem, Deo semper unita retineat, adeo ut homo nihil unquam magis ex animo cupiat, quam Deum contemplari, & amare; & omnia eius mandata, quam perfectissime adimplere; hac ratione recuperamus imaginem Dei, quæ fuit in nobis obsoleta, & deformes efficimur; est enim Deus quodammodo forma animæ rationalis, quam ei ueluti quodam sigillo per charitatem imprimit. quæ Deo similes efficimur; nam intellectus contemplando Deum, efficitur quodammodo diuinus, intellectus enim intelligendo, ut dicit Philosophus efficitur res intellecta, & uoluntas amando Deum, transformatur quodammodo in ipsum Deum, nam hæc est proprietas amoris transformare amantem in rem amatam, & memoria dum obiectum intellectui, & uoluntati conseruat, & obicit, indissolubilem quodammodo unionem intellectus, & uoluntatis cum Deo efficit. Secundo dilectio Dei super omnia potest explicari ratione quantitatis amoris, quia illum magis diligere debemus, quam nos ipsos, nostra, & cætera omnia; uno omnia eius comparatione, contēnere, & ut stercorea arbitrari debemus; quod sic ostenditur, in nobis enim sunt tres

partes, seu gradus nostri esse. scilicet uegetatiua, sensitiua, & rationalis; & omnia quæ quærimus propter aliquam istarum quærimus, & cum omnia sint propter hominem, & ad hominem referantur, ratione harum potentiarum, seu graduum ipsius esse hominis, referuntur. Vt igitur Deum perfecte, & super omnia diligamus, debemus illum diligere magis, quam nos ipsos, & sic eum diligendo, magis diligemus, quam quæcumque alia, & hoc significatur cum dicitur, secundum expositionem Gregorii Niceni, Ex toto corde, id est, ex tota anima uegetatiua, ex tota anima, id est, ex tota anima sensitiua, & ex tota mente, id est, ex tota anima rationali. Tertio ista Dei dilectio super omnia potest explicari ratione effectus amoris, qui est mouere, & operari, non enim potest esse ociosus, & hinc sumitur prima expositio. S. Th. nam dilectio est actus uoluntatis, quæ hic significatur per cor, sicut enim cor est principium omnium motuum corporalium, ita etiam uoluntas, & maxime quantum ad intentionem ultimi finis, qui est obiectum charitatis, charitate informata est principium omnium motuum spiritualium. Tria autem sunt principia actuum, quæ mouentur à uoluntate. scilicet intellectus, qui significatur per mentem; uis appetitiua interior, quæ significatur per animam, & uis executiua exterior, quæ significatur per fortitudinem, seu uires. præcipitur ergo nobis, ut tota nostra intentio feratur in Deum, quod est ex toto corde, & quod intellectus noster subdatur Deo, quod est ex tota mente, & quod appetitus noster reguletur, secundum Deum, quod est ex tota anima, & quod exterior actus obediat Deo, quod est ex tota fortitudine, seu ex totis uiribus diligere Deum. Quarto potest dilectionis perfectio explicari ratione perfectionis operis, sicut enim perfecte Deum amare debemus, ita etiam perfecte propter eum operari; ad perfectionem autem operis quatuor requiruntur. Primo, bona intentio. 2. quod opus sit bonum. 3. quod intellectus non erret. 4. quod fortiter, & perseueranter efficiatur. quæ omnia in hoc præcepto significantur, iuxta quartam expositionem. S. Tho. nam per cor, intelligitur intentio, quæ est tantæ uirtutis, quod omnia opera ad se trahit, adeo ut omnia bona mala intentione facta, mala reddantur. Luc. II. *Si oculus tuus, id est, intentio, nequam fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit*, propterea debemus Deum ex toto corde diligere, ita ut tota nostra intentio in omnibus nostris operationibus sit Deus, iuxta illud. 1. cor. 10. *Sine manducatis, siue bibitis, siue quid aliud facitis, omnia in Dei gloriam facite. Sed non sufficit bona intentio, mala enim*

bona intentione facta, non efficiuntur bona; non enim sunt facienda mala, ut ueniant bona, Rom. 3. propterea requiritur, quod opus sit bonum; tunc autem est bonum, quando uoluntas nostra conformatur uoluntati diuinæ, & id solum uult, & eligit, quod postulamus quotidie dicentes, *Fiat uoluntas tua*. & hoc significatur cum dicitur, ex tota anima, ubi per animam intelligitur uoluntas, sicut etiam, Heb. 10. *quod si subtraxerit se non placebit anime meæ*, Et licet opus sit bonum, & intentio bona, adhuc requiritur ex parte intellectus, non solum quod non inuitamur prudentiæ nostræ, Prou. 3. & quod sit redactus in captiuitatem in obsequium Christi, 2. cor. 10. ita ut fideliter credat, sed etiam, quod sit purus, & mundus à malis cogitationibus, Isa. 1. *Aufer te malum cogitationum uestrarum*, & hoc significatur cum dicitur ex tota mente. Neque etiam hoc sufficit, sed adhuc requiritur, quod tota fortitudine, & totis uiribus, bonis operibus insistamus, & non sit delictum sicut, & gratia, sed hæc sit longe maior; si enim sunt aliqui adeo peruersi, qui ad maiorem eorum damnationem, fortitudinem suam ad peccandum conuertunt, & in hoc suam potentiam manifestant, contra quos dicitur, Isa. 5. *Veh qui potentes estis ad bibendum uinum*; quanto magis, qui diuino lumine illustrati, & in numero filiorum Dei ascripti, & ad æternam hæreditatem sunt uocati, toto corde ad Deum conuerti, totisque uiribus illi seruire debent? S. Aug. & Greg. nullam mentionem fecerunt fortitudinis, seu uirium, sed solum. S. Thom. nec ob id censendi sunt diminuti, nam considerarunt charitatem ea sola ratione, ut est amor Dei, & immediate respicit Deum, & non descenderunt ad eius effectum, qui est operari propter Deum, respectu cuius est fortitudo, quod fecit S. Thom. Imo etiam ipsa Sacra scriptura, cum in multis locis hoc præceptum repetat, non ponit in omnibus locis, omnia prædicta uerba, nam Deut. 6. non ponitur ex tota mente, quod ponitur. Matt. 22. ubi omittitur ex tota fortitudine, hoc autem non sit quasi id sit superfluum, sed quia ex aliis intelligitur, & ad denotandum, quod tota perfectio Charitatis, quæ in illis omnibus consistit, in quolibet eorum reperitur, sed ad maiorem declarationem distinguuntur.

plenitudo
doctrinæ
accipien-
da etiam
est ex di-
uersis ra-
tionibus à
diuersis as-
signatis.

Hæc eadem plenitudo doctrinæ potest considerari in rationibus alicuius ueritatis catholicæ à uariis Doctoribus diuersimode assignatis, si omnes colligantur, & debito ordine disponantur, quod nos fecimus lib. primo, huius 3. p. c. 9. ubi explicuimus rationes necessitatis doctrinæ reuelatæ. & ibidem in cap. præcedenti habetur aliud exemplum, ex Sacra scriptura

osten-

ostendente omni ex parte uanitatē deorum gentium. Ex quo sequitur unum maxime notandum, Sāctorum, & Sacrorum Doctorum dicta non esse reprobanda, sed pie interpretanda, nisi euidentem contineant falsitatem, ut sane interpretari non possint, nam aliquando ubi primo aspectu uidetur errasse, ibi latet occulta ueritas, quā nos deduximus in c. 17. præced. lib. ex eo, quod dixit S. Aug. proprium Euangelii esse, quod sub eo existentes non puniuntur filii propter peccata parentum, quod uidetur falsū.

maxime
notandū.

Quod ex Theologia habeatur uera philosophia; & qua ratione in opinionum diuersitate, facile possit haberi ueritas. Cap. XXIII.

Potes est etiam acumen ingenii, in exponendis sacris literis, & mysteriis fidei, exerceri, & ostendi, uocando ancillas ad arcem, & ad mœnia ciuitatis, Prou. 9. id est adducendo rationes philosophicas, & philosophi dicta, ad maiorem explicationem, & confirmationem, maxime contra infideles; quod nos sæpe fecimus, & dum in hoc me exercui, ueram sæpe didici philosophiam, non enim uera philosophia est illa, quam tradit Aristoteles, sed quam ratio naturalis docet, quam sæpe Arist. non est assequutus, & certius ex Theologia habetur, quā ex Aristotelica doctrina; illa enim philosophica sententia, quæ est conformior mysteriis fidei, & qua fidei mysteria faciliora redduntur, proculdubio est uera, Et sicut philosophia est maxime utilis, imo necessaria theologiæ, ita etiam est causa multorum in theologia errorum, si falsa principia, falsæq; in philosophia habeantur opiniones, & eis de mysteriis fidei iudicare uelimus. Non erit autem inutile, si post regulas interpretandi Sacram scripturā, aliquas etiam subiūxerimus regulas, quibus Philosophia nō sit nobis in Theologia errandi occasio, & Philosophia, & Theologia inuicē illustrentur, & in sententiarū diuersitate, ueritas facile inueniatur. Prima regula maxime obseruanda, quā ego iā factus Theologorū minimus, seruaui, & seruo, & utilissimā sēper inueni, est ista. Cū de philosophica quæstione tractatur, nō solū considerandū est, quid alii tenuerint, etiā ipse Arist. etiā propriæ scholæ magister, sed antequā aliqua eligatur sētētia, cōuertēdi sūt mētis oculi, ad absolutā Dei potētiam, & ad mysteria fidei, & illa est eligēda sētētia, quæ est Theologiæ cōformior; quæ postea rationi etiā cōformior inuenietur, & uera. Et ut aliquod exēplū adducam, magna est in philosophia quæstio,

Prima regula.

inter

inter Thomistas, & Scotistas, de materia prima, an sit simpliciter pura potentia, & nullum propriū habeat actum, an uero habeat proprium actum existentie, & sit in potentia ad quemlibet actū completum, seu specificum; Thomistæ, primum, Scotistæ, secundum tenent. Qui dicunt illam nullum ex se habere actum, dicunt consequenter materiam primam per absolutam Dei potentiam non posse per se existere sine forma, quia implicat; Alii dicunt nullam esse implicationem, quia habet proprium actum existentie. Hinc ego modo, ut Theologus certius sumo philosophandi principium, Nihil est negandum absolutæ Dei omnipotentie, nisi quod euidentissimam continet implicationem, quia id non est factibile, nec intelligibile; at materiam primam intelligere cum proprio actu existentie, nulla est implicatio; & si creditur, quod non habeat proprium actum, non est, quia implicet & repugnet illam cum eo intelligere, sed propter dictum Aristotelis, quod interpretationem patitur, & propter quasdam rationes facile solubiles; ex quo concludo, etiam si Aristoteles id millies dixisset, Deus sua omnipotentia facere posset, quod materia omni denudata forma, per se existat, non enim Dei omnipotentia arctanda est dicto Aristotelis, aut propria sententia; Hoc solidissimo iactō fundamento, moueor ad cōfirmationem illius, quam elegi sententie, & inuenio potius implicare, etiam secundum Arist. materiam primam sine proprio actu existentie intelligere; quia considerata secundum se, & per intellectum ab omni forma abstracta. 1. est extra nihil. 2. est substantia, & Arist. in multis locis diuidit substantiam in materiam, formam & compositum. 3. est subiectum mutationum substantialium. 4. habet reales actus, nam realiter informatur. 5. est inchoatum principium entis. 6. est pars intrinseca componens compositum substantiale. 7. est causa. 8. in omni mutatione substantiali perseverat eadem numero sub utroq, extremo. 9. est ingenerabilis, & incorruptibilis; quæ omnia ei per se conueniunt etiam secundum Arist. ut intelligitur mente abstracta denudata, & separata à quacumque forma. Præterea. 10. materia, tāquam subiectum, est prior ordine generationis, quam forma, id autem, quod est prius, non potest existere beneficio eius, quod est posterius ipso. 11. secundum naturam prius est materiam esse, quam ut recipiat formas, & prius est formam recipi in materia, & cum ea uniri, quam ut forma possit ei aliquam existentiam impartiri. 12. cum potentia non possit esse per se, nisi sit alicuius, quod sit in potentia, potentia materie præsupponet in
ipsa

ipsa actum, sed hæc potentia ad formam non est à forma, ergo nec actualis existentia in qua fundatur ista potentia; Et sicut, licet detur purum bonum, non tamen ob id datur purum malū, quia omne malū fundatur in bono, ita licet detur purus actus, non ob id potest dari pura potentia, quia omnis potentia fundatur in actu. 13. materia prima habet diuersam productionem à formis, nam formæ producuntur per generationem ab agēte naturali, materia uero per creationem immediate à Deo procedit. 14. si materia acciperet suam existentiam à formis, oporteret eam propter uariam formarum generationem, & corruptionem, infinities corrumpi, & generari, tunc enim res corrumpitur, cum suam existentiam amittit. Vnde ipsemet S Th. qui aliquando contrarium tenuit. de Ver. q. 3. ar. 5 ad 3. asserit materiam primam posse per se considerari sine forma, & sic consideratam habere in Deo per se similitudinem.

Et ut in eodem ferè exemplo persistamus, dubitatur etiam in philosophia an materia prima habeat quantitatem sibi coeuam ingenerabilem, & incorruptibilem; Et an in rerum corruptione fiat resolutio usque in materiam primam, adeo quod nullum prorsus accidens corrupti remaneat in genito, nec etiam ipsa quantitas, sed omnia corrumpantur ad corruptionem compositi, & quæ uidentur eadem, non sint illa eadem, sed similia in eodem instanti corruptionis producta. Qui dicunt materiam primam non habere proprium actum existentie, consequenter dicunt quantitatis, & omnium accidentium immediatum subiectum, esse compositum substantiale, & eo corrupto corrumpi eius quantitatem, & omnia alia accidentia, adeo quod resolutio fiat, usque ad materiam primam. Sed antequam in his duabus questionibus me determinem, iuxta prædictam regulam, Theologiam consulo, an in ea possit esse aliquis illarum locus, & inuenio illas applicandas esse corpori Christi mortuo, de quo dicendum est, quod fuit illud idem, quod uixit, non solum ratione identitatis suppositi, sed etiam ratione identitatis accidentium, quia remanserunt eadem prorsus numero dimēiones, eadem cicatrices, alia multa accidentia, eadem prorsus numero membra materialiter, adeo quod in separatione animæ à corpore, & uera Christi morte, non fuit facta corruptio omnium accidentium, & resolutio usque ad materiam primam, cum similium productione: Et quod sunt etiam applicandæ Sanctorum reliquiis, eorum. s. corporibus, membris, & ossibus, quæ summa ueneratione in Ecclesia seruantur, & adorantur, tanquam illa eadem

eadem materialiter numero, quæ erant dum uiuerent, & non similia, sed illa ipsa. Cum autem non sint multiplicanda miracula sine necessitate, & hoc facile possit secundum naturalem rationem defendi, non dico in Christi, & Sæctorum corporibus miraculose eadem membra, & accidentia remansisse, sed generaliter loquens, illas philosophicas sententias eligo, quæ docent quantitatem esse coeuam materiæ, & in rerum corruptione nõ fieri resolutionem, usque in materiam primam: & fixo in eis pede, hoc mysteriorum fidei lumine illustratus, illas postea, & naturali rationi, & Aristotelicæ etiam doctrinæ conformiores, imo ueras inuenio. Arist. enim in multis locis asserit quantitatem se tenere ex parte materiæ, & esse propriam illius affectionem. 2. phys. inquit infinitatem quantitatis prouenire ex materia, eius autem determinationem à forma. 4. phys. ipsam materiam appellat indefinitum, & interuallum, & 7. Metá. tex. 8. expræsse innuit quantitatem non composito, sed materiæ primo inesse, tanquam in proprio subiecto, quod etiam ibidem S. Th. textum illum exponens, fatetur. 2. de Gen. & cor. tex. 6. loquens Arist. de primis corporibus, quæ sunt aliorum corporum principia. s. de elementis, inquit elementorum principium esse materiam, & in materia esse qualitates contrarias, & post has tertio loco esse ipsa elementa. 1. de Gen. & cor. tex. 24. & 2. de Gen. tex. 25. docet Arist. accidentia, quæ sunt communia generato, & corrupto, manere in utroque. Sed ut cognoscamus, quod etiã rationes naturales sunt pro sententiis mysteriis fidei conformioribus, quia uerum non contrariatur uero, rationibus agamus, & primo de quantitate. 1. materia prima in se considerata, abstracta à quacunque forma, est substantia, & habet propriam existentiam, ut probauimus, ergo debet habere proprias passiones inseparabiles ab eius essentia fluentes, sicut, & quælibet substantia, quæ sunt quantitas, & potentia. 2. materia sic in se considerata. 1. subicitur agenti naturali, quod ut quantum non potest agere nisi in quantum; nec ualet si dicatur, quod agit in compositum, quia hoc est per accidens, cum materia nõ sit sine forma substantiali, nam subiectum per se, est materia, & forma educitur de potentia materiæ, forma uero præexistens potius impedit, & resistit. 2. ex natura sua, est subiectum omnium formarum, & plures simul in eadem parte recipere non potest, ergo ex se debet habere partes, quas non habet nisi ratione quantitatis; nec ualet si dicatur, quod est diuisa per dimensiones præcedentium compositorum, nam considerata ab-

fracta à quacunque forma, est subiectum omnium formarum.
 3. respectu etiam cuiuslibet formę substantialis, quatenus ex
 natura sua est illius subiectum, debet ex se habere quantitatem,
 sine qua non potest esse illius subiectum, cum non possit recipi
 nisi in materia quanta, tum ratione sui, tum ratione suarum ope
 rationum, quę etiam in diuersis partibus exercentur; conditio
 autę subiecti se tenet ex parte subiecti, & non ex parte formę.
 5. forma non dat materię, ut sit materia, & subiectum, sed illā
 esse subiectum pręsupponit, ergo pręsupponit etiam id sine
 quo non potest esse subiectum formę, quod est quantitas. 6.
 qualitates primę inherēt materię primę, & pręcedūt formas
 substantiales, & alteratio quę fit secundum eas, fit in materia
 prima tanquam in proximo, & immediato subiecto, quod alte
 ratur, & disponitur ad formam substantialem, ut citauimus ex
 Arist. 2. de Gen. & cor. tex. 6. & probatur ratione, nam quando
 aqua calefit, calor non potest educi de potentia aquę, cum ei
 contrarietur, & ad eius corruptionem tendat; at istę qualitates
 pręsupponunt quantitatem tanquam subiectū quo. 7. si quan
 titas non est propria passio materię, illi coęua, sed materia, se
 cundum se est indiuisibilis, & quātitas ei à forma tribuitur, quę
 secūdū se est indiuisibilis, diuisibile reciperetur in indiuisibi
 li, ut in subiecto, & indiuisibile produceret diuisibile. 8. for
 ma substantialis ex se est indiuisibilis, & fit quanta, & diuisibilis
 ratione subiecti in quo recipitur, quod est materia, ut est apud
 philosophos notissimum; si autem forma tribueret quantitātē
 materię, non esset diuisibilis propter materiam, sed è contra,
 materia esset diuisibilis propter formam; quia ei quātitas à for
 ma tribueretur, & quantitas se potius teneret ex parte formę,
 quia illam secum fert. 9. si quantitas non est immediate in
 materia, sed in toto composito, scilicet, in materia, & forma, er
 go quantitas hominis erit in materia, & in anima rationali, tan
 quam in subiecto; ergo anima rationalis necessario erit quan
 ta, & diuisibilis, quod est falsissimum; & consequentia patet,
 quia licet anima rationalis non quanta, & indiuisibilis, possit
 esse in subiecto quanto, quia nec in se, nec in fieri, nec in esse,
 nec in operari dependet à tali subiecto, nullo tamen modo fie
 ri potest, ut in ea subiectiue sit quantitas, & ipsa non sit quan
 ta, sicut non potest fieri, quod in aliquo sit albedo, & ipsum
 non sit album; effectus enim formalis non potest separari à sua
 forma.

Quod autę etiā illa philosophica sentētia, mysteriis fidei cog

formior, quod, s. in rerum corruptione non fiat resolutio, vsque ad materiam primã, sit rationi naturali cõformior, & uera, probatur; Et quod saltẽ remaneat quantitas, sequitur ex præcedenti sententia, satis probata; quod autem præter quantitatem remaneant etiam aliquæ qualitates, probatur primo, quia qualitates, quæ sũt dispositiones formæ introducendæ, inhærēt primo, & immediatè ipsi materiæ, & non cõposito, ut probauimus ex Arist. & ratione. 2. dispositiones introducuntur ab agente, non solũ, ut corrũpatur cõpositũ, & forma in materia existẽs, sed etiã, ut tanquã dispositiones attingant introductionem formæ; si autẽ corrumpèrentur ad corruptionẽ cõpositi, quomodo possent producere formã? 3. ad quid introducuntur tot dispositiones in materia, si illę omnes adueniente forma corrũpantur, & forma secum nouas dispositiones affert? & quomodo potest intelligi, q̃ dispositiones illæ tanto tempore elaboratæ, penitus corrumpantur adueniente forma, cuius sunt dispositiones, & q̃ in instanti, similes producantur? & sumantur dispositiones ad formam animalis, ante quam formantur tot organa, & tot membra, & unumquodq; habet suam propriam temperiem; quomodo potest intelligi, q̃ in instanti introductionis animæ, corrumpantur omnia organa, & membra, & omnes eorũ tẽperies, vsq; ad materiam primam, & in eodem instanti iterum formẽtur ab anima sicut prius erant? cũ natura nihil agat frustra, si illa membra non debebant perseuerare cum anima, ad quid fuerunt formata? 4. probatur ex simplicium, herbarum, & lapidũ mixtionibus, in quibus eorum formę non manent, & tamen remanent earum uirtutes, & qualitates inducentes eosdem effectus; Si dicant corrumpi, & produci similes, peto à quo producantur, nullum. n. apparet agens. 5. quando V. G. moritur Petrus, in eius cadauere apparent eadem quantitas, eadem figura, eadem nigredo, eadem cicatrices, eadem signa, quæ uiuens habebat, adeo quod, qui ignorant illum esse mortuum, ex sola inspectione cognoscunt illud esse cadauer petri. Sed dicunt sensum decipi, & non esse eadem, sed similia producta. Certe superfluũ est argumentari contra hanc sententiã; dicunt quod quando generatur animal, omnia membra formata pro infusione, seu educatione animæ de potentia materiæ in instanti animationis corrumpũtur cũ omnibus qualitatibus præinductis, ut nihil remaneat nisi nuda materia, & similia in eodẽ instanti producantur. Et quando moritur animal, ut Petrus, in instãti separationis animæ totũ corpus resoluitur in materiam primam, & nihil illius

remanet, nec membra, nec quantitas, nec aliquod accidens, sed in eodem instanti similia producuntur: hanc sententiã explicuisse, satis cõfuisse est; ego cerre illã nõ intelligo, sed sicut probauimus dispositiones remanere, probemus etiã accidẽtia corrupti, mēbra, figuram, signa, & alia accidentia cadaueris petri, non similia, sed illa eadẽ esse, quæ Petrus uiuens, habebat. primo, sicut ratio corrigit sensũ circa sensibilia cõmunia, & etiam circa propria, quando est læsa potentia, uel illa non percipit indebita approximatione; ita etiam sensus corrigit rationem, quando aliquid indicat, q̄ sit contra experienciã sensuum; nã nostra cognitio, ut sape inquit Arist. ortũ habet à sensibus; & natura ex sensibilibus insensibilia, & occulta nobis manifestat; & ubi sensus, & ratio discrepant, dicendum est rationem errare, & standum est iudicio sensuum, ut docet Arist. lib. 3. de Gen. Anim. c. 10. ubi dicit, Habemus, quod si quando satis cognita habebuntur, tunc sensui magis erit, quam rationi credendum; rationi etiam fides adhibenda est, si quæ demonstrantur, conueniant cum iis, quæ sensu percipiuntur rebus. Et Themist. in 8. Phys. tex. 22. inquit rationem querere ubi sensus fidem facit, ridiculum est. Sed sensus indicat esse eadem, & hoc, indebita approximatione existẽs & per debitum medium, & non habens læsam potentiã. 2. mutatio naturalis accidentium sensibilibum, debet esse sensibilis, quomodo ergo fit corruptio tot sensibilibum accidentium, & similibum generatio in instanti separationis animæ, si à potẽtia indebita approximatione existente nullomodo percipiuntur? 3. mēbra cadaueris habēt esse quoddam naturale, q̄ multas, & varias dispositiones requirit; Sed est impossibile, q̄ natura in instanti, tot, & tãtas dispositiones inducat ad efficiendũ tot, & tã varia mēbra; nã istæ dispositiones sunt secundũ qualitates contrarias & consequenter fiunt per motũ, & non sunt instantaneæ. Nec ualet, q̄ dicunt Herueus, & Capreolus, q̄ natura posuit tantũ temporis ad generandum animal, & ad inducendam tantam quantitatem, quia animal generatur ex multo minori materia, & ad perfectã quantitã perducitur per multas additiones, & alterationes alimenti, at cadauer generatur ex tanta materia quanta erat in animali, & etiã quia imperfecta citius generantur, quam perfecta. Nam ex hoc, quod cadauer fit ex tota materia, solũ sequitur, quod sine additione poterit fieri cadauer ita magnũ; sed cũ nihil Petri remanserit nisi pura, & nuda materia, & membra cadaueris sint mixta, & multas dispositiones secundum cõtrarias qualitates requirant, ista membra non potuerunt in instan-

ti ex pura materia formari. 3. Si illa membra in morte Petri fuerunt resoluta, usq; in materiam primam, ad quid fuerunt statim similia de nouo producta? ad quid forma cadaueris illa exigit, ut illis corruptis alia similia propter eam efficiantur? nam illa membra materialiter sumpta, sunt membra operationum uitalium, at in cadauere nullam habent operationem, nullum habent usum, Deus autem, & natura nihil agunt frustra.

Sed cōsideremus rationes, seu modos quibus asserunt hæc similia accidentia de nouo produci. Capreolus 2. s. d. 15. q. 1. dicit, quod anima determinat cadauer ad illa, non effectiue, sed ordinabiliter, quia tali formæ nata est succedere talis forma cadaueris immediate, & accidentia etiam præcedentia determinant ordinabiliter. At si Petro ex alto cadens confringantur omnia membra, uel comburatur, certe non reintegrantur membra, ergo nec anima requirit, quod ei succedat forma cum similibus membris, nec forma succedens illa requirit. Caiet. de ente, & essent. c. vlt. q. 17. dicit, quod illa figura, illa mēbra, ille color, & illæ cicatrices, non producuntur ab aliquo agente, sed cōsequuntur in cadauere ex necessitate materiæ, quia agens naturale non potest tam cito dispositiones per tot transmutationes radicatatas totaliter corrumpere, & ideo similes dispositiones sequuntur, sed quia nō sunt facientes pro forma geniti, ad corruptionē properatur. Sed si illa uiuentis mēbra, & accidentia, totaliter corrūpūtur, & fit resolutio usq; in materiā primā, ut quid propter eorū radicationē necesse est similia de nouo produci? 2. ista horū membrorū, & accidentium radicatio, si aliquid operatur, hoc solū operatur, ut corrupto cōposito nō statim corrūpantur omnia eius accidentia, & non ut illis corruptis, statim similia producātur. 3. secūdū ipsos subiectū inhæSIONIS omnium accidentium est cōpositū, ergo accidentiū radicatio est in cōposito, ergo ad corruptionē cōpositi, corrūpitur accidens, & eius radicatio, & per consequens propter eius radicationem nō poterit produci simile. Si dicat istam radicationem esse in materia, & propterea produci similia accidentia, sibi contradicit; nam ista radicatio, vel est aliquid, uel nihil, si nihil propter eam nihil potest produci, uel cōsequi, Si aliquid, ergo aliquid corrupti remanet in genito præter materiā primā, ipsa. s. accidentium radicatio, & tamen dicit nihil prorsus remanere. 4. maior est radicatio in materia formæ, quam accidentium, nā secūdū ipsū omnium accidentiū inhæsiuū subiectū est cōpositū, forma autē substantialis immediate inhæret materiæ, ergo si ratione radi-

cationis debet statim produci accidens simile accidenti corrupto, multo magis debebit produci esse substantiale simile precedenti corrupto, ut sicut accidentia, quæ uidentur eadē numero, non sunt eadē, ita animal in infirmitate, quod uidetur idē, nō sit idem; sed corrumpatur, & simile insensibiliter generetur. 5. si propter tantam radicationem similia accidentia in cadauere producantur, ergo accidentia facile delebilia, ut characteres facti atramento, ita corrumpentur, ut similia in cadauere non possint produci, cum nullam fere habeant radicationem, & tamen apparent in cadauere. Sed nolo multiplicare argumenta, cum solum adducere, quæ ipsi concedunt, & dicunt, sit efficacissima eorum cōfutatō; quæ partim sequuntur ex illo primo fundamento, quod si materia prima nō habet proprium actū existētiæ, partim sunt adinuenta, & absurdioribus, solūtur quæ sequuntur absurda. Si autē Theologiæ, & fidei dogmatibus ista applicentur, nō si magis adhuc errare, & maioribus ignorantia tenebris obuolui uelimus, illas quas impugnauimus philosophicas sententias, ut falsas reicere debemus, & dicere, quod Deus per absolutam potentiam, potest facere, quod materia prima, per se sine ulla forma substantiali existat; quod Corpus Christi mortuum, & omnia eius mēbra, dimensionēs, & cicatrices, fuerūt illa prorsus eadē materialiter numero, quæ fuerunt informata eius anima rationali; & quod etiā corpora, mēbra, & ossa Sāctorū, quæ ut sacra eorū reliquiæ cōseruantur, uenerantur, & adorantur, sunt illa prorsus eadem numero materialiter, quæ habuerunt cum uiuerent; nam separata anima, remanet quantitas, & remanent etiam multa alia accidentia, quæ se tenent ex parte materiæ.

Sed ut alias regulas addamus, simulque ostendamus quanti referat ueram philosophicam tenere sententiam; & quod falsa multas, & magnas etiā in Theologia, affert difficultates; si Theologiæ lumine nō corrigatur; & quā facile Theologico præsertim lumine detegantur philosophici errores, & uera philosophia reliceat, in eisdem persistentes sententiis ad Sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum transeamus; de quo certum est, quod sacratissimum Christi Corpus tandiu remanet sub illis speciebus ui sacramenti, quandiu remanent propria panis, seu uini accidentia; quandiu autem hæc remaneant, nō ex quantitate, quæ est accidēs cōmune, & sēper perseuerās, tāquā ingenerabilis, & incorruptibilis, sed ex propriis qualitatibus accipiendū est; ex quantitate uero tūc solū accipi potest, nō ratione ipsius quātitas, sed ratione priorū accidētū, quādō sit diuisio in minima

ita ut diuidatur minimum naturale, quo diuiso, corrumpuntur propriæ qualitates, & corrüperetur forma substantialis, si adesset. Vnde S.Th. cum 3. p. q. 76. ar. 8. in miraculosis speciebus carnis, totum iudicium reduxisset ad dimensïones, & dixisset, quod remanentibus dimensionibus, quæ sunt fundamenta aliorû accidentium, remanet uere Corpus Christi, in qua st. sequ. ar. 4. id corrigit, & uult ex solis propriis qualitatibus hoc esse sumendû; ex quantitate uero, quatenus diuiditur minimum naturale, dicens, siue etiam ratione quantitatis, puta si puluerizetur panis, uel uinum in tam minutas partes diuidatur, ut iam non remaneat species panis, aut uini. Quando autem ex propriis qualitatibus panis, seu uini, nullum potest fieri iudicium, ut in miraculosis speciebus carnis, uel sanguinis, factis ex speciebus panis, uel uini; si species illæ miraculose sunt transeuntes, & iterû paulo post apparent species panis, sub illis perseverat Corpus Christi uel Sacramenti; ratione. s. priorum accidentium panis, seu uini, quæ illis miraculosis speciebus fuerunt uelata. Si autem illæ species miraculosæ sunt permanentes, ut in diuersis locis reperiuntur, & seruantur multæ, factæ etiam ante ducentos, & quingentos annos, & amplius; quando sub illis sacratissimum Christi Corpus perseverare dignatur, quomodo sub illis remaneat, duæ sunt sententiæ. Prima Aegidii propositione 23. & 24. & aliorum, quod miraculose remaneat, ex diuina dispensatione. Secunda Thomistarum ex d. ar. 8. q. 76. quod remanet uel Sacramenti, remanentibus eisdem dimensionibus, nam illis remanentibus, sub illis miraculosis speciebus latenter remanet propria panis, seu uini accidentia. Ex his duabus sententiis, sequenda est prima, tum quia communior, tum quia posterior fundatur in prædictis falsis philosophicis sententiis, de pura potentia materie, de corruptione quantitatis, & de resolutione, usque in materiã primam. Quod autem sit præeligenda prior sententia, probatur etiam ex alia quam deducemus regula, pro explicatione diuinorum mysteriorum; nam Deus aliquando Sacrum mysterium, seu miraculosum effectum uobis ostendit, rationes autem, causam, & modum, nobis ad exercitium contemplanda, & explicanda relinquit. Et regula tunc obseruanda est, ut non multiplicentur miracula, sine necessitate, sed quæ causæ naturali tribui possunt, diuinæ prouidentia, & uirtuti, per causam naturalem operanti, & non miraculo tribuantur; & quæ uni miraculo tribui possunt, non tribuantur duobus. Cuius regulæ ratio est, quia Deus suauiter operatur, attingens à fine, usq; ad finem fortiter

Secunda
regula.

titer

titer, & disponens omnia suauiter. Et sicut non deficit in necessariis, ita etiam non abundat in superfluis. Et dum non seruetur hæc regula, dupliciter contingit errare, nam aliqui, ut difficultates fugiant, facile omnia tribuunt miraculo; alii è contra dum nolunt ascribere miraculo, id quod est uere miraculū, naturam peruertunt, & destruunt; Vt in exemplo proposito, nam qui dicunt sub miraculosis speciebus permanentibus remanere Corpus Christi uel Sacramenti, per hoc, quod remanentibus eisdem dimensionibus, sub illis remanent propria panis, seu uini accidentia, ideo dicunt, ne præter euidens miraculum specierum carnis, asserant aliud miraculum, quod. s. miraculose, & diuina dispensatione, sub illis perseueret Corpus Christi, sed uel Sacramenti. At dum sic nolunt admittere hoc nouum miraculum, ne multiplicent miracula, ipsi illa multiplicant, & in Theologia, & in Philosophia ad multa inconuenientia deducuntur, nam quod per tot annos perseuerent propria panis accidentia, est maximum miraculum; quod possimus cognoscere an illæ dimensiones, sint illæ eadem, quæ ante ducentos, & quingētos annos fuerunt panis, dato, quod quantitas sit corruptibilis, est nobis naturaliter impossibile; quod ex dimensionibus, quæ sunt accidentia cōmunia, possint colligi accidentia propria alicuius substantiæ, latentia sub manifestis speciebus, & proprietatibus alterius incompatibilis substantiæ, contra omnem sensuum experientiam, & iudicium, est philosophiæ repugnans; quod quantitas corrumpatur ad corruptionem compositi, non est in philosophia certum, sed opinio, & ut ostendimus falsa; sed satis est, quod sit opinio, ad hoc, quod non possit adduci pro certa ratione diuinorum mysteriorum; Dicere etiam, quod perseueret uel Sacramenti ratione priorum accidentium panis, est in Theologia parum consonans, nam cum Sacramentum sit in genere signi, mutaretur materia Sacramenti, propria enim panis accidentia sub permanētibus speciebus carnis, cum sint nobis penitus imperceptibilia, non poterunt esse nobis signum, sicut erant, & sūt quando apparent sub propria specie. Concludamus igitur, quod ex his duabus sententiis uerior est illa, quæ dicit Corpus Christi remanere non ratione specierum panis, sed miraculose ex dispensatione diuina, cum omnes tollat difficultates, quæ non solū est Aegidii, sed etiam aliorum, & communior, quatenus miraculo tribuunt, imo est consona doctrinæ S. Tho. d. art. 4. q. 77. ubi corrigit id, quod dixit in art. 8. q. præcedentis de dimensionibus, ut diximus.

Tertia
regula.

Ex quibus alia etiam deducitur regula ad cognoscendū, quæ sententia sit uerior, & tenenda, ubi est opinionum diuersitas; Nā sicut dicit Arist. 4. phys. tex. 3 r. de definitione, quod debet habere tres proprietates, prima, ut proposita dubia soluantur. 2. ut passiones, & proprietates non auferantur, sed per eam competere uideantur. 3. ut causa difficultatis, & dubiorum, ita aperiat, ut clara omnia relinquuntur. ita etiam proportionaliter dicendū est de uera pro alicuius difficultatis solutione, sententia; quæ est illa per quā propositū dubiū ita soluitur, ut rei proprietates nō auferantur, sed per eam confirmetur, difficultates emergentes tollantur, & omnia clara relinquuntur. Quod autē istas proprietates habeat, alia cognoscitur regula, resoluendo. s. & componendo; resoluendo si ab effectibus procedamus ad causas proximas, & à causis proximis, ad primam, quæ est omnium cæterarū causarū, & effectū, radix, & fundamentum. Quod autem illa sit prima causa, cognoscitur componendo, deducendo. s. omnia quæ nata sunt sequi; & si omnia quæ deducuntur sunt clara, tanquam ex propria radice, & causa deducta, & nullum sequitur absurdum, illa fuit uera causa, sin minus, non fuit uera, sed alia est quærenda; ut in adducto exemplo, dū quæritur primū omnium accidentium immediatū subiectū, sistis in composito, & nō admittis, quod materia prima, sit alicuius accidentis immediatum subiectum, quia non habet propriam existentiam, cū sit pura potentia, deducis in philosophia, ut neges sēsū, & dicas membra, & accidentia cadaueris non esse illa, quæ fuerunt uiuentis, & ad alia inconuenientia adducta; & si ad Theologiam ascendendo in eadē persistis sententia, in maiora (ut diximus) deuenies inconuenientia; quæ omnia absurda tolluntur, & omnia quæ deducuntur luce clariora remanent, si dicatur materiam primam habere propriam existentiam, & esse aliquorū accidentiū propriū & immediatum subiectū. ergo per hanc regulā omnes illæ sententiæ de particularibus quæstionibus ex illa prima causa dependentibus sūt ueræ, quæ præsupponunt materiam primā habere propriam existentiam. Eadem regula inseruit etiā pro Theologicis sententiis in quibus resolutio facienda est donec deueniatur ad auctoritatē, uel scripturæ, uel Ecclesiæ, uel Sanctorum; & an ille ad quē ultimo deuenitur sit legitimus sensus, habendū est compositione, seu deductione eorū omnium, quæ ex illo sensu sequuntur uel sequi possent, iuxta ea, quæ diximus. Hac regula usus est Arist. in prædicamēto ad aliquid ad inueniendū correlatiuū, & 1. Post. c. 5. ad inueniendū primū, & immediatū subiectū passionis.

Quarta
regula.

pro Theo
logicis sc
tentiis.

De Sacre scriptura eloquentia, & figuris. Cap. XXV.

DE eloquentia Sacrorum scriptorū lib. 4. de Doct. Christ. cap. 6. inquit Aug. Vbi eos intelligo, non solū nihil eis sapientius, uerū etiā nihil eloquentius mihi uideri potest; Et audeo dicere omnes, qui recte intelligunt, q̄ illi loquuntur, simul intelligere, non eos aliter loqui debuisse; Sicut est. n. quādā eloquentia, quæ magis etatē iuuenilē decet, & est quæ senilē, nec iā dicēdā est eloquētia, si personę nō cōgruat eloquentis; ita est quādā, quæ uiros sūma auctoritate dignissimos, planeq; diuinos decet; hac illi locuti sunt, nec ipsos decet alia; nec alios ipsa: ipsis. n. cōgruit, alios autē, quāto uidetur humilior, tātō altius, nō uētositate, sed soliditate, trāscēdit. Vbi uero nō eos intelligo, minus quidē mihi apparet eorū eloquētia, sed eā tamē nō dubito esse talem qualis est, ubi intelligo. Illud magis admiror, & stupeo, q̄ ista nostra eloquētia ita usi sunt, per alterā quādā eloquentiā suā, ut nec eis deesset, nec emineret in eis, quia eā nec improbari ab aliis, nec ostētari oportebat, quorū alterū fieret, si uitaretur, alterū putari posset, si facile agnosceretur. Et in quibus forte locis agnoscitur à doctis, tales res dicuntur, ut uerba quibus dicuntur, nō à dicente adhibita, sed ipsis rebus uelut sponte subiūcta, uideātur; quasi sapientiā de domo sua. i. pectore sapiētis procedere intelligas, & tāquā inseparabilē famulā, etiā nō uocatā, sequi eloquētiā. Hęc ille. Et cū ibidem lib. 3. c. 29. S. Aug. dicat ad Sacre scripturæ intelligētiā maxime cōferre figurarū cognitionē, non erit inutile aliquas figuras ex Cassiodoro collectas adducere, ita tamē, q̄ nihil de proprio dicā, fateor. n. ignorantia meā, nunquā dedi operā Rethoricæ, aut eloquētiæ, & alias linguas penitus ignoro; & in hoc sequar Sanctū Pagninū uirū doctissimū, qui in suis Isagogis ad literas Sacras, illas adducit ex Cassiodoro super psalmos ab eo collectas licet id non dicat, sed multas reliquit, & ego ex eodem Cassiodoro 30. alias collegi; reliquas adducant qui illas norunt.

1. Allegoria. i. innerfio, est quādo aliud dicitur, & aliud significatur, pl. 31. *Nolite fieri sicut equus, & mulus, quibus nō est intellectus in chamo, & freno maxillas eorū cōstringe, qui nō approximāt ad te.* frenū ad equos ptinet, chamus ad mulū, qbus cohibētur, ut ad arbitriū sedētis incedāt; maxillæ uero sūt adminicula animalium quibus esca mādatur, ut corporis uita, pcuretur, dicit ergo p allegoriā, maxillas inobediētibus debere cōstringi. i. copias uictuales

parcius

Allegoria.

- Amphibologia.** cius dari, ut ieiunorum necessitate conclusi, creatoris subdatur imperio. 2. Amphibologia. i. dictio ambigua, dubiam faciens pendere sententiam, ps. 20. *Quoniam declinauerunt in te mala, cogitauerunt consilia, quæ non potuerunt stabilire.* consilium enim est aliquid, aut faciendi, aut non faciendi ratio deliberata. Iudæi in Christum ausi sunt declinare mala, quæ sibi credebant, Romanis ulciscantibus, euenire, si Christum regem suscepissent; cogitauerunt consilium dicendo, expedit unum pro omnibus mori quod non potuerunt stabilire. i. ad notum perducere, nam nescientes uera dixerunt, oportuit enim unum pro omnibus mori, sed malo uoto dixerunt, & ideo de tali facto subituri sunt poenam. 3. Anacephaleosis, idest recapitulatio, quæ fit quando ea, quæ superius dicta sunt latius, breuiter in memoriam postea reuocantur, ps. 113. post speciales beneficiorum, & benedictionum enumerationes, generalem omnium timentium Deum benedictionem concludit, *Benedixit omnibus, qui timent Dominum, puillis cum maioribus.* 4. Anadiplosis, idest, congeminatio dictionis, quæ fit, aut in uersu, psal. 23. *Attollite portas principes uestras, & c. Attollite portas principes uestras, & c.* aut in dictione, ut ps. 24. *Etenim uniuersi, qui sustinent te non confundentur, Confundantur omnes iniqua agentes.* Et ista figura dicitur etiam Epizeuxis, & differt ab alia, quæ dicitur Epembasis, idest, iteratio, quia per Epembasim sermo post aliqua uerba congeminatur, psal. 120. *Dominus custodit te. Dominus protectio tua.* At per Anadiplosim fit congeminatio dictionis nullo alio interiacente. 5. Anaphora, idest relatio, & est quædo idem uerbum per principia uersuum repetitur. ps. 117. *Dicat nunc Israel quoniam bonus, quoniam, & c. Dicat nunc Domus Aaron, & c. Dicant nunc, qui timent Dominum, & c. Melius est sperare in Domino, quam considerare in homine. Melius est sperare in Domino, quam sperare in Principibus.* psal. 128. *Sæpe expugnaverunt me à iuuentute mea, & c. Sæpe expugnaverunt me, & c.* 6. Anastrophe, idest, inuersio, seu peruersio, quædo prominus ordine conuerso sententiam, ps. 23. *Hic accipiet benedictionem à Domino, & misericordiam à Deo salutari suo,* prius misericordiam elargitur, nostris peccatis parcens, deinde benedictionis munera donat. 7. Antiphrasis, est quando sermo est per contrarium intelligendus, ut lucus, quod non luceat; parce, quod non parcant; piscina quæ non habet pisces. Iob 2. *Si non in faciem benedixeris tibi, idest, maledixerit.* 3. Reg. 21. *Benedixit Naboth Deum, & Regem,* idest maledixit, de qua etiam inferius, ubi de Ironia. 8. Antiprosopon, est quando pro homine ingrato, ponitur persona gratissima,

rifsima, compositum ex anti, cōtra, & prolopon, persona, ps. 78. *Quia commederunt Iacob, & locum eius desolauerunt.* pro gente, quę peccauerat, gratifsimi Patriarchę nomen obiectum est, vt recordatio sanctissimi uiri, populi delicta mitigaret. 9. Antiptosis, quando casus pro casu ponitur, ps. 34. *Quasi proximum, & quasi fratrem nostrum sic complacebam, quasi lugens, &c.* mutati sunt nominum casus, pro ablatiuis positi sūt accusatiui, dicimus enim complacuisse nos proximo, & fratri, sicut, & Io. 14. *Sermonem quem audistis non est meus.* 10. Antilagoge, idest, contradictio, ps. 11. *Qui dixerunt linguam nostram magnificabimus, labia nostra a nobis sunt, quis noster Dominus est?* 11. Antistathmisis, idest, recompensatio, quando iuxta factis recipit, qui se, aut recta, aut praua conuersatione tractauerit. ps. 125. *Qui seminant in lachrymis, in exultatione metent, &c.* 12. Antonomasia, idest, uice nominis posita, quando sic aliud nomen ponitur, ut tamen illud, quod necessarium fuerit sentiatur, ps. 67. *Rex uirtutum dilecti, dilecti, & speciei domus, &c.* Dilecti nomine intelligitur Filius, de quo pater. Mat. 3. *Hic est filius meus dilectus.* 13. Apochinu, idest, a communi, quando dicta superius, ad inferiora respondent. ps. 31. *Sperantes autem in Domino misericordia circundabit. Latamini in Domino, & exultate iusti, & gloriimini omnes recti corde.* gloriimini. s. uos esse subiectos Domino, seruitiumq; ipsius lætitiā uestram, & honorem credite, dum uos inde noueritis ad æternæ beatitudinis præmia peruenire, ps. 83. *Quam dilecta tabernacula tua Domine, &c. Altaria tua Domine uirtutum, &c.* scilicet, quam dilecta. ps. 88. *Misericordias Domini in æternum cantabo, in generatione, & generationem annuntiabo ueritatem tuam in ore meo. Quoniam dixisti, &c.* totū illud respicit ad id, quod ait, *Quoniam dixisti.* 14. Apophosis, idest, dictio, cuius finis reticetur, ut aut terreatur, aut ad fiderium prouocetur auditor. ps. 17. *Populus quem non cognoui seruiuit mihi, in auditu auris obediuit mihi, filii alieni mentiti sunt mihi.* 15. Apostrophe, idest, conuersio, quoties ad diuersas personas uerba conuertimus, ps. 19. *Tribuat tibi secundum cor tuum, &c. Labor in saluari tuo, &c. Impleat Dominus omnes petitiones tuas. Nunc cognoui, &c.* 16. Astismos, latine urbana dictio, uenustatis, aut facetiæ causa posita, ps. 98. *Dominus regnauit, irascantur populi,* idest, nihil ultra nocituri, quod ad irrisionem uideretur potius pertinere. 17. Auxesis, idest, augmentum, est figura, quę ascendendo quædam nomina per membra singula, rerum augmenta congeminat. ps. 3. *Tu Domine susceptor meus es, gloria mea & exaltans caput meum,* psal. 18. *Iudicia Domini uera, iustificata in semetipsa,*

Antiptosis.

Antilagoge.
Antistathmisis.

Antonomasia.

apochinu

Apophosis.

Apostrophe.

Astismos.

Auxesis.

semctipfa, Desiderabilia super aurum, & lapidem preciosum, & dulciora super mel, & fauum. Ps. 73. Incenderunt igni sanctuarium tuum, polluerunt tabernaculum nominis tui, dixerunt in corde suo, &c. 18.

Bracchyologia. Bracchyologia, idest, breuis locutio, cum plura paucis amplectimur. *ps. 49. Non accipiam de domo tua vitulos, neq; de gregibus tuis hircos. his duobus significat uniuersa primi temporis sacrificia, modis omnibus excludenda esse. ps. 86. Sicut lætantium omnium nostrum habitatio est in te. 19.*

Cacozelô. Cacozelô, idest, mala affectio, quoties ingenium iudicio caret, & spe boni fallitur, precipitata uelocitas. *ps. 105. & concupierunt concupiscentiam in deserto, & tenterunt Deum in iniquo, &c. 20.*

Cata antilexis. Cata antilexis, latine ad uerbum dicitur, quâdo rem quæ quæritur, uno uerbo intimamus, *ps. 139. Caput circuitus eorum.* quo uerbo in explicabiles impiorum designat errores, idest, caput eorum circuitus, qui nunquam ad rectam uiam peruenit. *ps. 144. Magnus Dominus, & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis,* qui cum non possit laudibus compræhendi, singulis tamen sermonibus indicatur.

Cata æpenon. *Magnus nimis, magnitudinis eius non est finis. 21.* Cata æpenon, latine per laudem. *ps. 19. Diligam te Domine fortitudo mea Dominus firmamentum meum, & refugium meum, & liberator meus. ps. 67. Deus qui habitare facit unius moris in domo, qui educit uinctos in fortitudine, &c. 22.*

Catachresis. Catachresis, idest, abusio, quoties aliena rerum nomina, non habentibus, accommodantur. *ps. 43. Exurge, quare obdormis Domine, exurge, &c. ps. 74. Omnia cornua peccatorum confringam, & exaltabuntur cornua iusti. 23.*

Characterismos. Characterismos, idest, informatio, descriptio; est figura, quæ rem præsentem, siue absentem, spiritualibus oculis subministrat; quod & in laude, & in uituperio fieri solet. *ps. 20. Posuisti in capite eius coronam de lapide precioso. ps. 44. Astitit Regina à dextris tuis in uestitu deaurato, &c. 24.*

Cenomema. Cenomema, idest, communicatio consilii. *ps. 10. In Domino confido, quomodo dicitis animæ meæ transmigra in montem sicut passer? 25.*

Climax. Climax, idest, scala, est figura quando positus quibusdam gradibus, siue in laudibus, siue in uituperatione, semper accrescit, postremo uerbo in primo comate existente, in sequenti iterato. *Rom 5. Tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio spem, spes non confundit. ps. 105. Effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum suorum, & filiarum suarum. ps. 143. Non est ruina macerie, neq; transitus, neq; clamor in plateis eorum. 26.*

Diaphoresis. Diaphoresis, idest, differentia, est figura per quam fit personarum differentia, ut inter iustum, & impium, *ps. 36. Mutuatur peccator, & non soluet, iustus autem miseretur, & retribuet, Quoniam benedicentes ei*

tes ei possidebunt terram, maledicentes autem ei disperibunt. 27 Diaporesis. Diaporesis latine dubitatio, cum habemus animū ambigū, si possit inueniri, quod quæritur, & cū quærimus quid potissimū facere debeamus. ps. 29. Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit? ps. 138. Quo ibo à spiritu tuo, aut quo à facie tua fugiam? 28. Diatyposis. i. formatio, dispositio, expressio; figura est, ubi rebus, personisue subiectis, & formæ ipsæ, & habitus exprimitur. ps. 30. Conturbatus est in ira oculus meus, anima mea, & uenter meus. 29. Eclipsis. i. defectus, quoties pleno intellectui uerba aliqua subtrahuntur, ut quærat. ps. 75. Quia neq; ab oriente, neq; ab occidente, neq; à desertis montibus, est addendum, deest Deus, ut te non possit agnoscere, cum eum constet ubiq; esse præsentem ps. 89. Inimici Domini mentiti sunt ei, & erit tempus eorum in secula. s. punitionis. 30. Emphasis. i. exaggeratio, est figura, qua latens aliquid ex aliquo dicto eruitur; cuius dux sunt species, altera quæ significat plus quā dicit, etiam id, quod non dicit. ps. 24. Secundum misericordiam tuam memeto mei tu, propter bonitatem tuā Domine dicendo, propter bonitatem tuā, facit intelligi, non propter meritū meū. Altera, quæ significat id, quod dicit. ps. 26. Si consistat aduersū me castra, non timebit cor meum, &c. 31 Energia. i. Euidētia manifestatio, cū res ita describitur, ut cerni uideatur. ps. 33. Magnificate Dominum mecum, & exaltemus nomen eius in idipsum. ps. 36. Vidi impium superexaltatum, &c. 32 Aenigma. i. obscura sentētia, quæ pertinet ad allegoriā, aliud. n. dicit, & aliud significat. Iud. 14. De comedente exiuit cibus, & de forti egressa est dulcedo. ps. 96. Mōtes sicut cera fluxerunt, &c. 33 Epanodos. i. repetitio rerū, quæ iunctim dictæ sūt. ps. 113. Mare uidit, & fugit, &c. Quid est tibi mare, quod fugisti? & tu Iordanis, quia conuersus es retrorsum? 34 Epēbasis est figura enumerationis studio uerba repetens, ut rei de qua loquitur procuretur argumētū. ps. 3. Multi insurgunt aduersum me, Multi dicunt animæ meæ, &c. ps. 21. In te sperauerunt patres nostri, sperauerunt, &c. 35. Epexergasia. i. diligentia, est figura, quæ fit, quoties uni causæ, duas probationes apponimus. ps. 36. In diebus famis saturabuntur, quia peccatores peribunt, & inimici Domini mox ut honorificati fuerint deficient, &c. 36 Ephexegesis. i. expositio prioris dicti. ps. 7. Domine Deus meus si feci istud, si est iniquitas in manibus meis. ps. 20, Magna est gloria eius in salutarī tuo, gloriam, & magnum decorem impones super eum. ps. 29. Dominus factus est adiutor meus, conuertisti planctū meū in gaudiū mihi. ps. 36. Reuela Domino uia tuā, & ipse faciet, & educet tanquā lumen, &c. 37. Epichērema. i. conamen, ratio, approbatio, quæ fit quoties rem de qua agitur per

Diaporesis.

Diatyposis.

Eclipsis.

Emphasis.

Energia.

Aenigma.

Epanodos

Epēbasis.

Epexergasia.

Ephexegesis.

Epichērema.

- per exemplum aliquod probare contendimus. ps. 26. *Dominus illuminatio mea, et salus mea, &c. Dñi appropriat super me nocetes, &c.*
- Epidiorthosis.** 38. Epidiorthosis. i. correctio. i. superioris rei cognitio. ps. 61. *Salus mea, refugium meum non mouebo amplius, in quo significat se aliquando motum.* 39. Epimone. i. perseverantia, assiduitas, quæ figura fit, quando similia dicta crebra repetitione geminantur, ps. 12. *Vsq; quo Domine obliuisceris me in finem, usq; quo exaltabitur inimicus meus, &c.* pl. 28. *Afferte Domino, &c. Afferte Domino gloriam, &c.* 40. Epinalepsis. i. repetitio, figura, quæ fit quando dictio in principio uersus posita, iterum in fine uersus repetitur. ps. 82. *Deus, qui similis tibi? ne tacens, neq; comescaris Deus.* 41. Epiphomena. i. acclamatio, figura est, quæ post narratas res, breuiter cum acclamatione prorumpit, post omnia desinens in exaggeratissimam summitatē. ps. 22. post quã dixit, *Dominus regit me, &c.* in fine concludit, *Vt inhabitem in domo domini, &c.* ps. 30. *In te Domine speraui, & in fine, Viriliter agite, & confortetur cor uestrum.* ps. 134. *Laudate nomen Domini, &c.* & postea, *Omnia quacumq; uoluit fecit, &c.* 42. Epitiochasmus. i. super effusio, signa qua succinate ea, quæ sunt fusius dicenda perstringit. ps. 22. *Dominus regit me, &c.* in quo breuiter dixit, quod in subsequētibus latius enumerauit. ps. 69. *Deus in adiutorium meum intende, &c.* 43. Epizeusis. i. combinatio, uel cōiugatio, figura, quæ fit quoties in vno uersu, sermonem sine aliqua interpositione geminamus. ps. 108. *Et tu Domine, Domine fac mecum, &c.* ps. 139. *Domine Domine virtus salutis meæ.* 44. Erotema, & Erotesis. i. interrogatio, est figura quando fit interrogatio, & interrogationi apta responsio. ps. 2. *Quare fremuerunt gentes? ps. 14. Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, &c.* ps. 118. *In quo corrigit adolescenter uiam suam? in custodiendo sermones tuos.* 45. Etopæia est figura, quæ fit, quoties introducimus aliquem ad loquendum. ps. 80. *In tribulatione inuocasti me, &c.* 46. Aetiologia. i. causæ redditio, quando præmissæ rei, decora subiūgitur ratio. ps. 15. *Propter hoc latatum est cor meū, &c. Quoniam non derelinques animam meam in inferno, &c.* ps. 94. *Præoccupemus faciem eius in cōfessione, &c. Quoniam Deus magnus est, &c.*
- Exallage.** 47. Exallage, Hypallage. i. permutatio. psal. 2. *Tunc loquetur ad eos, &c.* deinde mutat personam, *Ego autē constitutus sū Rex, &c.* ps. 13. *Dominus de Cælo prospexit super filios hominum, ut uideat si est intelligens, aut requirens Deum.* id est, ut uidere faciat. Gen. 22. *Nunc cognoui quoniã tu times Deum.* id est, te cognoscere feci. 48. Exergasia, quoties aliquid breuiter proponitur, & subtilius, ac latius explicatur. ps. 47. quod dixit. *Mons Syon addit Latera aquilonis ciuitas*

civitas regis Magni. 49. **Exetasmos.** i. exquisitio, quaestio, figura cum res plures diuisas cum interrogatione exquirentes, singulis, quæ conueniunt applicamus. ps. 23. *Quis ascendet in Montem Domini, & c. Innocens manibus, & c.* ps. 14. *Domine quis habitabit, & c. Qui ambulat sine macula, & c.* **Exetasmos.**

Hypallage. i. submutatio, de qua superius in Exallage. 50. **Hypallage.**

Hyperbaton. i. transgressio, transcensio, figura quæ fit cum suspensus uerborum ordo, inferius explicatur. ps. 36. *Noli emulari in malignantibus, & c. Quoniam tanquam fenum uelociter arescent.* 51. **Hyperbaton.**

Hyperbole. i. excessus, est figura per quam solent aliqua in magnitudinem exaggerationis extendi, cum dictio excedens fidem, ponitur augendi, uel minuendi gratia. ps. 6. *Lauabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis stratum meum rigabo.* psal. 106. *Ascendant usq; ad cælos, & descendens usq; ad abyssos.* 52. **Hyperbole.**

Hyperthesis. i. superpositio, superlatio, cum aliquam rem opinione omnium notam, sententia nostra superare contendimus, ps. 17. *Et ascendit, & uolauit super pennas uentorum.* ps. 50. *Lauabis me, & super niuem dealbabor.* 53. **Hyperthesis.**

Hypozeuxis. i. sub coniunctio, figura, quæ fit, quando diuersa uerba singulis apta clausulis apponuntur. ps. 1. *Beatus uir qui non abiit in consilio impiorum, & in uia peccatorum non sedit, & in cathedra pestilentie non sedit.* psal. 143. *Misericordia mea, & refugium meum, susceptor meus, & liberator meus.* 54. **Hypozeuxis.**

Hymnos. conuenientia, uel uinculum, figura est, quando series orationis, tenorem suum seruat usq; ad ultimum, ubi nec persona alia, nec causa mutatur. ps. 13. *Deus in nomine tuo, & c.* psal. 132. *Ecce quam bonum, & c.* 55. **Hymnos.**

Homoeteleuton. i. similiter finitum, similiter desinens, cum similibus literis plures dictiones terminantur. ps. 84. *Benedixisti Domine terram tuam auertisti, & c. remisisti, & c. mitigasti, & c.* 56. **Homoeteleuton.**

Homoesis. i. similitudo cum ex similitudine cogniti deuenimus in cognitionem incogniti, siue per quam minus notæ rei, ex similitudine eius, quæ magis nota est, demonstratio declaratur. ps. 122. *Ecce sicut oculi seruorum, & c. & sicut oculi ancillæ, & c.* 57. **Homoesis.**

Homoeptoton. i. similibus casuum aut similiter cadens, dicitur etiam Homoptoton, cum in similes sonos diuersa exeunt uerba. ps. 97. *Cantate, exultate, & psallite.* 58. **Homoeptoton.**

Icon. latine imaginatio, ps. 16. *Custodi me Domine, ut pupillam oculi, pupillæ se oculi comparauit.* 59. **Icon.**

Idea. cum speciem rei futuræ uelut oculis offerentes, motum animi concitamus. ps. 9. *Quoniam fecisti iudicium meum, & causam meam, sedisti super ironum qui iudicas iustitiam.* 60. **Idea.**

Ironia. simulatio, figura cum aliquid per contrarium dicitur, & illusionem. ps. 21. *Sperauit in Domino, eripiat*

- eripiat eum, &c.* Differt ab antiphrasi, quia Ironia pronuntiatio-
ne indicat, quid uelit intelligi, ut cum dicimus homini mala
facienti, res bonas facis. Antiphrasis uero, ut contraria signifi-
cet, non uoce pronuntiantis efficitur, sed aut uerba habet sua,
quorum origo est contraria, ut lucus, bellum, piscina, aut adiu-
ctis uerbis facimus, ut à contrario intelligatur, quod loquimur
ut si dicamus, caue illum, quia bonus homo est. 61. Ison, id est
Ison. æquale, figura quando res aliquæ parilitate similes, adhibita
laude, uel detractioe inunguntur. ps. 91. *Iustus, ut palma flore-
bit, ut cedrus libani multiplicabitur.* 62. Leptologia. i. subtilis locu-
Leptolo-
gia. tio, quâdo res singulæ minutatim, & subtiliter indicantur. ps. 51.
*Dilexisti malitiam super benignitatem, iniquitatem magis, quam loqui
æquitatem, dilexisti omnia uerba, &c.* 63 Metabole. i. mutatio. i. ite-
Metabole ratio unius rei sub uarietate uerborum. ps. 5. *Verba mea auribus
percipe Domine, intellige clamorem meum, intende uoci, &c.* quod to-
tum ad unam respicit petitionem. ps. 68. *Non me demergat, &c.*
Metapho-
ra. 64. Metaphora. i. translatio, cum mutatur uerbum, aut nomen
ex eo loco, ubi proprium est, in eum iniquo, aut propriū deest,
aut translaturum, proprio melius. ps. 31. *Veritamen in diluuiio aqua-
rum multarum, ad eum non approximabunt.* ps. 146. *Qui alligat contri-
tiones eorum.* 65. Metastasis. i. transmutatio, translatio, dum
Metastasis. culpam nostram in alium transferre conamur. ps. 140. *Non de-
clines cor meum in uerba malitiæ, ad excusandas excusationes in pecca-
tis.* 66 Metonymia. i. transnominatio, quæ fit quoties intelle-
Motony-
mia. ctum rei, diuersis modis, uerbis alienis, ac translatis indica-
mus. ps. 2. *Qui habitat in cælis irridebit eos, &c.* Gen. 19. *Nunc co-
gnoui.* id est te feci cognoscere, quod timeas Deum. Est etiam Me-
tonymia quando per id, quod continet, hoc quod continetur,
edicatur. ps. 46. *Et uocauit terram.* id est homines. ps. 65. *Iubilate
Deo omnis terra.* ps. 104. *Lætata est Aegyptus, &c.* 67 Metriasmus.
Metriaf-
mos. id est, mediocritas, quæ fit quoties rem magnam mediocri rela-
tione proferimus. ps. 30. *Factus sum tanquam uas perditum.* ps. 34.
Ego autem cum mihi molesti essent inducbam me cilicio, humiliabā, &c.
parabola. ps. 68. *Ego sum pauper, & dolens.* 68. Parabola. i. Comparatio. i.
rerum dissimilium comparatio. ps. 1. *Et erit tanquam lignum, quod
plantatum est, &c.* ps. 16. *sub umbra alarum tuarum, &c.* 69. Para-
paradig-
ma. digma. i. exemplum. i. narratio per exemplum, hortans aliquem
aut deterrens. ps. 1. hortans. *Beatus uir, &c.* & erit sicut lignū, &c.
deterrens. *Non sic impii, non sic, sed tanquam puluis, &c.* 70. Pa-
paradoxa. radoxa. i. inopinabilia, præter opinionem, exitus inopinatus, cū
aliud proponitur, aliud explicatur. ps. 17. *Deus meus impolluta*

via ius. Aggressus est dicere, quid exortatum, subiūxit ei exitum inopinatum. *Impolluta uia eius.* ps. 83. *Domine Deus uirtutum beatus homo, qui sperat in te.* ps. 90. *Quoniam tu es Domine spes mea, altissimum posuisti refugium tuum.* 71. **Paranomasia.** i. agnominatio, uel denominatio. ps. 144. *Miserator, & misericors Dominus,* ps. 118. *Bonus es tu.* **Paraprosodocia.** i. præter expectationem, idem quod paradoxa. 72. **Parentesis.** i. insertio, interpositio, figura quoties remota de medio sententia, integer sermo perdurat ps. 16. *Vt non loquatur os meum opera hominum (propter uerba labiorum tuorum) ego custodini uias duras.* 73. **Parison.** i. æquale, quando duæ res è diuerso ponuntur, sed una magis eligitur. ps. 83. *Quia melior est dies una in atris tuis super millia; Elegi abiectus esse in domo Dei mei, magis, quam habitare in tabernaculis peccatorum.* 74. **Paroema.** i. prouerbiū, q̄ multorum ore frequentatur. ps. 115. *Omnis homo mendax.* Act. 9. *Durum est tibi contra stimulum calcitrare.* **Pempasis** superius **Epempasis.** 75. **Percunctatio.** i. quæ alterius personæ non patitur expectare responsū. ps. 49. *Peccatori autem dixit Deus, quare tu enarras iustitias meas per os tuū.* 76. **Periphrasis.** i. per circuitū. ps. 71. *Et dominabitur à mari, usq; ad mare, usq; ad terminos orbis terrarum.* ps. 106. *A solis ortu, & occasu ab aquilone, & mari.* 77. **Peusis, & Apocrixis.** i. interrogatio, Vbi interrogatio fit, & responsio se quitur. ps. 4. *Multi dicunt quis ostendit nobis bona? Signatū est super nos lumen uultus tui, & c.* 78. **Pleonasmos.** i. super abundātia. ps. 73. *Incenderunt igni sanctuarium tuum.* ps. 141. *Voce mea ad Dominum clamaui.* 79. **Polyyntheton.** i. structura multis nexa conjunctionibus. ps. 4. *Dominus conseruet eum, & uiuificet eum, & beatum faciat eum, & non tradat eum in animam inimicorum eius.* 80. **Procatalepsis.** i. præoccupatio, dicitur etiam prolepsis. psal. 50. *Quoniam iniquitatem meam ego cognosco. Quasi. n. in uenturo iudicio constitutus, delictorum suorum aspectus terribilissimos peruenit.* 81. **Prophonesis.** i. exclamatio, quæ fit quoties inter alia quæ loquimur, ad Deū subito, uel ad quempiā, uerba conuertimus. ps. 4. *ueniat mors super illos, & c. Ego autē ad Deū clamaui.* 82. **Protopopia.** personæ factiua, cū persona aliqua fingitur, ut cū inanimatū loquitur ad animatū, uel è cōtra. ps. 92. *Eleuauerunt flumina uocē suā.* 83. **Prothesios parallage** cū altera præpositio, pro altera ponitur. ps. 58. *Fortitudinem meam ad te custodiam.* i. per te. 84. **Saracasmus.** i. hostis irrisio, quæ usq; ad palmam penetrat, cum manifesta ueritate conuincit. psal. 93. *Vidnam, & aduenam interfecerunt, & pupillos occiderunt, & dixerunt non uidebit Dominus, nec intelliget Deus Iacob?* psal. 145. *Simulacra gentium argentum,*

Paranomasia.
paraprosodocia.
parentesis.

parison.

paroema.

pempasis.
percunctatio.

periphrasis.

peusis.
Apocrixis.
pleonasmos.

polysyntheton.
procatalepsis.
Prolepsis.

prophonesis.

protopopia.

prothesios parallage.

Saracasmus.

- Sardismos** & aurum, &c. 85. Sardismos figura, quæ linguarum per mixtione formatur. ps. 41. *Memor ero tui de terra Iordanis, & hermonii à monte modico, Abyssus Abyssum inuocat, in uoce castaractarum tuarum, Iordanis, hermodii, sunt nomina hæbrea, Abyssus, & cataactarum græca.* 86. Schesisonomaton. i. multitudo multorum nominum conjugatorum, diuersis uerbis unam rem significantium. ps. 105. *Peccauimus cum patribus nostris, iniuste egimus, iniquitatem fecimus.* 87. Somatopeia. i. corporis factiua. i. attributio, figura, quando rebus in corporeis, corpora tribuuntur. ps. 84. *Iustitia, & pax osculatae sunt, Misericordia, & ueritas, obuiauerunt sibi.* 88. Syllepsis. i. conceptio, compræhensio, quæ fit cum pluribus dictio singulari numero coniungitur. ps. 1. *Quod plantatum est secus riuos aquarum, idest, unum ex riuis; fit etiam quando casus discrepantes in unam significantiam congregamus.* ps. 8. *Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum.* 89. Synathrismos. i. congeries, congregatio, figura, quando plures res in unum, aut plurima crimina colliguntur. ps. 11. *Saluum me fac Domine, quoniam defecit sanctus, quoniam diminutæ sunt ueritates, &c.* ps. 22. *Dominus regit me, &c.* 90. Synchrisis, comparatio, dum comparatione quadam iustio rem nostram, quam aduersarij demonstramus. ps. 19. *Hi in curribus, & hi in equis, nos autem in nomine Domini.* ps. 21. *In quorum manibus iniquitates sunt, &c. Ego autem in innocentia mea, &c.* 91. Synchoresis. i. concessio, quoties aliqua importune desiderantibus, conceduntur, quæ ad utilitatẽ eorum pertinere non possunt. ps. 77. *Et manducauerunt, & saturati sunt, & desiderium eorum attulit eis, &c. Adhuc esce eorum, &c.* 92. Synadicalmos, quando sibi, aut personæ, aut causæ, siue ex contrario, siue ex simili, comparantur. ps. 12. *Eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne, &c.* ps. 51. *Præualuit in iuuentute sua, ego autem sicut oliua, &c.* 93. Synecdoche, figura à parte ad totum, uel à toto pars intelligitur. Exod. 1. *Omnes animæ, quæ egressæ sunt, &c.* psal. 9. *Narrabo omnia mirabilia tua à toto partem.* 94. Tipanosis. i. humiliatio, quæ fit quoties magnitudo mirabilis, rebus humilimis comparatur. ps. 21. *Ego sum uermis, & non homo.* ps. 89. *Quoniam mille anni ante oculos tuos, tanquam dies externa, quæ præterit, ps. 101. Quia cinerem tanquam panem manducabam, &c.* 95. Tautologia. i. eiusdem sermonis iteratio, ut *Benedicendo Benedicam. Multiplicando, multiplicabo semen tuum.* 96. Zeugma. i. coniunctio quando multa pendentia, aut uno uerbo, aut una sententia concluduntur. ps. 14. *Qui facit hæc, non commouebitur in æternum.*

Quod sit præmium bonorum, & malorum operum. Cap.XXVI.

Summa, scopus, & finis huius nostri tractatus, imo totius Sacræ scripturæ, & catholicæ doctrinæ, est, declinare à malo, & facere bonum. Bonorum autem operum præmium, est ipsemet Deus, qui Moysi dixit, *Ego ero merces tua magnanimis*, in cuius beatifica uisione, beatitudo nostra consistit. Malorum uero operum præmium, seu pœna, est æterna beatificæ Dei uisionis priuatio, & perpetua malorum omnium in inferno perpessio, à quibus nos Deus per infinitam suam misericordiã liberet, nobisq; concedat, ut in hoc mundo ita semper uiuamus, ut in altero sine fine cum ipso regnemus. Et ista pro nunc dicta, sufficiant, saluo meliori iudicio, & præcipue S. Matris Ecclesiæ, ad Christi Domini laudem, & honorem, & eius etiam Matris, & semper Virginis Mariæ, B. Mariæ Magdalenæ. S. Catharinæ, & omnium Sanctorum, qui Christum, uerum Deum, & hominem, & eius Patrem, & Spiritum Sanctum ab utroq; procedentem, coeternos, & consubstantiales unum Deum, pro me, nunc, & in hora mortis orare dignentur.

F I N I S.

ADDITIO DE ABSOLVTIO-
NIBVS VIGORE IVBILEI, ET
DE NON BENEDICEN-
dis secundis nuptiis.

Licet satis probauerimus p.p. lib. 3. c. 27. & lib. 4. c. 6. per
generalem concessionem absoluendi ab omnibus pecca-
tis censuris, & pœnis, etiam in Bulla Cœnæ Domini re-
seruatis; quæ fit in iubilis, non compræhendi hæresim,
nec irregularitatem, nisi de illis fiat specialis mentio id tamen
modo magis adhuc confirmamus per Bullam Iubilei Non. Kal.
Decembris annis 1589. a S. D. N. Sixto V. emanatam pro tran-
quillitate, & conseruatione Regni Franciæ, quæ decretum, &
perpetuam declarationem facit. Cum enim concessisset ampli-
simum facultatem absoluendi ab omnibus peccatis, censu-
ris, & pœnis, etiam reseruatis in Bulla cœnæ Domini, illam fa-
cultatem ampliat etiam ad hæreticos, non tamen specialiter de-
claratos, seu condemnatos. Ne quis autem putaret propter
hanc ampliationem, quæ in aliis generalibus concessionibus,
nullo modo intelligitur, quod etiam extenderetur ad excom-
municationes à iudice in præiudicium tertii, & ad irregularita-
tem, id expresse declarat, non solum pro illo iubileo, sed etiam
pro aliis omnibus, in futurum concedendis, & illius uerba sūt.
*Ac declarantes, tam easdem presentes, quam alias quasumque super con-
cessione similium facultatum, & Indulgentiarum, à nobis hæctenus
editas, & in futurum quomodolibet edendas Christi fidelibus ipsis, quo
ad absolutionem in foro conscientiæ, & penitentiali tantum, non au-
tem in foro fori, siue contentioso, consequendam, & ad hunc effectum dum
taxat, ac sine alicuius præiudicio: nec proinde eis, qui ab aliquo Iudice ex
communicati, suspensi, uel interdicti: seu in sententias, censuras, & pœnas
huiusmodi incidisse declarati, uel publice denunciati fuerint, nisi intra tem-
pus huiusmodi iubilei, aut satisfaciant iis propter quæ sententiæ, censurae,
& pœnæ ipsæ in eos latae, seu promulgatae fuerint, aut cum partibus con-
cordent, suffragari quinimo eos, nisi, ut præmittitur satisfecerint, uel con-
cordauerint, postmodum absq; alia citatione, monitione, uel declaratione,
eo ipso in easdem sententias, censuras, & pœnas, reincidisse, & reincide-
re: Ac præterea nullo modo cum aliquo, super quacunque incapacitate,
inhabilitate, aut irregularitate, publica, uel occulta, neq; etiam in foro con-
scientiæ, dispensari posse: nec non irritum, & inane, si secus super his à
quoquam, quauis auctoritate, scienter uel ignoranter, contigerit atten-
tari.*

Cum

Cum tom. 1. 2. p. lib. 4. c. 22. sine probatione dixerim peccare benedicentes secundas nuptias, etiã altero tantũ existẽte benedictõ; & aliqui in contrariũ tenuerint, posse benedici non benedictũ; & etiã utrunque, quando contrahitur cũ virgine, rogatus id modo probo, ex c. Vir. de sec. Nupt. ubi dicitur, Vir, & mulier ad bigamiam transiens, non debet benedici; nõ dici transeñtes, quia sufficit alter, & eiusdẽ c. rubrica habet, Si unus ex coniugibus fuit benedictus, nõ debẽt cõiuges de nouo benedici, & ex c. Capellanũ, eod. tit. vbi est sermo de sola muliere, nulla facta mentione de uiro: & nota etiã ibi peccatũ, & pãnã benedicẽtis, quia suspẽsus ab officio, & beneficio, debet mitti ad Apostolicã Sedẽ. Ita etiã tenet Abb. Dir. Ang. Ros. Suppl. Nau. & alijs. Cuius triplex est ratio. Prima, quia benedictio unius, in alterum diffunditur; iuxta illud. 1. cor. 7. *Sanctificatus est uir infidelis, per mulierẽ fidelẽ, & sanctificata est mulier infidelis, per uirum fidelem.* Et ista ratio rãgitur in d. c. Vir. ubi altero existẽte benedictõ, uocantur ambo benedicti, ut ibidẽ etiã notat Abbas. Secunda est defectus significationis, nã Christus unicã habet sponsam, quæ est Ecclesia; & Ecclesia unicum habet spõsum, qui est Christus, q̃ significatur per primas nuptias. ista ratio est S. Tho. 4. s. d. 42. licet dicat eam militare quando secundę nuptiæ sunt ex parte uiri, & ex parte mulieris, uel ex parte mulieris tantũ, non autem si uirgo contrahat cum illo, qui habuit aliam uxorem, quia saluatur etiam aliquo modo significatio, nã Christus, & si habeat unam sponsã, habet tamen plures personas desponsatas in una Ecclesia. & propterea in hoc casu dicit esse benedicendas secundas nuptias, quem sequuntur eius discipuli. sed hoc falsum esse cõstat. Primo, quia etiam in hoc casu ob defectum eiusdẽ significationis contrahitur irregularitas. 2. quia si ratio exceptionis. S. Tho. teneret, probaret cõtra ipsum, q̃ tunc maxime essent benedicendæ, quando ille, qui non habuit aliam vxorẽ, cõtrahit cũ ea, quæ habuit plures uiros. nam uir significat Christum, & mulier Ecclesiam, & in uidea, quæ habuit plures uiros intelliguntur plures personæ. 3. quia aliæ etiam duæ rationes militant in hoc casu. Tertia ratio est, quia Ecclesia non instituit benedictionẽ pro altero tantum coninge, sed communem utrique, & non est mutanda eius forma benedictionis, ut sit pro altero tantum, tum propter rationes dictas, tum etiam quia iste casus est adeo frequens, & quotidianus, ut non sit censendus propter raritatem, omissus, uel non cogitatus quasi illo occurrẽte suppleri debeat. Et confirmatur ex S. Amb. citato à Magistro 4. s. d. 42. qui dicit,

Primæ nuptiæ tantum à Domino sunt institutæ, secundæ uero sunt permiffæ, & primæ nuptiæ sub benedictione Dei celebrantur sublimer, secundæ uero etiam in præfenti carent gloria.

Quare tantum abeft, quod contraria confuetudo, etiam benedicens tantum non benedictum, poffit in aliqua particulari Ecclefia introduci, quod introducta eft potius ab Ordina-

rio, & Synodo corrigenda, ut Sacris Canonibus, rationi, Miffalis difpofitioni, & uniuerfali Ecclefie

confuetudini parum confora, licet multi

partim ex ignorantia, partim ex fpe

(quod abfit) habendi eleemofy-

nam illas benedicant, qui

docendi, & corri-

gendi funt.

F I N I S.

Cum licentia Superiorum.

Auctor

Auct or Lectori S.

VM viderim Manuale meum gratum fuisse, si mihi Deus tempus, & sanitatem concesserit, illud forte corrigam, ut sit etiam compendium huius tractatus de Officio Sacerdotis. Rudioribus consulam; & quæ hic desunt ibi addam; Cum enim cursim Tractatum istum, simul, eodemq; tempore, composuerim, & typis mandauerim, ut quibusdam, occasione cuiusdam habitæ cum illis disputationis, satisfacerem; memor illius dicti, Qui cito dat, bis datur; non dubito quin multa ad illius illustrationem sint addenda, & aliqua etiam forte mutanda. Expectabo tamen prius iudicium, quod fiet, de isto meo tractatu, ab illis præcipue, qui suas à multis annis iam elaboratas, edituri sunt Summas; & quæ currens dixi, sedens postea confirmabo, aut corrigam, prout opus fuerit. Quare non contentus isto tractatu, accipe etiam nouum Manuale meum, quod ad prioris distinctionem, & extinctionem, compendium huius inscribetur; cum illud in lucem editum audieris; quod rudioribus sufficiet. Et Deum pro me ora, ut illi soli seruiam, & placere studeam; quod à te etiam, atq; etiam peto. Vale.

I N D E X

CAPITVLORVM

TOMI SECVNDI.

LIBRI QVINTI,

SECVNDÆ PARTIS.

Quid sit Auaritia, & quæ illius filia. & quæ sint contra illa præcepta. Cap. primum. pag. 1.
De ludo, & de peccatis, quæ in eo committuntur, de ludentibus super fortuito euentu, & de dantibus pecunias, quando eis nascuntur filia, ut auctæ reddantur pro illarum dote, si vixerint. cap. 2. pag. 3.
De Deposito, Pignore, Commodato, & Locatione. cap. 3. pag. 11.

I N D E X

De Usura.

- Q**uid, & quotuplex sit Usura, & quod sit essentialiter mala. c. 4. 17
De quatuor causis, ob quas licet aliquid à mutuario ultra sortem
accipere, ratione, scilicet, donationis, pœnæ, damni emergentis, & lucri
cessantis. cap. 5. pag. 21
- De Usura circa mutua octo conclusiones ad decidendos casus particulares.
cap. 6. pag. 25
- De eo quod ultra sortem accipitur ob periculum asscurando susceptum,
vel ob proprium interesse, quod mutuando quis patiatur. c. 7. p. 39.
- De Usura ratione doctis, & pignoris, & quare fructus pignoris, rei feu-
dalis à Domino feudi, non computentur in sortem. cap. 8. p. 47.
- Quid sit Societas, Quot societatum genera, Qua ratione ex pecunia in
societatem tradita possit percipi lucrum. De conditionibus requisitis
ad iustam societatem, cum multis exemplis. cap. 9. pag. 57
- De societatibus officiorum. cap. 10. pag. 67
- De peccatis, quæ emendo, & uendendo committuntur, non ratione pretij.
cap. 11. pag. 71.
- Quomodo sumatur iustum rerum. pretium; de peccatis ratione iniusti pre-
tj, & qua ratione excusentur multæ emptiones pro quibus non uide-
tur dari iustum pretium. cap. 12. pag. 74.
- De diminutione pretij, & crediti non maturi, ob anticipatam solutionem,
uel ob pactum de retrouendendo. cap. 13. pag. 79.
- De auctione pretij. cap. 14. pag. 86.
- De illis qui emunt, ut statim carius uendant, & qui carius emunt ad tem-
pus, ut uilius uendant numerata pecunia. cap. 15. pag. 90
- De illis qui uendant concessa dilatione, & interim percipiunt fructus rei.
cap. 16. pag. 92
- De censibus, & conditionibus requisitis. cap. 17. pag. 96
- De dante certam pecuniæ quantitatem pro possessione tenenda, uel annuo
redditu percipiendo, durante ipsius uita; de iusto pretio huius census, &
dante 100. ut recipiat pro dote filiæ 300. si uixerit. cap. 18. p. 104
- De Montibus super certis redditibus constitutis. cap. 19. pag. 108
- De illis, qui coguntur Principi subuenire cum assignatione fructuum.
cap. 20. pag. 109
- De Monte Pietatis. cap. 21. pag. 112
- De Cambiis, quid, & quotuplicia sint, & de illorum conditionibus. c. 22.
pag. 117
- Quibus modis fiant cambia per litteras, & quibus de causis camposores
lucrentur. cap. 23. pag. 119
- De cambiis siccis, & de dubiis circa cambia occurrentibus. c. 24. p. 126

INDEX

LIBRI SEXTI.

De Simonia, & Restitutione.

De Simonia.

- S**imoniam unde dicatur, & quid sit; Quotuplex sit spirituale, & quod uendere spirituale naturale, quales sunt scientiæ, non sit simonia. cap. 1. pag. 136
- Quod spiritualia supernaturalia, quædam sint instituta à Deo, quædam ab Ecclesia, & quod simonia spiritualium ab Ecclesia sit contra ius diuinum. Quid in beneficiis sit spirituale, & quid temporale, & quod eorum uenditio sit simonia, contra ius diuinum. c. 2. pag. 139
- Quod sit quædam Simonia ex sola Ecclesiæ prohibitione in officiorum uenditione, permutatione beneficiorum, & resignatione, in pensionum extinctione, & quomodo tollatur; & de Papa, & Curia, an possint committere simoniam. cap. 3. pag. 145
- Quid intelligatur nomine pretij, De collatione facta ob consanguinitatem ob antidota, ob metum, & de duplici diuisione simoniæ. c. 4. p. 152
- Quod spiritualia quædam sint pura, & quædam mixta, & qua ratione in aliquibus eorum dicatur temporale præeminere, & octo generales conclusiones ad dignoscendam simoniam. cap. 5. pag. 155

De quibusdam dubiis, & casibus particularibus.

- D**e differentia inter mercedem operum, & stipendium sustentationis, & quibus hoc stipendium iure debeat, & quomodo. c. 6. pag. 158
- An elemosyna cõsuetæ, & debita possit deduci in pactis, & an Moniales possint pacisci de dote, & utensilibus pro puellarum receptione. c. 7. 161
- An in spiritualibus actionibus liceat uendere laborem, & locare operas. cap. 8. pag. 166
- An possint uendi uasa sacra, sepultura, Ecclesiæ, & jus patronatus. c. 9. pag. 167
- De pactis, quæ in beneficiis fiunt, quæ sunt simoniaca, & quomodo suspendatur, & purgetur eorum simonia. cap. 10. pag. 169
- De eo, quod datur pro redimenda uexatione, & pro transactione. c. 11. 174
- De pactis in fundatione rei spiritualis. cap. 12. pag. 179
- De muneribus, & an possint semper accipi, & an causa sine qua non, inducat simoniã, in his, quæ alio nomine, quã pretii dantur; c. 13. p. 180

Quod

I N D E X.

- Quod intentio non soluendi pretium conuentum, non excuset à Simonia.*
cap. 14. pag. 182
- De pœnis simoniacorum, & de restitutione ab eis facienda, & de simonia per alios commissa, illis pro quibus fuit commissa, ignorantibus, uel contradicentibus, & quis possit dispensare.* cap. 15. pag. 183
- An pœne contra simoniacos à iure inflictæ incurrantur per quamcumq; simoniam, & quare simonia mentalis non obliget ad restitutionem, sicut obligat usuramentalis, & de simonia per confidentiam.* c. 16. 185

De Restitutione.

- Q**uid sit restitutio, ex quibus radicibus oriatur necessitas restituendi, & qui teneantur restituere, ratione rei alienæ. cap. 17. pag. 189
- An res furtiua bona fide-empta, possit reddi latroni, an bona fide illam uendens, teneatur seruare indemnem emptorem.* cap. 18. pag. 193
- An donata, emptæ, & dos habita ab usurariis, sint restituenda, & de illorum uxoribus, filiis, & famulis.* cap. 19. pag. 197
- An contractus iure ciuili nullus, sit etiam nullus in conscientia, & transferat dominium.* cap. 20. pag. 206
- De illis, quæ possidentur contractu iure ciuili nullo, an sint restituendæ antequam repetantur. An testamenta, & legata ad pias causas requirant tot testes. De conditionibus, quæ habentur, ac si positæ non fuissent, & de illa si nupserit, si efficitur Monialis.* cap. 21. pag. 207
- De pœna legali, & de re sub conditione, uel modo tradita, an commisso delicto, & non adimpleta conditione, seu modo, sint statim ante condemnationem restituendæ.* cap. 22. p. 213
- De illis qui tenentur restituere ratione damni illati.* cap. 23. p. 222
- De illis, qui tenentur restituere ob causam iniuste acceptionis.* c. 24. 228
- An sint restituenda illa, quæ turpiter accipiuntur à bene, uel turpiter dante.* cap. 25. pag. 231
- De illis, qui fuerunt causa iniuste acceptionis, etiam si nihil acceperint.* cap. 26. pag. 244
- Quid sit restituendum, & quantum, & cui.* cap. 27. pag. 250
- Ubi facienda sit restitutio, quando, & quomodo.* cap. 28. pag. 254
- Quis ordo seruandus sit in restitutione, & quæ causæ non restituentem à peccato excusent.* cap. 29. pag. 256

INDEX.

INDEX CAPITULORVM

TERTIAE PARTIS

LIBRI PRIMI.

De Fide contra Gentiles.

- A**nimam rationalem esse immortalem, ex Voluntate multipliciter probatur. cap. 1. pag. 262
Ex intellectu multipliciter probatur animę immortalitas. ca. 2. pag. 266.
Quod anima rationalis, secundum Aristotelem sit immortalis, & de illius origine. cap. 3. pag. 273
Quod sit Deus, qui omnia ex nihilo creauit. cap. 4. pag. 276
Quod posthanc uitam, sit alia uita, & in ea sint duo status bonorum. s. & malorum. cap. 5. pag. 279
Quod sine Religione mundus esse non possit, de distinctione Religionum, Quando ceperit idololatria. Quot fuerint eius species. cap. 6. p. 282
De falsitate Deorum gentium, & quod omnes fuerint demonia. cap. 7. pag. 289
Quomodo Sacra scriptura vanitatem Deorum gentium ostendat. cap. 8. pag. 297
Quod ad salutem sit necessaria fides, & doctrina diuinitus reuelata. cap. 9. pag. 301
Qua ratione hæc reuelata doctrina dicatur supernaturalis. c. 10. p. 308.
Argumenta, & dubia in contrarium, cum suis solutionibus. cap. 11. pag. 315

LIBRI SECVNDI.

De Christiana Religione contra Iudæos.

- D**e principio, & progressu Christianę Religionis. cap. 1. p. 321
De tempore quo data fuit lex, & de Christo, qui Ecclesiam fundauit. cap. 2. pag. 327
Quod tempus Messię sit præteritum. cap. 3. pag. 329
Quod Messias duplicem esset habiturus naturam, diuinam. s. & humanam, & quod debuerit nasci ex Virgine. cap. 4. pag. 336
Quod omnia, quę de Messia prædicta fuerunt à Prophetis, sint adimpleta in Christo. cap. 5. pag. 346

De

I N D E X

De Ecclesia gentium, & quod Christi mysteria fuerint prædicta à Sybil-
lis, & quibus argumentis Christus se Messiam esse probauerit. cap. 6.
pag. 347
Quod lex Mosaica cessauerit: quomodo erat limitata, & infirma. Et
quod lex Christi omnes obliget, & sit perpetuo duratura. c. 7. p. 358

De veritate Fidei Catholicæ contra Hæreticos.

Quod nota Ecclesie non sint illæ quas tradunt Hæretici, Quod Eccle-
sia sit Catholica, Antiqua, sine interruptione, & Vniuersalis. c. 8.
pag. 360
De Pontificum successione, De concordia Doctrinæ, De vniõne mem-
brorum inter se, & cum capite, De sanctitate, & efficacia Doctrinæ,
& de sanctitate Patrum. cap. 9. pag. 367
De Miraculis, Prophetiis, Aduersariorum confessione, eorum infelici
exitu, & de temporali felicitate illorum, qui Ecclesiam defenderunt.
cap. 10. pag. 374

De locis ex quibus sumuntur argumenta ad proban- das res fidei, & ad confutandos con- trarios errores.

Quid sit Sacra scriptura; in quibus alias scripturas excedat, & quan-
ta sit auctoritatis. cap. 11. pag. 382
De diuinis, & Apostolicis traditionibus, & earum auctoritate. cap. 12.
pag. 387
De Primatu, & auctoritate Petri. cap. 13. pag. 393
Quod Papa, Romanus Pontifex sit successor Petri, cum plenitudine po-
testatis, & quod Episcopi non succedant Apostolis in plenitudine po-
testatis, sed iurisdictionem habeant à Papa. cap. 14. pag. 403
Quod præcipuum in Ecclesia argumentum, sit determinatio Papæ, &
quod ut Papa, in decretis fidei, & morum, non possit errare. c. 15. 408
De argumento sumpto ab auctoritate Ecclesiæ: Quod Ecclesia, & uniuers-
alis, & particularis Romana, etiam considerata sine Papa, sed sub il-
lo, non possit errare in rebus fidei, & morum. cap. 16. pag. 411
De auctoritate Sacrorum Conciliorum, quomodo eis conveniat non posse
errare, quod non sint supra Papam, quod ab eo debeant confirmari, &
quid si Papa esset Hæreticus. cap. 17. pag. 418
De argumentis sumptis à ratione naturali, ab auctoritate Sanctorum, &
scholasticorum. cap. 18. pag. 423
De secta Mahumetana. cap. 19. pag. 426

INDEX

LIBRI TERTII.

De Dogmatibus fidei.

De Sanctissima Trinitate.

- C**onfutatio errorum ex Symbolo Athanasii, qui fuerunt contra Sanctissimæ Trinitatis Mysterium. cap. 1. pag. 427
- Quod Trinitas personarum in unitate Diuinæ essentiæ probetur ex Sacra scriptura ueteris testamenti. cap. 2. pag. 429
- An sanctissimum Trinitatis mysterium naturali ratione cognosci, & probari possit. cap. 3. pag. 437
- Quod in Deo sint relationes reales, quæ, & quot sint. cap. 4. 441
- Quid sit persona, & quod in Deo sint personæ. cap. 5. 448
- Quod Personæ diuinæ in esse personali proprietate constituentur, & distinguantur. cap. 6. 451
- Quod personæ diuinæ non constituentur, & distinguantur per aliquid absolutum, sed relationibus. cap. 7. 454
- Quod relationes non constituent, & distinguant personas sub ratione originis, sed sub ratione relationis. cap. 8. pag. 457
- Quod relationes reales, & Personæ sint idem re cum essentia, & sola ratione ab ea differant, inter se uero realiter. cap. 9. 462
- Quod in Deo nulla sit compositio, sed summa simplicitas. c. 10. 466
- Quod tres in Deo sint Personæ, & non plures, & quomodo rationes philosophicæ sint applicandæ mysteriis fidei. cap. 11. 471
- De notionibus, proprietatibus, & nominibus diuinis, & de suppositione nominis Deus. cap. 12. pag. 478
- De æterna Filii Generatione. cap. 13. pag. 486
- De Processione Spiritus Sancti. cap. 14. 490

De aliis Dogmatibus Fidei.

- Q**uod detur peccatum originale, quomodo potuerint corrumpere totam naturam humanam, & quid sit. cap. 15. pag. 491
- Peccatum originale quomodo habeat in nobis rationem culpæ, Quomodo traducatur, & quæ sit illius pœna. cap. 16. 497
- Quod omnes contraxerint, & contrahant peccatum originale, & quomodo secundum Aug. fuit prophetatum euangelium quando dictum fuit, filium non portaturum iniquitatem Patris. cap. 17. pag. 503
- De Immaculata conceptione B. Virg. ex sacris literis. cap. 18. 505
- Quod priuilegium Immaculatae B. Virginis Conceptionis non deroget Christo, & fuerit conueniens. cap. 19. 511
- Quod B. Virgo fuerit concepta sine peccato originali probatur auctoritate Romanæ Ecclesiæ. cap. 20. pag. 519
- Quod pro contraria sententia nulla sit antiquorum auctoritas, sed omnes sint pro immaculata conceptione. cap. 21. 522
- De principio, & progressu huius quæstionis, cum tribus fortissimis argumentis. cap. 22. pag. 529

I N D E X

- Quod Deus non sit causa peccati, etiam si concurrat ad productionem actus peccati. cap. 23. pag. 533*
- Quod Deus concurrendo cum voluntate deficiente, non sit causa peccati. Vbi agitur etiã de libero arbitrio, cū apologetica digressione. c. 24. 536*
- Aliorū dubiorū solutione, ostēditur Deū non esse causā peccati. c. 25. 549*
- De providentia Dei, & quod maxime relucet, & omnes difficultates tollit in Incarnatione Verbi. cap. 26. pag. 553*
- De Sacratissimo Incarnationis mysterio. cap. 27. pag. 559*
- De causa, & necessitate Incarnationis. cap. 28. pag. 561*
- Quomodo Christus potuerit pati cum esset comprehensor, An eius anima sit passa secundum superiores rationes, & an Dolor Christi fuerit maior illo damnatorum. cap. 29. pag. 566*
- Quare iustificatio tribuatur fidei, cum sola non sufficiat, sed requirantur etiam opera. cap. 30. pag. 572*
- Quod nihil a Deo simpliciter mereri possimus; De necessitate gratiæ, De merito de condigno, & de congruo; & quod bona opera facta in gratia sint meritoria de condigno, triplici ratione. cap. 31. pag. 575*
- Quod opera bona facta in peccato mortali sint utilia, & etiam meritoria de congruo. cap. 32. pag. 579*
- Quod bona opera sint meritoria, impetratoria, & satisfactoria, et quomodo opera unius prosint alteri, et de conditionibus requisitis, ut aliis pro sint. cap. 33. pag. 584*
- An semper peccator resurgat ad maiorem gratiam; & an opera mortua reuiuifcant. cap. 34. pag. 587*
- De Thesauro Ecclesiæ. Quod indulgentiis uere satisfaciamus. Quid significet quadragenæ, & tot millia annorū, & per modū suffragij. c. 35. 591*
- De differentia inter uiuos, & mortuos quo ad indulgentias, & an negligētes pro se satisfacere, illas consequantur, licet sint in gratia. c. 36. 595*
- De aliis dogmatibus remissiuæ. Quare Christus uenerit pro solis hominibus; De causa obstinationis damnatorum, & an possint bene uelle bonum, & de libero arbitrio. cap. 37. pag. 598*
- De Mortuorum resurrectione, & quod licet sit supernaturalis, illam ratio naturalis suadeat. cap. 38. pag. 611*
- Quod mundus sit innouandus, & purgandus, resoluenda sint mixta, terminanda generatio, & Cæli quiescendi, & quod ratio naturalis ista etiam suadeat. cap. 39. pag. 617*
- Quomodo cessante motu Cæli, ignis inferni aget in corpora damnatorum. cap. 40. pag. 622*

LIBRI QVARTI.

De Virtutibus in communi.

- Quid sit uirtus. cap. 1. pag. 630*
- Quotuplex sit Virtus. cap. 2. pag. 632*
- Quid*

INDEX.

Quid sit uirtus Moralis. cap. 3.	pag. 633
Quot sint uirtutes morales. cap. 4.	pag. 633
Quot sint uirtutes Cardinales. cap. 5.	pag. 635
Cum uirtutes Cardinales sint morales, quare inter eas ponatur Prudentia quæ non fuit inter morales annumerata, & reliquæ morales relin- quantur. cap. 6.	pag. 637
Quod præter uirtutes morales, sint etiam uirtutes Theologicae. c. 7.	638
Quomodo causentur in nobis uirtutes. cap. 8.	pag. 638
An uirtutes morales ita sint inter se connexæ, ut qui unam habet omnes habeat. cap. 9.	pag. 640

De Virtutibus in particulari.

Quid sit fides, & an sit necessariū aliquid explicite credere. c. 10.	642
Quid sit articulus Fidei, Symbolum. Quot sint articuli. Qui sint Fidei actus, & quæ uitia illi opposita. cap. 11.	pag. 644
Quid sit Spes, & quid Charitas, & qui sint charitatis actus. c. 12.	646
Quid sit Prudentia, & qui sint illius actus, & quæ partes, & quæ uitia illi opposita. cap. 13.	pag. 646
Quid sit Fortitudo, & quæ sint illius partes. cap. 14.	pag. 648
Quid sit temperantia, & quæ sint illius partes. cap. 15.	pag. 650
Quid, & quotuplex sit iustitia. Quæ sint species particularis Iustitiæ, & quæ sint illius partes integrales, & potentiales. cap. 16.	653
Quod dona distinguantur à Virtutibus, & sint necessaria. c. 17. p.	656
Quot sint dona Spiritus sancti. cap. 18.	pag. 657
De fructibus Spiritus sancti. cap. 19.	pag. 658

De Interpretatione Sacræ scripturæ.

De Sacrarum scripturarum difficultate, & de requisitis ad illarum stu- dium, & intelligentiam. cap. 20.	pag. 659
De sensibus Sacræ script. & ex quo sumatur efficax argumētū. c. 21.	661
De regulis Ticonij pro uero sensu Sacræ scripturæ. cap. 22.	p. 670
De aliis regulis, & in quo sit exercendum, & ostendendum acumen inge- nii in sacrarum literarum expositione. cap. 23.	673
Quod ex Theologia habeatur uera philosophia, & qua ratione in opinio- num diuersitate, facile possit haberi ueritas. cap. 24.	pag. 685
De Sacræ scripturæ eloquentia, & figuris. cap. 25.	pag. 697
Quod sit præmium bonorum, & malorum operum. cap. 26.	p. 707
Additio de absolutionibus uigore Iubilei, & de non benedicendis secun- dis nuptiis.	pag. 708

F I N I S.

Alius Index.

Cum tituli capitulorū innuant omnia in eis contenta, su-
perfluus est alius index. Nihilominus aliqua præcipua
hic subiungā, quæ ex indice capitulorum nō habentur.

Quod

